



This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN MUNKÁI

II. SOROZAT

A MAGY. TUD. AKADEMIA MEGBIZÁSÁBÓL SAJTÓ ALÁ RENDEZI

SZILY KÁLMÁN

II. KÖTET

STADIUM — A' KELET NÉPE — POLITIKAI PROGRAMTÖREDÉKEK

BEVEZETÉSÜL.

VISZOTA GYÜLÖTÖL: A STADIUM MEGJELENÉSÉNEK TÖRTÉNETE

a) A STADIUM

KAVYE GYÜLÖTÖL: b) A' KELET NÉPE és

c) A POLITIKAI PROGRAMTÖREDÉKEK MÉLTATÁSA.



BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA
1905

Ára 10 korona.



GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN MUNKÁI

II. SOROZAT

A MAGY. TUD. AKADÉMIA MEGBÍZÁSÁBÓL SAJTÓ ALÁ RENDEZI

SZILY KÁLMÁN

II. KÖTET

STADIUM, A' KELET NÉPE, POLITIKAI PROGRAMMTÖREDÉKEK

BEVEZETÉSÜL

VIRSZOTA GYULÁTÓL: A STADIUM MEGJELENÉSÉNEK TÖRTÉNETE

a) A STADIUM

KAUTZ GYULÁTÓL: b) A' KELET NÉPE és

c) A POLITIKAI PROGRAMMTÖREDÉKEK MÉLTATÁSA.



BUDAPEST,

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1905.

BEVEZETÉS.

A STADIUM MEGJELENÉSÉNEK
TÖRTÉNETE

ÍRTA

DR. VISZOTA GYULA,
ÁLL. FÖGYMN. TANÁR.

THIS ITEM HAS BEEN MICROFILMED BY
STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES
REFORMATTING SECTION 1994. CONSULT
SUL CATALOG FOR LOCATION.

Széchenyi a Hitel és Világ után rendszerbe akarta foglalni addig kifejtett elveit. Alig hogy Világja a nyomdából kikertült,¹ 1831 szeptember 6-án belekezdett új művébe, a melyet eleinte — naplója és levelei bizonyága szerint — „Reformatió“-nak nevezett. Szeptember 6-án azonban csak a mű tervét készítette el.² Nagyon fontosnak tartotta e lépését. Erre vall egyrészt azon körülmény, hogy az Istenhez fohászkodott kitartásért és sikerért, ha jóra vezet fáradozása, ellenkező esetben kérte, semmisítse meg igyekezetét; másrészt pedig, hogy a reformatióról, tehát könyvének anyagáról, sokat beszélt Nagy Pállal,³ majd Niczky és Konkoly sopronvármegyei tisztviselőkkel.⁴ s Nagy Pálról meg is jegyzi naplójában, hogy nagyon használható a reformatióra, az utóbbiakról meg, hogy elismerik szükségét, csak a módban, hogyan kell reformálni, nem egyeztek meg.

Tényleg november 24-én kezdette meg a Reformatiót írni. Szorgalmasan dolgozott rajta s így csakhamar abban a helyzetben volt, hogy egyes részleteket fel is olvashatott barátai vagy bizalmasai előtt. Így például, már 1832 február elején

¹ A Világ július 9-én került ki a sajtó alul. — Zichy Antal „Gróf Széchenyi István életrajza” cz. művének 294—5. lapjain említi, hogy a Hitel 3-dik kiadása után a kiadó hirdette a „mű második részének készülését”. Zichy megjegyzi, hogy a Stadium megjelenését egyelőre a Világ akadályozta meg. Látható, hogy ez nem a megjelenésére, hanem a megírására értendő.

² Naplója így szól: Heute fange ich das Skelet meiner Reformation an! Gott gebe mir Kraft, Ausdauer und Gelingen, führt es zum Guten — vernichte aber all mein Streben, gebähre es Böses

³ Szept. 10-én.

⁴ Szept. 13-án.

felolvasta művének egy részét Andrassy (György?) előtt,¹ a ki eliszonyodott fölötte, azt tartván, hogy a mű olyan égő fáklya, melyet sem eloltani, sem szabályozni nem lehet s hogy az a censor, a ki ezt nyomtatásra bocsátja, nem lehet sem okos, sem becsületes ember.

Széchenyi meghökkent ugyan e nyilatkozaton, de azért tovább írta művét. Az a hír sem zavarta meg műve írásában, hogy felsőbb helyen állítólag jobb szeretnék, ha soha sem írta.² Lankadatlan buzgalommal dolgozott művén, úgy hogy április vége felé művének első részét — a 9 törvényjavaslatot — befejezte.

Széchenyinek a censurai hivatalnál volt egy megbízható embere, Drescher Frigyes ideiglenes censor, a ki négy előbbi művét (Lovakról, Hitel, Világ és Játékszinről) is a saját felelősségére sajtó alá bocsátotta.

E művek Széchenyi reformelveit csak általánosságban tárgyalták s így Drescher kevesebb kockázattal írhatta a művek alá saját felelősségére az imprimaturt, annál is inkább, mert Széchenyi — bizonyára óvatosságból is — Magyarország hátramaradottságáért sohasem a kormányt okolta, hanem mindig önmagunkat. Mégis, midőn a kolera miatt különösen a felvidéken parasztlázadás ütött ki³ s néhány esetben előfordult, hogy Széchenyi Hitelet vagy Világját felhasználták az izgatásra, Drescher gyanússá vált s ezért Széchenyi elhatározta, hogy az esetre, ha elveszítené állását, örök nyugdíjat ad neki.

¹ Febr. 2-án: „Es sey eine Brandfackel, die sich weder auslöschen, noch dirigiren liesse. Der Censor, der es zum Druck lassen wollte, könne weder ein gescheidter noch ein rechtschaffener Mensch seyn.“ Es machte mich stutzen.

² Márczius 15-iki naplóbejegyzése. — Úgy látszik, azon conservativ körből származó hír miatt, hogy a kolera alkalmával kiütött parasztlázadaskor a Hitel és a Világ szolgált a lázításra anyagnál.

³ Október 5-én írja Károlyi György, hogy a Klobusitzky-ház fosztogatásakor egy ügyvéd az asztalon találván a Hitelet, ebből a parasztokra vonatkozó részt szabadon tót nyelve fordította s a népet felizgatta. Naplójában Széchenyi okt. 25-én följegyzi: Eötvös beszéli, hogy a parasztok az ő Hitele alapján raboltak, gyilkoltak. 1832 febr. 10-én följegyzi, hogy állítólag 10 vármegye írt a nádorhoz a Jelenkor eltöltése ügyében; a parasztok olvastatják a Világot; Drescher gyanús, örök pensiót ad neki, ha elveszti kenyerét.

Drescher tényleg óvatos volt a Stadiummal. Mihelyt Széchenyi az első iveket 1832. január 5-én átadta,¹ — Széchenyi fejezetenként adta át neki művét, nem egyszerre, — rögtön felsőbb hatóságához fordult utasításért, mitévő legyen. A felsőbb hatóság arra utasította, járjon el az előirt szabályok szerint. E szabályok arra utasították a censort, hogy az oly művek, melyek az állam és törvényhozás ügyeit tárgyalják, a censor véleményével ellátva a helytartótanács elé terjesztendők. A Stadium, 12 törvényjavaslatával, éppenséggel az állam és törvényhozás ügyeit taglalta, és mivel országgyűlés egybehívása várható volt, a törvényhozás menetére nem csekély hatás keltését helyezte kilátásba, s így érthető, hogy a censor helyzete kényes volt.

Drescher Széchenyi híve volt, ezt kimutatta előbbi műveinek bírálatában s beismeri maga Széchenyi is, mikor Dreschernek, ki Kisfaludy Károly halála után a Jelenkor szerkesztője óhajtván lenni, Széchenyi pártfogását kérte, ez alkalmából írt levelében határozottan kifejezi, hogy reá, mint censorra, okvetetlenül szüksége van.² Drescher tudta, hogy

¹ Drescher a kézirat első ívére ezt írta: „Pst. 5. Januarii 1832.“

² Széchenyi 1830. november 26-án így ír többek közt Dreschernek: „— gondolkóztam egyéb iránt Ön hasznárul is — mert nem felejtettem el, melly ésszel és könnyűséggel ítélte meg hivatala szerint a Hitelt; a miért mindig köszönni fogok.

A mi pedig Ön hasznát illeti, ezekben helyheztettem.

1°. Az új Ujságíró — NB ha az lesz, a kit én kívánok — Ön sajtójában fogja nyomtatni leveleit.

2°. A Tudós Társaság — melly a jövő télen fel áll, — minden nyomtatványát Ön sajtója alá akarom bocsátani, — ha a Többiek nem ellenzik, mit nem gondolok!

3°. Magamnak annyi Materialém van, és annyi kívánságom írni, hogy szinte bizonyossá tehetem, — minden esztendőben egy munkát fogunk Ön műhelyében nyomtatni. Ön pedig ismeri gondolatomat „Leben und leben lassen“.

4°. Azt reméllem, hogy végre most tán keresztül vibetnők azt is, hogy Ön qua Censor fizetést kapjon. —

Das sind indessen meine Ansichten! „Regnet es nicht, so tröpfelt doch — und Zeit bringt Rath“. Hogy pedig igen kívánnám, legalább egy pár esztendeig Önt mint Censort látni, ezt nem tagadom, — mert minden czifrázás nélkül meg vagyok arról győződve: „Okosabb, praktikusabb és tisztább lelkű Censort soha nem kapunk, mint Ön!“ . . .

most, e gyökeres reformokat hirdető munkánál, mely sok tekintetben a magyar alkotmány alaptörvényeit akarta módosítani, nagy szolgálatot tehet Széchenynek és a hazának, de sejtette, hogy állásával játszik. Április 23-án kelt levelében éppen azért jelentette Széchenynek, mily szigorú felelősség akadályozza szolgálatkészségét. Hivatalos eljárásában eddig tanúsított merészségét azzal élesztette eddig, hogy esetleg más foglalatossággal biztosítja. Jobban szeret azonban a magáéval megelégedni, mint mástól sokat óhajtani, egyébként feleségének betegsége is helyhez köti, azért arra kell készülnie, hogy itt maradhasson, ha e munka ereje miatt — minden törés mellett — elveszítené hivatalát. Elkészült mindenre és tudja azt is, hogy Széchenyi a haza javát célozza, azért tíz esztendei fáradozásának gyümölcsét¹ áldozatul nyújtja aláírásával, mert intették s így később nem lesz mentsége. Tudja azt is, hogy be fogják sügni, hogy ily munkát csak pénzért írhatott alá s így veszteségéhez szegény is járul. Mindezt pótolni családtagjai kötelessége. Félrehúzódva akarná a csapást megvárni, kerülve Budán és Pesten az érintkezést, mert ez utóbbi helyen a „Játékszini” censurálás miatt különösen gyűlölik. Ez csak úgy lehetséges, ha saját házában lakik. Most vehetne egyet a külvárosban, de nincs készpénze, csak egy 6400 frtos kötelezvénye a csőd alá került Pálffy Ferencztől. Mivel ezért még sokáig kellene várnia, kéri vállalja magára e kötelezvényt s kifizetvén az összeget, segítsen rajta s akkor mindenkép előmozdítja a mű megjelenését.

Széchenyi nem akarta meghallgatni Drescher kérését s már arra gondolt, hogy nem nyomatja ki művét.

Erre Drescher május 5-én megismételte kérését. Megírta, hogy sürgős szüksége van a kért pénzre, mert sőtora új vasprésért kér tőle pénzt, de a házért is sürgősen kellene. Széchenyi nem kockáztat semmit, mert a kötelezvény kifogástalan. Kéri, tegyen szerencsésé egy háznépet s a kis egér segít az oroszlanon; ha elhárítja az akadályt, merni kész, ha vesztébe is kerül.

Széchenyi Drescher e levelén bosszankodott, azt gondolta, Drescher meg akarja zsarolni.² Naplója szerint május

¹ Ennyi ideig volt már censor.

² Máj. 6-án: Dr. will mich schinden.

6-án irt neki.¹ Válasza visszautasítás volt. Nem teljesíté kérését, hanem ajánlott nyomtatás fejében 200 aranyat előlegként s Dreschernek 10 frtot ivenként fáradságáért. Ellenkező esetre, ha t. i. ezen ajánlatát nem fogadja el, felszólította, küldje kéziratát vissza s megjegyzé „und wir spielen sodann unsere Karten weiter“. Drescher ez utóbbi megjegyzést magára nézve sértőnek találta. Május 8-iki válaszában tudatta Széchenyivel, hogy itt nincs csalásról szó s visszaküldvén kéziratát kijelenté, hogy a kéziratot nem olvassa tovább, adja más censornak.

Széchenyi első pillanatban szerencsének tartotta e fordulatot, mert azt hitte, hogy így megszabadult Dreschertől.² Másnap azonban már másképen gondolkozott. Levelet irt neki³ s ebben értésére adta, hogy nem érti eljárását s nem várta azt tőle, hogy így válaszoljon, mert a „Karten spielen“ alatt a cselekvés szabadságát értette. Felszólítja, ha felelni akar e soraira, jöjjön hozzá, mert szóval jobban végezhetnek.

Drescher, úgy látszik, nem válaszolt Széchenyinek és nem is ment el hozzá. Erre vall azon körülmény, hogy az ellentétet köztük Orosz József simította el. Ezt bizonyítja Orosznak május 14-iki levele, a melyben értesíti Széchenyit, hogy beszélt Drescherrel s ez kész kívánságát teljesíteni, a menyire csak lehetséges, de a mű csak azon hónap 24-ikén kerülhet sajtó alá, június végéig azonban kész lesz. Széchenyi másnap nyomdai költség fejében tényleg 200 aranyat adott át a censornak, a ki a művet eleinte Nagyszombatban, esetleg Bécsben akarta kinyomtatni. Drescher azonban tényleg még sem ment el a művel, hanem a cenzurái engedélyt jelző imprimaturt egyes helyek javítása, törlése után ráírván a kéziratra, itt Pesten, a Landerer-féle nyomdában nyomtatni kezdette.

Drescher később hivatkozott javításaira, törléseire, azért itt helyén lesz kimutatni, mit javított, mit törölt a kéziraton.

¹ Naplója alapján közli e levelet Majláth Béla *Gróf Széchenyi István levelei* I. k. 219. lapján, jegyzetben.

² Május 9-én: D. wurde ganz toll — und schickte mein Manuscript zurück — — Mein Stadium kommt also jetzt auf keinen Fall heraus. Ich glaube, es ist mein Glück, um nicht Dr. ganze Familie auf meinen Hals zu kriegen.

³ Majláth Béla: *Gróf Széchenyi István levelei*. I. k. 218—9. l.

A Széchenyi-Múzeumban levő eredeti kézirat szerint a javítások, törlések a következők:

Magyarország képviselőihez című fejezetben egy hely így hangzott: „Legyünk mi most, nem bajnoki *egy fakesztnek, mely csak az emberiségért istenül szenvedett kín symboluma*“. Drescher az aláhúzott részletet először kitörölte s ezt írta oda: „a' szent Földnek“; később azonban ezt írta oda s így is maradt: „egy keresztnek, mely csak az emberiségért istenül szenvedett kín emléke“.

Az előszóban többek közt így írt Széchenyi: „ön keblökben s *karjaikban* s az ország minden lakosi felszabadításában bíztak volna“. Az aláhúzott szót Drescher törölte. Széchenyi helyette a következő jelt tette: — — — — —

Alább így írt Széchenyi: „áruljuk mi is el egymást és a' hazát egy hosszabbacska névért — — — vagy egy nyugodalmas puha karszékért; *opponáljunk kormányunknak csak mi is jobbadán akkor, mikor törvényes úton jár, s engedjünk, midőn abból kitér*“. Ezt a részletet Drescher egészen törölte. A censor az aláhúzott részt később újra kiírta. Széchenyi a kitörölt részt gondolatjelekkel pótolta.

Ugyane szakaszban később törölte „rabnépünk“-ben a „rab“ szót s helyette „adófizetőt“ írt; ezt azonban Széchenyi nem fogadta el s helyette három gondolatjelet tett.

Valamivel alább törölte a „nemtelen nemesek“ és „nemtelenebb magnások“ kifejezésben a *nemtelen* szót, de később újra kiírta.

Ezen részletben: „tudatlanság-gógi álmokból semmikép sem ébresztethetnek fel — — mint mechanikai argumentumok által — — — úgy mint *csép, kasza 'sa'l.*“ törölte a csép és kasza szokat, a melyeket Széchenyi gondolatjelekkel pótol.

Alább Széchenyi egy helyt így írt: „midőn a respublicák eddigi próbái — — mindig sikertelenek valának“. Drescher a *midőn* után a következőket írta: „a messze századok bizonyítása szerint“. Széchenyi elfogadta, csak a *messze* helyett a „lefolyt“ szót tette.

Az előadott törvények általános haszna című fejezet egy része eredetileg így hangzott: „még se rontá meg annyira az adósokat, mint nálunk, kiknek segítségére 's *kivált azokéra, kik tudtak a' titok körül. Oh irgalmazz égi boszu!* — midőn

a' capitalistákat lesújtá — *feltaláltatott a devaluatio*“. Drescher az aláhúzott helyeket törölte s „feltaláltatott a devaluatio“ helyett ezt írta oda: „még véletlenül a devaluatio is járult“.

Érdekes a következő javítás. Drescher a kézirat ezen részében „Magyarország végre nemcsak de jure — — — regnum, hanem de facto is, regnum per se et pro se existens et independens lesz“, az aláhúzott helyet törölte. Széchenyi azonban vörös ceruzával oda írta „Ki kell irni“, a mire Drescher a törölt rész helyett ezt írta: „hanem de facto is, regnum per se et pro se existens, et independens lesz — — — a' Törvény értelmében“.

Az Aviticitas című fejezetben Széchenyi többek közt így írt: „a' szt. koronának tagja vagy sz. István köpönyegének egy darabja vagyok — a' mi de facto se physice se moraliter nem igaz“. Drescher törölte az aláhúzott részeket, úgy hogy kinyomatásra ez került: „a' sz. koronának része — — — — — vagyok —“.

A Jus proprietatis című szakaszban „szabad emberhez illőbb *respublicanusi* örömökkel jobban megismerkedtem“ részletben a „*respublicanusi*“ szót törölte s helyébe gondolatjelek kerültek.

Ugyane szakaszban van Dreschernek egy meglehetősen hosszú javítása. E részletet párhuzamban adjuk:

(Széchenyi eredeti fogalmaz-
ványa.)

Ezen köz anyának egészes volta, virágzása, szépsége pedig, úgy hiszem vagy úgy látszik nékem legalább, senkinek kárára nem lehetne, azon különös orvosokon s haláltbejelentő madarakon kívül — 's kiki érthet — kik 's mellyek csak úgy lelik hasznokat, csak úgy hizhatnak, ha azt öröki sinlődések, ájultságok 's végvonaglatok közt tartogatják, 's ekép, mint a' hazának alatomos gyilkolói nem is érdem-

(Drescher javítása.)

Ezen köz anyának egészes léte, virágzása, szépsége pedig, úgy hiszem vagy úgy látszik nékem legalább, senkinek kárára nem lehetne — azon különös orvosokon és haláljelentő madarakon kívül — kik fájdalom! nálunk is, mint mindenütt a' világon, minden világosítás, előmenetel 's javítás ellen szegülnek — mert csak úgy lelhetik hasznokat — — — ha tetteiken, cselekedeteiken köd 's örök

lenek egyebet, mint neveiknek a' hazafiak sorából való kitörését, tiszta agyagtesteiknek legmélyebb mocsárinkba való eltemetetését, 's egykori itt-létöknek s hervasztó lehetik-nek öröki elfelejtését.

sötétség borong. — — — —
és kiknek — ha tiszta kebelből fakadó honszeretet, és az emberiség javára czélzó szorgalom bűn lenne — lélekismeretök e részben legkisebb furdalásnak sem volna kitéve.

A Törvényelőtti egyenlőség című szakaszban Széchenyi egy helyen így írt: „nem tapasztaljuk-e azokat directe minden országgyűlésen: a' hol *annyiszor nyomja el a' clementia a' justitiát*; 's *indirecte már annyiszor 's a' honnak külön résziben?* Drescher az aláhúzott részt törölte, Széchenyi pedig gondolatjelekkel pótolta. A censurált példány tanúsága szerint az ötödik gondolatjel után Széchenyi a *válaszok* szót szúrta közbe s így került a lipcei kiadásba.

Valamivel alább meg így írt Széchenyi: „végre a' reactio törvényei szerint *az adózók tán igazi kést ne vegyenek kezeikbe*“. A censor az aláhúzott részletet törölte s helyette ezt tette: „más által ne szoríttassunk arra“.

A Törvényes pártvéd című fejezetben Széchenyi így írt: „Marcus Aurelius után egy Commodus jöhet“. Ez után Drescher ezt írta még oda: „Bölcs Salamon után Roboam vasvesszővel állá elő“. Széchenyi elfogadta a censor betoldását.

Végül csak kétszer fordul elő censored javítás, de mind a kettő egy szónak törlése. A Czéhek, Limitatiók szakaszban „természetelleni nehézségekről és akadályok tökéletes eltörléséről“, a Végzóban pedig „természetelleni vám“-ról beszél s mindkét helyen Drescher a „természetelleni“ szót törölte.

Ezek Dreschernek éppenséggel nem nagyszámú javításai és törlései a műben. Ő pedig hivatalos jelentéseiben mindenütt azt állítá, hogy számtalan törlés után (immensis lituris) adta meg nemcsak ezen, de előbbeni műveihez is a nyomatásra az engedélyt. A Stadiumban a „Kiadónak előszava“-ban is azt olvasuk, hogy a „számosb kitörlések után“ került ki a mű a censor keze alól. S tényleg, a műben meglehetősen sok helyen találunk kipontozott helyeket, a melyek esetleges törlésre mutatnak.

Széchenyinek írói módja volt az idézőjelek és gondolatjelek sűrű alkalmazása. Egy, két, három gondolatjellel nagyon

sokszor tarkítja a szöveget s ily helyek felsorolása nagyon hosszasan volna, azért csak a legfontosabb három és a négy és ennél több gondolatjeles helyeket sorolom fel. Széchenyi ezeket szántszándékkal alkalmazta a szövegben. Ilyen helyek találhatók a 23., 32., 37., 43., 48—9., 62—4., 67., 70., 81., 107., 114., 129., 142., 146., 155., 167., 171., 174—5., 178., 181., 187., 194., 196., 205., 207., 211. (3 sor), 216., 218., 223—4., 226., 230., 232—3., 246—8., 254—255. lapon.

Néhány helyen Széchenyi utólag törölt a kéziratban egy-egy szót s helyette gondolatjeleket használt. Így pl. a kéziratban így írt: „szép-anyáim egyike Giselának szobalánya volt”. A *szobalánya* szót törölte s így módosította a szöveget (128. l.): „szép-anyáim egyike pedig Giselának udvarában — — — volt”. Egy másik helyen így írt: „magán valaki huszonötöt csapattott volna”. A *valaki huszonötöt* szavakat törölte s így került nyomtatás alá (162. a.): „magán — — — csapattott volna”. A 175. oldalon ezt olvassuk a műben: „egy hasztalan uracska véletlen sőt ártatlanul is — — — — — vagy valami kárt szenvedne”. A pontozás helyén a kéziratban ezt törölte Széchenyi: „a’ más világba segítették”. A 231. lapon pedig ezt olvassuk: „mocsárok közt élni egy rövid tán — — — — — életen keresztül. A pontozás helyén ez volt eredetileg: „csak egyetlenegy”.

Ép úgy utólag alkalmazta a gondolatjeleket a 102., a 107. (két helyen) s hasonlóképen később a 185. lapon.

Egy helyen meg épenséggel a censurai kinyomott íveken törölt egy szót s helyébe gondolatjeleket tett. Így pl. a műben ezt olvassuk a 86. lapon: „balkézen a’ — — — — jobbkézen a’ fiscus!” A kéziratban a pontozás helyén *szomszéd* van s ezt Széchenyi csak a censurai nyomtatott példányon törölte.

Mind e helyek Széchenyi akaratából kerültek így a műbe s tulajdonképen arra szolgáltak, hogy a közönség, jobban mondva a hivatalos közönség tényleg elhiggye azt, a mit a „Kiadónak előszava” hirdet, illetve a censor a jelentésében írt. Széchenyi és Drescher elérték ezt s nemcsak a kortársak hittek nekik, hanem még ma is vannak, kik hajlandók elhinni, hogy a gondolatjeles helyek mind a censura törlései.

Dreschernek sejtelve — t. i. hogy kellemetlensége lesz a mű miatt — csakhamar megvalósult, mert Széchenyi műve

még a nyomtatás közben felkeltette a vezető körök figyelmét s a 11-ik ív nyomtatása közben a helytartótanács 1832 június 21-iki rendeletével megtiltotta a mű további nyomtatását, elrendelte a kézirat lepecsételését s a meglevő nyomtatott sorok szétszórását, miután már június 15-iki rendeletével hasonlóképp intézkedett Wesselényi Miklós Balitéletek cz. művével, a melyből 6 ív már ki volt nyomtatva.

A nádori intézkedés egyúttal vizsgálatot indított a két censor ellen, névszerint Drescher Frigyes ellen, a ki a Stadiumot, s Schmidt György ellen, a ki a Balitéleteket engedte nyomtatásra. A nádori rendelet értelmében azonnal be kellett jelenteniök, mily alapon adták meg a nyomtatásra az engedélyt; nekik ugyanis a szabályzat értelmében az engedélyezés előtt véleményükkel ellátva, felsőbb helyre kellett volna a műveket felterjeszteniök.

Schmidt György (június 26-iki) felterjesztésében azzal védekezett, hogy Wesselényi műve philosophico-ethicai, a melyben csak szavakat javított, a dologra vonatkozót nem, mert a mi benne van, számtalanszor mondott dologról szól mérsékelten, s tisztelettel a királyról s a közjóról.

Drescher Frigyes június hó 25-én kelt védekező iratában jelentette, hogy a június 21-iki elnöki rendeletnek eleget tett, mert 22-én a mű további nyomtatását és szedését megtiltotta, a meglevő szedést szétszedette, csak a censori engedélyező jelzést nem törölte egyelőre, mert a könyvnyomdász azt állította, hogy vizsgálat esetén nem lesz bizonyossága, mert a censori aláírás hiányát nem pótolja sem reversalis, sem eskü.

Széchenyi négy előbbi művét — folytatja a censor — 1829 óta szigorú censura után saját felelősségére bocsátotta sajtó alá, ezen ötödik művének engedélyezését a szerző azzal a kijelentéssel sürgette, hogy ha a censura okadatolt törlésekkel a rendes úton nem engedi meg a nyomtatást, a külföldön fogja nyomtatni. S mivel bizonyosan tudta, hogy a szerző személyes összeköttetése alapján ezt megteheti, előrelátva a műnek ily módon való megjelenéséből a censurára háramló sok baji, helyesebbnek tartotta a művet *szigorú censura után* engedélyezni, miután nincs a műben rossz szándék a kormányzat ellen s nagyon hasznos tételeket tárgyal szerény hangon kifejtve, úgy hogy nemcsak a lakosokra nézve tartalmaz

hasznos eszméket, hanem a magas intentiók előmozdítását is lehetett attól remélni. Egyébként a műre nézve, a melyre a szerző folyton sürgette a rendkívüli censurát, kikérte még 1832 januárjában a magasabb véleményt s azt nyerte válaszul, járjon el az érvényben levő szabályok szerint. Miután pedig a szerzőnek négy előkészítő művét nagyon megtisztogatva a saját felelősségére nyomatásra engedte s ezeket még az udvari censura is a megengedett könyvek jegyzékébe vette, az ötödik művet, a mely a hitel, ipar, nemzeti gazdaság alapelvét tárgyaló 12 törvénytervezetet tárgyal, előzetes *szigorú censura után* annál is inkább engedélyezhetőnek vélte, mert jobb hazai javítással és törléssel, nagyobb izgalom felkeltése nélkül a nyomtatást itthon megengedni, mint hogy a mű censura nélkül a külföldön jelenjen meg, mert így sokkal nehezebb később az eltiltása és kívánatosabb is a mű olvasása.

Drescher végül tíz évi buzgó működésére hivatkozik és jelen, különösen Kossovich, Munkátsy és Bertha politikai műveinek censurálásánál tanúsított érdemeire s kijelenti, hogy ha valaha lehetett kivételt tenni, a Stadiumnál szükségesnek tartotta, mert a szerző igaz hazafias buzgalma és a közjóra való törekvése minden balvéleményt kizár. Ha azonban mégis hibázott volna e tetteivel, kéri a helytartótanács elnézését és bocsánatát.

Dreschernek ezen mentegető iratát hivatali főnöke, Nagy Antal censor, már június hó 27-én a helytartótanács elé terjesztette s ez (a meglevő fogalmazványt maga a nádor javította ki) már július hó 2-án döntött a revisorok ügyében. A revisorok mentségét nem fogadta el. Wesselényi művéről azt tartotta, hogy nem pusztán philosophico-theoreticai, mert a mágnásokról szól s a jobbagyok sorsát is tárgyalja s így a censornak nem saját hatáskörében kellett volna elintéznie, hanem véleményével ellátva először a helytartótanácsához kellett volna felterjesztenie.

Széchenyi Stadiuma ügyében pedig Drescher szintén helytelenül járt el, neki is fel kellett volna terjesztenie a művet s nem kellett volna saját felelősségére csak azért engedélyt adnia a nyomtatásra, mert ellenkező esetben Széchenyi az idővesztésre való hivatkozással a kézirat visszaadatását sürgette. A helytartótanács azt sem fogadta el mentségnek, hogy azon okból is engedélyeznie kellett a művet, mert négy előbbi művet

elfogadta s ezeket még az udvari censura is a megengedett könyvek közé vette fel. Az udvari censura ezen tetteből még nem következik, hogy Széchenyi ötödik műve nyomás alá bocsátandó, mert előbbi művei általános elveket tartalmaznak, ötödik műve pedig az állam és törvényhozás ügyeivel foglalkozik. A censori jelzés kitörlésére vonatkozólag pedig nem kellett volna a nyomdász védekezését elfogadnia, mert a kitörlött censori jelzés ügyiratokban elegendő az igazolásra.

A helytartótanács ezen esetben, a censorok szolgálatára való tekintettel, mellőzte a további vizsgálatot, megparancsolta azonban nekik, ezentúl szigorúan tartsák meg a censurái szabályokat s máskor a magasabb censura elé tartozó műveket terjeszszék véleményükkel ellátva a helytartótanács elé.

Dreschernek csakhamar alkalma nyilott erre. Széchenyinek a Széchenyi-Múzeumban levő iratai között megvan Dreschernek a helytartótanács felszólítására készült július hó 10-iki felterjesztése, a mely bizonyítja, hogy Drescher hivatalból utasítást nyert, terjeszsze elő a Stadiumról véleményét.

Drescher szerint Széchenyi eddigi négy művében a nemzetgazdaság, az ipar előmozdításának eszméit tárgyalta. Ezt nem összefüggő rendszerben tette, de azért módszere tetszetős s azt akarta műveiben kimutatni, hogy a polgárok egyéni jobb megélhetése, nagyobb értelmisége és vagyonossága a nemzet erősbödését idézi elő s ha ez állandó, tagadhatatlan, hogy az egyesek vagyonbiztossága a közjólét eszközlője, a mi viszont a trón boldogulásával van szoros kapcsolatban.

Részletesebben fejtegeti ezt Széchenyi Lovakról című első művében, a melyben a földművelésnek, nálunk a nemzeti vagyonosság alapjának elhanyagolt voltát vázolja és honfirtárait a mezőgazdaság különféle ágainak művelésére serkenti. Így pl. a lónevelés gyarapítanálunk a jóvedelmet s kimutatja, hogy ebből a gazdálkodás helyes állapota, de a kereskedelem és a privat kényelem, sőt a kormányzat is nyerne.

A Hitelben, második művében, azt fejt ki, hogy a bizalom a sok csalás és a jog védelme alatt gyakorolt kibúvások miatt egyeseknél megrendült, és hogy a nagy területek parlagon fekvése és a sok sequestrum az egyéni és nemzeti vagyonosodásnak és a művelődésnek akadályai. Ha egyeseknek volna

pénzük, a parlagon heverő területek előmozdíthatnák a nemzeti gyarapodást, de hogy pénze legyen, szükséges a bizalom megszilárdulása.

Harmadik művében, a Világban, tételeit a bírálatok ellen védelmezi és elveit egyes esetekre alkalmazza, kimutatván egyúttal, hogy a nemzeti gyarapodás elveinek megoldását nem a kincstártól, sem egyes polgárok erejétől kell várni, hanem a kormány védelme alatt egész társulatoktól, a mint ezt más nemzetek alkotásai mutatják. Ez nincs nálunk, ezért nem tudták a vízáradásokat megszüntetni, a Duna vizét a kereskedelemre alkalmassá tenni, sem az állandó hidat, sem a sokszor sürgetett nemzeti színházat létrehozni. A mi társulás útján nálunk történt, az csak ízelítő.

Negyedik művében a nemzeti színház felállításának kérdését tárgyalja. E művében újra rámutat a szétszórótt erőknél elégtelen voltára és kimutatja azon akadályokat, a melyek fennállásával nem érhető el eredmény. Tanácsokat tartalmaz a hely és időviszonyokra, a szükséges összeg megszerzésére, az építésre, a rendfenttartásra és a színészek kiképzésére nézve.

Széchenyi ezen műveinek kiadása után elhatározta, hogy még több ily tárgyat fog külön kötetekben a nemzeti érdeklődés emelésére kibocsátani, de mivel észrevette, hogy az olvasó közönség különféle véleménynyel volt a dolgok miként való keresztülvitelére nézve, jobbnak tartotta az eddig nyilvánosság elé hozott terveit rendszeresen és szentesítendő törvényjavaslatok alakjában előterjeszteni.

Ezt az ötödik művét a cenzurái hivatal szorgosan megvizsgálta és *számos helyen kijavítva* a helytartótanács rendeletére felterjeszti.

A mű címe Stadium és evvel a szerző azt akarja kimutatni, hogy a magasbra törekvő nemzetgazdaságnak és közművelődésnek csak első *fokán* vagyunk, azért az ajánlásban felkéri Magyarország képviselőit, hányják-vessék meg jól az előrehaladást sürgető és a művelődés akadályait eredményesen elhárító körviszonyokat, nehogy egykor nemtörődömségünket megbánjuk.

Az előszóban abból az elvből indul ki, hogy a polgárok erejét és tehetségét a közjó gyarapítására kell irányítani, a mit a tulajdonjog és a mindenkire érvényes birtokjog törvényes

biztosításával lehet elérni. A szerző azt hiszi, hogy ezt az eszmét kedvelté lehet tenni, az eredményt biztossá, az értelmiséget, a nemzeti tevékenységet, a magán- és közképességet a trón javára lehet összpontosítani, ha az általa felsorolt kedvezmények az ország lakosainak megadatnak, de úgy, hogy ezzel az érvényben levő jogok ne csorbítottassanak s mindenki nyerjen. Ezt 12 törvényjavaslatával véli elérhetni.

I. A szerződés a szerződőkre nézve legyen törvény s a hogyan lekötölte magát, úgy tartozzék eleget tenni, így azután az adósok csalásai és kibúvási megszűnnek. A biztos erkölcsi rossz sokak jellemét úgy megrontotta, hogy a kölcsönös bizalom és minden hitel csaknem elenyészett s a külföldiek, de az országban lakók is annyira félnek a jogi eljárástól, az adósok kijátszásától, a sequestrumok hosszú időre való húzódásától, hogy nem adnak pénzt hitelre s így a nagy tőkék vagy gyümölcsetlenül hevernek, vagy kárpótlásként oly nagy kamatra adatnak ki, hogy a józan gazdálkodás lehetetlen. Így tehát a nemzeti vagyonosodás a *hitel hiányán* múlik.

II. Javasolja az ősiség eltörlését, hogy kiki saját javának ura legyen, mert különben a mezőgazdaság nem virágozhatik fel. A hitel hiánya ugyanis a jobb felszerelést sokszor lehetetlenné teszi, mert a zálog értéke és biztossága kétséssé válik. A mezőgazdaság fellendülésének akadálya az is, hogy a hitelező a záloggal nem rendelkezhetik, mert az visszaváltható.

III. A kincstárnak magszakadás és végrendelkezés nélkül való elhalás esetére szóló birtokjoga szintén eltörlendő. Ezért az átruházás jövedelme bőven kárpótolni fogja a kincstárt.

IV. A birtokszerzés és birtokbírás joga az ország minden lakosára kiterjesztendő, mert így a földművelés javulásával, a népesség szaporodásával a munkásságra serkentő vágy a nemzeti vagyonosodást mozdítaná elő, a mi a kormánynak is hasznára válnék.

V.¹ A nem nemesek minden vármegyében választhassanak maguknak pártvédelmet, nehogy a birtokosok egy részének, a közigazgatási eljárásból kizárva, megterhelhetetlenség kelljen félnie.

VI.¹ Az igazságszolgáltatás gyorsítandó s a törvény előtt minden lakos egyenlő.

¹ E két törvényjavaslatot a censor fölcserélte.

VII. Önként következik a fentiekből, hogy a közigazgatás költségeit a lakosság egyenlő arányban viselje.

VIII. A vizek, utak, vámok, révek ügye az országgyűlésen tárgyalandó, nehogy egyesek ellenszegülése vagy halogatása miatt a többség szenvedjen. A terheket a lakosság egyetemlegesen egyenlő arányban viselje.

IX. A monopoliumpok, céhek és mindennemű korlátozások, mint a belkereskedelem fejlődésének akadályai és csapásai eltörölendők. Ha az új rend eleinte ingadozással is jár, bizonyos, hogy később a renddel járó előnyök az ilyen előítéleteket legyőzik és az élethez szükséges cikkek, sőt az élvezetiek is nagyobb mennyiségben állíttatnának elő.

Az utolsó fejezetben a szerző kijelenti, hogy a következő kötetben tárgyalandó utolsó három törvényjavaslat tárgyalása után ki fog tűnni, hogy nem akarja az ősi alkotmánynak egyetlenegy alaptételét sem gyengíteni, sem pedig bárkinek jogait sérteni s ha valahol a közjóra való tekintettel engedményt óhajt, ezért legalább is egyenlő értékű hasznot ajánl.

A szerző a törvényjavaslatok szellemét kifejtve nem tagadja, hogy a módosításnak vagy bővebb kifejtésnek tág tere nyílik. Művének célja nem az országgyűlési munkálatok bírálata, abban pusztán saját eszméit tárgyalja minden rossz szándék nélkül s arra törekedett, hogy a mult kor ábrándjait végre elhagyva, biztos tudásra tegyünk szert.

Drescher ezután kifejti, hogy a műnek irálya erélyes ugyan, de azért illedelmes hangú. Az igazságot kutatja és nem sértő. Mivel nálunk a közügyben való nyilvános tanácskozási jog mindig szabad volt, azonkívül a mű minden polgár előtt ismeretes eszméket taglal, a melyek esetleg megczáfolhatók, a főntemlített négy előkészítő mű után a kinyomtatásra méltó.

Erre azonban, t. i. a nyomtatás folytatására, mint alább ki fog tűnni, egyelőre nem került sor.

Széchenyi a Stadium további nyomtatását eltöltő június 21-iki nádori rendelettel egyidőben egy nádori leirattal hivatalosan értesült művének eltöltéséről.¹

A nádor értesítette e hivatalos iratban, hogy a censort — mivel a nyomtatás alatt levő, az állam és törvényhozás

¹ Megvan a Széchenyi-Múzeumban.

dolgaít taglaló művet az érvényben levő rendeletek szerint nem terjesztette fel a helytartó tanácshoz, hanem a saját felelősségére adta meg a nyomatásra az engedélyt — ezen szabályellenes eljárásért felelősségre vonta, de értesítette arról is, hogy a megkezdett nyomatást további rendelkezésig megtiltotta. Kijelentette még azt is, hogy szeretné az ügy tárgyalásából eredő minden kellemetlenségtől megóvni, mert művét a censornak átadván, teljesítette kötelességét és mert hazafisága és mindenkor tanúsított buzgósága ismeretes.

Széchenyi a nádornak ezen végzésében nem nyugodott meg. Elhatározta, hogy kérelmezni fogja, engedné meg művének tovább nyomtatását.

A hivatalos nyelv akkor a latin volt, s mivel Széchenyi e nyelven nem tudott jól fogalmazni, bizonyára az ő utasítására, Drescher Frigyes, a revisor, készíté el a latin folyamodványt.¹ Széchenyi azonban Drescher fogalmazványával, úgy látszik, nem volt megelégedve, mert valaki mással, a ki Drescher fogalmazványát felhasználta, másik folyamodványt¹ készíttetett.

Széchenyi a folyamodványban kifejti, hogy állandóan a trón és a haza hasznának előmozdítására törekedett, úgy hogy eddig a nádor jóváhagyását is megnyerte. Mindig arra igyekezett, hogy a rendeletek ellen ne vétsen s eddig kiadott négy művében is a törvények tekintélyét akarta emelni s a törvényeket polgártársai lelkében mintegy önkénytelenül elfogadhatókká tenni. Eddigi kéziratai Drescher Frigyes bírálata alá kerültek s eddig semmi akadálytól sem korlátozva azt tapasztalta, hogy a közvélemény egy része a törvényhozásra vonatkozó új eszméit szívesen fogadta. Eszméi sem a magasabb szándékokkal, sem a törvényekkel nincsenek ellentétben, sőt véleménye szerint az óhajtott egyezséget előmozdítják s az ősi alkotmány megerősítéséhez hozzájárulnak.

Mindezekért nagy fájdalmat okozott neki azaz intézkedés, hogy új kéziratát lepecsételték s tovább nyomtatását megtiltották.

Sem az udvari censura, sem a föld legnagyobb bírálója, a közvélemény, eddig nem állította régebbi műveiről, hogy

¹ Megvan a Széchenyi-Múzeumban.

veszélyes törekvésekkel vagy kárhoztatandó elvekkel volnának telve. Új munkája — *számtalan törlés után* — az előbbiekhöz hasonló módon taglalván a hazai intézmények fejlesztését, sem a kormányzat, sem a lakosság kedvelt eszméit nem támadja, ellenkezőleg javításokat ajánl. Egyébként ez a kézirat előbbi műveinek folytatását adja s ugyanazokat a helytartótanács által hallgatólág helyeselt elveket tartalmazza, ugyanazon censor által ugyanazon módosításokkal bírálva, mint előbbi művei s így a helytartótanács szeme előtt nyomatva, hallgatólágos beleegyezésével nyerte a nyomtatásra az engedélyt, a mit előbbi művei alapján tulajdonképp meg kellett adni.

Fájdalmasan érintette a nádori rendelkezés, nem a szerzői dicsőség hiú vágya miatt, hanem azért, mert ha a tény köztudomású lesz, a közvélemény azok osztályába fogja sorolni, a kiknek elvei a helyes renddel és a magasabb szándékokkal ellenkeznek s ilykép elítélve, nem lesz ereje a jövőre nézve a trón és haza hasznára működni.

Megfontolandó még, hogy ezt a nádori intézkedést a sajtószabadságról és más politikai tárgyakról a követi utasításokat kidolgozó megyegyűléseken, ebben a legjobb rendelkezéseket is rosszul értelmező időben a polgárok könnyen félremagyarázhatnák, különösen akkor, ha kitűnnék, hogy még annak is, ki teljesíti kötelességét, nemcsak akadályokat kell tapasztalnia, hanem kellemetlen következményeknek is ki lehet téve.

Műve ügyében tévedés látszik fenforogni, mert ugyanazon szíggorral ugyanaz a censor bírálta, a ki előbbi műveit a nyomtatásra bocsátotta. A nádor bölcseségére hivatkozva, kinek eddig mindig sikerült a törvények és az idő követelményei közti ellentétet összeegyeztetni, kéri kegyes intézkedését, hogy tiltott művét újból nyomathassa, mert a helytartótanácsi vizsgálat nagyon késleltetné megjelenését.

Széchenyi e folyamodványt benyújtotta a helytartótanács útján a nádorhoz.¹ E napjai nagyon izgatottak voltak. Izgatottságát kétségkívül növelték a mende-mondák is. Így pl. június 26-án azt jegyzi be naplójába, hogy a nádor azt mondta

¹ Helytartótanács Ad Int. R. H. Sec. Spect. 1832. 83. sz.

gróf Telekinének¹ és más palotahölgyeknek: sajnálná, ha a magasabb rendeletek végrehajtójává kellene lennie. Másrészt éppen ilyen hírek növelik ellentálló erejét is. Ugyancsak e napon így is ír: „Arbeite fleissig — und mit selbstgefühl — stutzt man mir die Flügel — — so gehe ich auf den Füßen — — schneidet man die ab, so gehe ich auf den Händen; reisst man die aus — so krieche ich auf den Bauch!“

Folyamodványára hamar, már július hó 2-án, megkapta a nádornak udvarias válaszát. Ebben a nádor kijelenti, hogy az iránta érzett jóindulatból óhajtotta volna, ha nem lett volna szükség a műve ügyében kiadott rendeletekre. Minthogy azonban értesült nyomatás alatt levő művéről, a felsőbb rendeknek engedelmeskedve, a censura eljárását a törvényszerű útra kellett terelnie. Midőn a művet megtekintette, meggyőződött, hogy a helyi censor eljárásával hatáskörét áthágta, mert nem lett volna szabad a nyomatásra az engedélyt saját felelősségére megadnia, hanem előbb véleményével ellátva, a kéziratot a helytartótanácsához kellett volna felterjesztienie. Ebből láthatja, hogy a jelen esetben nem a nyomatás megtiltásáról, hanem a censurái szabályok megóvásáról van szó s így semmiféle netán elterjedhető balvélemény ne aggaszsza, mert az előirt úton, melytől eltérni nem lehet, műve megjelenhet.

Széchenyi a nádornak evvel az intézkedésével sem volt megelégedve. Július 8-án elutazott Alesuthra, hogy a nádorral személyesen beszéljen ügyében. Naplója szerint² beszélt vele s előadta a nádornak, hogy az eljárás fáj neki. De bizony Széchenyi szóbelileg is csak azt hallotta, a mit a nádor írásban is közölt vele, azt t. i., hogy művét fel kell terjesztienie (a helytartótanácsához és a kancelláriához), sőt azt is, hogy nem

¹ A nádor nejének udvarhölgye volt.

² Nach Alesut in 4 Stunden. Mit E. H. gekränkt, offen, mit Hingebung gesprochen. Mein Manuscript müsse zur Kanzley geschickt werden — dort würde es auch nicht durchgehen — wollte ich nützen — — so wäre es besser einstweilen zu unterdrücken — — würde grosse Reaction erwecken — — Er sey aber entrüstet, dass ich keinen Pass bekäme — würde gleich schreiben. „Er achte mich hoch“. Ich war gerührt und versprach ihm das Manuscript einstweilen zu unterdrücken.

fogják a nyomatásra az engedélyt megadni. A nádor azt tanácsolta neki, ne adja ki egyelőre művét, mert nagy reactiót keltene fel vele.

A nádor nagyon barátságos volt irányában — mint mindig — s ezt kimutatta avval is, hogy Széchenyinek a kormánytól már régebben kért, de mindaddig meg nem kapott útlevele ügyében sürgős közbenjárását ajánlotta és iránta érzett nagyrabecsülését fejezte ki. Széchenyi erre meghatottságában megígérte, hogy művét egyelőre nem fogja kiadni.

Széchenyi azonban a nádor közbenjárása mellett sem kapta meg útlevelét, azért július 23-án Bécsbe utazott. Természetes, hogy itt sokat hallott, de beszélt is művéről. Értesült, hogy műve sokaknak (így Waldsteinnak és Zeyknek) nem tetszett. Kiss agenstől meg éppen azt hallotta, hogy személye minden oldalról gyűlöletes s egy mágnás (gróf Fáy István) úgy nyilatkozott, hogy minden jól volna, csak ne terjedne „Széchenyi István pestisse“, a mely a felsőmagyarországi zendüléseknek is oka volt. Mások viszont azt ajánlották neki, terjeszse fel művét s így bizonyítsa be, hogy nincs kormányellenes dolog benne.

Széchenyi egyelőre — de csak nagyon rövid időre — felhagyott szándékával, hogy művét kiadja. E helyett a helytartótanácsához nyomtatási költségeinek visszatérítése ügyében folyamodványt nyújtott be, a melyet szintén Drescher készített,¹ a nyomtatási kiadást feltüntető melléklettel együtt, mert a 200 aranyat (800 frtot) ő kapta Széchenyitől. A folyamodványban Széchenyi kijelenti, hogy művét szigorú censura után nyomtatás alá adta, miután mindent megtett, a mit a szerzőnek ily esetekben meg kell tennie. Mind ennek ellenére műve a 11-ik iv nyomtatása után a további nyomtatástól eltiltatott, így tehát hiábavaló kiadása volt. A veszteséget nem viselheti ő, mert nem saját hibájából történt a nyomtatás megszüntetése, azért kéri, a helytartótanács a fennálló szokás szerint fizesse ki neki a tényleg kiadott 343 frt 30 krt.

A helytartótanács áttette az ügyet intézkedés végett a kamarához² s Széchenyi tényleg megkapta pénzét, de mint

¹ Az eredeti fogalmazvány megvan a Széchenyi-Múzeumban.

² Lásd a helytartótanácsi 1833. évi iratokat. 6. sz. Rev. Lbr.

Dreschernek 1833. évi február hó 14-iki levele bizonyítja, a helytartótanács Drescher jutalomdíjából vonatta le.¹

Széchenyi nem sokáig maradt meg annál az ígértenél hogy a művet nem adja ki.

Már 1832. évi augusztus hó 13-iki levele szerint így ír Lunkányi Jánosnak, ki nevelője, akkor jószágigazgatója volt. „Ha a Stadiumnak egy példánya le van írva 's jól átnézve, hozza azt fel, 's adja maga által Haulik auranae prior-nak — — — ezt már mondtam, — — — ha pedig egy másik példány készül el — — küldje azt bizonyos alkalmatossággal Otto Wigandnak Pestre. — — Magam számára legyen pedig még 3 példány. 'S ezt most kérem!”

E néhány sorból kitetszik, hogy a mű kéziratban is köz-kézen forgott (s egy ilyen példány került Széll Farkas birtokába), de az is, hogy Széchenyi maga szorgalmazta egy példánynak Wigandhoz való elküldését s így ő maga óhajította művének megjelenését. E körülményt a fenti adaton kívül még egy másik adat is bizonyítja. Széchenyi iratai között fennmaradt a Stadiumnak 11 kinyomtatott, de eltiltott íve egybekötve. Ez a példány nagyon nevezetes ereklje, mert ebbe Széchenyi sajátkezűleg írta javításait, melyek a Wigand

¹ Drescher ezen levelében, a mely szintén megvan a Széchenyi-Múzeumban, Széchenyinek tudtára adja a levonást és kéri, segítse őt, mert a fentebb említett Pálffy-kötelezvényt 2000 frtért elzálogosítva, most a határidő lejártával elveszti, ha ki nem váltja. Tudtára adja azt is, hogy a Stadium miatt el kell maradnia hivatalától, mindamellett, hogy ezentúl szigorúan a szabályzatok szerint járt el. (Erre ugyancsak a Széchenyi-Múzeumban van bizonyíték. Midőn Széchenyi a hídegyesülethez intézett jelentését a censurához adta, Drescher e kéziratra azt írta: „Minthogy felsőbb rendelkezések az illy Tárgyakat könyv vizsgálói véleményével a N. M. M. Kir. Tanács eleibe terjesztetni rendelik, most kívánt rövid úton nyomtathatás végett alá nem írhatom. Pest, 29. Jan. 1833. Drescher.”) Széchenyi Drescher ügyében közbenjárt. Erre vonatkozik iratai közt Prényi kanczelláriai tanácsos levele, a melyből megtudta, hogy Dreschert bizonyosan kötelezni fogják a fizetésre. Drescher fenti levelében Széchenyinek szemére vetette a következményeket is. „Beteljesedtek, írja, elő-érzésim; mentkeztem, kárpótlást kértem — haszontalan! Megtörtént, mitől félttem — Urak tántzolniak — szegény fizeti!” Széchenyi, a Stadium kiadójának előszava szerint, Dreschernek megfizette a levonást, de azért Drescher elhagyta állását s később, 1838 december 5-én nevezte ki a felség őt pozsonyi helyettes könyvvizsgálóvá.

kiadásában megjelent Stadiumban egytől-egyig. figyelembe vétettek.

Állításom bizonyítására a javítások közül csak két helyet mutatok be: a mű címét és mottóját.

A kéziratra s censurai nyomtatott példányra eredetileg ez a cím van írva tintával: Stadium írta gróf Széchenyi István. Ezt maga Széchenyi a censurai példányon kiegészítette arra a címre, a mely némi változtatással a lipcei kiadáson van, így: Stadium *I. Rész* írta gróf Széchenyi István *1831-ben. Kiadta* × × × × × *1833-ban.* (Lásd a mellékelt hasonmást*). A mottó pedig a kéziratban s a censurai példányon is eredetileg ez volt: „Az ember csak annyit ér, mennyit használ.” Ezt Széchenyi törölte s helyette ezt írta: „Megint s' megint — szünetlen“.

E körülmény bizonyítja, hogy Széchenyi készíté művét a nyomtatás alá és hogy maga beszélte meg az ügyet Wiganddal. Ezentúl azonban került a Wiganddal való összeköttetést. Evvel — mint a fenti adatból is látható — Lunkányit bizta meg. Ezt bizonyítják Széchenyinek későbbi levelei is.

1833 július hó 22-iki levelében utasítja Lunkányit, hogy a „Stadiummal jó volna, ha írna Wigandnak, hogy csak lassan küldje az országba“. Augusztus hó 5-én pedig így ír: „Ha valamit irnak W. részéről a Stadium iránt, mikor lát napvilágot, tudósítson felőle. Ha pedig jókor ki lenne nyomtatva és szerezhetne egy-két példányt, küldené Győrbe . . . adatná át — mit Vorsicht — egyik hajóskapitánynak. Mégis méltányos volna, hogy én ne legyek az utolsó, ki megkapom“.¹ Világos bizonyíték Széchenyinek augusztus hó 19-iki levele, melyben a Stadiumról ezt írja: „Wir müssen uns gefasst machen, dass man sie confiscirt — — man muss also einige gut aufheben. Sollten Sie mir Eines hierher senden, so lassen Sie's durch fremde Hand einmachen, etc. und schreiben Sie mir ganz extra -- nehogy — kiadója appodictice tudva legyen. Die grössten Probabilitäten — dass nämlich Sie der Diabolus rotae in dieser Angelegenheit sind — können nicht schaden. *Sicherheit* könnte aber in meiner jetzigen Stellung — — mir ungelegen seyn, und zwar wegen

¹ Széchenyi ekkor Orsován tartózkodott.

dem engen Verhältniss, in welchem wir stehen. Ich frey mich aber auf die Erscheinung vom Stadium. Es wird dadurch über mich eine Art Sentenz von Seite der Regierung provocirt. Ich werde höher stehen, oder fallen. Was ich durchaus haben will. Kann ich nicht viel nützen und ungebundene Hände haben, und meinen eigenen Weg wandeln — — — so will ich lieber, der vorige independente Mann seyn“.

A fenti adatokból kitűnik, hogy érdemlegesen Széchenyi végzett Wiganddal, maga javította művét, még a címlapját és mottóját is, de tényleg Lunkányi küldötte el Wigandnak a kéziratot.

A kiadó, a „Z. . .“ tehát Lunkányi s valószínűleg a félrevezetés kedvéért ő készíté el a kiadó előszavát is. Ezt ugyan biztos adat nem támogatja, de tartalma bizonyítja, hogy kétségtelenül Széchenyihez nagyon közelálló egyén készíthette, a ki beavatott volt.

Széchenyi a kinyomtatott Stadiumot 1833 november hó 3-án kapta meg az e napon tartott akadémiai igazgatóülésen, a hová Ocskay püspök küldte el neki.¹

A mű megjelenésére, némileg kiadására, de különösen hatására érdekes világot vet Bertha Sándornak Pozsonyból november hó 8-án írt levele.²

„A rég óhajtott Stadium, írja Bertha, feltűnt Pozsonyban. Negyed napja . . . a kerületi ülésben már kézen forgott a Stadium vagy nyolcz példányban, a követek és az ifjúság között. Örült mindenki annak látásán s bámulva dicsérték azon messzeható munkásságot, melly míg Orsova béreceit hányatva az ország' physical erejét neveli, azalatt csodatévő erővel készít biztos ösvényt másfelől morális erőnk' előmozdítására ,megint-megint!' Van olly ifjú, ki egyszerre 3 példányt vett a már előtte félig-meddig ismert Stadiumból, hogy egyet kézikönyvéül megtartván magának s azt könyv nélkül megtanulván, kettőt az ország legtávolabbi részébe küldjön el élet és boldogság eszközésére“.

¹ Napló; nov. 3. „Igazgatóülés — Ocskay Püspök átküldi a Stadiumot“. Később így ír: „Mir scheint den 12 St. erschienen. Ich bekam es 2 Tage durch Bischof Ocskay früher! Wurde durch Reseta Ha ha ha! confiscirt!“ Ez nyilván tévedés, mert Reseta 8-án foglalta le a művet.

² Bertha tudósította Széchenyit az országgyűlés mozzanatairól.

Bertha megemlíti levelében azt is, hogy általában találgatják, ki a kiadója, ki a Z Egyik gróf Andrássyt, másik Wigandot, egy harmadik Széchenyit tartotta a kiadónak, mások ismét tagadták ezt a kiadó előszava alapján. Hatására általános a vélemény, hogy ha 1831-ben látott volna napvilágot, az országgyűlési utasítások s tanácskozások másfélék lettek volna, de azért így is lesz haszna, különösen az úrbéri tárgynál.

Alig jelent meg azonban a mű, a censura azonnal lefoglaltatta. Nagy Antal, a cenzori hivatal főnöke, a helytartótanácsnak 1833 november hó 10 én jelenti,¹ hogy Reseta János censor Pesten a Wigand-féle könyvkereskedésben *november hó 8-án* tartott kutatása alkalmával Széchenyi Stadiumának 24 példányát találta és ezeket lefoglalta, mert a művet sem a megengedett, sem a tiltott művek jegyzékében nem találván bejegyezve, azt következtette, hogy a művet austriai censura még nem bírálta meg. Azt véleményezi, hogy a művet az országban a könyvkereskedőknél kerestetni kell s a lefoglaltakat a helytartótanácsához kellene felterjeszteni.

A helytartótanács elfogadta Nagy véleményét. Deczember hó 17-iki rendeletével² felszólította a cenzurái hivatalt, tartsa vissza a könyveket további rendelkezésig és utasította, készítse el és terjeszsze fel a műről pontos véleményét. Ezen rendeletével egy időben utasította az ország tanulmányi főigazgatóit (névszerint a pozsonyit, a kassait, a zágrábit, a nagyváradit, a győrit), a kiknek hatáskörébe tartozott a cenzurái ügy is, hogy a Stadiumot a könyvkereskedőknél foglaltassák le.

Így a Stadiumot az egész országban kutatták.

A főigazgatók jelentéséből kitűnik,³ hogy a zágrábi, győri, nagyvárad kerületekben nem találtak példányokat, ellenben a pozsonyi kerületben Wigand Károly könyvkereskedőnél két példányt találtak, miután a kereskedő már 38 példányt eladott; a kassaiban pedig Wigand György könyvkereskedőnél 4 példányt, Dölsch Jakabnál 2 példányt foglaltak le.

A cenzurái hivatal is sürgősen igyekezett a helytartó-

¹ Helytartótanácsi iratok : Rev. Libr. 31. szám.

² Rev. Libr. 32. szám.

³ Revis. Libr. 11, 13, 27, 43, 60, 91. sz.

tanács rendeletének eleget tenni. Maga a hivatali főnök, Nagy Antal censor készítette el a mű bírálatát.¹

Bírálatában kiemeli, hogy a mű rövid bevezetése az ország képviselőihez van intézve, őket a gyűlölség félreterelésével egyesülésre szólítja, hogy a nem nemesek számára szabad törvényeket hozzanak.

A hang itt elég mérsékelt s megállhat ily részletek kivételével, milyen pl. a 4. lapon: „víjuk ki minden hontársainak az emberiség jusait“, vagy az 5. oldalon: „Fenyíték többé már nem biztos kapocs, melly egy ország lakosait egybekötné; s most, midőn az emberiség gyermekkorát már elhagyá, a sértő privilegium jó sikerrel többé nem vihat a természet törvényei ellen“.

A kiadó előszava (7—14. l.) ellenben a censurái intézmény ellen való heves kifakadása miatt s azon állításáért, hogy Magyarországon csak kiváltság van, de szabadság nincs, s hogy a kormány önkénykedik, törlendő.

A szerző előszava (15—38. l.) ismét mérsékelt hangú, s a koronás fő iránt tisztelettel van eltelve. A bajokért nem a kormányt, hanem a lakosokat okolja s kifejti, hogy az ország azért nem virágzik, mert a nemzet tétlen, s ez annak tulajdonítható, hogy a lakosok legnagyobb része nem szabad. A lakosokat meg kellene győzni arról, hogy az anyagi és szellemi téren való hátramaradásunk oka nem a kormány, hanem a mi kicsinyes kiváltságink, melyeket idolumoknak tartunk, s hogy ebből anarchia következhetik. A szerző ezután néhány a javításra alkalmas módot ír le.

Némelyek a haladást halálosnak tartják, mások Gallia, Anglia és Amerika példáján egyszerre szeretnének mindent átalakítani; némelyek mindent korainak tartanak, mások meg azt hiszik, hogy minden késő. Engedni kell az idő kívánalmainak, azért felszólítja a lakosokat, ne késsenek soká. A kormányt és a nemességet egyesülésre hívja fel, mert kezükbe van letéve a haza sorsa.

Majd 12 törvényjavaslatot sorol fel. Ezek közül 9-et részletesen tárgyal az ő rapsodikus modorában s ezekben utal arra, mit kell javítani törvényeinken.

¹ Márczius hó 24-éről van keltezve. Rev. Libr. 93. sz.

Az I. (A hitel haszna és kára mindenkit egyenlőn ér) törvényre az a véleménye, hogy erről már az országos külödtőség munkálataiban is szó van.

A II. törvényre t. i., hogy az ősiség örökre töröltessék el s minden nemesi vagyon bárkinek eladható legyen, mert e nélkül a hitel intézménye elképzelhetetlen, azt jegyzi meg, hogy ez már Verbőczy előtt is más jellegű volt, s idők folytán változnia kellett, azért alaptörvényeink sérelme nélkül most is szabályozható.

A III. törvény szerint a magszakadásból származó fiscalítások örökre megszűnnek. E tétel az előbbi kettőnek folyománya s a fiscusnak a veszteségért egyenértékű díjat állapít meg a vételár után. E törvény ellen sincs kifogása, mert hasonló intézmények az örökös tartományokban is fennállanak.

A IV. törvénynél, t. i., hogy Magyarországon mindenki bírhaszon ingó és ingatlan jószágot mint sajátot, a szerző maga is azt mondja, hogy e kérdés tárgyalása nagyon kényes. A censor azt véli, a jobbágyoknak is országgyűlésileg meg kellene engedni a haszonélvezeti tulajdonjogot, mert az 1492. évi 49. és 1543. évi 36. t.-cikkekben feltalálhatók a nyomok, hogy nem nemesek javakat tulajdonjoggal birtak.

A V. törvényben, t. i., hogy „mindenki egyenlőn áll a törvény ortalma és súlya alatt“, a szerző azt jegyzi meg, hogy 9^o 1^o a nem nemesekre is kiterjesztendő, de a 149. oldalon beismeri, hogy óvakodni kell ezt általánosságban egyszerre behozni és mindenkire egy mértékkel alkalmazni. A censor véleménye az, hogy a jelenlegi országgyűlések már tanácskoznak arról, hogy a nem nemeseknek a bíróság előtti személyes és realis szabadságát behozzák.

A VI. törvényre, hogy a nemtelenek is válaszszanak magoknak megyei pártvédet, a censor megjegyzi, hogy ezt az eszmét már az 1791. országgyűlésen is megpendítették.

A VII. törvénynél (A házi pénztárhoz és országgyűlési költségekhez mindenki arány szerint járuljon) megemlíti a censor, hogy az új országgyűlési költségeket a nemesek fizetik s erre régiebb példák is vannak.

A VIII. törvényre (A vizek, utak és belvám elrendelése mindenkit egyenlőn ér s országgyűlési tárgyak) meg azt jegyzi meg, hogy ezt meg lehet engedni, ha a főfelügyelet a főkörmányoskéz kezében van.

Az utolsó törvéynél (Monopoliumok, czéhek, s limitatiók egyéb illyes a' közszorgalmat és concurrentiát akadályozó intézetek örökre eltöröltetnek) a szerző bevallja, hogy a kivitel sok akadályba ütközik. A censornak nincs ellenvetése, mert e kérdést részletesen tárgyalja Wachtler Bernát is az ő munkájában.

Végül a censor összefoglalja véleményét: a munkát nyomás alá lehetett volna bocsátani, ha felsőbb helyen bemutatták volna, ha a kiadó előszava kimaradt s ha némely kifejezés kihagyatott volna, mint pl. a 23. oldalon: „akkor görbedezzünk tovább is lánczaink alatt“, 25. o.: „nyomorult kis nemesi Privilegiumunk és — — — népünk-közi szánakozásgerjesztő mibenlétünket olly elevenen, égetőn 's törhetetlen színekkel festeni, hogy némi elaludt *nemtelen* nemesekben és tán még számosabb 's *nemtelenebb* magnásokban“, 33. o.: „czigánykodó népnek“, 58. o.: „'s nem is igen tudom miért 's milly jussal áll ott (a harminczad)“, 64. o.: „hogy publicumunk általjányosan véve tudatlan“, 68. o.: „de facto is, regnum per se et pro se existens et independens lesz“, 118. o.: „nem tudom egyébiránt milly törvény szerint“, 165. o.: „'s ne favorizálja sem a' Kancellaria sem a' Helytartó Tanács a' szántóvetőt szoros igazságon túl“. 179. o.: „annyiszor elolvad kezeink közt“, 194. o.: „az adófizető kiszaroltatása, meglopátása“, 250. o.: „'s külvámok eltörlése“.

A helytartótanács Nagy Antal censornak a Stadiumra vonatkozó véleményét nem fogadta el. A művet veszedelmesnek tartotta s véleményét¹ 1834 deczember hó 9-én intézkedés czéljából a felség elé terjesztette.

A helytartótanács felterjesztésében nemcsak a kiadó előszavát, a melyet a censor a kormányt, hivatalokat és intézményeket támadó és rágalmazó szövege miatt szerinte joggal kárhoztat, hanem a mű elején levő hosszú előszót sem hagyhatja helyben. Nemcsak a censor megjelölte kitételek miatt kárhoztatja, hanem ily kifakadásai miatt is, mint a milyenek: „et hanc a defectu libertatis potioris Partis Incolarum Regni ducere Originem“ vagy parvula privilegia nostra pro Idolis habeamus, et proximum quodvis commodum proprium miserabiliter venenemur“, továbbá általában az országgyűlésre egybegyűlt ren-

¹ Rev. Libr. 40.

dekhez intézett s a veszélytől fenyegetett haza megmentését célzó felszólításai miatt.

A mű stílusa nagyon magasan járó s csak a hazai nyelvet és újabb stílust teljesen ismerő, továbbá az ilyenben járatos censor előtt érthető.

A szerző szerint a haza hátramaradottságának okai különösen a nép tétlenségében, szabadság hiányában és Magyarország csekély kulturájában keresendők és abban, hogy a kormányzések — melyeket a szerző egyébként védeni törekszik s indirecte támad — az előhaladást annyi századon keresztül nem viselték szívükön.

Az egész tárgyalás oda irányul, hogy becstelen allegoriákkal a haza alkotmányát és ősrégi szokásait kisebbitse s hogy a nemzet mai műveletlen barbársága és az ország hátramaradottsága (alanti helyzete) fekete színben tűnjék fel.

A censura a 12 törvénytervezetet részletes tárgyalás után az országgyűlési munkálatokra való hivatkozással kinyomtathatónak vélte, de a leginkább megjegyzésre méltó elveket egyszerűen elmellőzte.

A hitel című fejezetben a szerző sokat szól a magyarok nagy részének tunyaságáról, tudatlanságáról, a nép korlátozott szabadságáról és az ebből magyarázható csekély fogyasztásról. Az intelligencia csekély voltát, a babonás hiszékenységet, az előjogokra való törekvést és az előítéletekben való makacsságot indiscret párhuzamokkal és szüntelen adomákkal graphice és gonosz szándékkal bizonyítgatja, s miután a tárgyat több oldalról analitikai és inductiv kifejtéssel megvilágította, végül az angolokra is hivatkozik, a kiknél a kereskedelem és hitel virágzó állapota a korlátlan szabadságból eredő luxusnak és a nagy fogyasztásnak köszönhető. Kifejti, hogy Magyarországon azért nincs hitel, mert az ősiség fennállása miatt nincs tulajdonjog, azért szükséges volna, hogy a haza törvényei szerint mindenki az ősi javakat eladhassa, a keresettekről pedig szabadon rendelkezessék.

Egyáltalán nem érthető a szerző ezen állítása, t. i. hogy a birtok korlátlan eltékozlása a nemzet hitelét növeli, sőt ennek az ellenkezője több joggal állitható. Magyarországon a kereskedés polgári kereskedők kezében van, a kiknek hitele nem hitbizománynyal terhelt javakban gyökerezik s így nem bizonyít-

ható az, hogy a nemzet hitele az ősiség miatt oly nyomott, a mint ez a műben állittatik. Ebből is látható, hogy a szerző ezen nyilatkozatai, de egyéb tervezetei is téves tanok csiráját foglalják magukban.

A második törvénytervezetre az a megjegyzés, hogy az ősiség, majoratus, senioratus mint az érdemekkel kitűnő családok fenntartására szolgáló ősi intézmények eltörlése a törvényekbe ütközik (1^{ae} 58, 59, 60; 1655. évi 54. t.-cz., 1667. évi 9. t.-cz., 1725. évi 47., 50. t.-cz.)

Ugyanez áll a harmadik törvénytervezetre, a királyi fiscus örökösödési jogának megszakadás esetén való eltörlésére, mert a 1^{ae}—10, S. Steph. L. II. Cap. 6, 1597. évi 27. t.-cz., 1608. évi 15. t.-cz., 1715. évi 25. és 1741. évi 19. t.-cz. ellene vannak.

A negyedik tervezetnél, hogy mindenki bírhaszon nemesi javakat tulajdonjoggal, a censura rosszul értelmezi az idézett törvényeket, mert az említett törvények értelmében a pénzen vásárolt nemesi tulajdon után a jobbágyoknak kilenczedet kell fizetniük s a közterhekben is résztvesznek; egyébként az 1790/I. évi XXXVI. t.-cz. elrendeli, hogy csak nemesek szerezhetnek birtokot örökös czímen.

Az ötödik tervezet, hogy a jobbágyok felszabadíttassanak, mert közel van az az idő, hogy ha szépszerével nem teszik, erővel (mint a koleránál tapasztalható volt) követelik, és a VI—IX. törvénytervezet, hogy a nem nemesek választhassanak maguknak ügyvédet, a házi pénztárhoz és országgyűlési költségekhez mindenki aránylag járuljon, a vizek, utak, stb. szabályozásának költségeit mindenki egyformán viselje, végül a monopoliumok, czéhek, stb. eltörlendők, az ország szentesített alaptörvényeibe ütköznek (1^{ae} tit. 4. és 9., S. Steph. L. I. Cap. 4. et L. II. Cap. 35; Andreae II^a Art. 2. és 1741. évi VIII. t.-cz. és másokba) és így megtámadják az alkotmányt.

Az állam szervezete ellen irányuló ilyen ellenzéki reformok magvait nem tanácsos terjeszteni ebben a században, a melyben a honatyák a fejedelem segélyével a törvényhozás keretén belül sokat megfontolás tárgyává tettek.

Azért, ha a műből már néhány eladatott, a további terjesztés megelőzésére mindent el kell követni, a Pesten, Pozsonyban és Kassán lefoglaltakat pedig vissza kell tartani.

A művet nem szabad közzétenni, mert a hazai censura kijátszásával a külföldön nyomtatták s mivel a törvényes rendelkezést erőszakosan átlépte; a tiltottak közé kell sorolni, nehogy más példának vegye.

A helytartótanács még külön is megjegyezte, hogy a feltűnést keltett mű Lipcsében nyomtatott s ha most erélyesen nem intézkednek, félni kell, hogy másokat is hasonló cselekedetre csábítva, több ily mű fog megjelenni s az örökös tartományokba is át fog vitetni, szükséges azért okvetetlenül a rend megszegésére irányuló ily tények megelőzésére intézkedéseket tenni.

A felsőbb intézkedés csakhamar megtörtént.

Reviczky Ádám kancellár a fenti felségfelterjesztésre 1835 május 14-iki kelettel a felség utasítására értesítette¹ a helytartótanácsot, hogy a Stadium több okból, de különösen azért, mert az érvényben levő legmagasb rendeletek ellenében a hazai censura kijátszásával, tehát engedély nélkül külföldön nyomtatott, tiltottnak tekintendő s utasította a helytartótanácsot, hogy javaslata szerint járjon el a mű ellen.

Erre a helytartótanács megtiltá a műnek a sajtó és kereskedelem útján való terjesztését és utasítá a censurai hivatalt, terjeszse fel a lefoglalt példányokat és örködjék, hogy a mű sem nyomtatás, sem kereskedés útján ne terjedjen.

Hasonló rendeletet kapott a pozsonyi és kassai fődirektor is, a kiknek hatáskörében, mint láttuk, néhány példány előbb lefoglaltatott.

A Stadium tiltott mű is maradt, míg idővel a nagyobb események hatása alatt napirendre nem tértek felette.

Még egy körülményt kell megjegyeznem.

Széchenyi a *hivatalos* meghurczolással szemben 1834 végén művéért némi elismerésben is részesült, a mi arra mutat, hogy a mű mégis közkézen forgott s így korára hatással is volt.

Az elismerés abban állott, hogy a mű az Akadémia 1834. évi nagyjutalmanak odaitélésénél csak azért nem jutathott „a jutalom kérdése alá“, mert az Akadémia 11-ik szabálya a politikai műveket a jutalmazás alól kizárja.

Megjegyzendő és érdekes körülmény, hogy éppen gróf

¹ Rev. Libr. 47. szám.

Dessewffy József¹ (és Fáy András²) emelte ki Széchenyi művét.

Dessewffy jelentésének erre vonatkozó részlete így hangzik: „Dicséretes említést kívánnék tételni mind gróf Széchenyi István Stadiumáról, mind pedig báró Wesselényi Miklós Balitéletek czimű munkáikról; nem mintha ezekhez sok szó nem férhetne, hanem azért (noha az első igen sok jót foglalván magában, a' törvényhozás, a' másik pedig az életphilosophia tekintetében) nem jöhetnek a megjutalmazhatás kérdése alá, mivel mind az egyik, mind a' másik nagyon belevág egyszer'smind az Ország és az Országlószék belső politikájába, elannyira, hogy mind az egyikben, mind a' másikban csaknem lehetetlen lenne a' politicumot a' törvényestől és philosophicumtól mindenütt különválasztani”.

Dessewffy és Fáy ajánlatára a jutalomkérdés felett döntő kiküldöttség — Dessewffy József, Fáy András, Schedius L., Bajza József, Czech János és Luczenbacher Pál — ilykép emlékezett meg az Akadémiának tett jelentésében: „Magára vonta ugyan a választmány figyelmét nagy mértékben két más munka is, mint gróf Széchenyi Istvántól Stadium és báró Wesselényi Miklóstól Balitéletekről, sőt ezek a jutalom kérdése alá is eshettek volna, ha azokat a 11-dik rendszabás — annak tekintetéből, hogy gyakran országos dolgok vitatásával foglalatossak, melyek a törvénytudományi vagy philosophiai elemektől nem igen választhatók — a jutalmaztatás alól ki nem zárná”.

E jelentés a nagygyűlés elé került, a melynek jegyzőkönyve a XXXV. pontban a fentihez hasonló módon emlékszik meg Széchenyi Stadiumáról.

¹ Jelentését 1834 november 6-án írta. Lásd Akad. főttk. iratok 1834. 20. sz.

² Jelentését szintén nov. 6-án írta. U. o. 1834. 23. sz.

Die Kunst des menschlichen Lebens

Stadium

I^{er} Stadium

irta

Graf Leichenyi Ström :-

~~Az ember csak annyi és mennyi hatalmát.~~

Megint és megint - szüntelen.

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN
„STADIUM”
CZÍMŰ MUNKÁJÁNAK MÉLTATÁSA

IRTA

KAUTZ GYULA

A M. TUD. AKADEÉMIA IGAZGATÓ ÉS RENDES TAGJA.

I.

Bevezetés.

Alig tértek némileg magukhoz a régi-nek a magyar reformer államférfiútól lesújtott barátai: mikor Széchenyi termékeny szelleme újra egy (terjedelmesebb) munkával lép elő s széles körökben ébreszti föl ismét az érdeklődést. Értjük az 1833-ban megjelent „*Stadium*” című könyvét.¹

Nagyobb s rendszeresebb politikai műveinek e harmadika lényegileg csak folytatja és kiegészíti azt a messzevágó s már addig is rázkódtató hatást gyakorló reformatorius eszmét, melyben közállapotaink tarthatatlanságát, a mélyebre nyúló újítás visszautasíthatatlan szükségességét s azon czélokat, melyekre nemzeti regenerációnk menetében eljutnunk kell, megjelölte. Ez a folytatólagos kiegészítés (talán mondhatni, betetőzés) lényegileg abban állott s arra irányult, hogy azokat, a miket eddigelé inkább csak általánosságban s nem szorosabb rendszerbe fűzve fejtett ki, behatóbb részletezésben, kellő logikai kapcsolat- és egymásutánban, erősebb megalapozással s concretebb alakba öntve adja elő; a reformok iránt a közvéleményben ébresztett vágyak és hajlamok kielégítésének, illetőleg teljesülhetésének módját, útjait és eszközeit tüzetesebben formulázza, s mindenekfölött — szemben azon immár közelivé vált eshetőséggel, hogy a törvényhozás sürgetőbbeknek látszó reformok körüli tárgyalásokra, sőt pozitív alkotásokra is áttérhet — ugyancsak annak a régibb időkből fennmaradó, de a változott viszonyoknál és az új szükségéknél fogva már meg nem felelő, részben értéköket veszített, úgy-

¹ Lásd a „Hitel” méltatását tartalmazó szakaszban felsorolt irodalmi forrásműveket. A jelen munkára nézve még: *Viszota Gyula* (ugyancsak ide csatolt becses bevezetését a „*Stadium*” keletkezésének és közzétételének viszontagságairól, előbb már a „*Budapesti Szemle*” 1905. évi áprilisi havi füzetében.)

nevezett rendszeres munkálatok ellenében, szinte rendszeres munkálatot nyújtson.¹

Ez okból jelen munkáját Széchenyi ezzel a dedicatióval látja el: „Magyarország Képviselőihez“ s már 1831-ben megírta, noha annak következtében, hogy a kormány (mely Horváth Mihály megjegyzése szerint „a már különben is nagyon élénkévé vált reformmozgalmat s ennek radikális demokrata irányát aggodalommal kísérő“) a munkát nyomtatása közben betiltotta — s ez csak 1833-ban s pedig Lipcsében látott napvilágot. Teljes címe: Stadium. Írta Gróf Széchenyi István. 1831-ben. Kiadta Z. . . . 1833-ban. I. rész. Lipcsében, 1833-ban Wigand Ottónál.²⁻³ Terjedelmére nézve a Hitellel egyenlő; s mint a czimből kitűnik, a szerző be nem fejezett dolgozatnak akarta tekintetni, a melyhez egy további lezáró fejtegetéseket tartalmazó „Rész“ lett volna csatolandó. — A könyv érdemére nézve elég itt általánosságban még arra utalni, hogy szerzője ez újabb elmeszüleményével mintegy módszeresebb vezérfonalát akarta nyújtani azon reformoknak, a melyeknek kivételét a legközelebbi országgyűlésen különösen óhajtott, s a melyekkel az általános közgazdasági regeneratiót megindítandónak tartotta. A munka, értékét illetőleg, mind elméleti mind praktikus tekintetben kiváló dolgozat; a nagy újító szociális és közgazdasági eszmerendszerének főbb tételeit határozottabban formulazza; humoros elmefuttatásokra is talál alkalmat s számos oly nagybecsű tudományos igazságokat is foglal bele, melyek a szerzőnek eredeti felfogása, messzszelátása. s éleselműsége felől tanúskodnak.

II.

A Stadium tartalmának jellemzése.

Széchenyi e munkájának *tartalma* azon *cél* szerint igazodik, a melyet könyvével maga elé tűzött, s a melynek szolgálatába összes politikai és publicistai működését szegődttette.

¹ Lásd: b. *Kemény* essayét, a 406. sk. meg 457. sk. és 447. lapjait.

² A műnek tervezett első címe nem „*Stadium*“, hanem „*Reform*“, vagy mint Viszota (id. Bev.) kimutatja, *Reformatio* volt.

³ A Z betűvel jelzett név alatt *Lunkányi János* (gr. Sz. volt neve-lője, később jószágigazgatója) értendő.

E cél, röviden kifejezve, ez volt: megjelölni az *első lépéseket*, a melyek a nemzet újjászületése ösvényén mindenekelőtt teendők; s egyúttal a közönségben erős meggyőződést kelteni a reformok halaszthatatlan szükségességéről, épp úgy, mint a belölők államra és egyesekre áradó haszon és előny felől. Ennek megfelelően, a „Stadium”, eltérőleg a „Hitel” és a „Világ”-tól, szerkezete szerint *rendszeresebb* munka, mely egy alap-gondolatból van levezetve; helyes tapintattal, éles felfogással, s óvatos megválogatással jelöli ki a közelebbi idők reform-tárgyait s a közelgő országgyűlés teendőit. Irányára nézve, gyökeres újítást és mélyebbre nyúló javításokat ajánl; a benne foglalt fejtegetések (jórészen) radikálisoknak mondhatók, miért is a Stadium némelyektől (b. Keménytől s Horváth Mihálytól) a radikális reformok „kézikönyvének” neveztetett el. Megjegyzendő különben, hogy a munka tulajdonképen befejezetlen, a mennyiben tartalmilag tizenkét pontot (melyeket „törvénynek” nevez) ajánl a nemzet figyelmébe, illetőleg jelöl ki közelebbi teendőkül; de ezeket nem tárgyalja mind, mert az utolsó hármát későbbi kifejtésre vélte hagyandónak, annyival is inkább, mivel szoros feladatkörétől valamivel távolabb eső kérdésekre vonatkoznak. Széchenyi érvelésének súlypontja itt is az anyagi érdekeken, a *közgazdaság* terére tartozó kérdéseken, s mily módon és mily mértékben való megoldásuk fejtegetésén nyugszik. E részben azon *postulatumok* köréből, melyeknek nagyobb jelentőséget tulajdonít, vagy melyeket első sorba helyezendőkül jelöl meg s tüzetesebben is tárgyal, általánosságban a következőkre utalhatunk. Alkottassék meg a *hitel* emelésére és biztosítására, rendszeres és az új igényeknek megfelelő *váltójo*; mondassék ki a fiscalitás és ósiség eltörlése; mondassék ki a nem nemések szabad birtokszerzési joga, „valamint az ország minden polgárának törvényelőtti egyenlősége”; a nem nemések választhassanak maguknak megyei pártvédet, vagyis oly hivatalos közeget, a ki az ő érdekeiket (különösen arányosítási és tagosítási pörökben a földesúrral szemben) képviselje; a (megyei) házipénztár, valamint az országgyűlési költségek terhének viseléséhez járuljon mindenki (tehát az addig mentes osztályok is) birtoka arányában; az országos közlekedési vonalokat az országgyűlés jelölje ki, s a létesítésükre s fentartásukra szükségelt pénzbeli teher mindenki által egyen-

lően viselendő adó útján szereztessék be; s végül szüntettesenek meg a monopoliumok, helyesebben mondva: regálék (a húsvágási, a bormérési stb. jog), nemkülönben a czéhek, limitációk s hatósági árszabályozások.

Kitetszik ezekből, hogy Széchenyi a lényegileg *közgazdasági* természetű reformok mellett, az oly reformkérdéseket, illetőleg javaslatokat mellőzte, melyek *közjogi* vagy adminisztrationális újításokra irányultak; még pedig azon okból, mert attól tartott, hogy ezek a kormánynyal való összeütközésre vezethetnének s a tervbe vett reformművet mindjárt kezdetben megakaszthatnák. Felfogása szerint mindennek fölött az anyagi jólétet, a termelő erőket, a közvetlenül produktív munkát kell emelni, illetőleg fejleszteni, s e végre csakis oly újításokra törekedni, a melyeket egy belátó kormánynak ellenezni nem állhatott érdekében. Sokat ismétel Széchenyi azokból, a miket már a „Hitel” és a „Világ”-ban elmondott; helyenként valamivel élénkebb kiszínezéssel, vagy a vonatkoztatott feladat szerinti kidomborítással. Nagy nyomatékkal emeli ki a javaslatai ellen felmerülhető kifogások megczáfolására szolgálható tekinteteket; s e szerint ugyancsak e javaslatok voltak azon reformpontok, a melyeknek kivivására fordítá erős dialektikájának legnagyobb erejét; és concipialta egyéb újítási terveit, melyek e nagy feladatok megoldásának vagy előkészítésére, vagy biztosítására alkalmasaknak mutatkoztak.

Az *álláspont*, melyet Széchenyi eme „Könyvében” is elfoglal s a czélok, melyeket szem előtt tart, ugyanazok, mint az első két munkájában; dialektikájának és érvelésének fő-fő tulajdonsága és jellemvonása pedig (és ez egy új momentum jelen dolgozatában) a *hasznossági* (utilitáriusi) elvnek még tüzetesebb hangsúlyozása. Jól jegyzi meg erre nézve Horváth Mihály „csábító indokolással mutogatja Széchenyi a kiváltságosoknak azt, hogy minden egyes előjog feláldozása egy-egy anyagi előnnyel jár rájuk nézve, s hogy a javasolt reformokból sokkal nagyobb haszon fog áradni a kiváltságok birtokosaira, mint azokra, kiknek eddig semmi joguk sincs, s kik csak a régi rendszer bukásával nyerik azt meg.” Kemény pedig ezt mondja: „A Stadium mesteri dialektikával törekszik bebizonyítani (és többnyire be is bizonyítja), hogy a reformok, melyek mint halaszthatatlan teendők indítványoz-

tatnak benne, nemcsak a hazának, nemcsak azoknak, a kik a régi rendszer bukásával jogokat nyernek, de a mi a földolog, még azoknak is, kik a jogokról lemondanak, gazdagodására nagy mértékben fognak hatni. A „Stadium“ el akarja hitetni, s többnyire erős okokkal, hogy az itt megtámadott előjog eldobása a kiváltságosoknak, a kik eldobják, szép összeg pénzt fog a zsebébe hozni.²

Ezen szellemben mondja Széchenyi „Könyvének“ egyik helyén: „Azon nap, a melyen az ősiség a fiscalitással eltöröl-tetik, minden ingatlan birtok becse rögtön felével magasabbra megy“, és „A magyar nemesnek nincs valóságos tulajdona, s csak akkor lesz, mikor ingatlanával is kivétel nélkül azt teheti, a mit akar“. Ez alapon mondja Széchenyi, hogy a reformok iránt tulajdonképen a legközönyösebbek azok lehet-nének, kiknek jelenleg semmi joguk sincs, s a haladás leg-hőbb pártolójának önhasznukért éppen azoknak kell lenniök, kik az előjogok birtokában vannak.“ Ezen hasznossági elvének illusztrációjául hozza fel azt a sokszor hallhatott példát a gazdag hollandusról, *Van Peng*-ről (azaz van, a mi peng, t. i. pénz). kinek személyében egy dúsgazdag külföldi tőkepénzest léptet fel, a ki jó kamatra hajlandó volna a pénzt adni s a kitől egy megszorult hazai jószágtulajdonos kölcsönkép valami nagyobb összeget szeretne fölvenni; azonban siket fülekre talál a hidegen számító külföldinél, a ki a régi (magyar) birtokrendszert korholja, helyteleníti, sőt nevetségessé teszi s a kért kölcsönt ez okból egyenesen megtagadja; míg ellenben a legnyájasabb arcot ölti azonnal, a mint a nemesi privilegium, az ócska birtokrendszer, az elavult kiváltságok félretolatnak; s teljes készségét jelenti ki kölcsönzésre, a birtokos különféle szükségletei tekintetében s pedig a lehető legkedvezőbb föl-tételek mellett. Ilykép van Széchenyi agitációjában a Bentha-mismus érvényre juttatva, igazán nemes formában, illetőleg a megalapítójáénál is magasabb vonalban, s ethikailag fensőbb ezélna és intenióval.³

² „A Stadium alapja Bentham elve, melyet Széchenyi mára „Világban: az értelem, az ítélőtehetség, és a képzelem minden virágaival megkoszo-rúzott“, mondja szellemesen b. Kemény Zs. (Lásd még azokat, a miket a „Hitel“ méltatásában e részben tüzetesebben kifejtettünk).

A mondottakkal kapcsolatban s részben bővebb megokolás végett is, de meg új, inkább sociális és politikai reformgondolatainak kifejtésére is vesz Széchenyi magának a „Stadium“-ban alkalmat.

Így, hogy csak egynémelyekre utaljunk:¹ Ott, hol a czéhek és az árlimitációk, monopoliumok eltörlését sürgeti. abból a tételből indul ki, hogy „a mi *egyeseeknek* kedvez és a *versenyt* kizárja, a közönségnek káros“. A verseny pedig együtt jár az erők fejlődésével, hathatós előmozdítója a műveltségi haladásnak, a szellemi és anyagi előmenetelnek. Nálunk főfeladat: a szunnyadó tehetségeket és kíváncsalmakat fölébresztetni, a munkásságot s a vagyonszerzési ösztönt fokozni, valamint arra törekedni, hogy szabad kereskedés, akadálytalan forgalom s jó közlekedés, nemkülönben alkotmányos szabadság mellett és segélyével a népesség helyes mértékben való szaporodása, az ipar és az üzleti élet minden irányú föllendülése érettsékké váljon. A Széchenyitől oly nagy jelentőségűnek elismert s váltig hangsúlyozott közlekedési rendszer létesítésére megkívántatott költségek fedezésére a *közterhek* viselésének általánosítását visszautasíthatatlan követelménynek mondja; s ezzel együtt a közteherviselésnek másik nagy *morális* hatásáról azt jegyzi meg, hogy a társadalmi osztályokat közelebb hozza egymáshoz. Valamint előbbi két munkájában, itt is ismételve kiemeli Széchenyi a belső fogyasztás rendkívüli fontosságát, utalván arra, hogy az e tekintetben classikus országban, Angliában, a legfőbbbezorgalmi rúgót lényegileg a közszabadságból szükségkép eredő nagy belső *consumtio* adja stb.

Figyelmet érdemel Széchenyi e művében a több helyen előforduló utalás az ország minden osztályában még mindig fennálló ferde nézetekre és felfogásra, a mely végolemzésben minden sikeres lépést a reformok és javítások terén vagy megnehezít, vagy épp lehetetlenné tesz. Említi egyebek közt, hogy közönségünk általában véve tudatlan, a bajok okát mindig másutt és másokban (mint, a mint kellene, önönmagában) keresi; hogy hazaszeretetünk sokszor csak puszta szó és szép gerjedelem, de a mely nem tartós; hogy nálunk a

¹ Szellemes fejtegetések ezen kérdéseket illetőleg *Grünwald*: Új Magyarország című (1890-ben megjelent) könyvében.

kölcsönadott pénz nincs biztos paizs alatt, sőt bizonyos veszély torkában van; az adós gyakran a felvett tőkepénz után járó kamatot nem fizeti; az tehát többé nem foly, de foly helyette pőr, sőt ennek is sokszor az a vége, hogy vagy a gyöngéd bíró szánakozása, vagy a behajtás lanyhasága stb. miatt (s egyáltalában, mert a törvény elég pártolást nem nyújt) a tőkés pénze nem térül meg. Panaszosan szól hazai törvénykezésünk felette hiányos voltáról; büntetőjogi codex teljes hiányzásáról, büntettről és büntetésről széltiben uralkodó visszás nézeteinkről, sőt (majdnem kiméletlen ridegséggel) könyvének nem egy helyén arról is, hogy a közpénzek kezelése és gondozása körül hazánkfiainak szerfelett tág lelkiismeretük van; hogy az árvákat és gyámság alattiakat álnokul kijátszó stb. emberek nem ritkán biztossággal járnak közöttünk. Tetőzetétől a következő erős kifakadása: „S hogy ily okoskodások és javaslatok általánosan nem tetszenek a nemesi közönségnek, az igen természetes; mert benn van az emberi természetben, s így benne is azon igazságtalan szellem: parancsolni akarni, de szót nem fogadni; törvényeket alkotni, de azokat nem teljesíteni; az önkényt halálos bűnnek kiáltani, de mindenben önkénykedni; csak a mai nap hasznát tekinteni, de a jövődőről nem gondoskodni“.

III.

A „Stadium“ hazánknak Ausztriához való viszonyáról.

Több helyen és több alkalommal érzi a messzelátó államférfiú annak szükségét, hogy hazánknak Ausztriával való kapcsolatáról, a Habsburg-monarchia két államának egymáshoz viszonyáról, valamint az ebből folyó consequentiákról és feladatainkról, tüzetesebben nyilatkozzék. Mindezt ő a jelen, de egyéb művében is, nem ugyan valami rendszeres összefoglaló formában, vagy fejtegetéseinek egy külön, önálló szakaszában teszi, hanem rhapsodikusán, s ezernyi benyomások, eszmék és hangulatok hatása alatt, szétszórva, több helyen, a szerint a mint a tárgynak valami megfelelő vonatkozása helyszerűnek tünteti elő.

Általánosságban szólva, Széchenynek e részben is megvolt a maga megállapodott nézete, lehet mondani, politikai világfelfogása. Szerinte a Habsburg-monarchia történeti, speciálisan európai szükségességű birodalom, melynek két irányban nagy történelmi missziója van: elősegíteni az európai államsúlyegyennek fönntartását, és másfelől erős, szilárd státusz-szervezetével szerepet vinni világrészünk azon geographiai pontján, a mely a művelt nyugatot a nem művelt kelettel mintegy közvetítéi olyképen, hogy az ez óriási térségen lakozó százféle nyelvű és nemzetiségű népek és fajok surlódásai, esetleg erőszakos összeütközését enyhíteni, s ha bírja, elhárítani törekedjék. Ennek a nagy (mint nevezni szokták) közép-európai s dunai birodalomnak *hazánk*, Magyarország, a mohácsi vész óta, a viszonyok akként való alakulásánál, a történelmi szükségességnél, de helyes politikai és státuszférfiúi belátásnál és messzebblátásnál fogva is, egyik kiváló és nagyszűlyű alkatrészévé s constitutív elemévé vált és maradt, annyi viszonytagságok és viharok közt is, a melyek e monarchiát századok folyamában érték és integritásában fenyegették mind mai napig. Ebbe a világtörténelmi állással és hivatással bíró egészebe Magyarország az 1687-iki s az 1722/3-iki (pragmatica sanctiói) törvényhozások stb. alapján még jobban belefűződött, s e szorosabb kapcsolatba-jutásból eredő természetszerű érdekközösségi (vagy legalább is, érékrokonsági) tekintetek méltánylái kényszerének lón alávetve.

Magyarországnak e viszonyáranézve a Habsburg-monarchia másik országához, Ausztriához, Széchenyi államférfiúi meggyőződése az volt, hogy megvannak e viszonynak (mint bizonyos szükségességi momentumot is magában rejtőnek) hazánk önálló fejlődésére s államként való teljes érvényesülhetésére nézve bizonyos hátrányai, nem könnyen leküzdhető akadályai; mely meggyőződésének több ízben s egynél több irányban határozott kifejezést is adott (légyen elég e részben Széchenyi ismeretes szójárására, hogy „mi Ausztriával vegyes házasságban s az innen származó kelletlenségek kényszere alatt élünk”, utalni,¹ de másfelől abban az erős hitben is élt, hogy Magyarország

¹ L. például: *Zichy Antal: Széchenyi István hírlapi cikkei* I. 346. tp. és alább „A Politikai Programtörödékek méltatásának” III. szakaszát.

(addig, a míg a monarchia fennáll) a Habsburg-birodalomban ereje, képességei és jogosult aspirációi mértékének megfelelő posztitót vivhat ki; hogy mind nemzeti, mind szabadsági és kulturális tekintetben a sajátos jellemének és tulajdonságainak megfelelő önállóságra tehet szert; s az európai államok concertjében igen diszes és nyomatékos helyet foglalhatand el.

Minthogy Széchenyi az Ausztriához való viszonyunkat a bécsi kormány eljárása felőli nézetével kapcsolatosan szokta tárgyalni, ez utóbbit is méltatnunk kell.

Vezéreszmeként állítja fel Széchenyi, hogy Magyarország elszigetelt állást a monarchia nagy érdekkörétől nem foglalhat el, s érdekeit az egyeduralkodó közjával ellentétbe nem helyezheti. A független, korlátolt monarchiának álma nem a mi korunkba való s ne követeljünk lehetetlenséget. Különös nehézséget okoz Ausztriához való *vámpolitikai* viszonyunk, a melyet Széchenyi is (ez időre nézve) helytelenül szervezettnek s hazánkra nézve több tekintetben hátrányosnak tekintett. De mindjobban érvényre jutott politikai eszme-rendszerében az a meggyőződés, hogy Ausztria és Magyarország közgazdaságilag egymásra lévén utalva,¹ a két ország közötti szabadkereskedés a leghelyesebb s mind a két félre egyaránt előnyös politika. A mi pedig a *kormány* eljárását illeti, Széchenyi szerint, arról lehetünk győződve, hogy elnyomtatásunk és hátramaradásunknak igazi oka nem a kormányban, hanem saját gyöngeségünkben, értelmi súlyunk fejletlenségében, ferde nézeteinkben stb. keresendő.² Oly nemzetet, melyben

¹ Ezt később is sokszor hangsúlyozta, sőt pár évvel halála előtt azon státuszirathat is, melyet Palmerston angol miniszterhez és Napoleon császárhoz intézett elnyomott hazánk ügyében. Lsd. *Falk*: Széchenyi és kora (1867) cz. m. és *Kautz*: Nemzetgazd. Eszmék története stb. 293. lap.

² A jelen szakaszban (jobb áttekinthetőség végett) röviden összefoglalva kívántuk adni Széchenyinek e nagy kérdésre vonatkozó főbb nézeteit, a mint ezek politikai munkái összességében, valamint naplóiban, beszédeiben, köz- és magánjellegű nyilatkozataiban s egész működésében kifejezésre jutottak. *Forrásul* szolgálnak e tekintetben részint Széchenyinek imént jelzett különféle dolgozatai és följegyzései s ezek mellett *Kovács Lajosnak*: „Gróf Széchenyi István közéletének három utolsó éve” (1889, 2. költ.) című, adatokban gazdag könyve; báró *Kemény*

erős lélek lakik, idegen hatalom semmi körülmények közt sem nyomhat el, sőt legnagyobb előmenetelében sem tartóztathat fel, ha csak önnön hibái és elégtelensége nem válik ennek okozójává.¹

IV.

A „Stadium“ publicistikai értéke és hatása.

Széchenyi e harmadik nagyobb munkájával az új irány diadalát a magyar közvéleményben véglegesen kivívta.² A Stadium (b. Kemény találó megjegyzése szerint) összefüggőbb, szabatosabb, rábeszélőbb volt előbbi munkáinál, de a stílus tekintetében pongyolább. *Hatása* a nemzetre nézve nagy és mélyremenő volt; de nem annyira rögtönös s nem oly szembeötlő, mint a „Hitel“ vagy a „Világ“ című munkáié; azonban annyiban meg ez utóbbiakénál még nagyobb is, a mennyiben az új reform-eszmetömb most már a legszélesebb körökben uralomra kezdett emelkedni s a régi eszmék legyőzve, a hatalom körébe, a conservativismus nagy factorainak menhelyeibe kezdtek visszavonulni; s csak a sajátos államalkotmány, a századok szokás-szentesítette nézetek, a még mindig középkorias elvek és hagyományok ellensúlya volt képes a reform-kitűzte célok felé való gyorsabb ütemű haladást feltartóztatni. Mig a „Könyv“ más irányban való hatását ille-

Zsigmondnak essayje és „Forradalom után“ cz. két munkája; némileg *Eisenmann*: *Le Compromis Austro-Hongrois de 1867* cz. m. (1904) a 29—48. lap, valamint *Grünwald* munkája. Buzgalommal szól Magyarországi állásáról és nagy küldetéséről Ausztriával ellentétben vagy Ausztria mellett: *De Gerando De l'Esprit publique en Hongrie* cz. m. 310—311 és 466. sz. és 502—505. lap.

¹ Érdekes momentum Széchenyinek Ausztriához való viszonyunk szabályozását illetőleg az a (1867-iki kiegyezésnek eszmekörét előre jelző) nézete, hogy a *pragmatica sanctio* alapján létrehozandó valami új *pactum* volna szükséges a koronával való tisztába-jövetelre (Lsd. erről *Falk Miksa*: *Kor- és Jellemrajzok* (1903. 120. és 134. lap.)

² Lsd. A már id. műveken kívül még *Zichy Antal*: „Sz. Élete“, sz. m. 334. sk. lap.

tőleg, kétségtelen, hogy a Stadium mégis egyikévé vált azon tényezőknek, a melyek az újításoktól eddig idegenkedő kormányt a reform-politika visszautasíthatatlan voltának és szükségének elismerésére bírták.

Publicistikus jellegére nézve, a Stadium, valamint előzői, agitatorius modorú, némely helyen ridegen szókimondó; minden sora capacitatióra, meggyőzésre irányzott. Kimondja szabatosan azt a három-négy sorból álló törvényelvet s azután az értelem és a képzelet minden indokaival, helyenként virágos képekkel bizonyítja; a *hatás* pedig, melyet ilykép előidéz, azért is nagyobb, mivel a kérdés részleteinek kifejtésébe nem bocsátkozván, a *kivitel* nehézségein könnyen átsiklik, s a fejtegetés azt sejteti, hogy a létesítés módszerét a (Széchenyitől úgynevezett *mikéntel*) a nagy reformer czélszerűbbnek látja későbbre halasztani. A minek kétségtelenül meg volt az a hátránya, hogy (mint Kemény némi túlzással s nem kellő különböztetéssel tervezés és kivitel, genie és mechanikus állam-működés közt, de mégis nem egészen alap nélkül mondja) a különválasztásnak elmélet és gyakorlat közt ezen felosztása a fenforgó körülmények közt befolyt azon fűlszines irány érvényesülésére, mely egy tárgy fényoldalai mellett a megvalósítás nehézségeit elég figyelemmel keresni, elég hidegvérrel meglegelni és elég óvatossággal elhárítani röstellette. Mert (folytatja Kemény), a ki a meggyőződést és a megoldást, az eszmét és a foganatosítás részleteit egyszerre nem oltja be a néptudalomba, az gyorsíthatja ugyan az izgatás sikerét, de többnyire veszélyességét is emeli! Mig más irányban (ugyancsak e nagy publicista) azt veti mintegy szemére Széchenyi Stadiumának, hogy „benne a mély felfogás s a valóságos érdekek bölcs taglalata szövetkezik az ígérető árveréssel; hogy az, a mit a nemes gróf capacitatióknak nevez: capacitatio a főeszmékre, ámitás a kiszínezésre nézve”; a mikhez Horváth Mihály még hozzáteszi, hogy „Széchenyinek e Könyvében követett modora, mely a tárgynak csak fényoldalát adta elő, az újjáalakulás vágyát sokakban nagyon is felhatalmá-nyozván, utóbb átalakulásunk csendes, okszerű menetére, zavarólag hatott; a nagy tömeget igenis sebes rohanásra ragadta s végtelen tervekóvácsolásra csábította”. Szigorú, talán nem is szóról-szóra veendő ítélet, kivált a mi az utolsó tételreket illeti.

V.

Státus- és közgazdaság-bölcseleti tételek
a Stadiumban.

Nem fölösleges talán azon politikai és socialphilosophiai vezéreszmék összesítő átnézete, a melyek Széchenyi ezen munkájában foglaltattak, s érveléseinek kiinduló pontjául szolgáltak.¹

„A Nemzetnek (mond Sz.) nagysága, boldogsága mindig csak magában a nemzetben rejtezik, s a hol már nemzet van, ott annak kifejtése mindennek az alapja; a hol pedig még nemzet nincs, s csak egy kis része privilegiált, nagy része pedig még pór nép, ott legelső feladat a nemzetiesítés, vagyis minden lakosnak az emberiség közös jussaiba való juttatása, azaz mindenkinek politikai léte.” „A szent igazság elismerése mindenkire áldást halmoz, ki abból önmagát szűklelkűen ki nem zárja.” „A feladat az, hazánkat mennél magasabbra emelni, s annak lehető legtöbb lakosát boldoggá tenni. Ezt azonban addig sohasem oldjuk meg, míg elmaradottságunk okát mindig valami másban keressük s nem magunkban, éretlenségünkben, intelligenciánk parányiségében s az innen folyó makacs ragaszkodásban oly alkotmányhoz, mely a nemzet nagyobb részét minden polgári jogokból kizárja, s ekkép azt nagyobbbrészt az alkotmány ellenségévé is teszi.” „A hol ember emberen önkénnyel uralkodik, ott virág helyett halotti ravatal fedezi a mezőt, és az egészséges természet gyászol.” Továbbá: „Ez a szó „Constitutió” többet forog szánkban, mint Európa bármely nemzeténél; törvénykönyveink tán legvastagabbak a világon; s mind emellett még máig sínes fenytő törvényünk, nincs megfelelő törvénykezési eljárásunk stb.” „A valóban nemes magyar ember, s ezt nem kell a magyar nemessel összekeverni, minden nagyra, szépre, dicsőre könnyen vezethető, s csak becsület és hazaszeretet által; de mit mutat a foganat?” Minden ember szereti az igazságot, de a becsületen csak magának, a becsületellenben minden ember-

¹ L. Kautz: Nemzetgazdasági Ezmék stb. 290 sk. I. Grünwald: Új Magyarország 292 sk., 300 sk., 322 sk. I.

társának.“ Ha hideg vérrel fontoljuk állásunkat s azt más nemzetekével hasonlítjuk össze, fájdalomtelt kebelvel leszünk kénytelenek nyomorult állapotunkat bevallani stb.“ „Honunk minden lakosának a nemzet soraiba iktatása életet terjesztend, ellenben kilencz milliónak ezentúl is abból kirekesztése halált hozand anyaföldünkre“.

Közgazdasági vezéreszméit illetőleg, Sz. szerint: „mennél gazdagabb valamely ország, annál nagyobb a védő-, valamint adózó ereje és viszont; s ez okból minden ország jólétéhez és erejéhez gazdagság mulhatlanul kívánatos. Nemzet és kormány, gazdagság tekintetében, érdekközösségben vannak, mert annál gazdagabb a kormány, mennél vagyonosabbak a polgárok.¹ A nemzeti tőke szaporodása, mint a gazdagodás alapfeltétele, csak ott lehetséges, a hol mindenki a kamataiból él és tőkét érintetlenül hagyja. *Szabadság*, szabad birtok, s szabad föld a sikeres gazdálkodás sarkköve, s az igazán előre gondolkodó szellem, mely a népek életében oly hathatós tényező, csak személyi és vagyoni bátorságnak, azaz a jól értelmezett közszabadságnak lehet okozatja, eredménye. A *hítel* valódi teremtető factor és egybetartó láncz, mely nélkül hazánkban a gazdaságot előbbrevinni, s üzleteinket javítani, örökké képtelenek leszünk. Vele természetes kapcsolatban áll az élénk pénzforgás és pénzmennyiség, árucseré és forgalom, melyek egymást feltételezik. A kereskedésben és forgalomban is legcélszerűbb a *szabadság*,² mely a természetes erő kifejlés és productivitás legbiztosabb emeltyűje, s kivált a külkereskedésben azért oly kiváló fontosságú, mert különben az ország külállamokkal árucseréi érintkezésbe nem juthat, forgalmi reciprocitás helyt nem foglalhat, s magára maradva, szegény és fejletlen lesz. Élénk külkereskedés különben virágzó belkereskedésen nyugszik; belkereskedés pedig nem egyéb, mint belfogyasztás, melynek, fájdalom, hiánya hazánk közgazdaságának egyik legnagyobb hátránya. A kereskedés előmozdítására szolgáló *közlekedési eszközök* létesítése rendkívül fontos, de ennek tapintatosan, az érdekek és az erők gondos mérle-

¹ A physiokratikus rendszer híveinek egyik ismeretes jelmondata!

² Nem kell mondanunk, hogy az itt jelzettek is arról tanúskodnak, hogy Széchenyit a Smith-féle rendszer elvei mily mélyen hatották volt át.

gelésével, és meghatározott terv szerint, központilag kell történnie. A *népesség* nagy jelentőségű factor, de nem annyira a sokasága, mint a minősége okozza valamely ország emelkedését, illetőleg hanyatlását.

A *pénzügyet, államháztartást* s az ebben legfőbb helyet elfoglaló *adórendszert* illetőleg, Széchenyi utal arra, hogy a magyar financia egészen új alapokra fektetendő, a nemesek adómentessége eltörölendő, illetőleg korlátozandó; a kiváltságos osztályoknak mind a megyei pénztárhoz, mind az országgyűlési kiadások fedezéséhez való hozzájárulása sürgős és halaszthatatlan; magától értetvén, hogy az adófizetés *philosophiája* (mint Sz. magát kifejezi) abban is áll, hogy a nemzet tudja, mire és miként fizettetik adó, s e részben határozási joggal is bírjon; s hogy a jó adórendszer alapja és főkelléke: a tőkét meg nem támadni s csak a tiszta jövedelmet terhelni.

* * *

Az eddig méltatott három nagyobb s rendszeresebb munkáján kívül, Széchenyi reformműködésének ez első (lényegileg agitatórius jellegű) időszakában, még más, kisebb terjedelmű, de megannyi becses Értekezést, Jelentést, Emlékiratfélét s hirlapi cikket írt (vagy sugalmazott), melyek mindegyike egy-egy fontosabb közgazdasági vagy sociálpolitikai kérdés taglalatának volt szentelve s a közvélemény felvilágosítása és tájékozására jelentékeny befolyással volt. Legyen elég e részben fölemlíteni, a budapesti Lánchíd ügyében tett utazását stb. felülről „Jelentését“ (Pozsony); a dunai hajózás körüli eszmetöredékeit (a „Társalkodóban“); az 1835-ben megírott, de csak 1858-ban napvilágot látott „Hunnia“ című könyvét; az 1838-ban közzétett kis dolgozatot a „Lóversenyekről“; s az 1839-ben (szintén a „Társalkodó“-ban) megjelent nagyobb fontosságú értekezését a „*Minimum*“ kérdésről,¹ mely utóbbi egy mélyrehatóbb eszmesurlódás kiinduló pontja lett. Széchenyinek ez azon szellemterméke, melyben a nagy államférfiú nemzetfentartó reformrendszerének erősen *conservatív* gondolata jut kifejezésre.

¹ Volt erről már az I-ső köt. XLVI. l. is említés téve.

STADIUM.

STADIUM

IRTA

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN

1831 - BEN.

KIADTA

Z * * * *

1833 - BAN.

MÁSODIK KIADÁS.

BUDAPEST, 1905

HORNYÁNSZKY V. CS. ÉS KIR. UDVARI KÖNYVNYOMDÁJA.

Megint 's megint — szünetlen.

M A G Y A R O R S Z Á G
K É P V I S E L Ő I H E Z .

Komoly méltósággal int az Idő elfogultlan barátságos tanácskozássra; érkezett azon időszak, mellyben azon kevesek meghasonlása, kiknek kezeikben van helyezve egy fejledező nemzet jövő sorsa, még sokkal veszedelmesb és így kárhozandóbb lenne mint egyébkor; — most, midőn az esetek sebessége sürget, 's egy bájos hajnal mögött, melly egykori halhatatlan nemzeti nagyságot ígér, fenéktelen sötétség táton, mellyből az oda egyszer elsüllyedt nemzetiség, szabadság, becsület tán soha, soha többé fel nem merül.

„Az emberiségnek egy nemzetet megtartani,“ ez, és nem kevésb forog most kérdésben, 's rajtunk áll ennek szerencsés eszközlése. Feleljünk meg — Istenért — e' díszhivatásnak. Fiatal és régi, nemes és nem-nemes, catholicus és nem-catholicus fogj kezet most, 's hű szenvedelmeknek, kislelkű viszálykodásidnak ne áldozd fel honod nemcsak javát, de valóban még létét is. Mentsd meg tenmagad azon keserű epedések fulánkitul, mellyek még siron tul is kinoznák boldogtalan lelkedet, ha gyengeséged közt anyádat, a' hazát, gázolni tudnád, most, midőn rokonérzés által egyesítve nemcsak ura lehetnél az azt fenyegető

veszélyeknek, de Hunniát eddig alig sejdített magasságra is emelhetné.

Nagy számmal tódultak a' nemzetek hősei hajdan Palaestina szirtei közé, 's bár földikép sikertelen lön hevült képzelődés-okozta fáradozások, még sem maradt a' tiszta lélek sugalma minden haszon nélkül; mert a' sok veszély, együtt türt nyomoruság, egy okért ontott vér szorosabban kötö egymáshoz az egysorsuakat, közelebb hozá a' szolgát urához; 's így midőn szelidült, nemesült az emberiség, nem juta ugyan a' Megváltó koporsójának birtokába, de közelebb emelkedék egy élő Istenhez.

Legyünk mi most nem bajnoki egy keresztnek, melly csak az emberiségért istenül szenvedett kin symboluma,¹ de szolgáljuk a' legfőbb Jót az által, hogy teremtvényét, az embert, akár mily alacsony helyzetben lépett volna is ez élet színére, olly magasra emeljük, mint azt tulajdoni 's erényi engedik. 'S ha a' régiek elégedésteli néztek mult napjaik sorára vissza, mert szent földön folyt vala vérök, ne kételkedjünk: mi még nyugottabban 's édenibb érzésekkel fogjuk akár milly zivatarok közt is élni azon édes pillanatinkat, mellyeket magunknak az által készítünk, ha elszánt bajnoki felemelkedéssel, 's ha kell, sajátunk vesztével, sőt szív-vérünkkel is vijuk ki minden hontársinknak *az emberiség jusait*.

¹ E részlet a kéziratban így van: „Legyünk mi most, nem bajnoki egy fakeresztnek, melly csak az emberiségért istenül szenvedett kin symboluma. Lásd a bevezetést!

Hevítsük megint fel a' közép kor daliás lelkesedését; de ne hogy várainkba elzárkozva egymást üldözzük, 's a' polgárosítás legnagyobb gátai legyünk; hanem hogy az ember mint ember érhesse el a' disz legmagasb fokát, 's ezentúl nem egyedül a' vak véletlen, de a' szép lélek, kicsinosult ész, éjjel nappali szorgalom 's férfiúi állhatatosság váljanak azon legbátrabb 's legbiztosb lépcsőkké, mellyeken mind égi mind földi magasságra jutni lehessen.

Áldozzuk magunkat fel, ha kellene; de nem mint Zarándok eldődink egy pusztá képzeletért, hanem az örökön élő, soha nem változó, 's csak a' hiu embertől homályba burkolt, el nem ismért 's annyiszor félreértett Valóért! Karunk soha ne legyen felfegyverkezve alacsonyabb helyen álló hontársink elnyomatása végett — — — nem, nem, mert ő is hazánkfia; de használjuk kifejtése végett inkább minden tehetségünket, hogy a' már kicsinosult úgy mint mi, szívdöbögve 's örömteli harsoghassa fel az egekbe "Nekem is van hazám!" — — — az állati soron álló pedig, ki nem kevesebbé földink, láböljön ki végre a' halhatatlan embert undokító baromi körből.

Fenyíték többé már nem biztos kapocs, mely egy ország lakosait egybekötné; 's most, midőn az emberiség gyermekkorát már elhagyá, a' sértő privilegium jó sikerrel többé nem víhat a' természet törvényei ellen; 's végre bizonyára nagy sirhalom alá dűl egy fejledező nép virága, ha a'

felekezetek örökké mint ellenségek 's nem mint barátok állnak szemközt egymással.

Nemzetiség, hazaszeretet azon titok, mely mindent egyesít. Az elsőt lehetőségig kifejteni, a' másodikat minden anyaföldünket-lakja kebelben lehetővé tenni, 's így egy háborítlan 's csendes, de életteli jövőndőt virasztani hazánkra nekünk nemeseknek, polgároknak, birtokosoknak mint Magyarország képviselőinek legszentebb tisztünk.

'S ha szerencsétlen eleinket a' még tisztára ki nem fejlett korok előítéleti, természetes vadságok, belső irigykedés 's külső fondorkodások örök meghasonlásokra ingerelték, 's ők sokszor, úgy szólván, a' hon megrontására esküdtek össze: kössünk mi újabbak, műveltebbek már valahára egy szebb frigyet, melly alatt nem egyesek haszna 's előmenetele lappang, hanem a' közjó melegítő sugára fényledez. Üljük már valahára az ész, igazi érdem 's halhatatlan erény diadalmának ünnepét, 's minden esetre soha ne felejtsük, hogy

"Szakadozva felette gyengék vagyunk, egy szívűek, egyakaratuak pedig óriási erő" — 's ne felejtsük, Istenért, mert mindenre van alkalmas idő, hogy

"A' mi ma háladatos köszönettel fogadtatnék 's csudákat művelne, az holnap semmibe vettetni és tán csak boszantani fog" — 's hogy:

"Nincs nagyobb kín, mint néhai boldog napokrul emlékezni magunk-okozta nyomorúságban".

KIADÓNAK ELŐSZAVA.

Midőn Gróf Széchenyi István e' munkáját kézre bocsátom, kötelességemnek tartom mindenenek előtt itt kijelentenem, hogy arra sem a' tisztelt Szerző által felhíva, sem egyenesen meghatalmazva nem vagyok. A' mit cselekszek . . . egyedül saját akaratombul 's elhatározásombul forr —. Kettő volt azomban, mit szorosán szemben 's figyelemben tarték, midőn e' munka kiadására szánám el magamat; t. i. milly Joggal bitorlom a' Szerző sajátját? . . . 's valljon helyesen cselekszem e, ha illy messzeható 's felrázó munkát most segítek elő 's bocsátok ki? . . . A' mi az elsőt illeti — bátran mondhatom, sőt bizonyos vagyok, régi isméretség 's némi összeköttetésünk következtetésében, hogy az érdemes Gróf nem fogja neheztelni, ha e' munkáját a' Község kezeiben látandja —. A' második iránt pedig tökéletes meggyőződése; miként kárt semmit, de hasznót sokat fog e munka szülni.

Szükséges egyébiránt az egész némi történetek által felvilágosítani, a' mi fog mostoha állásunkra is egy kis világot vetni.

A' tisztelt Szerző — kinek noha felhalmozott tudományát, temérdek tapasztalásit, éles combinatióit 's virágzó

előadását határon túl soha bámulni nem tudtam . . . mert vannak hazánkban tudományosb elméü és szerencsésb szózatú férfiak is — egyben még is minden hízeltkedést félre téve, mint hazafi valóban magasan áll; mert ő volt szinte első, ki nemes elszánással homlokkal rohant az előítéletek árjának 's ollyasokat mert kimondani bátran — mellyeket érze ugyan a' műveltebb rész — de csak keblében hordá . . . Illy elszánás azomban, bár nem akarom kevesíteni az érdemet . . . könnyebb vala egy olly férfitul, kit mind születése, 's vagyona, mint nőtelensége 's tisztviseletlensége honunk legfüggetlenebb polgári sorába iktata. Érzette is ezt a' Gróf, a' mit sokszor magától hallék . . . 's így lön Lovakruli, Hitel, Világ 's Játékszíni munkáinak csak rövid idő alatt egymás utáni közrebocsátása.

Milly nehézségek közt munkált a' gyakorlatlan újoncz Író 's kivált milly bajjal tudta egy kis rendbe szedni . . . mind azt . . . a' mi nagy mennyiségben 's tömegekben fektüdt lelkén, annak látogatásim alkalmával, többszeri tanuja válék . . . midőn nekem is, mint sok másoknak, még irtaközben, munkáinak némi darabjait felolvasta — mellyekben soha nem az előadás szárazsága vagy ideák szüke — de annál inkább azoknak kinemfejlettsége és néhai szinte összenemférhetősége 's kapcsoló gondolatok átugrása ötlött szemeimbe . . . azomban minden lángész különös ösvényen szokott járni —.

Voltam továbbá tanuja azon sokas nehézségeknek, mellyeket . . . a' Censurát illetőleg . . . kelle a' Szerzőnek víni. — Nem ritkán elkeseredve veté el író tollát,

vagy szakítá el próbáit, — midőn egy él helyett . . .
mellyel Magyarországbán írni szabad . . . itt ott igazság 's nagyobb értelmesség okáért két él tűnik elő . . .
melly elég, hogy nálunk munka soha ne jelenjen meg — — 's ha a' kimaradt . . . a' mi lehetetlenítette volna a' kiadást . . . 's minden símára, egy oldalura és az által sok helyen érthetlenné reszeltetett már oda haza . . . még akkor volt hátra a' Censor fűrész 's bárdja, melly . . . itt ott . . . valóban irgalmatlanul csonkított —. Sokszor a' Szerző az illyes amputatiók közt keserű, de elfojtott érzéssel minden lelki rugósságát látsza elveszteni, és én most is csudálom, miként az első munkának kibocsátása után . . . nem hagyott örökre fel az írói pályával. Egykor mondtam: 'Valljon miért nem nyomtattatja, mivel nálunk a' Censura olly sok galibát tesz, munkáit külföldön?' . . . Mire ő: "Ezt nem akarom tenni, mert így a' kormány rendelkezését kerülném ki, a' mit feudális alkotmányunkban tenni . . . hol csak privilegium van, de szabadság nincs — tanácsosnak nem tartom — 's illyesben példát adni nem kívánok —. Tudom, hogy a Kormány csak önkénye szerint tesz —, de valljon nem a' természet elleni Constitutio kényszeríti e arra némileg?"

Én viszont: 'Sajtó-szabadság vagy inkább féketlenség, sem megelőző korlátok, sem követő sújtó törvények nélkül nem lehet, akármelly szerkezetű legyen is a' Status alkotása, és habár köztársaság volna is. — Azomban olly constitutionalis Monáchiákban, mellyeknek alkotása az Uralkodó és Rendegek közt kötött szer-

zódésen alapul . . . a' Sajtó-Jogot is közösen kell elhatározni; hol pedig azt csak az egyik rész teszi, ott nem lehet roszt névül venni, ha az alul magát a' másik kivonni igyekszik.'

De már lássuk a' Szerzőnek közelebbrüli bajait a' Censurával . . . D** ur Pesten volt az, ki a' fenemlített négy munkát censurálta, izetlensége azért nem volt . . . sőt hihető, megdicsértetett . . . mert mit bánta a' kormány, hogy egy az ő szemében exaltált hazafi magának legnagyobb kárára végkép megszóllamlott, és a' honi hibákat 's hátramaradásokat a' Magyarok nyakába vetette, kik eddig mindig a' kormányt vádolták azzal —. Való, sok új ideák discussioba jövének —, sok megpendítetett, a' mit az előtt kérdésbe sem szabad vala venni 's a' t.

Lettek Gróf Széchenyinek számos ellenségi, némi csekély jóakarói is . . . de a' min eléggé csudálkozni nem tudtam, az volt: hogy A-tul Z-ig mindenki kárhoztatá egy élő írásmódját . . . mintha nálunk a' kormány ellen is lehetne írni — ! — és senki sem látta át . . . hogy a' munkáknak csak így lehetett megjeleníteni vagy éppen nem. —

Illy körülállások közt . . . rendelgette el a' tisztelt Gróf nem csekély provisióinak tömegiből az itt előttünk fekvő Stadium első részét . . . és sok kihagyások és elsímitások után vitte D** urhoz, ki tán némi információk következtében — mert igen sokáig volt nála az íromány — számos kitörlések után . . . imprimaturját . . . végkép ráírta. Kötést tett ennek utánna

Landerer könyvnyomtatóval a' Gróf . . . 's előre 800 f. pengőt fizete a' nyomtatás fejében. 'S így minekutánna télen 's tavaszon által sokat fáradozott könyvével, 's nyáron Angliába utazni igyekezett . . . nyakra főre sürgeté annak kiadását. Rövid idő alatt el is készült tizenegy ív, midőn egyszerre a' nyomtatványok felsőbb hatalom által zár alá tétettek, a' kéziratul a' rendes Censornak imprimaturja kitörültetett — a' Szerzőnek pedig szinte felsőbb helyről . . . szép 's dicsérő szavakkal tudtára adatott: "hogya ő kötelességének (?) mint író "eleget tett, mivel bemutató a' Censornak manuscriptumát — de a' Censor hágtá át hatalmát —. Korán "sem arrul van szó, hogy a' könyv megtiltassék . . . "de inkább a Szerző hasznára (?) fogatott fel a' könyv, "mert neki így módja lészen azt igazi (?) útján censura "alá boesátni — a' mi által a' Szerző netalántáni alkalmatlanságokat legbiztosabban kerüli el 's a. t." — Erre a' Szerző írásban esdeklett a' könyve kinyomtatása engedelméért . . . A' mire szintolly szép szavak nyujtatának, mint az első írás vala, mellyeknek értelmét egyébbiránt csak az foghatja fel . . . ki tudja, milly útra idéztetik a' Magyar Szerző olly alkalommal, hol a' Censor nem mer aláírni — vagy aláírását eltörli törvényeken nem alapult magasb hatalom.

Beadatik illy esetben az iromány a' Kir. Helytartó Tanácsához . . . ott . . . átolvassa vagy átnemolvassa azt a' tanácsnak szinte minden tagja . . . nem ritkán még a' Concipistákat se véve ki . . . Ha végkép fél vagy egy esztendő is lefolyt . . . in pleno discussióba vétetik

elvégre a' könyv... midőn azon idő közben a' Szerző szinte egy bűnösnek szerepét játsza... kinek hajlongni, sollicitálni kell — 's némellykor ki előtt — hogy bírát jó kedvben tartsa... 's könyve sajtó alá bocsátassék... Ha visszaveti az írományt ezen Tanács... vége a' dolognak... ha pedig jóvá hagyja, akkor még semmi sincs megnyerve, mert a Kancelláriához lépdél a' kézirat... hol az éppen most említett forgásban újra keringel... onnan a' Kabinetbe megy... míg végre valami Oubliettebe esik!...

Hogy a' Szerző hát nem adta bé írományát még egyszer, igen jól tette; mert sok futkározás, idővesztés, előszobaiság 's több efféle méltatlanságok után csak ott állna, hol ma áll, t. i. írományával kezében!...

Mennyire érzé a' Szerző ezen rajta elkövetett méltatlanságot, e' szavakbul, mellyeket tőle hallék mondani, bőven kitünik —: "Minek utánna az egész hazát ellenem felhívtam, és sokan bonczoltak is... most megkötve lelem lábaim 's kezeimet, hogy ne védelmezhessem magam! Minekutánna felébreszték sokakat 's uj ideáknak magvát annyiakba elvetém, nem engedtetem systemáim rendesb kifejtésére átmennem. S' így valljon mi bátorságban birjuk sajátunkat? Ezek után én nem fogok csudálkozni, ha magtáromat felvereti az erőszak, mert mi gárantiánk van a' tulajdonunk iránt?... Nekem nem veszedelmes, ha 800 f. pengőt, mellyeket a' munka kinyomtatására adtam, elvesztem... de sok másnak az tán mindene volna, és ha nem respectáltatik az intelligentiának mezeje... akkor költöz-

zünk inkább odébb . . . Buzaföldeimet apáimtul vettem át . . . a' mit tudok, izzadságom 's fáradsággal szerzém . . . 's minekutánna csak kevésnek lehet éle-tesháza, de mindenki művelheti lelki mezejét . . . ezen utolsó sokkal szentebb tulajdon az elsőnél . . .“

Én pedig más szempontból sajnálom a' Szerzőt; ő a' fentebbi munkáiban sokakat kényelmes szendergésikből irgalmatlanul felrázott, sokakon mély sértéseket 's vágá-sokat ejtett 's ha én néha méltó kiméllést tanácslék, felelete volt: 'hogy valóban neki is fáj, de kéntelenségből teszi, mert teljesen meg van arrul győződve, hogy ha csak az elevenére nem szúr, metsz, vág; elegendő figyelmet nem fog gerjeszteni s' annyi sok új kérdések 's nézetek fejte-getés és vita alá nem jövendenek. Tudja, az által magá-nak sok ellenségeket támaszt, de azok gáncsait békével türendi, csak nyerjen a' haza. Majd ha felébresztetik a' vizsgaelme, 's divatolnak észbeli zsurlodások, jó rendbe hozott s' zordonítul kisímított munkáival ismét reméli megengesztelni a' publicumot . . . 'S ime midőn ezt tenni kezdeni akará, gátoltatik . . .

Később tudom . . . kérte legalább pénze visszaada-talát . . . mellyet meg is kapott ugyan . . . de az most mint mondják, a' Censor fizetéséből rovatik le, ki szük állapotban lévő gyermekes egy ember; úgy hogy végkép csak ugyan a' Szerző lesz kéntelen viselni a' kárt . . . Valóban egy igen ügyes mód a' lakosok jó kedvét fentartani . . . a' rendszerető embereket 's kik a' Kor-mány mellett írnak, megjutalmazni 's a' Censurával megbékültetni —.

Illy körülmények közt kaptam magától a' Szerzőtől a' Stadium első részének egy példányát ajándékol, félig nyomtatva — néhány ívek megmentetvén, félig pedig írva . . . 's midőn kérdém, mi fog azzal végkép történni? 's tehetek e vele, a' mit akarok? . . . Ezt kaptam válaszul: "Tegyen vele, a' mit akar . . . ó bár a' Község közt volna most, mellynek mint látjuk (:1833 országgyűlés:) ó fájdalom — liberalis gondolkozás végett . . . valóban nem kell annyira kantár, mint inkább sarkantyú — —".

Ezek valának szavai . . . és én csak azzal végzem bé e' sorokat, hogy a' munkát szórul szóra ugy adom, mint azt D** ur censurálta; mert ámbár a kitörüléssel eredt hiányokat tán módomból volna, mint reméllem, a' kézirat eredeti textusából kipótolni . . . azt bizonynyal a' Szerző nem jó szemmel látná; mert ő, legyen katonai szokásból, legyen principium szerint . . . mindig nagy tisztelettel viseltetik a' kormány rendelési iránt . . .

Nem kell mind ezek után elfelejteni . . . hogy e' munka érdeke már szűnni kezd, midőn az országgyűlés előtt, mint időalkalmi írás — tán némi részvételt szült volna! —

ELŐSZÓ.

Négy kis munkát bátorkodtam öt esztendő forgása alatt a 'Közönség elibe terjesztni. Mindegyiknek legfőbb irányzata 'figyelem-gerjesztés 's annak megmutatása volt, hogy mind alkotmányunkban, mind szokásinkban, mind polgári helyzetinkben tetemes javításokra legsürgetőbb szükségünk van, — mert az *előrehaladás* és *helybenmaradás* közt forog nemzeti életünk 's halálunk; 's hogy feltámodásunkat, regenerationkat mimagunk, csak mimagunk eszközölhetjük értelmi sulyunk nagyobbítása 's magyar nemzetiségünk *nemes* kifejtése által.

A' legáltalibb ember sem maradhat többé veszteg, ha egyszer tisztán látja át és isméri el nyomorult álláspontját, 's kellő világú tükröben szemléli milly hátra van mindenben, 's milly szerencsétlen selejtességben sorvadoz mind lelkére mind testére nézve. A' tökéletesbet szomjuzó vágy, melly lelkünk legfőbb tulajdona, 's annak halhatlanságát olly világosan bizonyítja 's érezteti velünk, oka ezen előhaladási nemes ösztönnek, melly tán egyedül emel minket felül minden állaton 's túl annyira, hogy biztosan remélhetjük lelkünk egykori csudálatos erőre fejlődő hatalmát. Ezen ösztönnek józan irányzata — a' mi semmi egyéb mint a' szép, jó, igaz, való, nemes és dicsőnek mindenütti 's mindenkori szorgos keresése — határozza el az emberek 's nemzetek alacsony vagy magas létét; 's miután, mint mondom, azon nemes vágy, melly minket szüntelen a' tökéletesb felé ellenállhatlanul ösztönöz, minékünk embereknek azon egyedüli tulajdonunk, mellyért

örülhetünk, mert csak az köt minket hatalmasb lényekhez — — magához az Istenhez, — úgy hiszem: éppen azon egy isteni tulajdon kifejtését magunkban, mieinkben, honosinkban, embertársinkban gátolni, vagy minden tehetségünk szerint előmozdítani, azon tett, melly által halálunkat vagy halhatlanságunkat leginkább határozzuk el; 's így — mert lenni még is tán kellemesb mint nem lenni — mindenkinek lehető legjózanabb cselekedete nem lehet más, mint magának 's másoknak szüntelen olly tükröket készíteni, melyekben mind lelki mind testi homály 's mocsok hathatósan szembetűnő.

Magam, honosim 's hazám számára illy tükröket készíteni azóta szüntelen foglalatosságom, mióta gondolkozva élek; 's ha csak kevés év előtt mutattam be azoknak legelső próbáit, az azért történt, mert illy tükrök készítése előtt sok idő kelle az azokhoz szükséges szerek gyűjtésére. De kötelességem érzete közt azokkal tüstént előállottam, midőn körülállásim 's némi kis tapasztalásim azok készítésére sürgetének — — nem gondolván azzal 'mikép fogadandják majd a' tükrő-művészt, 's nem készítnek e számára viszont olyanokat, melyekben ön képe olly rutul fog tűnni fel, hogy egy rém jelenése sem lehetne annál tán undokabb; hanem úgy mint az első készséggel eszközlém, mert honomnak nem parasitja vagyok ki — midőn annak javaival él — mindig csak dicsér, de hű barátja ki igaz, úgy szívesen szánám el magamat a' legkeserűbb önismértetési pillanatokra is; mert tudtam, hogy azokbul az ember, valamint egy nemzet bármi fájdalmasak lettek volna is, mindig tisztábban szokott lábolni ki, mint azelőtt vala. 'S ha meggondoljuk, miért áll a' Magyar szinte minden keresztény nemzetek mögött, szomorú hátramaradása legfőbb okát tán annak fogjuk tulajdonítani, hogy részint országa fekvése, részint körülállási hátráltaták néha néha egy szép hosszú tekintetet vetni azon jótévő tükrőbe, melly ugyan, mint mondtam, rendszerint felette keserű 's kellemetlen érzéseket támaszt, de mind nemzeteket mind embereket magokkal megismértetvén, végre mindig áldott következtetéseket szül; vagy pedig, ha honunk fekvése 's körülállási ezt nem hátrál-

tatták volna is, tán azért, mert senki vagy igen is kevesen szánták magokat el 'ön- 's körülmény-isméreti tükrök készítésére.'

Azon hatalmak, melyek Magyarországot dűlni akarták vagy dűlták is, inkább a' hízékedés mint a' való szózatját választák; mert ki hódítani, fogni, rabbá tenni akar, inkább 's biztosabban jut célhoz, ha tömjénez, mézet nyújt 's virágokkal fűzi békóit körül, mint ha a' mindig annyira ijesztő valóval akarná a' szíveket megnyerni. 'S így történt, hogy századokon keresztül a' Magyar hízékedéshez megszokott, a' miből honosink nagy részének önmaga tulbecsölése, gőgje 's híúsága támadt; az igaz, egyenes szótul pedig elszokott, a' miből megint soknak azon teljes meggyőződése vevé eredetét, hogy Hunniát, mint dicsőségtől ragyogót, 's lakosit, mint magas helyen állókat, a' világ bámulja 's irigyl, mely két adatból azon következésnek kelle elvégre folyni, hogy mi maiak, ha hideg vérrel fontolgatjuk állásinkat 's azt más nemzetekével hasonlítjuk össze, fájdalomteli mellel leszünk kénytelenek nyomorult álláspontunkat megvallani — — — mellynél még alacsonyabban állni alig lehető!

Már hogy tükreim jók e, hamisak e, azt nem vitatom; hanem valamint azt tartom — én legalább — igazi hű barátomnak, ki nemcsak bizonyos nagyobb hibáimat hozza szemem elibe, de azokat is érinti, melyeket bennem feltesz, 's így nekem alkalmat ad javítani vagy menteni magamat — — úgy én is az által hiszem egyesekhez 's a' magyar Közönséghez köteles 's vonzó hív barátságomat valódiilag teljesíteni, ha oly színekkel festem álláspontunkat, mibenléttünket, tulajdoninkat, mint azok szívem s lelkem előtt mutatkoznak.

Én azt hiszem 'minden a' mi bizonyos mértéken tul nő, hibás, 's hogy kivétel nélkül mindennek az egész roppant világi egyetemben időszakként reformáltatni, vagy pedig veszni kell.' 'S minekutána látjuk, hogy Istengondolta napsystemák is bizonyos revolútiók alá vannak vetve, eleinket kárhoztatnunk kellene, ha egy még az emberiség gyermekkorában szzendergő scythia csoport által összehalmozott 's egymásra

rakott alkotmányon időjárástól némi némüképen nem segítettek volna. — 's hogy éppen ez okból nem annyira dicsőretre, mint inkább szánakozásra méltók, hogy változásokat nem mindig és annyira a' természet örök törvényire állíták, mint inkább ön 's felekezeti elveik *közel* hasznát keresni törekedtek; 's eképp, midőn elmulaszták az igazi szabadságnak 's nemzeti létnek talpkövét rakni, melyeken egy erőtől pezsgő fiatal nemzetnek dicső férfi kora halhatatlan magassággal emelkedett volna fel — — —, mi élők most, sok század lefolyta után, azt tapasztaljuk, hogy létünk talpkőnélküli, 's azon veszélyben vagyunk, hogy annyit ígérő fiatalságunkból, minden férfiodás nélkül, unalmas kis ingadozások közt — melyek más nemzeteknek ha nem kerüli el figyelmüket, csak szánakozását gerjesztik —, egyenest egy becsstelen 's megvetésre méltó agg korra jussunk.

Ha alkotmányunkban, mely nemzetiségünkre, szokásinkra annyira behatott és hat — mert a' törvény életet vagy halált okozhat — nyolczszáz és annyi esztendeig éppen semmi nem javítottatott 's változtatott volna, és eleink makacsan 's homlokkal álltak legyen a' hatalmas időjárásnak ellene, akkor teljes meggyőződéseim szerint most már nem is volna polgári létünk, 's tán még mélyebb helyre süllyedve nézné a' világ a' Magyar, mint a' Bolgárt, Serbust 's a' t. melyeknek szintugy valának régiebb időkben fényvillanás pillanati; de más részről azt is hiszem erősen, ugyan külön helyt foglalnánk a' nemzetek sorában ma, ha ősi törvényhozóink 's országos embereink az értelmi súly nagyobb kifejlődése 's a' magyar nemzetiség valódi felemelkedése 's terjesztése által ösztönözve, időszakként, nem mindig csak felszíni 's palliativ-kép reszelgettek 's foltozgattak volna törvényinket, 's nem mindig jobbára csupa régi teoriákba merülve, vagy mindig csak idegen kéztől 's másoktól várva üdvösségüket, úgy szólván egy helyt vesztettek volna: hanem ha gyökeres 's a' célnak megfelelő reformációk által, 800 ezernyi súly talpkő helyett lassanként 10 milliónyi súlyt raktak, latán teoriák helyett velünk élő, de régiebb 's több tapasztalásu

alkotmányos nemzetek praxisával élni akartak, 's idegen gratia, gyámol és segítség-koldulás helyett, saját nemzetiségökben, ön keblökben — — — — —¹ 's az ország minden lakosi felszabadításában biztak volna.

De ugy történt, hogy mind ezt bizony elhibázták, 's azért most csak az a' kérdés: el akarjuk e magunkat végkép töröltetni a' nemzetek sorából a' nélkül, hogy a' világ évrájiban a' Magyar legalább elhunytá után egy fényes lapot foglaljon; el akarunk e annyira korcsosulni, hogy a' jövőendő még valahai létünket is kérdésbe hozza, 's mi mint Magyarok egykori sírhantunk fölött soha ne érdemeljünk e a' később élendő nagy nemzetek emlékezetében néhai nagyságunknak egy érdem-emlékét is? vagy ezentúl is csigakép akarunk mindig mászni, 's örökké azt állítván "népünk semmi polgári létre nem érett még" jövőendő 800 évek alatt is olly bágyadtan emelkedni a' tökéletesb felé, mint eddig alig emelkedénk? — Ha eltöröltetésre szántuk magunkat el — minthogy sok hazánkfia ugy látszik, arra el is szánta már magát, mert nem törődik mi lesz a' honbul, csak életén keresztül meleg kályha mögött pénzes ládáján ülve, cum otio — — — — sed sine dignitate, nyugalomban élhesse állati örömit, és szíhassa egy kis hivatalutáni tömjénét —; vagy ha törpeségünket 's legtöbb nemzetek-előtti isméretlen vagy csekély becsben tartott létünket annyira imádjuk, hogy az azokbuli kilábolástul rettegünk, oh akkor kövessük törvényhozásinkban 's alkotmányi rendezkedésinkben jobbadán 'közvetlen' eleink példáját: hagyjuk el mi is nemzeti nyelvünket, kisdedinket 's kivált leányinkat arra ne tanítsuk, ugy hogy ők is, mint a' maiak, kerüljék a' honi hangot, 's annak természetes ellenségi legyenek, mit nem értenek; latán bilincsekbe szorítsuk mi is hazai érzésinket, ugy hogy azok soha ne engedjék lelkünk egész felemelkedését, magyarságunk tökéletes kifejtését; küszöböljük mi is ki a' gymnastika minden ágazatit — quia gravitas decet virum

¹ A kéziratban a pontozás helyén „s karjaikban” van. Lásd a bevezetést.

— és szolgáltsuk lassanként mint ők egy bágyadt testbe lelkeinket rabbá; vastagítsuk mi is végnélkül törvénykönyveinket fekete és fejr parancsokkal, úgy hogy az ügyes annak tekervényi közt megfoghassa a' becsületeset; — — — — —

opponáljunk kormányunknak csak mi is jobbadán akkor, mikor törvényes úton jár — — — — —¹

köszönjük mi is, midőn törvényesen kívánni lehetne, 's éljünk viszont legilletlenebb szavakkal 's módokkal, midőn köszönni kellene; ne tanuljunk mi is sokat, vagy ha már tanulunk valamit, semmi egyebet ne tanuljunk, mint konyhadeákságot vagy rabulistai fogásokat; mi se utazzunk mint ők, és semmit sem látván, 's így mibenlétünket 's állásunkat soha józanul össze nem hasonlíthatván 's így soha el nem ismérhetvén becsüljük túl minden intézetinket, 's puffadozva kiáltozzuk 's harsogtassuk Magyarország dicsőségét; keserítsük türehetetlen gőgünk által polgárinkat, és szorítsuk az adófizetőt mindig mindig szorosb korlátok közé; regulázzuk őket, 's vigyük el néha néha a' házi pénztárt, de a' nemesi tolvajt éppen ne vagy csak gyengén büntessük; készítsünk szép utakat, de azokért ne fizessünk 's a' t., 's a' t., 's a' t. Eszközöljük csak mind ezt egy darabig még; oh akkor, ne kételkedjünk, minden bizonnal elérjük a' dicső czélt!!! t. i. a' magyarság végelhunyttát, vagy legszerencsésb esetben annak még néhány évig marasmus-köztü tengését — — —!

Ha ellenben közészerűség közt sorvadozni nem akarunk, hanem törvényes Királyunk székét erősíteni, saját bátorságunkat 's jó-létünket határ nélkül emelni, minden anyaföldünk-lakja embertársunk sorsát boldogítani, szóval: mind

¹ A kéziratban a pontozás helyén ez van: „áruljuk mi is el egymást és a' hazát egy hosszabbacska névért — — — — vagy egy nyugodalmas puha karszékért; opponáljunk kormányunknak csak mi is jobbadán akkor, mikor törvényes úton jár, s engedjünk midőn abból kitér:” Lásd a bevezetést!

Isten mind emberek előtt valódi bel- 's külbecsünket 's így 'szerencsénket' emelni kívánjuk, óhajtjuk; akkor más módokhoz kell nyulnunk mint eddigi törvényhozóink 's országos embereink legnagyobb része! Legnagyobb része mondom, mert hogy voltak 's vannak honosink közt az 'Emberiségnek 's hazájoknak igaz baráti és szószólói' — — — azt jól tudom, 's a' magasbra indultaknak áldom hamvait, midőn a' most élőket üdvözlöm — de azok szavai jobbadán sivatagban zengének el, mint a' pusztában kiáltozóé, minden siker 's nyomós viszhang nélkül; mert ezek, ha legalább az eddigi határozásokat tekintjük, a' köz láрма közt ugy némultak el, hogy végkép az 'örökös réginél megmaradás' kívánsága, a' 'mindigi foltozgatás' és 'sohai gyökeres segítség' következtében, alkotmányunknak nem theoriája, azt nem mondom, mert abban felette sok jó van, de praxisa most valóban nem egyéb 'mint egy, számtalan abususból egymásra halmozott, az idő szellemétül bizonyosan 's könnyen sarkából kifordíthatandó gyenge rakvány'. Más módokhoz kell tehát nyulnunk — — de itt fekszik a' megakadási pont, mert valyon mi az a' más mód?

Hogy ezt némi igazsággal elhatározhassuk, meg kell legelsőben is a' fentebb említett tükör principiuma szerint ismérnünk 'milly felette hátra vagyunk minden keresztény nemzetek mögött'; mert mikép lehetne józanul csak képzelni is, hogy olly tárgyakra egyesíthetnők a' hon számos lakosát, mint p. o. vizeink tökéletes rendbehozása, Pest-Budának a' Feketetengerrel gőzhajókkal rendes 's úgy szólván mindennapi összeköttetése 's a' t. mellyeknek végbevitelére Nemzet kell, — minekelőtte nyomorult alacsonyágunkról tökéletesen meggyőződve nem vagyunk; 's milly alapokon nyugodnék minden előmeneteli vágyunk; és így egész előmeneteli hihetőségünk mindaddig, míg nagy és kicsi nemcsak nem pirul hona alacsony mibenlétén, de a' legszámosb rész hátramarádási és szőgyenei közt még pajkoskodik 's fel is fuvalkodik!

El kell tökéletesen hinnünk továbbá, hogy férfi korunkat soha nem értük el még 's nagyok még soha nem valánk;

mert ha elértük volna már legfényesebb pontunkat 's egykor valóban nagy Nemzet lettünk volna, akkor nem emelkedhetnénk 's nagyok sem lehetnénk soha többé, minthogy semmi, se nemzet, sem ember, sem egyéb kétszer soha nem élt; 's így éppen azért, mert némi nagysági pillanatok már több század előtt villanának honunkon keresztül, ha azok culminatióink pontjai lettek volna, most bár akarnók bár nem, már közel állnánk a' koporsóhoz — —; 's ekép ha valóban keresztül éltük vala *nemzetiségünk életét*, minden iparkodásunk ezután csak gyáva fáradozás lenne, 's mi józanabbul tennénk, minden szorgalom és előre törekedés helyett nemzetiségünkön egyenesen feladni, honi dolgainkba többé nem avatkozni, mint pályavégzők, egy pár évi csendes élet 's rólunk való gondoskodásért esedezni, némi élethosszabbító szerekkel éldogelni, 's végóránkat csendesen várva bé, vesztég üldögelni.

Arrul kell végre meggyőződve lennünk, hogy nem a' kormány valódi oka elnyomatásunk 's hátramaradásunknak, hanem értelmi súlyunk fejletlensége 's így parányisága, a' miből természet szerint fakad: káros intézetink nevetséges magasztalgatása; hazaszeretet 's a' közhasznot előmozdítani törekedő nemes ösztön helyett, kis privilegiumink bálványzása, 's ön *legközelebb* hasznunk nyomorult vadászata: helyzetünk, mibenlétünk 's igazi hasznunk sohai el nem ismerése, 's így minden előmeneteli 's nemesülni vágyásnak tökéletes hija; a' miből megint vizsgálódásink, rokonatlanságink s' nemzetitlenségünk veszi szükségképi eredetét, s' ebből megint végső elkorcsosulás, közlét ingadozása, személyünk és sajátunk veszedelme 's egy mindent elpusztító anarchia fog mulhatlanul következni.

Ezeket mindenek előtt tökéletes világosságra kell — vagy legalább *kellene* hozni, míg arrul lehet vagy lehetne szólni 'milly módokhoz kelljen tehát nyulni egy szép, bátor-ságos és dicső jövő-dő-készítésre'; mert ha ugy is jól van minden, és semmi convulsióktul vagy elnyomatástul félnünk nem kell, akkor maradjunk a' réginél; ha Mohácsnál valóban meghalt már nemzetünk; akkor feküdjünk mi is szép elszánással (!) — mellyhez egyébiránt semmi sem kell mint apa-

thia, vis inertiae és restség — nemzeti sirgödrünkbe; 's ha igaz, hogy valami más tart fogva, akkor görbedezzünk tovább is lánczaink alatt — — — — —

Már én némileg kimutatám vélekedésem szerinti hátramaradásink 's hibáink néhányait; 's habár azokat, hazaszeretésemtől elragadtatva — melly Magyarban középszerűt és alacsonyít nem tűrhet — tán igen vastag ecsettel festém is, a' minthogy azt hányák közönségesen szememre; vagy ha ítélő 's okot kereső erőm gyengesége vezete félre a' józan utbul 's bonyolita tekervényekbe: tudom mind a' mellett, még is némi hasznót tettem honomnak csak az által is, hogy olly tárgyakat pendíték meg, mellyekről nálunk, mint valaha Attikában a' színházi pénztár másra fordításául; ezelőtt halálos veszedelem nélkül csak sólni 's okoskodni sem volt szabad. De azt itt egyenesen megvallom, hogy annak korántsem mondtam ki még ötödrészét is, a' mit hiányink elismertetésökre lassanként közre bocsátni kívánoztam. Szándékom im ez volt: füleimet bedugva, szemeimet behunyva, fogaimat összeszorítva, derekamat megfeszítve, minden lármá, sárraldobás, kövekkel-hajigálás, 's vágás ellenére is rettenetlenül 's egyenest menni czélomhoz, melly — az élő Isten látja — semmi egyéb, mint lelkemből kivonni végre azon fájdalmas tövist, mellyet honom nyomorult álláspontja döfe oda, 's melly mind addig — 's érzem még siromon tul is — fogja azt keserű kinnal epesztni, míg a' Magyar nem emeli Királyát 's magát hozzá illő dicsőségre. Előreszámításom szerint vagy husz kötet lett volna szükséges mind annak némi 's rövid előadására, a' mit 'közönségbresztői, figyelmeztetői, — ha szabad mondani — boszontói, 's ekép elkészítői tárgynak ítéltem. Munkának egy tengere állott előttem — 's ez most is áll — de attul nem ijedék vissza, mert Herder mondása — ki egyébiránt nemzetünk elhunytát jövendőlé, a' mit neki szívesen megbocsátok, mert reméllem szavai csak hosszú dicső századok után teljesülnek, a' mit most ő is mint a' nemzetiség angyalának megdicsőült rokona bizonyosan forrón kíván — Herder mondása volt mindig előttem: *eljen 'az ember,*

mintha örökön élne, de mindennap meg is halhatna — 's így napról napra egy egy lépéssel közelíték a' kitett célhoz, melly egyébiránt csak stadiuma volt egy magasb célnak 's úgy folyvást; stadiuma mondom, mert a' husz kötet után azt reméltem, hogy ámbár legszámosb hazámia nekem tán hátat fordítand is, végre a' nagy közönség azt fogja mondani "Ez az ember csak felforgatni, rontani akar mindent, mindent ócsárol, mindenben gáncsot talál — 's ez nem nehéz, ebben mindenki mester. — Igaz hogy alkotmányunkat javítani kell — a' szellemnek engedni — — — de ő semmit sem állít a helyett, a' mit kiforgatni óhajt, s ha célja nemes is jó is, methodusa türhetetlen és hasztalan."

Ezt vártam; mert ítéletem szerint illy érzésnek közönségesnek kell előbb lenni, minekelőtte hathatós javaslatokrul jó sikerrel szólni lehessen. Ha valaki, teszem, borait, étkeit jó ízüknek akarja találtatni, azon van: vendégei jól szomjazzanak 's éhezzenek meg előbb; ha csekély tapasztalásával 's némi felszínes tudományival érdekelni akarja béketűrő hallgatóit, akkor előbb ujság-szomjokat és tudni-vágyokat iparkodik felingerelni 's a' t. — 's ekép, ha honunk pusztáit disztelenségikbül kivetkeztetni, undok mocsárinkat szárítani és számtalan efelét eszközteni óhajtók, előbb tehetségem szerint festem valaha még éktelenebb országoknak ész, jó systema és szorgalom-utáni virágzásokat, mert reméllem a' honfi az által életre 's vetélkedésre gyul; ha anyaföldem hátramaradtát türni nem tudom, 's az, mint kigyó, legszebb életemen rágódik — más nemzetek nagyságát említem, 's mind azon akadályokat, mellyekkel azoknak is vini kelle, mert úgy hiszem: földim nem fogja szenvedheini többé. hogy teszem Dunáján csak egyetlenegy szegény gőzhajócska uszkáljon, midőn azoknak százados mennyiségétül Britanniát környező tengerek habzanak — 's még Törökök közt is már Bosphorus, Euphrates és Tigris a' levegő expansiójának hatalma alatt nyögnek; ő sem fogja továbbá élni napjait kardugva 's resten, ha meggondolja, hogy állóhidja még egyetlenegy sincs hosszú Dunája derekán, midőn Temze vizein csak Londonon keresz-

túl 6 hidnál több köti össze a' roppant város két partmellé-
 kit; 's ő sem fog visszarettenni ezernyi akadálytul; de magá-
 ban bizni 's a' t.; ha végkép honom felemelkedéséhez 's a'
 Magyarok nemzetek sorába iktatásához kívánok járulni kis
 tehetségem szerint, Istentől kérek ügyességet 's erőt hazánk
 elaljasodását 's nyomorult kis nemesi privilegiumink és - - -
 népünk-közi szánakozásgerjesztő mibenlétünket olly elevenen,
 égetőn 's türehetetlen színekkel festeni, hogy némi elaludt
nemtelen nemesekben és tán még számosabb 's *nemtelenebb*
 magnásokban halálos kinnal rázódják fel a' lélek, 's ők tág
 tükörben szemléljék nyomorult személyiket; mert azt hiszem,
 hogy hazánk nemesb 's annyiaval több fiai, kik hercegi szék-
 ben, valamint nemesiben és szántóvetői helyzetben, honosság
 és hazafiság által egyesítve vannak, nem engedendik többé
 azon előítéleti sáfárok 's önhaszon-vadászó kontárok által
 magokat örökké minden felemelkedéstől visszarántatni, kik
 rák gyanánt mindig hátra akarják tolni a' Magyar egykori
 sötét időszakira, — hanem azokat a' Nemzet sorából átkokkal
 vetvén ki, mint egy nemesb század fiai a' Magyarbul egy
 pyramist állítani, mellynek legfelsőbb pontján biztosan fénylik
 a' Király, mert az építmény örök alapra van állítva, mint-
 hogy annak talpköve a' felszabadított Nép — — — 's min-
 den sorsu, alábbi vagy fentebbi, mint a' halhatatlan nagy
 Építőmester akará, nyugalomban 's biztosan várhatja bé az
 idők változó esetit, az élet külön fergetegit!!!

'Szántani akartam előbb mintsem vessek'; 's im ez
 eddigleni kis próba-munkáimnak egész apologiája! Ha honunk-
 ban csupa előítéletnélküli ember élne; ki minden józan javi-
 tásra fogékony, akkor egyenest tisztára rostált mag elveté-
 sével kezdettem volna meg a' munkát, 's tán ugy cselekvém,
 ha azon kis kört tekintettem vala, mellyben csekély nemzeti
 intelligentiánk koncentrálva van — — — de szívvágyaim
 megvalloim magasbra hatának 's oda czélzottak 'bár tudnám
 honunk számosb, 's ha lehetne, legtöbb lakosit az önbecsü-

¹ A kéziratban a pontozás helyen ez van: „rab“. Lásd a bevezetést!

letökre, hasznokra 's bátorságokra vezető utakkal megismertetni.' De ez felette bajos, 's a' kinek célja ez, legkellemetlenebb nehézségekbe bonyolítja magát; mert a' nagy közönségnek 's kivált nálunk politikai dolgokról jó sikerrel írni szinte lehetetlen. Ki e' részben sokat tud, annak minden előadás hosszadalmas, 's az csak ráépítményekért sűrget; — ki pedig keveset tud, annak még husz kötetű készülmény 's talpkő sem elég; 's eképe sokszor éppen azon könyv egy olvasónak semmi egyéb; mint régen ismért antiquitások egymásra halmozása, melly egy más olvasónak megint soha nem hallott újságok tára. Egyik azt hiszi bona fide "Árpád alkotmánya minden változás nélkül ránk jutott" — 's így a' legkisebb előrelépést is, mellynek hirtelenségén még egy józan csiga sem bámulna, salto mortalenak taksálja; másik ellenben francia, angol, sőt északamerikai kaptára akarja rögtön huzni a' magyarhont, 's eképe minden nem tüstént szembe-tűnő, de leggyökeresb javítást halálos apathiának nevez. Egyik mindent az időtől vár, 's minden alkalommal azt mormolja "még kora"; másik azt hiszi: elvitt az idő már mindent, 's eképe mindig "már késő, már késő" kiált!

Lovakruli munkámban 'a' nyereség lehetőségét tettem ki fő themául; a' Hitelben a' 'vagyonai bátorságot'; a' Világban — melly tán egy kissé időelőtti volt, minthogy feltett ösvényemből kellemetlenül rántattam ki — 'az értelmi súly és nemzetiség kifejtésének 's egyesülésnek világosság-pontjait'; Játékszini értekezésemben, mellyet parancsból írtam, 'az egyesületeknek fő oszlopát'; — mostan dunai utazásomról vala szándékom egy kis *zavarékot* összeállítani — minthogy rendest csekély dilettant létemre összeszerkeztetni nem igen vagyok képes —. Ezen most említett próbának főváza annak megmutatása lett volna, hogy azon nemzetet, mellyben erős lélek van, soha és semmi körülállások közt idegen hatalom nemcsak nem nyomhatja el, de óriási előmenetelében sem hátráltathatja, 's minden veszély, melly érheti, kirekesztőleg csak tulajdon keblében t. i. elégtelen ismertetiben, természetelleni talpkövekre rakott intézetiben, 's az ezekből szükség-

kép következő egyenetlenségiben 's viszálykodásiban veheti valódi eredetét; 's hogy viszont nincs olly bölcs kormány, nincs olly próféta, ki egy lelketlen korcs népet valóságos dicsőségre felhevíteni 's igazi halhatatlanságra feltüzelni tudna! 's ekép Dunánk csak kiöntési átkunk, és soha más nemzetekkel egybekötő civilisatói csatornánk nem lehet — — — mig azon a' magyar nemzetiség erős lelke nem segít 's a' t. Itt a' feltámadás mindenre! — — — Összeszerkeztettem volna ennekutána egyéb illy nemü értekezéseket, melyekben hasonlóképp lett volna tán itt ott egy kis hasznos mag, — a' mit állítani bátorodom, mert azokat nem képzeletimben, nem theoriai combinatóimban, hanem régibb nemzetek azon felette hasznos tapasztalási fájáru szedegtettem, mellynek magja józanul elvetve valóban több boldogságot hozna hazánkra, mint számos országos emberinknek jobbadán mindig csak hazai anteactákban való halászata, vagy zavaros kis ismeretek utáni experimentálgatása. Minden kis értekezésemben előhoztam volna tehát legnagyobb generalitásban némi igazságokat, a' miket t. i. én tartok azoknak, 's mellyek diadalmas megczáfolások által hamisságokká, diadalmatlanok után ellenben mindenkitül, vagy legalább igen soktul elismért igazságokká váltak volna 's a' t. — — — de csak a' 12^{dik} kötetben szándékozáim minden praemissák után az igazi vetéshez kezdeni, s' azon módokat némi rendben adni elő, mellyeknek lábraállítása következésében, saját vélekedésem szerint, a' Magyarinak szép, bátor és szerencsés jövődjé viradna.

Azonban most meg akarom fordítani előadásom sorát, és minden további előzmény nélkül tüstént új rendelkezési javaslatom legelső stadiumát terjesztendem a' közönség elé; mert sürget a' hatalmas idő — honunk állapota megmozdult, hogy ne mondjam *'ingadoz'*, éltem hanyatlik 's csekély tehetségim gyengülnek.

Olvasóim egy része felette idő-előttinek, más része pedig igen homályosnak fogja tartani ezen systemai próbát — úgy hiszem legalább — 's így előre el vagyok tökéletesen készülve *most* szinte egyedül maradni vélekedésem mellett; *most* mon-

dom, mert idő folytával vagy én, ha életem van, vagy mások bizonyosan meg fogják mutatni, 's világosan mindenkinek szeme elibe tenni, hogy a' természet örök törvényinek engedelmeskedni, 's a' mindenható Istent felebarátink boldogságára célzó munkálódásink által imádni, soha sem időelőtti! A' mit tehát előre bocsátni kívántam, azt utána küldeni; a' mivel pedig némileg végezni akartam, azzal most úgy szólván kezdeni fogok. Elkészülve a' mondandókra a' közönség nincsen — munkám nagy sikerét nem várom — — de bizom nemzetünk geniusában, ki felettünk lebeg, nem fogja engedni, hogy tiszta lelkű szavaim minden legkisebb haszon nélkül örök csendbe vagy feledékbe hangozzanak el; s ez nekem elég jutalom!

Honunk minden lakosát *politikai gondolkodás-módjokra*, vagy is inkább 'tendentiájokra' nézve — mert igen számosan, 's itt egy rendet sem veszek ki, éppen semmit sem gondolkoznak — elhatárolag két részre osztom. Egyik osztály — 's pedig alig látszik hihetőnek, hogy egyesek is illy vaknál vakabbak lehessenek — de valósággal egy jó nagy osztály azt hiszi "Alkotmányunkban 's polgári rendelkezésinkben semmi legkisebb változás nem kell, 's kivált most, mert mindennek vége lenne, ha csak egy talpnyit engednénk is." A' másik osztály pedig — 's ez a' sokkal nagyobb — arról van tökéletesen meggyőződve "Valamit csakugyan kellene tennünk már."

A' mi a' fentebbi örökké egy helyt-álló philosophusokat illeti — kiket tán 'Sohamozdiknak' lehetne nevezni — azok számára írni nem tudok, mert ők nemcsak az én csekély, de, merem állítani, minden írói tehetségen magasan túl lebegnek, 's tudatlanság-gőgi álmokból semmikép sem ébresztethetnek fel — — mint mechanikai argumentumok által — — — — — úgy mint — — — — — ¹'s így ezeket soli-

¹ A kéziratban a pontozás helyén ez van: „úgy mint csép, kasza 's a' t." Lásd a bevezetést!

dabb szerzőknek hagyom át; midőn az Ur Istent arra kérem: adjon mind azoknak, kik mint én csak a' Valónak ereje által akarunk győzni, ha nem mi találtuk is fel azt, de annak fel-találására némi okot nyújtánk, elég tehetséget 'szelidebb okoskodásink segítségével honunkra másképp elmulhatlanul borulandó gyásznapok eleit venni'.

Egy igen szomorú időszakon csak most estünk keresztül. 's alig van köztünk csak egy is, kinek karjai közül barátot, rokont ne ragadott volna ki a' halál; 's még most is vérzik a' közönség emberének — publicanus — szíve a' nagy áldozat fölött, mely az úgy is olly igen gyér rendeinből került ki, 's most halmozva nyugszik szomorú Hunnia földé alatt. De valamint a' legnagyobb szerencse is egy pillanatban kinná válhatik, úgy fakadoznak néha néha a' legkeserűbb nyomorúság éjeiből az örömnél legvilágosb 's legsűrűbb napjai. És így ha fekete gyászba borítá is egy láthatatlan hatalom szegény hazánk legtöbb vidékét, ne kételkedjünk — mert él a' Magyarok Istene — legnagyobb hasznunkra fordulhat még a' múlt és mulandó sanyar. Nincs már köztünk senki, ki csak félig meddig lát 's józan ésszel bír, ki nem vette volna észre, hogy azért, mert néhány hónap közt egy kissé több embernek szaporábban folyt le élete mint közönségesen, szinte megállt az öreg erőmű, 's a' kis királyság számos kicsi királyságokra szakadt — — — 's általában véve sok, igen sok volt a' parancsoló, 's kevés, felette kevés a' szófogadó. Meg van köztünk már győződve a' nagyobb 's igazán nemesb rész, hogy egy régi recsegő feudális machinával az idők dicsőségi közt, midőn minden életre gyúlt 's a' tökéletesb felé vevé indultát, ezentúl is biztosan haladni, 's annak paizsa alatt továbbá is szerencsérül 's bátorságról álmodni akarni, semmi egyéb, mint tompa eszű pium desiderium 's szánakozásra méltó nevetséges képtelenség. El vannak ugyan ideig óráig oltva honunk némi szerencsétlen részeiben az ott fellobbant lángok — — — de az nem elég, mert nemcsak a' lángot kell oltani, hanem mind azt gyökerestül irtani ki, a' mi éghetne. Ezt azonban nem eszközölhetni bürtönnel,

hóhérpallossal — — — bizonyára nem; mert minden, a' legártatlanabb, még a' víz, sőt a' levegő is iszonyu erőre nevedik 's maga körül mindent parányokká tör, ha természeti elasticitásán tul nyomatik — ezt Hazánkért, Nemzetiségünkért ne felejtsük el! — — — de van egy más bizonyosb mód, legerősb a' világon, melly szeliden munkálódva biztosan ért el a' czélt, 's midőn mind azon szert, melly emberben könnyen gyúl, megsemmisíti, a' tömlőczöket üresekké, vesztőhelyeket szükségtelenekké teszi. Ez a' nagy nemzetek vég tendentiája, használjuk mi is — — — és semmi egyéb mint a' felebaráti szeretetnek, egészszéges főnek, nemes szívnek 's igazságos léleknek, el nem romlott, szokás által el nem fásult, 's nevelés által ki nem facsart --- *sugalma*. Fejdelmé a' királyszék, a' főhatalom, ugy mindenkié az, a' mivel a' sors megajándékozta; hanem azért, mert egyik a' legelső, sokan magas helyen állók 's a' legszámosbak utolsók, azért vannak még is az egész emberiségnek bizonyos köz jusai, mellyeket még soha nem lehetne büntetlen megsérteni, 's mellyeknek elnyomtatása, végre mindig a' legvéresb boszút szülte.

Nem akarom soha hinni, hogy a' hazánkat ébresztő közelebbi kettős szomorú leczke minden haszon nélkül súlyedt volna el az idők tengerébe, 's hogy annyi kint, epedést hijába küldött volna a' népek legfőbb Ura az emberiségre; mert ha az ugy lenne, akkor valóban irigyleni kellene a' sirba-dülteket, hogy annyi gyávaságnak ők többé nem leendnek tanui — — de ez lehetetlen! 's tudom sok felébrede 's igen megijede! — — ennek haszna nem maradhat el; 's ha az észnélküli nemtelen, ki veszély közt legtöbbet remegett, 's most bátorságban megint nagy vitéz, már mindent el is felejte, 's még makacsabbá lön; nem ugy az eszes nemes, ki elszánással tekintte a' viharok közé, de most, 's nem annyira saját mint hona javát szomjazván, igen jól látja át, hogy valamint jobb a' Duna árját kijelelni mint azt keresztgáttal felfogni akarni; jobb a' villám ellen menykőhárítót állítani, mint azt fallal kirekesztetni próbálni 's a' t. ugy sokkal józanabb az idő szellemének irányt adni, mint az által hajtatni; mód-

nélkül józanabb annak parancsolni, mint végre kénytelenül engedni 's a' t.

Fel akarom tenni tehát mind ezek következtetésében, hogy mindnyájan — kiknek azon szerencsénk vagy szerencsétlenségünk (?) van: gondolkozás nélkül olly keveset létezhetni mint levegő híjával — abban tökéletesen kezet fogunk, hogy mind polgári intézetinkben, mind törvényinkben némi javításokra 's változtatásokra legsürgetőbb szükségünk van; 's ha ez áll, úgy látszik semmi egyéb hátra nincs, mint tanácskozás és szóvesztés helyett, cselekedni 's tenni. Azonban ezen osztály megint szinte annyi felekezetekre oszlik, mint a' mennyi a' fő; 's annak tisztába nem hozása: hogy valljon mi az a' Valami, a' mit mindenik említ; oka a' legszerencsétlenebb viszálykodásoknak, mellyek ha eleinte nem nagy következtetésük is, végkép — mint a' szomorú tapasztalás mindenütt mutatja — a' leghatalmasb országokat is gyökereikből döntik ki.

Azonban, valamint sokszor magokban felette kisedő tárgyak iránt legnagyobb figyelemmel tanácskozunk: mikép javitnók házunkat, jobbadán mily maggal vetnók bé telkeinket, utunkat merre 's milly módon vinnók, jövedelminket mire forditnók 's mikép költenók, 's így vég nélkül; a' mi felette dicséretes; valóban soha sem lenne megbocsátható, ha ma, midőn legközelebbi hasznunkról, bátorságunkról, sőt nemzeti létünkéről 's becsületünkéről van szó, nem állnánk meleg érzéssel de egyszersmind hideg vérrel össze 's nem tanácskoznánk arról, a' mi legközelebbiről illet, minden kesert elenyésző barátsággal, hanem képesek lennénk, semmi figyelmeztetésre 's felvilágosításra nem ügyelni, vagy teoriáinknak nemcsak a' közjót, hanem saját létünket is feláldozni, — vagy mint gyermekek csak közel szenvedelmi tárgyinkra tekintvén, a' sebes idők szárnyain közelitendő veszélyek előtt szemeinket hunyni bé! Valóban ha illy, nemcsak saját hasznunkat, de a' közjóét is felejtők lehetnénk, méltán állíthatná nemünkről egy magasb hatalom "Oh ember milly szánakozásra méltó vagy! Tenmagadnak legnagyobb ellensége, soha nem látod, milly közel áll hozzád ten valódi javad!"

Tanácskozzunk tehát nemcsak gyűlésinkben — mert oda előkészület kell — *hanem kisebb köreinkben is*, ott kell értenünk már egymást; 's ne mulasszuk el ezen időt, mely soha vissza nem jön, 's mely mind a' kormányt mind a' nemeséget legnagyobb egyességre inti, — mert Istenen kívül csak ő kezeikben van helyeztetve az ország Jövendője.

Az egész dolog veleje abban áll 'Mit kelljen tehát javítani, mit változtatni törvényinkben, mert azok adják a' köz erőműnek az impulsust — —.' 'S ennek vizsgálata leendő az előttem fekvő próba-munka tartalma. A' tárgy fontossága, de kivált szövevényessége azonban némi állításimnak tán egészen sötétben maradását fogja szűlni; mert egyszerre csak egy kötetet bocsáthatván közre, szinte legtöbbet csak felszínelig, igen röviden, 's így korántsem kimerítőleg leszek képes érintni.

Mult tavaszkor egy igen jó barátomnak vevém levelét, melyben ezt írja "Összejöttem e' napokban több Vármegyeurakkal, kikre az országos küldöttségnek az Urbariale körül tett javaslati rostálása vala bízva. *Én* így 'No kedves Uraim 's hát gondolkoztak e a' szegény adófizető sorsáru — — — — — kell e azon segíteni- 's mikép 's a' t.' *Ők* pedig így "Gondolkoztunk bizony 's már' tagadhatlan valamit ugyancsak kell tennünk, 's mi azt találtuk, hogy ötöt semmi anynyira nem nyomja, mint némelly földesurak kegyetlensége, mely szerint nekik robot közt nyugvásra 's evésre soha egy óránál több nem engedtetik — — — — — ennek exasperálni kell — — — — — 's így mi azt javasoltuk, hogy ezentul nekik törvényesen két óra engedtessek; mivel azonban azt sem kívánhatni, hogy a' földesur károsittassék, 104 napi gyalogrobot helyett 113-mat projectáltunk!" Tegnap ellenben N. látogata meg, ki mindig csak a' sajtószabadságrul ábrándoz — — — — — és így ülök eféle *igen alatt* 's' *igen fent* héjázó javaslok között, csendes lélekkel várván be, mit hoz az idő 's a' t."

Minap megint egy társaságban vala két felette külön szabásu reformátorral találkozni szerencsém. Az első így "Én azt hiszem a' méz dézmáját el kell engedni, mert a' méhek

természet szerint nemcsak az uraság telkein, de a' jobbágyokéin is kalandoznak, minthogy nekik parancsolni nem lehet." A másik pedig így "A' ministerek Responsabilitása — — — mindennek talpköve."

Már illy okoskodók közt, kik az 'igen kevés' és 'igen sok' vagy a' 'szinte késő'. 's 'még kora' közötti véghetetlen mezőnek határ-kövei, valljon kinek van igaza? Ítéletem szerint mind-egyiknek; mert a' szántóvetőnek evésre egy óra helyett kettőt engedni igen helyes, kivált ha van rágni valója; a' méheket szabadon hagyni igen józan, mert másképp nem készítenének mézet, 's így igazságos tőlök dézmát nem venni; a' sajtó szabadsága az intelligentiát rögtön több századdal mozdítja elő, 's minden bizonnyal egy kifejlett szabad nemzet közt mód nélkül több hasznót mint kárt okoz; ugy bizonyos végkép, hogy annak, ki más pénzérül disponál, akármi legyen neve is, végre számolni kell. Csak az a' különbség, hogy valamint egy cigánykodó népnek, melly nem igen különb a' baromnál, henyélésre 's falatozásra egy kissé hosszabb idő-engedés már nagy nyereség, 's egy remete tán igen meg fogja köszönni, ha kassaibul nem viszik el a' dézmát; ugy vannak megint népek, mellyeknél a' sajtói szabadság 's a' ministerek responsabilitása időelőltiek volnának, — minthogy nálók még az olvasás sincs divatban, és semmi köz administratio s minister sincsen. Minden népnek van bizonyos lépcsője, melyen áll; 's csak ez határozhatja el valódi szükségit, józan kívánságát — — — Ezen lépcső magasságát keresni 's némileg meghatározni azonban nem könnyű, 's azt egy két sorral elvégezni lehetetlen; 's így ezen értekezést össze-szedvén, éppen azon dilemmában vagyok — az igen hosszú 's felette homályos közt — mint a' milyen zavarban minap valék, midőn némi boszantó okoskodásim után, egy jó ismerősem így kiálta fel "Ad rem, ad rem — ne mindig generalításokban csak; 's mondja már hát mit kell tenni!" a' mi által ugy meg valék lepve, hogy eleinte nem tudtam egy szót is felelni, mig végre azt válaszoltam "hogya mit kelljen hazánkra nézve tennünk, azt most hamarjában bizony nem

mondhatom meg; de ha azt akarja tudni az Ur, mit kellene magának magára nézve tenni, azt megmondom: Legelsőben is — minden okoskodás előtt — vagy 300 kötetet, mellyeket, ha szabad — ki fogok jelelni, nagy figyelemmel átolvasni, 's az azokban lévő tárgyakat jól megemésztetni, egyszersmind pedig a' külön helyszínekre menni — hol practice láthatni — 's ott tovább élni 's a' t. szóval: tanulni előbb, tapasztalást szerezni, 's aztán gáncsoskodni, tanítani 's a' t.!

Mennél többen fogják ezen tanácsomat fogadni — 's azokra hivatkozom, kik ébren utaztak — annál nagyobb mértékben fognak kevesedni azon ezernyi árnyékozatok, mellyek honosink képzeleti oceanjából a' pygmaeus reformatoroktól kezdve a' gigásokig végnélkül ötledéznek fel, 's minden közlélek 's egyakarat létét megsemmisítvén, a' publica opiniót ezernyi részre aprítják 's így azt felette gyengítik.

Most igen soknak köztünk — 's ezekből a' tudósoknak tartottakat sem veszem ki — némi külföldi tárgyakról még opiniójuk sem lehet, mert az csak látott és ismért tárgyakon alapulhat, ők pedig, merem állítani, sőt a' mi több, megmutatni is, nemcsak a' legszükségesebb tudnivalókat nem látták, 's felőlök tiszta ideájok sincs, de még csak azon rőffel sem bírnak, mellyel nemzeti nagyságot mérni lehessen, 's külföldről való tudományok semmi egyéb mint egy valóságos olla putrida — — —. Ezeknek pedig mit mondjak röviden? — megvallom, szinte nem tudom, hol kezdjem meg reájok nézve munkámat, mert mindennek előtt éretlen 's főtlen ismertetik árját kellene eligazítani; addig is azonban, míg az idő, szelidebb 's alaposb argumentumok 's a' t. tán helyre igazítják annyi temérdekben kibiccent vagy inkább 'soha a Valóba még belé nem biccent' véleményüket, im e' néhány sorokat akarom eleikbe terjeszteni: car soit qu'une constitution ait été arrachée à un prince faible par la force des armes, soit qu'elle ait été librement accordée par le souverain, le peuple n'en jouira jamais bien, tant que le sol sur lequel on veut l'implanter, n'est pas préparé. L'Angleterre par exemple ne profita de son excellente charte, que lorsque

la puissance féodale des barons fut annéantie et la nation plus éclairée.

E' néhány sor után nyilván láthatja az Olvasó egész tendenciámat; de hogy azért mi vagyok, pygmaeus vagy gigas reformator e, t. i. olyan e, ki csak egy hüvelyknyit akar mozdulni minden században, vagy olyan ki egy pillanatban egészen új alkotmányt akar előbábájolni, azt azért tán még sem tudja, 's nem is tudhatja soha, bár én principiumimban igen megállapodtam — míg nem határozza tökéletesen el, mi ő maga. A' sajtószabadságos, vagy ministerkorlátozó pygmaeusnak, a' két órát 's mézdézmát engedő ellenben, gigasnak fog tartani; de nem mert én változom, hanem éppen azon okból, melly szerint egy tölgyfa, ha gondolkozni tudna, az embert igen alacsonynak, egy vakondok pedig igen is magasnak itélné.

Utam a' közép, egyenesen kimondom; 's ámbár ez igen remeteféle sétáló az életben — mert az emberek általában véve mindig túlságokban szoktak élni — úgy hiszem koporsóig az lesz. Azon reputatio "se hideg se meleg", melly annyiak előtt fertelmes, nekem legkellemesb; mert semmiben nem szeretem sem a' polust sem a' zona torridát, 's a' megfagyásnak éppen olly ellensége vagyok mint a' megégésnek; melly okból sem a' kormánynek mindigi organuma vagy öröki opponense, sem a' honi mocskok mindenütti pártolója, vagy a' józan magyarság kifejtésének mindenkori ellensége — mint köztünk fájdalom igen számosan — soha nem leszek; a' kormányi önkényt úgy restellem, mint a' hazai rozsdát gyűlölöm 's a' t. 'S valamint sem azt nem hiszem, hogy aristokratia nélkül nem lehet lenni, sem azt, hogy a' szabadsági 's egyformasági ittasság más legyen, mint képtelen theoria, — két szóban concentrálom az egész emberiség jussait:

"Szabadság és bátorlét"

Az embernek kora, temperamentuma 's testalkotása határozza el kirekesztőleg mikép, 's mivel kelljen neki élni; a' bor teszem egynek méreg, a' másiknak gyógyszer: éppen

ugy csak a' fekvés, sajátság 's civilisatiói magasság jelelheti ki némi határozottsággal azon kormánynevet — regiment — mely nemzetekre nézve leghasznosb. Éppen azon egy ember teszem például felette consequens lenne, ki mint Török 'egész mibenlétének gyökeres megváltoztatását' szomjuzná; mint Gallus 'alkotmánya körül számtalan theoriai experimentálgatások' megszüntét; mint Angol 'némi kis elsőségeknek megsemmisítését' 's a' t. Ellenben nyers eszü volna, ha mint Török sajtói szabadságra, mint Francia a' pairek eltöröltetésére, 's mint Angol kirekesztőleg demokratikai alapokra állitná reformatiói systemája talpkövét. A' dolgokat valódi fekvésében látó, ítéletem szerint, mindig a' lakosok nagyobb részének értelmi sulya után szerintezi — conformálja — munkálódását, 's így noha ötet a' török nép ultraradicalnak, az angol nép pedig hihetőleg ultratorynak tartaná — ámbár ő mindig csak egy — sem azoknak sajtói szabadságot mint legelsőt nem kívánna, kik közt csak minden századik tud olvasni — — 's így még valami praecedens is van t. i. az olvasás tanulása; sem azoknak pairnélküli alkotmányt, kik még az aristokratikai repraesentatio systemára sem értek tökéletesen meg, sem azoknak respublicai kormányt, kik minden elsőségik mellett, arra szükségkép megkívántató intelligentiával 's abból fakadó mérséklettel sem bírnak még. Eléri valaha a' nemzetek az erkölcsiség 's értelmességnek azon magasságát, bizom a' perfectibilitas szellemében, midőn egy nemzeti familiának minden tagja a' szerencse 's dicsőség templomátul egyenlő távolságra helyeztetve, abba mindegyik beléphet, ki belbecse által oda felemelkedhetik, 's midőn némi alkotmány még egy pyramisnál erősebb golyóhoz lesz hasonló, mely, mint a' csillagok milliard évekig bomlatlan forognak tengelyeik 's napjaik körül, ugy fogja most tőlünk nem is sejtített boldogság és nagyság fényében századokon keresztül háborítlan összehangzásban végre megdicsőült lényekhez közelebb emelni az agyag fiait. De mily messze áll az emberiség még ezen ponttul, midőn a' lefolyt századok bizonyítása szerint a' respublicák eddigi próbái — pedig

semmi egyéb mint egyedül intelligentia hija miatt — mindig sikeretlenek valának; 's csak azért tartatának és tartatnak némi magokat 's másokat mystificáló okoskodók által szabad respublicáknak, mert az ezernyi heloták, római rabszolgák 's amerikai szerecsenek égbe-kiáltása — — — még nem hangzott elég erősen az emberiséget megvető embernek fuleiben "hogya az iszonyú hazugság!" Mily messze, midőn még öreg Britanniában — melly a' lefolyt századok legtöbb tapasztalásit kincsezte fel — 's így még a' mai civilisatio focusában sem egészen bátor létü a' szabad vélekedés! Mi emberek összeleg jövő magasságunknak csak egy igen alacsony lépcsőjén állunk még — — — 's hát még mi Magyarok — — —!

Előre tehát Lelkesek; álljunk elő 's fussunk más nemzetekkel versenyt a' tökéletes felé! 'S nézzük mi szükséges nekünk Magyaroknak.

Ítéletem szerint, ha mai létünket tekintjük, a' fő kérdés "a' birtoktalan nemesség 's a' szántóvető sorsa és azon relatiók körül" forog, mellyben ők a' kormányhoz, vármegyéhez 's az utolsók földesuraikhoz is állnak. Ez sürget leginkább; mert az ország lakosi legnagyobb részének jó vagy rossz karban létele mind a' kormány, mind a' vármegye mind a' földesur hasznára 's bátorságára, vagy kárára 's veszedelmére olly hathatósan kénytelen folyni bé, hogy azoknak elősegítése 's jobb karba tétele nem annyira keresztényi tett, mint inkább jó calculus — — —.

Én a' Királynak hatalmát, a' földesurak biztos, független és szerencsés létét, 's mindenkinek sorsadta, vagy ész- és tenyér-kereste sajátját nemcsak megtámodni nem kívánom; sőt az elsőnek székét hív jobbagyi érzelemmel mód nélkül erősíteni, a' birtokosak létét pedig határnélkül szebbíteni 's bátorítani óhajtom; de valamint nem tartok egy felfordult pyramist — kivált ha valamivel összeütközik — igen erős építménynek, melly a' despotica kormánynak figurája, hol a' fejedelmi hatalom minden és a' nép semmi: ugy lehetetlennek hiszem, a' mostani megindult időben — mert az előtt tán

lehetett, midőn minden aludt — hogy a' királyi szék 's a' nagy birtoki lét valóságos bátorságban legyen, minekelőtte a' nép elibertálva nem lesz. — Les petites propriétés sont la sauvegarde des grandes propriétés. Ez eldönthetetlen igazság! — S éppen azért, mivel magaméval együtt mindenkinek valamiét nevelve 's bátorságba helyeztetve látni kívánom, azért törekedem arra, hogy mindenkinek honunk tág mezején nagyobb mód, könnyűség 's több remény nyujtassék mint eddig, érteleme 's fáradozása után valamit szerezhetni 's azt háborítlan bírhatni is.

Hunria minden lakosinak polgári létet adni! im ez, a' mit 1832-ben teljes meggyőződéseim szerint, honunkra nézve nemcsak nem időelöttinek, sőt szinte már időutáninak tartok. Hanem valamint minden bizonnyal jobb lett volna 1792-ben gyökeresen megjavítani alkotmányunkat — a' minthogy annak szükségít az akkori deputationális munkák után ítélvén, felette jól átlátták 40 esztendővel ifjabb 's így tapasztalatlanabb eleink — úgy 1832-ben sokkal józanabb azt végre, időhozta abususból kivetkeztetni 's a' természet alapira állítani, mint megint más 40 esztendőt csendesesen bevárni akarni, 's így folyvást; mert elvégre bizony késő lesz, 's akkor hazánk egy az egekbe dicsően emelkedett Építmény helyett, mellynek sarkalatja tartós, egy minden sarkaiból kidült Rommá fog bomlani, melly alatt a' Magyarinak még emlékezete is elenyészend —.

Honunk minden lakosinak a' nemzet sorába iktatása bizonyos életet terjesztend; 9 milliónak ezentul is abbuli kirekesztése ellenben elkerülhetlen halált hozand anyaföldünkre. Ez lélekisméreti vallomásom!

Már mikép lehessen honunk minden lakosinak *polgári létet* adni, hogy az által nemcsak a' fejdelemtől lefelé mindenkinek sajátja ne kockáztassék vagy csorbítottassék, hanem mindenkinek, a' privilegiáltnak mint az anélkülinek, valódi haszna nagyobbítottassék 's biztosítottassék is, azt csak józan törvények eszközölhetik, és mostani mibenlétünkhez képest, ítéletem szerint, im ezen

XII TÖRVÉNY.

- I. A' hitel haszna és kára mindenkit egyenlőn ér.

Kifejtés. Hypothekául mindenki sajátját adhatja, t. i. ingó vagy ingatlan vagyonát. A' szerződők között — bármily rendűek, t. i. akár nemesek akár nemtelenek legyenek is azok — hitel dolgában legkisebb különbség sincs. A' szerződők-közi kérdéseket kirekesztőleg csak az arra törvényesen kirendelt mercantile forum, vagy a' polgári hitelszék ítélheti el. Ezen két hitelszék — t. i. a' mercantile forum és a' polgári hitelszék, melyekről magasb appellata nincsen, minden tárgyat szoros és betűről betűre magyarázott rendszabási szerint dönt 's ítél el.

- II. Az ósiségi Jog (jus aviticitatis) örökre el van törölve.

Kifejtés. Akármineműi jószágot valaki ezen törvény kihirdetése után az illető Felek tudtával örökösen elád, azt a' vevőtől vagy annak hagyományosítul, se az eladó se annak nemzetsége semmi ürügy alatt többé vissza nem veheti, 's az örökös eladást soha meg nem semmisitheti.

- III. A' magszakadásból származó fiscalitások örökre megszűnnek.

Kifejtés. Minden birtoknak más kézre átmenetelével azonban, legyen az akár vétel, akár successio, akár testamentum, akár ajándék 's a' t. a' jószágnak törvényes becse után egy percent fizettetik a' kormány kincstárába, és senki sem léphet jószága teljes birtokába mindaddig, míg ezen említett laudemiumot a' kormánynak le nem teszi, vagy az iránt elég bátorságot elő nem mutat.

- IV. Magyarországbán mindenki birhat ingó és ingatlan jószágot mint sajátot (jus proprietatis).

Kifejtés. A' magyar nemesember azonban polgári és colonialis funduson kívül, mindent ingyen bir, a' nem-

telen pedig minden hold után a' föld és fekvés mine-misége szerint, esztendőnként egy ezüst ötöst, hetest vagy tizest fizet, vagy magát minden további adótul az által szabadítja örökre fel, hogy földének tizenkettődik részét köz adó alá veti.

V. Mindenki egyenlőn áll a' törvény ótalma és sulya alatt.

Kifejtés. A' Partis I^{ac} 9^{us} — mint az embernek méltóságához szükségkép tartozó — az egész ország lakosira terjesztetik; de egyszersmind minden abususibul ki is tisztittatik. Az ítélő székek procedurája pedig a' lehető legrövidebb időre szorittatik.

VI. A' nemtelenek is választanak magoknak megyei pártvédet.

Kifejtés. Minden három esztendőben a' vármegyeszéki restauratiók alkalmával beküldik a megyebeli külön helységek votumikat a' vármegyeházba; 's így a' votum többsége nevezi ki a' vármegye fiscalisát.

VII. A' házi pénztár 's országgyűlési költségekhez idom szerint mindenki fizet.

VIII. A' vizek, utak 's belvám elrendelése mindenkit egyenlőn ér 's országgyűlési tárgyak.

Kifejtés. Ezek annyira kötelezők, hogy az, ki azoknak bármilly ürügy alatt ellent áll, hazasértő, 's hazasértési birságba esik.

IX. Monopoliumok, czéhek, limitatiók 's egyéb illyes a' köz szorgalmat és concurrentiát akadályozó intézetek örökre eltöröltetnek.

X. Magyarországbancsakmagyar nyelvenszóló törvény, parancs, ítélet kötelez.

XI. Minden törvényhatóság csak a' helytartó Tanács közbenjárása által hallja a' fejlődelmi szót.

XII. Ítéletek mint tanácskozások csak nyilvánosan (publice) tartatnak.

Már hogy miért nem javaslok más törvényeket, miért éppen ezen tizenkettőt, 's végre miért kezdem javaslatimat a' Hitellel, ez nem pusztá kedvem szülöttje, de annak bizonyos oka van.

A' *Hitel* lábra állítását tettem systemám talpkövéül, mert annak *nem léte*, mint a' honi tapasztalás mutatja, legtehetősb nemzetséginket is megsemmisíti; *léte* pedig még a' legtehetlenebbeket is bizonyosan előmozdítná, mint azt viszont a' külföld példája bizonyítja; 's ekép annak felállítása, minthogy az által szinte minden egyes nyerne, a' közjóra 's haszonra magusi befolyással lenne. — Tehát

1-^{szet} A' *Hitel*.

De Hitelt, ha egy osztályt sem akarunk az abbuli kirekesztés által felette keményen büntetni, mindaddig nem állithatni fel valódi sikerrel, míg nincs

2-^{szet} Eltörülve az *Aviticitas*.

Ennek eltörlése pedig szükségkép maga után vonja

3-^{szet} A' *Fiscalitas* megszűnését.

Minthogy továbbá nem elég, ha a' hitelező az ingatlant csak exequálhatja, de azt nekie teljes bátorságban bírhatni is kell, mert máskép kis kamatra pénzt nem fog adni; többször lehetne pedig a' hitelező nemtelen mint magyar nemes: szükségkép foly mindenkire a'

4-^{szet} *Jus proprietatis*.

Ha pedig a' nemtelen is bírhat ingatlant, kell neki teljes személy 's vagyonbeli bátorság, azaz

5-^{szet} Törvény-előtti egyformaság.

És — mert sikeretlen a' törvény, ha azt mindig csak egy felekezet magyarázza —

6-^{szet} Törvényes pártvéd.

Ezen utolsó két törvény azt vonja maga után, hogy

7-^{szet} A' házi pénztár 's országgyűlési költségek a' nemestül is idomzat szerint viseltessenek.

Ezen törvények következésében új életre ébredend a' hon, 's nagyobb levén a' mozgás, szükségkép foly, hogy

8-^{szet} A' vizek elrendelése, utak készítése 's jó karban tartása,

valamint a' bel vámok — mindenkitől egyenlőn fizetve — országgyűlési tárgyak legyenek; mert ilyesekben harmonia és szoros egybehangzás kell.

De mind e' mellett a' szorgalom hatalmasan nem léphet elő; 's így félre kell vetni 'mint káros akadályt'

9-szer A' monopoliumpokat, czéheket, limitatiókat 's egyéb ilyes intézeteket örökre.

De hogy egészen el ne külföldiesedjék az ország, 's a' küll intelligencia még könnyebben és szaporábban ne nyomjon el minden nemzeti sajáttságot mint most

10-szer 1835-dik esztendő 1-eső napjátul fogva csak magyar nyelven írott 's iratandó törvény, ítélet, parancs, folyamodás, alkotandó contractus, egyezés, számadás 's a' t. lesz hazánkban kötelező erejű!

Mind ez azonban még nem elég 'a magyar hon dolgainak rendes forgására; a' felsőbb parancsolatokban legnagyobb egyformaság kell, s' ekép

11-szer Csak a' helytartó Tanács közbevetése és befolyása által kormányoztassunk.

'S mind ennek fő garantiája legyen

12-szer A nyilvánosság.

Tegyük fel, ha ezen törvények velejőkre nézve fenállnának — velejőkre nézve mondom, mert felvilágosítandó 's módosítandó bennök elég van — valljon mi lenne következésök?

Tudom, ezen kérdésre a' felelet szinte annyi ágra oszlanék, mint a' mennyi főből állna azon emberszám, mellynek tétetnék; mert tán nincs ország a' világon, hol annyira elszakadozna a' köz dolgokruli vélekedés mint honunkban. Azonban azt hiszem: a' nagyobb rész így kiáltana fel "Felette veszedelmesek volnának ezen törvények, 's nem is állhatnak fel a' nélkül, hogy alkotmányunkat sarkaibul ki ne döntsék" —; mire én viszont azt válaszolom 'Éppen ezen törvények nyújtanak egyedüli bátorságot minden felekezeteknek, nélkülök a' veszély — — — 's felállítások nemcsak nem rendíti meg alkotmányunk

sarkait, de azokat több századi viharok ellen megint felaczélozza, sőt nélkülök bizonyosan várható polgári létünk elbomlása'.

Minden nemzetnek bizonyos crisisen át kell esni, mely annál erőszakosb, annál tartósb, minél kevésbet alapulának köz erőművének addigi rugóji a' természet örök szent törvényein, 's minél tovább hevert a tisztítlan. Ez axioma, — ha a' világ évjaja nem hazugság.

Ennek törvénye szerint mi Magyarok is kénytelenek vagyunk átesni egy crisisen — — — ez bizonyos. A kérdés csak az 'Ezen crisis mindent feldöntsön e, 's honunkat a' belvihar egy még gyászosb sivataggá tegye e, mint a' millyen vala IV. Béla 's IV. László idejében a Tatárok átka alatt; vagy pedig olly szeliden járja e át hazánkat, hogy midőn alkotmányunkat kivetkezteti elavult, sértő 's káros intézeteiből. törvényinket javítsa, nemesítse — 's mindenki sajátját bátorságba 's tiszteletbe helyezze?'

Én egy szelid 's convulsio-nélküli reformatiót kívánok! erre kiszt lelkem; 's ha ezt az Olvasó nem hinné, a' mi tán megtörténhetnék — mert tudom, sokan legvilágosb szavaimat is elfacsarják, 's legőszintébb vallomásim alatt is tudja Isten mit keresnek — azt akarom hozzá tenni 'honom nyugalma fentartani, boldogságát előmozdítani, kiszt *hasznom* is.'

Minthogy pedig éppen itt említém azon két hatalmas rugót, mely az emberiség magasb de kisebb, 's alacsonyabb de számos részét mozditja, t. i. a' nemes ösztön, és a' hasznvágy, itt az Olvasót emlékeztetni akarom: hogy ezen próbamunkát honunk képviselőihez irányzám, mert akarom hinni 'annyi nemesség van bennök, hogy egyedül lelkök ösztöne és sugalma után is képesek lennének honok minden lakosát az emberiség júsaira nézve magokhoz felemelni'; képesek 'hazájok virágzását legérzékenyebb áldozatok által előmozdítani'; képesek 'anyaföldök dicsőségét szívverőkön is megvásárolni'. De a' nagy rész, mely határozásinkra befoly, részint nem mozdul ezen nemes rugó után, részint olly szegény, hogy a' legnemesibb vágy se törheti ketté a' tehetetlenség zsibbasztó bilincseit; 's ekép úgy látszik 'mintha nem lennének

képesek' a' veszélyes idő szellemét szelidíteni — — — és gyász napok helyett öröm ünnepeket varázslani hazánk vidékire.

'S ezen ok, t. i. a' legkisebb concessiók iránti nemtelen vagy szegénységi, hanem minden esetre nyilvánosan, ha bár nem is egyenesen kimondott, de bizonyosan érzett aversio, birt engem arra — mert sikert akarok, 's ha nemes indulat nem vija ki, érje el a' haszonvágy — egy olly systemát állítani fel, melly senkitül nemcsak semmi concessiót nem kíván, 's ha kíván is, tüstént többet ad; hanem a' fejedelemtől lefelé mindenki sorsát javítja, bátorítja.

Soknak szemében ez, mint más számtalan projectansok javaslati, jó szándéku ábrándozás színeiben fog tűnni fel, meglehet; de most még egyszer mondom, 's még számtalanszor szeretném mondani: ha van tárgy, melly megérdemli 'hideg vérű egymásti kihallgatásunkat' — az bizony nem lehet egyéb, mint az, melly körül magunk 's mieink léte forog. Legyünk meggyőződve egymásról: mindnyájan jót akarunk, 's csak azt fejtegetjük 'azon jót jól akarjuk e?'

Akármiily alkalommal tétessék szó a' szántóvető sorsának javításáról, olly bizonyos mint $2 \times 2 = 4$, hogy a' majoritás vagy a' mindent megczáfoló 'maradjon', vagy a' soha véget nem érő 'halasztassék', sőt a' kereken megtagadó 'nem lehet' anathemájával veri vissza a legjózanabb javaslatokat; 's nem egyéb okból — erre igen kell vigyázni — mint azon egyedüliből, hogy a' szántóvető sorsát a' nagyobb rész általában nem hiszi javíthatónak *más kára nélkül*; 's itt fekszik a' leggyökeresb fallacia. Ezen bévett boldogtalan hiedelem következtetésében a' szántóvető minden alkalomnál hármass *correlatiójának* — hogy másképp ne fejezzem ki magamat — kettejét mindig maga ellen látja felfegyverkezve; 's ekép a' majoritást mindig haszna, előmenetele 's gyarapodása ellen tapasztalja. A' kormány embere így szól "A' mit a' szántóvető a' bellicába fizet 's a' t., azt meg sem érezné, — de a' domestica és az urasági terhek rontják meg"; a' vármegye embere pedig így "A' mit a' domesticába fizet a' szántóvető, minthogy utak, hidak hasznát leginkább ő tapasztalja (?), az soha nem ron-

taná meg, de ez a' végtelen deperdita, katonatartás 's tran-senna, s' aztán az urasági abusosok, hosszufuar 's a' t. az teszi végkép tönkre"; az uraság végre így "A' mit a' szántóvető az uraságnak szolgál, az legkisebb, mert a' mint ő bírja telkeit, annál olcsóbb árenda sehol sincs, — de bezzeg a' kormány és a' vármegyei terhek, azok érik ám sajnosan". Ha pedig systema-javításra a' kormány részéről jön javaslat, mindjárt köt ellene frigyot — habár tacite sőt sokakul sejdíten is — a' vármegye és uraság olly balul magyarázott érdek-sége; ha a' vármegye részéről, a' kormány 's uraság még fonákabban értett haszna; ha végre az uraság részéről, a' kormány és vármegye boldogtalan egyetnemértése. 'S ekép a' szántóvető, három correlatiói között, minden alkalommal pad alá esik a' földre.

Vannak, vannak felsőbb rendelkezések, vármegyei határozások, földesuri concessiók, mellyek által az adófizető sorsa némiképen könnyítették, nem tagadom; de milly ingadozó ilyen lét, mellyet az országgyűlésen hozott törvény fel nem szentelt még? 'S mit nyomnak ingadozó kivételek mindennapi usus és praxis ellen?

Vannak ezen felül operatumok, vármegyei javaslatok, képviselői projectumok, igen jól tudom, mellyek kirekesztőleg az adózó nép sorsjavítását czélozzák; de valljon nem lappang-e mind ezek alatt egy kis daemon, 's ha egyszer ad fractionem panis kerül a' dolog, nem sajnosan előrelátható-e, hogy a' szántóvető sorsául hozandó 's ötlet valósággal 's tökéletesen felsegélő ítélet — a' hihetőségek theoriája szerint a' legnagyobb improbabilitások során áll? Ezt jobban fel kell világosítanom:

Midőn az 1825^{ki} országgyűlésen a' devaluatiórul vala szó, a' tanácskozók két véghatára, régibb adósságokban, mint tudva van, részint százért százat, részint százért negyvent votizált. Én nem kívántam eleinte hozzá szólni; mert atyám után felette sok régi adósságot vevén át, az igazság és alig-bírható károm közt helyeztetve, egy igen kellemetlen kelep-czében érzem magam. De végre részint szégyenből, mert ezen tárgynál kiki megszólamlott — a' mi megint új bizonyossága, hogy a' sokaságnál az *önhaszon* többet nyom mint a' *hon-*

haszon — részint lélekisméretem sugalása szerint, voksomat a' százért százat javaslókéihez csatolám. Azonban, ámbár magammal megelégedni némi kis okom volt — a' mit az Olvasó is tán megenged — még sem tudtam tiszta lelkű tettemnek minden kesertül menten, háborítlan ürvendni; mert emberi gyarlóságomnál fogva, a' min eléggé elszomorodtam, 's illyes tárgyak körül mindennap elszomorodom, ellenállhatlanul kongatá füleimbe egy kis daemon ezen rut szavakat 'bár győznének a' negyvenesek!' — — — 's ezen kis eset tán elég világosságot fog adni a' gondolkozónak, hogy sokszor a' legnemesb áldozat alatt is — — — milly földszagi kívánsat lappang; melly állításomban egyébiránt, reményilem senki meg nem ütközend, a' mint hogy én magamat sem áttallottam vádolni illy földi érzések alatti sinlődőnek.

Ezen viszketeg, vagy inkább hajlandóság, melly minden ember s' minden felekezeti tulajdona, 'habár sejdíten is mindig másra tolni akarni a' terhet,' — valódi oka, hogy mindaddig a' szántóvető sorsát nemcsak illusorie, de valósággal felemelő javaslatban az ő három correlatiói soha nem fognak meg-egyezni — legalább spontanee nem — míg mind a' fő kormány, mind a' bel kormány, mind a' földesur nem hiszik, 's arrul tökéletesen meggyőződve nincsenek, hogy nemcsak kár nem háramlik rájuk, ha a' szántóvetőnek valódi haszna eszközöltetik, hanem hogy mind a' fejedelmi erő, mind az országi bátorság, mind a' földesurasági boldog lét mindaddig semmi egyéb, mint hamisan kecségtető szerencsétlen illusio, míg az ország legszámosbinak léte nem erős, nem bátor 's nem boldog.

Errül tökéletesen meg kell győződve lennünk, s' csak akkor remélhetjük *józanul*, az az: nem mint gyermekek 'minden hihetőségek ellen' hanem mint férfiak 'minden hihetőségek után' hogy mind a' fő 's bel kormány, mind a' földesur, köz akarattal, minél előbb a' Nemzet sorába fogják iktatni a' Népet. Ne várjuk a' terh felfelé estét, de használjuk mechanikában annak középponti vágját; 's éppen így, ne keressünk halandóban önkárára sürgető ösztönt, hanem annak megint haszon-utáni szomját ébresszük nemes célra, közhaszonra!

A' mondottnak igaz létét pedig nem tagadhatja senki, mert az, emberi természetből merített, *psychologiai factum*. 'S ha régi *chronicáinkat*, sőt még *törvénykönyvinket* is vizsgáljuk, mellyekben annyi nyomai vannak az egykori szántóvető jobb sorsának, midőn az ország külön részeiben a' nemesség is adózott; jobban ő vitte az országgyűlési terheket; a' *domestici* adóban ő is osztozott és számtalan eféle: nem azt leszünk kénytelenek következtetni, hogy tanácskozásink által a' szántóvető sorsa javult, hanem hogy az, számos tanácskozásink vagy is inkább 'viszálkodásink' után, mindig mindig szorosb korlátok közé szorítva, végre valóban *misera plebs contribuens*sé vált.

'S mi arra jutottunk, hogy 19^{ik} században — midőn az ember méltósága szent kezd lenni — *pirulás* nélkül *publice* beszélünk, egész Európa hallatára, de *misera plebs contribuens*; 's a' külföldnek ez-iránti türelmét csak előtte ismérletlen létünknek köszönhetjük, mellynek következtetésében az azon hiedelemben van 'tán csak egy kis *sectárul* van szó, melly vallás 's több eféle miatt sanyarittatik,' — midőn azonban 9 milliórul forog kérdés, ki hű jobbágy, 's milly hű! jó katona 's milly jó! szóval: ki minden terhek türelmes viselője 's mellynek olly nagy része a' magyarság utolsó záloga, reménye, fentartója!

Inter duos litigantes tertius gaudet, igaz közmondás; de helyzetünkre nézve némi változásokat szenved, 's tán így hangzanék igazán "*Inter tres litigantes, post seculorum in ediam tandem quartus gaudebit (?)*" Ezen utólsót egyébiránt nem mondhatni, mert féktelenség 's korlátlanág közt nincs valódi öröm; hanem tán "*peribit, totumque ruet indigestum*" lenne igaz értelme. Ennek Istenért vegyük elejét!

Ezeket előre bocsátván, itt egyenesen kimondom, hogy nem vesztenék se szót se időt, ha javaslatimat csak legkisebb *concessiókra* is kellene támasztanom; mert előbb vége lesz nemcsak a' magyar honnak, de még csillagunk is visszatér a' nagy mindenség keblébe, minekelőtte az embernek melléből ki lenne irtva a' benne mélyen fekvő haszonutáni, mindenben diadalmaskodó szomj, melly, közbevetőleg ítéletem szerint korántsem olly alacsony vágy — ha józan irányt nyerend — mint azt képzelni szokás.

Hanem éppen az: hogy veszteségrül itt nem forog kérdés, de csak nyereségrül, 's nincs concessiókrul szó, de csak arrul 'akar e a' kormány, nagy birtokos 's kis nemesség mind erőben, mind bátorlétben, mind szerencsében legbövebben részesülni', tölt engem azon reménnyel bé, hogy javaslatim némi figyelemre lesznek méltók, 's ha nem helyesek is, legalább helyesek feltalálására nyújtandnak alkalmat. 'A meg-lehető makacsabbul áll a' jónak útjában, mint a' rossz, 's a' palliativ sokkal erősb gát a' gyökeres javítás ellen mint a' semmi. Ezt szemmel kell tartani.

A' kormánynak mint a' birtokosoknak ereje, jól-és bátor-léte, nemcsak egyeztethető a' nép erejével, jól-és bátor-létével; hanem olly szoros összefüggésben van vele — — — — — hogy e' nélkül az nem is lehető; ez sark-igazság. Ezt azonban mindenki szemeiben tökéletesen felvilágosítani felette nehéz; 's ha én azt próbálni merem, arra valóban nem annyira tehetségem, mint inkább a' dolog igazsága, tiszta szándékom 's Olvasóm reméllendő kimerithetlen béketűrése bátorit.

Adjunk ideig-óráig bucsut azon "Nemesi váagnak" melly mindent tesz semmiért, 's valóban az embernek legszebb tulajdona volna, ha hiu ábrándozásokkal, más szemeiben szálkát 's magáéban még a' gerendát sem látó kis distractiókkal, és számos eféle kised igaztalanságok büzeivel nem lenne annyiszor összekeverve. A' hideg számolás, mert csak az vezet a' mathesisnek isteni útján a' valóhoz, legyen egyedüli kalauzunk.

Do ut des — adjunk sajátot, polgári létet, hogy magunk is megtarthassuk sajátunkat, 's tovább is örvendhessünk polgári létünknek.

Mennél gazdagabb valamely ország, annál nagyobb adó 's védő tehetsége, 's viszont. Minden kormánynak pedig, a' legkorlátlanabbtul lefelé vagy inkább felfelé a' respublicáig, legfőbb szempontja soha sem más — habár külön czélra 's néha sejdíten is — mint az adófizetési tehetség emelése, 's a' kül megtámadtatást visszaverhető erő nevelése. Tombolhat ezen elért két czél határi közt a' feslett kormány zajos ünnepek

ál-fényű örömben, és a' védsereget, ha kénye kiszti, megtámadóvá is teheti — — — — de viszont milly tökélyre emelheti egy mérséklett országlás a' köz erőmű minden rugóit, kerekeit, lánczaít, ha *sokan sokat* adózhatnak *könnyen*, 's milly bátorságos jövőndöt nyit a' közönségre, ha visszaverő ereje elégséges, magát minden hatalomtul megtiszteltetni. Gazdagság*) tehát minden esetben 's minden körülállások közt kívánatos. A' nőtlen, ha gazdag, választhat, — 's választhatni mindenkor kellemes — mert ő élhet is az élet kellemével ha akar, másokat is szerencsésíthet; közjóra is szentelheti javát; 's végre, ha abban leli nyugtát, mindenét el is ajándékozhatja, 's trappistává lehet. Már egy házsnak, habár gazdag is, választási köre nem olly nagy: ő neki többé a' világtul visszavonulni nem szabad, 's mind életkellemi, mind jótévőségi, mind közszolgálati határit kirekesztőleg összeköttetése 's kisdedei tüzik ki. Ő többé nemcsak magáé, de jobbadán másoké. 'S így a' kormány! sőt még sokkal nagyobb mértékben. 'S ha a' nőtlen nem tesz józanul, ha nem iparkodik gazdagodni — a' mi igazi függetlenségét nevelné, mert választási körét tágitja, 's ő mint szabad madár, arra fordul merre tetszik — a' házsnak már rosszul cselekszik, ha gazdagodni nem törekszik, mert gyermeket nyomoruságra vagy szűkölködésre állítani az életbe — ha azon szorgalom által segíteni lehetne — sokkal kárhozandóbb, mint egy pusztá gondolatlan tett; a' kormány végre nemcsak célját vesztí tökéletesen el, de szent kötelességének semmi mód sem felel meg, ha az ország gazdagságát minden módon előmozdítani nem iparkodik.

A' mondottakban, azt hiszem, a' nagyobb rész velem kezdet fog, minthogy azok a' világtul már rég elismért talp-

*) J e g y z é s. Nehogy kénytelen legyek gondolatimat a' Gazdagságról körülállásosan előadni, a' mi egészen félre vezetne fejtegetési tárgyamtul, 's más részről ne kárhoztassam, hogy a' gazdagságot olly nagy becsre emelem; szükségesnek tartom érintni: hogy én a' gazdagság értelmét itt nem csupa pénzre, földre 's a' t. szorítom, de általában mind arra is, a' mi pénzzel, jó művelt földdel 's a' t. szoros kapcsolatban van, mint tesszem: henyeség megszűnése, industria, jobb nevelés, külföldi tapasztalás, az ember nagyobb becsé 's a' t.

igazságok; de csak a' nagyobb rész, mert köztünk legalább még igen sokan függetlenségi ábrándozásokban mindig a' szegénység teoriáját tanítgatják; melly szerint, igaz ugyan, szabad lehet egy szegény nemzet kül hatalomtól, de annál nagyobb rabjává lesz ön tudatlanságának — mellynél nagyobb s' fertelmesb rabság nincs, minthogy értelmi súly mindenütt az egyedüli erő, 's így a' tudatlan rab végkép minden rabnak rabja.

Ezen utolsókhoz most nem szólok; de a' tőlem feltett nagyobb részhez fordulván, azon megjegyzést teszem: nem elég még 'a' gazdagodni akarás', de a' 'miképpenhez 's hogyanhoz' is kell érteni; 's im ez azon 'nagy kérdés' mellynek megfejtésére foliántok irattak, 's azon 'jó volna tudni' mellyen törték ugyan sokan több, kevesebb sikerrel fejöket, de mellyről a' nagyobb résznek, 's kivált nálunk, legtávolabbi ideája sincs.

Egyesek szintugy mint kormányok jobbadán értéköknek tőkéjét támadják meg a' helyett, hogy a' kamatokból pótolnák ki szükségiket. Ez valódi oka, miért áll annyi nagy birtokos közel a' koldusbothoz, 's miért vannak a' legszámosb országok finanziaí oly nyomorult állapotban. Ezen tengely körül forog hosszabb vagy rövidebb létök; 's valamint egyesek, tőkéiket költvén, habár jó darabig fényesen élhetnek is, végre elbuknak: ugy merül végkép vissza legfeketébb homályba akármi hatalmasnak látszó ország is, ha fénye 's hatalma nemzeti tőkéjének megemésztésén fenekült.

'A gazdagságra törekedés egész veleje tehát mind egyesekre mind kormányokra nézve abban áll: a' tőkét nemcsak soha nem támadni meg 's kevesbitni, de azt minden módon 's uton nevelni 's csorbátlan tartani fen, ugy hogy az abbul kerekedő kamat elégséges legyen a' szükségek pótlására, a' mi fő dolog, mert máskép kénytelenségből végre még is megtámadtatik a' tőke, 's el van hibázva a' fő cél.

Ha ez áll: akkor bizonyos, hogy azon földesur nem cselekszik helyesen, ki jószágibul nagy jövedelmet sajtol ki a' nélkül, hogy azokat előbb instruálná; mert ő minden bizonyal, 's tán a' nélkül hogy tudná, tőkéjéből él; 's ekép ha tán igen távolról is, de szoros tudományikép már közelit a'

vég bukáshoz. Ha ez igaz: akkor minden kétségen kívül azon kormány sem tenne józanul, melly a' népre nagy adót vetne, minekelőtte annak szántóvetői, mesterségi 's kereskedési szelleme kifejtve még nincsen; mert így nem sokára ki lenne meritve a' csekély nemzeti fundus, minthogy minden öncsalást elmellőzve, tulajdonképen csak az támadtatnék meg. 'S ha végkép ez is így van: akkor mind egyesekre mind kormányokra nézve, azon principium tűnik legfényesb igazságban fel, hogy minden anticipatio vagy igen keserű kamatokkal fog visszafizettetni -- vagy a' bukás napját közelíti - - - 'S így mind egyeseknek mind kormányoknak legfőbb, legszentebb kötelessége, a' nemzet kapitalisát, azaz adó 's véderejét kimélni 's lehetőségig nevelni.'

A' lakosok csak egy részében fejteni ki 's mozditni elő a' szántóvetői, mesterségi 's kereskedői szellemet azonban egy országra nézve nem több 's nem éri jobban el a' kérdésben forgó czélt, mint ha egy földesur határának, teszem, csak 10^{ik} részét cultiválná 's a' többit nem. Hogy egy ország gazdag legyen, 's ekép kamatibul számos esztendőig békében élhessen: annak minden lakosit fel kell ébresztetni nagyobb szorgalomra, állhatatosb munkásságra: mert tagadhatatlan, teszem például, hogy 10 millióban több gazdagság halmozthatatik fel mint 1 millióban.

Azon számos eszközöknek pedig, mellyek által a' gazdagságot nevelhetni, legfőbbike, vagy hogy jobban mondjam, 'minden eszközök egybetartó láncza a'

H I T E L.

Ez világszerte ismert dolog; a' minek következtében azt lehetne gondolni, hogy olly országban mint a' mienk, hol annyi a' hitelben szűkölködő, 's annyi az annak hija miatt szinte már semminél kevesebbet bíró, a' legnagyobb rész háládatosan fogadna minden hitelemelő javaslatot, 's a' projectansra nézve minden óhajta csak abban folyna egybe 'bár tudná theoriáit életbe hozni'. Azonban nem! mert az emberi hiúságot több milliónyi, minden fáradság-nélküli tiszta

haszon sem képes mindig meggyőzni, mint a' tapasztalás nyilván mutatja, — és sokan készek inkább a' régi utat folytatni, mellyen a' legbecsületesb kölcsönző is kijátszatik sajátibul, hogysen elszánhatnák magokat, a' dolog jobb ismerete által, a' vak tudatlanság békóit ellökni, szemeiket felnyitni, 's olly utra lépni, mellyet ugyan nem ők találtak fel — és im ez, az általak soha meg nem bocsátandó bűn! — de mellyen mind ők, mind övéik, mind a' velek összeköttetésben lévők mód nélkül jobban 's nagyobb becsülettel járnának. Errül practice tudok beszélni; mert, midőn két év előtt ezen másoktul már olly annyira kifejtett 's tőlem csak ismételt tárgyat penditém meg, éppen azok fordultak nevetséges göggel tőlem el, kiknek javaslatim legtöbbet használnának, 's így kiknek köszönetét érdemlém; 's a' közönségnek szinte csak azon része hagyá helybe hitel-felállítási javaslatomat — *a' mi valóban felette furcsa* — mellynek *hitelre nagy szüksége nincs*, midőn azon része kötött minden módon belém, mellynek *hitelre felette nagy szüksége van*.

Hagyjuk azonban magokra ezen minden hazai előmenetel eleven gátjait, mert őket — kezdem hinni — semmi egyéb nem fogja kivetkeztetni előítéleteikből többé — mivel azok hiú tudatlanság által, melly minden okot göggel visszavet, csonttá váltak — mint a' mindent örömmre vagy kinra ébresztő halál. Vizsgáljuk mi, kik szorosán véve minden hitel nélkül is el tudunk lenni, jöllehet az ránk nézve is legnagyobb áldás volna, a' dolgot indulatlan hideg vérrel röviden addig is még egyszer, míg az egész dolgot ex asse felvenni alkalmam lesz.

Ha szoros hitel áll fel, akkor kis idő leforgása után is jó hypothekára három, legfeljebb négyvel száztul elég pénzt kaphatni; a' min senki nem kételkedik, kinek e' részben csak legkisebb tapasztalása van is.

Már ha hárommal, de tegyük fel négyvel lehetne kapni elég pénzt; valljon nem volna e annak némi kis haszna a' nagy birtokosakra nézve?

Ezek ugyan is vagy sequestrum-alattiak, vagy ahoz közelítők, vagy rendes gazdák. Ha sequestrum-alattiak, vagy

ahoz közelítők, akkor tökéletesen igaz, hogy nemcsak tömérdek nyereségök volna, ha 6, 10, 20 's a' t. percent helyett 3^{mal} 4^{el} kapnák 100^{at}, sőt az is bizonyos, hogy magokat sequestrum alul rövid idő alatt, 's minden becsülettel megint felszabadíthatnák, vagy azt végkép el is kerülhetnék. Ha pedig rendes gazdák, akkor könnyebben fizetnék adósságikat, vagy legalább kevesebb gondnal azok kamatit; jószágik után pedig, minthogy azok olcsóbb tőkékkel lennének életbe hozva 's mozgásban tartva, sokkal nagyobb nyereséget aratnának mint ma.

Ki most 4 millió pengő forint adósság után törvényes hatot ad, legszerencsésb esetben, ha t. i. senki fel nem mondja tőkéjét, esztendei 240 ezer kamatot fizet; az új rend szerint pedig csak néggyel számlálván is, 160 ezret fizetne, 's így esztendei nyereség 80 ezer forint lenne, a' mi néggyel számlálva 2 milliónak kamatja, úgy hogy a' valóságos nyereség 2 millió pengő volna. Már ezen szembetűnő hasznot valljon milly okoskodás, milly sophisma zavarhatja kárrá, szeretném tudni?

De hát a' kis birtokosoknak nem volna e éppen olly hasznos, ha 3^{al}, 4^{el} kaphatnának pénzt? Rájok nézve a' haszon még nagyobb lenne. Most legtöbb józágaik, eszközölő tőke hija miatt — mert nagy áldozatokra nem olly képesek mint a' tehetős birtokosok — koránt sincsenek kifejtve azon nyereségi lépcsőre, mellyre természeti mibenlétök miatt könnyen emeltethetnének.

A' szorgalom ez által felette csökken, és sem a' privát, sem a' nemzeti tőke soha sem nevedkedhetik 's nőhet azon nagyságra, mellynél fogva Britannia 's más országok virágzanak, 's mellynek nevelésére minden gazdának, minden hazafinak törekedni kellene.

Azon osztály pedig, melly kamatra akarja adni pénzét, mai systemánk következtében még boldogtalanabb. Törvényes kamat most igaz 6, 's akkor maga magátul — mert ilyest semmi törvény nem határozhat — 4^{re} 3^{ra} szállna le; de mennyivel volna gyorsabb a' pénzforgás 's mennyivel nagyobb a' bátorság! 'S erre vigyázzunk! Azon gazda, ki most sok

fáradozás után teszem 50 ezer forintot tud félre tenni 's így kamatra adni, a' mi után esztendei 3000^{at} huz; akkor midőn egészen új élet buzogna az ország ereiben, szint azon idő alatt 100 ezret gazdálkodnék, 's négyszáztulival számlálván 4 ezret huzna. Ehez egyébiránt az is járulna, hogy midőn most három ezret se pontosan se bizonyosan nem kapja, akkor négy ezret pontosan és bizonyosan kapná; 's ezek felett 50 ezer helyett 100 ezerrel bírna, a' mi nagy különbség, kivált a' közönségre nézve; 's ugyan ezen okbul: hol a' kamati láb alacsony, ott mindenki, vagy mezei gazdaság vagy manufactura vagy kereskedés által törekedik tőkáját magasb kamatra emelni, a' mi által a' köz industria hathatósan ébred; midőn azonban ott, hol a' kamati láb magas, a' kölcsönző semmit sem téve, fél álomban huzza 6 percentjét, 's egész munkája, a' mit a' közönségért végbevisz, kamatinak olvasására szorul — ha t. i. azok rendesen fizettetnek; ha pedig nem, minden idejét 's talentumát — a' helyett hogy a' hazáért fáradna — pöreinek vitelére fordítani, 's azt, a' mit már acquirált, még egyszer, 's tán nehezebben reacquirálni kénytelen; a' mezei gazda, gyárnok 's kereskedő pedig csak nyomorult kis körben meri tárgyait üzni, mert a' *drága tőke* után csak kicsi lehet a' nyereség; azonban ez még semmi, hanem mert a' *bizonytalan tőke* után — minthogy akkor mondják azt fel egy hitelnélküli országban, mikor legjobban kell — a' nyereség szinte lehetetlen, az elbukás pedig szinte bizonyos.

Most a' hitel nálunk valósággal semmi egyéb mint egy boszontó gúny; mert általányosan véve csak annak van hitele, kinek az szorosan nem kell, 's éppen annak nincs, kinek rá legnagyobb szüksége van; minek következtében — 's ezt kész vagyok megmutatni — hazánk sok résziben egy határ, pénz hija miatt, nem virágozhatik, midőn a' szomszéd határban, megint hitel hija miatt, kamatlanul fekszik a' pénz.

Ha ezeket látja a' részrehajlatlan gondolkozó, 's kénytelen tanúja lenni a' sokaság makacs ragaszkodásának olly systemához, melly nemcsak az által tartja lebilincsezve a' köz szorgalmat, hogy annyi pénz vesztegel forgáson kívül

— a' mit bizonyosan tudok — hanem legfőképp a' honiak, sőt néha a' legközelebbi szomszédok egymás-ellentl bizodalmatlanságok által, melly szerint a' pénzes kamatban szükölködik, a' földbirtokos pedig pénz nélkül sinylődik; 's így a' pénz is hever, a' gazdaság is hever, az ember is hever, a' közjó is hever és minden hever — — — 's így élet helyett halál fekszik az anyaföld szívéen — — —; ha mind ezeket kénytelen tanubizonyítani a' gondolkozó, akkor valóban keserű érzése szánakozásra gerjedend, 's a' nagy példa szerint, minden további okoskodással felhagyván, az egekbe kiáltni hajlandó "Uram bocsáss meg nekiek, mert valóban nem tudják mit cselekszenek."

Minden, a' mi a' pénz keringését hátráltatja, mind egyesekre mind a' közönségre nézve felette káros; hát még az, mi a' pénzt a' circulatióból ki is rekeszti? 'S valljon mi hátráltathatja 's rekesztheti azt ki hathatósabban mint a' bizodalmatlanság, a' veszély — — — t. i. a' hitel hija? Csak az egészséges, el nem fásult belátásnál fogva, kérem az Olvasót, gondolja e' mondottakat át; 's lehetetlen hogy ne ébredjen benne fel a' legforróbb kívánság "Szállna valahára már egyszer hazánkra is a' mindent felelevenítő bizodalom áldása!" A' Kuruczok idejében — gloriosae memoriae — a' pénznek nagyobb része el volt ásva; most ugyan ki van huzva megint egy része a' földből, de köztünk maradt kurucz systemánk még nem bátorítá az egészet napvilágra. Ezen ne kételkedjünk!

A' hitelt gátolni nem egyéb, mint egy test ereit megakasztani; 's ezen utolsó valljon a' test milly részének lehetne hasznos? Egynek sem! Sinylődés elmulhatlan következése 's végkép gutaütés.

És ha nem akarunk a' hazai anteactákban elsülyedni, Verbócziben 's az Anonymus Notariusban elfuladni, hanem factumokat, csak élő factumokat tekintni: nem fogjuk tagadhatni, hogy nincs Európában egy ország is, hol olly nyomorult lábon állna a' pénz dolga t. i. hol annyi nagy és kis földbirtokos nyakig volna adósságban, mint nálunk. Ennek

valljon mi lehet oka? Vagy a' mult idők viszontagsági, vagy nagy és kis birtokosink pénzkörülti gyávasága, vagy politikai összeköttetésünk, vagy pénzbeli systemánk. Ezen négy okra szoríthatni csak az élő, nyilván szóló factumot.

Az idők esete? Azt közösen vittük minden nemzetekkel. Igaz ugyan, hogy a' nagyobb rész adóssággal vette át jószágát, 's bár annak terhét könnyen birta is eleinte — mert a' francia háboru-alatti idők sok jövedelmet nyujtanak — azok sulya egy rögtön változás által végkép tűrhetetlen lön; a' pénz szűkült, 's csak az által is drágult; fel kelle hagyni javításokkal, bucsut venni fényes élettől 's a' t.: de ez szinte mindenütt ugy volt, 's még sem rontá meg annyira az adósokat mint nálunk, kiknek segítségére — — — — —

midőn a' capitalistákat lesújtá — még véletlenül a' devalvatio is járult,¹ melly egy jó időre hosszabbítá az adósok siralomházi napjaikat. Az idők esete ellen tehát a' magyar földbirtokos-adósoknak panaszkodni nem lehet, mert az minden nemzetbeliek ellen visszas volt, 's rájuk nézve, mint mondam, a' devalvatio által némileg javítottat.

Tehát földbirtokosink pénz-körülti gyávasága okozza e annyi sequestrumaink létét? Azt sem állíthatni; mert ámbár van köztünk sok, kinek szótárában ezen rövid szó 'Rend' nem találtatik fel — a' millyen egyébiránt mindenütt van — azért még sem mondhatni, hogy hazánk takarékos, józan 's értelmes gazdáiban általányosan szűkölködnék, kik nem iparkodnának minden módon sajátikkal rendben lenni; sőt azt lehet állítani, szinte sehol sem élnek a' földbirtokosok, keveset kivéve, idomlag *roppant jószágukhoz képest* olly kevés valódi Luxussal mint nálunk — — minthogy felette kevés külföldivel élnek, a' hazában szinte semmi drága nem készül, és sokak előtt az életnek szinte legtöbb kellemei még név után

¹ A kéziratban e részlet a pontozástól kezdve így hangzik: „'s kivált azokéra, kik tudtak a' titok körül. Oh irgalmazs égi boszár! — midőn a' capitalistákat lesújtá — feltaláltatott a' devalvatio”. Lásd a bevezetést.

is alig ismért dolgok. Igaztalanság volna tehát — ámbár némi kis igaz is lehet benne — olly számos földbirtokosink pénzbeli hajótörését általányosan személyiségöknek tulajdonítani; általányosan véve mondom, mert néhány — tagadhatlan — csak ugyan maga volt "birtoka rontója, 's léte gyilkolója."

Vagy politikai összeköttetésünk sujtá le a' nagy birtokost? Ez — mondjuk ki himezés nélkül — azon ok, melyet a' nagy publicum supponál, *nagy szerencsétlenségünkre!* Nagy szerencsétlenségünkre mondom, 's még százszor szeretném mondani, mert ezen fallacia — melyet Bentham, ha ismerné nyomorult előítéletünk-közi sinlődésünket, argumentum pigritiae-nek nevezne — mert ezen fallacia mindenkor másban keresteti velünk a' hibát, melly teljes meggyőződéseim szerint, valóban legnagyobbbrészent csak magunkban fekszik! 'A' vám, a' harminczad' azon örök topus és asylum, melly a' restségnek, tudatlanságnak 's ezen nemes házaspár szép ivadéka-nak, t. i. a' rossz akaratnak, minden alkalomnál bujósdi ajtóul szolgál. Nagy veszteség, nagy akadály igaz — — — de más részről semmit sem adózni, az megint milly nyereség. "Indirecte többet adózunk a' vám által, mint ha directe adoznánk" így szól sok; de ha az proponáltatnék "Tehát nyitva legyen a' vám, de adózunk egyenesen — —", ugyan az tetszenék e? Pedig valami módon csak kell az Országglás terhének viselésében részt venni.

Systemánkban van leginkább a' hiba, im ez a' dolog philosophiája; 's annak hibája abban concentráltatik, hogy hiteli törvényink nem egyenlők az ország minden lakosirá, azaz nemes és nemtelenre, 's hogy többnyire a' rossz gazdát legyezik és a' jót sujtják.

Mit akarnak azok elérni, kik szünet nélkül a' vámmal kelnek elő? Kérdelem mit akarnak? 'Ők azon nyereséget is zsebeikbe akarják tenni, melly a' vám által rovatik le.' Csak ebben concentráltathatik minden kívánságok, minden aggodalmok! Ők nyerni akarnak tehát. De Magyarországbán alig van hely, hol diametraliter, ugy mint ma áll a' nap, minden

akadály 's nehézség mellett 100 után 10et ne lehetne nyerni *józan investitio* által. Ez bizonyos; sőt némi lapályokon, árokvonás, kiszáritás által a' nyereség 100 percent; 's még némi helyen hol viz alatt fekvő föld haszonvétesítése holdként csak 10, 12 forintra jöne, több 1000 percentnél. Ha tehát nyereség a' fő czél, állítsunk Hitelt. Négyvel kapunk elég pénzt, 's elocáljuk megint 10, 100, 1000-ért, 's az eltörölt vám, de még a' kivételi megjutalmaztatás-utáni nyereség sem lesz hasonlítható bizonyos nyereségünkhöz. Elég tág a' mező befelé, miért mindig kifelé? Megmondom miért: mert az első mód fáradsággal van összekapcsolva 's azon csak az eszes boldogulhat, a' második pedig sült galamb 's azon a' tudatlan is fénydegélhet.

Ha teszem valami bányász, egy arany-eret munkálván, bizonyos nagy követ találna utjában, melyet mozditni nem képes, valljon nem volna e nagy bohó, ha mindig csak azon nagy kőven kalapálna 's ott vesztené erejét 's idejét el, a' helyett hogy valahára már szerencsáját másutt keresné? Éppen így vagyunk mi a' vámmal. Igaz, hogy azon kő ott felette kellemetlen, 's nem is igen tudom miért 's milly jussal áll ott — — — de hogy ott áll, az bizonyos 's hogy azt ideig óráig nem mozditottuk 's hihetőleg olly szaporán meg sem mozditandjuk helybül, az is bizonyos. Ekép ha nem akarunk minden igazsággal a' bohó bányászok sorába állittatni, ne kalapáljunk csak mindig ott 's mindnyájan 's mindenkor, de keressünk végre más arany-ereket; csudálkozva fogjuk látni, hogy még gazdagabbak is vannak hazánkban, mellyeknek munkálásatul semmi kellemetlen nagy kő el nem zár, 's mellyek annyi kincstül pezsgők, hogy azokat se mi, se közelebbiről utóink sem fogják kimeríteni; mert a' hol szinte 1000 □ mérföld kerti föld van viz alatt, szinte semmi bel communicatiók nincsenek, hol egy dicső folyam, melly a' fekete tengerbe szakad, még úgy szólván nem hajós, hol egy határ sincs még félig is kifejtve, hol a' lakosok ifjak 's a' természet szűz, ott a' kincs kimeríthetlen. Csak hogy ne mindig *napnyugot* de végre *napkelet* legyen eszünkben.

Leszen ki mind ezt teoriának tartja — ámbar nehéz azt annak tartani, ha látjuk a' Hanságot, Körös, Tisza mocsárit 's a' t. — de a' restség találékony, és *pipafüst, vám 's nem lehet 's nem mehet* közt, könnyen elaltatja dicső gazdájának lélekisméretét; 's bár csak magáét 's magát altathatná el — — de mirigye ragadós, fájdalom! 's egy illy Sohamozdi könnyebben inficiál ezer elfogultlant, mint ezer józan egy Előítéletesdit meggyőzni képes lenne, minthogy a' jó szag is kis hatalmu a' rossz szaghoz képest, 's egy pestises ezrekre ragasztja sirkenetét, midőn viszont ezer épnek egészségi sulya sem elég erős őt kigyógyítani.

“Ugy sem lehet jól eladni mostani természetményinket, 's így nagyobb cultura után végkép 'zsirunkba fuladunk” — így okoskodnak sokan, 's rabulistikai fogásik által magokat és másokat mystificálván, a' vámot — — — mindig csak a' vámot — ha egyenesen nem mondják is ki — állítják azon oknak, melly minden lehető szorgalmat elgázol.

Messze vagyok a' mostani vámkörültk systema helybehagyásátul, sőt annak létét, mind gazdasági mind politikai tekintetben, a' lehető legkárosb észszüleménynek tartom; mert minden, a' mi Magyarországot gyengíti, vagy idegenek sorába állítja — 's erre vigyázzunk — az az austriai házat is kénytelen gyengíteni 's tőle a' népeket elidegeníteni; ez pedig sem Urunkra, sem a' nagy Közönségre nézve hasznos valóban nem lehet, a' mit hű jobbagyi érzelemmel állítani bátor vagyok; de más részről azt sem akarom felejtni: hogy valamint mi földesurak sem vagyunk mindig képesek uradalminknak legkárosb gazdasági módját, akármilly szembetűnő legyen is az, rögtön javítani, 's a' leghelyesebb 's igazságosabb regulatiókat sem vihetjük ki könnyen és sokszori kinszerítés nélkül: úgy azon vámot, melly minket, úgy szólván, az austriai monarchiából kizár, sem lehet márul holnapra eltörülni, hanem azt csak fejedelem 's jobbagyközi atyai 's fiúi minden oldalú értekezés és határozás, melly a' nagy és complicált erőmű kerekeibe sehol nem ütközik, dönthetendi el kirekesztőleg. Nem mondom tehát azért, hogy annak ingatlan lábra tételét,

leszállítását, sőt tökéletes eltörlését minden módon ne sűrűgessük, mert Urunk valódi hatalmát 's Honunk jobb létét tehetségünk szerint nevelni, legszentebb tisztünk; de egyzersmind arra szólítom fel hazámnak azon lakosait, kiknek ereikben nem hidegült tökéletesen még meg a' mindent elevenítő honszeretet tüze 'Ismerjék meg anyaföldök dicsőségeért, a' nemzeti gazdaság valódi kútfejeit!' Ennek legfőbbike, legbiztosabbja, leggazdagabbja a' *belső fogyasztás*. 'S ezt valljon miért nem tudja, miért nem hiszi a' nagyobb rész? Mert megint egy más köz topus, melly mindenütt kong, nem engedi annak közelebbi vizsgálatát, 's melly illy formán hangzik p. o. "Britannia igaz felette gazdag; de mi gazdagságának oka? Népesedése, fekvés-utáni kereskedése, India, a' Colóniák" — Ezután minden provocatio Angliára, mint régibb példára, levegőbe oszlik hasztalan, sikertelen. A' fallacia pedig abban áll, hogy ez mind nem úgy van, hanem Britanniának *legfőbb szorgalmi rugója* semmi egyéb mint a' *köz szabadságból okvetlen eredő felette nagy belső consumptio!* De ezen falláciát csak kevés veszi észre, mert a' köz restség nem engedi, hogy a' nagyobb rész illy tárgyak körül felvilágosítsa magát, a' mihez egy két hónap, egy két értekezés nem elég, hanem esztendei szorgalmas előmunkálás kell; a' nemtelen emberben mélyen fekvő hiuság pedig gátolja, hogy az igazságtalanok sokadalma ott keresse a' számtalan hibák gyökerét, a' hol azok valódi fészke van t. i. saját szánakozásra méltó tudatlanságában, 's a' legvilágosb okoknak sem engedő gőgjében.

Itt tátong azon mélység, mellynek fenekéből gőzölg ki a' majdmajd elsüllyedendő nemzeti létnek rothadt szaga 's melly mindaddig nemzeti koporsó gyanánt tárva fog állni előttünk, míg azt az önisméret 's javulásnak csak jobb emberek által gyakorlott szelleme, az undok önség 's törpe alacsonyágfeletti diadalma, a' nemzeti dicsőülés és nagyságnak türrhetlen szomja, 's minden Magyarnek rokon szeretete 's egyetértése örökre bé nem tölük; 's míg az egykori, vagy is inkább még mostani (!) fenéktelen örvény helyén

nem áll fel egy nemzeti oszlop, mely minden oldalú ismeretből, világi tapasztalásból, előítélet-nélküli józan okoskodásból, nemesült nemzeti szokásokból, szóval: mely a' valódi honosság 's igazi bölcsesség köveiből nem lesz összerakva, 's *erény 's honszeretet* által elbomolhatlan egybe forrasztva!

Az ember általában nem fárad szívesen, ha sikert nem reméll; 's ez annyira igaz, hogy nemcsak az előrelátó csügged el hasztalan munka közt, de még a' semmit előre nem látó is; mert nem kell világos ok visszajeszítésre — — — egy távolruli sejdítése az oknélküli fáradozásnak is elég a' szorgalmi hév megfagyasztására. 'S ha ez igaz: könnyen szembetűnik az illetén topusok veszedelme, melyeknek számon-tuli seregéből csak kettőt hoztam itt elő. Apárul fiura mennek át azok, mint valami eldönthetlen szent axiomák, melyeket kérdésbe hozni szinte bűn, 's melyek nálunk éppen olly szerepet játszanak, mint a' néhai lares tutelares csoport, t. i. ezer hamisságokat 's még annyi hazugságokat rejtenek. De szembetűnik az is: milly meg nem számítható kárt tesznek hazájoknak, honosíknak azok, kik éretlen kis ismeretikkel — mely 100 gradussal áll még a' 0 alatt, azaz: százszor rosszabb mint a' semmi, mert ha ez nem használ is, legalább nem árt — kik éretlen kis ismeretikkel, mondom, 's theoriáik árával még jobban megerősítik előítéletikben a' könnyen elcsábítható sokaságot; t. i. könnyen, ha az okoskodó azt se a' hibát magában keresésre, se tanulásra, se munkára nem ítéli, hanem restségének 's hiúságának tömjénezvén, a' hibát mindig másokra tolja.

Hány van köztünk, ki valóban szívesen fáradsa haszonért az ország határi közt, minden külhatalomtól menten! de nem mer, mert az örök 'Vade mecum' t. i. a' vám léte 's a' népesedés, kereskedés, India 's Coloniák hja-körülte elfogultság azt képzetében lehetetlenné teszi! És így elég egy rozsdás szójárás minden ébredő szorgalom megsemmisítésére! — — —

Csak ezen most említett zavart ideák némi elrendelésére is pedig mennyi idő kell! Egy élet alig elég; 's elcsüg-

gedni kénytelen végkép a' legelszántabb is, hogy számnélküli előzményeket kell neki előzményekre halmozni, minekelőtte józanul 's meggyőződési hihetőséggel magát a dolgot fejtegetni kezdhetné.

Itt, teszem, elő kellene hozni mind azt, a' mi a' belső fogyasztásról pro et contra már mondatott; mert akkor világos lenne — mint már rég eldöntött tárgy — hogy sem a' népesedés, sem a' fekvés, sem India, sem a' coloniák nem alkotják Britannia csudálatra méltó gazdagságának legmélyebb talpkövét, hanem hogy azok, az *értelmi súly*, ebből szükségkép folyó köz *szabadság* — mert az mindenkinek használ — 's ezekből megint elmulhatlanul fakadó *bátorlét, szorgalom, gazdagság*, 's mind ezekből bizonyosan eredő *roppant belső consumptio* örök alapin csak mint *superaedificatumok* állanak, 's a' britt nagyságnak nem sarkalatos, de csak közbevetett eszközei 's okai.

De ennek megmutatására egész bibliothekákat kellene írni; a' mi egyébiránt nem szükséges, mert más nyelvekben azok már rég megvannak, 's ekép nem az írás hja teszi e' részben az éretlen ideák árját, de az olvasás 's tudomány hja!!! azaz nem a' kül ok, mellyre mindent tolni akar sok; de a' bel ok, melly sokban rejtezik.

Azonban még ennek megmutatásával sem lehetne kezdeni a' logikai rendet, mert köztünk sokan, tán legtöbben, még Britannia nagyságát 's boldogságát is kérdésbe veszik — a' mit két előkelő Urainknak csak minapi okoskodása után feltenni tán szabad —; az egyik így "Nincs mit tanulnunk az Angoloktól — — — ennek megmutatása azonban hosszas lenne, de már sajtó alatt van egy könyv, melly diplomatie kifejti, hogy a' magyar alkotmány sokkal tökéletesb mint az angol, 's a' magyar civilisatio 's boldogság sokkal magasb mint az angol." A' másik pedig így "Belölünk Angolokat akarnak csinálni; 's valljon ők mi? Kereskedők! Gazdagabbak tán mint a' mieink, megengedem, de viszont annál több köztök a' Banqueroute, — 's így valódilag még a' mieinknél alábbiak 's a' t."

Már e' szerint azt lehetne hinni, hogy annak megmutatása volna tehát első, hogy Britannia nagy és boldog; de korántsem, mert az sines eldöntve köztünk még: valljon mi a' nagyság, mi a' boldogság; s' így vég nélkül alább alább kellene szállnunk, míg a' rabulistica és subtilitások hazájába süllyednénk, hol a' haszonles és önség az igazi kormányzó — — — — — habár néha incognito vagy álszin alatt uralkodik is; 's hol a' legvilágosb valóság ködbe és sötétbe burkoltatván, minden, sőt végkép a' saját lét is, kérdésbe vétetik.

A' mostani tárgy fejtegetésében, sok előtt a' logikai rend kezdettől fogva alkalmasint tehát e' következendők megmutatása volna: hogy az ember valósággal létezik, él 's érez! Csak e' három *egészen különböző* (!) állítás megmutatására mennyi ész, de főképp mennyi idő kell! — de tegyük fel, hogy mind ez per argumenta a priori et a posteriori diadalmasan meg van mutatva. Jőne most azon megmutatás szükségese, hogy az ember, habár sejdíten is, mindig előre törekedik, létét javítani iparkodik; de jaj! el van hibázva már a' logika, — mert szorosan el kell határozni előbb: mi a' megmutatás, mi a' szükség, mi az ember, mi a' sejdítés, mi az előre 's mi a' hátra, mi a' lét, javítás, ipar 's a' t.! Megijed a' gyengébb inu ember ennyi szükséges, 's valóban felette szükséges demonstratiók tájéktzó fekete, veres (?) vagy akár-milly színű de ugyan zavaros tengerén! Azonban tegyük fel 'ez is mind rendben van' 's még élünk, habár hó fedi is főnket, mikor illy 's ennyi hasznos vizsgálat már némi kis sikert mutat; jőne most annak megmutatása: hogy a' nagyság, a' boldogság, legnagyobb általányban véve — mert kivételek vannak — nem relativum, hanem positivum valami, 's nem képzelet rajza vagy izlés füstje, hanem az emberi természetben mélyen gyökerezett mineműség, minthogy p. o. jó és bő eledel megkívánása, hideg-előli mentség keresése, háborítlan álm szükségese 's a' t. nem szenvedelmi tárgyak; 's úgy továbbá a' gondolkozási ösztön, a' bátorlét és szabadság szomja, a' becsület-utáni vágy, a' szerelem, honszeretet érzete 's a' t. nem a' fenéktelen képzelet bábjai, hanem részint az

emberi gyarlóságához kötött szükségek, részint egyenesen az emberi lélek alkotórészei. De mind ezt megint hogy lehet a' rabulistikai sokaság által elfogadtatni, minekelőtte az crisis, vagy legalább analysis alá nem vétetik: hogy valljon mi a' nagyság, boldogság, generalitas, kivétel; mi a' relativum 's positivum, mi a' valami, mi a' képzelet, rajz, izlés, füst, természet, mineműség 's a' t. 's a' t.?

Nem akarom tovább üzni keserű gunyomat, mellyel csak azt szándékoztam mondani, hogy publicumunk átaljányosan véve tudatlan; 's annak következtében szinte egy verebet sem tudunk löni, három, négy az iránt tartott ülés nélkül — — — minthogy az ellen is van némelykor oppositio hogy $3 \times 7 = 21$, midőn más országokban, hol az oppositiot úgy tartják mint a' beretvát, 's ekép azzal csak elevenre met-szenek, de soha fát vele nem vágnak — — — legóriásibb munkákat is visznek végbe, minden hiábavaló belé kotytyanás 's idővesztés nélkül. De sok csak olyan mint a' kerék-záró: fentartáson, akadályozáson kívül semmi haszna! Nem akarom Olvasóm béketűrését további próbára tenni; de abban concentrálom fenékok-keresési ideámat, hogy azon okoskodó, ki nem ója magát minden lehető módon a' rabulismus, sophistika és subtilitas veszélyes kelepceitől, az végre okvetetlenül elsüllyed azok örvényibe; kipárollog 's összezsugorul ott a' legszebb ész is, 's az örök egyszerű természet minden nyomai kitörültnetnek! Így jártak a' *régiség* t. i. az emberi gyermekkor bölcsői, kik *visszas* uton keresvén a' Világ titkait, a' lélek halhatatlanságát 's a' t. ezernyi fallaciák közt — — — kakassá definiálták az embert, 's a' szegény babra, mintha az lelkünkkel közvetlen összekötésben lenne, anathemát kiáltának.

A' tulság, tulállitás, tulbölcsesség, szóval minden a' mi túl megyen a' józan határon, szédítő labyrinthba vezet a' gyarló embert; 's azért boldogak, kik mint a' természet fia sejdíten igazolják lépésiket élő effectusok után, 's kik úgy intézik cselekedetüket mint ő, ki kerül a' tüzet mert ég, habár nem tudja is miért ég, keresi a' jobblétet, ámbár nem analýsálja mi a' jobb-lét 's a' t.

'S im ez Verulami Baconnak inductiva methodusa, melyről, mint egy igen híres szerző állítja, csevegni most legnagyobb divat, hanem annak essentiáját kimutatni felette kevés volna képes, ha egyenesen annak definitiójára szoríttatnék. Sejdíten él azzal a' természet fia; 's ez oka, hogy a' tanulatlan általányosan véve 's iránylag sokkal józanabb eszü 's cselékvényü, mint a' fél tanult 's tudákos, és e' természeti ösztön rendes systemáját Isten önté emberi kebelbe az emberiség hasznára! Lásd Olvasó 's tanuld — Verulami Bacon munkáját "Novum Organon Scientiarum."

Addig is azonban míg a' természetnek ezen kulcsa — 's nem hiszem hogy sokat mondok, ha az *inductiva methodus* a' természet kulcsának nevezem — ismért dolog lesz a' többség előtt, a' mihez hosszú és rendszeres tanulás kell: addig is a' sok előtt ismértlen tárgy fő velejét egykét vonással, mennyire azt tenni képes vagyok, itt felvilágosítani kívánom.

Az inductiva methodus az analytikának éppen ellenkezője. Az analysis az okokból következteti az effectusokat, az inductio pedig az effectusok nyomán keresi az okokat. Már miután emberileg szólva, az effectusok érzékenyebbül hatnak az emberi érzékekre mint az okok, természetes, hogy könnyebben felfoghatja az okoskodó a' természet titkaihoz vezető fonál végét ott, hol az világosan mutatkozik, mint ha ott keresné azt mindig, hol az rendszerint bonyolítlan sötétségben rejtezik — — t. i. biztosabban eléri a' Való kutfejét, ha a' dolgok fejtegetésében inkább a' bizonyos következtést, mely érzékeire hat, veszi okoskodásinak alapjául, mint ha a' bizonytalan ok, mely csak hiedelmiben van, lenne supposituminak basisa.

Az analysis legnagyobb zavarba hozza a' fejtegetőt, minthogy sokszor egy rosszul fejtegetett ok következtetésében, a' legvilágosb effectusok — mint teszem kin, öröm 's több ilyesek is — kérdésbe vétetnek. 'S ha a' régiség bölcsei emberi ésszel ki nem gázolható sophismákba zavarkoztak, az csak azon okból történt, mert, mint fentebb mondtam,

'visszás uton keresék a' Világ titkait.' Minek következtében nem annyira sokszori tévedésiken kell bámulnunk; mint inkább az általak annyi nehézségek közt még is feltalált némi igazságokon, a' mi lángeszök legbizonyosb tanúja. Az inductio ellenben lépésről lépésre mindig nagyobb világossággal jutalmazza meg a' hív keresőt, 's előre nem látható, milly iszonyatos titkokba fogja még az embert avatni. Az elsőnek szülöttje 'a' fenéktelen, határtalan Metaphysika zavarja' — a' másodikkal gyermekkori okozatja — mert az inductio systemája idom- 's iránylag csak gyermekkorú még — 'gőz, légsúly 's üreg törvényinek már kifejtett 's majd majd kifejtendő felrázó csudái.' Az első — ha nem igen merész ezen állítás — a' theoria compendiuma; a' második a' praxis lelke.

Ugy hiszem isméretes előttünk e' következő anekdota "Szabad borulatlan ég alatt munkála egykor bizonyos Csillagász, míg álomba ringatá őt az éjféli csend. 'Menne bé Tens ur a' házba — így szóla hozzá a' marhacsósz — mert megázik.' De az analyticus nem hitt a' *természeti* inductornak, mert ő az ok szerint, mellyet kérde, melly azonban nem felelt — 's ez kegyetlen szokása — nem látá a' következtést, az esőt; a' csósz pedig nem nézte az okot, de az effectus után ítelt, t. i. barmainak ösztöne után, mellyek a' záport érezvén, fészerek alá vonultak."

Legyen ezen kis anekdota 's az eddig mondott elég az analysis és inductio-közi különbséget némileg kijelelni; fog az, habár fejletlen, némi világosságot még is vetni a' most kérdésben lévő tárgy illesztésére.

Britannia valódi ereje 's boldogsága belső fogyasztáson alapul. Minden terméknek 's készítménynek szinte $\frac{3}{4}$ -ét maga fogyasztja el, 's csak $\frac{1}{4}$ -et teszi úgy nevezett 'Világi kereskedését.' Ez közönségesen elismért Igazság; 's ránk nézve a' szembetűnő sőt minden érzékünket hathatósan érő Effectus. 'S im markunkban van az inductiva vizsgálat fonala! Lásuk csak:

Valljon miért oly nagy a' consumtio Britanniában? Tán mert a' népesedés oly nagy? Nem azért; mert teszem Irlan-

dia, hol a' népesedés idomlag még sokkal nagyobb, korántsem fogyaszt annyit, 's 10 millió éjszakamerikai ember sokkal többet fogyaszt, mint teszem 20 millió Muszka. Mi a' consumtio oka tehát? A' lakosok vagyonos léte! minthogy tagadhatlan, hogy a' vagyonos mind házra, mind ruhára, mind eleségre 's általában mindenre többet költ mint a' vagyontalan. A' lakosok vagyonos léte tehát a' belső fogyasztás legközelebbi oka. Jő most annak keresése: valljon mi teszi a' lakosokat vagyonosakká? Tán geographiai helyzet? Nem az a' fő ok; mert teszem Spanyol 's Törökország fekvése szint oly kedvező, 's idomlag még sem oly gazdag mint Németország, mellynek fekvése azokéhoz képest felette mostoha. Mi tehát a' köz vagyonosság oka? A' bátortlét, saját birtok, szabadság, törvény-előtti egyenlőség 's a' t. ezek 's csupán csak ezek ébresztik fel a' köz szorgalmat, melly a' nevelés, sajtószabadság, 's t. ef. által józan utmutatást nyerend — — — —

'S im itt van előttünk az általam csak hiányosan rajzolt, de magában felette tökéletes Minta, mellynek haszonvétele szerencsét hozand hazánkra, visszavetése ellenben gyászlepleget borít.

A' belső consumtio az, melly minden ország kifejtésének palladiuma; mert mennél nagyobb a' fogyasztás valahol, ott annyival nagyobb az értelmi suly, azaz több ember ébresztetik gondolkozásra, combinatióra, szorgalomra fel 's a' t. — azaz számosb a' politikai létben részvevő, 's így számosb a' megelégedett; 's ha nem az is, legalább a' moderatus ember. Ha pedig ez minden országra nézve áll, valljon milly sulya van még magyar hazánkra nézve, mellynek geographiai helyzete oly szerencsétlen, ha nem akarjuk magunkat örökké szép illusioi ittasságban ringatni: hogy rajta — mert a' világtul úgy szólván el van szigetelve — szinte semmi egyéb nem segíthet, mint a' belső fogyasztás.

Ezt kell tehát emelnünk. De a' mondottakbul világos, hogy azt egy pusztá parancs által nem eszközölhetni, hanem számos antecedens kívántatik, minekelőtte az maga magátul helyt foglalhatna. Ezen antecedenseknek legmélyebbike azonban a' bátortlét, t. i. Hitel.

'S ez valljon mikép áll hazánkban? Ha azt mindig csak analysálni akarjuk, akkor valóban végkép Cretába jutunk martalékul egy Minotaurusnak, minthogy közülünk sok oda is juta már. Vegyük azért az inductiót, 's nézzük az effectust, melly megromlott nagy familiák, elpusztult intézetek, számtalan kijátszott kölcsönzők, nyomoruságban élő özvegyek, kinkönyűket siró árvák, disztelen vadonságok, egészségtelen posványok és számtalan illy valóban Macbethi szerekből álló vesicaturákként ugy annyira fel fogják nyitni honi zavarinkhoz szokott szemeinket, hogy az, ki ezután sem lát, okvetlenül kigyógyíthatlan vak.

Ha bizonyos és olcsó a' pénz, a' mit csak a' hitel tehet, könnyű akkor segíteni bukott vagy bukandó nemzetséginken; hamvaikból felállnak megint lazariánusink, életre kapnak a' plánta életű kölcsönzők, ismét férjhez mehetnek az özvegyek, 's örömben részesülnek az attul annyi idő óta elszokott árvák; vadonságok, posványok pedig vízcsatornákkal vigan át szel-delt kertekké, Dunánk egy rendes folyammá, Budapest egy kikötőhellyé válnak 's a' t. 's Magyarország végre nem csak *de jure* — — — hanem *de facto* is, *regnum per se et pro se existens, et independens* lesz — — — a' törvény értelmében — — —.¹

A' hitel által tehát mindenki nyer, 's így az Egész! — Azonban ez megint egy nagy fallacia, 's annyiak közt enmagamat vagyok kénytelen végre egyen rajta kapni, mert valóban nem mondhatni, hogy a' rendes szoros hitel által mindenki nyerne; mert mi lesz a' sok pseudo nagy urbúl, mi a' más pénzével olly szépen és fényesen élőkiből, mi a' rabulisták azon nagy seregiből, melly a' hosszú pört, tágmező-ként, mint a' kegyes sorstul nyert sajátot tekinti, mi azon számtalan ügyvédecskékből, kik a' régi machina tekervényi közt, annak rozsdáin 's penészein rágódnak — — —, mi azon vampyr fajból, melly hideg vérrel szija a' legmelegebb

¹ Ez a részlet a kéziratban eredetileg így hangzik: Magyarország végre nem csak *de jure* — — — *regnum, hanem de facto is, regnum per se et pro se existens et independens* lesz. Lásd a bevezetést!

vért, mi lesz mind ezen szégyenekből, vagy is — — *szegényekből*, akartam mondani — — ! Siralmas végök, igaz, örökre el lesz ítélve, 's csak úgy fogjuk őket ezentul égettbor-palaczkokban természeti ritkaságtárakban csudálni, mint a' világból tán kitörölt mammoth maradéki is csillagunknak csak egykori zavartabb létét tanubizonyítják.

Fajtájokkal tehát kevesebb lesz, azt már túrnunk kell; hanem legyünk igazságosak. Elég sokáig dulták ők már anyaföldünket, elég sokáig tarták a' Magyart a' törpeség rut bilincsei közt. Viradjon azért valahára már az igazi nagyság, a' valódi gazdagság hajnala is; 's álljon végképen rabulistika helyibe, melly az ember jusait fonákul gázolja össze, az igazi törvények, t. i. az emberiség jusainak dicső tudománya. 'S mutassuk végre meg a' világnak mi újabbak, hogy ha elég gyávák valának annyi régebbségek illy alacsony tyrannusok jármái alatt görbedezni 's nyomorogni hosszas századokig; haláli lehetetők ezentul nem képes regenerált ifjúságunk virágát többé ocsmány hervadásban fogva tartani.

A' feladás ez: Hazánkat Urunk 's Földieink dicsőségre minden rendület 's bontakozás nélkül magasbra emelni, 's mindenkinek sajátját szentnek tartván, lehető legtöbb honosinkat boldogítani!

E' feladást azonban soha, soha nem oldjuk fel — 's im ez lelkem legnyilvánosabb szava — mig egyedül vámban, éghajlati mostoha létünkben, néptelenségünkben, tengerpartatlanságunkban 's a' t. szóval, mig mindig valami másban keressük hátramaradásunk okát, mint éretlenségünkben, kifejlett intelligenciánk parányiságában 's az ezekből szükségkép folyó makacs pártolásban egy olly alkotmánynak, melly a' nemzet nagyobb részét szinte minden polgári jusokból kizárja, 's ekép azt, t. i. a' nagyobb részt, mind alkotmányunk, mind saját személyünk természetes ellenségivé teszi — — vagy hogy jobban mondjam 'kínszeriti'.

Csak magunkban a' hiba, de egyszersmind magunkban is a' feltámadási erő! Ezt más szavakkal, sőt éppen ezen szavakkal, ha jól emlékezem, már számtalanszor mondtam; a'

mi azonban nem hátráltathat, mert nem időt lopni, de használni akarok, hogy azt mindaddig szünetlen ne mondjam, habár ütnek, nagyon ütnek, sőt agyon ütnek is honosim, míg az, régibb nemzetek életrajzának vizsgálata után, előttek axiomakép nem tűnik fel.

A' nemzet nagysága, boldogsága mindig csak magában a' nemzetben rejtezik, 's a' hol már nemzet van, ott annak belső kifejtése mindennek sarkalata; hol pedig még nemzet nincs, 's csak egy kis része privilegiált, nagy része pedig még pór nép, ott legislegelső a' nemzetiség t. i. 'Minden lakosnak az emberiség közös jusaiba juttatása, azaz mindenkinek politikai léte.'

Ez utolsót pedig eszközteni, 's úgy — mert ez a' feladás — hogy mind Urunk mind Nemzetünk hatalma nagyobbodjék, mind a' most valamit bírók semmi concessiókra ne szoríttassanak sőt nyerjenek, mind a' most semmit sem bírók megnyugasztassanak; 's ekép egy józan 's csendes Reformatio közt honunk tág mezején, ne a' véres bel háboru, de a' hazai béke szent zászlója lobogjon; mind ezt eszközteni, teljes meggyőződéseim szerint semmi más mód nem lehet, mint ha Magyarországot minden körülményi, egybeköttetési 's mibenléte közt úgy tekintjük, mint az ma áll, és se a' vám, harminczad, só 's a' t. körül kirekesztőleg nem fárasztjuk eszünket, ki nem meritjük erőnket; se hasztalan lamentatiókat nem intonálunk, hogy nincs tengerünk, nincs elég népünk, nincs Indiánk, nincs coloniánk, nincs pénzünk — — — — — 's nincs egyéb számnélkülünk, 's tán némi igazzal; hanem férjfiassal elszánással magunkban azt esküszük: hogy Magyarországnak, minden mesterkélt akadályai 's természeti viszonytagsági mellett sőt ellenire is, *nagynak lenni, vagy mincünk vesznünk kell!*

Illy keserves dilemma azonban korántsem foglalhat e' tárgy körül helyt; mert nincs arról kérdés — pedig szinte kár, mivel egészen elveszti a' melpomenei effectust — hogy sirunkon emelkedjék fel a' magyar nagyság, de abban concentráltatik az egész felette prosai dolog: hogy országunk nagy-

sága, t. i. a' tökéletesen elrendelt honi mechanika, mint: számos hid, egy mocsár sem, számos gőzhajó, egy korlátlan víz sem, sok színház, egy kóborló társaság sem 's a' t. leginkább pedig a' nagy tökélyre fejlett nemzeti erkölcsiség, mint: számos vagyonos, 's egy ügyefogyott sem, számnélküli tanult, 's egy tanulatlan sem, minden számontuli hazafi, 's egyetlenegy kores sem 's a' t. 's ekép országunk valódi nagysága, erőtl 's terméstül pezsgő jószáginkon, 's aranytul 's hypothekált bankóktul repedező ládáinkon, álljon mozdulatlan, háborítlan.

Ezt is pedig csak azért látja sok máskép, mert hiúság sugtában, mint egy magasb hatalom csak feszült óhajítás 's erős kívánság által akarja előmozdítani a' világi 's így hazai dolgokat, mellyek azonban csak eszünknek, csak combinatióknak, csak fáradozásinknak, 's ezen utolsóktul örök bérben tartott minis-ternek t. i. csak a' pénznek szoktak engedni. — — — Legyünk tehát mindnyájan gazdagok, ha nem magunkért is, de anyaföldünk egykori elmulthatlan fénye kedviért; 's ne akarjunk emberi gyarlóságot gúnnyal kijátszó magasságra lépni, nehogy mint a' megbukott angyal, mi is iránylag ki legyünk rekesztve mostani éden-kertünkbul, t. i. az élet kellemibul; 's viszont bezárva a' tudatlanság, gőg és szegénység puffasztó barlangjába.

Gazdagok pedig mindnyájan lehetünk, ha szoros hitelt állítunk.

Ennyit nyom előttem a hitel. Azonban — 's erre figyelmezzünk — *nem úgy mint az magában áll; de azon kapocs által, mellyben az a' többi fentebb említett törvényekkel összekötte van.*

Systemám felállításában, melly a' nagy rész polgárosítását czélozza, nem a' vak véletlen választatá velem éppen a' hitelt 1^o törvénynek, a' mit sokan tudom gondolnak, mint-hogy annyira hatnak az előhozott törvények egymásra, hogy effectusokra nézve alig különböztethetni, mellyik első, mellyik második; de én a' bátorlétet legelső emberi szükségnek tartom, 's kivált ott, hol a' még szolgaságban lévő nagyobb rész, az önkény 's visszaélések csúfjai közt, úgy kénytelen minden-

napi bátorságaért aggódni, mint a' hajótörést szenvedett minden szükségít felejtí, 's a' tajtékzó habok közt csak partért, csak mentségért ví!

Nemcsak a' mechanikai hitelt, de az azzal szoros összeköttetésben lévő erkölcsit is értem!

Állítsunk e tehát fel mind ezek után hitelt? Mit mond a' Majoritás? Tudja az élő Isten! De én azt vagyok kénytelen feltenni, ha systemámat elő akarom adni, hogy a' nagyobb rész így szól "Álltassék fel tehát szoros Hitel."

Mire én viszont azt felelem 'Hála Isten!' De szoros hitel, és olyan, mint helyzetünkben szükséges, soha nem állhat fel valódi sikerrel, míg a' javasolt második törvény fel nem áll, t. i. míg nincs eltörülve — az

AVITICITAS.

"Már ezt bizony nem látjuk át, miért ne lehetne hiteli törvényinket javítani az Aviticitas eltörlése nélkül." Ily módon fog harsogni soknak közelebbi állításom-szülte közmegjegyzése. A' minek felvilágosítására — midőn legtávulabbrul sem akarom kérdésbe venni megjegyzésök fő velejét, minthogy az, a' mit nem látnak át, a' sokkal nagyobb rész, mint az, a' mit átlátnak — csak arra szorítandom vizsgálatomat 'Valljon a' mondottat miért nem látják át.' Tekintsük:

Ők egyedül a' kül-kereskedés híjának tulajdonítják mezei gazdaságunk általányosan tapasztalt nyomoru létét. És im ezen bal hiedelem valódi oka e' tárgykörülíti át-nem-látásoknak. Nem mernek ők ennek következésében, ha elég tehetségök volna is, jószágikon olly javításokat tenni, vagy olly egyesületekre lépni, mellyek által a' honi természetmények mennyisége hathatósan szaporittatnék, 's keserű örömmel, de még is örömmel látják az ország nagy részének cultiválatlan vagy vizalatti létét — — — mert ha azon is teremne gabna "oh Isten, milly olcsó lenne még akkor a' buza"! Ezen hiedelemnek pedig megint az a' szülöttje, hogy nem is jut eszökbe, hogy magoknak t. i. a' természetőknek volna legnagyobb szükségök hitelre; melly

két adat után azon fallacia bukik elő, hogy a' hitel csak a' kereskedelemre szükséges; és így függ össze számtalan fallaciának, minden honi ipart lebilincsező szerencsétlen láncza!

Mezei gazdaságunk alacsony létét a' bel-kereskedelem, t. i. a' belfogyasztás híja okozza legfőképp! Itt fekszik a' dolog sarka!

És ezen, mint már rég eldöntött, 's kérdésbe szinte csak tőlünk hozott talpigazság, valljon hová vezet? Egyenesen arra, hogy, ha nemesb okbul nem is, legalább hasznunkért adjunk a' legnagyobb résznek politikai létet; mert az által határtalanul több lesz a' jól élő, sokat költő — t. i. nagyobb a' belső fogyasztás, elevenebb a' bel-kereskedelem, 's így mód nélkül nagyobb jószágunk 's egyéb intézetünk jövedelme, ha nota bene, azokat minden módon instruáljuk.

De valljon hogy fogjuk azokat instruálni nagy, olcsó, könnyen fel nem mondandó 's hihetőleg számos esztendőkre kezeinkre bízott tőkék nélkül?

Bankot állítanak, melly minden tőkét a' kereskedéstől elvon; minthogy szaporább ujságok után, meleg kályha mellett, minden veríték nélkül is, nyerhetni milliókat. Bankot javaslanak, mellyben szinte 6 hónapra (!) oda állított gyapjura, buzára, kecskebőrre 's a' t. pénzt kaphatni — — —

Rossz e jó e illy bank, most nem akarom vizsgálni; csak annyit mondok róla, hogy az, egy egész országra nézve, ugyancsak gyáva egy surrogatum minden esetre. Ugyan ezért száj-elvonulva gyomor-csipkedve, sőt végvönagolva is sinlik utána a' nagy közönség, 's csak az nyer rajta, ki feltalálta 's árulgatja! Nem illy nyomorult gyógyszerek kívántatnak egy ország felelevenítésére; valóban nem; hanem ollyasok, mellyek a' hon minden ereibe lövellik az életet. A' természetökön kell segíteni; 's azért nekünk földbirtokosoknak kell mindenek előtt pénz, mert csak mi, és nem más fogja, teszem, fejedelmünk 's nemzetünknek meghódítani 's birtokába juttatni azon új királyságot, melly szinte 1000 négyszeg mérföldnyi legjobb föld, és se török se muszka kézben nincs, ki azt tartaná, hanem részint mindig víz alatt, részint úgy szőlván minden esztendei kiöntések átka alatt tespedvén, hazánk közepében

szemünk előtt fekszik, — 's nemcsak nem védelmezné magát, sőt engedelmeskedő készségét kelet felé iparkodása által eléggé bebizonyítja; 's minékünk úgy szólván semmi egyéb dolgunk vele, mint a' kész kincset — midőn annak felszedése milliói embert hoz mozgásba 's boldogít — egyenesen csüreinkebe takarítunk. Egy csep kiontott vér sem kell az új királyság elfoglalására, mi a' dolgot a' régi Nemzetek előtt tán elkeserítette volna, megengedem, mert azok csak vérrel kívántak szerezni, ha jól mondják; de nem hiszem hogy ez kedvetlen lenne mi előttünk regenerált vagy inkább regenerálendő Magyarok előtt, kik vérünket, nem mások sajátját támadva meg, hanem csak Becsületünk, Urunk 's Hazánk védelmére vagyunk készek kiontni. Nem fogja továbbá senki, hanem csak mi, Dunánkat európai csatornává tenni, mely által Budapest rendes kikötőhellyé válnék, és számtalan illyest, a' mit *nemzeti tárgynak* némileg nevezni szabad volna, senki nem fog soha felállítani, — 's csak egy egészségtelen, mocsáros, vagy kellemetlen poros ország maradand bizonnyal honunk nagyobb része mindaddig, míg tán megint visszatér az ott már valaha dühösködött tengeri ár, ha rajta mi nem segítünk.

Nekünk természetőknek kell tehát szoros hitel; mert csak az által kaphatunk 'nagy, olcsó, könnyen fel nem mondandó és számos esztendőkre kezeinkre bízott tőkéket.'

"Állítsunk tehát ránk nézve is szoros hitelt." 'Felségesen! De hogy állíthatunk szoros hitelt, ha nincs tulajdonunk, mert mit adunk hypothekául?' "Nincs tulajdonunk nekünk föld-birtokosoknak? ez megint micsoda ujság!" 'Tüstént megmondom': Az *Enyimnek* és *Sajátnak* ideája az, hogy azzal minden lehető tehessek; de jószággimmal nem tehetek mindent, a' mit akarok, 's így nincs Enyim, t. i. nincs Sajátom, Tulajdonom; 's én azon nagy becsületért, hogy a' sz. koronának része — — — — — vagyok¹ — tulajdonos viszont

¹ E hely a kéziratban eredetileg így hangzik: a' sz. koronának tagja vagy sz. István köpönyegének egy darabja vagyok — a' mi de facto se physice se moraliter nem igaz. Lásd a bevezetést!

nem vagyok, hanem csak haszonélő — usufructarius —. 'S im ez a' legfőbb bökkenő, melly mind a' kormányra mind az országra nézve kimondhatlan káros, mert a' köz szegénységnek egy fő oka; 's vigyázzunk miért:

Az inductiva methodus, t. i. az eddig tapasztalt mindenkori 's mindenütti effectusok nyilván azt bizonyítják, hogy caeteris paribus a' tulajdon mindig jobban műveltetett 's conserváltatott mint az idegen. Ezt minden további hasztalan szörszálhasogatás nélkül sarkalatul vehetjük, mert az érzékinkre mindennap erősen ható effectus. Már ha ez áll, akkor az is tagadhatlan, hogy azon számtalan lépcsők magasb vagy alacsonyabb léte, mellyek a' proprietás és ususfructus közt vannak, határozza el — ha ez közönséges figyelmünket ki játsza is — a' művelés 's conservatiói szomjnak 's irányzatnak több vagy kevesebb létét; vagy más szavakkal: annál gondosabban műveltetik 's tartatik valami, akármilyen is — és itt a' caeteris paribus-t még egyszer említem — minél nagyobbban viseli magában az a' tulajdonnak, a' sajátjának természetét; 's viszont annyival kevésb gond van rá, mind utánjárásra, mind becsben tartásra nézve, minél bitangabb az, vagy bitangabb szagú.

Magyarországban pedig csak a' legkisebb résznek van tulajdona; 's ekép a' legtöbb birtok, az aviticumtul lefelé a' kamarai, örök hagyományi — fundationalis — püspöki, apátságai jószágokon keresztül, a' szántóvetőnek rövid időre, sőt esztendőről esztendőre kiadott censualis vagy taksás földéig, kisebb vagy nagyobb mértékben, általában véve, ha csálni nem akarjuk magunkat, semmi egyéb, mint bitang vagy bitangabb!

Mind ez ollyas valami, a' mit kérdésbe nem vehetni, ha a' Valót tagadni nem akarjuk; miből az foly, hogy az Aviticitást, ha legkisebbé sem volna is a' hitel felállíthatása útjában, egyedül magáért tüstént el kellene törteni, mint egy olly észszüleményt, mellynél károsbat szorgalom-elfojtásra ugyan egy könnyen nem lehetne nemzeni 's világra hozni; 's hogy ekép annál szaporábban ketté kell törni bilincseit, minthogy az nem csak legkegyetlenebb szorgalomhervasztó, de a' mindent elevenítő hiteli systemának legfojtékonyabb gátja is!

Eltörletése, ha semmi más legkisebbel összeköttetésben nem volna is, elég nagy nyereség lenne már; mert az ország általánosan véve 's lassanként olly nagy szeretettel és szorgalommal műveltetnék, a' millyel minden tulajdon szokott műveltetni; midőn most legnagyobb része olly kevés aggodással 's utánlátással munkáltatik, mint a' mennyivel megint a' bitang szokott munkáltatni. 'S ekép lassanként a' köz hazai munkának következése, melly az egyedüli nemzeti gazdagság, a' helyett hogy most szinte mozdulatlan ugy áll mint teszem 4, lassanként 6^{ra}, 8^{ra} 's a' t. emelkednék, 's éppen azon idomzatban a' fejdelem hatalma is; mert az szoros kapcsolatban áll, mint fentebb érintők, a' nemzet gazdagságával, t. i. adó 's védő tehetségével. De nevedeknék minden földbirtokos haszna is, mert ha teszem a' nemzeti tőke több munka után 100 millióval nőne, természetes, hogy diametraliter véve, az 1 millióval gazdagodnék. ki Magyarország 100^{ik} részét bírná.

Azon földbirtokos vagy kormány, melly, az Aviticitas eltörlesztését gátolná, magának lenne legnagyobb ellensége, mert egy pusztá ideának, melly inkább a' heraldikába mint a' 19-ik századba illő, feláldozná a' legközelebb hasznót, 's ugy szólván egy egyszerű ládát, mellyben sok arany van, adna egy szépen megaranyozottért, mellyben azonban semmi sincs. De így cselekedni se kormánynak, se nemzetségi főnek nem szabad, mert ők nem csak magokéi, de főkép a' közönségéi, a' hazáéi.

Azonban hagyjuk ezt most, mert ezen okoskodásnak két felette divergens és messzeható ága van, 's térjünk vissza a' hitelre; ugy hogy practice lássuk: miért kell hypothekául ingatlan tulajdon a' producenseket tekintve?

Tegyük fel, hogy újabb rendelkezéseknél fogva, vagy akár milly egyéb okbul is, mellyek szerint mi azt gondoljuk vagy inkább képzeljük, tökéletesen el vannak rendelve hiteli törvényink, a' külföld is ezt hiszi, és a' világot azon hír keresztül futá már, hogy megszűnt valahára Magyarországbán a' régi hiteli zavar, 's annak helyébe egy szoros és szapora hiteli rend álla fel; nem kételkedem: kül és belföldről mind-

innen tüstént tétetnének előlépések kölcsönadásra, sőt erről bizonyos vagyok; mert Magyarországon a' föld még sokkal szűzebb lévén mint Európának szinte minden más részében, 100,000 forinttal, teszem például, több nyereséget állithatni elő, mint éppen annyi pénzzel Saxoniában, Hollandiában 's a' t. 's ekép pénzért nálunk többet is adhatni mint másutt; minek természetes következtetésében a' kamati láb is magasb. Már hol a' bátorság egyenlő, 's a' kamat magasb, ott végre egy fillérig összegördül azon summa pénz, melyet ott a' szorgalmi szükség kamatozva elbir, ezen ne kételkedjünk; mert a' pénz ellenállhatlanul mindig oda siet, hol legbátrabban 's legmagasabban kamatol, vagy kamatolni remél.

Felvilágosodik a' most mondottakból, mennyire segíthet józan systema egy egész országon! Ha a' pénzkörülti bátorság lehető legbiztosb lábra tétetik, helyre üti az némileg a' kamat alacsonyságát; úgy hogy teszem például: több pénz van Hollandiában, ámbár a' természetes kamati láb ott felette alacsony, t. i. a' felvett pénz-utáni nyereség hihetősége kicsi, mint teszem Mexicóban, jöllehet a' természetes kamati láb ott megint felette magas, t. i. a' felvett pénz-utáni nyereség hihetősége nagy; pedig semmi egyéb okból: hanem mivel Hollandiában a' pénz-körülti bátorság nagy, Mexicóban pedig kicsi. Már Magyarországon a' felvett pénz-utáni nyereség hihetősége felette nagy, mert szinte mindenütt 10, de sok helyen 50, 100 sőt 1000 percentet is hozna, stantibus rerum circumstantiis; 's ekép ha pénzünk 's elég pénzünk nincs, azt egyenesen 's kirekesztőleg csak pénzkörülti bátortalan létünknek tulajdoníthatjuk, t. i. hogy szoros hitelünk nincs.

A' kamati lábat törvény által eligazítani akarni éppen annyi, 's ekép lehetetlen, mint a' fekvő jószág jövedelmének maximumát törvény által elhatározni. Földével mindenki annyit nyer, a' mennyit nyerni tud, 's ekép mindenkinek pénzével is annyit nyerni szabad a' mennyit nyerni képes, minthogy egynek sajátja föld, másiknak sajátja ellenben pénz. 'S ha ekép a' legislatio nem hátráltatja józanul, hogy valaki földjének holdját esztendei 10-ért, 20-ért sőt többért is adja, ha talál

olyant, ki azt megfizeti, habár ez azon megbukik is: úgy azt sem hátráltathatja, hogy valaki viszont pénzét 10^{án}, 20^{án} sőt többért ne adja ki, ha megint olyant talál, ki azt megfizeti.

A' pénz kamatját a' törvény soha nem határozhatja el; mert az annak engedelmeskedők az által játszásként ki azt, hogy pénzeiket ki nem adják, az engedetlenek pedig az által, hogy kamatokat még magasbra emelik, mert a' hypotheka ingadozó létét az antirationalis törvény még ingadozóbbá teszi; minek következtében éppen a' törvény szüli vagy legalább neveli azon bajt, mellynek gátolására ki vala gondolva; 's eképp káros, mert a' pénzt kirekeszti a' keringésből; hasztalan, mert senki nem törődik vele; nevetséges, mert effectusa olyan mint egy a' patikában elhibázott gyógyszer következtése, t. i. éppen ellenkező; 's végre azon nyomorult törvények sorába való, mellyek midőn egyest néha néha eltapodástul 's végpusztulástul megmentenek, a' reactionnak örök törvényi szerint minden órában ezrek nyomorúságát szülik.

Ha tehát azt akarjuk, hogy elég pénzünk legyen, 's azt lehető legalacsonyabb kamattal háborítatlan és sokáig bírassuk is: nem kell még abban is megnyugodnunk, hogy hitelünk olly szoros, szapora és bátor lábra tétessék, mint a' millyenen az Ausztriában, Burkus, Angol 's más országokban van, mellyeknek hiteli systemája úgy áll a' miénkhez — ámbár azokban is van elég zavar és homály — mint Május 1^{én} Deczember 20^{ikán}, de azon kell aggódnunk, hogy sehol az egész világon — 's ennek eszközlése csak magunktól függ — se találjon annyi bátorságot a' kölcsönző, mint Magyarországon. Senkinek sem fogunk annyit használni mint magunknak, 's eképp a' nagy közönségnek, melly semmi egyéb, *mint egy számos magunkból összeszerkeztetett Egész.*

Ebből megint azt tanulhatni, milly meglepőleg érti rendszerint félre a' sokaság legvalódibb hasznát, 's attul fél inkább, a' mi legközelebbtől eszközlő jóllétét, mert a' mi systemánk a' felállítandóhoz valódi hasznára nézve úgy áll, mint 1:100-hoz; 's még is úgy látszik, a' nagyobb rész a' régihez ragaszkodik.

Mostani hiteli systemánk szerint felette båtortalan hypothekát adunk; a' miből az foly, hogy pénzt általában nem kapunk, vagy ha kapunk is, azért irgalmatlan kamatokat vagyunk kénytelenek fizetni, és sokszor egy vigyáztalan jó gondolat, egy pusztá tréfa következtében, melly hitelezőinket felijeszti, éppen akkor szólíttatunk a' tőke visszafizetésére, midőn azt legnehezebben teljesíthetjük, a' mi egy fő oka annyi nemzetségink vég elpusztulásának, kiket nota bene ezen systema által conserválni akarunk, vagy inkább 'akarnak', mert minden szerénység mellett, én nem valloim magamat illy mély okoskodók egyikének. A' most javasolt systema szerint ellenben lehető legbátrabb hypothekát adnánk, a' miből megint az foly, hogy pénzt eleget kapnánk felette olcsón, t. i. 3^{al}, 4^{al}, 's annak felmondásául nem kellene rettegnünk minden hiábavaló szó 's éretlen pletyka után, mi talán jobban conserválná a' nemzetségeket mint a' mai antirationalis szövedék!

Legvalódibb hasznunk tehát azt tanácsolja 'Adjunk a' hitelezőnek lehető legtökéletesebb hypothekát, t. i. adjuk az alá ingatlan jószáginkat.'

"Hiszen akkor megmaradunk a' régiben, mert most is intabuláltathatja magát a' hitelező fekvő jószágra, hol valóban elég båtorság van."

Igaz bizony! Ezt egészen elfelejtettem, hogy t. i. fekvő jószágra intabulálhatni! 'S ekép ha úgy is fenáll már a' dolog veleje, annál jobb, mert így csak a' formában kell javítás. Azonban nem teszi e ezen szükségkép megkívántató forma a' dolog velejét? azt vizsgáljuk:

Képzeljünk magunknak egy Hollandust, kinek neve Van-Peng, 's ki sikeres előbbi veszélyes próbák által felettébb megpénzesült, 's ámbár még most is őrzi tőkéjének egy részével tenger morái 's szélvész közötti nyereség-vadászatát, még is tőkéjének nagyobb része két percenttel már holland földön fekszik, mint legbåtorságosb hypothekán. Hallja most: van egy igen termékeny, de felette műveletlen 's nagy részint víz alatt sinylődő ország a' Duna folytában, hol a' lakosok elég eszesek pénzért felette bátor hypothekát adni, 's a' hite-

lezót minden módon pártolni. Hallja ezen felül, hogy ott a' rendes kamati láb 3^{ra} 4^{re} sőt 5^{re} is elirányozkodott már. Kocsira ül; 's midőn utközben, minden gondolatin keresztül egy fő gondolat villog szünetlen, t. i. "jobb az 5 percent mint a' 2, de 4 is jobb sőt még 3 is jobb, ha egyenlő a' bátorság", végre elér akármely Tisza 's Duna-közi helyre, melyet itt Simaháznak, akármily földesurhoz, kit megint Simaháznak akarunk nevezni.

Szívesen 's magyar vendégszeretettel fogadja Simaházy Vendégét, ki némileg Hollandiában képezvén magát, mert ott is sima itt is sima, ott is pipa itt is pipa, igen kellemesen érzi magát. Örömmel teli lebegnek azonban felettük Magyarország 's Hollandiának véd angyali; mert hihető, mind a' két haza sokat nyer, ha mind a' két nemzetbeli azt találja és birandja, a' mit keres, 's a' mire szüksége van, t. i. a' Hollandus jó hypothekát és hármát, négyet, ötöt száztul, a' Magyar ellenben nagy, olcsó és háborítlan tőkét.

Van-Peng "Egy millió pengő forintrul szabadon disponálhatok, 's azok az Ur szolgálatjára készek. Azonban nem tudom mily bátorságot adhat az Ur nekem, tessék azt egy kissé felvilágosítani."

Simaházy "Nyiltan 's őszintén akarok az Urhoz szólni. Atyám után felette sok adósságim maradtak, úgy, hogy a' legnagyobb zavarba jőnék, ha passiv capitalisimat felmondanák; 's ekép felette szívesen veszem az Urnak egy millióját 5 sőt 6 percentre át; de jószágimra — melyek három milliónál többet érnek, ámbár mostani időkben rosszul kamatoznak — azt nem merem intabuláltatni, minthogy az annyira feljleszthetné hitelezőimet, hogy tán mind felmondanák tőkéiket, 's én — mert adósságom két millió, de ez legnagyobb titok, 's Kegyedet is kérem ne szóljon Istenért erről egy szót is — az Urnak egy milliója mellett is legnagyobb zavarba jöhetnék."

Van-Peng (félre) Hm! illy sötétben 's illy titkok közt manipuláltatnak itt a' dolgok? ez már nem tetszik." (*Simaházyhoz*) "Mit akar tehát az Ur hypothekául adni?"

Simaházy "Van 40 ezer birkám, legalább 300 ezer forintot érő épüлетim, három nagy 's butorozott kastélyom, 's ezek felett oda engedem az Urnak 10 esztendőre gyapjumat, huszra gubacsomat 's a' t., 's mind ezt egybekötve a' fundus instructussal, a' mi összeleg legalább is másfél milliót ér, — a' mire szavamat adhatom, 's hogy az csupa acquisitum, a' mivel szabadon disponálhatok — mind ezt legédesb Van-Peng, im ajánlom az Urnak hypothekául, 's e' felett ígérem hogy soha, soha meg nem fogja bánni velemi összeköttetését. Egyébiránt szívesen többet is adok hatnál, mert illy kicsinységeken én messze túl vagyok 's a' t."

Van-Peng (félre) "Jaj a' hosszú ut; de bánom hogy eljöttem!" (*Simaházyhoz*) "Nem kételkedem egy cseppet is Uraságod becsületes szaván; de mind az, a' mit hypothekául ajánl. annyi eseteknek van kitéve, hogy azt valóban nem fogadhatom el. De tudja e az Ur mit? Én két milliórúl is disponálhatok 's minden adósságit átveszem — — — 's ezentúl csak én magam leszek hitelezője. Pénzemet öttel, s ha azt sokalja néggyel is odaadom, ok nélkül fel nem mondom; de ingatlan jószágot adjon viszont hypothekául."

Simaházy "Szívesen, igen szívesen drága Van-Peng Ur!"

Van-Peng "Ez jól van; de világosítsa most fel az Ur kérem, mily bátorságot ad nekem az Ur ingatlan jószága? mennyi annak értéke törvényes becsülés után, 's aztán milly szaporán foly pöröm úgy le, hogy a hypotheka birtokába juthassak, ha az Ur, vagy ha ezt fel nem akarjuk is tenni, ha az Ur successori engem ki akarnának sajátombul játszani 's a' t.?"

Jó most *Simaházy* még idegenek iránt is becsületes fiscalisának — a' mi elég ritka — e' tárgy körüli őszinte vallomása; fiskalisának mondom, mert *Simaházy* maga nem ért a dologhoz, — és *Van-Peng* megtudja végkép hiteli törvényinknek részint csiga előmenetelét, t. i. hogy sokszor az első helyen intabulált sem nyulhat husz esztendei pörlekedés után a' tőkéhez, vagy annak kamatához; részint chamaeleoni színét, t. i. hogy sok de patria bene meritis könnyen

elbujhatik a' sequestrum favori alá, 's akkor a' hitelezők pénzek-utáni egész örömük sokszor arra szorittatik, hogy *egy szál gyertyavilágnál* bámulhatják az adósnek *illuminált palotáját*: részint igazság-elleniségét, t. i. hogy a' kamat kamatja minden esetre elvész, 's in executionem nem pénz, de önkény által assignált aequivalens, 's nem ritkán nihil valens mocsár, erdő etc. adatik át; részint levegőbe rakott alapját, t. i. hogy ha átvesz is pénz helyett végkép valami jószágot, abban csak úgy ül mint a' nyul bátortalan fekhelyében, mert abból ötet minden pillanatban kiugrathatja — 's főképp *ha nem nemes* — az exequálnak rokona, szomszédja, minden nemes, vagy a' fiscus.

Van-Peng magában erre így okoskodik "Ezen országnak jó hiteli híre bitorlott reputáció. Meglehet azonban, hogy a *Magyarok* gondolkozása vagy képzeletök szerint, hiteli systemájok felette jó; de az én gondolkozásom 's meggyőződése szerint az felette rossz — — — 's eképp minél előbb megint haza sietek."

De, teszem, ha Van-Peng a' 40 ezer birkára 's a' t. adta legyen pénzének egy részét; valljon nyert volna e az által Simaházy? Nem hiszem! Hiteli dolgot, kivált természetökre nézve, hosszabb időre kell venni tekintetbe; minek következtében az világlik ki, hogy mind a' kölcsönadónak mind a' kölcsönvevőnek valódi haszna annál bizonyosb, minél bátorságosb a' kölcsönzött tőkének hypothekája. Mert ha ezen utolsó ingadoz, a hitelező sem hagyja tőkéletes békében az adóst, hanem sokszor minden ok nélkül visszakéri tőkéjét, 's im ez rontja meg végkép a' legtehetősbet is; ha ellenben a' hypotheka nem ingadoz, akkor a' hitelező is bátran hagyja fekünni tőkéjét, 's ez megint az adósra nézve legnagyobb áldás.

Hiteli törvényink, vagy legalább azok alkalmazása — a' mi előttem egy, mert az effectus is egy — gyökereiknél vannak már elhibázva, mert az adóst legyezik 's a' hitelezőt büntetik; 's im ebből burjánzik mind azon rossz, a' mit e tárgyban naponként vagyunk kénytelenek tanubizonyítani, 's

mellyeknek többek közt egyike az, hogy szinte sehol sincs annyi valóban piócza hitelező mint nálunk.

Hallom most sokaknak egyszerre felkiáltását "Hiszen a' szerző maga magának mond ellent; mert éppen azért legyezi a' valóban igen bölcs törvény az adóst, mivel annyi hitelező által pióczáztatik!"

"Oh jámbor sokaság! hány esetben jársz czéledhoz legvisszább uton. Tudod e miért van köztünk annyi álnok hitelező? Nem azért, hogy a' törvény általjában véve eléggé nem büntetné a' hitelezőt, hanem éppen ellenkező okból, t. i. hogy őtet nem pártolja eléggé, 's ekép kénytelenítettik maga magának fogni pártját; a' miből természet szerint, mint mindenütt, hol a' törvény nem eléggé gondoskodik, tulság támad, t. i. az önelégtétel korlátlansága.

Azon felette hibás theoria, melly az adóst legyezni tanácsolja, semmi egyéb mint egy lágy szívtől meglágyított főnek képzelgési rajza, melly szerint a' pénzes mindig egy fűsvény, kemény, irgalmatlan, vén, nőtlen fukarnak képében jelenik meg, ki pénzt olvasván 's virasztván, semmi egyebet nem tesz, mint egy falusi háznép szívvérét 's csontvelejét pók gyanánt szívogatja. Midőn azonban bizonyos, 's a' nagy Istent hívom bizonyosságul, hogy legalább a magyar földön több a' kijátszott, 's a' lassu, puha 's egyoldalú törvény által megrontott hitelező, mint mennyi a' megkárosított adós, kit inkább pártol mindenkor a' törvény. 'S ne keverjük össze, mikor hitelezőkről szólunk, azon számos harpagont, ki a' törvények híját vagy igen is jól tudja helyre ütni, azon számtalan árva, özvegy 's becsületes hitelezőkkel, kik — midőn a' törvény annyi 's olly igen industrialis (!) nagy urainkat pártolja — türesem, szenvedésem, nyomorult élésem 's vég elpusztuláson kívül valóban semmi egyéb kölcsönrel nem élhetnek!

A' felgyűjtött vagyon és pénz általányosan véve, egykori munka, szorgalom 's takarékoság gyümölcse; 's ekép ha kivétel gyanánt néha nem jó uton nyeretett is, a' mihez egyébiránt senkinek köze nincs, mert miért nem boszulja azt a' törvény? — annak mindenkor és mindenütt köz bátorság

paizsa alatt kellene lennie. De nálunk ez nincs biztos paizs alatt, sőt bizonyos veszély torkában van, 's azért sokszor szinte csak nem józanabb mindent elfecsérleni, mint sokrú lemondani, napról napra nagy gonddal gyűjteni, 's végkép takarékosan keresztül élt hosszú esztendők unalma után azt szemlélni 's tapasztalni, hogy egy fényes ur, ki pénzünket szinte kegyelemből vevé fel, azt egy nap alatt elkölti, 's nekünk se kamatot se tőkét nem ad vissza; 's ha Methusalem versenyét élni nem tudunk, minden pénzünkhöz jusunk abban áll, hogy azt *tán szerencsésb* maradékinknak, vagy a barátoknak testáljuk! — —

A' törvény filosofiája: a' jót pártolni, a' rosszat sujtani; 's nincs veszedelmesb, mint ha a' törvények politikai tekintetek miatt, majd egynek majd másnak kedveznek; mert akkor valóban vége minden törvényi szentségnek, melly nélkül az emberi társaság végkép vadállati csordák sorába dől. Ne pártoljon tehát a' törvény túl se hitelezőt se adóst; de pártoljon mindenkit egyenlően.

A' végrehajtó hatalom filosofiája pedig: szorosan a' törvény parancsát teljesíteni 's teljesíttetni; 's nincs megint veszedelmesb, mint midőn a' végrehajtó kénye szerint magyarázgatja a' törvényeket; mert akkor ezen utolsók megszűnnek törvények lenni, 's egyenest gúny 's nevetségi tárgyak alacsony helyére süllyednek. Ne fejtegetessék tehát a' törvény, de szórul szóra hajtassék végre.

E' két oszlopon álló alkotmányi compendium filosofiája végre: a' becsületes, állhatatos, józan eszű fáradozást — a' mi valódi polgárerény (virtus civica) — minden módon jutalmazni; mert a' restet, fonákot, tompa eszűt pártolni valóban nem egyéb mint a' rossz tanulót eminensek sorába emelni, a' jó tanulót ellenben 3^{ik} classisba taszítani le. Legyen azért az érdem pártolva, de ne az érdemtelenség.

Hiteli systemánk azonban mind ezeknek éppen ellenkezőjét¹; 's így se az egyesekre hasznót, se az egészre áldást

¹ A kéziratban még ez van: eszközli.

nem hozhat, mint azt a' mindennapi tapasztalás eléggé bizonyítja.

Most a' legbecsületesebb hitelező sem tudja, teljes bátorsággal hová tegye pénzét, városi hypothekán kívül, a' mi valóban ki nem mondható szégyent hárít az egész nemessegre. A' városoknak pedig nem mindig kell; így a' becsületesen fáradozó pénze vagy kamatlan hever, vagy hypothekátlan lebeg; 's ekép azt a' kormány nem jutalmazza meg, t. i. fő czélját hibázza el. De tegyük fel, hogy az itt előhozott pénzes nem elég tehetős, kamat nélkül hevertetni pénzét, 's ekép valami nagy urnak személyes becsületében bizván, azt végre kiadja. Foly egy darabig a' kamat, de a felette jó hypothekának t. i. a becsületes személynek — melly minden ironia nélkül, valóban a' lehető legbátrabb hypotheka lenne, ha t. i. a' gyenge indulatos ember erős, indulatlan lény volna, a' sok bűnösök helyibe sok szentek állnának, szóval: ha a' halandó földkép is halhatatlan lenne; — rendesen foly mondom egy darabig a' kamat; de a szegény becsületes személynek egyszerre kimarad lélekzete, a' mi elég a' sokaktul dicsért hypothekát megrontani, mert Marcus Aureliusnak fia Commodus volt — melly példa mindenhová alkalmaztatható — 's a' megholt becsületes adósnak fia, ha nem egyébből is, csupa commoditásbul nem fizeti többé a' kamatot. Az tehát többé nem foly, de foly helyette a' pör, sőt az is alig foly; mert a' gyengéd érzésű bíró azt tartja, hogy illy nevezetes summánál nem lehet hirtelenkedni; azonban még is eldül valahára; hanem Commodus midőn a' pört minden appellátán keresztül vitte, nyugott lélekkel várja be az executiót; hiszen két száz forint büntetés mellett opponál, 's az oppositionalis pört, kivált ha egy jótévő országgyűlés vagy insurrectio jó közbe, még néhány esztendőig elhuzza, 's a' csekély bírságot a' kamatok kamatain tizszerte megnyeri. Illy gyönyörű ármányosságok pedig nem csak hogy nem tilalmasak vagy gyalázatosak, hanem általok tetszik leginkább ki a' derék, ügyes prókátor 's a' hatalmas, nagy nexusban lévő alperes. E' szép útra maga a' törvény barátságos keze vezeti az adóst, midőn a' becsületes kölcsönadót vissza-

taszítja (!) Bocsásd meg Uram nekünk — —! 'S ekép a törvény nem pártolja a' jót, t. i. fő célját hibázza el.

Elhozza végkép az executio napját a' mindent elérő idő; de mit vesz át a' kölcsönadó — kire közbevetőleg senki nem ismér, mert fekete haju volt, midőn adá pénzét, 's most midőn azért jön, már hóhaju — — mit vesz át? Önkénytől becsült földet, számtalanszor egy szomorú szárcsa-tavat, néha néha még medve nyomtul ékesített rengeteget is; azonban ha ezeket átveszi is, veszedelmes minden javítás, mert az csak bírói zálog, mellyből ötet minden szempillanatban, pénze letétele után, kivetheti, és szinte legjobb, hogy valamint Sibiériában nyusztokat etc. fogdoz az önkénytől odasújtott: ő hóhaja ellenére agarásson, vagy szárcsát, medvét puskázzon 's a' t. a' mire megint a' hazai (!) törvény ítélé őt; mert megmaradt végnapjaiban — — tán még fennmaradt vég tőkéjével, ha nem is a' maga, de gyermekei 's unokái számára örökben megszerzi talán a' bírói zálogot; de tudjuk, milly ingadozó nálunk az ugy nevezett örökség! abban mindazonáltal instruálni a' lapályt, szárítani a' berket, emberesíteni a' rengeteget nem meri, mert ott áll előtte a' legelszántabb szorgalmakat visszajeszto kisértetek nagy anyja "az Aviticitas", előtte Commodus maga, vagy fia, vagy akármije, balkezén a' — — —, jobbkezén a' fiscus! 'S így a' becsületes hitelező, ha nem becsületes adóssal találkozik, vagy becsületes adósa meghal, legjobb esetben — midőn az interestek interestét minden esetre elveszti — prókatori laptává válik; 's pénzében, egészségében, éltében csorbul, valóságos tulajdona helyett, végkép precariumot kap. 'S ekép nem pártolja a' becsületeset, józant, állhatatost, fáradozót sem a' végrehajtó hatalom, sem a' törvény 's az ezekből *componált* alkotmány; 's ekép fő célját hibázza el.

Azonban hogy egyoldalunak ne ítéltessem, nézzük csak: mikép pártolja a' törvény, a' végrehajtó hatalom, 's ekép az alkotmány viszont a' becsületes kölcsönvevőt?

Legelőször is nem engedi, hogy magát pénzért erősen lekösse, a' mi *conditio sine qua non*, olcsó tőkét kapni 's

azt háborítatlan birni. Ennek következtetésében a' kül-pénzi kamati láb rá nézve felette magas; kül-pénzi mondom, mert a' belpénz idomlag kevés, 's az is nagyobb részben circulation kívül tesped; magas a' kamati láb mondom, a minek egy része assecuratiói jutalom, ha t. i. pénzt kap; de az leg-hihetőbb, pénzt nem kap, a' mit egyenesen hiteli systemáknak köszönhet, mellyen az által akartak segíteni — notabene midőn bizonyosan egy uttal az is konga szájokban 'regnum per se independens' etc. — hogy a' kölcsönvevő az ausztriai Camb. Merc. alá is vetheti magát (!), a' mi némileg ugyan segítne rajta; 's ez valóban pirulást gerjeszt, hogy ennyire jutánk az örök himezés 's a' legnyomorultabb palliatívák mindenkori felszedése után, ha t. i. — 's im ez megint más bökkenő — ha a' compassualisnak nem áll ellen a' dicső vis inertiae, melly igaz a' legbiztosb fentartó erő, de nem élő, hanem csak holt testekre nézve.

Hiteli systemánk, mert annak sarkalatja nincs — mint-hogy az Aviticitas léte nem engedi az erős hypotheka létét mind a' kölcsönadóra mind a' kölcsönvevőre nézve tehát káros. Miután azonban az egész közönség, tán egyet sem véve ki, hitelezők 's adósokból áll, szoros igazsági következtetés: hogy hiteli systemánk általában véve az egész publicumra nézve is káros, minthogy a' fentebb érintett scorpíók, kígyók, pókok, pióczák, varangyos-békák 's a' t. serege kivételt nem érdemel.

Ha teszem, köztünk ma egy becsületes és eszes embernek jószága nincs, de sok pénze van, valljon tehet é ezen utólsóval olly csudákat mint más országokban, hol pénzbeli bátorság van? Bizonyára nem, mert most előadott hiteli zavaraink következtetésiben semmi nagyobb speculatiókba elegyedni nem mer, 's ekép pénzét elzárni, vagy országai kölcsönleveleket vásárolni 's így papirossal kereskedni (!) vagy Isten irgalmában bízván, pénzét 6^{ra} kiadni kénytelen. A' sok fabrica, manufactura 's a' t. helyett pedig szemünkbe tűnik a' 'Semmi.' Ha pedig egy szinte olly becsületes és eszes embernek sok jószága van, de pénze nincs, hát az valljon mit

búbájolhat elő? Felette keveset, mert idegen, bár legolcsóbb tőkékkel is, ha azok úgy szólván csak márul holnapra valók 's ok nélkül felmondhatnak, instruálni jószágot, mindig a' legveszedelmesebb speculatio volt és marad a' világon; minek következtében azoknak jószági a' hazában, kik a' most említett axiómát tudták, jobbára porban 's vízben vannak, vagy a' culturának felette alacsony lépcsőjén; azok jószági ellenben, kik felőle nem tudtak, egy pillanati hypersthenia után, marasmusban sinylődnek. A' becsületes és eszes ember tehát, akár pénzes akár földbirtokos, nem segíthet magán nálunk olly könnyen, mint sok más országban.

De tegyük most viszont fel egy jó szívű lágyvelejűt. Ez akár pénzes, akár földbirtokos, rövid idő alatt tönkre dül; mert pénze mindjárt el vesz, minthogy azt se elocálni se reacquirálni nem érti, jószágin pedig annyi adóssága lesz, hogy annak kamatja felüti rendes jövedelmét. 'S ekép mai systemánk a' jámbor lágy velejűeken sem segít, 's valóságos haszna csak azon pazérlókra 's kigyó és pók 's a' t. lelkiükre concentráltatik, kik azért kiáltnak annyit az Aviticitas eltörlése ellen, 's utánok a' jámbor sokaság, mert igen is jól érzik, milly szörnyűleg esnének hasra, ha a' régi kód megszűnnék. —

Azonban mikép lenne a' dolog a' javított új systema után. A' becsületes és eszes pénzbirtokos haszoni 's jobbléti ösztönből természetesen kezet fogna a' becsületes és eszes földbirtokossal; 's minekutána az őket egyesítő lánczat se halál, se pedig emberi gyengeség és gyarlóság nem szakaszthatná el, mert az a' törvény szentsége, a' végrehajtó hatalom szoros kezessége, 's ekép az alkotmány valódi bölcsesége által lenne igazi erőben összeforrasztva: hihető, sőt bizonyos, hogy több munkás tőke, jobban művelt föld, csatornák, gyárok, manufacturák, 's ekép több munka — és továbbá takaréktárak (Sparcassa), biztosító, 's árva és özvegyápoló intézetek 's ekép több bátorlét következtében az ország minden lakosi boldogabbak lennének, ha akarnák, mint ma, midőn sok a' honban — — még véres veríték után sem boldogulhat.

Mind ez azonban még semmi azon haszonhoz képest, melly az Aviticitas eltörlése által mind fejedelemre mind hazára okvetetlenül áradna, 's melly csak akkor tűnend majd inkább elő, midőn egész systemám némi rendben az Olvasó szeme előtt leend.

Tekintsük azért, hogy minélelőbb odajuthassunk, milly összeköttetésben van vele a'

FISCALITAS.

Systemám azon elven alapul, hogy az által egy rész se veszítsen, sőt mindegyik nyerjen. Ezen alapot pedig azért választám — a' mit sokszor meg fogok pendíteni — mert ámbár igen jól tudom, hogy a' nemesb ember inkább becsület mint haszon után él, teljes meggyőződéseim szerint, a' sokaságnál még sincs erősb rugó mint a' haszonvágy.

Concessiókat tehát systemám senkitül sem vár; vagy ha azokat megkívánja is, helyettök tüstént többet ad.

Már hogy a' szoros hitel felállítása 's ehez szükségkép megkívántató Aviticitas eltörlése által mindenki nyer, az a' mondottakbul, úgy hiszem, már némileg kiviláglik, 's a' mondanókbul reméllem, tökéletes világosságra derülend. Azonban azt csak reméllem, ámbár magam a' dolgot axiomának látom — mert meglehet, némelly Olvasóm nem fogja tán annak látni; 's nem azért, mintha a' dologban lenne hiba, mert az bizonyos, hanem mivel a' hiba tán bennem van, ki a' kissé szövevényes problémát elég érthetőleg feloldni nem valék képes. Egyébiránt én vagyok legelső, ki azt állítom: hogy az Aviticitas eltörlése, ha azzal végződnék systemám, felette veszedelmes volna; annak eltörlése szükségkép megkívánja némelly törvények javítását, mellyek azonban minden lehető veszélynek tökéletesen veszik elejét.

A' Fiscalitas megszűnése ezen utólsókhoz nem tartozik, mert az szinte semmi egyéb, mint szükséges következése az Aviticitas eltörlésének. De itt az a' kérdés: valljon a' Fiscalitas megszűnése által nem támadtatnék é egyenesen meg

a' királyi haszon, a' mi concessio volna, mellyet systemám kirekeszt, vagy tüstént többel üt helyre?

Én azt hiszem, hogy a' Fiscalitas eltörlése minden aequivalens nélkül is, több valódi hasznót hajt a' fejdelemnek, mint annak további megmaradása; és éppen azon okoknál fogva, mellyeket az előbbi czikkben az Aviticitas létének kárául mondtam.

A' Király csak illusorie gazdag, erős és hatalmas — bár mennyit hoz is bé a' vám, só, harminczad, kamara 's a' többi peculium — mig az egész királyság nem gazdag, nem erős, nem hatalmas. A' királyság pedig mikép lehetne gazdag, midőn köztünk még azon rugó sincs, melly mindenbe eleveiséget hoz, 's legmostohább vadonságokat is végkép legkiesb kertekké varácsol, és melly semmi egyéb, mint *“az ingatlan tulajdont mindenek előtt szomjuzó, 's azt legnagyobb szeretettel 's gonddal ápoló emberi vágy”*. Minél több a' tulajdon, annál gazdagabb caeteris paribus egy ország; 's így annál szegényebb fejdelmével együtt az, a' hol mint nálunk, csak kizsarolt 's adósságokba mertült bitangot vesz át a' fiscus, 's viszont iránylag éppen olly bectelen, mert cultiválatlan vadonságot kap megint a' donatarius. 'S ekép, mert szinte az egész ország e' két valóban bámulásra méltó turnus közt forog, az egész nemzeti allodium — ha ugy szabad nevezni — részint örökké parlagon fekszik, részint olly rosszul műveltetik mint minden censualis föld.

Azon nap, midőn az Aviticitas a' Fiscalitással együtt eltörültetik, minden ingatlan birtok becse rögtön felével magasbra nő. — 'S itt fekszik a' dolog ereje; a' mit nem lágyvelejű theoriák, hanem régi tapasztalás parancsoló szava bizonyít!

Valóságos tulajdonért mindenki szívesen ad felével többet, mint magyar jószágért; mert ez, ha ezer év folyt is volna már rajta le, még se lenne egyéb, mint hosszabb census, 's nem Tulajdon, mellyet egyébiránt mindig kétszer, háromszor kell megfizetni 's megvenni: 's még aztán sem bizonyos, mert ki tudja, milly hatalmas ellensége hever tán

valahol egy poros archivumban, melly a' drágán vásárlott 's ezer gonddal elrendelt jószág fölött még kellemetlenebbül lebeg, mint egy menykövekkel 's jéggel terhelt felhő.

Ha most egy négyszeg magyar mér föld általányosan és diametraliter, nálunk az usufructuarium systema szerint csak 100,000 pengő forintot ér — dato non concessio — 's így az egész ország, mellybül a' királyi város telkeit kivesszem, 3,500 mér földdel számítván 350 milliót: úgy a' szoros 's valóságos tulajdoni principium felállításakor, ha t. i. mindenek előtt az Aviticitas a' Fiscalitással együtt számkivettetnék, a' négyszeg mér föld, minden fáradság nélkül, csak a' kimondott s' elhatározott systema után 150,000 pengő forint értékre emelkednék; 's így a hazai capitalis rögtön 175 millióval nőne.

A' mostani nemzeti capitalis kamatja, hattal számlálván, 21 millió, a' mi az országnak fundus utáni esztendei jövedelme; a' felével felemelkedett nemzeti capitalis kamatja pedig szinte 32 millió volna, 's ekép a' hazai fundus utáni esztendei nyereség szinte 11 millióval több; minek haszna az által kétszereztetik, háromszoroztatik 's a' t. legfőképp, hogy a' nagyobb jövedelemnek egyenes befolyása van a' nagyobb pénzbeli 's a' t. circulatióra 's ekép felemelése progressiv idomzatban neveli az ország elevenségét, egészségét, erejét s hatalmát.

Mind ez szoros tudományi igazság, 's illyesekről vélekedni, teoriázgatni, ábrándozgatni nem lehet, mert azt a' mindent kormányzó mathesis nem engedi. — Jobbra kell tehát tértünk, 's megvallanunk, hogy magunk ítéljük el magunkat, fejdelemtől lefelé a' legtehetetlenebbig, szegénységre; mert systemánk által a' köz fundus becsét szántsándékkal nyomjuk le, a' mi közelebbről vagy messzebből mindenkinek a' haza tag mezején ártani kénytelen, minthogy az mind az okosra 's oktanra, mind a' gazdagra és szegényre bizonyosan hat, habár az érzékink előtt rejtve marad is.

Az okos nagyobb jövedelem után még nagyobbát állit; az oktan több pénzt nehezebben költ mint keveset, mert

még elköltésre is bizonyos idő kell; a' gazdag pedig többet munkáltat, többet ront, a' szegény ellenben éppen ez utólsónak következtetésében több munkát kap, 's ekép jobban fizetetik. Nagyobbított nemzeti tőke által tehát nyer fejdelem-től lefelé mindenki.

Sok, tudom, nem láthatja át: mikép nőhet rögtön csak egy pusztá törvény következtetésében valamely birtok valódi bece, teszem 1 millióról $1\frac{1}{2}$ millióra; mely okbul illy állítást szemfényvesztésnek nevez. A' dolog valósága pedig olly közel fekszik — 's im ez oka rendszerint, miért nem találják, mert igen is messze keresik — hogy valóban nem bámulhatni eléggé: mikép rejtezhetik oly igen fényes igazság, az emberek közt ismeretlenül szinte sejdíten annyi századokig.

Ennek rendszeres megmutatásához azonban több könyv kell; 's azért nézze az Olvasó a' legelső német, francia, olasz vagy angol munkát, melly a' nemzeti gazdaságról szól; ebben, ha egyébben nem is, mind megegyeznek.

A' mostani esetre, midőn ugy sem tudom, mikép fogom concentrálni kevés ivekre mind azt, a' mit mondani 's kivált hallani szükség volna, legyen elég egy pár példa.

Ha teszem Servia 's Magyarország közti Duna kőszírtei valamely társaság által ugy annyira kihányatnának, hogy a' folyam színe tetemesen alább szállna, természetes, hogy Bács vármegyének Tisza folytában fekvő több urodalma, minden hozzájárulások nélkül, sokkal kevesebbé volna kitéve vízárnak mint ma; mert a' mélyebb Dunába jobban sietne a' Tisza, a visszatörlésnek pedig nem volna helye. Már kérdem, nem nyernének e azon jöszágok valódi becsökben éppen azon idomzatban, millyenben előbb több vagy kevesb vízarádásnak valának kitéve, 's most azoktól mentek, mentebbek vagy egészen mentek? Bizonyosan! 'S valljon mikép nőnének becsben márul holnapra, teszem tízről tizenötre, sőt huszra? nemcsak kénybecsképen — *pretium affectionis*, — hanem azon remény vagy is inkább híhetőség fokában, hogy azokon több fog teremni. 'S éppen így nő *proprietas* által a' nemzeti tőke; mert nemcsak híhető, sőt bizonyos, hogy sajátan

mivel jobban munkáltatják — mindig több nő mint kibérletten; a' mi után világos, hogy a' tőke a' több kamat reményének, hihetőségének és bizonyosságának irányában nevededik.

Mi irányozza el valami birtok becsét? Jövedelmének magas és bizonyos léte, 's eladhatásának drága 's mindenkori lehetősége. Vegyük a' kamati lábot háromra — mert legtöbb országban szinte ennyire irányozta el maga magát, hol lehető legbátrabb hypothekán nyugszik —. Ha ezen alapra állítván vizsgálatomat, valami házam 3 ezret hoz: nem érne 100 ezret, mert reparálni kell; a' bérbe jövők 's bérből menők közt intervallumok lehetnek 's a' t. 's ekép jövedelme bizonytalan. Magyarországi jöszágom ellenben, mely 3 ezret hoz, már többet ér 100 ezernél, mert ez megint a' legmiveltebb helyen sincs még félig, negyed, nyolczadrészig is kifejtve; s ekép jövedelme nemcsak bizonyos, de hihetőleg nevedő. A' ház becsét a' legislatio rögtön nem nevelheti, mert nincs, szeretném mondani, elég élet benne: de annál nagyobb mértékben emelheti a' fekvő jöszág becsét, és semmi egyéb inger által hathatósabban, mint ha azt bérbentartottból tulajdonná teszi; mert akkor csak kevés idő alatt 3 ezer helyett legalább 4 $\frac{1}{2}$ ezret nyújt, 's éppen annyi ha nem több bizonyossággal, és bizonyosan a' nevededésnek még nagyobb hihetőségével; a' mi után a' 100 ezret érő birtok 150 ezret érő lesz, — 's nemcsak jövedelme után, 's erre figyelmezzünk, hanem mindenkori 's drága eladhatás lehetőségének következésében is.

Ki az köztünk, ki nem adna szívesen azon ezer hold földért, melyet két ezer forint bérben csak néhány esztendőre tart, szívesen 50 ezer forintot, a' mi nálunk esztendei három ezerbe telik, ha az örök felvallást — perennalis fassiót — megnyerné; 's viszont ki adna azért csak 40 ezret is, ha már közlül nézne rá a' fiscus?

Annyi erő fekszik azon kis szóban 'perennalis', hogy rögtön felemeli a' jöszág becsét. Nem de úgy van? 'S milly kicsi erejű még az a' valódi proprietas ideájához képest: mert nálunk a' perennalis semmi egyéb mint hosszabb bér.

És milly visszajeszto erő fekszik viszont azon szóban 'fiscus'. Olly nagy, hogy a' legszebb jószágot is elaljasítja.

Ne gondoljuk, hogy a' bér nem hat a' szorgalom fagyasztására, habár az felette hosszú is. Nem hat annyira, ha hosszú, mint ha rövid, az bizonyos; de nyomása, habár, mint már többször mondtam, belátásunkat nem érdekli is, elkerülhetlen.

A' dolog ugy áll mint a' teher-hordásban. Az első pesti versenykor a' sokaság azt sem látta át, hogy egy két font, több vagy kevesebb, milly nagy befolyással van a' lovak futására, mert ily csekély teher figyelmét nem rázta fel; de most tapasztalás után már tudja, hogy egy latnak is kell némi befolyásnak lenni, ha száz fontnak van, és így a' különbség csak a' perceptibilis és imperceptibilis közt rejtezik.

A' proprietas és legrövidebb bér közt van tehát helyeztetve a' nagyobb vagy kisebb szorgalom; s' ekép egy egész ország gazdagsága caeteris paribus azon idom szerint határozza el maga magát, mellyben az ország nagyobb vagy kisebb része, közelebb vagy távolabb áll a' proprietas létéhez, 's viszont. Hol a' legnagyobb rész Tulajdon, 's mindenki bátran adhat, bátran vehet 's bátran birhat, ott legnagyobb a' műveltség, t. i. gazdagság; hol viszont a' legnagyobb rész rövid időre kibérlett föld, és se eladni, se venni, se bírni, veszedelem és számtalan izgága nélkül nem lehet, ott megint legnagyobb a' műveletlenség t. i. szegénység.

Három esztendőre bérbe adott föld, ha száz forintot ér, tizenkét esztendei bér által tán száz huszra nevededik, negyven esztendei bér által pedig tán száz hatvanra, perennalis fassio után tán két százra, eldönthetlen tulajdon által végre tán három százra. Azért teszem ide annyszor a' 'tán'-t, mert mind ez nincs mathesisi rendsorban mondva; a' többit is csak legnagyobb általányban érintém, mert London körül egy hold, habár félesztendőről félesztendőre adatik is ki, a' mi által rövid censusi földdé lesz, még is többet ér mint egy hold Tulajdon Columbia vadonságiban; többet fog érni mindenütt egy hold buzaföld censusban, mint éppen annyi homok tulajdonban 's a' t.; de mind ez helyhez, időhez, földminemü-

séghez kötött kivétel, mely a' fő principiumon semmit sem gyengít, mert az eldönthetlen igazság marad, hogy caeteris paribus a' tulajdon mindenkor és mindenütt legnagyobb szorgalommal munkáltatott, munkáltatik 's mindaddig munkáltatni fog, 's ekép legbecsesb, míg az ember ember lesz, és mostani természetének tulajdoni gyökerestül ki nem fordulnak.

Ha tehát fiscalitásink a' nemzeti tőkét csak öt percenttel nyomnák is alább, már az is elég ok lenne a Fiscalitas eltörlésére, mert a' közvagyon legkisebb csorbitása előbb utóbb, közvetve vagy közvetlenül elmulhatlan köz inséget szülni kénytelen; miután azonban tökéletesen bizonyos, hogy nemzeti tőkének a' fiscalitási systema által legalább is 50 percenttel kisebbítették: természetesen foly, hogy ebéli systemánkat tüstént gyökeresen meg kell változtatnunk; vagy azon egy cseppet sem bámulnunk, ha más nemzetekhez képest gazdagságban, erőben, hatalomban, szóval mindenben 50 percenttel hátrább állunk.

'S hogy ezen hátrább-állás, akár a' bel akár a' kül bátorságot tekintjük, a' hon egy lakosára nézve sem lehet hasznos, sőt felette káros: az minden igazságában, szeretném mondani 'felette ijesztő igazságában' előttünk áll; mert nemzeti létünk forog kérdésben, minthogy a' lenyomatott nemzeti tőke szegénységet, ez pedig erőtlenséget, 's ez végkép szolgáltatást szül. Ha pedig nagyobb kisebb mértékben az egész közönséget nyomja ezen anathema: akkor bizonyos, hogy az a' fejdelmet mindenek előtt még legsajnosabban éri; mert nem lehet 's nincs aequivalens, mely kipótolhatná azon kárt, mely a' nemzeti köz gazdagság elnyomása 's kisebbítése által a' fejdelemre hatni kénytelen, a' minthogy nemzetek más nemzetekkel mindig vagy morális vagy physikai surlódásban vannak, 's annak veszni kell végkép, mely közülök hátrább, 50 percenttel hátrább (!) áll.

Ennyi veszélyt rejt a' Fiscalitas magában! 'S nem mondok tán sokat, ha azt merem állítani, hogy az egyenesen az országnak élet-elvében dul!

Miből az következik, hogy a' Fiscalitas eltörlése nemcsak a' nagy közönségnek hajt kimondhatlan hasznót; de annak

megsemmisítése a' fejdelem valódi hasznát minden aequivalens nélkül is sikeresebben 's biztosabban előre mozdítja, mint ha az még tovább is fenmaradna.

Azon fulánk kivetése által, melly a' hazai életelvét szünetlen marczongolja, elég aequivalenst nyer a' fejdelem, mind azon magszakadt jószágokért, mellyek rendszerint olly mélyen fekszenek adósságok alatt, hogy sokszor minden becsők az azokbul kilátszó templomi tornyok csucsaira reducáltatik.

A Fiscalitas haszna igen kicsi, eltörlése pedig valódi áldás; 's ekép a' kormánynak legnagyobb áldozatoktól se kellene visszajedni, hogy az tüstént a' haza szívéből irtassék ki. De legkisebb áldozatrul sincs szó, hanem csak felette nagy nyereségrül, a' mit a' mondottak után nem tagadhatni; 's így a' kormánynak a' Fiscalitas eltörlését minden kárpótlás nélkül is kellene eszközölni.

Midőn azonban a' közvélekedésben vagy a' kormányban a Fiscalitas eltörlése, mind ezek után is, fejdemi concessiónak tartathatnék — a' mit systemám nemesak kirekeszt, hanem tüstént többel helyreüt —; 's minekutána a' Fiscalitas eltörlése a' hazai tőkét, 's ekép indirecte 's általában mindenkinék ingó vagy ingatlan vagyonát legalább is 50 perccnttel felemelné: 3^{dik} törvényemben a' Fiscalitas helyett Laudemiumot ajánlok.

Ezen törvény nem terhes, minthogy az inkább a' permissiv mint imperativ törvények sorába tartozik, 's így azt mindenki szívesen teljesithetné 's teljesitendné is, ki vagy successio s' testamentum, vagy ajándék és szabad alku után venne át valami jószágot. Egy vagy tán több percent fizetése a' jószág tiszta becse után az illetők által alig éreztetnék, de annál nagyobb volna a' kormány nyeresége, minthogy szinte mindennap mennek jószágok egy kézről másikra.

A' fejdelem a nemzeti tőkének felényivel nagyobbodása által tehát ötven perccnttel gazdagodik, 's éppen ez idomzathoz képest nő erőben 's hatalomban, de csak indirecte s' lassanként; a' Laudemium által ellenben a' jószágok tiszta becse után directe 's tüstént 1 perccntet nyer, mi által a' többi

felszámíthatlan indirect hasznok mellett, még directe is sokkal több jövedelme kerekednék, mint most jár a' Fiscalitásokból.

Javaslatomban a' fejdelemnek nemcsak közvetett, de közvetetlen hasznát is magasra tettem --- 's azt tehetségem szerint mindig 's minden módon nevelni is fogom; mert ha férfui öntudattal kimondani bátor vagyok 'hogy a' király se gazdag, sem erős, se hatalmas mindaddig nem lehet, míg nem gazdag, nem erős, nem hatalmas a' nemzet,' 's ekép a' király legszentebb kötelessége a' nemzeti tőkét minden módon nevelni: más részről nem akarom felejtani, hogy viszont a' nemzet sem lehet se szabad, se boldog, se dicső, ha nem hatalmas, ingatlan és szent a' fejedelmi szék; 's ekép nekem mint királyom hiv jobbagyának megint az legszorosb kötelességem, ha többre nem vagyok is képes, legalább annyival elősegíteni honom javát 's erősíteni fejedelmem székét, a' mennyivel egy méh, egy hangya becsületesen megfelel sorsának.

'S hála az Egeknek, hogy a' természet törvényei, melyeket mi gyarlók olly ritkán értünk 's annyiszor visszaértünk, szorosb vizsgálat után mindig azt mutatják, hogy a' legfőbb igazság a' legnagyobb boldogsággal synonymon, 's ekép egy országi morális alkotmánynak lehető legigazságosb elrendelése is legtöbb boldogságot hárít fejdelemtől lefelé a' közönség minden tagjára.

Tegyük mind ezek után fel, hogy első három törvényim sanctionálva vannak, t. i. a' szoros Hitel felállítva, az Aviticitas pedig a' Fiscalitással együtt eltörölve; valljon ennek az egészre nézve milly hatása volna? Eleinte csaknem észrevehetlen, 's idővel iránylag felette kicsi! Meg volna pedig az országban némileg vetve már a' szorgalomnak 's ekép a' nagyobb gazdagságnak principiuma. Mi akadályozná tehát az egész kifejlését? Mindenek előtt a' vetélkedés híja, 's azután a' nagyobb rész szolgálai helyzetése.

Hitelünk által kaphánk ugyan olcsó, elég s' bizonyos pénzt; jóságink sajátosítása által pedig két negyedével nőne vagyonunk, ez mind igaz; minek következtében tagadhatlan: 10 esztendő leforgása alatt magasbra is lépne hazánk, mint

ezelőtt egy század alatt tudott mászni; de mind a' mellett ámbár előmenetele egy kissé gyorsított lépéssel történnék is, azért bizony az még is csak csuszás mászás maradna örökleg. Azon kis rész, melly némineműleg szabad, általányosan még tisztán nem látja át, sőt soknak közülök arrul legtávolabbi ideája sincs, mi a' műveltség, mi az egyesült nemzeti erő, 's milly bámulandókat vihet ez végbe; részint tehát valami valóssággal Nagyhoz kapni nem mer, a' mit hazánknak mocsárközi sinylődése eléggé bizonyít, részint magát 's vagyonát tulbecsüli — a' mi hazánkfiaiának legnagyobb hibája — mert egyebet nem látott, 's nyomorult közepszerűségei közt elbizván magát, azt véli 'irigylí őtet a' külföld', holott ő nem egyéb, ha ismértetik, mint a' világnak szánakozási tárgya. Azon iránylag kevesek, kik e' részből kivétetnek, csak kis körben üzhetik nagyobb szorgalmokat, mert a' velők egyrendűek szavaikat nem hallják; 's ekép csak lassan mozdulhat 'a közjó. Azon legnagyobb rész ellenben, melly hazánkban szolgai helyezettetésben van, éppen ez okbul, mert szolga, nem indit-tatik nagyobb szorgalomra; s' így nem lehet a' szorgalom közönséges.

Ha tehát systemám már a' Fiscalitas eltörlésével vég-ződnék, nem volna igen hasznos; mert ámbár nagyon előre-mozdítaná a' közjót: azért még is mindig messze hátra tartó-ztatná a' hazát más nemzetek mögött, mert ezek egy helyt nem vesztegelnek, hanem ők is törekednek elő, és pedig progressív idomzatban. Ezt ne felejtsük!

Nem elég egy testben, ha a' nagyobb erek folyása sza-bad; hanem a' vérnek a' legtávolabb 's kisebb erekbe is kell meleget 's életet vinni. Ugy egy országban.

Ha tehát azt akarjuk, hogy részint vetélkedés támadjon, a' mi után a' Magyar alacsony álláspontján pirulni fogna — 's ezt ha többé nem tudná, mindennek vége lenne — részint mindenki a' tágas hazában a' legelevénebb 's állhatatosb mun-kásságra ébredjen fel, hozzuk azon dicső törvényt: hogy Hun-niában, minden szorgalmatos embert, a' világnak akármilly részé-ben lépett volna is az emberiség sorába, megjutalmazhatja a'

JUS PROPRIETATIS.

E' szakaszt, melyben azt fogom fejtegetni: valljon hasznos lenne e az egészre nézve, ha Magyarországhban mindenki, akár nemes akár nemtelen, ingatlant, mint valóságos tulajdont birhatna? azon haszonnak vizsgálatával kívánom megkezdeni, mely egyenesen rám háramlanék; mert proprietast illető kérdés leginkább a' földbirtokosak hasznával látszik összeütközni — soknak szemében —; én pedig magam is földbirtokos vagyok, 's ekép értem, vagy legalább annyira értenem kellene saját hasznomat, hogy arrul olly józanul szólhassak mint akárki.

Hogy ezt némi sikerrel eszközölhessem, három külön időszakaszt állítok fel. Az első 1822-től 1832-ig foly, midőn se szoros hitel megalapítva, sem az avaticitas fiscalitással együtt eltörülve még nincs. A' második 1832-ben kezdődik, midőn fel akarom tenni, hogy szoros hitel felállítva, 's az avaticitas fiscalitással együtt már eltörülve van; 's ezen időszak mindaddig tart, míg a' jus proprietatis törvényének felszen-telese a' 3-dik periodus kezdetét nem virasztja fel.

Ezen három periodusnak pedig anticipative közepére állok, 's 1835-ben Irwing ur vendégemnek, ki hazánkat látogatni jöve, némi kérdésre imigy válaszolok:

Én. 'A' régi systema alatt jőszágim szinte csak egy milliót értek, 's öttel kamatolván diametrali calculo 50 ezer jövedelmet nyújtottak. Adósságim, csekély fundatióim kamatira s egyéb terhekre 20 ezer kívántatott esztendőnként, úgy hogy 30 ezer maradt szabad költségre. Ebből 20 ezret rendesen elköltöttem, 's ekép amortisatiói fundusra, jőszágjavításra 's félretételre nem maradt fen több tiz ezernél. Az első 20 ezret nem reducálhattam, sőt Istenemnek köszöntem, ha az valamely tőkéek felmondása, vagy valami egyéb előre nem látott esetek által magasbra nem nőtt; a' hátulsó 10 ezret pedig lehetetlen volt még lejjebb szállitnom, mert úgy is igen nevet-séges időmban állott a' 3333 ft. 20 xr. szinte egy negyed milliói teher amortisatiójára; a' 3333 ft. 20 xr. megint jőszágim

javitására, melyek in statu crudissimo 100 ezer holdnál nagyobb terjedékűek; és megint csak 3333 ft. 20 xr. egy kis reserva ládára. Ezen szinte 7 □ mérföldhez — melyek Magyarország jobb részeiben vannak — iránylag felette parányi jövedelem engem szinte tíz esztendőn keresztül szüntelen igen keserves trilemmában tartott: t. i. hogy vagy mondjak le az élet igen sok kellemeiről, vagy jószágimat a' culturának felette alacsony lábán hagyjam, vagy hazai köz dolgokhoz csak félig meddig járuljak; mert mind a' három célra életszomjához, műveletlenségi gyűlölségemhez, hazaszeretésemmhez — s' kivált a' 7 □ mértföldi birtokhoz képest, a' disponibilis 20 ezer forint korántsem volt elég. Örök küzdésben vala bennem ennél fogvást a' gyarló ember a' gazdával és hazafival, 's megvallom, úgy annyira diadalmaskodott rendszerint az első a' két utolsón, hogy jószágim, mint Ön*) láthatja, még most is alig ötlöttek ki a' legsínylőbb állapotbul, 's a' községért korántsem tettem annyit, a' mennyit nem egyéb mint szoros kötelességem szerint tennem kellett volna. De nőtlen házánál sok elfecséreltetik, 's aztán annyi forintocska megyen a' hazának számnélküli sínylódóire, jobbra, balra, előre, hátra, hogy a' decemberi számadási zárnál az sült mindig ki, hogy nincs pénz, de még nyoma sincs. 'S ez legyen a' gyarló embernek minden apologiája a' gazda és hazafi vádolása ellen.'

Irving. "De Istenért! hogy hagyhatta jószágit Ön, a' cultura illy alacsony lábán; miért nem javította? Több jövedelem után mind Epicurusnak, mind Ceresnek, mind a' nemzetiség Angyalának többet áldozhatott volna. Az elsőnek iskolája, melly nem tanít, mint sokan gondolják, puha fajtalan sybaritismust, hanem nemesen 's ésszel élni a' természet kincseivel, jóltevőleg hat a' közönségre; mert ez nem úgy gazdagodik, ha a' földesurak szegény pásztorok, mint Önnek t. i. a' Magyar-nak gyermekkori elei valának, hanem hogyha azok gazdagok, sokat költnék, sokat munkáltatnak, a' így mindenbe eleven-

*) Ezen szót Ön, míg jobbra nem tanítatom, magyarban úgy használom, mint a' Német a' *du* - t.

séget hoznak 's életet. A' mezei munkáknak Istenasszonya pedig a' szántóvető gyámola, 's jószágit jobban művelni annyit tesz, mint az emberiséget megajándékozni és saját kincsét nevelni. A' nemzetiség angyala végre, legmagasabban emeli az embert az Istenség ideáljához, a' hol annak mennyei sugalma nem hathat már a' lakosoknak önség, önszeretet 's egyéb nyomorusági siketségin keresztül, ott 'árnyékba borul a' 'világ' 's örök sötétség nyomja a' hont. A' nemzetiség csudákat művelhet, mert hol egy szív, egy nyelv, egy cél köti össze a' lakosokat, ott tüstént megjelenik a' köz szabadság, a' számnélküli kelemek, bájak, erények dicső seregével, 's kevés szabad ember összeköti Misisipit Columbiával, 's a' hatalmas Niagarát, ha akarja, kiveti örök ágyából, — a' mit milliói szolga még képzelni sem mer s' végbevinni annál kevesebbet — — —."

Én. 'Oh édes Irwing, mennyire érzem szavai valóságát; lelkem legbelsőjébe hangoznak azok. Ön irigységem tárgya — — — olly keserű könyeket tudnék sirni; — — — de hagyjuk ezt most. Annyi hátramaradásink közt, mint a' millyenek között nekünk Magyaroknak élni kell, nem szabad elgyengülni, 's ha nem győzi a' philosophia, sokszor a' legszentebbet is nevetségesre facsaró ironiához kell járulnunk; mert annyi fiatalsági erővel olly közel állni a' dicsőség forrásihoz mint mi állunk, s' azokat még sem nyitni soha meg, olly kin, hogy azt semmi mód vagy csak nevetve tűrhetni — — — —. De bocsásson meg Ön; egészen elfelejtém magamat — — — csak régiebb idők emlékezete rázott annyira fel, mikor ifjúságom olly szomorú bilincsek közt forgott le, hogy sem örömmnek tág körökben élni, se jószágimat virágoztatni, se honom felemeléséhez hathatósan járulni nem valék képes. — — — Megint hidegebb vérem, mert hiszen most 1835^{-ben} már igen megváltoztak' s javultak honi dolgaink, 's én csak az elmúlt zavarrul, a' már némileg kiállott purgatoriumról szólok! — — — — Ön azt veti szemre, hogy jószágimat a' cultura alacsony lábán hagytam, 's nem javítottam. De mikép javítottam volna? Azon fentebb említett 3333 ft 20 xrral, melly ezen célra fenmaradt? Az úgy is jószágimba csepegtetett. Kisdéd amortisatiói fundu-

somhoz vagy könnyücske ládámhoz kellett volna tehát nyulnom, vagy falumban mozdulatlan ülnöm, és 20 ezret részint elültetnem részint eltractálnom?

Irwing. "Körántsem! de látom, Ön nem érti a' dolgot; félre illy nyomorult szük lelkü módokkal, — és — — —"

Én. 'Kérem engedje csak; előre tudom mit akar mondani: Miért nem vettem fel jó summa pénzt, 2 vagy 300 ezret; 's azzal miért nem instruáltam jószágimat; ugy e azt akarta mondani? A' mire én felelek: Mert nem mertem; minthogy hitelünk nem volt. Kaptam volna ugyan tán 3—400 ezret is; de azt milly auspiciumok alatt birtam volna, hallja csak. Ha a' legkisebb veszély és kár érte vala is jószágimat, vagy próbatételim nem sülték volna el felette nagy sikerrel, ámbár jószágim 's fizetési tehetségem ugy állottak volna adóságimhoz mint 4:1-hez, már nem bírám vala tőkéimet bátorságban. Sőt ha legkisebb veszély, kár és sikeretlenség sem érte volna is jószágimat, 's ekép vagyonomat, még is a' legnagyobb zavarhoz állottam volna közel, ha — a' min most már mint egykori bohóságinkon, jöllehet Ön idegen, egy kissé kacagni lehet, mivel 1835^{-ben} élünk, 's jó hiteli törvényink már vannak (!) 's ekép hallja csak, ha ügyesen forgatván pénzemet, azzal egy kissé többet mutattam legyen mint mások, 's nem ragaszkodtam volna pontiglan a' *mindennap látott* 's azért *megszokott* 's ekép *régi magyarnak* tartott szokásokhoz; hosszú farku tánczoló puha gebe helyett, mellynék anyja dán, 's apja napolitán volt 's ekép tiszta magyar (!) egy nem hiába kalapáló 's handabandázó, de bizony jó, hanem kurta farku lóra ültem; sok foglalatosságim miatt nem jobbára munka előtt 1, 2, de 5, 6^{-kor} munka után ebédeltem; tánczos mulatóságokban felette jó téli csizma helyett cipőben jelentem meg; a' térdet rutul szorító nadrág helyett, *legalább* a' térdeknek lehető legnagyobb *szabadságot* engedő nadrágot viseltem; legjobb barátimnak is a' minden kétségen kívül igen régi (?) 's valóban felette férfias csókolás és egymást-nyalás helyett, csak jobbomat nyújtottam 's a' t. 's a' t. szóval: ha az ő, t. i. a' régi Seythák ideája szerint, egy kissé visszásan 's a'

természet ellen éltem volna; a' legveszedelmesb auspiciumok alatt bírák vala tőkéimet, ugy annyira — 's erről practice beszélhetek, mert ebéli hypotheka-elleni qualitásim 's tendenciáim miatt alighogy el nem buktam — hogy nem lebegett volna Damocles feje fölött veszedelmesebben a' kard, mint fölöttem a' felmondó levél. 'S ha ez rám szakad, akkor valljon mit tettem volna? Ön azt gondolja: pénzt ismét kaptam volna? Bizonyosan!!! De kitől? Nem mástól, mint ezen esetekre már fenálló *keresztény társaságoktól*; melyeket nem azért hívok kereszténynek, mintha más vallásuak nem volnának tagjai, hanem az emberiséget ápoló tendenciájok miatt. Ezek őt, hat hónapra adnak pénzt; 's hosszabb időre nem is adhatják, mert soha nem adják saját pénzeiket, de mindig csak azt, a' mit nagy nehezen felkeresni tudnak, a' miért méltó jutalmat is várhatnak. Felebaráti szeretetők azonban még ezzel sem meriti ki magát, mert azt akarják 's eszközlik mindent megelőző készséggel, hogy a' szükségben lévő nekik, csak nekik, köszönhesse megmentését; melly okból a' pénzek minden lehető forrásit ugy annyira betudják dugni, hogy az adós hat hónapi futkálás 's keresgélés után, nolens volens megint az említett társaságoknak egyike elibe kerül; hol ezen gyarló élet hiúságirul *széplelkűleg* lassanként lemondván, vagy azokat más pénzéből utóbb is *nagylelkűleg* pótolván, egész vagyonát más kezekre ereszti: t. i. eresztetni kénytelen. 'S im ezen kellemetlen possibilitas vagy inkább probabilitas, édes Irwing, oka annak, hogy még jókor felvettem Ariadne fonalát, 's a' Minotaurusnak szerencsésen hátat fordítottam; jószágim pedig porban 's mocsárban maradtak. Ne higye pedig Ön, hogy keserű gunnyal festett elbeszélésem vagy tuláállítás, vagy áradozó epémnek szomorú rajza volna; mert mindenek felett magamért aggódni nincs ok, minthogy nőtlen vagyok, 's ekép legrosszabb esetben sem kell sok, utóim pedig nincsenek, 's így ha honi morális bilincseinket kettétörni iparkodom, csak honosimért 's kivált azoknak utóíért aggódom. A' mondottat legvagyonosb földbirtokosink, vagy inkább — mert nem vagyonosak — azok nagyobb része, kik legtöbb fekvő jószágokat bírnak, minden

órában élőkép bébizonyítani készek; mert semmi egyebet nem tettem mint elaljasodási lajtorjáikat irtam hiven le. Az, ki köztök 3 millióval adós, alig ha egyhez nyult, de többhez mint másfélhez bizonyosan nem; 's ekép 100^{tal} 100^{al} adtak, a' mit én jószág-javításra, ámbár földünk igen termékeny, valóban egy kissé sokaltam, 's annyit adni nem ítéltam tanácsosnak; a' rozsdás szokásoknak pedig, melyeknek semmi józan alapjuk, térdet fejet hajtani semmi árért sem akartam. 'S ekép sok esztendőig éltem felette keserű függésben, mert alig bujtunk még ki illy kicsinységek 's illy nyomorultságok zsibbasztó terheik alul; de most — 's bocsásson meg kedves Irwing, hogy kissé rendetlen előadásomban annyiszor összezavarom a' praeteritumot a' praesenssel, minthogy annyira örülök a' mostani jobb systemán, t. i. hitelünk létén, 's az Aviticitas 's Fiscalitas eltörlésén, hogy némelykor az egésznek valóságáruul kételkedem, 's azt csak egy kegyetlenül kecsgetető álomnak tartom — de most, midőn hálát adok a' Mindenhatónak, hogy még éltemben engedé tapasztaltam illy bölcs törvények felállítását, egészen más lábon állnak dolgaim. Mindjárt a' hitel felállítása után 400 ezer forint tőkét vettem fel, 's azt 4^{el} kaptam 's háborítlan birni is reméllem, mert bona fide legbecsesb ingatlanomat adtam hypothekául, 's a' szoros törvényen felül magam dugtam szántsándékkal be mind magamra mind legatáriusimra nézve mind azon legrejtettebb hátulsó ajtócskákat is, melyek becsületes hitelezőim előtt tán ismérletlenek lehetnének, 's a' valóban adott tőke hypothekáját gyengíthetnék. Ha pedig akármilyen okból még is felmondják pénzüket, reméllem éppen olly kedvező feltételek alatt ismét annyit kapok mennyi kell; mert kéz vagyok nemcsak magamat legerősebben kötni le, de legatáriusimra nézve is — kik tudja Isten milly emberek lesznek — minden csalhatási módot előre megsemmisíteni; 's ekép hihető, hogy a' törvény irgalmatlan keménysége a' támadható pör tüsténti lefolyása, 's becsületes és őszinte bánásmódom őszhangzása következtében mindig fogok találni annyi pénzt, a' mennyire biztos hypothekát adhatok. E' részben tehát teljes nyugalomban vagyok.

De hallja most, mit tettem a' 400 ezernyi tőkével. Mindenek előtt lefizettem 200 ezerrel kis részletekre osztott 's ekép felette szövevényes manipulatiói 's unalmas adósságimat, melyeket 6 percenttel tartottam. Ez által sok izgága, futkározás 's alkalmatlanság megszűnt, 's 4000 forint nyereség támadt, minthogy mostani pénzeimet 4^{el} tartom. A' fenmaradó 200 ezerrel pedig jószágimat instruáltam; 's azok után most is már általányosan 10 percentet nyerek 's még többet nyerni reméllek: úgy hogy ez uton jövedelmem megint 12 ezerrel nőtt, 's most egy időtül fogva összesen 20 ezer helyett 36 ezerről disponálhatok. A' mi pedig különös, hogy mióta tehetségem annyival növekedett és szünetlen még nagyobbra nő, magamra kevésbet 's mind inkább kevésbet költök; úgy hogy jövedelmem legnagyobb része jószágim, de kivált hazám fel-emelésére fordittatik, 's ezt nem dicsekvőleg említem, mert benne legkisebb érdem sincs, minthogy semmi egyebet nem teszek, mint természeti hajlandóságomat követem, melly nagyobb tehetségem után mód nélkül változott; mert most egy csirázó 's fejledező hazai tárgy, mellyhez én is járultam, nagyobb örömmel tölti lelkemet bé, mint az előtt az élet minden bájai 's kelleminek legbővebb birtoka, 's mellyek izlésem szerint szinte kellemetlenekké váltak, mióta nemesb és szabad emberhez illőbb — — — — —¹ örömekkel jobban megismérkedtem. Ez előtt is tettem, tettem ugyan egy egy kis áldozatot a' haza oltárára; de az tehetetlenségemben iránylag mindig csak olly csekély volt — mások áldozati által pedig nem igen nagyobbított — hogy nevezetes 's valóban jutalmazó sikere nem lehetett, 's én öröm-utáni szomjamban sokszor, több másokkal, azon mindent megfagyasztó elősejdtés által "hogy még tán csak nyoma sem lesz tiszta lelki szándékainknak" elgyengítve, kétségbehozva a' legizetlenebb örömek árjába hanyatlomlok buktam; minthogy a' tisztább örömek előtttem el voltak tiltva, azon férfihoz illő örömek, mellyeket csak az érezhet 's

¹ A kéziratban a pontozás helyén „republicanusi“ van. Lásd a bevezetést!

ismér, ki nem magának szűk lelkü, de az emberiségnek tág lelkü barátja, 's mellyek nem költői ábrándozások, lágy velejű pium desideriumok 's eféle fohászkodási erőltetések magzati; de csak azt jutalmazták meg, ki sikeresen dolgozik a' közjóért — —. 'S kevés tehetséggel t. i. sokkal kevesebbel, mint a' mennyit a' sors kezünkbe adott, jó sikerrel munkálni a' közjót lehetetlen. 'S ha én a' közjóért annyit vagy többet akartam tenni mint sok más, az nem vala érdem; mert egy fáradozó atya 's egy gondos anya után, nagy jószágokba uriásan belé ülni, nem volt felette szövevényes mesterség. Nem vádolom én tehát azokat, kik semmihez nem járultak, hogy tehetetlenségük miatt magára hagyták a' szegény hazát, hanem azért ítélek számosakat közülök bűnöseknek, mert hiú tudatlansági makacs elbizottságokban az igazság szavát hallani, a' hibát magokban keresni, 's csak a' természet örök törvényit venni kalauzul soha sem akarták, minek következtében tehetlenek maradtak. Csekély áldozatink tehát jobbadán hamuvá lettek — — kisdud fundatióink szinte elolvadtak — —. De most már hátunk mögött vannak azon életnélküli napok — minthogy 1835-ben élünk!!! a' mit nem kell felejtünk — mikor ezelőtt a' hitel hija miatt legrégibb nemzetségink is közel valának vég pusztuláshoz, 's ekép a' saját lét-körülti gond miatt nem lehetett a' köz jólétre sok vagy legalább sikeres gond; 's láthatni már itt ott a' szorgalomnak olly nyomait, millyeket hiába kerestünk volna ezelőtt még csak néhány esztendővel is. Társaságok is állottak nagyobb sikerrel össze, mert nemcsak a' régi jó akarat maradt meg, de a' részesek tehetségi sulya is nagyobbult, 's mindenütt látszik több ipar, több elevenség. Pesten egy magyar színház állott fel, mellyhez én is járultam, 's az — ámbár velem együtt az egész társaság csak morális dividendet várt — olly jó divatban forog, hogy tiszta 10 percent nyereséget hoz; a' mi minket mindnyájunkat legkellemesebben lepott meg; 's nem azon okbul, hogy azon nyereséget megint eldugjuk, hanem azt ismét valami más hazai dologra fordítsuk.

Irwing. "Mi nem lehetne ezen országbul, hol még annyi fiatalság 's nemzeti szikra rejtez! De mondja meg, miért

nem történt mind ez már több század előtt; mi hátráltatá ily egyszerű 's még is mágusi befolyásu javítások eszközzését?"

Én. "Erre nem felelhetek úgy, mint tudom a' dolgot, mert igen is sokat kellene mondanom, 's akkor — — — hallgatni kell; de azon okoknak, melyeket kifejtteni hatalmamban van, legfőbbike az, hogy a' nagy közönség általában azt hitte: lehetetlen — — — — — a' vám 's harminczad léte 's a' népesedés hija miatt boldogulni; 's ekép más módok keresése helyett részint elkeseredett apathiába süllyedett, részint édes restségben pipára gyújtott; azok szavai pedig az enyimmal együtt, kik így szólottak "Felette nagy baj — — — — — a' vám 's harminczad, több nép sem ártana, igaz; de mind ezen akadályok mellett sőt ellenére is, igen könnyen lehet az ország belső kifejtése által minden Magyar boldog" — mint hazafitlan theoriák minden haszon nélkül elhangzottak. Azonban most már máskép van a' dolog, minthogy a' hitel áll, és sok nem kétli többé, hogy mi, saját körünkben, 's magunk által is segíthetünk magunkon. Hanem ezen sok közt édes Irwing, milly kevés van megint, ki azt tudná: mikép segíthetünk magunkon. Legtöbben azt hiszik — 's ez ámbár tuláállításnak látszik, még is pontiglan, igaz — hogy magunkon csak úgy segíthetünk, ha a' nagyobb részt szolgál helyezettetésében, örök fogságban tartjuk; midőn — 's tudom ebben Ön velem egyetért — eldönthetlen igazság, hogy mi kirekesztőleg csak úgy boldogulhatunk, ha a' nagyobb részen gyökeresen segítünk!"

Irwing. "És ezt a 19^{ik} században 1835^{ben} Hunniában nem látná át a' nagyobb rész? Lehetetlen! Hiszen ez szinte minden keresztény nemzetek közt élő példa által rég bebizonyított igazság!"

Én. "S nálunk éppen élő példa mutatja, hogy a' nagyobb rész ezt át nem látja, vagy átlátásának sikere nincs; mert gondolja csak, hogy szinte 10 millió közt több mint 9 millió nem bírhat ingatlan sajátot — — — — minek következtében, úgy szólván az egész haza csak úgy munkáltatik mint

idegen föld, mert szinte senki sem munkálja magáét, hanem mindenki másét."

Irwing. "Oh most látom, miért hiszik sokan hogy Hunniában nincs elég kéz! A' szerencsétlenek soha nem tudták vagy nem akarták magokat a' szántóvetőnek sorsába gondolni; mert másképp lehetetlen, hogy előttök ismeretlen lehetne: milly mágusi befolyása van a' szorgalomra a' birtoki sajátágnak. Nincs olly akadály, mellyen az emberi állhatatosság ne győzne, ha a' munkálók magokért 's övéikért fáradoznak; midőn a' legkisebb nehézségek előtt is visszajjed a' mindig másért izzadó szolga. Örök erdők volnának még ma is Eri 's Hudson partjai' 's Pennsylvania egy iszonyú vadonság, ha oda egy szolganép, hol csak minden 20^{ik} ur, milliói számban telepedett volna is le; midőn eddig nem ismért iránylag esekély emberszám — mert *magáén 's magáért dolgozott* — olly esudákat művelt, hogy a' gondolkozók közt az már őszintén elismért igazsággá lön: *hogy nem a' nép sokasága okozza egy vidék virágzását, hanem a' nép mineműsége.* Ki a' saját birtokruli kérdést mellékesnek 's érdeknélkülinek tartja, oh annak keblében minden nemesb érzés már rég elfásult, vagy még soha nem is ébredt fel. Nem sejdíti az a' házi boldogság legszebb örömit, 's vak érzéketlenségében lábbal tapodja az anyai gondot, az atyai szorgalmat, a' kisedek ártatlan vágyását, 's oktalan szörnyetegként azt szakítja ketté, a' mi emberek közt legszentebb: a' viszonézés, szeretet, háladat 's ekép minden polgári erények legerősb kötelékét. Nem lehet jó ember! — — — Most már könnyen meg tudom magyarázni magamnak, miért jártam Ön hazájában sokszor egy hosszú napon is keresztül, a' nélkül hogy egészségtelen mocsárok 's ábrázatlan lapályok közül kimerülhettem vagy csak egy élő fát is láthattam volna. Hol ember emberen uralkodik önkény-nyel, ott virág helyett halotti ravatal fűdi a' mezőt, s' az egész természet gyászol!"

En. "Mennyi sympathiát nem érzek Ön iránt! Minden szava lelkem legbelsőjéből viszhangzik. Bár hallanák némelly hazámfiái, mert ha én mondom, tán nem lesz sikere!"

Irwing. "Azt nem hihetem — — — illy önfeledésbe még soha nem süllyedt egy nemzet is."

Én. 'Nem is vádolom a' nemzetet, nem a' nagyobb részt, mert abban kimeríthetlen nemes érzés rejtezik, habár fejletlenül is, 's ha ezt nem hinném, régóta a' világ más részébe vitt volna már sorsom; elbirja az nagylelkűleg az őszinte szót, 's még az érdemetlen vádot, sőt a' megbántást is bocsátni, felejtni tudja, ha átlátja 's elisméri a' szándék tisztaságát. De nem úgy sok, ki megbántott személyét, elevenre festett hiúságát 's feltakart önségét, megbántott hazának, megsértett honi jó hírnek 's megtámadott közhaszonnak kiáltja; a' mit nem is tudván mit tesz, sokszor leghangosabban utána rikít a' megcsalatott sokaság. Ezen faj, melly úgy tartja embertársát örök árnyék alatt, mint kóró a' mezei virágot — gondolja csak édes *Irwing!* — azt meri állítani, "hogy a' szántóvető nem érett meg: sajátot birni." Erre, kérdem Önt, mit felelhetni? Ha azt mondanák "Bár volna neki is tulajdona; de mikép lehetne azt eszközteni más sajátinak elvétele, más jusainak megcsonkítása nélkül." Oh akkor minden jól volna. De ők azt mondják "Nem érett még meg tulajdonra, t. i. nem állhat még az emberi jusok legalsóbb lépcsőjén." 'S így a' boldogtalanok teljesen hisznek más ember-feletti igazaikban, 's minden megilletődés nélkül úgy birják embertársikat, mint a' tündér világban felsőbb hatalmak alatt görbed a' gyarló ember.'

Irwing. "Az emberiségnek illy ellenségei mindenütt vannak; de nincs elég hatalmok az igazság mindenkori elnyomására. Ne essék azért kétségbe; Ön hazáját is felderítendi annak mindent kifejtő világossága. A' Magyar, Európát szinte már 9 század óta lakja; 's ekép lehetetlen, hogy népe nem volna még érett polgári létre, mellynek massája a' köz szorgalomnak, gazdagságnak, civilisációnak, moralitásnak, 's ekép a' köz boldogságnak 's köz békeségnek legerősb talpköve 's legbiztosb garantiája. Az embernek lelki tehetségit fogva tartani a' kegyetlenségek legszivtelenebbike; mert a' testet egy iránylag olly rövid életen keresztül börtönbe zárni,

vagy azt egy fejjel rövidíteni meg, bármilly szívrepesztő 's kinos legyen is az, még is semmi azon irgalmatlansághoz képest, mellyel ember embertársának halhatatlan részét csorbítani kívánná. Illy tettért az egykori Biró előtt soha nem lehetne megfelelni. 'S ha valóban *készakarva* fogta volna el 9 századiglan Ön hazájában a' jótévő napot egy rész a' másiktul, és *szántszándékkal* hagyott volna sorvadni hazafi az örök árnyék homályában: oh akkor feloldhatlan átok nyomná Hunniát, mellyet egy Isten sem oldhatna többé fel. Ha elég érett az országnak szinte minden terheit annyi századoktul fogva viselni — a' mit mi külföldiek sokan igen jól tudunk, de éppen nem dicsérhetünk — akkor minden kétségen kívül a' polgári létre is elég érett már, 's ha valóban nem lenne arra eléggé kifejtve, s' mit soha nem hihetek, akkor minden szegény csak azokra háramlanék, kik bűnös önfeledésben — mert illyesben szántszándékot lehetetlennek tartok — mind a' két résznek t. i. a' gazdagnak úgy mint a' szegénynek, legnyilvánosb kárára fogva tartották a' köz értelmet, melly egy országnak egyedüli boldogság-elve, minthogy *értelmi suly erő*, 's *erő boldogság*; minek következtében az egész ország szegény és gyöngé a' helyett, hogy gazdag 's erős lenne, 's ekép Hunnia korántsem olyan boldog mint a' millyen olly könnyen lehetne. De a' Nemesis itt is mint mindenütt, hol ember embert üldöz, nyilván érezteti bosszus és hervasztó kezét; mert tudja e Ön, kik vannak általányosan véve a' Magyar köz intellectualis sulyának parányisága által legjobban büntetve? Éppen azok, kik annak kifejlését leghathatósabbban gátlák; mert Hunnia egy igen virágzó 's hatalmas királyság helyett, iránylag egy felette virágtalan 's igen gyöngé haza. Ti földesurak pedig termékeny 's olly nagy terjedékű jöszágítokhoz képest — 's ne bántódjék Ön meg — képzeleten 's phantasián kívül valóban nevetségig szegények 's tehetetlenek vagytok. 'S ekép, ha a' nemesi érzések mindnyájan mély haláli álomban fekszenek is Nálatok, emeljétek legalább hasznatokért, bátorságtokért a' szántóvetőt a' polgári lét körébe. Ha erre nincs kifejtve, fejtsétek ki; 's midőn

embertársitoknak lehetõ legbecsesb ajándékot fogtok nyújtani lelkeik kifejtése 's moralitások felemelése által, rögtön megjutalmazand Titeket viszont egy jóltevõ magasb hatalom olly jobbággyokkal, kik a' háladat öröm-könyeit sirván, Titeket mint atyjaikat szeretni, 's nem úgy szeretni fognak, mint egy buta szerethet csak, de mint nemesb embert egy kimondhatlan rokon-érzés szokott ahoz kötni, kinek jó nevelését, erényinek kifejtését, nemesbülését, szóval: lelkének tágulását köszönheti; mert ez még több mint minden tulajdon, minden kincs, minden privilegium, sőt mint a' szabadság maga is! 'S illy áldást milliókra hozni, mellynek édeni hangja bizonyára a' már megdicsõült boldogok mennyeibe is hatni fog, Ti kezeitekben van! Oh ébredjete fel! int az igazi halhatatlanság hajnala; ébredjete fel, mert másképp elmulhatlanul Rátok boruland elõbb utóbb a' legirgalmatlanabb égi bosszu. A' Magyar természeti komolysága után rest, de ezen restséget nem kell apathiával összekeverni; mert az semmi egyéb, mint egy bizonyos 's könnyen ki nem magyarázható férfias öntudatnak okozatja, melly nem engedi a' *semmi körüli* gyáva pezderkedést, a' *kevésért* vagy *bizonytalanért* való módnélküli fáradozást, hanem melly komoly öntudat egyszersmind a' szorgalom 's állhatatosságnak eddig ismért legerõsb rugója, úgy annyira, hogy adjatok csak szántóvetõiteknek sokra kilátást, könnyüséget, 's így hihetőséget azt magának meg is szerezhetni, 's bizonyosságot, hogy a' már megszerzettet háborítlan 's bátran bírassa, mint sajátjának teljes ura: fogadom, csudálkozni fogtok, milly felette nagy energia 's elevenség van azon lassu testben, mellyet Ti roboti vagy vármegyei munka után ítéltek, 's melly test, ha munkája gyümölcsét akár milly messze is maga elõtt, hanem teljes biztosságban látandja, olly csudákat fog művelni, millyeken Ti fogtok leginkább bámulni — — — valóban éppen Ti; mert annyi század óta olly közel vagytok a' legóriásibb erõhöz, a' nélkül hogy azt csak távolról sejdítettétek volna is; mert másképp lehetetlen, hogy azon csudának kifejtését gátoltátok vala légyen, mellynek következménye köz gyarapodás, köz megelégedés és saját

személyitek legnagyobb bátorsága, 's kincstáritok legaranyosb állapotja volna! Magyarországrul nincs nagy ismeretem — a' mit, úgy hiszem, igazsággal szememre nem hányhatni, mert híre felette kicsi, 's tanulni és utánozni való benne alig van —; de csak úgy, mint keresztül utaztam annak némi részein, még is tökéletesen tudom: hogy azon számos kisedd nemzetiségei közt, mint a' Tót, Oláh, Sváb s' a' t., egyben sincs félig is annyi erő, mint az eredeti Magyarban. Igaz: a' Sváb. 's még tán a' Tót is, munkásabb mint ő; de éppen ezen dologtalansága, ezen komolysága, melly szerint ő még Magyaroktul is — a' mit nem ritkán csudálkozva hallottam — legrosszabb földművelőnek tartatik, előttem bizonyos jel, hogy ő nem azért henylő mivel tunya, hanem mivel fáradozásra, férfias öntudatja után, nincs elég ok. Adjatok neki csak elég ingert, t. i. tulajdoni just, 's ne kételkedjete, hátra hagyja ő még mezei dolgokban is országtok minden egyéb kevert 's kores coloniáit. S ezt, t. i. hogy a' Magyarban nagyobb mértékben van meg mind azon tulajdon, mely egy 'szabad gazdához' megkívántató, mint Hunniának akármilly színű 's keverékű, sőt sok más országnak már elibertált lakosiban is, itéletem szerint az supponáltatja 's hiteti legfőkép, mert ő általányosan tunya, házsártos, önkényes vendégfogadós, kulcsár, inas 's a' t. szóval: felette 'rossz szolgál.' Választási körötök nem nagy, mert mostani álladalmotokban mint én, ki elfogultlan vagyok, ismérem azt; Rátok nézve csak kettő közt forog a' kérdés: hogy vagy tovább is emberhez nem illő helyzetben fogva tartjátok földieitek, hazafiaitok legnagyobb részét, vagy azokat emberhez illő polgári létre emeljétek; a' mi más szavakkal ennyi 'vagy szegény és szegénység közt bátortalanul tovább is hervadni, vagy igazi dicsőség 's valódi gazdagságtul ragyogván legnagyobb bátorságban virágozni.' 'S ha szegény 's dicsőség közt forog a' kérdés, minthogy itt közép ut nincs, valljon mit fog választani a' magyar Nemes? —

Én. 'Csudálatom mennyire ismeri Ön a' magyar dologtalanság 's henyeségnek valódi kutfejét, 's milly igazán keresi azt a' férfiu öntudatnak 's komolyságnak felette nagy mér-

tékében. Én is úgy láttam a' dolgot mindig, 's keserűn vérzett szokszor szívem 's most is vérzik, hogy annyi honosim sorvadnak baromi tulajdonok közt, kik egy kis czélirányos kifejtés 's utmutatás után a' hazának olly dicső polgári 's a' fejdelemnek olly erős és hasznos jobbjai lehetnének. Igazán mondja Ön, hogy minekünk ezentul csak a' dicsőség és szégyen közt lehet választanunk. És ha Ön kérdi: valljon mit fog ezen kettő közt hazámfia választani? bátran mondhatom — 's ha ezt nem mondhatnám, akkor valóban áldanám azon kezét, melly még ez órában keresztül ütne szívemet — hogy egyet sem véve ki, kinek ereiben még magyar vér foly, mindnyájan a' legnagyobb kár 's veszély ellenére is, a' dicsőség templumnak építésére törekednének; 's ha az másképp nem emelkedhetnék, ön sirboltikra lennének készek azt építeni fel. Azonban remélhetni e, hogy annyi fejletlenség 's ekép tudatlanság, annyi előítélet 's ekép makacsság terhe alul, melly általában a' magyar Közönségen fekszik, ki fog tisztán világítani a' most említett alternativa — — ? Én egyenesen megvallom 'Nem hiszem.' 'S ekép hallja csak édes Irwing, mikép gondolom 's reméllem én a' nagyobb résszel azt saját 's honi dicsőségéért megismértetni? Itt ezt Önnek őszintén megmondom: 'A' *haszonutáni vágy*' által, melly nagyobb kisebb mértékben, mindenkinek mellében rejtezik, 's ekép az egyetértés 's egyesülésnek legbiztosb ragasztéka. Nincs hazámfiarul alacsony vagy rossz ideám, sőt legjobb van; úgy annyira, hogy értök még arra is elszánom magamat, hogy egy darabig fukar pénzbálványzónak tartsanak, mert tudom, hogy mindnyájan, bármi nagyon lettek volna is teoriáim nyereség 's haszonutáni jegétül irántam elhidegölve, velem tüstént megbékülendnek, ha egyszer tökéletesen elértik, hogy hathatósan 's közönségesen felébredt nyereség 's haszonutáni szomjbul okvetetlenül köz iparkodás és sikeres munkás-ság támad; ez pedig, valamint a' henyesség minden bűnnek, szintugy de viszont a' legtöbb házi 's négy fal-közi erénynek kufjeje; ennek továbbá több vagy kevesebb léte, a' honi erő, béke 's boldogság egyedüli hévmérője; 's ez végre egy

nemzetnek másik feletti nagyobb sulya. Én tehát jól átgondolt elv szerint, azon alternativa helyett dicsőség vagy szégyen — a' mi az egyik vagy másik eszközlésmódnak utolsó vége — mint utakat az egyikhez vagy másikhoz érhetni, érni, vagy szükségkép érni, a' *hasznot* állítom a' *veszteséggel* antithesisbe. — 'S most Isten áldja meg kedves Irwing, mert én megint 1832^{-be} akarok visszatérni, 's a' haszonvágy principiumánál fogva egyenest hazámfiához szólni. Éljen boldogul! Ha azonban hallgatni akarja mit mondok —, 's milly nyomorult kis fogásokkal vagyok sokszor kénytelen az ocsmányt még természetén tul is elrutitni, hogy az erény annál szebb világban emelkedjék ki — a' mi valóban felette szomorú, t. i. hogy sokszor csak illy módok szülik a' sikert — azon igen igen fogok örülni, mert olly tanu mint Ön, csak bátorithatja a' tiszta szándékot.'

'S im itt vagyok ismét 1832^{-ben} fiatalb ugyan három esztendővel, de — — — és ezt még is bánom.

A' Hiteli, Aviticitási 's Fiscalitási szakaszokban, ugy hiszem, némileg megmutatám, hogy az ország 's ekép a' király annál gazdagabb, erősb és hatalmasb, mennél nagyobb a' nemzeti tőke; 's hogy ez megint caeteris paribus annál nagyobb vagy kisebb, mennél tulajdonabb vagy bitangabb az ország földművelési alapja, 's hogy ekép az Aviticitas 's Fiscalitas léte, többel vagy kevesebbel, de szinte felével nyomja a' nemzeti köz capitalist annak természetes becse alá. A' systema tehát, a' helyett hogy emelné, inkább árt a' természetnek; mert a' haza legnagyobb részének mezeit bérföldekké aljasítja. A' nagyobb résznek a' proprietási jusbul kizáratása azonban még nagyobb csorbát ejt a' nemzeti tőkén, 's azt, bátran mondhatni, három negyedével súlyesztí le természeti függése alá; mert valamint az Aviticitas bérfölddé aljasítja a' haza legnagyobb részét: ugy változtatja a' Tulajdon hija megint az egész hazai munka tehetségét 's ekép a' hazai erő tőkéjét béresi, szolgai iparkodássá, szorgalomná 's állhatatossággá, melly egy tulajdonosnak iparkodásához, szorgalmához 's állhatatosságához, az intelligentiát legkisebb számban sem vevén, ugy áll mint 1: 4^{-ben}.

'S ha bizonyos, hogy a' három első törvény elfogadása által módnélkül nyerne az Egész, 's így okvetetlenül 's általánosan az egyesek is: éppen olly keveset tagadhatni azt, hogy háromszor nagyobbított munkásság által — 's nem hiszem sokat mondok, ha ezen esetben 1st 4^{re} emelek, — csak 10 esztendő leforgása után is az egész ország a' mostanitul annyira különböző képet mutatna, hogy akárki is, ifjudott kellemei miatt, alig ismérne többé a' jó közanyára, drága hazánkra; hanem a' legérzékletlenebb is kénytelen volna bájaiba, kecséibe szeretni. Ezen közanyának egészséges léte, virágzása, szépsége pedig úgy hiszem, vagy úgy látszik nekem legalább, senkinek kárára nem lehetne — azon különös orvosokon, és halál-jelentő madarakon kívül, — — kik fájdalom! nálunk is, mint mindenütt a' világon, minden világozás, előmenetel, 's javítás ellen szegülnek — mert csak úgy lelhetik hasznokat — — — ha tetteiken, cselekedetiken köd 's örök sötétség borong, — — — és kiknek — ha tiszta kebelből fakadó honszeretet, és az emberiség javára czélzó szorgalom bűn lenne — lélekismeretők e' részben legkisebb furdalásnak sem volna kitéve. — — — — —

Midőn azonban ránk nézve is, kik szeretjük 's imádjuk a' jó köz anyát, haszonrul van itt kérdés, — de nem olly haszonrul, 's erre vigyázzunk, *melly köz kárbul támad*, hanem ollyanrul, *melly csak a' köz haszon után háramlik* — szoros rendszabások és pozitív számok szerint vagyok kénytelen javaslatomat előadni; 's ez okbul egyenesen 's minden hime-

¹ E hosszú mondat eredetileg így hangzott a kéziratban: „Ezen köz anyának egészséges volta, virágzása, szépsége pedig, úgy hiszem vagy úgy látszik nekem legalább, senkinek kárára nem lehetne, azon különös orvosokon 's halált-bejelentő madarakon kívül — 's kiki érthet — kik 's mellyek csak úgy lelnek hasznokat, csak úgy hizhatnak, ha azt öröki sínlődések, ájultságok 's végvonaglatok közt tartogatják, s' ekép, mint a' hazának alattomos gyilkolói nem is érdemlenek egyebet, mint neveiknek a hazafiak sorából való kitörését, tiszta agyagtesteiknek legmélyebb mocsáráinkba való eltemetetését, 's egykori itt-létőknek 's hervasztó lehetiknek öröki elfelejtését“. Lásd a bevezetést!

zés nélkül itt kimondom — hogy tökéletesen értsük egymást — mit értek én nemtelenekre nézve a' *Jus proprietatis* által.

“Nemtelen” nevezet alatt én itt ezen eset felvilágosítására a' törvényink értelmét követvén a' Világ minden embereit értem, egyet sem véve ki, a' *magyar nemesemberen kívül*. 'S ez után azt javaslom, mint azt 39 és 41^{ik} lapon IV^{ik} törvényem kifejtésében már röviden érintém: hogy a' nemtelen is birhasson saját ingatlan tulajdont minden jussal és bátorsággal; 's nemcsak egy, két, három 's a. t. sessiót, mint annál sokan megállnak, de az urasági allodialis földekből is annyit, a' *mennyit akar*.

Ezen utolsó egy pár szót, t. i. a' *mennyit akar*, készakarva tettem; mert mondhatom, némellykor igen nagy gyönyörűségemre válik — a' mit egyébiránt korántsem tartok dicséretesnek — az ijedékenyeket egy kissé megrezzenteni; mert igen mulatságos valakit Kicsinységért, vagy Semmiért szepegni látni. Hogy azonban e' tortura ne tartson soká, mellynek felette égető kinjárul egy élő példa után ítélhetek, ki csak minap izzadá a' legvastagabb cseppeket, mellyeket éltében láttam, midőn e' tárgyat fejtegetvén, azt gondolta: *via facti és gratis szándékozom allodiumit a' jobbágyi sessiók közé egyenlőn elaprítani; hogy ezen kinnak vége legyen, itt "a' mennyit akar" szavakat arra módosítom: a' mennyit szabad alku után megvásárlani képes.*

Én a' Sajátot olly szentnek tartom, hogy valamint azt gyáva fejdelemnek itélnem kell, ki jusaibul csak egy mákszemnyit is erővel elragadtatni enged: ugy viszont az ember minden jogaibul kivetkezettnek látom azt, ki, ha nincs is többje, egy garasát sem birhatja legnagyobb bátorságban; 's ekép legigazságtalanabbnak tartanám — mert így a' legszenőbb is semmibe vétetnék — ha valaki azt javaslaná, hogy a' magyar Nemesség, melly a' fejdelemmel összesen, a' polgári telkeken kívül, az egész országnak területét annyi szazadtul fogva közösen bírta 's most is bírja, arra szoríttassék, hogy örök júsát ingyen 's minden *aequivalens* nélkül áldozza fel 's veszítse el.

Nem mondom tehát, hogy a' nemtelen is *birjon* ingatlant, hanem hogy *birhasson*. A' törvény csak ez utólsót határozza el: azaz, *ne parancsoljon*, hanem *csak engedjen*, a' többbit pedig bizza az időre 's a' szabad részekre.

Porpáczy nem fogja eladni akarni sessióit 's allodiumát, 's ne adja; Ujitházi pedig mindenét el fogja kívánni adni, az pedig adja; Józani végre tán részét eladni, részét megtartani fogja, 's ez megint azt tegye, a' mit leghasznosbnak lát. Volenti non fit injuria.

Ha ezen permissiv törvény feláll, csak akkor van a' magyar nemesnek valóságos tulajdona; mert ámbár az Aviticitas 's Fiscalitas eltörlése által az eddig csak egy kissé hosszabb bérben, de még is bérben tartott földje proprietássá lenne, azért még sem volna valóságos tulajdona, mert neki azzal libere uti et frui nem szabad, míg azt nem adhatja annak el, kinek eladni akarja. Ha az Aviticitas 's Fiscalitas eltörlése után 100 holdomat el akarnám adni, csak annyit kaphatnék érte — ha ezen most fejtegetésben lévő permissiv törvény nem állíttatnék fel — mint a' mennyit egy *magyar nemesember* akarna 's tudna érte adni, 's nem annyit mint a' mennyit tán egy *gazdag nemtelen* p. o. Hollandi, Angol vagy akárki tudna és igen szívesen akarna is érte fizetni; 's ekép még a' 3 első törvény felállítása után sincs a' magyar nemesnek valóságos tulajdona; hanem az csak akkor lesz, mikor ingatlanával is minden lehető kivétel nélkül azt teheti, a' mit akar.

Ha valakinek azt mondanák "Lásd ez a' Tied; de nem szabad azt eladnod, vagy ha már el akarod is adni, nem szabad másnak adnod, mint olyannak, ki őt és fél lábánál hosszabb, mert, a' ki ennél rövidebb, annak nem adhatod; 's ekép tulajdonodtul nem szabad igazi becséért hanem annak csak $\frac{2}{3}$ vagy $\frac{1}{2}$ áraért megválnod" valljon igazi tulajdonának tarthatná e azt? A' gyermek igen, de senki más! És im ez a' mostani magyar nemesi proprietas képi-rajza, valódi ábrázolata! N-nek adhatom, de P-nek nem, milly nevetséges Tulajdon ez! De a' magyar földbirtokos még hosszabb bérbe

sem adhatja úgy nevezett sajátját, mert "omnis fundus contributioni est subjectus, quem manus rustica colit" — nem tudom egyébiránt milly törvény szerint —; 's ekép a' valóban *nevetséges Proprietarius*, földjét, ha maga nem láthat utána, vagy parlagon hagyni, vagy magát cselédei által pióczáztatni, vagy contributiót fizetni kénytelen, mert a' mit az árendás a' köz pénztárba fizet, azt mindig abból rója le, a' mit a' földesurnak fizetni kész, vagy egyezés után fizetni tartozik; s ekép éppen a' földesur fizeti azt, a' mitől legjobban retteg, t. i. az *egyenes adót*; 's mitől fizeti azt? Éppen azon földétől, melyet sem eladni, vagy csak egy bizonyos osztálynak adni, sem hosszabb időre, 's így mind a két résznek felette nagy hasznára (!) idegen kézre bocsátni nem mer, de melyet mind a' mellett — legalább a' nagyobb rész — igazi 's valóságos tulajdonnak tart; a' mi által senkit és semmit sem mystificál olly keserűn, mint magát és erszényét.

Sokan azt mondják "Ha éppen el akarja adni, most is eladhatja". Igaz; de valljon olly áron, mint ingatlant némi esetben eladni felette hasznos volna — 's itt fekszik a' dolog veleje — valljon ki venné meg? A' mostani bitang szagu 's bérlett erejű bártortalan birtoki systema szerint, ugyan senki, a' ki csak félig meddig gondolkodni és számlálni tud, 's csak annyi esze van is, mint egy hódnak, melly soha nem telepedik oda, hol legkisebb háborítást sejdít. E' szerint jószágot minden *áron alul* nálunk elfecsérelni ugyan mostani zavarban is igen könnyen lehet, a' mit száz példa bizonyít, de *illendő áron* eladni teljességgel lehetetlen.

'S mind ez valljon azokra nézve, kik nálunk ingatlant bírnak, hasznos e? Itéletem szerint nem hasznosb, mint ha valaki bizonyos házáat, akármilly nagy volna is az, maga lakni, vagy a' házbér egy részét adó alá engedni kénytelenítették; azt pedig eladni éppen nem volna szabad, vagy csak egy bizonyos osztálynak, melly ha igen pénzes lenne is — a' mi éppen nem — csak azon okból sem adna az igazi becsének $\frac{2}{3}$ ^{nál} vagy $\frac{1}{2}$ ^{nál} többet, mert egy pillanatig sem volna biztos, valljon ujjonnan vásárlott házából az eladónak rokona,

szomszédja vagy a' fiscus tüstént ki nem ugratná e ötet, vagy ha nem tenné is azt, abban a' bátor létnek minden kellemeitül, számtalan izgága által, tökéletesen meg nem fosztaná e?

Én mint földbirtokos azt mondom, hogy most valóságos ingatlan tulajdonom nincs; ha pedig a' 4 említett törvény felállíttatnék, akkor valóságos ingatlan tulajdonom volna. 'S ha ezen állításom igaz, akkor az, ki ezen 4 törvénynek, de kivált az utolsóinak, felette nagy hasznát éppen a' birtokosakra nézve kérdésbe akarná venni, maga bonyolítná magát végkép a' legnevetségesb absurdumba, melly elkerülhetlenül azon következtetésre vinne, hogy a' magyar földesurakra nézve hasznosb: *valóságos ingatlan tulajdont nem birni, mintsem birni.*

Ezen következtetést azonban nem mindenki tartja olly helytelennek, vagy éppen nevetségesnek mint én; hanem azt szerfelett előrelátó 's nálunk a' providus titulussal sanctionált jó 's igen mély gondolatok sorába helyzi, pedig nem más okbul, hanem mert köztünk, valamint igen sok más népek közt is, számos okoskodónak az országlás még legalsóbb rudimentumirul sincs legkisebb ideája is, melly bagatella azonban egy cseppet sem hátráltatja, hogy illy dolgokrul legkomolyabb arczvonásokkal 's legnagyobb önelégedéssel ne okoskodjanak, 's képzeleti és így felette könnyüded szemfényvesztési alapokra ezernyi és sokszor legvastagabb hypothesisaik terhét ne rakják "Salus publica suprema lex esto"; ezen axiomát hozzák minden alkalommal elő, midőn az egyesek hasznát nem akarják helybenhagyni. 'S bizonyos, hogy ezen axioma a' józan országlás vég célja; hanem csak az a' kis baj, hogy azon út, mellyen e' végeztelt a' most említettek el akarják érni, azzal éppen diametraliter ellenkező, melly oda vezet.

Ez egyébiránt szerfelett szövevényes tárgy, mellyet nem is érintettem volna most, mert nagyon félrevezethet; de éppen a' mostani példa igen kedvező — 's azért nem akarom elszalasztani — legnagyobb világba kitüntetni azt: milly képzelenség a' publica salut' a' polgárok egyenes kárára alapítani akarni.

A' thema itt az 'hogy a' magyar földbirtokosnak általánosán véve sokkal hasznosb: valóságos ingatlan tulajdont birni, mint nem birni.' Erre azon megjegyzés tétetik "Egyesekre nézve eldönthetetlen igazság, de a' salus publica, melly az egészet tartja össze, azt máskép kívánja."

De most lássuk: mit kíván a' salus publica? Egyenesen azt: hogy a' magyar földbirtokos valóságos ingatlan tulajdont ne birjon, hanem annak csak haszonvevője legyen, t. i. $\frac{1}{3}$ ^{val} vagy $\frac{1}{2}$ ^{val} kevesebbet birjon, 's ekép szint ennyivel szegényebb 's tehetetlenebb legyen; az egész hazai allodiumnak 's munkássági erőnek tőkéje pedig, öszszesen véve, legalább is felével tartassék örökön örökké természeti állása alatt 's a' t. 's a' t. szóval — 's kérem mind azt emlékeztetbe hozni, a' mi eddig mondatott — azt kívánja a' salus publica, hogy az ország sokkal szegényebb 's tehetetlenebb legyen, mint a' millyennek természete 's mibenléte szerint lennie kellene; minek következtetésében a' nemzetnek mind adó- mind védőtehetsége parányi lesz, 's a' csupa salus publica keresése de visszas keresése miatt, a' legelső megtámadó előtt az ország minden kapui tárva lesznek; az isteni gondviselés által tán fentartott békesség idejében pedig az ország minden erei fagyva maradnak.

"De nem a' mostani időre kívánja a' salus publica az egyes birtokosak áldozatit t. i. kárát, hanem a' jövőre." Így szólnak tovább; 's ekép a' jövő veszélynek akarják elejét venni, azaz: — 's mondjuk itt egyenesen ki — az ugy nevezett nagy familiák fentartását kívánják eszközteni.

Azonban lássuk, feltevén hogy az ugy nevezett nagy familiák megtartása szükséges az egésznek boldogságára; valljon céljaikat jó uton keresik e? Ők ugy hiszem nem tagadják — mert máskép mathesisi problémákat tagadnának — hogy kettőztetett szorgalom által okvetetlenül felemeltetik a nemzeti köz tőke. 'S ha ezt nem tagadják, vagy legalább józanul nem tagadhatják, valljon nem kénytelenek e elismérni azt is, hogy minél nagyobb a' köz capitalis, annál nagyobbaknak kell lenni azon capitalisoknak is, mellyeket minden

egyes bir; 's ekép világos axiomának elismérni, hogy a' fejtegetésben lévő 4 törvény, minthogy azok felállítása által a' nemzeti tőke nő, *legalább a' jelenre nézve* mind az egészet mind egyeseket tekintvén felette hasznos. Ha pedig a' Jelenre nézve hasznosak; valljon miért ne volnának a' Jövendőre is azok? 'S itt — esedezem figyelmért — oszlik el azon ut, mellynek egyik ága az országlás valódi alapjához vezet, a' másik ellenben végkép a' legarachneibb hálókba bonyolít.

Minden a' mi supererogatum, ha eleinte neveli is a' tehetséget, előbb utóbb, de bizonyos idő leforgása után, azt megint módnélkül csökkenti; 's ekép eldönthetlen bizonyos, hogy minden természet-elleni ösztön a' reactionnak — fájdalom! korántsem eléggé kifejtett — principiumi szerint a' legerősb moralis vagy physikai testet is végkép megrontja. De a' test ereinek rendes folyása, minden functiók normalis állapota, a' mi nem egyéb mint 'egésségi súly', nem supererogatum, 's mind az, a' mi azt eszközli, korántsem természet-elleni ösztön, hanem egyenesen az élet elvét, vagy más szavakkal: az élet capitalisa nagyobbitását eszközölő táplálék. A' nemzeti szorgalom nagyobbitása, 's ekép a' nemzeti tőke felemelése szintugy se nem supererogatum, se nem természet-elleni ösztön, hanem megint egyenesen a' hazai egésségnek, jó létnek 's erőnek belső nagyobbitása.

Valódi alapja az országlásnak tehát az, hogy az nem csak soha meg ne támadja 's csorbitsa a' hon belső egésségének 's erejének tömegét — massa —, hanem azt minden módon nagyobbitni törekedjék; a' mi más szavakkal ez: mindig csak kamatibul éljen és tőkéiből soha se; 's e' szerint ezen utólsókat annyira nevelje, hogy az elsőkből *el is élhessen*.

Már ezek után azon kérdés támad: valljon a' fejtegetésben lévő 4 de kivált az utolsó törvény természet-elleni ösztönt t. i. supererogatumot okoz e? Mit felelhetni erre? Semmi egyebet, 's itt hívom Montesquieu, Smith, Young, Franklin, William Penn, Roscoe 's több mások dicső árnyékát bizonyságul, mit felelhetni? semmi egyebet, mint hogy csak az fogja a' hiteli áldás felállítását, a' feud alisi bilincsek ketté-

törését, a' haza minden lakosinak legnagyobb szorgalomra 's ekép legbizonyosb boldogságra ébredését természetelleni ösztönnek tartani, ki viszont a' Tisza partjait kieseknek, honi mocsárink kigőzölgésit egészségeseknek, útainkat jóknak, vizeinket korlátozottaknak, pusztáinkat virágzóknak 's a' t., 's ekép honunkat úgy is felette jó rendezetűnek tartja, 's ki a' szinte már csak csupa abusosokbul álló manipulatióinkat, mint semmihez hozzá-nem-járulásunkat, a' domesticának olly igen nemes kezekben annyiszori elolvadását, a szántóvetőnek annyiakban napról napra szorosabb korlátok közé szoríttatását és számtalan eféle dicsőségeket tagadni mer; vagy a' ki mind ezeket az egészségnek már úgy is olly igen nagy erőtől pezsgő symptomáinak itéli, hogy egy kissé még több ösztön — melly azonban semmi egyebet nem tenne, mint mocsárinkat szárítná, porainkat öntözné, Dunánk medrét mélyebbre vájné, törvényinket és szokásinkat rozsdáiktul 's penészeiktül kitisztítná, 's csak efélet, de igaz számtalan illyest eszközlene, — az egészet hyperstheniába hozhatná, 's azt gyuladás által, mellyet most a' sok homok lapály, székes tó 's berek nem enged, végkép megsemmisítné!

Ki fogja azonban illy okoskodók sorába tartozónak vallani magát? Azt hiszem egy igazságos 's józan ember sem; mert az tökéletesen arrul lesz meggyőződve, hogy mi Magyarok még annyira vagyunk a' valódi honi egészség határjátul, mennyire áll a' sthenia a' hyperstheniához; 's ekép — mondjuk ki egyenesen — mind morális mind physikai létünkre nézve a' legnagyobb szánakozást gerjesztő astheniában sorvadunk; 's ekép legszentebb kötelességünk: éjjel — nappali fáradozással eszközteni, 's ha kellene még szívvérünkön is megvásárlani a' honi egészség, erő 's boldogság nagyobbításának áldását. Ez pedig csak úgy létesíttethetik, ha a' bátor-ságos ingatlan tulajdon mindenkinek megszerezhetési köréhez van csatolva, t. i. ha a' Hitel felállíttatik, az Aviticitás a' Fiscalitással eltörültetik, 's a' tágos világnak akármilly részében született fija, Hunniában ingatlan tulajdont mint valóságos sajátot bírhat.

Ha ezen törvények felette jó befolyással lennének az egészre nézve, 's nemcsak a' jelenre, minthogy felállítások nem természet-elleni ösztönt okozna, hanem egyenesen a' honi egészség, erő 's boldogság tőkéjét emelné magasbra; kérдем mikép 's miért volnának 's lehetnének azok veszedelmesek a' földbirtokosakra nézve, kiknek birtokibul áll összeleg a' haza? 'S ha ezekre nézve nem volnának károsak — a' mi lehetetlen, mert a' közjó legközelebb 's hathatósblag éri azokat, kik, ugy szólván, a' közbirtokban egyenesen osztoznak — valljon mikép gátolhatnák a' legnagyobb birtokosak, t. i. az ugy nevezett nagy familiák, fentartását? Éppen olly keveset, mint a' virágzó fiatalság a' jövőendő aggkornak nemcsak nem árthat, sőt ennek annál hosszabb életet ígér, minél virágzóbb. Miből az következik, hogy azok, kik a' földbirtokosak jelenkori hasznát azért gátolják, hogy annál tovább 's biztosabban fenmaradjanak utóik, egy cseppet sem tesznek bölcsebben, mint ha valaki egy test életét az által gondolná és remélné hosszabbítani, hogy annak érverését 60^{ml} 30^{ra} lassitná, emésztését 7 óráról 14^{re} hosszabbítaná 's a' t. azaz: annak életét valóságos hervadásra szorítaná. 'S ha ez áll, akkor nem tagadhatni, hogy mostani systemánk nemcsak nem jó 's helyes a' nagy familiák valóságos megtartására, hanem felette rossz és helytelen, ha nota bene a' familiai *conservatiót* nem akarjuk *praeservatióval*, t. i. egy puszta régi név minden egyéb becsnélküli betürendjének fentartásával összezavarni; 's ekép az említett 4 de kivált utolsó permissiv törvénynek felállítása, még azon hiedelemnek sincs ellenére, hogy az ugy nevezett nagy familiák fentartása szükséges az egésznek boldogságára, mert világos, hogy azok a' javaslott systema után sokkal jobban conserválhatják, 's ekép conserválandják is magokat, mint a' mostani fejletlen systema alatt.

'S valljon mi megint ezen elfogultság oka, melly a' közönseget e' tárgy körül tökéletes sötétségben tartja? Semmi egyéb, mint országos embereink legnagyobb részének járatlansága a' reactiók törvényi körül — — melly, mint fentebb érintém, felette fájdalmas, 's a' közönségre nézve kimondhatlan káros.

A' mostani fejletlen systema által tagadhatlan sokan conserváltatnak, 's ez módnélkül szembe szökik; de bezzeg annyival többen rontatnak is meg, 's ez ismét a' közönséges figyelem előtt észrevehetlen; 's im ez kifejtése az e' tárgykörüli elfogultság valódi okának!

Minden engedékeny 's lágy törvény okvetetlenül éppen ezen most említett effectust szüli. Tíz bűnöst 's gondatlant directe kimél, ellenben százártatlant és szorgalmatost indirecte büntet. Egy nagyfamiliabeli tékozlót p. o. mindenek felett pártol; ellenben annál keményebben sújtja vagy a' közönséget, vagy azokat, kik birtokát átvették; a' közönséget: ha az új birtokosak bátortalan tulajdonokat parlagon hagyták, a' mi által a' nemzeti tőke csonkult; az új birtokosokat pedig: ha azok a' jól 's szorgalmasan műveltet megint kiadni kénytelenítették. Meglopja valaki a' domesticát: 's az engedékeny 's lágy törvény feloldja ---; de valljon mit okoz? hogy e' dolog végkép olly köz divatu lesz — a' mit az ebbeni szomoru tapasztalás nyilván bizonyít, mert szinte alig van vármegye a' tágnos hazában, melly eféle égető szégyentül tökéletesen szűznek mondhatná magát — hogy midőn még a' pirulástul is elszokott bűnösök legyeztetnek, a' helyett hogy valami kellemetlen dilemma, sőt trilemma, vagy is inkább négy águ tetralemma közé állíttatnának vagy inkább függesztetnének, ezernyi, sőt milliói adózók büntettetnek legkeményebben; mert a' már egyszer is nehezen fizetett adó helyett sokszor annak másodszor fizetésére is szoríttatnak. 'S így számtalan példa azt mutatja nyilván, hogy a' rosszat, lágyvelejt, tanulatlant 's gondatlant ápoló törvény, midőn e' szép társaságnak néhányit *tán* megmenti — 's csak *tán*, mert ez is kérdés — minden bizonnyal számtalan jót, okost, tanultat 's gondost szünetlen büntet; 's ekép nem az élet elvének, de a' rom Istenének állít oltárt.

Vizsgáljuk ezen olly felette fontos tárgyat, melly körül az ország virágzó vagy hervadozó jövődjé forog, még közelebbről practice:

Az ellenfél azt mondja "Ujitházi, habár ma mindenét

el adja is, nemzetségét még sem ronthatja meg, mert legkésőbb utója is visszaszerezheti jószágát."

Erre én példával akarok felelni. 'A' magyar birtokos akár nőtelen, akár házas, vagy akármily körülmények közt van is, vagy familiájaért bona fide aggódó, vagy szántszándékkal nem gondoskodó, vagy eszes és szorgalmas, de szegény és szerencsétlen, vagy esztelen 's korhely. Ugy hiszem több vagy kevésb módosítással szinte csak ezen négy árnyékozatra oszthatni a' magyar földbirtokosokat általában. Ha ez áll, akkor azt vagyok erősíteni bátor, hogy nemcsak az egész közönség nyer javasolt systemám elfogadása következtében; hanem egyenesen a' nagy familiák is; pedig a' közönség: a' nemzeti tőkének systemám szerint okvetetlenül felemelése után, többek közt az által legfőképp, hogy a' birtokosoknak egy része el fogja vagyonát adni, mellyet ma adósságokba fulaszt, 's eképp sok vidék művelés által fog virágozni, melly ma vadságban hervad, minthogy az tehetetlen vagy gyáva kézből tehetős 's gondos kézre menend át, 's a' szerencsétlen vagy gyöngye velejű birtokosok helyökbe szerencsésbék 's erős velejűek fognak ülni, a' mi — én legalább úgy hiszem — a' közönségre nézve nemcsak nem valami szerencsétlenség, mellyen busulni kellene, sőt inkább olly nagy szerencse, mellyen eléggé örülni nem lehetne; 's ez a' közönség legnagyobb nyeresége! A' mi pedig a' nagy familiák hasznát illeti, bármily esetet 's összeköttetést képzeljünk is magunknak, azt fogjuk találni, hogy a' mai systema alatt azok, kik tudnak, 's nem illusorie de valósággal segitni magokon, úgy állnak azokhoz, kik magokon segitni nem tudnak, mint $1 : 10^{hez}$; a' javított systema után pedig viszont a' magokon segithetők állnának a' magokon nem segithetőkhez úgy, mint $10 : 1^{hez}$.

Tegyük fel — 's ez a' legközönségesb eset — egy negyven esztendőse feleséges embert, kinek sok gyermeke van, 's ki egy fecserlő atya után éppen most lép roppant jószágiba, mellyek 90 ezer jövedelmet hoznak, mellyeken azonban szinte $1\frac{1}{2}$ millió adósság fekszik. Képzeljük ötet jó atyának, eszes és becsületes embernek; valljon mit fog vagy inkább mit

képes tenni mostani pénzbeli systemánk után? Legjobb siker után se többet, mint hitelezőit annyira megnyugtatni, hogy tőkéiket ne mondják fel, 's minden lehető reductio 's éjjelnappali fáradozások következtében azt eszközteni, hogy jószági tán 10 ezernél több jövedelmet nyujtsanak. 'S itt el van határozva sorsa, mert ezen állapotbul maga magát ki nem mentheti; 's abban mindaddig fog szegénykedni feleségével, kisdédével, tán unokaival is, mig abbul egy véletlen vagy Deus ex machina fel nem emelendi őt, vagy viszont a' legkisebb szerencsétlenség vagy övéinek gondatlansága egészen tönkre nem rántandja le. A' jószágnak — melyet eszközlő tőke nélkül nagyobb jövedelemre nem bírhat — egy részét eladni, ítélete szerint legjózanabb volna, mert azon 10 ezer, melyet nagy munka után általányosan a jószág jövedelmiből megmenthet — a' többi kamat fizetésre menvén — ugy is olly kevés, hogy alig pótolja ki a' nagy számu háznépnek csak legsürgetőbb szükségét is; 's ekép minthogy se jószág-javitásra, sem amortisatióra nem marad semmi, nincs ok, hogy ezen stagnatio ezer esztendő előtt megszűnjék, mert a' szerencsés non putarem felette kényes és ritka madár; ám de van elég ok, hogy az említett stagnatio tökéletes dissolutióba menjen át, minthogy baj, galiba, elbomlás és szerencsétlenség az embernek mindennapi leghivebb vendége, mellynek soha sincs hijával a' ház. Józeni — legyen tán ez neve — mindent fog próbálni, hogy e' kellemetlen állásbul kiláboljon. 10 ezer forint, igaz, szép jövedelem, de annyi jószág után, egy *nagy familiának*, mellyektől annyit vár a' haza, a' közönség — 's tán némi jussal — felette parányi; 's Józeni elkeseredett érzéssel hagyja folyni az időt mint foly; 's nem mert az élet legtöbb kellemeiről le kell mondani magának 's házfefeinek: hanem mivel hazájának dolgait se directe se indirecte hathatósan nem szolgálhatja, nem emelheti magasbra; directe nem, minthogy ideje saját dolgai után perdül le, 's tehetlensége miatt se jószágit a' közjóért virágoztatni, se ahoz egyenesen járulni nem képes; indirecte pedig, mivel kisdédiből korántsem nevelhet olly minden oldalrul csinosult polgárokat

a' hazának, mint a millyeneket a' közönség a' nagy familiák sorából méltán várhatna, 's kik, ha a' pusztán teremnek, soha nem fejlődhetnek ott ki hozzájuk illő 's honosikat sikerrel szolgálható tulajdonokra. Az életnek, világnak, tapasztalásnak árjaiban kell azoknak valódi kincsért megvinni; 's kitisztult ismételik 's nemesbült érzelmik által magasbra emelkedve, a' honuak igazi Nemeseivé válni. De Józani se nevelésre se utazásra nem költethet; 's így a' véletlenül 's természeti hajlandóságon kívül, egyéb szinte nem is határozza el fiainak — t. i. a' *nagy familiabeli ifjaknak* — characterét, életmódját, belbecsét, azaz igazi értékét. Józaninak vérzik szíve, — a' mi azonban a' kegyetlen systemát nem lágyítja, mert makacson áll ez minden becsületes mód ellen, melly szerint ő magán 's magáéin segíthetne.

"Hiszen más hazákban 4^{er} 's 3^{er} is kapnak elég tőkét; miért nem kaphatnék hát én is?" Ekép esdeklik végkép Józani.

Mire a' vén systema viszont így felel "Mert a' familiákat conserválni kell, 's ezen okbul nem engedhetem a' hitel fellállítását; minek következtében, igaz, Te nemesak 4 de még 10^{er} sem kapsz biztos pénzt; de ennek még is úgy kell lenni, mert a' salus publica ezt úgy kívánja!"

Józani. "Azt hallom más hazákban szívesen vesznek jószágot, ha az csak 3 percentet hoz is bé, ámbár a' művelésnek már felette magas polczán állnak; valljon miért nem adhatnám én el fejletlen jószágimnak legalább egy részét 3 percenttel számlalandó summáért, a' mi által tüstént segítnék magamon 's magaméin?"

A' vén systema. "Ez mind igaz, 's Te nem adhatod el jószágodat 3^{al}, sőt 6^{al} is nehezen, nem tagadom, mert bolond volna ki megvenné; de én ezt mély bölcseségemben, mellyet Te nem foghatsz meg, készakarva tettem, mert az Aviticitást 's Fiscalitást állítottam fel, minthogy a' familiákat conserválni kell."

Józani. "Ha pedig kis darabokra osztva, 100, 200 holdként adhatnám el jószágimnak most teljességgel hasztalan, messze, kézen kívül fekvő részecskéit, még szaporábban lép-

hetnék a' legnagyobb rendbē 's vagyonságba; mert jobb-féle szántóvetők 100 's több forintot szívesen adnának egy egy holdért — mellyek előtttem most szinte semmi becsűiek, mert szinte semmit sem hoznak be — ha azokat háborítlan 's teljes jussal mint sajátot bírhatnák; 's én, midőn soknak boldogsági talpkövéit megvetném és számtalan szorgalmas háznép háladásának legédesb áldásai közt élnék, egyszersmind magamat is rövid idő alatt úgy annyira felsegítném, oh! hogy olly ifjakat állítnék akkor elő, kik az Aristos — legjobb — nevet olly igazán érdemlenék meg, hogy ez által megbékülendnének az aristokrátiával annak legelszántabb ellenségei is."

A' vén systema. "Te felette veszedelmes ember vagy, mert olly sophismákat gördítesz elő, mellyeket magam is axiomáknak tartani vagyok kénytelen. De azért ez engemet nem convincál; hiszen nekem azt jobban kell ex officio tudnom, mi jó mi nem a' közönségnek, mert olly igen vén 's ekép felette böles vagyok; 's azért nem is engedem, hogy magyar nemesen kívül még valaki más is bírjon ingatlan tulajdont Magyarországon. Ah, még most is sinylődöm utána, hogy 1799^{ben} a' polgári telkek, 's csupa abusosok által még a' szőlők is némileg kicsusztak atyai kezem alul. Igaz ugyan, hogy azok most iránylag igen virágzóok; de éppen azért van már bennök a' halál magva (!) Illy hervadásra 's tán még nagyobbra nem engedem hanyatlani az ugy is igen gazdag 's olly szép hazát; 's ekép tartsd meg csak Te is jószágodat csorbátlan, mert a' salus publica, a' nagy familiák conservatióját, mint conditio sine qua non-t megkívánja."

Józani. "Hiszen én nem óhajtok egyebet, mint hogy familiám velem együtt conserváltassék; 's azt hiszem: ehez, Kegyelmességednek önszabta törvényei szerint némi kis jusom tán nekem is van; mert hó szakálu eldődöm egyike már Kupa alatt vitézkedett, szép-anyáim egyike pedig Giselának udvarában — — — volt, 's ekép ha familiám nem nagy is, nem tagadhatni legalább módnélkül hosszú; de mind a' mellett ugy élünk egy rakáson, sivatag homok buczkák közt szegénykedve, 's inkább mint egy foetus égettborban *praeserválva*, mintsem

egy nagy familia *conserválva*, mintha a' vén systema egészen megfelejtkezett volna rólunk; 's tisztelet, becsület, de erre mit tud felelni Kegyelmességed?"

A' vén systema. "Látszik mindent fejtegető 's rostáló nyugtalanságodbul, hogy ébren utaztál 's figyelemmel olvastál, 's ekép ujtások mérgével teli vagy úgy annyira, hogy semmi józan distinctiót sem tudsz többé tenni. Nem jut eszedbe, hogy Te gondos atya, eszes és becsületes ember vagy, 's így minek neked a' segítség! 'S lásd itt tűnik ki felette nagy bölcseségem egész gloriája! Mert ha fecsérő, tompa eszű 's nem igen szoros lélekisméretű volnál, mindjárt éreznéd atyai kezemet. Legelőszőr is nem fizetnéd kamatidat, 's paizsom alatt volnál; moratoriumot, sequestrumot kérnél, 's 1 $\frac{1}{2}$ milliói adósságidat felével hoznád rendbe, de csak rendbe, mert ezt sem fizetnéd mind, quia qui habet tempus, habet vitam: 's ekép idővel megint lehetne alkudozni, 's én mindenütt 's mindenben pártolód volnék. Hát ha még a' Majoratus malasztai alatt volnál; Oh akkor látnád még milly gonosz kis Bosco vagyok én."

Józani. "Illy áron nem kívánok conservatiót inkább"

A' vén systema. "Hallgass balgatag érzelő — — nem tudod mit beszélsz: az igazi Nagyságrul, valódi Halhatatlanságrul (!!!) nincs legtávolabb sejdítésed is, mert ámbár meg lehet, sőt hihető, hogy egy ideig szegénykedés után, Te háznépeddel együtt végkép el fogsz pusztulni, az mind semmi, 's azt ne bánd; mert ha utóljára tüzzel, vassal, éhséggel kiostromlanak is régi aviticumidbul, 's Te Tieiddel együtt ezigány sorsra kerülsz is, ez semmit nem tesz, mert büszkén kiálthatsz fel 1^o Ferencz francia királyként: Minden oda van a' becsületen, — de bocsáss meg, összezavartam, nem a' becsületen: de a' juson kívül. 'S így élhetsz, ha győződ 's bírod sok évig, örök jusodnak olly igen kellemes tudatjával! 'S ha gyermekeid, unokáid, utóid, legkésőbb maradékid is csak úgy élnek mint Te, az semmi, éppen semmi! mert a' legvégsőbb ivadékid is, ha pénzt tud szerezni magának, a'

mit egyébiránt magam sem tudom mikép eszközölni; — ezt azonban lássa ő, 's aztán találhat egy kincset — akárkit is kifüstölhet, vagy valami mód csak kipiszkálhat habár századok előtt elkallott aviticumából. 'S im ezen találmány, melly csudálatos bölcseségem legfényesebb tanuja, az örökség ideájához legközelebb viszi a' nagy familiákat; mert ha végkép bizonyos okoknál fogva mindig pórén járnak is, megmarad azért mindaddig jusok 's nevök, míg a' nap nappal 's a' hold éjjel világít. 'S ezen áldást, melly alatt még Te gyáva érzelő is bátran nyughatol, félre érted, legnagyobb háladatlanság. 'S most kikérem egy szót se többé!"

Ennél hozzak e még több példát elő annak megmutatására, hogy a' mostani pénz és vagyoni systema, midőn egyen segít, kilencznek árt? Ámbár kész vagyok ezen irányban mint 1 : 10^{nas} áll, minden esetre 's minden felszólításra megfelelni, azért még sem hiszem azt szükségesnek; mert azon fatalis effectus, mellyet tagadni 's melynek ellenmondani lehetetlen, azt mutatja nyilván, hogy egy felette termékeny ország szinte csak 500 ezer lakos közt van felosztva, 's azok legnagyobb száma olly igen szegény, hogy majd majd csak tiszta lelki táplálékra lesz szorítva, sőt a' legnagyobb familiáknak tán fele már nem sokkal bir többet mint 'Semmit,' vagy — a' mi még rosszabb — csak 'Idegent.'

Az egész tárgy philosophiája tehát azon alapul, hogy a' mostani systema szerint a' familiák nevét 's jusát tovább fenntarthatni ugyan, mint akármilly más systema szerint; de igazi aristokratái fényök — t. i. valódi becsők fentartására a' systemát valóban hathatósan javítani kell. Most éppen olly könnyen megkárosíthatja 's¹ esztelen maga magát vagy nemzetiségét, mint akármilly systema alatt! mert egy, adósságokban végkép elmerült jószág nem tulajdon, hanem a' tulajdonnak csak keserű gúnya; de bezzeg nem segíthet a' jó akaró, gondos 's eszes se magán se övéin; 's ekép az életnek olly sok és

¹ A kéziratban ez után ez van: „ronthatja a rosszakaró gondatlan 's".

szünetnélküli csatái közt, a' vén systema, féltében hogy a' gyávák megfordulnak, keverve jóra rosszra, bátorra félénkre, eszesre, esztelenre, kivétel nélkül egyiránt rakja törpesztő lánczeit; 's így midőn igaz, a' kisebb 's rosszabb részt tartja egy kissé a' futástul, akadályozza egyszersmind a' nagyobb 's jobb résznek szabad mozdulását, 's így a' boldogtalan hazát egy nagy vesztett csatatérré kárhoztatja!

Én egyenesen megvallom, hogy testestül lelkestül az aristokratiai principiumnak pártolója vagyok; de nem ám — 's erre kérek figyelmet — a' szónak elfacsart 's elrutított, hanem annak valódi kellő értelme szerint. A' jónak ereje csak szerencsét 's boldogságot szülhet. Aristocratáskodni pedig semmi egyebet nem jelent, mint a' legjobbak Kormányát, hol t. i. *egyedül az ész, igazság 's erény Isteni parancsolnak*; 's ekép ha fejdelemtől lefelé mindenki egyenlőn csak ezen meny-nyei bírónak engedelmeskedik, óh akkor elmulhatlan szerencse fénylik 's boldogság ragyog, a' máskép gyászba borult hazának szirtei 's lapályi felett.

Engedelmeskedjünk csak mindnyájan ezen most említett isteni magzatok szent szavainak, akármily magas vagy alacsony lépcsőről zengjenek is azok hozzánk: jobban 's mód nélkül sikeresben fentartandjuk azon Aristocratiát, melly az emberiségre, hervasztó fény helyett, a' kellemek minden virágít biztosabban hinti, mint ha ál hiedelminkben az Aristos nevet egy egy nemzetségre fogjuk, melly becsnélküli hin elbizottsága által az Aristocratiának szent értelmét úgy annyira elrutítja, hogy az, 's ekép a' legszentebb, végre közgyűlölség 's közönséges megvetés tárgyává süllyed.

Becsültessék az Aristocratiá mindenek felett, t. i. becsültessék az ész, igazság 's erény disze mindenütt 's mindenkor, akár a' fejdelem, akár a' legutolsó jobbágy, akár a' legvénebb, akár a' legifjabb halhatatlan lelkét ékesíti is az.

Ezen Aristocratiák fentartását — mellyhez magasodni minden becsületes ember a' legerősb ösztönt érzi keblében — csak úgy eszközölhetni legbiztosabban, ha a' kérdésben lévő 4 törvény morális effectusa — mirül itt még szó sem

volt, ámbár ez a' legfőbb — az egész közönséget nagyobb vagy kisebb mértékben az öntudat 's lélekisméretnek azon büszkesége 's férfiúi szerénysége közé állítja, mely szerint a' sorstul megajándékozott, *véletlen elsősegít* az által törekedik tul emelni a' köz de természetes irigység határin, hogy *szerezett elsősegei* a' véletlentül nyerteket messze felül haladják; a' mostohább természet fia pedig szintugy 's viszont tenyere, esze, állhatatos 's tiszta erkölcsű szorgalma által iparkodik helyre állítani azt, a' mit neki a' véletlen megtagadott; szóval: ha a' hitel mindenkire nézve egyenlően szent, 's a' szó annál sérthetlenebb, minél szerencsésb szülöttje a' sorsnak mondá ki azt; ha nem a' hosszú egymásra halmozott évek, 's tán kissé szárazabb archivumokban 's nagyobb gonddal praeservált genealogiai tabellák 's efélék sugározzák azon nimbust, melyben sok régi törzsök — Isten tudja miért — még most is ül, ámbár az napról napra mint inkább egy vastag ködhöz lesz hasonló: hanem ha azon varázsló fény csak olly nemzetségek körül von 's parancsol szent rettegést, édeni szeretetet, 's mindennek hódoló mély tiszteletet, melyek nem hosszú élet-sorok, lopott-idő bitanglasi, álfényű sybaritai lakomák, ünnep-lések 's az önségnek szánakozásra méltó, de még is csudálatos kifejtési által hiszik magokat többi ember 's honfi-társaik felettieknek: hanem melyeknek nemzetségi genealogiája csak az érdem, köz haszonra fordított idő 's a' polgáriság erényinek dicső láncza által van összefüggesztve; 's végre ha mindenki érzi 's tudja, hogy fáradozásinak nyitva áll az emberi szerencsének egy legfőbbike, t. i. ingatlan sajátón élni a' házi boldogság napjait.

Illy morális köz véleményből fakadó szorgalom 's az erénynek minden-feletti tisztelése állit egy országot az igazi Aristocratiának kormánya alá, mely a' fejdelemtül lefelé mindenkinek valódi szerencsését 's hatalmát, 's ekép igazi hasznát módnélkül jobban és sikeresben emeli, mint egy elaljasodott Oligarchia nevelheti azt, mely azt hiszi 'Minden és mindenki neki van lekötelve, ő pedig semminek és senkinek.'

'S illy moralitás kifejtése, melly egyedül józan törvényeknek lehet gyümölcse, hozza végkép az egészet a' lehető legnagyobb bátorlét körébe; a' miből világos lesz, hogy a' salus publica nem egyesek kárán alapul, mellynek örve alatt nemcsak a' szabadság, de még a' nemzetiség elnyomását is plausibiliter eszközölhetni, hanem hogy a' salus publica minden lakosnak az osztó igazsághoz közelítő törvényes állapotján nyughatik csak kirekesztőleg, mert a' törvényes álláspontot félre magyarázni nem lehet.

Állítsuk tehát fel a' 4^{ik} törvényt is; és pedig két ellenállhatlan okból. Legelőször engedjünk *szívügyünknek*, 's ne tagadjuk meg magunktul azon kimondhatlan gyönyörűséget t. i. 'férflás öntartásu szántóvetőinket az emberiség legszentebb jusaiba iktatni'; 's aztán fogadjuk *eszünk tanácsát*, 's nagyobbítsuk minhasznunkért a' köz hasznót, melly az eddig előadottak felül a' kormányra szállna okvetetlenül az által, 's itt pedig directe, hogy a' fundus contributionis maga magától napról napra nevedekné, és így rendesebben is *fizettetnék*; a' nagyobb, kisebb birtokosokra pedig az által; mert közülök mindegyik $\frac{1}{2}$ vagy $\frac{2}{3}$ rögtön többet bírna mint ma, 's tandem aliquando vagy inkább "denno" igazi sajátot bitang helyett; a' tehetetlen, szegény nemességre továbbá többek közt az által, mert akkor szívesen adnának nekik a' nagyobb birtokosak 100—200 holdat jutalmasan el, vagy hosszú bérbe, midőn őket most birtokikbul minden módon *kipurizálják*, a' miről később világosabban értekezendem; a' nemtelenekre nézve végre az által, mert nekik egy egészen új 's tágas *sphaera* nyitvatnék 'szerezni 's gyarapodni becsületes módon, 's más kára nélkül.' Nőne tehát a' nemzeti tőke, mint fundusi mind élesztői erejére nézve; 's ekép erősb lenne a' királyszék, fényesb az aristocratia, gazdagabb a' most tehetetlen nemes, 's — itt jól vigyázzunk — megnyugtatta a' nagy számu népnek azon része, melly már gondolkozik, többet kíván, 's végre gátokat tör, ha azok előtte jó 's emberséges szívüleg soha meg nem nyitvatnak; azon része pedig a' népnek, melly most *buta állatként* teng, gondolkozásra, combinatióra, szorgalomra volna

felébresztve, a' mi által a' népetlenség iránti köz panasz tüstént megszűnnék, mert több ember lenne a' hazában, 's ekép több munkás kéz.

Midőn azonban bizonyos, hogy egy embernek 100 font éppen annyi, 's egy mérföld egynek sem hosszabb, mint a' másoknak: azt sem tagadhatni, hogy a' törvény A^{ra} nézve sem lehet könnyebb mint B^{re} nézve, 's A is csak annyira áll a' törvénytől mint B; miből mathematicæ foly, hogy végkép a' legerősb ország is egymástul szakadni 's az anarchia mindent kivégző romjai alá omolni kénytelen, ha éppen azon politikai véték 's felségi vagy hazai megbántás egyikben könnyebbre taksáltatik mint másokban, 's ha egy felekezet, 's a' sokkal kisebb, közelebb áll a' törvényhez t. i. az Igazsághoz, mint a' másik nagyobb rész.

'S ha ezen anomalia, melly minden becsületes ember előtt csak borzasztó lehet, nem dönté ki eddig azon országok sarkköveit, hol még önkénykedik; azt valóban csak annak tulajdoníthatni, hogy azok nem éltek, de csak haláli álomban szenderegtek, 's ekép a' legnagyobb convulsiókat szükségkép okozó méreg még nem fejtekezhetett ki bennök.

Hazánk — 's mit akarjuk esztelenül tagadni, vagy legsajnosb saját kárunkra fejünkből kivenni már nagyon is felébredt. 'S így legfőképp nemes igazság érzetből 's aztán önbátorság kedvéért legyen Hunniában örök *díszünkre* — mert önként eszközöljük 's nem kinszerítve elhatározva a'

TÖRVÉNY-ELŐTTI EGYENLŐSÉG.

E' próbamunka 63^{ik} lapján egyenesen azt állítom, hogy az individualis szerencse 's megelégedésnek talpköve, az egész közönséget általányosan tekintve, nem valami relativum, hanem valami tökéletesen elhatározott positívum, azaz: hogy habár millió kivétel van is, a' józan embert rendszerint még sem emelik se képzelgési vagy szenvedelmi álmái, se felhőkben-uszó ábrándozási a' szerencse 's megelégedés némi magasságu lépcsőire, hanem azokra kirekesztőleg csak azon testi 's

lelki szükségeinek kielégítése után léphet, mellyek emberi természetének kifejtett, vagy még lappangó, de bizonyos tulajdonihoz elszakíthatlanul vannak kötve. Ezen theoriának tökéletesb kifejtése, mellyet a' hihetőségek szoros tudományu számítására állítok, azonban olly hosszadalmas, hogy azzal ez alkalommal elő állni nem merek; s így arra vagyok — a' hely szűke miatt — szorítva, hogy az éppen most kérdésben lévő törvény jobb felvilágosítása okáért, themámnak, t. i. az individualis szerencsének 's meglegedésnek legmélyebb sarkkővét minden előzmény nélkül itt egyenesen kimutassam.

Ama férfiúi öntudat *'egy halandó kegyelmétül 's önkényétül sem függni'* ezen sarkkő!

'S ha mi ma élő magyar Nemesek csak félig meddig értjük is jóllétünk philosophiáját, nem fogjuk tagadhatni, hogy az abban gyökerezik legmélyebben, hogy *kirekesztőleg csak a' törvény alatt állunk.*

A' török rabszolga térdelve így remeg a' mindenható Sultan előtt "Uram, fejem 's mindenem Tied; jó kedved kincset, rossz kedved halált ad — — irgalmazs és kiméls!"

A' magyar nemes ellenben mély tisztelettel, de állva, így szól fejedelméhez "Uram, fejem, szabadságom, 's mindenem Tied, ha a' hazai törvényeket megsértem; de személyedtől csak kegyelmeket várhatok — — —." 'S ha ily correlatióknak közönséges következtetést tekintjük, azt fogjuk látni, hogy a' lefolyt nyughatlan századok sirhanti alul, számos fejedelem véres fővel bizonyítandja bé az önkénynek sokszori szomoru végét; midőn a' törvényes köz atya rendszerint virágokkal ékesített s' nyugalmas sirboltja körül csak azoknak szóland vérök, kik azt híven 's örömet ontották érette.

'S ha kérdezem 'valljon ki szerencsésb a' Török e, vagy a' magyar Nemesember?' — alig van rá felelet; mert a' módnélküli különbség szinte összehasonlítást sem enged; ha pedig egy¹ törvényes Királynak meglegedési és szerencsei sarkköveit hasonlítjuk egybe: nem leszünk e kénytelenek

¹ A kéziratban ez után még ez van: „török Sultánnak s egy”.

hinni vagy legalább feltenni, hogy az itt említett elsőnek szerencséje is csak éppen azon idomzatban állhat egy törvényes fejdelméhez: mint a' millyenben egy Töröknek szerencsei sulya áll egy magyar Nemeséhez; 's tán ezen okbul, mert egy Sultan hatalma 's ekkép szerencséje éppen úgy függ a' játszi véletlen kényeitől, mint megint rabszolgájának léte az ő kényeitől, 's így azon lánczolat, melly a' török jobbagyot török fejdelméhez köti 's viszont, semmi egyéb mint hatalmaskodás és félelem, melly szerint nem fél a' Sultan semmitől és csak önkénye szerint cselekszik, ha nota bene a' Véletlen, a' Fortuna neki kedvez; de bezzeg a' török jobbagy sem fél semmitől és csak vad indulatja szerint cselekszik, ha t. i. megint neki kedvez a' Véletlen és Fortuna; 's ekép Törökországban a' köz szerencséjének talpköve egy *casus fortuitus*!

A' törvényes magyar Király azonban az atyai érzelmek legszentebb köteléki által kapcsoltatik Nemeseihez, 's mivel valódi bizodalom bizodalmat, igazi szeretet viszonszeretetet, atyai gond fiui háladatot szokott szülni, 's valóban felette ritka kivételekkel mindig szül is: természetesen foly, hogy viszont egy törvényes Status megint a' fiui érzelmek legszentebb kötelékivel kapcsoltatik Urához; 's így azon lánczolat, melly a' magyar Nemesembert köti magyar Fejdelméhez, semmi egyéb nem lehet, mint az örök igazság, viszontisztelet 's köz bátorság gyémánt láncza, melly szerint a' Fejdelem minden viszontagságok közt Nemeseinek atyja marad, a' Nemesek pedig a' királyszék körül akkor állnak leghivebb paizsként, mikor az veszedelemben forog; 's ekép a' magyar Fejdelem és nemes-közi szerencséjének talpköve egy *casus positivus*.

Azon correlatio, mellyben a' Sultan áll szolganépéhez 's ez viszont hozzá, természet elleni, t. i. az embernek természeti tulajdonival ellenkező: mert ez mindenek előtt megkívánja a' bátor létet 's biztosságot; de a' Török márul holnapra nem tudja miért 's mikor veszen bucsut feje mellétől, vagy mikor szorítja ki lelkét testéből a' sinor. 'S ezen okbul

nem hiszem, hogy minden véletlen szerencse, t. i. roppant szám, felséges éghajlat, leggazdagabb föld 's az Isten minden lehető anyagi 's ajándéki mellett is *idomlag* annyi fájdalom, epedés 's kétségbeesés sulya nyomta volna egy országot is, mint a' török birodalmat, mellyben a' halál elve már régóta uralkodik, 's azt el is rontja végkép, ha ezen correlatiók tovább is fenmaradnak. Azon correlatio ellenben, mellyben mélyen tisztelt Urunk hozzánk Nemesekhez 's mi viszont Urunkhoz állunk, az örök természetnek alapin nyugszik, 's ekép mind a' két résznek nem relativ de positiv megelégedésének 's szerencsájének legmélyebb sarkkövét alkotja. Gond nélkül ringathat minket, ha a' törvényt nem sértettük, nyugalomra az álom, 's a' bátorság angyala biztosan ütheti köztünk lakhelyét fel; Urunk viszont valósággal halhatatlan, mert védelmére halni köztünk annyi kész, 's ha öt órája egy szebb életre, örökké fenmarad emlékezete hű kebelben. 'S im ezen összeköttetés megint annak oka, hogy Hunnia annyi viszontagság közt, t. i. csekély száma, mostoha 's tengerpart nélküli helyzete 's a' t. szóval a' természet és sorsnak annyi mostohasági közt, még is él, 's egy szebb jövődönnek 's erősb életnek teli bimbóját hordja keblében.

A' magyar nemesi szabadság talpköveinek legmélyebike a' Partis I^o 9^{us} philosophiája, és semmi egyéb mint annak praxisa, a' mit én itt szerencse-sarkkő nevezet alatt a' magyar Nemes 's Török-közt különbözősnek jelöl fejtegetek. Mig ezen törvénynek tiszta szelleme lebeg fölöttünk, 's vagy mimagunk nem facsarjuk félre, vagy azt magasb hatalom fonákul nem magyarázza vissza, mindaddig a' positiv szerencsének 's megelégtetésnek legmélyebb, legerősb sarkkövén nyugszunk, mert a' tágas világon senkinek kegyelmétül 's önkényétül sem függünk.

Mig fentartjuk ezen alapot — — oh akkor a' világi szerencsének legroppantabb egymásra halmozása is bátran 's az egekig tornyosulhat fel boldog sorsunkon; mert megelégedési sarkkövünk nem valami képzelgési, szenvedelmi, ábrándozási 's így felette gyöngye relativum, de lelkünk tulaj-

donában mélyen fekvő, 's ekép egy felette erős positivum. Ha ellenben elrontjuk ezen alapot, akkor a' világnak legkisebb kellemei, bájai 's kecasei sem fognak emelkedhetni fölöttünk fel; minthogy szerencsetalpkövünk nem egyéb lesz mint levegő, köd, füst.

Megelégedésünk, emberi szerencsénk talpköve tehát a' Partis I^{ae} 9^{us}.

'S most egyenesen kérдем az Olvasót, áll e a' mit mondtam vagy nem? Ha azt feleli 'nem,' akkor minden további okoskodásnak vége; ha pedig 'igent' mond, ekkép folytatom okoskodásomat:

A' Partis I^{ae} 9^{us} ránk magyar Nemésekre nézve olly égi malaszt, hogy azt valóban úgy kell tekintnünk, mint védangyalunkat, ki ha egyszer elhagy, 'borúra fordul a' derű' 's minden férfihoz illő örömnnek vége. Legszentebb kötelességünk tehát ezen mennyei védnek viszon-védjét venni.

'S eddig úgy hiszem — a' mennyire én ismèrem a' magyar nemességet — velem e' szakaszban a' nagyobb rész pontiglan kezet fog. Már a' mi a' módokat illeti, melyek által ezen legbecsesb sajátunkat örök bátorlétben fen is lehessen tartani, az más kérdés; 's itt megint meg kell vallanom: igen félek, hogy honfitársim nagy rész ezen czél elérése végett inkább *természet-elleni* mint *természet-szerinti* módokhoz lesz hajlandó vagy legalább 'még most hajlandó' nyulni.

Egy bizonyos könyvben ez áll "Milly röffel Ti mértek másoknak, ollyannal fognak azok viszont nektek mérni." 'S ha nem akarjuk magunkat készakarva 's legfájdalmasabban megcsalni, azt fogjuk találni, hogy ezen állítás valóságát t. i. hogy azt büntetlen soha nem lehet megsérteni, minden szá zad, minden esztendő, minden nap, minden óra, eltörülhetlen betűkkel bizonyítja; minthogy bizodalmatlanság bizodalmatlanságot, gyűlölség gyűlölséget, önkény önkényt, irgalmatlanság irgalmatlanságot, szóval: a' nyomás ellennyomást okoz; 's ha nem egy óra, egy nap, egy esztendő, de minden bizonnal 's annál nagyobb erővel — egy, két vagy több szá zad leforgása után is.

'S ha ezen isteni szót, melly az örök igazság magyarázata, nem akarjuk kétségbe vonni, azt sem tagadhatjuk, hogy a' P. 1^{re} 9^{us} égi malasztját ennekutána mind kül mind bel megtámadások ellen csak úgy fogjuk köztünk örök bátortelben legbiztosabban fentarthatni, ha annak férfihoz illő méltóságát hazánk minden lakosira ruházzuk, azaz: ha 'jobbágyinknak olly rőffel mérünk, millyennel kívánjuk, hogy megint a' kormány nekünk ezentul is mérjen!

Ha országos történetink, törvényi módosításink, de kivált abususink egybefoglalt szellemét tekintjük, azt leszünk kénytelenek elismérni, hogy midőn a' magyar nemesnek is tán egy kissé rövidebb rőffel mérnek most mint az előtt, az adófizetőnek markában maradt rőf is idomlag felette kurta lett, azaz: hogy valamint mi bántunk alattvalóinkkal, úgy bántak tán felsőbb hatalomtul segítve velünk felettvalóink; a' minek 'a *talio* törvényéből szükségkép folynia kelle.

Sok tudom azt fogja mondani "Ezen okoskodás nem áll, mert máskép 800 esztendő leforgása alatt már kellett volna tapasztalnunk a' talio következtetést." — Mire én így felelek 'A' talio következtetési valljon nem olly világosak e' mint a' napfény? 's nem tapasztaljuk e azokat, directe minden országgyűlésen, hol — — — — — válaszok — — —

— — — — — ; — — — — —
— — — — — ?¹

800 esztendőn tul is elnyomathatik *látszólag* a' természeti törvény, de annak tüze mindig ég, habár nem lobban is fel, 's annál nagyobb erővel rohan végkép ki, 's atomokká semmisít maga körül mindent, mennél nagyobb és több idej teher

¹ A kéziratban a pontozás helyén ez van: „a' hol annyiszor nyomja el a' clementia a' justitiát; 's indirecte már annyiszor 's a' honnak külön részeiben?” Ezt Drescher censor teljesen törölte s Széchenyi eredetileg tisztán vonalakkal jelezte e helyet, mint a meglevő kinyomtatott ívek bizonyítják. Ebbe „a válaszok” szó közbeszurását maga Széchenyi jegezte be a censurált példányba s így került e két szó a lípesei példányba is. Lásd a bevezetést!

feküdt rajta. Sokáig állhat egy épület, habár hézag rejtezik is alatta, de a' legkisebb földindulás, ugy szólna egy 'Véletlen', egy 'Semmi', kidönti sarkából.

Mások illy ellenvetést fognak tenni "Nincs a' magyar Nemes Fejdelméhez azon relatióban, mint a' millyenben áll hozzá az adófizető." A' mit én igen jól tudok, hogy t. i. se de jure, se de facto nincs azon relatióban; hanem azt vagyok mondani bátor, éppen itt fekszik a' baj, hogy se de jure, se de facto nincs azon relatióban; 's ekép a' nemes és szántóvető-közi relatio természet-elleni, 's így előbb utóbb ketté pattanni kénytelen. Elég csuda, hogy 800 esztendőig illy correlatio némileg fenállhatott, ugy annyira, hogy valóban az Istent ezentul nem kellene többé kísértetni, hogy érettünk bűnösökért ezen csudának még továbbra is terjessze fentartását, a' mit, emberileg ítélve, nem is érthetni el máskép, hanem csak ugy, hogy a' nagyobb rész állatilag vegetált, a' kisebb pedig a' nagyobbban rendszerint patriarchai szelidséggel uralkodott; a' mi azonban — 's ez jó rossz e, azt most nem vizsgálom — mind a' két részről 's általánosan véve, mert számtalan kivétel van, felette megváltozott. A' jelenkornak tehát némileg módosított regimen kell; mert valamint az, a' mi az 1 esztendőnek felette jó táplálék, már nem elégséges a' 10 esztendőnek, 's a' mi ennek igen jó, tán nem elegendő megint a' 20 esztendőnek, 's így tovább, a' 99 esztendősig: szintugy más volt Árpád ideje alatt a' Magyar-nak hasznos, más Corvin, megint más Károl alatt, 's ma megint más, anno 2000 pedig ismét más leend.

Azt fogják továbbá sokan megjegyezni "Nem lehet ugyan tagadni számtalan visszaélés létét, mellyek által némi nemtelen szenved; de ezt nem állíthatni generális regulának, sőt bizonyos, hogy a' földesur jobbágyának rendszerint legkegyesb atyja 's a' i." — 'S im ezen megjegyzést a' legveszedelmesbnek tartom, mert olly édesen hangzik, hogy ördögi subtilitása — melly azonban *tiszta véletlen* 's éppen nem combinált, mert annyi complimentre dicső mondóit valóban nem méltatom — a' legnagyobb auditoriumot is, lágy szívű

's tompa eszü fohászkodási közt, sokszor egy olly édes álomba, vagy inkább olly kemény alvásba ringatja, mellyből még a legvilágosb axiomák hangja sem ébresztheti fel azt többé.

Az állítás pontrul pontra igaz ugyan, de nézzük, mi lappang alatta? A' magyar nemes nem akar senkitül kegyelmet hanem csak igazságot, 's ez tökéletesen jól 's emberül van; de más részről még sem akarja, hogy hozzá megint a' szántóvető is így szóljon "Uram, nem kell a' Te kegyelmed, hanem csak igazság." 'S ez, az élő Istenhez kiáltok, se jól, se emberül nincs!

A' Török — 's ez bármi nagy sophismának látszassék is, még is igaz — némi jussal kinozza alattvalóit. Önkény itéli ötet, 's így ő is önkénnyel itél; rövid rőffel mérnek neki, 's ekép ő is röviddel mér. De vajmi féltékeny a' magyar nemes, hogy önkény alá ne kerüljön: 's ez dicső, felséges; más részről pedig milly szűk lelkű sok közülök azt megtagadni mástul, a' mit maga olly forrón kíván; 's ez megint több mint szégyen, több mint ignominia. Ő constitutionális törvényes királyt kíván magának, 's ez férfiúi öntudatu kívánnat; de jobbágyinak viszont nem törvényes hanem atyáskodó, azaz: önkényes, és egyszer felette jó, máskor megint felette kemény földesura akar lenni, szóval: mód nélkül hosszú rőföt kíván magának, másnak pedig igen igen kurtát szán; a' mi semmi egyéb, mint a' leggyávább igaztalanságnak pirulást okozó példája.

Hallom erre ezt "Egy két felette ritka eset nem mozditó ok az egész fenálló rend rögtöni felforgatására, 's a' nagyobb műveltségű nemesség egészen más körülállások közt van; 's nem képzelhetni, milly veszélyt szülne olly ujítás, melly által a' most még buta nép kést kapna kezeibe, 's azzal ugy bána mások sőt maga ellen is, mint a' gyermek, ki még meg nem érett 's nem tudja mit tesz." 'S ez is tagadhatlan mind igen plausibilis; de valljon mi lappang megint ez alatt? Kérdezzük csak: mi a' fenálló rend, mi a' rögtön változás, milly nagy műveltségű a' nemesség, milly kést adunk a' nép kezébe 's a' t.? 's azt fogjuk találni, hogy a' most

fenálló rend, mellynek ebéli javítása mindent felforgatna (!), az uriszek, hol bíró 's alperes egy személy; ezen törvényszéken kívül pedig a' legkegyetlenebb önkénynek annyi egyes eseti adják magokat elő, hogy azokkal foliantokat tölthetni, 's mellyeket rendre ki fogok tálni — 's vagy 20 esztendei gyűjteményem készen áll — ha arra méltók által felszólítatom, mert eltökélett férfiúi szándékom 'inkább honom hiv szolgálatjában veszni, mintsem annak szégyenei 's mocskai közt éltém fogytáig fuladozni — — — azt fogjuk találni, hogy nem ritkán az hoz ítéletet arrul, 's nota bene semmi egyéb mint kénye után, kibén az öltözetén, bajuszon és sarkantyun kívül, szinte egy férfura ismértető jel sem található; 's végkép, hogy azon kés, mellyet illy móddal a' nép kezébe adnánk, nem volna egyéb, mint kilencz millió legázolt lakosnak emberhez illő sorsra emeltetése 's azon fegyvernek, mellyel annyit önkénykedtünk, kezünkül kivétele 's annak a' törvény kezeibe tétele; a' mi többek közt annak is venné elejét, hogy végre a' reactió törvényei szerint más által ne szorittassunk arra.¹

A' mi pedig a' műveltséget illeti, tagadhatlan, hogy cultivált embernek egészen más bánásmód kell mint annak, ki még alig bujt ki az állati sorbul; 's ámbár teljességgel hiszem, hogy ezen utólsókra nézve mostan még a' ki nem végző, de csak kinzó testi büntetések is némileg szükségsek: úgy más részről azt vagyok állítani kész — ez megint sok előtt bármilly paradoxnak látszassék is — hogy ha már éppen egy politikai vétekért az egyiket keményebben kell büntetni a' másiknál, akkor az örök igazság szerint nem a' szegény tudatlant, neveletlent, állati indulatut kell keményebben büntetni, hanem azt, ki nagyobb vagyon után, jobb nevelés 's tanulás által köteles volna szenvedelmet zablában tartani, 's a' törvényt semmiben át nem hágni, azaz: — 's nyersen kimondva — hogy ha a' nemtelen, teszem például, 10 forint

¹ „— — más által ne szorittassunk arra” helyett a kéziratban eredetileg ez van: „az adózók tán igazi kést ne vegyenek kezeikbe.” Lásd a bevezetést!

lopásért végeztetnék ki, akkor a' nemest 5 forint lopásért kellene kivégezni.

'S hogy illy okoskodások és javaslatok általányosan nem tetszenek a' nemesi közönségnek, az igen természetes; mert ben van az emberi természetben 's így benne is, azon igazságtalan szesz: 'parancsolni akarni de szót nem fogadni, törvényeket alkotni de azokat nem teljesíteni, másnak kegyelmét megvetni de megint másokat az alá vetni, az önkényt halálos bűnnek kiáltani de mindenben önkénykedni, csak a mai nap hasznát tekinteni de a' jövődőrül nem gondoskodni 's a' t.' Illy javaslatot — melly egyébiránt nem az, hogy egy rész keményebben büntetessék mint a' másik, hanem a' törvény mindegyik előtt csak egy legyen — nem is intézek azért a' sokasághoz, mert az valóban nem tudja, neki mi jó, mi rossz; hanem egyenesen honunk azon polgárihoz, kik messzebbre látnak mint a' jelen, 's jól tudják, hogy a' jövődő idő szerencséje soha sem nyughatik éppen azon alapokon a' millyeken állott a multban; 's ekép éppen azon idomzatban, mellyben az ember mind jobban 's jobban emelkedik a' baromi sorbul ki, a' törvényeknek is időről időre nemesülni 's a' gondolkozó ember lelkébe szőtt tulajdonihoz illesztetni kell.

A' törvény-előtti egyenlőség természetesen a' polgári élet minden ágazatiba vág; de azoknak, kik eddig általányosan véve, úgy szólván mindig csak legyeztettek, 's a' törvény fenyítő hatalmát csak félig meddig érzették, a' *büntelési törvények egyenlősége* jelenik meg leginkább azon borzasztó forma alatt, melly a' gyávát, gonosz lelkűt 's rossz lélekisméretűt ijeszti vissza, 's a' régi természetelleni, 's ekép többé sokáig fen nem maradható rendetlenséghez szorítja, akármi legyen is vége; az erőset, jó lelkűt 's tiszta lélekisméretűt azonban egy cseppet sem ijeszti meg, sőt az által vigasztalja mindenek felett, hogy a' helyreállított természeti rend egy biztosb és bátorságosb jövődőt mathematicai igazsággal ígér, a' mi mindenkor, de kivált mai világban, mondjuk ki egyenesen, nem lábbal tapodandó ígéret!

A' büntetésrűli idea a' legnyomorultabb sophismák közt sorvadoz ugy annyira, hogy sok abban találja legfőbb becsületét, hogy ötet a' büntetés csak nehezen, vagy félig meddig vagy éppen nem érheti; midőn, gondolatom szerint, az igazi becsület abban áll: a' legkisebb büntetést soha meg nem érdemleni. Ha nem szégyen embernek lenni, azaz a' földi salak minden nyomorultságit kebelben hordani — a' mi egyébiránt megint más kérdés — akkor a' büntető törvények alatt állni sem szégyen; de — ismét gondolatom szerint — az a' szégyenek szégyene: éppen azon törvényeket büntetlen sérteni akarni, melyek másokat legirgalmatlanabbul sújtnak. 'S ez nemcsak igaztalanságok igaztalansága, hanem egyszersmind az esztelenségeknek is legnagyobb esztelensége, mert hogy hihetni azt, hogy mostani világban 9 millió, melly annyszor önkény, de még törvényesen, vagy legalább usus vagy abusus szerint, is legirgalmatlanabbul benevolisáltatik — óh be keserű *satyra* ezen terminus technicus a' valóságos benevolentíára! — 's egy kis lopásért kétségbeesésig kinoztatik, az illy bánásmódot tovább is fogja tűrni, ha más részről sokszor azt látja, hogy némi privilegiumolt rendbontónak viszont még emberi vérrel fertőztetett kezét se szorítja békóba a' törvény, 's a' domesticát lopó, árvákat 's gyámalattiakat álnokul kijátszó, a' tehetetlent nadályozó, jobbágyát kinzó, fegyvertelen idegent megtámadó, nem ritkán biztosan jár köztünk, sőt — mert minden componálva van már, t. i. a' machina kerekai jól megkenve — egy társaságban van velünk, sőt némellykor egy asztalnál is ül! 'S im itt mind azokat, kik azt hiszik, nem ismérem a' hont, arrul teszem bizonyosakká, hogy semmi a' világon nem fog hátráltatni, mind ezen most állítottakat, mint valósággal sokszor megesett 's impune végbevitt tetteket, rendre előhoznom; a' miből az fog tán kisülni, hogy igen is jól ismérem az országot, — midőn más részről Isten segítségével reméllem, az fog belőle lassanként eredni, hogy némi Magyar szebb jövőre ébredend, 's végkép 'többet fog a' büntül rettegni mint a' büntetéstől, s kevesebbet a' rossz hirtől mint a' bel becs hijátul'; s így midőn a' köz

moralitás 's igazi erény sulya nevedetni fog, minden bitorlott reputációnk nélkül, valódi érdemünk szerint is azt kiálthatja majd rólunk a' külföld "Milly valóban nemes ország Hunnia, melly nem tűri maga közt a' selejtest!"

Azon gyengéd linea pedig, melly fenyítékre nézve a' szabad ember 's a' rabszolga közt van, olly világos, hogy ítéletem szerint, egy isméretes Amerikainak kinyilatkoztatása, mellyre egy társaságban szólittatott fel, azt tökéletesen kifejti. Ő ezt mondá "Kinek önkény csak bőrét karczolhatja is sujtatlan, az Rabszolga; kit pedig a' szabadon hozott, ismért és szentül teljesített törvény felakaszt, az szabad ember" --. 'S ámbár ezen állítás némi gúny-ács törpe elbizottságában több *bon motra* fog adni alkalmat, azért annak valóságát még sem vehetni kérdés alá, mert az a' rab- és szabad-közi fenyíték ideáját tökéletesen kimeríti.

Az ember hozhat e Isten megbántása nélkül olly törvényt, melly embernek életét ketté vágja, — nem tudom, 's olly kérdés, hogy beléavatkozni itt nem merek; de más részről azt hiszem, hogy embernek nincs hatalmában embert olly módon kivégezni, melly által egy véletlen vagy ügyetlenség a' törvények sulyát nehezítheti, 's ekép a' büntetés a' hozott ítéleten túl hathat, mint p. o. fejeztelben, akasztásban, hol, mint számos példa van, egyik mód nélkül tovább szenved mint a' másik, — 's ekép az agyonlövés, mint legigazságosb, látszik legcélszerűsbnak lenni.

Már most kérdem, ha, teszem például, egy vadon szigetbe vinne a' sors, hol senki nem lakik, 's ott települve le, fenyítő törvényinken tanácskoznánk, mert talán nem hagynánk ott is azt 800 esztendőre; valljon e' kettő közt milly javaslatra hajlanánk. 1.^o Válasszuk magunk közt ki a' legjobbat 's okosbat, 's az büntessen meg legjobb belátása és szorosb lélekismérete szerint közülünk mindenkit, a' ki áthágja törvényinket; de halálra ne legyen ítélve senki? — 2.^o "Hozzuk törvényinket olly rendbe, hogy ítéletekben az önkénynek legkisebb helye se lehessen, de közülünk mindenkit az általunk szabadon hozott és szórul szóra magyarázott törvény

ítéljen, 's a' gyógyíthatlan rendbontót kázhoztassa agyonlövésre." Valljon melyikre szavaznánk e' két javaslat közül, kérдем még egyszer? Én a' másodikra megvallom egyenesen. Már ki velem, ki nem, az megint más kérdés; 's nekem némi jusom van gondolni azt, hogy a' nagyobb rész az elsőre szavazna, melly kis jusomat tán senki sem fogja kérdésbe venni, ha arra akar figyelmezní, hogy szinte 900 esztendeig ülünk már 'a Duna, Tisza, Dráva és Száva közt, 's magunkat egy izben constituáljuk; ezen szó pedig '*constitutio*' többet forog szánkban, mint az utolsó évtizedet kivéve, tán Európa minden nemzeteiében, törvénykönyveink is actáinkkal együtt pedig — mellyek azonban csak annyira *acták*, hogy papiroson vannak, de egyébiránt *stagnantiák* — tán legvastagabbak a' világon; de mind a' mellett eddig még fenytő törvénykönyvünk — Codexünk — nincs! 's így ebben egy kissé ugyancsak hátra vagyunk; minek következésében uralkodik nálunk ama szivreható, de annál igazabb igazság, hogy plus valet favor etc.

És ez a' privilegiált Rend helyzete, a' miből könnyen ítélhetni a' népnek ebéli bátorságos s' irigylésre méltó állásáról (?)

Tudom -- közbevetőleg mondom itt -- sokan azt fogják erre mondani "Miért illy keserűn, miért nem barátságos — — — ezzel mindent kivihetni a' Magyarnál, de illy mód által még makacsabbul ragad előitéletilez." Mire én így felelek 'A' valóban nemes Magyar — 's ezt nem kell a' magyar Nemesemberrel összekeverni, mert azok közt felette sok nemtelen, bűnös házsártos természetesen van, minthogy egy 500 ezer nemes és szentekből álló kar lehetetlen — minden Szépre. Nagyra és Diesőre könnyen vezethető, 's csak becsület 's honszeretet által; oh tudom én ezt olly jól, és tán sokkal jobban mint akár *Török*, akár *Orosz* - - - nemzetbeli! de mit mutat a' foganat? Hogy criminalis Codexünk nincs! 'S mit az anteacták? hogy sok derék ember legbarátságosabban javaslotta már, 's többször is fenytő törvényink rendbehozását, de ennek sikere eddig nem lön; 's miért? mert tán megint "A' kormány a kormány" (!) — — — — —. Valóban ez nem

hátráltatta volna; hanem: mert a' felette számos jó lelkű nemes Magyarok ítélő tehetségeiken némi nemtelen lelkű magyar korcsok uralkodtak 's uralkodnak, kik az erős törvényeket, mellyek a' becsületes embert soha sem érik, azért hátráltatják lehetőleg, mert egész létök gyenge, félig meddig exequált 's könnyen kijátszható törvényeken alapul, minthogy erősbek fajtájokat gyökerestül kiirtanák, 's ekép az effectus azt mutatja, hogy az eddigi gyógyszerek, mivel igen is szelidek, 's kiméllők voltak, nem használtak, 's ezen okbul, a' siker miatt, erősb 's hathatós módokhoz kell nyulni; a' mi pedig a megbántást illeti, soha nem hihetem, hogy a' józan férfiú, mint egy náthás — hogy többet ne mondjak — gyermek éppen azért ne fogadná el a' tanácsot mert az néki tán egy kissé nyersen mondatik; a' mi nem volna józanabb mint ezen anecdotá: Egy nagy uri ember sötétben egy mély veremhez közelített "Jobbra tartson kend Isten-adta" — így szól hozzá valaki; de illy durva mód csak megbántja a' Nagyságost 's azért sem fogad tanácsot 's azért is elbukik a' verembe, mert nem így szóltak hozzá "Méltóságos Ur vagy Excellentiája, kérjük mély alázatossággal, méltóztassék vagy tessék egy kissé jobbra tartani, mert máskép verembe süllyed nagy uri drága személye." 'S azért nem is írok én a' jók 's valóban nemesek számára directe, hanem úgy reméllek nékiek némileg használni, ha őket mind azon rothadás helyeire figyelmeztetem, mellyek honunkat disztelenítik 's az egészszet vég veszélybe hozandják, ha azon helyeket egyenesen ki nem vágjuk, szurjuk, égetjük 's a' t.; t. i. hogy ha a' némi nemtelen lelkű magyar korcsoknak — kik, itt teszem például, a' Codex criminalis rendbehozását annyi századokig gátlák — álarczájokat le nem rántjuk, 's manipulatioinknak rutságát tökéletes fénybe nem állítjuk a' valóban nemes magyar közönség elé.

'S most, midőn az igazi nemes Magyart honunk diszéért kérem: ne hagyja magát azon tompa alacsonyság hőseitől elcsábíttatni 's fertőztetni, kik honunk mocskait részint jó szándékbul soha el nem akarják ismérni, mert így hiszik a' nemzeti becsületet legsikeresebben fentartani (!!!) részint jó okok-

nál fogva elemüket t. i. az émelygető sárt minden módon leplezetik, a' mi által fény 's felemelkedés helyett Hunnia csak mindig közel kering koporsója körül, — most egyenesen 's practice, nem poros diplomák 's nyomorult szórszálhasogatások után, hanem Isten előtt kérdelem, mi uralkodjék rajtunk nemeseiken: Önkény e vagy Törvény? Tudom azt fogja erre felelni a' nemesb nagyobb rész 'Törvény!' 'S ha ezt férfiúi elszánással kívánja, arra is rá fog állni nemeslelkűleg 's édes örömmel, hogy a' nemtelent se ítélje soha is önkény többé, hanem semmi egyéb, mint Törvény!

Azok, kik bona fide azt hiszik: Senkinek e' tágas világon nincs annyi belátása, igazságszeretete, hogy rólok önkénnyel ítélhessen, 's ekép a' törvénytelenység, ha őket illeti, legnagyobb csúfság előttök, más részről arrul vannak meggyőződve, hogy a' salus publica legnagyobb veszedelembé jöhetne, ha viszont saját önkénykedésiknek volnának szárnyai szegve, 's ekép a' törvénytelenység, ha másokat illet, felette helyes; a' mi más szavakkal nem több, mint azt kívánni vagy követelni, hogy éppen az, a' mi magoknak legtűrhetetlenebb, másoktól békével legyen tűrve, 's éppen az, a' mi őket, t. i. a' nemeseket tekintve, az egész respublicát sarkaiból kidöntené, másokat, t. i. a' nemteleneket tekintvén, viszont a' köz bátorságnak legnagyobb garantiája legyen; melly praetensiók azonban annyira ellenkeznek a' valódi nemes és őszinte igazságos ember becsületével, hogy itt minden keserűség nélkül barátságosan szólitom fel az igazi Magyar, hogy semmi egyébert, csak igazság szeretetért, mondjunk nemes lelkűleg 's önként azon hatalomról le, mellyel részint a' törvény, részint az usus, és tán legnagyobb mértékben az abusus, fegyverze minket földesurakat fel jobbágyink ellen, 's emeljük őket messze minden gyarló emberi szenvedelmink, indulatink 's önkényes hatalmaskodásink felül, az örök igazság 's részrehajlatlan törvény magas széke elé, hol csak az erény lehet paizs, 's semmi más a' világon.

Midőn azonban annyi selejtesnek is van szava a' dologhoz, használjuk szent céljaink elérésére az emberi cselekvé-

sek legerősb rugóját is, t. i. a' nyereség 's haszon-utáni vágyat, 's mondjunk le azért, a' száraz önségi calculus következtetésében is, azon jusokrul, melyeknél fogva jobbjáink némileg önkényünk alatt vannak, nehogy mi is valaha felsőbb önkény alá kerüljünk; azaz mérjünk alattvalóinknak egyirányos 's hosszú röffel, hogy mi is igazságos lélekkel 's férfiúi öntudattal kívánhassuk magunknak az egyirányos és hosszú rőfet; a' mi más szavakkal ennyi "Zabolázzuk önkényeinket fel, 's ha nem nemes lelkünk sugtában is, legalább azon igen fontos okbul, hogy a felettünk lévő kényeknek sikeresben állhatván ellen, némi független zablátlanságinkért vásároljuk meg az igazi szabadságot, azaz terjesszük bátorlétünkért, szabadságunkért 's így nagyobb hasznunkért a' P. 1^o 9^{us} áldását az egész ország lakosira.

Már a' mi a' törvény-előtti egyenlőséget illeti; ugy hiszem szükségtelen az Olvasót arra figyelmeztetni, mert annyi belátása reméllem mindegyiknek lesz, hogy azt csak lassan lassan birhatni tökéletes kifejlésre, 's itt nem javasoltatik egyéb, mint a' törvény-előtti egyenlőség elvének elhatározása.

A' magyar nemes a' fogságot és halált kivéve, minden testi büntetéstől ment, a' mi igazán emberül 's felette józanul van; mert ekép nem alacsonyítja le maga a' törvény az embert állati sorba, minek következtetésében végkép minden becsület 's nemes érzésnek kell megszűnni; 142-dik lapon pedig azt mondom, hogy népünknek mai kifejléséhez képest, némelyekre nézve a' testi büntetéseket mostanság még elkerülhetlen szükségeseznek tartom, a' mit előbbeni értekezésimben is, tán más szavakkal, de bizonyosan érintettem; ezen szakaszban végre a' törvény-előtti egyenlőséget javaslom; a' mi három adatbul azok, kik mindent el szoktak facsarni, 's kiknek elég világosan írni lehetetlen, könnyen egy felette vastag anomaliát huzhatnának, mellynek következtetésében vagy a' magyar nemest is ezentul testi büntetések alá kellene vetni, vagy a' nemtelent minden testi büntetéstől rögtön felmenteni, mert más-kép mikép lehetne az egyformaságot elérni?

E' plausibilisnek látszó vád elkerülésére itt azt ismét-

lem, hogy most elég a' törvény-előtti egyenlőség principiumát felállítani, 's ennek útmutatása szerint tüstént egy olly fenytő 's politikai törvénykönyv készítéséhez fogni, mellynek elsőbbike mindenkit az önkény üldözésitől megment, 's ekép minden becsületes embernek legbiztosb paizsa, a' bűnös nemeseket ellenben vagy hosszabb és szorosb fogság, akár tüsténti kivégzés által némileg azon kinnak aequivalensével sujtja, mellyel a' még baromi sorban lévő testi kinnal bünteti, midőn ezen utolsót is csak akkor degradálja végkép állattá, mikor benne minden becsület és nemes érzés már kihalt. A' politiai törvénykönyv viszont egyenesen a' közönséges mindennapi bátorságot eszközli az által, ha nem ítél és büntet is, hogy akárkinek is hatalmaskodását megsemmisíti — paralyzalja, — 's a' legelszántabb rendbontó féktelenségit a' közönségre nézve ártatlanokká teszi.

Most — 's mit akarjuk tagadni azt, a' mi semmi egyéb mint a' comoedia titka, mellyet kiki tud — a' nemtelen sokszor minden törvény ellenére, egyedül a' nemesnek önkénye alatt izzad és szenved, 's testéből a' kintul majd majd kiszakadó szavat, ha csak Isten 's minden szentjei nem, más ugyan nem igen hallja; a' nemes ellenben nem ritkán akármit excessusokat kövessen is el, még is minden törvény mellett, büntetlen és épen buj ki; 's ekép meg is esik tán többször mint gondolnók, hogy az ártatlanul vagy önkény által rettenetesen büntetett, szolgai állásban találkozik azzal, kit a' legnagyobb nyilvános megbántásért nem érte, vagy érni nem akarta a' törvény, 's ki mindent lenéz.

Tudom illy állításra egy rész felette neheztelni szokott, quia veritas odium parit, egy más rész pedig illy eseteknek felette ritka előfordulását vallja csak meg, 's így azok veszedelmét korántsem tartja nagynak, midőn végre a' legnagyobb rész így okosodik "Tökéletesség nincs, 's ez mindentűt meg-történik" 's ekép hihetőleg csak felette csekély rész fog velem kezét és vallja meg, hogy az állítás igaz, 's így segíteni kell.

Már a' mi a' megbántottakat illeti, ítéletem szerint nem felette ügyesen cselekesznek, ha nagy zajjal hirdetik feléb-

redt 's boszongkodó érzelmöket, mert az által vagy azt vallják egyenesen meg, hogy ők személyesen vannak érintve, vagy hogy az önkény, igaztalanság 's ebből származó számnélküli becsstelenség maszlaga az ő igazi elemök! Sed de gustibus etc.

Mi pedig azon ritka eseteket illeti, melyek a' nemtelennek ártatlan vagy igazságon-túli elnyomatását, a' nemesnek ellenben büntetlen vagy korántsem eléggé büntetett hatalmaskodását illeti: kész vagyok magam legelső azt mondani, 's ekép azt ismételni, a' mit eddigi munkámban több helyen mondtam, hogy a magyar becsületnek 's férfiúi nemes tartásnak legbizonyosb jele 's tanuja az, hogy olly mód nélkül tág körök közt, mint a' millyenben a' magyar nemesség foroghat, idomlag még is olly ritka 's kevés igaztalanság és szivtelenség adja elő magát és foglal helyt mint éppen Hunniában. De nem abban van helyezve a' dolog veleje, hogy illyesek *ritkán történnek*, hanem hogy *büntetlen történhetnek*.

Ezen utolsónak iszonyu befolyását egész polgári létünkre nézve — merem állítani — eddig soha nem méltattuk eléggé figyelmünkre; 's im ez oka, hogy fenyítő 's politiai törvényink alig vannak, a' mi okbul megint a' *nagy szám* bátorléte 's ekép megelégedése sem olly nagy és nem is lehet olly nagy, mint a' millyen rájok nézve, mint emberekre igen kíváncs, ránk nemesekre, 's kivált nagyobb birtokosakra nézve pedig felette hasznos lenne.

Igaz, hogy illyesek másutt is történnek; de milly nyomorult illy szolgálai argumentum, melly minden becsületes ember vérét legkeserűbben felingerleni kénytelen. Ha lábaikkal tapodják, 's úgy szólván ebeknek vetik is az Istennek olly külön színű nemzetségi a' becsület, valódi nemes érzés 's igazság érzelmét, az nem szolgálhat nekünk Magyaroknak, én legalább úgy hiszem, pirulást okozó bujósdi ajtócskával, vagy azon mindenek felett nemtelen ürügyül, hogy alacsonyságok közt mi is sorvadozhassunk. A' kérdés az: ki van e már annyira fejte nálunk a törvény-kiszolgáltatási rend, hogy annak minden javítása csak pium desiderium 's Utopiába való lehet? Mire a' becsületes embernek az lesz felelete: hogy bizony még

sokkal is lehet azon reszelgetni, intézgetni 's javítani a' nélkül, hogy Utopia képe még azért előttünk feltűnjék, minek következtetésében nem az foly, hogy nálunk semmi javítás ne történjék, minthogy másutt is van több mint sok becstelenség, alacsonyság, menybekiáltó vétek, hanem hogy alkotmányunkon a' lehető legnagyobb javításokat esztendőről esztendőre, napról-napra, óráról órára eszközlenünk legszentebb kötelességünk, habár a' világ minden nadrágtalaní, kontyosai, bugyogósai, golyvásai 's a' t. egymásnak véroket innák 's csontjaikat rágnák is.

Egész irányzatom tehát nem oda megy, hogy a' magyar nemes jusait csorbítsam, hanem éppen az ellenkezőre, t. i. hogy annak jusait, azaz bátorlétét, legnemesb örömit 's valódi szabadságát mód nélkül neveljem, a' mi nem egyéb mint a' legvalódibb haszon.

'S itt világosan tűnik elő, hogy itt is mint mindenütt, az, a' mi a' legnemesb és igazságosb végkép 's csak kis idő leforgása alatt mindig a' legmegjutalmazottabb, t. i. a' leghasznosb is; minek következtetésében bizonyos, hogy minél jobban megbecsüli egy rend a' másíknak igazait, annál biztosabban élhet minden rend saját igazainak csorbátlan 's megtámadatlan körei közt is.

Minden ember szereti az igazságot, de a' becstelen csak magának, a' becsületes ellenben minden felebarátinak; 's midőn a' lélekisméretlen kész embertársát önkénye szerint ítélni, 's egyszerre alperes 's bírói személyt játszani, irtózni fog illy tettől a' lélekisméretes 's őszintén megvallani, hogy két felekezet közt csak egy harmadik lehet bíró, vagy ha egy harmadik nincs, egyedül az Isten.

A' hatalmasb által büntetlen sőt gunyolva sértethetés 's elnyomathatás elég a' természet minden kecsseit elkésírtíni, — 's mint Világ című munkámban érintém 'elég Damocles kardja, habár nem szakad is le, a' legnagyobb szerencsének kettőtörésére'; Damocles fejére sem szakadt le az soha, de még is elég volt a' leszakadás lehetősége is minden nyugtát eltemetni.

Az emberi élet úgy sem egyéb mint egy szünetnélküli megcsalt remények, kijátszott fáradozások 's eldült munkálódások rövidebb vagy hosszabb láncza. A' bizatlankodás, bátortalan lét mindenütt keseríti földi pályánkat, hanem ez emberi sorsunk, melyet elszánással túrnunk kell, 's azon okbul túrnunk lehet is, mert annak kellemetlen súlyát felettébb könnyítünk hatalmunkban van; de ha polgári rendezkedésink által létünket még bizalmatlanabb 's bátortalanabbá tesszük, akkor valóban minmagunknak vagyunk legszívtelenebb ellenségi, kik saját kezeinkkel akasztjuk fejünk felibe gyenge löszőrrel a' hegyes kétélű vasat.

Nemesi bátorlétünket tán éppen olly nagy mértékben tartá eddig köztünk fel a' 'Véletlen' mint akármi egyéb, erről legyünk meggyőződve; egyszersmind ne felejtjük, hogy mindig, de kivált mái napokban, a' Véletlen ugyancsak gyenge alap, mellynél az okos biztosbat keres, 's melly ránk nézve semmi egyéb, mint azon támasz, mellyen az erény 's ártatlanság, akár a' legelső palotában, akár a' legutolsó kalibában fényledéz is, méltó jutalmát, t. i. a' tökéletes bátorlétet 's köz megbecsülést nyeri; a' bűn és vétek viszont minden személyes tekintet nélkül, egyiránt érzi a' nemzet-hozta törvény hatalmát, — a' mi egyenesen a' törvény-előtti egyenlőség principiumának elfogadása 's mindenkinek a' legtávolabb önkénytűli felszabadítása, 's kirekesztőleg csak igazságos de tántorithatlan törvény alá iktatása.

Azonban valamint emberek közt szentebb nincs, mint józan törvények, ha t. i. azok pontosan teljesíttetnek mindenki által: úgy alig van valami nevetségesb mint olly törvény, melyet senki nem teljesíthet, vagy általában nem teljesít. A' törvény tehát magában bármilly jó is, még semmi, ha annak csak az engedelmeskedik, ki éppen akar, 's a' kormánynak nem áll hatalmában szorítani is mindenkit a' törvényteljesítésre.

És itt ágzik el azon kérdés: valljon mikép lehet a' törvényhozó test parancsait a' közönség által meg is becsültetni? Ha a' végrehajtó hatalomnak nincs elég hatósága, és szabad

köre, holt portéka marad a' törvény; ha pedig igen is sok hatósága 's nagy szabad köre van, akkor megint a' törvényhozó test süllyed le szükséges méltóságáról!

'S im ezen kormányzási legfontosb kérdésnek eddigi fejletlensége okozza, hogy legtöbb ország ezen két élesztő principium iránytalan idomzata következésében, vagy felette sok, és részint jó de holt törvényű, mert bennök a' végrehajtó hatalom parányi; vagy szinte semmi törvényű, de még is gyorsan forgolódó, mert nálok a' végrehajtó hatalom nagy.

Mi Magyarok az első cathegóriában állunk, 's tán legmagasabban, mert hála az Egeknek, hiszen törvényekben csakugyan nem szűkölködünk, 's bizony némelyek felette jók is, pedig annyira, hogy valóban úgy látszik, mintha köz boldogságunkra egyebet se kellene tennünk, mint törvénykönyvinkből a' virágokat kiválogatnunk, 's azokat a' többi rakásra gyűjtött cselány, vadóc, burjány 's több eféle gyomnak tüze felett ujjal ismét felszentelnünk, az executívát pedig *éppen annyi* hatalommal rubáznunk fel, mennyi kíváncsít a' törvények pontos, elmulhatlan gyors végrehajtására a' nélkül, hogy legkisebb önkényi mag essék a' törvények közé, mert akkor mindennek vége. Már e' részben azt a' *'hogyan't 's ne tovább'-at* kifejezni megint más dolog — miről annak idejében azonban egy próba-javaslatot ígértek, melly már ugy szólván kész. De most legyen elég 'egyenesen az effectus után elismernünk, hogy sz. István idejétől kezdve mai napig szinte egy törvényünk sincs, melly félremagyarázva, elfacsarva, elfelejtve ne volna, vagy mindig szentül teljesítettnek bé'. A' mit nem tagadhatni, mert a' rendszerint 24 óra, melly közt Isten segítségével mindennapi kenyerünket esszük, azt minden pillanat, és sokszor a' leghangosb és élesb szavak által bizonyítja, hogy a' legdemocraticaibb alkotmányokban, mellyeket eddig csak ismerünk, sem állott a' parancsolók száma a' szófoga-dókéihez oly felette liberalis proportióban mint nálunk, hol valóban számtalanul több a' törvényesikaró, ficzamító, fejtő (!) vagy nem-értő, de még is hozó (!), mint az, ki a' törvények valódi szellemét értené 's azok parancsát mindenütt 's mindenkor

szentül teljesíteni kész volna, a' mi a' republicanusnak legnagyobb dicsősége — — — — — midőn — — — — —.

Legnagyobb bajunk tehát az, hogy törvényünk elég van, de azok igazságos magyarázói 's engedelmeskedői koránt sincsenek elegenden. 'S ezt törvénykönyvünk legjobban tanubizonyítja; mert egy megtartatlan törvény felett egy másik emelkedik, melly csak éppen azt mondja, de egy hajszálnyira sem teljesítettik jobban; a' mi annak jele, hogy a' törvényhozók sejdítik ugyan a' hibát, mert tapogatnak utána, de vagy nem tudják, hogy ezer megtartatlan törvény nem erősb, mint egyetlenegy illy színű, 's ekép hasztalan az 1622: 2-ik törvényre rakni az 1635: 94, — 1647: 154, — 1655: 49, — 1659: 1, — 1681: 58, — 1715: 14, — 1723: 7, — 1790: 13, — 1825: 5-ik törvényt vagy azon veszedelemtől félnek, ha az executivának hatalmát emelik, hogy azt semmi mód többé vissza nem tarthatják.

Ha pedig valaki kérdezné "Valljon mi jobb a' két rossz közt: olly országlás e, hol hiányos a' törvény de mindent jól forgat az executiva, vagy az, hol a' törvény jó, de az executiva híja miatt a' törvény csak irva van"? tán így felelnek "Az első Országlás rajza egy beteg testnek, mellyet azonban orvosi gond látszólag egészségben tart, 's melly mindaddig, és tán igen jó erőben élhet el, míg arra egy felette ügyes gyógyász — mi azonban nagy ritkaság — szünetlenül vigyáz fel; a' második országlás pedig egy olly test ábrázolatja, melly egészséges és jó alkotmányú, azonban heverés, rossz táplálás 's néhai korhelység és ittasság által ugy annyira elbágyadt 's halványult, hogy erőt senki nem tesz róla fel, 's az első, habár hitványabb test is, minden összefütközésben meggyózná ezen sokkal erősb 's jobb alkotásut, melly végkép, ha jobban nem ügyel a' természet törvényire, t. i. soha nem mozdul, szinte kilencez részeitől továbbá is el akarja tagadni a' világot, 's mind lelki mind testi jobb táplálékot, 's nem fékzi meg önkényi 's betyárságinak igazságtalan rakonczátlanságát, úgy rogyik össze vagy inkább úgy alszik el, mint minden, a' mi az örök természet 's igazság útjából kitér.

Ezen utolsó rajz, úgy hiszem, némileg Magyarországra is alkalmazható; 's ha úgy van, ne bitangoljuk, a' Magyarok Istenéért! hazánk erős alkotását az által, hogy törvényink jobbára csak alszanak, 's inkább csak az él hiven szerintük, kinek semmi törvény sem kell, t. i. a' jó 's becsületes ember. Ha pedig felálland az említett 5 törvény is, mint a' magyar alkotmánynyal éppen nem összeütköző, sőt annak valódi belső szelleméből kifejtett javítás, akkor szükségkép foly az is, hogy a' nemtelennek csonkittatlan igazaira sikerrel 's ön megelégedésére felvigyázzon egy

TÖRVÉNYES PÁRTVÉD.

"Hiszen a' nemtelennek úgy is van törvényes pártvédje; mert a' polgárság maga magát constituálja, a szántóvető képviselője pedig a' vármegyei Fiscalis" — így fog szólni sok; mire én viszont így: 'Annál jobb, ha van, a' mi csak annak tanuja, hogy eleink igen átlátták, milly szükséges a' teher és kedvezés mellé az elő pártvéd is, nehogy a' keserű mint súlyosb, az édes pedig mint könnyűbb legyen'.

Az egész kérdés tehát nem abban áll, hogy valami szokatlan és új alkottassék; hanem hogy a' dolog veleje változatlan maradjon, 's csak a' formán tétessék némi javítás.

Számtalan óriási Reformator, ki rögtön a' legcivilisáltabb nemzetek kaptájára akarná vonni az egész emberiséget, 's a' Töröknek 's Bolgárnak szint ugy, valamint az Angolnak 's Amerikainak Sajtószabadságot, Juryt, Kamarákat 's ministeri responsabilitást kívánna adni, a' magyar szántóvetőnek mostani képviselőtét, t. i. hogy ötöt egy nemesember repraesentálja, Lafontainenek némi igen helyes, és Fáy Andrásnak — ítéletem szerint — némi még sokkal helyesb meséivel hasonlítja össze, hol mint tudjuk, nem ritkán a' hűsevő viseli a' fűevő képét. 'S mennyire lehet azon esetet, hogy a' nemes repraesentálja a' nemtelent, illy mesékhez némi igazsággal hasonlítani, azt itt nem vizsgálom; hanem arra szorítom kereken 's minden előzmény nélkül meggyőződésemet, hogy a'

magyar szántóvetői képviselet formájának nem az a' baja, hogy *őtet a' nemes repraesentálja*, hanem hogy *nem ő maga választja képviselőjét*.

Ebben fekszik mind a' nemesre, mind a' nemtelenre nézve a' kár.

Ezen utolsót sokan sophismának fogják állítani, tudom; 's nem egyéb okbul, hanem csak azért, mert tán sejdítlen vagy sejtve is, mindig ön személyes hasznokat szokták az egész rend hasznával összekeverni. Illyesek ezen javítást felette veszélyesnek, t. i. magokra nézve igen alkalmatlannak tartanak; mert hiszen most — 's nem akarok senkit sérteni, de ki kell mondanom — országunk számos vidékin vagy mindig hallgat a' megyei Fiscus, ha szól a hatalmas földesur, bármily nagyon rimánkodjék is a szántóvető; vagy férfiasan szól, de új választáskor csuda, ha ki nem marad. 'S ez természetesen soknak igen kellemes és hasznos; de valljon kinek? Annak, ki sötétben szeret bujkálni, 's másoknak minden alkalmatlansága nélkül alkalmatlankodni.

Minden pörben az emberi jusokat tekintve, azt hiszem legelsőnek, hogy saját ügyvédjét válassza mindenki; 's ezen igazából valakit kirekesztni akarni, a' legméltatlanabb igaztalanság. Ezt köztünk tán senki se veszi kérdésbe; a' mit azért szabad feltennem, mert a' szántóvető bizonyos esetekben akárkit valósággal választ is ügyvédül! De milly kevés tekintete 's ekép milly kevés sikere van illy pártvédnek ahoz képest, mellyel az birna, kit egy egész megyének *nemtelen* 's adózó közönsége választna, 's ki a' hazai törvények által sanctionálva volna is?

"Hiszen éppen ebben áll a' nemesi statusra nézve a' veszedelem, hogy egy illy pártvédnek igen sok tekintete, 's mód nélkül is nagy sikere lehetne" — Mire én azt jegyzem meg: 'bizonyosan igen nagy veszedelem, de csak azokra, kik mások jusait akarják sujtatlan áthágni, 's azt végveszélynek 's tökéletes elromlásnak tartják, ha saját önkénykedésikre zabolát sejdítnek 's látnak rakatni; de nem úgy az igazgató-szerető földesurakra, kik inkább fogják tűrni azon alkalmat-

lanságot, melly rájuk illy törvényt módosítások által háramolhatnék, minthogy most sokszor így kénytelenek fohászzkodni az egekbe "Uram Isten, valljon hogy vannak szegény jobbágyim!"

"S miért laknak külföldön, miért utaznak, miért nincsenek jószágikon, tudnák akkor mind azt 's a' t." Illy már annyiszor hangzott kongás fog erre hallatni. De valljon az, ki hivatalban, vagy orvosi kezek közt van, tehet e mindig a' mit akar? Vagy nincs e olyan is a' honban, ki bármilly független legyen is, számos b urodalmakat bir, 's ekép akár-milly jó akaratu lenne is, még se lakhat A, B, C, D, E, F, G, H, 's a' t. az országnak tán távol 's különféle részein fekvő urodalmiban, mert személye csak egy, a' miről nem tehet, 's így szükségkép mindenütt csak kevés ideig maradhat, 's mindent csak átrepülve 's távolról láthat. 'S végkép milly nevetséges praetensio részint a' bölcs, részint a' constitutionalis ember ítélete előtt, gyarló embertől általányosan véve olly csudákat kívánni, mellyek a' legbizonyosb canonisatióra vezetnének unanimiter, t. i. azt kívánni, hogy valaki az élet minden kellemeiről mondjon le, 's ide haza élte fogytaig uriszéki praesidiumot igazságos lélekkel vigyen 's a' t. a' mi felette szép volna, de mellynek kívánata valóban nem egyéb, mint egy lágy szívű 's puha koponyájú pium desiderium, önmystificatio, vagy a' mi legkihívóbb, egy résznek a' másik szemeiben szálkát 's magáéban még gerendát sem látása. A' constitutionalista viszont kaczagva hallja azon nyomorult methodust, melly szerint sok az által akarja előmozdítani a' köz szabadságot, nem hogy mindenki természeti szabadságának egy részét a' társasági szabadság elnyerése végett áldozza fel, a' mi helyesnél helyesb volna, hanem hogy annyira mondjon le minden szenvedelmiről, legsürgetőbb élet mentességiről, immunitásiról, hogy végre még a' koldusnál függőbb, egy bizonyos tájék levegőjét, 's egy bizonyos folyó vagy kut vizét legyen kénytelen színi és inni, 's olly orvosi gond hijával, mellyben bizik, élte fogytaig sorvadozni, miből az sül ki, hogy volna csak sikere az illy antiphilosophiai

ábrándozók theoriáinak, csupa szabadság keresésében, az ember végre legnagyobb rabbá válna.

Nem illy gyáva 's felhőkben nyargaló speculatiók, melyekkel csak azok szoktak fejtörve vesződni, kiknek birtoka nincs, vagy kik természeti hajlandóságok szerint, vagy tán más okokból, mindig otthon szeretnek, vagy tán kénytelenek ülni — nem illy éretlen theoriák mondom, vetik a' szántóvető bátorlétének 's ekép nagyobb megelégedésének igazi talpkövét; hanem az, hogy ő egyenlő bátorságban 's nyugalomban élhesse napjait, földesura akár jó, akár rossz, akár eszes akár esztelen, akár mindig otthon ülő akár mindig odakünn kőszáló legyen is. 'S ezt sikeresen 's illusio nélkül csak úgy érhetni el, ha a' szántóvető ezentul maga választja törvényes pártvédjét.

Tudom mind ez ellen ezernyi bujósdi ajtó áll nyitva, melyeken az igazságtalanok serege mindig plausibiliter ki ki, 's át át szokott surranni.

"Nem mond az le az élet minden kellemeiről 's egy cseppet sem áldozza fel magát, ki Hunnia határi közt üti fel lakhelyét." Így okoskodik sok. A' miben én tökéletesen kezet fogok; mert azt hiszem: nincs és nem lehet a' lelkes embernek sehol is nagyobb kelleme, mint ha hona javának szenteli napjait, akár örök jég fagyassza, akár a' nap leghőbb sugári süssék is azt, mert "megérdemlett Honkoszorú nélkül meddő telek a' rövid élet." V—. De ez néhány kevéssel tán csak mi saját vélekedésünk kedves Olvasó; 's éppen azért, hogy ezen érzésünk becsben tartassék, tiszteljük akárki vélekedését is. Legyünk igazságosak, hogy mi is férfiu öntudattal 's elszánással, nemcsak az ismért Horatiusi *tenax*, hanem *justus* ember méltóságával és súlyával is szolgálhassuk a' hazát; minek következésében többek közt, minden idegen hatalomtul menten és szabadon fogjuk mindig választni országgyűlésinkre küldendő követinket; hanem hogy ezen szép jusunkat nyugottabb lélekismérettel, bátrabban 's több hihetőséggel tarthassuk is fen, arra is rá fogunk állani, hogy a' szántóvető is minden hatalmunktul menten és szabadon válassza

ismét az ő vármegyei képviselőjét, 's ha ezt nem teljesítendjük, akkor az Isteni szót, 'quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris,' melly annyiszor volt fogaink közt, bizony csak úgy mondtuk el, mint a' varju szokta némi rátanított szavait elkárogni, 's ezt halhatatlan embernek halhatatlan felebarátja ellen büntetlenül tenni lehetetlen.

"Nincs még a' szántóvetőben elég bélézés, magának olly embert választni, ki igazi hasznát előmozdítani 's eszközölni is tudná." Így fog itélni sok. A' mit én szűklelkű sophismának tartok, minthogy nincs olly buta nép, ki meg ne tudná különböztetni barátját ellenségétől 's a' gyávat a' hatalmastul, a' mit a' régi közmondás "vox populi vox Dei" igen bizonyít; ám de tegyük fel, hogy nem választ magának alkalmas embert, mi lesz következése? Hogy három esztendőre választotta csak, 's minekutána illy pártvéd ítéletet nem hoz, 's így veszedelmes hatalma se nagy, három esztendő leforgása alatt a szántóvetői közönség szemei annyira felnyílnak, hogy minden bizonnyal — 's ezt a' tapasztalás nyilván mutatja — ezentul mindig azon emberre fog egyesülni votuma, ki legsikeresebben védheti 's védendő is igazait. És ha mi azt mondjuk "Nincs a' szántóvetőnek ilyeshez még bélézése" — ámbár velünk nevedett 900 év óta: nem vagyunk e az örök igazságnak soha ki nem játszható törvényei szerint viszont azon veszélynek kitéve, hogy egy magasb hatalom hozzánk is ekép szóljon, vagy inkább velünk így cselekedjék "Midőn a' *senior pars* döntött még el szinte mindent, akkor szabad lehetett (!!!) a' követi választás; de most, minekutána mindenbe belé kottyán mindenki, akár tudja miről van a' szó, akár nem — — —, most már olly ügyességgel kell vinni a' dolgot, hogy az választassék követül, ki az egésznek legsikeresebben is szolgálhat." 'S ha B. azt mondja "én igen is jól értem. nekem mi hasznos, mi káros, 's azért nem is engedem, hogy valaki választásimba elegyedjék, hanem C. nem tudja mind ezt, 's ekép kötelességem érette választanom" — a' talio törvénye szerint nem foly e megint az, hogy A'. is azt fogja tán mondani "én infallibilis vagyok, 's azért kényem

szerint teszek, B-nek pedig nem engedhetem, hogy ő éretlen szabadsági sophismái közt elveszzen, 's ekép jóllétére, valószínű szerencséjére (!) kinszeríteni fogom —". Minek morálja az, hogy B. mindaddig nem fog igen erősen ülni jusaiban, míg C-nek jusait csak mindig ő akarja fejtegetni; 's ekép B-nek haszna és szerencséje mindaddig nem igen biztos alapon fog nyugodni, míg C-nek haszna és szerencséje csak önkényi légben lebeg.

"Mind erről lehet szó, mert a' *pacta conventa*, a' *lus etc.*" "Ez mind igaz; de viszont a' hatalom!" "Ennek nem kellene soha is történni." Ez is igaz. De mennyi nem történik a' világon, a' minek nem kellene megtörténni! 'S milly szegény vigasztalás az — a' tiszta *moralis* és *metaphysikai* dolgokat kivéve — ha valaki csak illyformán vigasztalja magát "Elvették ugyan mindenemet, de nem volt jusok hozzá; kidobtak bizony házambul, de azt tenni nem volt igazuk; tönkre tettek mindenestül, de ez törvénytelenység volt 's a't." Zeno 's más kevesek tán mindent nevetve 's örülve fognak tűrni, de a' nagyobb résznek ugyancsak sovány *compensatio*, ha vesztett butorért, házért, szóval mindenért csak a' principium csorbatlan fentartásával vigasztalhatja magát.

Ha valaki szabad akar lenni önkénytől 's maga választni pártvédét — a' mit igazságosan senkitől sem tagadhatni meg — akkor arra is rá kell állania, hogy senki se függjön az ő saját önkényétől is, 's neki se legyen legkisebb befolyása viszont annak választásában, kit megint valaki más választ pártvédül. 'S ez ellen Isten előtt, úgy hiszem, igazságos embernek kifogása nem lehet. A' mi pedig egy résznek, illy férfiúi szabad cselekvésmódra megérettségét, t. i. hogy már tud némileg magáru is gondoskodni, — a' másik résznek ellenben éretlenségét illeti. — mellynek következtében mindenben még dajka kell nékie — ítéletem szerint azon almafára emlékeztet, mellynek egy törzsökből felemelkedő ágain. 900 esztendő óta függ temérdek alma, 's ezeknek egy része mindig azt mondván a' nagyobb számhoz "Ti még nem vagytok érettek" — ezen utolsók végkép azt felelhetnék tán "Ti

pedig már rothadtak vagytok, és így — — 's a' t 's a' t' Sipienti pauca!

Megengedem azt is, hogy nem 3, de 48 esztendő fog kívántatni, míg némi megyének adófizető közönsége derék pártvédet fog választani, sőt azt is meg akarom engedni, hogy soha sem fog választani magának arra termett embert; hanem mind ez javaslatomat egy cseppet sem gyengíti; mert nem abban áll a' dolog veleje, hogy *jó pártvédet válasszon* a' szántóvető, hanem hogy azt *maga válassza*, azaz hogy azon kárt, mely egy hiábavaló pártvéd által háramolhatik tán rá, csak *magának 's ne másnak* tulajdoníthassa! 'S itt fekszik a' dolog veleje, mert magát senki se tartja olly bűnösnek mint mást, és ekép kiki sokkal könnyebben és szívesebben megbocsát magának mint másnak; a' mi okbul, ha valaki maga magának legnagyobb kárt tesz is, soha nem fejlődik ki annyi bosszu — a' mi országokra nézve a' leg-erősb méreg — mint mikor egy rész a' másíknak csak legkisebb alkalmatlanságot okoz is. Például: ha valaki egy másíktul egy könnyű ütést kap, valljon nem fog e haragja felzúdulni; 's nem fogja e bevádolni vagy magának venni elégtételt? Ha pedig ezt semmi mód nem nyerhet, nem marad e keblében bizonyos tövis, mely fájdalmasan sértendi, valahányszor ütője jut eszébe? Ki hallotta ellenben valaha, hogy valaki beárulta legyen magát, mert teszem, részegségében vagy ügyetlensége által egy szemét lökte ki? 'S ki volt, ki illy valóban igen érzékeny megbántásért magát bezáratta, vagy magán — — — — — csapatott volna? Nincs példa, mert magának az ember mindent 's még a' legérzékenyebb megsértést is megbocsát, midőn másnak nemcsak a' legkisebb megbántását, de sokszor a' megbántás gyanuját, sőt némelykor legjobb akaratját sem bocsátja meg. Így van a' pártvéddel! Az önválasztottnak mindent megbocsátunk, a' ránk tolottnak semmit! 'S midőn én mások érzelmit 's kíváнатit legigazságosabban hiszem magaméi után kitapogathatni, szivemből kívánom, hogy mindenki maga magának választhassa szószóllóját; mert én egyenesen megvallom,

hogy akármi zavarba jöjjenek is — ámbár számtalan, hasonlíthatlanul mélyebb belátásu mint én, 's tán sok jobban is tudja hasznomat mint magam — azért e' részben még is csak saját kis belátásomba fogok inkább bízni, mint máséba, 's ekép mindig azt kívánni, hogy pártvédem választásánál, akár a' megyei választáskor, akár országgyűlésre, akár személyem és sajátom védelmére, senki se folyjon bé az elsőkre mint én 's azok, kiknek törvényes jusok van hozzá, az utolsóra pedig csak kirekesztőleg magam. És érzem, hogy korántsem bosszankodnám annyira, ha önválasztási pártvédem akár milly bajba keverne is, mint ha a' rámparancsolt véd, némi kegyelmeket is volna képes érettem kirimánykodni. 'S illy érzéssel mindenki több vagy kisebb mértékben, de bizonyosan bír; mellyet ha nem a' nemesb érzelem sugtában is, legalább az ész tanácsában becsültetni javaslok, mert végkép csak olly rőffel fognak nekünk is mérni, mint a' milyennel mi mérünk másoknak!

Hogy eddig a' dolog, mint állott, jó lehetett, nem vizsgálom sőt megengedem; hanem valaminth van idő, midőn a' természet jusiai szerint, a' gyermek felszabadul szülei hatalmok alul, 's egy önálló férfinak atyja köteles némi jusokat neki átengedni, 's felette sok zavar támadna, ha egy 40, 50 esztendő ember vagy is inkább fiu mindenben atyjának jó kedve 's önkénye alá lenne vetve: ugy azt hiszem, 900 esztendő leforgása alatt, csakugyan annyira megérhetett 's meg is ért már a' magyar szántóvető, hogy pártvédjének választása, tökéletesen tulajdon belátására 's akaratjára bizathatik minden veszély nélkül. Ha ügyetlenül választ, meg fogja magának bocsátni, 's jobbat választ; vagy ha még ügyetlenebbül választ, magának ismét megbocsátni 's ugy tovább; melly szép moderatio, mert az emberi természet legmélyebb tulajdonin alapul, minden panasznak legbizonyosb orvos-szere 's minden felingerlésnek legbiztosb óvadéka — praeservativuma —.

Most a' természetelleni usus, a' talionak szivünkre nem eléggé vehető de bizonyos bosszuján felül — mellyet érteni

lehet inkább mint kifejtetgetni — még másféle okvetetlen anomaliákat is szül. A' becsületes és gyengéd-érzésű földesur sokszor nem tudja uriszékeken mi tévő legyen, mikor — a' mi annyszor történik — jobbágyinak kívánságival legközelebb haszna jön összeütközésbe; 's ekép — mert közte és a' szántóvető közt olly bíró, kiben ezen utolsó tökéletesen biznék, nincsen — magát nem ritkán olly mostoha ítélethozásra elhatározni kénytelen, nehogy az öntudat kristálja még csak távolruli homálytul is szeplősítessék, melyet a' legigazságtalanabbul kemény bíró sem mondott volna ki.

'S ha őszintén meg akarjuk vallani miért veszik a' felsőbb dicasteriumok, mint p. o. a' Kanczellaria, a' Helytartó Tanács, annyszor 's tán minden idomzaton tul — miokbul elég panasz hallatik is — a' földbirtokos ellen a' szántóvető pártját: nem fogjuk tagadhatni, vagy legalább hinnünk kell, hogy az egyéb okokon tul tán azért is történik, mivel általánosan mindig a' szántóvető szokta huzni a' rövidebb szalmát, 's ekép általánosan 'inkább a' szántóvetőnek kell fogni pártját. A' mi ellen igazságos panaszunk nem lehet, mert csak úgy tesznek velünk. mint mi másokkal! 'S im itt igen szembetűnőleg látszik, milly okvetetlenül szül végre az önkény mindig önkényt.

Sokan, tudom, azt fogják erre megjegyezni, hogy a' Megyék nem ritkán felette nagyon pártolják a' szántóvetőt hatalmas földesura ellen; de erre csak azt felelem: Igen is mód nélkül sokszor történik ez, a' mi felette dicséretes; hanem viszont azt bátorkodom kérdezni: mindig csak az igazság szeretetéért történik e ez, vagy néha nem azon irigy indulatosság sugtában e, mellyel *némi* communitások. *némi* nagy birtokosak ellen viseltetnek?

'S hát a' nem becsületes 's nem gyengéd-érzésű földesurak mikép bánhatnak 's mikép is bánnak jobbágyikkal? Irjak e itt *fel*, vagy inkább naplókönyveimből *le* némi kis anekdotát? Ezt csak felszólításra fogom tenni, ha az t. i. olly helyről jő, melly megérdemli a' feleletet, azonban addig is magamat akarom citálni a' legártatlanabb és a' honban

minden napi 's minden órai esetben. Nem ritkán változásokat kívántam tenni 's tettem is jószágimban. Házhely és földcsereére volt szükség.

Én 'De nem fogják e sajnálni jobbágyim régi földeiket?'

Tisztartó. "Egy cseppet sem Méltóságos Ur, hiszen adunk nekik jobbakat."

Én — a' jobbágyokhoz — 'Barátim, nékem földeitekre szükségem van' 's a' t.

Jobbágyok. "Már mondta a' Tens Tisztartó Ur — — —. Legyen Nagysága szegény fiainak atyja — — —"

Én 'Nem foglak Benneteket soha is elhagyni s' a' t.

'S im kész volt a' mennyei szabad egyezés!!!

'De hát miért nem szóltak jobbágyim?' így tudakoztam később, midőn megtudtam, hogy abbul vetettem őket ki, a' mi nékem *előítélet nélkül* sovány földnek 's rongyos szalmafedélnek látszott, a' mi azonban az ő szemökben — mert ott éltek napjaik édeni idejét — paradicsom volt! 'S abbul én hajtottam őket ki! De miért nem szólottak? Mert engem ritkán láttak, minthogy körülállásim a' sokszori velők lakást nem engedék, a' tisztartó pedig minden esztendőben 365 nap volt rajtok: 's ekép a' probabilis — mert azt se tudták bizonyosan — gratia, úgy állott rájok nézve a' lehető sőt hihető disgratiához, mint 14 nap 365 naphoz; 's így a' *hallyatás* tán a' legjózanabb volt!

'S most midőn azt állitom, hogy sokszor a' földesur legjobb akarattal sem tudhatja meg, Jobbágyinak legbelsejükben mi baj, mi bu, mi szomoruság van — 's az egy hidegvérű igazságtalan Vampyr, ki azt hiszi: bennök semmi érzés nincs — Istenhez kiáltok "Világosítsa fel a' köz bátorság 's kisded honfi utóink kedviért, a' Magyarnek azon részét, mely törvényeket hoz, s' birja arra, hogy a' most említett két felekezet-közi igazok kiszolgáltatásának basisa se Véletlen, se Irgalom, se Indulatosság többé ne legyen, hanem *egyedül Igazság.*"

Ne büntesse ezentul a' scrupulosus földesur maga magát, s ne favorizálja sem a' Kanczellaria sem a' Helytartó Tanács

a' szántóvetőt szoros igazságon tul. a' nemesi közönségek pedig ne ostorozzák a' *szegény gazdag urakat*, kik ugy is ha nem elegendőleg bár, de bizony szépen vannak a' köz megvetés által flagellálva már; 's a' mindent merészlő földesurak végre ne *vampyrkodhassanak* büntetlen, de védje a' szántóvetőt az, kit maga magának választ. 'S mindnyájan, a' rosszakat kivéve, valóban meg leszünk elégedve! Cserélni, a' legalkalmasb sőt a' legjobb földeket magunkévá tenni 's a' t. ezentul is fogunk, csak hogy az egyezés valóban mind a' két részről szabad 's nem a' szabad egyezésnek satyrája leszen.

Fentebb azt tettem fel: a' szántóvető legüggyetlenebbül fog választani; 's ugy hiszem, némileg megmutattam, mennyire a' hely szüke engedé, hogy mind e' mellett még is megalégültebb leend mint ma, mert lehető kárát magának 's nem másnak fogja tulajdoníthatni. De most egyenesen azt bátorodom állítani, hogy csak egy kis idő leforgása alatt, olly pártvédeket választand, kiknek helyzetök és személyes tulajdonok még nagyobb súlyt adhat 's ekép adand is törvényes hivatalaiknak. Fog eleinte és számos Megye, házsártos 's nagy száju prokátorokat választani nem kétlem; de csak szaporán átlátandja majd a' józanabb rész, melly igen érti mai időkben valódi hasznát, hogy illy véd csudákat ígér 's bajt okoz, sokat beszél de keveset tesz, módnélkül sokba kerül 's nem hasznat hanem kárt hajt; 's im ezentul fog kezdődni — a' mit régibb országok évrája jósol, minthogy ugyan azon oknak ugyan azon következései szoktak lenni — egy oly időszak, melly minden becsületes és békeszerető embernek csak kedvesnél kedvesb lehet, t. i. a' nemtelenek nemeseiket fognak önként választani pártvédül! Eleinte tán felve, mert nem tudhatják, felvállalnak e' ők ily nehéz tisztet, minthogy nem olly nemeseiket értek, kiknek se tudományi se pedig erényi tekintetök nincs, hanem kik egyiránt vannak mind haza mind fejdelem előtt tiszteletben; de később teljes bátorsággal, mert sok nemes, tudom, inkább abban fogja lelkének megkívántató táplálékát találni, ha fáradva és mun-

kálva ő lehet olly számos házi bátorlétnek és szerencsének szerzője, habár az érette háladattal dobogó szívek szalma 's nádfedél alatt laknak is, mint ha egy roppant palotában mindenki hajlongna reggeltől estig személye előtt.

'S valljon ezen törvény-módosításnak nem volna e ekép áldott befolyása a' nemességre is? Azt hiszem: semminek tán nagyobb!

Minden emberben van némi pezsgőség, tán a Magyarban szint annyi ha nem több, mint a' világ akármilly nemzetében is. Ezen életi szikra vagy dönt 's ront, vagy állit és esudákat művel, ha van tág és dicső mezeje, vagy, ha szabad köre nincs, elfajulva kisded tárgyak körül bibelődik 's disztelen harcizások s' betyárkodások közt elenyészik, 's az országlás csak akkor érti valóban legközelebbre mint megtartósb hasznát, ha e' szent tűznek lehető legtöbb kifejlését józanul eszközli 's azt bölcsen használja; mert ez nyer csatákat, ez vi diadalmasan ki háborukat, ez hoz nemes elszánást a' tanácskozásba, ez önt férfiúi állhatatosságot a' polgári életbe — — — — — 's valljon mi volna az, a' mi ezen szent tűz kifejtését jobban eszközölhetné, mint mikor a' független erénynek, kicsinosult tudománynak és férfiúi elszánásnak egészen új mező nyit-tatik?

Ha egy Megyének illyféle praxis által már jobban kifejlett lakosai köz lélekkel 's köz akarattal mind egyre mutatnának "Im ez kinek eszében és szívében bizunk" nem volna e az legalább is olly nagy jutalom, mint mikor sok kéregetés 's előszobai várakozás után, titulusunk tán egy kissé hosszabbodik? 'S nem volna e azon sok pezsgőség 's életszikra, mely most sokszor kirekesztőleg palaczk-törésre, színházi zajgásra 's egyéb illy dicsőségekre nemcsak hasztalan de kárral sőt valódi szégyenünkre párolog el, nemes élet élésre, valódi ismeretek 's köz jó hír szerzésre fordítva? 'S nem volna e köztünk sok' ki midőn ma úgy szólván, hijába eszi a' kenyeret, akkor számtalant segítne jobb kenyérre. Ma is tehetni felette sok jót mind tisztviselésben mind privát életben, 's ekép a' köz tiszteletben igen nagy mértékben része-

sülhetni, nem tagadom; de a' valódi, nem mesterkélt megbecsülésnek egészen egy új láthatárt nyitni, számnélküli nyereség! kivált olly honban, hol annyian vannak, kik inkább volnának hajlandók — mint én ismérem a' Magyart — *országi szolgálat által* szolgálni a' *kormányt*, mintsem *kormányi szolgálat által a' hazát*, a' mi tán szinte egyre megy, de izléstül függ, melly azonban honosimban bizonyosan praevalens: mert valamint a' magyar katona sem szereti a' szoros rendet, 's inkább ön ereibe bizik — a' mi egyébiránt katonában nagy hiba — úgy inkább hajlandó a' magyar nemes független létben szolgálni a' hont és királyt, a' mi polgárban viszont valóban megbocsátható, sőt tán a' legnagyobb erény!

Milly önbecsülést szült a' valahai Romában a' Tribunus plebis tisztje, ki nem tudja azt? 'S milly serkentés lehele az komoly férfui öntartásra ezreknek, mikor C. Gracchus 26 esztendőskorában azzá lett; ki kételkedik megint ezen? 'S midőn hasonló ok, hasonló effectust szokott szülni, ki kételkedhetik azon is, hogy nálunk szintugy a' legnemesb érzelmeket ébresztendi fel a' pártvédi tiszt; 's az egész kérdés csak az lesz: valljon kinek volt hasznosb, nemesembernek e vagy szántóvetőknek, hogy a' vármegye fiscálisát ezen utolsók választák? A' szántóvető ezennel kilép az önkény hervasztó határjából, a' nemesi ifjúságban pedig azon lehetőség 'igazi érdem által, ön erővel emelkedhetni a' legédesb megbecsültetés polczára', egy olly nevezetes epochát alkotna, melly nemzeti történetünkben a' legdicsőbb betűkkel volna örökleg feljegyezve. Ha néha néha csak egy választatnék is egyhanguan illy tisztre, ki még élének tavaszát éli, az olly hathatós fordulást tenne a' hon fiatal reményire, hogy abból a' legdicsőbb következtetéseknek okvetetlenül kellene folyni, 's el volna érve azon nagy cél "a' hazai felekezetek két legdivergensebbének lassanként egy testbe forrasztása, melly most ha ketté nem pattan, csuda".

'S a' kormány milly férfiakat használhatna honboldogító fáradozásiban, ha ollyanokra vetné figyelmét, kik illy tisztet viseltek már, vagy most is viselnek közönségesen megtisz-

telve, 's ekép nemcsak az ész és szív tulajdonit, de a köz bizodalmat is birják?

Az egész végre vesztene vagy nyerne e? kérdem őszintén, ha a' nagyobb rész meg volna nyugtatva, a' kisebb rész pedig a' férfiúi erények minden ágazatiban hiv eljárásra lehető leghatalmasb lelki inger, t. i. a' honfiak őszinte megbecsülése által lenne ösztönözve? Feleljünk erre nem bölcsőből kisérő előítéletünk sugtában, de természeti fásulatlan eszünk 's belátásunk szerint, mellynél hivebb kalauzunk nincs.

"Illy kedvezést a' szántóvető nem is kíván" számtalanszor hallottam ezen sententiát, 's elhiszem; hanem éppen azért — 's kérem, erre vigyázzunk — mert keblében igen sokat kíván, 's ha lesz ereje, impetuose fog is kívánni, de nem tudja tulajdonkép mit kíván, 's neki mit *szabad kívánni*, éppen azért mind rája mind ránk, 's így a' hazai béke 's boldogságra nézve legszentebb kötelességünk, hogy kívánatinak mi adjunk irányt, mi tüzzünk czélt, 's mi igazítsuk 's rendezzük el mind azon vágyait, mellyek csak újabb időben oly szomorú gyászba boríták honunk több vidékét, 's mellyek igen mutatják, hogy számosb valóban mennybekiáltó visszaélések következésében, vagy akármi okbul is, annyira felduzzadt némi szántóvetők kebleiben a' tölcsapongó kíváratok árja, hogy az kétség kívül, 's bizonyosan *tulajdon legnagyobb kárára előbb utóbb kirovand*, ha t. i. ezen fermentatiói szeszt elfojtani törekedünk benne — a' mi természetelleni 's ekép sikertelen munka — a' helyett, a' mi okosb 's így minden résznek hasznosb volna, hogy nyugtalan 's megengedem maga se tudja mi-utáni esengésit az által szüntetjük meg, hogy létét önkény alul kimentjük, 's azt kirekesztőleg a' törvények, és nota bene a' maga választott védje által pártolt törvények alá iktatjuk; vagy más szavakkal: ha levesszük róla azon sulyt, mellyet önkény szül — — 's fermentatiót okoz!

Mind ezek után azt hiszem: e' most fejtegetés alatt lévő törvény elfogadásában, sok velem kezét fogand; már a' nagyobb rész e, azt, őszintén megvallom, ámbár idővel reméllem, most még nem hiszem, 's nem azon okbul, mert a' dolog józan-

sága nem áll, hanem mert nem csak a' sötétben bujkálni 's önkénykedni szeretők, de még a' *legbecsületesb emberek is*, ellenzik az illy törvényi javításokat.

A' sötétes önkényesek — ámbár annyi évekig tartják dicsőbb felemelkedéstül vissza a' Magyar — mostani időkben már jobbadán elveszték bálványi tekintetüket 's ekép bűbajos erejüket. Nem is félek azért ezentul zsibbasztó hatalmoktól, mert bilincseiket, melyeket előítélet 's tudatlanság koholt, s önkény és vad indulatosság rakott, bizonyosan diadalmasan kettétörendi a' 19.^{ik} századi Magyar; de azon becsületesek, fájdalommal mondom, rántják a közönséget illy javításoktól leghathatósabban vissza, mert vakon hisz nekik a' sokaság, kik saját keblökbe tekintvén, az egész világot magok szerint ítélik, 's p. o. a' most kérdésben forgó választási mód javítását azért ellenzik, mert lélekisméretök nyugodt 's tökéletesen mentek és tiszták a' legkisebb igaztalanság gyanujának szepelőlőtül is, 's így illy módosításokat szükségtelen sőt feleslegeknek tartanak. Illy érdemes emberek — 's bár az egész közönség illyesekbül állana — éppen úgy szegzik sejdítlen, 's ekép legkisebb szemrehányást sem érdemlőleg, 's azért olly nagy kárral a' törvényi javítások ellen, mert nincs képviselési systemára nézve rendszerint nagyobb veszedelem, habár directe nem is de indirecte, mint egy atyai fejdelem; bár ez milly különösnek látszassék is. De nézzük a' multat, 's azt fogjuk tapasztalni, hogy az atyai uralkodás rendszerint elaltatá a' nemzeteket, 's ezek a' reactio törvényei szerint, a' 20, 30, 50 évi csendes, 's idom és iránylag kellemes létet több századi szolgaság nyomorúságival fizették meg. Ezt nem czáfolhatja meg senki, mert élő factum; ez az, a' mi a' képviselési systema kitalálásának egyedüli fő oka, mert az emberiség átlátta, hogy Marcus Aurelius után egy Commodus jöhet, bölcS Salamon után Roboám vasvesszővel álla elő;¹ 's ekép habár sok idővesztéssel 's alkalmatlansággal van is össze-

¹ E legutolsó mondatot Drescher censor írta a kézíratra. Lásd a bevezetést!

kapcsolva, még is tanácsos és szükséges egy kissé személyesen látni a dolgok után. 'S ha ez áll, a' mit mostani világban, ugy hiszem, már senki sem mer tagadni, már akkor tán azt sem ellenezhetni józanul 's igazságosan, hogy viszont a' szántóvető is nézzen az által egy kissé megint maga dolga után, hogy ő választhassa szabadon védjét; minek igazsága akkor fog tűnni legvilágosabban szembe, ha emlékezetünkbe hozandjuk, hogy valamint királyi székekben Trajanusok, Antoninusok, etc., de viszont Caracallák, Nerók 's a.' t. is ültek: ugy vannak tagadhatlan felette jó, tiszta lelkű földesurak, de számtalan Nérócskák, Caracallácskák is, kik ha több rosszát nem tesznek is mint a' mit végbevisznek, csak azért nem teszik; mert hozzá elég erejük 's tehetségök nincs.

Szép és felette józan volt, midőn Ábrahám egykor így szólt Lóthoz: "ha te jobbra én balra indulok 's a. t." és Jákob Ésauhoz "ha te Seir felé én Suchótba megyek;" 's megengedem, hogy a' valahai patriarchai létnek sok szép oldalai valának, de most midőn felette nagy számra nőtt az ember, 's jobbra és balra is találkoznának már letelepültek, 's kiki világosan szereti szemei előtt látni azon lineát, mely az *Enyim* és *Tied* közt van, most már ugy hiszem, vége szakadt, Ásia és Africa némi részeit tán kivéve, azon annyszor említett atyáskodó (!) századok folyamatjának, melyeket közibünk visszavarázslani szint olly lehetetlen, mint egy férfinak gyermekkorába visszalépni — — — — 's melyek elfolytát tán szívesen tűrni fogjuk, ha az atyáskodás helyett *mellynek legnagyobb része mindaddig, míg ember ember marad, mindig önkény volt 's önkény lesz* — igazság fogja természeti jusaink és sajátink pártját. Ez pedig csak akkor fog minket tökéletesen venni védelme alá, ha viszont mi állítjuk a' szántóvető létét bátrabb alapokra; azaz ha azt eszközöljük, hogy valamint mi nem kívánunk kegyelmet, hanem csak igazságot: ugy az ő léte se legyen gyarló emberi szenvedelmink, hanem egyedül az igazság alá vetve.

A' magyar föld, mostani systemánk szerint, a' fejdelmé 's nemeseké; ugy hogy törvényink szerint tagadhatlan

jusunk is van jobbágyink minden földéhez 's a' t. mert ő azokat csak bérben tartja, 's így jusunk — nem mondom hatalmunk — is van azokat elvenni, s elcserélni minden felesleg ceremonia nélkül; de éppen itt a' hiba, hogy t. i. nem lehet nekie sajátira kilátása, 's ekép a' fentebb 164.^a lapon említett cselekvésem példája nem is törvénytelen nálunk, hanem csak a' jobb ember természetét sértő 's keserítő.

Ez azonban még semmi mind azon számtalan kis faggatásokhoz — secaturákhoz — képest, mellyeknek számos szántóvető részint urasági, részint megyei, részint kormányi tartozásai közt igen sokszor ki van téve, melly izetlenségeket csak az értheti 's becsülheti meg valódiilag, ki igazságos lélekkel tökéletesen azok helyeikbe tudja magát képzelni, kiket azok illetnek: mert az, ki másnak nyomoruságát látja csak, korántsem tudhatja milly keserű az, 's ekép nem nagy bajnak itéli az igazságtalan, ha másnak vesz barma, másnak zaklatják lovát, másnak rontják legelőjét, másnak rothad gabonája a' mezőn, más koplal, más fázik, mást vernek 's a' t. De nem úgy, ki ismeri az embert, 's annak, mint Istentől rendelt felebarátjának nem ellensége, hanem barátja.

Illy visszaélések mindenütt vannak 's mindig is lesznek, nem tagadom; de azokat lehetőleg kevesíteni nem szent 's édes kötelességünk e? 'S ha ezt teszem nem eszközölhetjük, nem kötelességünk e akkor legalább jó akaratot 's készséget mutatnunk, hogy azokat kevesíteni 's legalább enyhíteni kívánjuk 's törekedünk? 'S illy cselekvésmód megbánt e, zendüléseket okoz e? Én az ellenkezőt hiszem: midőn a' belső buzgás és forrás legnagyobb okául éppen azt tartom, hogy legkisebb vagy legalább *elegendő* készséget 's jóakaratot nem mutatnunk a' szántóvetőnek létét minden elkeserítő visszaélésektől megmenteni, vagy azokat kevesíteni 's enyhíteni, midőn az nemcsak lehető, sőt tökéletesen 's könnyen végbevihető is, 's általában a törvényhozó test kezeiben van; mert legyen csak szabad neki szabadon választani olly törvényes pártvédet, kinek a megyei gyűlésekben szava van, ne kételkedjünk, fog ő választani olly védet, ki bátran ki fog kelni mind azon visszaélések ellen,

mellyek azért nem látszanak sok előtt oly keserűknek, mert másokat illetnek, 's mellyek orvoslása békességet, mint viszont még nagyobb halmozása háborút kénytelen szülni.

Lesz, tudom, oly pártvéd, ki nem fogja szenvedni, 's eget földet mozdit, hogy vármegye dolgában 10, 14 nap minden legelő nélkül ne vesztegeljen a' jobbágy, vagy illyesekre ne akkor szoríttassék, mikor odahaza legsürgetőbb dolga van; urasági hosszufuvarban, vagy táncz és egyéb mulatságra induló uracsok 's katona tiszteknek szolgálatjában lova el ne vesz-szen; földesura öt minden legelőiből ki ne rekessze 's minden földéből ki ne regulázza, 's a' nagy birkasereg ne járjon még Aprilisban is buzaföldein, akár fagyott, akár nem — a' min magam rajta kaptam többszer mint egyszer saját emberimet! Nem fogja szenvedni, hogy a' kilenczed és tized a' gazdasági tisztek restsége vagy szívtelen combinatiói szerint odakün rothadjon 's a' t. 'S illy pártvéd, akarom és merem hinni, minden becsületes ember előtt csak kíváncs és kedves lehet!

“Mind ezeknek most sem kellene történni” — Így válaszol erre sok. Igaz; de kérdem: *történik e, 's impune történik e vagy nem?* 'S im ez a' fő dolog, a' mit nem tagadhatni. 's miből az foly, hogy az eddigi provisio e' részben többé nem elégséges 's ekép erősbet kell állítani.

Ha azt gondoljuk: meg fog mostani időben ezentul is elégedni 's nyugodni a' szántóvető, ha midőn barma vesz, lova kidül, buzája rothad, 's ő ezért végkép zugolódván, bottal lakol 's a' t. mi hozzá így szólunk “Lásd fiam, igaz elesett ökröd, lovad kehes lett, kenyered nincs 's jól meg is botoztattál; de azt Te mint békeszerető 's okos ember ne bánjad, mert lásd, nekünk egy latán könyvünk van, mellyet mi Corpus Jurisnak nevezünk, 's mellyben az van írva, hogy illyeseknek történni nem kellene.”

“Miért megint illy keserűn.” Így fog ismét kiáltozni sok vén pedant, hogy ne mondjam asszony, jól tudom. De hiszen magam ellen beszélek, 's ekép ha nem átallottam magamat bevádolni 's némi aberratióimat itt egyenesen megvallani, azt hiszem, senkit sem botránkoztathatnak életből vett rajzim

— — — — — azokat tán kivéve, kik igen is nagyon vannak érintve.

Azonban hogy magam ellen beszéltem legyen — a' mit a' velem egyrendűek általányosan mondani fognak, 's némileg úgy is van mint itt emlitém — az egész helyzetemre nézve éppen nem áll, mert én semmi által nem hiszem mind bátorlétémet mind belső megelégedésemet sikeresebben esz-közölhetni 's előmozdíthatni, mint ha ezen most említett törvény felállítatik; 's ekép valóban midőn szívvágyomnak 's tiszta lelkű szándékomnak szabad féket hagytam, azt hiszem, senkinek valódi haszna nem volt e' szakaszban inkább szemem előtt, mint magamé 's a' velem egyrendűeké.

Most nem tudom Jobbágyim hogy vannak; 's nem is látom át, mostani rendelkezésink szerint, azt valaha tökéletesen mikép is tudhassam! Tiszteim, mindenek előtt, hinni akarom, engem 's aztán közvetlen magokat szolgálják; 's az elsőt azért hiszem, mert becsületes embereknek tartom, a' másodikat pedig, mert ábrándozó hold bajnokoknak nem tartom; de hát a' szántóvető hol marad? Bizony hátra! mert se tiszteim sem én szentek nem vagyunk; 's ekép bármint óvakodunk is, bizony mindig csak inkább saját hasznunkra hajlunk mint máséra; 's a' jobbágy, ha szól is, nincs nagy sikere, vagy annyi galibába 's a' t. kerül, hogy inkább hallgat.

De legyen jobbágyimnak csak önválasztott pártvédjök, majd fog ez adni nekem 's tiszteimnek, ha csak egy hajszálnyit vétünk is ellenük. 'S illyestül csak az *ennenes* retteghet, nem én; mert én nem az illetén alkalmatlanságtul, hanem inkább attul rettegek, ha tán valami igaztalanság tudtom nélkül, vagy emberi vakságom 's gyarlóságom következtében keseríthetné jobbágyim sorsát. Ha pedig olyant fognak választani, ki velem és tiszteimmal czimboráskodni kész, akkor valóban ki fogom nevetni őket.

'S hogy egy részrehajlatlan 's tökéletesen független harmadik nélkül, híjába törekedik a' földesur kitudni mi bu, mi gond van jobbágyinak legbelsejében; nem mulaszthatom el itt egy kis anecdotát előhozni, melly szerint csak közelebből

egy nagy, de egyszersmind igen imponens ur, előttem éppen olly nevetségesnek mint szánakozásra méltónak látszott, 's ki azt állítá "Jobbágyi ötet igen szeretik" 's én tudakozám: 'miként tudná azt,' — 's ő így felele "Mert kérdeztem 's magok mondták." Igly feleltem én is gyermekkoromban, mikor csiklándoztak, akár-mire igent, a hogy akarták, de szavamnak azért nem hittek!

Én senkinek székébe ülni nem kívánok, 's nem akarok; mert valamint hypocrisis nélkül imádom a' mindenható Istent, és szentnek tartom azt, a' mit nagyobb vagy kisebb mértékben teremtvényének sajátul adott: ugy kész vagyok oda visszateretni inkább, honnét jövék, mint sajátimat — akár lelki akár testi legyen is az — másnak kinszerítve engedni át. De azt is kijelentem legnyilvánosabban, hogy ítéletem szerint azon szántóvetőnek, ki A-tul Z-ig számos sulyos és szövevényes kötelességiben férfiasan eljár, 's mind kormányi, mind megyei, mind uraság-jobbágyi tartozásait hiven, zugolódás nélkül 's pontosan teljesíté, ha egyébiránt ártatlan, csak egy hajszálát is kirántani, valóban a' mennyekbe olly hangosan kiáltó bűn, hogy ott, hol ez történik, palotai álfény igen, de igazi köz áldás nem lehet — — — — 's Isten előtt bizony sokkal nagyobb vétek, mint ha egy hasztalan uracska véletlen sőt ártatlanul is — — — — — vagy valami kárt szenvedne.

'S mind e' felett ha a' földesurnak mindégi jószágin létele ezen bajnak tökéletesen elejét vehetné is, azért még se volna javasolt törvénymódosításom felesleg, vagy kevésbé szükséges; mert a' földbirtokosoktól a' haza, a' király valóban többet vár, 's méltán, mintsem hogy éltők fogytáig odahaza üljenek, 's azon időt juhászokdva, kondáskodva 's hajduskodva éljék el, melly akár függő akár független létben se övék se jobbágyaiké, de a' közönségé, fejedelmé 's a' nemzeti dicsősége.

Legyen csak egyszer elválasztva az Enyim és Tied, 's mindenkinek sajátja nem *de jure*, *et ex principio*, hanem *de facto* is pártolva, mind egy akkor, akárki parancsol 's akárki a' földesur; mert az első csak a' törvényt fogja leolvasni, a' második pedig akár odahaza, akár másutt lehet. 'S ha van nehézség a' dologban, az tán kirekesztőleg az illetén pártvéd

választásában 's felette sok dolgában 's ekép szükségkép nagyobb fizetésében van helyezve.

Már a' mi az elsőt illeti, az tán ekép volna eszközölhető. Minden járásban köz hírül adná a' szolgabíró, hogy országgyűlési határozás szerint, ennekutána az adófizetők magok választandják pártvédjüket, 's ennek eszközzésére minden helység, mint bíróválasztáskor tanácsot tart, 's azt kiben bizodalma van, akár ki legyen is az, kinevezi. Ennek neve bepecsételve 14 nap a' megyei tiszti szék ujítása előtt az Első Alispánnak adatik át 's restauratio napján, mellyen minden izetlenség elhárítása végett, az adófizetők közül senkinek nemcsak jelen, hanem a' helység szovazatja elvesztési büntetés alatt még közel sem szabad lenni — felnyittatnak a' külön közönségek votumi, 's kinek legtöbb illetén votuma van, az törvényes Pártvéd; a' mi egyébiránt nyomtatás által tüstént köz hírül adatik, hogy így minden közönség lássa: mennyire hatott 's használt votuma. 'S ez lenne az ebéli választás fő vonása, mellyet természet szerint némileg módosítani lehetne 's kellene is, a' mit itt, a' hely szüke miatt kihagyni vagyok kénytelen.

A' mi pedig az illetén pártvédnek felette sok dolgát illeti, azon, ítéletem szerint, tán ugy lehetne legsikeresebben segíteni, ha egy helyett kettő volna. t. i. egy nemesi, és egy adófizetői pártvéd.

És ezen utolsó javaslat többek közt annyira nevelné a' költségeket, hogy belőle természetesen folya a' VII-ik törvény szüksége, t. i.

A' HÁZI PÉNZTÁR 'S ORSZÁGGYŰLÉSI KÖLT- SÉGEKNEK MINDENKITŰL IDOM-SZERINTI VISELÉSE.

44^{ik} lapon azt mondám 'Senkitül systemám concessiot nem kíván, 's ha kíván is, helyette tüstént többet ad.'

Mennyire maradtam a' kormányra, nagyobb birtokosakra, kis nemességre 's az adófizetőre nézve ezen themámhoz hív, azt az eddig előadott hat törvény nyilván bizonyítja. A' négy

első által hathatósan nagyobbodik a' nemzeti pénzalap — capitalis — mert általok a' természetői erő mindenek felett neveltetik; a' két utolsó pedig helyre állítja azon bizodalmi lánczot, mellynek a' földesur és jobbágy-közti léte olly szükséges, 's melly hosszab abusosok folytában annyira elgyengült, hogy azt újra edzeni a' legnagyobb és legsürgetőbb haszon. 'S ha kivesszük azon két osztályt, mellynek egyike mint féreg holt testen 's csak más kárán boldogulhat, másika ellenben kirekesztőleg principiumra, theoriára, képzeletre rakogtja szerencse templumát; úgy hiszem, bátran állithatom, hogy a' fentebbi hat törvény elfogadása által *'Mindenki nyer!'*

A' most fejtegetésben lévő törvényjavaslat kilép azonban némileg azon nyertesítők sorából; mert csakugyan tagadhatlan, hogy a' kénytelen fizetés, hol az eddig nem létezett, nem egyéb mint rövidség — praejudicium — vagy is engedmény — consessio —.

Itt már tehát, mert egyenesen a' nemesekről forog a' kérdés, csak arrul lehet szó: valljon a' házi pénztárhoz 's országgyűlési költségekhez eddiglén sz. István idejéig soha nem járult e a' nemesség? 'S valljon systemám többet ad e, mint a' mennyit viszont kíván?

A' mi az elsőt illeti, meg kell vallanunk, hogy mind év-mind törvény-könyvinknek számos nyomai nyilván bizonyítják a' nemességnek egykori részvételét a' házi és országgyűlési terhekben; 's ekép ha ezen VII-ik törvényt elfogadjuk, egy cseppet, sem *újítunk*, hanem inkább *régítünk*, 's nem azok a' *veszedelmes újítók*, kik a' természettel összehangzó régi alapokra ohajtják 's kívánják visszavezetni 's reformálni a' természeti igazság útjából kitért újításokat, hanem valóban azok, kik ebéli elfacsarásokat lassanként ususba hoztak, 's most szüklelkü enneses sophismáik által a' régi rend lélekisméretlen elhagyását, t. i. a' valóban veszedelmes újításokat, régiség nimbusába állítani merik, úgy hogy a' szegény sokaságot annál biztosabban és sikeresben rászedhessék.

A' mi pedig a' kisebb kárt 's nagyobb hasznót illeti: legyen szabad azt elsőben általános és philosophiai, 's aztán egyenesen financiai tekintetben felvilágosítanom.

Ha elfogultlan 's őszintén meg akarjuk vallani, mi vet ránk nemesekre mind a' kormány mind a' külföld előtt legnagyobb homályt, nem fogjuk tagadhatni, hogy többek közt semmi oly nagy mértékben, mint azon szük lelkűség, melly szerint képesek vagyunk országgyűlésen kirekesztőleg azok által fizettetni magunkat, kik, ha ott repraesentáltak is a' mit sokan diplomacie megmutatni készek, 's ekép nem is akarom fejtegetni — csakugyan szerfelett indirecte repraesentáltak, 's valóban oly módon -- ha Isten képébe hazudni nem akarunk — hogy mentsen meg Ő szent irgalmában minket nemeseket oly repraesentatiótul!* 'S ha mindjárt arrul is lehetne eleget mondani, hogy ott 9 millió nem repraesentatit directe — a' minek helytelensége tán némi becsületes embernek néha néha már eszébe is jutott — most azt egyenesen elmellőzni akarom. arra szorítván állításomat, hogy az országgyűlési terheknek *kirekesztőleg* azok-általi fizetése, kik ott éppen nem, vagy csak indirecte, vagy csak annyiban vannak repraesentálva, a' mennyiben jobblétök képviselőiknek jobblétökkel van szoros kapcsolatban, egy oly Valami melly számos, nem nagy becsületünkre való megjegyzésre nyújt alkalmat.

Többek közt, ha tanácskozásink nem haladnak gyorsan, számtalanszor hallatik ezen megjegyzés "'S miért haladna gyorsabban, minekutána jól tartatnak a' Követ urak — -- 's más erszényéből szép diurnumokat huznak; 's így minél tovább tart, annál jobb — — — — — 's a' t."

Illyeseket kaczaghatnánk, ha minden szeplőtől menten, egyenesen azt mondhatnók, vagy érezhetnők 'Ez nem úgy van!' mert hol elég a' bel becs, ott nem igen, vagy legalább nem sokáig árthat a' kül hír; de az a' baj, hogy illyesekre megezáfolólag nem felelhetünk, mert nem tudjuk s' nem is tudhatjuk, annyi 's oly külön színű képviselő mit hord keblében.

* Ezen sorok 1831-ben irattak, 's hála korunk szellemének, hogy már most 1833-ban más lábon áll, 's mind azon nyilak, millyek itt a' néhai egoismus és szüklelkűség ellen lövetnek, már most a' magyar Nemességet nem sérthetik.
a' Kiadó.

's valóban nehéz gondolni és elhinni, hogy némi tárgy körül akkor is annyi volna az időpazarlás mint most, 's a' kerületek akkor is jobbadán pontban három fertály tizenkettőre, vagy legfeljebb három fertály egyre, akár fel van osztatva az ülés akár nincs, fel nem tartóztathatólag tódulnának az ajtókhöz, ha a' diurnumok részint a' mi erszényinkből is volnának fizetve, mert akkor ugy mint más nemzetek, mellyeknek képviselői egész éjeken is munkálkodnak, jobban gazdálkodnánk az idővel: mert az szoros összeköttetésben volna a' saját pénzünkkel gazdálkodással.

Megengedem egyébiránt, hogy mind ez legfeketébb rágalom, 's a' magyar Országgyűlésnek más okoknál fogva kell esigakép haladnia; de ha ez így van is, azért bizony az, *hogy mi éppen nem fizetünk a' képviselői terhekhez*, még is csak mindig olly tárgy marad, mellynek védelmét, ugy hiszem, egy becsületes és józan gondolkozásu ember se kívánná elvállalni, minthogy abban sok dicsőséget valóban semmi esetre, hanem tán annál több ollyast lehetne nyerni, a' mi azzal ellenkezik.

Már ha mi vinnők ezen terhek idomzatos részét, akkor minden illyes mendemonda tüstént megszűnnék, melly ha meg nem érdemlett is, csak az által is kellemetlennél kellemetlenebb, hogy azt diadalmi hihetőséggel nem czáfolhatni most meg; 's kérdem: ez ránk nézve philosophiai 's általános tekintetben hasznos, káros volna e?

Ez azonban még semmi azon nagy árnyékhoz képest, mellyben mind a' kormány, mind a' külföld ítélete szerint azért vagyunk, mert azon pénztár, melly megint a' külön megyék szükségét pótolja, 's így idomlag mi is vesszük hasznát, *de belé ismét nem fizetünk egy fillért is*, annyszor elolvad kezeink közt; a' mit tagadhatni valóban jó volna, de a' legmesteribb tagadónak is lehetetlen.

'S im ezen nem ritka eset — mellyen eléggé busulni 's keseregni nem lehet — morális sulyunk parányiségának legfőbb oka.

Egyesekben szintugy mint közönségekben azon öntudat 'nil conscire sibi, nulla pallescere culpa' az igazi morális

erőnek egyedüli kutfeje; elannyira, hogy néha a' legvilágosabb és hasznosb igazságok sem hallatnak, sőt nem ritkán még nevetséges satyrákká is válnak, ha a' mondó mást tesz, mást tanít; midőn sokszor 'a félelem és szeplőnélküli férfiúnak legegyszerűbb szava is felette nagy suly!

Szép azért az emberiség jussaiért bátran zengő szó, helyes a' törvények csorbátlan fentartását kívánó 's az elnyomatott nemzetek sorsáért közbenjáró ószinte felírás; de csak ugy lehet sulya vagy valódi haszna, ha a' mondónál minden tisztában van; mert valóban nem illik, sőt nevetségesnél nevetségeseb az ollyasnak ajkai közt a' liberalis szó, ki csak kényeit 's szenvedelmait tartja törvénynek; mint nem különben nem nagy pondus — hogy többet ne mondjak — ha a' törvény szüzességének fentartását 's az elnyomatott nemzetek pártolását ollyasok sürgetik, kik előtt a' törvény minden egyéb, csak nem szüz, 's kik annyira gázolnak másokat el, mennyire az csak tehetségökben áll!

'S valljon mi megint e' dolog fő veleje? Semmi egyéb, hanem hogy ez esetben is, mint mindenütt, hol a' lágy törvény könnyen ki hagyja csuszni az érdemlett fenyték körmei közül a' bűnöst, "Az ártatlan nagyobb rész szenved néhány csalárd és tolvaj pártolása miatt."

"Ritkán történnek ily visszaélések, 's ha megesnek, büntetést is vonnak magok után, 's aztán másutt is előfordulnak." Igy szólnak sokan. 'S igaz, hogy nem történnek mindennap, büntetést is okoznak, másutt is disztelenítik a' világot; de valljon ritka 's nem elég e, ha illyesek minden félszázadban történhetnek, 's hogy egy kissé többször is történnek mint minden félszázadban egyszer, tán nem éppen tuláállítás; 's aztán más felekezeteknek sokkal könnyebb hibáikra szabott büntetésekhez képest olly lágyan fenytetnek, hogy a' büntetés — mint a' tapasztalás mutatja — az illetőkre kevés benyomást okoz, a' nagy közönséget pedig, rettentő példa helyett, csak nevelteti vagy boszontja. 'S a' mi másutt is rosszul történik, nekünk — mint már valahol fentebb emlitém — csak gyáva és pirulást okozó ürügyképen szolgálhat, hogy

az nálunk is hiányosan eszközölthessék; de ezen feljül még azon megjegyzést merem tenni, — melyet igen igen mélyen kérek emlékezetbe vésni — hogy ott, hol a' szabad tisztválasztás 's a' képviselési formának több fővonási állnak már, ott mindennek rendesebb és tökéletesebben kell — — — vagy kellene forognia, mint hol ebéli nagy, szép 's eléggé meg nem becsülhető szabadságok még nincsenek, 's hogy egy képviseleti alkotmány mindaddig felette nagy veszélyben van, 's azt csak a' véletlen tartja fen, *míg egy felekezet szabadsága az egészre nézve csaknem több kárt okoz, mint a' mennyit egynek legkorlátlanabb önkénye hozhatna.*

Ha most valaki azt veti szememre "Azon cassa, mely a' Ti nyilvános szükségiteket is pótolja 's Rátok van bízva, noha ahoz semmit sem fizettek, Nálatok sokszor elolvad, ugy e Földi?" Mit mondhatok rá? Hallgatnom, pirulnom 's keseregennem kell; mert ha azt válaszolom 'Ez Nálatok is megtörténik' nem fog e ismét így felelhetni "Meg bizony; de hiszen nem magunk választjuk tisztviselőinket, 's egyébiránt constitutióink nincs, Nektek pedig van!" Ha továbbá tudakolja "De hát illyes előkelő tolvajnak Nálatok mi baja?" Mit felelhetek megint erre? Óh szégyen! nem azt, hogy testünkbul illyes rothadt részeket tüzzel vassal kiirtunk 's azokat megsemmisítjük, hanem illyes sophismákat 'Óh ugy is meg van eléggé büntetve illy szerencsétlen a' köz becsület elvesztése által, 's hiszen aztán mindent vissza kell adnia, ha van valamie 's a' t. Mire a' Sógor így felelhet "Óh akkor nem kell büntetni senkit, vagy annál kevesebbet, mennyivel nagyobbat vétett, minthogy lélekismérete ugy is eléggé fogja furdalni 's kinozni a' szegényt".

Ha illyesek fejtegetésében igazságos lélekkel 's progressive menünk elő, okvetetlenül azt leszünk kénytelenek találni 's megismérni, hogy az illy lágy törvények következése 's azok pártolása egyenesen absurdumokra vezet.

Ha pedig azt vizsgáljuk, miért hajol a' nagyobb rész inkább lágy mint kemény törvények felé, annak három okát fogjuk találni; és pedig: egy részt azért, mert sikeresebben

halászhat a' zavarosban mint a' tisztában, 's az ítélet hozása közt el nem felejtí ezen kis argumentatiót: hodie tibi, cras forsitan mihi; egy másik rész pedig, mert buta vakságában a' büntetést sokkal nagyobb szégyennek hiszi mint a' bűnt; egy harmadik rész végre, egyenesen tompa eszű lágy szíváság miatt. E' három ágazatu oppositio okozza, hogy nemcsak nálunk, de csaknem minden nemzetek közt, több vagy kevesebb mértékben részint egészen el van hibázva a' törvények fő czélja, részint korántsem elérve. 'S ezt vizsgáljuk:

Én magamat, azaz saját érzésimet 's kíváнатimat szeretem mások érzései 's kíváнati kitapogatasában kalauzul használni; mert azt hiszem, némi kisebb 's nagyobb árnyékozatokkal, minden halandónak érzése és kívánata, általányosan véve, bizony csak egyre megy. Már ha nemtelen volnék, érzem, semmi annyira nem ingerelné bennem fel az emberi szenvedelmek minden rugóit, mint ha azt tapasztalnám, hogy velem szegény neveletlennel, sokszor csupa vigyázatlanságomért, sőt néha ártatlanul is, legirgalmatlanabbul bánnak, midőn egy gazdag jól neveltnek legszívtelenebb tetteit is legyezik, 's ekép — mondjuk ki egyenesen — nem annyira a' bűn, mint a' születés büntettetik. 'S midőn én érzek így, miért ne hinném, hogy mások is így érezzenek, mert hiszen ember csak ember marad, akár gróf akár paraszt legyen is az. 'S ha ez áll, akkor úgy vélem, el van a' törvény fő czélja tökéletesen hibázva, míg a' nagyobb részben illyféle érzelmek nemcsak nem csillapittatnak le, hanem még fomentáltatnak is; mert, legalább én úgy hiszem, a' törvények fő czélja semmi egyéb mint a' köz csend és bátorság; ezen utolsók pedig mikép lehető — oh ne csaljuk meg magunkat! — míg a' nagyobb rész illy érzelmeket rejt keblében.

Saját közvetett hasznunkért tehát szükségesnél szükségesb, hogy a' büntetés egyenlőn érje a' bűnt, mert így a' magasb születés nem lesz többé gyűlölség tárgya.

De most közvetlen hasznomat tekintvén, még akkor is azt találom, hogy a' kemény törvény sokkal jobban és sikeresebben eszközli hasznomat, mint a' lágy 's nem exequált törvény.

Nemesember létemre most felette lágy törvények alatt állok, 's úgy annyira foroghatok tág körökben, hogy fogadom, nem lenne olly hely, melyet faragatlan betyárkodásim által tökéletesen el ne disztelenithetnék, nem olly excessus, melyet az ország minden egyéb lakosinak kinjára végbe ne vihetnék, alig olly urasági szivtelenség, mellyel jobbágyim létét el ne keserithetném, alig olly rendelés, mellynek sikeretlenségét ne eszközölhetném, 's alig olly hatalmaskodás, melly által az idegent Magyarországtul örökre vissza ne ijeszthetném, ha azt tenni hajlandóságom volna, 's azt tenni akarnám; mert ha illyeseket mások is tesznek, 's büntetlenül tesznek, miért ne volna szabad azokkal ártatlanul nekem is egy kissé röviditnem napjaim 's unalmimat? 'S hogy illyesek nemcsak történhetnek, de számtalanszor történnek is, azt a' legmerészebb szemtelenség sem tagadhatja: 's valljon nem impune e? midőn az illyes szép szabadsági tetteket elérő büntetések, ha nota bene azokat szerencsésen elérik, valóban a' fenyítéknek csak legneveztésesebb satyrái; úgy annyira, hogy néha a' felsőbb helyi önkény beléavatkozását okozzák vagy inkább kinszerítik, még pedig azon principium szerint, hogy "Nem szabad gyermekeket a' tűzbe ugrani engedni, 's ha nem lehet másképp, hajoknál fogva kell őket onnan visszarántni".

Hanem minekutána a' publicumnak tán nem leghijábalóbb nyereségére se bennem, se számtalan másokban 's velem egyszületésűekben illy szép appetitusok 's valóban nemes szenvedelmek 's felemelkedett szabadsági irányzatok nincsenek, azt hiszem, nemcsak nem lehet a' nemesség nagyobb részét tekintvén, olly törvények hozása ártalmas, mellyek a' most említett 'Nemzeti szegényeknek' bizonyos és rövid végét vennék, hanem azok tüsténti felállítása az egészre nézve leghasznosb befolyással is volna, minthogy — 's itt fekszik a' dolog philosophiája — olly individuumok is találatnak köztünk, pedig szép számban, kik eféle szép szenvedelmek 's valóban dicsó foglalatosságok közt csendesesen élnek napjaikat; csendesesen mondom, mert hiszen ollykor valóban nem is tudják, mennyire vigyék féktelenségiket; 's mi azt még is *csendesesen*

vagyunk türni kénytelenek, 's ők csendesesen folytatják ebéli több mint pirulást-okozó 's több mint állati viselkedésüket. Most ők vannak, 's akkor mi lennénk pártolva, azaz: a' mostani lágy törvények következtetésében a' rendbontók kaczaghatnak, akkor pedig, midőn a' törvények illőleg szorosak volnának, viszont a' rendszeretők kacagnának. 'S ez megint egy másik bebizonyítása fentebbi mondásomnak, hogy t. i. a' lágy rendezkedések által a' törvények fő célja tökéletesen el van hibázva, melly cél soha nem lehet egyéb, mint a' jók védelme 's a' rosszak sujtása.

Midőn tehát a' törvények illyféle kifejtései a' nagy részt megnyugtatóknak, 's ekép indirecte nekünk is felette hasznosak lennének, minthogy a' nagyobb rész nyugodt léte nekünk nemcsak nem ártalmas, hanem mindenek felett kíváncsias is, directe pedig azért volnának nekünk leghasznosbak, mivel minket mind azon féktelenségek unalmitul, szégyenitül, veszedelmitül 's bosszuitul mentenének meg, mellyeknek annyiszor vagyunk piruló 's elkeseredett tanui, 's mellyeket végbevitni úgy sem vagyunk hajlandók; mi okbul a' rájuk kiáltott anathema minket soha nem érne 's nem sujtana, hanem bezzeg másokat igen is sujtana 's így minket védne és pártolna; minek egybefoglalatja az, hogy a' törvények illyféle kifejtései legtetemesb javítások, minthogy azok által a' törvények fő célját éadjuk el, azaz a' rendetlenség fenytetik, 's a' rend viszont védetik.

Ha most csendesesen és békében foly valami ünnepünk le 's a' t. 's a' t, azt a' véletlennek köszönhetjük; akkor pedig nyugtunkat valami bizonyosnak, t. i. *polgári rendelkezésinknek* köszönhetnők. Józan izlés pedig, úgy hiszem, inkább becsüli 's választja bátorléte talpkövéül a' bizonyost mint a' véletlent!

Már a' mi a' büntetési szégyent illeti, — 's másik oka a' kemény törvényektüli rettegésnek — az egyenesen azon szomorú fallaciából veszi eredetét, melly szerint sok azt hiszi, hogy palástolás jobban tartja fen a' becsületet mint az őszintei megvallás. Ezen öncsalást a' legfelszínesb fejtegetés is tüstént feloldja. Mig emberek emberek maradnak, mindig lesz azok

nagyobb számában kétségen kívül több vagy kevésb rendbontó, törvényszegő, indulatos, rossz lelkű 's a' t. Ekép senki, a' kiből csak legkisebb belátás van is, nem fogja feltenni 's hinni, hogy egy egész nemzet lehessen, kiből rendbontó, törvényszegő, indulatos, rossz lelkű 's a' t. ne lenne! 's ekép nem az a' szegény, ha valamelly népről azt mondják: ott féktelen, rendbontó 's a' t. van, hanem az, *hogy ott a' féktelent, rendbontót* 's a' t. nem büntetik! Azon külföldi, ki népese-
désünk számát tudja, 's ismeri meleg és pezsgő vérünket is, azért nem fog bennünket kisebbitni soha is, mert nálunk féktelenségek történnek, kemény földesurak vannak, idegenek kicsufoltatnak 's a' t. mert közel 10 milliót nem fognak minden szeplő 's homály nélkül egy csoportban supponálni, hanem tán azért ítélnek minket keményebben, és pedig méltán, mert ilyeseket palástolni akarunk, 's a' helyett hogy azokat minden hasztalan szóvesztés nélkül megvallanók, 's minden felesleg idővesztés nélkül irgalmatlanul megbüntetnők!

Ha most kérdez valaki — — — igaz e, hogy — — — ratus — — — pof — — — kalap — — — — —"; 's itt 99 anecdotával az Olvasót nem kívánom untatni, — nem felelhetek egyebet mint 'bizony igaz!' Ha pedig szoros és tüsténti politiai törvények állnának fel, akkor is tán éppen azt mondanám, de nem 99 eset, hanem sokkal kevesbek után 'bizony igaz'; hanem azon vizsgálatom volna, — 's erre vigyázni kell — azt tehetni hozzá 'de törvényink ugyan keményen meg is büntetik, 's mind a' közönség, mind a' szegény jobbágy, mind az idegen elég satisfactiót nyer' — mely vizsgálatom ma nincs, mert most ilyest sem én se senki valósággal nem mondhat.

'S milly nyomorult 's egészen visszás methodus, bün-palástolás által el akarni kerülni a' szegényt 's fentartani a' becsületet, akkor tűnik legvilágosabban elő, midőn más nemzeteket képzelünk magunknak becsületök fentartása végett éppen azon módokat használni, mint a' milly módokhoz általánosan mi szoktunk nyulni az említett czélérés ösztönéből. Ha, teszem, Portugaliában azt tapasztalnók, hogy ott néha

néha bizonyos uracsok köz multságokba fizetlenül járnak, 's ott szinte mindent végbevisznek, a' mi illetlen, és szinte semmit, a' mi férfihoz illő lenne, 's illyeseket az egész társaság néma de elkeseredett gyűlölettel karnyugva néz; hogy ott némi előkelő szinte minden nap új meg új botrányozásokat gondol ki, mellyekkel a' nagy publicumot kétségbeesésig, keresztényi tüzésre szoktatja, és szinte mindent tesz, a' mit jól nevelt embernek tenni nem kellene; hogy ott némi nagy ur minden hitelezőit legrutabbul csalja meg, 's azt nevetséges göggel még megbántásnak is hirdeti, ha valaki ezt végre békeségesen túrni nem akarja és szólni mer; hogy ott némi idegenek, kivált kereskedők, sok esetben nemcsak legkisebb pártolást sem nyernek, de néha a' legnagyobb üldöztetésnek is ki vannak téve; hogy ott több mint egy publica cassa elidegenítették 's a' t. 's a' t. Valljon mind ezek után mit mondanánk? Azt hiszem, illy okoskodás lenne a' miénk: Tökéletesség emberek közt nincs, — ekép mind ezen szomorú esetek csak azt bizonyítják, hogy míg ember ember marad több vagy kevésb, de számtalan mind véletlen és külső, mind maga okozta és belső viszontagságok közt kell sorvadnia; 's a' Portugal nemzetről azért, mert némi rendbontó, becsület-sértő 's a' t. van közte, 's több millió igaz, erényes és tiszta lelkű soha nem állott még egy szakadatlan sorban, nem volna rossz és alacsony ideánk. 'A' Portugaliai egyben másban vagy szinte sokban még igen hátra van' — így szólnánk tovább — 'de hihető, ki fog ő is lábolni mind azon szennyekből, mellyek az emberiséget mindig annyira tartóztatják nemesb felemelkedéstől vissza.' De ha azt hallanók, hogy illyes tettek nemesak meg nem büntettetnek rendszerint, vagy csak mód nélkül lágyan, hanem számosan még kérkednek is velek, és sokan erőnek, eredetiségnek, sajátságának, nemzeti spiritusnak tartják 's hirdetik, és azért nem motszan a' nagy sokaság magának önbiroságot tenni, mert hiszen, illy bajnokoknak senki sem parancsolhat — a' provocált önkényen kívül — 's rendszerint jaj annak, ki velök pörbe indul, minthogy illy szennyek közt viszon védelmük összeröfönte előbb utóbb mindent

megbosszul, 's olly erő, melly a' legerősbet is feldönti, de viszont a' legdicsebbet is lenne felállítani képes, ha más czélra volna egyesítve 's fordítva — — — — —; ha mind ezt hallanók, kérdem, milly ideánk lenne akkor Portugalia lakosirul? 'S valljon azt tartanók e Portugalia igaz fiának, ki illyeseket nyomorult kis fogásokkal palástolni, szépíteni, mentegezni sőt egészen tagadni akarna, 's az által honfiat rozsdáikba 's penészeikbe még gyökeresebben iktatná 's ültetné, vagy azt, ki illyesektüli undorodását egyenesen megvallaná, s lerántván a' szégyen leplegét, hazafiait arra kinszerítné, hogy vagy tovább is tespedjenek illy undokságok közt, de az egész világ láttára, ha nincs elég 's igazi becsület bennök, vagy irgalmatlan törvények felállítása által, ha nem tökéletesen is, de lehetőleg írsák ki a' nemzeti becsület és dicsőség illy gyászos mocskáit!

De vegyünk még fel egy közelebb példát. Valamelly status, nem különben mint akármelly ezred, semmi egyéb mint egy közönség, mellynek külön árnyékozásokban 's módosításokkal ugyan, de még is bizonyos és némileg hasonló törvényei, rendszabási és fenytékei vannak. Már valljon egy ezredben nem történik e néha néha a' legbecsületellenibb, mint csalás, lopás 's több eféle? ezt nem tagadhatni; de valljon illyes vet e homályt az egész ezredre? Legnagyobbat bizony, ha t. i. az illyeseket palástolják, mentetik, tagadják 's a' csalárdal tolvajjal tovább is társalkodnak a' többiek; de viszont legkisebbet sem, ha illyes rothadás helyei az egész testből kiszakittatnak, és a' bűnös lábbal taszittatik odébb. Ezt mi is, mint az egész világ, helyesnek tartjuk; de valljon ha ez egy ezrednek felette sikeres methodusa az egésznek becsületét fentartani, 's ezt bizonyosan annál jobban is fentartandja mindig, minél szigorúbban 's keményebben törli ki a' legkisebb homályt is becsületi tükréből; kérdem, miért volna ránk *született katonákra* (1) nézve ezen methodus kevésbé sikeres vagy éppen sikertelen? Ha nemesek akarunk lenni 's maradni 's ezen nevezetet meg is érdemleni — a' mi felette helyes kívánat — akkor olly fenytéket szükség magunk közt állítunk, melly a' selejtest egy pillanatig se

türi köztünk; a' minek nagy hasznát fejdelemtül lefelé tán senki sem veheti kérdés vagy kétségbe, magokat a' selejteket kivéve. 'S im ez — minthogy a' dolog nálunk éppen ellenkezőleg áll — megint egy más bizonyosága annak, hogy a' lágy rendelkezések által egészen el van hibázva a' törvények fő célja; 's t. i. ezen esetben az, hogy a' féketlen nemések felette lágy vagy éppen semmi büntetése a' nagyobb 's jobb részre alkalmatlanságot, veszélyt és szégyent hoz, 's ekép a' nagy jó rész büntetve, a' rossz kis rész pedig legyezve, 's így a' törvények fő célja felforgatva áll!

'S mindaddig míg magunk saját akaratunk 's szabad odajárulásunk következtében szoros politikai törvényeket nem állítunk, mellyek után ugy fénylenék a' magyar nemesség becsülete, mint a' homálytalan kristál, mindaddig nemcsak nagy sulya nem lesz, de nem is lehet szavaink 's felírásainknak, hanem azon veszélynek is ki leszünk örökké téve, hogy valaki más pótolja ebéli fogyatkozásinkat ki. 'S ez valljon hasznos, káros e az egészre nézve, ha általános és philosophiai tekintetben vesszük azt, őszintén kérдем?

Marad most még hátra a' harmadik ok felvilágosítása, melly a' lágy törvények pártolását következteti, t. i. a' tompa eszű lágyszívűség. Ezen érzelem, melly ha nem dicséretes is, legalább megbocsátható, minthogy becsületes kebelben veszi eredetét, sokkal több kin kütfeje, mint a' józan ész által kormányzott felebaráti szeretet, melly pillanati kedvezés miatt, nem provocál még nagyobb vétkeket 's ekép nagyobb 's több büntetéseket is. Az első csak a' rövid jelent tekintti, a' másik ellenben a' hosszú jövendőt; 's ekép az első általánosán 's rendszerint a' lágy fenyték következtében sok nyomorúságot okoz, midőn a' másik kemény büntetés által számtalan nyomorúságnak veszi elejét. 'S ez közelebb vagy messzebből egyenesen csak annak illeti hasznát, ki vétkezik, ugy hogy ha nem tekintjük is az ártatlanokat — a' mi fő dolog — hanem csak a' bűnöst, ezen utolsóra is, ha ezer példát veszünk össze, mert a' kivétel számtalan, hasznosb a' szoros mint a' tág fenyték, a' mit a' mindennapi tapasztalás

bizonyít, minthogy legtöbb embernek, kik hosszú és örök fog-ságra jutnak, vagy ki is végeztetnek, tökéletes bűnre fejlődése azon pillanatokra mutat vissza, midőn első bűnpróbái büntetlen nézettek el, vagy csak lágy fenytékkal büntetettek, mi okból nem ritkán halljuk a' szerencsétlen kivégeztetendőt saját szüleit kárhóztatni egykori tompa eszű lágyszívűségük miatt.

Fiatal koromban — 's ez akármitly trivialis példának látszassék is, nem lesz tán még is felvilágosító eszközként minden haszon nélkül — egy huszár ezrednél szolgáltam; 's ott kettős öltözet lévén, kemény parancs jött "Önként senki se merészelve felvenni az újabbat". Ennek azonban nem lön nagy sikere, mert a' legénység részint pajkosságbul, részint makacsságbul, vásár- ünnep- 's kitetszőbb napokon csakugyan felöltö az újabb ruhát. Ez nem volt jó, mert parancs ellen vala, 's oly parancs ellen, mely igen rationabilis volt, minthogy a mindenbeni egydedség nem hiábavaló dolog egy ezredben, 's uniformitas ott ugyancsak nem lehet, hol egy rész engedelmeskedik, 's ha kell új ruhában jelenik meg, más rész ellenben nem engedelmeskedik 's végre csak kopott ruhában rukkolhat ki. A parancsnak kelle tehát biztosítás is, t. i. büntetés; 's minthogy sereginkben — akármit ábrándozzanak is a lágyszívű költők, számtalan van, ki a' legjózanabb és szivrehatóbb okoskodásoknak sem enged, ha azok a priori jónek, 's ekép ötöt egyrül másrul szükségkép a posteriori kell capacitálni, mondhatom, hogy habár igen kis portiókban is, de sommásan véve tán több mint ezer bot osztogatott ki csak rövid idő leforgása alatt 's csupán bizonyos nadrágok felvétele miatt, mellyeket nem kellett volna felhuzni! 'S így ment ez örök puffogatás közt egy darabig, míg az jöve parancsolatul, hogy "minekutána a' kis büntetések semmi egyebet nem következtettek, mint a' pajkos és makacs viselkedtség 's engedetlenségnek még nagyobb kifejtését, ezentul ötven bottal fog az büntettetni, ki ismét át merészli hágni a' parancsot." Ez rendesen kihirdettetett 's mindenki tudta; hanem azért még is találkozott egy valaki,

kit oly nagy szerencsétül, mint egy újabb nadrágnak felhuzása, az ötven bot vissza nem ijeszte; 's ekép a' megígért somma lehető legkeményebben rá is applicáltatott. Soha nem felejttem el, milly láрма 's rimánykodás támadt a' nézők közt — egy asszony lágy szive sugtában annyira vetemedék, hogy az ő ítélete szerint, kegyetlen 's emberiség-elleni bánásmód miatt, csaknem az exequensek hajába kapott 's a' t.; de az összesommált következés az volt, hogy az egy kemény példa után, többé nem lett megszegve a' törvény, 's a' kin huszad része, t. i. az ötven bot, nagyobb sikert szült, mint az ezernyi kis adagokban — dosis — nyújtott ütleg! Ez ismét egy új példa, hogy nemcsak sikeresb, hanem még szelidebb is a' kemény mint a' lágy törvény!

Igaz, hogy a' felette kemény büntetés el is keserithet; de csak akkor — 's ezt jól kell megkülönböztetni — midőn önkény rendeli azt, vagy olly tettet 's hibát ér, mellynek végbevitelére nem kirekesztőleg önakaratunkul, hanem részint, sőt egészen is a' véletlentül 's ügyetlenségünkül függ. Az előhozott példa igen kemény volt, mert egy nadrág felvételt ötven bottal büntetni valóban iszonyu 's még sem boszontott fel, hanem gyökeresen használt; mert azt a' katonai törvényhatóság hozta, jó eleve ki volt hirdetve, mindenki tudta, 's egy nadrágnak fel vagy fel nem vétele tökéletesen akaratunkul függ 's benne a' véletlennek 's ügyetlenségnek legkisebb része nincs. 'S ekép exasperálható lehet két három ütés is, ha azt önkény szabja vagy azt éri, ki véletlentül elaludt, lovának háta kisebesült, vagy nem lép, vagy elesett, vagy azt, ki ügyetlentül egyet mást elrontott, tört 's a' t.; midőn legkeményebben büntettetni, sőt ki is végeztetni, ha azt bizonyos, tántorithatlan 's mindenkitül ismért törvény rendeli, 's egyedül positiv és érettkorú bűnösöket illethet, soha egy közönséget sem exasperált eddig még, hanem annak rendszerint felette sokat használt, minthogy a' becsületesek nagyobb bátorsággal bírák sajátjokat 's ekép a' törvény, midőn a' jóknak kedveze 's a' rosszakat sujtá, tökéletesen megfelelt fő céljának.

Ezeket előre bocsátván hallom e' kérdést "Valljon mikép jöhet mind ezen büntetési 's politiai rendelkezések fejtegetése itt elő, holott ugy látszik, az inkább az ötödik és hatodik törvényjavaslat szakasziba illet volna". Mire azt válaszolom 'Maglehet, hogy ebéli fejtegetésim inkább oda, mint sem ide-valók lettek volna; de én azért terjesztém azokat éppen itt elő, mert azt hiszem, jobban tűnend ki az itteni összeköttetésben azon igazság, mellyrül én legalább tökéletesen meg vagyok győződve, hogy t. i. csak akkor fogjuk a' büntetési 's politiai törvények igazi sarkalatit valahára megrakni, midőn azoknak létét legközelebb hasznunk vagy kárunk sürgetően kívánandja meg; azaz csak akkor, midőn mind a' házi pénztárokhoz mind az országgyűlési terhekhez idom szerint mi nemesek is járulandunk, mert csak akkor fogunk valóban olly módokhoz valahára nyulni, mellyek következésében mind országgyűlésink az időnek lehető legnagyobb gazdaságával vitetni, mind házi pénztárink lehető legtökéletesb bátorságba helyezve lenni fognak; azon módok pedig, mellyek ezeket és a' bátor lét több hasznos rendelkezésit is következtetik, egyenesen a' polgári fenytéknek, t. i. politiának, legelső alapjai; saját, habár legkisebb de közvetlen kárunk jobban nyitandja fel e' részben szemeinket, mint a' legsajnosb veszteség, ha az csak későbben ér, 's minden esetre sokkal nagyobb mértékben, 's ekép a siker nagyobb hihetőségével is, ha minket 's nem másokat illet a' kár.

Vannak az emberiségnek némi tiszta lelkü különböztöttei, kik mások iránt nyájasbak mint önmagokhoz, megengedem, 's az életben több olly eset is, hol egyik a' másikért életét áldozni kész, igen jól tudom; hanem ezek kivételek; 's azért tán szívfájdalommal, de öncsalás nélkül 's általányosan csak azt vehetjük szabályul, vagy sinormértékül, hogy senki nem szeret 's nem kedvel senkit is annyira mint magát, 's ekép kiki a' rajta elkövetett méltatlanságot vagy igaztalanságot sokkal nagyobb méltatlanság vagy igaztalanságnak fogja mindig tartani. bármi csekély legyen is az, mint a' másokon véghezvitt mennybe legharsányabban kiáltókat; 's

így a' legkisebb kár is, melly saját nemesi vagyonunkban tétetné, jobban éreztetné a' szoros rendelkezésnek nemcsak hasznát és szükségét is, melly nélkül se bátorlétben, se kellemesen nem állhat fen polgári társaság; hanem a' legnagyobb résszel azon nagy igazságot is megismértetné, melly — ha effectus után ítélünk — ma elismérve még nincs, hogy t. i. rendes uton, törvényesen és szabad akarattal hozott büntető és politiai törvények nemcsak nem csorbitják az igazi szabadságot, hanem azt hathatósan nevelik. Ugyan is a' lehető legnagyobb szabadságot tekintvén, a' büntető és politiai törvények fő veleje az, 's így azon feladás, mellynek megfelelni az e' részbeni legnagyobb tökéletesség volna, 's ekép a' polgári rendelkezések egyedüli fő célja lehet, hogy a' büntető és politiai törvények létét senki ne érezze, de még ne is sejdítse, míg az erkölcsiség, nemes élet és szép társalkodási szokások körei közt forog; ellenben azoknak gátjai, békői fulánkí 's villámi tüstént akadályozzák, megragadják, kinozzák sőt meg is semmisítsék őket, mihelyt az erkölcsiség, nemes élet, és szép-társalkodási szokások utjából kitér; a' mi által a' becsületes, nemes és nyájas ember soha semmi kellemetlennel összeütközni nem fog, minthogy az ő izlési 's cselekedeti köre nyílt leszen, és mások antimoralis, antinobilis 's antisocialis irányzati sem fogják sajnosan 's kellemetlenül érhetni; a' mi a' büntető és politiai törvények feladásának tökéletes megfejtése.

'S legyen csak egyszer elismérve azon igazság, hogy valamint a' legnagyobb jótéteményt is nyakára tolatni 's kinszeríttetni engedni, semmi egyéb mint szolgáltság, úgy viszont a' legszorosb fenyték törvényes elhatározása a' valódi szabadságnak legdicsőbb diadalma! akkor a' dolog praxisa is rövid idő múlva életre kapna, ne kételkedjünk; mert az elismért, talpraesett principium, hála az egeknek, mostani időkben nem maradhat már többé holt portéka, hanem ellenállhatlanul lép az életbe. 'S ha e' szerint majd mi fizetjük országgyűlési terheink igazságos idomzati részét, mint nem különben házi pénztárunk illetőségét: bezzeg másképp, t. i. jobban fogunk

akkor gazdálkodni mind az idővel mind a' pénzzel mint ma, a' mi a' tökéletesebben kifejtendő büntető 's politikai törvények oka 's *okozatja* lenne, 's így legmélyebb sarkalatja is, vagy legalább lehetne.

'S im most csak eddig akarom terjeszteni annak megmutatását, a' mit a' 178^{ik} lapon érintettem, hogy nekünk neméseknek az országgyűlési 's ház-pénztári költségekhez járulásunk általánosan 's philosophiai tekintetben sokkal több hasznót okozna mint kárt; 's ekép még marad hátra megmutatnom, valljon financiai szempontbul is hasznosb lenne e ezen törvényjavítás elfogadása vagy károsb?

Ennek megmutatására pedig úgy hiszem, nem szűkség egy szót is vesztenem, ha 192^{ik} lap utolsó sora nem vétetik kérdésbe, hol azt állítom, hogy a' most fejtegetésben lévő VII^{ik} törvény felállítása után *máskép, t. i. jobban fogunk mind az idővel mind a' pénzzel gazdálkodni mint ma*; mert ha ezt tesszük, akkor valóban minden politikai 's financiai munkálódásunk legfőbb célját tökéletesen elértük már, minthogy az semmi egyéb, mint az idővel és pénzzel lehető legjobb gazdálkodás. 'S hogy ezt kérdésbe nem veendi senki, reméllem 's akarom hinni, mert okoskodásom azon talpigazságon alapul, hogy kiki hevesebben aggódik saját mint más hasznán, 's ekép minden csalások, akár időben akár pénzben, ugyancsak nagyobb erővel 's állhatatossággal nyomoztatnának nálunk akkor, ha mi nemések is legközelebbbrül éreznők, milly keserű, ha időnket 's pénzünket fecsérlik, mint most vellicaltatnak, midőn közvetlen nem érezvén a' veszteséget, a' reactio hatalma pedig elkerülvén figyelmünket csak immel ámmal 's a' rokonság bűnös czimboraságátul eltántorítva, oly gyengén 's oly kimélve vonogatják a' bűnösökrül az álarczot le, hogy ők néha néha éltök fögytaig csendesesen lopogatnak alatta, vagy ha leesik is az rólok végkép, sok kész azt tüstént felvenni.

Igaz, hogy most a' házi cassának néha igen könnyű, 's néha még egészen félrevezető vagy inkább félretevő manipulatiói által is, nem fecséreltetik directe a' mi pénzünk,

akkor pedig, ha mi is fizetnénk belé, directe pazéroltatnék; de calculusom szerint mostani indirect veszteségünk, mint-hogy az adófizető kizsaroltatása, meglopátása, elkeserítése, 's ekép szegénysége 's kedvetlensége, a' hiányos hidak 's a' t. minket lehető legsajnosabban érnek, sokkal nagyobb, mint azon teher lenne, melyet önakarattal szabadon vennénk vállainkra, 's mellynek védelmezése 's legnagyobb publicitásba állítása azt eszközölné, hogy a commassált házi pénztár legnagyobb takarékossgal manipuláltatnék, és mindig olly kezekre bizatnék, mellyek tüstént vissza is fizethetnek, 's visszafizetésre sok hiábavaló cerimonia nélkül tüstént kinszerített-hetnek is, mi által az adófizető practice látná, hogy igazságosak vagyunk, vele jót akarunk, 's nemcsak szóval, hanem cselekedettel is atyjai kívánunk lenni.

A' mi pedig az idővesztéséget illeti, valljon mondhatni e, hogy annak vesztesége minket nemeseket most nem ér! Én ugy hiszem, nem lehet; mert valljon, kinek lehetne az idő becsesb mint nekünk, kik többet tehetünk hazánk előmenetelére, mint akárki, ha időnk van, 's azt kisdéd tárgyak körül nem vagyunk kénytelenek eltékozolni? Valóban az időnél nagyobb kincset én legalább nem ismerek, 's mivel érzem, milly sajnosan lop meg az, ki időmtől foszt meg, a' haza legveszélyesb tolvajának tartanom kell azt is, ki a' köz időt haszon nélkül és szükségesen tul bitorolja el; a' miből — közbevetve legyen mondva — azon nagy kötelesség foly, hogy a' privát mint hazai dolgokat lehetőleg egyszerűsítsük.

Ha most országgyűlésünk nem foly derekasan, 's az időnek legszorosb takarékossgával, panaszkodhatunk e, vagy panaszkodunk e una voce clamantes — — — — ?

Mind ezekből, bármilly tökéletlenül 's darabosan voltam is képes e' szakaszt fejtegetni, még is ugy hiszem, végre az sül ki, hogy mind moralis mind mechanikai számolás szerint, 's akár a' jelent akár a' jövődöt tekintjük, azt leszünk kénytelenek megvallani, hogy a' házi pénztár 's országgyűlési terhek idom-szerinti szabad magunkra vétele mind általános philosophiai mind financialis tekintetben ránk nemesekre nézve

sokkal több hasznát mint kárt hozza, 's ekép tulajdonkép nem is volna concessio de valóságos acquisitio.

Sok, tudom, vagy legalább néhány semmi mód át nem láthatja, mikép lehessen az nyereség, ha valamiért ezentul fizetnünk kell, a' miért eddig nem fizettünk; 's ezt, ha szorosán így állna, magam se foghatnám meg, de csak vizsgáljuk meg valamivel közelebbről a' dolgot, 's azt, reméllem, nemcsak elérteni, hanem nagyon is könnyen egyeztethetőnek fogjuk találni. Ha valaki az idén búzát vet, ki eddig soha nem vetett, olly kiadást teszen, mellyet nem tett még, 's így igen sajnósan vesztett, mert magra, munkára 's a' t. teszem, száz forintot vala kénytelen költeni, melly az előtt zsebiben maradt; 's ekép ugye igen sajnósan vesztett? Nem furcsa okoskodás e ez? pedig még is korántsem helytelen, mert valóban vesztett az elvető, ha magva ki nem kelt vagy más szerencsétlenség érte, 's csak akkor nyer, ha aratáskor többült búzája 's tulfizeti ideig óráiglan kiadásait, azaz egy idei veszteségit. 'S azért, ha teszem valahol Afrikában települének le, hol eddig nem lakott senki, 's ott, mert utak nincsenek, vámot se fizetnénk, de végkép abban egyeznénk meg, hogy vámot fizessünk, akkor valóban nagy veszteség volna vámot fizetni, ha t. i. utak még se készülnének; de ugy hiszem, viszont nagy nyereség, ha illő vámért jó utak készülnének. 'S valamint nem mondhatni, hogy általánosan véve az a nyertesb, ki búzát nem vet, mint a' ki vet — t. i. nagyobb nyeresége van annak, ki pénzét zsebiben tartja, mint ki nagyobb haszon okáért azt kiadja —; szintugy nem az a' valódi nyertes, ki vámot nem fizet, hanem az, ki illő vámért mindenüve könnyen mozoghat.

Az egész dolog tehát azon tengely körül forog: valljon éppen azon *valamiért* fizetnénk e, ha a' házi pénztárhoz 's országgyűlési tárgyakhoz idom szerint ezentul mi is járulnánk, vagy tán egy kissé több kellemekért.

'S mit felelhetni erre igazságos lélekkel? Én azt hiszem, semmi egyebet, hanem ezt, valamint igazságos, hogy semmiért senki ne fizessen semmit, 's viszont valamiért mindenki idom

szerint valamit: úgy felette igazságos lehetett, ha régi időkben, midőn se annyi nép még nem volt, se *urbarium* a' szántóvetőt nem szorítá bizonyos korlátok közé, a' birtokosak luxusa ellenben kisebb, a' házi pénztár sulya pedig tán ezer percenttel könnyebb vala, 's minden században, *diametrali calculo*, csak hat rövid országgyűlés tartatott, 's aránylag sokkal kisebb költségekkel, 's mindenek felett nem volt annyi visszaélés; hogy akkor igazságos lehetett, ha az adófizető a' földesurtul nyert számos *beneficiumi* következtetésében, mint teszem: könnyű árenda, felette olcsó pártfogás, ellenség ellen védelem 's a' t. csak maga viselte mind a' házi pénztár mind az országgyűlési terhek sulyát; hanem hogy most, minekutána nép is több van, 's ezek napról napra inkább reguláztatnak, 's ekép egyesek kevesebbet is bírnak; a' földesurak szükségai általánosan olly magasra nevedtek, hogy jobbágyaiknak annyira nem kedveznek' vagy nem kedvezhetnek mint az előtt, 's ezek, minden *praestatiók* legpontosb teljesítésére sokkal nagyobb utálatással szoríttatnak ma mint régiebb időkben; a' vármegyei tisztek száma felette szaporodott, 's ezek sokkal jobban fizettetnek; országgyűlésink pedig ha nem voltak is eddig rendesen tartva, ezután bizonyosan lesznek — — — ? minthogy a' törvény úgy parancsolja; 's ha lesznek, hihető, hosszabbaeskák lesznek, 's ott is a' *diurnumok* 's egyéb kiadások magasbra nőttek; a' temérdek visszaélések pedig, melyek leginkább a' szántóvetőt érik, majd majd eldülő magasságra tornyosultak; 's mindenek felett a' nemesség *praetensiói*, hogy minden rendesebben is forogjon mint az előtt, a' néhaihoz képest idomzaton túl tetemesültek; úgy hogy mind e' mondtak 's nem mondtak, de általam gondoltak 's másoktól tán elértettek, sommásan véve, minden eredeti vagy ősi, akár nyilvános akár *tacita* egyezést *de facto* már rég megsemmisítettek.

Ezen néhány sor szolgáljon feleletül azoknak, kik a 176^{ik} lapon tett állításomat kérdésbe vennék 's azt követelnék, hogy a' nemesség járulásának a' házi pénztárhoz 's országgyűlési terhekhez legkisebb nyomait sem találhatni

sz. István idejétől kezdve mai napig: a' mit — nehogy diplomákba 's kronikákba 's anonymusokba elszűljünk, a' helyett hogy tennénk és cselekednénk már valahára — legkisebb kérdésbe sem akarok venni, sőt még azt sem, hogy az akkori provisio igazságos 's helyes volt e vagy sem; hanem egyenesen arra szorítom egész véleményemet, hogy valamint egykor igen helyes lehetett, ha az akkori körülmények szerint, egyedül a' szántóvető vitte az akkor irány 's idomlag sokkal könnyebb terhet mind a' házi pénztárnak mind az országgyűlésnek; úgy ma, midőn e' teher mód nélkül súlyosbult, igen helytelen, ha a' nemesség az új tehernek nem akarná idomszerinti részét elvállalni; a' nemesség, mely azóta új terhet magára nem vett, a' mi pótléku 's nemfizetési ürügyül szolgálhatna, sőt a' maga terhéből annyit rázott le, hogy az, az előbbihez képest, nagyon is könnyebbült, mint azt a' következő VIII^{ik} törvénycikkelyben megmutatandom.

'S ha valóban a' házi pénztár jobb manipulációját kívánjuk, 's hogy annak ránk nézve jobb mechanikai látszatja is legyen, 's minden három esztendőben időgazdasággal országgyűlés is tartathassék, nem tehetünk practicusabb dolgot, mint ha az örök theoriák helyett, mint teszem "Miért engedik a' Statusok, miért nincsenek jelen a' Magnások, miért tűr illyeseket a' Vice-és Fő-ispán, miért nem repraesentálnak a' Megyék, miért nem mozdul az oppositio 's a' t. — 's a' t. — 's a' t." — ha mind ezek helyett a' nagyobbodott terhek idomzatját nemeslelkűleg józan fejüleg és szabad akarattal valahára elfogadjuk.

Már a' mi azon idomzatot illeti, melyben a' nemesség is járulna ezen két teher-viseléshez, az megint egészen új kérdés, melynek azonban, ámbár nem olly felette könnyű, valamint a' legegyszerűbb principium életbe 's praxisba hozatala sem az, még is az igazságos teher elosztásnak törvényei szerint minden kétségen kívül diadalmasan meg lehetne felelni; a' mit egyébiránt itt a' hely szűke miatt nem vehetek fejtegetésbe, s' annál most nem mondhatok egyebet, mint

hogy ha a' házi pénztár és országgyűlési terhek nem commasáltatnak, 's a' nemesség és pórság elkülönözve viszik azok súlyát, akkor a' fő cél, t. i. a' hazafiak-közi egyetértés 's egyezés el van hibázva, 's a' szántóvető szint azon faggatásoknak lesz kitéve mint ma; 's ekép jobb, ha e' részben inkább semmi sem történik, mint valami ollyas, a' mi a' dolognak csak mechanikai 's nem morális részét javítná!

'S minekutána a' most következő törvényjavaslat fejtegetésében még jobban ki fog tűnni, hogy új kellemekért igazságos arányban, új terheket is venni fel, nemcsak éppen nem constitutio-elleni, sőt nem is valóságos teher; most azzal végzem be ezen szakaszt, hogy ha semmi egyéb ok nem javaslaná ezen VII^{ik} törvény elfogadását, csak azért is el kellene azt fogadni, mert a' hat első törvényt sem lehetne másképp jó sikerrel felállítani. — a' mi, ítéletem szerint, az egészre nézve legérzékenyebb veszteség volna, minthogy azon hat törvény igen szoros és mondhatni elszakíthatlan kapcsolatban áll egymással, és a' VI^{ik} t. i. a' szántóvetőnek törvényes pártvédje úgy is maga után vonná a' VII^{ik} törvény felállítását, mellyel legközelebbi kapcsolatotban van. —

A' VIZEK, UTAK 'S BEL-VÁMOK TERHEINEK MINDENKITŰL EGYENLŐ VISELÉSE 'S AZOKNAK ORSZÁGGYŰLÉSI ELRENDELÉSE.

Minden hosszadalmas theoriai fejtegetés elkerülése végett, itt egyenesen ez alternatívát teszem: vagy fizetett ezelőtt a' Nemesség is vizek regulációjához, utak készítéséhez s' a' t. vagy nem fizetett; ha fizetett, az igen helyes volt; ha pedig nem fizetett, hogy az akkori körülményekre 's a' Nemesnek az Adófizetőhöz akkori állására nézve, ez is felette helyes volt, nem veszem kérdésbe; de azért — e' kettő közül akár egyik akár másik áll — éppen nem következik az, hogy ezentúl a' nemesség a' vizek regulatioinak 's utak csinálásának terheiben ne részesüljön, hanem hogy valamint igen kevés utakért 's

felette *felszínleg regulált* vizekért keveset, vagy éppen semmit se fizetett: úgy most sokkal több és jobb utakért 's minden-nap hathatósabban reguláztatandó vizekért se többet mint igazság, de arány szerint fizessen.

Ezelőtt szinte csak egy századdal is jobbadán lóháton jártak hazánkfiái, 's azért akkor nem volt olly igen sürgetőn szükséges az ut, s' ekép az akkori közösüléseket könnyen is fentarthatá az adófizető; de később szekéren kezde járni a' nemesség, 's aztán kocsin, 's most, ha van módja, hintón jár; minek következtében jobb ut is kell, mellynek csinálási ter-hét az adófizető többé nem bírja; 's főkép azért, mivel nem-csak jobb ut kell és van is mint az előtt, hanem mivel mai idő-kben lehet mondani, tízszer annyi csinált ut is van, mint ez előtt csak száz esztendővel vala, mikor néhány országos utat kivéve, alig volt az egész hazában lehetőség, kocsin egy helyről másikra jutni, kivált télen; ellenben ma, ha nem tagadjuk a' szemünk előtti factumot, szinte minden egy kissé nagyobb helység, ha nem éppen jó is, de csinált uttal van összekötve a' többiekkel, 's illyes utak száma minden esztendőben neve-kedik, úgy hogy ha száz esztendő előtt az akkori csinált utak egybesommált hosszúságát, p. o. ezer mérföldre tesszük, nem fogunk igen hibázni, ha az egész hazában lévő csinált utak mai napi hosszát tízezer mérföldre határozzuk.

'S ekép ha egy rend — t. i. itt a' nemesi — semmi utért, vagy rossz és csak ezer mérföld hosszúságu utért még eddig semmit se fizetett is, nem az következik, hogy ezentul jobb és tízezer mérföld hosszúságu utért se fizessen, hanem éppen az ellenkező, hogy valamint a' mai nemesség, általá-nyosan véve, több kellemet is kíván, minthogy úgy szólván, senki nem utaz már lóháton, és azon utat, mellyet ezelőtt télen általában nem, de most télen is tehet, 's nem kevés helyhez most 1, 2 nap eljuthat, mellynek elérésére azelőtt 10, 14 nap vala szükséges; úgy nem lehet igazságosb a' világon, mint hogy eféle egészen új nyereségekért, mint kocsiban járhatni lóhát helyett, 's 10, 14 napban 8, 12-öt gazdálkodhatni 's a' t. igazságos idomzat szerint, a' nemesség

is fizessen ezentul; 's ezt annál inkább, minthogy napról napra nagyobbban érezzük a' jó utaknak nemcsak kellemét, de legsürgetőbb szükségét is, 's azoknak lehető legnagyobb mennyisége az egyesült hazának mechanikai életprincipiumát leghathatósban eleveníti; mert minél könnyebb és szabadabb a' circulatio, annál elevenebb, egészségesb és erősb egy test, erőmű 's ország is.

'S ezt, úgy hiszem, philosophiai 's általános tekintetben senki sem veheti kérdésbe; mert valaminthogy igazságos, hogy semmiért senki se fizessen egyebet semminél, 's kis kellemekért csak keveset: úgy viszont igazságtalan valamiért, 's kivált sokkal nagyobbra nevelt kellemekért semmit, vagy igen keveset fizetni; 's a' tökéletes igazság tán abban van helyezve, hogy a' nagyobbult kellemek után viszont mindenki terhei is azon időmzatban nőjenek, mellyben ő a' tetemesült kellemekben részesül. — Régi időkben, meglehet, az akkori nyilvános vagy ki nem mondott egyezés szerint azon *Kevés*, de *Elég*, a mit a' nemesség utak csinálására 's vizek regulatiójára fizetett, már ben volt saját földeinek kedvezőbb feltételű átengedésében; 's ekép meglehet, sőt hihető, hogy akkor, midőn felette kevés ut volt, télen jobbadán senki nem mozdult, kereskedés alig vala, 's általánosan mindenki lóháton utazott, hogy akkor az igazság legkényesb törvényei szerint a' nemesség egyenesen nem járult utak csinálásához, mert talán indirecte adózott hozzá; minthogy olly egyezés felette igazságos lehet, melly szerint a' földbirtokos bizonyos földeit bérbe adja a' birtoktalánnak, 's bizonyos feltételeknél fogva, mellyek egyike az, hogy az utakat, hidakat, gátokat 's a' t. ő csinálja. De midőn ezek eszközlése mind qualításra mind quantításra nézve egészen megváltozott 's nehezbült, úgy annyira pedig, hogy azt az akkor élők semmi mód előre nem láthaták — mert akkor tán senki se nem tett, se nem vállalt volna illy terhes feltételeket el — az örök természet következtében az foly, hogy az új teher vagy egyéb terhektől némileg megszabaduljon, vagy több vállra rakassék; azaz vagy a' szántóvetői tartozás sommája könnyíttessék azon arányban, mellyben

az a' jobb és több ut-csinálás 's vizek tökéletesb elrendelése által sulyosbult, vagy a' nemesség is járuljon ezentul, a' több kellemben részesülés miatt, egyenesen az utak, hidak, gátok 's a' t. készítéséhez.

Már vehetni e az adófizető vállairul némi terheket le, 's meg fog e abban egyezni a' kormány, bel igazgatás és földesur, az más kérdés; hanem ha az idők folyamatját tekintjük, melly az adófizetői terhek mindenben sulyosulását, a' nemesség tartozásainak ellenben lépcsőnkénti könnyebbülését bizonyítja, 's complicált országi művünket vizsgáljuk, tán kénytelenek leszünk azt állítani, hogy a' szántóvetői vállakat egyéb terhektől olly idomzatban bizony nem leszünk képesek megszabadítani, mint millyenben az utak és vizek elrendelése terhesbék lettek 's napról napra mind terhesbökké válnak; 's ekép teljes igazság szerint szinte nem marad egyéb hátra, mint az utakat és vizeket vagy megint azon minőségre 's mennyiségre visszasülyedni engednünk, mint a' millyekben azon időkben valának, mikoron a' földesur és szántóvető közti viszonyok egyensúlyba jövének, vagy pedig a' jobb 's több közösülésekért nekünk nemeseeknek is idom szerint fizetnünk.

Ez utolsónak helyessége pedig azért nem szökik ellenállhatlan persvasióval mindenkinek szemébe, mert a' jobb 's több utak, hidak és jobban elrendelt vizek nem *rögtön* váltották fel a' rossz és kevés utakat, hidakat 's akadályozó vizeket, hanem *lassan* 's ekép a' nagyobb számnak észrevehetlenül. A' mai közösülések kelleme tán ugy áll a' száz esztendő-előtti communicatiók kelleméhez mint 10: 1-hez. Kérdelem most: az egész hazában találkozott volna e valaki, ki száz esztendő előtt azt kívánta volna — ha a' communicatiói kellemek 1-től 10-re emelkedtenek vala, *de rögtön* — hogy azok elrendelését, melly azon idomzatban sulyosodott volna is, mint millyenben a' kellemek nőttek, csak azután is egyedül a' szántóvető eszközje 's nagyobb kedvezést azért ne nyerjen? Én azt hiszem, senki sem lehetett volna valóban olly igazságtalan, mint arrul is bizonyos vagyok, hogy ma sincs az egyesült hazában olly enneses rabulista, ki megint azt találná igazságosnak, ha,

teszem, gőzkocsik alá szükséges vasutak, tökéletes vízcsatornák 's illyesek által a' közösülési kelleme megint újra 10-től 100-ra emeltetnének és rögtön, hogy akkor is egyedül csak a' szántóvető vigye ezen mód nélkül szaporodott és nehezbült munkák terhét; hanem mivel a' communicatiók jobb lábra tétele 's ekép terhe is 1-től 10-ig nem rögtön, hanem csak lassan 's észrevehetlenül tűnt elő, van igen számos — legalább az effectus és mindennapi tapasztalás szerint ítélve — ki így okoskodik "Eddig is a' szántóvető vitte a' communicatiók terhét, 's ekép tovább is csak ő vigye; nem kell nekünk újítás 's a' t." — 's így számtalan igazságtalan van, mint nem különben 5, 6 század után is elég igazságtalan volna, ha communicatióink kelleme = 100-ra nőne, de lassan és észrevehetlenül; minthogy illy igazságtalanság ma ugy szólván közös és 1 ugy áll 10-hez mint 10: 100-hoz, azaz, a' mi történt történik 's megint történhetik.

Minekutána illy proportionalis calculusok szerint axiomául az sül ki, hogy igazsággal az semmikép nem egyeztethető, ha mi nemesek ezentul se járulunk akármi módon is az utak 's vizek regulatiójához, nem hozhatni kétségbe azt is, hogy philosophiai 's általános tekintetben, ezen terheknek szabad akaratumk-utáni magunkra vétele sokkal több hasznot hajtana mint kárt okozna; mert mai világban a' legerősb által eszközölt igaztalanság sem lehet, csak egy kissé hosszabb idő leforgása után is, valakinek hasznos, annál kevésbé pedig, ha egy olly status eszközli azt, melly gyenge.

Mi pedig a' hasznot financiai szempontból illeti, arra ugy hiszem, nem kell egy szót is vesztegetnem, minthogy A-tul Z-ig, egész országban olly lágyvelejű teremtmény tán már nincs, ki azt nem számolta volna, vagy legalább nem számolhatná ki, hogy azon teher, melly jó communicatiókra fordittatik, célirányosan és ésszel, t. i. a' vidék, népesedés, környék 's politicalai körülmények mibenlétéhez 's minemiségéhez szerintezve, felette könnyű azon terhekhez képest, mellyek szükségkép folynak a' hiányos közösülésből. Ennek valóságát, ugy hiszem, a' tágas hazában mindenki practice tapasztalta;

mert bizon alig van köztünk egy járó kelő ember is, ki a' rossz közösüléseket ne fizette volna már meg, részint lova, barma, részint ideje 's egészsége vesztével, pedig sokkal drágábban, mint a' mennyiben a' legjobb utak készítése 's fentartása kerülne, feltéve, hogy azok léte ésszel 's józanul eszközöltetik. Ez tehát hosszas fejtegetést nem kíván, de annál gyökeresbet a'

Principium! Ezzel vélekedésem szerint számosan 's tán legszámosabban két oknál fogva mystificalják magokat és másokat szüntelen. Az egyik ok *ennenségök* — egoismus — melly találósnál találósb, 's nemcsak itt, hanem minden alkalomnál, midőn akármilly 's mi módon viendő terhekről forog szó, mindig valami principiumot gördit elő, melly a' teherviselést nem engedi, 's ekép a' kisebb rosszat nagyobb rossz elkerülése végett szenvedni tanácsolja. A' másik ok ellenben *éretlen ismeretök*, melly szerint nincs ugyan principiumok ellen valami köz tehernek nemesektüli viselése, de a' módban kíván a principium némi óvásokat.

Az első ok nem érdemel nagy figyelmet, mert az idők szelleme illy ennesenek álarczáit rutul tépi már rendre le dicső viselőik képeiről, úgy hogy számok mindennap, minden órában összezsugorol 's ezentul nem nyomhat már sokat; de annál nagyobb megfontolást kíván a' másik ok, mert az a' helyett, hogy a' nemességet a' parasztsággal barátságos összefüggésbe hozná — a' mi mind két részre a' lehető legnagyobb haszon volna — egyenesen az ellenkezőt, 's ekép a' lehető legnagyobb kárt következteti.

Ezt fel kell világosítanom. Azon rész, melly így szól: "Nincs igazságosb, mint hogy mi is járuljunk némi terhekhez, p. o. a' házi pénztár, az utak csinálása 's több eféléhez; de válasszuk el a' praestatiókat: a' házi pénztárt az által segítsük, hogy mi is fizessük a' Magistratualisokat, az utakat per libera oblata 's a' t. azaz tegyünk mi is, 's többet mint kellene, de ne adókép, hanem szabadon." Kik így szólnak, azok vétik el ítéletem szerint, a' józan utat, 's a' közönségnek, 's ekép magoknak is annál nagyobb kárával; mert véleményök annyi

plausibilis sőt generosus érzelmekkel vegyes, hogy az által mind a' mondók, mind a' hallgatók könnyűnél könnyebben csábíttatnak el.

A' köz terhek viselésének philosophiája — mennyire az a' lehető legnagyobb polgári szabadsággal van összhangzásban — nem abban áll: adót éppen nem vagy csak felette keveset fizetni, de akármennyit adózni is; hanem tudni *mire* 's *mikép*, 's azt elhatározhatni, — 's ezen utolsót nemcsak principium szerint, hanem de facto is; 's ez a' fő dolog. 'S ekép ha valamelly status eddiglen soha nem fizetett egyenes adót, valóban könyörületre méltó lágyeszűnek kellene lenni, ha egyenes adót azelőtt akarna fizetni, míg nemcsak bizonyossága, azaz ereje, de még hihetősége, azaz erős akarátja sincs a' pénzmanipulansokat nem szemfényvesztő, de tökéletesen 's minden hasztalan cerimonia nélkül megrostálendő számadásra kinszeríteni. Azért himezés nélkül legyen kimondva, legrosszabb akarónk sem vetheti szemünkre, ha mi nemesek mostani körülállásink közt általában semmitül sem akarunk fizetni *kül-adót*; midőn viszont azt hiszem: felette sok igazságos ember azért ítél bennünket keményen, és valóban minden igazzal, mert ezen principiumnak ürügye alatt, vagy ennenségből semmi tiszta hazai *bel-terhekhez* sem akarunk járulni, vagy éretlen ismeretünknel fogva, a' dolgot úgy annyira zavarjuk össze, hogy azon adót — t. i. a' *belsőt* — mellyért a' számolókat elővehetnők 's de facto szoros számadásra szoríthatnók, azon adóval keverjük össze, mellyről principium szerint, ha mindjárt tán igen, hanem de facto számadást venni mai napokban bizony még nem remélhetnénk.

S ez a' gondolkozónak tán elég azt megmutatni, milly különbség lehet és van is nálunk az *adók* közt; úgy hogy valamint egyiknek, t. i. a' *kül adónak*, egyenes megadása mostan felette veszélyes lehetne; úgy viszont a' *másiknak*, t. i. a' *bel adónak*, fizetése legjózanabb volna; 's nem separálva de commassálva! és vigyázzunk miért. Semmi egyébért, hanem mivel minden, a' mi a' földesur interesséjét elkülönzi az adófizetőitől, előbb utóbb mind a' két résznek csak káros,

sőt felette veszedelmes is. Ha különözve lenné a' házi pénztár, akkor a' nemesi cassára nagyobb gond lenne mint az adófizetőire — a' mit tán supponálni csak szabad, minthogy eddig a' dolog illy formán álla, t. i. a' nemesi pénzek csakugyan még is nagyobb securitásban valának mint az adófizetők; ha pedig a' némileg szorosb kapocs ezt nem engedné, 's egyik cassára olly nagy gond lenne mint a' másikra, 's egyik olly nagy takarékoszággal vitetnék is mint a' másik, sőt a' nemesi érzések hathatós felébredése által, az adófizetői cassa mindenre nézve nagyobb bátorságba volna helyezve mint a' nemesi: mind ez még sem volna elég annak helyes apologiájára, hogy ezen cassák elválasztathassanak, mert mind ez nem volna elég az adófizetőt arrul is elhitetni, hogy pénze bátorságban van, hanem ő mindig így szólhatna: "Valljon mi okbul nem akarják a' földesurak 's nemesek a' házi pénztár commassatióját? mi lappang megint ez alatt; ők tán a' tehernek kisebb részét akarják magokra vállalni, 's azt melly állandó, 's így vele maleversálni olly könnyen nem lehet, 's minden hihetőség szerint nem is nő 's variál annyira — — — —. Ha közösen élnek azon kedvezések, hasznok és kellemekkel, mellyek a' házi pénztár következesei; miért nem akarják annak terheit is közösen viselni?" — — — 'S ha így okoskodnék — a' miről, ugy hiszem, nem kételkedhetni — valljon világosnál nem világosb e, hogy illyféle javítások moralis effectusa egészen el volna hibázva? moralis effectusa mondom, melly a' fő dolog, 's melly nem egyedül az által melegülne hazafiui rokon érzésre — ez megint bármilly paradoxnak látszassék is — ha a' szántóvetőn segítették; hanem ha ő azt átlátni 's elismerni kénytelen volna, 's ekép nyilván tudná, hogy további existenciája nem valami precarium, t. i. egy egy jobb tisztviselő vagy ékesbszólásu táblabíró jó akaratjátul vagy életétül függő *bátortalan lét*, hanem egyenesen az áthághatlan törvények alá állított *bátor lét*.

'S ha megint azt vizsgáljuk: miért ellenzi sok az illy commassatiót? azt fogjuk találni, hogy részint azért, mert inkább generositásbul, akar cselekedni mint kötelességbül,

részint mert a' helytartói controlltul fél. 'S mondjuk ki egyenesen, nem ugy van e?

Már a' mi az elsőt illeti: kénytelen vagyok a' fentebb érintett rőfre 's talio törvényire emlékeztetni, melyeknek legfelszinesb fejtegetése után az tűn ki, — 's ezt világosabban nem mondhatom — hogy valamint az, ki mással csak generositas szerint akar banni, előbb utóbb, de végre bizonyosan maga is csupa generositástul függend: ugy viszont csak az kívánhat szoros igazat akárkitül is, ki megint mások iránt köti magát le. A' mi pedig a' controllt illeti: az valóban igen kellemetlen, de csak akkor, ha valami bizonyos személyre szorittatik, de soha mikor tisztséghez van kötve 's mindenkit egyenlőn illet, — mert ekkor nem több, mint valami fenytő törvény, mely az egészre nézve áll, de csak azoknak sajnos és becstelen, kik csalfa tetteik által annak súlyát magokra huzzák; 's ekép az ellenőrség is csak éppen azoknak lehet de facto kellemetlen, kik annak létét szükségessé teszik, 's mely éppen azon okbul soha nem nevezhetik káros hatalomra, a' mitül sokan félnek — 's erre figyelmezzünk — mivel a' commassált pénztár a' most eldarabolt, sőt egymás-elleni erőbül egy összesedett, 's így minden en diadalmaskodó erőt alkotni segitendne; a' mi a' netaláni controll hatalmaskodásának lehető legbiztosb gátja lenne 's a' t.

A' moralis effectusra nézve tehát elkerülhetlenül szükséges, hogy a' mindenkitül idomzat szerint fizetendő házi pénztár commassáltassék, minthogy az által az egyetértés 's egyesülés nem kis mértékben mozdittatik elő, a' mi a' legnagyobb nemzeti kincs; a' dolog praxisa pedig ezen commassatiót még sürgetőbben megkívánja, mert jóllehet némi megyékben különözve is fenállhatna az ezután mind a' nemességtül mind a' parasztságtul fizetendő házi pénztár, nem hiszem, hogy igazsággal e' részben minden megyékre csak egy sinormértéket lehessen kiterjeszteni, 's így szükségkép szinte minden megyében az elkülönzésnek más proportióját kellene felállítani, mely minden nap azon idomzatban változna, melyben új utak, hidak 's a' t. készítették, — a' mi öröki kedvetlenségnek

's ujjhuzásoknak kimeríthetlen kutfeje lenne, a' mi egy megyének sem volna hasznos — — — az egész királyságot pedig, szinte minden megyében különböző manipulációk következésében még divergensébbé tenné — mint a' hogy már most is a' gondolkozó előtt nem annyira mint egy erős egész jelenik meg, hanem mint valami eldarabolt gyöngé. A' honi boldogságra mulhatlanul szükséges tehát, hogy ha practice nem lehet is, kirekesztőleg mindenben a' legszorosb egyedség, legalább illyesekben legyen, hol az egyformaságra semmi sem kell mint tiszta szándék 's jó akarat; azaz idomzat-szerinti fizetés — — — Ezen idomzat igazságos elhatároztatása egyébiránt más dolog; 's valamint most a' hely szüke miatt, kevés kivétellel itt szinte csak elveket állítok fel: ugy későbbi próbámban a' principiumoknak mi módóni alkalmaztatását fogom fejtegetni.

Ezek után visszatérek az utak, vizek 's bel vámok elrendelésére, 's azt állítom, hogy valamint a' házi pénztár 's országgyűlési terhek viselését idomzat szerint elhatározni 's azt közösen viselni igazságos: szintugy az is legigazságosb, legkivihetőbb 's ekép bizonyosan leghasznosb is, ha nem különben az utak és vizek elrendelésének 's conservatiójának terhe is, idomzat szerint de commassalva vitétik mindenkitül.

A' mi pedig ennek praxisát illeti, az felette könnyű, feltéve, hogy ennek eszközlését őszintén akarjuk 's a' bujósdi ajtócskákat rendre 's bona fide be is dugjuk. Az egész dolog, akár tekintsük az utakat, akár a vizeket, akár az ország egyéb mechanicáját, tisztán két részre oszlik, t. i. *csinálásra* 's *fentartásra*. 'S e' két munkát, practice szólván, szorosan el kell választani; mert ha elkülönözve nincs, akkor vagy az első elkészülés nem lesz tökéletes, vagy ha az egészen végbe megy is, a' conservatio lesz hiányos; melly kettős foglalatosságnak következése — mint a' tapasztalás mutatja — precarius állapot, elaljasodás, elbomlás szokott lenni.

Ha egy új utat csinálnak, vagy egy egészen elavultat javítanak: nincs könnyebb, mint hogy a' földesur 's birtoktalan nemesség is járuljon hozzá. Az első robotinak bizonyos

számát uti, hidi, gáti dologra engedi, a' másik pedig maga dolgozik, vagy ha az egyik robotjait már megváltotta vagy pusztát bir, 's a' másik nem akar, mindenik idomzat szerint fizet, vagy béreseivel munkáltat 's ekép minden nehézség meggyőzve van. Csak igazságos lélekkel akarni kell, megyen akkor minden! A' fentartás végett pedig mindenki személye, lova, barma, szekere etc. szerint bizonyos vámot fizet. Ebből áll a' dolog veleje. A' miből tökéletesen kiviláglik, hogy némi helyeken, hol alig van közösülés, kő sincs, kevés és szegény a' nép, 'Semmi ut hasznosb mint egy rossz csinált ut, melyet mindenki halálos bünnél is erősebben kerül, vagy olly ut, melly úgy szólván természet-elleni, azaz sokkal terhesb mint a' mennyit használhat, 's ekép arra nézve, ki terhet viszi, a' gyógyszer gonosz a' nyavalánál, 's melly utak csak azoknak kellemesek, kik készítéséhez 's fentartásához járulni nem kénytelenek, 's mellyek sulya olly nagy, hogy azok valóban soha nem készülnének, ha mi nemesek is vinnók terhet — —. A' közösülések philosophiája az, — 's ezt mindig szem előtt kell tartanunk — hogy azok haszna nagyobb legyen mint csinálási 's fentartási terhe; minek következtében részint mindenütt kivétel nélkül utakat, vízesatornákat, gátokat nem csinálhatni józanul, 's mindenek felett, ha már készítettnek azok csinálása 's fentartásában a' lehető legkörülményesebb takarékosággal kell bánni; mind ez pedig csak akkor fog történni *valódilag* 's nem *illusorie*, ha mi nemesek is visszük idomzat-szerinti sulyát. És így nyerne az egész, mind tetemes hozzájárulásunk által — mert tagadhatlan, hogy jobb utak lehetnének a' honban, ha azokhoz végkép a' birtokosok is járulnának, midőn most, úgy szólván, csak a' birtoktalanok viszik azokat — mind controllunk, 's az ebből fakadó józan és takarékos methodus által; midőn ma illyesekről alig van, vagy inkább, mondjuk ki egyenesen, éppen nincs controll, mivel nemmi fizetünk hozzá, hanem más. A' fő dolog pedig az, hogy midőn ma a' nemesembernek rossz-ut-körülti panasza a' legnevetsegesb 's legsúlyosb, minthogy olesó husnak hig és semmi husnak semmi leve; 's így az sem panaszkodhatik rossz ut miatt, ki

csak *rajta*, de *hozzá* semmi mód nem járul: akkor midőn mi is fizetnők az ut-csinálás 's fentartás igazságos idomzatát nemcsak ember-gondolta egyoldalú privilegium, hanem minden jussal kívánhatnók 's praetendálhatnók is, 's nem egyedül a' régi utak helyreállítását 's jó karban tartását, hanem bár miféle 's bár mennyi új ut készítését is — — — a' minek józan eszközlése a' lehető legnagyobb nyereség volna, mit most azonban — mert nem fizetünk — csak egy felette tágas lélekisméret határozhat el; midőn akkor, mikor mi nemesek is fizetnénk, azt a' lehető legszorosb lélekisméret sem hátráltathatná, mert *volenti non fit injuria*, 's mivel nincs igazságosb mint az, hogy ki idomzat szerint fizet, idomzat szerint birjon is, 's ha ez áll, nincs viszont igazságtalanabb — akár mikép iparkodjunk is ezt tagadni — hogy valaki birjon, ki nem fizet. Ennek tehát sommás összevonatja az, hogy valamint az igazság előbb utóbb, de végre bizonyosan, még idomlag rövid életű egyes emberekre, 's annál inkább hosszú életű nemzetekre nézve a' legnagyobb haszonnak legbiztosb és tartósb kutfeje 's viszont: úgy az uti, vámi, vízi 's a' t. terheknek mindenkitől proportionalis viselése — mert ennél, mint az e' szakaszban, úgy hinném, elégségesen kiviláglik, igazságosb semmi nem lehet — mind egyéneknek mind nemzeteknek is előbb utóbb, de végre bizonyosan, a' lehető leghasznosb lenne.

Azon fejtegetések: kinek hasznosb a' jó ut, az adózónak e; nemesnek e? mind annyi *sophismák*, mellyek a' legfelszínesb vizsgálatok után is, tüstént mint szappanbuborékok szertepattannak; mert azokból valóban végre mindig illyféle sül ki, teszem például: hogy valamint Rothschild curirjának a' külföldi utak *practicabilis* léte tán leghasznosb, mert egy jó vagy rossz hírnek 24 órával szaporábbi jelentése, mint tudjuk, már nem ritkán olly kincseket szerzett, a millyeneket ezernyi szántóvetőnek véres veritéke sem volna képes kiállítani esztendő t: úgy tán nálunk is illyféle szorgalomhősek vennék a' jó utak legnagyobb hasznát; melly előzményekből egyenesen azon fonák következtetést kellene huznunk, hogy mind a' külföldi mind a' honi utakat, vagy azok egy

részét Rothschild et Companienak kellene jobbadán csináltatni 's fentartani. A' szarvas láb minden esetre jobb mint a' bodzás láb; de ha valakitől, ki bodzás lábu, azt tudakoznók 'valljon nem ér e többet a' szarvas láb mint az övé', tán azt felelné "objective igen, hanem subjective nem; mert lábom, bármi rossz is, rám nézve még is a' legjobb 's leghasznosb láb az egész világon." Szint illy színű conclusióra vezetne annak rostálása is: valljon kinek hasznosb megint egy font hus, A-nak e, B-nek e, 's ekép kinek kelljen fizetni, kinek nem, 's kinek kevesebbet, kinek többet 's a' t.

Minden haszon időhez, személyhez és szükséghez van kötve; minek következtében részemről megvallom, hogy ámbár sok ezer vastagabb, erősb 's jobb lábot ismerek mint az enyimek, még is csak az enyimeket tartom legjobbaknak, — és bár sok gyomornak sokkal nagyobb és sürgetőbb szüksége van az eledelre mint az enyimnek, és minden idomzaton tul jobban emészt, azért még is azon táplálékot tartom én leghasznosbnak, melly az én physical szükségimet pótolja, 's gyomromat legjobbnak 's a' t. szintűgy azt hiszem, hogy sem alkalmas hid, sem jó ut, sem elrendezett viz és canalis hasznát senki olly nagy mértékben nem veszi mint én, ha rajta járok, 's azok saját jószágim becsét emelik fel, a' mi okbul idom szerint fizetni is édes örömet akarok, de csak azon feltétel alatt 's mindaddig — 's itt van egy felette nagyon figyelmeztető — *ha és míg* teljes szabadsággal járulhatok azok elrendeléséhez, 's a' dolog, velejére nézve, kezeimben is van; mert ámbár rossz utakon, korlátlan vizeken keresztül 's a' t. járni kelni 's buzaföldeket viz alatt bírni, ítéletem szerint, az emberi élet 's vagyonnak legsajnosb catastrophéihez 's dolgaihoz tartozik, azért idomlag még is kellemes azon szép létéhez: helybül nem mozdulhatni 's még is vámot fizetni, mocsárokat bírni 's még is áldozatokra kénytelen lenni, melly lét a' kettős szolgáltságnak képiratja, t. i. az önkény vagy tudatlanság 's hiányos elrendelés-alattinak.

És im, ezen ok határozá el kívánatomat, hogy a' vizek, utak 's belvámok elrendelése orsszággyűlési tárgyak legyenek;

melly javaslat azonban, nem tagadom, éppen azon veszélyt látszik szülni, vagy legalább nevelni, mellynek elkerülése egyik fő czélom. De én azt hiszem, ez csak úgy *látszik*, hanem nincs úgy; 's ha valahol, bizonyosan itt van helye egy felette nagy distinctiónak minden bizonnyal. Mert — — — — —

'S ha olly tárgyak fejtegetését nem szívesen vagy csak legkényesebben hozunk oda, mellyek az austriai köz birodalom hasznával szoros politikai kapcsolatban vannak, az természetesen természetesebb; midőn viszont az valóban semmi egyéb, mint egy nagy bujósdi kapu 's gyáva ürügy, ha belső mechanikánk elrendelését a' kormány belé avatkozhatása miatt nem akarnók oda hozni, — mert az okoskodás a' valórnál a' lehetőre áll 's ekép hihető, hogy valamint annyi század óta fentartottuk belső rendezkedésink szabadságát, habár országgyűlésen eleget vellicáltattak is: úgy ennekutána is szabad tanácskozásink körei és saját kezeink közt fog forogni 's maradni vizeink, utaink 's bel vámaink jobb elrendelése is; 's hogy valóban az, ki illyes praetextusokat kohol, lélekisméretlen tolja azon hibát másokra, melly egyedül csak magunkban van, mert minden hizelkedést félretévén, ámbár egy részről tán — — — — —, de más részről a' legmakacsabb 's hatalmaskodóbb oppositiónak tagja sem mondhatja, hogy legkisebb ok adta volna is magát elő, melly azt hinnünk vagy csak gyanitnunk is engedné, hogy a' kormány vizeink, utaink 's bel vámaink elrendelését gátolni vagy abba elegyedni kívánna, 's legfőképp akkor, ha igazságos idomzatban mi is járulnánk hozzá; mert ha ma avatkozik némileg belé, azt valóban igen helyesen teszi, mert az, hogy kivétel nélkül egy új út készüljön a' másik után, és egész tájak száríttasanak ki 's egyedül az adózó erejével, és egy rész szinte semmivel se járuljon hozzá in pleno elvégzésen 's a' parancs kiadásán kívül — — az valóban nem jól van, 's egy francia axioma szerint "l'insuffisance amène l'arbitraire" önkényt szülni kénytelen.

'S csak e' néhány, bármi fejletlen sorok után az jó ki,

hogy a' most kérdésben forgó elrendeléseknek országgyűlési elhatározása — ha t. i. mi is fizetnénk hozzája — nemcsak nem nevelné az önkényt, hanem azt szükségtelenné tenné, és így hihetőleg teljességgel el is mellőzné, minthogy a' jobb provisiók — melyek pénzünk-utáni aggodásunkban, akár ki mit mond is, szerentul helyesbek lennének, a' kormányt is minden beléavatkozástul megmentené — —; minek felette nagy hasznát mind a' kormányra mind ránk nézve tán senki sem veheti kérdésbe.

De mind ez a' sokkal kisebb 's negativ nyereség lenne, mert a' kiszámíthatlan positiv haszon inkább azon egyhangzásból fakadna, mely szerint az ország erei végkép a' lehető legszabadabb folyamatba jönnének 's idegei a' legszorosb kapcsolatba tétetnének, a' mi az utakra nézve is hasznos sőt szükséges volna, de a' vizekre nézve valóságos *conditio sine qua non*.

Hazánk mechanikája, t. i. vizek, utak etc. municipalis alkotmányunk következtetésében, mindaddig csak felette darabos 's ekép helytelen mibenlétben fog lenni, míg annak elrendelése nem foly kirekesztőleg csak egy centrumból; és ezen középpont részint minden önkény kizárása végett, és hogy ne legyen egy megyének jobban kedvezve mint a' másiknak — habár csak látszókép is — részint a' dicső *vis inertiae*-nek meggyőzése miatt, nem lehet egyéb mint az országgyűlés. Szabadon választathatik ott egy bizottság, mely az egész ország mechanikájának fő vázát dolgozhatja ki, hol nem egyes megyéknek nyeresége, hanem az egész honnak haszna vétezik tekintetbe. 'S milly szükséges illy centrumnak léte, mely elég auctoritással is bír, az országhozta határozások ellenzőit a' hazasértés birsága alá vetni, 's egyes makacsokat az egésznek léteért, az utbul taszítani, legjobban bizonyítja az *effectus*; mely után ítélve, valóban a' csalhatásnak minden veszedelme nélkül azt állíthatjuk: hogy vizeink már most is meg lehetős rendben volnának — a' minek haszna mind kizárási mind kereskedési tekintetben felszámíthatlan lenne — ha mind azon milliók, melyek in partibus fecsereltettek már

el, egy valóban systematicai 's nem csupán csak theoretical planum szerint manipuláltattak volna, 's a' helyett, hogy egyik ott ázott 's gátolt, hol akart, a' másik megint ott, hol ő tudta legjobbnak, 's a' helyett hogy tán szinte mindenütt munkáltak, csak ott nem, hol munkálni kell vala, minden hazai erő azon pontra egyesítetett volna, mellyek az örök mocsárok 's dühös vizáradások gyökér-okai.

E principiumot, azt hiszem, senki sem veheti kérdésbe, kinek esze 's belátása csak félig meddig kellő helyén áll; hanem valamint a' leghelyesb elveket is könnyű felállítani, legyünk igazságosak, de viszont a' legegyszerűbbeket is nem ritkán felette nehéz életbe hozni: ugy e' most érintett principium kimondása se mesterdarab, de tán annál nehezebb annak a' honi vizek elrendelésére alkalmaztatása; 's ez utolsó olly annyira szövevényes, hogy teljes meggyőződéseim szerint, azt semmi más móddal nem oldhatni fel, mintha vizeink elrendelése országgyűlési tárggyá lesz.

Tagadhatlan, hogy illyesek fejtegetése 's eldöntése hossz-as vitatásokra nyujtna alkalmat, mi azonban a' dolognak csak rut oldala lenne, mellytől semmi a' világon nem ment; de valljon nem okozna e ezen nyilvánosság más részről megint olly közérdeket — interessét — 's im itt van a dolognak morális ereje, melly minden physical nehézségen előbb utóbb győzni szokott, 's itt is győzni lenne kénytelen, 's melly végkép azon köz lelket szülné, mellynek óriási hatalma, midőn a' honi ingadozásnak legerősb antidotja, hegyeket lapályokká térít, vizeket bérceken keresztül visz, sivatagbul Arkádiát varázsol, szóval, mellynek semmi ellent nem állhat.

Illy mechanikák fejtegetése az országgyűlésen megismértetné a' nagyobb résszel, hogy valamint a' salus publica kirekesztőleg csak minden egyesek tökéletes bátor-létű törvényes állapotján emelkedhetik: ugy viszont a' salus privata sem fakadhat egyébből valódi 's tartólag, nem illusorie 's mulékonykép, mint köz haszonbul 's köz bátorlétből. 'S ha illy topusok országgyűlésen fejtegetése, illyes axiomák köz elismerésére adna alkalmat, a' mi szükségkép következne,

s mellyek, ha a' 9^{ik} század óta rajtunk fekvő effectusok után ítélünk, közönségesen elismérve koránt sincsenek még, akkor azt hiszem, hogy az azokból fakadó morális haszon súlya, 's az ebből kénytelenül következő honi erkölcsnek a' haza minden lakosira elterjedése, Hunniára nézve felszámíthatlan nagyobb nyereség lenne, mint ha egy felsőbb hatalom, a' lakosok minden odajárulása nélkül, valami csuda által eszközlené, teszem, vízeink tökéletes rendbe hozását 's több efelét. Mert éppen úgy, mint, physice szólván, jobb ízű azon falat kenyér, melyért fáradtunk, mint a' mellyet henyélve vártunk be, 's bizonyosan rendszerint több erény fejlődik ki annak becsületes megszerzése mint annak pusztá bevétele közt: úgy valóban kimondhatlan édes öröme melegíti azon érzés lelkiünket, ha valami nagyobb tárgy létesítését áldozatink, szorgalmink 's honi erényinknek köszönhetjük inkább mint más ajándékának, fáradozásának, kegyelmének — — —. 'S minden kétségen kívül, valamint kellemesb és szerencsésb férfiúi erővel ön lábán állhatni, mint gyermekkori gyengeség miatt más által hordoztatni — midőn ezen utolsó valóban a' legnagyobb szerencsétlenséggé válik, ha időn túl nő — úgy szinte szerencsétlenség volna, ha, teszem, Dunánk medre más segítségével után vagy maga magátul venné mélyebbre fenekét, folyamatja mástul vagy maga magátul kapná rövidebb útját, *ahoz képest*, vagy inkább *azon szerencséhez képest*, ha mind ezeket saját eszünk 's tenyerünk által rendelhetnők el; mert ha mind azon polgári erényt sem vesszük tekintetbe, melly illy munkálódások közt szokott kifejleni, 's melly karnyugva vagy karszékekben általányosan soha vagy csak felette ritkán fejlődik ki — — — *egyedül azon erő is a' lehető legnagyobb áldás volna: mind azt tehetni 's eszközölhetni*, azaz saját lábán a' férfiúi erőnek tudatjában élni, melly öntudatnál semmi a' világon nem emelhet magasbra gyarló emberi sorsunkon túl, és semmi egyéb, ha közös, mint az igazi nemzeti nagyság. Ha valaki más mint magunk, vagy egy véletlen tenné mind ezeket, habár látszólag 's ideig óráig áldás színű volna is, csak azért sem volna még is valódi áldás, mert a' fejletlen

nemzeti lélek álm-kórságban szenderegne, 's éppen azon kívül hatalom 's véletlen máskor megint áldás helyett a' honra átkot hozhatna, melly rosszat akkor a' nemzeti lélek tán nem volna olly erős visszataszítani 's hátráltatni, mint a' millyen nyílt vala a' jót elfogadni; midőn ellenben az igazi nemzeti nagyság, t. i. a' köz igazság, egyetértés 's erkölcsiség okozatja kirekesztőleg csak mindig áldást, de soha, míg igazi tisztaságában marad fen, átkot nem hozhat a' hazára.

'S ha valaki azt gondolja, hogy egy ország rendes és nem kinszerített mechanicája mostani időkben nincs legszorosab öszhangzásban és összeköttetésben azon nép erkölcsiségével 's egyetértésével, melly azt lakja, az valóban mód nélkül esalatkozik; mert a' vizek, utak tökéletes elrendelése, ugy mint azok a' 19^{ik} század szükségéhez kívántatnak meg, felette nagy teher; ezt pedig csak ugy birhatja egy nemzet ön megrontása nélkül *tartólag*, ha alaja mindenki egyenlőn veti vállát; ehhez pedig nagy egyetértés kell, melly megint csak az osztó igazság szellemének szülöttje lehet, minthogy ez egyenesen a' köz erkölcsiségéből fakad. 'S így valamint a' köz moralitas nagyobb kisebb léte, egyenesen hat az országi mechanicanak jobb vagy rosszabb létére — ha számos esztendőket összefoglalunk — ugy bizonyosak lehetünk, hogy a' jobb mechanica megint vissza hat az erkölcsiségre; mert rég elismert igazság, hogy az okra mindig vissza hat a' következés; 's ekép a' vizek, utak jobb elrendelése után egyenesen a' lakosok erkölcsisége grádusárul ítélhetni, vagy egy önkényes kormányrul.

'S ha mi eddig lehetőségig nem rendeltük el Dunánkat, minekutána már szinte másfélszáz esztendőül fogva nem ül Budán a' Török, 's legnagyobb akadályihoz férhetünk 's nyulhatunk; valóban az csak azért történt, mert részint theoria 's principiumokkal vesződtünk örökké, részint magunkban *nem bízunk* 's *nem mertünk*; miből azon tanácsom foly: fogadjuk el fentebb érintett 7 törvény-javaslatimat, mert azok által, minthogy az örök igazság sarkaira vannak állítva, egyesülni fog Hunniának legtöbb, 's tán minden becsületes lakosa; aztán bizzunk magunkban és merjünk!

A' Nápolyinak bő kézzel adott a' természet mindent; de éppen ezen bőkezősége altatá el benne 'a kiállító, teremő erőt, mellynél fogva mindenben inkább szűkölködik, mint a' világ számosb éjszakibb fektü nemzetségi, kiknek a' köz nagy anyja csak mostoha szívvel nyújtott, 's kik irány 's idomlag mindenben még is nagyobb mértékben bővelkednek.

Az akadály vagy elnyom vagy óriási erőre ingerel; 's habár vannak is olly akadályok, mellyek a' legtöbb nemzeteket elnyomák eddig 's jövőendőben is elnyomni fogják; vannak olly nemzetek is viszont — jóllehet ritkák — mellyek ismét előbb utóbb, de végre bizonyosan minden akadályokon győznek — — — — 's hogy 'e tekintetben milly soron állunk mi Magyarok, az iránt nem akarom Olvasóm ítéletét előre elfoglalni; midőn csak a' vizek regulatióját említem, mellynek eszközzésére még maga a' természet is int 'Egyességre', — mert nem vagyunk 's lehetünk, mint más nemzetek, e' részben külön véleményűek 'valljon mellyik folyónkat regulázzuk előbb', mert hiszen csak egyetlenegy felfogó csatornánk van, mellybe két kis folyón kívül végre az ország minden vizei 's legutolsó cseppei is érkezni kénytelenek — — 's ez a' mi hatalmas Dunánk! Ez elég akadály; de valljon nem győzhet e rajta férfiúi erőnk 's állhatatosságunk? minden bizonnyal 'igen', mert az mindenben győzhet; hanem fog e győzni? reméllem 'igen', — mert ha nem diadalmaskodhatunk is egyéb akadályokon, a' mechanikaiakon legalább győzedelmeskedhetünk, 's arra még elég erőnk tán van, vagy ha még nincs, minden bizonnyal lesz.

A' miképpent, hogyan, mikort tegyük országgyűlési tárggyakká, 's a' siker bizonyos; mert ha több esztendőig fogunk is e' kérdések fejtegetésén tanácskozni, a' mi nem sok, egy ország ugy szólván ötfüvésének kiszáritása, 's az egésznek a' tengerrel összeköttetése végett: elmulhatlanul ki fogja ezen időnek veszteségét a' legnagyobb kamatokkal pótolni azon közérdek, melly e' tárgy körül buzduland fel, mert kiki átlátandja, hogy Árvátul Szepességig, Zalátul Bánságig a' legkisebb vízre, a' leghijábalóbb malomra is ellenségesen

visszahatni kénytelen a' Duna, 's ekép minden fáradozásink gyümölcse, akármily hasznos lenne is, iránylag 's azon haszonhoz képest csak veszteség volna, melly a' Dunának tökéletes rendbehozása után támadna. 'S ha mind ez hydraulice szórul szóra nem úgy áll is mint mondom, azért még sem hiszem, hogy ezen tárgy, ha minden oldalul legnagyobb nyilvánossággal, 's tandem aliquando végrehajtási férfiúi akarattal fejtegettetnék, annyi köz lelket ne szüljön, mint a' mennyit teljes jussal érdemel, minthogy legtöbb mocsárinkat termőföldekké varázslaná, geographiai helyzetünk becsét pedig 50^{mill} 100^{ca} emelné. 'S ez, úgy hiszem, fejdelemtől lefelé mindenkinek hasznosnál hasznosb lenne.

'S minekutána talpigazság, hogy a' salus privata nem fakadhat semmi egyébből valódikép 's tartólag, mint a' köz haszonból 's köz bátorlétből — de csak az a' baj, hogy ezen talpigazságot vagy nem látja át a' nagyobb rész, vagy ha átlátja is, nem akad könnyen olly tárgy, mellynek megnyitott köz kutfejéből közvetlen fakadna az egyesek haszna 's — mert ez így van, nem lehetünk elegendőkép háladók a' kedvező sors iránt azért, hogy anyaföldünk közepén vitte keresztül azon hatalmas folyamat, melly ideig óráig csak felette kicsi hasznunkra sőt áradási 's visszatörési által annál nagyobb kárunkra volt, 's mely éppen ezen okból alkotja azon egyeztetői tárgyat, mellynek kifejtése 's rendbehozása, midőn leghathatósban mozditná elő a' köz hasznát, az egyesek hasznát is eszközzené minden közvetés nélkül! A' mit ha nem látunk át, valóban szomorú, 's csak abból ered, hogy az soha nem volt közérdekű, t. i. kirekesztőleg és hathatósan megpendített országgyűlési tárgy!

'S ha meggondoljuk, mennyivel hasznosb és jobb vért okozó foglalatosság még egyesekre nézve is, munkás élet közt fáradni inkább, mint reggeltől estig politizálni, — tán az is eszünkbe jutand, hogy nem holnap hanem még ma kellene fogni köz érdeklettel, köz fáradozással olly hazai munkához, mellyek az igen is divatba jött józan útból kitérő politikai vizsgát a' fő foglalatosságok sorából a' mellékes 's

dologutániak közé iktatná. 'S valljon milly mechanikai tárgy lehetne az, melly ezt hathatósban eszközölhetné, mint egyedüli valóságos tengeri kapcsunk elrendelése — — — ? Istenem, valóban nincs annak szíve, nem lehet egész ember, 's annál kevésbé hazafi, kinek vére nem buzog, midőn a' mappát veszi kezébe 's átgondolja, hogy nem csalfa 's kegyetlenül kecsegtető képzeleti báb, de valóság, hogy csak tőlünk függ vízcsatornák, gőzhajók által Édenné bájolni a' most oly nagy részben sivatag honunkat; csak mi tőlünk viruló kereteket, szorgos gyárokat, szabad embereket állítani oda, hol ma róka 's farkas lappang, szomorú jószág teng és szolganép henyél — — — ; ki életet látott, 's tudja mit tehet nemzeti erő, annak szíve tudom erősen dobog, — és valóban üdvözljük a' szerencsésb jövődében élőket, mert Hunnia szebb sorsra méltó, 's arra, ha nem leszünk is többé már, egykor minden bizonnyal fel is emelendi a' későbbi Magyar.

'S ha illy nemzeti tárgyakról van szó — mellyek csak úgy vitethetnek végbe, ha morális erő indítja azokat, mint-hogy kirekesztőleg csak férfiai elszánás 's állhatatosságnak engednek, ezek pedig egyedül csak morális erő ivadéki — ha mondom, illy kérdések forognak fen, 's egy részről a' köz jóllét 's nemzeti dicsőség képe tűnik lelkünk elé, más részről pedig azon hihetőség sőt bizonyosság nyugtatja belsónket, hogy adományunk bizonyos sikert is szülend; nem érezzük e bennünk minden jobb érzelmink leghathatós felébredését, 's tagadhatjuk e, hogy vajmi büszkébben ülnénk asztalinkhoz, ha azokon legkisebb ezüst sem volna, büszkébb érzéssel járnánk gyalog 's laknánk egyszerű házainkban, 's büszkébb férfiai öntudattal szoritnók csak természeti kellemlikre hagyott szivrokoninkat érző mellinkhez, ha ezüstünk, pénzünk, fényes palotáink becse, drága köveink és kincseink a' nemzeti nagyság alá volnának temetve!!! 'S most, midőn a' csalódások 's illúziók idejét már túl éltük, 's az idők szelleme komoly méltósággal int 'gyermekkori szenvedelminknek öröki bucsut adni 's ezentul férfiakhoz illőbb pályára lépni, hol többé nem nyughatunk becsstelen idólopás pulyasági közt, hanem csak a' köz-

haszon, a' köz dicsőség elősegítésében találhat szomjuzó lel-
künk nyugtot', kérdem őszintén a' hajlandó Olvasót: nem
talál e lelkében egyetlenegy hurt is, melly érzelmimmal egy-
hangu volna? 'S ha velem rokonszenvet érez, nem volna e
ezen pillanatban a' legsajnosb vagy inkább legtisztább örö-
mököt szülő áldozatokra is kész, *ha bizonyos sikert látna!*
'S im éppen ezért szükséges, hogy illy szövényes mecha-
nicai elrendelések hosszú, nyilvános és minden oldalú ország-
gyűlési tanácskozások legyenek.

Tudom, ezen utolsót sokan antipracticainak hívják, — a'
mit nem tagadhatni, ha t. i. az egész országgyűlés szólna a'
dologhoz, 's az e' részbeni végrehajtóság néhány száz főből
állna; mert akkor minden kétségen kívül a' Bábeli torony
építtetése ismételtetnék. De hogy egy *szabadon* választott bizott-
ság, melly mindenkben a' legnagyobb nyilvánossággal dol-
goznék, 's valamint egy részről legnagyobb becsületet várhatna,
ugy más részről megint a' legszorosb feleletnek is alája volna
vetve, jobban, sikerebben, és főkép mindenkinek nagyobb
megnyugtatóására vinné a' dolgot, mint három, kettő vagy egy,
ki se számolni se felelni senkinek nem köteles, 's más pénz-
zével tesz, a' mit akar, midőn a' világosságot mindenben
kerüli; azt teljes meggyőződéseim szerint állítani merem; 's
ebben felette keveseket kivéve, tán mindenki velem egyet ért.

Az országgyűlésnek csak négy dolgot kellene közösen
's minden illetők hozzájárulásával dönteni el, 's ugyan is, hogy

A' Duna akár mikép 's mi módon, de tökéletesen ren-
deltessék is.

Ezen elrendelés terhét idomzat szerint mindenki vigye,
ki viszont annak hasznában részesül.

Az, ki ezen ország-hozta parancsnak akár positive, akár
per vim inertiae, ellenszegzi magát, hazasértés birságába essék,
és mint ollyas, vagyona vagy szabadsága, sőt még élte vesz-
tével is lakoljon.

'S végre szabad szavazással 's nem *kinevezés* által olly
bizottságot válasszon, mellyben bizik, 's melly, minthogy 'a'
lehető legnagyobb tekintettel bírna, a' legnagyobb feleletnek

is ki volna téve, 's a' közönséget munkálódásirul, országgyűlésen kívül, minden lehető módon 's mindig a' legnagyobb ébredésben 's tudomásban tartaná, országgyűlésen pedig a' legkisebbről is felelne 's számot adna.

A' vízkörülti munkák philosophiája abban áll, hogy azok elrendelése vagy hasztalan vagy hasznos. Ha bizonyosan hasztalan, akkor azzal fel kell hagyni, mert a' *gyógyszernek* mindig könnyebb terhűnek kell lenni mint a' *nyavalyának*; ha pedig bizonyosan hasznos: akkor eldönthetlen igazság, hogy annak eszközlését azok tartozzák vinni, kik a' haszonban részesülnek, és pedig olly irányban, mint a' millyenben több vagy kevésb hasznot aratnak.

Nehézség itt csak kettő adja elő magát: tudni bizonyosan, hasztalan e hasznos e valamelly viz elrendelése; 's kitalálni azon kulcsot, melly szerint azon idomzatban vigye valaki az elrendelés terhét, a' millyenben fogja aratni az elrendelés-szülte hasznot.

A' mi a' *hasztalant*, t. i. azt, a' mi többbe telik mint a' mennyit nyújt, és *hasznost* illeti: igaz arrul appodictumot előre nem mondhatunk, mint szinte semmiről az egész világon; 's így bizonyosan e' részben csak a' hihetőségek dönthetik el józanul azon határozást 'hogy tegyünk e vagy ne tegyünk.' De ha valami munkának lehet előre látni és jóslani leghasznosb 's legszerencsésb következtetést, az valóban a' Duna elrendelése körül történhetik; úgy annyira, hogy ki azt a' tuláállítás mindent nagyító üvegével nézné és igézné is, ítéletem szerint nemcsak nem csálná meg magát és másokat, sőt még a' leggyengédebb szerénységet sem bántaná meg; mert ha moralis effectusárul egy szót nem szólunk is — a' mi pedig mindenben legelső — szinte magok a' mechanikai hasznok is olly óriásiak lennének, mellyeknél egy országra nézve nagyobb és valódiabbakat életre hozni, sőt még tán képzelni is alig lehetne.

A' népesedés hiját állítja a' nagyobb rész az ország hátramaradásának egy fő okául; 's ámbár az eddig mondotak után sok el fogja tán ismérni, hogy ez felette nagy Csal

— családkozás — 's nem a' nép mennyisége, hanem mine-műsége hervaszt vagy virágoztat valamelly hazát; tegyük fel, hogy a' nagyobb résznek igaza van, 's valóban a' népesedés hija okozza hátramaradásunkat legfőkép; valljon mit fogunk mondhatni 's azon nagyobb rész consequentiájáról tartani — nota bene, itt mindig csak a' privilegiált rendről van a' szó — ha azt látjuk, hogy az midőn egy részről a' népesedés hiját adja disztelen vadonságink 's mocsárink okául, más részről béketűrőssel vagy inkább resten ül annyi század óta éppen azon vadonságok 's mocsárok közt, mellyek egészségtelen 's néha halálos kigőzölgési egyenesen az élet, t. i. a' népesedés gyökereiben dülnek, 's elannyira, hogy tán egyedül a' melegebb magyar vérnek, vagy valami csudának köszönhetjük, ha némi tiszta-, sárréti et compagnie helységek tökéletesen ki nem haltak még, hol ha nem éppen a' cholera is, de ahhoz felette hasonló nyavalya, esztendőről esztendőre szána-kozás nélkül kívánja meg szerencsétlen áldozatit. Mit fogunk mondani! Népesedés híjárul fecseg, de vesztég ül a' népesedést egyenesen csorbitó undok elemek között!¹

Ha azt gondolnám 'főkép a' népesedés hija okozza hátramaradásinkat', valóban nem nyughattam volna mindaddig, míg hathatósan 's férfihoz illő energiával nem penditettem volna meg e' tárgyat; de én hátramaradásunkat 'intellectualis erőnk 's nemzetiségünk fejletlenségének tulajdonitom', 's ekép ezek nagyobb kifejtésére egyesítém, habár gyarló, de minden tehetségimet. Hanem ha a' nagyobb rész a' népesedés hiját tartja hátramaradásink egyik vezér-okául, valljon miért nem 'penditő meg a' vizek 's egészségtelen mocsárok regulatióinak tárgyát eddiglen hathatós erővel 's férfihoz illő energiával; valljon miért nem tévé ezt lehető legnagyobb

¹ A kéziratban ez után ez van még: 'S hogy ez így van, azt megint azon fertelmes eset mutatja, mellyet én bizonyságul előhozni jobban szeretek s akarom elhinni, soknak igen nagy alkalmatlanságokra — mint azon számtalan nyomorult fogásokat, mellyek az örök princípiumok 's efélék közt „Ennek nem kellene így lenni” — „Másutt is így van”; vagy pedig „a' kormány, a' kormány sa't.” mindig másban 's másutt kerestetni a' hibát, mint a' kiben és mint a' hol az van.

elszánással; mert hiszen azt, hogy némi megyékben itt amott ásatott egy kissé 's jobbadán az adófizető által, vagy némelykor az auctum salis pretium egy részeért kéretett és koldultatott is, azt tán csak igen nagy elszánás, energia 's patriotismusnak még nem mondhatni. Tehát miért nem tette? Mert fejletlen ismérte 's fejletlen nemzetisége nem engedé illy eszközések alá mindenek előtt vetni saját férfiúi vállát; fejletlen ismérte nem: mért azt hitte, illy tett szabadsága ellen volna, minek következtében ő egy mocsár-közi rab; fejletlen nemzetisége pedig nem: mert illy óriási munkáktul visszaljédt, magában nem bizott és nem mert, — nem sejtítvén, mi 's milly ellenállhatlan hatalom a' kifejlett 's egyesült nemzeti erő 's akarat.

'S ha igaz, hogy a' halál principiuma egyenesen a' haza legbelsejében rejtezik, minek következtében némi lapályos helyen nagyobb volt a' halandóság 1830^{ban} cholera nélkül, mint 1831^{ben} a' cholera hozzájárultával, a' mit sokan tán nem tudnak, hanem 'a' mi szórul szóra úgy van; akkor azt sem tagadhatni, hogy midőn számtalan egy részről nagyobb népesedést kívánna, más részről pedig nem járul minden lehető módon az egészségtelen és méreglehelő posványok 's mocsárok lecsapolásihoz 's kiszáritásihoz, azaz a' vizek 's mindenek előtt a' Dunának regulatiójához sőt azt elfogultsági 's előítéleti által lehetőleg ellenzi, az egyenesen azon okokat hagyja támadatlan, mellyek következtetést kárhoztatja! A' mi más szavakkal 's ezen tárgyra szorítva ennyi: 'Szeretnék és kívánnák a' nagyobb népesedést, de azon okot elmellőzni, melly annyi nép vesztét okozza, sem elég akaratjuk sem elég erejük nincs; 's valljon miért? mert az értelmi súly parányiséga miatt eléggé ki nem fejlett nemzeti 's egyesülési szellem hozzájuk elég hangos 's hathatós szavakkal nem szólott soha még!

Sokan pedig a' kereskedés híját nevezik azon fő oknak, melly a' hon minden hátramaradását szüli; 's ámbár én igen elismérem, 's meg vagyok győződve, hogy a' kereskedésnek az egészre nézve mágusi befolyása van, azért még is a' nemzeti gazdagságnak leg és legmélyebb talpköve mindig 'a

belső fogyasztás marad, mely semmi parancs után, hanem kirekesztőleg az ország minden lakosinak polgári alapításából veheti eredetét. Azonban tegyük fel, hogy ezen soknak teljes igaza van, 's rajtunk Magyarokon semmi nem segíthet oly hathatósan mint a' kül kereskedés; valljon mit fogunk mondhatni 's azon soknak consequentiájául tartani, ha megint azt tapasztaljuk, hogy midőn egy részről minden harmadik szavok a' kereskedés elnyomtatása körül kong, más részről még az sem jut egyiknek is eszébe — *pium desideriumi* fohászkodáson kívül — a' Dunát rendes kereskedési csatornává tenni; a' mit állitnom tán nem éppen oly nagy merészség, mint-hogy nem tudom, de nem hiszem, mind azon külkereskedési véleményűek közül csak egy is fáradozott volna, mappán kívül megnézni a' Duna folyamatját tengerig; minek 's illyféle lethargiáknak következésében Dunánk regulatioját soha férfiasan eddig nem sürgeténk, 's így annak hasznát kereskedési tekintetbe se vesszük. 'S valljon miből fakad ez? Semmi egyébből, mint számtalanszor előhozott értelmi súlyunk parányiságából 's nemzeti lelkünk fejletlenségéből. Ezek részint nem engedik a' gyökérhibák ott keresését, hol vannak, részint ellenzik a' mélyen keblünkben fekvő morális erőknek oly egyességre ébredését, melyek nemcsak, teszem, felette könnyen regulálnák a' Dunát, sőt nem is tűrnék, ha valaki más akarná eszközölni azt! — — — — —

'S ha ekép népesíteni 's kereskedni akarunk, valóban ne theoriázgassunk, hanem rendeljük a' Dunát el.

Már a' mi ama nehézséget illeti, mint fentebb érintém kitalálni egy igazságos kulcsot, mely szerint azon idomzatban kellene vinni mindenkinek az elrendelés terhét, mint a millyenben aratandná a' kész hasznót: az ámbár közönségesen felette szövevényes feladás, 's tán az, mellyen megakad minden, itt igen könnyen eszközölhető; a' mit egyébiránt addig is, míg e' tárgyul bővebben lesz időm 's alkalmam szólni, itt csak ezen sorral kívánom felvilágosítani: hol a' munka a' lehető veszteség percentageivel, például = 100, a' munka okozatja pedig = 120, 's így a tiszta nyereség = 20, ott egy teher-

viselési kulcs kidolgozása, mellyel mindenki meg is elégednék, felette nehéz, tán lehetetlen; de hol a' munka 's a' t. = 100, okozatja pedig = 1000, 's ekép a' nyereség = 900, ott megint ezen kulcs készítése, ugy hogy azzal mindenki meg is elégedjék, felette könnyű. 'S hogy a' Duna regulatióinak költsége, ha az abból fakadó népesedési 's kereskedési hasznót tekintjük, 's azon száz meg száz négyszeg mérföldet, melly most víz alatt hever 's akkor kenyeret termene, de mindenek felett azon moralitást, melly illy roppant és hazai munkák közt fejlődne ki, és számosakat a' henyélő 's azért olly veszedelmes ábrándozások theoriáiból a' munkás élet praxisába vezetne, melly mind egyesekre mind az egészre nézve az áldásoknak tán legnagyobbika; hogy mind ezeket tekintvén a' Duna regulatióinak költsége ugy állna a' rendelkezés-utáni haszonhoz, mint 100:1000-hez, 's ekép a' tiszta nyereség = 900 lenne, — azt bátran állithatom, minthogy azt tán az egész hazában de külföldön bizonyosan senki sem fogja kérdésbe venni; miből azon következtetést huzom, hogy azon kulcsot, melly a' Duna elrendelésében a' mindenkitől milly idomzatban viendő teher viselését határozza el, készíteni éppen nem volna nehéz, ha nota bene valósággal a' teher ugy állna a' haszonhoz mint 100:1000-hez. 'S ha ezt nem tudjuk appodictice, 's azt tán csak én hiszem, más urak pedig, mert kálha mögött theoriáztattak, 's ekép tagadhatlan felette sok érdemök van, állításimat nemcsak nem hiszik, hanem az egész mint valami agylobi, t. i. velőgyuladási költeményt kaczagják, Olvasóimnak pedig tán egyike sincs a' másikkal e' tárgy iránt egy véleményen — — — —; valljon miért van ez így? mert — 's itt kérek figyelmet — mert a' vizek regulatiója eddiglen csak félig meddig, de soha kirekesztőleg országgyűlési tárgy nem vala — — — 's mert sem hitelünk nem lévén, sem a' nagyobb résznek polgári léte nem, 's csak mindig a' tehetetlenebb rész járula jobbadán illyféle rendelkezésinkhez, és mert ebéli törvényink, vagy legalább — hogy a' szókban meg ne akadjunk 's azokért 'a' dolgot fel ne áldozzuk — törvényink alkalmaztatása

hiányos volt; a' mi kis szerencsétlenséget összevéve, bátran mondhatni: egy keresztény nemzetnek vize sincs olly szomorú állapotban, mint a' jó szőke Duna!

'S hogy milly kapcsolatban vannak az előhozott 7 törvény-javaslatok a' vizek 's a' t. elrendelésével, azt e' próbamunka végén, vagy ha idomzaton túl vastagulna, ennek folytatásában adandom elő; de a' mi ebéli törvényinket vagy azok alkalmaztatását illeti, nem mulaszthatom el azoknak régibb 's újabb praxisát előadni, mellynek következtetésében a' siker nemcsak nem kétséges, hanem minden bizonnyal lehetetlen volt.

A' sajátsági jus legszentebb megtartatása akár ingó akár ingatlanban a' józan országlásnak legmélyebb alapja, melly, ha egyszer megrázódik vagy felforgattatik, az egész nemzeti társaság sarkaiból kitudul, 's békesség helyett anarchia nyomja a' hont, 's boldogság helyibe köz nyomoruság üti fel hazafiak közt lakhelyét! 'S im e' szent törvény szelleme okozá, hogy régibb időkben egyetlenegy malom, melly valakinek igazi sajátja vala, ha elrontani nem engedé azt, egy egész vidék kizsáritását hátráltatá, 's tudok több esetet, hol a' sajátsági jus szentsége miatt, melly az országlásnak legmélyebb alapja, minden további munkával felhagyatott. Később időkben azonban — mert sok nem látta igazságosnak, hogy egy malom, 's így tán egy vagy csak kevés tulajdonosok haszna bilincselje örökre le egy egész vidék virágzását, 's ekép tán sok ezrek hasznát, az történt, hogy az országlásnak egy tán még mélyebb fundamentuma — t. i. 'a' köz haszon alá van vetve az egyes haszon — jöve divatba, és az e' részbeni köz kívánnak egy kissé erősb hangzása végkép bizonyos törvényeket 'de molis nocivis' szüle, mellyek viszont a' köz haszonért egyenesen a' privat hasznot támadják meg, és mellyeknek ha nem értelme is de alkalmaztatása szerint, megint több esetet tudnék előhozni, hol egy szerencsétlen malombirtokos — mert egyebe nem volt — minden proprietásából kivetkeztetett, vagy ha ez nem is, legalább felette sajnosan károsodott, ha t. i. a' birtokosnak nem volt elég hatalma a' regulatiót akár mi módon is,

hátráltatni; ha pedig illy hatalma volt — — — — felhagyatott a' regulatióval 's a' t. Miből azt tanulhatjuk, hogy valamint az egész világi egyetemben minden csak lassan fejlődik ki nagyobb tökélyre, úgy a' törvények lelke is csak lassan lassan érheti el azon tökéletességi pontot, melyről az emberi társaság egyedül remélheti 's várhatja valódi boldog 's bátor létét, mely tökéletességet azonban a' vízi törvények nálunk korántsem érték el még, mert tagadhatlan — ha factumokat nem veszünk kérdésbe — hogy azok applicatiója, t. i. effectusa, egy tulságbul a' másikba ment át; mert valamint az előtt egynek sajátja hátráltatá a' nagy rész hasznát; úgy tamadá viszont későbbi törvény a' nagy rész haszna végett az egyes sajátját meg; miből megint az sül ki, hogy azért, mert valaki tökéletesen jártos latán törvénykönyvekben, még éppen nem következik az, hogy ő a' törvények valódi szellemét is felfogta legyen.

Azon két talpigazság, melyet érintünk, hogy t. i. nem állhat fen országlás ott bátorlétben, hol a' sajátsági jus nem szent, 's hol nincs az egyes jó a' köz jónak alája vetve, összeütközni látszik, 's kivált az alkalmaztatásban; mert nehéz a' közjót következtetni egyesek áldozati nélkül, — ha pedig ezeknek áldozni kell, már nem szűz a' sajátság törvénye! 'S ha azért az idők járása szerint vagy az egyik vagy a' másik talpigazságra állított törvény praevaleált, az természetesen természeteseb, mint nem különben az is, hogy illyes alapi principiumok egyeztetetése régibb, vagy is inkább az emberiség gyermekkori idejében tökéletesen nem fejlődhetett még ki, 's az csak a' mostani század férfias időszakának hagyatott fel.

'S hogy miképpen lehessen e' két talpigazságot — mely közt az alkalmaztatásban legalább némi kis anomalia látszik — felette könnyen egyeztetni, ahoz vizeink regulatiója a' lehető legjobb alkalmat nyújt. 220^{ik} lapon illyest mondék: vizek regulatiója hasznot vagy nem okoz, vagy okoz; ha nem okoz, akkor fel kell hagyni vele, ha pedig okoz, akkor nincs igazságos ok, az által valakit károsítani. Már hogy

másutt hajt e a' vizek regulatiója hasznát, vagy sem, azt itt vizsga alá venni nem szándékom, megelégedvén azt tudni vagy legalább hinni, hogy Magyarországon egy józan 's tökéletes vízi regulatió haszna úgy állna a' teendő költségek és viendő terhekhez mint 1000: 100-hoz; a' miből, ha ez való, az következik, hogy a' most fejtegetésben lévő két talpigazságot felette könnyű, 's nemcsak theoriában hanem praxisban is egyeztetni; 's ugyan is mert a' hihető nyereség 900 percent — ha *minden akadály*, mint teszem, malom, más épület, szántóföld, erdő 's a' t. igazságos becsű után 10, 20 vagy akár 100 percent hozzáadással megváltatik 's ekép *minden akadály* nélkül tovább foly a' munka. A' sajátságai jús szentsége ez által tökéletesen fen van tartva, de nem elfacsarva — 's itt fekszik a' dolog veleje — vagy visszaértve, 's egy mindent gyökeriből kidöntő lengyel *Veto*-ra, vagy egy török önkényi caprice maszlagára rutitva, mely éppen úgy áll a' józan országlás szellemével szemközt, mint a' vak indulatosság 's maga bőrében majd majd szétpuffadó hiuság áll a' valódi szabadsághoz. Azon országlási axioma pedig, hogy mindenben a' nagyobb rész haszna alá legyen vetve a' kisebb rész, az is tökéletesen el van érve, 's nota bene a' proprietási szentség sérelme nélkül, minthogy a' vak indulatosság, önkény, makacsság, hiuság, 's a' t. ámbár nem ritka *proprietások*, de még sem ollyasok, mellyekre a' törvényhozó testnek ügyelni kellene; 's így a' két talpigazsági törvények practice igen könnyen egyeztethetők, ha t. i. — 's itt a' bökkenő — a' vízregulatioinkból háramló haszon úgy áll a' vállainkra háramlandó terhekhez mint 1000: 100-hez.

'S im itt vagyunk megint a' szükségnél, hogy illyes dolgokat egyenesen országgyűlési tárgyakká tegyünk; mert míg azok 's akár hány századokig csak dicasteriumi tárgyak maradnak, mindaddig — habár legjobban 's legezéltirányosabban fejlődnének is ott ki — soha nem lesznek olly köz érdekűek, mint a' millyeknek lenniük kell, hogy ne csak papírosra kenessenek szüntelen, hanem valahára végbe is vitessenek. A' tárgy olly óriási, hogy azt semmi, vagy csak hathatósan

felébredt *nemzeti lélek* 's *akarat* viheti végbe; 's ez legfőbb oka, hogy nem dicasteriumba, hanem egész ország, egész nemzet elibe tartozó. A' mi pedig azon kapcsot illeti, melyben ezen periodus az előbbivel van összeköttetésben; legyen szabad kérdezni, ki mondhatja most a' hihetőségek törvénye szerint, hogy azon állításom, mely szerint vízi regulatióknak haszna = 900 percent volna, tuláállítás e vagy sem? Én azt hiszem, senki; minek következtében megint feltűnik az országgyűlési küldöttség elmulhatlan szüksége, 's döntse végre az el a' köztünk külön állításokat. Minden esetre bizonyosat vagy legalább bizonyosat fogunk tudni mint ma, a' mi akár jó akár rossz lesz, a' kétségnél mindig kellemesb leend, mellynél itt is mint mindenütt, kellemetlenebb a' világon nincs, elannyira, hogy szinte jobb még a' bizonyos halál is, mint a' mindig veszély közt forgó élet. Tisztába fog akkor jőni, állításim költemények e vagy nem; a' mi után vagy minden megmaradand a' régiben — ha t. i. csak egy románt irtam — vagy pedig minden további idővesztés nélkül tüstént munkához fogandunk — ha t. i. az sül ki, hogy a' tökéletes vízi elrendelésből minden esetre óriási nyereség várható, habár nem éppen 900 percent is mint én állítom —. Első esetben az egész kár arra szorittatandik, némi kis vizsgálati költségeken kívül, — melyek az egész országtul egyenlő idomzatban vitetvén alig lesznek észrevehetők — hogy engem kaczagni fog a' közönség, mire azonban igen szívesen elszánom magamat, mert részint megleszünk végre a' kétes állapottul mentve, 's egy gyáva remény 's erőködés kellemetlen sphaerájából egyenesen azon bizonyosságba iktatva, hogy ezentul is mocsárink közt hidegtelelősködnünk, vérhaskodnunk, csömörködönünk, pókolvarkodnunk és tán choléráskodnunk is elkerülhetlenül 's örökké kell — a' mi után philosophiai elszánással azt férfiasan tűrni, ellengyógyszerekkel éldegelni fogunk — — — és extra hungariam — — —; sokan pedig podgyászikat összefáztván a' hazai kapufátul bucsut veendnek; részint pedig 's legfőképp azért szánom el szívesen magamat köz kaczagás tárgyul, mert a' szoros tudományi hihetőségek számolása szerint, tán ugy

fordulhatna a' dolog, hogy végkép nekem lesz némi jusom kacagni, — a' min megvallom, nem tudnék eléggé örülni, 's valóban nem azért, hogy azon közönséget nevessem, melyben tiz Dunát regulázni is elég erő van, de melyben eddig legalább egyetlenegy csak félig meddig is elrendelni sem elég bátorság sem magában bizás még nem volt, ámbár ez tán elég nevetséges; hanem azért, mert illy óriási munka közt annyi magunkban rejtőző erővel ismerkednénk meg, hogy ennekutána a' helyett hogy most úgy szólván minden hátramaradásunkat mindig csak másokban keressük 's másokra toljuk, akkor nem vizsgálónk ezt *olly szorosán*, hanem minden idővesztés nélkül saját erőnk által ütnők helyre azt, a' mit mások — — — mulattak el 's a' t'; tökéletes elrendelés után pedig — mert se nem vesznének halálos epidémia által annyi jó hazánkfiai el — kiknek vékony rendjeinkből eddig 's olly nagy számban kiesésük úgy is elég kin vala mindig lelkennek se meggyőzhetlen akadályok nem szegeznek ellenünk magokat — kereskedési de kivált vetélkedési, azaz civilisatói tekintetben más nemzetekkel összekapcsolatnánk, 's mindenek felett, mert morális becsünk olly mértékben nőne illy nemzeti közös munkák által, mint a' millyenben szinte semmi sem nevelhetné azt.

Hogy a' Duna 's egyéb vizeink elrendelése nem tréfa, hanem óriási munka, már mondtam, 's most újra ismétlem; 's im ez oka, hogy a' dolgot nem is kell könnyen venni, azaz nem lehet kirekesztőleg valami társasági vagy dicasteriumi tárgy, hanem azon semmi egyéb, mint köz nemzeti erő diadalmaskodhatik. Midőn azonban egy részről a' haszon nagysága minden képzelet és számolás-tuli lehet, 's illy óriásit végbevihetni 's végbevinni valódi nemzeti dicsőség; más részről ellenben a' kár szinte lehetetlen, a' mit tán senki nem tagadhat, ki csak egy kissé ismeri is vizeink mostani állapotját, további mocsár-közi maradásunk becsületünket valóban nem igen nevelheti; úgy hiszem, kötelességünk, hogy azon munka iránt minél előbb egyesüljünk, melly mind mechanical mind morális tekintetben, 's mind kifejtés alatt mind kifejtés

után, nemcsak legnagyobb hasznunkra, hanem mindenek felett legvalódibb nemzeti dicsőségünkre is válnék.

Ha más régiebb nemzetek évrájit 's tapasztalásit tekintjük és használjuk, hol némi óriási 's olly munkák állnak már, mellyek az egész emberiséget dicsőítik, azt fogjuk találni, 's tanulni, hogy ott is volt annak idejében elég ollyféle rablélek, ki illy nagyobb szabásu tárgyaktul századokon keresztül mindig visszatartá a' nemzet nagyobb részét; 's hogy ekép nálunk is van elég olly szép foglalatosságok közt szorgoskodó 's izzadó, hanem hogy valamint ott is győzött minden a' hazafiság angyalátul gyámolított férfiúi állhatatosság, ugy Hunniát is össze fogja kapcsolni tengerekkel a' tiszta lélek, tiszta szándék 's a' minden diadalmaskodó kifejlett nemzeti egyesség.

'S ha e' próbamunkának azon sorai, mellyek által egykori nemzeti nagyságunkat jövendőöm, tán nem fognak tökéletes feledékenységbe süllyedni; azt gondolom állithatni, hogy most csak némi fő vonásokkal 's elég ügyetlenül rajzolt Duna-regulatiói horoscopomban, tán csak az fog az egykori Olvasók előtt egy kissé Román színben jelenni meg, a' mit 218^{ik} lapon érinték, hogy t. i. büszkén fogunk ülni asztalinkhoz, mellyeken legkisebb ezüst sem fénylik, *büszkén szegénykedni gyalog* 's egyszerű *hajlékinkban* 's *büszke* érzéssel szorítani gyémántlan, *gyöngyellen szivrokoninkat dobogó keblinkhez, ha áldozatunkbul emelkedendik ki a' közjó 's nemzeti nagyság léte*, mert az eddig történetek szerint ezen képzeleti költemény helyett, a' bizonyos valóság azt fogja velünk tapasztaltatni, hogy mennél több *józan* áldozatot teszünk a' közjóért, 's minél nagyobb bőkezűséggel de okosan vetjük kincseinket a' hon kebelébe, annál ellenállhatlanabbul tornyozik asztalainkon 's palotáinkban ezüst 's arany fel, 's annál fényesb drágaságok közt fognak virágozni hölgyeink, mert a' köz anyaföld minden legkisebb áldozatot is százszerozva fizet vissza — — — — — 'S így a' haza javáért szegénységbe süllyedt nagyság költői nimbusában, általányosan véve, senki sem fog elhatározott akaratja nélkül fényleni, hanem annál több a' vagyonosság 's

ekép polgári függetlenség prósa körei közt, melly azonban, míg ember ember marad, hozzá tán illőbb álláspont, mint egy felhőkbeni képzelgés hajhászata.

Ha eddig nem történt vizeink 's főkép Dunánk elrendelésében még igen sok, nem azokban van a' hiba, kik illyeket felsőbb parancs következtében mozgattak, mert azok eleget fáradságának 's némi felette becses előkészületeket is tevének, egy 's más el is készült már, hanem részint az gátlá a' sikert, hogy illy óriási munkához, mellyet sokszor nem lehet időn túl halasztani, minthogy 's kivált nagyobb vizek medre 's a' t. szinte minden esztendőben változik, 's ekép soknak bizonyos és elhatározott idő alatt 's úgy szólván egyszerre kell végbevitetni; tehát részint az akasztá meg a' sikert, hogy illy óriási munkára nem volt elég pénz minthogy azok, kiket a' dolog legjobban illelt, igazi irány 's idomzat szerint nem járultak, nem fizettek hozzá, részint pedig — 's im itt vagyok megint régi themámnál — mert nem vitetett a' dolog nemzeti nyilvánossággal, melly ha valahol, illy tárgyak körül bizonyosan szükséges.

Ugyan is az álmosokra 's kétszínűekre nézve nincs hasznosb mint a' közönség *ébredt szeme*; a' szorgosakra 's tiszta lelkűekre ellenben nem lehet és nincs is nagyobb állhatatossági inger 's végrehajtói ösztön, mint a' közönség *háladatos szíve*; pedig azért — ha az életből vesszük okoskodásinkat 's az embereket általánosan képzeletünkben oda állítjuk, hol valósággal állnak 's *nem magasbra* — mert felette sok megyen félre ör hiba, 's felette sok marad abban tanu hiba miatt — 'S ha meggondoljuk, milly óriási summák fordulnak meg illy munkák közt 's milly nagy csábító az arany, más részről pedig milly elszánás és férfiai állhatatosság kell, mocsárok közt élni egy rövid, tán — — — — életen keresztül, és sárt csak sárt látni — Oh Isten, úgy szólván örökké tán nem fogjuk tagadhatni, hogy illy munkák hegyibe egyenesen a' nemzetet állítani nemcsak felette józan, sőt legszükségesebb is, minthogy a' munkálók ekép komoly felvigyázat és szoros rend közt a' megérdemlendő köz taps és dicséret reményében —

minél nagyobb inger, erősb ösztön, emberileg szólva alig van — csudákat művelendnek.

Az egész dologban, ámbár temérdek akadály van, meggyőzhetlen azért nincs, t. i. ha — 's ez ítéletem szerint *conditio sine qua non* — ha ez eddigi törvény-javaslatok *philosophiája* elfogadtatik, melyeknek e' fejtegetésben lévő törvénnyel 's kivált a' Duna regulatiójával szoros összeköttetése csak utóbbi vizsgálatok folyamatjában fog jobban kiviláglani, 's ha — — — —, ha a végrehajtásban nem lesz enygeoldaluság, hanem mindenkre 's mindenben felnyittatik a' lehető legnagyobb *concurrentia*.

E' célznak elérése végett, 's hogy más hazai tárgyakban se gátolhassa a' köz szorgalmat a' *concurrentia* hja, természetesen foly a' IX^{ik} törvény szüksége, t. i.

A' MONOPOLIUMOK, CZÉHEK, LIMITATIÓK 'S EGYÉB ILLYES INTÉZETEK ÖRÖKRE EL- TÖRLÉSE.

Ezen thema tán az, melly az egész országglási lánczolat sorában minden oldalról a' legkiméritebb okoskodásokkal fejtegettetett már, 's tán az — ha nem akarjuk magunkat kész akarva csalni — mellynek alkalmaztatása még azokat is a' legnagyobb zavarba hozná, kik legelszántabb 's legügyesb ellenségi; a' mit őszintén elismérni, tudom, mindenki fog, ki nem élt mindig *theoriák* körei közt, hanem a' dolog *practikai* folyását ismeri, vagy olly hivatalt viselt is már, melly a' Monopoliumokkal, Czéhekkal, Limitációkkal 's a' t. szorosb és mindennapi összeköttetésben van.

"Felette helyes ezek eltörlése *theoriában*, de *praxisban* az még nagyobb rossznak szülése nélkül nem eszközölhető; 's ekép habár magokban rosszak is, még is tűrni kell azokat, minthogy még nagyobb rossznak, t. i. veszedelmes összeütközéseknek, hervasztó megakadásoknak 's legnagyobb zavarnak veszik elejét." Így szólnak e' kérdésről nemesak az illy gátló

intézetek sáfári, hanem azok is, kik eltörlésöket ohajtva várják, de *nem érthetik el, mikép lehessen azt eszközteni* a' köz országos műnek akadályoztatása sőt tán ingadoztatása nélkül is. — — — Igy okoskodnak továbbá:

"Milly szerencsétlenség a' monopolista járma alatt görbedni, kivált ha az a' szegény szántóvetőt éri, ki egy szivtelen pénzfukar által sokszor szinte véres veritékű szerzettjétül is megfosztatik, minthogy csak *egy* vevő van, 's ekép minden rendelések ellenére is *de facto* csak *egy* szab árt; mi által a' tehetetlen pór, javainak elbitangolása vagy el-nem-adhatása közé állittatik; ellenben milly veszélynek volna kitéve az országlás 's ekép a' köz bátorlét, ha némi javak bevásárlására előleges rendelések nem tétetnének, 's kivált olly országban, hol bőség szükséggel sokszor olly rögtön változik."

"Milly szomoruk továbbá a' Czéhek következési, mellyek által az ipar és természeti ügyesség olly szűk korlátok közé szorittatik, hogy a' tehetetlenebb, 's ekép sokkal számos rész, soha nem szabadíthatja meg magát a' felkent mesterek önkényitül, kik midőn az alattok dolgozókon uriásan hatalmaskodnak, egyszersmind a' nagy közönséget is korántsem művészi ügyességök, hanem csupán csak összeröffenési talentumok által, tetszésök szerint taksálják; ellenben mi lenne a' közönségből, 's ki látná el mind azon legsürgetőbb életszükségekkal, mellyek némi rend nélkül, majd igen soktul is állittatnának elő, majd pedig igen kevéstül, 's így egyik rontaná meg a' másikat, mi által zavarba, sőt végveszélyre is jöhetne az egész."

"Milly kimondhatlan szorgalom-hervasztó végre a' javak árszabása, az irtalmatlan limitatio! Minden ipart *elfagyaszt*; 's a legnagyobb kiállító erőt visszajeszti; ellenben tagadhatni e, hogy limitatiók nélkül a' nagy közönség bűnhődne legirtalmatlanabbul, mert sokszor, kivált szükség idejében, nem volna olly tölcsapongó ár, mellyel a' tehetős nem nyomná a' tehetetlent."

A' miből tehát ezen plausibilis következés foly "A' nagyobb rossz elkerülése végett, a' kisebb rosszat tűrni t. i.

a' Monopoliumok, Czéhek, Limitatióknak tovább is fenmaradnók kell."

Azon fallacia pedig, mely e' részben a' sokaságot éppen magának legnagyobb kárára csábítja el, csak abban rejtezik, legelőször is: hogy a' Monopoliumok, Czéhek 's Limitatiók haszna vagy kára-körüli fejtegetések, vélemények 's ítélethozatalok jobbadán csak rövid időszakra szoríttatnak, azaz közönségesen csak azon *tüsténti hátramaradás és kár* vétetik számba, mely eltörlések által *közvetlen* foly a' községre, 's nem eléggé tekintetik más részről azon *későbbi*, de sokkal nagyobb *haszon, és áldás*, mely félretételök után, habár közvetve is, de *okvetlenül* az egészre áradna; minek következtében a' mérleg — bilanx — mindig kedvezőleg mutat a' Monopoliumok 's a' t. további fentartására, — minthogy t. i. az egyik tálba a' *tüsténti*, habár kicsi haszon *tételik*, a' másik tálba ellenben a' *későbbi*, jöllehet nagy haszon és áldás *nem tételik!* Az említett fallaciának másik és sokkal nagyobb oka pedig abban gyökerezik, hogy a' Monopoliumok, Czéhek és Limitatiók eltörlési haszna vagy kára mindig azon összeköttetésben tekintetik, melyben politiai, gazdasági 's kereskedési rendelkezésink *ma állnak*, 's nem abban, melyben *állniok kellene*, 's azok előbb utóbb okvetetlenül állni fognak.

'E' tévedés első okát most közvetlen nem vehetem fejtegetés alá; mert úgy is akaratomon túl vastagodik a' fő tárgytul annyiszor eltávozó vázmunkám. Legyen azért addig is, míg e' fontos kérdést némileg kimeríteni alkalmam lesz, elég a' fallaciának első okát közvetve, másodikat pedig néhány fővonással érintnem.

Ha politiai, gazdasági 's kereskedési rendelkezésink, mennyire azokat helyzetünk, kormányhozi állásunk 's törvényink határozzák el, A-tul Z-ig azon állapotban mozdulatlan maradnak meg mint azok *ma állnak*, t. i. a' változó körülményekhez szabatlan 's ekép javítlan, akkor megengedem — ámbár még ez sem bizonyos — hogy a' Monopoliumok, Czéhek, Limitatiók, tán nem egy könnyen töröltethetnének el, 's azok további fentartása tán kevésb kárt okozna, mint az lenne,

mellynek félretételéből következni kellene. Midőn azonban bizonyos, hogy politiai, gazdasági és kereskedési rendelkezésinket az idők szelleméhez szabnunk, és azokat minden oldalról javitnunk kell, ha nem akarjuk az egészet végpusztulásnak engedni; az foly: hogy a' Monopoliumok, Czéhek és Limitatiók léte is egészen más tekintetet nyer; miből azon nem eléggé elménkbe nyomtatható igazságot tanulhatjuk — mellyet századok tapasztalása bizonyít — hogy "Szinte soha sem lehet egy állandó systemának csak egyegy karikáját vetni ki, s' helyibe egy más systemának csak egyegy karikáját venni be, hanem hogy vagy egészen meg kell maradni a' réginél, vagy egy javított systemának legalább egy stadiumát egyszerre venni át — t. i. az új rendelkezésnek nem valami egyes karikáját, hanem annak egy összefüggő egész láncolatját."

'S ha más nemzetek ingadozásainak philosophiáját részrehajlatlan szemmel vizsgáljuk, arrul fogunk meggyőződni, hogy azok legfőképp azért oly erőszakosak, 's hosszadalmasak, mert a' régi systemákat, ha így szabad mondani, csak darabosan hagyták el, 's a' támadt ürességekbe csak új *systemai darabokat* raktak a' helyett, hogy a' régi rozsdák 's penészek gyökeresen kiszakítva 's az új javítások összefüggő egész láncolatjokban lettek volna elfogadva; mi okból azon jótévő ragaszték hijok, melly a' külön részeket tartaná össze, 's melly nélkül se test, se mű, se semmi egésségesen nem foroghat.

Sok, tudom, e' sorokból azt fogja következtetni: "Tehát így az egész magyar alkotmányt halkan 's részenként, nem javíthatni, hanem azt egyszerre fel kell fordítani 's helyibe mást állítani — —". Ez azonban ítéletem szerint, a' mondotakból nem következik; mert egy országos alkotmány igen számos alrendű systemákat foglal magában, mellyek tökéletesen megváltoztathatnak, de bizonyosan nem a' nélkül, hogy azok módosítása az egész alkotmányra némiképp *ne hasson*, hanem minden bizonnyal a' nélkül, hogy azok változása az egész országlási machinát forgassa fel.

Ezen állítás igazságát, számtalan erősítő hasonlításokon kívül, nagyban a' napsystemai revolútiók, kicsinyben pedig

pedig közönséges földművelési 's gazdasági tapasztalásunk minden kétségen túl teszik.

Időszakként, mikor valami új planeta vétetik fel egy napsystemában, vagy néha belőle egy kiesik, változnak akkor a világok forgási 's tengelyei kifordulnak, a természet is egyben másban tán más elveket követ; de az attractio és repulsio törvényei, habár módosítva is, fennmaradnak, s' az egész naprendszer nemcsak nem bomlik el, hanem midőn belőle tán egy büntül rothadó föld kidobatik, vagy egy új csillag áll belé, százszorta egészségesebben 's a Mindenség nagyobb dicsőségére forog mint azelőtt. 'S valóban nem az hozza a napsystemákat veszélybe, mert azok a Mindenható mély bölcsesége szerint néha néha reformáltatnak, hanem valóban akkor dűlnének sarkaikból ki, ha az álbölcsék hiúsága elég hatalommal birna *tisztítlan 's javítlan változatlanságra* itélni azokat mint a magyar Constitutiót; miből azon valóság tűnik elő minden fényében, hogy nemcsak az örökség, de még a tartósság — durabilitas — principiuma sem alapul *változatlanságon*, hanem az egyedül szünetnélküli reformatio 's javítási mozgásban él 's élhet csak; megint 's megint — szünetlen.

Ez a nagy példa. A kicsi pedig földművelési 's gazdasági munkálódásinkban adja elő magát szünetlen. Birkát tenyésztünk, hol eddig nem volt; de csak egyedül a birkát nem fogadhatjuk el, hanem mulhatlanul szükséges, hogy fenálló gazdaságunkat, noha azt fő alakjainál fogva változtatni nem kell, némileg még is a birkatartási rendszerhez módosítsuk; mert a birka csak egyik karikája az egész lánczolatnak, melly csak akkor lesz tökéletes 's ekép hasznos, ha a többi egy egész egybefüggő systemát alkotó karikák is tekintetbe vétetnek, t. i. akol, birkáslak, tiszta legelő; téli eleség 's a t. 's a t. 'S ha egy gazdának, ki eddig ahoz alkalmas helyen, birkát nem tartott, az javasoltatik, hogy ezental birkát tartson, valóban ő nem arra íteltetik, hogy egész gazdaságát fordítsa fel, és senki sem fogja hinni, hogy azért megszűnt tulajdonos és földbirtokos lenni, de azt, hogy ő a javaslat elfogadása után tán hatalmasb gazda leend, ha t. i.

nemcsak birkát szerzett, hanem egyszersmind azt is megszerzette, a' mi a' birkatartási rendszerhez, vagy is inkább lán-czolathoz megkívántatik, azaz ha nemcsak egy karikáját fogadta el valami új systemának, hanem annak egész lán-czolatját is.

Szint így új provisiók által némi rendelkezések szükségtelenekké is lehetnek, mint p. o. a' közlegelő, ha t. i. egészen el vannak intézve 's külön választva a' birtokok 's mindenki saját legelőjével bir.

Mi után egyenesen azt állítom, hogy én a' Monopoliu-mok, Czéhek 's Limitatiók hasznát vagy kárát mai körülményinkhez irányozva, legkisebb fejtegetésbe venni sem kívánom; mert ítéletem szerint, szint oly hihető hogy hasznosak mint károsak, 's minden esetre eltörlésök által az egészre nevezetes nyereség soha nem háramolhatnék, míg a' velők oly szoros összefüggésben lévő karikák nem javíttatnak némileg, 's így csak azt bátorodom erősíteni, hogy létök csak akkor leszen bizonyosan felesleg, és eltörlésök csak akkor árasztathat valódi áldást az egészre, ha politiai, gazdasági 's kereskedési elvink is javíttatnak iránylag.

Nem is mertem volna e' most mondottak következtetésben, soha a' Monopoliumok, Czéhek, Limitatiók 's a' t. eltörlését, minden egyéb előzmények, módosítások 's javítások nélkül egyedül javasolni, mint sok ezt rögtön tenni óhajtná; hanem midőn előbbi munkáimban helytelen létöket, általános vonásokkal már több helyen érintém, itt csak azon feltétel alatt merek mint feleslegességökről mind eltörlési hasznokról kezeskedni, *ha a' fentebb elő adott 8 törvények divatoznak már.*

Legyenek azok csak egyszer elhatározva, 's tüstént oly közönséges szorgalmi hív ébred fel, melly a' köz bátorlétből és szabadságból fakadó nagyobb belső fogyasztás által ingerelve, oly ügyes és mindennemű munkálókat állítand elő, kik minden czélnak megfelelnek, 's annyi és oly külön hasznu javakat, mellyek minden lehető szükségnek eleit veszik, 's ekép az előleges rendelkezéseket, megszorításokat, Monopoliumo-

kat, Czéheket 's Limitatiókat nemcsak szükségtelenné sőt felette károsakká teszik.

Most, igaz, sokszor szükség rögtön áll bőség helyibe; de valljon miért történik ez? Valóban semmi egyéb okból, mint hogy a' közönség legnagyobb része szolgai helyzetében van, 's így se testi se lelkikép nincs kellőleg kifejtve; a' mi a' célirányos és siker-szülő szorgalom hiját, ez pedig azon szükségét okozza, melly nem ritkán bőség helyibe áll, 's azon országot sanyaritja 's diszteleníti, melly számtalan természeti ajándéki mellett két annyi népet bőségben tarthatna könnyen el, mint a' mennyit elég precarie tart most, 's minden arányon 's idomzaton túl gazdagabb, mint a' világ olly számos vidéki. hol azonban ha nincs is annyi időszaki bőség mint köztünk, más részről ellenben még sincs olly szokszori nyomorúság és éhség is mint nálunk.

Mikép él a' fejletlen buta ember, kitől az emberiség szinte minden jussai meg vannak tagadva, vagy ki azokat nem is ismeri? Valljon mikép él? Ugy szólván márul holnapra, és semmi sincs, mi annyira altatná el minden tehetőségit mint a' termékeny föld 's kedvező éghajlat; 's ha honunk számos lakosát tekintjük, kivált az Oláht, Ráczot, fogjuk e tagadhatni, hogy ő valóban nem igen sokkal él különben a' baromnál, 's tobzódik ha van, ellenben szinte éhen hal ha nincs? Már illy népről kell gondoskodni, igaz; de valljon mi jobb 's célirányosb: örökön örökké mint gyermeket ringatni akarni e őt, akármennyire lógjon is lába ki a' bölcsőből, 's vezetni őt, bármily erősre nőtt legyen is már, vagy lassan arra oktatni, hogy maga lábain állni tanuljon valahára.

Ad a' Mindenható az embernek mindent, 's nemcsak a' mire szüksége van, hanem a' mi nélkül, szorosan véve, élni is lehetne 's a' mi egyedül csak kényeit neveli; de mind ezt csak *ritkán* adja *minden hozzájárulásunk nélkül, rendesen pedig szinte soha se*, — úgy hogy a' fejletlen természet fia csak addig él bőségben, míg egy szerencsés véletlen azt úgy hozza, de tüstént inséggel küszködik, mihelyest a' jó szerencse el-

hagyja; a' kicsinosult férfiú ellenben nem alapítja létét vak véletlenre, hanem esze 's tenyere által parancsol az elemeknek 's bőségben gondoskodik előre a' lehető szükségülr, 's minden inségnek elejét veszi.

Ki ingatlan földet 's házat mint sajátot bir, 's háborítlan folytathatja dolgait, mert mind személye mind vagyona nemcsak ex principio — 's erre felette kell vigyázni mert igen is nagy a' különbség — hanem de facto is a' legnagyobb bátorságba van helyezve, az lassanként olly szorgalomra ébred, mellynek következtetésében nemcsak külön tartozásit teljesítendi könnyebben, hanem saját szükségit is minden irányon tul tökéletesben pótolgatja, sőt még némi életkellemeket sem tagad magától meg. A' bérbenlakó ember ellenben, 's kinek több az ura mint az uja, 's ekép balra és jobbra kellene fordulnia egyszerre, 's ki, habár ex principio legdicsőségesebben pártoltatik is, még is de facto nem ritkán az önkény által legbecstelenebbül sanyaríttatik, az ha éppen nem gondolkozik, úgy sem egyéb mint barom, ha pedig csak egy kissé eszmél, elkeseredett kétségbe születvén és élvén, semmi lelki 's testi rugóssággal nem bir, mert azok nincsenek benne józanul kifejtve, hanem csak lappangnak, 's ő se tartozásit teljesíteni nem leszen képes, se szükségit előre gondolólág kipótolni. Minek veleje az: hogy egy, törvény alatt álló kicsinosult szabad ember, egy bizonyos mezőbül = 100-at fog kiterementeni, midőn egy, önkény alatt tespedő szolga. éppen azon mezőbül tán = 30-at sem fog kicsikarhatni; a' miből maga magátul foly azon következtetés, hogy caeteris paribus annál hihetőbb a' néhai szükség, megszorulás és éhség valami országban, minél szolgálbb helyzetetésben élnek lakosi; 's viszont annál kevesebbé hihető, minél nagyobb számban vannak azok a' jól elrendelt társasági szabadság áldásiba iktatva; a' mi ezen sorokra alkalmaztatva más szavakkal ennyi "Minél szolgálbb valami alkotmány, annál szükségesb a' közönségrül gondoskodás; minél szabadabb, annál feleslegesb sőt károsb is", — mert hihető 's lehető e, hogy egy kissé hosszabb időt tekintvén, egy vagy kevesen olly jó sikerrel

gondoskodhassanak több milliórul, mint ha milliókban ébresztetnék fel azon előregondoskodó szellem, mely kirekesztőleg teljes *személyi 's vagyoni bátorságnak*, azaz egyedül jól értett köz szabadságnak lehet okozatja, 's mely azon jótévő köz ébredséget szüli, mellynél fogva kiki nagyobb és kisebb mértékben, minden tehetségét a' berohanható szükség eltávoztatására vagy elbirhatására gyakorolja szüntelen?

Ha igaz, hogy a' szabad ember egy bizonyos mezőből = 100-at állít, egy szolga ellenben = 30-at, akkor az is bizonyos, hogy az elsőnek, legalább átalányosságba véve, mindig 70 percenttel több tehetsége van mint a' másodiknak; miből az következik, hogy ő tartozásinak kielégítése után, sokkal tökéletesebben fogja életszükségit pótolni 's némi kellemekbe is engedődni, mint a' szolga; minek végokozatja elvégre az, hogy legkisebb előrelátás nélkül sem fog a' szabad ember, 's ekép a' szabad ország, olly könnyen valódi inségre, éhségre 's elpusztulásra jutni mint a' szolga, s' ekép a' járom alatt görbedező hon.

Hol rendes és köz gyarapodás van, ott a' legrosszabb esetben időszaki szűkölködés támadhat; midőn ott, hol a' gazdagság nem közös és az csak kedvezőbb véletlenekhez van kötve, a' rossz eset egyenesen az élet principiumát támadja meg, — a' mit egyesek sorsa legjobban felvilágít, minthogy a' tehetőt csak sajnosan éri éppen azon eset, mely a' tehetetlent tökéletesen tönkre dönti.

Ha mostani körülményinkben a' Czéhek 's Limitatiók némi plausibilitással pártoltatnak, igen elértem — ámbár rég elismért axioma, hogy minden, a' mi egyeseknek kedvez 's a' concurrentiát kizárja, a' közönségnek káros; de az iránylag felette csekély fogyasztásnak lankadt folyása tán valóban szükségessé teszi a' tüsténti provisiót, vagy jobban mondva, a' mindigi provisoriumot! Most könnyen megeshetnék — ámbár mind ezeken is kételkedem — hogy a' Czéhek eltörlése által felette sok jó mesterember végpusztulásra jutna, mert a' sokaság könnyen elcsábíthatatik a' sokat-ígérők serege által; a' kiesettek helyibe pedig nem léphetnének tüstént elég tehet-

ségű mesterek, minthogy, kivált némi mesterségekre sok előkészület 's tetemesb tehetség kell — a' miből a' közönség legalább egy darabig egyben és másban némi rövideget és kárt szenvedhetne; hanem valóban csak kevés időre, mert a' régi tapasztalás azt mutatja, hogy habár a' divat csábjátul zsarnokolva, sokan inkább A-nál dolgoztatnak mint B-nél, jóllehet ez jobban 's olcsóbban szolgál is, a' nagy közönségnek illyesekben még is bámulandó józansága van, 's bizonyosan azon mester fog legerősben használva, 's ekép legbizonyosabban végkép boldogulni, ki egyenlő jóságot olcsóbban állít elő; a' mi legigazságosb, 's vele mind a' közönség mind a' munkáló nyer; mert valljon miért 's mi okból kellene a' közönséget egy ügyetlen 's drága művész járma alá görbitni, 's melly igazzal kívánhatna viszont egy illetén művész elsőséget, sőt legkisebb védpaizsot is?

A' marhahus limitációja sok helyen, bizonyos oknál fogva, már sokszor egy darab időre eltöröltetett; de jóllehet ezen eltörlés, tudomra nagy zavart sehol nem okozott, az ismét visszaállított. A' hiba tán az volt, hogy nem vala az eltörlés országos, 's nem váratott bé elég idő az új rendelkezésnek maga magátul egyensúlyba tételére; minek következtében egy megye a' másik megye kárán nyerekedett 's elég idő nem engedtetett, hogy minden táj és vidék a' gazdaság azon ágára adja magát testestül lelkestül, melly körülményihez legjobban illik — t. i. az egyik legfőképp marha-, másik birka-, harmadik sörtéstartásra, 's így tovább. Ezen meginti limitáltatások pedig, vagy azok kutfeje — hogy a' limitációi principium általában olly erősen gyökerez azoknak képzeletökben és belátásokban, kik annak eltörlését eszközölhetnék — tán abból ered jobbadán, hogy eltörlések által sok kis jövedelem elmaradna, mellynek *huzása* sok előtt érdeklőbb szempont, mint a' közjó előmozdítása; igen sok érdekesség volna megsejtve 's a' t. 'S én valóban azt gondolnám, hogy ezen oknak nemesak jobbadán, hanem egyedül 's kirekesztőleg kellene köszönnünk a' maiglan fenmaradt huslimitatio bilincsét; ha egy magában kicsinyiségnek látszó, de ité-

letem szerint, felette fontos factum nem czáfolgatná azt némileg 's nem mutatná meg, ellenállhatlan persuasióval, hogy habár minden theoria az ellenkezőt bizonyítja is, még is, stantibus rerum circumstantiis, a' marhahus limitatiójának némi más hasznai is lehetnek mint az, a' mit a' mézárós et comp. huz! A' borjuhus nincs limitálva, szabad a' concurrentia; 's még sem vagyunk egyféle husnembben is olly rosszul mint éppen borjuhusban. Valljon tehát itt miért nem mutatkozik a' limitatio hja 's a' szabad concurrentia léte kedvezőleg? 'S valljon nem félhetni e, habár a' marhahus általánosb 's ekép szükségesb eledel is mint a' borjuhus, hogy az, a' mi ennek mennyiségére 's mineműségére *felette ellenségesen* hat, né hasson legalább egy *kissé kedvetlenül* a' marhahus mennyiségére 's mineműségére is; mert hogy köztük némi analogia 's atyafiság csakugyan van, tagadni nem lehet. Valljon tehát mi okozza a' legliberalisabb elvekre rakott borjuhusnak kevés és rossz létét? 's valljon mi az, a' mi practice a' marhahus limitatiója eltörlését is felette nehezítné? Semmi egyéb, mint *a' nagyobb rész szolgálai helyzetetése, melly a' csekély és olesó eledel-fogyasztásnak egyedüli oka.* Nem keresik sokan a' borjuhus, 's ekép nincs is sok; ha keresnék, akkor volna elég. De hát miért nem keresik? mert nincs tehetségök, 's bár csak kenyerök volna mindig! tehetségök pedig miért nincs; tán 'szűk a' határ, rossz a' föld? korántsem; hanem mivel a' szolga azon mezőből csak = 30-at nyer, mellyből a' szabad ember = 100-at szorit ki! És ez az egész titok!!!

A' Monopoliumok, Czéhek, Limitatiók s' a' t. léte tehát csak akkor leszen bizonyosan felesleg 's eltörlésük csak akkor okvetetlen és szembetűnőleg hasznos, ha az ország lakosi nem szolgálai hanem polgári helyzetben vannak, azaz ha mindenkinek személye 's vagyona szent 's csupán a' törvény alatt álló, ha szorgalma 's jó szerencséje által mindenki proprietást szerezhet magának, 's ha mindenkinek igazi 's nem illusorius védje is van, ki a' törvény holt betűjét érette életbe is hozhassa ha kell, a' mi conditio sine qua non! Minek veleje az, hogy legelsőben is a' javasolt 8 első törvényt kell felszen-

telni 's köz divatává tenni, 's csak aztán lehet a' 9^{dik} törvény-javaslatnak valódi sikere; a' mi más szavakkal ez: vagy addig kell fentartani a' Monopoliumokat, Czéheket, Limitatiókat 's a' t. a' vele egybenfüggő elavult szolgálai systemával együtt, mint csak lehet, (???) vagy a' Monopoliumok, Czéhek, Limitatiók 's a' t. eltörlésével mind azon javításokat is el kell fogadni, melyek azok félrevetését tökéletesen ki is pótolják, 's a' köz erőműnek ereibe 's inaiba egészen új élet-erőt is öntenek!

És itt, azt hiszem, a' gondolkozó előtt már elég világosan kitűnik a' Monopoliumok, Czéhek, Limitatiók 's a' t. conditionált eltörlési haszna!

Mind ez azonban, mi e' tárgyrul eddig mondatott, korántsem meríti ki a' dolog érdemét, mert az csupán csak mint a' felállítandó első 8 törvény *supraaedicatuma* vétetett tekintetbe; igazi haszna pedig csak akkor tűnik elő, mikor azon *visszahatás* vétetik szemügyre, mellyel a' Monopoliumok, Czéhek, Limitatiók, 's a' t. eltörlése a' javasolt 8 első törvényre foly be.

Ugyan is a' *haszon* az, a' mi e' munkában fő ingerül tetetett ki; 's midőn eldönthetlen igazság, hogy az ok következtetést szül, ez megint valami más következésnek oka, és szinte minden a' hatás és visszahatás szakithatlan láncolatjában függ, — vizsgáljuk *practice* milly behatása van a' Monopoliumok, Czéhek, Limitatiók 's a' t. eltörlésének első 8 törvény-javaslatimra. Ezt pedig röviden 's általánosan, — ítéletem szerint csak valami gazdasági mellékes fontolgatás által eszközölhetni némileg. — Nézzük csak:

Hazánkban a' gondolkozó gazdák általánosan véve átlátják már, hogy valóban tán nem legjobb gazdasági mód: a' fél mezőt elvetni, felét pedig parlagoltatni, vagy egyik harmadába őszt, másikba tavaszt 's harmadikba semmit vetni, 's hogy ennél nagyobb hasznót hajtó *methodus* tán csak még is lehet; melly köz sejdítésbül a' váltó-gazdaságnak köztünk olly nagy dívata támadt. *Látjuk* ezen sejdítés következtetésében — sejdítésnek mondom, mert a' dolog fenéig sokaktul elismérve még nincs — a' váltó-gazdaság legfuresább erőködését, melly

által sok helyen a' mező 7, 9, 13 színű lesz, 's lóher, répa, búkköny, zab, korompély, tönköly, buza, árpa, rozs, csicsóka 's a' t. rendre váltja fel egymást, 's minden van, csak pénz nincs; s végre néhány ritka eseten kívül, melyeket kivétel gyanánt felette kedvező körülmények határoznak el, az egész váltó-gazdasági phantasmagoriát, a' régi 2 vagy 3 lábu szomorú gazdasági módra visszahelyeztetni látjuk, 's lassanként megint lesz pénzecske!

Illy nem ritka visszahelyeztetés pedig mit szül? Illyféle okoskodásokat "Nem ér semmit köztünk az angol methodus, mert a' fekvése, éghajlata 's a' t. határozhatja csak el minden ország gazdasági methodusát; nálunk nincs elég kéz, 's a' vám sulya bilincsezi le a' nagyobb szorgalmat". Ez pedig mit következtet? Sikertelen fáradozásból okvetetlen eredő tespedséget, melly ha közös, félszázadokra löki civilisatiói előmenetekben a' nemzeteket vissza.

A' hiba pedig sem az angol methodusban, sem a' fekvés, éghajlat 's kezek hiányosságában 's hiányában, sem a' vám sulyában, sem a' közönség számnélküli *restség ürügyiben* nincs; hanem egyenesen 's egyedül hibás és fejletlen rendelkezésinkben lappang, azaz abból támad, hogy a' dolog csak sejdítve 's csak félig meddig van elérve, de koránt sincs, úgy mint kellene, fenéig kimerítve.

Tudok több helyen egész angol gazdasági szerszámtárt; görbe kaszát, loggó ekét, kettős boronát, földi kést 's a' t., de haszna nem volt, mert vele senki nem tudott banni; a' mi azonban nem jutott az anathemai "Semmit nem ér, csak bliktri 's félre vele!" közt a' gazda ur eszébe, jóllehet egész életén tapasztalható keresztül, hogy valamint sípolásra, hegedülésre, úgy cséplésre, kaszálásra még nem elég a' sip, hegedű, csép és kasza, hanem ahhoz tanult új és szokott kéz is kell; 's ekép a' görbe kasza, loggó eke, kettős borona, földi kés 's a' t. sem "bliktri" — hanem annak legnagyobb haszna lehet, ha t. i. gyakorlott kéz markolja és forgatja azt. Ezen igazságnak valami jó ismerősemtől észrevétele illyféle beszélgetésre adott alkalmat:

Ismerős. "Neked több jószágid vannak, hol könnyen lehetne egyet 's más practice próbálni, 's alig hajthatnál nagyobb hasznot hazádnak, mint ha a' műveltebb gazdasági kézfogásokat 's mind azon külhoni 's exotica szerszámok hasznvételt oly emberek által gyakoroltatnád a' hely színén, kik illyesekben nőttek fel 's tökéletesen jártosak is. Mi volna az Neked valami ügyes angol Farmert hozatni, 's neki 100 vagy 150 hold földet adni át, hadd próbálja szerencsáját; valljon több tiszta nyereséget tud e belőlök tartóslag kiállítani mint mi? El lenne az akkor rövid idő alatt practice döntve, a' miről mi végnélkül 's örökön örökké csak theoriázgatunk hasztalan."

Én. "Ezt javasolnod igazságod lenne Barátom, ha én nem tudnám előre 's pontig, illy proba milly resultatumu lenne; de midőn annak következtét tökéletesen előre látom, nem az által gondolok a' hazának legnagyobb hasznot hajthatni, ha valami angol Farmert hozatok, hanem az által remélek kötelességemnek némileg megfelelni, ha általános gazdasági rendelkezésinkben oly javítások tételére vagyok elég szerencsés némi utmutatást adni, mellyek nemcsak az angol Farmernek, hanem minden józan gazdának alapul okvetetlenül szükségesek. Legyenek ezen sarkalatok egyszer csak megtelepítve, nem lesz akkor mesterség embereket találni, sőt nem is lesz szükség; mert akkor magunk is könnyen eljárunk dolgainkban. Most illyetén experimentáltságoknak csak az lehetne haszna, hogy az ügyesebben készült 's javult gazdasági szerszámok használatát tanulnók; ez azonban, habár igen hasznos is, még is valóban igen drágán volna mind azon alkalmatlansággal, 's pénz- és idő-vesztéssel fizetve, melly idegen 's távol lakó emberek hozatalából eredne. Nehogy mindazáltal pusztá szavaimnak, minden ok nélkül hitelt adni légy kénytelen, tegyük fel, hogy egy angol Farmert hozattam ki; ő közöttünk van, és mi vele beszédbe állunk, majd meglássuk mit mond ő."

Farmer. "Uram, azon 150 hold földet, mellyet mutatott 's kezeimbe adni kíván, valljon mikép műveljem; szemre e vagy nyereségre?"

Én. 'Nyerésre Barátom, mert én eszközlésit nem személyvesztési csábok gyanánt kívánnám a' közönség elibe tenni, hanem józanságoknál 's bizonyos tártós hasznoknál fogva.'

Farmer. "Mikép használta eddig az Ur a' kijelelt tért?"

Én. '50 holdba őszt, 50-be tavaszt vetettem, 50^{ra} pedig ugarultam.'

Farmer. "'S e' gazdasági módnak volt e némi haszna? Az őszi 's tavaszi gabna elkelt e mindig jó áron, 's van e lehetőség, hogy ára tovább is fenmarad, 's abban nagy ingadozás nem lesz? 'S milyen a' közellévő vásár?"

Én. 'A' közel vásár tűrhető, 's habár számtalan oknál fogva, mellyeket most előhozni igen is hosszadalmas lenne, a' gabna árában óriási ingadozásokat tapasztaltunk is néha már; azért még is csak azt tartottuk, hogy — minden illusio nélkül — a' kérdésben lévő 150 holdat nem használhatnók jutalmasabban, mint gabnatermesztés által. Ára ha nem magas is, még is mindig csak megfizettetik.'

Farmer. "Ha ez így van, akkor kár volna a' gazdasági methodus fő elvét változtatni; 's én addig is, míg jobban megismerkedem a' föld keverékkel, vásárral 's a' közönség szükségivel; a' *gabnatermesztést állítom* gazdálkodásom alapául. A' feladás tehát csak az lesz: 'irány 's idomlag kevésb munkával nemcsak annyit, sőt többet is állítani ki, 's mind a' mellett a' jövedelemnek valami más hathatós kútfejét is megnyitni egyszermind.' Ennek elérésére mindenek előtt árokkal 's aztán lassanként sövényekkel kell a' kérdésben lévő 150 holdnyi tért elkülöníteni, úgy hogy az mintegy magában-álló gazdaság, minden kül alkalmatlanságtul 's zavartul ment legyen."

Én. 'Ez már nem lehet, minthogy aratás után a' tarló köz legelővé lesz — és — — —.'

Ismerős. "Már ne dévajkodjál, mintha nem volna privatisált meződ vagy pusztád, hol — — —."

Én. 'Aha, ezt vártam, mert most Magad jeleled ki, hogy illy jobb systemai gazdálkodásokat honunkban nem mindenüvé alkalmazhatni, mert azok alá privatisált mező vagy pusztá kell; a' mi ítéletem szerint, szemséértőleg tanubizonyítja gaz-

dasági rendelkezésink általános helytelenségét, minthogy az ország legszámosb és leghasznosb lakosa, t. i. az adófizető sem privatisált földet, sem pusztát nem bir; 's ekép, ha igaz, hogy jobb systemai gazdálkodásnak privatisált föld vagy pusztá kell alapul, ő általában ki van rekesztve a' sikeresb előmenetel hihetőségéből, mi által ő tetemesen, de a' köz haza 's országlás legfájdalmasabban károsul 's veszít! A' dolog jobb felvilágosítása miatt azonban, ki akarom vágni egyik pusztámbul a' kívánt 150 holdat — — —

'Vegye tehát át Farmer Uram 150 holdját, 's árkolja és kerítgesse bé tetszése szerint; de valljon mit ért az által, a' mit mondott, t. i. iránylag kevesebb munkával annyit, sőt többet kiállítani, 's a' jövedelemnek egy új kútfjét megnyitni; ugyan mikép fogja azt eszközölni?

Farmer. "Mindjárt felvilágosítom. 100 hold helyett csak 60 holdat vetek el őszi 's tavaszi gabnával a' fenmaradt 90 holdba pedig lóheret, répát, angol füvet, búkkönyt, korompélyt 's több efélét ültetek. Első, második esztendőben, igaz, csökkenni fog a' gabnatermesztés, mert trágya nélkül vagy egyenlő trágyával okvetetlen több terem 100 mint 60 holdon; de már harmadik esztendőben kipótoltatandik a' kár, mivel most, mint látom ugyancsak kényesen trágyáztatik, 's berbécs ganéjjal, melly illy meleg földre mint az Uré, ugyan jobb mint semmi, de kivált hosszabb időt vevén össze, nem sokkal minthogy kiégeti. Milly egészen új képet fog azonban mutatni a' gazdaság jó, kövér marhatrágya után. Erre van szükség, 's midőn mesterséges legelőre szánt 90 holdunk szép számú marhát tarthat el, annyi jó 's hathatós trágyánk készülend, hogy akkor, mikor már gazdaságunk rendesen forgand, 60 hold — mellynek elkészítése csakugyan kevésb munkába kerül mint 100 holdé — annyit, ha nem többet, fog nyújtani mint ma 100. A' legnagyobb haszon egyébiránt a' marhatartásból fog háramlani, mellynek hizlálásához érték 's jót állók — a' mindennap szemlélt marhák után — hogy husunk felével drágábban kelend el mint akárkié — — —"

Én. 'Halled Ismerős mit mond a' Farmer? Drágábban akarja adni a' jó húst mint a rosszat!!! A' jámbor nem tudja, hogy az *nálunk* ábrándozás; minthogy ott áll a' Limitatio — — — —. Ültessük azért minél előbb gyorsszekerre, 's küldjük vissza, nehogy szánakozási mosolygását önszemeinkkel lássuk, 's minden közvetés nélkül kénytelenek legyünk képébe megvallani, hogy midőn nem ritka fitogtatással Thaerne, Koppenek, Burgernek 's a' t. neveit vaczogtatjuk fogaink közt és rágjuk, a' józan gazdaság legelső rudimentumit sem ismerjük, mellyeket nota bene nem a' mezei művelés elveiben találunk, minthogy az már *superaedificatum*; hanem sehol másutt, mint a' bel political rendelkezésnek *philosophiájában*. És azért addig is kedves *Ismerős*, míg a' nagyobb rész azon nem fog felakadni, hogy a' jó hus csak annyiba telik mint a' rossz — a' mi semmivel nem józanabb, mint ha posztó és pakrócz, tokaji 's baki egyárú volna — 's míg a' nagyobb rész meg nem szűnik önmagának legelszántabb ellensége lenni; addig ne fecséröljük időnket *superaedificatumi* fejtegetések hasztalanságival, vagy minden esetre csak felette parányi hasznaival; hanem egyesítsük minden tehetségünket inkább annak megmutatására 's elismertetésére, hogy minden, a' mi természet-elleni, akárhol lappang is a' hiba, mellyet tüstént kitalálni nem olly könnyű — előbb utóbb, de mulhatlanul egyensúlyba helyzi maga magát 's tán legijesztőbb erőszakkal — ha az önként nem helyeztetik valódi útjába — 's hogy se éghajlat, se fekvési mostohaság, se földsoványság, se más akármilyen hat olly ellenségesen az emberi nem felemelkedési 's szerencsei előmenetelére, mint maga az ember, t. i. hibás elvekre rakott rendelkezésinek elfogult 's makacs pártolása!

'S most, midőn a' jó *Ismerőstől* bucsut veszek, arra bátorodom figyelmeztetni az Olvasót, hogy ezen előhozott beszélgetés a' válto-gazdaságnak csak legáltalánosb vázát érdekli, 's az előhozott Farmer tudakozásinak kimeritlen 's tán felszínes voltát nem egyedül az okozza, mintha ő nem lett volna ébren más és kimerítőbb kérdések tételére is, hanem csupán csak a' hely szűke! 'S csak ez, 's nem más

hátráltat engem is, 'a dolognak tüsténti legkörülállásosabb kimerítésében.

Addig is egyébiránt, míg erőmen túl felhalmosult foglalatosságim a' földművelés azon szoros összeköttetését körülállásosan kijelelni engedik, melyben az a' törvényekkel, országlással és szomszéd tartományi viszonyokkal feloldhatlan lánczolatban függ, addig is legalább ennyit legyen mondani engedelmem. 'Ama serény 's állhatatos földművelési ébredséget és szorgalmat — mely semmi nehézségtől nem retten vissza, mindenén diadalmaskodik, 's ekép mind az egyes mind a' köz gazdaságnak legbiztosb és legbőbb kutfeje — egyedül azon öntudat szüli, mellynél fogva mindenki, nagyobb kisebb mértékben remélheti, sőt legbiztosabban hiheti is, *hogy homlokának veritéke megjutalmaztatik*. Ezen öntudat a' henyélőt állati rutalmibul lassanként kivetkezteti, a' szorgalmasnak inaiba pedig óriási rugalmat önt, 's az Égnek valóban legboldogítóbb malasztja; mert midőn az embert megismérteti bámulandó erejével, egyszersmind őt a' rendes munkáló életből okvetetlenül fakadó polgári erényekkel ékesíti fel, melyek a' házasság 's polgáriság — civismus — szent érzelmi közt a' halandót halhatatlanságra emelik, 's olly égi tüzet gyújtnak keblében, mely soha nem lobban lángra, hogy maga körül megsemmisítsen mindent, hanem mindenbe csak életerőt lövel, 's csak a' köz jóllétért, köz dicsőségért ég! Minél elevenebb valahol ezen öntudat, annál egésszégesb ott a' hon. De ha azt gondoljuk, hogy illyesekben a' nagy közönséget mystificálhatni, oh akkor még messze vagyunk az örökön fenmaradó és soha nem változható 'Igazság' megismerésétől! — — — Nem, nem; a' természetet nem csálhatni meg, 's bizonyos, hogy minden emberben, a' legbutábban is, lakik valamely elősejdtési erő, mely valamint senkiben nem engedi a' hosszszas, hiábai 's oknélküli fáradozást, hanem a' legbuzgóbbat s végkép lankadságra lágyítja, ugy edzi viszont erőre lassanként a' legenyhébb 's restebbet is, ha a' fáradozó szorgalom 's állhatatosság megérdemlett jutalmát biztosan várhatja bé.

Ezen égi malasztot pedig — hogy t. i. a' lehető legnagyobb rész nyugodt lélekkel 's biztosan várhassa bé munkája jutalmát, és senki hasztalan ne izzadja törekedésének kinos veritékét — e' mennyei áldást senki nem áraszthatja a' föld népeire olly anyai bőkezűséggel mint a' kormányok!!! Ezeket hívta meg a' Mindenható e' dicső tisztre, azon legédenibbre, t. i. milliokat szerencsésíthetni — — —; midőn mi egyesek, ha kezet nem fogunk, legelszántabb törekedésinknél fogva is alig tudunk csak legközelebbi felebarátunkon is segíteni!

Illy jótévő csudákat azonban nem művelhet egyedül tiszta szándék, nem a' legnemesb szív ömledézési, hanem itt leginkább a' bölcsesség 's kifejlett tudomány bájолhatja az emberi nemre azon áldást, melly a' számkivetett ember sorát, ki, kenyerét veritékével keresni kénytelen, az által enyhíti némileg, hogy veritéke legalább ne folyjon hasztalan, sikeretlen! Ezt pedig kirekesztőleg csak úgy érhetni el, ha a' szerzésnek és keresetnek — *modus merendi et acquirendi* — körei mindenkre nézve lehetőleg tágíttatnak; ezt továbbá *általában semmi* nem eszközli olly hathatósan, mintha a' vevők, t. i. vásárlók, száma nagyobbíttatik; ezek számát végre semmi nem neveli olly mennyiségre, mint a' bel 's kül akadályok elhárítása, azaz minden a' köz szorgalmat 's concurrentiát gátló belintézetek 's külvámok eltörlése; úgy hogy egyedül az országok bölcs bel elrendelési és szerencsés kül körülményi áraszthatják a' községe azon áldást, mellynél fogva senki sem fárad hasztalan, 's egy szorgalmas munkáló homlokán sem ül a' veriték hijába.

A' közönségre leghatalmasb fejdelem sem áraszthat ennél nagyobb áldást, melly, mint a' mondottakból eléggé világlik, nem abban áll, hogy kész kenyér nyujtassék soknak, tán éppen a' leghenyélőbbeknek; hanem hogy mindenkinek valami pálya nyitassék, mellyen, habár nehéz és tikkasztó munka után, de még is bizonyos kenyeret nyerni lehessen.

A' vevők, vásárlók számát kell tehát nevelni! Ez a' dolog fő veleje. Mert legyen csak ki keresse 's meg is fizethesse, leszen akkor elég fáradozó is, ki minden javakat kiállit.

A' *venni-vágyat* azonban mi határozhatja általánosan véve más el, mint a' tehetség? Semmi más! — 's így mind a' bel mind a' kül tehetséget kell nevelni; mert ha mind ideben mind odakün csak szegénykedő lakosok vegetálnak, akkor valljon *kí vegyen?* azaz ki fizesse meg a' külön fáradozások díját? — A' bel és kül tehetséget pedig mikép nevelhetni legbiztosabban — —? Bátorlétet, szabadságot, 's ekép jó kedvet 's állhatatosságot szülő rendelkezések által; s im egy kis foglalatban előttünk áll, a' *szabad kereskedési és szabad alkotmányi systemának*, egyszerű, a' természettel legöszhangzóbb, de az emberi hiuságtul legvisszásra facsart philosophiája!

Világosan kitűnik a' mondottakból a' kül kereskedési reciprocitas szelleme. Mert kül kereskedés valljon mikép támadhat? Nem másképp, hanem csak úgy, ha tehetős a' szomszédság, minthogy a' tehetetlen nem vehet, nem vásárolhat; minden tehát, a' mi tehetségét kisebbiti, vevői vágyát 's tehetségét is kisebbitni kénytelen, — miből az foly, hogy ha teszem, mi a' szomszéd tartományok készítményit el nem fogadnók, minkárunkat éppen olly mértékben eszközlenők mint szomszédinkét, minthogy ezek tehetségit csorbitván, vevővágyaikat 's tehetségeiket is kisebbitnők; minek kára az által háramlanék ránk, hogy viszont mi sem tudnók eladni javainkat. Ha ez áll, akkor tagadhatlan, hogy minhasznunk legszorosb öszhangzásban van Austria, Morva 's a' t. — 's a' t. — gazdag létével 's gyarapodásával, — a' mit egyébiránt Bécs kézzel-foghatólag bizonyít, mert az ott felhalmozott gazdagság temérdek magyar munkának valódi oka; úgy hogy: volna bár honunk minden sarkán egy egy Bécs, melly éppen annyi magyar terméket fogyasztana el mint az austriai Bécs; 's valóban idomzaton tul több haszna volna belőle honunknak, mint mind azon tehetetlenségteli szomszédinkból, kik éjszak, kelet 's délről környezik hazánkat. De ha ez is igaz, — min tán senki sem fog kételkedni, ki csak félig meddig tud 's akar is gondolkozni — azt sem tagadhatni semmikép, hogy viszont Austria, Morva 's a' t. legközelebbi haszna is,

Magyarország gazdag létét 's gyarapodását kívánja meg; mert ha *nincs mivel*, valljon mikép vásárolhatjuk meg mind azt, a' mit Austria, Morvaország 's a' t. készít? Már hogy azon felette magas vám, melly portékáinkat nyomja, kedvezőleg hat e gyarapodásunkra 's abból származó nagyobb tehetségünkre; 's valljon nyer e az által Austria, Morva 's a' t. nagy közönsége is — mert hogy egyesek nyernek, azon egy cseppet se kételkedem — de nyer e az által a' nagy közönség is, ha mi Magyarok tehetetlenek vagyunk, 's ekép *legjobb akarattal* sem vásárolhatunk annyit, mint a' mennyit akarnánk, 's ők, t. i. az Austriaiak, Morvák, Csehek 's a' t., azt 20, 30 sőt 60 percenttel drágábban fizetni kénytelenek, a' mit tőlünk annyival olcsóbban vehetnének? azt mindenkinek belátására bízom; midőn *bizonyos okoknál* fogva nem akarván e tárgyba mélyebbre bocsátkozni, arra szorítom e' részbeni véleményem egybevonatját, hogy nincs országokra nézve kereskedés dolgában sikeresebb gazdagító mint gazdag szomszédok; 's viszont nincs bizonyosb hervasztó mint mind azon tilalmak 's a' t., mellyeket az emberiség legnagyobb kárára részint haszonles talált fel, részint tudatlanság koholt tulesapongó avatkozási viszketege által, még pedig oly erőre, hogy annak nyelveitől, szurkaitul, békóitul, bilincseitől 's a' t. végre a' legjobb szándéku 's legmélyebb belátásu országglások sem menekhetnek egy könnyen meg! Magyarország Bécsből, Ausztriából 's a' t. sok hasznat huz, mit a' mult esztendei egy darab ideigi elzárás minden kétségen túl teszen, mert minden csüggött, midőn kivinni 's eladni nem lehet; de viszont ki kételkedhetik azon is, hogy Bécs, Austria, Morvaország 's a' t. gyarapodása 's gazdasága egy jó részét Magyarországnak köszönheti, a' mit megint számos évek folyása bizonyít; mert valljon volna e Bécsben s' a' t. annyi felhalmozott tehetség, ha a' Magyarok nem vinnék oda 's nem költenék ott pénzeiket? 'S ha most annyi nehézség 's akadály ellenére is, Magyarország bécsi, austriai 's a' t. kereskedése által teszem = 50-et nyer, Bécs, Austria 's a' t. magyarországi kereskedése által hasonlóul = 50-et; nem természetes e,

hogy a'¹ nehézségek és akadályok tökéletes eltörlése által, mind a' két rész legalább is = 100-at nyerne? Kétségtelenül! Egyes interessék meg volnának ugyan nagyon sértve, ez nem szenved kétséget, de az se legkisebbet is, hogy illyes javítások által csak kis idő leforogta után, az egésze legvalószínűbb 's tartós b' áldás h' áramlanék.

Hanem e' fejtegetésből a' belkereskedés szelleme is ki-világlik, a' mi nem egyéb mint belfogyasztás. 'S valljon ez némi kiterjedésben mikép támadhat? Nem másképp, hanem csak úgy, ha a' lakosok tehetősek, minthogy a' tehetetlen nem vehet; minden tehát, a' mi a' lakosok tehetséget kibeb'íti, vevői vágyokat 's tehetségeket is kibeb'íteni kénytelen; miből az foly, hogy az ország legtöbb lakosinak szolgál 's ekép henyélő léte, mihasznunkat éppen olly sajnosan éri, mint az ő károk 's ekép megelégedetlenségöknek legbizonyosb k'utfeje is.

A' vevők mennyiségét 's tehetségét tehát egyedül a' szabad kül kereskedés 's a' lakosok tökéletes emancipációj' határozza el. Ebben fekszik az egész dolog!

Már a' mi az elsőt illeti, az számnélküli körülményektől függ, 's akárki mit mond is, soha, de soha nem fejlődhetik ki némi magasságra, míg rendben nincs a' második. 'S habár a' kül kereskedés a' belszorgalommal karöltve látszik is előre menni — minthogy egyik a' másakra legnagyobb be- 's visszahatásu — azért még sem szenved kétséget, hogy valami nevezetes külkereskedés egyedül 's kirekesztőleg csak előleges belszorgalmon, t. i. a' köz szabadság okozatján emelkedhetik. 'S ha van fallacia, melly hazánk minden tehetséget lebilincsezi, az valóban nem egyéb, mint azon szerencsétlen előítélet, mellynél fogvást a' legnagyobb rész nálunk azt gondolja: országunk gazdagulhatásának leg és legelső talpköve a' külkereskedés. Ez azon hervasztó fallacia, melly a' kül vám létét, mint ellenállhatlan akadályt állítja szemünk elébe, 's

¹ E szó előtt a kéziratban „természetelleni” van s ezt Drescher censor törölte. Lásd a bevezetést!

annak egyedüli oka, hogy tespedtségünk 's hervadozásunk forrását — mert hiszen 'bizonyosak vagyunk azt úgy is tudni és hogy az nem egyéb mint a' vám!!!' — egyebütt nem is keressük.

A' vevő határozza el a' szorgalmat; úgy hogy minél több, tehetős 's állandóbb vevő van, annál bizonyosb a köz felébredés, 's az állandó köz szorgalom. Már a' vevő akár kül- akár belföldi legyen is, az a' természetűre nézve mindegy, sőt rá nézve a' belföldi vevő sokkal hasznosb — mint-hogy hosszab vitel semmit nem ró 'portékája árából le, 's mindenek felett, mert a' hon-vásár nincs annyi 's olly külön phasisok alá vetve mint a' kül-vásár.

És itt kérem az Olvasót, ha tán éppen földbirtokos, ismérje meg végre legvalódibb hasznának olly igen gazdag kutfejét, melly nyitva áll, 's mellybül csak meritni kell!

Most termékink 's készítményink hazánkban alig kelnek el, 's ha elkelnek is, árok minden esetre felette potóm. De valljon miért? mert nincs vevő! Vevő pedig miért nincs! mert a' legnagyobb rész nem bírhat ingatlan földet mint sajátot; mert nincs *de facto* a' törvények által eléggé pártolva, hanem *de facto* az ország mind kül- mind belterheit csak ő viseli; mert a Monopoliumok, Czéhek, Limitatiók 's a' t. minden szorgalomágra halál-lepleget vonnak; szóval: mert az ország legtöbb lakosi sem testi sem lelkikép nincsenek emberhez illőleg kifejtve, 's valljon miért nincsenek annyira kifejtve mint a' mennyire mind rájuk, mind ránk, mint az egésze nézve leghasznosb, legbátorítóbb, legdicsőbb lenne? Mert nincsenek — — — — emancipálva.

Most csak néhány ezer nemzetség áll egy szabad alkotmány paizsa alatt, a' milliók alóla *de facto* ki vannak rekesztve, vagy is inkább 'csak a' szabad ég alatt állnak;' hanem éppen azért, mert csak az ég alatt állnak, 's így sokszor csak az ég hallja panaszikat, nincs is 'a természet elleni igazságtalan rendelkezésnek valódi áldása; mert a' helyett, hogy azon kevesek, kik a' polgári szabadság körei közt állnak, gazdagok, nagy befolyásuak, szerencsések 's bátorlétűek volnának,

napról napra mind mélyebbre süllyednek; legrégibb 's egykor legdúsabb nemzetségünk vég elpusztuláshoz közelitnek, — kisebb nemességünk nagy részint már most is szűkölködéssel küzd, 's majd majd nyomoruságra jut; befolyásunk nem nagyobb mint köz intelligentiánk, melly felette parányi, 's a' szerencsétül vajmi távol vagyunk, mert sok közülünk állati tobzódásban már rég elnyoma magában minden nemesb érzést, minden lelki felemelkedést; ezek kifejtése nélkül pedig valljon lehet e ember szerencsés? — — — sok pedig vérző szívvel nézi a' Jövendőt! — 's a' t.

V É G S Z Ó.

Miből azt tanuljuk, hogy az igazság nemcsak legdicsebb, hanem végre mindenkinek leghasznosb is; 's hogy bármi sokáig el voltak is nyomva a' természet törvényi, 's bár mi dúsak, hatalmasak, boldogak (?) 's bátorlétűek (?) valának is egykor Eldődink, nem lehet azért a' *természet törvényit* örökre elzuzni, mert azok elasticitásokat mindaddig nem vesz-tik el, míg csillagunk sarkaibul ki nem dül; 's ekép — — — alkotmányunkat vagy javitnunk 's azt lassan lassan az idő szelleméhez szabnunk, vagy gazdagságtul, befolyástul, szerencsétül, nyugalomtul, 's bátorlétűl bucsut vennünk kell; mert ha azt gondoljuk, hogy annyi századok visszaélései után, mellyeknek időszaki felhalmozását 's türhetetlen voltát törvénykönyvünk sok helyén, 's többek közt I.^o Ferdinand X.^{ik} decretumának 26.^{ik} czikkelye im ezen nevezetes szavakkal festi "Cum autem variis exemplis, et vetustis et recentioribus, saepenumero palam innotuerit Dei Optimi Maximi vindex ira, ob peccatum aliquod populi gravior: Neque ulla res magis ab aliquot annis, florenti quondam Hungariae nocuisse videatur, oppressione colonorum, quorum clamor ascendit jugiter ante conspectum Dei" — — 's a' t. — ha azt gondoljuk, mondom, hogy annyi századok abususi után, a' job-bágyságnak sok helyen szinte kétségbeesésig torlott bajait ezentul is egy egy leplező — palliativ — szerrel fogjuk orvo-

solhatni, sőt vak kábultságunkban azt merjük hinni: ezentul is minden megmarad csend- és rendben, mert hiu elbizottságban néha néha egy rozsdás *'Maradjont'* kongatunk: akkor valóban minden haszon nélkül folyt le ránk nézve a' nemzetek évrája, mert abból semmit sem tanultunk, 's ekép ezen elkerülhetlen tapasztalást tán sajátunkkal, tán létünkkel fizetendjük.

'S im ez. ha nem javitunk, 's pedig gyökeresen nem javitunk, a' mit várhatunk!

Milly mosolygó színekkel mutatkozik ellenben jövődönk, ha magunktól ellökvén az enség 's elfogultság nyomorult békóit, szívünk sugalminak engedünk, eszünk józan tanácsit fogadjuk 's Hunnia szolgálakosit az emberiség örök jusaiba iktatjuk! Nemcsak a' jobb ember nyeregné bennünk illy cselekvésmód által, hanem a' gyarló ember is; mert honfitársink boldogítása által nemesb érzésink vágya volna kielégítve, legvalódibb hasznunk tágitása 's bátorítása által pedig földi létünkhöz kötött szükséginknek tökéletesb megfeleltetése eszközöltetnék.

Ha a' kérdésben lévő törvény-javaslatok veleje elfogadtatnék, akkor mind termékink mind készítményink bizonyosan 's jó áron kelnének el, — minthogy az, ki saját ingatlan földet bir, kinek a' törvény nem holt betű, hanem élő véd, ki nem egyedül viszi az ország terheit, 's ki Monopoliumok, Limitatiók, Czéhek 's eféle akadályok alatt nem sínylődik, lassanként tehetössé válik. Hol pedig a' tehetség nagyobbodik, ott a' vevők száma is nevededik; 's így tökéletesen világos, hogy mi nemesek csak akkor fogjuk valódi hasznunk talpköveit megrakni, ha az ország minden lakosinak megnyitjuk azon köröket, mellyek közt felébred a' szorgalom, tágul az értelem, nevededik az önbizodalom, mellyek közt futó homok kertté, berek viránná, sivatag paradicsommá bájul, 's mellyek közt ma jobbadán csak azon kevesek foroghatnak, kik a' szerencsés születés vakító mámoritul elcsábítva, még távolról sem sejdítik állások kedvező 's édes létét 's mellyet az ismér inkább, kit állhatatos szorgalma emelt oda.

Do ut des. E' három szó egész systemát magában foglalja. Azonban ne neveljük honfitársink tehetségét terhes vagy aequivalens nélküli concessiók vagy adományok, alalmazsnák, hanem azon körök megnyitása által, melyek közt ők bizonyosan boldogulnak; midőn mi nem csak nem károsodunk, hanem tán még hathatósabban boldogulunk.

A' vevők számát 's tehetségét a' bel rendelkezés igazsága éppen oly hathatósan nevelheti, sőt hathatósabban neveli, mint a' kül kereskedés szabadsága, — ez a' mondottakból fejlik ki.

Fogjunk tehát kezét, vessünk vállat addig is, míg külkereskedési szerencsénk jobbra fordul; egyesítsük minden tehetségünket, törvényink kifejtését lassan lassan mind közelebbre vinni az örök természet törvényalapíhoz. Így századokon keresztül nyughatnak háborítlan, midőn az embergondolta rendszabások rugóssága csak rövid idő alatt elvesz, 's a' sok palliativ gyógyszerek 's mindigi recidivák következtetésében, melyeknél egyebet se törvénykönyvünk se évrájkunk nem igen mutathat, végkép összerogy a' test, s' hamvainak egy emléke, történetének még csak tán egy lapja sem leend!

Belső rendelkezésink javítása 's nemesítése tőlünk függ, mert atyai kormányunk semmiben nem fog hátráltatni, a' mi számos milliói jobbágyinak hasznát emelvén, saját legbizonyosb hasznát eszközli; 's azért tegyük addig is, a' mit bizonyosan tehetünk. Így habár a' ¹ vám által utóbb is eltávolítik tőlünk a' *külvevő*, neveljük addig is legnagyobb hasznunkra a' *belvevők* számát, melly most antiphilosophiai alkotmányunknál fogva csak néhány ezer nemzetségben van concentrálva, a' természetel összhangzóbb törvényjavítások következtetésében pedig több millióban fenekülne; s' mindenek felett ne felejtsük:

'hogy kivált mostani időkben, a' nagyobb rész megelégtülése, a' kisebb résznek, ha nem is tüsténti, de egy kissé hosszab hasznára 's bátorlétére *conditio sine qua non*;

¹ E szó előtt a kéziratban „természetelleni“ van s ezt Drescher censor törölte. Lásd a bevezetést!

'hogy a' kisebb rész haszna 's bátorléte annál nagyobb és bizonyosb, minél megelégteltebb a' nagyobb rész; 's végre;

'hogy azon gyáva megtagadási ürügy — praetextus — a' bujósdi ajtócskák leggyalázatosbika "Mennél többet nyer a' nép, annál elégedetlenebb" semmi egyéb mint egy nyomorult sophisma; 's hogy a' nagyobb rész, ha nem is tökéletesen — a' mi nem is lehet, míg ember ember marad — olly annyira meg fog elégedni, ha most javasolt törvényim veleje elfogadtatik, hogy valamint az ő haszna 's bátorléte hathatósan nevelve lesz 's ő egy egészen új aerát fog élni; úgy mihasznunk 's bátorlétünk is, minden határon túl nevekedend, 's mi csak rövid idő alatt egy poros, berkes, szomorú honbul kilépendünk, 's egy kellemes, nyájas vig honban fogjuk lelni magunkat.

Nagyon szívesen ereszkedném már most azon lánczolat bővebb kifejtésébe, 's világosb kimutatásába, mellyel az itt érintett 9 törvény függ egymással practikai tekintetben; de azt mindaddig nem tehetem némi sikerrel, míg a' hátralévő három törvény-javaslatot nem hozom egy kis világba. Ugyan is a' X^{dk} törvény-javaslatlalt fogom megkezdeni e' munka folytatását, 's annak bevégeztével fog csak kiténni — ha kiténik! a' mit azonban reméllek, sőt hiszek — hogy midőn senkinek sem haszna sem tulajdona legtávolabbrul sem támadtatik meg, 's a' javasolt törvények szelleme inkább engedő mint parancsoló, nemcsak meg nem rendülend alkotmányunk philosophiája, 's fő veleje, hanem az több század vihari ellen ismét fel lesz aczélozva.

Ki fog tűnni — 's ha ki nem tűnend, valóban egyedül tehetségem hja gátolandja — hogy aequivalensnélküli concessiókról vagy tán éppen veszteségről 's kárul egész javaslatomban nincs szó, hanem az ellenkezőről; 's hogy a' kérdés nem a' körül forog: ki mit 's ki mennyit veszítsen, hanem kirekesztőleg csak arról: kinek legyen haszna 's nyeresége nagyobb, kinek kisebb!

A' szent igazság törvénye mindenkire áldást halmoz, ki abból önmagát szűklelkűen ki nem zárja! —

MAGYARÁZATOK.

Mellyeket a' Kiadó e' munkához hozzáadni szükségesnek vélt.

23-ik lap. "Herder" = német híres író.

34-ik lap. "olla putrida" = mindenféle ételek zagyvaléka egy edényben.

34-ik lap. "car soit qu' une 's a' t."

Akár fegyverrel csikortatott ki gyöngye fejedelemtől a' constitutio akár önként 's szabadon adta az uralkodó; a' nép azt használni nem tudja, míg a' föld, mellybe ültetni akarja, elkészítve nincs. Angol-oroszának például nem volt addig javára a' dicső 'magna charta', míglen a' Nagyok feudális hatalma nem csonkított meg és a' Nemzet nem világosított fel.

36-ik lap. "ultraradical" = ki mindent gyökerestől ujítani 's változtatni akar.

36-ik lap. "ultratory" = ki mindent a' réginél változatlan megtartani igyekszik.

37-ik lap. "mystificáló" = ki valakinek könnyűhívőségét használván, azzal mindenféle nevetséges képtelen dolgokat elhitet.

37-ik lap. "helota" — Spártaiak rabszolgái. Bővebben Világ 534-ik lapon.

38-ik lap. "Les petites propriétés"

A' kis birtokok védőrcjei a' nagy birtokoknak.

49-ik lap. "trapista" = egy felette kemény szerzet tagja, melly szerzetet Franciaországban Rotrou Gróf Perche 1140-ben alapított és Bouthillier-Rancé 1664-ben felújított.

57-ik lap. "Bentham" = angol tudós és igen szapora szerző.

62-ik lap. "banqueroute" = értékbukás, fizetésbeli tehetetlenség.

65-ik lap. "Verulami Baco" = angol cancellár és nagy tudós † 1626.

68-ik lap. "lazariánusink" = Krisztus Lázárt a' halottakból feltámasztotta.

70-ik lap. "Melpomene" = szomorú játék musája.

83-ik lap. "harpagon" = görög szó, rablót jelent, — Plautusnál is egy nagy rabló neve.

88-ik lap. "marasmus" = testnek erőtlensége, tespedése.

108-ik lap. "ravatal" ritkán előforduló szó: sir, halotti emlék, holtí poshadás, rothadás.

113-ik lap. "templum" a' nem keresztény vallásnak ajtóssági helye; azonban kinek jobban tetszik, Gyarmatyval használhatja ezen szót: 'ajta', mely a' Lappoknál templomot jelent.

114-ik lap. "fiatalb" rövidített comparativus, mint külön, külön, különbözik; öreg, öregb, öregbedik.

121-ik lap. "leg-arachneibb"

Arachne Joniai leány volt, kit Pallas szövésre 's himvarrásra tanított, és erővel történt holta után pókká változtatott.

121-ik lap. "Montesquieu, Smith, Young, Roscoe, William Penn, Franklin"

Nemzeti gazdaságrul 's vagyonosságrul írtak; az első franczia, a' második, harmadik és negyedik angolok, az ötödik angol születés utóbb Amerikában Pensylvania tartományt népesítette, 's annak polgári alkotását szerkeztette; a' hatodik éjszak-amerikai.

122-ik lap. "sthenia, asthenia, hypersthenia"

Jelentésük 1 testi izgatóság erős léte, gyöngesége, fölösereje. — 2 átaljában erő, gyöngeség, fölösereje.

129-ik lap. "Bosco" = híres, ügyes alakos.

132-ik lap. "Oligarchia", midőn kevesek kezében a' hatalom.

139-ik lap. "talio" egyenlő viszonzás, ugyan azt visszaadni.

139-ik lap. "atomok" a' testeknek tovább nem oszolható elemi.

140-ik lap. "regimen" itt az Orvosok által kitűzött rendtartás az ételben és italban az egészség fentartására.

145-ik lap. "bon mot" = éles, eszes mondás.

151-ik lap. "Utopia" = tökéletlenség-nélküli képzeleti tartomány, lásd 'Világ' 537-ik lap.

155-ik lap. "kilencz részeitől" ezt nem értem.

166-ik lap. "vampyrkodjanak." Vampyr egy amerikai vérszopó denevér.

168-ik lap. "C. Gracchus"

Cajus Gracchus, és Tiberius Sempronius Gracchus, két felemelkedett lelkű testvér 's római tribunus plebis, kik a' nép boldogulását ügyelvén, attul elhagyattak 's életüket vesztették.

210-ik lap. "Rothschild" felette gazdag pénzváltó testvérek és fiaik, Londonban, Frankfurtban 's a' t.

211-ik lap. "I insuffisance 's a' t.

Elégtelenség szűli az önkényt.

230-ik lap. "horoscopus" nap 's éj hosszát mutató mathematicai szerszám, mellyel az astrologusok a' csillagzatok helyzetét vizsgálták, s' abból jóslottak.

248-ik lap. "Thaer, Hoppe, Burger"

Híres német mezei gazdák, kik sok jeles munkákat adtak ki a' mezei gazdaságrul.

254-ik lap. "phasis" a' hold éj planetáknak — a' nap különböző világosításából következő — változó formái.

TARTALOM.

	Lap
Előszó	15
XII törvény	39
Hitel	51
Aviticitas	72
Fiscalitas	89
Jus proprietatis	99
Törvény-előtti egyenlőség	134
Törvényes pártvéd	156
A' házi pénztár 's országgyűlési költségeknek mindenkitől idom- szerinti viselése	176
A' vizek, utak 's bel-vámok terheinek mindenkitől egyenlő viselése 's azoknak országgyűlési elrendelése	198
A' monopoliumok, czéhek, limitációk 's egyéb illyes intézetek örökre eltörlése	232
Végző	255
Magyarázatok	259







A' KELET NÉPE.

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN
,A KELET NÉPE'
CZÍMŰ MUNKÁJÁNAK MÉLTATÁSA

ÍRTA

KAUTZ GYULA

A M. TUD. AKADEMIA IG. ÉS RENDES TAGJA.

Bevezetés.

Az 1840-iki országgyűlés berekesztését közvetlenül követő időben megindult s 1848-ban tetőpontjára jutott nemzeti mozgalom, a körülbelül másfél évtizeddel előbb beállott nagy fordulatnak magasabb vonalon és mélyebbreható módon való kialakulása, illetőleg folytatása, s hazánk politikai, műveltségi és közgazdasági fejlődésének azon korszakát jelzi, mely sok tekintetben páratlanul áll egyetemes történetünkben.

Mintha egy új szellem, valami ébresztő, üdítő fuvallat keletkeznék és lengené át az egész magyar közéletet, az összes társadalmi és műveltségi viszonyokat. Minden irányban élénk pezsgés, felbuzdulás, új vágyak és kívánalmak, új erők ébredése és mérközése, javítás és reformok utáni törekvés! Az irodalom és a komoly tudományosság egész színvonala szemlátomást emelkedik, tért foglal, bel- és külterjes haladást mutat. A költészet fényes képviselői remekművekkel gazdagítják irodalmunkat; a nyelvészet, a philosophia, történelem, a társadalmi tudományok mind kiválóbb szellem-termékekkel kezdenek előállani; a politikai elmélet az európai álláspontra való feltörekvést árulja el; a publicistika, az időszaki sajtó mind fejlettebbé, tartalmasabbá, mozgalmasabbá válik s általános érdeklődést keltve, mind befolyásosabbá lesz.

A 30-as években kiváló emberektől s főleg Széchenyi-től elhíntett magvak dús termőségben kelnek ki; a produktivitás új csirái, a sikeresebb előmenetel feltételeinek megteremtése, a céltudatosabb köz- és magántevékenység minden körben észlelhetők; megalakul egy az előbbenitől eltérő *milieu*, előnyeivel és hátrányaival, fény- és árnyoldalaival s új alapot nyújt mind az egyén, mind a nemzeti élet új aspirációinak és küzdelmeinek, vívmányainak és csalódásainak. Igazi meg-

újhodási kora a magyarságnak, a mely örökszépségű vonásaival a történet-philosophiának is egyik legérdekesebb „fejezetét” alkotja, hazai historikusainknak és állambölcseleinknek pedig a tanulmányozás és elmélkedés anyagául a leggazdagabb kincsesbányát nyitja meg.

Még mindezeknél is sajátosabb, érdekesebb, mondhatni nagyobb szerű vonása ez időszaknak: az az örökké emlékeztető, a polgárosult népek történetében páratlanul álló s a magyar faj politikai erejének és képességének fénylő tanúbizonyságát nyújtó *szellemharcz*, a melyben a nemzet újabb történetének három legnagyobb politikai alakját: Széchenyit, Kossuthot és Deákot a nemzet léte vagy nemléte iránti viaskodásban (majd egymás mellett, majd egymás ellen) szemlélhetjük; kiknek működése és küzdelme, mint egy politikai földingás az egész nemzetet felrázta és megrendítette; küzdelem, a melyről ugyanazt mondhatni, a mit a német reformatio legnagyobb embere a maga koráról mondott „ez a szellemek egymásra-csapásának az ideje, egy új aera, egy új világ”!

* * *

Ezzel a, mondhatni, szellemvilági fordulattal kapcsolatban és párhuzamosan, részben annak egyenes befolyása alatt, a szorosán vett *politikai viszonyok* is jelentékeny átalakulást mutatnak. Az 1839/40-iki országgyűlésnek, a mely több fontos és üdvös hatásúvá válható törvényt alkotott, folyamában és berekesztésekor a politikai szintér is megváltozott. A király és a kormány engedékenyebb, a nemzet kívánalmainak megfelelőbb s a várt reformok iránt előzékenyebb magatartásúvá lett. Közgazdasági és socialis jellegű újításokkal egyidejűleg a *hírlapi publicistika* is szabadabban kezdett mozogni, a *censura* sokkal enyhébb kezelése foglalt helyet; a kedvezőbb hangulatban eloszlott országgyűlés a Karokat és Rendeket megnyugtatóbb s reményteljesebb kilátásokkal töltötte el a jövőre nézve: a békés továbbfejlődés lehetősége biztosítottnak látszott. S a mi különösen Széchenyit illeti, az ő lelkét öröm töltötte el annak láttára, hogy annyi fáradsággal, áldozattal és erőfeszítéssel járt reform-agitációja kezdi gyümölcseit megteremni. Olybá vevé az elért vívmányokat, mintha ezek egyenesen az

ő működésének lennének az eredményei, s bizonyos nyugalom és megnyugvás is vonult be kedélyébe, a mit oly régóta nélkülözött.

De ez érzülettel egyidejűleg egy más *eszme* is fölébredt a messzelátó reformátor gondolatvilágában. Az új helyzet mélyebbreható felfogásában és mérlegelésében ugyanis az vált meggyőződésévé, hogy *ezentúl*, az ország jól felfogott érdekében, a reformok folytatásában és létesítésében megállapodás, az előbbretörésben némi *óvatosság* és tartózkodás szükséges, s különösen ügyelni kell arra, hogy a netalán túlbuzgó, vagy vérszemet kapó ellenzék az izgatás és a követelődzés terére ne lépjen, a mi által az elért eredmények veszélyeztetve volnának.¹

II.

Kossuth föllépése, új reformelvei és a „Pesti Hírlap“.

Nem soká örvendhetett az ország az imént említett derűs hangulatnak s a kedélyeket emelő politikai harmóniának. A változást a később oly hatalmas befolyásra jutott, rendkívüli tehetségű publicista, *Kossuth Lajos* idézte elő, még pedig az 1841-iki január elején megindított „*Pesti Hírlap*“ című közlönyével, és az ez alapon s e körül kifejlett szerfölött élénk, az egész

¹ „A Kelet Népe“ méltatásához általában lásd. *Horváth Mihály*: Huszonöt év, II. kötet, V—VIII. kv.; báró *Kemény Zsigmond*: t. id. essayjét; *Grünwald*: Új Magyarország cz. munkáját; *Beöthy Ákos*: A magyar államiság fejlődése, küzdelmei, II-ik rész; *Gaal Jenő*: gr. Széchenyi nemzeti politikája; *Zichy Antal*: gr. Széchenyi-élete — című munkáikat; e mellett *Ballagi Géza* fejtegetéseit, a Milleniumi Magyar Történet IX. köt. 510. s k. l. *Kautz*: Nemzetgazd. Esmék története, a 332—425. lap; *Viszota Gyula*: értek. a *Budapesti Szemle* 1903. évi nov. és 1904. évi deczemberi füzetében; *Springer*, az osztrák történetíró, *Geschichte Oesterreichs* című munkáját; *G. Gervinus*: *Geschichte des XIX. Jahrhunderts* (1853. s k. év.) I. k. 150 s k. és VII. k. 93. s k., különösen pedig *Széchenyi*-nek ez időkbeli „Naplóit“, „Hírlapi cikkeit“ és „Beszédeit“.

magyar közéletet és különösen a publicistikai világot betöltő s magával ragadó mozgalommal. A „Pesti Hirlap” hazai journalistikánkban az első politikai közlöny lett, a mely az addig megjelent hirlapok (Nemzeti Ujság, Hirnök, Jelenkor, Erdélyi Hiradó, Pesth-Ofner Zeitung) meglehetősen száraz s a közönségnek kevésbé vonzó táplálékot nyújtó módorától és magatartásától eltérve, eleven, éltető és melegítő áramot kezdett terjeszteni. Általánosabb érdeklődést keltett és birt fentartani mind a műveltebb, mind az alsóbb körökben, s tartalmának bősége, cikkeinek (főleg vezércikkeinek) az ország fontosabb ügyeire és feladataira kiterjeszkedő változatosságánál s határozottan nemzeties irányánál fogva, rövid idő alatt a legolvasottabb magyar lappá vált, sőt a közvélemény alakulására is jelentékeny befolyást kezdett gyakorolni.¹

A *vezérelvek*, melyekből Kossuth, az ékesszólásnak éppúgy, mint a tollforgatásnak valódi nagy-mestere, a lap szerkesztésében kiindult, a következők. A journalistika, rámutatván az egyes nemzetek életében fölmerült eseményekre, hivatva van azon törvényt kideríteni, a mely a nemzetek szellemi és anyagi jólétét eszközölte. E mellett „örök elvként követeljük az alkotmányos szabadság kifejtését és előmozdítását.” A „programban” mérsékletet és illedelmet ígér az idők nagy kérdéseinek megvitatásában, de kijelenti azt is, hogy szennyes érdekek vezetni sohasem fogják, meggyőződése nem lesz eladó, észnek és okoknak mindig hódoland, de más semminek, vagyis mint Nagy Pál egykor mondá: „sem a hatalmasok komor tekintete, sem polgártársainak heve soha el nem tántorítandja.” Elvei (mond Horváth Mihály) a haza átalakítása tekintetében ugyanazok voltak, melyeket Széchenyi, Wesselényi, Deák Ferencz és Batthyány Lajos nyomdokai után az egész ellenzéki párt magáénak vallott, s melyeknek a nemzetiség kifejlése, erősödése, a szabad föld, az ősiség eltörlése, az örök-váltság, a közadózás és a képviseleti rendszer kitágítása mintegy sarkpontjait alkották. Mindazonáltal lényegesen eltér Kossuth Széchenyitől, a magyar reform atyjától és megindítójától, mind az átalakulás menetét és tényezőit, mind annak

¹ A „Hirlap” keletkezését Kossuth maga adja elő „Felelet gr. Széchenyi Istvánnak” cz. (alább ismertetendő) művében.

eszközeit és módjait illetőleg, s inkább hajlik Wesselényihez, ki mindekkoráig a nemzeti liberalismus és haladás egyik határozott szószólójaként volt ismeretes. Széchenyi a maga előszeretetével az angol élet iránt, az arisztokrátiától (de a szó legnemesebb értelmében véve ezt, vagyis mindazoknak, a kik születés vagyon s talentum által kitűnők, egyesülésétől és közremunkálásától) várta a nemzet keresztülvezetését az átalakulás nagy folyamatán. A vármegyei intézménynek, melynek zajos eljárását s nyers ellenzését nem szívelte, sohasem volt barátja, s mint más irányban már kiemeltük, főleg az anyagi kifejlés súlya által akarta előállítani a fő rugót, mely a nemzetet lassanként politikailag is átalakítsa. Mig *Kossuth* az *anyagi kifejlés* és erősödés mellett és ezzel párhuzamban a politikai intézmények átalakítását sürgeti; az átalakulás tényezői tekintetében (éles ellentétben Széchenyivel) a megyére helyezi a fősúlyt, a megyerendszertől vár mindent, benne látja az alkotmány palladiumát s azt az institutiót, a melynek segélyével a birtokos középnemesség a nemzeti újjászületés legelső és leghatékonyabb tényezőjévé válhatik; a mivel összefüggésben erősen hangsúlyozza egyáltalában a középosztálynak (értsd: közép-nemességnek) politikai jelentőségét. Örökké elevenen áll emlékezetünkben (mondja Kossuth), hogy „a jog-szerűség, a civilisatio s az alkotmányos élet legfőbb factorát, a nemzeti erő valódi megtörhetlen magkövét a közép-rendben mutatják fel a történetek évlapjai“. Mig más helyen azt jegyzi meg, hogy „mindekkoráig nép és nemzet között jogtanilag¹ különbség volt s hogy e két nevezet nem egyértelmű, hogy a jog- és érdekegység hatalmas kapcsa még mindig csak jámbor óhajítás, s ezért vagyunk így, a mint vagyunk. Vezet bennünket a meggyőződés, hogy honunk átalakulásának hivatott munkása a hazafias érzelmű értelmiség, bárhonnan s bárkitől jöjjön is az; mert a bitortlott reputációk ideje lejárt s ész (és tudomány) a hatalom, mely privilegiumot nem ismer, stb.“

A kor kérdéseit tárgyalva, vezércikkeiben jelzi hibáinkat és sürgeti a reformokat; de keményen kikel azok ellen is, a kik a reformokat gátolni igyekeznek, különösen a főurak ellen, s azt veti eléjük, hogy a nemzetnek rendeltetése tel-

¹ Helyesebben: „államtanilag“.

jesülni fog — velük és általuk, ha nekik tetszik, nélkülök, sőt ellenök, ha kell.“

Közelebbről nézve, „Kossuth (Horváth Mihály szerint) szintén azon véleményen volt, hogy miután a kormány jeleit adta annak, hogy kényuralmi terveiről lemond s ezentúl alkotmányszerűen akar kormányozni, immár fel kell hagyni az izgatással. De egyúttal élénken kikelt azon hiányok és visszaélések ellen, melyek a beligazgatás körében, a megyékben vagy a socialis életben felmerültek. Szigorral sujtotta a nyilvánosság ostorával mindazon apró zsarnokokat, kik mint megyei hivatalnokok vagy földesurak, visszaélve hatalmukkal, áldás helyett szenvedélyt terjesztenek az alájok rendelték között. A megye-gyűlések rendetlenségei, a korteskedés, a lélekvásárlás, a tömegek nyers erejének a politikai kérdések eldöntésére való felhasználása, mint valóságos nemzeti veszély ellen, velőkéig ható, ékes szónoki iránylyal mennydörgött.“

A „Pesti Hirlap“ hatása a publicistikus körökre s általában a közvéleményre nagy és mélyremenő volt. A miveltebb (lapolvasó) közönség mohón nyúlt a (hetenként csak néhány-szor megjelent) Hirlap számai után. Azok,¹ a kiknek érdekében szólt, ujongtak, s azok, a kiket korholt és hibáztatott, keserű nyés képpel, de mégis figyelemmel olvasták; sőt nem egy megyében vagy közttestületben történtek oly nyilatkozatok, melyek a „Hirlap“-ban jelzett alapon vagy irányban praktikus cselekvőségre való készséget is árultak el. Ide járulván első-sorban a fővárosi közvélemény (vagy a mi annak tartatott), s a mely több irányban és módon jutott kifejezésre. Megjegyzendő különben, hogy teljes és osztatlan helyesléssel járó hatású a Hirlap mégsem volt. Mig ugyanis (hogy csak kiválóbb egyéniségeket említsünk) gr. Ráday, Fáy András, Zsedényi, gr. Andrássy Károly, Bezerédj István és b. Wesselényi, sőt (noha némi tartózkodással) Deák Ferencz és báró Eötvös is Kossuth részére álltak,² addig mások s ezek élén különösen gr. Széchenyi, azután gróf Zichy Ödön, a tárnok-mester, a kir. tábla egyes tagjai, gr. Sztáray stb. a „lap“-nak

¹ Érdekes adatokat nyújt erre nézve *Vízota*: id. értekezésében. Részletesebb fejtegetés *Beöthy Ákos*nál id. munka II. része 2-ik köt. 1. s k. fejezetekben.

² Lsd. *Ferenczy*: Deák élete (1904.) I. 317—318.

részint irányát, részint modorát helyteleníték, s annak a felfogásnak adtak kifejezést, hogy a „lap“ esetleg több kárt, mint hasznót hoz az országra.

Kapcsolatban ezekkel előáll (de elő is állott már a negyvenes évek közepe felé) az a kérdés: „vajjon tekinthető-e Kossuth, az általa hirdetett és képviselt eszmék alapján, gróf Széchenyi *folytatójának* (a mint sokan mondták), avagy sem“?

Egy tekintetben kétségtelenül *igenlőleg* kell erre felelni, a mennyiben (általánosságban) mind a kiindulási *alap*, mind a kitűzött *cél* a két küzdő félnél lényegileg egyforma volt, mindegyik a fennálló közállapotok tarthatatlanságát, illetőleg szükséges reformját, másrészt a nemzeti előrehaladást és emelkedést, az ország mennél teljesebb szellemi és anyagi gyarapodását és erősödését tartotta szem előtt.

Ezen kettejük közti összhang kifejezését találjuk magának Széchenyinek ismeretes nyilatkozatában: „A Pesti Hirlap szerkesztőjének nem szíve rossz, sem esze, mert ez roppant nagy. Én Kossuth szándéka tisztaságául legkevésbé sem kételkedem, mit újra és újra kijelentek; elveit is jobbadán és legfőbb vonásaikban osztom, sőt legkevésbé sem vonakodom kinyilatkoztatni, hogy azokat legnagyobb részben magaméivá teszem, magaméinak ismerem, stb.“

Voltak sokan, kik Kossuthot egyenesen Széchenyi elvei és céljai kiegészítőjének, szélesebb körbeni megvalósítására törekvő tanítványának nézték s némi csodálkozással vették Széchenyi azon erős bírálatát, illetőleg kifakadásait, a melyekkel „A Kelet Népe“ cz. könyvében a Pesti Hirlap szerkesztőjét megtámadta, s a midőn egyebek között ezekben a szavakban tört ki: „de taktikája és modora az, a mely ellen van kifogásom, a mely szerint mint ő (t. i. Kossuth) hiszi, fölemeli a hazát, mint viszont én hiszem, sirba dönti a magyart“, s tovább: „a Pesti Hirlap szerkesztője abban hibáz, hogy a képzelem és a gerjedelem fegyverével dolgozik és nem hideg számokkal; vagyis a szívhez szól, a helyett, hogy az észhez szólana.“ S ismét egy más helyen: „a „Pesti Hirlap“ nem egyéb, mint egy nagy revolúciói syllogismus, mert nem az értelemhez, hanem az értelemhez szól.“¹

¹ Hogy Széchenyi *érdemileg* valami közösségről stb. Kossuthal nem akart tudni, A Kelet Népeinek több helyéből kiviláglik.

Voltak még, a kik szorosan conservativ szempontból s a Széchenyitől megindított reformmozgalom iránti ellen-szenvből Kossuth föllépését és szereplését Széchenyi szereplésének természetes következményeként vették s a nyilvánosság terén is kimondották, hogy Széchenyinek tulajdonkép nincs joga a feljajdulásra; hogy következetlen annyiban, a mennyiben előbb hirdetett elveinek most épp ellenkezőjét állítja újabb munkáiban (értsd A Kelet Népét), előbbi theoriájának képtelenségét bevallja s őrizkedést javasol a túlsapongás következményeitől¹ stb.¹

III.

Széchenyi szembeszállása Kossuthtal, és „A Kelet Népe” különösen.

Nem ismeretlen dolog, hogy Széchenyi már a harminczas évek közepén (jelesül 1836-ban) bizonyos benső nyugtalansággal kezdte nézni Kossuth politikai működését. Tanúságul szolgálnak e részben Széchenyi Naplói, valamint egyéb, magánkönyvekben elejtett egyes észrevételei, melyek a nagy államférfiú és politikai psycholog háborogni kezdő lelki állapotát árulják el. Mind intensiver mértéket öltött Széchenyinek ez aggodalmas hangulata a „Pesti Hírlap” egyre megjelenő s az ő politikai izlését bántó vezércikkei miatt, úgyannyira, hogy már az ötödik-hatodik számnál nyíltan kezdé kijelenteni, hogy

¹ Lsd. ezekre nézve *Viszota* értekezését a „Budapesti Szemle” 1903-iki novemb. füz., *Ballagi* Milleniumi M. O. tört. IX. 512. s k. lap, s *Ferenczy* értek. az „Új Magyar Szemle” 1903-iki évf. májusi füzetében. — *Falk M.* (Kor- és jellemrajzok, 1903, pag. 90) azt az érdekes kijelentést teszi, „hogy Kossuth aligha talált volna oly működési talajra, ha Széchenyi őt meg nem előzte volna” és továbbá: „Széchenyi reformtörékvéseinek, habár nem szándékos, de a dolog természeténél fogva szükségképeni logikai következménye volt-e a forradalom? Nem! Sőt ellenkezőleg ez a körülmények sajátos kapcsolata által előidéztelt eltérés volt Széchenyi irányzataitól” stb. Még *Kemény Zs.* (Még egy szó a forradalom után, 1851, pag. 12.) is azt mondja, hogy „Széchenyi izgatásai Kossuth forradalmával annyira sem függnek össze, mint például Huss vallási újításai a Lutheréival.”

Kossuth ellen valami publicistikus jellegű iratban fel fog lépni s annak esetleg balkövetkezésekkel járható hatását ellensúlyozni szándékozik. S e szándékának megfelelően csakugyan megkezdé az előbb „*Lélekharang*“, azután „*Anti-Vezércikk*“ majd *Anti-Kelet-Népének* címzendő művét s azon oly buzgalommal és gyorsasággal dolgozott, hogy 1841. márczius hóban a „Hírlap“ 18-ik számának megjelenésekor már jó részben készen állott, június 23-án pedig be volt fejezve s *Kelet Népe* cím alatt közre lett bocsátva. Második kiadása ugyancsak 1841-ben.

Széchenyi e munkájának *általános jellegére* nézve a következőket jegyezhetjük meg:

Kossuth népszerűségének mindinkább fokozódása, emelkedett szónokias irálya, mely épp úgy értette az érzelmeket felhevíteni, mint a szárazabb discussiókat is tetszetősebb alakba önteni, de különösen az, hogy mind „lapjában“, mind egyéb körökben oly kijelentéseket tett, a melyek egy az eddigittől (s a Széchenyi által helyesebbnek ítéltől) lényegesen eltérő iránynak jelzőjéül szolgáltak s mind azt mutatták, hogy Kossuth egy egészen új reformkorszak megindítására törekszik, s hogy akkor, a midőn az agitációnak szüksége (ideig-óráig) megszűnt, s a pozitív alkotás mezejére való átmenetel ideje elérkezett, nemcsak megmarad az agitáció terén, hanem azt „lapja“ által nagyobb dimenziókban még terjeszti és fokozza is, sőt a nemzeti tudatba és eszmekörbe még demokratiai elveket is olt be: mindez Széchenyit kinos aggodalomba ejté, s azt a sejtelmet támasztá benne, hogy az ezen új útra való térés az országra nézve csak balkövetkezésűvé válhatik. Széchenyi úgy vélte, hogy az ő feladata: az új irány megindítóját károssá válható működésében feltartóztatni, ha lehet, visszatérésre bírni, illetőleg megakadályozni.

Eltérőleg Széchenyi előbbeni három nagy művétől, a melyek inkább mint elvont gondolkodás, észlelés és fontolgtatás szüleményei, s mintegy spontán módon s egészen *általános* célzattal jöttek létre és tétettek közzé, „A Kelet Népe“ direct külső befolyás, mondjuk, esemény által előidézett és *specziális* célú könyvként lépett fel, s mint egy hazai jelesünk jól és találóan jegyezte meg:¹ „A Kelet Népét“ nem úgy kell tekinteni, mint

¹ Horváth Mihály: Huszonöt év II. k. 62. l. és b. *Kemény*: *essayje* 488. s k. l.

doktrinák feletti tollvitát, mint politikai elvek s rendszerek kézikönyvét. Nem volt az egyéb, mint a féltékeny hazafiúi kebelnek feljajdulása azon veszélyek előtt, melyek, sejtelmek szerint, a túlhajtott izgatásból származnak, mint aggodalmas intés, melylyel ő, kit a nemzet eddig a maga átalakulása törekvéseiben egyik legmerészebb zászlósának tartott, felriadva a „Hírlap” veszélyesnek hitt működésén, rákiáltott a nemzetre: „Vigyázz, őrizkedjél, itt veszély, nagy veszély fenyeget!”

A könyv *tartalma*, közelebbről nézve, két alkatelemből áll. Az egyik, a mely Széchenyinek részint már eddigi munkáiban kifejtett vagy megpendített általános, inkább theoretikai s státusbölcseleti nézeteit tünteti föl, de meg ezentúl sok egyéb nagybecsű eszmét, történetphilosophiai s praktikus politikai igazságot illető tételt is tartalmaz; a másik, a kimerítőbb és részletezőbb, a mely szorosan polemikus, vitázó jellegű, egyenesen a „Pesti Hírlap” szerkesztője ellen irányzott, okoskodásában és támadásaiban helyenként szerfelett éles, sőt az államférfiúi kíváncsiság és szenvedélytelenség határain is túlmenő.

Az *előbb* jelzett eszmekörből a következőkre utalhatni:

„Láthatatlan hatalmak vezetik a népeket és egyeseket; eszközök vagyunk mindnyájan egy magasabb kézben. Szoros összeköttetésben vagyunk s kell lennünk anyagi, valamint erkölcsi tekintetben az egész nagy egyetemmel. Mennél inkább folynak be láthatatlan lények valamely népnek sorsára, annál fiatalabb az a nép. Két kalauzt adtak az istenek az emberi nemnek: Nemtőt és Értelmet, s mennél kevésbbé van *amaz* a gyermekkor szakában még kifejtve, annál többször nyújt segédkezet *amaz*. Minden népnek megvan a maga géniusa, valamint a saját eleme, melyből ha kiesik, avagy kiveszed, ketté török az a költői zománcz, mely nélkül „rideg pálya a hosszú élet, s a mely varázsnak megsemmisítésével szárnya szegetik a bátor magasra emelkedésnek.” „Minekünk magyaroknak az elemünk nem kereskedési elsőbbség, vagy dics- és hírvágy vagy vallási elmélkedési szenv, vagy magasabb s fellengzőbb tudományokbani bűvárkodás, vagy a szépművészetek köre: hanem csak akkor emelkedünk földi erőnkön túl, és hevül keblünk, mikor alkotmányos szabadságunkról, nemzetiségünk

ép tisztaságáról van szó, mikor ezeket fenyegeti veszély, midőn ezek megmentése körül lelkesedünk."

"Küldetésünk az emberiségnek egy nemzetet megtartani; képviselni, mint Európában egyedüli heterogén sarjadék, ázsiai bölcséjében rejtező, eddig sehol ki nem fejlett sajátosságait, szeplőtelen minőségében kifejteni és biztosítani nemzetiségét; nemesíteni és fokozni erőit; s ezzel új, eddig nem ismert alakokban szervezkedve, az emberiség végcéljai felé törekvését elősegíteni. Hogy élve maradtunk és létezünk, közvetlen isteni befolyásnak tulajdonítandó. Győzelmes pályánkat bölcseséggel kell folytatnunk; s nem szabad hinnünk, hogy elért fejlődési fokunk el nem volna rontható, sem azon hőbortosságban élnünk, hogy meg nem gondolt rögtönzések, vagy még sehol sem sikerült, vagy csak könyvekben létező kísérletek által a nemzet dicsőségét megvalósíthatnánk. Okossággal és tapintattal kell mindenhez nyúlunk és folytatni pályánkat. Kövessük az ész parancsait s ne engedjük magunkat érzelmek vagy szenvedély által elragadtatni. Régi igazság, hogy száz bölcs sem képes rendbehozni azt, a mit egy hivatatlan apostol vakbuzgalmában elrontott. Minden, a mi természetes hajthatóságán túlhajtatik, megáll vagy felbomlik, a túlfűtött gép szétreped. A hazánkban létező nemzetiségek iránt kiméletesen és nem elkeserítően járjunk el; mert ez által csak ellenszenvet, sőt gyűlölséget keltünk magunk ellen. Nekünk magyaroknak nagy hibánk az, hogy mihelyest kissé szabadabban mozoghatunk, mindjárt szédeleg a fejünk. Franciaország példáját ne kövessük, annak felszínes, éretlen viszketegeit és könnyelmű változékonyságát magunkra ne vegyük."

Szorosabban *politikai* jellegű észrevételei a következők: A jövődönék eseményeit általában, és az állami életben különösen, kiszámítani igen nehéz. Az alkotmányos status-szervezet a legmegfelelőbb és legkívánatosb, általa hazánk legbiztosabban érhet üdvös célta. A sajtószabadság Isten legszebb adománya, de méreggá változhat, sőt a gyilkosnak gyilkánál, a gyújtogatónak kanóczánál is nagyobb átokká válhatik. A *középuti elv*, a helyesen értelmezett *juste-milieu elve* szerint való eljárás a leghelyesebb, a mivel kapcsolatban a dolgok és intézmények relativitási (viszonyelvi) jellegére utal, s azt

mondja: „Legfőképen az alkalmazástól, s a modor meg a hely és körülmények kellő számbavételétől függ a célnak elérése. Közdolgokban nem szabad a szív, az érzelem s a képzelet szerint eljárni és cselekedni; a szív mindarra alkalmatlan, a minék sikere számoláson alapszik; kormányozni az ész szavával és nem a szív andalgásaival kell; a helyes országlási rendszernek alapja az, hogy a szívnek és az észnek külön-külön működési köre van; az országlásban, valamint a gyógytanban csak az észnek szabad működni, a szívnek ellenben a jóra és nemesre való gerjesztésen kívül, még mocczanni sem; a képzelet nem ismeri az „ennél ne továbbat,” a tévedező szív mindinkább féket vesz, sőt a legkérlelhetetlenebb zsarnokká is válhatik.“

A szorosán polemikus s majdnem kizárólag a „Pesti Hírlap” és szerkesztője ellen irányzott részben *Széchenyi* a következőkre utal: ¹

Örvendhetni, mond, az utolsó (értsd a 39—40-ki) országgyűlés sikeres befejezésének s azon reménységet táplálhatjuk, hogy immár egy ingadozás s izgalom nélküli reformationnak előestéjén állunk, a hol még igen sok ugyan a teendő, de agitatóra, túlhajtott sarkallásra szükség nincs. Mégis számos jel arra mutat, hogy nem ezen az úton és módon fog további haladásunk végbemenni. Az országot veszély fenyegeti, mindünnen aggodalmas jelei mutatkoznak a teljes lobbanásba indulásnak; zűrzavarnak vezettedik elébe a nemzet, a mely még az anarchiát és megsemmisülésünket is maga után vonhatja. E bajnak forrása a „Pesti Hírlap”-ban és ennek szerkesztőjében, Kossuthban keresendő². — Ez utóbbinak egyénisége és jelleme felől *Széchenyi* akként nyilatkozik, hogy „tiszta szándékát, rendkívüli elmebeli tehetségeit, jeles tulajdonságait, hatalmas szónoklati erejét elismeri és méltatja, sőt elveiben is osztozik; de nem osztozik azon modorban és formában, azon izgató, kiméletlen, érdekeket egymással ellentétbe helyező érvelésben és agitatórius hangban, a melyet a társadalmi és a politikai élet nyugodt fejlődésével meg nem egyeztethetőnek

¹ L. még *Ballagi* id. m. 509. sk. I.

² L. még *Grünwald*: Új Magyarország 360. s k. I. (Egynémely észrevétele *Metternich* herczognek az 1840 körüli időkre nézve hazánkban l. a *Historisch-politische Blätter* 1905-ik évi folyamban (135. köt.).

itél. A maga részéről határozott s lelkes pártolója a sajtószabadságnak; de a módban, a mint Kossuth e hathatós fegyvert forgatja, rossz oktatási, sőt vészterhes izgatási eszközt lát, a melylyel a népet igazi felvilágosítás, helyes irányba terelés és útbaigazítás helyett, megzavarhatni, tévedésbe ejthetni. Már csakugyan mutatkoznak is oly jelenségek, a melyek *conventszerű* állapotok felé való indulást árulnak el; a „Hirlap” nem hasznot fog hajtani vagy áldást terjeszteni, de kimondhatatlan kárt hozand az országra. Irányzata (közjólét, legnagyobb nemzeti dicsőség stb.) helyes és kifogásolhatatlan, de szerkesztője képzelettel és gerjedelmekkel dolgozik; mindig a szívhez szól, a helyett hogy az észhez szólana; hiú öntúlbecsülésben, felszínesen s egészen elhibázott szempontból fogja fel körülményeink annyira összebonyolódott kérdéseit; homlokegyenest megfordított taktikát és modort követ; népszerűség utáni szomjában elragadtatja magát, s néha azt lehetne gondolni, hogy szíve nem jó s feje se sokkal jobb; s nem látszik észrevenni, hogy ilykép az ország erőszakos rázkódtatásnak (forradalomnak) vitetik eléje, a melyet¹ lelkesedés kezd, örvöngés kísér és megbánás követ.

Arra is utal még, hogy most majd kiderül, hogy a „Pesti Hirlap” szerkesztője nagyobb *ember-e*, mint ügyész, s inkább a hazának javát szomjazza-e, mint a saját nimbusának, teljék mibe telik, fenntartását; — magát illetőleg (mintegy *önigazolásul*) pedig a következő nyilatkozatot teszi: „Vádolnak azzal is, hogy miért indítottam meg a mozgalmat; miért nem hagytam mindezt a kormányra; nekem (mondják) köszönhetni, hogy borúra sötétedik az ország s veszély fenyeget mindünnen. Pedig mindazt, a mit tevék, csak azért tettem, mert *magyar vagyok*, mert hátramaradottságunkat, elaljasodásunkat nem bírtam nyugodtan nézni stb., — s ha, gyarló ember lévén, tévútakra bonyolódtam volna s hazámra végveszélyt s gyászos borút én idéztem volna fel: ám akkor törjék velőmet kettő, érje nevemet átok, szél hordja el halandó részemet” stb. S továbbá: „Nem szomjaztam fölemeléselem saját dicsőségem után; czélom őszinte és nemes volt; s bármi legyen a sorsom, azt

¹ Gr. Corberonnak ismeretes mondása szerint: „L'enthousiasme commence, le délire accompagne, et le repentir suit les révolutions.”

a kéjes öntudatot, hogy mindég hön dobogott szivem honomért, semmi erő sem fogja tőlem elragadhatni“.

Könyvének végén (mintegy recapitulatióként) még egyszer Kossuthhoz szól, ezt azzal apostrophálva: „ne használja nimbusát és népszerűségét Magyarországnak zavarba hozására; forduljon vissza, mert van erre még idő, de nemsokára többé nem lesz, és beállhat a megsemmisülés“.

* * *

Utalhatni itt még egy maikori jeles publicistánknek következő rövid, de találó formulázására: „A Kelet Népe“ az a választó vonal, mely Széchenyi irodalmi működésének ébresztő, buzdító és agitáló első korszakát: a fékező, mérséklő, túlajtásoktól óvó, s a nemzeti és közjogi radikalismust korholó második korszakától elválasztja“. ¹

IV.

A Kelet Népe hatása és a vele összefüggő egykorú publicistikai mozgalom.

Kévs könyv van publicistikai irodalmunkban, mely oly feltűnést keltett s oly érdeklődéssel fogadtatott volna, ² mint Széchenyi „Kelet Népe.“ A hatás, melyet gyakorolt intelligens körökben — s más nem is volt várható — nagy és mélyremelő volt; barát és ellenfél egyaránt olvasta, tárgyalta, commentálta; s egy volt a nézet a tekintetben, hogy A Kelet Népeben az ország megint annak a nagy geniusnak egy hatalmas, sajátos s rendkívüli elmeterméke előtt áll, a ki már annyi új eszmét, új gondolatot és elvet szórt találékony lángszellemének bőségszarujából a nemzet közé.

De bármekkora is voltak Széchenyi e művének jelességei és valódi statusférui magas felfogást, előrelátást s intuitiót

¹ Berzevicsy Albert (M. Remekírók 16. k. 20. lapon.)

² L. Vízota: „Budapesti Szemle“ 1903 nov. füzetében.

tanúsító tulajdonságai: a könyv által előidézett tulajdonképi hatás a közvéleményben és általános appretiatióban szerzőjére nézve kielégítő, vagy éppen megörvendeztető nem volt. Ha voltak is (mint Horváth Mihály megjegyzi) egyesek, kik Széchenyi véleményét teljesebben felfogva, neki adtak igazat, a könyv mégsem érte el azt az eredményt, melyet szerzője óhajtott. Különösen az időközben megnövekedett ellenzék Széchenyi okoskodásait stb. hiú rémlátásnak tartotta; a tőle jósolt veszélyeket túlságos sötét felfogásából eredőknek vette, s a keserű hangot s szenvedélyességet, a melylyel aggodalmait által elragadtatva Kossuthot vádolta, egyenesen helytelenítette.

Hogy ily körülmények között a nagy reformer varázsa hanyatlott, eddig hathatós szavának és nyilatkozatainak súlya alábbszállt s népszerűsége megcsökkent, nem kell mondani.¹ Széchenyinek vezéri szerepe azzal, hogy a nemzetet fölírta aléltságából s annyi sok és nagy alkotásnak alapjait megvetette, zenitjén túllépettnak volt már tekinthető. „Az önére-tesebbé vált nemzet” nem tudta tovább viselni egy embernek mintegy gyámkodását, hanem azt fogadta el vezéréül, a ki nem korholta, gyöngéit nem vetette szemére, hanem kedvében járt; s a ki arra lelkesítette, hogy önerejéből menjen előre. Kossuth élénk képzelő tehetsége, agitatori szelleme, ragyogó iránya s egész temperamentuma szükségszerűleg nagyobb hatással volt a „kelet népére”, mint Széchenyi számító, meg-gondolt, kutató és bonczoló észjárása.²

Az a jótékonnak nevezhető hatása A Kelet Népe közzétételének azonban mégis megvolt, hogy néhány fontos politikai, valamint közgazdasági kérdést, magánjogi reform-feladatot stb. a könyv helyesb világításba helyezett; az azok körüli felfogás tisztultabb lett s több jelentős állam-bülcseleti s közgazdasági igazság és eszme jutott forgalomba. Ugyanílyképp érte el Széchenyi A Kelet Népével azt is, hogy a „Pesti Hírlap” ezentúl valamivel higgadtabb, tárgyilagosabb és az indulatok fölébresztésében óvatosabb lett, és a helyett,

¹ Gyulai: Széchenyi mint író ez. munkájában találóan mondja: „A politikus és író hiába pazarolja szellemének egész gazdagságát: könyvét olvassák, de nem helyeslik; csatáját elvesztette.” Ugyanílyképp szól: *De Gerando*: „De l'Esprit public en Hongrie (1848. Paris) 234. s. k. l.

² Mond Ballagi az íd. m. 512—513. l.

hogy mint eddigelé az intézmények hiányait és hibáit róta volna meg, a teendők legszükségesebbjeit, az átalakulás egyes kérdéseit részletesebben s gyakran avatottan és szerencsével vitatta meg. Másfelől, politikai tekintetben, Széchenyi könyve hatásának fontosabb mozzanata az volt, hogy ettől az időtől fogva, a pártélet is jobban kialakult; a pártok élesebben körvonalozódtak s több színezetre oszlottak; mert az eddig létezett ú. n. kormány- vagy *conservatív* párt és *ellenzéki* párt mellett, egy új párt is keletkezett, jelesen a szorosabban Széchenyi körül csoportosuló, bár csekélyszámú, de néhány kiváló egyéniséget soraiban számláló (parlamentaris szokás szerint) úgy nevezhető *középpárt* (*juste-milieu*-párt). Ennek azonban sem az országgyűlésen, sem azon kívül nagyobb súlya nem volt, illetőleg csak akkora, mint a mekkorát neki Széchenyi népszerűségben megcsökkent egyénisége kölcsönözhetett.

Még egy irányban volt A Kelet Népeinek jelentékeny hatása. Értjük azt az egész ország élénk figyelmét magára vont fényes *eszmeharczot*, a mely Széchenyinek „könyve” által az egyidejű publicistikánkban előidézve, annak részint következményeként, részint vele párhuzamosan, hazai politikai irodalmunk színvonalát jelentékenyen emelte; új, elméleti, valamint praktikus igazságok és elvek terjedését eszközölte; a közfelfogás bel- és külterjes fejlődését hathatósan előmozdította.¹

E publicistikai mozgalom kiválóbb momentumai: *Kossuth*-nak könyv alakjában még 1841 közepén közzétett „Felelet gróf Széchenyi Istvánnak” cz. s harmadfél-száz lapra terjedő munkája; báró *Eötvös*nek „Kelet Népe” és a „Pesti Hírlap” cz. (szintén ez időben s nagyobb terjedelemben megjelent) dolgozata; gróf *Desseffy* Aurélnak az általa megindított „Világ” cz. politikai lapban, főleg a *conservatív*-párt felfogását képviselő publicistikai cikkei², valamint az úgynevezett *centralisták* föllépése s egy új reform-irány alapítására célzó törekvései; *Wesselényi*nek és *Deák Ferencz*-nek a Széchenyi-Kossuth köz-

¹ „A Kelet Népe” irodalmi tekintetben való jellegéről l. *Gyulai* id. m.

² Melyek az X. Y. Z. cz. könyvben összefoglalva is közzététettek.

delemben való állásfoglalása; — végül több ez ügy körül publicistikailag magukat ismeretessé tett írók nyilatkozatai.¹

Ezeket tüzetesebben méltatva, első sorban a Kossuth- és Eötvös-féle művekre kell utalnunk, mint a melyekben A Kelet Népe illustris szerzőjének álláspontja és nézetei erős bírálatnak vettetnek alá, a „Pesti Hírlap“ ellen emelt vádak, mint kellő alapot nélkülözők, visszautasítottak, s egyáltalában a publicistikai polemia majdnem klasszikusnak nevezhető mintái teremtetnek meg.²

Kossuth különösen az ő jeles irányú, ügyes szerkezetű és éles jellegű, egészben elég higgadtsággal írott művében a többek közt arra utal, hogy Széchenyi őt és hírlapját kellő indokolás nélkül és igazságtalanul támadja meg,³ hogy ő „lapjában“ sem nem uszít, sem előjogok elkobzására nem izgat, sem népszerűséget nem hajhász, hanem csak a nemzet javát, érdekét, haladását akarja előmozdítani, a közönséget felvilágosítani és tájékoztatni, a közszellem ébresztésére hatni s egyúttal arról is meggyőzni minden néposztályt, hogy a javítás és a reformok minden résznek közös érdekében állnak. Széchenyi azon vádjára, hogy a „Pesti Hírlap“ mindig csak a szívhez szól a helyett, hogy az észhez szólana, a képzeletnek inkább enged, mint az értelemnek, Kossuth azt feleli: „Az országlási tudomány nem olyan, mint a számtan, mely a mennyiség pusztá jeleivel foglalkozik. A mi tudományunk számvető részében emberek a számok, kik egyszersmind a számvetésnek céljai is. Az, a mit Széchenyi gróf szívnek nevez, épp oly lényeges része az emberiségnek, mint az ész, s így, a ki e nélkül számol, cél nélkül számol.“ „E szerint, mondja Kossuth, részemről csak azt a tant tarthatom jónak, a mely szerint az ész javallja és helyesli azt, a mit a szív akar, és a szív akarja, a mit az ész javall; én gondolataimat a

¹ L. még Ballagi Géza: Az 1839/40-ki országgyűlés visszhangja az irodalomban. (1890-ben.)

² L. még: Új Magyar Szemle 1900 évf. májusi és júniusi füzetét. Ha szabad hasonlattal élnünk, utalhatunk itt azokra a genialis polemikákra, a melyek Franciaországban a huszas és harminczas években folytak s melyeknek egyik fénypontját az ellenzéki publicista és kritikus, P. L. Courier szolgáltatta.

³ L. Kossuth: Felelet 113 s k. és 130 s k. lp.

szívémen ereszttem keresztül.“¹ Széchenyi helytelenül állítja fel nemzetünk életfejlődési korfokainak diagnózisát; sokszor következetlen, de legfőképp túlzásba esik akkor, a midőn felhevült rémlátó képzelődésében mindent hátulról nézve s így a dolgok homlokát nem látva, a Pesti Hirlapot meggondolatlanul szélitiben gyanúsítja s oly vádakkal illeti, a melyek, ha legkisebb mértékben is alaposak volnának, a szerkesztője halálos büntetést érdemelne. Nem tanácsos a forradalmat sokat emlegetni, sok perzselt agyú ember létezik hazánkban, a kire az visszas hatásúvá válhatnak. A státusférfiúi tevékenységi *modor és taktikának* túlságos fontosságot tulajdonítva, Széchenyi egy 24 ivre terjedő munkát ír annak bizonyítgatására, hogy a Pesti Hirlap által e részben követett felfogás és eljárás helytelen, az ország romlására vezető stb. „Holott (folytatja Kossuth) magam is jól ismerem a dolog fontosságát, csakhogy e részbeni vezérelvem mindig az volt, a modort mindenkor az egyes kérdések állapotjához alkalmazni. A mozgást minden életnek s így az államnak is föltételeként nézem; e nélkül fejlődés, haladás nem képzelhető, s a mi a „Pesti Hirlap“ úgynevezett agitációját illeti, ez sohasem megy az ildomosság és a czélszerűség határain túl. Behatóan s majdnem lelkesedéssel szól Kossuth még a sajtószabadságról; megéri a nagy controvers kérdést a közszabadság vagy közvagyonosság tekintetének előbbrevalóságáról; ismétli többször hangoztatott (s a conservatív felfogásúak által tőle oly igen rossz néven vett) ama kijelentését: veletek és átalatok, ha nektek tetszik, nélkülöletek, ellenetek, ha kell, stb. s mintegy zárszóul azt mondja: „Széchenyi gróf több ízben egyetértést, kölcsönös bizalmat stb. ajánl; én őszinte önmegtagadással nyújtom a nemes grófnak jobbomat; észnek és oknak mindig örömet hódolok s ismerje el a nemes gróf, hogy hazánkban elég széles az út, hogy egyik a másik mellett haladhasson.“²

Más módon és más, mondhatnók, magasabb irányú, érveléssel lép fel br. *Eötvös József* Kossuth védelmére. Utalva,

¹ Idézhette volna talán Kossuth *Vauvenargue* „Les grandes pensées viennent du coeur“ ismeretes mondatát. (A német kancellár *Bülou* legújában szellemesen azt mondta: „Németország a szívét a fejében hordja.“)

² Kossuth könyvéről Széchenyi „naplójában“ azt jegyzi meg, hogy „Kossuth védelmét olvasva, látom, hogy ügyesen vonja ki magát a kelepczéből“ stb. *L. Grünwald*: *Uj M. O.* 118. lp.

jelesül, első sorban arra, hogy „a ki a tömegeket mozgásba hozza, nem számíthat arra, hogy a haladás nyugodt és zavartalan leend.” Nagy igaztalanság pedig apostátának nevezni azt, a ki a haladás barátja vagy épp megkezdője volt, de minden további haladást nem akar pártolni, s így Széchenyi sem vádoltathatik következetlenséggel. A kérdés itt az, adott-e a „Pesti Hírlap” okot Széchenyi föllépésére s szükséges volt-e a föllépésnek módja, rideg formája? Erre br. Eötvös egyenesen tagadólag felel. „Korunk (mondja) a szabad véleménynyilvánítás, a discussio kora,¹ s ennek leghathatósabb s legfontosabb eszköze a szabad sajtó, melynek hatalmáról az is tanúskodik, hogy kevés nagy történeti eseményt ismerünk, a melynek okai és indítékai nem a sajtóban volnának keresendők! A Széchenyitől annyira előtérbe állított taktika és modor fontos, de lehet az ügyesnek látszó taktika káros is, s csak az egyenes út a valóban célravezető.” A „Pesti Hírlap” által követett taktikát nem tartja helytelennek vagy Széchenyi elveibe ütközőnek. A szívnek és észnek egymástól való elválasztása nem vezethet nagy eredményekre. Nem lehet úgy cselekedni, hogy tetteinkben az ész és szív egyidejűleg részt nem venne, bizonyossága ennek a történelem épp úgy, mint a mindennapi tapasztalat; a hideg ész maga nemzetet nagyságra s boldogságra sohase vezetend, s ha a tömegeket nagy czélokra akarjuk buzdítani, nemesebb érzelmeikre is kell appellálni. Veszélyt az idéz elő, a ki a tömeg gonosz hajlamaihoz, a ki nem az érzelemhez, hanem a (vétkes) szenvedélyekhez szól. S a mi a Pesti Hírlapot illeti, nem találtam semmit, a mi a gróf súlyos vádjai bebizonyítására szolgálhatna; egyáltalában oly ország, a melynek létét néhány hírlapi cikk s egy journalista veszélyezteteti, nem áll erős alapokon, sőt meg sem érett még a szabadságra.” — Ezekhez még a következő általános történetbölcséleti kijelentéseket fűzi a szellemes fiatal publicista: „Népek és egyének életében vannak pillanatok, a midőn sorsuktól kényszerítve több előttük nyíló út között kell választaniok: ezen pillanatok egyike hazánkra

¹ Eötvös itt elsőnek pendíti meg ezt az eszmét, a melynek később a hírneves angol állambölcselő *Bagehot* (Physics and Politics cz. szép könyvében) bő kifejtését adta.

nézve a jelen". És továbbá: „Nagy következtetések (amint a történet mélyebb felfogásánál látjuk) sohasem voltak egyes embernek vagy ténynek következtetései, hanem mindig sok különböző okok, emberek és cselekmények összehatásából származtak. Egy Caesar, egy Napoleon és más nagy emberek csak szikrák voltak, melyek a már felgyűlt gyú-anyagot lángba boríták" stb.

Nagy érdekléssel bír e jelentős polemikai küzdelemben azon szintén Széchenyi-ellenes álláspont, melyet a haza bölcse *Deák Ferencz* foglalt el.¹ Szerinte ugyanis a „Pesti Hírlap” fontos helyet foglal el és ugyanoly küldetésnek felelhet meg hazai publicistikánkban, nevezetesen annyiban is, hogy tekintve a közértelmességnek hazánkban még elégtelen voltát, igazi közvéleménynek pedig hiányát, e kettőnek elősegítésében leginkább hírlapjaink járhatnak el eredménnyel. A „lap” a haladást tűzte ki maga elé, iránya szent s eddig még jó, de óhajtható, hogy az „általánosságok” helyett a „részletek” kifejtését tenné feladatává, a mi eddig nem történt meg. Nézete szerint a „lap” modora néha szigorú és keserű, de káros következtéseitől nem kell tartani; a részletes kifejtés már természeténél fogva higgadt; de harcot kezdeni a modor miatt, egy alig pár hét óta fennálló lap ellen, olyanok részéről, a kik a hírlap fölveiben szintén megegyeznek, tekintve helyzetünket, káros. Nem helyes, ha éppen Széchenyi lép fel Kossuth ellen, mert e két nagy morális erő, ha egymásnak ront, ez nem vélemények, hanem nevek és jelszavak harca volna stb. A hírlapi izgatást Deák veszélytelenebbnek itéli, mint a gyűléseken való izgatást; a népre való káros hatását nem ismeri el. — Ezekhez Deák életirója hozzá teszi, hogy Deáknak még más oka is volt Széchenyi könyvét és rideg föllépését nem helyeselni, t. i. mert A Kelet Népe csakugyan a forradalmi láznak létezését hirdeti, vagy legalább létezésétől tart, éppen oly időben, a mikor a kormány enyhébb felfogást kezd követni; s hogy Széchenyi agitációja a szólás- és sajtószabadság újabb erős korlátozására adhatandó alkalmat és ürügyet, sőt a felsőbb hatalmi körökben azon alaptalan föltevésnek, hogy az ország forradalmias útra téved, tápot nyújt.²

¹ L. *Ferenczy*: Deák élete I. 320 sk. l.

² Br. Wesselényi, gróf Batthyány, Klauzál Gábor stb. szintén Kossuth felé hajlottak s Széchenyi e részben való föllépését helytelenítették.

Voltak még egynémely nyomatékosabb szavú íróink, kik hasonló irányban (t. i. a kik A kelet népének modoráról és tartalmáról helytelenítőleg) nyilatkoztak, így jelesen *Fáy András*: „Kelet népe nyugoton“ című (1841-ben közzétett) kisebb terjedelmű művében; *Wesselényi Miklós* több rendbeli ismeretessé lett nyilatkozatában s főleg Deákhhoz írt július 17-iki levelében, hol szintén azt a káros hatást hangsúlyozza, melyet Széchenyi föllépése az által gyakorol, hogy a forradalmi irányzatra való mutogatásával hazai dolgaink és közvéleményünk felől visszás felfogást ébreszt.

Az eddigiekben jelzett s lényegileg Széchenyi-ellenes és Kossuth-pártoló publicistikus nyilatkozatoktól és felfogástól eltérően, egy másik s szintén nyomatékos s inkább Széchenyi részére hajló iránynyal is találkozunk ez időben. Ez az úgynevezett *conservativek* iránya. Nem azt a conservatív irányt értjük, a mely szűk látkörénél, az ósdi intézményeken csüngő s minden reformtól idegenkedő előítéleténél fogva minden újítás és haladás ellenzőjeként viselkedett s az országot régi állapotában megtartandónak s igen természetesen a Széchenyi- s még inkább a Kossuth-féle eszmemozgalomtól távol-maradandónak vélte, hanem azt az irányt, a mely „A Kelet Népe“ megjelenésével egyidejűleg egy sok tekintetben új államfelfogásnak hódolva s a magát túlélt institutiókkal szemben egy a nemzet szükségeinek és érdekének jobban megfelelő politikai rendszernek szószólójaként lépve föl: a Széchenyi-Kossuth közti nagy publicistikai harcban bizonyos külön (mondhatnók bírói) állást foglal el; jobbra is, balra is kritikai polemiát indít meg, és politikai tevékenységének súlypontját arra a térre helyezi át, melyen a szélsőségek leküzdésére a legbővebb alkalom kínálkozik, tudniillik a *journalistikaira*.

Ez új irányt a *modern* vagy új *conservativek* irányának nevezik.¹

¹ Nem tartozik itteni feladatkörünkbe ezek részletezése s azért csak röviden jegyezzük meg e tekintetben, hogy ennek (ha szabad mondanunk iskolának) a *politikai credója*: a belügyek terén minden irányban, de mindig a fennállóhoz s a történelmi jogalaphoz alkalmazkodó reform, a megyerendszer fentartása és fejlesztése, de szorosabb kapcsolatba hozása a kormányzattal stb.; kifelé pedig erős központi kormány, Ausztria irányában méltányosság és a monarchia két állama érdekei-

Ennek az új iránynak megalapítója és legkiválóbb képviselője gróf *Dessewffy Aurél*, gr. D. József magas műveltségű, szellemes és világot látott (legidősb) fia, ki már a mult országgyűlésen mint a conservatív-pártiak vezére s több fontos törvényhozó munkálatok kiváló részese; követői és az új elveket a kormányzatba átvinni törekvő hívei pedig ugyancsak Dessewffy testvére, Emil gróf, gr. Apponyi György s többek, a kik (ekkor, valamint a későbbi időkben) az ekként inaugurált politikai eszmerendszernek érvényrejutásában működtek. A Széchenyi-Kossuth-féle polemikus harcban gróf Dessewffy Aurél középállást foglal el s az 1841-iki év közepén vezetése alá vett „*Világ*” című hirlapban s egyéb kijelentéseiben, a fenforgó nagy vitakérdésre nézve, figyelmet ébresztett nézeteket juttatott kifejezésre.¹ A „*Pesti Hirlap*” irányát D. is veszélyesnek tartja az országra nézve s pedig nemcsak elhibázott modora és taktikája miatt, hanem elveinél fogva is, a melyek megvalósítása csak visszás hatású lenne a nemzetre. De másfelől, Széchenyivel szemben (a kit különben mint kiváló államférfiút és reformert nagyrabecsül) meg arra utal, hogy a „*Pesti Hirlap*” tulajdonkép az ő agitációjának köszönheti létét s hogy föllépésével Kossuth radicalismusának tett akaratlanul szolgálatot; hogy ő (Széchenyi) volt az, a ki mindig a nyilvánosságot prédikálta s ha tehát most oly növények is teremnek a fölmelegedett atmoszférában, a melyeket Széchenyi sem nem remélt, sem nem helyesel, azon a nemes grófnak nincs joga csodálkozni, mert ennek szükségképen be kellett következnie. Széchenyinek A Kelet Népeben s egyáltalában kifejtett nézeteire nézve pedig azt mondja, hogy a hazát érhető veszélyt nagyon is közellévőnek nézi; okoskodásában és érveléseiben szerfelett sötétben lát, czáfolatai gyakran gyöngék, támadása nem ritkán gyöngédtelen; az oly

nek egyetértő számbavétele; végre minden politikai túlhajtás vagy épp erőszakoskodás határozott visszautasítása (Lásd különben még Horváth Mihály id. munk. II. 68. s következő lapjait). Legújabbán *Réz Mihály*: „Széchenyi ma” cz. (1903-ban k. t.) essay-jében azt mondja: „az új conservatívek (gr. Széchenyivel együtt) a modern Magyarország arisztokratikus nemzeti zománczát akarták conserválni.”

¹ Dessewffy Aurél mesteri kézzel megírott jellemzését *Csongery Statusférfiak* cz. m. 229—285. lapja adja; továbbá lásd még *Réz Mihály* Széchenyi ma cz. értekezését.

nagyfontosságú meggyerendszert nem eléggé méltatja s a nemzeti regeneratio munkájában annak semmi szerepet sem juttat. Dessewffy fejtegetéseinek súlypontja (a fenforgó nagy vita-kérdésre nézve) azonban mégis abba helyezendő, hogy rámutatva a Széchenyi- és Kossuth-féle státusférfiúi felfogás és rendszer ellentétességére s Kossuthot elvi tekintetben Széchenyivel szembeállítva, ez utóbbit az ellene sok oldalról emelt következetlenségi vád alól fölmenti.

Említésre méltó még, hogy azok közt, kik a Széchenyi-Kossuth-polemiában jobban Széchenyihez hajlottak, *Vörösmarty* is helyet foglal, a ki (különösen az „Athenaeum” cz. folyóiratban (1841. okt. 7-iki sz.) Hazay Gábor álnév alatt a „hírlap” magatartását illetőleg szintén aggodalmainak s annak az óhaj-tásának ad kifejezést, hogy bárcsak levetné fogyatkozásait, melyek eddig fiatalságának róhatók fel.

Becsés adalék még az ez időbeli rendkívül élénk publicistikus eszmemozgalom és küzdelmek teljesebb méltatásához, hogy a negyvenes évek közepe felé egy az eddigiektől lényegesen eltérő új irány kezd előtérbe lépni, a melynek képviselői az úgynevezett központosító iskola hívei vagyis a *centralisták*.¹

Kossuthnak a „hírlap” szerkesztésétől való visszalépésekor (1844 közepén) a „lap” vezetése a már jó hírnévnek örvendő fiatal publicistának, *Szalay Lászlónak* kezébe került, a ki a „hírlapot” a vele hasonvéleményű barátai: b. Eötvös, Trefort, Pulszky, Kemény, Csengeri közreműködésével, az új doctrinák közlönyévé tette s egy a magasabb modern-európai (lényegileg Franciaországban uralkodó) felfogásnak és tudományos elméletnek megfelelő alkotmányi és kormányzati rendszer elveinek terjesztése érdekében valódi szellemi hadjáratot indított meg. E rendszer leghűbb kinyomatát b. Eötvös fel-tűnést keltett jeles művében, a „Reform”-ban (1846) találni, s főbb vonásai (a mi különösen a nyilvánjogi elveket illeti) a következők: A magyar meggyerendszer a nemzet erejének, valamint az alkotmányos életnek fejlesztésére és biztosítására már elég-

¹ Lsd. erre nézve még *Beksiés*: A magyar doctrinák czímű (1882-ben közzétett) becsés dolgozatát és *Ballagi*: Milleniumi M. Tört. id. köt. 638 s k. lapjait.

telen és alkalmatlan. Felcserélendő azért a nyugateurópai constitutionalismus formáival, a parlamentaris felelős kormányrendszerrel, a mely a nemzet-akaratot centralisálva, az ország kormányát ezen centralisált nemzeti akarat felelős kifolyásává teszi a kor kívánalmaival egyezőbb biztosítékot ad az alkotmány-nak, a nemzet erejét pedig gyorsabban s czélszerűbben fejti ki. A fennálló közigazgatási és törvényhozási szervezet, a mennyiben annak sarkpontja és főrugója a megye, minden tekintetben hiányos, czélszerűtlen, egy modern állam politikai és culturalis érdekeivel és feladataival össze nem férő; ellenmondásokkal és következetlenségekkel telt s mindenekfölött azért is helytelenítendő, mert a manapsági állam egyik legfőbb szükségletét képező erős (de egyúttal felelős) kormányt lehetetlenné tesz; egy szóval azon kell lennünk, hogy a *réginek* mellözésével a jelzett új rendszer előkészítettessék, illetőleg addig is, míg ez utóbbinak megvalósítására a szükséges előfeltételek létesíthetnének: a fennálló intézmények legkiválóbb hiányai orvosoltassanak.

Szükségtelen mindezek után külön rámutatni arra, hogy az ez időszakban lefolyt, fölötté érdekfeszítő eszmeharczban Széchenyi s a centralisták inkább a központi hatalmi szervezetre (a kormányzatra), ellenben Kossuth és a conservatívek a megyei önkormányzatra helyezték a nagyobb súlyt; s hogy másfelől a conservatívek és Széchenyi egy lényegileg aristokratikus s a históriai jogalaphoz ragaszkodó államalakulás, Kossuth s a centralisták pedig inkább a demokratikus és a philosophiai jogelveket szem előtt tartó felfogás felé hajoltak: Széchenyi s a conservatívek tehát inkább kormánypártiak, Kossuth és a centralisták ellenzékiek voltak, a sok tekintetben külön s a küzdelemtől távolabb álló azon nagy államférfiú, kit később a „haza bölcsének” neveztek el: *Deák Ferencz* pedig az imént jelzett különböző irányoknak alig félreismerhető, valami egységesebb *synthesisét* képviselte.¹

¹ Tartozunk az igazságnak, annak kiemelésével, hogy ez utóbbi felfogás képviselője egy másik nagy publicistánk báró Kemény Zsigmond. (Lsd. erre nézve *Behics* könyvét: B. Kemény Zsigmond, a forradalom és a kiegyezés. (1888.)

A'

KELET NÉPE.

1841.

Harmadik kiadás.

BUDAPEST,

HORNYÁNSZKY VIKTOR CSÁSZ. ÉS KIR. UDVARI KÖNYVNYOMDÁJA

1905.

“Jó hazafinak lenni nehéz, de nem lehetetlen.” ¹⁾

Virág Benedek.

Kik emberi méltóságuk' érzetében anyagi kéjek elibe teszik a' lélek' gyönyörít és inkább ezek után szomjadoznak, lehetetlen, hogy visszaemlékezvén nemzetünk' 15—20 évvel ezelőtti létére, örömrivalgásra ne fakadjanak! Igen földiek! — Élünk még, nem vagyunk holt nemzetnek szerencsétlen rothadt tagjai, nem "Élő szobor" leirhatlan kinok közt. Becsületesen vívtunk; kicsi, nagy, tehetsége szerint. 'S lám azon kevesek is, kik lelkesedésünket fel nem fogák, nyelvünket érteni nem bírták, 's nem sejdítvén, hogy embernek édesb eledele is lehet, mint a' mindennapi kenyér, szorgalminkban nem osztottak, sőt utainkat állották, ezen kevesek is mindinkább olvadoznak hazafiságra. Megmentettünk egy új családot, egy lelkes nemzetet az emberiségnek; — 's hála! "Annyi szív hiában nem onta vért, 's keservben annyi hű kebel hiában nem szakadt meg a' honért." Honunkra hajnal derül, 's akár mi legyen is sorsa a' magyarnak ezentúl, rút önfertőztetés, gyáva lelki öngyilkolás által állatként veszni nem fog többé. Kivívtuk a' nagy természetbeni állásunkat, 's annak salakjához már nem tartozunk. 'S bár mi legyen sorsunk — oh az érzéseknek legédesebbje! — a' jövő kor, és magasb, az istenekhez közelb álló lények nem fognak undorodással emlékeztetünkönél elfordulni, nem; mert mint bár parányi 's felette szerencsétlen de derék nép még a' halál' küszöbén is erőt leltünk magunkban, a' tökéletes megsemmisedés ellen szegülünk, és a' nagy egyetemeni pályánk' keresztül futására nemesen indulánk meg.

Ha a' bátorlétet, a' tulajdonnak szentségét, 's általában a' kifejelettebb, felmagasult polgárisodás' kísérőit, mint például, a' családi viszonyok' nemesb elrendezését, 's mind azon anyagi javakat és kéjeket kellő méltánylatra akarjuk venni, melyek az emberiség' legmagasb fokán álló nemzeteknek sajátai, 's melyeket kellőleg nem méltánylani buta állatiaság,

vagy hiú cynismus; akkor mint becsületes emberek nem tagadhatjuk, hogy a' régi zavarhoz képest, újabb 's kivált az 1760 és 1790-iki időkben kimondhatlan előmenetelt tőn Magyarország' lakosa. 'S ha elfogultság és áltatás nélkül vesszük régibb és újabb honi állásunkat fontolóra, vagy más szavakkal: ha sem állatként nem csuszunk örökleget, mint egyedüli porragasztvány, sem levegőben nem nyargalódzunk szünet nélkül, mint testetlen lény, de e' kettő közt valamelly egyensúlyt tartunk, meg kell vallanunk, mikép újabb időkben csakugyan növekedett Magyarországon a' megelégtülhetésnek 's szerencsének tömege. — Távul vagyok ennél fogva, az akkori vezető egyesek, vagy az akkori kormányok ellen legkisebb keserőséget érezni. Nem vagyok illy hangulatban, tudja Isten, nem, sőt azt hiszem 's erősen hiszem, hogy az, ki most fejedező körülményeink közt — midőn a' legkisebb keserűség is tökéletes elszakadásnak lehet oka — 'keserű', az bizony vagy nem tudja, mit mivel, vagy ha tudja, az mit elérni akar, rá nézve tán igen is jó, honunkra bizonyosan nem hoz áldást. Nem keserőséggel de háladattal emlékezem tehát mind azokra, kik vagy a' kereszténység' szelidebb érzelmit terjeszték anyaföldünkön, vagy erős karukkal magasbra emelék a' magyarnak hadi hir- 's nevét, vagy kik bölcs eszközléseik által tűrhetőbbé tették a' pór és hatalmasb közti viszonyokat, 's így tovább. Hála és béke hamvaiknak! Mert Isten és ember előtt az ország' becsét emelték, a' Duna Tisza és Dráva Száva — közötti tért lakhatóbbá tévék. Annyi azonban bizonyos, hogy alkotmányunknak, vagy inkább minden alkotmánynak 's képviseleti rendszernek alapköve *nihil de nobis sine nobis* már már ki vala forgatva sarkaibul, nemzeti éle, tünk pedig, vagy jobban mondva: nemzetünk, mintha a' nagy végórán már túl, csontmeredségben, hideg marasmusban feküdt, elannyira, mikép néhány lelkes barátimmal én legalább, tökéletesen holtnak, és semmi által többé fel nem éleszthetőnek tartám a' nemzeti testet.

Azóta mind alkotmány mind nemzetiség mennyire fejlődött, mennyire virult, mindenki előtt ismeretes, úgy hogy

akármilly érdemei lehetének eldődinknek hazánk körül — mit tagadni vagy kérdésbe venni nem akarunk — azon szerencse — hogy ne mondjam 'dicsőség' — még is nekünk újabbaknak jutott, hazánk' állását magasb szempontból fogni fel; mihezképest mi, jóllehet anyagi kifejtéseket is elkerülhetlen szükségeseeknek tartunk, és azokban már becsületesen fáradozánk, nemzeti jóllétünket még sem állítjuk anyagi sarkalatokra, nem; mert nemzeti jóllétünknek t. i. oly jóllétnek, mellyre a' lelkes magyar képes, egyedül nemzeti újjászületésünk, azaz alkotmányunknak tökéletes kiképzése, 's mindenek előtt: nemzetiségünk megmentése és jövőndő biztosítása szolgálhatnak alapul. Vagy más szavakkal: ámbár mi felette magasra állítjuk mind azt, mi az embernek legsürgetőbb szükségzeit pótolja, és ekkép legelhatározottabb pártolói vagyunk az anyagi kifejtésnek; ezen felül azt is felette jól tudjuk, milly szerencsés hatása van sokszor az anyagi kifejlésnek a' szellemi kifejlés' előmozdítására: mi még is, nemzeti jellemünkhöz, állásunkhoz és egyéb körülményeinkhez képest — mennyire mi vagyunk képesek a' dolgok' mélyibe hatni — csak úgy remélünk ránk és utódainkra nézve üdvöt, ha szellemi alapon nyugszik jelenünk és jövőndünk, ha szellemi alapokon emelkedik anyagi kiképzésünk; és nem viszont.

Sokan ezen különböztetést nem fogják fel, mert általában nem egészen könnyű, a' nemzeti élet' szövevényes és néha felette egybebonyolított gombolagából kiszemelni és felvenni a' fonál' valódi végét, és világosan kitudni, mi a' hatás, mi a' következmény, és elhatározni, mikép 's mennyire hat, és hat vissza egyik a' másokra; ezen felül valamint különböznek egyesek' sajátságai, úgy száz meg száz árnyéklatban mutatkoznak előttünk külön nemzetek' hajlami és végirányai, minélfogva némelyekben az a' legfőbb vágy, mi másoknál kisebb 's csak mellékes tekintet, 's viszont. Így például, a' francia népnek — bármilly nagyon áltassa is e' részben szüntelen magát — nem alkotmányos rendszer, nem szabadság, legfőbb vágya, nem, én legalább nem hiszem, és gondolom, még sokáig sem lesz, de ez csak mellékes tekintet;

mert ám adjad kezébe csak a' dicsőség' templomának kulcsát. 's öntsed egyszersmind a' közvéleménybe azon biztos hiedelmet, hogy ő e' szent lakot fel is bírja nyitni, és a' két kamara rögtön két. négyfalközi, lelketlen teremmé alacsonyul le. Rázzad viszont fel például a' nyugalmas törököt; irtsad ki belőle az anyatéjjel beszitt praedestinatio szellemét és ebből folyó lelki csendét, 's megint innen származó komoly elhatározottságát; ülted viszont charybdis és scylla, vagy másképp mondva: a' kormányi csábok és nép-kecsék 's fenyegetések közti alkotmányos bárkára — *nihil de nobis sine nobis* — minden apály- és dagályival, 's a' szegény törököt a' neveltség' szinpadára állítod! — Így van minden nemzetnek — valamint egyesnek — bizonyos eleme. Vedd el egynek becsületét, 's nem élhet: másik nélküle is jól van, csak pénzét ne bántsa senki. Egy harmadik a' multkornak isméti eljátszását tüzi ki magának életpályául, és ez eleme: míg a' negyedik vissza soha nem tekint, sőt a' jelent is gázolván, csak a' jövőben keresi a' hajnalfakadást. 'S így tovább.

„Az élet' külön szakához, a' nemzetek' kifejlési lépcsőjéhez van ez kötve: miszerint régi népnek fő vágya nem lehet gyermek népnek főiránya, valamint az ifjúságtul pezsgő sem osztozhatik az érettebb vagy túlrett kor' hajlamiban.” Így okoskodnak a' fentebbiekről sokan; de nem helyesen, sőt felette kártékonyan: és azért hozom azt itt közbevetőleg fel, mert fertelmes esalképzet lappang okoskodásukban, 's elannyira, hogy alig van axioma-fenyben járó keptelenség — 's pedig fájdalom, ebben jár — mely több keserű kinoknak volna kútfeje, minthogy itt ágzik el a' népek' boldogságát eldöntő, ezelszerű vagy oktalan hatás. Ugyanis a' népek' boldogságát abrandozó theoreticusok, nem különben a' népeket erővel boldogítani akaro hatalmasok' legtöbbjei annyira bizony ezen themának helyessegében, mint önmagukban, valamint egyeseknél úgy nemzeteknél egyedül az eletszakokat, egyedül a' nemzeti kifejlésnek lépéseit veszik tanácsaik' és eszközléseik' alapjául, a' helyett hogy egyesek- és nemzeteknek -- ha azok boldogítására már csakugyan hivatást érze-

nek magukban — sajátságait iparkodnának kitanulni, és ügyes orvosként a' baj' gyökérokai mellett az illetőnek még idiosyncrasiai negédjeibe — ha így lehet mondani — is hatni elég philosophiával bírnának. — Az érintett csalképzetnek ösvényén indulva, egy nemzet már érett ingatlan-bírhataásra, másik még nem; az egyik felfogni már képes a' szabadságot, a' másik nem; az egynek adhatni már befolyást maga dolgaiba, a' másiktul még el kell tiltani azt; 's így tovább a' képtelenségek' csordultáig. Boldog Isten! Teremtésednek milliárdnyi meg milliárdnyi számát, egyikét a' másiktul olly különbözöt, 's egymáshoz még is annyira hasonlót, ezernyi különformáik- és vágyaikkal — melly kímondhatlan változatidban, emberi felfogásunk szerint, legbámulatosb vagy, és elősejditeni engeded, hogy kimerithetlen különböző alakokban, tudva, nem tudva minden a' nagy egyetemben csak egy ezélnak indul — illy kímérhetlen különbözőségben ember embert, mind egy formába önteni butakodik!

Lehetnek ennél fogva zagyvalék népek, minden nemzeti jellem és alkotmányos formák nélkül igen boldogok. Hiszen a' kormányban rendszeres részesülés — a' nélkül hogy az országos erőműv elveszítne egyensúlyát, 's vagy fejtelenségre vagy önkényre dülne, mint a' régi görög és középkori ebbéli kísérleteknél szünet nélkül történt — 's mi nem egyéb, mint a' képviseleti rendszer, csak később kori, néhány századdal ezelőtti találmány. 'S hogy illy rendszer alatt nem létező ember az előtt ne lehetett volna, vagy teljességgel ne lehessen boldog, az képtelenség 's egyáltalában nem áll. — Sőt vannak népek — 's illy kevéssé függ a' nemzeti kifejlődés' lépcsőivel össze az alkotmányok' 's nemzetiség' kifejtése iránti hajlam — kik vén korra és a' polgárisodás' magasb fokára jutottak, és az emberi jóllét' sulya — ha azt mázsálni lehetne — náluk felette nagy, a' nélkül még is, hogy nemzeti kifejlődést és a' kormányban részesülést boldogságuk' feltételül tűzték volna ki; midőn viszont látunk népeket, korántsem legkifejlettebb népeket, kik alkotmány 's független állás nélkül, bár mennyire fejtsé uruk anyagi jóllétüket ki, még is

csak hamuszinben látják a' természet' minden csudait, és ekkép leirhatlan belső epedések és kinok közt élík le hosszú és izetlen napjaikat.

Minden népnek valamint meg van geniusa, úgy meg van saját eleme is, mellybül ha kiesik, vagy mellybül ha kivesszed, ketté törik azon költői zománcz, melly nélkül "rideg pálya a' hosszú élet", és melly varázsnak megsemmisítésével szárnya szegetik a' bátor felemelkedésnek, és az emberi kebelben rejtező isteni szikra, álm-kórságba süllyed.

Minekünk magyaroknak elemünk — 's itt van ideje, hogy végre bajaink' legmélyebb gyökérokaiba ereszkedjünk — nem kereskedési elsőbbség, vagy dics- és hírvágy, sem vallásosságbul eredő elmélkedési szenv vagy a' szép művészetek' köre, vagy a' magasb és fellengző tudományokbani buvárkodás, 's effélék, jóllehet végirányunkban ez is mind ki van tűzve, de azért nem elemünk, mellynek említésénél vérünket forrni, szívünket dobogni, idegeinket mintegy villany által érintve lenni éreznők; mert illyes valami, szavakkal le sem is írható csak akkor megyen bennünk végbe, 's csak akkor emelkedünk földi erőnkön túl, és érezzük keblünket isteni tüztől hevülni, mikor alkotmányos szabadságunkról, nemzetiségünk' fertőztetlenségéről van szó, mikor ezeket fenyegeti veszély, midőn ezeknek megmentése körül eped keblünk.

Alkotmányos szabadság, felemelkedett nemzetiség a' mi elemünk, ez azon kutfő, mellybül mindennek folyni kell. — Ismerjük meg végkép palladiumunkat 's szünjünk meg örökleg csak keringeni életünk' ezen egyedüli kutforrása körül, mellyet vagy mindig másutt kerestünk, vagy eléggé becsülni és vele józanul élni nem tudánk. 'S hogy ezt eddigelé — kivéve a' nemzet' lelkesbjeit, kik szinte csak sejdíték — a' nagyobb rész egy lélekkel egy akarattal el nem ismeré, 's mindig tétovázván, részint korlátlan függetlenségben keresé szabadságát, részint nemzeti életének mind nagyobb és nemesb kifejtése helyett, idegen elemekben kalandozott, 's idegen vért szíva ereibe, mint például a' latinságot és germanismust, maga magát tapodta örökleg — okozá, mikép már bizony a

lélekharang' pillanatára jutott a' magyar, 's rá nézve a' koporsón kívül nem volt egyéb hátra, mint egy szegyénteli elbukásnak emléke.

Oh milly sokszor látám még mint gyenge fiú szegény atyámat buba merülve, 's már akkor villant lelkemen keresztül, hogy magasbnak, valami sokkal nagyobb érdekűnek kell hatni rá, mint családi vagy házáleti bajak' keserűségeinek. Mert Epictetos' elveivel megbarátkozott keresztény férfiú, mint ő vala, illyféle gyötrelmeket mosolylyal tűrt. Akkor nem bírtam felfogni bánatait. Beh nagyok lehettek azok! Később tudám 's most tudom, hogy nemzetünk' alacsony létét gyászolta. A' magyarnak napról napra mélyebbre süllyedése, és azon reménynélküli nézet, miszerint nem sokára és elkerülhetlenül fogna élünk' végórája ütni, okozá olly sokszori keserű epedését. Felfogá-e, hogy ránk nézve csak úgy lehet még üdv, ha nemzetiségünk' megmentését még alkotmányunk' szeplőtlenése elibe tesszük, nem tudom. Tán nem tulajdonított a' mind inkább lankadó testnek elég erőt 's életet halálos álmaibul kibontakozhatnia. 'S mióta annyi polgári erényekkel fénylő atyám, mint 'magyar' reménytelen szállott sirjába, azóta meg nem szünőleg hasonlítottam más nemzetek' életjeleit a' magyarnak életfonalával össze; mikép kiismerném: van-e még feltámadása körül remény vagy nincs-e többé. Életem' legmélyebb feladása ez vala. 'S mindenben tapasztaltam, hogy e' keleti rajnak de éppen virága — mert salakja e' nemzetnek mint a' legnemesbnek is van — már már kétségbe esik, 's búban 's mély melancholiában eped mindig valami után, mi előtte is ismeretlen. Mig más nemzetek a' jelenben látszanak élni, 's jellemzetük megelégedés és jó kedv, mintha már elérték volna a' nagy természetbeni állásukat, osztályrészüknek már birtokában volnának; a' magyar — kinek egész létét olly sötét titok fedi — vagy nem remél többé semmit, 's a' multban hiszi örökre eltemetve hír- 's nevét, vagy a' nagy idők' folyamátul vár lelki sebeire írt, 's néha de csak átfutó csillámként, a' messze jövőben sejtí nemzeti fényét, 's látja megnyilni eget. — Figyelmezz a'

németnek társasági szellemére, figyelmezz zenéjének jellemére, a' zenének, melyből oly valódilag tükrödzik ki a' külön nemzetek' legbelsőbb érzelme; 's fogod-e tagadhatni, hogy a' német a' jelenben él, a' jelennek szedi virágát, soha sem epedvén a' jövőnek koczka-játéka körül. Halljad zenéjét 's akaratod ellen vigalomra gerjedsz, az utolsó húr' elhangzása után azonban vége a' varázsnak, lelkedben nem marad semmi nyom. Laktam sokat németek közt, természetüket magamra alkalmazni iparkodván, 's köztök a' napnak, az egyébként kellemesen töltött napnak bezártával elvágva érzem a' jövőt, míg a' jövő 24 óra, a' szinte kéjek közt leélt 24 óra végével minden jövőbeli vágy nélkül szinte megint ott állék, hol tegnap. — Mit érzek viszont magyarok közt, magyarok közt, kiknek lelkét nem bélyegzé még meg az elkorcsulás' szégyene; mit érzek messze a' világ' zajátul magamba vonulva? Bánatot és reményt! Zendítsd meg a' nemzeti dal' gyász húrjait, 's a' multkor' mélyeibe süllyedve édes kinok közt Berzsenyivel elsirom bús elegiámat, 's ki nem vesz semmi azon hiedelemből, hogy a' magyar nemzet 'volt.' Fel fel hasad ismét előttem az ég, és édeni kéjjel reppen lelkemen keresztül illy szöveget: "Épedésid nem holtakat illetnek, bús hangjaid nem halotti zene, a' jövő lehet korod." O mennyei öröm! 'S ime sötétre borúl szemeim előtt az idők' folyama megint, 's örült gyanánt kinok és kéjek közt hánykodva fogyasztom magamat, éltetnek nagy része bánat, a' reménynek sugárjai vajmi gyéren öntnek pályámra fényt.

Igy fogám fel — ahhoz képest, mit keblemben érzek 's mit mondani oly igen szeretnék, felette száraz ecsettel röviden előadva — a' magyarnak, a' magyar nép' jobb-jainak más nemzetekhez és kivált a' némethez oly kevésse hasonló lényegét. 'S tagadhatjuk-e — ha belsőkbe szálunk 's magunkban tisztába hozzuk, hogy fény és mesterkélt öröm még korántsem 'megelégedés' — miszerint kinaink hosszúk és kéjeink felette rövidek valának; mert ugyszólván az egész nemzet ál irányokban tévedezve, 's hiú fénytől elcsábítva már már keringett azon ürvényben, mely

minden sajátágot, minden nemzeti jellemet örökre magába sodor, 's "mellyből az oda egyszer elsülyedt nemzetiség, szabadság, becsület soha, soha többé fel nem merül."

Ez azonban, hála az égnek, mind 'volt'. Egyesek' keserves panaszai, mint éles lélekharang, e' köz haláli álmon keresztül végre sok hű kebelben találtak viszhangra, 's mind inkább sejtjük, mind inkább hisszük, hogy nemzetünk még 'lesz.' — Jóllehet még most is, sokszor zárva előttünk az ég, és elhagy bennünket a' remény, még is napról napra gyérbbek lesznek a' hihetőségnek azon kinos számai, hogy 'voltunk', 's kifejlődésünknek minden symptomái 's kivált azon erő, mellyet nemzeti testünk minden rossz nedvet 's idegen anyagot magából kivetni törekvő küzdésében fejt ki, nyilván 's egyenesen arra mutatnak, miszerint ha nemzetünk, fájdalom tán nem 'lesz' is, de minden esetre és szoros számolásilag 'lehet.'

Mivel azonban gyalázatosan a' nemzetek sorából ki nem töröltetünk többé — miért áldom sorsomat, 's örömkönyűket sirhatnék, mert hála, nekem is volt benne csekély részem — még korántsem következik az, hogy jövődönk teljesen biztos lenne. De ha biztos volna is az, 's hosszú időkre terjedne, éppen nem foly, miszerint nemzeti kiképzésünknek azért okvetlen nemesnek, nemzeti terebélyedésünknek az emberiségre nézve okvetlen nyereségnek, 's általános létünknek a' nagy egyetem' feldicsőítésére biztos lépcsőnek is kellene okvetlen lenni. Nem, nem, mind ez legkevesebbé sem következik.

A' pont, mellyen most állunk, az, vagy jobban mondva: nemzeti létünk körül tudomásunk ma csak az, hogy nemzetünk él, 's hihetőleg élni fog; tovább semmi. Miképen fejlődik azonban, becsülettel, haszonnal, diszszel fogja-e futni keresztül pályáját, vagy az emberiségnek azon számos vén népeihez lesz-e sorozva, mellyek előtt a' szabadság, noha elemük, mindig fejletlen problema maradt, 's mellyek ekkép csak a' farkasnak függetlenségi köréig valának képesek felemelkedni; vagy viszont azon nemzetek' osztályába jut-e a magyar, mellyeknek fő tengelye az anyag, 's csak mindig

csak az anyag, irgalmas Isten! ez még mind homályban rejtezik.

Én nem tartozom azok közé, kik 15, 10, sőt még kevesebb évvel ezelőtt azt gondolván "Nem él többé a' magyar", pipáikat szolgálk által megtöltetni parancsolták 's ólomként ültek az ébredező hazán, vagy külföldre szívták a' hon' véré, 's kik most éppen annyi bölcseséggel megint azt hiszik: „Nincs veszélyben többé a' magyar“ és ennél fogva ismét, jöllehet most tán kevesebbé füstölve 's idegeneskedve mint azelőtt, de még is dologtalan unalomban ölik a' hont; — sem azon gyáva osztályhoz, melly azelőtt sem, most sem 's soha sem akar helybül mozdulni, 's azt tartván, mikép holta után — de akkor nem bánja — következnek be az egész emberiséget elsodorva a' nagy özön, hazai erőművünk' megindultakor is remegett, most hogy egy kissé rendezni kellene azt, ismét remeg 's természeténél fogva mindig remeg; — sem azok közé, kik ezelőtt, midőn még sötét volt, halálmadárként szakadatlan azt huhogák: "Mindennek vége már" és egész erejüket bánati képzelgésekben meríték ki, most megint mert hajnallik egy kissé, tüzzel vassal készítik az alig lábadózó nemzetet szinte futásra, hogy szaporábban érne czélt! Nem, ezen osztályokhoz nem tartozom, ennél fejem következetesb, 's valamint erőmet, bármilly csekély legyen is az, a' hontul elvonni bűnnek tartom. úgy nem szököm kétségbeesésből rögtön elbizottságra, 's mint hóhortos politikai költőncz hig velejével, meg nem emésztett theoriáival, 's még is olly erős önhittséggel, nem tétovázok jobbra balra, hanem a' miként akkor, midőn a' legnagyobb rész még alutt, 's csak a' lelkesebbek nem estek kétségbe, bátorkodám, 's egyedül hazafiúi kötelességemnél 's férfiúi meggyőződésemmél fogva a' nemzetet halálos álmából kimeletlenül felriasztani, 's hangosan azt hirdetni, hogy a' magyar még "lesz", hogy a' magyarnak még "lenni kell": azonképen kiállok szinte ma is sikra, számosb évekké vénebb ugyan, 's így törőttebb testtel, de lélekben erősb, 's azt harsogtatom az egekbe megint — bár induljanak holt testemen keresztül, bár gázoljanak becsület- és jó hiremben — "Veszély

fenyegeti a' magyart". 'S valamint akkor mondtam — 's errül
ítéljen a' jövő kor — 'Álomkórságban dermedez nemzetünk;
de még van idő a' felébredésre. sok azonban többé nincs':
úgy most megint azt mondom, — bár hallanák, kiknek anya-
földünk drága — 'Zavarnak vezéreltetik a' nemzet; de van
még idő a' bal irányok' elejét venni, van idő az itt ott lap-
pangó 's még most tán igen, de később többé nem fékezhető
tüzeket oltani, sok azonban már nincs!'

kája legyen; szóval, hogy valami provinciális ephemer fényre vergődjék némikép fel: ám akkor hajtsa, korbácsolja kiki kénye és kedve szerint — ehhez nem nagy bölcsesség kell — mint iskolás növendék csigáját, úgy a' hazai mozgonyt, mit árt? Majd lesz erős kéz, melly szintugy "kény és kedve" szerint mozgásba és rendre hozza azt ismét, ha tán bukdosnék vagy eldülne.

De itt nincs illyesről szó; mert ha csak illyesről volna, ha csak illyesről lehetne szó, — jöllehet mind ez tagadhatatlanul szép és hasznos felülépitmény — büszke érzéssel mondom, én, nem szólnék, soha sem szólottam volna, 's férfúi becsem' öntudatában hátat fordítnék, 's hátat fordítottam volna rég' szánakozással az egésznek, 's más elemben költöm éltemet, másutt keresem szerencsém'.

A' magyar népnek — mint én fogom fel, 's ha nem táplálna gyermek koromtul fogva ezen remény, 's ezen remény nem emelkedett volna férfúi koromban éltém' leghatározóbb pontján eldönthetlen szent hitté, a' nyilvános élet' mezejére fel soha nem lépek — a' magyar népnek nincs csekélyebb hivatása, mint képviselni — Európában egyedüli heterogen sarjadék — ázsiai bölcsőjében rejtező, eddigelé sehol ki nem fejlett, schol érettségre nem virult sajátságait; sajátságait egy törzsfajának, melly, jöllehet mindent maga előtt ledöntő dagályként már több izben gyászba borítá földgolyónk' legkiképzettebb részeit, 's fel fel böszülésiben mint isten' ostora mindenütt vérrel járt, bizonyosan annyi különöst, 's erejénél fogya, bizonyosan annyi jót és nemest rejt magában, mint az emberi nemnek akármelly lelkes és erős családja, csakhogy mint azoknál úgy ennél is, külön sajátsági árnyéklatokban a' korlátlan tűznek nemes hévre, a' vad erőnek bajnoki szilárdságra, a' romboló ittasságnak nagylelkűségre kell tisztulni, felemelkedni.

Az emberiségnek egy nemzetét megtartani, sajátságait mint ereklyét megőrizni 's szeplőtelen mineműségében kifejtetni, nemesíteni erőit, erényeit, 's így egészen új, eddig nem ismert alakokban kiképezve, végcéljához, az emberiség' feldicsőíté-

séhez vezetni, kérdem, lehet-e ennél minden kesertül tisztább érzés; 's ha csak mint hangya illy megdicsőítéshez egy paránynyal is járulhatni, van-e ennél emberek közt, kiktől lelki örömök el nem zárva, édesb osztályrész?

Kiképzett nemzet, érettségi fényében, a' természettől, az istenektől nyert diadaliban olly nagy, annyira bámulandó, olly dicső, hogy illy kiképzésnek körébül, bár minden vérrokonság nélkül is kitagadva nem lenni, már nagy boldogság; hát ha még saját vérünk' feldicsőítéséhez járulhatunk, ha mincsaládunk' ujjászületési szent küzdésében vehetünk munkás részt, 's illy édeni kéjtől nemcsak el nem tilt minket a' már lefolyt, kérlelhetetlen idő, sőt biztosan — bár messze távolságban — tünteti előnkbe a' sikert! Oh Ti hazánk' reményei, kiket századok' korcs szelleme, anyatétjjel beszitt elfogultságok 's álnevelés, minden emberi méltóságbul egészen ki nem vetkeztetett még: nem reszket-e bennetek a' sziv, nem emelkedik-e a' mindennapi unalmak' nyomorult körén lelketek magasan túl; nem derül-e, öröki sötétség után, eddig soha nem ismert, 's mindig csak mint álfény kinosan kecsgettető világsugár bennetek végkép mint biztos remény fel; nem olvadoz-e haláli fagytul összezsugorodott, már már minden bizodalomnak elzárt kebletek, mint tavaszi langytul ihletve, eddig soha nem érzett édes melegre; nem érzitek-e nyilván minden ereitekben azon varáznak megszűntét, melly elődeink' bűneitől ránk szállva, mint valami ismeretlen nyavala szakadatlan dult nyomorult hazánkon, mint átok századokig legszebb reményinken fekütt; nem hangzik-e bennetek nyilván isteni szózat, hogy hivatástok nem sybariti állatiság, nem halotti tornak meg nem szünő rest ünneplése? De Ti vagytok meghiva egy sarjadék népet megmenteni, Ti egy fejtetlen törzsökfajt képviselni. Merjetek nagyok lenni, Ti, kik valami jobbra vagytok meghiva, születve, kik egy szebb jövődönék lehettek urai. Lépjetek vepkep valódi hazatokba, "mellyen kívül nincs számotokra hely." Ne engedjete magatokat kitagadni a' halhatlan ember' legnemesb igazibul. Ismerjétek meg a' lélek' örömeit, nincs az ellentétben az anyag' kejeivel, sőt valamint

munkás ember nagyobb kéjjel izleli száraz kenyerét, mint a' dologtalan fűszerezett lakomáit, úgy örül a' lelkében tiszta, ha tombolással nem jelenti is ki belső kéjeit, a' természet' legkisebb adományának is inkább, mint kinek lelkén az anyagi világ minden kincseinek birtokában, állati szenvedelem uralkodik, bár mint rugná is maga alatt pezsgő negédtől fel a' port, 's bár mint volna mosolyi ránczba szedve ajka mindig.

Minél inkább távozik ember az anyagtul 's emelkedik felsőbb lények felé, annál inkább tágul boldogsági köre, 's így bizonyos — bár mit mondjanak a' régi iskolák' némi sáfári, kik szerint: több szerencse rejtezik az együgyűség' lépcsőin anyagi kéjek közt, mint a' kifejlettnek erkölcsi körében; mihez képest ha lépcsőrül lépcsőre lejjebb ereszkednénk, végkép, a' medvének kellene irigyleni barlangi létét, 's nem sovárgani Newtonok, Galileik' felszentelt velei után, milly képtelenség! — 's így bizonyos, minden kétségen túl fekvő 's tökéletesen eldöntött dolog, hogy a' polgárisodásnak minél magasb fokára emelkedik nemzet, minél több és nagyobb eredményeket fejt ki, annál izletesebben éldeli a' föld' minden kincseit is, és ekkép kétoldalú, összetett természeténél fogva, boldogságának sulya is annál nagyobb.

Lepergett már a' régi iskolák' azon tana, miszerint másokat vagy saját magunkat minden ok nélkül sanyargatni kellene, miszerint erény volna másoktól vagy minmagunktól megtagadni a' föld' javait. A' zavart eszmék ezen időszaka lefolyt, és elismert igazság' fényében áll jelenleg előttünk, hogy miután boldogság utáni vágy legvégsőbb irányunk, emberi hivatásunknak úgy felelünk meg leginkább, és ekkép természetünkhez képest a' tökélynek annál magasb lépcsőjére emelkedünk, az Istennek minél több mind lelki mind anyagi adományiban iparkodunk részesültetni embertársainkat, 's iparkodunk részesülni minmagunk is.

Fejtsük ki tehát az anyagnak is minden kéjeit tartózkodás nélkül, sőt részesüljünk 's részesültessünk másokat is azokban lehető legnagyobb változatban, hiszen ez által egye-

dül a nagy természet' törvényeit teljesítjük; csakhogy — 's itt az elválasztó határ — a' maradandónak, a' léleknek kifejtett gazdagságai szolgáljanak boldogságunk' alapjául, 's ne az anyagnak olly hamar elhervadó kincsei.

'S ha igaz, hogy Isten' adományit kifejteni és azokkal józanul élni nem egyéb 's éppen annyit teszen, mint emberi helyzetünknek megfelelni, mint Istent imádni; 's ha igaz hogy azon boldogságot, mellyre milétünknel fogva emelkedni képesek vagyunk, egyedül szellemi alapokra állítva érhetjük el, úgy üljünk ünnepet, 's áldjuk sorsunkat, mert a' szellemi legnagyobb boldogság, minden emberi szerencsének talpköve, tárva előttünk. Tárva, mert fiatal még a nép, 's mind inkább erőre virúl, mellynek tagjai vagyunk. 's így a' legnemesb, a' legdicsőbb dologban, egy nemzet felemelésében vehetünk munkás részt. Ha azonban azt gondoljuk, hogy illy felette szövevényes munkát nem ronthatunk el, mintha az el nem volna rontható; vagy ahhoz többé legkisebbé sem kellene járulnunk, mintha az már mint valami növény maga magátul nőne; vagy azon szánakozó hóbortosságban élünk, mikép minden összefüggés nélküli rögtönzések vagy sehol nem sikerült 's csak könyvekben létező kísérletek által fognók a' magyar nemzet' dicsőségét következtetni: akkor vagy éppen nincs, vagy ittas lázban van velünk.

Darabosan oda vetve már több ízben felszólalék illy hangon, drága Rokonok, mikép arra ébreszteném a' figyelmet, hogy hivatásunk nem csekélyebb, mint eredeti sajátságunkat kiképezve, a' világot egy új nemzettel gazdagítani meg, mit azonban csak kitűzött terv szerint érhetnénk el; de szavaim nem találtak nagy viszhangra. 'S ha tán némi kebel sejté is, mit rejt lelkem, úgy hiszem, ezek előtt is fel fogásom jobbára rejtély maradt. — Sokan nézeteimben egyedül a' képzelődő tehetségnek nyavalyás kinövéseit látták. azon hazai bajt, melly, fájdalom, annyi régi magyarnak örökségi tulajdona, vagy még többszer annyi fiatal magyarnak a sok olvasás és kevés emésztés utáni saját szerzeménye, mintha én a durva, mindenben hátra maradt, kivált lelki kifejlésben

pangó Ázsiának vadoniba akarnám visszarántani Európa' fejedező népét a' magyart, mintha én valami sajátági de hasztalan nimbusznak, valami képzelt javaknak elérése végett akarnám feláldozni mind azon hasznost, mind azon bizonyos jót, mit a' magyar kiképzettebb nemzetekkel surlódása által Európának tisztább legében már sajátjává tőn, már bir. — Mások pusztá fecsegésnek, hiú viszketegnek vevék illyféle kifakadásimat, mikép szokatlan ömledésekkel erős és különös 's még is semmit sem mondó 's így egy pártot sem sértő állításokkal 'Éljen' riadásokra gerjeszteni a' karzatot, lett volna minden czélzatom. Én azonban mind ezt nem akartam, és ha félre értetém, 's rejtélyesek valának nyilatkozásim vagy azokat olly nyomorult kutfőkből fakadóknak hitték sokan, mint érintém — tán magam vagyok legfőbb oka; mert ugyan miért nem szólottam világosan, minden lepleg nélkül tökéletesen kimerítőleg. Ezt azonban miért nem cselekedtem, megmondom; titok ne legyen többé köztünk, mert valóban itt van ideje Themistoclesként felkiáltani "Üssetek bár, de hallgassatok meg".

Mióta élek, kimondhatlan vágy létezik lelkemben, Magyarország' kifejtése, a' magyar nemzet' feldicsőítése él minden csepp véremben. Azon remény azonban, mikép nem csak költői képzelgés, de száraz felfogás szerint, lehetőségét sőt hihetőségét is látám feltámadás — és nemzeti újjászületésünknek, csak később, jöllehet már hosszú évek előtt derül bennem fel. Hideg, csallhatlan számok — mert nemzeti élet' symptomáinak is vannak csallhatlan számai — azt mutatják, hogy midőn Európának, vagy jobban mondva, a' civilisált világnak szinte minden népei elérték már tetőpontukat, 's vénülésnek indulnak, a' magyar népnek csak most derül hajnala, 's olly nyara, olly fénye fog bekövetkezni, a' millyent a' 24 órai ész, t. i. az ész' többsége csak távolról sem sejt, a' rozsdáiban elsúlyedett magyar nem is képzelhet, a' magyar sphaerából kiesett német-magyar pedig gúnykaczajjal illet, és a' millyent csak néhány lelki rokon, és fájdalom, vértünk' egyedül azon töredéke foghat fel, melly minden gyakorlati tapintat nélkül, örökké teoriákban

és szebb jövődében kalandozik, a' nélkül hogy hideg vérrel kiszámítani bírná: ezen szebb létre mikép lehetne jutni is, és ekkép nemzetünknek nem hasznosb, sőt ártalmasb, jóllehet méltóbb osztálya, mint az, melly az anyag' alacsonyágibul soha ki nem bontakozhatik. Minden jelenetek jövődő fényt mutatnak nemzetünknek, minek jövődülésére egyedül fontolgatás, más nemzetek' kifejlődésének ismerete és nemzetünkkel egybehasonlítása, és semmivel több jóslói tulajdon nem kell, mint előre megmondani, hogy

„A kisdéd Makkbul, ha nem romlott, idővel termő

Tölgyfa lesz, csak senki el ne gázolja”

mi 13 évvel ezelőtt első munkámnak vala jelszava. 'S így lön, hogy vagy 16 évvel ezelőtt, kimondhatlan 's több napi belső küzdelem után, 's csak akkor, mikor látám, hogy senki azon tán egy kissé magasb néző pontrul nem fogja fel nemzetünk állását mint én, vagy ha igen, nem mer, 's újraöntés helyett mindig csak nyomorult foltozás van napi renden, bizonyos órában — és soha el nem határozom magamat, ha egy nemes lény nem igéri, mikép ő fogna mellettem hű kebellet állani, midőn minden részekről félreértve, végkép egészen magamra volnék hagyva — megesküszöm magamnak, tehetségemben semmit, tiszta szándékomban, férfiúi szilárdságomban annál többet bizván, hogy miután világosan mutatkoznak lelkem előtt nem csak a' feltámadásnak, de nemzetünk' egykori nagy kifejthetőségének is legbizonyosb jelei, mindent el fognék követni, ha bár magam maradok is, ha bár vesznem kell is, mit e' kettős célnak elérésére cselekedni lelkem sugal. És akkor lépek, fejedelmemhez leghűbb 17 évi katonáskodás után, hátra maradó életemet a' hazának szentelyén, a' nyilvános élet' tövis-mezejére, 's itt meg kell vallanom — bocsássatok meg drága hazafiak, mert tudja az ég, ez nem hű elbizottság' szüleménye vala — azon komoly elhatározottsággal, hogy én fognám, ha senki más, nemzetünk' egykori fényének megvetni alapját, vagy legalább ezen célnak szentelni vég lihegéseimig földi pályám. A' nemzeti testben egy parány, alacsony helyen álló kapitány nem csekélyebbet

tűztem ki magamnak, valóban nem, jöllehet senki — 's remélem ez majd ki fog tűnni. — senki nem tekintte mélyebben a' szándéklott kivitelnek lehetlenséggel határos tömkelegébe, mint én. És ez mennyire igaz, 's én mennyire fogám fel kimondhatlan szövevényes körülményeink közt a' teendők sorát, és célaimhoz milly keserves utakon közelgeték, 's mi minden van még lelken, mind ezt most, és más alkalommal minden lepleg nélkül előadandom. Ítéljen itteni állításaimról a' jövődő, mellyel — 's félre minden túlszerénységgel, félre most, midőn mindenre még a' legellenségesb felfogásra is el kell szánva lenni — érzem, hogy földi pályám 's itt létem némileg egybeszőve van. Addig is azonban annyit mondhatok, és ezt eldönthetlen bizonyossággal mutathatom bé, hogy semmit sem tettem rögtönzéseként vagy pillanati felhevülés' következtében, de minden lépteim, mindem tetteim — habár lelkesedésem néha az egekbe ragadott — egy előre kiszámlált messzeható tervnek szüleményei. Vérem meggondolatlanul 's kitűzött elveimmal ellenkezőleg — bár, tudom, vajmi sokan hitték ezt — soha el nem ragadott; 's pedig, mert nem szenvedelemből léptem a' nyilvános élet' mezejére, de kötelességérzés utáni elszántságból, minthogy — és ki kell végkép ezt is kereken mondanom — véremnek felette kevesét tudtam szeretni becsülni több évvel ezelőtt, 's néhány lelkes barátimon 's hazánknak fiatal reményein kívül, általán véve a' magyar nemzetet inkább a' jövődőben szeretem, mint a' jelenben, azaz: általán véve inkább a' kifejlett magyart szeretem és becsülöm, a' millyen ő Isten segítségével lenni fog mint szeretem és becsülöm a' magyart, a' millyen nagy része még ma.

'S ugyan kérde, mutatott-e volna legkisebb körülményismeretet, legkisebb előrelátást — mellyekkel némileg birni szinte szerénység' megsértésével dicsekedem — ha azt, mit ma is kinosan 's csak azért cselekszem, mert honunkat veszélynek indulni látom, és ekkép minden tekinteteknek szünni kell, tiz, tizenöt évvel ezelőtt minden lépcső, minden hozzászoktatás nélkül egyszerre tárom fel? Tiz, tizenöt évvel ezelőtt, mikor magyar magnásnak legalább újabb korban férfias fellépte még olly divatkünti; mikor számos kormány' embere előtt a' honbálványzónak 's hű jobbágnak ugyanazonsága még aenigma volt? Ha akkor, midőn a' casinókat, a, lóversenyeket 's illyfélét tervezem, azt mondom: korántsem az végczélom, mikép társasági kellemeiteket neveljem, a lótenyésztést mozdítsam elő, 's így tovább, noha egy úttal mind ezeket is kifejteni felette hasznos, de azért még is csak mellékes tekintet; hanem fő célom az, hogy hazánk' erei központosuljanak; a' megyei, városi, magnási, nemesi, polgári, vallási, nemzeti 'sa't. különzések egy magasb célra olvadozzanak össze; az ember nem mindig czíme és állása, de mint ember belbecse után latoltassék; elmesurlódások által a' nemzeti legnagyobb kincs, a' kiképzett, előítélet nélküli emberi velő mindinkább növekedjék, 's kellő helyére emeltessék, mikép felébredjen a' közlélek, 's így erősb legyen a' haza, és dicsőbb a' fejedelmi szék. Ha mind ezt, 's illy 's még messzebb ható nézetimet dobra verem, 's mind azon gyümölcsöket előre prognosticálom, előre jóvondergetem, miket ezen intézvények 's általában hatásom eddigelé maguk után hoztak, 's miknek elmulthatatlanul és szoros tudományilag be kellett következniök: kérde, őszintén, átszökhetem-e mindazon korlátokon, mellyeket előmbé raknak; az annyiszor megcsalt és ekkép olly annyira bizodalmatlan magyar nem fordít-e nékem rögtön hátat; az elszigetelt Oligarcha pedig,

melly előtt minden elsőbbség halálos bűn, nem gyul-e haragra, hogy egy kilépett félig meddig eldorongolt kapitány ollyasmiről de még tervet is merészel koholgatni, mi neki a' magas hivatalban, vagy legalább a' magas képzelgésben levőnek soha eszébe nem jutott, de miről nem is álmodott; a' nagy tömeg viszont, melly mindig a' legközelebbi benyomásnak áldozatja, nem hangoztatja-e néhány 'Elmésditül' vezérelve a' minden sikeretlen erőlködésre olly igen illő 'Sokat akar a' szarka 'sa't.' gúnymondását; 's végre a' helyett, hogy most bár törött testtel, de lelki megelégedéssel tekinthetek vissza nem egészen hiába élt napjaimra, sőt némi egyéb munkálkodásim sikere mellett ablakaim alatt ülöm egy mind inkább fejledező szinte szövevényes tervem' ünnepét, melly miatt annyi sárral mocskoltatám, minek nem sokára szintűgy minden lepleg nélkül közlendem történetét, nem panganék-e szárnya-szegett én is a' hígvelejű javaslattevők' azon sorában, kiknek semmi nem sikerül; 's nem volnék-e én is — mint sok más megbukott tervező — arra szoritkozva, hogy saját felszínüségem leplezéseül a' kormány' utamba állására fogjam bajomat, vagy egy kis vigasztalás végett én is nagy lelkesedéssel hangoztassam a' hazai nótát: "Minden elveszett már Mohácsnál 'sa't."

Közdolgokbai avatkozásom nem volt alkalmi darab rövid jelenése, mint mikor színpadon hal meg honáért a' hős, és fél órával később jó izűn vacsorál; nem azon bohózatok, vagy is inkább azon dráma' egyike, hol a' felébredt magyar 'neki rohan', tulajdonkép nem tudja, minek; elsüti pistolyát, szinte nem tudja tulajdonkép, mire; és ekkép nyert babér-koszorúin már felhőkbe repül, vagy ismét Bécs — — — vagy alvásnak indul. Sem nem volt a' magyar közélet' mezejére léptem valami hirtelen véletlennek következése, vagy bizonyos dagálynak munkálódása, melly engem akaratom ellen odébb sodor, vagy végkép a' megbántott hiúságnak és ekkép valami keserűségnek szüleménye. Nem, illy szerepeket nem játszám, 's illy kútfőkből nem vevé eredetét munkásságom; nem, mert ennek vallásos magambatérés 's földi állásom' megismerése'

következtében egyedül lélekismeretem' azon szózatja szolgált alapúl: hogy ha a' magyar kiváltságos fő nemes, birtokkal, meglehetősen fővel és ép tenyérrel ellátva, irigylésre méltó helyzetében nem tesz a' hazáért semmit, de kötelességének teljesítése helyett sülyedni engedi véré, sőt annak sülyesztésében még maga is veszen részt, hogy akkor isten és ember előtt nincs joga a' kormányban vagy népben találni hibát; 's ekkép ha elhal a nemzet, számúzetik a' szabadság, az főkép ő bűne.

Igen jól tartom emlékezetemben és tartám mindig — bár tennék mások is — hogy 'nincs vétkebb elfogultság, 's melly több földi bajnak volna kűtfeje, mint másokat vezetni akarni ahhoz kívántató tulajdon nélkül.' — Lélekismeretem azon sugalását tehát, mellynél fogva szüntelen hangzott belsőmben "Ha nem te, miért más" korántsem oda magyarázám, mintha nekem valami vezető szerep jutott volna osztályrészü, Isten mentsen, de hideg megfontolás 's férfiu érett elhatározás utáni kis közéleti pályámat olly hangulatban kezdém meg, mint mikor hajótörésnek induló szerencsétlen család' megmentése végett, látván hogy másunnan jobb segítség nem jó, erejében nem, de egyedül tiszta szándékában bizó hajós ül gyenge csolnakára.

Becsületesen közlegénykedni vala czélom, 's mindenek előtt azon lidérczet eloszlatni, mellyet a' félénk látni képzelt, a' gaz pedig mint valóban létezót hirdetett, 's mellyről száz árnyéklatokban meg nem szünőleg folyt a' mese; azon lidérczet eloszlatni, miszerint ide lent sokan mindig szívtelen combinatiokat láttak Bécsben forralni a' magyar ellen, mintha őt olvasztgatni, rabigára fűzni volna a' terv; oda fent viszont nem kevesebben a' legkisebb élet' jeleiben is bűnös czimborságot birtak szemlélni csak, sőt még elszakadási, elválási eszmét is; mihezképest, jöllehet szüntelen felszólítánk egymást kölcsönös bizodalomra, 's magunkat és a' világot e' tekintetben szinte kölcsönösen számtalanul már rászédénk, általános bizodalomunk, a' millyennek t. i. alkotmányos kormány és alkotmányos nemzet közt lenni kellene, vesénk' legelrejtettebb redőiben egymás iránt még sem volt. — Mint

házasági összeköttetésben, hol mind a' két rész olly tulajdonokkal bír, mikép felette boldog lehetne az "Unio", de az a' részek' véralakati különbségei miatt még sem egészen az, csudákat mivelhet az emberséges barát, habár nagy köszönetet beleavatkozási után rendszerint nem arat is: úgy, hittem és hiszem most is, fognék én, mindent fontolóra véve legtöbb igazi hasznót hajthatni, nem ám magamnak, de mind hazámnak mind fejedelmeknek, ha becsületes barátként oda fent, habár az nem tetszenék is, száz árnyéklatban mindig azon themán indulnék, hogy a' nemzeti erő' kifejlődése korántsem láz sőt örvendetes jel; ide lent viszont azt pengetném külön változatokban szüntelen, bár tetszenék bár ne, mikép a' kormány, ha mindenben nem találná is el mindig a' czélt, azért szándéka még sem volna rossz. — A' nemzeti mind szellemi mind anyagi gazdagságot, itt ott lappangó 's eldöröglt erőnek egy egy czélra egyesülő varázsa által előmozdítani, vala fő eszmém. 'S mintán a' fő és nemesi rendek' elkorcsultában véltem látni nemzetünk' legnagyobb baját, annak örültem leginkább, hogy Isten éppen ezen sorra kegyeskedett mély bölcsességében állítani, 's nem azért, mikép ezen osztályt szinte korcs és kötelességet felejtő személyekkel szaporítsam sőt még grófi czimem vagy kamarás kulcsomtól fel is fuvalkodjam, hanem hogy mint rokon 's ugyanazon színű vagy inkább ugyanazon egy soron álló, nagyobb sikerrel hathassak nemzeti családunk' ezen leghatalmasb és aránylag még is leghátramaradtabb részére; nagyobb sikerrel mondom, minthogy gyakorlatilag eldönthetlen igazság marad az, hogy habár fáj is a' megérdemlett gúny és a' méltó leczkézés, azt még is inkább tűrjük, és makacs fejességre nem olly könnyen fájunk, ha magunkhoz hasonlóktól vagy magasb állásuaktól 's nem idegenektől vagy éppen alulról nyujtatik az; és így támadának, az időhez 's körülményekhez alkalmazva — mennyire birta tehetségem — majd csipősb, majd engesztelőbb nyomtatványim. Munkássági körömet a' messze jövődöbe tűztem, minthogy bármily sokszor voltam is közel — előmenetelünk' csiga-haladását tapasztalván — béketűretlenségemben

bőrömből pattanni. mindig volt valami bennem, mi nemzeti sülyedésünket ollyannak szemlélteté, melyből mint lassú nyavalából ismét csak lassan lehetne kiemelkedni, 's ekkép lelkem' parancsára, ha kellett, mindig hallgatott a' vér. — A' hazafiságot, a' nagylelkűséget mindenütt erőm szerint ki-tüntetém, de melléje rendszerint egy kis számolást is ragasz-tottam, és azon igen egyszerű okbul, mert méltányos enged-ményekre ohajtam lassanként csábitgatni kiváltságos rokonimat. Már ha azt mondom: milly hasznos a' "do ut des"-nek themáján a' czélszerű engedmény, miszerint már a' pusztá jó számolás is parancsolja illyesek' minél előbbi eszközzését; úgy hiszem nem cselekszem czélszerűleg, mert 'nyilvánban' egyedül haszonért nem teszen semmit sok magyar; ha ellenben egye-dül a' nagylelkű tettről, az emberi kötelességekről, a' halhat-lanságrul szólok, úgy tartom, megint nem teszek emberismere-tileg, minthogy szinte sok hazámfia szintúgy nem teszen semmit, ha 'magányban' nem érez egy kis hasznót; 's így ollykor a' leghasznosbra is adni egy kis halhatatlansági köntöst, koránt-sem árt. Közleményeim darabosak valának 's természetesen, mert az olly számtalan legsürgetőbben tenni valók' sorát, kivált középszerű tehetségemhez képest, valóban nehéz volt, következetes összefüggésben adni elő; 's még azért is, mert nem tartám tanácsosnak, a' bennem tökéletes egyhangzásban levő — jó vagy rossz, az más kérdés, de minden esetre töké-letes egyhangzásban levő — tervvel, roskadó hazánkba úgy szólván kapustul rohanni be. Későbbben azonban — mint tudva van — nagyobb rendszerrel lépek fel, 's maig az eddigelé általánosan előadottakat bizonyosan részletesen, és alkalma-zási tekintetben fejtem vala már ki egy egészen be végzett systemára: ha részint felülről szárnyam nem szegetik, mi azonban nem lett volna legnagyobb baj, mert haladási tekin-tetben lábaimmal iparkodtam volna pótolgatni megperzselt tollaim' rüperejét; részint, ha nem jó hazai mozgonyunk, aka-rom hinni, legjobb akaratbul folyó, de felfogásom szerint vajmi rosszul fékezett tulhévtől hajtva, olly rendetlen mozgásba, mikép minden combinatioimbul kiforgatva magamon tul érze-

ném dagadozni — mert elsodorni nem engedém magam — a' felbőszült árt. Már most mint elért, hátra hagyott, szemből vesztett, természetesen mindent hátulról nézek csak, és ez emberi gyarlóságomhoz képest, megvallom, nem jól esik; de hazai lelkesedésemnél fogva — mellynek ki mindent alárendelni nem tud, fekügyék le — ezen kis hiúságsértésből csak hamar kigyógyulok, sőt véremnek a' csigáéval éppen ellenkező mivoltához képest felette nagy kedvem jó a' sebesebben haladó lobogók után iramlani; miután nincs itt szó, ki legyen első, ki második, hajtsa csak kiki tátosát, mint párduczos eldődinknek vad raja, ereje és sarkantyújának hosszasága szerint, hogy így minél előbb éressék el az ígéret hona. — De az ötvenhez közeli és jóllehet bizony csak közönséges velőm, mellyet azonban hála az Istennek, sem a' honi iskolának 's a' szajkókénti betanulásnak emésztetlen zagyaléka, sem a' korai szerelmek 's efféléknek bünei, természet-adta fogékonyságából nem vetkeztettek ki, nyilván azt mutatá, és azt mutatta szinte bécsi és magyarországi helyzet- és körülmény-ismeretem is, hogy Magyarországnak göröngyös útain a' közbirodalom' annyi régi választófalai közt ott sötétben, itt ködben, olyféle hosszú sarkantyukat, mint a' millyenek — mint mondják 's én szívesen hiszem — Kupáru! szállottak reánk, 's most egyedül óságbuváraink' gyűjteményeibe valók, használni, nem vezet célhoz. Ezek helyett tehát ólmot kötöttem lábaimra, nehogy engemet is ezen olly nehezen korlátolható 's engedelmeskedni olly keveset szerető magyar vér elragadjon. — Tudtam ugyan, hogy ezen gyorsabb iramlás, ha abban néhány egyes kitöri is nyakát, az egész nem nagy veszélybe fogná hozni, ha t. i. magára hagyatik a' dolog, minthogy még korántsem volt akkor, sőt ma sincs még bevégezve nemzeti életünknek szalmatüzi és egymásnak útba állási idő-, legyen szabad mondani: gyermekszaka; 's hogy ekkép valamelly általános combinatio, nálunk még lehetetlen. De miután tudtam, milly sebességgel látszik még messziről hazai erőművünk forogni — 's itt furcsa: a' távolság ellentétben áll a' magassággal, minthogy magas helyről, mint például

szent István' tornyáru minden kisebbnek látszik — és tudtam azt is, milly félénkké válik könnyen négy falai közt a politikának némi tanára, 's mennyire zavarja néha össze a' fejledező élet' egy kissé kicsapongóbb pezsgőseit valami nyavapai lázzal; buba merült, a' legszomorúbb elősejditések által összezsugorult keblem. — Mennyit szenvedtem ezen kínos időszakban, milly sorvasztó bú rágódott lankadó éltelen, azt csak az ég tudja és én. Tisztán állott lelkem előtt némi nagy hazafinak erényteljes szándoka, 's egyedül nemzetünk' nagyságára czélzó férfias küzdése; de egyszersmind nem csekélyebb világban látám azt is, hogy mind ezen szép törekvés, 'heterogen' egybeköttetésünknel fogva, miután olly hosszú álmokórságban feküdt honunk, mint bűnös és ekkép tiltott vágyoknak kifakadása fogna tekintetni, 's így mint boszantói negéd végre tán meg is boszultatni. Felemeltem a' leghűbb barátság őszinte szavát, iparkodtam megmutatni, mikép a' legjobb sem volna maga ideje előtt jó, de mind hiába; szintűgy szólék fel jobbagyi hűségem érzetében, hogy a' hazánkra derülő bíbor nem volna egyéb, mint nemzeti újjászületésünk' hajnala, de szinte hatástalan; sőt miután az egyik rész csupán félénknek tartott, a' másik bennem viszont semmit, mint egyedül álорczás czimborát szemlélni vélt — és innen azon kétes világ, mellyben olly sokszor nyomorgék — holott nem félénkség, de azon bizonyosság tartott vissza, mikép az igen is gyenge jégen korcsolyázók okvetetlen be fognának törni, a' kormányrúdhöz közel álló útmutatóknak pedig nálamnál senki tisztább lélekkel meg nem mondá az igaz szót, hitelem mind oda fent mind ide lent naprul napra csökkent, míg végre — mert egynek themája után sem akarok indulni, egynek zászlója alá sem akarok állani, sőt a' helyett hogy itt is dicsérnék, ott is dicsérnék, mint sokan felette ügyesen és felette hasznosan, itt is gáncsolok, ott is gáncsolok — politikai helyzetem, betűszerint, két pad közti lón. Lelkemnek legtisztább vágyaihoz képest, 's látván, hogy a' korlátlan buzgalom és a' vak szenvedély kettészakadásig fognák elágaztatni a' részeket, 's én félreismert 's eléggé nem méltatott,

vagy kibékítő tulajdonokkal eléggé el nem látott, a' bekövetkezendő bajoknak elejét venni semmi mód nem bírnám — 's pedig milly könnyű lett volna mindent a' legüdvösebb vágásba hozni — megvallom, felette kinosan esett az illyféle két szék közti helyzet, 's okvetlen minden erőmből kivetkeztet, ha nem tart fen azon öntudat, a' hányt vetett embernek azon egyedüli biztos horgonya, melly míg ketté nem törik, soha nem sülyed el méltósága, mikép annál több okot leltem belsőmben magammal megelégedésre 's önbecsülésre, minél nagyobb becsmérléssel sőt megvetéssel fordultak tőlem a' tulságoknak 's innenségeknek hősei 's hősnői. — Eltiporni magamat illy öntudattal tehát nem engedem, sőt bajnoki elszánással vágok ide, vágok oda, természet szerint jobbadán négy szem közt, nehogy a' hiúságon ejtett sebek a' nagyobb 'nyilvánosság' által szinte nagyobb ingerültségbe jöjjenek. Napjaim ezen foglalatosság közt azonban minden haszon nélkül kelnek 's alkonyodnak, 's ha vala bennük rám nézve mulatság — ha t. i. illy különös időtöltést mulatságnak nevezhetünk, 's van benne mit nevetni — az egyedül az volt, hogy végkép, miután mind a' két rész kitiltott szenvedélyes tanácsának titkaibul, majd a' nyugoti majd a' keleti szelektől csapkodva, mint lapta szüntelen a' levegőben — jöllehet nem a' legrosszabban — érzem magamat lebegtetni. Elszánásnál, béketűrésnél, 's mindent a' mennyei gondviselésnek átengedésnél egyéb most nem marad hátra. — És így lön, hogy a' mineműségén túl csigázott erőműnek kibiccenései lassú rendbehozás helyett, némi rugók' rögtöni megszibbasztása, és némi szelelők' elhirtelenkedett becsukása következtében még nagyobb biczegésekre fajultak. Vagy más szavakkal: a' helyett, hogy az akkori tanácsadók és az akkori hatalmasok a' Magyarországbán fejledező erőknél kormányrudját fogták volna erős kezeikbe — mi éppen nem annyit teszen — és itt kérek: 'figyelmet' — mint azt követelni, hogy magok a' kormányok legyenek a' nemzeti mozgalmak' indítói — homlokegyenest állván az idő' árjának kicsapongásai ellen, ezeket, jöllehet ideig óráig elnyomák, elvégre még magasbra emelék, 's mi több, irántuk köz sympathiát gerjesztének. Nagy,

noha néma forrongásba jön most a' hon, és így pang. erőltetett állásban sokáig teli a' legkönnyebben lángra lobbanó ingerültséggel, míg súlyos aggodalmak közt végkép ránk virad az 1839-iki országgyűlés.

A' szenvedelmeket csillapítani, a' történeteket felejtetni, a' fejedelmi tekintet koczkáztatása nélkül kibékíteni a' részeket, ez volt most a' fő feladat. Szövevényes súlyos tisz, és azon régi igazságnak új meg új bizonyága, mikép több száz bölcs alig bírja; rendbehozni mind azt, mit egy szerencsétlen apostol, kire a' Pálfordulás' napja nem világita még, vakbuzgalmában elmecsevit. Sötét felhő borong a' magyarnak olly ritkán tiszta és annyi zivatarral telt egén, és sok becsületes kebel eped, latván, a' szenvedélyek' árján milly nehezen tör keresztül magának útát az ész. Majd esztendeig foly a' gyűlés, s' néha olly ingerültségre emelkedik, mikép jó végében még a' legvermesb sem bizik, 's bizony nem minden ok nélkül; mert egy részről aggasztólag mutatkoznak több ízben és mindig nevekedve egy tökéletes lobba indulásnak éppen azon symptomái, melyek a' francia forradalomnak is előzvényei valának, a' karzatoknak, a' hallgatónak t. i. azon parancsoló felhevülése, melly a' lehető legnagyobb egyes hatalomnak is daczol, minthogy korlátlan szenvedelemtől hajtva, mint felbőszült szelvész mindent maga előtt lerombol. — 'S nyuljunk kebleinkbe, 's tagadjuk ha merjük, nem indulánk-e gyors léptekkel azon pont fele, mellyre a' convent' szónokai felkenyszerítve csak úgy birtak hatni, ha, mint árverésen, féktelen beszédek által túlhaladnak egymást, 's végkép köztük az lon a' napnak hőse, ki legnagyobb erőszaknak vala apostola. Szikra, kezdet volt meg az egész, igaz: de azért sok tiszta fő, melly magát csalni nem tudta, hogy valamin az egyszer erőre kapott láng csak akkor laukad, mikor már mindent megemesztett: úgy ter a' megfontolás' ideje is csak akkor vissza, mikor a' minden fekből kitört szenvedelem magasbra fajulni többé már nem bír: sok illyes fő nem esekely belső gyötrelennel kerde már magában, ugyan hol fogna végződni, hol lenne határt mindez? Más részről nem tapasztaltuk-e bús

kebellet, milly óriási hatása van egy kis fénynek sok magyarra, 's milly könnyen szédelg veleje soknak a' legkisebb felmagasztalástul is. — Illy körülmények közt igazainkat szeplőtelen minőségükbe visszahelyezni, és a' jelenkor' olly sürgető kívánatinak czélszerűleg megfelelni, a' féltékenységek 's személyes érdekeknek annyi 's olly külön árnyékatai közt a' nélkül, hogy egy vagy más részről kettépattanásig vonassék meg a' húr: ez vala azon kigázolhatlan tömkeleg, melyből menekedni mindegyik kívánt, sok jeles fő buzgott, utolsó pillanatig azonban őszintén bizony csak felette kevés remélt. 'S im, mint mikor valami zsarnoktul rég fékezett 's néma félelemben tartott nép, melynek elkülönözve egyike sem mer, szerencsés véletlentül vezérelve egyszerre, egy szívvél, egy lélekkel töri ketté lánczait és szabad: úgy harsogtatják a' legjobb fők, mint isteni szikrátul ihletve, egyszerre egy szívvél, egy lélekkel "Ennél tovább ne." 'S meg van mentve a' hon, 's feldicsőítve a' király! — Megmentve pedig azért, mert ha ezen '*Nec plus ultrat*', ezen '*Ennél ne továbbat*', hazánk' leghűbb fiai, legjobb fejei egy szívvél egy lélekkel egyszerre ki nem mondják, ugyan — nyuljunk belsőkbe — hová vezet nálunk eddigelé a' népszerűségnek sokaknál valóban már rákényszerített hajhászata, 's milly zavart körülmények között vagyunk ma? 's melly '*Nec plus ultrat*' mert más nemzetek nem mondták illő időben ki — nézzük a' külföldet — vérpatakokkal vásároltatott meg náluk mind az, mit nekünk, ha hiába nem folytak le előttünk az emberi kifejlésnek minden eseményei, ingyen kellene, ingyen lehetne, kimondhatlanul szebb alakokban sajátunkká tenni.

Országgyűlésünknek végszaka, nemzetünk' ezen elhatározó pillanatának olly üdvös békövetkezése, az idők' hosszú folyamának azon pillanatihoz tartozik-e, mint például Párisnak a' szövetségesek általi legelső bevétele, mikor a' földi dolgok úgy annyira bonyolodnak egybe, mikép emberek' befolyása nem nyom sokat többé, és az istenek' közvetlen beavatkozása veszi kezdetét legott, kérdés ugyan; de én erősen hiszem: igen. Voltam mind az egyik, mind a' másik nagy

t. i. mint elszigetelt, nem is képzelhető 'valami' minden anyagi 's szellemi egybeköttetés nélkül a' nagy természetnek egyedül mi volnánk számkivetettjei, minden összeköttetés nélküli lényei.

Ákár mondják tehát: földre szálltak az istenek, láthatatlan hatalmak vezetnek, vagy ez a' csillagokban, az a' sors' nagy könyvében van írva, az mindegy; de annyi bizonyos, hogy magasb szellemi egybefüggés nélkül olly kevésbé létezik, olly kevésbé létezhetik földi tekénk' szellemi része, bár szemeink előtt láthatatlanul is, valamint anyagi része minden bizonynyal sőt láthatólag függ össze a' véghetetlen egyetemnek anyagival.

Mennél inkább folynak pedig láthatatlan lények valamelly népnek sorsára bé, annál fiatalabb azon nép, 's ennél nemzetekre nézve nagyobb fiatalsági symptoma nincs; minthogy két kalauzt adtak az istenek az emberi nemnek, 'Nemtót' és 'Értelmet', 's minél kevesebbé van ez a' gyermekkor' szakában kifejtve még, annál többszer nyújt segédkezet amaz.

'S itt mennyire mutatkozik a' nép-szójárások' olykor bár nem is sejtett, ritkán méltatott, és néha még is olly mély értelme. — A' magyarok istenére hivatkozunk minden bajainkban, és ő fogja mindig, ha most már enyelegve említjük is ezt, elrendelni dolgainkat, ha mi azokkal nem birunk többé. 'S kérdem — üssük csak fel évrázaink' lapjait — azt hisszük, minden babonáskodást és efféle ábrándokat félretéve: nemzetiségünket, szabadságunkat, alkotmányos állásunkat ennyi századokig annyira mennyire fentartjuk-e mi egy maroknyi nép, nem tán elszigetelve valami magas hegyekben, de ki a' síkra állítva nagy és egészen más elemben létező nemzetek közé, ha nem könyörül annyiszor a' hányszor nemzeti nemtónk, a' 'magyarok' istene' szegény fejünkön? 'S azt hisszük: nem súlyedünk-e már régóta el, mi olly felette ügyetlen hajósok, ha földinél erősb kéz néha nem ragadja meg gyenge bárkánk kormányrudját, 's tengerzivatarjaink, annyi szirtek és sziklák, 's öröki meghasonlásaink közt valami magasb láthatatlan hatalom nem ment meg hajótöréstől minduntalan? Már

egyedül a' hideg, szenvedelem nélküli értelmet kellene venni kalauzul, nehogy minden útmutató nélkül ingadozzon: ez a' nagy kérdés, és szintén egy nép-közmondásra emlékeztet, mely szerint az istenek is megúnják végkép lábaikon állani soha nem tudó soha nem akaró népek' pártolását.

De e' tekintetben is egészen új időszak derül hazánkra az utolsó országgyűlés óta. El van döntve, hogy haladnunk kell, 's megsemmisítve azon pompás jóllehet értelem nélküli szójárásnak, vagy némieknél tán igen is mély értelmű machiavelli cselnek varázsa, előmenetelünk' ezen legátkozottabb gátja, miszerint a' "dicső (!) magyar alkotmánynak épületéből egy morzsát sem kellene megrendíteni, nehogy romba düljön az egész"; mely varázs. ha még jokor de már szinte utolsó pillanatban ketté nem töretik, 's itt is ott is czélszerű javítás. rögtön nem tétetik, okvetlen pusztulásnak indul a' — nem bánom — dicső, de tökéletes kijavítást legsürgetőbben azért megkívánó építmény, mert már olly igen régóta dicső (!) vagy — és e' tekintetben hála Isten soha rá nem szedtek — ollyféle javítást nyer a' régi vár, mint Páris, hol, ha igazán várrá válik, mit még soha el nem hihetek. az ágyú' szája nem sokára vigyázzunk csak — alkalmasint bé- nem kifelé áll. De mi több: el látszik határozva lenni, hogy nem 24 órai felfogásokként fognak a' hazai hajó' repedékei betömetni ezentul. míg az alatt ujak és ujak támadnak szüntelen — egy szakadatlan foltozás és mázolás —: sem nem fog egy tökéletes rendszer. az annyiszor hallott "Systematice, systematice" tana szerint az országgyűlésen in pleno több száz szónok' ékes szözlásai (!) közt felvételni, de e' helyett kevesebbek által fog 'előleges és elégséges' surlódások után valami tökéletes rendszer készülni, 's végkép részletenként a' sokak-tul megvizsgáltatni, helybenhagyatni, javítatni, felrevettetni 's a' t.: 's mi még több: hatalmasak. a' királyi székhez közel állók lépnek hazánk' legjobbjaitul üdvözölve a' nemzetiség' és alkotmány' szent mezejére, és ekkép - - minden hiúság nélkül legyen mondva, de hiszem valóban félig meddig úgy volt — nem vagyunk ezentul mi néhányan alacsony állás-

ban közlegénykedők kénytelenek, nemzetiség' és alkotmány' dolgában, dagály és orkán ellen, úgy szólván horatius-cocleskedni erőnk' fogytáig, de végkép olly önálló egész testületektől hordozott zászlók után indulhatunk — 's úgy látszik, mintha a' kormány nem volna attul idegen, minket egy kissé saját szárnyainkra hagyni — mellyeket sem a' nyugoti sem a' keleti szél egyenes állásukból ki nem forgat. 'S mi mind ezeknél még sokkal több: hazánk' néhány leghűbb, de egyzersmind legegészségesb velejű fiai — mi fájdalom, nem mindig találtaik egybeházasítva — felfogván nemzeti létünk' diagnosisának most egészen megváltozott, sőt egészen ellenkező létét, bátran kimondák, és e' szerint cselekednek is, hogy az agitationak szüksége ideig óráig megszűnt, minthogy már jó indulóban van a' hazai nagy erőműv, 's ekkép most honunk' kifejlődését tekintve nem a' szónoklati babérokat szomjazó hév, nem az 'éljen' hajhászata, de a' mindennapi rendes hangyamunka van a' teendők során.

Teremtőm! Milly kéjérzés, hogy mind ezeket elérni engedéd. Férfikorra látom lépni azon nemzeti családot, mellynek noha csekély de hű tagja vagyok. Láthatatlan hatalmak pártolták eddig kisdéd korú honunkat, 's mielőtt még késő volt, felemelék előttünk a' fátyolt, melly mögött nemzeti elsüllyedésünk' szégyenteli képe mutatkozott. És még elég erősek, elég nemesszívűek valánk, magunkba térve elaljasodásunkon pirulhatnunk. Kettétörtük az elfogultságok bilincseit, és midőn az egész természet kezd előnkbe mosolygani, élünk ismét az emberiségnek feldicsőítésére, egy újjászületett nép. — A' véletlen' koczka-negédjeinek sem adjuk át ezentul jövődönk' gyeplőt, minthogy fejledező férfikorunkban egyedül az értelem lehet vezetők; de más nemzetek' bukásain okulva, más nemzetek' tapasztalásit felkicselve, olcsó áron sőt ingyen iparkodunk — 's legroszabb esetben ezért megküzdünk — emelkedni oda, hová az előttünk tapintgatók csak felette drágán vagy éppen nem, vagy csak félig meddig jutottak. — És így remélhetni, hogy nemzeti kifejlődésünkben nem szökünk — mint más előbbi tapasztalás után nem indulhatott

nemzetek — egy tulságbul a' másikba, álombul pajzán viszetegségbe, lethargiából agyafurt dühösségbe, de jól megindított honi mozgonyunk megakadás vagy túlgyorsalkodás és tökéletes lepergés helyett, rendesen, biztosan, és csak lassanként fog forogni és emelkedni olly sebességre, millyen az élet' minden javai közt felvihető a' magyar nemzet ütereje. — Elérve azonban koránt sincs még minden, sőt a' legtöbb tennivaló még teendő. Meg van azonban végkép téve egy jó, egy nagyszerű kezdet; 's azért örök hála néked Egek' ura, 's szerencse rád, oh fiatal magyar nép, te lelkes keleti raj!

És illy hangulatban dagadozott mellem a' mult országgyűlés óta eddigelé soha nem érzett kéjektől, és olly magasra állítám nemzeti ujjászületésünk' tekintetében, annak 'határvonalkénti' bevégzését — noha nékem arra alig vala befolyásom. 's minden részekről kerülgetve köz emberi érzelmek szerint inkább megbántva lehetett volna hiúságom — mikép azelőtt jóllehet fiatalabb, egészségesb és annyi reményekkel dus, rendszerint holtnak 's csak kivételként látam nemzetünket élőnek; az országgyűlés óta viszont bár annyiban törött reményű levék, megint biztos életünk' képe fénylik előttem rendszerint, 's a' hiú csalódás' gyötrelmeit érzem kivételként. 'S ha voltak aggodalmim, azok könnyű felhökként csak szaporán eltűnő árnyékot vetének olly szép reményim' sugáira. Fenmaradt t. i. nemzeti kifejlődésünk' e' rendes vágásba tétele után bizonyos tulzó rész, melly, tudja Isten, hiúságbul-e, vagy mert nem sült el neki a' vezéri szerep, vagy Lamennais-i — akarom hiinni — őszinte mámortul ostorozva, vagy végkép az üressé vált erszénynek hazafiságba takargatása, és tán annak egy 'csendes kis forradalom' által ismételt betöltése végett, mindent elkövetett majd nyilvánban majd suttonban azon elokelők' homályba tételére és tiszta szándékuk' gyanúba hozatalára, mit csak elkövethetett, kiknek felsőbbségét el nem viselheté, vagy kiknek mély nézeteit fel nem fogván, mint ügyetlen barát, vagy inkább a' búvesznek egészen ki nem tanult aprodja valami rendes világ fentartása helyett szent vagy bal hevében hazat gyujtani indul, vagy végkép mert azt gondolta a' szoban levő tulzó résznek al osztálya: 'A' leghatalmasbat is megörli a' sok főreg', és így egy kis emberi vel vel is, bar mennyi isteni szikrat rejtene "gotta carat bupit" — "gotta carat bupit", mi is tan csak elvégezzük, — így hátan midőn senkiben mar nem bizik többé a' felforrt — "gotta carat bupit" — mint var had kisebb meg kisebb testületekbe

szakadoz a' nemzet, "*accidit in puncto quod non speratur in anno*" azaz minden akadály nélkül kényünk kedvünk szerint aratgathatunk a' nagy homályban, és "*grata superveniet, quae non sperabitur, hora*" 'sat.

Nem csekély aggodalmat szült bennem ezen jóllehet külön árnyéklatú, de még is egy célra, a' nemzeti érdekek' 's erő' elosztására munkáló szándék nélküli és szándékteli töredék; valóban nem csekélyet, mert hiszen közismeretű dolog, és a' legfelületesb ujoncz előtt sem titok vagy legalább nem kellene titoknak lenni, milly könnyű, homályba állítani a' legfényesbet is. milly csekély mesterség kell ahhoz, bémocskolni még a' legszentebbet is; milly nehéz viszont, milly közel áll szinte a' lehetetlenhez, szeplőtlen megóvni jó hír- 's nevét forradalmi időkben akárkinek 's kivált annak, ki magát mint lelketlen törzsök a' felbőszült szenvedelmek' árjátul ide 's tova hanyatni nem engedi, vagy kiben valami a' selejteket mindig olly annyira sértő felsőbbség, bármilly szerényen is, fényledez.

Aggodalmim' borúi azonban lassanként ismét legszebb reményre derültek; minthogy az érintett tulzó hősöknek erőlködéseit, a' mindennap fejledező értelmi súly és közvélemény között, olly sikernélkülieknek tapasztalám, mikép külön hajlamaik. árnyékataik 's irányzataik által úgy is elkülönözve, azt hittem, csak hamar végkép ki fognának fáradni 's dűlni, 's részt magukba, részint előbbi sötétségükbe visszavonulva azoknak hagyni szabad pályát, kik körül már abban állapotott meg a' közvélemény, hogy csakugyan kitünőbb vezéri tulajdonokkal volnának ellátva, mint ők, 'S így lón; mert szavaik legkisebb hatás nélkül hangzának el, rágalmaik ha valakit, egyedül saját személyeiket mocskolák be, késük pedig mindenbe. akármibe fognak is, kivétel nélkül belétört.

Tökéletes tisztának mutatkozik hazánk' ege megint minél fogva a' legszebb reményekre melegszik keblem ismét. 'S annyira élelem ezen szép tiszta csendes nyári napok' sugárit, mellyek habár nem nagy pompával is, szintolly jóltevéleg hatnak mindinkább lábadozó, olly hosszú nyavalyából visszatérő nemzeti testünk' erősítésére, mint az anyagi napnak sugári

is legbiztosabban, jóllehet titkos csudák által érlelik a' buzát; annyira éldelem, mondom, ezen szép nyári napokat, hogy még anyagi részem is javul: tisztul a' máj, tisztulnak a' vesék; 's elannyira, mikép hazánknak minden ingadozás nélküli átvarázslata egy elkopott félig meddig feudális, félig meddig alkotmányos szövetségéből emberhez illő minden álfénytől kitisztult képviseleti rendszerre, minden ingadozás nélküli átvarázslata mondom — egy kimondhatatlan szép 's epedő merengéseimben ezelőtt többször sejtett kép — már már legnagyobb tisztaságban áll előttem, és én örömtől, elragadtatástul magamba alig férve, majd csak hogy ki nem tárom az egész nagy természet előtt, tán mint a' marathoni diadal' hírét vivő bajnok, ő sebtől, én örömkéjtől összeroskadva "Meg van nyerve a' nagy csata, el van érve a' nemes cél!" És mind az, mit hosszú évek' során keresztül hordok keblemben néha annyi kéjek, igaz, de rendszerint olly kimondhatatlan keserű kínok közt, egészen felfogva tán senkitől, félreértve annyitól, nemzetem' leghatalmasbjaitól, mind az, mit évekig némán tűnök, 's mit magammal panaszlak a' sirba vinni vélék, mind az felcsordultig áradó lellem' fenekéből a' legédesb kéjekre; 's már nem vagyok örömömnök ura, már kitörök, midőn az élet' annyi keserű iskoláin keresztül ment éveim sora, a' tapasztalásnak ámitás nélküli szelleme belsőmben így zengedezteti intő szavát: csendülj le felhevült vér 's térj nyugalomra olvadozó szív, ne rontsád, te olly sokszor balgagatagul számoló, pillanati kéjért hosszú jövődönök örömteli napjait; de te ész lépj parancsnoki székedbe, 's intsed az érzelmek' árjait fékre, türelemre.

'S magamba térek, nem könnyen ugyan, mert valósítva látni már megnyert diadalunk, nemzeti újjászületésünk után, bonyolodott állapotunknak még átmenetelét is, 's ingadozás nélküli átmenetelét, mi éltem' legjobb részének nem vala csekélyebb feladata, mint akármi egyéb, egy mindenkinek lehető legigazságosb 's ekkép leghasznosb rendszerre, 's így valósítva látni reményeim' legvakmerőbbikét,

elérve a' nemzeti két nagy érdeket, fajtánk és alkotmányunk' felvirágzását minden köny, minden emberi áldozat nélkül; ezen kép annyi örömtől, annyi kéjtől árasztja olly sok évig összezsúgorodott 's kéjre öröme csak későbbi időkben tágult keblemet, mikép ha szinte nem állítja előmbé, de nem a' felhevült, engedelmeskedni nem tudó hanem a' hideg vér azt is, hogy mind ez még 'nincs', hanem csak 'lehet', sőt e' gyönyörteli jövődőt éppen olly könnyen ronthatja meg a' legkisebb is, mint viszont egyedül a' mindenben felülemelkedni tudó értelem biztosíthatja csak annak sikerét; ha nem látom tisztán mind ezt, 's nem tapasztalom annyiszor már azt is: mennyit ront, mennyit semmisít meg a' lehető legjobbnak is idő előtti kifecsegése, a' legszentebbnek is idő előtti dobraverése; valóban én is azok' sorába süllyedek, kiknél legkisebb gerjedményre tüstént zablát tör a' nyelv, kik fecsegni 's jóllehet felette ékesen, csak fecsegni tudnak, de hallgatni nem.

Örömitet tehát el nem árulom, de keblemben féltékenyül mint olly titkot őrizem meg, mellynek fölfedezése messze hátra vethetné, de tán egészen meg is semmisíthetné fejlődő jövődönket; jóllehet lelkem' vágya egy cseppet sem rut, sőt bátran kiállhatja az égi napoknak minden világit; minthogy egybebonyolodott, napról napra szövevényesb állapotunknak kicserélése, minden ingadozás nélküli kicserélése, egy az emberi méltóságra mint nem különben gyakorlatra és felkin-cselt tapasztalásra állított rendszerrel, melly hű a' fejedelemehez, de egyszersmind hű az emberiség' minden lépcsőin keresztül a' legalantibb soron álló ügyefogyotthoz is, és egyedül a' rendbontók iránt hűtelen, tán nem volna az emberi rejtélyek egyikének legfénytelenebb feloldása, azon felette nagy érdekű rejtélynek, melly sok nép előtt eddigelé csomó maradt, mellyet ingyen soha nem lehet, könyükkel 's vérrel feloldani pedig elkerülhetlenül nem kell, mint azt sokan gondolják, vagy sokakkal elhitetni akarják, de polgári erény által fejthetni meg legbiztosabban, polgári erény által, mellynek megtagadás: élelmény, elszántság: második természet, 's a' közjó: legnagyobb kincs; szóval melly nem ajakról peng, de szívből ül, 's minék megoldásában

eldiriboló hév 's felette rossz számolás, mely azelőtti 'soha semmit' helyére a' 'mindent egyszerre' hozá, megvallo, néha nem kevéssé törte meg béketűrésemet; sőt nem ritkán egy kis aggodalommal is töltött el, midőn látám, 's annak jelei még mindig erősen mutatkoznak, hogy a' magyar soha nem birna kiemelkedni azon gyengeségből, hogy ne mondjam, a' büszke lelkű férfiúhoz nem illő azon gyermeki hiúságból, miszerint mindegyik a' legkisebb is, előjáró kolompós vezér kíváncsatna lenni, 's magát mint gyulponot egy kis nimbustul körülfényeltetni. — Ezek azonban, mint minden lábadozónál, úgy nemzeti testünkben is nem egyebek, mint a' régi bajoknak olykori 's magoktól muló feltünései, sőt némi és kivált nemzeti tekintetben, nem legrosszabb és egykor felette jóra fordulható jelek; mert noha bár az egy sorra állított erő a' legnagyobb 's az egyedüli, melly valami nevezetesbet kivisz: azért még is többet ér, ha mindegyik bár elkülönözve is előre tör, mint ha a' nagyobb szám, jöllehet egy testben, hátravonul, és ekkép nem nyughatatlanító jelek, melyekből a' magyar ki nem gyógyulhatna. — Mi pedig azon ifjabb gyógyásokat illeti, kik — a' mit olly természetesnek tartok — be nem birják várni a' nemzeti test' tökéletes helyreállítását de ezt rögtönözni buzognak, többszer vala szerencsém őket, habár tán csak ideig óráig is, mig t. i. el nem ragadá őket ismét a' vér vagy a' taps, illykép némi sikerrel lecsillapítani: 'Drága collega úr, ha látta volna, milly lelketlen test vala 10, 15 évvel ezelőtt e' hazai test, ha hidegült tetemeit saját kezeivel tapintgatá, mint én láttam, mint én tapintám, midőn kegyed nem volt ember vagy nem volt férfiú még, jöllehet most már tán sokkal több értelme és élesb felfogása van, mint nekem, de annyi tapasztalása még sem lehet: higye el, mostani bágyadtságán 's erőtlen vonaglásin, mikép minden rossz elemeket magából ki nem vethet, noha azon törekedik, bizony nem ijedne meg. Hiszen napról napra javul, 's ha voltak 's vannak még most is néha rémitő hanyatlásai, bizonyos helybeli gyengeségből származó gyuladások, melyeket ki most lát legelőször 's vissza nem tekint a' multra, a nem-

zeti test' vég vonaglatinak fog hinni, azért egészben előre megy, 's tökéletes visszaeséstül — feltéve, ha rendes 's mind rendesebb munkálódásiban nem zavartatik — félni ezentul többé nem kell. Félre azért Istenért érvágásokkal, ingerlő tapasztokkal és a' keserűkkel 'sat.'

'S miután tudom, a' régiebbek' számosabbja szolt így, nem ugyan nyilvánban a' nagy közönség előtt, hol a' béketűrést, az állhatatos, fény nélküli türelmet, a' hosszú erények' gyakorlását magasztalgatni 's ajánlgatni nem nagyobb sikerrel jár, mint hosszú gyűlésekben csendet és különös rendet követelni, de így szólának több régiebbek négy szem közt esdekelve, enyhítgetve: a' nemzeti test' munkálkodása, annak magábani küzdése sem zavartatott meg mi részünkrül az országgyűlés óta; és azon köz éberség, jó akarat 's munkára való kedv, melly mindünnen mutatkozott, a' legjobb főeknek egy egy tárgyra összepontosítása mellett, a' hihetőség mérlegét arra süllyeszté, hogy egy csendes, ingadozás nélküli reformationak előestéjén volnánk.

'S im egyszerre 's nem tudom ki által 's mi módon azon ötlet jut szőnyegre: ugyan nem volna-e jó, nem volna-e üdvös olly nemzeti hirlapot szerkeztetni, melly mint a' haladó 's a' mult országgyűlésen 's kivált ennek végén valami vezér-tetületet képző résznek organuma a' hon' minden intelligentiáit egybepontositná, 's annyiban a' mennyiben nemzeti kifejtésünk' része nem annyira a' kormányt, mint inkább egyenesen a' nemzetet illeti, ki is jelelné a' szoros tudományok' fonalán azon határvonalt, és abban törekednék tartani a' hazai erőművet, nehogy a' kormányt legjobb akaratja ellen is valami beavatkozásra kényszerítse, mellyen se innen se túl.

Nagy eszme, felséges terv, és valóban a' 19-dik század felfogásához illő! Ariadne' fonalaként a' legjobb főktül nyujtva biztos rést nyitni, mellyen honi tébaldónkban nagy és kicsi, dús és szegény, 's általában minden erő, minden érdek sőt minden szenvedelem is egy cél felé lenne vezérelve; egy cél felé, melly nem egyéb, mint tökéletes biztosítás mind a' despotismus mind az anarchia szörnyetege ellen, ugyan lehet-e

ennél felemelkedettebb gondolat! lehet-e ennél üdvösb czél és erre biztosabban vezető eszköz, mint oly lap, mely a' körülményekhez képest majd halkal, majd gyorsabban izgatná a' nemzeti testet, ma a' szenvedelmek' lecsillapítására hatna leginkább, majd ha tán ismét álomkórságba merülne a' nemzet — mitül azonban oly hamar félni valóban nem kell — vagy ha szolgáirányt venne, azt ismét 's ha szükség, a' vég-
 itéleti tárogatóként életre, 's kötelesség-teljesítésre felriasztaná; oly lap, mely az elkülönözött részek' egymás iránti viszonyait felvilágosítani, közös érdekeiket velük jobban megismertetni, a' szerencsésb születésűeket kimélettel áldozatok' tételére esábitgatni, az alantabb állókat őszinte részvéttel viszont még egy kis békétűrésre édesgetni törekednék; oly lap, mely eldiribolt erőnket egy-egy czélra egyeztetni, 's a' teendők eddigelé oly sokszor egyedül pillanati hev-sugta sorát végkép okszerinti logikába szorítani és azon felette nehéz 'Egymás-utánt' kijelelni ügyekeznek; oly lap szóval, melynek az volna legfőbb működési köre, hogy a' régi külföldnek tapasztalási kincseit sajátjává tevén, egyoldalúság és szenvedelem nélkül, rendre kijelelné, mi volna kettős célunk' elérésére, t. i. nemzetiségünk' és alkotmányunk' mindinkább kifejlésére, mi kerülésre, mi viszont utánzásra méltó; 's ekkép oly lap, mely nem arrul vitatkoznék: 'Valljon kell-e tenni', mert ez rég elismerve 's a' többségtől már rég elfogadva van, de azt tenné fejtegetési tárgyául: 'Mit kelljen mivelní, 's ezt mi módon', miszerint egyes esetek', egyes kivételek' aprólékosságit mellőzven, jó hadi vezér, jó országos emberként magasb szempontból volna felfogva, 's szakadatlan rendben egy pontra vezérelve az egész.

Azt hiszem, ennél üdvösb czélt kitűzni, időszerűbbet megindítani valóban nem volna könnyű, feltéve, ha az alkalmazásban nem történik hiba. 'S így lön, hogy a' legszebb várakozások közt ültük e' folyó 1841 évi Január hónap 2-kán, a' kormánytul engedelmezett és sok jó hazafi' buzgó óhaj-tásával kísért, de bennem — megvallo — nem csekély aggodalmakat gerjesztő Pesti Hirlap' születési napját.

'S természetes; mert a' magyarság ma még mindenben olly könnyű, olly szellemi csak, hogy ha valami mással összekapcsolva nyújtatik, elpárolg, vagy ha megmarad, akkor a' másiktól nem marad semmi is hátra. — Értsük egymást; és azért itt közbevetőleg egy példa. Régóta gőz-erőműveseket ohajtok kiképezni, és e' végett iskolát állítani, hogy megszűnjünk e' tekintetben is — mióta gőzöseink napról napra szaporodnak — az idegen előtt kénytelenül görbedni. De az itt kijelelt dilemma miatt nem tettem, még most sem tehetem, 's tudja az ég, mennyire nem vettetik most hátra ezen időpont, 's pedig: "Ha magyar nyelvre állítom az iskolát — és e' tekintetben Istenért ne mystificáljuk mindig magunkat, nehogy örökké mystificáljuk a' szerencsétlen hont — akkor a' hazában e' részbeni legtöbb 's minden külföldi intelligentiát kirekesztek; ha ellenben német nyelvre állítom — és e' kettő közt választás nincs, ha tán ismét a' latint nem akarjuk bevenni — akkor semmi kevesebbel mint egy magyarság-olvasztóval, vagy még jobban mondva: 'egy mesterségesen felállított magyarság-olvasztó intézettel' szaporítom a' honi erőművet." Nem fogjátok fel ezt Barátim? Az első esetben, meglehet, jó magyarok képződnek, de szoros tudományilag — és innen nincs menekvés — a' jó erőművészség' rovására, mikép meg lesz általa mentve ugyan a' magyar, de hihetőleg elpattant katlantul légbe repülend az ember; a' másik esetben viszont bizonyosan jó erőművesek fognak kiképeztetni, de megint — 's itt is ki nem bujhatólag — a' magyarság' rovására, miszerint ezen esetben ismét az erőműves lesz *in salvo*, de annál bizonyosabban és szaporábban elviszi a' magyart az ördög; mihez képest csak e' kettő közt van a' választás: vagy csorbát ütni a' magyarságon, vagy erőművészeti tekintetben még egy darabig az idegennek maradni zsoldosa; és én inkább ez utolsót választám! És kérdem, ha a' $2 \times 2 = 4$ -et fejlesen nem akarjuk tagadni, nem világlik-e ki csak e' kevésből is, 's nem nyújt-e ez világot annyi másra: milly ellentétben van itt, 's természetesen minden efféle eseteknél, a' művészet a' magyarsággal, milly kevéssé jár karöltve, sőt mennyire küzd még egyik a' másik ellen.

Az ország' anyagi kincseit akarjuk nevelni. 's ezen felül nincs más tekintet: ám tűzzük ki honunk német lakosát például, 's engedjük csak sőt mozdítsuk elő, hogy az ország minden lakosa vegye át nyelvét, sajátságait és szokásait, 's nem sokára virágzik a' hon — mint József császár tervezé — de belőle a' magyarnak nem jut több mint sirjára egy virág, 's tán annyi sem. Ha művészetet, tudományt, és ezeknek kicsírázását, gyárokat, vállalatokat, és efféléket akarunk terjeszteni 's felállítani, és nincs ennél semmi magasb szempont: bizony egy cseppet se vesződjünk a' magyarsággal, és úgy 's oly hamar érünk célra, mint akármely nép. Öntsük régi alkotmányunkat végkép német nyelvbe, terjesszünk német értelmességet, 's rögtön polgárosítva lesz a' nép, 's óriási alapot nyer az alkotmány, csak hogy alatta örökre el lesz temetve a' magyar.

Milly keserves, szövevényes állapot, valóban hallatlan eset az emberiség' évrájzaiban!

A' magyarságnak mostani állása — jöllehet a' magyar nyelv a' törvény' nyelve, de a' diák is az volt (!) — még nem olyan, mikép úgy szólván emeltyűül szolgálhatna más dolgok' megkedveltetésére. Ez csak későbbi időkben történhetik, mikor a' magyar nyelv — mert a' törvény' nyelve — az egész haza' minden ereibe el is fog oszlani. Ma még akad az azonban 'e' vér, jöllehet nem holt mint a' latin vala, de azért még sem erős és általános életű még; úgy hogy ha túlhajtatik, vagy rögtön művészeti, tudományi, közipari, kereskedési lombikokba szorítatik, mellyekből a' német értelmességet, a' magyarság' e' lehető legnagyobb olvasztóját, akármit mondunk is, egyáltalában ki nem rekeszthetni, akkor vagy guta üti a' magyart, vagy megsemmisül!

Nem szórszálhasogatás mind ez, 's valóban sajnálnám illyesekkel ölni a' mindig 's kivált most annyira drága időt; de hű jöllehet elég felszines rajza szövevényes létünk' egy kis töredékének, mellyet magyarok kívül ugy sem foghat senki is fel, 's magyarok közt is vajmi kevés.

Szövevényes létünk' csak egy kis töredékének rajza, mondom; mert ugyan milly egybebonyolódott még, az ősi

privilegiumok' 's a' mindent elválasztó régi falak' tömkelegi építményében honunk' olly sok nyelvü, olly külön vallásu, eddigelé egybeolvadni éppen nem akaró tarkabarkasága; 's hát milly szövevényes állapot még az austriai birodalom' egyéb részeiveli viszonyunk! Ott tetteleg a' felsőbbség és mi tetteleg provincia; nálunk viszont alkotmány, ott ellenben nem, 's ekkép elv szerint megint itt a' felsőbbség. Milly ellentétes szövevény 'sat, 'sat.

Valóban mind ebből diadalmasan kigázolni, magyarodni 's csinosodni egyszersmind, 's egynek rovására sem, majd nem lehetetlen. De azért még is kell 's lehet is; 's mert lehet, azért kell. De nem ám azon mindennap 's mindenben 's annyitál hallott felszínes számolás' útmutatása szerint, mellyhez képest itt is kellene ott is kellene tenni, ehhez is szép volna járulni, amattul is rüt lenne elállani, ahhoz is kellene adakozni, emezt is kötelesség volna pártolni, 's mihez képest százszor többször 'igen' mint 'nem' markunkba szorítjuk a' nagy 'Semmit', és a' két nyul után kidült agárként elszalasztunk 'Mindent'.

Az idővel, értelmi súlylyal, kiállító tehetséggel úgy kell gazdálkodni mint pénzzel, sőt szigorúbban; mert az idő, értelmi súly, 's kiállító tehetség jóval becsesb mint a' pénz. És ekkép valamint például egy forintot egyszerre erre 's arra nem fordíthatni, 's így ez mint valami lehetetlen mathematicae el van tiltva: szintolly kevésbé fordíthatni időt, értelmi súlyt, 's kiállító tehetséget is erre, arra, 's mindenüvé egyszersmind; hanem, szoros igazságilag, sikerrel, következménnyel — t. i. nem úgy, mint általán véve mi magyarok szoktunk mind ezzel gazdálkodni — mind ezt csak egy egy tárgyra költhetni egyszerre. 'S hogy olly kevés tekintett még a' gazdálkodás' e' felette egyszerű elvébe, mihez még is tán olly igen szorosan nem kívántatnék meg 'sas-szem' vagy 'Newtoni velő', 's annyi úgy nevezett 'jó gazda' van hazánkban, ki lehető legotrombábbul fecserli idejét, értelmi súlyát 's kiállító tehetségét 's csak pénzét számlálja szünetlen — ha számlálja — azokat pedig soha sem, ez midőn bajaink' egy igen mély kűtféjébe

enged pillantni, felette könnyen magyarázható — bár lehetne mindent illy könnyen magyarázni — 's pedig: mert pénzt kiki kezével számlálhatja, 's keze kinekinek van; az idő, értelmi súly, 's kiállító tehetség' meg- 's felszámításához ellenben tökéletes ábránd és hiúság nélküli ön- 's körülmény-ismeret szükséges, 's tökéletes körülmény-ismerettel csak felette kevés, hiúság nélküli önismerettel pedig még sokkal kevesebb bír.

Mihezképest a' magyarodást, közcsinosodást 's alkotmányunk' tágasb alapokra tételét, minthogy ezek most némileg 's bizonyos esetekben teljes ellentétben léteznek egymással, sem eszközölhetni egyszerre; de valamint a' forint — szoros igazsággal — csak egy felé fordulhat egyszerre sikerrel, hogy t. i. fel is váltsa magát egyenlő becsű áruval: úgy kell fordulni, összpontosulni időnk, értelmi súlyunk, 's kiállító tehetségünk', szeretném mondani, legutólsó fillérének is, kettős feladatunk' egyikének mindenek előtti tökéletes biztosítására. Kettős feladatunk' egyikének, mondom; minthogy a' kettő némileg ellentétben áll, 's ezen felül mind időnk, mind értelmi súlyunk, mind kiállító tehetségünk annyira meghatározottak, mikép itt is haladni diadalmasan, ott is, szoros tudományilag lehetetlen.

Választanunk kell tehát, de nem úgy, hogy nagy érdekeink' egyikét is feláldozzuk, 's vagy a' magyarságon engedjünk ütni csorbát, vagy szolgaságba süllyedjünk; az Egekért ne! mert nemzetiség nélkül, nemzetiség nélkül, mely a' legalantabb állónak utolsó csepp vérének is egy nagy nemzeti érdekre hevíti, olvasztja egybe, úgy teng szerencsétlen nép, habár illúsióban szabad is, mint mi magyarok tengünk hosszú századok óta, egy magában irigykedő, agyarkodó, már már pusztulásra fajult méhraj, és a' lelkes együttműködéstől még mindig olly messze; szabadság, alkotmányos lét nélkül viszont úgy nyomorog nemzet, habár irigylésre méltólag hevül is ott nagy és kicsi, férfiú és hölgy a' haza' pusztaság említésén, mint nyomorog a' dicső lengyel, vajmi nemes sebektől vérző oroszán.

Meg kell, meg lehet menteni mind a' kettőt. Felhevült vér, a' legjobb akarat, a' legszilárdabb elszántság erre azon-

ban korántsem elég; itt egyedül hideg vér és a' csalhatatlan szám vezethet üdvös öbölbe.

Themistoclesként kell egy szárnytul a' másikhoz repülnünk' szembe tartva mindent, 's ott vinni elő diadalmi zászlóinkat, hol legnagyobb a veszély.

Számosb évek ezelőtt, mikor mi vagy éppen nem, vagy minden tekintetben még felette kicsinyek valánk, felszólalt egy Nagy férfiú, és ez volt ám még a' súlyos Horatius-Cocleskedés, és azért vegyük le süveginket, adjuk meg mi Istené, de adjuk meg azt is, mi e' Nagy hazafié, ne tagadjuk meg tőle azon babért, mellyet érdemle; hiszen nemzetiségünk' megmentésében ő az első bajnok, 's melly babér, ha ő többé nem lesz, bár akarjuk bár ne, még akkor is fog zöldelni halántéki körül, mikor annyi közülünk már rég felejtve 's örökre elsüllyedve lesz a' néma idők' tengerébe; sőt irigykedés, méltatlan lealacsonyítás helyett iparkodjunk inkább éppen annyit tenni, vagy ha Isten segít, még többet, hiszen valamint Philippos elég tág dicsőségi kört hagyott Nagy Sándornak, úgy marad nekünk Nagy Pál után is vajmi sok és annyi szép tennivaló még. Számos évek előtt mondom felszólalt Nagy, és az akkori latin hősök' nem csekély boszankodására, neheztelési mormolásaik közt, azon ismert fontos és nemzeti életünkre olly nagy befolyású szavakat mondá, miszerint "ha választania kellene, inkább a' nemzetiség', mint a' szabadság' nemtőjéhez ragaszkodnék, minthogy a' nemzetiség' hű megőrzése legbiztosabb talpköve volna a' szabadságnak; nemzetiségében süllyedező nemzet viszont legszebb szabadságainak daczára is csak hamar rabigába görbedne - -". És azóta 's leginkább azóta, annyi viszhangra talált a' kimondáskor olly ellenséges érzellemmel fogadott szó, hogy semmit sem szorgalmazott vérünk olly állhatatos béketűrőssel, olly szilárd elszánt-sággal, mint honi nyelvünk ügyét; míg végre hosszas meg nem szűnő esdeklései után kivívta az örök természettől nyert jogát, és Magyarország lakosinak hivatali nyelve kirekesztőleg a' magyar lön. — Hogy ezen hosszú időszakban, bölcsességében nem tett, vagy erőtlensége miatt nem tehetett a' magyar, elvesztett

vagy inkább saját lábaival elgázolt e' jogának visszanyerésére többet, szaporábbat, de csak lassú léptekkel közelíte céljához, legnagyobb szerencse; mert lassú elaljasodásának következtében annyi 's olly külön nyavalyákba esett, mikép valamint 'chronicus' bajt sem lehet máskép orvosolni, úgy ő is csak lassan tisztulhata ki sorvasztó és annyira egybebonyolodott már már erőt vett mirigyeibül. — Minden rögtönzés, a' visszahatásnak kivételt soha nem szenvedő törvényei szerint, okvetlen elfajulását okozta volna a' nemzeti testben létező olly sok idegen nedveknek, és a' magyar, a' végkép már csak egyes lelkesek szűk köreibe, pór kunykókba és istállóba szorítatott magyar alkalmasint nem birt volna elég erővel diadalmasan kiforrni mind ezen bajaibul 's ma — mint magyar — tán már nem is volna többé!

A' bölcsesség' vagy erőtlenségünk' szüleménye volt-e azonban ezen előhaladási terv és az ennek következéshéni diadal, most nem akarom vizsgálni; elég hogy eljutottunk azon pontra, mellyen a' nemzetiség' dolgában, habár nem is tökéletes egészségben és virágzólag, de valamikép csak 'megvagyunk', és ekkép kettős érdekünknek egyike 's pedig az annyival fontosbja félig meddig biztosítva van; vagy legalább közvetlen veszélynek kitéve nincs. Mihezképest most, mint a' mai idő áll, az a' fő kérdés: 'két célunknak tökéletes elérésére valljon oszolva, elágózva dolgozzunk-e és egyszerre, vagy központosítva és egymás után, és ha így: mire pontosítsuk össze minden tehetséginket legelőször is?' Fontos, legdrágább érdekinkbe vágó kérdés, és elannyira, mikép jó vagy hiányos feloldása, okvetlen nyert vagy veszített esatát, fejledező életet vagy bizonyos halált következtet.

Mindenek előtt azt hiszem, nem kellene a' dolgot a' pusztá 'véletlennek átengedni, 's pillanati hevenyzések szerint cselekedni, mint az nálunk magyaroknál még a' legmélyebben életbe ható dolgoknál is olly mindennapi eset: hanem munkásságunkat okokra állítva kimerített terv szerint volna illő és észszerű, elrendelnünk. És e' tekintetben modorom szerint, mellynek főalapja a' 'központosítás', és a' mennyire

felfogni bírom 'a' logikai egymásután', 's melly ekkép mint minden léptemben tapasztalni vagyok kénytelen, homlok-egyenest ellenkezik a' honban általánosan divatozó számolási 's itt ott, jobbra balra előre hátra, cselekvési móddal — modorom, hogy ne mondjam 'tactikám' szerint és a' jelen esetre alkalmazva, azt hinném legtanácsosbnak, sőt a' végképi diadalra azt elkerülhetlenül szükségesnek, de arra bizonyosan vezetőnek is, minek apodicticai igazságáért élni és halni, 's a' bizonyos sikerért még becsületemet is zálogul ajánlani kész vagyok, ha — és itt képzeljük nemzeti állásunkat mint egy hadnak két szárnyát — a' bal szárny 'a' magyarság' t. i. helyben megáll, 's előnyomulás helyett magát védő helyzetbe téve, minden figyelmét, minden szorgalmát, minden kitelhető erejét egyedül arra fordítja, hogy nyert helyzetéből ismét ki ne veretessék, sőt azt olly bevehetlenné tegye 's erősítse fel, mint a' török ellen Komárom vala pajzán tréfát üző szüzével; 's ennyire a' bal szárny. És ha viszont minden tehetség, idő, értelmi súly, kiállító erő kettőztetve, sőt ha lehet százsorozva, vagy pedig mert ebből egy sem lehet, minthogy egyszerre jobbra és balra nem fordulhatni, minden mástul megóva, megőrizve, kirekesztőleg a' jobb szárnynak t. i. az alkotmánynak olly állásba tételére, olly kifejtésre pontosítatik össze, mikép ennél fűhassuk meg a' haladási tárogatót, ezzel nyomulhassunk elé diadali híhetőséggel, és ez vivja ki nagy csatánk' sikerét.

"Rosz költői kép-, hiábavaló theoria-, kicsinséges különböztetés-, hasztalan sophismaként" fog bizonyosan a' most előadott sok által becsmértettni. Elhiszem. De egyszersmind azt is hiszem, 's mi több, valamint a' kérdésben levő bal és jobb szárnyi nézetem' helyességét — ha erőm bírja — meg fogom mutatni, úgy fog előbb utóbb kisűlni igazsága annak is, mit most mondok, hogy t. i. azért nyernek az emberek ez életben általán véve olly kevés kis és nagy csatát, vagy más szavakkal: azért sikerül nekik olly kevés 's török annyiba késük, mert semmit nem képesek magasb, 's mintegy költői szempontból fogni fel, mert theoriáznak praxis nélkül, vagy

practizálnak előleges theoria hijával; mert kicsinyek, hol nagynak kellene lenni, 's viszont felhőkben nyargalóznak ott, hol jobb volna gyalog járni; mivel végre sokszor a' legvilágosb igazságnak sem engednek, nem ritkán megint a' szint-olly világos cselnek áldozati. Igen, ezért nem sikerül soknak sok, 's viszont.

Mi pedig a' kitűzött csatarendet illeti, mely szerint a' bal szárnynak — a' magyarságnak — egyedül védő, a' jobb szárnynak — az alkotmányoknak — viszont haladó 'szellemben kellene működni, okaim ezek:

A' magyarság' ellenében, hogy egyéb sorvasztóirul később szóljak, a' németiség áll; ezen óriási súly — vagy tán másképp van? — egy felette csekély súly ellen. Kérdelem most — és én nem foghatom meg, hogy általában honosimnak olly kevés istenáldásuk van ezen átkot át nem látni — kérdelem józan tactika-e, ha ezen kis súlyt szünteleni egybeütközésbe hozzuk a' határtalanul nagyobbal, és ezt nem kerülgetjük inkább; vagy más szavakkal: valljon jó tactika-e, ha = egy font magyarsággal nagy hetykén kiállunk, s' abban el akarunk olvasztani = $\frac{3}{4}$ font tótot, 60 font szlávval egybefüggő tótot; $\frac{1}{2}$ font görögöt, 40 font vallásrokonalegybefüggő görögöt; $\frac{1}{2}$ font oláhot, szinte $\frac{1}{2}$ fonttal egybefüggő oláhot; és végkép 40 font németet, velünk lehető legnagyobb összefüggésben levő németet. — Hol vannak itt a' hihetőség számai, hol ígérkezik itt siker? Én sem hihetőséget sem sikert nem látok; de ellenben felette jól látom azt, mit, úgy látszik, mások éppen nem látnak, vagy nem akarnak látni, hogy az efféle vegytan-elleni vagy inkább bölcseségtan-elleni kísérletek által az egy font magyar fog olvadozni okvetlen és nem viszont, 's hogy ússzük csak lágy velejű, fenyítéket érdemlő gyermekekként gyenge fazekunkat minden fazék sőt a' szláv és német köedény ellen is, mi számban annyival csekélyebbek, 's a' németnél értelmi súlyban annyival könnyebbek, és ne kételkedjünk: rövid idő alatt törött cserép lesz a' magyar.

Miért pezderkedni tehát ott megtámadólag, hol az ellenség éppen legerősb, mi viszont leggyengébbek vagyunk, és

ekkép részünkre a' győzelem éppen olly lehetetlen, mint bizonyos a' meggyőztetés? Hol mutatkozik itt isteni szikra, de még a' legközségesb észnek is működése? Bizonyára én sem szikrát sem velőt ebben nem találok, 's ha találok valamit, az valóban valami egészen más.

Nyelvünk' törvényesítése által a' magyarságot illetőleg meglehetősen állásba jutottunk; őrizzük ezt, de tovább a' családi élet' köreibe — ha magától jó, hála az égnek — ne kényszerítsük tüzzel vassal nehogy a' visszahatás törvényei szerint tüzzel vassal ismét visszaverettessünk 's megsemmisítettessünk. Várjunk valamit az időtől is, és mindenek fölött — 's ez a' "józan tactika" — vigyük honunkbani más népekkeli surlódásunkat olly mezőre, hol mi vagyunk erősebbek 's ők a' felette gyengék t. i. az alkotmányira; vagy más szavakkal: vigyük be őket alkotmányunkba, hogy ők ismét bevegyenek minket, t. i. a' magyarságot magukba. Előre tehát a' jobb szárnynyal!

Ha most tótnak, németnek azt mondom: 'légy magyar', és más argumentomot neki felhozni nem vagyok képes, mint '*stat pro ratione voluntas*' vagy hogy az valami különös nagy boldogság régi magyarnak születni, vagy új magyarnak felkenetni, és ekkép a' régi koronának tagjává válni, és egyéb semmit; kérdem, mind tót mind német ha szembe nem is, mi egyébiránt szinte meglehet sőt hihető, de hátom mögött nem fog-e kacagni, de még hahotára is fakadni azon különös követelésen, mikép ő abbul magát kivetkeztesse — nemzetiségéből — miből a' kivetkezést mi, ha vérünk által történnék, vagy jobban mondva 'történik', mert hiszen még most is mindennap történik, lehető leggyalázatosb tettnek hirdetjük és kiáltjuk ki; 's valljon miért vetkeztesse ki magát? Egyedül azon ok miatt, mert az országnak alkotmányos fődele van, melly alatt 80 ezer kiváltságos család áll, 's ha a' rongyos földelen nem esik keresztül az eső, szárazon áll, ő azonban a' csábítandó vagy a' már megcsábított, mindenesetre künn fog ázni a' szabad (!) ég alatt.

És a' magyarságra illyféle nógatásink közt nem juthatna-e eszébe németnek, szlávnak, és ha eszébe jutna, nem volna-e

jó gondolat, minket viszont az ő constitutiojára (!) csábítgatni, miután mi őtet magyarságunkra csábítgatjuk; az az, ha ő viszonzlag azt akarná velünk elfogadtatni, mi nála a' leggyengébb oldal, miután mi is leggyengébb oldalunkkal akarjuk őt behálózni.

Milly felszines, kevéssé megemésztett nyers fogások mind azok, mik e' részben elkövetetnek, de azért nem is egyebek, mint 'légfogások', ön- 's — fájdalom — haza-rászedések.

Ha ellenben tóthoz, némethez, és a' magyarhon' egyéb véreibeiz így szólok: "Hazátok néktek oda kün is van, de nekünk nincs sehol, csak ide ben, alkotmányt viszont Ti nem birtok, de birunk mi, és azért lépünk egyezésre; és ennek fő vonási legyenek ezek: "Beszéljen kiki tótul, németül, oláhul, görögül, latinul, francziául, sőt sanscrit nyelven bár házi körében, mint kiki leginkább győzi szuszszal; nem különben kinek-kinek legtökéleteseb szabadságában álljon négy falai közt a' nagy Istent közvetlen, vagy fia, a' szent háromság, a' nagy természet, sőt teremtésének közbevetése által imádni. Ezen gyönyörű engedményekért folyjon viszont mind az kirekesztőleg magyar nyelven, mi a' nyilvános élet' körébe vág, valamint a' négy fal közti szabadon gyakorlott vallások is az Isten' egének tág boltozatja alatt mindig csak egy érzelemre olvadozzanak, mellyet az erény, honszeretet és a' dicsőség gerjeszt. — Hogy pedig legyen is ok magyarul beszélni, és azt nem erőltetve de szívesen cselekedhesse is sok, és az Istennek nyílt ege alatt minden nézetű, minden hitű, kölcsönös megbecsülésre, rokonszeretetre olvadozhasson is, és ekkép minden velő, minden kebel, egy nagy nemzeti érdekre forrhasson egybe: ám terjesztessék Hunnia határai közt a' magyar alkotmánynak áldása mindenkire, úgy hogy a' legkisebb se legyen abbul kizárva, de arra is, bármilly csekély részben 's milly lépcsőkön, még is elhasson végre jótévő melege."

Ha így szólunk tóthoz, némethez 'sat. azaz, ha illy módon édesgetjük a' tótot, németet 'sat. ügyünkhez, és a' helyett, hogy a' magyarságot mindig mint valami haszontalan terhet akarnók hátára csatolni, néki azt végre inkább mint valami

felette becses árut ajánljuk: nemde egy kissé jobban értjük a' dolgot, és így cselekedve, egy kissé mélyebben hatunk a' következmények' gyökereibe, mint hazánknek üstökös csillaghoz hasonló azon propagandistái — ej be szeretnék nevezni néhányat — kik a' helyett hogy szelíd, megkedveltető világba állítják a' magyarságot, azt az erőszak' legrémítőbb láng-özönében törtetik elő; 's ekkép nem cselekszenek különben, mint cselekszik sz. Antal' némi képei után ítélve — minek csinyját egyébiránt soha nem tudtam felfogni — bizonyos és szerepéből tökéletesen kiesett csábító, ki elidegenít, szorongat, ijeszt, kinez, kétségbe hoz ugyan, szóval: mindent elkövet, 's csak egyet felejt: "nem csábít" és azért — német példabeszéd szerint — elvégre 'hosszú orral' odébb is áll, sz. Antal pedig a' szegény ördögön, az ügyetlen kisértőn jó izűt kaczag.

Mind addig, míg tótnak, németnek 'sat. apárul fiúra átszállt bizony már igen rossz szagú ereklyeként csak azt pengetik fülébe, csak azt törlik meg nem szünőleg orra alá, hogy a tót nem ember, *graeca fides nulla fides*, és a' svábot elijesztő vázként már a' gyermeki velőbe csepegtetik be mint valami felette ocsmányt; mind addig, míg illy 's számtalan efféle, émelygést okozó, nem könnyen mondhatni 'hová: bűntető vagy örült-házba inkább illő' tettei 's agyafurtságai némi kormányozni csekély magukat nem tudó, 's még is nemzeteket reformálni akaró elbizottaknak a' divatbul gyökerig ki nem kopnak, mi egyedül a' köz megvetés mindent lesújtó hatalma által történhetik; mind addig ne követeljünk hozzánk hajlamot, vagy éppen irántunk őszinte részvétet. Mind ez csak az időnek lehet munkája, de korántsem a' magára hagyott időnek, hanem azon jövődőnek, melly köz alkotmányi kifejtés által, a' csinosodásnak magasb fokára is emeli a' magyart.

Jövődők' biztosítása végett tehát most mindenek előtt alkotmányunk' minél előbbi 's minél tökéletesb kifejtésére, és annak a' lehető legnagyobb számra ruházására kell törekednünk; 's pedig: mert semmi egyéb által nem kedveltethetjük meg mind a' magyarságot mind önmagunkat könnyebben és többekkel, és ekkép semmi egyéb által nem mozdíthatjuk oly

sikeresen elő valamint nemzeti ügyünket, úgy saját hasznunkat is; mik körül forog az egész.

És ez volt azon szempont, melyből mostani állásunkat, és a' két legnevezetesebb érdekünk közti elsőbbséget fogák fel honunk' legjobbjai; mihez képest miután az, hogy tenni kell, már el volt 's el van döntve, csak arrul forgott a kérdés 's még ma is csak arrul forog: mit kelljen tehát alkotmányunk' kiképzésére tenni? és ezen "mit" mi módon és milly rendben volna eszközteni legcélszerűbb, nehogy időt veszítsünk, és azon napokat hasztalan engedjük peregni le, melyek a' keleti kérdés' megbomlása előtt még mieink, de ezen előbb utóbb 's tán hamarabb mint gondolnók, bekövetkező esemény után viszont, ha addig nemzetiségben és nemzetileg meg nem szilárdulunk, okvetlen semmi többel nem lesznek sajátink, mint saját magunk. —

Az alkotmányi szárnynyal tehát elő, és mint az eddig, jól-lehet felette darabosan 's korántsem kimerítőleg előadottakból, azt hiszem, elég tisztán kiviláglik, éppen nem azért, hogy midőn mindenkit magunkkal kibékítettünk, legfőbb palládiumunkat a' magyarságot elhanyagoljuk; de éppen ellenkezőleg, 's ugyanis azért, hogy a magyarság az alkotmányi szárnynak diadalas előrevitele által kibontakozhassék azon nyomás alul, melyet a' tótnak száma, a' görögnek kinsége, és a' németnek értelmi súlya olly aggasztólag gyakorol rá, és mely nyomásnak ellent soha nem áll — kivált most midőn semmi nem alszik többé, sőt minden tuléberségre forradoz — ha az alkotmányos sáncz mögött "a' magyar szó a' törvény" szava" nem áll, 's mely sánczbul ha ittas negédtől ostorozva kilépni mer, hogy még azon túl is haladjon, mielőtt a' jobb szárny némileg ki nem vitta már a' nap' sikerét, és a' magyarság' elleneit nagy számban 'alkotmányi foglyokká', azaz: szabad foglyokká önkény alatt álló rabok helyett, még nem tevé; ha mondom, az érintett törvény' sáncza mögött nem áll, vagy azon túl kalandozni otrombáskodik a' magyar, okvetlen nem csak a sánczig vissza, de végkép abbul is kiveretik ismét; mert borúljon csak ránk az északi népek' áradásával a' keleti

kérdés megbomlása, vegyünk ki addig — magyarságunk' mindenkire felkényszerítése által — mindenkit béketűréséből, 's viszont ne tegyünk alkotmányilag semmit, ne tágítsuk annak alapját, ne használjuk azt emeltyűül, ne szorítsuk végkép még jó időben Hunnia' minden népét emberszerető szivünkhöz; és ne féljünk, ne kételkedjünk: elkerülhetlenül olly szűk szigetre fog szorítatni végkép vérünk, vagy jobban mondva vérünk' privilegiált (!) töredéke mindenünnen, sőt még saját fajtánk által is, mint a' leghosszabb 's legdicsőbb életnek induló is, ha az önfertőztetés bűneibe süllyed, vagy Ikarosként erején túl emelkedni bizakodik, idő előtt leli magát egy felette szűk és felette sötét hat deszka közti ürben, mellynek neve koporsó.

'S azért a' honszeretet', becsület', az erény' szavánál fogva, előre a' jobb szárnyal — az alkotmányival — De vajjon mikép? És ez a' napi renden levő, ez azon elhatározó mindenek előtt fontos kérdés, mellynek jó vagy rossz megfejtése körül forog jövődönk.

Hideg meggyőződéseim szerint, valamint igazi csatának sikerét inkább a' jó számolás és mesterség dönti el, mint a' bé nem tanult bármily fényes bajnokság: úgy függ nemzeti haladásunk is sokkal erősebben taktikánk' józanságától, mint bármilly dicső hős tettektől; mihezképest mindenek előtt azt kell vizsgálni: tulajdonképen mi ezen alkotmányos jobb szárny, ugyan miből 's mily elemekből áll; 's másodszor kitervezni: ezen elmeket mi módon lehetne annyira kifejteni, olly egymást értő, egymást védő tömött phalanxba egybeolvasztani, mikép azzal aztán a' királyi széket védve, a' rendbontó selejtéseket sujtva, biztosan lehetne haladni is, 's az alkotmányi mezőn egy szép diadalt nyerni a' másik után. — Mi az elsőt illeti, hogy tulajdonkép mi ezen szárny 's miből áll, a' felelet nem nehéz; mert hiszen az nem egyéb mint Magyarország' alkotmányos rende, azaz: melly a' *'nihil de nobis sine nobis'* paizsa alatt van. — És ezt, hiszem, senki kétségbe nem hozhatja, kinek esze félig meddig kellő helyén ül. Már a' második feltétel megfejtése nem olly könnyű, hogy t. i. mikép lehetne

ezen egy 's még is olly külön árnyéklátú testületet legszebb hivatásával megismertetni, 's azt véle megkedveltetni, miszerint millióknak örömkönyűkkel rivalgott hálája között az egész emberiségnek tapsát és saját legnagyobb hasznát biztositná magának. E' feltétel' megfejtése, mondom, nem csak nem könnyű, jóllehet arra felette sok különös ügyességet képzel birni, de olly súlyos, olly szövevényes, 's kivált annyi és olly mély tudományokkal szorosan egybeszótt 'valami', hogy itt útmutatóul a' tiszta szándék, a' tiszta akarat nem elégséges többé, sőt — mert egyedül számok dönthetik itt el a' kérdést — a' szív még olly nemes ömledezésinek, a' hazafiság még olly szent gerjedelminek varázsa is határát leli. Igen, hatalmának határát leli itt az olly könnyen a' józan út' vágásibul félrevezethető szív, és közvetlen 's kirekesztőleg a' minden szenvedelmekből kibontakozott észnek kezdődik urodalmi köre; — azon urodalmi kör, mellyet sokan mint a' nem legmulatóságosbat, 's mellyben csak felette szorgalmas 's állhatatos munka után lehet egy kissé fénydegelni, 's valami kis 'hivatatra' emelkedni, nagy következetességgel kerülnek, melly azonban még is, akárki mit mondjon — 's ez később tán jobban ki fog világlni — azon egyedüli, mellyből az emberiségre becsület, haszon, dicsőség, szóval: valódi és tartós jó áradozhat; 's mellybe ehhezképest lépni kinekkinnek hasznos, azoknak pedig a' lehető legszentebb kötelessége, kik embertársaikat boldogítani, nagyobb számokban boldogítani buzognak, nehogy hevük rossz számolás miatt több átoknak mint áldásnak legyen forrása.

És ekkép e' körbe kell lépnünk, azaz: eszünket minden szenvedelem nélkül kell használnunk. És eszünk, ha bennünk minden hajlam, minden mellékes tekintet, minden szenvedelem hallgat, a' feltett 'miképre' nézve, hogy t. i. mi módon haladassunk honunk' alkotmányos rendével legdiadalmasban, valljon mit fog tanácslni? — Okvetlenül azt, hogy valamint 10, 12 évvel ezelőtt ezen rendnek mély álmokórsága a' felébresztést a' felrázást tette legstürgetőbben szükségessé: úgy ma, midőn minden jelenség mutatkozik inkább mint az álmokórságé, ismét

azon kell iparkodni mindenek felett, hogy a' szenvedelmek csillapíttassanak, az itt ott mutatkozó túlhív a' rendes körből ki ne törjön, a' túláradozó élet határt leljen, szóval: hogy a megindított erőmű ne csak haladjon, de ne is ingadozzon, sőt le ne peregjen, hanem rendes forgásban tartva, okkal móddal a' legélénkebb mozgásra emeltessék; vagy más szavakkal: a' helyett hogy, mint 10, 12 évvel ezelőtt a' kiváltságos rend' kötelesség-felejtett tagjait, t. i. a' sokkal nagyobb számot felette hasznos és ekkép illő vagy legalább megbocsátható, sőt egyenesen kötelesség volt, gyáva önfeledéséből erősen, erősebben, lehető legerősebben felriasztani, felkínózni, habár ez titokban nem is, és csak 'a szabad ég alatt történheték: úgy ma, midőn a' kiváltságos rendnek leghatalmasbjai és a' nagyobb szám teli van a' legjobb akarattal 'mindent tenni', és csak azon mulik a' dolog, hogy kétszer kettő nem tizenkettő, egy nap nyolcz nap, ember nem isten; illy körülmények között, illyes felriasztások, felkínzások, nem csak nem hasznosak és nem illők, de meg sem bocsáthatók, és pedig azon felette egyszerű okból, miszerint például a' túlajtott gőzerőműnek sem köszén sem tűz, de éppen ellenkezőleg gőzkirekesztés kell, és azon még sokkal fontosb tekintetnél fogva — melly a' 10, 12 év előtti időkre úgy illik mint a' mai napokra, 's szintugy minden anyagi mint nemkülönben minden szellemi dolgokra az egész világi egyetemben, 's ekkép parányi kis magyar erőművünkre is — hogy minden, mi természetes hajthatóságán túlajtatik, vagy kénytelen megbomlani, vagy nehezebben halad, sőt tökéletesen meg is állapodik.

Mihezképest nem tenni, mikor tenni kellene, tenni kötelesség volna, éppen olly bűn, mint nem kevésb bűn cselekedni, másokat cselekvésre buzdítani, midőn az 'abbanhagyás' lenne szoros tiszt; 's ezt a' mint ki felfogja, helyesen, helytelenül erejét ismerve vagy azt túlbecsülve — és azért itt magába téréssel és komoly figyelemmel kiki tartozik önmagának — úgy fogja kiki mellében érezni a' megelégedés' melegét, vagy a' szemrehányás' fulánkít, 's úgy fog holtá után — mert előről élők közt nincs igazságos ítélet — emlékezete áldva vagy átkozva lenni.

Epedő kebelrel és kimondhatlan belküzdések közt irom e' sorokat. De nem azért epedez keblem, nem azért küzd lel-
kem, mintha magammal tisztában nem volnék. Valóban nem;
kinaim' oka: "látni mint borúl hazánkra vész, 's nem lelni
magamban annak elmellőzésére váltig erőt."

Világosan áll előttem — 's mennyire irigylésre méltók lehetnek
azok, kik valamint nem vették észre, alkotmányt és nemzeti-
séget tekintve, milly szánakozásra méltó szerepet játszott
M. Theresia alatt a' magyar, 's milly nevetséges volt akkori
hajlama; később ismét azt nem vették észre, hogy azon test,
mellynek ők tagjai, már már rothadásnak indult: úgy most
sem vesznek észre semmit, és ekkép hátat fordítván gondnak,
vig kedvvel keringnek felfogásuk', jóllehet felette szűk, de
rájok nézve még is elég tág körében, vagy felhevült és sehogy
sem fékezett képzeletüknél fogva, magyar egünkön égi háború
és zivataros idők helyett a' tavasznak legcsendesb, leggyö-
nyörtelibb napjait látják hazáknak jó szivü de hibás szemü
optimistái. Nem úgy én; mert — világosan áll előttem, hogy
a' Pesti Hirlap, ha legnevezeteseb cikkeiben homlokegyenest
megfordított, tökéletesen ellenkező taktikát nem követ, 's
magasb szempontbul nem fogja fel nemzetünk' egybebonyolo-
dott létét, honunk' állását: megsemmisítésre vezeti a' magyart,
's szaporábban mint gondolnók; más részről kinosan érzem
az agyag' súlyát — oh miért nem bontakozhatik ki lelkem belőle!
— és kétkedem: ki fogom-e azt, minek igazságáért halni sőt
becsületemet kész volnék kockáztatni, olly világosságban 's
olly kimélettel állithatni, hogy meghasonlásnak, elágzásnak
oka ne én legyek.

'S ime innen származik kimondhatlan keserű elcsügge-
désem, midőn hallgatni 's egészen visszavonulni a' nyilvános
élet' mezejéről volnék leghajlandóbb, 's bizonyosan tenném
is, ha szünet nélkül nem hallanám belsőmben azon szózatot,

mellynek soha sem tudtam ellentállni, melly polgári pályámnak eddig is kalauza volt, 's mellynek ekkép most is akarok engedelmeskedni.

Vezess tehát ma is biztos öbölbe isteni ihlet, 's hagyj veszni inkább, mint ártani a' köz ügynek!

A' Pestí Hírlap' szerkesztője — és ki fog világlni: magát szereti-e inkább, vagy a' hazát — azon halandók' egyike, kiket a' véletlen, a' körülmények' játszi fordulata, tán az istenek, egy különös és a' szokottnál magasb fénykörbe állítanak. Mint áldozat mutatkozik ő a' fiatal képzeletben, áldozat, melly a' nemzet' legszentebb jogaiért szenvedett; 's ekkép hatalma korlátlan, korlátlan mint a' képzelet, mint az ömledő szívnek határtalansága. Nem fog ezen bálvány' ereje ugyan mindig tartani; mert valamint mindennek sőt a' legjobbnak, úgy neki is megvannak ellenségei, kik őt a' felhőkből csak hamar leszállítandják a' földre. — "Könnyen jutott ő ezen celebritáshoz", így beszélnek 's kérdik: "valljon mi nagy jót tett a' hazának? Ujjhuzása a' kormányynal nemde majd végzavarba hozott, 's ha nem segítnek a' nagy istenek, ki tudja, ő mibe bonyolított volna már, 's nem törik, nem szakad-e eddigelé minden?" — „Szenvedett ő négy falai közt” — mondják — "de mit szenvedett? hiszen soha elzártnak jobb és kényelmesb dolga nem volt; mit szenvedett ahhoz képest, mennyit mi szenvedtünk hosszú évek során keresztül, fény és köszönet 's a' nélkül, hogy valaki csak észre is vette volna, önként zárkózva négy falaink közé, éltünket az országi tudománynak, az országi szolgálatnak szentelvén?" 'S ekkép, mert száz illy hang emelkedik ellene 's még száz, melly végkép mindent megtör, és csak a' 'többé nem levőre' nincs hatása, büvereje sem fog tartós lenni. Ma azonban a' fiatalabb legpezsgőbb vérű nemzedéknek ő a' hőse, ő a' kedvence: ő adott mindennek jobb fordulatot, ő menté meg a' hazát, ő fog minden bajainkból kirántani, 's ő fogja, hallgassanak csak rá, a' dicsőség' és valóság' isteni lakába vezérteni a' magyart! Szavai tehát, mert legyen bár e' fénykör érdemlett vagy bitorlott, tartós vagy mulandó, az mindegy, minthogy annyi

minden esetre bizonyos, hogy e' fénykör e' pillanatban — és Magyarország' pillanatai drágák — környezi őt; szavai tehát, míg ezen fascinatio. ezen varázs tart, mázsanehézságúek, és mind azoknál, kik e' bűvölet' körében léteznek — és ezek' száma nem kicsi — axiomafényűek. — Igérje nekik a' föld' minden kincseit, és elhiszik; igérje nekik magát a' mennynek országát, és nem kételkednek. — Illy hatalommal emelni lehet de sülyeszteni is a' hazát, 's százszorta szerencsés az, kinek illy szép hivatás közt az első sikerül. Mert vajmi nehéz tiszt olly magas röptet, mint a' millyenre felemel a' sokadalom' képzeletereje, minden földi gyarlóság' elárulása nélkül, diadalmasan csak addig is fenttarthatni, 's mielőtt a' közvélemény' varázsa ismét megszűnnék, míg az illy magasra felemelt az embereket sokszor tudtok tán akaratjuk ellen is szerencsájukra vezethetné. Valóban felette nehéz tiszt, de annál dicsőbb arra nézve, ki fényköre elébe teszi az emberiség' hasznát, és ekkép mindig kész abbul kilépni, sőt rögtön kettétőri annak varázsát, ha abban egyedül a' nép' tömjénezése, és némi bal de kedvencz ítéletek' megerősítése, vagy legalább 'kiszépítése által tarthatja fen magát.

Népszerűséggel egész életén keresztül soha senk nem használt az emberiségnek 's hazafiainak annyit, mennyit használhatott volna. 's mennyit tán használt magának, ha népszerűségét valami tartós jónak elérése végett áldozatul hozza vagy erre legalább mindig kész volt, és ekkép Magyarországon, hol a' közértelem' súlya olly parányi, sem lehet népszerűséggel illy lelkesedés nélkül használni sokat; mert ha valahová, valóban ide illik Phocion nézete, ki minél erősebben érinteték köz taps által, annál inkább kétkedett fel fogása' helyességén. *„Első szarvánál egy nemzet' figyelme fordul rá, egy nemzet' bizalma fordul felé, 's első léptében felkarolja őt ama roppant erő”* (Pesti Hirlap 14-dik sz.) -- igen — *„felkarolja őt ama roppant erő”*, t. i. a' népszerűség, 's viszi és sodorja őt, ha magát mint lelketlen törzsök felkaroltatni engedi; de nem ám azon képzeleti mennybe, melyet a' forró vér olly szép színekkel fest, hanem azon ki nem gázolható

tévútakba, melyekbe eddigelé minden feket szakasztott, szenvedelmét követő, és az ész' körébe vissza nem tért nép — de egyetlen egyet sem véve ki — okvetlen eljutott, 's mely tévútakba ennél fogva az olly kevésbé kifejtett magyar is minden bizonynyal eljut, és szaporábban mint gondolnók, kivált ha érzelmei szent sugalásoknak, felfogásai axiomáknak, hajlamai, vágyai, szeplőtlen tisztaságuaknak, irányai végre okvetlen üdvösséges célra vezetőknak és minden kivételen tülemkedetteknek hirdettetnek bálványai által, és az ábrándozások' illy édes mámorába a' nép — *“minthogy népszerűség nélkül ma már, az ébredés' korában, egy nemzettel sikeresen még csak jót sem tehetni”* (Pesti Hirl. 14-ik sz.) — mind inkább 's inkább belé is édesgettetik, 's abba elvégre úgy belé is süllyesztenek, mikép jaj annak aztán, ki a' nép — olly csalahatatlan (!) — 'inspiratioinak' vakon nem hisz, vakon nem hódol, sőt *“népszerűségét mint rossz számoló még könnyelműen el is játsza”*. (Pesti Hirl. 14-ik sz.)

Nézzünk vissza — mert előrül élők közt nincs igazságos ítélet — 's nevezzük meg azokat, kik életkori népszerűségüket mindig 's a' sirig féltékenyen őrizve, azt soha nem kockáztatták, soha áldozatul nem hozák, valljon nem sodortattak-e el a' feledékenységek tengerébe, 's jó hatásuknak semmi nyoma; vagy nem használták-e a' sokaság' ittas felhevülését inkább saját énes céluk' elérésére, vagy a' rom-istennek áldozatára mintsem a' köz, az állandó jónak őszinte eszközzésére. Nevezzük meg őket — e' sirig népszerűeket — 's mutassuk meg, hogy hazájuknak, az emberiségnek több hasznot hajtottak, mint valódiilag használtak az emberiség' kifejtésének azon bajnoki — és azért hálaérzéssel rebegi nevüket nagy és kicsi, magas és alacsony — kik, ha kellett, a, néppel nem kevesbé mint a' hatalom' fénykörével, nem, de az egész emberiséggel is szembe szálltak, 's szent felmagasztalásukban a' népszerűséget úgy, mint fejedelmek' kegyelmit lábaikkal tapodták, hogy embertársaik' javára 's ha másként nem lehetett: vérükkel vásárolják meg az örök igazság' diadalát. — Üdvözlét nevetekre ti feldicsőült árnyak, kik az igazságnak voltatok fel-

szenteltjei, 's valamint rablánczaiban hirdeté egyik közületek a' föld' keringését, és tömlőczébe löké vissza őt a butaság: úgy mertétek ti is daczolva a' zsarnok' mint nemkülönben daczolva a' nép' dühének, kitázni a' határt, 'minél tovább ne', 's csak holt testükön keresztül indulhatott a' szenvedelem odébb.

"Hiú törpe lélek, melly népszerűséget mint czélt vadász" — igaz, 's kimondhatlanul rút, jöllehet nem olly ritka — *"de rossz számoló, ki azt könnyelműn eljátsza"* (Pesti Hirl. 14-dik sz.) ez sem kevesbé igaz, csakhogy itt az a' kérdés: "mi a' könnyelmű eljátszás"; mert könnyelműleg ollyas valamit eljátszani, mi felette becses, mivel bizonyos pontig felette sok jót mivelhetni, mi tulajdonkép nem sajátunk, de jobbára ránk bizott tőke, a' véletlentől, az istenektől ránk bizott tőke, t. i. a' népszerűség, a' nép' kegyelme, melly mint minden szívömlédezés száz árnyéklatú, száz negédű; illyest, mondom, könnyelműleg vagy egyáltalában 'eljátszani' nem csak otrombaság, de valódi bán.

Az emberiségnek azon előkelői, kik földünk' mind anyagi mind szellemi kimivelődését leginkább eszközlék, 's kiknek lépteit Berzsenyiként "A' jobb 's nemesb lelkeknek útján, merre erőnk 's inaink vihetnek" követni kineknek kötelessége volna, a' nép' vagy a' hatalmasok' kegyét azonban korántsem játszották el — mert hiszen így embertársaik' háláját mint olyanok, kik őket semmivel sem gazdagíták, nem érdemlenék — de még ajándékban sem, hanem mennyire birták olly drága áron adák el, miszerint vágásbuli kivetésük, üldöztetésük, kinaik és vérük az emberiség' valódi hasznáért a' lehető legnagyobb uzsorával kamatozzanak vissza.

Mig tehát emberek közt valami sokkal édesb, sokkal kíváncsi is van, mint a' hatalom' fénysugára, és a' nép tömjéne, t. i. az önmegbecsülhetés 's a' lelki csend: mindaddig hatalmi fényt 's népszerűséget bátran alkuba bocsáthatni, sőt azt alkuba bocsátani még kell, még szoros kötelesség is, ha 'a' szenvedelem vagy felülről vagy alúlul akarja az igazság és a' való ellen gyakorolni undok hatalmát; mihez képest egyedül arral foroghat véleményi különbség, valljon ki, mikor 's milly áron válják meg mind az egyik mind a' másik

hatalom' körétül, mi kinekinek öntapintatátul 's önbelátásátul függ; csak hogy éppen úgy fogja a' jövőkor kárhozthatni azt, ki semmi áron, még hazájának boldogságáért sem birt kilépni fénykörébül, mint szánakozással tekint a' világ mind azon számnélküli hasztalan mártirjaira, kik ingyen vagy csupa képzeleti semmiért áldozák fel magukat, 's alkalmasint egyedül azokat fogja dicsérni, kik önerejüket sem nem becsmérlek, sem azon túl nem biztak, hatáskörüket sem igen szűkre, sem határtalanra ki nem tűzik, 's ezekhez képest cselekedtek.

A' Pesti Hírlap' szerkesztője mind ezekben — ha személyét nem állítja a' köz ügy fölé, és ehhezképest kisszerű szörszálhasogatásokba le nem ereszkedik — úgy hiszem, velem tökéletesen egyetért; és magas lelkesedésénél fogva hiszem, arra is kész — 's nálamnál rosszabb lenni nem fog — hogy valamint én mertem, katonai fenytékhöz szokott, 's egyedül lelki sugálsomtól készítve, egy időben hangosan felkiáltni: 'halálos sebekkel illette törvényeinket az önkény', 's velömet el nem szédíté a' hatalmi sugár; ma viszont szintűgy merek 's nem titokba leplezve, de a' lehető legvilágosb ég alatt szembe szállni a' nép' legfelmagasztaltabb kedvenceivel, 's most is egyedül lélekismeretemtül vezérelve, vesztsem bár a' még tán hátramaradt népszerűségemet, sőt éltemet bár; valamint én, mondom — kitül nemességben, hazafiságban, lelki felemelkedésben, tudom a' Pesti Hírlap' szerkesztője hátrahagyatni magát nem fogja engedni — sem felülről nem függék ekkoráig, és soha függni nem fogok, sem alulról nem hordoztatám portéka gyanánt eddigelé, és bizony mondom, nem is fogok hordoztatni siromig, de hazámért lelki függetlenségemen kívül mindenemet kockáztatni mindig kész valék és kész leszek: szintűgy van és szintűgy lesz a' Pesti Hírlap' szerkesztője is mindig lelkesítve, 's mindezekre hasonlóan kész — egy cseppet sem kételkedem — miszerint fénykörét, mellybe őt jeles tulajdonai 's kitünő elméleti tehetsége mellett körülményeinek nem mindennapi fordulata helyezék, mindig legtisztább szándékkal, legőszintébb iparral, egyedül nemzetünk' feldicsőítésére, egyedül a' magyarnak valódi hasznára fogja fordítani; miről annál erő-

sebben még azért is meg vagyok győződve, minthogy függetlenségének már legszilárdabb jeleit adá ő, és olly messze van azon puha velőktől, azon lelki szegényektől, tudom, kik csak azt tartják függőnek, ki velük vagy tőlük nem függ, csak azokat önállóknak, kik egyedül felülről nem engedik bétörni a' vést, ha viszont alulról jó, motszanni sem mernek, mintha bizony az önkény' zászlójánál a' semmi vagy tévútakra vezető zászló dicsőbb 's szentebb volna, és a' világon e' két zászlón kívül több egy sem létezhetnék; minden kétségen kívül tehát alulról éppen oly független leend, 's éppen olly bátran 's éppen olly őszintén fog úszni a' nép-dagály ellen, 's ha bukni kellene is, mint bátran és őszintén uszott a' hatalom' folyamával is szemközt.

Nem kételkedem tehát, sőt erősen hiszem — 's miért kételkedném, miért ne hinném; mert ha azelőtt midőn holtak hitte sok a' hazát, azt vigyázatlanul gázolta, azt néha irgalgalmatlanul sujtotta és némi kores, azért lehetetlen, hogy magyar a' mai nap olly szépen viruló, annyit ígérő kisdedet készakarva gyilkolni, készakarva 's ellenséges indulattal de csak egy hajszálát is érinteni 'szándékozzék, nem, nem, ez lehetetlen; mert ha illyest csak egy magyar is eszközölhetne öntudattal, hideg vérrel, sőt tán előre kitűzött terv szerint illyest csak egyetlen egy magyar is cselekedhetnék: akkor mind az, mit nemzeti újjászületésünkről évek óta olly édesen álmodám, keserű hazugság; mind az, mit nemzeti életünk és nagygyánövésünk' jelenségeiről olly őszinte szorgalommal egybeilleszték, 's mik előttem olly biztos fényben állítják nemzetünk' egykori legdicsőbb felvirulását, rám nézve tökéletes elcsüggedést 's csak hamar halált okozó csalódás volna, 's valóban nem kevesb; de ennyi gyalázat köztünk bizonyosan nem létezik — nem kételkedem tehát sőt erősen hiszem, hogy az annyi hatalommal felruházott szerkesztőnek keblét egyedül a' legtisztább szándék hevíti: 'emberségesen 's ereje szerint megfelelni gyönyörű hivatásának', és azon tőkét, melyet istenek és emberek tettek le kezeibe, kitűnő tehetségeit t. i. és népszerűségét el nem pazarlani, roszra nem fordítani, de, mennyire csak képes, hazánk javára adni ki a' lehető legmagasb uzsorával.

Korántsem osztom én ezeknél fogva azok' véleményét, kik a' Pesti Hírlapban rossz irányokat, rosszra vezető szándékot látnak és tesznek fel, mivel hinni akarom, hinni szeretem: az irány, a' szándék kristálytiszt; hanem azért jajdultam fel a' Pesti Hírlap megjelenésekor olly keserűn, 's ha tetszik: "olly szűkkeblűleg" — de tán ki fog világítani, nem olly igen 'szűkvelejűleg' — 's jajdulok fel mindegyre azért, mert magamat meg nem csalhatólag, látom, milly felszínes, milly egészen elhibázott szempontból fogja fel a' szerkesztő körülményeink' olly annyira egybebonyolodott és újjászületésünk' nem kevesbé szövevényes kérdését, és a' helyett hogy gyönyörű állásából, hatalmi köréből lassanként de biztosan ránk virasztná — mi most tán némileg kezében van — a' nemzetisedés', csinosodás' irigylésre legméltóbb napjait, e' helyett, mint valami magasb de ellenséges hatalomtól ostromozva, homlokegyenest hajtja szerencsétlen, csak most lábadozó, nemzetté virulni csak most akaró népünket az anarchia' mindent elsüllyesztő örvényébe, vagy mi hihetőbb, közvetlen az önkénynek hajótörő szirtjei felé. — Én kevesebbet ennél, jóllehet ma még magva hintetik csak az egykori olly keserű gyümölcsnek, nem látok, 's bizonyos vagyok, 's ha Isten segít, meg is mutatom, hogy az egyiknek vagy a' másiknak okvetlen, nem, de szoros igazságilag be kell következni — mert hiszen tönköltyből mindenütt tönkölty lesz, és kétszerkettő mindenütt négy — ha a' szerkesztő ur legnevezetesebb czikkjeiben homlokegyenest megfordított, tökéletesen ellenkező taktikát nem követ, igen: takticát, mit nem kevés — közbevetőleg legyen itt mondván — utálatig higvelejű suhancz, férfiúhoz nem illő fogásnak, rút tekervényes útnak képzel buta felfogásában, 's mi több: hiú öntulbecsülésében még hirdet is; mintha bizony tiszta lélek, tiszta szándék elég volna, valami szoros tudományi problema

feloldására; mintha csak jó akarat 's lelkes buzgalom kellene a' sakkjáték sikeres eljátszására; vagy mintha nemzetünk' üdvös öbölbe vezérlése, a' magyar' újjászületési diadala ezeknél könnyebb eszközlés volna, és már itt a' jó szándék és kivált a' magyar pezsgő vér és a' fiatal lelkesedés könnyen és biztosan érhetne célra. — Nem, nem — és félre mind ezen lágyvelejű és kicsapott iskolásokhoz, vagy agyafurt visionáriusokhoz illő felszínségekkel, kik kártyaházak- vagy spanyol kastélyokként bánnak nemzetiségünk- 's alkotmányunkkal, 's olly könnyelműleg, olly játszi negéddel építik 's döntik ezeket, mint azokat; — 's legyen végkép elismerve köztünk, hogy mindaddig, míg józan tactika után nem indul a' magyar, olly tactika után, mellyet nem a' hiú tapasztalatlanság, nem az ömledező asszonyi szív 24 órai rögtönzésekként sugal, de mellyet a' tapasztalás által kiképzett hideg ész jelel ki szoros tudományilag egybeillesztett terv szerint, hogy mindaddig nép, könnyen elolvasható, tengő nép marad a' magyar, a' véletlentől majd fel, majd alá hanyatva, de soha nem lesz belőle a' fejedelmi szék' azon támasza, az örök való' azon paizsa, az emberiség' azon disze, szóval azon dicső nemzet, mellyre meghíva van, 's melly ha belőle nem lesz, csak saját bűne.

Fájdalmasan jajdulék fel, 's kimondhatlan epedések közt jajdulok ma is mindegyre fel, igaz; mert vajmi kínosan teltek be elősejditésem' aggodalmai. Tudtam, hogy egy hírlap, a' haza legtávolabb 's legheterogenebb ereibe közvetlen ható, és mintegy a' népszerűség' fényköréből kiömlendő, kisugárzó hírlap olly felette 's rendkívül éles fegyver, mellyel csudákat is mivelhetni ugyan, de a' lehető legnagyobb veszélynek is hajthatni a' hazát.

Milly szép reményekkel, mennyi szeretettel csüggött e' lap' áldásteli befolyásán honunk' jobbainak szeme! még én is szerettem remélni, jóllehet tisztán állott előttem a, szerkesztői tisztnek majdnem kigázolhatlan bokrosságú feladása.

Nem is vártam ezért már eleinte nagy csudákat; mert entapasztalásból vajmi jól tudom, milly súlyos, egy kissé magasb röptet annyi ölem lelkek közt fentartani, milly nehéz

olly annyira szövevényes állapotunkban, hogy itt zátonyra ne vergődni, ott sziklaormokkal egybe ne csapnánk, a' siker' öblébe eljutnunk; milly szinte lehetetlen, annyi megrögzött, megcsontosult és ellentétben levő érdekek közt — mint ezt Magyarország' csipkebokrában vagy inkább darázs-fészkében minden lépteinknél tapasztalnunk kell — diadalmasan keresztül törni, és elérni az üdv' czélját, 's úgy hogy innen is 'jaj' onnan is 'jaj' szilárdságunkat meg ne törje, vagy hogy saját nyakunkat ne szegjük az emberi erőt ezen majdnem túlhaladó kísérletben. Tudtam ezen felül, mennyit kell sokszor tenni *ad captandam benevolentiam*, csak hogy meghallgassák az embert, és ehhez képest milly elkerülhetlen szükséges — ments meg Uram — a' mai magyar elmeszülemények' olly sok száraz szalmája közt, felborsozni, felfűszerezni azon eledelet, mellyet a' közönséggel dicsérő fejcsóválás közt elfogadtatni buzgunk. — Mint vén 'gyakornok' vagy inkább 'gyakorló' felette jól tudom mind ezt, és azért, jóllehet senkinek nálamnál magasb véleménye a' Pesti Hírlap' szerkesztője roppant elméleti tehetségéről, éles felfogásáról, tág ismeretiről 's terebélyes olvasottságáról nincs, azért nagy csudákat, Naxos szíleti körülményeink közt, mint mondom, nem vártam.

Aggódtam nagyon, megvallom, 's megjelenését az előre felhőkbe emelt lapnak alig bírtam bevárni; de — már a' legelső négy öt lap 's kivált ezeknek vezérczikkei után ítélve — olly minden terv nélküli, szövevényes körülményeinkbe olly kevéssé ható, a' legsajnosabb csalképzetekkel megtelt, felhevülés' vagy pillanati irgalom' sugtából ide oda kapkodó, minden érdeket éllel egymás ellen állító, a' kicsinyeket a' nagyok ellen, a' szegényeket a' gazdagok ellen felingerlő, feluszító lapra — már csakugyan meg kell vallanom — legtávolabbról sem voltam elkészülve. — Ennél — tisztelet, becsület, de igazság is! — érettebbet, mélyebbet, körülményeinkhez egy kissé illőbbet vártam.

Szemeimnek alig tudtam hinni. Hát ez azon lap — kérdem magamban — melly a' magyar haladási résznek, a' magyar értelmességnek volna úgy szólván organuma, és mellynek

helyességeért nekünk, szinte a' haladás' embereinek — nekünk, kik szoros és lélekismeretes következetességgel fűradunk a' hon java körül, 's pedig már hosszacska idő óta — mintegy *in solidum* jót kellene állni; minthogy a pangó rész, és a' szomszéd, meg a' külföld e' lapot bizonyosan értelmi súlyunk' és országlási képességünk' mértékének tartandja, vagy legalább annak fogja hirdetni, 's pedig azért, mert eddigelé — jól vagy rosszul-e, ez más kérdés — de eddigelé hírlapban a' könyvvizsgálat tágabb kört nem engedett még, melyben a' szabadelműség szabadabban gyakorolhatná lelki erejét, 's hol a' magyar könnyebben 's szebb fényben állíthatná a' tapasztalás által felgazdagult, kiművelt és szenvedelem nélküli észnek diadalát. És kimondhatlanul elszomorodtam.

Lenne más lapban, tán azon túlzó pártnak, melyről fentebb szólék, 's mely, hála az ég, némileg elenyészett, ha most újonnan lábra nem kap; lenne mondom ezen pártnak lapjában, 's más embertől írva, mint a' kívül annyit követel a' haza és méltán, mind az, mit a' Pesti Hírlapban 's mi több, ezen lap 'vezércikkeiben' csudálkozva, bámulva olvasunk, vagy ily érzelmek közt legalább olvasok én: nem volna akkor baj, a' veszély oly nagy; mert valamint minden túlzás, minden felingerlés, melyhez nem kapcsolatik a' gyökeres és kimerített '*quid esset ergo faciendum*', magával hordja a' leg-sikeresebb gyógyszert, t. i. az embereket, a' helyett hogy elcsábítná, inkább kijózanítja, úgy veszne a' túlzó lapnak is hatása csakhamar, sőt még összepontosítná 's egy sorra állítná a' haza' elkülönzött érdekeit, 's így még használna is. — De nem úgy a' Pesti Hírlap; minthogy ez azon mérsékelt rész képviselőjének tartatik, 's annak is illenék lennie, mely rész eddigelé egyiránt óvakodék fölfelől mint lefelől túlzástul, és ekkép oly erős hitelben is áll, miszerint a' mérsékelt résznek mintegy firmája alatt, 's az annyi tehetséggel felruházott szerkesztőnek hatalmas tolla által hirdetve, 's mert fényköréből 'ő mondja, ő állítja, ő tanácsolja' számtalan, mindig érzelgő és csak felette ritkán gondolkozó, minden mocskot feltaláló, de egynek elejét venni sem bíró seregnél, 's azok-

nál, kik a' dolgoknak mindig egy oldalát látják csak, olly hatást gyakorol, mint Pythagorásnak 'αὐτορ ἐφα-ja' is egykor vakon és ellenvetés nélkül fogadtatott el engedelmes tanítványaitul, csak hogy nem mindennap születik Pythagoras, és még ennek 'αὐτορ ἐφα-ja' után is — soknak véleménye szerint — vakon indulni éppen olly gyávaság mint a Pesti Hírlap szerkesztője haladási modorját vakon nem dicsérni bűn.

Valóban illyes törekvés, mindenkit gyanussá tenni, kinek valamie van, minden felsőbbet a' gyűlölet' pelengérjére állítani, minden létezőnek helyességét kérdésbe venni, hazánk municipalitásait lehetőleg elnépszerűtleníteni, minden piszkot, minden aljast szőrszálhasogatólag felturni, 's mind egyszerre néhány hét' leforgása alatt, 's egyetlen egy tökéletesen kimerített 'javítási' recipe nélkül; illyes törekvés, mint a' millyen a Pesti Hírlap' eddigelé csak 18 darabjában mutatkozik, 's mind az, mi ezekben egy rakásra fel van hordva, előttem legalább egészen új, és soha nem tapasztalt jelenés, jóllehet meglehetősen jártas vagyok még Gallia' forradalmi szakában is, hol — nem tagadhatni — elég különös és elég szapora történt.

Augias' istállóit én illy modor szerint még soha nem láttam tisztítani, nohabár nekem is ez kenyerem — 's kétlem: tiz Herkules valljon megbirta volna-e az illy egyszerrei működést, úgy hogy maga belé ne fuljon, vagy az egész légműrt annyi mostoha búzzal el ne töltse, mikép aztán nincs hazafiság, nincs lelkesedés, melly ezt kiállja, 's a' magyar közmondás "megszokom vagy megszököm" szerint ez utolsót rögtön ne tenné egy szép nagy szám, és végre istállóiban egyedül Augias király ne önkényeskedhetnék kénye kedve szerint.

A' helyett, hogy a' vezérnek — 's többi közt a' vezércikknek eszméje, vagy is inkább azon eszme, bizonyos és némi vagy inkább "annyi" követeléssel járó cikket vezércikknek keresztelni, nem a' legszerencsésebb ötlet volt; mert itt bizonyos egyedeeknek elménczsége tüstént 'a'-t 's 'nek'-et ragasztott a' cikkhez, miszerint vezércikkből tüstént a' 'vezérnek cikkje' lön, 's ezt most így tekinti a mindenfelé 's kivált tévútakba olly könnyen iramló sokaság;

vezért pedig, kivált nem ő általa választottat nem kedvel' sok magyar, 's általában benne a' legkisebb közepszerűséget sem, 's annál inkább tétozáásokat nem könnyen tűr — a' helyett mondom, hogy a' vezérnek sas-szeme egy nagy cél felé volna irányozva, mellyet követve észreveszi ugyan mind azon részletes sebződéseket is, mellyek csatával járnak, de vélük nem bibelődik, 's kivívja a' lehető legnagyobb részre áldást hozó diadalt; a' helyett, hogy mint valódi felkent statusember minden oldalról megfontolt terv szerint, méltányolva ugyan a' részletes hátramaradásokat is, de ezekkel hatását ki nem merítve, egyenesen 's mindenek előtt a' legfőbb nemzeti bajakra hordana írt; szóval a' helyett, hogy magasb szempontokból fogná fel, 's nagyobb vonásokkal tűzné ki, a' magyarnak mint nemzetnek mi volna nyavalyája, 's ezen segíteni mi módon lehetne; ezek helyett ugyan kivel találkozunk? Majd egy — akarjuk hinni: felette becsületes — misericordianus fraterrel, kinek hatásköre egyes sebek' békötözésével már kimerítve; holott vezérnek csatákat kellene nyerni 's nem sebeket kötözgetni, és Istenért csak el ne téveszszük a' szerepeket — és senki ne gondolja, hogy én a' misericordianus frátert, kivált ha őszinte, kevesebbre tegyem mint a' vezért, csak hogy misericordianus ne akarjon vezér lenni, és viszont; majd egy nőszívű érzelővel, ki a' hindostani mesének irgalmas nővérjeként felnyitni buzgalkodik bizonyos és felette fatalis csapot, mikép egy szomjúhozón könyörüljön, melly csapbul azonban vész ömledez a' sokaságra, és elöntetik egy egész város; holott statusembernek nem egyes de nemzeti kinokat kellene enyhíteni — 's csak ne keverjük a szerepeket össze! — itt megint Victor Hugoval a' borzadalmak' olly mesteri festőjével 's tisztelet becsület! mert megvallom, nem ritkán emelkedtek fel hajszálím a' vezércikkben foglalt némi talpra esett 's nagy hatással járó rajznál, csak hogy részletek miatt — milly lelket felemelők vagy borzasztók legyenek is — rendszerint szemből veszítjük az egészet; 's csak ne keverjük a szerepeket egybe! majd megint 's leg többször jó szívű Lamennais-vel akadunk, jóllehet mindünnen

volna inkább tanácsos elfogadni statusreformatioi recipét, mint az 'ifju Galliának' ezen a' gyakorlati életbe valóban (!) olly igen mélyen beható apostolátul. És néha még azon spányol hőssel is egybejövünk — gondolná-e az ember mai időkben — ki, ha egynek egy forintja volna zsebében, a' másiknak pedig semmi sem volna zsebében, bizonyosan ezen utolsónak fogná pártját, a' másikat ellenben '*szívtelen gazdának*' nevezné, mint illyes valami, többi közt a' Pesti Hírlap 18-dik számában a' harmadik hasáb elején is igen szépen mutatkozik, jöllehet a' '*szívtelen gazda*' tán dolog közt éjjelezett, az egy forint nélküli pedig — igen könnyen meglehet — nappal is alutt, de ez mindegy, mit azonban előbb tán még is jó volna egy kissé megvizsgálni, mielőtt a' tollbul — és bizonyosan csak felrázóbb hatás végett — olly könnyen kicsuszik a' '*szívtelen*', minthogy rég eldöntött dolog — 's valóban kinos illyes tökéletesen keresztül csépelteket, kénytelenül még egyszer keresztül csépelni — hogy a' birtoknak pártolása hajt a' nagy sokaságra legnagyobb hasznót, és nem annak gyűlöletessé tétele; mikép felette igazságtalan is volna például a' Pesti Hírlap' szerkesztőjét szívtelennek nevezni, ha teszem lapjait napesti munkája 's annyi éjjeli virrasztása után azon sok becsületes de felette szegény családoknak fele áron sőt ingyen nem akarná adni, vagy felsegítésükre még valami ráfizetéssel is járulni, kiket ő olly nemeslelkűleg felkeres, 's kik tőle mint a' birtoknak — akárhol legyen is — szilárd megvetőjétől bizonyosan nem csak nedves barlanguk', de még a' földi mennyországnak megnyitását is biztosan várják, mihez adjon Isten nagy szerencsét, 's vajha e' szegények dologtalan ábrándozásaik közt meg ne csalódjanak, és mindig másokban bizakodván, mindig másokra támaszkodván, olly aggasztó számra végre fel ne nőjjenek, mikép Magyarország egy egészségteli, munkátul pezsgő méhkasbul, valami nemzeti (!) nagy kórházzá váljék, hol a' dologtalanság leli jutalmát, és bizony Isten és ember fogja üdvözleni a' szerkesztőt; csakhogy fejledező nemzetünk' kedvéért, egybe ne keverjük a' szerepeket!

Valóban, egybe ne keverjük a' szerepeket; mert ha ezt tesszük, és köréből mindenki más körébe lép, akkor okvetlen egybekeveredik az egész, és a' helyett hogy úgy is eléggé egybebonyolodott állapotunk valami mód csak kibontakoznék, az végkép olly zagyvalékká válik, miszerint aztán a' magyarra végre nem vár más sors, nincs más segítség, mint fuladás vagy "idegen kéz". 'S ez iránt a' Pesti Hírlap' szerkesztője, mint nyilván mutatkozik, koránt sincs tisztában; mert a' helyett, hogy most, miután a' mennyei gondviselés és némi nagy hazafinak mély felfogása és szerencsés tapintata által a' lehető legjobb vágásba bicczent a' honi erőmű, 's minden részek végre egy kissé inkább magukban kezdik keresni a' hibát, mintsem azt mindig egyik a' másik' nyakába vetné, mi az üdv felé legelső de legbiztosabb lépés és ekkép az eddig ollóként élükkel egymás ellen álló részek itt ott kibékülve már csekély együttműködésre olvadoznak; a' helyett, hogy e' szerencsés vágásban iparkodnék fentartani a' honi erőműt, sőt annak mindinkább egyensúlyba hozása t. i. a' részek' mindinkábbi kibékeltetése körül fáradsa: fel nem foghatólag, vagy legalább általam fel nem foghatólag abban gyakorolja erejét — 's fájdalom, nem hiába fogja gyakorolni, mert ereje nagy — hogy minél gyűlöletesebbé tegye a' főrendeket a' nemesi rend, 's megint az egész kiváltságos rendet a' nagy tömeg előtt. A' helyett, hogy az emberi nemben lappangó, sőt a' magyarban éppen nem lappangó, de vajmi ocsmányul kitűnő irigységet, és a' sült galambra sovárgó olly igen különös étvágyat, némi talpra esett közgazdasági axiomával enyhíthetné, és itt például, nem kétlem, franczia országlási recipéjének nagy csomójából egyet kihuzna, melly azt tartja: „Segit Isten, ha segítesz magadon“, mi azonban nem annyit tesz, miszerint somogyi vagy bakonyi 'szegény legényként' másét ingyen volna szabad elvinni, de annyit jelent: "használd Istentől nyert eszedet és két tenyeredet, mikép munka után neked is legyen, másoknak azonban hajszáját se bántsad, nehogy azok ismét a' te üstöködöt fogják, kik nem fáradsanak annyit, mint te, és ezért nem is szereztek öreg napjaikra és

családuk' számára annyit mint te, de azért náladnál még is sokkal erősebbek, mert számtalanul többek — minthogy a' selejtesek' száma mindenütt nagyobb mint a' derekaké — és ekkép ne bontsad meg a rendet, de légy inkább szilárd védője"; a' helyett, hogy illyeseket csepegtetne szép móddal és ügyes orvosként a' nép felfogási körébe — és ez volna ám a' lehető leghasznosb 'Useful knowledge' terjesztése — a' helyett a' birtokot, hol csak létezik, 's kivált a' potencirozott saturnaliákban undokoskodó Sardanapalokat — nem tudom egyébiránt, kit értett, tán a' szegény magnásokat, kiknek szerencsétlenségükre házuknál még nem kopogott be az izetlen képü sequester, de markukban és erszényükben takarékos 's takaróikkal megegyező és ekkép azokhoz illő életmódjuk' következtében még van egy kicsike — olly utálatos vagy — mit is mondok — inkább olly 'izletes' színben festegeti, mihezképest elevenen látom, 's tán festeni is tudnám — mert hiszen jóllehet nem Corregio 'de én is képiró vagyok' —: némi elszigetelt csárdában, némi 'statusgazdasági' kurta kocsmában, hol napi renden a' munka 'nem', de a' keserű nóta 'igen', 's hol most, tudom, a' Pesti Hirlap a' mindennapi lap, mint fénylenek sok gyönyörű fekete szemek és vajmi szép fehér fogak, mint Mazeppa' képében a' kész áldozat, úgy itt a' kész lakoma a' kész kincs után. — A' helyett, hogy hazánknak vagyonosbjait, kiknek nagy része mint Rinaldo Armida' kertjében, hála az égnek, betekinte elvégre az önmegismerés tükrébe, 's eldődeiről rá szállt bűnein nagylelküleg nemcsak elpirult, de az emberek közt példátlan lelkesedéssel szinte a' józanság határin túl még a' 'saját' szentségének elvét is kockáztatá; a' helyett, hogy ezeket még inkább édesgesse a' hazához, mi azonban, mint sok gondolja, 24 fontos ágyugolyóbis — *Domine parce nobis* — nagyságu dicséret-pilulákkal nem eszközölhető, de ahhoz vajmi gyöngéd tapintat kell; a' helyett, hogy ezeket édesgesse, a' Rinaldo tükrébe eddigelé pedig még nem néztek, nézni nem akartak' sorát, napról napra gyérebb sorát, Pál' udvarában tanult jó móddal és egymás után ezen felette hasznos toiletti procedurára kész-

tené, melly tudja az ég, vagy legalább az én izlésem szerint, sokkal szebb 's vajmi nemesb, jöllehet komolyabb fénybe állitna sok magyart, t. i. ezen toiletti procedura, mint a' sarkantyúért annyi ideig minden haszon nélkül — ha némi botlást, tán kellemes botlást és megakadást kiveszünk — viselt sarkantyúért cserélt 'glacée kesztyű' tán mocskos kezeken, hattyu-prémes atilla nem ritkán hattyu éneket rejtő nagyságoson, sőt elvégre még mint a' békateknőbe foglalt pápaszem is, jöllehet ez csak pipere, fényűzési cziczoma, minthogy az orron akár lóg, akár nem, számos gazda azért sem többet sem kevesebbet még sem lát; mind ezeknél mondom, vajmi szebb fénybe állitna sok magyart a' felhozott tükörbei tekintés, és a' magávali őszinte megismerkedés; 's a' helyett hogy illyesre, illyes toiletti procedurára késztene, ugyan mit tesz? Semmi üdvösségesebbet, mint azon grönlandi szakács, ki, hogy megcsipje a' nap' fényével összebarátkozni nem tudó vakondokat és őt megvirgázza, nemes indignatiojában feldulja a' fél kertet, 's olly erőseket üt és csap maga körül — midőn a' vakondokat, jól vigyázz! meg nem csipi, de elszalasztja — mikép itt véres ajk, ott behorpadt orr, itt megint kilökött szem, amott megsebzett fülek 'sat. mutatkoznak; és az így érintettek a' nélkül, hogy valami ügyes orvost hívnának meg consiliumra, maguk adják meg maguknak a' consilium abeundit és maguk praescribálják maguknak a' császárfürdőt, de nem ám a' budait, mert: *sunt certi denique fines* 'sat. mihez képest a' túlvitt vagy ügyetlen dorongolás még a' hazafiúi kötelességektől is tán némileg felold. — A' helyett, hogy mint okszerinti erőműves, most miután elég a' gőz — min azon kívül, kinek gőznél más áruja nines, tán senki nem kételkedik — jó móddal arra tanítgatná a' leggyönyörűbb lelkesedéssel hevülő reményeit hazáknak, kik azonban még korántsem jó erőművesek, hogy valamint azelőtt, még mikor holthideg vala az erőmű, tüzet lobbantani, azt hevülésre bírni, és a' részeket mozgásba hozni volt a' feladás: úgy most, miután az erőmű már forog, és égényben, tüzelőkben, fuvókban, hála az égnek, többé éppen nem szükölködünk, sőt a'

felébredtek, mintha régi fagyos álmuk után éppen nem tudnának valami mérsékelt melegre hevülni, különös szorgalommal 's magyarban alig gondolható állhatatossággal (!) fűtnek mindegyre, miszerint inkább, ha valamitől, előbb tűzveszélytől — assecurálva pedig semmi sincs — kell tartani, mint a tűz' ismét elalvásául; miután ez így van és nincs máskép, most megint az van a' teendők' során, nehogy az erőmű ingadozzon, vagy éppen — mitől Isten őrizzen — a' katlan égbe pattanjon, vagy ennek elmellőzése végett kénytelenül az olly szépen fejledezett tűzre hideg vizet kelljen önteni; az van a' teendők' során, hogy az erőmű' részei közt megszűnjék minden recsegés, minden csikorgás, és az egész a' lehető legszorosb összhangzásban működjék, a' gőz pedig, melly mint tűz, mint viz nagy áldás, de fertelmes átok is lehet, olly elrendezéssel használtassék, mikép minden felesleg rögtön elpárologva legkisebb kártétel nélkül, a' szabadon lelje útját. — A' helyett, hogy hatalmas tollával 's varázs-ecsetjével a' nevetség' szinpadára állitná mind azon 'logikusokat', 's elmésége' csalánival jól megkorbácsolná — 's pedig hány van, kiknek illyes műtét vajmi jótékony volna — kik hatalmas logikájuknál fogva azon erőművészt dicsérnék és azt emelnék egekbe, ki mivel megindította, vagy annak megindításához járult, azt most hajtsa, hajtsa, 's annyira hajtsa is, mikép apothosisát, t. i. a' logikusok által neki szánt 'egekbe emelést' annál szaporábban és *en C^o* érje el; és ezek helyett mit tesz? Valóban nem sokkal többet, mint ekkoráig hasonló körülmények közt sehol nem tapasztalt mozgékonytságot fejt ki, mikép a' már úgy is izzó katlan nemcsak belülről de még kívülről is, és nemcsak fával de a' legkönnyebben lobba induló égénnyel 's minél több által mindegyre fűtessék; miszerint tökéletesen előnkbe, vagy legalább szemeim elé állítja azon visszajesztő képet — bár tanulnánk rajta, és ne volna némi 'heves' 's efféle vármegyékhez olly szembetűnőleg hasonló — hol bizonyos lelkes *yankee* erőműves, ki hajóját a' nagy Mississippin hajtva, mert tán megunta életét, vagy hogy minden más hajók' elébe vágván, magának 's társulatának

kivivja a' hir' koszorúját 's a' halhatatlanságot, annyira tüzei a' mozgonyt, és katlanába még mesterséges szurokkoszorúkat is vet, a' mentség-szellentyűre pedig a' helyett hogy azt könnyítné, 's azon a' már semmi által nem korlátozható gőzt kibocsátná, a' mentség-szellentyűre mondom, mint trónra még rá is ül, 's jöllehet, súlya nem nagy, még is elég hogy magával felemelje, de fájdalom, nem halhatatlanságra, hanem időelőtti enyészetre a' számtalan vele munkálót és benne biza-kodót. — A' helyett, hogy az alkotmányi vár' őrhadát — t. i. Magyarország' kiváltságos rendét — olly annyira elkülönzött és közös érdekét felfogni még olly kevésbé tudó, részint rest, részint gyermek viszketegű, részint félénk, részint vak-légy bátorságú, részint tületetett, részint felette éhes őrhadát egy kis kézfogásra, egy kis vállvetésre bizgatná — mi egyébiránt valóban nem könnyű, és semmi esetre nem lehet szapora munka — és általa, alkalmi, jól választott — mi azonban szinte nem könnyű — egyesüléseknél fogva lassanként némi gyakorlatokat egyszerre végbevitetni, némi evolúciókat bizonyos öszhangzásként eszközöltetni iparkodnék, külveszélylyel azonban, nehogy kétségbeessék vagy magát fejlesen megbicsakolja — mi szinte meglehetne — vagy hogy meg ne oszadjék — mi nem kevesbé volna lehető — külveszélylyel mondom, csak felette kényes tapintattal ijesztgetné, mikép aztán a' régi várt nemcsak szóval és a' nagy könyvbe írott törvényekkel, de tettel, a' legtávolabbi életbe szívárgó tettel is nemcsak 'minden században egy kurta lépttel', de az időnek, ezen mindennél nagyobb kincsnek, lehető legsikeresebb meg-gazdálkodásával, minélelőbb, de gyökeresen, 's nem mindig mázolvá, foltozva lehessen tágitni, reformálni, és úgy hogy omladozó boltozati alatt egy élő se veszítse életét, hanem nagy és kicsi, hatalmas és gyenge, gazdag és szegény, és ki csak szíja Hunnia' levegőjét, dicsőül felemelkedő falai közt fellelje honát, és egy se legyen, ki gyönyörtelve ne mondhasa: "nekem is van hazám"; és a' helyett, hogy illyest mivelne — oh irgalmas Isten, miért vagyok elkárkoztatva, hogy mindig és mindig Tantalus' kínait szenvedjem! hazánk'

boldogságára vezető út olly közel, és attul olly annyira visszalökve ismét! — és a' helyett, hogy illyest mivelne, illyest eszközzene, ugyan mit tesz? A' régi vár' tarkabarka seregét időhez és körülményekhez nem illő, tapintat nélküli indiscretioi által egymás iránt még gyanúsabbá, még bizodalmatlanabbá teszi, mint azelőtt vala, 's mi több: a' várt, mint megbukott Varsónál volt az eset, kívülről ijeszti, kívüli erők által nyomasztja, minél fogva valamint a' lengyel fővárosnál sem következtetett nagyobb egyetértést, szorosb kézfogást, minden győző lelkesedést a' kívülrüli nyomás, de a' vélemények' megoszlását okozá, meghasonlást, árulást és kétségbeesést szült, míg végre idegen kézre került a' birodalom: úgy fogja az alkotmány' falain kün levő erők' felingerlése és a' vár felé uszítása is megtörni honi alkotmányos phalanxunkat; minthogy akkor, midőn a' bajak kül- és túlnyomás által nagyon is felcsordulnak, soha nem marad el a' makacs megbicsakolás, és ennek ellentéte, a' gyáva félénkség; a' magát túlbecsülő elbizottság, és ennek ellentéte a' tüsténti kétségbeesés; némi egyeseknek istenekhez hasonló felemelkedése, és ennek ellentéte az alacsony árulás — füssük csak fel nemzeti életünk' évlapjait — és ekkép soha nem marad el a' tökéletes elbomlás, és ennek ellentéte — jól vigyázz — a' kényuralkodás is. — A' helyett végre, hogy diadalosan kiviláglanék, mennyire hirtelenkedett a' kormány némi egyesek' megszibasztása által, 's mennyivel lett volna bölcsőbb a' dolgot magára hagyni, és jövőendőben is ezt cselekedni; a' helyett, hogy megmutatná a' magyar — és az a' baj, hogy mindnyájunkat egybekevernek, és a' Pesti Hírlap — mint sokan hiszik — honunk' legmagasb hitelben álló capacitásitul szerkeztetve, azon résznek organumául tartatik, mellyet mi józanabbnak nevezünk, mellyet én nemcsak nevezet szerint, de valósággal is a' józanabbnak szeretnék tudni és tudatni is az egész világ előtt, és mellyet valósággal — némi kivételekkel — a' legjózanabbnak tartok is; a' helyett, hogy megmutatná a' magyar, mikép a' sajtószabadsággal, az emberiség ezen lehető legnagyobb kincsével, 's mellyet elv szerint soha

nem eresztett ki birtokából a' magyar, mikép a' sajtószabadsággal, ezen gyönyörű fegyverrel, életszaka, egészen még fel nem erősödött léte, szövevényes körülményei közt bölcsen tudna élni, és a' nélkül hogy maga magát sértse, maga magát sebezze azzal; — a' helyett mi világlik ki — és milly keserves illyeseket örök titokban nem tarthatni, de nem én leplezem fel azt, hanem a' nyomtatott lapok; milly kínos rám nézve illyeseknek kimondására kényszerítettetni; de meg kell történnie — ugyan mi világlik ki? hogy a' kormány' féltékenysége nem volt tán olly igen ok nélküli, midőn bizonyos felhevülési árnak gátot vetni ohajtott; 's hogy legyünk csak magunkra hagyva, legyen csak a' sajtónak éles fegyvere minden vagy elég korlát nélkül kezünkben: és pezsgő vérünk rosszul fékzett képzeletünk 's anyaföldünk ittas bálványzása, melly a' hideg fő' uralkodásán túltör, nem engedendi, miszerint sajátunkkal minmagunk' károsítása, minmagunk' megsértése nélkül, rendesen és tartólag éljünk; nem engedendi, miszerint a' rendes és biztos célhoz vezető vágásból ki ne zökkenjen a' hazai erőmű. Csak egy kissé szabadabban, és már szédelg fejük! Oh mennyire nem csökkenti ez nemzeti hitelünket, mennyire nem gyengíti ez azon irigy hiedelmet melly szerint felette sok, municipalis rendszerünket — mihez képest legjobban elvégezni magunk tudnók magunk' dolgát — olly magasra sőt még példának is állítja, melly rendszer ha azon komolysággal 's józan tapintattal 's férfiúi méltósággal jár, melly a' keleti népek sajátja, minden árnyékoldalai mellett — miktől semmi 'emberi' nem ment — valóban a' legszebb remekmű, melly sajátság azonban ha minket elhagy, miután mennyire tőlünk függött, jobbadán annak köszönhetjük nemzetünk' fenmaradását, ha minket elhagy, vagy inkább ha abból felszines Galliának éretlen viszketegit és könnyelmű változékonyságát magunkra ruházva, mimagunk lépünk ki: akkor az olly annyira okszerű és egyenesen a' természetből folyó remek-rendszer a' legutálatosb zsarnoksággá, vagy a' fejetlenség' legburjánzóbb mételyévé válik, 's új bizonyosága, milly közel, milly hajszálnyi közel áll sokszor a' legdicsőbbhez az ocsmány!

És ez azon benyomás — fájdalommal mondom — melyet a' Pesti Hírlap' eddigi számai rám tettek, és erősen meg vagyok győződve, mind azokra is tevének, kik csalfa önámítástul menten száraz miség szerint és minden oldalról fogják fel honi körülményeink' szövevényes létét, 's kik nem élnek maguk-alkotta képzeleti világban, egy, Magyarország közepette létező, csalképekkel teli oase-ban, hol bizonyos követelések, az ügy, az elv, mellyek egyedül néhány szerencsés álmodók' és velük szorosb összeköttetésben levők' álmai, mint nemzeti követelések, ügyek és elvek tűnnek elő, illyeseknek hirdettetnek, 's mellyek ellen, mintha kérdésbe vehetlenségüket már nagy és kicsi, szegény és gazdag, kiváltságos és pór, szóval minden magyar, sőt Hunnia' minden lakosa nedv- 's vérében hordozná, kikelni nem volna kevésb mint halálos bűn, nem csekélyebb mint átkot érdemlő köz botrány. — Azokra, kik nem élnek ezen képzelet-alkotta oase-ban, hol a' minden szépre kitárt fiatal kebel, az olly sokáig száműzött lelkes magyar a' legédesb keserérzések közt végre feltalálni véli honát, és már a' nemzetet látja a' nagyot és dicsőt, 's nemzeti fényköréből emeli képzeleterejének öntudattal járó szavát; kik illy hazában nem laknak, és, irgalmas Isten, nem azért nem laknak, mintha ennél édesb, üdvtelibb czélt ismernének, és ez után legőszintébb lélekkel ne sovárognának; de azért nem laknak, mert ezen hon mindedig csak képzeleti hon, 's mindaddig — 's tán örökre — képzeleti hon marad is, míg a' helyett, hogy költői képekkel festenénk egy önálló erős hont, 's fel 's felcsigázva magunkat már a' jelenben lát-nók azt, — a' hideg ész, a' csalhatlan számok' fonalán, távul minden önámítástul, kezet fogva, vállat vetve, nem alkotunk elvégre egy 'valóságos' és minden képzeleten tülemelkedő dicsó hazát, melly azonban tökélyre csak a' jövődében fej-

lódhatik ki; mind azokra, kik így éreznek, mondom, felette fájdalmas benyomást tőn a' Pesti Hírlap, minthogy tisztán látják, hogy illy dicső, nem a' képzeletben, de a' valóságban létező haza alkalmasint soha nem következik be, sőt mindaddig szoros igazságilag nem következhetik be, míg eszközésinkben mindnyájan, kik vagyunk, 's kiknek anyaföldünk szent, és ekkép a' Pesti Hírlap' szerkesztője is, kinek kezében a' legélesb, legerősb, és ekkép a' leghatalmasb, legjobb hatást gyakorolható fegyver most, nem követünk egy testtel, egy lélekkel bizonyos utat, 's nem éri azt nemzeti neheztelés, ki abbul kitér, melly utat néha néha 'véletlenül' követünk ugyan eddigelé, 's azért egészen hátra nem estünk még, melly út azonban okszerűleg kimutatva, mint üdvre legrövidebben, legbiztosabban, sőt néha egyedülileg vezető, elismerve, és ekkép szoros korlátok közt kijelelve, nálunk, de alkalmasint a' világnak még egy népénél egy nemzeténél sem volt, de ott is csak a' véletlen és egyes sugalatok vezettek arra, vagy vezettek attul el, és mellyet ha követ a' magyar nép, ezen csak most fejledező keleti raj, éppen olly kevéssé fog idő előtt enyészni, sőt szintúgy fog egészséges érettségre virulni, mint a' nagy természetben minden, mi saját magát nem emésztí, 's mit külvészély nem érint; 's viszont; 's melly út, ha erőm engedi és Isten segít, e' közleménybül kiviláguland. Kik így éreznek, és sejtik mi van lelkemen, és kik folyó szavaim' igazságáru meggyőződnek, azokat mint mondám, csak fájdalmas benyomással érintheték a' Pesti Hírlapok.

Mik után azt hiszem, elég világosan kittűnik, hogy én a' Pesti Hírlap' szerkesztőjének szándéka' tisztaságáru de legkisebbé sem kételkedem, mit újra és újra kijelentek; elveit is jobbadán és legfőbb vonásaikban osztom; sőt egy cseppet sem vonakodom ezennel kinyilatkoztatni, hogy azokat legnagyobb részben magaméivá teszem, sőt, legyen szabad mondani, legédesb atyai érzések közt jobbadán magaméinak ismerem; és ekkép egyedül 'azon módor' ellen lehet és van kifogásom, melly szerint mint ő hiszi, 'felemeli a' hazát', mint hiszem viszont én, 'sirba dönti a' magyart'.

Illy magasra állítom, illy elválasztó pontnak tartom egybe-bonyolodott körülményeink közt a' modernak okszerinti fel-fogását, vagy annak szerencsétlen elhibáztát. Ezen ponton forog a' 'fel' és az 'alá'.

És azért legyen a' Pesti Hírlap' szerkesztője nagylelkű; ne szálljon azon magasb fokrul le, melyre őt a' magyar' tavaszi részének egy része emelé; mutassa meg, hogy inkább szereti a' hont mint önmagát, hogy több benne az országos ember, mint a' szűkkörü jogász, hogy magasban áll és büszkébb, mint a' földhez ragadt hiú sokaság, és tűrje a' közjó, nemzetünk' egykori felemelkedése kedvéért czikornya nélküli egyenes bánásmódom', és az egy kissé netaláni érzékenyebb vágásimat. De ugyan milly kötelesség-felejtette hazafi, milly gyáva teremtmény volnék — 's félre itt, midőn a' magyarnak élete körül forog a' kérdés, minden tekintettel, minden fekező udvarisággal, 's szemközt előre — ha karkulesolva némán nézhetném — mint szégyen és utálat, annyi magyar tekinti mindig honát — és nem gyulna vérem, nem forna velóm, 's tehetségem szerint a' vésznek elhárítása végett mindent nem tennék, és legalább fel ne jajdulnék, a' legkeserűbb panaszra ne fakadnék, ha többet tenni képes nem vagyok, midőn halál és élet közti ponton látom állni a' hazát, midőn látom, milly aggasztólag hajtatik süllyedésre, 's mint tőri a' szenvedelem' vas keze — és a' nélkül tán, hogy csak észre is venné — mind azt ketté, mit hosszú éveken keresztül olly anyai gonddal, olly sok epedések és olly tenger bajak közt semmi által meg nem törhető állhatatossággal ápolt annyi őszinte kedély. És én — büszke érzéssel mondom, ki mint becsületes magyar napszámos és emberséges szántóvető a' köz restség és köz elaljasodás' undok körében, a' hazafiság, elszánás' és az önmegtagadásnak, bizony mondom, magasb erényeit kezdém már régóta honosímnak kitűzni, mint a' millyenek' megmérésére elég czirkalommal bírna mindenki — én fel ne jajduljak? Én, ki néhány lelkesekkel tudtam őrizni és meg is őrzém az olly nehezen kelő, olly gyenge, annyi veszélyektől fenyegetett, de lassanként még is viruló

kisdéd növényeinket — mellyekbül nagyobb lesz, csak ki ne irtsa senki, mint sok rövidlátó sejtené — némi hatalmas uraságok 's szolgál-csoportaik' gondatlan 's tán irigy elgázlásitúl; miért midőn magasb helyeken hitelem megbomlott, dicsért is a' méltányló hon; én fel ne jajduljak, szólni jogom ne legyen most, és vén velőmet ellentétbe, ellensúlyba ne vessem a' felhevült vér és emésztetlen teoriák' árja ellen most, midőn ujjászületési titkainkba oly kevéssé avatott kezek veszélyeztetik nemzetünk' életét. Nem; ennél hazafiúi kötelességimet jobban ismerem, 's bár tudom 's jobban mint akárki, hogy most ismét ide lent fog végkép megtörni hitelem — min vérzik szívem; mert ember és hazámhoz hű vagyok — a' nélkül hogy oda fent javulna — mi olly természetes, mit azonban könnyen török — és ekkép létem tökéletesen két pad közti lesz, mikép ugy is elég csekély hatásom végkép egy valóságos szántóvető, de azért korántsem megvető és megvetendő' körére fog elszigeteltetni; de Isten neki, azért sem ez, sem semmi, de bár a' halál sem hátráltathat, hogy ezennel kereken, röviden és szárazon ki ne mondjam: miszerint a' Pesti Hírlap' — ha, míg idő van, más útát nem választ — azon revolutionarius syllogismus' antecedense, mellynek majorja a' nagy birtokosok' gyűlöletessé tétele, 's mennyire lehet, vagyonaik elkobzása; minorja a' kisebb' vagy minden birtokosnak szinte e' sorsra juttatása; és conclusioja: olly zavar, melly Magyarországot vagy IV. Béla' idejére löki vissza — 's kivált az ország' síkját fogja érni a' leghalálosb csapás, hol Magyarország' színe; vagy mi hihetőbb, mert tán annyira csak nem megy, de azért lelkes embernek annál nem sokkal kellemeteseb, Gallicia és Lodomeria' fényére 's állapotjára emeli a' magyart, ki aztán azzal vigasztalhatja magát, mint Dante-nek isteni vagy is inkább pokolbeli szindarabjában az elkárhozott, hogy a' mai zavarók' sírkövére írhatja: "nincs nagyobb kin, mint visszaemlékezni boldog napokra ünokozta nyomorúságban"; saját sírkövére pedig: "magyarok, szabadok: voltunk". Mert hogy egy tökéletes crisisnek kényszerített bekövetkezését — melly tán régiebb időkben, mielőtt

a' sajtó' isteni áldása a' földre szállott volna, mikor még a' bálvány-isteneket is egyedül vérrel lehetett engesztelésre bírni, nemzeti nagy reformatiók' diadalára még szükséges volt — mit ez úttal nem vizsgálók — ma azonban semmi esetre nem szükséges, sőt még ott is, hol egy nemzet' nagy száma, egy-színűsége, egy vallása, 's egyéb körülményeinél fogva elég erős is kigázolni illy forrongásbul, még ott is a' leghosszabb út, és a legdrágább ár; — 's hogy ekkép egy tökéletes crisisnek kényszerített bekövetkezését kevés számunk-, sok színűségünk-, ezer különböző érdekeink-, tenger bajaink-, felszámíthatlan irányzatinkhoz képest ki bírnök állni, és a' sok heterogen nedv, és az ily nyavalyával járó ezer bajaknak 'szolga serege', ne törné meg a' legutólsó magyart, és véle ne oltaná el a' legutólsó alkotmányi szikrát, azt soha nem hihetem; 's nem hihetem pedig azért, mert ezer több mint száz, egy mázsa nehezb mint egy font, és végkép: mert ha az, mit mondok, nem történnék, csuda volna, csuda pedig a' tizenkilenczedik században éppen olly kevés van, mint a' viz sem foly felfelé, sem a' csillagok nem esnek alá.

Kételkedjék ezen egyébiránt, ki akar; én nem tehetek arrul, ha egy iczés palaczkban el nem fér egy pint, vagy a' tág palaczkban annyi olvasottság, annyi képzelet van, és annyi tudja Isten mi, hogy abba semmi okoskodás többé be nem fér, miszerint okoskodni illyesekkel sem időm sem kedvem; de annyiért ezeknél is esedezem, és esedezem becsületünk-, nemzeti életünknel fogva: Nyomják erősen fejükbe és emlékezzenek arrul, hogy mi lenne abbul 's mi lenne hazánkbul, ha még is nekem volna igazam, ha számolásim nem lennének hibásak, ha az, mit mondok, mind be is következ-nék, 's ekkor milly kinteli volna mind azoknak felébredése, kik nem tagadhatnák, hogy illy gyászos végnek ők valának szerzői; ők, kik jeles tulajdonaik-, hű keblük-, magas lelki-letüknel fogva nem arra valának, nincsenek arra a' nagy természetül elítélve, hogy meggyilkolják a' hazát, de leg-szebb életre emelni a' magyart, szent hivatásuk. És azért hazánk' reményei, Ti, kik' kezeiben a' jövőendő, és Ti keve-

sek, kikre most gondolok, Ti 'vén fők fiatal vállakon', Ti 'ép lelkek ép testekben' értsetek meg; ha pedig nem hisztek szavaimnak, legalább kételkedjete Tinmagatokon!

Bizony bizony kételkedjete Tinmagatokon; mert késő hasztalan, és ekkép vajmi kinos volna a' bánat, ha annyi hú kebel' megszakadta után véletlenül — és milly keserű véletlen volna ez — még is idegen kézre kerülne a' hon, és kik a' hazát szolgálni vélik, azt nem 'ide de oda' szolgálnák; vagy ha egy kis ideig-óraigi provincialis fényre, 's tán egy kissé nagyobb anyagi kényelemre vergődnek fel Hunnia, hol minden él csak magyar nem, hol minden van csak alkotmány nincs, a' helyett hogy egy új dicső nemzettel, melly az igazságnak paizsa, a' szabadságnak megtörhetlen örje, gazdagíthatnák a' föld. — Így felébredni és tüstént el nem veszteni az eszmélet' tehetségét, azt hiszem, vajmi nagyobb kin volna, mint elevenen sirba szállni — mit a' Pesti Hírlap' szerkesztője olly borzasztólag fest — 's ott aránylag rövid küzdés után, melly adótul azonban a' halál kevés eseten kívül senkit soha fel nem old, elszenderülni csakhamar.

Természetem nem a' reszketőkhez tartozó, 's félni eddigelé, habár megijedni igen is, de nagyon félni, eddigelé nem igen tudtam, 's hiszem, nem is igen fogok soha, míg idegeim tökéletesen el nem gyengülnek. Nem tartozom én tehát azon hősökhöz, kik mint Sancho lóra kíváncznak, de midőn észreveszik, hogy nincs fábul, hanem egy kissé mozog, szepegnek; sem azon hajósokhoz, kik a' szabad tengerre vágynak, de tüstént megijednek, 's horgonyt, csak horgonyt vetni sietnek, ha egy kissé erősebben fúj a' szél; sem a' Frankenstein-féle²⁾ alchymistákhoz, kik életet üntenek a' csontvázba, és midőn ez mozgatni kezdené inait, ijedten tőle elfordulnak; sem nem tartozom azon csigavérűek és azon növényféle felebarátok vagy inkább 'fele emberek' közé, kik éltük' fogytáig mindig csak a' 'lassut' járják, vagy mint fa soha helybül sem mozdulnak, 's csak egyen esnek felette szaporán túl, vagy jobban mondva, egybül felette szaporán ki: honosik' emlékezetébül. Mind ezek közé — érzem, igen tisztán érzem,

's bocsánat, engedék, de ezen utólsót sejdithetni nekem vajmi édes érzés — nem tartozom. Nem szepegek, nem remegek én tehát, mint sok ó szemű és új velejű gondolja, egy cseppet is, mivel honi erőműünk szaporábban forog mint azelőtt, sőt azt ohajtánám, bár forogna még jóval szaporábban; de azon okbul ijedek meg — hanem azért még sem félek — mert a' jó vágásbul bizonyosan kibiccen 'vagy inkább már kibiccent', és tévútakba bonyolodik. Nem kiáltok én ennél fogva, mint azon gyáva sereg, melly egy nézetének, egy tettenek sem bírja kimutatni valódi okát "Lassan 's mindig csak lassan" — mintha bizony lassan kellene haladni ott, hol jó az út —; vagy "Megállj, megállj" — mintha állva már biztosítva volna az élet —; vagy végkép "Horgony, vasmacska —"; vagy a' mi minden képtelenségek' legfényesb diadala "Vissza vissza" — mintha bizony horgonyon, vasmacskán nyargalva biztos öbölbe lehetne eljutni, és az idők árja ellen győzedelmesen haladhatna a' törpe ember, kinek a' holnap sem sajátja és annál kevesebbé a' tegnap. — Jelszavam eddigelé mindig 'haladás' volt, és az lesz siromig, és nem azon, legkisebbet sem jelentő, sok nagy és sok kicsi urtul éppen nem kicsi hanem felette nagy követeléssel járó és felette bölcsen hangzó, de valóban semmi többet mint egy nagy 'Semmit' mondó sententia szerint, mikép mindenki 'a' józan haladásnak embere', 's melly felette józan józanság után, a' vakondok saját felette szerény körét tartja, a' sas viszont villám sebességű röptét hiszi a' józan haladás' körének, és ezek közt a' százezer árnyéklat; miszerint az egyik, elveiben mindig következetes, egy órában egy mérföldet haladni hisz józannak, a' másik ellenben, mert ezt követeli a' nemzet — oh Isten, hol vagy te nemzet még — ezt kívánja az ügy — bárcsak tudnám, minő ügy — mert végkép ezt jeleli ki az elv — sajnálom, de ismeretlen előttem ezen nyelv — a' másik mondom, viszont hat mérföldet egy órában hisz azon sebességnek, mellyet józannak lehetne dicsérni. — És így esik, ha az első vasútra kerül és őt egy mérföldön keresztül egy óránál szaporábban átviszik, és őt ekkép 'józan haladási

elveiből' kiveszik, hogy olly hangos 'megállj' harsog az égbe, mellyen az egész természet kaczag; ha ellenben a' másik megint magyar útra vergődik, és ezen ő, szinte 'józan haladási elvénél' fogva, egy óra alatt hat mérföldet, 's tán még egy darabot hozzá, haladni 's másokat magával vinni akar, hogy ismét vagy éppen nem harsog az egekbe semmi, mert az egész társaság kitérte nyakát, vagy mi hihetőbb, mert nincs emberi erő, melly göröngyös úton illy sebesen hajthatna, hogy szinte, ha nem is az egész természet, de a' szomszéd' gúnyteli hahotája közt — minthogy felette ügyetlen kocsisoknak tart — gyalog érkezik a' megakadt csoport, 's kezét csókol, ha idegen koci odébb viszi. — Miszerint olly nevetéséges a' vakondok, ki vasúton, gőzkocsin lassan csak lassan kívánczik haladni, mint nem kevesbé szánakozásra méltó a' szárnyaszegett, még fel nem erősödött és magyar ragadó sárutakra vergődött sas, ki megint itt 's illy körülmények közt erőlködik repülni villámként. A' haladásnak, valamint a' haza' oltárára tett költség' kiadásának, okszerintinek kell lenni. Mikép éppen olly okellenileg teszen az, ki szintolly kedvvel és szintannyit áldoz hasztalanra, hasznosra, mint okellenileg cselekszik az, ki jó, rossz, sőt tévúton egyforma sebességgel jár; és szoros igazságilag, valamint egyedül az teszen bölcsen, az cselekszik okszerűleg, ki egy garast sem vet a' Dunába és inkább eljátsza, de valóságos közhasznúra, kétség kívül sikerülőre, hona' dicsőségét tárgyzóra egész erszényét is kiüríteni kész, és inkább sanyarog: úgy tesz az is legbölcsebben, legokszerintiebben, ki jó úton olly sebesen vágat mint csak bírja, rossz úton viszont csak halkan, tévúton elvégre de egy lépést sem halad; sőt ha ezen netalán már előre nyomult volna, hosszú kanyargások helyett rögtön saját személyének tengelye körül megfordul, 's oda lép, honnan indult, és onnét a' jó útba térvén újra kezdi pályáját. Minél fogva sokat áldozni, hogy azt félig meddig a' Dunába vessék — pedig tudnék elég illyféle vállalatokat elősorolni — éppen olly bűn, mert hazai megrövidítés, mint ott, hol az ész nyilván azt mutatja 'ebből lesz valami hasznos', fősvénykedni

szégyen, mivel hazakötelesség-sértés: úgy lassan haladni, hol repülni lehetne és ekkép kellene, éppen olly vétek, mert idő-csorbitás, mint hajtani 's hajtani a' magyart, és egyszerre minden intézkedéseiben a' világ' mind szellemi mind anyagi leggöröngyösb, leragadós útján nyakra före, ha jól emlékezem Talleyrand szerint, még több mint bűn — merő otrombaság.

Nem azon tompa él körül forog tehát a' dolog, hogy haladjunk, haladjunk, mit bizony Isten, soktul nem sokkal mélyebb felfogással hallék elpetyegni, mint a' pajzán fű, tudja mi negédből, mondja el istenadta pittypalattyát; valóban nem forog illyféle pittypalatty körül a' dolog, de az a' kérdés, mellyek útaink, és mellyek a' még bezártak, mellyek a' már kinyitak, mellyikén lehet haladni sebesen, mellyikén csak óvakodva, mellyikén végre csak úgy, mint a' fűszál nő.

Ezt kijelelni, bajaink, akadályaink' azon százezer árnyék-latit kimutatni, mellyekkel küzdenünk, mellyeken diadalmaskodnunk kell, ha czélt érni akarunk, azonban felette nehéz, sok időt kíván, és egy, aránylag rövid értekezés' határiban el nem fér; miszerint az eddig mondottakra és a' 53-ik lapon érintett csatarendre visszautalván, rövid vonásokkal és a' lehető legnagyobb általánosságban arra pontosítom össze vélekedésemet, „hogya' magyar nyelv terjesztésében megállapodnunk, anyagi kifejlésünkre szolgáló vállalatokkal felette óvakodva 's csak úgy kell haladnunk, ha magyarság-olvasztókká nem válnak, tehát egyedül ollyfélekkel, mellyekhez nincs, vagy felette kevéssé van ragasztva közvetlen surlódás és iskola, és hogy végkép az alkotmányi út azon út, mellyen lehető legsebesebben kell előnyomulnunk, minthogy ez azon régi törött út, és mellyet javítani annyira buzog nagy és kicsi mellyen legbiztosabban 's lehető legrövidebben el is érjük a' czélt; kívált ha senki nem állja utunkat olly szándékkal vagy csak olly látszattal is, hogy azt tőlünk erővel vegye el, minek átadására úgy is olly készek vagyunk; ha senki indiscrete erőnkön túl nem hajt, mert ha valaki teszi ezt, akkor kirugunk, és én legalább bár üssenek agyon, de többé helyből

sem mozdulok. Mert közbevetőleg legyen mondva, illy hangulatban van szerencsém élni, és illy hangulatban remélem elérni siromat is, 's ugyan: Ha köz katona volnék, elkinozhatnának, agyon löhetnének bár tizszer is, de hat pénzecske zsoldombul, míg élek, egyet sem venne el tőlem senki is, mondom egyet sem, melyet azonban jó kedvemben tán koldusnak nyujtanék. Ha király volnék, és népemnek nem volna képviseleti alkotmánya, én iktatnám abba bé, mint az emberi társaság eddigelé legtökéletesb kormány-modorjába, minthogy minden árnyékoldalai mellett többet ér a' közvélemény alatt álló 's általa magyarázott törvény — most midőn a' közvélemény napról napra józanul, és azt a' sajtó egészen visszaesni nem engedi többé — mint egy kissé hosszabb napok' során a' legszentebb emberi önkény; de jaj annak, ki Istentől, vagy a' 'véletlentől', vagy nem bánom akármitől nyert koronámat fejemen csak leheletével is illetné ellenségileg; jaj annak! adni fognék mindent, erővel tőlem kicsikartatni nem engednék semmit. Ha végre püpos hátú volnék, valamint ma sem igen magasra helyezem porhüvelyemet, 's jobbadán felette kellemetlen és súlyos terhnek érzem azt, 's azzal szinte soha meg nem vagyok elégedve: úgy nevetnék magamon, úgy gúnyolgatnám elménczséggel enmagamat még inkább; rögtön vége azonban annak — vagy nekem — ki az anyatermészettől nyert kis 'halmomért', mielőtt magam nyitnám meg a' tréfát, gúnyra fakadni elég arczátlan, elég udvariatlan volna. Miután azonban közkatona nem voltam, nem is vagyok; király sem vagyok hála Ég, és nem is irigylem egy halandónak is ezen súlyos tisztet; 's végre soha nem mondták, hogy püpos vagyok, de ha az volnék is, XIV Lajos' nem tudom többé milly püpos hátú maréchalja szerint: esküszöm, püpotat, ha csatára kerülne a' dolog, soha sem látná a' felingerlők egyike is, minthogy az hátul lóg; miután mind ez azonban nem vagyok, és ekkép sem hat pénzecskét, sem koronát, sem püpot mint sajátomat védni nem tiszttem; de viszont fő nemesi joggal ruházott fel az Isten, a' 'véletlen', vagy nem bánom akármi, de valami csak felruházott, és ezen Isten' ajándékát

éppen oly szent sajátjának tartom, mint a' véletlenül öröklött pénzt, véletlen öröklött erőt, véletlen nyert szépséget, véletlen nyert jó főt, véletlen nyert szerencsét, véletlen nyert népszerűséget, véletlen nyert jó feleséget 'sat. *et gaudeant bene nati et bene provisi*; felette nagy kincsnek mind ezeket azonban, ha még valami mással is kísérve nincsenek, vagy ha egyenként elkülönözve és roszul vannak alkalmazva, éppen oly kevéssé tartom, mint valóban felette csekély kincs, vajmi bágyadtan fénylő gyémánt, és a' természetnek vajmi ocsmány kis pontja a' 'csupa magyar magnás', ha — nem bánom — a' 'véletlentül' nyert sajátját nem adja ki embertársainak, honfiainak javára éppen oly magas uzsorával, mint a' véletlentül nyert pénzét a' pénzes, szüleitül nyert erejét az erős, a' menyeyi lakosoktól öröklött szépséget a' szép, a' cherubi seregtül ajándéklott velejét a' velős, az istenektül küldött szerencsét a' szerencsés, a' honfi gerjedelemtül felruházott népszerűséget a' népszerű, és az angyaloktól sugalt magas érzelmeit a' hű feleség; mik roszra fordítva éppen oly boszontók lehetnek; miszerint egyik oly saját mint a' másik, 's magában egy sem rü, de egyedül alkalmazása által lehet, a' mint azt kiki éppen nem, roszul vagy jól használja, szánozkodásra, gyalázatra vagy dicséretre méltó; — miután tehát sem közkatona, sem király, sem püpos, de fő nemesi joggal felruházott vagyok: keblem, erszényem minden engedményre tárt, minden teher' közhordására nyílt, és mennyire nyílt, mennyire tárt keblem és erszényem kézfogásra, vállvetésre, azt, mert most itt szük a' hely, és úgy is alig bírok kibonyolodni a' valóban magyar mér földet legyőzte szóalkatbul — constructiobul — később, akár tessék akár nem, 's akkor alkalmasint fent és nem lent okozok botrányt, lepleg nélkül és tökéletesen kitárom; ha azonban elbizottságában valaki azt hiszi, hogy dorongolásai, ijesztgetései, gyűlöletessé tétele, 's majd megint csábítgatásra kigondolt, de inkább sértő dicséretei által szaporábban hajtana azon célhoz, melly régóta ki volt tűzve már, még mielőtt tudomásunk lett volna róla és mielőtt híre keletkeznék: az ugyancsak felszínesen és

német szójárás szerint 'gazda nélkül' számol, 's legesalhatlanabb bizonyosságát adja, hogy az ellenhatás' törvényeinek tudományába, mellynek mindennek előtti tökéletes ismerete nélkül országember mai nap vajmi kis ember, ugyan nem igen mélyen hatott bű; mert hiszen másképp észrevehette volna, midőn például a' viz' színére csapta tenyerét, és ez fájt, hogy még a' lágy víz is, melly egy kis jó módnak olly könnyen enged, az erőszaknak ellentáll; miszerint politikai pályán is sokkal könnyebben és ekkép szaporábban haladhatni 'egy kis' vagy inkább 'bizonyos jó móddal' mint erőszakkal, és miszerint oknak módnak még p. o. a' legkeményebb fejű magnás is enged, nyomástul, erőltetéstül viszont a' legvize nyósb velejű is felfortyan; mit vajmi jól tudok, mert néhai heveskedéseim által az okszerinti vágásbul kiesvén, nem egyet szalasztottam én is el.

És illy hangulattal nemcsak én érzem keblemben az önálló 's hajtani magát nem engedő ember' méltóságát, de hiszem, sőt tökéletesen meg vagyok győződve: minden férfiú így érez, ki latánjával megtanulá vagy nem felejté el — vagy másutt jutott hozzá — a' '*justum ac tenacem*' 'sat. még a' *Partis l-mae Tit. 9-usnál* is kilenczszer nemesb '*nihil de nobis sine nobis*' gyöktörvényét, és ki ezen gyöktörvényt nemcsak egyoldalulag fogá fel és gyakorolja, mint az olly mindennapi és olly igen számos lapi, de foga' fejejét annyira kész mutatni le- mint felfelé, csép mint szurony felé. Minden illyes hangulatu férfiú, tudom, ugy van lelkesedve mint én, miszerint éppen olly kevésbé tűri — bár az élet', a' világ' és a' haza' akármelly lépcsőjén álljon is a' legutolsó nap-számostul fel a' trónig — de csak egyetlen egy hajszájának felső, alsó vagy akármelly erőszak általi kirántását is; midőn velem együtt felette könnyen megjuhászkozva, édesörömet még arra is rááll mindnyája, hogy egészen megnyirják; de csak akkor, ha valaki 'jó móddal', és nem a' képzelethez, nem a' szívhez, hanem az észhez szólva — és látjátok drága honosim azon tengelyt egy kissé megint előtűnni, melly körül forog okoskodásom — ha valaki az észhez szólva, hideg okokkal

megmutatja, hogy azért, mert megnyirik az embert, vagy — 's jól vigyázzunk, mert szinte elhibáztam, és itt egy felette veszélyes 'fel vagy alá' van — azért mert meghagyja 'saját kényileg' nyiretni magát az ember, azért mint Samson — mint-hogy ezt alvólag csípték meg — korántsem gyengül ő még el, sőt, minél többen engedik magukat nyiretni — és a' sok nyirés sűríti a' szórt — annál előbb jár egy egész nemzet 'posztóban', 's mind gyéresebb gyéresebb lesz a' póre atyás — a' tollban maradt a' 'g' — azaz annál előbb huzza fel a' bocskorban kezdő, még mindig bocskorban levő magyar végre a' csizmát, sőt a' czipőt is, t. i. mindent, mi 'okszerinti' és nem 'előítéleti csalfabáb'; 's pedig korántsem azért, hogy eldö-dink' mondása 's felette otromba szokása szerint abban — a' csizmában — végezze, hanem éppen ellenkezőleg, hogy igazán csak most kezdje meg 'tisztelettel felruházva' polgári életét! Mutassa csak meg valaki, de nem a' képzeleteket felriasztva, a' szenvedelmeket felingerelve mint álmot, hanem az észhez szólva mint valóságot, hogy minél nagyobb az igazság valahol, annál nagyobb a' köz boldogság, és annál erősebben gazdagul a' gazdag mindegyre, míg valami csak felcsordul belőle a' közjóra, minél inkább felpénzesül a' szegény is, mutassa meg ezt valaki — 's pedig, ha a' szenvedelmek fel nem tüzeltek, és az erre vezető út helyett tévutak, tévcsábok, tévmodorok, képzeleti felforrasztások nem használtatnak, ezt megmutatni felette könnyű — és rögtön elolvadunk, de nem ám nemzetileg, alkotmányilag, hanem kéj-érzéstartól, mert ugyan lehet-e annál becsületes emberre, nem, de a' legutálatosb énesre nézve is nagyobb öröm, mint mindenét oszthatni embertársaival, minden felül a' mosolygó megelégedéstől, a' gyönyöröralakú szerencsétől környezve lenni, a' nélkül, hogy magunkon kárt tennénk, sőt azon jutalmazó érzés közt, miszerint magunk' állását is emelnők; lehet-e kérdem, földi pályánkon tisztább kéj, mint törékeny emberi kis csal-nakunkba, melyben családostul ülünk, másokat is bévehetni, a' nélkül, hogy szívünk' még közelbejt abból kitaszítani, vagy magunk is süllyedni kénytelenek volnánk, sőt tapasztalni, mint

erősödik bárkánk és mint tágul 's mint kényelmesből mindinkább, minél többet veszünk abba bé, míg olly dicső gályára magasul az fel, mikép azt nem törheti meg a' tengernek árja, a' szélvésznek' dühe többé. Ha ellenben ennek okszerinti, és ekkép kérdésbe nem vonható megmutatása helyett, vagy a' helyett, hogy valaki nem abban helyezné a' legfőbb igazságot, miszerint egyik a' másinak tartozzék pártolni sajátját, és ekkép születési jogok nem kevesbé álljanak a' közpártolás alatt, mint a' természet, szintolly véletlen anyagi és erkölcsi ajándékai, milyenek: pénz, erő, ész 'sat. ha e' helyett a' hatalmas önkény minden fényt, minden kincset, minden erőt, minden jogot egyedül maga személyében és tetteleg akar egybepontosítani, vagy politikai tanárok, 'à la Père Enfantin', mintán az ész', erő', egészség', ügyesség' sat. Istentől nyert kiváltságait nem állíthatják egy niveau-ra, a' birtokot meg a' születést akarják, szeretem hinni felette jószívű, de valóban egészen egyoldalú igazságszeretetüknél fogva nivellálni; egyoldalú mondom, mert ugyan, bölcséletesleg — philosophice — szólva annyira kiváltságos-e a' gyenge, beteges, lágyeszű 'sat. banquier, vagy éppen illy kevéssé felruházott gróf — pedig több illyest tudok — miszerint még nyomorult pénzét, meg még nyomorultabb czímeit és előjogait is el kellene kobzani, hogy őt a' nagy természet urával, a' lelki- és testileg ép férfúval, körül halhatatlan Schiller³⁾ annyi irigylésre méltót mond, aránysúlyba hozzák, midőn azok minden pénzeik és jogaik mellett, ugy is sokkal lentebb állnak mint ez; és ekkép itt is kitűnik azon száz árnyéklatu igazság, hogy az Isten egynek jobb szakácsot, a' másiknak viszont jobb gyomrot adott. Ha illyest akar elkövetni felső, alsó vagy akármelly önkény, akkor tudom felette sok lesz, ki ezt engedni sehogy sem fogja. Ha pedig még is hiába mentek volna más nemzetek előttünk, 's reánk nézve hiába munkálódott volna eddigelé a' sajtó, melly mindenkinék, ki magyaron kívül még mást is ért, annyira sajátja, mint a' mokka kávé, ha elhozatja; és az idők folyamából semmit sem tanult volna a' magyar, mikép az önkényeknek ellent nem állhatnánk, 's vagy egyes erőtől, vagy a' sokak' súlyától

borítatnánk el: akkor, mitül azonban tán csak megmentjük minmagunkat, mert van még idő, bár sok nincs, illyes gyászos végeknek elejét venni, 's ez időt, remélem, talpra esett honosim használni is fogják; akkor, tudom, lesznek olyanok, és ha nem lesznek, leszek én, kik mint Ibykus⁴⁾ az egekbe fogják harsogni — és a' nemesis megboszúl mindent — "Erősebb vagy, megtörtél, 's magasan állsz; de azért még is mi vagyunk a' becsületesek, és Te a' rabló", vagy "Erősebbek vagytok, megtörtetek, sulytok elsülyesztett; de azért mi vagyunk a' becsületesek, és Ti a' rablók". — 'S hogy lennének, ha illyes következnék be, mind felfelé mind lefelé illy hangon szólók, egy cseppet sem kétlem. Mert valamint nemzetek vannak — és illyes volt a' magyarnak virága mindig, és tudom mindig illyes lesz — úgy vannak emberek is — 's ha magamban nem érezném e' melegítő édes valamit, az illyféléket tán egy kissé feldicsérném — kiket rabigába dönthetsz, meggyilkolhatsz, de öntermészetükből kivetkeztetni, megtörni őket soha de soha nem fogod. — Mig azonban ennyire jutna a' dolog, a' pittypalatnyi haladónak — 's számolhatnak rá — még többször bé kell ütni fejüket.

Mihezképest a' 91-ik lapon elhagyott 's ott felvehető fonalam' végére utalva, azt ismétlem most, hogy az alkotmányi út azon út, mellyen legszaporábban 's legbiztosabban érünk magyar honunkra nézve üdvös czélt; és ekkép most egyedül a' körül foroghat kérdés, valljon ez úton mikép és mi módon lehessen haladni legszaporábban, vagy más szavakkal, mikép lehet alkotmányunk lehető legtöbb áldását, Hunniának lehető legtöbb lakosaira ruházni lehető legrövidebb idő alatt; minek elérése, azt hiszem, a' Pesti Hírlap' szerkesztőjének is bizonyosan fő vágya, fő ohajtása; minek elérésében azonban, és nem 'szerény nézet' de sakkjátéki szoros számolás szerint, mint én látom, ő nemcsak legrövidebb utat nem választja, sőt olly úton indul, 's fájdalom olly útra vezet, mellyen nem hogy tágabb körre állítná az alkotmányt 's ezzel a' magyart, de éppen ellenkezőt eszközöl, és egyenesen mind az alkotmányt veszélyeztetí, mind a' magyart.

A' Pesti Hírlap, szerkesztőjének nem szívében van a' baj; mért az bizonyosan nemes, mit az egész haza, többi közt, szüleihez vonzó fiui gerjedelminél fogva köz tapssal méltányolni is tudott; sem velejében nincs a' hiba, mert hiszen roppant 's valóban ritka elméleti tehetségiről senki csak legtávolabbról sem kételkedik. Hanem taktikája, modorja hibás. E' körül forog a' dolog. De ez annyira hibás — tisztelet, becsület, de igazság is! — hogy valamint a' vigyázatlan háromszor gyújtja fel a' házat, míg a' gyújtogató csak egyszer; a' következmény után ítélve, ő róla egyenesen azt lehetne gondolni, hogy szíve éppen nem jó, 's feje sem sokkal jobb.

Dicsőteljes emlékezetti Mack tábornok, ki az ulmi árpát főzte meg, mint mondják, felette jó szívvvel bírt, és esze is ugyancsak kellő helyén ült; modorja, taktikája azonban hibás vala, és így lön, hogy szíve és esze' daczára mindegyre verték őt, és csatákat soha sem nyert. Bonaparte viszont rossz szívének mondatik, mert Egyiptusban, mint állítják, megetetni engedé a' szegény dögmirigyeseket, 's aztán Enghien herceget fejbe löni türe, a' borodinoi ütközetnek, mint mondják 50,000 holt ember-vértől füstölgő csatamezején pedig — boldog Isten! — és jobbadán ártatlan muszka adózó és ártatlan franczia conscript, és e' két nemzetnek aránylag csak kevés főrendű estei közt, azt mondá — milly gyönyörű anyag lett volna ez egy vezérczikkre, ha akkor már létezik a' Pesti Hírlap — "Ez ám már a' dicső nap"; feje azonban meglehetősen volt; de még sem ez tette őt nagy vezérré, hanem taktikája, modorja, mert ez vala különösen jó; és azért habár nem jajdult is, mint könyörtelen barát vagy a' fiatallal ellenkező asszony, minden csepp vérnél fel, Mack ellenben úgy látszik igen irtózott a' vérontástul, mert inkább legépebb létben, nehogy rossz szívével tán commentárok irassanak, magát övével valódi nagylelkü-

séggel megcsipetni engedé: azért még is, én legalább, inkább Napoleont ohajtanám vezérül. Ennyit ér a' tactika, a' jó modor. És csak Istenért ne keverjük a szerepeket össze! — Van-e nemzet, kérdem, mellyben több az elszántság, több a' felemelkedés, erősb a' sziv, 's kitünőbb az elmebeli tehetség, mint a' dicső lengyelben? Alig hiszem. — Az angolrul viszont azt mondják — jöllehet én nem hiszem — hogy felette kevés benne a' felemelkedés — de 'tán annál több a' pénz' — és nem igen könnyen olvad szive — de 'tán annál jobban tanácsol neki esze' 'sat. — És még is, fájdalom, az első igen alant, az angol viszont, akármit mondjanak is azok, kik e' nemzetről úgy ítélnek mint vak a' színről, emberileg szólva — mert tökéletesség sehol sincs — lehető legmagasabban áll. Az lebilincselve; ez szabad mint a' gondolat. 'S pedig; mert egynek tactikája, modorja hibás volt; a' másiké ellenben jó. — Aristotelesnek fejről úgy gondolom kár egy szót is veszteni, mert azt óriásinak hiszi mindenki; szive jó volt-e, nem tudom, mert annyi évek után a' sziv' működési jelei nem igen szoktak mutatkozni, 's szívi tekintetben tudtomra főbb emberek közül — mert a' kisebb rendűek kivétel nélkül bizonyosan mind igen jó szívűek (!) — senkit nem idéznek mint Titust, azt, ki Jerusalemben egy kissé megperzselte a' zsidókat, és ez után ítélve, ha ma is köztünk élne, tán nem igen volna az emancipationnak ügyvéde; szive Aristotelesnek jó volt-e, mondom, nem tudom, hanem hogy problémák' megfejtésére, igazságok' kikutatására, modorja, tactikája, t. i. analitikai rendszere a' legviszátsb vala, és ekkép a' legszövevényesb tévútakra vezeté az emberi nemet — 's századokig — mellyekből alig vala többé kigázolás, az közismeretű, ma kérdésbe többé éppen nem vett dolog. — Verulami Baconnak ellenben, kirül azt hirdetik, hogy nem csak jószívű, de még szinte becsületes ember sem volt egészen, feje is néha egy kissé zavart vala, gyönyörű modorja eléggé nem magasztalható; tactikája — inductiv rendszere — által t. i. oly utat nyitott az emberiségnek, melly bizony felér még Prometheusnak mennyekből orzott tüzével is; mivel az isteni szikrát nem szükség olly messze keresni, mindenütt

létezik az, magunkban, mint a' legkisebb növényben, csakhogy nem ismeré halandó azon utat, mellyen biztosan és nem csak véletlenül feltalálhatni azt, 's mellyet Bacon' modorja jelelt ki; ezen az igazságnak józan utbani keresésére vezető gyönyörű modor, melly jóllehet csak újabb kori, roppant következményeinél fogva már is csálhatlan bizonyosága, hogy tökély felé ndul az emberi nem; 's nem, mint sok ó-szemű hiszi, viszonylag.

És ennyit a' jó és hibás taktikáru, az okszerinti 's okelleni modorrul, és a' czélra 's czéltul vezető utakru. Miszerint tökéletesen kiviláglik, hogy valamint a' legszebb felemelkedés, leggyönyörűbb entusiasmus, legolvadozóbb szív és legfényesb ész', daczára felette ügyetlen taticus lehet valaki, és mind e' szép és igen tündöklő tulajdoni mellett felette nagy sötétben bolyonghat és vezetheti embertársait, kigázolhatlan tévutakon: úgy lehet viszont jó taktikával, jó modorral ellátva, és a' lehető legjobb utban járó és vezető megint valaki más; jóllehet benne viszont nincs annyi entusiasmus, benne nincs annyi képzeleti tehetség, benne nem lakik olly lágy szív 'sat.

Távul vagyok ennél fogva — mert hiszen a' lengyel nemzettel. Aristotelessel egy sorra állítatni tán nem valami megrövidítés, nem valami szegyen — a' Pesti Hírlap' szerkesztőjének szep sajátit legkisebbé csorbitni akarni, valóban felette távul, 's pedig azért is, mert nálammal a 'saját'nak', legyen ez bar a' véletlennek adománya vagy önszerzemény, tisztább vedője nincs; és kivált ezentul — mert úgy látszik, soknak van a' tíz parancsolat' 9. 's 10-ik pontjának ellenére a' felesegen 'sat, tul a' sajátira, bar hol letetzek is az, felette nagy távvalya — szilárdabb bajnoka nálammal bizonyosan nem is lesz. Nem akarom tehát csorbitni tulajdonit; de Magyarorszag az újraszülés, kiféjleszt, 's alkalmanyunk' felnemesítési tek utatban Steigentesch hánként oped, kibelet az rebegem magamban szűk-kibőlöz, azért rimankodom az ezekbe szűk-szűkbe. "Bar valna a' szűkbe szűk, bar ne valna olly magas lelkület, bar ne szakadna egyszérvű nyugalmatul annyi órákat el, s aludna magat inkább ezen sen kitér helyett követne jobb modor, jobb taktikát, és vezetne tévutak helyett inkább a' jóútba."

'S ugyanis Steigentesch báró — az, ki azon híres 'Marie' című novellát írta, melly azon még hiresebb csábítói '*Les Liaisons dangereuses*' munkának német másolatja, és ki felette sok talpra esett elménczségei közt bizonyos városról — de, bizonynyal állithatom, nem Budapestről — azt mondá: hogy abbul, mit az emberek itt nem tudnak, legalább is egypár százezer bölcslet lehetne felkészíteni, mi sok helyre és sokra nem roszul illik, úgy hiszem — Steigentesch báró beteges állapotban lévén, Tatára ment, 's ott 'kosztba' egy főtől talpig becsületes molnárcsaládhoz szegődött. Kimondhatlan jók és jámborok valának e' család' tagjai, igazi Philemon és Baucis-féle szivűek; de annál keményebb volt a' lúd 'sat. mit a' szegény báró' asztalára raktak. úgy hogy minden szivesség, és a' molnárcsalád' minden figyelme és éjjeli óráinak megrövidítése mellett, a' rosz ebéd, és a' nem jobb vacsora után bizony napról napra hitványabb lön a' már sirhoz közel járó nyavalgó. De ő tűrt, míg bizonyos alkalommal bizonyos nagy uri dáma jó szive' és szép keble' sugtában a' molnárcsalád' nagy erényeinek dicsérésére meg nem ered; mikor a' báró ezt többé nem állhatván, legnagyobb indignatio-ra fakad, és e' botránkoztató szavakat ejtő ki: "bár volnának tolvajok e' becsületes molnárok, és lennének inkább jobb szakácsok."

És ebben van, bizony van egy kis bölcsélet — philosophia — és hazánk' életéért csak egybe ne keverjük a' szerepeket! — Miszerint én is, bár botránkozzék azon akárki — nem indignatioval azonban, mitől Isten mentsen, mert hol jó a' szándék, tiszta a' lélek, de még is félre vezet, ott egyedül elszomorodásnak lehet, és az igaz egyenes szónak van helye — miszerint én ki nem pattanok, de csak szomordúan feljajdulok: 'Bár lenne a' Pesti Hírlap' szerkesztője kevésb tehetséggel felruházva, bár ne törné meg saját magát annyi éj- 's napi munkával; de volna modorja, volna tactikája inkább jobb'.

Nincs tehát nekem — mint újra meg újra kinyilatkoztatom — sem személye, sem eddigelé kitüntetett legtöbb elvei, sem irányzatai, sem általában a' Pesti Hírlap ellen legkisebb kifogásom is; sőt midőn felette sajnálnám, ha a' Pesti Hírlap'

szerkesztőjének szép tehetsége, szilárd lelkiülete, komoly elszá-
nása nem gyümölcsözőnek drága hazánknak, — valóban 'drága
hazánknak', minthogy azt 'olcsón', sőt tán 'ingyen' bizonyára
nem emelhetjük magasbra, és ekkép egy velőnek, egy tehet-
ségnek, egy lelkiületnek sem kellene, és annál kevesbé olyannak
mint az övé, elvesznie — midőn mondom felette sajnálnám
ezt: a' Pesti Hírlap' folytatását, melyben már is olly sok jó
van, és melly honunkra nézve valódi kincscsé válhatik, leg-
őszintébben ohajtom, sőt valódi köz csapásnak tartanám annak
megszüntét; csakhogy a' fenforgó kérdéshez és honi körül-
ményeinkhez alkalmazva, ne legyen tactikája olly hiányos,
olly visszás, mint valának jámbor Mack', a' dicső lengyel' és
Aristoteles' — *ceciderunt in profundum* — tactikáji.

Mihezképest, midőn a' Pesti Hírlap' szerkesztőjének
egyedül modorját és tactikáját állítom helytelennek, hibásnak,
okelleninek; most az a' tisztem, mikép meg is mutassam,
hogy állításom mint a' német mondja, nincs a' 'légből kapva',
nem hiú és ekkép gyáva versengésnek okozatja, sem nem
szűkkeblű személyeskedés, vagy éppen megijesztett, pere-
puttyát féltő, tetteit megbánt, a' kereszthez csuszó mászó szegény
'sokat akart a' szarka' magnásnak üdvös apostasisa; mint azt
tán sok ifjú a' vén képpel, vagy sok vén a' fiatal fővel gyanit-
gatja; és Ti is tudom hirdetitek, Ti, kik ha azt mondjátok,
hogy ez az én munkám! — miről azonban majd később —
Ti is hirdetitek, Ti a' rabulának gyáva szolgái — és higyétek,
vajmi jól ismerlek benneteket — kik a' nagy könyvből, mellynek
tekervényeiben, nincs tagadás, nagy bűvészek és mesterileg
jártasak vagytok, fejéret, feketét, életet s' halált tudtok, mint
azon sötét alak, kimutatni, és ezzel mint valami nemes emberhez
valóban igen illő ügyességgel még büszkélkedni is mertek,
mint azon sötét alak mondom — és azért térjeteink inkább
magatokba, mielőtt még késő lenne — ki meleget és hideget,
lángot és jeget tud kénye kedve szerint a' körülményekhez
alkalmazva torkábul okádni. Nem fogja, legyetek bizonyosak,
bagolyi huhogástok több mint egy negyed századi szilárd és
következetes elveimet, minek eldönthetlen bizonyosága kezeim-

ben, megtörni és azért megvetlek; valamint rátok megint szánakozva tekintek Ti nyomorult lelkek, kik egyedül idegen nap' sugárinak köszönhettek egy kis fényt; mint rátok is Ti törpe kevélykék, kik hiú viszketegtül hajtva, 's vélvén, hogy majd Ti fogjátok irányozni azt, bujdosó csillagra ültök, bár legnagyobb veszélylyel járna is az, 's bár mint 's hová sodorna is benneteket. Ti nemzeti testünk' rothadt 's rothadó symptomái, kik polgári erényt nem ismertek 's ezért azt senkiben nem is birjátok feltenni, ám dobjátok rám sárt, mennyit erőtök csak győz, im kihivlak; mert tudom, lemossa azt rólam az idő, és Titeket felejteni vagy utálattal fog nevezni Hunnia, melly csak akkor lehet, csak akkor lesz magas, ha Ti gyávák nem vagytok többé.

Nem, állításom valósággal nem ellenséges indulatnak, nem lelki szegénységnek okozata, de egyenesen megczáfolhatlan, kérlelhetlen számokra állított okoskodásnak eredménye: mit megmutatni tiszttem, s ha tehetségem megfelel a' súlyos feladatnak, és annál súlyosabbnak most, midőn a' mindinkább felingerlett képzeletnek 's feltüzelt szenvedelemnek árja közt már már alig törhet keresztül a' hideg számolás, Isten segítségével tán diadalmam is lesz.

Ezen állításnak okszerinti bebizonyítása azonban felette súlyos, felette szövevényes tiszt; mert olly mezőbe vág, melly eddigelé, jöllehet nem maradt egészen parlagul, némi rendszerrel schol és senki által tudtomra legalább ki nem mivel-tetett még, és melly ezen felül, mint látni alkalmunk lesz, telisded teli van a' legmegrögzöttebb elfogultságokkal.

Volna az kérdésben, mint fordult Napoleon' tactikája, 's mi tette azt helyessé; vagy min fordult az angol' léte olly magasra; vagy végre miért vezet egyedül Baconnak rendszere a' természet' titkaiba biztosan: nem volna akkor a' megfejtés olly nehéz, jöllehet erre is csak meglehető's diadal végett roppant tehetség, sok idő és tág tér kellene; nem volna akkor a' megfejtés mondom még is olly nehéz, mert lettdolgokrul, 's már több oldalilag és többek által meghányt tárgyakrul forogna szó. A' mező azonban, mellyre én lépek, noha olly régi mint a' világ, és tán az, mellyen legtöbb kincs fekszik, még miveletlen és tövisteli, és ekkép kifejtése nem könnyű, mi az által még súlyosabbá lesz, hogy rendszeres gyümöl-esőztetése, hazánkat tekintve, inkább a' jövőndőt, mint a' jelent 's multat illeti; a jövőndőnek legkisebb eseményeit is kiszámolni pedig vajmi nehéz, midőn aránylag könnyű a' multnak titkait leplezni, vagy a' jelennek szövevényeit bon-tani fel. Mind e' mellett korának is tartom mind azt, mit kitárandok, valamint mind azt is korállom, mit ez alkalommal már elmondék: mert mindennek megvan maga ideje, és a' királynének időelőtti mozgása tönkre teszi a' királyt, midőn jó időben még a' közvitéz is elhatározza — sakkjátékban — a' diadalt; mihezképest a' török' módjára, ki azt tartja "szólni ezüst, hallgatni arany" -- mit soknak nem ártana jegyzékbe venni — hallgatok is, ha nem hangzik bennem ezüstnél, aranynál 's minden földi kincsnél még sokkal magasb valami,

a' mi tisztán hallatja velem, hogy ha valaha, most kötelesség szólni; mert ha valaha, most bűn a' hallgatás. És ez oka, hogy egybefüggő tervemből másodszor kizavarva, kénytelenül és kényszerítve, azon eszmét, melyet annyi év óta rejt keblem, ezennel mint tán éretlen bábót, ki is bocsátom a világba, nehogy előbb meghaljon az, vagy tán meghaljak én. És azért legyen.

Ez alkalommal azonban nincs időm, vagy jobban mondva, nem vehetek magamnak ahhoz időt, hogy részletes és kimerítő lehessenek, de azért mégis kitárom a' mondandót; mert többet ér, azt hiszem, tűzkezetnél egy korsó víz, mint 'bajai' lángözönben egész Balaton; és azért bár legyen e' közlemény sokra nézve korsó víz, bár menjen füstbe — nehogy tán későn jöjjenek és munkám egészen hiábai legyen — csak rövid, általános és szapora vonatokkal fogom ezennel — jöllehet *mi is megrövidíténk éjjeli ugy is szűkre mért óráinkat, és ezt már igen régóta tesszük*, mit a' nagy közönségnek mint valami különös nagy ember' különös sajátságát és áldozatát tudni, vajmi érdekes és vajmi becses lehet — csak általános vonatokkal fogom ezennel előterjeszteni rendszerem' vázlatát. Mikor az itt következő könyörgésem felül, mely szerint 'úissetek, csak hallgassatok meg', arra kérlek benneteket és azért esedezem előttetek, Ti hazánknak lelkesebbjei, hogy nemzetünk' ujjászületésénél, hazánk' egykori legdicsőbb kifejlésénél fogva, melly ha mi magunk nem rontjuk meg, bizonyosan bé fog következni, csendesüljetez pillanatra le, és lépjetez csak, mig e' közleménynek olvasása tart, képzeleti körötkből ki, és pótoljátok, nohabár legtisztább szándékkal járó, de még is felette gyenge tehetségemet egy kis jó akarattal, és értsetek ott is, hol gyarlóságom vagy más körülmények nem engedik a' minden rejtély nélküli kibontakozást, és tárjetez, hogy mindenek előtt számos és itt nem meseként felhozott, de valósággal történt kalandjaim' egyikét ezennel elmondjam.

Számosb évvel ezelőtt Hamburgból Amsterdamba utaztam gőzösön. Nem kevéssé göröngyös volt a' tengeri út, mert nagyon fűtt a' szél, mikép tudom — ha velem ül a' Batavián

— sok komoly spectabilis, de még sok nagyságos magnificus, sőt még sok méltóságos illustrissimus is, ki egyébkor kívált lefelé, hajthatatlan, egy kissé megtörve 's megjuhászkozva érzette volna magát. 'S így lön, hogy én szárazföldi magyar sem voltam igen jól, de 'tűrtem, vártam' és végre bizonyos angol erőművessel keveredtem beszédbe, ki Berlinből, hová az ottani fejedelem által volt meghíva, éppen Angliába vala visszamenendő, 's már azelőtt nem kis hírnévre kapott, 's pedig, mert Párisban bizonyos nagy gőzönyt, melly igazi remekmű vala, de mozogni sehogy sem akart, csak szaporán mozgásba hozta, és ez megakadás nélkül működik is azóta. — Lehető legjobb theoria után volt készítve az egész, és az egyes részek is hibátlanul végezve, csakhogy mint mondom, működni nem akart. Bezárta ennél fogva a' gőzerőmű-épület' körébe a' felhozott műves magát — és egyedül magát, mert mesterségét a' legalantibb fokon kezdvén, még reszelni 's ráspolni is mesterileg tudott, miben leginkább és szinte úgy büszkélkedett, hogy t. i. dolgozik és dolgozott, mint sok azért büszke vagy tán jobban mondva 'kevély', mert soha nem dolgozott, sem soha nem dolgozik — bezárta egyedül magát mondom néhány órára, míg végre kilép, 's "tüzeljetelek most" ezzel köszönti a' nagy számban künn álló francia machinistákat (!). És felségesen forgott a' mű, 's ki lön fizetve a' fényes jutalom, és elvitte magával a titkot 'miért nem ment előbb, miért megy most' az angol mozgonyár. 'Ugyan mit csinált rajta, hol volt a' hiba?' így kérdezém, 'ugyan mondja meg nekem'. "Itt ott egy kis csavar igen is meg volt húzva, itt ott pedig kelletén is túl fityegett; ebben volt az egész" és ez lön az egész felelet is. — Csekélység magában, de rám nézve ez igen nagy benyomást tőn, és azóta nagy vigyázattal vagyok a' csavarokra; ha pedig itt ott, jóllehet gyönyörű, de mozdulni nem akaró machinákat, vállalatokat veszek észre — és illyfélet köztünk sokat veszek észre — mindig azt gondolom magamban, 'tán igen is meg van húzva, vagy igen is fityeg valahol bizonyos csavar, 's tán innét származik a' sok megállapodás és a' nem kevésb zavar'.

És im egy kis előzmény, hogy valljon sokszor miért forog valami éppen nem, vagy jól, vagy csak meglehetősen, sőt rosszul is; azon igen egyszerű okbul, mert sokszor sőt legtöbbször egy kicsiség, egy észrevehetlen, vagy inkább 'bizonyos mindenkitől észre nem vett valami' teszi azon tengelyt, melly körül forog a' fel és alá; igen, egy bizonyos valami, melly a' siker körül határoz, és nem ritkán szintúgy oka 's gyökéroka a' nyert és veszített csatának, a' nemzeti ujjaszületés' sikerének és a' nemzeti halálnak, mint oka és gyökéroka a' jó és rossz levesnek, a' tompa és éles borotvának.

És ha nem akarjuk tagadni, hogy a' gyakorlati életben sokszor, sőt valóban legtöbbször valami felette kicsi szüli a' sikert, és viszont; ha nem akarjuk tagadni, mondom ezt: akkor még inkább meg kell engednünk, sőt ezt némi következetességgel még kérdésbe sem vehetjük, miszerint ha visszassan állnak a' még olly tökéletes részletek is, nemcsak nem működhetik rendesen az egész, sőt elkerülhetlenül meg kell akadnia; vagy ha illy mibenlétben még is hajtatik, nem hasznót, nem áldást, de kárt, sőt átkot következtet mulhatlan. Nemde ugy?

Már a' Pesti Hirlapban sem a' csavarok nincsenek helyhez, körülményhez képest okszerintileg szorítva, tágitva — mi azonban csak mellékes tekintet — de a' részek sincsenek, az egyébiránt itt ott felette becses sőt kitünő részek — mit hódolva elismerek — sincsenek jó irányba helyezve; minél fogva, míg e' részek, a' Pesti Hirlap' alkotó részei, t. i. Vezércikkei és ezek fénykörében álló egyéb cikkei más irányba nem helyeztetnek: szoros tudományilag nem hasznót fog hajtani, nem áldást fog terjeszteni, de kimondhatlan kárt hozand hazánkra, sőt elsüllyesztő átokba bonyolítand mindnyájunkat a' Pesti Hirlap.

Értsük egyébiránt egymást; mert a' legkisebb tévedés tökéletes homályba boríthatná okoskodásomat. Nem beszélek én a' Pesti Hirlap' általános irányzatáról, mellyet a' most érintett és általam gáncsolt aránytalan fekvésével némi részeknek lehetne egybekeverni, legtávolabbrul sem; minthogy az

irányzat bizonyosan helyes, 's mellyet minden netaláni félreértés' elmellőzése végett itt még egyszer — mert volt már erről szó — a' Pesti Hírlap' szerkesztőjének engedelmével, és az ő vagy inkább Hírlapja' nevében én jelelek ki, és nem hiszem, hogy hibáznék. Az irányzat — a' Pesti Hírlap' irányzata — nem más, mint az emberiségnek megmenteni egy nemzetet, minthogy egy kiképzett új nemzettel több: valódi nyereség az egész világnak; de ha ez nem volna is így, 'megmenteni minden esetre magunkat', mert csak a' gyáva engedi sülyesztenni magát, midőn a' bátor még a' halállal is szembeszáll, mivel nemzeti élet nélkül ocsmány pálya a' rideg élet; és ekkép a' magyarnak is ha magyar, a' férfinak is ha férfiú, és azért mert magyar, mert férfiú, veszni, vagy meg kell menteni fajtáját, a' magyarságot, ha szívvérét kellene is áruba bocsátni bár. Az irányzat tehát az, hogy megmentjük magunkat. De ez csak része, jöllehet legnevezetesebb része; mivel nem elég a' halál' karjaiból kiragadtatni, nem elég gyalázzattal többé el nem bukni; hanem élni, élni is kell nemzetünknek, 's mi több, szerencsésen és dicsőséggel. És ekkép most ennek elérése a' feladat. Lehetne-e ott azonban szerencse, lehetne-e ott dicsőség, hol a' természetnek úgy is annyi rövidségei közt még ál tudomány, ál bölcsesség és ál szokás is megrövidíti az embert, 's pedig az anyagi javakban jól helyezett részét, azon szellemi gyönyörtől 'minden embert a' szerencse' útján láthatni, mellyen csak menni kell, hogy annak lakát elérje'; az ügyefogyott részét viszont megrövidíti többé kevesebbé még azon anyagi javakban is, mellyek nélkül — egyes boldog álmodókat kivéve, kikként a' szerencse relativ — ember mindaddig szerencsés, de még csak elégedett sem lehet, míg gyomra van, mezítlen jó a' világra, míg fáj neki a' hideg, meleg, és ha veri őt a' zápor, míg biztosság után szomjaz, míg a' szerelem' édes kínai, és a' házasság és szülei örömei utáni vágyak nincsenek kioltva benne, és míg még százféle és éppen nem negédes viszketegből vagy kárákatonakénti⁵⁾ soha jólakni nem tudó sovárgásbul eredt, de egyenesen és szorosan

ember' létéhez, testi és lelki miségéhez ragasztott szükségei többé kevesebbé kipótolva nincsenek; miután mind ez koránt sincs még kipótolva, mihezképest a' kiváltságtalan és ügyefogyott szenved, de mi kiváltságosak és vagyonosak is szenvedünk, és így felette távol vagyunk a' köz szerencsétül, 's még távolabb nemzeti dicsőségtől: hová hamarább azon kell lennünk, hogy Hunniában a' lehető legnagyobb szám minél előbb mind szellemi mind anyagi tekintetben szerencsés legyen; 's ekkép, mert a' köz szerencse a' legnagyobb nemzeti dics. feldicsőítessék a' magyar. És ennek elérése a' Pesti Hirlap' szerkesztőjének irányzata, 's ez azon cél, melyet minél előbb elérni törekedik a' Pesti Hirlap. Az irányzat ellen tehát nekem nincs és nem lehet legkisebb kifogásom, valamint tudom, vagy legalább remélem, a' Pesti Hirlap' szerkesztőjének sincs sok kifogása az ellen, hogy irányzatát így fogom fel, így magyarázom; mik után azt hiszem, ismét belé jövünk okoskodásom fonalába, hogy t. i. nem az általános irányzatban van a' hiba, de abban, miszerint a' Pesti Hirlapnak egyes de legnevezetesebb részei visszásan vannak rakva, és ekkép, ha meg nem fordítatnak, éppen ellenkezőjét kell mind annak szülnök, mit a' Pesti Hirlap' szerkesztője — ha nyilván és *bona fide* játsza kártyáit, mit én erősen hiszek, és bizodalमत tiszta lelkületében, mint eddig mindenütt, itt megint és megint kijelentem — elérni ohajt és elérni vél.

És most, miután némi előzményekre állithatom okoskodásomat, elvégre egyenesen megmondom, miben hibáz a' Pesti Hirlap' szerkesztője: Egyedül abban, hogy a' képzelet' és gerjedelmek' fegyverével dolgozik és nem hideg számokkal, vagy is, mint a' közéletben a' bevett szójárás szerint mondani szokták: a' szívhez szól, a' helyett hogy az észhez szólna.

És im a' Pesti Hirlap elleni kifogásaim' 's gáncsaimnak és egyuttal fent érintett rendszeremnek, országlási rendszeremnek kulcsa! Melly rendszerrel már régóta eléállok; mert ez azon egyedüli, melly országlásban üdvre vezet, és kivüle más nincs — érzem, ez vajmi büszke szó, de ha előttem úgy áll mint a kétszer kettő négy, mit tehetek róla — már rég elé-

állok vele, mondom, ha nem gyanitom, sőt fájdalom, szinte bizonyos nem vagyok, hogy illy okoskodásra a' magyar nem érett még; mirül szinte nem tehetek, mi által azonban vérrokonimat, hazámfiát korántsem czélom sérteni, 's ugyanis, mert a' magyarnak e' tulajdona nem egyéb, mint fiatalságának egy új symptomája, min nincs mit búsulni, mert belőle, ha akar, bizonyosan kigyógyulhat; és azon felül, úgy hiszem, e' tekintetben vénebb nemzetek sem szabadabbak az elfogultság' bilincseitől. — Már Hítel című munkámban megpendítém a' dolgot, és Shylocknak, a' szívtelen velencei zsidónak taglalattam; a' Világ című munkámban pedig még egyszer megpróbálván szerencsém, 'ész és szívről' már egy kissé bővebben értekezém; és mint csépett, mint sujtott Orosz, meg mások, alig volt már szívem; és azért, mert csekély politikai ösvényemen inkább Cherubhoz mint Seraphhoz szegődtem, vajmi sok lelkes hazafi hidegült irántam el, sőt hány fordult el tőlem még szánakozással is, mert azt hitte, szívem nem jó, mivel ez némi esetekben soha, másokban pedig csak ritkán birta elragadni belátásom' gyeplőjét.

Érett-e vérrokonom, hazámfia már most annyi lágy szívű 's asszonyfejű, és olly könnyen olvadozó egyének közt illy tárgyul hidegvérrel surlódásra, kérdés; én általánosán nem hiszem, mert a' többségnek gyermekkori képzetébe csepegteték mindedig 's onnan mint itatós papirosbul nincs kivakarás — miszerint ha 'jó a' szív', már minden jó; miszerint ha 'jószívű az ember', már mindenre alkalmas az ember; 's annál kevesebbé hiszem hazámfiát illy okoskodásra fogékonyak most, miután elméleti tehetségének egyike, mellyel úgy is egy kissé felcsordul, 's fájdalom, jobbadán az ítélő tehetség' rovására, 's mellynek ábrándozásai olly szoros kapcsolatban vannak a' szív' ömledézéseivel, a' 'képzelet' benne mindegyre felfingereltetik; és a' Pesti Hírlapnak eddigi 21 számú kettős íve által valóban legalább is annyit ha többet nem, ingereltetik fel, mint a' legközelebb lepergett 21 évnek lefolytában. Mihezképest korállom is most, mint már érintém, e' tekintetbeni felléptemet, és édesörömet ki is kerülöm soknak rend-

szeremmel járó gúnykaczaját, és még többnek tőlem teoriám-mal járó tökéletes elfordultát — mi, ha türhetni is azt a' közjóért, és ezért mit nem türhetni, még is fáj, 's habár lassan, mégis rágódik az életen — 's hallgatnék mélyen, 's úgy mint ekkorig, bizonyosan ma sem szólnék, ha az idő olly annyira ostorozva szinte nem repülne, 's így az igen is későtül, 's attul, hogy végre iratommal kiesem, nem kellene tartanom, mi már nem egygyel történt meg, mellyet Horatiusként egy kissé hevertetni kívántam, és melly azért most el is fog alkal-masint hevergetni öröklek. — Ám tehát az Isten' nevében.

Országlási rendszeremnek alapja az, hogy az észnek is külön működési köre van, a' szívnek is, és hogy országglásban, valamint például a' gyógytanban, egyedül az észnek szabad működni, a' szívnek ellenben jóra, nemesre gerjesztésen kívül még motszanni sem. Ebből áll az egész.

Már mikép működik az emberben a' velő 's milly összefüggésben a szív; mi a' velő, anyag-e vagy mi, a' szív ellenben más-e, mint egy "sok inakbul álló darab hús"; mind ez rám nézve nem egyéb, mint bizonyos eszmékhez kötött kitétel, és egyébiránt olly dolog, melyet mostani czélom' elérésére nem szükség tudnom, 's ekkép nem szükség fejtegetnem. Nem kívánok ennélfogva e' jelenetek kiténtetése sőt éppen megmagyarázása végett az aristotelesi analysis bonczmezejére lépni, azon tévesztő tömkelegbe, melly a' szórszálhasogatásnak és rabulának hazája; de e' helyett verulámi Bacon' inductiv rendszere' utmutatásához képest minden keringés nélkül egyenesen és rögtön a' lettdolog' sarkalatjára állok. A' lettdolog, a' világos factum pedig azt mutatja, hogy valamint képzelet, emlékezet és ítélőtehetség van egy emberben, mellyek azonban igen igen külön állnak egymástul, mit senki nem fog tagadhatni: úgy van az emberben érzés és számolási tulajdon is, és szintén elkülönözve; 's hogy valamint a' képzelet működhetik és működik az emlékezet és ítélőtehetség' tökéletes kizárásával, és ezen lelki attributumok magok közt viszonylag: úgy működhetik és működik az érzés is a' számolási tehetségnek tökéletes kirekesztésével, és viszont.

Ez azon sarkalat, mellyre állok, ez azon horgony, mellyhez ragaszkodom. és mellytül el nem üt senki, mellyet el nem szakít senki, ki skeptikai negédében vagy skeptikai meggyőződésében -- és illyes meggyőzések is vannak -- nem tagadja mind azt is, mi külsőkép érzékeire hat, mi belsejében

mutatkozik, szóval, ki nem tagad mindent, sőt elvégre saját magának létét is, milly különccség egyébiránt már többször megtörtént, és azért köztünk éppen úgy, sőt még könnyebben ismét megtörténhetik; mert nincs tagadás, hogy valahol több képzeleti tehetség, de egyszersmind több nyavalgó képzelet is létezzék, mint magát szünet nélküli álmokban hintázni szerető Hunniában. — Nem akarom azonban ez alkalommal azt erősíteni, mintha mind az, mi szellemileg lakik belsónkben, tisztán 's élesen el is volna bennünk különözve, és mintha annyi és olly külön színű szenvedelmek' chaosában lelki tulajdonink egy egy határba volnának szigorúlag elszorítkozva; jóllehet igen fontos okokat lehetne még e' mellett is felhozni; mert ugyan ki tagadhatja, hogy az, mi a' főben történik és megint a' kebelben, egészen különböző, sőt nem ritkán a' kebelben magában is vannak, mint nemkülönben a' főben magában egymással ellenkező hatások; ki tagadhatja, hogy felfogásaink, érzelmeink, vágyaink, félelmink' tenger árnyékatai néha mint elkülönzött egybecsapó hadak állanak egymás ellen, és sokszor belsónk valódi harczmezővé válik, és innen zsibbasztó kétségeink, innen sorvasztó habzásink.

Nehogy kicsinséges surlódások által kimerítsem azonban az időt, mind ezt nem akarom ez uttal vitatni. Mert hiszen, annyi minden esetre bizonyos marad — és ezt, úgy tartom, senki kétségbe nem fogja vonni, és nekem ez alkalommal nem kell egyéb — hogy ha több nem, legalább két lelki tulajdon olly annyira és olly tisztán el van különözve egymástul az emberben, és az egyik mint másik saját és külön hatási körrel bir, mint szem és fül sem függ, működésüket tekintve, egy cseppet is össze; és jóllehet egy léleknek műszerei, azért egyik a' másik' működési körébe még sem vág, de nem is vághat. És e' két tulajdon nem egyéb, mint az 'értelmesség' és a' 'szeretet'; vagy a' közönséges de felette roszul értett, roszul magyarázott felfogás, és tán még roszabbul választott kifejezés szerint: az "ész és szív". Igen, az ész és szív, az értelmesség és szeretet, vagy a' mi éppen úgy, és tán nem olly gyűlöletes színben és ekkép jobban kifejezné a'

dolgot: az "értelem és az érzelem." Hasonlólag kitenné és nem olly gyűlöletes színben helyezné a' dolgot, mondom: mert valljuk meg, hogy valamint elég bátrak nem vagyunk, vagy elég okát nem látjuk némi vallási előítéletekkel vagy inkább képtelenségekkel szél és dagály ellen szembeszállni, noha 'absurd' létükre belsónkben tökéletesen meg vagyunk győződve: úgy nem örömet kelünk ki az elfogultság' azon árja ellen is, noha szinte úgy meg vagyunk annak alaptalanságáról is belsónkben győződve, melytől sodorva a' máskép legértelmesebb is, az úgy nevezett 'jó szívet' nem meri sujtani, ha működési körén túl kalandozik, és annál kevesebbé azt egyenesen, mint az élet' némi viszonyaiban valami felette veszélyest és roszt kárhoztatni: mintha bizony a' szemnek még hallani, a' fülnek még látni is kellene, és ekkép a' szeretetnek, a' szívnek, az érzelenek is kellene birni az ész és értelem' minden tulajdonival; és mintha a' szem, mert nem hall, azért rossz szem, és a' szív azért, mert nem okoskodik, már rossz szív volna.

Hogy öt érzékünk van, és ezek egymás' köreibbe nem vágnak, de nem is vághatnak, azt tudjuk, mert ezt úgy szólnak kézzel foghatjuk: ám miért nevezzük tehát azon fogalmat, melly szerint értelem és érzelem külön körökben forogna, dualismusként? mert ha ezt tesszük, öt érzékünkkel fogva emberi létünkre nézve meg a quintalismust is meg kellene engednünk: vagy hogy a' quintalismus' törvénye alatt nem létezhetünk, mi merő képtelenség: mert lettdolog, melly ellen kifogás nincs, hogy annál erősebben élünk, minél élesebbek és elkülönözöttebbek öt érzékeink, annál kevesebbé viszont, minél inkább eltompulnak és egybekeverednek, míg egybeolvadásukkal, megszüntükkkel vagy tökéletesen megszűnik az élet is és bekövetkezik a' halál, vagy legalább halálhoz hasonló dermedtség.

És ekkép az inductionnak biztos fonalán indulva, szoros igazsággal következik, hogy nem lehetetlen, mikép az értelem és az érzelem is külön működjék az emberben a' nélkül, hogy néki azért egyénből kettényenyé kellene válnia: sőt, hogy

valamint az igen jólátású sokszor nagyot hall, de még egészen süket is, és viszont: úgy lehet nagy értelem is kevés értelemmel párosítva vagy nélküle is azon egyben, szintúgy, mint nagy érzelemben is lehet valaki dús, ki kevés vagy semmi értelemmel sem bír.

Rendszeremnek alapja tehát, hogy t. i. az értelem és az érzelem az emberben éppen olly elkülönözötteen működik, és egyik a' másik' körébe éppen olly kevéssé vág, de nem is vághat, mint szem és fül; vagy világosabban mondva, hogy az értelem nem olvadoz de nem is olvadozhat, az érzelem viszont nem okoskodik de nem is okoskodhatik; rendszeremnek ezen alapja, mondom, tehát nem képzeleti báb, nem szór-szálhasogatási viszketeg, de valami 'lehető', sőt ha kézzelfogható öt érzékeink után ítélünk, mellyek elkülönözve működnek, és lelkünknek aránylag olly alárendelt tulajdonai, és az értelem és érzelem' működéseit vizsga szemmel tartjuk, még valami 'felette hihető is'; mert mennyivel nemesb és ekkép subtilisebb attributumai vannak a' léleknek az öt érzéknél, ugymint: a' képzelet, ítélőtehetség, emlékezet, számolási tehetség, nagylelkűség 'sat. és melly egészen ellenkező irányt tart értelem és érzelem? és ha elvégre az emberi nemnek cselekvényét tekintjük egyes tagjaiban mint nagy tömegeiben, akkor még 'bizonyossá' is válik rendszeremnek alapja, azaz tökéletesen bizonyosak leszünk, hogy az értelem éppen olly kevéssé érez és az érzelem éppen olly kevéssé okoskodik, mint a' szem nem hall és a' fül nem lát; 's hogy e' szerint az értelem úgy forog saját elkülönözött határai közt, mint az érzelem a' maga körében, azaz az egyiknek is más hatásköre van, a' másiknak is.

Miknek alkalmazása az, hogy valamint a' szem bármilly jó legyen is, hallásra még sem való, és viszont: úgy a' szív is valami felette dicső lehet, a' nélkül hogy a' léleknek némi működéseire alkalmas legyen. Mit nem vehetni kérdésbe, úgy hogy csak arrul lehet szó, valljon mellyek azon lelki működések, hol a' szívnek illetősége nem nagyobb, mint a' szemnek illetősége, például hangászati tekintetben. 'S erre a' felelet

olgy egyszerű, olgy világos és olgy szoros igazsági — en leg-
alább annak latom — mint a' kétszer kető negy: es így
hazuk: "a' sziv mind arra tökéletesen alkalmasan, minék
sikere számoláson alapul", minthogy a' sziv éppen olgy kevesse
számolhat min: a' szem nem hallhat. Es ekkép tökéletesen
alkalmasan a' sziv problémák' fejtegetesere, mechanikára,
gyógytatra, astronomiára, sakkjatekra "az 's e' szerint a'
legszövevényesb és legfőbb számolással járó emberi fogra-
tására is, mi nem egyéb mint az "országias": 's mivel fogva
az, ki szívömlédezéssel fejt problémákat, ki szíve' tanácsot
fogadja mechanikában, ki jó szíve' sugta után gyakorolja
orvosi tiszte, a' szívnek gerjedelmei után meri a' "csillagok"
keringését, ki felemelkedett szívvél ül sakkjatekában, ki regre
jó szívvél pótolja országias eszközöseit, es a' sziv tehete-
seihez nem ragaszt vagy nem bír ragasztani meg valami más
tehetséget is: az nem cselekszik jobbanabbul — es in sincs
tagadás — mint az, ki füleit, szemét, világok' szaga-
sára, orrat tapintásra es izlelet hangaszatra fordítja: 's ekkép
az, ki így cselekszik, lehető legbizonyosabbaz — es innen
sincs menekvés — soha egy problémát sem fejteget, rajmi
szerekesen mechanikus volna senki találati eszésethez nem
népente a' temető: a' földön kívül mely körül keringne,
egy planeta' keringését sem számolná ki: sakkban meg a'
malomjatszóval is megteremnének, es az országiasa rend
helyen zavart 's e' szerint a' községre által legott akkor
hozza, az t. i., ki eszenek tanácsa helyett szíve tanácsot
fogadna, ki a' helyen, hogy az eszhez szólna, a' szívhöz tra-
nyozna szavát, es ezt akkor 's olgy esetben cselekszik —
es e' tengely körül forog a' dolog — mikor már nem arról
van szo, hogy tegyük-e, hanem arról: mikép tegyük, mihez
nem gerjedelem kell, sőt ez arthat, de egyedül számolás
vezethet: 's így ehhez szükség fordulni.

És valljon, őszinten szolva, lehet-e az érintett ellen kifogás,
lehet-e ennel világosb? Nem hiszem. És meg is miért nem
okoskodik magában mindenki így? Egyedül azért, mert az
ember általában azt, mit kézzel nem foghat, rendszerint nem

képes helyesen megkülönböztetni, és ekkép mindig azon tévedésben van, miszerint legyen valami csak jó, 's az már 'mindenütt jó lesz', holott mindennek jó vagy rossz léte jobbadán az 'alkalmazástul' függ. Valóban legfőképp az alkalmazástul, melly annyiban helyes, helytelen. czélra vagy czéltul vezető, a' mennyiben modorban és mennyiségben többet vagy kevesebbet illik időhez, helyhez és körülményekhez. Így például valamint a' víz és tűz kétségtől a' legnagyobb áldássá, de legfertelmesebb átokká is válhatik alkalmazása által: úgy lehet bizonyos alkalomban és mennyiségben még a' leggyilkosabb méreg is üdvös; mint viszont bizonyos körülmények közt az emberiségnek két legnagyobb java: "a' szó és sajtószabadság" is lehető legkártékonyabbá válhatik; és így az érzelm' minden módjára lehető legnagyobb felébresztése is ugyancsak maga rendén van, midőn lankadó testben alig teng élet már, s' érzelmgyakorlásra nincs többé vagy 'még' nincs idő; viszont pedig az érzelmgerjesztés egészen idő 's hely elleni 's ekkép okvetlenül lázba is bonyolító, mikor a' test jól felelevenül már és készségtől buzog. — És im előttünk áll országglási rendszeremnek fő vázlata és egyszersmind az is: mennyire téveszti el a' Pesti Hírlap, állásához illő szempontját.

A' sziv' tehetségit kifejteni, kiképezni, nemesíteni legfőbb tiszt; mert ember, ki nem érez, ki embertársa sőt minden érző lény bajain nem olvadoz, 's ki keblében nem hord vágyat e' bajokat örömmel váltani fel, vagy azok megszüntetésére, vagy ha ez teljességgel nem lehetne, legalább lehető legnagyobb enyhítésére törekedni ereje szerint, az még az oktalan állatnál is alantibb; mert legszebb tulajdonát, mellyel ez nem bir, paragon hagyja. — Szoros kötelesség is ennél fogva mind egyesekre, mind nemzetre nézve, kivált az élet' gyermeki korában, mikor még az értelemnek nagy köre nincs 's minden benyomás sirig hat, a' nemes érzelmek' alapját minél erősebben vetni meg, hogy azon később a' férfiui kor' dicsősége emelkedhessék. És jaj azon egyénnek, azon nemzetnek, melly életének már tavaszkorában fukar számoló; mert lelkének, lelkületének zománcza nincs. De jaj és kétszerte jaj viszont azon egyénnek és kivált azon nemzetnek is, melly férfiúkorba lépven, mikor az értelem urodalmának kellene kezdődnie, még mindig szive' andalgásai után indul; mert úgy jár, mint trücsök, melly nyáron danol 's télen koplal, 's emberre 's kivált nemzetre nézve illy lágyvelő szülte létnél utálattelibb nincs. — Mindennek megvan célja 's iránya, és az értelemnek kell parancsolni.

Férfiúkorban levő egyénnek és nemzetnek tehát, ha tettleges részt akar az életben venni, az értelem' urodalmi köréből kell hatnia, azon egyedüliből, honnan minden következményes hatás veszi eredetét. Ám nézzük a' nagy természetet; nézzünk, mennyire a' határtalan mindenségbe földi szemeink betekinteni birnak, a' csillagvilágba, és mit fogunk ott tapasztalni? A' legnagyobb egybehangzást! De ugyan mi kormányozza mind azt; tán érzelem és andalgás? Éppen nem; mert ezek csak a' czélt tűzik ki, és az értelem, a' bölcsesség az, melly tőlünk sokszor éppen fel nem fogott utakon, eszközli

a' lehető legnagyobb számnak lehető legnagyobb boldogságát; értelem és bölcsesség szüli azon nagy egybehangzást, azon csodálatos harmoniát, melyet még akkor is bámulni vagyunk kénytelenek, midőn epedő kebellet naponta majd egy sziveszakadt anyával siratjuk édes magzata' elragadtát, majd egy jó hazafinak kora elhunytán búsongunk magunkért és a' hazáért, majd megint egész városokat látunk víztől elsodorva vagy lángtól emésztve.

Az értelem az, mellynek kormányozni kell, és ha a' szív javaslói, szeretném mondani 'jó feleségi' szerepén túl kalandozik — melly szerep azonban leggyönyörűbb — már kész a' természetelleniség és ekkép a' zavar.

Vajmi szép képből állítja előnkbe a' seraphi és cherubi eszme az alkotó s' ekkép el nem muló léleknek két fő attributumát, a' szeretetet és értelmet; az alkotó léleknek mondom, mert a' magát átkozó és ekkép mulandó romangyal és romember szeretet helyett gyűlölséget rejt keblében. A' Seraph szeret 's egyedül szeretete által boldogít; a' Cherub viszont fentartja a' menny' boldogító világát — a' házi szerencsének legszebb eszménye, hol a' férj gondoskodik a' családért, és az asszonyi szív von mindenre bájt és szellemi irt, és mi ha így van, éden, és mi ha így nincs, pokol a' föld.

Már ezek közül mellyik a' nemesb, mellyik a' szebb szerep, mellyik a' dicsőbb angyal? Valóban mind a' kettő egyenlő, és maga nemében egyik olly dicső mint másik. — Üdvözlét néktek azért honunk' tisztelt leányai, kik Seraphként szeretettel ápoljátok hű de sokszor — és mi tagadás van benne — nálatok nélkül már már kétségbeeső lelkesedésünket, és szikrát gyújtatok ott, hol az élet csak lappang még; de nem kevésb üdvözlét rátok is, Ti hazánk' reményei, kik cherubi felfogással egy messze czélt tűztök ki magatoknak, mert csak a' messze távolban viradhat ránk igazi üdv, és ekkép komoly zarándoki lelkelettel nem tétovázva jobbra balra, egyenesen, habár szívetek sokszor fáj, sokszor vérzik is, léptek szakadatlanul elő a' megváltó, és ránk nézve bizonyosan a' feltámadhatónak sirja felé.

A' szív tehát, ha nemesen érez, vajmi dicső, és nem kevesebbé az, mint az ész, bármily fényes legyen is ez; mikép egy könyörületes barát, ha őszintén és csüggedés nélkül kötözgeti felebarátainak sebeit, a' tökély' éppen olly magas fokán állhat 's ekkép éppen oly tiszteletre méltó lehet, de azért magasabbon még sem áll, és azért nagyobb tiszteletre sem méltó, sőt minden jó tulajdoni mellett tán annyira sem, mint azon fővezér, ki magasb számolásánál fogva egyes sebekre nem figyel, de csatákat nyer; vagy azon statusember, ki a' lehető legnagyobb számnak és nem pillanati de tartós boldogságát tartván szeme előtt, egyes panaszok által nem hagyja tervéből kivettetni magát. — Mindennek meg van saját szerepe, 's mellyből a' kivettetés vagy más szerepbe lépés szintűgy veszélyeztet mindent, mint a' világ is kibontakoznék sarkaiból hovahamarább, ha isteni ész helyett seraphi szív kormányozná azt; a' Seraph pedig, ha kikalandoznék köréből, a' következőkre nézve tenger szeretete mellett szoros tudományilag egyenlővé válnék az ármánynyal.

Országlással nincs másképp; és innen ered — mert ez elismerve, rendszerezve nincs — balfogása sok kormánynak, melly pillanati könyörület vagy egyesek iránti gyűlölségtől elragadva, azaz 'szívével működve', kilép az értelemnek, a' hideg számolásnak köréből, és egyes esetek miatt szemből szalasztja a' sokak' érdekét, és így kivételek miatt maga töri meg a' közrendet.

Ezen, azt hiszem, senki nem kételkedik, és kivált nálunk nem kételkedik senki azért, mert legelsőben is, az állítás nem ritka lettdolog, és aztán, mert nálunk még mindig nagyobb divat — és nagyobb mint akárhol — másban keresni és találni fel a' hibát. Ha azonban akármily okból is megengedjük, hogy mindig hibáz a' kormány, ha szívsszenvedelem által kiragadtatván a' hidegvérű számolás' köréből, egyesek miatt szemből szalasztja a' nagy szám' javát: akkor azt is meg kell engednünk, hogy mind az is hibáz, ki szíve sugta után vesz az országlásban részt, és annál erősebben hibáz, minél nagyobb részt vesz abban; úgy hogy az, ki helyzeténél

és körülményeinél fogva az országlásnak irányt adhat, és ily követeléssel munkálkodik is, még a' legnagyobb zavarba is hozhatja az egészszet, ha minden egyes eseteket felkeresve minden egyes sebeket felleplezve, érzelminek köréből törekedik vezérteni a' közvéleményt, a' helyett hogy a' hideg számolás' értelmi köréből a' nemzeti legnagyobb sebeket hozná, és nem pillanati felhevülés vagy könyörület, de előlegesen kitűzött terv szerint fel, és a' baj mellé mindig egy kis orvosló irt is ragasztana; és ha a' határtalan tennivaló részleteket kétségbehozó csoportban állítja elő, a' helyett hogy mint szemes gazda egyszer egyszer csak olly nagyságú kast mutatna ki, mellyet mézzel megtölthetni, a' jó hangulatban levő méhek magukban biznának is.

És ha mindenütt áll azon országlási rendszernek helyes léte, hogy t. i. az ész' szavával 's nem a' szív' andalgásával kell kormányozni: milly nagyon mutatkozik ennek lehető leg-sürgetőbb szüksége még honunkra nézve, hol álladalmi — ha csálni nem akarjuk magunkat — még mindig felette gyenge létünk daczára nem egyet de kettőt: nemzetiséget és alkotmányt kell mentenünk meg; sőt még ez sem elég, de mind az egyiket, mind a' másikat lehető legtágabb alapra állítani azon dicső tisztt, mellyre meg van hiva minden magyar.

'S most kérдем: mit várt a' haladó közönség a' Pesti Hirlap szerkesztőjétől és lapjától, mit vártam én, mit vártunk mindnyájan? Közönséges, mindennapi, az életbe éppen nem vágó, és egy kissé mulatságosb és jobban felpiperézett 's némileg részletesb újságot az eddigieknél, melly nevetet, felriaszt, mellynek benyomását azonban eltörli a' nap; illyes újságot vártunk-e? vagy olly hirlapot, melly a' vélemények' megigazítása és tisztázása által jöllehet közvetett de még is egyenes befolyást fogna venni a' törvényhozásra, és ekkép közvetlen hatást fogna gyakorolni az országlásban? Kérдем, mit vártunk, és mi több: a' szerkesztőnek eddigelé más hazafiaknál alig tapasztalt nimbusánál és szintugy eddigelé nem tapasztalt könyvvizsgálati tágabb körénél fogva, várni mit valánk fel is jogosítva? Nem kevesbet, mint "életbe vágó,

irányt adó lapot." És illyest nyertünk is; mert Kossuth Lajos' kezében egy az ország' legtávolabb részeibe és rögtön elható hetenkénti hírlap nem lehet egyéb, mint a' lehető legélesebb fegyver; de ez, fájdalom, nem operálni, nem mirigyeiből kitisztítani, de meggyilkolni fogja a' hazát, ezzel nem dicső jövőendőbe vezérli, de okvetlen sirba dönti a' magyart; 's pedig szoros tudományilag azért, mert az érzelem' 's nem az értelem' köréből emeli roppant hatású szózatát, és ekkép az ország-lásnak vagy az abbai beavatkozásnak nem azon rendszerét követi, melly a' legegyszerűbb helyzetben is az egyedüli üdvös, és annál elkerülhetlenebb felette szövevényes körülményeinkben; de e' helyett egyenesen francia modor szerint működik, melly modor — bármilly különösnek és szokatlannak tessenék is állításom — az érzelem' köréből működik, és nem más mint az, melly után indultak Mirabeautul kezdve Camille Desmoulins, Danton, St.-Just, Marat, Robespierre egész a' mai francia propaganda hőseiig szivandalgó Lamennais-vel, Péro Enfantin-nel 'sat. kik egyenként jobbadán jók, sőt többen közülök megvesztegethetlen becsületűek és cynikái egyszerűségűek valának, de a' sziv' és érzelmek' tévútába keveredvén, hol megállapodás többé nincs — és ez a' legfőbb szempont — 's mellyeken történetesen senki nem állotta útjokat, végre olly vakbuzgó tébolyságba estek, hogy nyavalygó ábránduk szerint az emberiség' diszére, felebarátaik' jóllétére felcsordultig fertőzteték embervérrel a' hazai oltárt, és most jobbadán mint embervért szomjazó szörnyetegek említetnek átokként, holott politikai pályájuk kezdetekor — és ezt megmutathatni — mindenek felett felebarátaik' s' az emberiség iránti szeretet' szomja hevíté keblüket. — Ennyire vezet, ha a' körülmények vagy az értelem' hideg kétszer-kettő-négyje gátot nem vetnek, a' tévírány. És így válhatik a' meginduláskor legtisztább lélek, ha a' szívi ábrándok' és érzelmek' határtalanságába merül, és semmi fel nem tartóztatja, a' mindig növekedő szenvedelmek' árján keresztülül végre legutálatosb ármánynyá. — A' kezdet, mint minden álfényű tömkelegnek kezdete, bájteli, és az abban andalgó, mintegy jó vágásban levő, édes meg-

elégedés közt folytatja útját, sőt ha itt ott tövisre akad, és ez sérti haladó lábait, olly kéjjel élvezi kínait, mint mikor martir szenved a' közjóért; és a' Pesti Hírlap' szerkesztője nem kevéssé él ezen édes illúsióban, és nem kevéssé élvezi ezen édeskeser kint, midőn mindünnen dicséret nem háramlik lapjára, és ő maga magát, mint lapjaiban több helyen mutatkozik, közáldozatként állhatatos munkásságra, szilárd elszántsra buzdítgatja és lelkesíti fel. És megyen a' tévutoni andalgás egy darabig meglehetősen, és sokáig mehet és nem kevés kéjek közt, mint néha sokáig tart 's felette édes az álom is; de rögtön vége minden haladási időmértéknek, ha versenytársak lépnek fel; mert szenvedelem korbácsolja akkor a' szenvedelmet, 's minthogy érzelemnek nincs határa — és ebben fekszik gyökéroka "miért nem alkalmas kormányzásra" — és a, képzelet nem ismeri az 'ennél ne továbbat', mindinkább féket ragad a' tévedező sziv, míg elvégre a' következmény szerint, mellyet szül, a' legkérlelhetlenebb zsarnokká nem válik, melly előtt nincs könyörület; mert a' sziv, ha fanatismusra bőszi, még könyörületet sem ismer, és az Auto-da-fé-nek úgy leszen mint a' Guillotinenak szerzője és felállítója.

És éljünk csak a' sajtóval, melly magában a' lehető legjobb, de alkalmazása által lehető legroszabb is lehet, minden czél és határ nélkül, és engedjük csak, mikép azzal mindenki kénye kedve szerint élhessen: 's valamint a' korhely, ki czélt és mértéket nem ismer, az Isten' legszebb adományait magára és másokra nézve méreggá változtatja, úgy lesz köztünk elég, kinek kezében a' sajtójog, ezen legszebb emberi jog, a' gyilkosnak gyilkánál, a' gyujtogatónak kanóczánál nagyobb átokká fog válni. Vagy más szavakkal: irhasson mindenki honunkban mit akar, és bocsáthasson mindent akármilly formában és kiterjedésben sajtó alá, és ebben ne tegyen a' kormány akadályt, és mi se tűzzünk ki legkisebb határt 's czélt: csak hamar árnyékba fog állítatni a' Pesti Hírlap, mert a' szivgerjedelmeknek, a' képzeletnek nincs határa, és ekkép csak hamar szalmaszáraznak fog mind az találtatni, mi most a'

Pesti Hirlapban mint erős ingerű olly jó izűn esik, és kétségtelenül támad olly lap, melly még fűszeresebbet nyújt, még 'tisztább' vagy ha ezt nem is, legalább 'élesb' hangra huzza fel azon általános és tulajdonkép semmit sem mondó, de olly nagy fényben járó 's a' józan útrul annyira elcsábító népsententiákat, mellyek minden forradalomnak kísérői; de ehhez is csakhamar hozzászokik az ábrándozó nép, ezt is csak szaporán megúnja, míg elvégre — minthogy a' szív, az andalgás, az érzelem nem okoskodhatik, köre pedig határtalan — a' legfellelengősb, a' legvadabb lesz, mint a' legingerlőbb és ekkép legizletesb azon egyedüli eledel, melly után a' lázba lobbant szív szomjados, melly ittas mámorában minden segítséget visszalök, sőt az értelem köréből szóló barátit a' hazának, a' közjó' leggyűlöletesb ellenségeinek tartván, még áldozatul is jeleli ki; mihez képest a' szívömlendezési dráma' végén és berekesztésként a' közállomány, mint szélvészül vert, tengertől sodrott, kormány nélküli gálya, vagy a' tökéletes elbomlás' örvényébe süllyed, vagy az önkény' szirteihez csapódik; és sok becsületes, erényteli, de tévutakra vergődött ember, ha az értelem' körébe lép és felébred, nem tagadhatja, hogy több keserű köny, több kinos epedés, több embervérrel járó áldozatnak szerzője volt, mint a' legszívtelenebb, minden emberi érzésekből kivetkezett bandito.

Lehető legnagyobb bűn is ennél fogva — mert emberköny, embervér mennyekbe kiált, legyen az készakarát' vagy vezetői hiúságnak okozatja — lehető legnagyobb bűn mondom, másokat vezetni, kormányozni akarni ahhoz való tulajdon nélkül, vagy inkább azon körbelépés nélkül — mert ezt tenni többet kevesebbet mindenkinek hatalmában áll — melly kört a világi egyetem, a' nagy természet úgy szab előnkbe példaként, mint az el nem romlott férfiu kebel is leplez fel, a' keresztény vallás is jelel ki, és melly nem egyéb, mint az észnek, értelemnek köre, és azon egyedüli, mellyből kormányozni szabad, sőt 'lehetséges'.

A' világi egyetem, a' nagy természet a' szoros igazsági, a' szoros tani körből veszi mozgalmát; benne minden mathesis

rendre mutat, minden változhatlan rendben forog; és azért lehetetlen annyi, lehetetlen egyetemi zavar, teljes lepergés, mert mindenütt őrt áll a' hajthatatlan kétszer-kettő-négy, és még egy isten sem lökheti a' mai időt tegnapra vissza 's a' tegnapot mára elő, de ezt nem is akarhatja; mert a' legfőbb bölcsesség: az élő, soha nem változható és örökké fenmaradó mathesisi szabály. — És ha ennek büntetlenül soha nem sérített létét a' természet' minden de legkisebb működésiben látjuk, s' nem tagadhatjuk, hogy nem érzelmek, nem andalgások, de egyedül az értelem, a' hideg szám kormányozhatja a' természetet, a' világot egybehangzásban, és így — *in ultima analysi* — a' lehető legtöbbször tökélyére, jóllétére, boldogságára az egészet: ugyan miért nem követjük e' példát emberkormányzási hatásunkra nézve is, azaz miért nem lépünk ki a' szívömlések és érzelmek' köréből, ha többé nemcsak saját magunkról van szó — mert ha egyedül magunkról forog kérdés és hatásunk senki mást nem érint, ám maradjunk akkor a' szívömlések' contemplatív körében bár mindig — de ugyan miért nem lépünk, mondom, e' körből az értelem' körébe, ha többé nemcsak saját magunkról van szó, hanem atyai, gyámi, kormányzói szerepet veszünk át, illyben akarunk járni el, vagy illyesre állit a' sors. Miért nem követjük a' nagy természet' útmutatását itt is? Hiszen legszebb találmányaink, mint újabb korban a' gőznek és az elveszett de megint fellelt archimedesi hydraulik sajtónak, mellyel egy világot dönthetni ki sarkaiból, bámulatos kifejtése szintén a' természet útmutatása szerint eszközölteték. Miért nem cselekedünk tehát kormányzási tekintetben is így, és miért nem követjük a' nagy természet' útmutatását szellemi tekintetben is, ha anyagi útmutatásának fonalán indulva olly üdvös célt érünk? Igaz, kézzel itt nem foghatjuk a' példát, sem emberbetűkkel kijelelt útmutatás nem fekszik előttünk. De ugyan nem szól-e a' legkisebb virágtul kezdve a' csillagok' dicső seregéig minden legvilágosabban hozzánk; nem olvashatjuk-e a' természet' olly könnyen olvasható írásában, hogy okvetlen a' legfőbb szellemi értelem, és egyedül ez kormányozhat mindent a' világi egye-

temben; nem szól-e, nem mutatja-e ezt világosan azon szózat, azon írás, mellyet minden romlatlan kebel olly könnyen ért, s' milly mennyei ihletés egy villanás alatt, mikor a' hű kebel előtt megnyílik az ég, tanultabbá, bölcsőbbé teheti az embert, mint hosszú évek' négy fal közé szorított iskolái, mint egész könyvtáraknak véres veritékü szorgalommal kikutatott kincsei, mik mindannyi holt betűk, és jóllehet elpetyeghetők gépileg vajmi nagy pompával és ékes szavakkal, nedv- 's vérbe átmenni és lelket emelni 's tágitni mindaddig soha nem fognak, míg halandó az örök természet' papjává felkenve nincs, míg tudományát másunnan mint a' változhatlan igazság' forrásából meríti. Innen háramlik bölcsesség és boldogság az emberi nemre, és ezen szent forrásnak vize az, melly a' keresztény vallásnak gyönyörű emblemájaként lemossa az emberi nemről az eredeti bűnt, de ezzel az előítéletek, elfogultságok és vak szenvedelmek' részint átvett részint szerzett, de hasonlíthatlanul nagyobb és több bűneit is egyuttal 's egyszersmind. Vegyük ennél fogva mind anyagi mind szellemi tekintetben egyedül a' természet útmutatását kalauzul, hol minden nem andalgások, nem érzelmek, hanem változhatlan rendszabályok és elvek szerint működik, és hol minden bizonyos végkövetkezményre 's a' lehető legtöbbnek tökélyére és ekkép jóllétére van kiszámítva. Ha azonban a' nagy természet' írásában nem vagyunk képesek olvasni, mert már igen is megszoktuk négy fal és rakásra halmozott, sorra állított betűk közt keresni bölcseséget és világi tudományt: ám nyuljunk őszintén keblünkbe, 's pillantsunk eddig leélt, bármily kevés napjainkra vissza; és ha minden önismeret híjával nem vagyunk, legfőképpen fog állni előttünk és nem fogjuk tagadhatni, hogy azt, mit érzelmünk' sugtában rögtön felfogás után cselekedünk, többször igen mint nem, már is okunk vala megbánni, és erre sejtésként a' jövőben még több okunk lesz; midőn ellenben az, mit a' nemesen érző szív jelelt ugyan, de az értelem módosított és tervezett ki előleg hosszabb időre és bizonyos célra, eddig is meglegedéssel tölti keblünket, és annál inkább fogja illy érzés melegíteni azt még jövőben; mert

valamint felette szaporán elhervad virága a' szívömledés szerinti tettnek, melyet értelem nem ellenőriz: úgy édesedik a' nemes szív sugta de a' kormányzó ész irányozta cselekedetnek gyümölcse évről évre mindinkább. És ha saját magunkra nézve az értelem' kormánya a' jobb, vagy inkább 'az egyedüli jó': kételkedhetünk-e 's legkisebbé vonakodhatunk-e megismerni azt is, mikép annak a' köztársaságra nézve szintolly jónak, sőt még nélkülözhetlenebbnek kell lenni; minthogy annak, mi az egyének aránylag egyszerű létében jó, sőt szükséges, a' társasági viszonyok olly igen egybebonyolított miségében még annál jobbnak sőt annál elkerülhetlenebbül szükségesnek kell lenni. Ha pedig elvégre sem a' nagy természet' írását nem bírjuk kibetűzni, sem keblünk' tükrében nem látunk semmit: akkor vegyük a' keresztény vallás' alaptörvényeit, alapoktatását sinörmértékül, és biztos körből fogjuk elrendelni saját s felebarátink' dolgait; igen a' keresztény vallás, de a' szenvedelem nélküli, urasági ittasságtul ment, a' türelmetlenség' ördögétül el nem ferdített és eredeti tisztaságban hűn megőrizett keresztény vallásnak alaptörvényeit, alapoktatását, 's pedig azért — és e' tengely körül forog szelleme — mert a' keresztény hit nem az érzelemnek, de az értelemnek hite, és ebben áll revelatioja, 's e' szerint éppen nem azért öröki — mi körül sok felette nagy homályban van — mert sok nem egy felebarátját állítja a' másik alá — fájdalom, de jól illik ide néha a' 'fele' — nem egyet rekeszt ki az üdvül, nem egyre szórja anathemája' villámit; de azért fogja kiállani, míg ember létezik, minden idők' eseményit — mi szintén sok előtt sötét titok — mert nem a' hiú andalgások és szívbeli nyers viszketegek köréből szól az emberi nemhez, hanem a' nagy Teremtő' példája szerint szoros tanilag azt tanítja: "A' mit nem akarsz, hogy más tegyen neked, te se tedd másnak" mi nem egyéb, mint az örök igazságnak és a' legnagyobb türelemnek emberi létünkhöz szabott, megszellemesített mathe-sisi szabálya; mert azt tanítja: "Add meg a' császárnak a' mi a' császáré, és az Istennek a' mi az Istené", és ekkép 'add meg a' királytul lefelé a' koldusig mindenkinek a' magáét';

mi megint nem egyéb, mint a' gyakorlati politikának, a' status-tudománynak és minden józan törvények' alkalmazásának lehető legmélyebb kútfeje; mert azt tanítja: "Szeresd az Istent, a' legfőbb értelmet és bölcseséget, mindenek felett"; "Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat" — de nem ám jobban, mint tenmagadat; 'sat.'sat.

Országlási rendszerem' helyességét tehát mind a' világi egyetemnek működése, mind az el nem romlott férfúi kebel' sugalása, mind a' keresztyén vallás' szelleme tisztán mutatja; mihez képest csalhatatlanul kiviláglik, hogy Montesquieu, jól lehet azon bányászoknak egyike volt — 's ezért tisztelet becsület névére — kik felette sok kincset kutattak ki, még is valami fényesen hangzónál semmivel sem mondott többet, midőn a' becsületet a' monarchia, a' félelmet a' zsarnoki önkény, és végkép az erényt a' respublica vezérelvének állítja; minthogy ezen külön kormányi módok éppen nem becsület, félelem és erény által irányoztatnak, mert mind ezek nem okok hanem okozatok, de *ceteris paribus* egyenesen a' több és kevesebb értelmi súlynak következményei; úgy hogy oda, hol egyben központosítatik a' legtöbb erő és a' legtöbb értelem, azaz: hol egynek több ereje és több értelme 's több kormányzói tehetsége van mint mindnyájának, oda a' zsarnoki önkény; hol pedig többekben, de még sem mindnyájában rejtetik az értelmi legnagyobb súly, oda megint a' képviselői rendszer; hol végre a' közvélemény mindig és minden körülmények közt a' legjózanabb vélemény, oda megint a' respublica illik legjobban. És azért éljen a' respublica, a' képviselői rendszer, de még a' zsarnoki önkény is, a' hová az illik; 's pedig, fájdalom, még ezen utolsó is illett ekkoráig még sokhová, midőn a' respublica eddigelé, 's pedig egyedül a' népnek nem eléggé kifejtett értelmi súlya miatt, még valódiilag sehová sem illett, de bizom, az emberi nemnek tökély felé indulásánál fogva, egykor mint a' lehető legszebb eszme illeni fog, és azon nemzet lesz az, mellyre illeni fog leginkább, melly a' szív' ömledésire, a' képzelet' andalgásira egyedül javaslatkép hallgatván, legkizáróbbilag fogja kormányozni magát a' mindenben uralkodó értelemnek köréből.



És im rövid, jóllehet még is tán igen hosszadalmas vonásokkal előadott rendszeremnek csontváza, és egy úttal, azt hiszem, nem a' leghiábavalóbb kulcs azon rejtély megfejtésére is: a' zsarnoki önkénytől kezdve a' kormány módok' minden lépcsőin és árnyéklatin keresztül a' respublicáig miért olly természetelleni állású és öröklek pangó állapotú némi nép és miért olly felette nevetséges viszont némi más nép magát respublicázni akaró erőlködéseiben.

Nagy, boldog és dicső egyedül úgy lesz nemzet, ha az értelem' köréből kormányoztatik, és annál inkább lesz azzá, minél kifejtettebb és tágabb ezen kormányzási köre. Nézzük az angolt, miért oly nagy — ? és félre most mind azon vizenyős híg koponyákkal, mellyek mindig a' dolog' felszínén, a' dolog' hártáján keresik a gyökeret, és azért itt is az okozatot kevervén össze az okkal, az angol nemzet' nagyságát jobbadán geographiai helyzetének, aranyának, vagy 'tudja minek' tulajdonítják, miszerint ha az egyik vagy a' másik volna nagyságának valódiilag gyökéroka — és itt tűnik elő a' híg koponyai csalfa felfogás — úgy már Julius Caesar alatt is némileg nagynak kellett volna lennie, holott akkor felette kicsi vala még, és inkább Spanyolországnak kellene a' legnagyobb magasságon állni, mert ez volt legközelebb a' kész aranynek forrásihoz, holott Anglia sok pénzt sem magával nem hozá a' világra, sem senkitül ajándékba nem nyere sem Selmecz- és Körmöczben, sem Peru' bányáiban készen nem lelé; félre tehát ezen még --- surlódásra is alkalmatlan koponyákkal — és nézzük az angolt, valljon miért oly nagy, és miért nagyobb mint minden más nemzet? Egyedül azon gyökérok' következtében, hogy habár nem is rendszerezve, mint elismert, üdvre egyedülileg vezető elv szerint — mi egyébiránt meglehet, de nekem arrul tudományom nincs — legalább valami nemzeti köztapíntatnál vagy bizonyos szerencsés véletlennél fogva — miről viszont a' mindennapi lett-dolog szolgál csilhatlan bizonyságul — jobbadán az értelem köréből kormányozza magát, és ezt, midőn az abbul kikalandozókat a' gúny' és torzolat' legélesb fegyvereivel kéllelhetlenül sújtja, minden esetre nagyobb mértékben cselekszi, mint akármelly más nemzet, 's ez okbul aránylag kitünőbb nagyságu, általánosb boldogságu és magasb tehetségű is, mint földi tekénk' akármellyik nemzete.

Pillantsunk az amerikai szövetség' népére. Valljon mi oka eddigelé sehol és soha nem tapasztalt, aránylag olly rövid idő alatti, bámulásra méltó előmenetelének? Mi oka, hogy minden hihetőséghez képest, ha úgy halad mint eddig, az emberiség' minden nemzetin túl fog emelkedni? Ne keressük messze ennek okát, ne keressük francia példabeszéd szerint a' delet 14 órákor, és ennél fogva Ohio 's Mississippi 'sat, csak kevéssel ezelőtt örök vadonságban zsarnoklott vizeiben és efféle elsősegeiben; mert ha illyesekben keresnők az amerikai nép' előmenetelét, ugyan mikép tudnók magyarázni, hogy Amazon és Rio de la Plata vizei és déli Amerikának anyagi elsősége szintily következményeket nem szültek; és álljunk inkább a' gyökérokhoz, melly nem egyéb, mint az, hogy az északamerikai nép, jobbadán angol ivadék letére, éppen azon tapintattal bír, éppen olly vágásban jár, mint az angol, és ekkép a' szívömlések és képzeleti bábok' tévutain nem igen kalandozik; de legtöbbnyire az értelem' körébül igazgatja magát, és abban még szülőjénél szerencsésb, hogy ennek tapasztalásit úgy szólván az aratásnál lelvén meg és tevéen sajátjává, sok beszédü kísérletekkel, mint például mi magyarok, ki nem meriti idejét és erejét, de tüstént átveszi azt, mi jól működik és rendszerébe illik is; és az angolnál azon tekintetnél fogva is kedvezőbb helyzetű, mivel felfogván a' jobb tervet, még mielőtt világi lakhelye erős falakkal egészen fel volna építve, nem kénytelen előbb itt ott leszedni, lebontani egyet 's mást, hogy új építéshez rögtön foghasson; de minden akadály nélkül, minden oldalról megfontolt, és ekkép minden szükségnek megfelelő dícső épületet emelhet tüstént, és bizonyosan oly dícső nemzetté válik, mint akár-mellyik a' világon — ha egyedül az értelemnek, minden szenvedelemtül, minden kurta számolástul ment körébül kormányozza magát; mit ha teend, csakhamar vége lesz a' rab-áruság és rabszolgaság' iszonyatinak is szörnyeteg-gondolta Lynch-törvényeivel, mik a' becsületes, és szívben ébredt 's főben józan embert annyi utálattal töltik el, mikép az amerikai néppel alig békeltethetik őt ki függetlenségi háborújában

napvilágra tüntetett felemelkedése 's elszántsága, alig Bunkershill *) dicsősége, alig Franklinnak halandónál magasb értelmi köre, és alig még halhatatlan Washingtonnak polgár-erényei is, és annál kevesebbé, valóban annál kevesebbé gőzhajói, vasútai és egyéb anyagi kifejtései — mikért ez angol sarjadékot bámulja a' hig koponya; mert illy teremtes felejtí vagy nem is bírja felfogni, hogy a' legnagyobb külfény, ha bünt rejt a belső, nem bájol, sőt ugy undorít, mint a' csalépségű féreg-rágta gyümölcs — és ezt, hazánk' Reményei, honunk jövődjéért mélyen vessük szívünkbe — igen, úgy undorít a' külfény, és ha magában legbecsesb volna is, még sem gerjeszt sympathiát, minthogy a' legfenségesb is elveszti büverejét, sőt még boszantóvá is válik, ha igen közel áll az undokhoz, vagy azzal éppen még egybevegyítve is van; és azért csak úgy válhatik dicső nemzetté az amerikai, vagy jobban mondva, csak úgy fog az amerikai szövetség családilag elszakadó dicső nemzetek' bölcsőjévé lenni, mellyek még az angol nemzet' fényét is túlhaladandják, ha egyedül az értelemnek minden szenvedelem és minden kurta számolás nélküli köréből fogja kormányozni magát.

Figyelmezzünk viszont a' francziára és németre, az emberiség' e' két felette nevezetes népére. Az elsőben annyi lélek, annyi elevenség, annyi mozgékonyosság, a' másikon viszont annyi értelmesség, annyi türelem és olly szilárd szorgalmatosság van, mikép csudálkozni lehet, miért nem osztja e' két nép roppant számának hozzájárultával — ha kedve jőne — maga közt egyenesen fel a földtekét? És e' helyett a' világ' színpadán ugyan milly szerepet játszik mind az egyik mind a másik? — A' gallus, lehető legfényesb 's annyira csábító tulajdoninak daczára a' szabadságban öröklek ujoncz, aránylag ahhoz, a' mi lehetne — némi ephemer dicsőséget kivéve — vajmi alárendelt úton botorkál; a' német megint roppant értelmi és szorgalma súlyának daczára, a' helyett, hogy az emberiségnek uralkodó nemzetévé váljék, bizony akárki mit mondjon is, nem több, mint darabokra eldörbölt, 's aránylag valóban nem a' legerősb nép. És valljon mi ennek

oka? és mi oka annak, hogy e' két faj, noha felette itlan — nüchtern — még sem áll olly magasan mint az angol faj, jöllehet ez nem mindig olly igen itlan? és mi oka végre, hogy a' francziából és németből országglási tekintetben csak azóta kezd lenni valami, és viszont az angol azóta kezd tán egy kissé kalandozni és ábrándozni, mióta a' gallus és német angol vágásba bicezen néha néha, az angol viszont gallus piperét és német ábrándot ölt magára. És ha a' civilisált világnak az utolsó 40, 50 év' lefolyta alatti eseményeit, irodalmának módosított jellemével, és azt, hogy mennyire hatott nép népre, 's mit sajátított egyik a' másiktul magára, ha mind ezen jeleneteket és lettdolgokat egy nagy összehangzó képben állítjuk magunk elé, és részletekbe el nem merülve, csak az egészre, egyedül az általános következményre tekintünk: tagadhatjuk-e, hogy csak azóta kezd Európa országglási tekintetben egy kissé okulni 's gyakorlatibb úton mozogni, és általában csak azóta kezd szárazföldi mind országglás- mind háztartásban okszerintibb alapokra állani, mióta az angol szellem gyakorolja hatását, vagy ha a' gyűlöletes, de közönséges nevével akarjuk megnevezni a dolgot, mióta, számos és éppen nem dicsérhető kinövéseivel, az anglomania lön közdivatu, szóval: mióta az emigrációval a' népekre ruházott francia suprematia helyébe az angol felsőbbség lépett. — És ugyan mi oka ezen felsőbbségnek, meg a' francia és német aránylagi alacsony állásnak, meg annak, hogy a' francia kikopott, és az angol szellem lesz a mindinkább közdivatu? Valljon mi mind ennek gyökéroka? Valóban sem az éghajlat, sem a' földleirási fekvés, mert ezek csak alárendelt feltételek, sem a' népek' különös jelleme, minthogy ez is más rovatba való, sem valami különös véletlen, sem semmi más; de szorosan és kirekesztőleg csak az, hogy mind a' francia mind a' német faj országglási tekintetben, jöllehet külön színekben 's külön árnyéklatokban, még is jobbadán az érzelem' és képzelet' körében forog; az angol viszont többnyire az értelemnek és számoknak határai közt; mi megint annak nemző oka, miért közdivatú most az angol

szellem, és miért lesz azzá mindinkább; 's ugyanis korántsem azért, mintha az angolon volna most a' sor, vagy ezen irányba valami ellentállhatlan mania ragadna — mint azt sok és kivált sok magyar hiszi, és ennél fogva magával el is hiteti, hogy majd rá is kerül a' sor, habár mostani sár-poraibul ki sem bontakozik, 's majd akkor ő lesz az ünneplett, ő lesz a' játsz divat' királya — hanem egyenesen azért, mert a' kettő-szer-kettő-négy elvégre mindent meggyőz, mert az értelmi kör parancsának elvégre minden hódol.

Nem pártolom én ennél fogva — mint a' mondottakból úgy gondolom elég világosan kitűnik — az anglomaniát, 's felette távul vagyok az angolt mint angolt kitűzni például, és akármily maniat ajánlani; mert hiszen embert és nemzetet külön jelleménél fogva annyi árnyékoldalaival együtt egészben példaként kitűzni valóságos mania volna; mania pedig, a' szerelemtől kezdve, minden emberi szenvedelmeken keresztül a' hazaszeretet' ittasságáig, ha pillanati kéjjel jár is, mint a' tébolyodottnak is vannak kéjpercei, és az élet bizonyos pillanatiban rövid időre, mint teszem megtámadásoknál felette hasznos, sőt dicső is, hosszabb időre kiterjesztve, mindig nyavalyás állapot, mellynek, ha előre kapott, csak kettő vethet véget: a' halál, vagy a' halálnál még kínosb, felébredés. Nem ajánlom tehát például az angolt; a' maniátul mint hazánkra nézve legroszabbtul pedig, szeretném mondani: szívvéremmel volnék kész megóvni minden magyart, de egyet sem saját magáért, hanem mindnyáját a' közjóért; és ha kimutatni törekedem, miért áll az angol, jóllehet tán csak véletlen vagy bizonyos nemzeti tapintatnál fogva mozog rendszerint az értelmi körben, sokkal magasabban, mint a' német, mint a' gallus, ezt azért cselekszem, hogy kitüntessem: milly felsőbbiséget szül nemzetre nézve már az is, ha tán csak szerencsésb tapintatnál fogva működik, országlási és általában rendtartási tekintetben, az értelem' köréből jobbadán, és ekkép tökéletesen kivilágolják: milly felsőbbiséget biztosítva még azon nemzet magának a' földtekén, melly nem hidegebb vérébenél, számolóbb hajlamánál, nem valami vele született tapin-

tatnál, nem valami véletlennél fogva, de mint üdvre egyedül vezető és illyesnek közönségesen elismert elv szerint keringene, kormányzási, rendtartási, szóval: minden köztársasági működéseire nézve mindig és kirekesztőleg az értelem' körében, 's a' mindenható' példájára, 's a' férfiúi kebel' ihletése 's a' keresztény vallás' utmutatása szerint, egyedül az értelem köréből igazgatná magát.

E' tengely' körül forog népek' élete, nagysága; és valamint Heracles lett erőssé, nagygyá és halhatatlanná, mert az erény' és nem a' puhaság' pályáját választá: úgy lesz az emberiség' bármi kis népe is erős, nagy és halhatatlan, ha az értelem' szózatját követi; mint viszont a' szám szerint legnagyobb nép is idő előtt semmisül meg, vagy öröklek szolganépként pang, ha országos dolgok körül érzelmi 's képzeleti mámorinak enged, és ezek után indul.

És ha lelkem az után sóvárog, hogy a' magyar, újjászületési vagy inkább föléledési fáradozásában — minthogy 'ugyanazzá' újra kétszer semmi nem születik — az értelem' biztos alapján emelkedjék, mikép erős, nagy 's dicső legyen, és egykor felsőbbiséget gyakoroljon; ha illy alap rakásához hű — ámbár soknak czirkalma szerint tán szűk — kebellem én is iparkodom hordogatni egyegy, felfogásom szerint "talpkőnek alkalmas vagy sorban következő" téglát; és ha azt hittem, azt remélttem, hogy a' Pesti Hírlap fogná ritka nimbusához 's szerkesztőjének nem közönségesb tehetségéhez és tiszta szándékához képest, mint a' magyar értelmi súly' organuma, illy dicső munkára édesgetni 's egyesíteni az eloszlott, és eddigelé mindig eloszlottan dolgozni szerető magyart; ha hittem és vártam, hogy a' Pesti Hírlap fogna előrelátó építészként gondosan kidolgozott és tökéletesen egybehangzó terv szerint kimutatni okszerinti 'egymásutánt'; ha azt hittem, és az után epedett lelkem: "bár fogná valahára fel "tapasztalt fő viruló vállakon" — mi a' Pesti Hírlap' szerkesztőjének sajátja — az országglási rendszernek talpra esett létét, és a' meg nem szűnő "szűk kebel, szűk kebel, szűk kebel" helyett változtatná inkább minden hangon, keményen és lágyon, minden időmértékben, lassuban és szaporában, és a' zenészet' minden

szerein: "szűk ítélet, híg velő; sok szó, kevés tett; nem egy tanácsadó, egy tanács sem; hosszú gyűlés, kurta eredmény; számos vadász, ritka pecsenye; sok theoria, kevés praxis; számtalan szakács, sós leves; elég eszme, elégtelen ítélet; számon tuli javasló, számon aluli végrehajtó; több parancsoló mint szótfogadó; számosb oktató mint tanuló; több hiúság mint büszkeség; csupa sziv és csupasz ész; tágabb önszeretet mint hazafiság; napirendi rögtönzés, kivételkénti következetesség; széles akármicsoda ismeret mint ön- 's körülményismeret; más szemében mindig gerenda, magunkéban soha szálka 'sat. 'sat. sat"; mert ez volna azon kiseddóvó-intézet, azon Mátyás' szobra, ez azon üdvösséges *solitary confinement*, azon *useful knowledge*, mellyre legnagyobb szükségünk volna, 's melly valódi csudákat mivelne, ha egy kis hiú, napig tartó részletkénti kifejtés és fény, 's tán egy kissé nagyobb anyagi kéjek és illyesfélék helyett — melyek eléréseért nemzeti és alkotmányi létünket tesszük kockára — tartós nagyságra és halhatatlan dicsőségre kívánjuk emelni a' magyart, 's pedig a' csalhatlan számokra állított lehető legbiztosabb alapon; minek elérése után ha sovárg lelke, és ha a' Pesti lap' vezérletétől illy nagyot vártam, és ha szerkesztőjét olly magasra állítám, mikép hittem, hogy ezen várakozásnak meg is felelend, valljon neheztelhet-e azért valaki rám? és itt fekszik a' dolog' veleje, hogy t. i. milly vágyakat rejt kiki keblében, milly célzt, milly magasságot tűz ki Magyarországra nézve kiki a' jövőendőben; a' jövőendőben mondom; mert hogy rögtön, vagy kevés idő alatt csak félig meddig is felmagasodhassék Magyarország, azt hiszem, a' legvérmesb képzelgő sem képzelheti; abban fekszik a' dolog' veleje, mondom, milly magasságban, milly fényben ohajtaná ez és az látni a' magyart, és általában nemzeti nagyságrul és fényrül ennek és annak milly felfogása van, és ennek elérésére ez és amaz milly utakat tart legszaporábban és legbiztosabban célhoz vezetőknék.

Miszerint ha Magyarországnak félig meddig felemelkedése, rövid napig tartó fénye ki nem elégíti magasb és

tartósbb üdv után sovárgó keblem' szomját, 's ha tisztán tükrözi lelkem vissza, hogy illy magas, illy gyönyörű cél el is érhető, de az emberi feladások' lehető legszövevényesbje; midőn viszont bizonyos az, mikép még félig meddigi fényre sem emelik tervnélküli rögtönzések a' magyart, sőt, ha illyesek véletlenül hathatósabban vágnak életünkbe, nemzeti és alkotmányos létünk' végnapját fogják elkerülhetlenül, és szaporábban mint gondolnók, idézni elő; ha mondom, valódi és tartós nemzeti nagyság után eped lelkem, és ennek elérésére a' 24 órai szív-sugta és képzelet-dictálta rögtönzéseket nemcsak céliránytalanoknak, de lehető legveszedelmesebbeknek tartom, és ha illy lelkület, illy felfogás bűn, és nehezítelést érdemel: ám érje akkor fejemet nemzeti anathema.

Nyuljunk azonban keblünkbe — és ebben nincs baj, mert hála Isten ez elég tág, és valóban már most, miután magunkhoz jöttünk, nem azon okbul vagyunk mindenben hátra, mintha ezt akarnók, mintha ezt szeretnők, mintha ezen nem pirulna legalább felette nagy rész; hanem azért, mert annyi tennivalóink közt nem tudjuk, mihez fogjunk előbb, 's tehetségünk határozott — nyuljunk keblünkbe 's tagadjuk ha merjük: van-e azon újabb kori javaslatokban és kezdeményekben, mellyeknek néhányait most felhoztam, 's mellyek, mint úgy szólván valami nemzeti ügy, nemzeti pártolás alá állítatának, van-e bennük valami lánczolat, valami terv? Mi volt foganzásuk oka, mi hozta napvilágra, kérdem? Valljon alapok-e azok, mellyek valami később emelendő felülepítmény végett rakattak, vagy előre gondosan kiszámolt sakkjátéki huzások-e azok, mellyek később történendő huzások' szoros lánczolatában biztosítják a' végdiadalt? vagy tán, felette kevés kivétellel, nem egyenes szüleményei-e pezsgő vérünk', és nemes, de számolni nem tudó szívünk' pillanati felhevülésének, vagy pedig annak, mert véletlenül éppen kedvünk csosszant "valamit" a közjóért cselekednünk, és egy uttal kis halhatatlansági repkényt is flüözgetnünk halántékink körül. — Szálljanak magukba azok, kiket ez illet, 's tagadják, ha merik. Engem pedig, ha ez őket sértené, ám kövessenek meg —

hiszen éppen arra illik nevem — és a' visszahatás' törvényénél fogva nekem tán több hasznót mint kárt teendének.

Minden munka, melly életet és mozgást hoz a' közönségbe, hasznos. Igaz. És ekkép annak is volna haszna, nem tagadhatni — jóllehet kis porunkat egy kissé még nevelné — ha teszem az idén Rákos mezején olly gödör ásatnék, melyben elfér Sz. Gellért hegye, 1842-ben az ismét betöltetnék, 1843-ban megint felnyitátnék, és ez így menne, mint tengeri ár és apály, egy századon keresztül évenként fel és alá; — hasznos volna ez nagyon, nem tagadhatni, mert különös eddigelé nem ismert életet és mozgást hozna a' közönségbe; csak-hogy illy felette nagy gödörásás és betöltés, mint szinte minden efféle gödörásási és ismét betöltési működések — és boldog Isten! mennyi van ilyen hazánkban — többet kevesebbet, minden időnk, költségünket 'sat. annyira kimerítné, hogy illy működés által egyenesen nemzeti sirunkat ásnók, és ekkép ásunk sirunkon lassanként, habár tudunk nélkül és sejdítlen, minden terv és összehangzás nélküli javaslatok, intézvények 'sat. által is, mellyek többet kevesebbet kimerítik időnk, csorbitják tehetségünket 'sat. és így egyenesen lehetetlenné teszik, hogy megrakjuk azon sarkköveket, melyek nélkül Mátyás' szobrával együtt minden építményeink homokra lesznek állítva örökleg, és a' sok portul, ha nem segít egy kissé a' 'képzelet', ezen a' chinait is csuffá tevő magyar 'mákony', a' sok honi portul bizony alig lesz látszatjuk.

Volna több időnk, — mi azonban éppen nincs, mert hazai erőművünk' szövevényességénél és időnknek általánosan felette helytelen elosztásánál fogva, 's minthogy az idővel sem tudunk, tán azért mert ingyeni, 's mintha soha el nem fogyna, gazdálkodni jobban mint akármely egyébbel, soknak közülünk, jóllehet semmit sem mozdít, még sines annyi üres vagy inkább szabad rendelkezésre álló ideje — és ezt megmutathatni — mint van például Broughamnak, O'Connellnek vagy Russelnek 'sat. noha ezek, nem tagadhatni, néha néha csak mozdítanak valamieskét elő; volna több kész pénzünk, — mi hasonlólag nincs, és mindaddig nem is lesz, míg

közönségesen el nem fogjuk ismerni, hogy nem pénz a' valódi kincs, hanem az, mit a pénz képvisel, és ekkép pénzünk csak akkor lehet, mikor jól irányzott és szakadatlan munka után kiállítunk sokat 's mindenfélét, minek képét a' pénz viselhesse is; volna több tehetségünk, nagyobb értelmi súlyunk, tágasb világi tapasztalásunk, szárazon és röviden: volna több *toqa et sago clarus* köztünk, vagy magyarosan mondva, több talpra esett legény a' gáton, több practikus ember mint latán vagy magyar tudós: 's nem mondom, hogy akkor némi időküntit, némi sorban nem levőt, a' szív' sugálata után vagy pajzán negédbül nem volna szabad megpendítnünk és életbe emelnünk olykor olykor; mert valamint az egészséges kicsaponghat néha néha egy kissé büntetlen, mivel egészségi súlya egyensúlyban tartja őt: úgy tehet az is kár nélkül vajmi sokat, kinek ideje, kész pénze, értelmi súlya 'sat. váltig van, midőn a' még csak lábadozónak a' legkisebbre is vigyázni kell, és szintugy el van tiltva attul is sok, ki mind ezen érintett elsőséggel felruházva még nincs, de csak most iparkodik egy kissé felruházni magát; mihez képest, mert mi magyarok felette szűkölködünk időben, pénzben, kiállító tehetségben 'sat. ezekkel felette 'szűkkeblűleg' kell gazdálkodnunk, ha t. i. — és mindig e' körül forog a' fő kérdés — valami kis ephemer dics és fény helyett, melly egyébiránt szinte nincs biztosítva, sőt alkalmasint illyes sem lesz elérve, valódi dicsőségre, tartós boldogságra ohajtjuk emelni Hunniát.

Kisdédóvó-intézet, felséges eszme! És bár volnánk már azon ponton — ki éldelné azt inkább mint én, kire olly nagy szám kisdedet bizott az ég — hogy ezen 'vonás' nemzeti sakkjátékunkba már illenék is, és minden viruló élet gyümölcsöznek hazánknak. Nagy Hunyadynak emlékszobor — ki, közbevetőleg legyen mondva, ha most élne, százezernyi tennivalóink közt, mint én fogom fel őt, és ítéletem szerint e' tulajdona érdemesíti leginkább szoborra, alkalmasint egy garast sem adna, most midőn Magyarország' élete van kérdésben, holt szoborra; és velem együtt, tudom, keserűn megsiratná, ha valami

mást nem tenne, azon 100,000 forintot, és még inkább azon becses időt, meg azon csábító tehetséget, meg azon vas-szorgalmat, melly e' pénz' aláíratásához 's kivált behajtásához kívántatott, vagy még tán csak ezután kívántatandik meg; minthogy ennyi idővel, ennyi lelkesedéssel, ennyi szilárd állhatatossággal a' nemzet' legtávolabbi 's legkisebb ereibe elterjesztve, jól gazdálkodva, hazánkra nézve sok hasznost lehetett volna bizonyára, vagy lehetne még alkotni; — nagy Hunyadynak emlékszóbor! valóban 'felemelkedett gondolat; 's kinek lelke nem eped olly nemzeti állás után, hol, mint Britanniában, minden kitünő tehetségnek, minden erénynek, hazaért ontott minden csepp vérnek jutalmilag megvan maga emléke, megvan nemzeti elismerése; ki azon csigafaj, kinek ereiben nem forogna szaporábban a' vér Westminster' felszentelt falai közt, hol annyi halhatatlanságnak emel háladatos Anglia emléket; ki azon növénynedvű teremtmény, ki irigy kinnal nem éldelné a' nemzeti nagyság' üdvézetét, midőn minden lépten hálás jutalom- és üdvös példaadásként annyi nagy emberek' emlékszobrát mutatja elő dicső Albion, és számtalan illyféle szívemelő 's utánzásra gerjesztő közt halhatatlan Nelson' szobra alatt az abukiri csata' előestéjén adott hadi parancsát olvassa: "Britannia mindenkitől kötelessége' teljesítését várja". Nem egyebet, és már ki van viva a' diadal. Oh felemelkedett nagyság, irigylésre méltó nemzeti állás! 's milly kin, hogy ez nálunk még nincs így, 's mennyivel nagyobb még az, hogy ez nálunk bizonyosan soha, de soha sem is lesz így, ha még jókor, mielőtt késő volna már, nem követünk más utat, mint a' francziát, mellyre egy idő óta, kevés kivétellel, annyi oldalról vezetettünk rendesen (!). A' tömlöczök' okszerinti elintézése, és azoknak boszulói barlangokból javító-intézetekké átvárazslata, mikép csak a' nemesis büntesse a' halandót, ember emberen azonban kirekesztőleg csak javítson, és ha ezt teljességgel nem teheti, őt egyedül a' köztársaság' bátorsága és példaadás' kedvéért sújthassa. Oh mily kobel-melegítő javaslat! és ki azon szörnyeteg, ki nem sovárogná epedő kebelével azon

napnak minél előbbi felviradása után, mikor az állati szenvedelmektől zsarnokolt ember a' legutolsóig — mint farkas Britanniában — ki volna irtva már, és a' méltányosság, becsület és erény' szava többet nyomna, mint börtön, bot, sőt halál; milly gyönyörű lét volna az, mikor a' mostani olykor még felette szükséges — egynek igen rosztévő, de a' soknak igen jótevő — huszonöt helyett, minden felebarátunk' kezébe, kire az ráférne, inkább huszonöt huszonöt pengő forintocskát nyomhatnánk. 'Hasznos ismeretek' terjesztése' milly szívet emelő ötlet, miszerint a' legszűkebb körben született is, úgy szólván meg lenne híva, a' benne rejtező *Deus est in nobis* halhatatlan szikráját kiművelni, és a' közálladalm' jóllétére 's dicsőségére tágitni lelkét. Lehet-e ennél emberibb, nem, de lehet-e ennél angyalibb eszme?

Mind felséges, nem tagadhatni; csakhogy oly országban, hol a' nagyok sincsenek megóva, és e' hiány miatt, tudja az ég, mi lesz hazánkban még sokbul, 's kivált "romlásnak induló hajdan" gyönyörű municipiumainkból; hol — az erkölcsi mocskok' tengeréről ez uttal nem szólva — legszebb városaink' legszebb piacain annyi por, annyi sár van, meg annyi mocsár, annyi sivatag mindenünnen, mikép ha a' jobbhöz szokott, és kinek hatalmában van odébb is állani 's mást választhatni, meg nem szökik, a' kurta emberi létet tekintve — mert sokat sok ember soha meg nem szokik — igazán ritka tett, mint a' lettdolog mutatja, valóban igen ritka tett, mert ugyan merre vannak honunk' számtalan fiai? — hol kórház, dologház 'st. eff. aránylag alig van, bolondház, lelenczház 'st. eff. pedig éppen nincs, és hol egy igen nagy része a' legbecsületesebb honi lakosoknak vajmi szűken él; hol végre a' legnagyobb rész olvasni, írni, számolni, de még csak betűzni sem tud, és nagyobb része de még egy talpalatnyi földet sem bír; hogy illy országban, hol ez így van, és nincs más-kép, és hol szinte minden más is körülbelül illy magasságu lépcsőn és illy kitűnő színben áll, hogy ott egész országra kényszerített kisededővő-intézet; 100,000 pengő forint áru 's porba sárba süllyesztendő Mátyás-szobor; amerikai mintára

állított 's ezer meg ezer nemesi curiánál kényelmesb tömlőcz, vagy inkább 'gondoskodó-intézet'; mezei gazdaságot, mathesist, chemiát, astronomiát sa't. a' nép minden osztályiba terjesztő egyesületek, bármilly felségesek is magukban, napi rendben levők, okszerinti alapkövek, és nemzeti sakkjátékunkban kiszámított terv utáni vonások is legyenek, azt — tisztelet, becsület, de igazság is! — mindaddig el nem hiszem, 's nem fogja elhinni senki is, kinek honunk' diagnosisa csak félig meddig is tisztán áll szemei előtt, míg kétszer kettő négy marad, míg a' tegnap nem esik a' ma és a' ma a' holnap után, míg végre a' szülő nem lesz fiatalabb a' szülőtnél.

Nem is egyebek illyféle egybehangzás és terv nélküli erőlködések, mint az ömledező szívnek egy kis hiúsággal összeházasított rögtönzése. — Látnak egy meg nem óvott gyermeket; 's megesik rajta szívük, és pillantás alatt el van határozva — 's pedig nem útmutató nélkül, mert hiszen nagy Anglia, mellyre annyian szeretnek hivatkozni, áll ott példaként — hogy a' mennyire csak lehet, minden hazai erők kisedő-óvó-intézetekre pontositassanak össze. Nincs szegény kis Ferenczynknek kenvere; és megesik sok szív, 's hogy neki kenvere legyen — és egyuttal nekik egy kis halhatatlanság is jusson, 's nincs máskép, csak hogy maguk sem veszik észre, mert a' hiúság' kísértete, mint mondják, a' legármányosb — lám rögtön a' Mátyás-szobori eszme támad fel a' magyarnak egén mint a' legfényesebb nyári nap, és korántsem útmutatás vagy régibb nemzetek' kalauzulása nélkül; mert hiszen megint ott áll Britannia, mellyre hivatkozni 's mellyet szinte majmolni — és illy okoskodási vágások vagy inkább vágó okoskodások engemet is illetnek, *kit saját fegyvereivel kell sujtani* — mellyet majmolni, mondom, ma olly divatos, ott áll nagy Britannia ezernyi emlékszoبراival. Fel-tűnik nekik némi tömlőczözöttnek sápadt képe; megesik szívük rajta, és rögtön a' tömlőczök' javítása kerül legelső sorra, 's pedig korántsem előleges példa nélkül; mert hiszen megint ott áll Britannia, sőt mi még több, mert tán távullevőbb, belső szerkezetében ismeretlenebb, vagy mert respublicai fény-

ben, jóllehet egy kissé igen nagyon is bitortottban járó — Amerika. — Látnak tudatlanságot jobbra balra, és ezen meg-esik szívük — bár valahára magokon is megesnék egyszer, 's ezt ne felejtenék — és im tüstént születik a' *useful know-ledge* gyermeke, és az sem a' levegőből kapva, de szintugy a' régi, a' tapasztalt Anglia vezérlete alatt.

És ez mind Anglia, mind Amerika' útmutatása szerint történik. Felséges! Boldog Isten, milly édes ámitások közt tartod mindig magyar teremtedet! Csakhogy tán egyetlen egy angolnak és egyetlen egy amerikainak sem jutna eszébe, ki félig meddig belé van avatva a' nemzeti kifejlődés taktikájába, és tökéletesen bele van avatva a' magyarnak fejletlen létébe is, mi kettő competens ítéletre egyiránt szükséges, egy illy-nek sem jutna, mondom, eszébe, ott kisdédóvó-intézeteket, nemzeti szobrokat, kényelmes tömlőczöket, *useful knowledge*-társaságokat javasolni, tervezni, és illyfélék által az ugy is felette gyér közérőt eldiribolni, elfecsérleni, hol a' felnőtteket, 's csakhamar minden felsőbbség' hegyibe növényeket korlátozni, és kicsapongásiktul megóvni a' hazát, áll a' legsürgetőbb napi renden; hol a' 19-dik század' botrányára, 800 esztendő alkotmányán ülő vagy inkább alvó és egyes tagjai után ítélve, olly annyira elbizott nép szabadsági álmokorságának 's nyavalgó képzeletének örök rabja csak még sár-utaibul sem bir kigázolni soha, 's mint kacsza úgy ül, mint darú úgy áll émelygető mocsáriban 's undok por-sivatagin, 's még is mintha á la Nagy Sándor, áttört volna már a' Granicuson, nem ritkán uúf! kettépattanásig felfűja magát; hol a' becsületes embereknek nagy része dinnyével 's máléval él, hajót húz 's kuncsorig, 's hol csak most kezd szürkülni azon idő — 's erre vigyázzunk — mikor a' népet, mint súlyos nyavalyából az életre visszafordulót, csak lassanként és a' legkényesb tapintattal szabad nyomorult mibenlétével megismertetni.

Angliának, Amerikának példáját követni sokban jó, igen; mert valamint arannyal gazdagítja meg az ó világot az új világrész' felfedezése, úgy háramlik a' szárazföldre Amerikából és Britanniából aragnál becsesb kincs; és ekkép elkerül-

vén az új világi arannyal jött sok nyavalyát, mint nemkülönben az anglomaniával járó nem ritkai hóbertosságot, állítsunk nálunk is nem egy kisdédóvó-intézetet, nem egy nemzeti emléket, nem egy czélirányos tömlőczőt, nem egy 'hasznosokat' terjesztő társaságot; de ezeket csak akkor tegyük — és itt a' dolog' veleje — mikor ott állunk, hol angol és amerikai most áll; ma pedig — és ez a' dolognak még inkább veleje — azt tegyük, mit ők tettek akkor, mikor nemzeti állásukat tekintőleg körülbelül olly lépcsőn valának mint mi vagyunk ma 's melly józan logikájuknál fogva oda is emelkedtek, hol fénylenek; midőn nem egy nép lépett le a' világi szinpadról, vagy azon csak alárendelt, sőt egyedül szolga szerepeket játszik, 's csak azért, mert vagy semmi vagy visszás logikában lépett elő, 's többet akart, mintsem birt, vagy éppen semmit sem akart és így legkisebbet sem birt.

Nincsenek mind illyesek nálunk napi renden még, 's fájdalom, hogy nincsenek, 's még nagyobb fájdalom, hogy mindaddig nem is lesznek, míg alapjuk meg nem rakatik; mihez képest ma nem is egyebek, mint a' számolni és ekkép kormányozni nem tudó, magát mindig ámitó 's másokat öröklég csábító érzelemnek kisdedei, vagy néhányaknak — és ez is meglehet, de én soha nem hihetem — a' nélkül, hogy a' sokak azt észrevennék, szép szavakba és szép köntösökbe burkolt ármányterve, mikép a' hazai pyramis alap nélkül szántsándékkal felforditva rakassék, és ennél fogva nemcsak azon magasságot el ne érhesse soha, melly után annyi hű kebel szomjadoz, de még azon kicsi is hegyünkbe düljön, mi a' régi elég alacsony építményből fenmaradt, vagy újabb időkben emelkedett egy kissé az Isten-adta, vagy ha úgy akarjuk, a' magyarvér szerzette hazai földszinen fel; mitül velem együtt viszont, tudom, nem egy hazai kebel retteg.

'S e' kettő közt nincs közép, 's ha segítség nem nyújtatik, gát nem vettetik rögtön, még mikor idő van: vagy a' mindennap növekedő álomjárás, vagy a' netalán valahol lapangó Macchiavelli okvetlen lángba lobbantja és örök gyászba süllyeszti a' hazát.

Kezdetek ezek egyébiránt mind, nem tagadhatni; valamint nem tagadhatni azt is, hogy nagy sikerük eddigelé nem volt, hála az ég; 's ekkép felette kicsinységesnek látszhatik — megengedem — illyféle kis erőlködések miatt sok lármát ütnöm, és a' tágkeblűeket maguk-alkotta mennyországokbul illy szűkkeblűleg kizavarnom; de ábrándozás ragadós b mint mirigy, a' képzelet' szárnya kimondhatlan sebes, és egy szikra tűz, melyet sok észre sem vesz, csakhamar, ha, mielőtt erőre kap, nem fojtatik el, mindent lángba borít; így forog hazánk léte is egy felette kényes tengely körül.

Herder, ezen az emberi eseményekbe olly mélyen beható ész, sülyedésünket jövendölé; és fogunk is sülyedni okvetlen — mert, mi tagadás benne, nemzeti és alkotmányos létünk hajszálon függ — ha megmenekedésünk' kimondhatlan szövevényes, valóban a' csudálatossal határos létét el nem ismerjük, és az önkény 's anarchia közti olly szűk utunkat csak egy kissé is elhibázzuk; mikép e' közleménynek Virág Benedektől kölcsönzött jelszava szerint, bár mondaná el magának minden, és kivált a' másokat vezetni akaró honfi naponta, sőt óránként ezeket:

'A' magyar népet a' világnak megtartani, és nemcsak megtartani, de az emberiség' diszére nemzetté, nagy, erős, dicső nemzetté emelni, lehet; de ez a' lehetetlenséggel határos és egyedül a' minden szenvedelmektől ment, és minden ábrándnak 's szivgerjedelemnek parancsoló 'hideg ész' jellegelheti ki ennek útját.'

Egy hajszálon függ az egész, drága Honosiak, egy elhibázott vonás — és minden helyrehozhatlanul el van veszítve. — Ez állapotunk diagnosisa. De azért nem vagyunk gyengék, korántsem; és ebben fekszik felvirulhatásunk' titka, hogy csak mi magunk vágthatjuk ketté azon hajszálat, mellyen függünk, semmi más erő nem; csak mi magunk hibázhatjuk el a' józan vonást, senki más nem, sőt minden elhibázott vonás, nemzeti és alkotmányos létünk elleni minden vágás, melly kívülről hatna ránk — 's annyira nőttünk fel már — csak erősítné, csak szilárdítná létünket; mert azon nép, melly már megiz-

lelte az arany szabadságnak lelket emelő kéljét, mellyben fel-
ébredt az emberi méltóság' érzete, 's melly már sejteni kezdi:
mi nemzeti nagyság, mi nemzeti üdv, az, habár csak egy
maroknyi volna is, csak maga sértheti, egyedül saját kezeivel
gyilkolhatja meg magát.

Minkezeinkben van tehát, vagy inkább "azok kezeiben"
van fajtánk' sorsa, a' magyarnak egykori magas léte, vagy
csak kevés idő alatti elsüllyedése, kik fénykörüknél, és —
hogy ne éljek azon ellenséges kitételrel, mellyel a' főrendüek
büntettetnek sokak által születésükért minden alkalommal, 's
egy idő óta különös gonddal t. i. a' 'véletlennel' — *igen
nagyon megérdemlett népszerűségüknél fogva*, a' kolompot viszik
elé, és a' lehető legélesb fegyverrel vannak ellátva.

És most jer ide kedves Fiam, te éppen olly véletlenül
született gróf, mint véletlenül született magyar, mint vélet-
lenül született szőkehajú és fekete szemű! véletlenül függ
hazád' léte, véletlentül saját sorsod is; húzz fiam, hogy kissé
közelebbriül tekinthessük, az eddig megjelent Pesti lapnak 22
száma közül; véletlenül akármellyikét.

Igy! jól van, 's nézzük, mellyik számot huztad? A'
18-dikat. Sajnálom, mert ezzel akartam bevégezni ez úttal
soraimat, azonban még sem árt; mert éppen 18-dik Brumaire-re
emlékeztet, azon napra, melly 'egy csapással' — és harmincz
millió egy ajkú, egy vallású test, közbevetőleg legyen mondva,
olly csapást tarthat ki, mint millyen valami négy milliói jó
ajku ugyan, tisztelet becsület, de sem egy vallású, sem egy
nézetű, sem egy irányzatú testecske úgy csap agyon mint
legyet — melly nap, mondom, "egy csapással" a' respublica'
helyébe állitá — mert hiszen respublica az egésznek csak
függeczimere volt — az önkényt.

Kezdjük tehát a' 18-dik lappal. 'S valóban mindegy, akár-mellyikkel kezdjük; mert a szerkesztőnek saját kezéből irt akár-mellyik sorából — szinte mondhatni — egyenlően és éppen úgy kitetszik az ömledező érzelem utáni felfogásnak okozatja, mint az angol tengeri had' minden 's legkisebb kötelein keresztül bizonyos 'veres fonál' tűnik elő, melly elorzás' megelőzése végett van oda beszöve. És az a' baj, az a' felette nagy baj, hogy éppen a' szerkesztőnek soraibul 's okoskodásibul tűnik elő a' tévutakra vezető ezen 'veres fonál', ezen szivsugalási modor; mert hogy olly lapbul, melly minden nézetnek, minden iránynak 's a' felfogás' minden lép-csőinek nyitvaték, tökéletesen ki legyen küszöbölve minden középszerű és minden fallacia, és az mindig 's kirekesztőleg csak talpra esettet nyujtson: az teljességgel lehetetlen, mikép ezt nem is kívánhatni, sőt, ha ez jól megemésztett kész anyagnak mindigi elégséges léte miatt lehetséges lenne is, tán még sem volna ujságlapban célravezető azért, minthogy semmi sem untatja a' közönséget inkább, mint a' szakadatlan axioma-kénti előadás, mert illyes nagyon könnyen megy pedantismusba át, és száraz léténél fogva könnyen bizonyos doctoralis és leczkéző hangot is ölt magára; ki pedig untatja a' közönséget, és azt kelleltin túl leczkézi, elvégre Horatius' egy pontját sem nyeri el. — Nem gáncsolom tehát egy cseppet is; 's kivált, mert nálunk olly kevés tökéletesen megemésztett anyag létezik még, hogy a' Pesti Hírlap, melly mint minden hírlap, a' nemzetnek úgy szólván tulajdona, mulattatóbb fallaciákat is felveszen, sőt, mint mondom, ezt még célirányosnak tartom; mert semmi sem tanulságosb és egyszersmind jobb időtöltés is, mint látni: a' képzelet' tág körében álló bitor-lásokat mint szállítja le zsarnoki trónjokrul a' hideg ész' hatalma, 's látni: mint olvadoz végre a' legfényesb körben

századokig gyökeret vert mámor is az értelem' sugarátul úgy el, mint egykor Babylon' bálványai is leomlának az Isten' örök szabályait hirdető jóslók' szavai előtt. — Helybenhagyhatónak, vagy hogy világosabban mondjam, felvehetőnek tartom én ennél fogva a' Pesti Hirlapban eddigelé közlött majd nem minden cikket. De nem a' szerkesztőtől várom — és e' körül forog a' dolog — a' csalképzetek' felhordását; hanem éppen homlokegyenest ellenkezőleg, azon lap' szerkesztőjétől várom a' csalképzetek' minden módóni megigazítását, melly lap, magyar egünkön eddigelé soha nem látszott tünemény, és ekkép oly kíváncsós, sőt nemzeti fölébredésünk' tekintetében oly elkerülhetlenül szükséges lett volna, hogy most, miután minden felébredt, minden él már, valami jötevő, mindent érlelő 's szeliden világító nap tűnjék fel 's hasson reánk, 's nem cometa, melly veszélylyel fenyeget, és a' helyett hogy melegítne, elijeszt, a' helyett hogy hazai kötelékink, korlátink és gátaink' számtalanságát, mint valami ezentúl szükségtelet állítná előnkbe, nemcsak óvakodásra int, sőt azokban, kik előrelátóbbak, vagy tán egy kissé félénkebbek, még azon eszmét is gerjeszti alkalmasint, nem volna-e tanácsos: Noeként valami mentő 's szabadulásra vezető bárkának előleges elkészítése körül, míg idő van, szorgoskodni, mellyel aztán, midőn majd bétörik a' ránk kényszerített özön, család- és vagyonosul tán csak el lehetne érni valami Araratnak biztos partját.

Most, miután minden felébredt, minden él honunkban, illy melegítő, minden kisedet érdeket egy nagy nemzeti érdekebe szeliden összeolvasztó világ lett volna napi renden; vagy inkább 'Semmi'.

A' Pesti Hirlap' 18-dik számának vezércikkje — 's csak senki ne mondja, hogy vezércikk bizonyos követeléssel nem jár, vagy ha nem jár is, hogy legalább bizonyos szint nem visel; ez természete minden hirlapnak, 's még annak is, melly egyedül másokbul szed és compilál, 's annál inkább természete annak, melly okoskodik, 's még vezércikknek' nimbusával is ellátja magát, úgy hogy 'szinnélküli' hirlap mai nap többé nem létezik, és csak abban áll az egész

különbség, hogy egynek színezete, árnyéklata gyöngéd 's burkolt, a' másiké ellenben nyilván, minden tartózkodás és lepleg nélkül kitárt — a' Pesti Hírlap' 18-ik számának vezércikkje egy mesterül festett kép, és rám felette nagy benyomást tön; mert megvallo, én azon szerencsétlenekhez tartozom — egyébiránt úgy hiszem, sok ilyen van, ki *bona fide* éppen azt tartja, hogy "valószínűleg" és mint a' Pesti lap' szerkesztője mondani meri "kétségtelenül" Bay J. szörnyű sorsa vár rá, t. i. azon sors — az elevenül eltemettetés — melyet a' Pesti lap' szerkesztőjének valami levelezője mesélt, és mit ő mint '*pittoresque*' nagy hatással járó borzadalmat egy kissé mohócskán, mint később mutatkozik, felfogott — igen, én is azon szerencsétlenek' egyike vagyok, kik fejükből nem verhetik ki néha az elevenen eltemettetési felette aggasztó prognostikont, mikép nem ritkán én is érzem, milly hangosan (?) koczog keblemben oldalbordáimhoz a' férfias, vagy tán éppen olly jól mondva a' képzelet-fias szív, minek következtetésében, 's hogy ez uttal megmutassam: mennyire bántam meg a' pálinka-égetők elleni kikelésemet (!) — oh irgalmas Isten, ne hagyj minket még el, 's mentsd meg magyar népedet még ezennel is — előlegesen el is rendelém: temetésem előtt kivegyék sokszor gyanuba vett és most, tudom, tökéletesen hitelét vesztő szívemet, 's üvegbe szorítva pálinkában fűrészszerk, mi azonban tökéletesen még sem nyugtat meg, mert hátha elfelejtik kérésem, vagy rendeletemet 'azért sem teljesítik', mert rendelém, mi ma napi rendű; és ekkép tán hármaskoporsóba szorítva befalaznak úgy, mikép még csak a' sírbolt' ajtajához se hurcolhassam magam, és egy felső kinzó hatalom elég erőt ad, illy szűk körben napokig, tán évekig, a' kárhózatnak emberi erővel el nem bírható kínai közt létezhetni, miről — ha igaz — szintén van példa. ¹⁾ Oh már ismét hallok (!) koczogni férfias szívemet, miszerint ha valaki, bizonyosan én obajtanám, 's ha csak önzésből volna is, hogy minden elkövetessék az elevenen sírba eresztés' örök elmellőzésére.

Miután azonban kialuttam magamat borzadásomból — mit a' Pesti lap' szerkesztője azon szempontból

látszik kárhoztatni, hogy illyféle kialvások után régi nyugalommal semmit sem teszünk; és e' tekintetben tökéletes igaza van, és én csak azon ohajtást szeretném hozzáragasztani: bár életbe vágót soha se tennénk, míg egészen nem aluttuk ki magunkat, vagy a' német felette jó példabeszédként: míg előbb egyet nem alvánk a' felveendő tárgyak felett, 's minden szenvedelmek bennünk nyugalomra nem tértek — miután mondom kialuttam magamat, a' dolog' gyakorlati részét kezdém fontolgatni 's fejtegetni, hogy valljon valami hasznót fog-e hajtani az érintett 'Halottas házakról' szóló vezérczikk, mikor okoskodásom' fonalán odébb és odébb indulva, azon előttem éppen nem váratlan — mert igen ismerem az illyféle themákat — de tán mások előtt felette váratlan következményekre jutottam, hogy ezen czikk miatt alkalmazint egyetlen egy eleven emberrel sem fog kevesb ezentul eltemettetni Magyarországon, és így haszna a' pillanati ideg-felcsiklandozáson kívül = 0; más részről ellenben több illy czikk, de csak az érintett czikk is untig elégséges lehet, ha a' benne lapongó szikra fogékony anyagra talál 's oltó kéz nem segít, az egész most fejledező magyar nemzetet homlokegyenest dönteni sirba; mikép a' felettünk leszakadó boltozatként függő veszély viszont, és egyedül egy kis borzadalom' festése végett, határtalan.

És ez oka, férfiai — 's nem ám asszonyaim! kik — tisztelet, becsület, de igazság is — illyesekhez érzélgő szívéknél fogva nem értenek — ez oka, miért sajnálom, hogy a' véletlen (lásd 146-ik lapon) éppen az "Elevenen sirba sülyesztési cikket" vonatá magzatommal legelsőben, és ennél fogva annak bonczolásával teszem a' kezdetet, mert azzal akarám és azzal fogom bevégezni, ha bírom, ez úttali kinos epedések közt írott soraimat; mikép világosan álljon az előtt, ki látni akar, ki látni még bír, hogy ha nemzeti családunk' bár minden 1000-dik tagja taszitatnék is elevenen sirba, az ebből következő nyomornak summája még sem volna olly nagy, mint ha egész nemzetünk temettetnék el, és annyi felébredt há kebel előtt ismét és örökre bezáródnék az egy idő óta anyaföldünkre

olly szép reményekkel nyiladozó ég; mitül sok nem tart, de tartok én, és ha nem hisztek szavaimnak drága Rokonok, legalább "kételkedjete Tinmagatok' tiszta felfogásán!" Ezzel akarám és ezzel fogom, ha elbírom, bevégezni vérző keblemben visszatükrözött értelmem' szózatát, mikép fajtám iránti kötelességemet teljesítem lélekisméretem szerint én, ha más nem; és illy kinos végnek elejét vehesse, 's e' végveszélytül, mellybe okvetlen belébonyolodik, megmenthesse magát, ha akarja, a' magyar. Ezzel tehát, nehogy a' véletlentül kijelelt sorozatot megbontsam, adós maradok; addig is a' 18-dik szám vezércikkére visszatérvén, melly, mint mondtam, hihetőleg semmi vagy tán csak felette csekély hasznót fog hajtani, más részről azonban olly fáklya, mellynek csak 'anyag' kell 's 'hátrálatlan működés', mikép lángba borítson mindent.

Sok, tán minden embernek megvolt azon időszaka, mikor a' képzelet' ereje belsejében leginkább működvén, őt mind az iránt különösen szenvedelmessé tevő, mi a' költészet' és a' csudálatosnak körébe vág. Én is éltem ezen korszakban, és volt idő, mikor én is inkább emelkedém a' költészet' szárnyain — jóllehet soha magaméin, de mindig csak máséin — mintsem hogy a' prosának, kivált a' magyar prosának, valljuk meg, sokszor felette émelygős útain izzadoztam volna szívesen; volt idő, mikor a' közönséges napnak sokszor olly zsibbasztó fordulatát és annyi unalmakkal járó árnyéklatit én is a' 'különösnek' és a' 'csudálatosnak' felkeresésével törekedém enyhítgetni. És így történt, hogy egykor meglehetősen sokat foglalatoskodám somnambulismussal, sőt még necromantiával is. — Miket tapasztaltam e' tekintetben, miket nem, és mi általában fogalmam a' más, vagy ha akarjuk, a' szellem-világ' összeköttetéséről földünkkel, vagy minmagunkkal, az nem ide való; és ekkép erről ez alkalommal hallgatok. Annyit azonban mondhatok, hogy bármilly nagyon kívántam volna, 's bár mindent el is követék, mi csak hatalmamban volt: soha 'lélek' annyi figyelemre nem méltatott, hogy egy kis látogatással megbecsülte volna nem éppen Tamás, de más részről viszont nem könnyen minden mesének s' minden árnyak hitelt adó

személyemet; és ez uttal annyit is mondhatok, hogy saját gyakorlatomban soha legkisebb jelt sem találtam, de csak egyetlen egynek is 'elevenen sirba sülyesztéséről', jóllehet mondhatom, sokat forgolódtam egy időben haldoklók, halottak, temetők és felnyitott sirboltok körül; sőt ez utolsó tekintetben, mert valóban sokszor kinzá fiatal képzelődésemet illyes végnek kétségbeejtő pokla, különös szorgalommal voltam, és sem időt, sem fáradságot, sem semmit nem kiméltem — és vajmi sok sirboltok felnyitásánál valék jelen, és vajmi sok mende-mondának jártam végére — csak hogy valami jelét, bár legkisebbét is találjam az időelőtti eltemettetésnek, de hasztalan; mert mindenütt tisztán mutatkozott a' mese, vagy egyedül valami ámitásra tervezett koholmány.

Minden tájnak, sőt minden falunak megvannak illyféle meséi, valamint lelkek is mutatkoznak néha néha itt ott; meg a' medve minden határban, 'bizonyosnak' mint parókat letépte bőröstül koponyájáru haját; meg a' farkasok, mellyek pánczélán kívül tisztán felemésztették a' szerencsétlen vasas németet; meg azon erős ember, ki úgy töri a' patkót, mint mi közönségesek a' kávéba való szarvast; meg azon zsvány, kin fegyver nem fog 'sat. 'sat. Mik azonban egy kissé férfiasb vizsgálatot ki nem állván, rendszerint mint hasztalan pletykák, vagy mint valami mellékes haszon' elérésére alattomosan koholt furfangok tűnnek elő; és netaláni hasznok egyedül abban központosul, hogy jobb anyag' híjával, a' rövid napok' estéit ki lehet azokkal, infelrázó 's idegrezgető borzadalmak közt huzni, és a' pajzán negéd, ha ügyes, illyesekkel kénye szerint fagyba merevit némi kis-, vagy éjjél táján paplanai közt jól megizzaszt némi vén-asszonyt, vagy tán 'vén asszonyost'.

Egész Európában alkalmasint nem temettetik elevenen el 20 év' leforgása alatt egynél több; mikép azon, jóllehet pokoli, de éppen azért csak pillanati nyomor, mellyet az 'egy' bizonyosan szenved, aránylag csak egy igen kis töredék a' nyomornak azon nagy summájához képest, melly nemcsak az emberi sorshoz van kötve felsőbb 's láthatatlan hatalmak által, hanem melly nyomor legfőképp emberi ál felfogások és ál ren-

deletek következésében éri, 's nem az 'egyet', de a' 'sokat'. De ha minden évben még 10 temettetnék is elevenen Európában el, mi bizonyosan nem történik, még akkor is az elevenen sirba szállítás aránylag csak kis töredék volna. Ám pedig tán a' 'soknak' és nem az 'egynek' üdvét eszközölni előlegesen, az országtudomány' fő elve, nemde úgy; mikép az asszonyi szív vagy a' képzelet-fias velő, mellynek nincs szigorú gazdája, nem is járhat illyesekben jó sikerrel 's haszonhajtással el; mert minden egyes esetről, minden kivételnél, melly képzeletére egy kissé erősen hat és szivandalgásra mozdit, tüstént kész megsemmisíteni a' fő szabályt, azaz tüstént kész feláldozni a' sokat az egyért; és mi legkülönösebbnek látszó, jól lehet nem egyéb, mint a' szivömlések' szoros lánczolatban levő következménye, mindig azon édes áttatások közt, hogy a' 'sokak' érdekéért, a' 'sokak' jóllétéért hadakozik — tán nem volna rosszul mondva 'hadarász.'

Kár is volt ez okbul azon lap' vezércikkében illy aránylag csekély érdekű tárgyat felhozni, melly laptul Magyarország' ujjászületését várja sok magyar, 's bár meg ne csallatassék; valóban kár volt 's legfőképp azért, mert még e' tekintetben is nézetem szerint több kárt mint hasznót hajtott, 's pedig azon egyedüli, de hiszem, az életből vett okbul, mert az egész egyébiránt mesteri kézzel festett kép a-tul z-ig, mit később a' 23-ik szám' 186-ik lapján be kellett vallani, nem volt egyéb, mint azon mystificatiok' egyike, mellyek most napirendiek, 's mellyek csak egy kissé hosszabb időforgás alatt úgy hatnak a' közönségre, mint a' sok tűzre és a' sok farkasra kiáltás; t. i. hogy az, kit sokszor hiába fellármáztak: menne tüzet oltani, sietne farkast kergetni, végre, mert mindig mesének tartja a' zajt, akkor sem indul, mikor valósággal dől a' tűz, mikor *bona fide* gazdálkodik a' nyájban a' farkas; és ekkép ezen gyakorlati okoskodás fonalán indulva, az érintett és a' magyar életbe vágó vezércikk után sem lesz most semmi esetre több, de alkalmasint sokkal kevesb gond a' halotti vizsgálat körül; mert kiki azon áttatásban van, hogy jól végzi dolgát, és ekkép nem szeret magán paczkáztatni,

kivált ha illyesnek semmi egyéb, mint egy vastag koholmány szolgál alapul; miszerint a' halottakkal vagy tetszholtakkal mai nap foglalkodók visszalökvén a' rájuk, ítéletük szerint nem illő vádat, azértsem fognak az eddigi eljárásmodtól távozni, és ha távoznak, az csak abban állandó — mert az ember, ha méltatlanul illetik, meg szokta bicsakolni magát, mire, közbevetőleg legyen mondva, jó volna néha néha egy kissé megemlékezni — hogy a' halotti deszkán fekvőket ezentúl még szaporábban fogják koporsóba szegezni 's a' gyászos gödörbe sülyeszteni az illetők, mikép tettleg megmutassák, hogy eddigelé is nemesak nem hibáztak, sőt még kelletén túl is teljesíték tisztüket. Miből azt tanulhatni, hogy az, ki bár akarva, bár sejdíten 'egyért' feláldozá a' 'sokat', elvégre még az 'egynek' sem használ. A' szív' okoskodása pedig elmulhatlanul mindig illy kelepcebe hoz, mi okból veszélyes is annak sugalása után ide oda kapkodni, kivált Magyarországon, hol férfiúi feltámadás és alkotmányos nemzetisédes, a' lehető legnehezebben feloldható problémák közé tartozik 'sat.

Távul vagyok azonban vitát kezdeni, miért nem választott a' 18-dik vezérczikk' számára becsesb themát a' Pesti lap, 's szerkesztője valami jobbat miért nem írt; mi francia példabeszéd szerint valóságos "német vita" volna, mellynek távulról sem vagyok barátja, Isten mentsen! *Dat pira et poma* 'sat. mint a' latán mondja, és "rosz ember, ki többet tesz mint sem bír", mit megint a' német mond; távul vagyok azért minden e' pont körüli vitától, sőt meg akarom engedni, hogy a' szóban levő borzadalom-festésnek következtetésében a' jó lélekisméretű és becsületes emberek' száma, kik illy tárgyakkal bajlódnak, nőni fog, kikre a' Pesti lap' szerkesztőjének az érintett cikk' második hasábjá 45-ik során látható nézete szerint, inkább van szükség, mint a' tudományosokra; mihez én azt ragasztom '*hic Rhodus, hic salta*!' — meg akarom engedni, hogy ezen borzadalmi kép után a' gazdagabb községek á la Hufeland — milly gondosságnak a' Pesti Hírlap' szerkesztője, mint mondja, csak "örvendhetni fog" éljen! —

mindenütt halottas házakat építendnek, a' tehetetlenebb helységekben pedig halottas szobák fogják ezek' hiját pótolni; meg akarom engedni még azt is, mikép e' hajszalakat felmerevítő felszólítás után a' községekben, hol ezentul mindenki azt hiendi: bizonyosan ő maga vagy kedveseinek egyike jut a' megfertőztetett Vestakénti áldozat sorsára, több gond fog fordittatni a' holtak- mint az élőkre, mi valódi nyereség, és illő párja lesz azon lettdolognak, miszerint nem egy magyar még inkább, mint nem egy nép, akkor kezdi szeretni honosát csak, mikor már holt, minek kis oka egyedül az, mert erősebben gyűlöli másban a' fényt, mint szomjazná a' hazait; mind ezt meg akarom engedni, sőt megengedem még azt is, "hogy azon köztiszteletben álló lelkes hazánkfia, kinek az orvosi politia' országos főnökévé neveztetését az egész nemzet köz örömmel fogadta, a' Pesti Hírlap' szerkesztőjének reménye és buzdítása következtében, nehogy várakozásán innen maradjon, annyira fog törekedni, mikép ezentul hazánkban de egyetlen egy tetszholt 'se temetessék el soha is", 's mit fogunk nyerni? Nem csekélyet ugyan, mert ha csak egyetlen egy embertársunk mentetik is meg azon habár egy perczig tartó, de még is borzasztó irtózáttul, mellyet eszméletlen levő ember feltörhetlen sírboltban érezhet, 's már nagy a' nyereség, 's ekkép bizonyára nagy figyelemre méltó szempont; csakhogy ezen nyereség, bármilly nagy legyen is, ha a' szenvedések azon roppant summájához állittatik, melly az élöket és a' sokakat illeti, 's őket minden pillanatban érinti, 's mellyek nemcsak orvosolva nincsenek, sőt orvoslásukra eddigelé legkisebb sem tétetett, még sem több, mint egy kis fractio. — Igen, nemzeti 's fenálló kinokhoz állitva, e' nyereség nem több, mint vajmi kis fractio!

Korántsem tartom én azonban — és értsük egymást — a' halottas házak körüli javitást azért elhanyagolhatónak, és egyáltalában elhanyagolhatónak mind azt, mit a' Pesti Hírlap' szerkesztője 18-dik számú lapjában az eleveneknek sirba sülyesztéséről mond, mert az e' tekintetben teendő javítások a' nemzeti jóllétnek nagy summájához egyedül kis fractiókként

járulnak; Isten őrizzen! hiszen a' kis fractiokból leszzen a' nagy summa, és bár teljesítné lélekisméretesen és becsületesen — *sed hic Rhodus, hic salta!* — kiki saját körében kötelességét, és jót állok, csak hamar más képet mutatna Hunnia, és rögtön több megelégedett és szerencseteli kép mosolyogna előnkbe anyaföldünk' határai közt.

A' kérdésben levő czikk is tehát dicséretre méltó, a' mennyiben a' köz szerencse' nagy summájához bizonyos részecskével járul; mellyhez bizonyosan járlna is, ha tartalma nem koholmányon, de valami valósággal megtörténten alapulna, 's aránylag felette becses is volna, ha a' szerkesztő tisztán nyujtana a' magában becses részecskét, és nem ragasztana semmi mást hozzá.

De a' baj az, hogy valamit hozzáragaszt, és ezen 'hozzáragasztás' olly deficit-be helyezi a' netaláni nyereségnek kis fractioját az érintett cikkben, mint kötlevél sem nyujt nyereséget, hanem egy deficit-be bonyolít, ha például 100 forint activ, de egyszersmind 100,000 forint passiv adósságrul is szól.

Kár volt ennélfogva a' felvett themánál meg nem állapodni, és így az aránylagi szép hasznót a' magyarnak tisztán nem nyujtani, és ez által honunk activ létét egyenesen nem emelni, de a' helyett olly themákba divagálni, mellyek ha köz tapsot nyernek — mint én fogom fel a dolgot — a' Pesti Hírlap 18-ik számú vezércikkje által a' tán és csak tán nyujtandó = 100 haszon' hegyibe olly veszélyt hozandnak hazánkra, melly = 100,000 és sokkal hihetőbben bekövetkezendő, mintsem hogy bekövetkeztetné az = 100 hasznót, t. i. hogy ezentúl vélt-holt nálunk többé el ne temetessék.

Igen is a' 18-dik számbeli vezércikknek lehető haszonhajtása = 100, hihető károkozása pedig = 100,000.

És ha csak ezen czikk kalandoznék illyféle veszélyes themákba, ám hagyján; mert hiszen ki az, kin néha meg nem esnék, hogy egy kissé el ne hibázná a' czélt, egynek egynek a' lábára ne hágná, itt ott ne sértene, sőt vigyázatlanságbul még a' házat is néha ne hozná tűzveszélybe; ez mindenkin megesisik, mikép a' mozgóbbakat tekintve, ha valahová, bizo-

nyosan ide illik a' *hanc veniam petimus damusque vicissim*; mert hogy az, ki sokat mozog, sokat beszél, sokat ír, olykor meg ne botolják, nyelve őt soha el ne ragadja, 's néha néha ollyast ne írjon, mellynek se füle se farka, vagy inkább igen hosszú farka és még hosszabb füle ne volna, az emberi gyarlóságunknál fogva tökéletesen lehetetlen. Nem dobok én ennekokáért, a' jó útbuli néha megeshető kitérések miatt senkire is követ, távul legyen ez tőlem; minthogy hiszen ez által mindenkit feljogosítnék, személyemet kövekkel tetőtől talpig elborítani, mert irgalmas Isten! hányszor botlottam én, hányszor botlom ma, 's hányszor botlandom alkalmasint még ezentúl!

Ha azonban minden themába belé van illesztve bizonyos 'kedvencz eszme', ha a' legegyszerűbbnek látszó szóalkatbul kitünik bizonyos 'veres fonál', ha minden themából kifénylik bizonyos *Carthaginem censeo esse delendam* 'sat. és felfogásom szerint ezen kedvencz eszme, ezen veres fonál, gyulasztó anyag, és bizonyos eltörlések, ítéletem szerint csak a' magyarnak eltörlésével eszközölhetők: akkor — jóllehet ezt is a' véletlen és éppen nem valami rossz akarat vagy szántszándék' okozatának tartom — nem mulaszthatom el, hogy, valamint most teszem, a' veszélyharangot erőm szerint meg ne húzzam.

Ámde a' Pesti Hírlap' szerkesztőjének, nem mondom éppen minden, de valóban csaknem minden sorából, akármiről írjon is, kitünik bizonyos 'kedvencz eszme', bizonyos 'veres fonál', '*censeo esse delendos et -das*' 'sat. mi egyébiránt, mint mondtam, korántsem valami szántszándéknak, de egyedül a' puszta véletlennek okozata, 's mi több, alkalmasint a' szerkesztőnek tudta, sőt sejdítése nélkül foly ki pennájából.

Vannak némi virtuózok, kik annyira telvék, annyira saturalvák bizonyos themákkal — és ez teszi kitünő mesteri természetüket, mivel egész erejük egyre van központosítva — hogy bár akarják, bár ne, és akárhol 's akármin kezdjék is a' nótát, elvégre mindig a' kedvencz, és úgy látszik, minden csepp nedv és vérükben létező áriába esnek át, 's rendszerint a nélkül, hogy ezt tudnák, vagy csak legmesszebből is észre-

vennék. Így például Bellini noha ezer árnyéklatu, még is mindig csak egy themát variál; 's ki csak egyetlen egy művének hatott is bájtítkaiba, mindenütt ráismer az angyali karbul kiragadott ugyanazon egy magzatra. Így Byron; és ki csak úgyszólván egy versét olvasta volna is e' halandónak, akármely gyermekén, mennyire füzte legyen is azt virágokkal körül, egy kissé mélyebb tekintettel rögtön feltalálja a' fekete sereg' fejékességét: a' kis szarvat.

A' Pesti Hirlap' szerkesztője éppen ez esetben van; mert kezdje bár themáját akárhol és akármin, bár akarja, bár ne, mindig kitérnek soraibul elvégre bizonyos 'veres fonál', melly nem egyéb, mint "Minden birtoknak, minden felsőbbségnek gyanúba hozása, gyűlöletessé tétele". — Igen, ez azon thema, melly körül variál a' Pesti Hirlap' szerkesztője a' határtalanig. De ezt nem teszi valami rossz szándékbul, előre kitervezett valami mellékes czélbul — Isten őrizzen, Isten mentsen! — hanem éppen úgy sodortatik ezen themába — 's meg vagyok győződve, a' nélkül hogy maga is tudná, a' nélkül hogy csak észre is venné — mit sodortatának a' francia forradalom' hősei egykor; és szinte 's tökéletesen ugyanazon egy kútöbül meríti ő is tanítmányit, mellybül meritének ezek, 's melly kútö nem egyéb, mint az andalgó szívnek, az olvadozó érzelemnek, jóllehet felbuzdításra és célkitűzésre gyönyörű, de kormányzási tekintetben átkot terjesztő forrása!

Ez azon forrás, melly az emberiségre valódi Pandora' szelenczéjeként elvégre legtöbb átkot terjeszt, és azért olly veszélyteli; mert az ember-szeretetnek és az irgalomnak seraphi tisztaságába állított bűvereje által, a' jobb, a' fiatal kebelre olly varázsszal hat, mikép alig van, ha egyszer erőre kapott 's szabadon buzog, belőle menekedés.

A' 18-dik számbeli vezércikkben Bay J. szörnyű sorsának leírása után, átmegy a' Pesti lapnak szerkesztője annak elbeszélésére, mit látott légyen saját szemeivel, mikor *"tegnap egyik külvárosban vala, a' nyomort és inséget honos rejtekében házankint meglátogatni."* Az előadás mesteri és annyira fel-

rázó, mikép a' legzsugoribb harpax is, ha olvassa, minden bizonynyal ugy megindul, hogy már már zsebébe nyul, onnan valamit a' nyomor és inség' enyhítésére kimarkolandó. És eddig jól van, és tudom, csak illyféle zsugori harpaxoknak sujtása és magukba térítése volt a' Pesti lap' szerkesztőjének nemes, lehet mondani, szent célja; de fájdalom, egyszerre kitünik valamint Byronnál a' 'kis szarvacska', úgy itt a' 'veres fonalacska', melly a' 3-dik hasáb' 4-dik sorában kezdve így foly: "és e' méregért — t. i. hogy a' házbirtokos beveszi házába a' lefestett nyomort és inséget — még is 2—3 forint házbért kénytelen hetenkint a' szívtelen gazdának fizetni!"

Itt van kitérve egész fényességében a' gyönyörű 'veres fonál', a' vajmi mély forrásbul kutatott 'gyönyörű politika!'

"A' szívtelen gazda!" 'S ugyan miért? szeretném tudni. Tán jobb szívű volna, ha éppen be nem fogadná a' nyomort, vagy mámoros ittasságában, illy dolgozni nem akaró kóborlók miatt — kiknek kilencz tizede saját bűne 's baromiséga által súlyedt nyomorúságba, és még most is kiemelkedhetnék abbul legnagyobb része, hacsak akarna — feláldozná magát és el-sülyesztené saját övéit!

Ha egy fiatal tanuló, kinek szíve van, de még esze nincs, belé toppan a' nyomorúság' illyféle barlangiba, 's legelőször életében: ám igen elértem, hogy rögtön haza fut és édes anyjának hosszú értekezést ír az emberi méltóságrul, a' szívtelen gazdákrul, a' nagyoknak ördögi szívéül, a' hatóságok' undok restségérül, és rögtön testestül lelkestül Lamennais' apródjává lesz, és meztlen ajkának daczára rögtön kész lándzsát törni az országtudománynak sorompjai közt, az ezüst szakálu és arany becsű tapasztalással — ezt elértem; mert heves a' fiatal vér, 's kezdőben illyes megbocsátható bűn; de ha olly lap' vezércikkében, és nem egy, de szinte minden vezércikkében fordul elő illyes anathema a' birtok ellen, mellytül nemzetének újjászületését várja sok magyar, 's melly most mint egy nagy fáklya világít honunk felett: az, ha szántsándékos volna, valóban a' 'legnagyobb gyűlöletet érdemlené'; de így, mert csak véletlen — 's bocsáss meg Isten nekik,

mert valóban nem tudják, mit mivelnek — egyedül a' legmélyebb szomorúságba süllyesztő!

Az érintett szapora felfogási czikkéből, ha hideg vérrel olvassuk azt át, tisztán tűnik elő, hogy a Pesti lap' szerkesztője azon áltatásban él, mintha úgy szólván ő találta volna fel mind ezen nyomort és inséget, melyet ő olly mesterileg fest. — Illyes, kivált felingerült állapotban sokszor meg szokott, de még a' legokosabb embereknél is, történni. Tudok egy fiatal franczhonit, ki azt hitte: a' híres karnioliai stalactit-barlangot — mert felőle nem hallott még semmit — ő lelte fel legelőbb, 's igen bámult az ottani közönség illy csuda körüli tudatlanságán 's csigavérén; irt is, ha nem csalatkozom, egy kis röpczikket e' nagy felfedezésről, de az, mint a' kézben repedő puska, természetszerint csak saját őt sértette és senki mást. — Valami három évvel ezelőtt találkoztam egy 'jó haszonnal' utazott honfival, ki nem tudott eléggé csudálkozni: 'mennyi szederfa van Olaszországban, 's milly hasznos volna annak terjesztése honunkban', mintha itt éppen senki sem gondolkozott volna a' dologról még, és nekem mondá ezt éppen, ki e' tekintetben már régóta gyakorlom az ismert amerikai szójárást: "*Don't talk everlastingly; but go a head*", mi körülbelül annyit tesz: 'Ne fecsegy örökleget; de állj elé 's cselekedjél.' — Ismerek végre egy angolt is, pedig egy nagy tudományút, ki *bona fide* azt hitte: miként Magellan a' szorost, úgy találá fel ő Buda-Pestet, a' két porost. — Van illy önámítás sok a' világon, és szívesen megneveznék többet, ha személyességektől nem tartanék — miktől igen kell nálunk tartani, mert az emberek itt még nem szokták meg a' minden aranyozás nélküli 'igaz' és főkép 'koholt' labdacsokat — kik azon muszka várparancsnokra emlékeztetnek, ki későn kelvén vagy későn nézvén ki ablakánál, nem vette észre, hogy éjjelen át és hajnalkor mennyi szemetet, mennyi mocskot, néha néha egy dögöt is vittek ki; irgalmatlanul szitkozódott, ha még is itt ott vett észre piszkot, és azon hiedelemben lévén, mikép a' községi előljáróság éppen semmit sem tett — mert mindent egyszerre tenni nem bírt —

a' restség, tunyaság és megvesztegethetés' pelengérére állítá azt.

A' Pesti lap' szerkesztője azonban igen csalatkozik, ha azt hiszi, hogy azon temérdek baj, inség és nyomor, melly Pest városában létezik, és melly minden nagyító üveg nélkül is felette nagy 's minden költészeti declamatio nélkül is felette szívreható, elkerülte volna a' hatóságok figyelmét. Valóban ezt nem tette 's nem is tehetné; mert ezen baj, ezen nyomor aggasztólag nő napról napra, 's már annyira tornyosult fel, mikép velem együtt, ki, mint választott kis polgár, csak vajmi kis töredéke vagyok az itteni hatóságnak, nem egy becsületes, jóllehet 'hivatalban levő' ember szívzsugorodva érzi, 's nem rögtöni felfogás, de érett megfontolás után, hogy az e' tekintetbeni gyökeres segítség, ha nem mulja is fel a' hazai köz-erőt, még is a' bajak azon sorába esik, mellyek' valódi és nemcsak ideig óráigi 's egyedül ámitgatási enyhítésére, olly alapok' rakása szükséges, mellyek egyesek' vagy egyes városok' és egyes vármegyék' körét túlhaladják. Ne higye azonban a' Pesti Hirlap' szerkesztője, hogy azért, mert illy nagyobb nemzeti javítások reggele nem tűnt még fel, és azért mert illy nagyot nem vihetni végbe tüstént, most 'semmi' nem történik. Távul ettől! De a' bajak tömege olly nagy, hogy az, mi történik, meghiszem, aránylag 'semminek' látszik, kivált azoknál, kik mint az angol mondja, a' dolognak mindig csak egy oldalát látják, a' kérdések mindig csak egy részét bírják feloldani, vagy mint a' magyar latán mondja, egyedül scyllát képesek kikerülni, vagy egyedül a' charybdist, de mind a' kettőt nem.

Magyarországban nincs pont, hol az életnek nagyobb jelei mutatkoznának, mint Pesten. Ezt szinte érezhetni. És ne fejtegesse az ember ennek okát bár, ne lássa át, még is hiszi, mintha ebből nagyobbnek kellene lenni, mintha e' pontnak okvetlen nőni kellene, mintha itt valami jövődőnek be kellene következni. Rám legalább Pest mindig illyes benyomást tett, 's most tisztán tudom okát is, midőn, például Padua, valahányszor voltam ott, mindig azt érezteté velem, mintha

ott soha semmi nevezetesbnek többé nem kellene bekövetkezni. Pest a 'jövendőnek, a' fiatalságnak városa, és így esik — mert az élet, az ifjuság' melege mindent magához vonz — hogy nincs pont Magyarországbau, mellyre aránylag több henylő, több korhely, és megengedem, több valóságos ügyefogyott is tódulna; a' kereset aránylag könnyű, és ekkép a' keveset és könnyet dolgozni szerető heréje is az országnak jobbadán ide kerül, mikép a' két város számosh, azt hiszem, hét hatásáinak daczára (!!!) és kivált az 1838-diki árviz' hozzájárulta után, melly elég lett volna egy idejében félig meddig lepergett várost félszázadra lökni vissza, sőt tökéletesen tönkre verni, a' fél ország' selejtese itt gyűl össze, mi azokat, kik a' bakon ülnek és ez erőművet tartják, azon meg nem szűnő dilemmába helyzi, milly dilemmában a' rüpiró et C^o helyezve szerencséjére nincs — mert alkalmasint ő szintugy vagy még előbb megakadna — hogy ők az emberi és természeti jogok, és a' szeretet 's irgalmasság' nevében szegényekkel, ügyefogyottakkal betű szerint elfulaszszak Pestet, és fejledező Hunnia' fővárosát, Pestet, betű szerint a' pest-isnek gyulpontjává sülyeszszak, vagy a' szoros kénytelenség, az irgalmatlan kétszer-kettő-négynek szava szerint, a' sok tolvaj- és kőborlóval együtt véletlenül néha néha egy-egy szenthez közel álló ügyefogyottat is önsorsának engedjenek át. 'S kérdem, ki csak félig meddig van is avatva a' pesti szegények' és a' pesti szegény legények' dolgaiba, és erről nem egy kis séta, nem egy kis láta — revue — következtetésében hoz ítéletet, ugyan nem érzi-e magát sokszor a' most érintett, valóban felette kellemetlen dilemmába helyezve? azon dilemmába, melly egyébiránt emberi események közt, mikor az 'enyim és tied' körül forog a' kérdés, és ollyasrul, mi ezen körbe vág, olly sokszor zsibbasztja a' gyarló és mindennek elejét venni nem tudó embert.

Oh volna a' világ, vagy — hátra az agarakkal — volna kiseded földi golyóuk csak félig meddig olly tökéletes, mint vajmi szép szivü és jó fejü, de kormányzási tekintetben még sem elég mélyen látó hazánkfia azt ohajtaná, kit szeretek,

tisztelek, becsülök, de valamint jó erőművesnek úgy jó ország-embernek legtávulabbrul sem tartom: — ej beh dicső volna az! egy olly paradicsom — oh mennyei érzés! — melly még Rousseannak az ember' primitiv' létéről festett képét is túlhaladná, hol nincs első, nincs utolsó, de minden egyenlő, szeretet uralkodik csak, és dolgozni sem kell; mert mindent a' nagy — és egyedül a' romlásnak induló embertől később megfertőztetett — természet önként nyújt, hol a' szükségek egyszerűek, a' nyavalyák, a' társaság' e' kinövései ismeretlenek, hol senki sem kénytelen izzadni, egy csepp vér sem foly soha, mert még az oroszának is szénával élnek és annál inkább az emberek, 's hol minden, mint egy nagy család, tág- és rokonkeblűleg üdvözli a' teremtet meg nem szünő imában. Oh be dicső volna mind ez!

A' bajak' azon tengeréből azonban, mellyek ide lent agyagsorsunkhoz kötvék, illy andalgás, illy mámor ki nem emel, ki nem ment soha, valóban nem. Itt egyedül, és az is csak bizonyos pontig, a' férfiúban lakó cherubi szikra, a' legfőbb értelem — 's nem az asszonyi érzelem, melly, ha eléri akmejét, 'furia' — vezethet egyenként és annál inkább egész népeket a' gyarló emberi erővel elérhető üdvnek révpartjába.

És illy révpartot földi golyónkon mindenütt nem véletlenül, de értelem által érhetni el legbiztosabban, és annál inkább kis Hunniában, hol a' gyenge test ki nem tart erős crisist, hol minden — csak a' becsület többé nem — még hajszálon függ.

Nyomor és inség az emberi nemet mindig fogja nyomni, 's a' tökélyesedés' bármilly progressiv lépcsőjén fejlődjék is ki léte, addig mig él, mig e' földet lakja, egyesnek mint népnek boldogsági köre határozott leend. A' feloldandó országtudományi csomó tehát mindig csak az marad, hogy a' lehető legnagyobb szám legyen boldog, és a' köz szerencsének fő summája legyen a' lehető legnagyobb.

Úgy látszik, legalább nekem, ez 'egészséges alap'.

'S tudom, szívömlendező, érzelő Barátim chorusban felkiáltanak: "Igen ez az egészséges alap! Ez, bizony ez".

Áldott gyermekek, örülök rajta; tehát egy uton vagyunk, ugy-e; mert hiszen nekem is csak ez a' célom. "Egy, egy uton!"

Gondoljátok? Én azt mondom azonban 'nem'; mert csak célotok az, melly enyim, de nem útaitok, vagy legalább nem azon út az, mellyet a' Pesti Hirlap' szerkesztője mutat; mert ez nemcsak egyenesen oda nem vezet, hova Ti jutni vélték, jutni sovárogtok, de olyféle út, mellyen a' magyar még kerüléssel sem éri el soha is, szegény fajtára nézve az ígéret' honát. Valóban soha!

És milly különös, vagy csak inkább ennek látszó — mert éppen nem különös, de felette természetes — hogy mind azok, kik a' Pesti Hirlap' themáján indulnak, csak észre sem veszik, hogy nem céluk' egyenes elérésére, de éppen ellenkezőleg annak el nem érésére, vagy legjobb esetben annak csak késő és veszélyteli elérésére dolgoznak; azért természetes pedig, hogy ezt észre nem veszik, de nem is sejtik, mert ki egyszer a' szivandalgási kör' határt nem ismerő sphaerájában kering, és nemcsak el nem ismeri, milly felette veszélyes elem ez, sőt abban, azt a' legdicsőbb emberi pályának tartván, még *con amore* hősösködik is, az végkép annyira bonyolodik az érzelmek' tömkelegibe, hol minden ámitás, minden csalfa báb, hogy elvégre tudta nélkül szintugy él ál felfogások és ál theoriák közt, mellyek szerint cselekszik, 's mellyekkel proselytáz, mint az sem veszi észre, hogy valami rossz bűzben van, ki abban már sokáig lakik, vagy abba csak lassú lépcsőnként sülyed; vagy mint alchymistai és szerelmi illusioi közt Faust sem sejdíté, hogy üdvének legutolsó kártyáit eljátszá, 's többé nem magáé, hanem valaki másé már.

Hogy pedig a' szivbajnokok céluk' elérésére nemcsak nem dolgoznak egyenesen, de annak elérését nehezítik, hátra lökik, sőt szenvedelmes játékosként még tökéletesen el is kockázzák, az nem felfogási, nem vélekedési tárgy, mellyről Péter így, Pál úgy ítélhet; de olly lettdolog, mint a' száraz $2 \times 2 = 4$, mellyről mind Pálnak, mind Péternek, bár apostol bár nem apostol, bár akarja, bár nem, szórul szóra egyenlően itélni kell. 'S ugyanis, mi az optimisták, philanthropok és ideologok'

végcélja? — t. i. azon optimisták-, philanthropok- és ideológoké, kik őszinték, és kik mint hőbortos utopisták nincsenek tökéletesen minősülve Charenton, Bedlam, vagy nem sokára, remélem, Vácznak tébolydóira — mi ezek végcélja? kérdem. Azt hiszem, nem egyéb, mint a' lehető legnagyobb számnak lehető legmagasb és legtartós boldogsága.

Ez a' cél ugy-e? 'S most nézzük, mikép dolgoznak annak elérésére.

Vagy jobbadán 'kivételek' körül részleteskednek, vagy mint Krisztus: jobbadán 'a' már megfogott, de csak néhány darab halat az ezerek közt buzgólkodnak felosztani', minek következése az, hogy okvetlen mindig azon jószívű falusi borbély' szerepébe esnek, ki a' kocsmából kiszabadultnak vagy inkább 'kivittnek' mindig csak lábujját kötözgette, mert ez tűnt neki leginkább fel, 's kötözgette mindig, mikor ez már többé nem is volt; a' néhány darab halat illetőleg pedig, ha bölcs rendelkezésekre hagyatnék az üdvözítő' csudatételeket azt eszközlenék, 's pedig elkerülhetlenül — mert hiszen hét ezer száj több száj mint hét száj, hét ezer gyomor több gyomor mint hét gyomor, hét hal pedig — kivált ha nem czethal — nem hét ezer hal — azt eszközlenék, mondom, mi illyféle philanthrop éretlenségeknek vagy tán inkább túlértiségeknek, ha sikerülnek, mindig elmulhatlan következése szokott lenni: hogy Neked sincs, Nekem sincs, és Senkinek sincs, és a' Pére Enfantini 'polgár ideál' az illyféle ország-gazdasági drámának utolsó felvonásában, végre olly hosszú képpel néz viszonzlag egymásra, mint Demerara' *) erdeiben bizonyos hosszúszórú család' egyénei néznek a' legfurcsább képekkel és csudálkozva magok körül, mikor elfogyott a' valami jótévő szélvész lerázta dió és magyar-ó!

Illyest cselekesztek Barátim, valóban illyest, Ti becsületes, erényteli Rokonok, kik nem birjátok most, miután jól felébredtetek, eltűnni — 's oh mennyire tudom felfogni, sőt még méltányolni is ezen lelkesedést, melly jól irányozva lehető legnagyobb csudákat visz végbe — honunk' alacsony, még

mindig valóban igen alacsony, még elég szégyenteli állását, és e' miatt kapkodtok jobbra balra, és a' legelső gőzkocsira felugrani készek vagytok, türik vagy szakad, csak hogy minél előbb érétek el Hunniával a' dicsőség' szentlakát. Illyest cselekesztek Barátim, és a' nélkül hogy tudnátok, mit műveltek; mert ha tudnátok, lehetséges volna-e, hogy mindazon gyűnyörű hazaszeretet, azon komoly kitűrni tudás, mindazon polgári erény, melly bennetek lakik, ama vízbe fuladóéhoz hasonló ide 's oda kapkodásokat egy kissé ne igazítsa meg, mellyek egy idő óta — fájdalom mondani, de úgy van — némi magyar publicistákat annyira jellemeznek. 'S pedig eszközlestek' nagy summája valóban nem egyéb, mint részletek utáni ide oda kapkodás, vagy Magyarország' aránylag felette csekély kincseinek kisebb darabok' elosztására való törekedés; mihez képest eszközlestek' végeredménye legjobb esetben is csak parányi, vágyainkat éppen ki nem elégítő és felette késő lehet, sőt, mert a' kivételek mindig sértik az egészet, okvetlen visszas és mindent gyászba süllyesztő leend; holott azt hiszem — és itt egy kis figyelmet kérek — itt volna ideje már, az egészre 's csak az egészre lenni tekintettel, és feloldani elvégre azon Magyarországon oly könnyen feloldható problémát, miszerint megszűnjék valaha már a' mostani közboldogság' ugy is elég kis summájának eldörböltetésére napról-napra növekedő és már alig burkolható irigy sovárgás, minek netalán kielégítése semmi esetre sem nevelné a' hazai kincset, de legjobb esetben Pál' vagyonát Péterre ruházván át, ugyanaz maradna a régi summa; valóban itt van ideje, hogy vége szakadjon ezen, jóllehet csak egy idő óta, de napról napra kitünőbb irigy sovárgásnak, és az efféle nyomorult, mindenek felett igazságtalan, és utoljára mindent sarkaiból szükségkép kidöntő 'gyermek velejű' és igen 'szűkkeblű' étvágyak, vagy inkább 'másnak tulajdona utáni vágyak' helyébe napi rendre álljon elvégre polgári erény és köz lélek, mellytől ihletve nagy és kicsi, egymást becsülve vagy legalább kimélve, és egymását szentnek tartva, ereje szerint törekedjék — és ebben lelje szomjának legédeseb kielégítését — lehető legmagasbra



fejteni ki a' haza minden kincseit; mikép a' király' szent személyétől kezdve, mennyire ez gyarló emberek közt földi pályákon csak lehetséges, a' legutolsó ügyefogyottig, mindenkinek a' lehető legnagyobb mértékben megnyittassék a' megelégedés, a' szerencse' bájlaka, és ekkép a' magyar boldogság 's dicsőség' summája növekedjék naponként; melly problémának feloldása, mert honunk erre alkalmas és csak tőlünk függ, vajmi könnyű, és egyedül a' szántszándékos rendbontók, a' szántszándékos roszracsábitók érezzék, de ezek is csak szeliden a' "nagy számok" felett örökdő törvények, büntetését. Nem! Még ezt sem. Mert egyedül Isten büntethet embert, és élőknek élők közt tökéletes igazsága soha sincs, vagy csak kivételként van, és ekkép a' rendbontókat, az ál profétákat is csak annyiban érintse a' törvények' hatalma, mikép a' 'nagy szám egyesnek' soha fel ne legyen áldozva, de inkább, ha kell és ez semmi mód el nem kerülhető, az 'egy a' nagy számnak'.

Eszközöl-e azonban a' Pesti Hírlap' szerkesztője és azok, kik themáján indulnak, ilyest? Korántsem! Ők csak áltatásban vannak az iránt, hogy ilyest eszközölnék; mert a' helyett, hogy a' nagy számnak volnának szónokai, védői, pártolói, miknek tartják magokat, jobbadán kivételekre szorítkoznak, mi által mindig megsértik a' fő szabályt, és *in ultima analysi* még egyéneknek sem hajtanak hasznót, kikért lándzsát törnek; minthogy egyénekre is valódi haszon 's így valódi megelégedés, valódi szerencse, csak a' közboldogsági forrásból háramolhatik bőségesen és tartólag.

Látnak bús koldust és megesik rajta szivük, a' mellette csinos hintóban vigan elhajtó ellen viszont keserűség támad bennük; 's volna hatalmukban — és csak ne csalják magukat — elvinnék ettől az ő felfogásuk szerint — melly azonban mindig csak felszínen marad, és nem ritkán egy kis irigy adaggal is vegyült — a' 'feleslegest' és adnák az emberiség szent ügyének nevében az ügyefogyottnak, kinek ők azonban rendszerint azon ürügy alatt semmit sem, vagy csak felette ritkán 's csak egy kevesecskét adnak, minthogy nem olly gazdagok mint azok, kik náluknál gazdagabbak, 's ám tegyenek ilyest a' 'nagyok, a' gazdagok', kiktől az kitelik, habár munkátlanlás miatt, mellyet kiki előmozdít, ki jótéteményiben és azokra buzdításiban nem óvakodó, százezerre nőne is fel csak Pesten a' szegények' száma. A' bús koldus többnyire: nem valami semmirevaló gazember, nem valami kitanult hypocrita-e — mit vakon embertársárul hinni, kiről mindig a' legjobbat kell hinni, bűn ugyan, de azért, mielőtt igen mélyen nyulnánk zsebeinkbe, nekünk, kiknek ilyesekben sok praxisunk, 's vállunkon, jóllehet magában nem sok, de gyenge erőnkhez képest felette sok teher van, tán föltennünk még is csak szabad; mert hiszen valamint nem minden arany, mi fénylik:

úgy vajmi sok varázsló külső vajmi sok pelengérre való belsőt takar, 's kiki legjobban maga tudja, és más éppen nem, hol szoritja őt a' saru — a' bús koldus egyébiránt, mint mondom, nem valami semmirevaló, nem valami hypocrita-e, az mindig, az nem vizsgálta; mert hiszen 'az emberi méltóság' sat.; a' csinos hintóban vígan elhajtó viszont nem valami meleg emberbarát-e, ki százaknak nyújt kenyeret, és ezreknek nyujtana, ha az isten-adták csak egy kicsit akarnának kevesebbet henyélgetni, csak egy kissé akarnának többet dolgoztatni, ez is mindegy, és még kevesebbé vizsgálta; mert hiszen itt megint a' 'napi renden levő méltatlanság' 'sat. Elég az, hogy az elsőnek nincs semmije, és tán ezért jó benyomást, a' másinak ellenben van valamije, miért ez megint 'visszás benyomást' tön, kivált ha jóva eső után a' rossz következen gödröskébe csuszik és valaki illy baleset által egy kissé megfecskenyeztetik, és azért a' 'tollvitel' tehetsége szerint' protectio az elsőnek, és anathema a' másakra, és "éljen a' nyilvánosság"; melly, mint ebből látszik, mindig és minden esetben éppen nem annyit jelent, mint: 'örök igazság' és soha nem egyéb, mint a' 'józan utbul soha ki nem vágó csalhatatlanság', 's ekkép minden népnek, minden honnak, akár szakálatlan még, akár fogatlan már, egyiránt azon istápja, melly nélkül 'nem'! Amen.

Összeakadnak projectánssal, valami ujnak feltalálójával, vagy inkább 'valami ujnak világra hozása közti vajudóval' 's tüstént áthatja őket a' nagy eszme. Meteort látnak feltűnni a' magyar' egén, és jaj, ha a' 'nagyok, a' gazdagok', kiket illyféle nagy eszmék nem hatnak olly sebesen keresztül, és kik közt hála Isten' van még némi Tamás, ki nemcsak nem hisz mindent, sőt azt sem hiszi, hogy minden 'tollvitelben tehetséges' és Ellrich szerint hozzá szeretném tenni: minden *Verunglimpf-Virtuos*, ki is tudná jelezni 'nemzeti sakkjátékunkban az ok- és időszerinti vonást'; jaj, mondom, ha a' 'nagyok és gazdagok' — 's uszú rájok az Acheronnak minden tollas és pennás hősei — jaj ha kétszer, háromszor nem adakoznak illy meteorok' fentartására, és ha az egész kísérletnek

terhét saját vállukra nem veszik, 's pedig meglehet, tán csak azon gyöngéd érzésből nem veszik, mikép a' szivandalgó képzelet' hősei se legyenek kirekesztve illy üdvből, de ők is részesülhessenek az emberiséget ezentúl minden bajaiból minden bizonnyal (1) kirántó nyilvánosság' szent oltárának felemelésében. Vagy tán mindenkor és mindenben csak a' 'néhány' vívja ki illyesfélék körül a' csatát, és ha nem bírja kivívni azt, még sárral is dobáltassék, miért nem győzött?

Instantiát nyújt nekik valaki, és erős szárnyuk' hathatós pártolása alá áll, és ime már olvadoz a' jó, de magának egy kis 'udvart csináltatni' olly igen szerető sziv, a' panaszlott ellenben mint hajthatlan kőkemény zsarnok mutatkozik a' képzeletben; ha a' kérelem levélnék gyökéroka pedig 'testület', akkor mindnyáját *in corpore* illeti a' 'damnetur', és a' kivétel úgy tűnik elő rendszabályként, de természetesen mindig csak a' képzeletben és aztán a' papiroson, mint bizonyos török utazó, ki Londonba vasárnap érkezvén, azt tudta, a' dolog kivétel ott és a' henyelés napi rend, vagy mint sok magyar helybenülő megint azt hiszi a' testamentum szerint: vagyonosabb körben minden erény kivétel, és csak a' bűn napi rend, midőn a' szegénység' hajlokában minden erény és minden kristálytisztas.

Holt testet lelnek az utcán, vagy ha illyest nem lelnek hanem ezt csak hallják, csak olvassák, és tüstént, 's a' helyett hogy megvizsgálnák egy kissé előbb, valljon nem koholmány, nem valami szemkáprázási ármány-e az egész: reszket kezük, szemük rögtön könnyekbe borúl, 's jóllehet "úgy elvonulhat fejük fölött napfény és zivatar, miként a' szikla fölött", mint mondják, és illy óriási lelkelettel, melly mindent felülmúl, mit halandó magául még mondott, milly csudákat lehetne művelni: még is görcsösen összeszorul fájdalomtól szivük egy puszta 's később visszavonandó hirtül; és a' farsang, melly annyi embernek, a' lámpa-gyermektől és a' hideget tűró fiaktól kezdve száz kezeket át a' hajfodráshoz, annyi keresetet, és ekkép ki keresi, annyi kenyeret is ad, "baromias gyönyörmámor, potencirozott római saturnaliak" színében tűnik elő — természetszerint csak az ittas és magát túlbecsülő képze-

letben — és kész a' mesterileg festett borzadalmi kép, és a' természetszerint igen sok üdvöst szülő malasztteli függőzimer, melyet azonban csak egy kissé később aligha helyben hagy a' 'kis bíró', és ha lehetne, tán szívesen kivakarna, és mellyen, ha megtudja, bizony jó izút nevet, mint efféle magyar rodontádokon szokott és méltán, a' külföld; meg még Adam Smith, vagy nem bánom Smith Ádám, koporsójában, habár tán kivették is előbb szívét, még is feleszmél, hogy a' borzadalmak' legnagyobb kínai közt ismét elszenderüljön. És éljen a' nyilvánosság, melly mint állítatik, alkotmányunk' lobogóján veres fonálként vonul keresztül; mirül nekem is szint ezen felfogásom van, csak hogy ezen 'veres fonalat' nem éppen annyira ónak, mint inkább ujnak tartom.

Huszonötöt kap egy szerencsétlen; 's német szójárásként betű szerint nadrágukba esik szívük — milly szerencse, hogy szoknyát nem viselnek, mert hova jutna még akkor a' szív — és az igen is cifra poroszlók, kik alkalmasint becsületes, szinte szegény, de jó viseletű emberek, és azon kis cifra-ságot, melyet viselnek, megint más szegény családok készítik, mint igazi ördögök jelennek meg, természetszerint egyedül a' szívandalgó, szép theoriákban elmerült képzeletnek, 's volna csak hatalmuk — mert hiszen ez ugyanazon lajtorja, mellyen Marat és Robespierre kezdték pályájukat 's emelkedtek egy kis lépcső-kezdettel lassan vagy inkább olly felette sebesen olly magasra — 's volna mondom csak hatalmuk, és a' szennyes rongyokba burkolt sápadt, elfonnyadt arcú rabok, kik mint meg annyi ártatlan áldozatok jelennek meg a' romlott vagy spartacusi képzelő tehetség' tükreiben, a' rabok mondom nyernék a' cifra öltözetet, 's alkalmasint a' poroszlók a' huszonötöt; 's hát a' tanács, melly illy embertelent rendelt, valljon mit nyerne még az? Tán az utolsó viaticumot, és mind ezt a' gyönyörű 's utánzásra olly igen ajánlható francia példaként, és Ellrich' állítása szerint '*con amore!*'

Statariumról szól valaki; és vagy elájulnak — mert olly szép az élet, 's több olyanokat ismerek, kik csirkevér-ontásnál is rendszerint ájuldoznak jó szívűleg, de azért még is igen

nagyon szeretik, ha nem mondom is éppen a' 'sült galambot', de minden esetre a' 'sültet' — vagy olly indignatioval fordítanak hátat, hogy majdnem az kerül statarium alá, ki se nem rabolt, se nem ölt, se nem gyujtogatott, és kit *in flagranti* meg sem csíptek — pedig beh szép a' becsületes emberre nézve is az élet, kivált a' meg nem zavart élet — hanem ki, sajnos, és nemcsak saját, de Angliának, sőt Amerikának példája szerint — hol szinte felakasztják a' 'képzletnek ártatlan emberét', de még az ártatlant is, ha túl liberalis, megszurkozzák és megpamutozzák felette furcsán, sőt halálig — azt meri állítani, miután a' soknak bátorsága nagyobb szempont mint az egynek jólléte, sőt élete is, hogy statarium — fájdalom — még néha tán szükséges, míg polgári lét, nevelés, megigazitott közvélemény (!!!) 's illyes felette hasznos, sőt tán nem egészen 'szükségtelen' előzmények az illy irtózatokat, miknek én is tartom, más és humánusabb óvszerek által gyökeresen kipótolvá, tökéletesen és örökre szükségtelenné nem teendik 'sat. 'sat. 'sat.

Mikor még éltem' tavaszában voltam, és Schiller' 'Ideal'-ja melegítő fejledező keblem' vágyait, 's minden iránt, kivált mi nem valami fész, korlát, rend és fenyíték' szigorú képeiben jelent meg, olly tágbizodalmú vala szeretetdús kedélyem: akkor tudom sokszor nem birtam felfogni, miért lehet olly kegyetlen a' bíró és miért nem olvadoz szíve felebarátjának kinain, mellyeket ő dictált, és csak egy szóval enyhíthetne, 's szivemből gyűlöltem minden bírót; akkor minden pénzes ember is utálat' tárgya volt szivemnek, mert láttam, milly nehezen keresi garasát a' szegény napszámos, midőn a' banquier s' vajmi dölyfös uraság gyönyörű házában arany, ezüst és lakomák közt éjjelez, és többet nem tesz — gondolám — mint számlálni 's élire verni a' sok pénzt, és megfogadtam, ha majd én teszek egykor elég (!) pénzre szert, többé tudom nem lesz sem szegény, sem koldus; akkor a' királyok- 's kivált tanácsadóiknak, bizony mondom, nem igen jó embere vagy inkább nem igen jó gyermeke, de megrögzött republi- canus voltam; mert vérzett szivem azon méltatlanságon: miért

lehetnek a' trónon ülő fejedelmek 's kivált szűkkeblű tanácsadók oly kegyetlenek, és miért nem boldogítanak mindenkit; miért nem törlik mindenekelőtt azon igen is 'nyilvános' négy oszlopu nyári palotákat el, mellyek a' középkor' undok maradványai; miért nem szabadítják előlegesen ki mind azon szerencsétlen rabokat tömlőczeitől, kik oly irtóztatólag csörtetik lánczaikat, mik ifju képzeletemre leginkább hatottak; miért nem veszik a' szegény adóst a' szívtelen hitelezők, ezen nagylelkű uzsorások ellen még a' törvényeken túl is partfogásuk alá, jöllehet már a' honi törvények is — meg kell vallani — 'szépen' és elég 'tágkeblűleg' gondoskodtak az adósokról, de, mint akkor gondolám, még sem elégségesen; mert úgy történt, hogy szinte mindig az adósokkal voltam egy categoriában, és ha jól emlékezem, soha a' hitelezőkkel, mikép ezekkel akkor nagy antipathiát, amazokkal pedig felette nagy sympathiát érzett is jó szívem. Valóban illy szép vágyakkal volt teli fiatal keblem, 's megesküdtem magamban, hogy majd egykor, mikor tán engem is ki fognak hallgatni a' király 's legközelebbi tanácsadói, oly szépen, de oly szépen fogom kérni őket, hogy ne hagyják a' szegény népet oly nyomorúságban, hanem tegyenek mindenkit 'szerencsésé' — mit oly könnyen eszközölhetnének önerszényeikből — ha pedig ezt tenni még sem akarnák, *flectere si nequeo superos* 'sat, ám vennék el mindazon szívtelen kereskedőktől, azon szívtelen uraságoktól, kik henyélés közt dőzsölnek 's kimerithetlen arany- és ezüsttel bírnak, a' fölösleget, és adnák: a' kinék nincs, miben aztán én is fogom segíteni őket tágkeblűleg 'sat, 'sat, 'sat.

Később azonban, midőn a' mindennapi száraz factum kegyetlenül szétpattantá az illyféle gyönyörű szivábrándok' bármilly édeni, de még is nem egyéb mint csak gyermek- vagy nyavalgó képzeletben létező szappanbuborékot, 's jöllehet epedő de még is tiszta kebellet valék kénytelen tapasztalni, hogy az emberi dolgok nem mehetnek oly tövistelen, oly simán, mint azt a' jó szív ohajtáná, de még is jóval tövistelenebben és simábban mennek, mit meg kellett ismernem, mint ha azok a' szivömlédezők' és a' mindenkit szerencsésé

tevők' felfogása szerint forognának : akkor nem tudtam tagadni, hogy érzelmi kiömlések csak költészetre vagy mások' mystificationjára valók, de kormányzásra vagy abbai avatkozásra éppen nem ; melly felfogás később, 's mondhatom, vajmi kinos tapasztalások után bennem végre azon szilárd hitté vált, mellytől el nem dönt ezentul semmi, hogy az emberi Seraph, milly őszinte 's milly szeretetre méltó volna is egyébiránt — pedig sok illyest tisztelek honunkban — kormányzási tekintetben *in ultima analysi* többet árt, mintsem használ ; az pedig, ki a' Seraphot csak szerepként játsza, hogy így céljait könnyebben érje el, minthogy ez azon szerep, melly által legkönnyebben juthatni a' sokaságnak, a' népnek kegyeibe, az minden egyéb 's inkább akármicsoda, csak Seraph nem. És vannak, vannak, kik másoknak legelrejtettebb veséikbe illy mélyen hatnak bé.

Igen, illyéseket álmodtam gyermekkoromban, 's különös, hogy most, jöllehet már régóta felébredtem, és egy cseppet sem álmodom többé, mintha ebbeli álmaim most honunk' szinpadárul némileg kecsegtető ugyan, de végfelvonásaiban vajmi borzasztó, 's nem költött, de valóságos tragoediaként túkrögz-nének ki lelkem felé. És úgy van ; mert az, mit állítok, nem képzeleti nyavalya, Messieurs — vagy mit is mondok, de már rám is ragad a' franczia — 'Uraim' ! hanem lettdolog, mert hiszen nincsenek-e napi renden ezen képek, mellyeket ábrázolék ? és *mutatis mutandis* nem hű másai-e, themában és kivált ama mindenben keresztül szőtt veres fonálban azon origináloknak, mellyek szerint ma megint annak orra alá törd a' borsot, kinek valamije van, és ki valami társasági polczon áll ; 's melly originálok, mint a' legmélyebb, legüdvösebb politika, minek olly felette mély bölcsességét én azonban csekély eszemmel soha sem tudtam és most sem tudom felfogni, sokaknál mindent felmuló varázsszal bírnak, és még a' legjózanabbaknak látszókat is — ennyire ragados a' szívömlé-
dési bűvölet — már már minden hidegvérű ítéletnek hozhatásátul megfosztják ; 's mellyek a' Pesti Hírlap' szinte minden vezér- és nem vezér czikkeiben előtűnnek, legyenek azok aztán bár a' szerkesztőtől magátul, bár adeptjeitől írva.

Valóban teliden teli van a' Pesti Hírlap illyféle fűszerrel, és az efféle kincsek' mennyisége oly nagy, mikép francia szójárás szerint *dans l'embarras de richesses* nem könnyű az elhatározás: minek adni elsőbbséget, a' "pénz' szükségnek"-e, melly vezérczikben a' kalmárvilág keféltetik nyeréskedőnek, és hol a' szerkesztőnek hazánkra nézve még különös nézetei is vannak, 's mellyek valóban igen különösek; vagy a "nyilvánosság" és a "szelíd tortura"-cikkeknek-e, mellyek olvasásán mi csontunkon bizonyosan még inkább keresztül futott a' hideg, mint a' szerkesztőnek csontain; mert mi nem érezzük oly szikla-erősöknek magunkat, mikép fejünk fölött napfény és zivatar ártástalanul vonulhatna el, 's minket a' viszontagságok még annyira meg nem edzetek; de éppen nem azért futott meg a' hideg, mert a' mesteri ecsettel festett torturák itt ott honunkban kivételként még léteznek — egyébiránt százszor, sőt mondhatni ezerszer kevesebbé léteznek, hála az ég, mint ezelőtt csak 10 évvel is, mi közbevetőleg legyen mondva, nem rossz 'saltus' — hanem azért borzadoztunk 's borzadozunk mindegyre az iszonyatos képektől vissza, mert felette kevés kivétellel a' társaság' minden kötelékét 's viszonyait látjuk, 's egyszerre felvonva oly kintpadra, hol — ha ez még sokáig így megy — alkalmasint minden hazai kapcsolatok tökéletesen ketté fognak szakadni 'sat; vagy nem érdemelne-e inkább elsőséget a' "nemzeti játékszín ügye", vagy a' "gyermekkörház", vagy a' "birtoktalanság", vagy a' "kisdedörás", vagy a' "hivatal", vagy a' "bot, vessző, korbács", vagy a' "nemzeti veszély", melly cikkben a' szerkesztő a' vészjövendőnek előérzetében egy istenszózat' hatalmas hangjával szeretné a' magyar nemzet' fülebe dörgegni, hogy az: "öngyilkolás, ha megvesztegettetni engedi magát, 's lelkét vásárba bocsátja a' magyar"; melly szózat aranyba foglalva, vagy mint a' jericho-i trombita, bár hatna a magyarra oly hatással, mint hatott egykor az ígérlet' országába vezető Josuenak szava a' napra, és a' corteseknek a' nyilvánosság' e' hőseinek uralkodása elérné ez által valahol a' *nec plus ultra*-t; — csakhogy dörgő szavak e' számoló jelenkorban, félek, nem sokkal egyebek,

mint dörgések, mellyekkel sok zápor, sok jégeső, sok villám, és felette kevés haszon jár; miszerint én nem dörögve, de mennyire csak lehet, hideg számokat használván, annak megmutatására fogok törekedni, mikép nálunk magyaroknál a' nemzeti veszély — mert én is a' Pesti lap' szerkesztőjeként, nemzeteket csak öngyilkolás által hiszem meghalhatóknak — sokkal mélyebb gyökerekben rejtezik mint abban, hogy a' tökéletes szegénységre jutott nemesember elkótyavetyézi egyedüli kis vagyonát, 'szabad (!) voksát!' mivel ez éppen nem 'ok, hanem egyedül 'okozat', 's melly nemzet-sülyesztési gyökérokoknak egyike megfordítva tán éppen az, hogy a' kelletén túl vitt nyilvánosság' következtében — minthogy annyi, a' teljes világhoz még nem szokott szem és velő, mint tapasztaljuk, olly igen káprázik és szédelg — olly kérdések' elhatározása például, "mikor és mikép dőljön az ősiség", úgy függ néhány akó savanyú boron, mint függött Damocles' kardja hajszálon, azon különbséggel mindazáltal, hogy Damocles' kardja le nem szakadt, mi ha megtörténik is, csak 'egyet' sujt, midőn nálunk, ha a' szivbajnokok hajtják a' hazai művet még csak egy darabig, elmulhatlan 's nem sokára — min egyébiránt azt hiszem, valóban senki egy cseppet sem kételkedik, ki csak egy pillanatig is ki akar és még ki bír lépni a' mystificationok' bűvköréből — minden törik és minden szakad, 's éppen ellenkezőleg, nem az 'egynek', de a' 'soknak' kárára.

Teli minden lap a' legdúsabb következményeket ígérő, és nem kevés követeléssel járó 's nem csekély pompával nyújtott anyaggal, úgy hogy valóban nehéz lenne meghatározni: mellyben van egy részről több 'emberszeretet', más részről több 'bors'; egy részről kevesebb 'terv szerinti felfogás', más részről szakadatlanabb 'veres fonál'; egy részről kevesebb 'új építmény', más részről több 'deleatur'-ra vezető előkészítmény'; egy részről több 'mesterileg festett kép', más részről kevesebb 'országstudomány'; egy részről több 'seraphi andalgás', más részről kevésb 'cherubi felfogás' 'sat 'sat'; mikép az embernek, — mint a' szomszéd mondja — igazán szinte a "szíve fáj", mellyikhez nyuljon legelőbb.

És ez legyen apologiám, miért távoztam el annyira a' Pesti Hírlap' 18-dik számának közelebbi fejtegetésétől; leginkább csak *embarras de richesses* miatt, vagy tán még jobban mondva, azon okbul, hogy valaminem tudja, a' hajótörésnek hajtott recsegő vén gályának, mellybe minden oldalról víz ömledez, mellyik lyukát tömje be előbb a' kétségbeeső hajós; és nem tudja, a' sok szalma és széna közt hol kezdje a' megijedt háztelkes oltani 's elnyomni a' mindenüvé elszórt gyulanyagot, 's a' mindenütt már már lobra fakadó szikrát: bizony szintűgy valék 's vagyok én is kinos zavarban, hol és mi módon tüntessem elé legjobb haszonhajtással, a' hazánk fölött mindinkább összevonuló borút.

Miután azonban könnyű azt állítani, mit én állítok, hogy t. i. a' Pesti Hírlap nem egyéb, mint egy nagy revolutioi syllogismus, mert nem az értelemhez, de az érzelemhez szól, hogy a' mit én mondok, nem vélekedési tárgy, mellyről Pál így, Péter amúgy ítélhet, hanem mellyről nemcsak Pálnak; nemcsak Péternek, de a' kalendáriom' minden szenteinek, mint valami változhatlan problémául egyformán itélni kell; hogy a' Pesti Hírlap' szerkesztője homlokegyenest megfordított, tökéletesen ellenkező taktikát követ, hazánk' állását és körülményeit éppen nem fogja fel magasb szempontbul, szövényes körülményeinkbe korántsem hat elég mélyen be, de e' helyett teli a' legsajnosb csalképzetekkel, és egyedül pilanati felhevülés és roszul értett, irgalom-okozta ide oda kapkodásokkal, nem olvasztja hazánk' százezer kis érdekeit egy nagy nemzeti érdekbe össze, de inkább azokat élükkel egymás ellen állítva, a' kicsinyeket a' nagyok, a' szegényeket a' gazdagok, a' resteket az iparkodók ellen felingerli, felusztja; mind ezt könnyű állítani, valamint azt is, hogy minden piszkot, minden aljast, legkisebb tapintat nélkül feltúr, kivételeket rendszabályokként korhol, minden vagyont gyanússá, minden felsőbbiséget pelengérre állítani, minden municipiumot lehető legnagyobb depopularisálni törekszik, minden, mit ír, veres fonallal van keresztül szöve, 's mind ezt teszi a' nélkül, hogy csak tudná is, mit tesz, 's mintha abban lenné legfőbb hiva-

tását, hogy most, valamint azelőtt a' németnek, úgy ma megint a' nálánál többet bírónak, a' nálánál magasabb helyen állónak törné a' borsot orra alá 'sat. ; miután, mondom, mind ezt könnyű állítani, de bebizonyítani nem olly könnyű: ám fogjuk fel a' kérdésben levő 18-dik vezércikket pszichologiai tekintetben és nézzük: mit akar általa elérni a' Pesti lap' szerkesztője, és egy úttal milly benyomást kénytelen az illyféle szaválás tenni mostani körülményeink közt a' mai magyarországi közönség' külön osztályaira. Ha ezen cikkben — melyben korántsem tűnik egyébiránt elő olly kézzel foghatólag egy részről a' szívömledés, más részről a' 'veres fonál' mint sok másokban — már megeléjűk az egyet és mást: ám akkor kezünkben a' rejtélynek, a' sok által fel nem oldható, de a' még több által nem is sejtített rejtélynek kulcsa, mellyel aztán mindig könnyű lesz felnyitni azon kutfőt, mellyből a' meg nem szünő thema buzog.

A' szerkesztő mindenek előtt valami felrázó képet kívánt festeni, 's ezért felette elfogadható volt rá nézve a' levelezője által beküldött történet, mellyen, mint tapasztaltuk, mohón is kapott, mielőtt még megvizsgálta volna, nem valami mystificatio-e az egész. És hogy ezt tette, természetes. Mert a' szerkesztőnek, kivált most ujsága' megindításakor, nem lehet nagyobb 's közelebb érdeke, mint nevelni az olvasók' és ekkép saját közönségének számát, mi — és sajnos megvallani, de úgy van — semmi által nem eszközöltetik olly szaporán 's olly biztosan, mint mulatságos 's kivált a' szivre és a' képre ható elbeszélések által; alapuk való-e, koholmány-e, az mindegy, mert ezt a' nagy szám, vagy legalább bizonyos szám, nem veszi tekintetbe. A' szerkesztő tehát kapott az alkalmon, mit egy cseppet sem rosszalhatni, mert hiszen ezen fogással a' francia Charivaritul kezdve többé kevesebb minden lap él a' terjedelmes angol Times-ig, melly, hogy minden osztálynak nyújtson eledelt, és azoknak is 'legyen', kik csak 'képzelnek', de nem 'ítélnek', még különös 'irtózatkoholókat' is fizet, mint tudva van, kik aztán a' munkának Adam Smithtől kijelelt elosztása szerint — mit a' magyar mindig practizál,

de nem ám Smith Ádám szerint — elvégre olly mesteri ügyeséget érnek el felrázó és ideg-merevítő koholmányok' gyártásában, hogy aztán nincs hajsza koponyán, nincs szív kebelben — de természetszerint csak a' szivandalgók' és a képzeleti eledellel jóllakók során — melly fel nem állana, — a' hajsza t. i. — 's melly nem koczogna, — természetszerint a' sziv. — Publicumának nevelése volt tehát legelső célja a' pesti szerkesztőnek, mellyet elérni akart, mit nem helyesleni lehetetlen, valamint azt is, hogy azt illy módok által akarja elérni; mert ugyan miért ne élne a' Pesti lap' szerkesztője is azon kiváltsággal, mellyet úgy szólván minden újság használ, hogy magát minél kedvesebbé tegye a' közönség előtt; 's aztán ki magának nem jó embere, akárki mit mond is, bizony másnak és a' közönségnek sem jó embere soha; és végkép mit ér olly hírlap, melly untat, mellyet senki nem olvas, úgy hogy minden írónak, ki hatni akar, némileg a' közönséghez kell alkalmazkodnia, mit a' külföld' példája szerint, és a' magyar közönség' pezsgőbb részét jól ismervén, felette éles tapintattal tett is a' szerkesztő; és mi több, nehogy egyedül borzadalmi lap maradjon a' Pesti lap, de a' magyar életbe is hasson és egy úttal népszerűségét 's közönségét nevelje, mindig valami politikai fűszert is ragaszt hozzá, melly, mint-hogy a' szívhöz szól, felette kedves is; csak-hogy még Franciaországban is — jóllehet ott a nagy crisis után az efféle politikai borzadalmak napról napra divatküntiebbek lesznek, 's még nagy Lamennais is elvégre kiesik a' közkegyből, és inkább csak úgy szikráznak kifelé, mint a' tűz is rendszerint kártétel nélkül fut ki az ottani kőházak' kéményin, és inkább a' körül álló boglyákat 'sat. veszélyezteti — bizony még Franciaországban is nagy veszélyt okozhat illy anyag; és a' közértelemnek súlya, legalább eddigelé tán csak vén Angliában olly nagy, hogy ott a' nagy szám nevet az embereknek 's kivált asszonyoknak egy kis felrázására és levegőben nyargaltatására számított borzadalmak és politikai kísérletek' koholmányin úgy, mint itt megint a' kisebb szám kaczag a' felhevült vagy felhevített képzelet' furfangain, a' biztosító

társaságok pedig csak egy pillanat alatt annyi vízzel szolgálnak — t. i. Angliában — hogy ott ideig óráig legalább nincs mit félni valami nagyobb conflagratiótul; midőn nálunk a' sok széna, meg még a' több szalma közt, nem tudom, illyféle készítmények nem helyezik-e honunkat éppen azon veszélybe, mint, ha mielőtt egy kissé jobb anyagbul volnának építve házaink, majorjaink 'sat. minden szalma- és nád-viskóba belé vinnők, a' 'nyilvánosságnak minden bajainkra olly bizonyosan (!) irt hozó léténél fogva' a' lehető legvilágosb, t. i. a' hirlapi fáklyát. Erre azonban a' Pesti Hirlap' szerkesztője, mint eddigi lapjaibul látszik, nem fordított fő figyelmet, noha ennek rá nézve ugyan nem, de rá nk nézve a' lehető legfontosabb szempontnak kellett volna lenni. Mert hiszen nekünk magyaroknak mai állapotunkban — 's hiszen azt nem tagadja senki — nem annyira képzelet-felhevítésre, felbuzdításra, mozgásba tételre — minthogy ezen már átestünk — mint inkább ítélet-igazításra, jó irány-adásra és üdvös öbölbe vezetésre van 's pedig legsürgetőbb szükségünk. Hogy pedig a' Pesti Hirlap' szerkesztője nem fordítá legfőbb figyelmét arra, vagy legalább nem tette eddig azt, mi nekünk legközelebb, az nem egyéb, mint azon mindennapi pszichologiai eset, melly szerint ha közelebbi érdekeink jönnek ellentétbe távolabbi érdekeinkkel, és kivált ha az 'enyim' és a' 'tied' jön ellentétbe: akkor rendszerint, a' nélkül hogy csak tudnók is, az első felé hajlunk, olly nehezen győzi meg illy alkalmaknál, mellyek emberi létünkben tán a' legkisértőbbek, a' hideg számolás a' szenvedelmet, a' jobb ember a' gyarló port; mikép felette ritkán sikerül is halandónak élete' illy pontjaiban elhatározni a' 'se innen'-t, 'se túl'-t! És ezt a' Pesti Hirlap' szerkesztője ez alkalommal vagy — cikkeit tekintve — legalább eddigelé, elhibázta; mert a' közelebbi érdek a' rá nézve 'enyim' felé túlhajolt, azaz ujságát *'coûte que coûte'* 'teljék mibe telik' vagy magyarosan mondva 'bár török, bár szakad' népszerűvé kívánta tenni, és ezen rá nézve fő tekintet felé annyira hajolt és bizonyosan tudta nélkül, hogy azt, mi Magyarországra nézve volna fő tekintet, eddigelé legalább tökéletesen szemből

szalasztá; mert eddigelé, felette jól sejtven, hogy nálunk, hol százszorta több az érzelem mint az értelem. olly áru kelendőbb fogna lenni, mellynek becsét képzelet, mint a mellynek becsét ítélőtehetség bírálná, alig tett egyebet 'képzelet-felhevítésnél, felbuzditásnál, mozgásba tételnél'; és az által gondol hazai kincstárunkba *en revanche* egy felette becses ritkaságot letenni, 'hogya az olvasók' számát nevelte', mintha bizony minden levegő, minden táplálék, minden mozgás 's minden könyv p. o. még a' francia Justin^a) is hasznos volna.

A' Pesti Hirlap' szerkesztője e' pontnál hibázta el a' jó utat, és itt tévedett az érzelmek' — politikában — olly szerencsétlen mezejére. És lássuk csak. — Miután felrázá az olvasót Bay J. sorsának leírása által, az egészségi politia' általán véve honunkbani legnyomorultabb lábón állását hozza elő, miben mint valami minden által éppen olly ismeretesben, mint például, hogy az országnak szinte egy ötödrésze pangó mocsár, egy ötödrésze pedig hasztalan sivatag, vele tökéletesen kezet fogunk, és kezet fog kivétel nélkül mindenki. És miután ennek okát a' legelső szóalkatban senkire sem tolja, ám *valeat quantum valere potest*, és adja Isten, hogy nem sokára 's nem pium desideriumokként, de tetteleg az országnak mind anyagi mind erkölcsi egészsége növekedjék, és azon politia ellen, melly illyeseket eszközzene, és alkalmasint rég eszközlött volna már, kivált ha illyféle dolgokba minden avatatlan belé nem kottyán, ne éppen azok keljenek ki legerősebben, kik annak nem létét most annyira sinlik. De a' két következő szóalkatban mit látunk? 1-ször azon állítást, hogy az egészségi politia' nyomorult lábóni állása idézi elé — 's *per excellentiam* — a' gyermekgyilkolást; 2-szor hogy mi azt gondoljuk: teljesítő kötelességünket illyesnek eleje vétele iránt, ha rém gyanánt hóhért állítunk a' háttérbe; és 3-szor hogy mi azt gondoljuk; megtettünk mindent, a' mit tennünk kell, midőn anyátlan gyermekek' gyámoltalan serege segélyért sir fel az égre 's az emberekhez, ha azokat bérhajkához adtuk, kinek szabott bére évnegyedenként 4 (?) pengő forint. — Már kik illy mély belátásu, illy messzire kiható gondolók, kik

nem, azt nem tudom, de nem is vizsgálom; elég az, hogy im itt kitűnik egy részről az emberszeretet, mert vérzik a' szerkesztőnek szíve, hogy a' gyermekgyilkolás ellen és az anyátlan gyermekek' rimánkodásinak megszüntetése végett, nem áll hazánkban még fent jobb szer mint hohér a' háttérben, és fejenként 4 pengő forint; más részről viszont kibujik a' 'veres fonál', mert illy állítás más szavakkal bizony nem sokkal többet tesz, mint: Te városi Tanács, Te vármegyei hatóság, Te Helytartó-Tanács, Ti hazánk' gazdag semmirekellői 'sat. Ti mindnyájan annyit nem értek, mint egy pipa dohány; mert kötelességteknek, nem, de a' legegyszerűbb emberi hivatásoknak sem feleltetek legtávulabbrul is meg. — Ezt azonban bizonyosan nem gondolta, és így értetni bizonyosan nem akart a' szerkesztő. Ő azt hitte, ha felrázza a könyörület' hurjait, ennek hatása majd az lesz, hogy ezentul a' városi tanács, a' vármegye, a' helytartó-tanács valami célirányosbat csak ki fog gondolni, nagyobb szorgalommal tán csak el fog járni mind ezekben 'sat.; a' nagyok pedig és a' gazdagok, — kiknek igen szívesen megadjuk a' 'véletlenül' nyert nagy címet, ha erszényeikről disponálgatnánk — ha többet nem cselekszenek tán, a' 4 pengőről még is 8-ra emelendik a' fejenkénti dajkabért; mi által aztán, ha gyökeresen segítve nem leend is, a' szegények' sorsa még is enyhülend, mit nékem fognak köszönhetni 'sat. És adja Isten áldását az illy curához! csakhogy psychologice véve, illyféle vádak egészen más következményeket szoktak szülni, kivált ha olly helyről jönnek, mellynek varázsköre és hitele nagy, 's ekkép mind az, mi onnan jő, nem csúszik figyelem és benyomás nélkül a' közönségen úgy keresztül, mint mindazon gondolat- és szó-moslék, mellyekkel annyi magaunt megajándékozza a' világot. Igen, psychologice véve egészen más hatást szoktak illyféle vádak szülni, és ugyanis: a népben tökéletesen eltörlik a' felsőbbiségek iránti minden bizodalmat, minden hódolatot, a' gazdagok iránt pedig 'megsemmitnek minden méltánylást, sőt végre az igazságot is; s ugyanis, ha szegény — ki nem tudja de nem is tudhatja az emberi társaságban mikép vág egy karika a' másikba, mi

ok, mi okozat, és ekkép az ő oeconomia-politikájánál fogva rendszerint tökéletesen meg van győződve, hogy minden jól menne a' világon, csak azok a' gazdagok ne költenének annyit, de adnák inkább a szegényeknek, és minden felsőbbségben, kivált melly szigorú rendet követel és szenvedelminek kicsapongását nem tűri, egyedül szívtelen zsarnokát látja — ha illy szegény, mondom, azt hallja, hogy a' gyermekgyilkolásnak eleje vétele végett máskép nem intézkedtek a' hatóságok, mint egy hóhérnak rém gyanánti háttérbe állítása által, hogy 4 forintnál a' dúsgazdagok többet nem akarnak adni egy szegény ártatlan gyermek' megmentésére, ők, kik milliókat költenek hiábavalóságra; ha azt hallja, hogy 100 illy szerencsétlen közt 80—90 elhal, a' megmentett 10 pedig tán az utcán fagy meg; ha mindezt hallja, 's ollyastul hallja, ki szenvedett mint ő — mi rá nézve már elegendő ok sympathiára — ki, mert bizonyosan ő miatta exponálta magát (!) érte szenvedett: és nem természetes-e, kérdem, hogy lelkében olly antipathia, nem, de olly gyűlölet és megvetés fejlődik ki minden felsőbbség, minden vagyonos iránt, miszerint aztán nem kell egyéb, mint egy kis alkalom és egy kis vezér, 's im keselyű-hosszúra vonulnak körmei, és kész kivágni szemét — milly gyönyörű képét a' szerkesztőnek kölcsönvenni bátorkodom, csak hogy éppen ellenkezőleg alkalmazva — akárkinek, de még legnagyobb jötevőjének is, kire bálványai csak uszítják; mert lettdolog, hogy "lelkesülés kezd, őrvöngés kíséri, és megbánás követi a' forradalmakat"¹⁰). A' hatóságok' és nagyobb birtokosok' egyéneire pedig milly hatást tesznek illy könnyelmű meg nem gondolt toll-exercitiumok? megmondom. Ezer árnyéklat közt, melly ezeket egymástul megkülönbözteti, tán három fő osztályba oszthatni őket még is. Vannak, kik nem mások', de magok' sugtából cselekszenek, 's kiket ekkép sem dicséret, sem gáncs nem mozdit, t. i. olly dicséret 's olly gáncs, melly kívülről jó. Ezek jobb vagy rosszabb kedvvel mindig eljárnak emberi kötelességükben. Vannak megint, kik ha nem sovárognak is jutalom és dicséret után, mégis megkívánják az elismerést, a' méltány-

lást; mi ha elmarad, vagy mit ha szemrehányás, korholás, sőt rágalom pótol, jó kedvüket vesztvén elfordulnak. Vannak végre olyanok, kik soha másnak vagy a' közönségnek hasznost nem tesznek, és ha erre erővel hajtának, malitiából azért sem teszik, sőt még rosszabbat tesznek. Az első' száma nálunk, mint minden gyermek népnél még felette kicsi; a' másik osztály, hála az ég, napról napra nő, és ebből emelkednek aztán az első osztályba, ha vaskéz nem töri ketté a' még mindig gyenge és inkább csak most fejledező művet; a harmadik osztálynak végre mind szűkebb körre szigetelvek ugyan, hol azonban meg kell vallani, vitézül tartják magukat. — És most sumázzuk össze a' hasznost. A' jók rossz kedvbe tétettek, a' meglehetősek elkedvetlenítettek, a' selejtesek pedig még inkább megbicsaklák magukat; miből, közbevetőleg legyen mondva, azt hiszem, elégségesen kiviláglik, milly felette éles fegyver hírlap, kivált valami fénykörben létező hírlap, és főképp oly honban, hol a' közvélemény még oly kevéssé van kifejtve és okszerinti alapokra állítva, mint Magyarországon; mikép valóban azzal legnagyobb csudákat is mivelhetni ugyan, de az viszont a' legkisebb indiscretio által is valódi méreggé válhatik, 's természetszerint annál erősebbé, minél nagyobbak és sűrűbbek az indiscretiok. És valóban, ha felűtjük az emberiség' évrázzait, nem fogjuk tagadhatni, hogy indiscretiok által sokkal több nyomorúság háramlott az emberi nemre, mint malitia által; mi más szavakkal nem egyéb, mint az, hogy a gondolatlan háromszor gyújtja meg a' házat, míg a' szántszándékos csak egyszer; miből azt következtethetni, hogy nincs az emberi események közt nagyobb felelet-teherrel járó praesumptio, mint másokat vezetni akarni, mint másoknak, de csak legkisebb irányt is adni akarni, mielőtt 's minden ámitgatás nélkül egészen tisztában volnánk magunkkal: hogy az, mit tanítunk, jó, hogy azon út, mellyet kimutatunk, minden bizonynyal üdvös célra vezet is; mi megint azoknak szolgáljon feleletül, kik azzal gondolják minden felelőség' terhétül 's pedig ugyancsak diadalmasan felmenteni a' Pesti lap' szerkesztőjét, mert — mint állítják — "nem volt elkészülve a' dologra, és őt úgy

lepte meg egyéb foglalatosságai közt az újságszerkesztés, mint egykor ekeszarvánál lepte meg Cincinnatust a' consuli rőzse". Mintha bizony az ügyetlen operatort, ki az életbe visszavarázslás helyett azokat, kik szerencsétlen kése alá kerülnek, hadesbe küldi, kimentené az, hogy nem volt elkészülve, szerzésmái nem valának tiszták, segédjei ügyesek 'sat.; 's mintha Magyarország' jövődjét biztosítani, 's erősre és magasra emelni a' magyart könnyebb műtétel volna, melly körül ekkép mindenkinek szabad, sőt dicsőséges lenne kontárkodni, mint egyént operálni, 's helyre állítani vagy legalább kifoltozni porhüvelyét; 's mintha kevesebb felelőség fekünnék azon, ki nemzeti műteteleket hibáz el és így ezreket, mint az, kinek egyéni műtetelek nem sikerülnek, és ki ekként csak egyeseket sujt.

A' szerkesztő azonban 'népszerűség utáni szomjában' — mellynek napi divat szerint mindent alárendel, minthogy sok magyarral azon áltatásban van, mit a' *hivatásról* szóló vezércikkében minden kétségen túl bebizonyít, vagy inkább 'elárul': hogy népszerűség nélkül nem használhatni; holott igen sokat lehet használni 'népszerűség nélkül', valóban igen sokat, csak akarjon az ember, de "fényleni, éljeneket aratni nem", és csak e' körül forog a' kis különbség — a' szerkesztő, mondom, népszerűség utáni szomjában azonban meg nem elégszik azon sympathiával, mellyet, a' háttérbe állított hóhérral és a' fejenkénti 4 pengő forint dajkabérrel már ugy is annyira biztosított magának a' népnél; de még tovább megy, és mikép elmulhatlanul megnyerje a' szavazatok' többségét — minthogy alkalmasint mindenütt, de Magyarországbán bizonyosan a' restek, a' munkakerülők 'sat. vannak többségben — andalgó, 's a' nyomort és inséget házankénti meglátogatásában, a' szerencsétlen gazdákat állítja *pro coronide* mint szívteleneket a' pelengérre, 's pedig egyedül azon felette mély országtudományi okbul, mert ingyen nem engedik át házaikat mind azon szerencsétleneknek, kiket Pest' ifjúsági varázsereje olly aggasztó számban vonz magához, hogy tőlük már már alig van szabaddulás. — Ő azonban nem akart rosszat, bizonyosan nem; nemes czélja csak az vala: "mennyre lehet, leszállítani a'

szegényeken vett házi bért, és egyáltalában megnyitni a' vagyonosabbaknak szívét és erszényét ügyefogyott felebarátaik iránt; vagy tán bizonyos egyes gazdát, kihez nincs szerencsénk, de ki tán előtte ismeretes, 's ki — elhiszszük nagyon — megérdemli a' büntetést, és ha kezébe jut a' lap, tán javítani is fogja magát, egy kissé megkorbácsolni.

A' czél tehát szent, és vajmi szép világba helyzi a' szerkesztőnek jó szívét, kár hogy a' házgazdákra, kivált a' külvárosiakra, kik általán véve szinte nem felette pénzes emberek, de nem ritkán nagy családokat házuk béréből mint egyedüli jövedelmükből tengetik bajosan, alkalmasint nem a' várt hatást szülte ezen 'festmény'; de a' helyett jóformán nevelte a' népnek, minden kész vagyonra úgy is napról napra növekedő étvágját, és így jót tágitott azon irigy szemüvegen, mellyen keresztül a' szegényebb mindig szívtelen harpaxot lát a' birtokosban, 's ennek több vagyonát, több tehetségét soha nem keresi nagyobb értelmességében és nagyobb szorgalmában — mire őt figyelmeztetni tán nem volna éppen rossz. — Milly sajnós következményeket szül egy fejledező országra, ha illyféle anti-oeconomia-politikaielvek csepegtetnek az irgalom' szent szavánál fogva a' népbe, azt tán minden megmutatás nélkül elhiszi mindenki, ki csak egy puszta meggondolásra akar magának elegendő időt és elegendő fáradságot venni, mi tán nem olly igen nagy áldozat volna; valamint tán azt is elhiszi, mikép a' községre nézve csak egy kissé hosszabb időleforgás alatt jobb volna, ha a' helyett, hogy a' tehetséges gazdák mint szívtelenek állítanak pelengérre, ők inkább példa gyanánt volnának kimutatva; mert hiszen ők sem lopták vagyonaikat, de felette kevés kivétellel, rendszerint kinos verítékkal szerzették azt. 'S pedig hogy illyest a' szerkesztő ne tudna, és készakarva kiáltana a' munkásságra, a' szorgalomra anathemát, 's szántsándékkal gyujtana a' munkatlanságnak, a' henyélésnek gyertyát, az terebélyes olvasottságánál 's különös elméleti tehetségénél fogva teljességgel lehetetlen; mikép az egész 'viszáson rakott készítmény', a' 'minden tervnélküli sakkvonás' nem is egyéb, mint egyedül

és egyenesen az érzelmek' tömkelegében keringelő felfogás' magzatjainak azon egyike, mellynek Arthur Young, Adam Smith, vagy illyféle hideg számolónak tisztes képében 'az értelem' semmit nem dörgött fülébe, 's melly illyféle jótékony dörgés' hija miatt édes atyjának tollából *bona fide* és azon édes illusioi közt folyt ki, hogy a' Pesti Hírlap' 18-dik cikkének következtetésében ezentúl kevésb, tán senki nem fogja szenvedni az elevenen temettetés' borzadalmit, 's valami jobb egészségi politia' behozatalát is megkedvelendi a' község; és mi legfőbb, adakozóbbak fognak a' birtokosok lenni, és a' hatóságok is ezentúl jobban megfogják magokat becsülni — mert hiszen mindenik kikapta a' magáét; miszerint bizonyosan nem sokára lelencz- és kórház is épülend mindenütt, vagy ha nem is tüstént, legalább illyesnek meg van vetve elvégre valami jobb alapja (!) és mindünnen valósul azon édes érzet, hogy roppant léptekkel halad Hunnia! És mind ezt a' jó szív tisztán látja, 's a' gyönyörű képnek annyira örvend, 's gondolván: felette hasznosan 's ekkép felette dicséretesen (!) járt el tisztében, magával annyira megelégszik, hogy alig bírja magát, és egyre olvadozván, legott kész tüstént megajándékozni a' hazát ismét valami új és szintolly szaporán készült köz szerencsei 's köz dicsőségi phantasmagoriával, mellynek édeni léte — mert mit nem képzelhetni — olly ellentállhatlan varázsszal ragadja magával a' honnak számtalan 'szíveseit', mikép aztán ki nem számolhatni, milly progressioban nő, milly tébolydókba bonyolít az illyféle köz bajjá vált, köz nyavalyává nevelt 'szívborjázás', mi sok magyarnál, kik közül sok néha és némieken igen jó tapintattal bír, de éppen nem jó philologos, se nem jó psychologos, 'észbörjázás' alatt ismeretes, de vajmi hibásan; mert a' magára hagyott jó ész' termékei mindig, a' magára hagyott jó szívnek termékei ellenben csak kivételként és felette rövid időre jók; mikép aztán ki nem számolhatni, mondom, milly progressioban nő és milly tébolydókba bonyolít az illy egyszer köz nyavalyává nevelt, és kölcsönös 's végkép kótyavetyekénti felingerlés által lázzá fajult 'szívborjázás', ha nem létezik a' közvéle-

ményben olly értelmi súly, melly úgy szólván minden szegletbül, a' Pesti lap' 18-dik vezércikkét illetőleg, illy módon hangoztatná szavát: "Utopia emberek közt nincs, és nem irgalom, de munka a' közgazdaság' talpköve; és azért az, ki egyes esetek miatt egész hatóságokat törekedik gyanúsakká tenni, 's kivált olly időben, hol a' hatóságok nem rosszabbulnak, hanem javulnak, 's ki egyes fősvények miatt minden birtokost ügyeszkik gyűlölet' színében festeni, és kivált olly időben, hol a' birtokosok nemcsak szabadabb pályákat nyitnak keresetre a' birtoktalanok' számára, mint önmaguknak volt, sőt némileg a' kész vagyont készek velük osztani; az, ki így cselekszik, bármilly becsületes ember, bármilly nagy talentum volna is egyébiránt, 's bármilly szépeket, nagyokat 's bizonyosakat ígérne is a' sokaságnak, az nem jó tanácsadó, az nem vezet jó útra."

Mibül az foly, hogy ott, hol illy szilárd alappal bir a' közvélemény, ott mindent elmondhat bár a' legnagyobb auctoritas is kártétlen, mint például Britanniában; hol ellenben éppen nem létezik közvélemény, vagy az, melly létezik, hyperbolán, hypothesisen és fallaciákon alapul, mint Magyarországbán, ott megint sokat teljességgel el nem mondhatni 'kártétel nélkül', 's kivált ollyasok nem mondhatnak el sokat 'kártétel', sőt mindent veszélybe hozás nélkül, kikre mint oraculumra tekint az itélni nem tudó, és az inkább szívének engedő mint eszét fárasztani szerető sokaság.

'S im a' kulcs, a' Pesti Hírlap' állásunkhoz szabott becsének méltánylására.

De nézzük a' Pesti lapnak valami más számát. 'S lássuk, melyik? A' 12-ik lap. A' vezérczikk "*Halál és nyomor*". — Jól van. Ebből is úgy ki fog tűnni, mint akármelyikből, a' nép' szenvedésével sympathizáló, vagy inkább a' nép' szenvedelmivel coquettizáló thema, valamint Maestro Rossininek sem jár egy darabja is bizonyos *crescendo* és *impetuoso* nélkül.

Az egész czikk' alapja, melyből mint valóban felette jó ízűből már bátorkodánk itt ott egy kissé csipkedni, szinte 'koholmány', vagy ha ezen kitétel nem tetszik, azt sem bánjuk 'egy ártatlan kis tévedés', mely egyedül Pest városa' egy igen érdemes polgárának szavaiból vevé eredetét, kinél a' Pesti Hirlap' szerkesztője, mint mondja — 's mit hiszünk, és miért áldja meg az eget' ura — melegebb emberbarátot nem ismer; ki azonban, mit szinte hiszünk — mert mint látszik '*homo primae informationis*', 's egyébiránt mint látszik, nem felette nagy syllabizáló talentummal csörtet elő — *et c'est ainsi que l'on gouverne et que l'on régénère les peuples*'¹¹⁾ — tán minden egyébre alkalmasb, mint éppen hírek' átbocsátására, vagy 'nemzeti vezérczikkek' sugására.

Ezen körülmény azonban elkerüli a' Pesti Hirlap' szerkesztőjének figyelmét, és hogy ne? mert hiszen az őt meglátogató emberbarátnak szíve olly jó, mikép híre sem lehet rossz; minélfogva olly rögtönzéssel fogja is fel a' magusi hatással járó vezérczikk' alapját, mely mögött messze marad hátra még a' patroclusi hecatombe is, mikép ő is elfelejt, mielőtt vezérczikkezni kezdene, bizonyos 's csak most érintett operatiót, melyet a' közéletben 'syllabizálással', a' mostani divat szerint pedig 'betűzéssel' szoktunk kitenni — és furcsa, de megcsik az embereken 's pedig még a' legkitünőbb egyéneken is, hogy szívandalgó állapotban, midőn a' szenvedelmek' pápaszemein néznek keresztül, nem tudnak, bizony nem tudnak

jól olvasni, de még csak tisztán syllabizálni sem mindig 'sat. — 's így lön, hogy rögtön, 's mielőtt többet lehetett vala tenni a' 'szegény halottak' vagy mit is mondok: a' 'szegény hatóságok' büntetésének egy kis enyhítésére, mint a' nagy betűkkel kitűzött vezérczikkhez egy, kis betűkkel irt kis visszavonást vagy kisimítást ragasztani; mielőtt mondom az éretlen gyermeknek életben tartása végett többet és sikeresebbet lehetett volna tenni, bizony prés alá jutott az utcán talált szegény 280 halott. És éljen a' sajtószabadság, 's kivált az, melly — tán csak egy kis kísérletül — némileg maga szárnyára hagyva, nem találja saját tapintatunkban azon határt, mellyen túl még 'ne'. Oh irgalmas Isten! és az, ki ha nem is keselyűszemű, de csak egy kissé bír hideg megfontolással tengerszövevényű körülményeinkről itélni, és kinek hona csak egy kissé drága, az fel ne jajduljon? — Csak néhány éve, hogy kibontakoztunk a' holt latán' sorvasztó karjai közül, mikor tán Törökországban is — ha csálni 's örökké csálni nem akarjuk magunkat — több valódi nyilvánosság vala, mint nálunk; mert hiszen azon 'veres fonál', melly a' Pesti szerkesztő szerint nemzeti lobogóinkon villogott mindig keresztül, évrázaink' inkább azon időszakát illeti — ha ismét nem akarjuk magunkat csálni — mikor hazáért és szabadságért karddal küzdve, rendes elmesurlódás nem vala 's nem leheté még napi renden, és ekkép azon nyilvánosság, melly akkor inkább tettek mint vélemények fölött létezett, természetére nézve egészen különbözik azon nyilvánosságtul, melly a' sajtószabadságnak, ezen legszebb istenadománynak szülöttje; csak néhány éve mondom, hogy szinte több nyilvánosság vala Törökországban, mint nálunk, 's íme, miután e' tekintetben eddigelé úgy szólván, egy messzely vala egy adagi engedményünk, előttünk a' száz akós hordó, hála az ég, tehát kevesb korlát! és úgy járunk, mint szüretkor a' szőlős gazda, kinek messzelyenként nem szabják elébe az éltető nedvet, hanem ki kénye kedve szerint merlíthet az ég-adta forrásbul 'sat, csak hogy ő ismét kialuszsa magát; azon szem azonban, melly sokáig, felette sokáig volt igen nagy sötétben, habár ezerszer keselyű-,

sőt százezerszer sas-szem volna is, megvakul, ha rögtön nagy világosságba állítják; melly, tudja Isten a' lehető legnagyobb jó — én is ennek tartom, 's tán a' mennyország sem egyéb — csakhogy lépcsőnként szokhatik hozzá 's emelkedhetik oda a' gyarló ember.

'S valljon ki merit ezen kűtfőből, mellyet mindig sajátunknak hittünk, mellyért küzdünk, és mellynek megmentéseért soha nem mulattuk el a' rajtunk elkövetett sérelmek' fájdalmas harangját keserű panaszszal meghuzni, ha azt állíták a' felsőbbek "még nem nekünk való, mert azzal magunk' károsítása nélkül nem volnánk képesek élni", 's melly most — tán csak egy kis kísértettől vagy inkább kísérletül — ha nem is tökéletesen, de sokkal nagyobb mértékben 's kiterjedésben van saját tapintatunkra és saját discretionkra hagyva, mint nemzeti életünk' akármelly korszakában — ugyan ki az, ki olly 'lelkessedéssel' merit e' kűtfőből, mikép egyedül 'köz-megmámorosítás' és ebből folyó 'anarchia' — melly alkalommal aztán könnyebben 'el lehetne végezni' egyet és mást — vagy az ismétli 'adagkénti egy messzely engedményre tétel' azon kirekesztő előlátmány, melly a' lehetőségek' egybeállításibul kisül? ugyan ki azon ügyes, azon felette szerencsés dispensarius, ki nemzetünket ezen olly annyira kéjteli dilemmába helyzi, hogy örömtől betű szerint bőréből szeretne pattanni az ember, valljon ki ezen jó lélek? Alkalmasint valami tavasz-életkori, tapasztalás nélküli jámbor andalgó, kit "nem edzettek még meg a' viszontagságok, ki fölött napfény és vihar el nem vonult még haszonnal", és ki ekkép azon édes hiszemben él: vajmi jótékonyan rug egyet az 'elvnek', az 'ügynek' 's a' 'nemzetnek' előmozdításán, ha mennyire bírja, megnyitja az eddigelé mindig olly szilárd kézben tartott csapot; mikép némi 'lelkes' segédeinek hozzájárultával meg is nyitja a' csapot úgy — és kár, hogy még mindig van idegen kéz a' csapon, mert ám, ha ollyas éppen nem volna rajta, még akkor látnók, mily 'tágkeblűleg' nyitná meg azt — úgy megnyitja, mondom, a' csapot, hogy alig több, mint egy évnegyed' lefolyta alatt több szemkáprázási, több szemfényvesztési 'világosság' buzog

az ezelőtt csak kevéssel tökéletes sötétségben élt és tartott magyarra, valóban sokkal több, mintsem hogy azt nemzeti testünk haszonnal magába szívni, táplálatilag megemésztetni, és egészségileg elkülönöznö, de csak egy fél század alatt is bírná.

És erre mit válaszolhatunk? Oh fájdalom! Oh mindenek felett kínos érzés! Nem azt: hogy ezt valami súly és hitel nélküli túlbuzgó cselekszi, ki nemzeti felébredésünk' titkaiba nem hatott, nem hathatott, kinek világi tapasztalása nincs, 's illyes nem lehet, és kinek szavát mint felette gyengét ekkép hatástalan' elvinné a' játszi szellő, 's hatástalan' eltörlené a' nap. Nem, ezt nem válaszolhatjuk, és mint 'Macbeth'-ben az Úr imádságához nem ragaszthatjuk az 'Ament'; mert hiszen azon érett férfiú miveli mind ezt, kiből a' magyar legszentebb jogainak megsértését vélte szemlélni, és kiért ekként felette sok hasznosnak elmellőzésével 's felette sok szép drága idő feláldozásával, olly lelkesedéssel vívott meg a' legtöbb hatáság és számos egyes, milly gyönyörű lelkesedéssel ha mindenkoron megvív, 's mind belülről, mind kívülről *pro aris et focis* is a' magyar: jót állok, nincs hatalom, melly csorbát ütne nemzeti 's alkotmányos szüzeségén. — Oh Egek! a' nemzeti nagy kedvencz mivel illyest, kít olly korlátlan bizodalommal ruház fel nemzetünk' tavaszi osztálya, kinek minden részeket egyeztető, minden hazai erőket összpontosító vezérletéhez olly édesörömet állna a' tenni, a' cselekedni olly annyira buzgó férfiú, kinek roppant tehetségén és nem kisebb népszerűségén olly édes 's olly dús reményekkel csügg az aggastyánnak, az elgyengültnek szeme, hogy majd ő fogná felfogni a' fonálnak végét ott, hol az kezeikből kiesék, és ő fogná tetteg a' dicsőség és boldogság' azon magasságára vezetni a' magyart, milly magasság csak kecsgettető álmaiknak vala néha néha sejtett keserű-édes rajza. Igen azon férfiú cselekszi mind ezt, kinek felemelésére és különös nimbusba állítására olly ritka esetileg fognak kezét a' valóság — mert ki merne kételkedni roppant elmebeli tehetségén — és a' képzelet — mert hiszen tán azt sem merné tagadni senki, hogy nem egy állítja őt olly magasra — és kik így cselekszenek, tán nem legjobb

vagy legalább nem 'leghasznosb' barátjai — hol halandó, kivált egy kissé hosszabb ideig éppen nem, vagy csak felette 'keservesen' tarthatja fen magát. Igen ő mivel illyest, kittül annyit várt a' haza és méltán, és azt hiszem 'megérdemletten' is; mert ha valakitül, valóban ő tőle telik ki még --- a' legnehezebb is; és mi a' megérdemlettet illeti, azt hiszem, ő legalább is annyival adósa, ha többel nem, az őt olly szilárdul védte honnak, mint a' haza neki.

Búba merül a' lélek 's egészen elcsügged, ha illy ritka kapacitást a' hazának e' tekintetben úgy is felette szerény tőkébül olly kevés haszonnal, sőt annyi kárral látja kiadatni uzsorára, ez valóban fájdalmas; 's tán csak az — legalább engem csak az — nyugtathat meg némileg, hogy van még idő kilépni a' szivandalgások és szivsugadások' azon örvényébül, mellyben ki kering, sem vezérnek, sem országembernek nem való, és éppen oly kevéssé organumnak, melly közvéleményt alapítson és azt kiképezze. Pedig ez lett volna a' Pesti Hirlap' szerkesztőjének hivatása, ezt vártuk, valóban ezt, és nem kevesebet; mert ha lapja egy közönséges pletyka- és koholmány-lapra süllyed, hol csaknem olly sűrű a' visszavonás és a' *mea culpa*, mint az állítás és a' *tua culpa*; mellyet minden irkafirkász, minden elméncz, minden 'nem legjobb akaró' — pedig hány van illyen — ki nem bujhatólag megczáfolhat, és hitelét napról napra soványabbra örölvén a' közönséges gúnymosolynak szinpadára állithat, hol az utolsó jelenet mindig a' divatbul esés, és elfelejtés vagy megsemmisülés, ha illyes történnék, ez ránk 'haladókra' nézve valóban a' lehető legkeserűbb körülmény volna; minthogy hitelünket minden módon nevelni azon szempont, mellynél magasb ránk nézve most nincs, most, midőn Europa kezd ránk tekinteni, és tőlünk felette sokat, 's ekkép nem csak emberit, de férfiút is vár, nem csak Europa, 's nem csak a' külföld, de nemzetünknek azon jó hiszemű becsületes része is bizodalmasan vár, melly nemzeties jövődönknek egyedüli alapja. És pedig okvetlen illyessé fog süllyedni a' Pesti lap, ha, mig idő van — de felette sok már nincs — ki nem lép, hirlapját tekintve, az

érzelmi andalgások és szívsugálások' azon örvényéből a' szerkesztő, mellyben most kering, és mellynek csábító, szédítő és végkép elsüllyesztő tántorításából elvégre ki nem bir menekni még a' legszerencsésb alkotású, és a' legdúsabban felkészített fő is. Igen, ez leszen, ha az érintett önmagát 's másokat csábító, és tévutakra vezérlő körből, míg ideje van, ki nem lép a' Pesti lap' szerkesztője, lapjának elmulhatlan sorsa. — Ezt jövendőlni merem — és emlékezzék meg szavaimra — jóllehet egy cseppet sem tartom jóslónak magamat, de azért, valamint más emberek is tudják, kik szinte nem jóslók, úgy tudom én is előre megmondani, hogy például tönköléből mindig tönköl, csermakkból mindig cserfa lesz, vagy csak illyes lehet, és szinte ezen tapasztalási kulcs szerint azt is tudom, hogy az érzelmeknek az értelem által fékben nem tartott ömledézései, ha gátot sehol nem találnak — és illyest magukban soha nem találhatnak, mivel magukban nincs határ — kicsapongásokra, és régkép őrzöngésre fajulva, okvetlen mindig zavart és veszélyt szülnek, mellynek szintolly okvetlen végeredménye a' többé alig vagy éppen ki nem pótolható kár, és az ezzel szorosan egybefüggő keserű megbánás, vagy tökéletes kétségbeesés. 'S mert ez eddigelé mindig és kivétel nélkül mindenütt így történt, most, midőn hála az ég, a' sajtószabadság' isteni áldásának következtében napról napra inkább jó divatba az ész' uralkodása, a' Pesti Hirlapot is okvetlen elérendi, bármilly fényes és ragyogo legyen is pályájának kezdete, bármilly sokat mozditson, és milly nagy következményeket huzzon is maga után, a' megbánásnak, sőt a' közátoknak marczona büntetése egykor: 's tán előbb, mint sok gondolná, ha a' szerkesztő, míg ideje van, a' szívandalgási körből egészen ki, és a' csallhatatlan számú értelemnek körébe egészen be nem lép. Vegye tekintetbe szavaimat, vagy legalább emlékezzék meg azokrul egykor. — 'S most meglátjuk: a' Pesti Hirlap' szerkesztője nagyobb ember-e, mint nagy ügyész; valósággal magasabban áll-e, mint hazánkban egykor olly nagy fényben állott 's itt ott még most is elege fénylő hősei a' rabulának; 's végkép hazánk' javát, a' magyarnak

felemelkedését szomjazza-e inkább, mint saját nimbusának 'teljék mibe telik' fentartását, és van-e előtte magasb szempont, mintsem hogy eddigi modorját, eddigi taktikáját védje.

'S most, mielőtt a' Pesti lap' 12-ik számának további syllabizálására mennék át, azt kérdem: köz dolgaink' latán pertractatioja' korszakában, melly úgy szólván szinte csak tegnapelőtti, volt-e sok nyilvánosság honunk' köz egén? Mire a' felelet nem lehet egyéb, mint az, hogy világunk valóban nem volt sokkal több, mint mikor éjjel a' hold és néhány csillag monopolizálja azt, és minden, mint politia nélküli kis városban, világítás nélkül az álom' legvastagabb mákonyát éldeli, 's tán csak itt ott pislog egy kis mécs, mellynél ritka hazafi eseng Isten' oltára előtt a' honért, vagy mellynél még ritkább bölcs viraszt; mi után megint azt vagyok bátor kérdezni: ugyan üdvre vezet-e a' *saltus in natura*? és nemzeti kifejlődés a' természet' nem azon legszövevényesb, legkényesb működésinek egyike-e, melly olly ritkán éri el befejezését, miszerint alig látunk valódi férfiúságra felvirult nemzetet; és kérdem tovább: olly sötétséghez képest, mellyben a' latánság' zsibbasztó bilincsei századokig tartanak, és a' szegény magyarnak sorsa nem igen volt különb és hiresebb, mint hires Kaspar Hauseré — 's köszönet azoknak, kik illy kegyesen tartanak, hogy orrunkra ne bukjunk, 's kik tán azért, mert a' Pesti Hirlappal nem tartok, most azt hiszik: megtértem és velük tartok; mint nem különben üdvözlét és halhatlan név azon német-magyar versfirkálóknak is, kik, mert mint mondják, már férfiak lettek, sinlik azon sötétséget, mellyben valánk, 's mellynek alapján tán könnyebb lenne saját személyileg emelkedniök — illy sötétséghez képest mondom, melly szemeinket századok' leforgása alatt minden nagyobb világtul tökéletesen elszoktatá, nem lehető legnagyobb *'saltus'* volna-e a' minden korlát nélküli sajtószabadság? Mikbül azon következményt huzom — 's Istenért, vegyük véggép a' dolgokat, nem mint azoknak 'lenni kellené', hanem mint 'azok vannak' — hogy nálunk Valaminek még kell korlátozni e' világítót, mert hozzá még nem szokva bizony elszédülünk 's egybekeveredünk,

és ezen 'valaminek' — oh magyar! ne verd mindig tenmagad a' tört kebledbe — ezen 'valaminek', mondom, 'magunknak' kell lenni; mert máskép az idegen kéz' beavatkozását mi magunk teszszük szükségessé, ha vak szenvedelemtől, vagy tudja Isten milly szenvedelemtől hajtva, nem kívánjuk egyenesen azt, hogy minden főtől talpig felforduljon. 'S mire nézve midőn az angol mozgonyárral az egy kissé tágabb és szorosabb csavarokrul 106-ik lapon felhozott 'velem történtet' ez alkalommal emlékezetbe visszahozni bátorkodnám, és a' sajtószabadságrul keblemben hordottak' részletesb kitérását máskorra hagynám, addig is az itt következő előleges kis okoskodással végzem be a' Pesti lap' 12-dik számátul eltérésemet. 'S ugyanis:

A' sajtószabadság olly világ, mellynél bár a' leggyulasztóbb anyagok közt is lehető legnagyobb bátorságban problémákat fejt a' bölcs, és mellynél eddigelé még csak nem is sejdített fokozatban közelitend az emberiség a' tökélyesedés' czéljához, mellyben azonban felette könnyen megperzseli magát a' világossághoz nem szokott, de azt hasonlólag lehető legnagyobb jönak tartó, és azért abba olly buzgón 's olly lelkesedéssel siető 'légy'. Mihez azon őszinte kis ohajtást ragasztom: 'oh magyar, hogy erős, nagy és dicső légy, soha 's kivált most ne légy magadat megperzselő légy!' 'S hozzáragasztom engedelemmel még azt: valamint egyén, úgy nemzet is megszerezheti magának a' természet' minden kincseit, és ekkép a sajtószabadság gyönyörű áldását is, de egyedül bölcsesség által; minek hijával viszont a' levegőtől kezdve, miután legártatlanabb, a' nagy természet minden adományaig, minden méreggő, sőt minden átokká válhatik; és a' sajtószabadság, ezen, a' szó után lehető legnagyobb áldás, okvetlen olly fegyverré válik is, melly számtalanszor több egészségest gyilkol meg, mintsem mütételezne — operálna — rothadt részeket.

Térjünk azonban a' 12-ik laphoz vissza, hol azon pontnál maradtunk, hogy az egy kissé hirtelen syllabizálás' következtében bizony prés alá került az utczán talált szegény 280 halott.

Már miután *fama crescit eundo*, és félig meddigi igazsággal nem követelhetni, mikép a' szegény sorsu, kinek szá-

mára még nincs iskola, nincs még tanító, jobban syllabizáljon mint a' pesti meleg emberbarát, vagy a' Pesti Hírlap' olly ritka tehetségű szerkesztője maga, és ezen felül lélektanilag véve, a' gyarló ember mindig szeret elbeszéléseihez egy kis hyperbolácskát ragasztani, hogy az, mit embertársának 'jószívuileg' nyújt, egy kissé izletesb legyen: alkalmasint Soroksáron már azt beszéli valaki: 2,800 holt testet találtak 'a pesti utczákon, a' Kunságon keresztül Erdélyig pedig tán már 28,000-re nő a' szám — és ez nem olly lehetetlen, mert hiszen mindig csak egy kis nullácskát ragasztok hozzá — míg végre egy franczhoni igazgató, vagy is inkább 'izgató' lap 280,000-re teszi az utcán halva talált szerencsétlenek' hírét; mi aztán, ha illyes pestis által történt, a' magyar határszéli veszteglő rendőrséget, ha pedig csak úgy minden dögmirigy nélkül történt, és ha nem nagyítva, de csak az originalis textus szerint nyer is hitelt: a' kormányt és a' budapesti hatóságokat, hol nádor, helytartó-tanács, vármegyei s' városi hatás 'sat. helyben, valóban igen szép világba helyezi; és lélektanilag véve — 's kivált, ha úgy szólván minden lapban van illyes vagy legalább illy színű — erősen kénytelen — minthogy úgy is kész mindenik 'tenni' és ekkép tán nem ártana annyi különöst nem írni, és annyi embert el nem kedvetleníteni — erősen kénytelen mondom, nevelni azon egyeztetői és kézfogási kapesot, melly nélkül anarchiába igen, de jobb állapotba bizony át nem megyünk, 's mellyet — hiszem én, de tán nem hiszi sok más — czélul tűzött ki magának a' Pesti Hírlap' szerkesztője.

Illy hiedelmeket, illy híreket nagyítani, felcizfrázni, felpaprikázni, valóban kár, 's kivált 'vezércikk'ek' által; mert a' hatóságok' azon egyéniben, kik becsületesen iparkodnak eljárni recsegő vén machinánk' valamiképeni összetartásában, felette rossz vért okoz illyes; a' közönségben pedig, melly illyféléket elhisz, egyenesen azon gondolat' alapját veti meg: "nem volna-e jobb az egészset felforgatni egy egészen új kezdet' tétele végett; mert ott, hol egy ország' fővárosában a' 19-dik században, egy télen át, minden háboru, dögmirigy

és efféle nagy esemény nélkül azon "*solennellement comique*" vagy inkább azon "*solennellement tragique*" eset adhatja magát elő, és úgy szólván 'napirendileg', hogy 280 holt embertest találtassék a' nyílt utcákon, ott valóban olly ebül, sőt olly kutyául állnak a' dolgok, hogy már nagyobb zavar nem lehet, 's ekkép bizony be se várjuk egy csigamenésű reformationnak annyi unalmas renddel ránk lassanként systematisált, és minden sült galamboeska nélküli bekövetkezését; de üssünk dobra, kótyavetyézési dobra — mint mikor valamit elárulnak, valamit eladnak az emberek — mert hiszen okos ember mai időben nem revoltál, és szüntessük, bár törik bár szakad, a' régi zavart, és segítsük emelni az egészet jobb rendbe; az az: népesítsük helységeinket, mint a' 'Xenien'-nek magyart gázoló' írója javasolja, tüstént svábokkal, 's ne teoriázzunk sokat hiábavalólag, de legyünk jó, szófogadó németek, kivált ha ő kerül parancsnoki székbe; hiszen több rend lesz akkor 's több csendesség hazánkban, bizony több, de tudja az ég, kevesebb valódi 'élet' is. és — bár mennyi poeta pengesse is 'mandolinját' — sokkal kevesb 'valódi poesis is'. És azért honunk' egykori szebb állása kedvéért, hazánk' Reményei se 'túl', de Istenért — mint a' 'gázoló' — csak 'innen' se!

Vagy ha nem hiszi a' közönség a' 12-dik lapban felhozott Valmont-i: 'Cherchez moi la misère'¹²⁾ féle themákat, mi egyébiránt könnyen megtörténik, ha illyesek sokszor találatnak fel, és azt veszik az olvasók észre, hogy az efféle étkek csak festett étkek, vagy csak olly készítmény, de semmi eledel, mint a' millyent az angol halász köt horgára, és bizony szint-ugy vagy még jobban megfogja vele a' pontyot, a' csukát, a' menyhalat, meg a' pisztrángot, mint mi: akkor már sülyed a' Pesti lap, mit csak most érinték — és ez volna legelső stadiuma — a' pletyka- és kohlomány-lapok' sorába, és aztán feljajdul a' szerkesztő, és a' mi legszebb, ő másban mindig mindent, magában soha semmit sem vesz észre; honnét Magyarország átellenében a' 'martírságot' mintha némileg monopolizálni is kívánná, 's panaszló rimángással azt hozza elő, "hogy feljajdult ellene a' szűkkeblűség." "Mindenki — ugy mond —

akarná, hozzunk napfényre hiányokat, de csak azokat ne, melyek az ő becses személyét érdeklik, mert az a' kis kör, mellyben drága őnje mozog, szent, miként a' föld, mellyen Mózes állt; e' kis kör' küszöbén le a' sarukkal, mint a' muzulmán, ha szobába lép; érintsünk bajokat, mik orvoslásért kiáltanak, de — Istenért! — csak azokat ne, melyek e' vagy ama tesztület, e' vagy ama "rend" gyöngéjél megilletik; ehhez ne közöltsen vakmerő ujaival a' nyilvánosság. Illyen a' mi helyzetünk uraim!"

Már ki azon 'mindenki', ki bir olly különös 'gustussal', olly ritka étvágygyal, ki azt akarná, hogy napfényre hozzon a' szerkesztő minden hiányokat és pedig *in superlativo gradu*: azt nem tudom; valamint ahhoz sincs szerencsém és azt sem tudom, ki az, ki csak becses személyét veszi ki a' fő szabálybul, jóllehet illyes a' szerkesztő urra tán éppen olly jól illenék, mint akárki másra; annyi azonban, noha orvos nem vagyok, még is világosnak látszik előttem, hogy hánytató jó lehet, ha kivált az adag nem olly nagy, és im ezen tapintattul függ az egész, ezen bizonyos *plus et minus-on* forog a' dolog, mikép a' testben létező mocskok mellett még a' test' organicus részei is mind kifelé kényszeritessenek, mi nem volna üdvös, jóllehet ez aztán ugyancsak mindent kihozna a' lehető legnagyobb világosságra, de éppen ez okbul — *car les extrêmes se touchent* — csak szaporán a' lehető legnagyobb sötétséget t. i. a' halált is bekövetkeztetné. Felfogom: tán érvágás is jó lehet, ha az álom mély és nehéz, 's nem olyan, mint a' munka után pihenőé; de semmi esetre nem hiszem, mint a' franczia mondja, *au blanc* azaz a' fehérig való lecsapolást jótékonynak, kivált olly testben, melly csak képzeletben 'nagy', de valóságban igen 'piczi' és mellynek sokkal több heterogen nedve, mint homogen vére van 'sat.

"Szabad lesz-e ama 280 halott ügyében néhány szót szólnunk?" Ezen szerény kérdéssel folytatja most a' szerkesztő köholmányra állított előadását; mire, én legalább, de csudálkozva azt válaszolom: 'tessék'; csudálkozva pedig azért, mert legalább az én tudtomra a' szerkesztő eddigelé nem igen

mutatta annak jeleit, mintha igen kért volna szabadságot valaminek végbevitelére, mire magában hivatást érzett; mikép az irtóztató vagy is inkább 'irtóztatos' mesének alapján egy olly képet fest is, mellynél nehéz mesteribbet készíteni a' hatóságok és pénzesek' utálatosb világba állítására 's ekkép gyűlöletesbé tételére a' nép előtt, valóban mintha Ninive városában laknánk és Sardanapal volna a' mostaniak' bálványa. Ki kell neki ennekokaért mondania is: mint azt a' kérdésben levő lap harmadik hasábján olvasni szerencsénk van, *"mikép nem jótékonyosság, hanem lélekismeret' elaltatása azt gondolni: hogy a' tíz garassal, mellyen az asszony-egyesületi tánczvigalomkor egy sorsjegyet váltottunk, az egy forinttal, mellyel az ujéri köszöntetés' alkalmatlanságát nyakunkrul leráztuk: már betöltöttük Isten' törvényét, melly felebarátunkat szeretni parancsolja mint minmagunkat."* Már megint, ki azon 'szűkkeblű' vagy inkább azon 'tág lélekismeretű', ki illyes tíz garas vagy egy forint árut gondol, 's ki és milly egyes után itél a' szerkesztő a' nagy számra illy felette nagy igazságilag 's illy felette mély felfogásilag, mind azt hasonlólag nem tudom — jöllehet nem ritkán tapasztaltam az életben, hogy sok gyakran maga után itél másokrul — mit azonban távul vagyok a' szerkesztőtől állítani akarni, ki — tudom — minden életkellemiről lemondván, valódi cynicus életet élven, és magát 's övéit mindig egészen elfelejtven, mindig kész, mije van, másokkal osztani; de annyit ez alkalommal bátor vagyok állítani — és itt kérek figyelmet — noha egyszer, mint emlékezem, már illyfélét elmondtam, hogy nem azért van nálunk annyi szegény, annyi ügyefogyott, mivel azok, kiknek van, szűkkeblűek, vagy a' hivatalosok 'elsőtől utolsoig' vagy csak 'nagy részint' is alkalmatlanok lennének — t. i. alkalmatlanok, nem némi jó gyerekeket, hanem hivatalukat tekintve — mit igen szeretnek gondolni, 's még néha a' legtágabb keblűek is, főkép ha nincsenek hivatalban, mibe lépéstül és minek beneficiumaitul azonban — rejtett veséikben — nem olly igen idegen mindnyája, milly tapasztalásban minekünk magyaroknak, a' francia szójárás szerint *'ôte toi dela pour que je m'y mette'*

már többször volt elég szemfelnyitó részünk; valóban nem ez, vagy mit is mondok, valóban nem az oka, hogy nálunk annyi a' szegény, és annyi a' hátramaradás: mintha szükségblü volna a' gazdagabb, vagy mintha becsületes és jó lélekismeretü hivatalosoknak tökéletes hijával volnánk; de azért van ez mind úgy, és nem is lehet máskép, mert olly sokáig aluttunk, és mióta felébredünk, nem volt, nem lehetett idő, mindent, de még csak a' legsürgetőbbet is elvégeztünk; mihezképest nem 'rosz akarat' ezen mint számtalan egyéb bajainknak oka; de egyenesen az, hogy 'tehetségünk' elégtelen, sőt elmondhatni, hogy alig van ország a' világon, melly annyi bőkezűségnek mutatná jeleit, mint magyar honunk, mert alapítvány tornyosul alapítványra, és alig van nép, melly annyi visszás intézkedéseihez képest és roppant számu más fajták közt öröklek olvadozva, még is olly annyira megőrizte volna 'emberségét', mint vérünk.

Nemes érzelmekben soha nem maradt el a' magyar, de vajmi sokszor hagyá magát éppen érzelmei által elragadtatni; és mikor hibázott, valóban egyedül érzelmeinek felesordulása által hibázott. Miért ébreszti tehát a' Pesti lap' szerkesztője tűzzel vassal benne éppen azt, mi egy kis részében úgy sem alutt egészen soha is, és mi most a' nagyobb részben tökéletesen felébredt? miért akarja tehát őt — mondom — éppen e' tulajdonában, mellyben úgy is felesordul, és mellynek túlpeszgése az emberi életben olly szükséges 'óvakodáson' rendszerint csorbát üt, még inkább felforrasztani? és ugyan miért idézi csak, és miért nem követi az általa felhozott Bülaunak felette jeles szavait: *"In einer übel geleiteten Wohlthätigkeit besteht der edelste aber nicht der unschädlichste Fehler der Zeit"*; mi nem annyit tesz, mintha ezen legnemesb hiba nem volna nagyon kártékony hiba, hanem annyit tesz, hogy ezen hiba a' mai időknek nem legkisebb hibája, mit Bülau, ha ismerné körülményeinket, és tudná: az egymásra tornyosult alapítványok, jó építómesterek' hija miatt, milly alacsony kis tornyocskára olvadoztak; és ha tudná, hogy most ismét szünet nélkül 'adatok erre, adatok arra, adatok min-

denüvé', és éppen olly 'mélyen kigondolt' tervek szerint szólítatunk fel, és ha nem győzzük — 's valóban minden 'előre látható romra' nem is szívesen adakozunk — akkor mint szívtelen zsugori harpaxok mutattatunk bé a' népnek, melly, mint a' mai napon megjelent 32-dik számú Hírlap' vezérczikk' negyedik hasábján olvassuk — melly 32-dik lap előttünk úgy tűnik elő, mintha valami mód' ezen munkánkrul részletesebben értesítve volna már a' szerkesztő, és ekkép az ellen dolgoznék, míg kibocsátva nincs, és e' szerint sajátunk; egyébiránt meglehet, hogy ez csak véletlen, *et que nos beaux esprits se rencontrent* — mint harpaxok mutattatunk be a' népnek, melly nép, mint a' Pesti Hírlap' érintett helyén olvassuk, "azért maradt el annyira mindekkorig, mert megszokta volt önmagáru saját erejével nem gondoskodni; megszokta, mindent, a' mit kap, mások' kegyelmétül várni, és nem jutott el meleg érzetére a' gondolatnak: hogy a' ki magán segíteni igyekszik, azt Isten segíti meg 'sat." Ha mind ezt tudná Bülaú, 's más részről ismerné Hunnia' keverék népét, mellynek rest indolentiáját olly graphice festi a' most idézett, de tudom a' néptől egészen más értelemben vett sorokban a' szerkesztő: akkor tudom Magyarországrul azt mondaná: "Wer unter so losen Gehorsambanden, so weniger Ehrfurcht für alles Höhere, und so grossem Hang zum Müssigang, wie dermalen in Ungarn so allgemein wird, die Höheren in Masse ohne alle Discretion herabwürdiget, und die Armuth der niederen Klassen der Nachlässigkeit oder dem Geitz der Beamten oder der Reichen vorwirft: der liebt entweder sein Vaterland nicht, oder weiss wirklich nicht, was er in seinem Wahne beginnt." — És hát ha még tudná Bülaú: mennyire vagyunk készek minden engedményre, és ekkép milly nagyon visszásan esik, 's e' szerint milly nagyon feltartóztatólág, sőt visszalökőleg hat, és okvetlen kell hatnia minden efféle túlhajtásnak nemzeti, már olly szépen fejledezett kiképzésünkre; ugyan mit mondana még akkor, kivált ha értésére jutna egy uttal még az is, hogy az emberi vagy inkább az 'asszonyi' irgalmat felpiszkáló Pesti lapban ő is fénylik, mint auctoritas, jöllehet mint bitorló; mivel hiszen ő

egészen ellenkezőt tanít, és itt úgy látszik — mert hogy jó éppen az ő mondása a' "baromias gyönyörmámor, a' potencirozott római saturnaliák közé", valóban nem igen érthető — mintha tán megint a' syllabizálásnál történt volna egy kis rögtönzés 'sat.

Hogy pedig a' népnek némi 's tán nem felette kis számú egyénei nem azon értelemben veendik a' most érintett sorokat, mintha nekik azt mondanák: 'Ti jó, de felette rest gyermekek vagytok, és lássátok, bajotoknak ez legfőbb oka; ám dolgozatok többet, és bajotok kevesedni fog' 'sat.; hogy nem ezen értelemben fogják tán venni sokan a' szerkesztőnek, egyéb-iránt igen hiszem, legjobb szándékból folyó leczkét: azt abból gyanítom — és tán psychologice véve nem egészen hibásan mert — a' *szelid tortúra* (7-ik szám) *Nyilvánosság* (8-ik szám) *Bot, vessző, korbács* (26-ik szám) 'sat. vezércikkek által már olly jó hangulatúvá, olly fogékonnyá tétetett a' nép; a' *Birtoktalansági* 9-dik számú, az *Aprócska kényurak*-hoz szóló 28-ik számú vezércikkek által pedig — és ha a' most érintett cikkek helyett másoknak kihuzását parancsolja a' nyájas olvasó, minthogy nem szükség a' nagy válogatás, mert mindenikben elég 'előre készítő' anyag van, azt sem bánom — vagy ha megelégszik ezekkel is, ám az utolsósor idézett két vezércikk által pedig annyira feleszmélttetetik a' nép, hogy neki sem *planum tabulare*, sem *gratia*, de tán még szabad birtok *ex gratia* sem kell, de egyedül 'elidegeníthetlen jogainak visszaadása, emberi méltóságába(!) visszahelyeztetése'; miszerint félre 'szokással', 'praescriptioval' 'sat. az az, félre minden akadálylyal, minden akadályoztatással, és ekkép minden renddel 'sat. mert 'mi uraim, nem koldulunk, de csak igazságot keresünk, csak igazságot, hallják az urak, csak igazságot 'sat.' mikép, csak szóljon tovább, valami roszul syllabizáló — és ez meg-esik néha az emberen — falusi doctrinaire, kivált ollyas, ki még szívében hordja azon méltatlanságot, melyet a' nagyok követtek el a' szegény ártatlan pörökön Zemplényben, mit a' *Pesti Hírlap*' szerkesztője olly jószívuileg és egyeztetőileg, és olly országhemeri keselyű-éles tekintetileg 14-ik számú lap-

jában olly szépen előhord: — és imi kész a' leggyönyörűbb, a' Pesti Hírlapban szórul szóra előforduló dictio. 'S ugyanis: "Pajtások, tudjátok-e miért maradtunk mindekkorig annyira el? Azért, mert megszoktuk volt önmagunkról saját erőnkkel nem gondoskodni; mert megszoktuk, mindent, mit kaptunk, mások' kegyelmétül várni; és mert nem jutottunk még el a' gondolatnak azon meleg érzetére, hogy a' ki magán segíteni igyekszik, azt Isten segíti meg; és azért ne várjunk kegyelmet másoktól, 's milly kegyelmet várhatnánk is azoktól, kik minket kényük kedvük szerint az 'ütleghvirtuózok' által számlálatlanul veretnek, bakba huzatnak, gúsba köttetnek (Pesti Hírl. 7-dik szám) 's pedig nem ám 'kivételként' — mi mindenütt megesik a' világon, hiszen a' 'tolvaj-szarka' operában is szinte felakasztják a' szarka helyett a' szegény leányzót — de nálunk rendszerint és általánosan, mit a' Pesti Hírlap' szerkesztője ugyan nem mond, de mit mi így 'syllabizálunk' — kik minket 'hegedűbe' vonatnak, mit ha nem tennének, és kivált nyolczat, kilenczet közölünk kísérne egy pandur, alkalmasint keselyű-hosszúra nőtt körmeinkkel — jó körmös gyermekek levén — mindennek neki szöknénk, nemcsak szemeknek, de mindennek, 'mi fényes', és kik minden nyilvánosság nélkül kinfaggatnak (Pesti Hírl. 8-ik szám) 's kik minket Mittermayer' "*Menschenwürde und Prügel*"-je daczára nem négy fal közt, de nyilvánosan botoztatnak, vesszőztetnek, korbácsoltatnak, holott még az austriai büntető törvénykönyvben is világosan benne van, hogy ilyesnek a' fogház' falai közt kell történnie (Pesti Hírl. 26-dik szám). mi ellen egyébiránt alkalmasint protestálnak a' nyilvánosságnak — *sine qua non* — felszenteltjei; — milly kegyelmeket várhatnánk illy szűkkeblűektől, és ezért ne is kérjünk, ne is várjunk kegyelmet senkitől is; de kössünk frigyot a' császárral, mint cholera' ideje alatt, és ne kiméljük a' kaputost' 'sat. 'sat. — mig a' drámának vége, és mind a' két részre nézve olly felette hasznos vége: megint a' sok hiába ontott embervér, 's megint a' sok bot, bitó, meg a' két, három vagy négy oszlopu léglak 'sat.

Halad azonban az idő, vastagszik a' könyv, és kinek eddigelé nem tudtam felnyitni szemét, annak én legalább nem bírom felnyitni soha is, vagy legalább ez egyszer nem, és azért lépünk berekesztésül — de ezért nem ígérjük, mikép itt ott, ha éppen kedvünk csoszszanna, más czikkekből is ne csipkednénk — egyenesen az e' pillanatban utolsó 32-ik, és az ezzel szorosb kapcsolatban levő 14-dik számú vezérczikkek' mezejére, minthogy ezekben még inkább kitűnik azon általános 'delendos és delendas'-féle thema, melly a' Pesti Hirlap' szerkesztőjének iratiból — ha körmöt hanggal lehetne összehasonlítani — 'ex ungve leonem'-ként kihangzik. És használjuk ez alkalmat egyszermind a' néhány nappal ezelőtt annyira *a tempo*, mintha 'meghagyás' után készült volna G. T. betűk alatt a' *Pesther Tagblatt*-ban megjelent 'Xenien' egy kis taglalására is, melly elmeszülemény mint igazi istenáldás valóban soha nem jöhetett volna illőbb időben szőnyegre, ha nem is az egész álladalomra, legalább rám nézve; minthogy felette sokat könnyítend annak megmutatásán, mikép ha nálunk a' 'túl' sem jó, az 'innen' még rosszabb. 'Contraria juxta se posita' 'sat.'

A' 32-dik számú lap' vezérczikkében, miután az agitatio, discussio és cselekvés' stadiumait fejtegeti a' szerkesztő, és nem tudom, millyféle és honnan jövő, de malaszteli ihletés után — oh bár érkezett volna ez akárhonnan is, de csak előbb — ezt mondja: "minden fő kérdésekben az első stadiumon — az agitationak stadiumán — már alkalmasint egészen túl vagyunk"; az alkalmasintot azért valék bátor kitünőbb betűkkel szabad sajtó alá bocsátni, mert im ez azon kapocs, minthogy az ihletés alkalmasint az 'alkalmasint' helyett 'egészen'-t sugalt, azon kapocs, mellyen, hála az égnek, tán valahára megtörténik a' bekanyarulás, és végkép a' felpaprikázott, felborsozott mezőről a' hidegvirű discussio' mezejére jutunk —

miután mondom, a' szerkesztő valódi oraculumként vagy illyesnek sugta után szól, és abban látszik megállapodni, "hogy most a' második stadiumnak, t. i. a' discussio' stadiumának vagyunk derekán, a' harmadik stadiumon pedig nem mindenre nézve vagyunk még, de sokra nézve még is már ott vagyunk", miben — t. i. hogy az agitationak stadiumán már tul vagyunk — tökéletesen kezét fogok vele; végre miután eddigelé jobbadán 'érzelmi táplálékkal', jobbadán csak 'szívcesmegékkal' tartatánk jól, a' 32-dik számú lap' 3-dik hasábján, ezen felette örvendetes, és legalább előttem felette 'váratlan' sorokat olvassuk: *"Az értelem' világa olyan mint a' nap, azt nem lehet olajlámpaként egy fordítással most lobogtatni, majd lefojtani vagy éppen el is oltani tetszésünk szerint."*

És Isten mentsen, hogy az értelem' napját, de csak egy kis szikrácskájában is csorbitni kívánnók, távol ettől; mert emberileg, sőt angyalilag is szólva, soha nem lehet az értelem elég nagy. A' kár csak az, hogy miután mesterileg festi a' szerkesztő a' mostani magyar közönség' némi árnyéklatit, és azok mellett, *"die der Dinge harren, die da kommen sollen"* — 's pedig sok illy 'kiváncsi' van, tudom — tán csekély személyem is feltűnt emlékezetében, mikor azokat festé, *"kik az agitatio korában magokat szabadelmű javítóknak vallották, 's a' száraz (!) discussio' korában visszavonulnak 'sat.'"*, meg mikor azokat ábrázolgatja, *"kik öt hat specialitást tűztek ki célul magoknak 'sat.'"*; csak az kár, mondom, hogy azon imént idézett sententiát, mikép t. i. *"az értelem' világát nem olthatni el, mint olajlámpát"* 'sat. éppen nem azon értelemben vette a' szerkesztő, melly értelemnek annyira örülök én, azaz: annyira örülnék, ha t. i. a' szerkesztő végkép az 'érzelmek' üstökös csillaga helyett az 'értelem' végre mindennek parancsoló napját tüntetné fel magyar egünkön. De ő körülbelül olly értelemben adja sententiáját, mintha a' velem egy nézetűekhez, vagy — mondjuk ki tartózkodás és minden tétova nélkül — mintha egyenesen hozzám így szólna — és azt tán senki szerénytelenségnek nem tartja, ha a' Pesti Hírlap' szerkesztőjéhez fordulva, illy fenhéjázónak látszó módon, és jobbára

engemet illetőleg, magyarázgatom mondását, mit valóban nem is tennék, ha ő a' Nemzet előtt, vagy mit is mondok: Pest vármegye' 1840 November 19-iki közgyűlésén a' 'legnagyobb magyarrá' engem fel nem emel, mi azonban, jöllehet illy emelés felette magas, korántsem szédített el, sőt rendkívüli érzetével: becsületes szándékomon kívül milly felette 'piczike' vagyok — mintha egyenesen így szólna hozzám: Te riasztottad fel a' nemzetet (!) halálos álmából; Te gyújtád meg a' haladás' fáklyáját; miért akarsz tehát megállni (?) 's miért ellenzed Te azokat irigy szűkkeblűséggel, kik — és most a' 14-ik vezércikk' 2-ik hasábjára megyek át — "bizodalommal feléd fordulva, első léptedben felkarolnak" — és magátul értetődik: 'hordanak', a' hová akarnak', *and that's the point* minthogy legalább mechanikában, a' felkaroló visz és nem a' felkarolt 'sat. — "ha volna — és az tán Te volnál — ki tulságos önhittségben a' világkereket (!!!) — tán csak nem a' Pesti Hirlap' szerkesztője által forgatott kereket — megakasztani, vagy a' józan (???) haladásnak, mellyet kormánybölcsesség vezet (???) kor szüksége (?) parancsol, nemzeti lelkesedés (!!!) intéz, utját állani akarná; ha volna illyen — — de hiszen mi erősen hiszszük, hogy nincs. Ha van e' nemzetnek rendeltetése — van pedig — ezt minden esetre jó tudni — az bizonyára teljesülni fog velök és általok (?) — miért általok, hiszen ötödik kerékre sehol nincs szükség — ha nekik tetszik; nélkülök, sőt ellenök, ha kell." 'S most menjünk megint a' a' 32-ik lap, általános értelmére, t. i. azon értelemre át, mellyben a' szerkesztő a' fenérintett, többé el nem oltható nap körüli mondását nyújtja, 's ugyanis "Ne törekedjél ennek okáért — azaz én ne törekedjem — azon világot, mellyet gyújtál, mérsékelni vagy irányozni akarni, illyes körül hiába ne pazaroljad erődet; mert az olyan, mint a' nap, mellyet nem lehet olajlámpaként egy fordítással most lobogtatni, majd lefojtani vagy éppen el is oltani tetszésünk szerint 'sat; fejetekre nőtt a' gondolat és a' kor, mellynek kegyelem nem kell (!!) minthogy az csak jogot és igazságot követel (!!!) és azért — 's most ugorjunk megint a' 14-dik vezércikk' 2-ik hasábjára

sorainak értelmére egy kissé vissza — menjen az egész, mig megy — t. i. tökéletes 'lepergésig' — veletek, általatok, ha nektek tetszik; vagy nélkületek, sőt ellenetek is, ha kell" — ha t. i. nektek nem kell. — A' mi más szavakkal körülbelül ez: "Mi szívesen azon ámitásban akarunk Titeket hagyni, hogy vezetőink vagytok — mindaddig t. i. mig arrafelé nyomultok, a' merre mi akarjuk — és ekkép ha az ország' hasznára és a' nemzet' dicsőségére ezen valóban férfiúhoz illő gyönyörű szerepet, melyet Nektek szántunk, 's mely igen nagyon emlékezetbe hozza az egykori boldogemlékezett Dózsa-féle diadali járadalomnak kezdetét, el akarjátok fogadni: ám akkor "veletek és általatok"; ha ellenben elég következetlenek vagytok, a' megkezdett munkát bevégezni nem akarni, vagy máskép mondva: azon katlant, mely azelőtt jéghideg vala, és melyet Ti tüzeltetek fel, kettépattanásig mindegyre nem tűzelní: akkor 'nélkületek', sőt 'ellenetek' is!"

És im előttünk prototypusa azon 'túl'-nak, mely szerint — t. i. soknak nézeteként — a' meggyújtott világot mérsékelni, irányzani nem lehet; mert az ollyas, mint a' kézből hajított kő, esik, hová esik. éri azt, kit ér, gyújt, mit gyújt; és ekkép ki azt meggyújtá, vagy legalább annak meggyújtásához járult, annak az általános lobba menést is el kell tűrnie, sőt még, mint valami felette üdvösségest, melyből aztán új diszben tűnend fel a' hazai test — mert "*Il faut saigner de temps à autre le genre humain*"¹³⁾ még elmozdítani is szent kötelesség, és ki azt nem teszi, vagy 'szűkkeblű' vagy 'hypocrita'. Így hangzik a' 'túl'-párt' okoskodása; és mi nem egyéb, mint bizonyos magyar enthusiasták' lobogói felírása, kik azt hiszik, vagy ha nem hiszik is, másokkal hitetik el, vagy legalább 'elhitetni akarják': hogy az, ki feltétlen velük nem tart, 's feltétlen minden hőbortukban nem osztozik, bármilly érett férfiú, 's bármilly jeleit adta legyen is hazafiságának 's hajthatlan jellemének, már testestül lelkestül eladá magát a' kormánynak, sőt egyenesen a' rossz léleknek; éppen bizony, mintha e' közt, és 'jamborságuk' vagy inkább 'eretlenségük' közt 'férfiúnak' nem volna egyéb választása.

Ez az egyik *extrême*, melly legelsőben is charybdisbe vezeti a' magyar nemzeti gályát, és csak aztán közvetve a' scyllának ormára, midőn a' másik *extrême*, ennél tán practicusabb, 's maga hasznát jobban értő, minden keringés nélkül egyenesen tart a' scyllának, melly 'innen'-nek, vagy hogy világosabb legyek, melly inneni *extrême*-nek prototypusát viszont legszebb világában leljük G. T. Xenien-jében; és azért, hogy lássa a' szegény magyar, miként sokan őt vagy boldogságának kifejtésében túl-hajtani, vagy azon elemtől, mellyben egyedül lehet boldog — nemzeti és alkotmányos felvirágzásátul t. i. — mindig visszatartani, sőt rántani törekednek: ám fordítsuk figyelmünket G. T.-nek olly alkalmas időben nyújtott positiv verseire.

Verseken, jóllehet nem éppen mondhatni: göthei tisztaságukban, de verseken adja elő mondókáját a' szerző. És ezt jó számolásilag, valóban jó tapintatilag cselekszi; mert ha annyi 'prosát' és olly kevés 'poesist', mint a' mennyit Xenien-jében nyújt, prosában nyújtana, aligha a' nagyobb szám, legalább nálunk — a' prosának legvastagabb hőseit kivéve — igen is nagyon prosaicusnak nem találná; nálunk, *hol a' törzsök csak azt termi nektek, mi a' földnek, a' fa nemének és az éghajlatnak megfelel, de ezt bőségben termi és díszben* (Xenien Nro 10.) de így elősegíti a' prosát a' fellengző költészet. Nem becsmérlem én azonban a' bizonyos jó czélbul nyújtott 'prosát' t. i. a' 'csupa anyagit', távol ettől; sőt egy cseppet sem vonakodom itt egyenesen kijelenteni, hogy mostani állásunkhoz, vagy jobban mondva 'mostani szökéseinkhez' képest több igazat, több lettdolgot, több tanulságosat egy lapra összesaráglyázva alig olvashatni, mint a' mennyit G. T. 46 dystichonjaiban felhord; csakhogy valamint a' Pesti lapban, melly szinte dús a' legtalpra-esettebbekben, a' 'túl', a' 'veres fonál' tűnik mindenütt elő: ugy itt viszont — a' Xenien-t értem — mindenünnen az 'innen', és a' 'municipalis autonomia helyett mindennünnen a' 'municipium nélküli autoeratia, bizonyos 'fekete-sárga fonál' bujik ki.

"Kérdezzed — ugymond Xenien Nro 7. — a' legjobb hazafiakat, t. i. a' legjobb, a' legbuzgóbb kiabálókat — nem tudjuk

tisztán, kiket ért nyájas G. T.; de azt mondják, hogy bizonyos Pest-városi követ felette jó hazafi, felette éles hanggal is bír, és nem mindenki által engedi könnyen 'befogatni száját' — *mikép népesítik meg a' falut, mellyet újra megalapítanak — errichten — és megvallják a' honi nyelve' minden tiszteletének daczára, németeket választanak, munkás, békeszerető a' nép.*"¹⁴⁾

És im, mint magát napsugárzó krokodil, melly azt véli, senki nem veszi észre, előttünk az illy practicusok' politikai hitvallása és rejtett szívvágya, a' mindenünnen kibujó fekete-sárga fonál, melly a' vesék' legelrejtettebb redőiben — 's vannak vannak, kik előtt némi emberek' veséi egészen tárva állnak — körülbelül illyféle themát rejt: "Nemzetiség! szép szó, larifari; majd bizony, az okos ember mai időben pusztá képzelet után fog vadászni, most midőn az az ember, kinek van t. i. kinek pénze van — és az az okos, ki a' hivatalos, és ki parancsoló székből ül; bár vinné is azért a' - - - - - mind ezen felette alkalmatlan magyar entusiastákat — de hiszen minden magyar: entusiastá — kik minden bajainknak okai, 's bár volna Magyarország' lakosa "csupa munkás, békeszerető és szót fogadó nép."

Professorilag elő is hozza azért G. T. — Xenien Nro 6 — hogy "*nem takarékpénztárok, lóversenyek, casinok* — és itt szegény fejemet sujtja, mi, megvallom, nem kevéssé fáj, mert hiszen egykor, midőn tévedőleg azt gondolta — miben több másokkal közös, mit azonban különös jó tapintatánál fogva csak szaporán észrevett, és még jókor 'fordult' — én volnék azon nap, melly planeta létére fényt sugározhatna, felem gravitált, és ha emlékezetem egészen meg nem csal, nagy Winkelrieddel hasonlítván egybe, mint ezt a' keblében felfogott szuronyok tették halhatatlanná, úgy ő engem versei által emelt felhőkbe,¹⁵⁾ mellyekben azonban hála az ég, magamat tekintve, nem szédültem, meg őt tekintve de éppen nem vakultam el; nem azért fáj pedig sujtott fejem, mintha verseit sinleném, vagy mert ő most rá nézve bizonyosan czélszerűebb nap felé gravitál; de az fáj szívemnek annyira, hogy olly kevéssé feleltem meg várakozásának, olly nagyon maradtam költészeti

hősén innen, kihez felemelt, és még inkább fáj az, és ez tudja Isten, minden tréfán kívül valóban nagyon fáj — mert illyes honunk' rothadási symptomáihoz tartozik — hogy ő is azon némi magyarországiaknak egyike, kik teli a' legnemesb vágyakkal, csak hogy tán egy kissé tulköltészetileg indulván meg az élet' pályáján, sz. Pál apostolilag rögtön, 's tudja Isten mikép, a' positivitasnak olly annyira lépnek mezejére, mikép őket tán 'verscsinálásaikon kívül' minden költészet elhagyja; holott azon férfiú, kit én tartok férfiúnak, prosai nélkül sem, de ugyan költészeti eledel nélkül sem létezhetik — *nem takarékpénztárok, löversenyek, casinok, hírlapok* — ugymond — *javítják az ország' állását, nem illyesek teszik a' népet megelégedetté. Tegyétek őt munkássá: és gazdaggá és szerencsésé teszték őt; saját tűzhelyeik' megalapítói legjobban alapítják meg a' közbirodalmat.*"¹⁶⁾

És ezen Nro 6. felette sok practicus nézetet foglal magában; mert valóban, ki a' népet munkássá teszi, az rajta sokkal több jót követ el, mint az, ki még a' kész sültet rakná is asztalára, miután munka az emberi megelégedésnek egyik legfőbb alapja; csak hogy valamint nem támad tyuk minden szegény ember' fazekában rögtön, milly jószívüleg kíváncsion is illyest dicsőteljes emlékezetű Henry IV, ha ezen gyönyörű 's felette jóízű kíváncsion mellé nem ragaszt még valami egyebet is Henry IV: úgy, mint legalább én tapasztaltam eddigéle, egy pusztá parancs után, bármilly nagy energiával parancsoljon is illyest bár a' legnagyobb városi tanácsnok is, sem igen lesz, legalább jó kedvűleg, tartósan, 's úgy szólván saját ösztöne után — pedig tán ez volna a' szegnek feje — igen munkás a' nép, ha még valami egyéb nem ragasztatik a' parancshoz, mi a' népben azon szellemi színte sz. Páli, de az érintettnél sokkal dicsőbb, habár rögtön tán nem is olly hasznos fordulatot megtegye, hogy egy rest, tunya állati testből, kiképzett lelkes ember legyen, melly fordulat azonban, ha az eddigi világtapasztalás nem hazudik, éppen olly kevéssé megyen bizonyos előkészítmények nélkül végbe, a millyenek például: szabad, biztos birtok, ezt megelőző jó

törvény, ezt megelőző elmesurlódás, ezt megelőző egybepon-
tosítás, ezt megelőző kedvessé tétele a' hazának és bizonyos
helyeknek 'sat. mint búza sem igen terem bár a' legjobb föld-
ben is, ha ez előlegesen fel nem szántatik, meg nem boro-
náltatik, gyomtul — és annál több gyómot táplál a' föld, minél
jobb, mit Magyarországon untig tapasztalunk — ki nem tisztí-
tatik 'sat. mikép még József császár' energiája sem szül
előkészítmények nélkül sikert, és annál kevesebbé aránylag
olly piczinyek' pezderkedései, mint a' millyenek mi vagyunk,
habár még városi tanácsnokok és egyszersmind poeták is
vagyunk, ha egy kissé el nem készítgetjük előlegesen azon
tért, mellyen a' közjóért nemcsak parancsolással, de haszon-
hajtással is munkálódni kívánunk, melly térnek elkészítése
egyébíránt természetesen egészen más országgazdasági elvek
szerint történhetik, mint ha valaki csak önmagácskának töre-
kednék megvetni ágyacskáját, mint ha a' nemzet' feldicsőíté-
séhez járulása helyett, valaki csak saját személyét felemelőleg
töprenkednék felmászni az uborkafácskára. Hogy azonban
casinok, lóversenyek, de még azon hiába való takarékpénz-
tárok is ollyas előzményekhez tartoznának, minthogy nem fel-
sőbb parancsok' kifolyásai, mellyek a' népet parancs és fenyték
nélkül munkássá 's ekkép gazdaggá, és ekkép — mint G. T.
mondja — szerencsésé is tennék: azt nem vagyunk elég
arczátlanok erősíteni akarni — távul ettől; jóllehet sok enthu-
siasták azon édes áztatásban élnek, mintha a' casinok és ló-
versenyek csak hoztak volna egy egy garast a' nép közé, 's
mintha a' takarékpénztárok igen nagyon segítnék a' munkás
takarékoság' szellemét a' népben elő, melly entusiasmust
szegény fejem is tökéletesen osztja, és még akkor is szintolly
tökéletesen és őszintén osztaná, habár a' pangás' központjából
venné is eredetét a' takarékpénztárok' életbe hozása; mint-
hogy azt olvasom a' Xenien Nro 8. 3-ik versében — én, ki
igen fogékony vagyok a' szentírás szerint akárkitől is elfo-
gadni a' jó tanácsot, habár a' tanácsadó maga nem cselekszik
is szerinte — hogy: *"távul legyen az erőszak, és mindennek
előtt a' lélekisméreten gyakorlott kinos erőszak,"*¹²⁾ és ekkép

természetszerint a' politika-vallás körüli lélekismereten gyakorlott erőszak is, mely tan felette gyönyörű, kivált ha gyakoroltatik, és ha — miként G. T. Xenien Nro 10. 2-ik verse' végén felette graphice, valóban szinte nyulat fekvéséből ugratóként mondja — *nem hordoztatik fényesen egyedül a'* — magát olly sokszor nemcsak gyanússá, de néha felette nevetségessé is tevő — *szájban.*"¹⁸⁾

Jóllehet azonban a' most érintett és egyéb kis vállalatinkat mi — hazánk' egykori dicsőségét tekintve, mely köz dicsőség után mi sovárgunk — korántsem tartók valami nagy előzményeknek: azért megvalljuk, még is azon édes illusioban valánk, mintha azok a' nagy egészhez és ennek kifejtéséhez, egy egy kis téglácskaként tán még is járulhatnának, sőt — én legalább, és mi tagadás benne — dologtalan unalmimban — Xenien Nro 12. 3-ik vers¹⁹⁾ — még olly hiú és olly balgatag is valék, 's mi több, az önmegelégedés' bizonyos kéjérzésével még ekkép is elmélkedni: 'Bár tenne nemzeti méhkasunkban mindenki ereje szerint csak annyit, bár vinne kiki tiszta lelküleg, ha többet nem, csak úgy mint gyenge vállam, egy egy kis mákszem a' haza' felerősítésére; tán aztán, ha nem rögtön is, de egykor bizonyosan, más fényben ragyogna, oh vajmi más szerepet játszana Európa' szinpadán a' keleti raj! mint ha egyedül nemzeti költészet nélküli versekben illusztráltatnék és irányoztatnék léte.'

Meg van azonban valamint az álomnak, úgy a' felébredésnek is ideje, 's mennyivel édesb az, annál kínosb ez; 's így lőn, hogy bár kínosan, de tökéletesen felnyitá szemeinket G. T. Xenien-je által, és most midőn látjuk, milly kevés haszonhajtással éltük le napjainkat, elvégre már most azt is felfoghatjuk — mi, megvalljuk, ekkoráig bennünk nem kevés botrányt szült — miért nem járult G. T. pesti polgár, pesti tanácsnok, és a' jó (!) utbul kikalandozókat olly orthodox sentenciákkal sujtó létére: soha de egy mákszemmel is sem takarékpénztárak, casinók, versenyek, gőzhajók, sem az álló híd, gőzmalom, pesti kikötő, 's illyesekhez soha is; sőt ezek, ha véletlenül népszerűtlenek valának, vagy oda szurtak

szemet, ő benne nevének tökéletes értelmét miért lelék olly állhatatosan? Csak azon okbul, mivel ő mindezeket egyedül nyavalgo képzelet' szüleményinek, magyar hőbortoknak, egyedül hiú viszketegeknek tartá, mikép inkább magasb 's tisztább sphaerákban gyakorlá is talentumait, hol nagy uzsorával költé azokat; mert számtalan versei, parancsai és közhasznu intézkedései mellett, mellyekkel gazdagítá a' hont, a' halhatatlanság' azon repkényét is füzé érdemteltjes polgár-halántéki körül — miért már áldja őt a' jelenkor, melly előtt ismeretes ez, és miért őt még inkább áldani fogja a' jövő kor, miről gondom nekem lesz, mert tisztelet annak, kit tisztelet illet — — — — — hogy több közvetlen munkát szerzett ugyan a' népnek G. T. mint akárki más; de kétlem, hogy az által gazdagabbá és szerencsésebbé is tette volna azt, vagy általán véve javította legyen az ország fővárosának és így az országnak létét; midőn minden esetre százszor nagyobbra nevelte a' városi port, mint azok, kiket Xenien-je Nro 11. 3-dik és 4-ik versében ²⁰⁾ gunyol; miszerint tán megbocsátható, ha a' szegény nemes, kit legalább azoknak, kik éppen azzá kívánnának lenni, tán míg még nem azok, jó volna egy kissé kimélni; mert máskép a' Xenien Nro 9. 4-ik verseként "Igen is gyanús a' Ti hatalmas kiabálgatóstok" ²¹⁾ ha mondom, a szegény irigylett, gyűlölt nemes illyféle kellemek' megvásárlása végett nem szeret igen mélyen nyulni zsebébe, hogy — — — — 's tán csak azon városiak' kincseit nevelje, kik szinte semmire sem adóznak — és itt felhivom G. T-t, ugyan adózott-e már valamire élteben egy garast is? — de vajmi szívesen beszédik a' 'do ut des' themáján magokra nézve az a-dó-t, t. i. némelylek, és kik bókolásban nagy mesterek, vajmi áhítatos képpel tudnak hajlongani, habár az emberismerő észreveszi is, mennyire kaczag belsejük, sőt illyes néha néha indiscret negédjükben belőlük még a' kevesebbé mély belátásuak' számára is teljes világban kifakad, míg t. i. 'Semmik'; rögtön C betüből a' pompás D betű imposant formáját öltik azonban, ha már 'valamik', magukra, 's volna csak annyi hatalmuk, mint van ambíciói szomjuk, és nem egy, kivált hit és politikai vallásban tőlük

különböző, ha volna velük dolga, majd csuszhatna 's mászhatna a' porban kis fejedelmi székük előtt. 'S a' nem ritka, de ha ritka volna is, azért mindig felette sajnós tapasztalás valóban azt mutatja, hogy minden hihetőség' ellenére többször igen mint nem, éppen azok lesznek a' legnagyobb lármázók és önkénykedők, éppen azokbul válnak a' legcsinosb kis despoták, ha egyszer rájuk kerül a' sor, kiket illyes, mikor még soronküntiek, leginkább botránkoztat; mihezképest 'míg helyen kívüliek' a' legnagyobb szelidség' szerepét is játszák állhatatosan, ha t. i. magokrul néha el nem felejtkeznek; vagy ha igen: magokat mindig elég szaporán össze is bírják szedni ismét.

Igen következetes e' nézeteknél fogva tehát, miszerint G. T. ki nemcsak hiszi — Xenien Nro 6. 4-ik vers — hogy a' saját tűzhelyének megalapítója leginkább megalapítója a' közbirodalmat, de ebben felette dicséretes példaként elől is jár — miért nem is mulaszthatám el ez alkalommal kötelességem szerint, mint választott pesti polgár, közbevetőleg nagy érdemeit egy kissé kitüntetni — valóban igen következetes mondom, mikép G. T. csekély fejemet még erősebben sujtólag — Xenien Nro 12 — im ezeket hozza elő:

Vakmerőn előidézi a' mélyből a' lelkeket a' merész bűvész, de fékezni azokat rendszerint nem bír erővel: így opponál gyakran 'Némi' csupa dologtalan unalombul — az ember azt gondolná: 'unalombul' inkább verseket csinál az ember — és aztán igen bámul a' szapora sikeren. "VILÁG" vala a' jelszó; ez azonban egyedül a' napnak hirdetője; ne neheztelj tehát, ha most éget és megperzsel.²²⁾ - - - -

'S most legyen szabad egy félreugrást tennem. De ezzel saját személyemnek tartozom. — Sokan azt vetik szememre, mintha mind szavaim- mind irataimmal igen is sokat forgo-lódnám saját drágalátos személyem körül, mi nem volna szerény, 's nem volna jól nevelthez vagy legalább illy követeléssel járóhoz egy cseppet is illő. És igaz: illyes rendszerint nagy hiúságra mutat, azon fatalis nyavalyára, mellyben mi magyarok igen nagyon szenvedünk, és ekkép bizonyosan szenvedek én

is; minthogy habár nem választásilag is, de magyar vagyok, 's mivel az vagyok, belőlem legalább, jót állok, soha más nem is lesz. Én is alkalmasint sinlek tehát ezen csunya nyavalyában, jóllehet igen óvakodom tőle, mellynek befolyásánál fogva egy kissé túl szoktuk becsülni magunkat mi magyarföldiek, és így meglehet, hogy valamint a' Pesti Hirlap' szerkesztője azon áltatásban van — mit sehol sem tüntet elő olly kézzel foghatólag, mint mikor hirlapja 31-ik számában olly irgalmatlanul sujtja Egressyt és még azon édes hiszemben, hogy igen szerény t. i. ő maga a' sujtó — sujtja pedig Egressyt azért, mivel "ez a' szinpadi martyr úr vele, éppen vele szemközt mer illy hangon szólni" — lásd nyájas olvasó ezen valóban felette nevezetes elucubratiot, és éljen a' száraz szenvedelem nélküli discussio, mellynek stadiuma a' Pesti Hirlap' szerkesztője által olly bölcsen és olly utánzásra méltólag ki lön tűzve; éljen a' szerénység, melly mint tapasztaljuk, mindig minden hiúság-keverék nélküli is; és éljen mindenek felett azon fellengős reformatori szellem, melly felmagasztalt buzgóságában, vagy is prosában mondva, vak hevében még az intelligentia' sajátát is megtámadja; azon sajátot, melly legszentebb, minthogy ahhoz fáradság és munka után többé kevesebb a' legszegényebb legény is juthat, 's melly legszebb tulajdont, az értelmi kiképzettséget a' Pesti lap' szerkesztője a' haza' nevében — oh szegény haza, mi minden nem történik nevedben. 's mennyi megy rovásodra — 19-dik lapjában a' szerencsétlen magyar színészekben támadja meg — mit, mint hallom, de éppen nem csudálkozom rajta, utána rivalg több más hirlap is — 's igazi Döbrögi szellemben mint rablókat állítja pelengérre, 's valljon miért? mert olly drágára tartják, noha mások által el nem zárt — igaz — de alkalmasint önként sokszor elzárt négy falak és sok studium után kiképzett talentumaikat. 's bizonyos taxáért mint béresek nem akarnak beállani. Vagy a' talentumokat is nivellálni akarja a' szerkesztő? ki, ha szabott árok, tariffák és czéhek ellen ragad tollat, tudom, rögtön megint azok ellen vet papirosra felrázó philippikát, kik a' hazát, illy középkor-gondolta békók

és bilincsek közt tartani merészlik — valamint mondom, hihető, hogy a Pesti Hírlap' szerkesztője azon illusioban van, hogy az ő szenvedései a' hazáért oly nagyok valának, mikép a' haza' nagy színpadán játszott szerepe, úgy szólván fejedelmi szerep volna azon kis szolgálta-csoport szerepekhez képest, melyekbe a' sors Egressyvel számtalan más kis nullításokat helyezett; G. T. pedig tán azt hiszi, annyira fénylik már felmagasztalt fejére a' fejedelmi nap' sugára, mikép a' velejéből pattant 'Minerva' 's ennek versek által kibocsátott szava nagy súly, 's ugyancsak mint a' német mondja, *Ein Wort zu seiner Zeit wäre*: úgy tán én is azon illusioban vagyok, hogy a' Pesti Hírlap' szerkesztője engem forgatott eszében, midőn 32-dik és 14-dik vezérczikkeit írta; holott meglehet, hogy senkire nem gondolt kevesebbé, mint éppen rám, és így tán a' körül is csak önkecsegtető illusioban vagyok, mintha a' vakmerő bűvész, a' dologtalan maga-unt opponens által csekély személyemet, és a' nagy betűkkel kitűzött 'VILÁG' által pennámbul folyt olajmécsecskémet akarta volna Winkelriedileg érinteni G. T.; holott szintén úgy meglehet, hogy neki sem volt esze-ágacskájában is csekélységecském.

Legyen a' dolog egyébiránt akármiként, nem mulaszthatom el, hogy valamint már eddig untig tettem, ezentul is még többször és még hosszasabban csekély személyemmel a' nyájas olvasónak terhére ne legyek, és ugyan is ha nem mondja a' Pesti Hírlap' szerkesztője: 'Te Sz. L. Te indítottad meg a' mozgonyt, és ekkép csak hajtsd tovább is', bizonyosan van sok más jó barát, ki engem illy magasra állítván, illyest mond; 's szintugy van még számtalanabb jóakaró, ki hozzám fordulván, vagy inkább tőlem igen savanyú képpel elfordulván, megint azt mondja, ha G. T. nem mondja: 'Kár volt vakmerően világot gyujtani; most *per se* vissza szeretnők tartani azt, de ahhoz gyengécskéek vagyunk, és ekkép ha most minden zavarban megy, az egyenesen csak a' Te munkád'! — Nem mulaszthatom el ennél fogva, korholva a' fekete-sárga fonalasoktól, miért nem ettem megelégedve és csendesesen mint ők, én is a' bécsi zsemlét; korholva viszont a' veres fonalasoktól,

miért nem ülök az érzelmek' tátosára is, miért nem vezetem a' szittya fajt a' magyarnak már Besse is kereste, de nem találta — pénzemet vitte 's vissza nem adta, de azért nevemet szabad sajtó alá bocsátotta — honába ; — 's illy körülmények közt *libentissime* felfüggesztve egy részről, ha illyes kis műtétel botrány nélkül történhetnék ; édes-örömet, rossz hazafinak, szűkkeblű oligarchának, csak színlett szabadelműnek, hypocrytának nyilatkoztatva, megint más részről, 's ma holnap, ki tudja — mert *l'appetit vient en mangeant* — nagyobb világosság megszokása végett tán még egy kissé valami lámpáskához is felvonva ; — illy körülmények közt mondom, hol úgy szólván — mint a' szegény új magyarral volt az eset, ki bizonyos alkalommal, noha a' legkisebb vala, még is a' fő szerepet ő játszá — saját bőröm körül forog a' kérdés, nem veendi tán senki is rossz néven, és részemről szerénységnak, ha mint úgy szólván két oldalról vádolt *delinquens*, mentségeim közt néha *in persona* vagy legalább *in effigie* fellepek is, hogy megmenekedjem azon jó szív gondolta — de hiszen a' szív nem gondolhat, tehát sugta — dilemmából, mellyben sok annyira igazságos, és még inkább jól nevelt olly igen szívesen szeretne mindig tartani. 'S ugyanis : ha vádlott személyemet nem védem, akkor : "Aha! — ugyanmond felette mély felfogást áruló képpel — rossz a' lélekismerete, báméskodik, megijedt a' mozgalmon, nem mer válaszolni, elismeri tehát bűnét, és nagy bölcsen hallgat, pedig ő mindennek oka"; ha pedig védelmemre kelek, akkor megint e' szavak esnek ki a' jó nevelést követelő, és ekkép nagy udvariassággal ránczba szedett szájból : "Ej be szemtelen hiű ember ezen Sz. I., mindig magyarul szól, mintha bizony sokat nyomna, és ő volna valami nevezetesnek oka!" — 'S kérdem őszintén, nincs-e így, vagy tán másképp van ?

Legyen tehát szabad, szerénység' megsértése nélkül, néha saját kis személyemet a' beszédbe szőni, és annál' inkább, mivel tulajdonkép nincs rólam szó ; mert hiszen én semmit nem indítottam meg, sem semmit nem tartandok fel, sem semminek irányt sem nem adtam, sem nem adok ; de én csak,

tán, mert idősb mint sok más, vagy függetlenebb, vagy mert más nem tette, egyedül alakot adtam a' köz sejtésnek, egyedül szavat a' sokakban levő gondolatnak, és ekkép úgy szolván egyedül csak ezime vagyok a' dolognak, melly ezimet egyébiránt szintén nem én magam adtam magamnak, hanem mellyet mind 'túli' mind 'innen' ragasztott rám egyenlőleg, jóllehet kétféle okbul, 's ugyanis: a' jószívű 'túli' azért, hogy kicsapongásainak — mellyeket, mint állítja, nem mérsékelhetni, vagy tán hibátlanabbul mondva, mérsékelni nem volna mindenkire (!) nézve hasznos — alapjául személyemet mutassa be a' hazának, mit ha elismerni vonakodom, és illy imputatit indignatioval lökök vissza, gyáva következtetlenséggel vádol, és széttépetésemmel — de tán csak nem a' keselyű-körmökre kinyuló ujjakkali széttépetésemmel — fenyeget; a' még jobb szívű 'innen' pedig azért ragasztja rám a' hazai bajak' címét nagylelkűleg, hogy a' szegény magyarnak egykori Kaspar Hauser-féle voltára, mellyben a' szerencsétlent tartani ő kegyeskedett, egy kis fátyolt vonjon, mikép őt ne csak ne érje méltatlan (?) boszú, de ha tán nem volna még késő, még egy utolsó kis kísérletet tehessen, valljon nem lehetne-e eszközteni és végbevinni valami mód', még mindig egy magasb (!) szempontbul felfogott, általános közbirodalmi assimilatiót.

Illy körülmények közt, hol 's mint látjuk, éppen nem valami felmagasztaltatási vágybul, de egészen ellenkezőleg: engem lebilincselni, 's mozgalmink' nyavalygós kinövéseit rám kenni akaró 'jószívűségbul' személyem némileg a' köz ügygyel azonosítva lön; illy körülmények közt tehát, mondom — Istenben bizom — lesz még magyar egünk alatt igazságos ember, ki magát tökéletesen helyzetembe gondolván — 's csak így ítélhetni másrul igazságosan — megbocsátandja, ha *in persona* állok ki mind a' veres, mind a' fekete-sárga zsinórosak ellen a síkra.

'S most alkalmasint fölöttem mind két részről illy hangu ítéletnek hallom hozását: "Aha! tehát a' '*juste milieu*' hőse az úr, mit már rég gyanitgatánk; jó, hogy egy kissé felingerlettük, mikép egészen 's tagadhatlanul kimutatta tollát, 's most legalább mindegyik rész a' felső és alsó is tudja, hogy nem veheti hasznát!" — Igen, alkalmasint illy sentenciában pontosuland össze a' két legvastagabb színezetű résznek írántami ítélete; 's bár pontosulna nézete és ítélete illy egybehangzólag olly tárgyak körül is össze, mellyek a' hazának nagyobb érdekeit illetik.

Az 1832-ik évi Februar' 13-án — azon időtájban, mikor legelőször ültük a most épülésnek indult budapesti álló hid' névnapját — névnapját; minthogy születésnapja jóval előbbre esik — 's többen az általam meghívott ülnökök, de nem táblabírák, hanem csak hid-ülnökök közül azt gondolván: nagyon érett szegény főm már a' soha meg nem érő Vácra, igen nagyon lekaczagtak, 'mennyit nem akarna a' szarka' 'sat. — 1832-dik Február' 13-kán meglátogattam Pesten bizonyos kereskedőt: okos és gazdag a' frater, de nemzetiség, nemzeti kifejlés, nemzeti dicsőség, mindannyi fel nem oldható és ekkép hasztalan hieroglyphok előtte; 's bár mikép buzogtam is őt a' költészet' magasb köreibe felcsigázni egy kissé, hol nem méretik minden a' 24 órai szükségek, kereskedői *Soll* és *Haben* tabellák, haszonrőfök és gyümölcsöző kamatok czirkalma szerint, de a' halandó nemesb vágyainak is olthatja némileg szomját; azonban hiába, nem érté nyelvemet, 's nem birtam őt — mikép nemzeti felébredésünk' tekintetében az ő részvétét is megnyerjem, és ez vala czélom — de csak egy hüvelknyi magasságu felemelkedésre is számoló asztalátul, mellyhez leszegezettnek látszék. Más nap, 1832-iki Február' 14-kén megint bizonyos táblabíró keresek fel, ki viszont külö-

nős lelkületű, vajmi szép zománczozatu teremtes, csakhogy ezt megint sehogy sem valék képes a' költészeti körbül, de csak egy pillanatra is levonni a' 24 órai életunalmak mezejére, melly mező rideg ugyan, mellyen azonban, akár tetszik, akár nem, keresztül gázolnod elkerülhetlenül kell, ha nem akarsz több lenni, mint ember, melly vágy egyébiránt ide lent mindig ellenkezőleg sikerül, azaz, kevesebb, csak 'fél ember' leszesz; ezt pedig azért keresém fel: venne egy kis részvényt valami anyagi vállalatomban, miszerint egyenlő léptel teste és lelke is nőne a' honnak; de szintén hasztalan. Biz én elszalasztám mind a' kettőt, vagy inkább mind a' kettő — egyik üres kebellet, a' másik üres kézzel — engem szalasztott el. Minden haszon nélkül azonban még sem pergett le előttem e' kis, jóllehet mindennapi, de rendszerint még sem mindig nagy figyelemre méltánylott tapasztalat; mert véletlenül, de biztos kutfőbül értésemre jutott — 's tudja Isten miért; mert hiszen politiát nem tartok, sőt ez tart inkább engem, de nekem az emberek felette sokat meg szoktak sugni — hogy a' felhozott, vagy jobban mondva, a' fel sehogy sem hozható kereskedő sok tisztelettel ugyan, de még is némi szánakozással illyest monda rólam: milly gyönyörű gróf volnék én, 'bár csak egy kissé practicusabb volnék, és ne nyargalódnám annyit a' levegőben'; a' táblabíró viszont szinte sok tisztelettel, de még is némi szánakozással megint ekkép nyilatkozott felőlem: "hiszen igaz, igaz, sokat fárad ezen jó gróf; bár csak ne meritné ki minden tehetségét aránylag olly alárendelt anyagi kifejlések körül; minthogy a' szellem ad nemzetnek életet és erőt; oh, csak ne volna olly pénz után hajhászó banquier!"

'S im — legjobb oldalról tekintve, minden későbbi, rendszerint kölcsönös viszontorlásbul eredett keserűség és indulatosság' keveréke nélkül — az Innenieknek úgy, mint a' Tuliaknak néhány fő vonásokkal ábrázolt rajza. Az egyik azt mondja: "hagyjatok békét az enthusiasmustal", és a' gumpoldskircheni kocsmárosként, mindig illyféle ritornellre kerül vissza: "beszéljünk egyszer okosan, és együnk tehén-

hust"; a' másik viszont: "kiméljete meg illy anyaggal, hadd lakjam inkább jól elvvel és ügygyel"; midőn én a' harmadik, vagy ha tetszik, a' közép hasábon álló megint azt mondom: 'Ide a' tehénhussal — én nem bánom, ha ez bécsi is; minthogy a' bécsi jobb a' pestinél — de ám ide a' jó ügygyel, a' szeplőtelen szabadsági elvvel is; éljen bennünk a' számoló banquier, de azért a' költő se alügyék el; szóval: adjuk meg — a' mint számtalanszor, 's hol csak lehetett, pengetém már — a' testnek úgy mint a' léleknek is, eledelet'; miszerint üljön nem ám számoló asztalához mindig, de néha pegasusra is az érintett kereskedő; a' szép lelkületű táblabíró viszont tanulja elvégre meg — mi egy cseppet sem fog ártani, sőt elkerülhetlenül szükséges — a' *Soll* és *Haben* kettős számolási könyvvitelt, mihez képest soha ne felejtse el, hogy nálunk annyi tekintetben kettőn áll a' vásár, és hogy az, kire nézve a' '*Haben*', kivált a' gyakorlati értelem' súlyát tekintve, szenvedőleg mutatkozik, az okvetlen a' '*Soll*-nak, mi magyarul annyit tesz mint 'kell', szenvedésteli kelepcejébe jut, honnét nincs kibujás. 'S ki ezt nem érti, annak megint bonyolodott helyzetünk' annyi külön tekintetek által feltételezett kérdése olly hieroglyph, milly hieroglyph vala a' felhozott kereskedőre nézve, ha úgy mondhatni: nemzet-költészeti nyelvünk.

Az emberek mindenütt így szakadoznak: prosaiakra és poetákra, egyik nem érti a' másiknak nyelvét, igaz; csak-hogy részint heterogen egybeköttetésünknel, részint saját heterogen létünknel fogva — mert nem egyedül magyar lakja Hunniát — ha valahol, bizonyosan Magyarországon éri el ezen 'elszakadozás', ezen 'egymást nem érthetés' legkönnyebben és leghihetőbben, azon akmét — ha t. i. mind a' két színezet, míg idő van, saját haszna, sőt legsürgetőbb szüksége végett nem nyitja fel szemét, és egymás hajlaminak viszonylag engedve, nem egyesül — melly akmére, ha személyes hajlamok mellett még politikai nézetek is feltüzelik, felszenvedelmezik a' közönséget, hol az egyik rész csak a' sárgafekete, a' másik ellenben a' veres lobogóban, az egyik a' száraz földön, a' másik a' pusztá levegőben véli feltalálhatni

üdvét; melly akmére mondom, ha feltüzelve, felszenvedelmezve lesz a' közönség: elvégre olly nyomorra, az élet' olly kinteli napjaira mérgesül minden társasági lét, és annál bizonyosabban honunknak olly kevert léte, mint a' házasság élet' körülményei is okvetlen pokoliakká válnak, ha a' társak külön eleműek, külön irányuak, 's nincs annyi felfogás, nincs annyi értelem bennük: egymás felé hajlani, vagy legalább egymás' hajlamit kímélni 's kellő tekintetben tartani.

'S most alkalmazzuk a' mondottakat azon kettős, vagy inkább két oldalú gáncsra, melly szegény fejemet mind a' sárga-fekete, mind a' veres zsinórosak' részéről éri, ha t. i. a' dolog' könnyebb fejthetése végett csakugyan gyenge személyemet akarjuk a' magyar nemzeti felébredés' és az újabb mozgalmak' egyik okául kitűzni.

G. T. a' Xenien' írója, és a' vele egy zsinóron levők azzal vádolnak: "miért indítám meg a' hazai erőművet; miért irtam a' Hitelt, a' Világot, Stadiumot 'sat; miért törekedtem szóval és tettel — 's tudja az ég: éjjel és nappal, mennyire csak birta gyarló erőm — mozgásba hozni a' magyart; miért nem hagytam mind ezt a' kormánynak át? most borúra sötétednék az ország 's veszély fenyegetne mindenünnen, mit jobbadán csak nekem lehetne köszönni; mert mind az, mit ma olvasunk, minek ma vagyunk szemtanúi, csak az én munkámbul tükrözdik ki, csak az én mondásimnak viszhangja; minélfogva ha nem egyedül roszul fékezett enthusiasmusnak, nem egyedül valami pillanat-sugta szép álomnak következményei volnának cselekvéseim, de én mind azt, mit tettem, terv, előlegesen kiszámított terv szerint cselekszem: akkor valóban minden jobb gondolkodásnak (!) megérdemléném gyűlöletét, megvetését 'sat." Mire feleletem — mindig föltéve mintha valósággal szegény fejem lett volna illy nagy, vagy legalább egyénhez aránylag még is igen nagy eseményeknek mozdító oka; holott én alig voltam a' nemzet' csak egy töredékének is csak érzelmi tolmácsa is — feleletem ez:

Mind azt, mit tevék, egyedül azért tevém, mert magyar vagyok. Elaljasodásunkat, szégyenteli állásunkat, mellyben

'nemzeti költészet', egyes lelkesek' kinos panaszait kivéve, alig vala már, nem bírta eltűnni, habár olly sokszor az agyagra súlyedő, de néha jóllehet csak villámként, még is a' legfenségesbhez is felemelkedő lelkem! — Törjék, szakadjon bár — gondolám magamban — az egész, még ez is nyereség; mert nemzeti önfertőztetés okozta korcslelnél minden jobb, még a' tüsténti halál is százsorta jobb. Induljon tehát az egész romnak vagy ujjászületésnek. — 'S Ti lelkesek, kik értitek e' nyelvet, kikben a' lélek' fenségét nem nyomá még egészen el a' mindennapi kenyér után fejledező testi anyag! ugyan bűnhődjék-e fejem azért, mivel az Isten' kezéből tisztán született magyar létemre illy érzelmektől hevült keblem? Én azonban, noha hosszú évekig hordtam — mint már fentebb érintém, hol ugy is annyit szólék magamról, hogy alkalmasint gáncsnak teendem ki magamat: de én is felkiálthatok. 's tán több joggal, mint sok más: 'Nem kegyelmet, csak igazságot követelek' — noha azonban hosszú évekig hordtam mondom, a' legkínosb fájdalokat keblemben, kitörni azokat mindaddig még sem engedém, míg nem fénylett előttem, és nem érzem sugta, de értelem mutatta-ki reménysugár, miszerint felébresztése honunknak, ha némi kis kockáztatással járna is, még sem volna olly 'szerencsejáték', mint például a' veres- és feketének ³³⁾ vagy a' pharaonak játéka, hol egyedül a' vak véletlen uralkodik, a' legmélyebb combinatio is csuffá lesz, és hol elvégre csak mindig egy — t. i. a' banquier — nyer. Csak akkor, midőn illy világban tűnt előttem fel nemzetünk' állása, vagy akkorrul szólva inkább 'fekese', 's tisztán állott előttem az is, hogy dynastiáknak soha nem volt valódilag hasznos hive az, ki a' magyarnak elaltatását, a' többiekkel lassankénti összeolvasztását tanácslá: mert 'vedd el szabadságát, gyilkold meg benne a' nemzetiséget, 's azt hiszed: megtöröd, elolvasztád? Igen, selejtesét: de nem a' keleti független rajnak virágát, melly megsemmisülhet ugyan, de korcs soha sem lesz:' — csak akkor, midőn tisztán állott előttem mind ez, 's hogy a' magyarban van még feltámadhatási erő, a' magyar még 'lehet', és ez bennem nem

volt andalgó szívábrándnak csalfa képe, de hidegvérű, sok keserű tapasztaláson megtört velóm' mutatványa: akkor nagy enthusiasmmal ugyan, de sem enthusiasmusbul, sem álomjárásban, hanem mennyire birtam, előlegesen kiszámolt terv szerint, mennyi erőt az Isten csak adott, megindítani törekedém a' honi erőművet — egy cseppet sem tagadom. De egy pillanattal sem tevém ezt előbb, mielőtt ezen tiszta ismerethez nem jutottam volna, valóban nem; mert noha szabadsági bálványozásom, és azon kimondhatlan vágy: nemzetünket felemelkedve látni, sokszor, mert ki nem törhete, csak a legnagyobb kinok közt fért epedő keblemben: azért még sem bírta e' vágy kettétörni soha is azon emberi szent kötelességet, mely szerint valamint felette nagy bűn másokat vezetni akarni ahhoz való hivatás nélkül: szintugy nem kis véték, másokat erővel olly elembe ragadni akarni — például a' prosait a' költészetibe, és a' fellengősöket viszont a' rideg élet' mezeire — melly elem nem az övék, csak a' mienk, és mellyet ha megkedveltetni lehet, egyedül lassanként, 's egyedül győző okok által kedveltethetni meg. — Minden csepp véremben sejtém, lelkem' legbelsőbb rejtékiben érzém azonban, nem, de még a' tiszta csalhatlan számok is azt mutaták, hogy a' fejedelemtől lefelé Hunniának minden lakosa, vagy emberileg szólva — mert ugyan hol nincs kivétel — a' lehető legnagyobb szám fogna nyerni, ha a' kiképzett nemzetek' sorába állna a' magyar; minélfogva nem csak feloldva érzém magamat azon kinos bűvölet alul, melly szerint olly sokáig magamba fojtám nemzeti nagyság után sovárgó szomjamat, sőt azon kötelességérzet támadt bennem legélelkebben fel: tenni, mit csekély erőmhez képest csak tehetek, hogy végre felébredjen a' magyar.

És kérde: mióta mi újabbak lépénk fel, és a' magyar nemzetiség' dolga biztosb lábra tétetett, és az alkotmány többszöri surlódások alá került, szóval: mióta felébredt a' magyar, valljon vesztett-e az egész, — az egész, mondom, és országtudományilag csak erről lehet szó, mert hogy egyesek még a' lehető legüdvösebb 's legcsendesebb átmenetekben is, hol a' közönség a' legnagyobb zavar- és sötétségből a'

legnagyobb rendre és világosságra tér át, legalább ideig
 óráig éppen ne kárositassanak, az kün fekszik a' gyarló ember,
 sőt tán még az Isten' tehetségén is, ki, mint legalább e föl-
 dön látjuk, sokszor megrövidít az egésznek java végett egye-
 seket, mint például járókelőket az utakat elrontó, de, a
 nagyobb számnak üdvös esők által 'sat. — ugyan vesztett-e
 az egész? kisebbedett-e Magyarország' tekintete, 's mi ennél
 sokkal több, 'becsűlya'; sokkal több pedig azért, mert vala-
 mint egyesnél, úgy nemzetnél is sokkal nagyobb tekintet az,
 hogy 'ne legyen baja', ha azt hiszik is: 'van baja', mint ha
 ezt nem hinnék, sőt ellenkezőt hinnének, de 'volna baja'.
 Vagy felleptünk óta tán csorbult a' közbirodalom' hatalma?
 vagy tán a' velünk egy honban lakó más fajtájú nemzetsé-
 gek' természeti jogain üttetett seb? vagy végre: az emberiség'
 közös jogai egyesek' nagyobb bitorlásai alá kerültek-e azóta?
 Én nem hiszem; mert ha nem akarunk azon édes költészeti
 képekben elmerülni — mellyek azonban korántsem azon nem-
 zeti nagyság' költészeti képei, mellyek után én sovárgok —
 miszerint Visegrádnak felette szűk ormain ült a' legnagyobb
 király, Mátyás' budai palotája volt a' leghiresb, kár hogy
 romjának egyetlen egy — kissé tisztesebb — kövére nem
 akadunk, Szent István volt a' legbülesebb országalapító, a'
 magyar alkotta a' legelső boszorkány-elleni törvényt, *extra*
Hungariam non est vita 'sat.; ha nem akarunk ezen édes
 költészeti képekben tökéletesen elmerülni, és némi minden
 vágásból 'kicsapongóval' azt hinni, hogy Magyarország már
 vén, mert ezer évig tudunk valamit róla, és ekkép nem lehet
 belőle már semmi; ha, mondom, mind ezen szép, csakhogy
 rákféle enthusiasmusokat, és felette mély gyakorlati észből
 forrt nézeteket nem osztjuk, és a' külföldet is nem csak köny-
 vek 's mappák után, de tetteleg ismerjük: ám akkor nehéz
 lesz tagadni, hogy csak újabb idők óta, 's főkép mióta a'
 Duna' használata javított félig meddig honunk' zsák-létén,
 kezd egy kissé ismeretesb lenni Hunnia, csak azóta emelke-
 dik némileg belbecse, mióta a' birtoknak biztossága nőtt némi-
 leg, és nem sokára tökéletes megalapulást ígér; 's csak mióta

az 'Enyim' és 'Tied' közti viszony, 's egyáltalában minden kötelék lassanként kivétetik a' patriarchalis nexusnak, noha nagyon szépen hangzó 's regékbe vajmi szépen illő, de mig szenvedelem uralkodik a' gyarló emberen, még is felette bizonytalan köréből, hogy a' törvények', ha nem is tökéletes, de minden esetre biztosb mezejére állíttassanak a' polgári élet' minden viszonyai. 'S valljon nem az újabb idők' szüleménye-e az is, mikép a' kormánynak némi jelesb férfiaiiban mintegy isteni ihletés által feltámadt elvégre azon mély befogási eszme is — bár szaporodnék számuk és növekednék hatalmuk — helyrehozni a' régi hibákat, és Magyarországot, az austriai birodalom' ezen legkifejthetőbb kincsét örökleg parlagon nem hagyni, és ellenkezőleg a' közállomány' legvilágosb érdekeit mindig félreértett régiebbekkel, szakadatlanul nem gázolni a' magyarnak éppen virágán, azon részén, melly önálló, 's mert az, 's ekkép nincs oka valamihez támaszkodni vagy másutól koldulni fényt, egyiránt hű nemzetéhez 's koronás fejedelméhez, mellyet azonban csak sajátása szerint használhatni, vagy sehogy sem; melly isteni ihletés egyébiránt: méltánylani 's megbecsülni tudni a' nemzetnek olvasztatni, szabadságibul magát kivetkeztetni nem engedő részét, ha ezelőtt nem szállta meg a' kormány' embereit, 's most sem szállja tán meg mindnyáját, valóban nem csuda; mert volt hazánknak mindig bizonyos prosai, se nemzetiségre se alkotmányra nem tartó része, melly közvetlen haszonért, anyagi kéjekért, némi kis álfényért, minden nemzeti zománczából magát kivetkeztetni mindig *paratissimus et obsequentissimus* vala, 's most is elég van illyes; mikép ha a' kormány ki nem birta látni a' mindenhez simulók', a' legtökéletesb amalgamizálásra mindig készeknek zavart vegyületéből, hol leginkább magyar gázolta a' magyart, milly dicsó lehetne még a' magyar 'telivér', ha nemzeti kifejtésében 's olly nemes szabadsági vágyában magasb szempontilag segítették elő a' nemzet; ha ezt a' kormány ki nem birta látni, mondom, és ezen életkérdés körül sok főember még ma is ingadoz: ám tudja az ég, 's téged hivlak bizonyságul nemzetünk' nemtője,

az soha nem vala a' mi ugyanazon politikai hitvallásu eldő-
 dink' hibája, sem nem saját hibánk. — És azért, ha egyet
 és mást, mit kifejlésünkre nézve üdvösnek tartánk, a' kor-
 mány' segítsége nélkül kezdénk meg és iparkodánk végbe-
 vinni, azt Isten és igazságos ember előtt nem roszalhatja
 senki; minthogy a' kormánytul azon rossz szag- és hitelnek
 következtében, melyben előtte, habár érdemetlenül, állánk,
 nem lehet sokat várnunk. 'S valljon a' honunkban létező
 szláv, német, görög és oláh nemzetségekre sebet ütünk-e mi
 újabbak az által, hogy miután ők anyanyelvük' dolgában ugy
 is olly annyira biztosítvák, és mi is szeretnénk élni, nem őket,
 de a' latánt megtámadva, a' holt helyett az élő — és egye-
 dül csak Hunniában élő — magyar nyelvnek vívtuk ki a'
 hivatalos állást? A' szláv, kinek nemzetiségi urodalma Péter-
 vártul Ragusáig terjed; a' német, ki Grönlandtul Brassóig
 függ szakadatlan lánczolatban; a' görög, kinek új hazája
 támad; az oláh, kinek szintén van saját elkülönzött bölceje
 és hazája; oh az nem veheti rossz néven, feltéve, ha félig
 meddig igazságos, 's nem akar alattomosan elnyomni, mikor
 a' legkisebb nyomás ellen olly élénken kikel, oh bizony nem
 veheti rossz néven a' szláv, német, görög, oláh: ha a' magyar
 is élni akar, és felébredési 's életmentési küzdelemben egyes
 tagjai a' kölcsönös igazság 's méltánylat' határin néha túl
 törnek; mit azonban a' meggondoltabb rész a' *'quod tibi non
 vis fieri'* 'sat. törvénye szerint soha nem hagyott 's nem is
 hagyand helyben. — 'S kérdem elvégre: hazánk' lakosinak
 azon nagy száma, melly nem csak hogy ki vala egészen zárva
 az emberiség' legszebb jogaibul, de mintha ugy szólván sokak
 által készakarva tartatott volna sötét butaságban, nem lépett-e
 ki már némileg a' kényuraság' undok hatalma alul; 's nem
 valánk-e mi újabbak azok, kik Hunnia' minden lakosinak
 barátságos kezet nyujtván, a' hazafiság' szent kötelékével
 iparkodánk körülfüzni és egyeztetni minden vallást, minden
 lépcsőzetet? 'S ha visszatekintünk ős apáink' sas-röptére,
 kiknek Berzsenyiként ércz buzogány rezegett kezeikben, és
 egyszersmind a' 18-dik század' derekán élt szoba-idomított

hajporos magyarnak nevetséges képe is feltűnik előnkbe, 's feltűnik továbbá: már már, hála az ég, kidülő magyarkáink' kártya közti, pénz-fecsérlő, időt és nemzetet ölő unalom-teli tengése: valljon — 's legyünk igazságosak nemcsak le-, de felfelé is — nem úgy látszik-e, mintha a' mai szerencsésb születésű ivadék még visszaüthetne űk apáira, és a' M. Theresiai magyar, mikor a' nemzet csak pihent, nem jelenik-e meg, mintha egyedül dajkája lett volna a' mai nemzedéknek?

Nem csak legkisebb megbánást nem érzek tehát, hogy az Istentől rám bízott tőkét fajtám' megmentése 's felemelkedése végett, mennyire birtam, a' lehető legnagyobb uzsorára iparkodám adni ki, valóban nem; de áldom sorsomat, hogy körülményeim kedvezőleg fordultak, 's kötelességem' érzete bennem, még mielőtt rám nézve késő lett volna, tetteleg is felébredt, 's nem valék hazámnak sem korcsa, sem heréje; 's ám, bár jöjnek még százszor a' világra illy körülmények között, és ha éppen nem is mindent — mert ugyan melly halandó nem kalandozott néha ki a' józan útból — de legfőbb vonásokban, hazámat 's politikai hitvallásomat tekintve, hazámhoz és magamhoz változatlanul hű, ugyanazt cselekedendem mindenkor, mit cselekvém eddigelé, 's ezt ünnepélyesen nyilatkoztatom; midőn egyszersmind kérdezem, nem volna-e nekem 's a' velem egynézetűeknek, nem volna-e nekünk, szintugy jogunk G. T-t, a' Xenien' íróját, 's kivált hatalmasb rokon keblűeit szintén felelet' terhe alá vonni, és tőlük viszont azt tudakolni, valljon mi joggal merészenek ők — kiknek a' haza 'semmit', de éppen 'semmit' nem köszönhet, csakhogy tán az ő makaességük okozza jobbadán azon visszahatási tulságot, mellyben, egyes makaesokat még mindig a' többségnek tartván, a' Pesti Hírlap' szerkesztője és annyi más engedődzik, 's jobbra balra jót és roszt egyenlően sujt, holott nemzeti kifejlődésünk legfőbb kérdéseiben már már megnyertük a' diadalt, és ha ismét visszalöketünk, az nem egyéb, mint a' túlhajtási visszahatás' szoros tudományilag bekövetkezni kénytelen okozatja — kérdem, mi joggal merészenek ők nekünk szemrehányást tenni, ők, kik miatt már rég

elsüllyedt volna, nem, de minden pillanatban örökre elsüllyedhetne a' magyar. De e' joggal élni, vagy inkább időt hiába vesztetni nem akarok; mert ezen osztálynak megrögzött része, ha tán még akarna is javulni, nem javulhat, minthogy, mint mondják, a' csonttá vált prosát soha nem olvaszthatja fel többé semmi. Az egészen meg nem csontosult-félék pedig, kik fiatal korukban teli valának poesissal, férfi korukban viszont prosátul csordulnak fel, életük' alkonyán alkalmasint maguk is rá jönnek — és ez okbul kár volna unalmukra válni, vagy inkább velek bajlódni — hogy valamint semmi ember az, ki fészket becsületesen elrendelni nem törekszik — Xenien Nr. 6. vers 4: *Saját tűzhelyeik' megalapítói legjobban alapítják meg a' közbirodalmat* — úgy, ha nem kevesb, bizonyosan nem is több, mint félelme megint az, ki mindig csak másra támaszkodván, soha saját, de mindig csak az erősbnek viseli czímét, mi felvisz ugyan néha felette magasra, ha jó tapintattal jár, de egyet, minek szükségét fiatalsági hevében, ambitioi ittasságában sok nem érzi ugyan, mi nélkül azonban annál kínosabbak az agg kornak napjai, midőn elpárolognak az illusiok, egyet a' legnagyobb fény, kincs és bókolás közepette még is mindig nélkülöz, t. i. az ön megbecsülhetést. 'S hogy illy körülmények közt a' Xenien, Pia desideria-k 'sat, írói és magasb társaik rám mindaddig nem tarthatnak számot, és velük soha semmi politikai együttműködésre kezet nem fogok, míg magyar nemzetünket tekintve, inkább kevesebb verseket faragván, egy kissé költészebben nem éreznek, azt tán nem szükség erősítnem, minthogy az, ugy hiszem, a' mondotakból eléggé kiviláglik.

Ha azonban, gyarló emberi felfogásom' következtében még is tévutakba bonyolódtam volna, 's tévutakba csábítám a' magyart, mellyekbül nem volna menekvés, 's mellyeken ő ellentállhatatlanul sodortatnék végveszélybe, és e' gyászos borít én idéztem volna fel hazánk' egére: ám akkor törjék velőmet ketté, érje nevemet átok, legyen nevemen utálat' bélyege, szél hordja el por gyanánt halandó részemet, 's legyen sorsom megsemmisülés, eltűrom. — Nem szomjaztam felemelése,

saját dicsőségem után, e' büntül ment vagyok; czélom őszinte és nemes vala; a' világi egyetemben egy féreg, egy észrevehetetlen parány, még is sovárgott lelkem a' legnemesb felé, és ha porhüvelyem' elbomlása után soha nem ébredek is fel többé, mert eléggé ki nem képzett és eléggé ki nem tisztult lelkem nem birhatná el az örök égnek világosságát, a' megdicsőültek' mennyei kéjeit: nem ragadhatja el, mig eszmélek, tőlem semmi erő azon kéjérzetet, azon öntudatot, hogy előttem is megnyílt néha az ég, és emberi gyarlóságim árja között honomért mindig hűn dobogott szívem.

De azért, mert fel van tüzelve, meg van indítva az erőmű, miért kellene annak egész kettépattanásig is peregnie; mert érezzük és átlátjuk, hogy honi lakunk — a' nagy számot tekintve — felette szűk, 's nem olly czélszerű 's kényelmes, mint lehetne, és azt illyessé módosítani törekedünk, miért volna elkerülhetlen annak tökéletes felforgatása; mert felébredt a' magyar és létét érzi, miért volna azért kénytelen ellentállhatlan rohanni végveszélynek; 's végre, mert a' magyar' felébresztésében, némi káros korlátok' meggyengítésében, a' honi erőműnek feltüzelésében 's megindításában részt vettem, ugyan miért kellene éppen nekem illy tulságokhoz járulnom; — mind ezt csekély logikám szerint én valóban nem látom át. — “Mindenütt így ment” — mondják — “azért nálunk is így kell menni, hol fejűnkre nőtt a' gondolat, 's' érzelmünket sérti a' kor, mellynek kegyelem nem kell, melly jogot 's igazságot követel.” Egyedül emberveszteség találtatá fel a' mentség-szellentyűt, és ekkép nálunk is csak illy áron találhatni azt fel; mindenütt embervérrel vásároltatott meg a' köz szabadság, és így a' magyar sem vásárolhatja meg e' köz áldást olcsóbban. — Valóban gyönyörű okok! Mert másutt roszul mentek a' dolgok, és a' ki nem fejlett népek fölött tévedésből vagy előbbi tapasztalás' hija miatt az értelem' világa helyett mindig az érzelem' világát gyújták fel, melly világot a' Pesti Hírlap' szerkesztője is örökleg összekever — és ez bűne — az értelem' világával, 's erről csak szól, midőn mindig a' másikat lobogtatja, és csak azzal világít, egyedül azzal csábít; azért, mert másutt roszul mentek, okellenileg fejlődtek a' dolgok, azért nálunk is így menjenek, és tán mi is éppen olly keserű könyűkkel, 's tán még éppen annyi embervérrel is vásároljuk meg a' czélszerűbb 's általános polgári állomány' állását, mint földgolyónk' előttünk járt népei

az emberi közcsinosodásnak olly sötét lépcsőin vásárlák meg mostani állásukat? Valóban, ez felette szép volna! 'S pedig, ha az érzelem' fáklája világít, mellynek a' sokáig sötétségben tartott közönség olly visszatartóztatlan rohan, mint oktalan állat a' tűznek: akkor olly bizonyosan bekövetkezik a' könyek' sűrű zápora, de még embervérnek gyászos ontása is, mint bizonyos az, hogy az érzelemnek határa 's maga ereje általi megállapodása nincs. — Valóban fejledező nemzetünknek igen nagy becsületére válnék, ha most, magának annyi századok óta csudateli fentartása után, mikor már már közelit a 'köz polgárosodás' gyönyörű öblébe, úgy esnék az egykori angol és ujabbi franczia forradalmak' vonaglásaiba — 's ne felejtsük, hogy ugyanazon ok mindenütt ugyanazon okozatot szüli — mint cholera' idejében egy ostoba falu a' másik ostoba falut követé kicsapongásiban a' nélkül, hogy csak legkevesbé is okult 's tanult volna tapasztalásán, mint medve, mint farkas, melly ma úgy esik kelepcebe vagy verembe, melly neki ügyesen rakatik és ásatik, mint esett Noe' sikeres hajózása söt földgömbünknek medvékkel és farkasokkal ellátott terem-tése óta! 'S kivált azok' ajkai közt hangzik illy tökéletes fel-rázásnak 's minden mocskok' egyszerrei felhordásának szükség-e nagyon szépen, vagy inkább vajmi 'gyanú-szépen', kik annyi lelkesedéssel fogják fel 's olly költészeti ecsettel festik az emberi méltóságot, az emberi nemnek tökélyesülhetését, és a' sajtószabadság' isteni adományát. Én is a' tökélyesül-hetésnek vagyok szószólója; előttem is szent az ember méltó-sága, mert magam is ember vagyok; én is az emberek által nyert minden diadalmaknak elébe teszem a' sajtószabadságnak az emberiség' jogait bizonyosan kivívó áldását. De éppen azért, mert illy világban tünteti előmbe az emberiség' kifej-tését, 's az erre szolgáló legsikereseb eszközt velőm. éppen azért hiszem mostani létünk' átmenetét egy jobb létre, minden olly erőltetett crisis nélkül lehetőnek, mint a' mellyet a' Pesti Hírlap' szerkesztője okvetlen hazánkra kényszerít, ha, mig idő van, nem gyújtja fel az 'érzelmek' minden érdekeket visszasz helyzetbe tevő fáklája helyett — mellyet egyenesen el kel-

lene oltani — az értelem' minden részeket összeegyesítő napját'. Mostani létünknek minden erőltetett crisis nélküli átmenetelét egy jobb létre pedig azért hiszem lehetőnek, jóllehet egy cseppet sem gyermeki játéknak, mert hiszen tárva előttünk más nemzetek' eddigi tapasztalása, tárva a' sajtószabadságnak, habár csak éddig külföldi, de azért még is roppant haszna, és mindenek felett bennünk még — ha szavára hallgatni akarunk — annyi viharok közt szerzett öntapintatunk, mikép, ha mi is esünk, ha mi is bukunk, mint az előttünk járt — alkotmányi tekintetben — minden előbbi tapasztalás és minden utmutatás nélküli népek: a' bűn csak azoké, kik a' régibb tapasztalásnak szavára nem hallgatván, a' szabad sajtó' eddigi gyümölcseit nem ismervén, vagy jól meg nem emésztvén, 's a' magyarnak eddigi viharaibul semmi mélyebb tapintatot nem meritvén, a' Lamennais-i szivábrándnak veres lobogóját hordozzák elől. — Tökéletesen el is távolítom ennél fogva személyemmel együtt a' velem egy véleményűektől azon méltatlan ráfogást, mellyhez képest nekünk kellene tulajdonítani a' netalán bekövetkező teljes conflagratiót; éppen bizony, mintha azok okoznák a' gőzkatlan' kettépattanását 's az azzal járó átkot, kik azt jéghideg létből felmelegíték; és nem-e inkább egyenesen azok, kik minden tapasztalást félretevén, minden intést gyanúsírozva állítván, minden segítséget mint félelem' okozatát, maguktól lökvén, édes ön-túlbecsülésükben mindegyre hordják, hordják a' tüzet a' katlan, vagy is inkább a' nemzeti nagy áldozat alá. Nem is hallgathatok ezért; mert valamint bűn lett volna, vagy legalább én annak tartanám, ha politikai pályán éppen nem, vagy más uton indulok, 's én is 'innen' maradok; és még sokkal nagyobb bűn, ha, mint sok más, én is az igen is 'túl'-ban kezdem, és onnét az igen is 'innen'-re estem volna át: szintugy hinném magamat bűnösnek, 's minden férfiúi következetesség 's minden jellem nélkülinek, ha most a' népszerűség' varázsátul elragadtatva, 's egyedül hiúságomnak áldozva, nem csak nem emelném a' tapasztalás' intő szavát, sőt honfitársaim' szenvedelmét saját ephemer kis hír- 's fényem' emelése, vagy más czélok' elérése végett hasz-

nálva, még én vinném elől a' mindent okvetlen lobba hozó érzelmek' és szivábrándok lobogóját; most, midőn nem vagyunk már — mint a' Pesti Hírlap' szerkesztője is felette bölcsen észreveszi, de azért még sem követi — az agitationnak, a' feltűzésnek stadiumán, de az érzelmi körből ki, egyedül az értelem' körében eszközölhetünk nemzetünkre nézve kettős, nemzetiség' és alkotmány' feladatában kivihető 's valódi jót. — És kérdem, ha én is engedném magamat a' most felette kicsi, de vajmi nagyra nőhető cometa által sodorítani, nehogy egészen elveszítsem népszerűségemet, milly félével aztán, oh irgalmas Isten, valóban ugyan sok szépet lehetne mivelni (!) — kérdem: nem kellene-e minden jobb magyarnak, ha ezen mámor egyszer megszűnik, és én de csak nem is motszantam volna, szánakozással, sőt az utálat' legmegvetőbb érzésével tőlem elfordulnia? minthogy annak — ítéletem szerint — ki függetlenül felszólalt 'felfelé', annak elengedhetlen kötelessége 'függetlenül szólalni 'lefelé' is, ha kell. Valamint nem vagyok tehát azoknak barátja, sőt valóban nem igen nagy becsben tartom őket, kik prosai felfogásuknál fogva mindig csak a' 'hasznosbhoz', 's nem ritka esetileg, mindig csak a' 'hasznosb baráthoz' színak: úgy nem fogok a' Pesti Hírlap' szerkesztőjével is kezeti; mert ő megint szivábrándi, költészeti, és nem az életből, de teoriából meritett rögtönzésével olly mezőre viszi a' magyart, mellyen a-tul z-ig mindennek le kell peregni. Mit midőn állítok, attul sem vonakodom egy cseppet is, ezennel legünnepélyesebben kinyilatkoztatni, hogy felfogásom szerint nagy nimbusánál fogva bizonyosan tönkre teszi a' Pesti Hírlap' szerkesztője a' magyart — ha rögtön ki nem lép az érzelmi szenvedelmek' felingerlő köréből, azon körből, mellyben már már támadnak őt is túlhaladó hősök; és ha ezt őnmaga rögtön saját szántából nem cselekszi; őnmaga saját szántából pedig azért, mert minden felsőbb megszorítás, minden idegen kéztől rakott alabor csak visszahatást okozna, 's kivált most, miután itt van ideje, hogy egy kissé saját lábainkra hagyassunk, de azokon állni meg is tanuljunk valaha már, mi felett ha valakinek, valóban a' Pesti Hírlap' szerkesztő-

jének volna tiszte örködni; minthogy nem kevesebbet várt, de azt — úgy hiszem — megérdemletten is várta tőle a' haza. És csak Istenért ne ámitsa magát, mintha ujjászületésünk' folyamatának éppen azon úton kellene történni, mint a' melly úton a' külföld érte el mostani állását, 's mintha nekünk is, ha azon munkálaton átestünk, olly kifejlés és olly magas állás jutna osztályrészül, mint a' millyenben, más nemzetekhez arányozva áll Gallia, 's kivált a' földgolyónak parancsoló országa, Britannia. — Ha nemzetiségünk erős lábon állna, még akkor is irtóznám minden erőszakos szerektől, mert azok szükségtelenek, sőt hátralökők, de ám akkor még is eltűrhetném, minthogy habár felette drága áron is, 's mert mint szokták mondani: "több veszett Bécs alatt", végkép meg volna valamikép vásárolva a' szebb polgári lét, mint azt Francia- 's kivált Angolországban látjuk: ám menne akkor minden zavarnak 's tökéletes forradalomnak, türném és némileg megbarátkozhatnám a gondolattal; de kérdem: ingadozott-e ott nemzetiség úgy, mint — ha csalni nem akarjuk magunkat és a' világot — ingadoz az nálunk, hol megállapodása csak hosszabb időnek lehet munkálatja, kérdem ezt? Mihez képest ha mostani állásában szoritatik a' magyar az ujjászületési forradalom' lombikába, és a' végett, hogy aztán abbul újra öntve szebb alakban lépjen ki: meglehet ugyan, egészen ujjászületve lép abbul valami nemzet ki, de a' magyart hiába fogja keresni az illy műtételt kísérő vegytanár a' lombikban, 's természetesen; minthogy ha mind azon keser és savany, azon elfojtott keser és savany, melly annyi kebelben lappang a' szegény magyar ellen, forrásba, kényszerített forrásba jő, mikor sem municipium, sem országgyűlés, de mindenütt vészharang, felsőbb segítség' szüksége, provisorium 'sat.: lehetetlen, hogy végkép el ne olvassza 's tökéletesen meg ne semmisítse a' magyart, kitűzött kettős célunknak érdekesbét, nemzetiségünket t. i., melly nélkül — ne felejtjük — vajmi rideg pálya a' hosszú élet! 'S im ezt a' Pesti Hírlap' szerkesztőjének lelkére kötöm. Nem; spanyol kastélyok, kártyaházak-ként valóban nem játszhatni a' magyar' olly szövényes létével.

Előre látni nem volt egyébiránt nagy mesterség, mint fognának magok körül kapkodni a' hosszú álmokórságból felébredők, ha egyszer észre fognák venni: milly közel valának már a' leggyávább, még szánakozást is alig érdemlő elsüllyedéshez; 's mint fogná sok — mint vízbe fuladó cselekszik haláliszonyatában — még visszalökni is a' neki segítségül nyújtott kezét, 's a' mentésére sietőt magával huzni az örvénybe. Mind ennek az emberi természet' egy tulságból másikba rögtön szökni szokott tulajdonánál fogva elkerülhetlen be kellett következni; 's ekkép el is vártam. De hogy a' Pesti Hirlap' szerkesztőjét is, kit olly magasra emelt a' közvélemény, e' sorban, 's ebben legalább még most — de nem fog sokáig tartani, mert ha szenvedelem korbácsol szenvedelmet, nincs akkor többé megállapodás, mikép bizonyosan nem sokára rajta is túltesznek mások — hogy őt e' sorban legalább még most legelől lássam, az, ha — megvallom — előttem nem vala is egészen váratlan, legnagyobb szomorúságba süllyeszt; mert ha azok nem élnek a' hatalommal jól, sőt azzal visszaélnék, kiket a' közvélemény olly hatalommal ruházott fel, mint felruházá a' Pesti Hirlap' szerkesztőjét, most, midőn heterogen összeköttetésünknel fogva lehető legnagyobb érdekünk azt parancsolja: csak Istenért semmiben se ragadni el a' gyepőlőt, hol az megtágitaték, nehogy azt ismét szorosabbra vonják, vagy visszahatási czélbul egészen neki ereszték: oh akkor kérдем, ránk kisebb hatalmuakra nézve nem sisyphusi munkává lesz-e anyaföldünk' kifejtése körüli minden törekvésünk, 's nem válik-e illy minden tapintat nélküli eszközlések által nemzeti létünk valódi tantalusí kinná; most, midőn saját lábainkon egy kissé szabadabban állni, és nemzetkifejlési dolgainkat sajátlag rendelgetni el volna az — mert hiszen mi magyarok tudhatjuk leginkább, ha tudni akarjuk, mi bajunk — minél üdvösöb nem csak ránk, de az austriai közbirodalomra nézve is elérni alig lehetne; most, midőn olly szép indulásba jött már honi erőművünk, mihezképest tökéletesen napi renden van is már — úgy hiszem — azon alap megrakásához járulni elvégre, mellynek eddigelé mindigi híjával

valánk, azon alapnak t. i., melyen Magyarország mint az austriai birodalomnak integrans része ugyan, de tökéletes sajátágában, 's nem csak papiroson, diplomák és elvek után, de tetteleg és egészen kifejtett életileg emelkednék a' saját 's keveretlen zománczozatu nemzetek' sorába; mikor, minden elnyomási, elolvasztási szándékkal örökre felhagyva, egymást viszonylag tisztelve, végre őszintén kezét fogna magyar és német, 's nem egymásnak utjába állva, hanem egymást barátságosan elősegítve, futnák a' végzéstől rendelt egymás melletti ugyan, de azért még is külön 's egymástul független pályát. Illy üdvös alapot azonban, melyen emberi prosa nemzeti költészettel karöltve emelkednék, 's mely alapnál ránk nézve üdvösségesb nincs, valljon mikép lehetne a' sikernek de csak legtávulabbi hihetőségével is rakni, ha a' haladó rész' vezetői, a' fejledező közvéleménynek leghatós irányzói, nem bírnak azon saját kormányzási tapintattal, mely tapintattal ki mai időben nem bír, olly okvetlen jut vezető kézbe, valamint a' gyermeknek sem oldja fel járszalagát a' dajka mindaddig — ha t. i. szíven fekszik a' kisdéd, és azt, mert néha alkalmatlankodik, nem gyűlöli — míg mindenbe fejét nem ütven, nem bír egy kissé saját lábacsáján is állni biztosabban. Nem, illy tapintat nélkül, üdvös alap' rakásául de csak álmodni sem lehet; 's ne nyargaljunk e' kérdés körül a' légben, de ismerjük meg végkép a' dolgok' valódi fekvését száraz milétükben, mert máskép — bizony mondom — soha ki nem bír lépni a' magyar a' provincialis fénykörnek vajmi halavány holdvilágából.

Nemzeti hitelünket nevelni, im ez a' legfőbb feladat. Saját kormányzási tapintat' hja azonban nemzetek' hitelét nem igen szokta nevelni, valóban nem, de úgy állítja azokat sequestrum alá, valamint a' pénz' hitelét vesztett egyed is a' sequestrumi házasság' vajmi csendes ugyan, de — kivált nemzetileg érezve — nem felette dicső házi szerencséjére kerül.

A' Pesti Hírlap' szerkesztője azonban — mint hallok — és felette sok más, kik közt némi felette komoly tekintetű — mit megint bizonyosan tudok — azt mondják: "Hiszen

mit a' Pesti Hirlap tart, azt a' Hitel, a' Világ, a' Stadium 'sat rég megpendíté már; miszerint ha én merném szavamat a' Pesti Hirlap ellen emelni, akkor csak egyenesen saját állításimmal czáfoltatnám meg, saját fegyverimmal sujtatnám le, és saját, egykor olly annyira körmölő körmeimmal szakítatnám ketté."

Dicsőséges logika, mellyen, jóllehet felette szomorú lelkem, még is jóízűt kell kaczagnom, 's ennél megczáfolási bevezetésnek valóban nem cselekedhetem egyebet; minthogy tökéletesen emlékezetembe hozza bizonyos angol idomár felette mély kutfőből eredt veterinarius tudományát, ki mindig irgalmatlanul vágatá keze alatt lévő lovainak ereit; 'Istenért — így szólék egyszer hozzá — bizony megöli lovaít, hiszen már alig másznak; miért csapolja le minden vérüket! 'Én? — vala a' felelet — én csapolnám le? Korántsem; hiszen én csak úgy cselekszem mint Robinson²⁴⁾ 's azért soha nem is vágok eret, mint csak akkor, mikor 'kell', és akkor sem ereszték soha is több vért, mint éppen csak annyit, mint a' mennyi kell." — Felséges utánzási ügyesség, vajmi mély fel-fogás! — 'Mi a' tatár! nem üthetem fel a' tojást; galambocskám mit mivelt? "Csak én is úgy megfőztem, mint a' szakács; hogy tán egy kissé továbbá főtt, hiszen az mindegy!" — "*Per amorem Dei*, megfuladok!" 'Mi baja?' "Fánkocskát ettem a' Vice-Ispány úr' példájára; igaz, 101 darabot, mint a' hány ágyút el szoktak löni Urunk' születésnapján 'sat." — Vagy több példát is hozzak elő? tán azt, mikor a' legyet gazdája fején akarta agyonütni bizonyos komornok, 's a' legyet elhibázta, de a' gazdát ugyancsak jól eltalálta! 'sat.; — még több példát hozzak elő, kérdem, miből még inkább kivilágolják: hogy, valamint érvágás és érvágás, tojásfőzés és tojásfőzés, fánk-evés és fánkok evése, légyütés és a' légy helyett ember-ütés közt, igen igen nagy különbség van, jóllehet a' thema mindig ugyanazon egy: úgy lehetnek és vannak a' politikai mozgalmaknak is, vagy más szavakkal, a' közönség-felostorozási és felkinzási műtételeknek is, a' felébresztő szertül kezdve a' helebenusig, mellytől a' halak kiugrálnak a' vízből, bizonyos

árnyéklatai és lépcsőzetei, mellyek szintugy, mint az igen is kevés étel is rossz, az igen is sok pedig még rosszabb, minden következmény nélküliek, vagy következményük nem kevesb, mint lángba lobbanás és okvetlen halál.

Ne mondja tehát senki, hogy a' Pesti Hirlap is csak azt miveli, a' mit én mivelttem; mert ha ezt mondja, nem állit annál de legkisebbé is bölcsébbet, mint ha azt akarná erősíteni, hogy mivel e g y, t i z, s z á z is szám, azért egyenlő szám; mert e g y font és e z e r mázsa hasonlólag súly, azért ugyanazon súly; mert egy palaczk bor üdvös és kedvemelő lehet, azért egy hordó bornak is üdvösnek 's kedvemelőnek, és tán még öregbitő fokozatban annak kell lenni; mert a' hat láb hosszú felette kényelmesen fürdik öt láb mélységű vízben, azért ha nem tud is uszni, bátran belé lökhetni őt a' Dunába akárhol is 'sat. 'sat.

Távul vagyok azonban mind ezek által azt mondani akarni, vagy legkisebbé azt követelni, mintha csak én értenék az érvágáshoz, csak én tudnám, mikor és mennyit kellene a' veres nedvből lecsapolni; vagy egyedül én volnék az ügyes szakács, kellőleg megfőzni a' tojást; vagy egyedül én birnám kiszabni minden gyomorra a' fánkrok' aránylagi üdvös számát; csak én volnék azon ezermester, úgy elűtni a' gazda orráról a' legyet, hogy orra' vére igen nagyon meg ne eredjen; vagy végre csak én volnék azon nagy homoeo- vagy allo-patha, ki mint valami nemzeti ordinarius monopolizálni merhetném a' magyarnak helyreállítását; mind ezt nem követelem, ítéljen erről, valamint a' Pesti Hirlap' szerkesztője közt és köztem, egy harmadik, ítéljen rólunk a' jövő kor; csakhogy ne mondja senki is, hogy a' Pesti Hirlap' szerkesztője csak azt miveli, a' mit én mivelttem, csak ő is azon uton jár, mellyen én jártam; mert ezt mindig kereken tagadni fogom. 'S im ezért — mert igazolásomra sem ok, sem hely — ezennel felszólítom a' Pesti Hirlap' szerkesztőjét, álljon ki a' sikra, hol úgy szeretne — mint mondják velem szemközt találkozni. Ám boncsolja politikai pályám' minden lépteit, hozza napra minden mondásim- 's írásimat, bár kutathatná ki legrejtettebb gondolatimat: 's vajmi édesen érzi keblem, hogy széttéphet, a'

nagy szám előtt gyanussá, gyűlöletessé tehet ugyan, de politikai következtetlenséget minden ügyessége mellett sem fog, legalább a' szenvedelem nélküli igazságos rész előtt, rám bizonyíthatni soha is. És azért adjon bátran szabad utat azon fulánkunk — hiszen úgy sem bírja elég ügyesen rejteni — melyet minden felsőbb 's kivált a' szerencsétlen fő rendűek ellen, kik neki nem hódolnak, érez keblében; 's ki tudja, ha egyszer *con amore* és minden tartózkodás nélkül kitalálhatja az oly nehezen elfojtott neheztelésnek, sőt gyűlöletnek keblében rejtező árját: ám akkor tán megszünend, azon szerencsétlen egymásra fogási és viszontorlási szenvedélyességet, mely a' fő rendek és a' nemesi rend közt valódi átokként már úgy is oly élenken létezik, még nevelni; minthogy tán akkor felbredend azon édes illusiobul, mintha ez által, tudja az ég, mi nagy jót nem tenne a' hazának; és kérdek minden elfogulatlant — 's tagadja, ki meri — ugyan nem tátong-e ezen eloszlási, naprul napra inkább elágzó örvény azóta százszorta aggasztóbban, és nem szakadozunk-e kézfogási, egyetakarási tekintetben, mint vert had, naprul napra kisebb csoportokra, mióta egünkön feltámadt a' Pesti Hirlapnak lángözöne? Néhány hónapja csak, 's miként siet már most is, mint végvonaglásnak induló testben, minden egy tökéletes szétbomlásnak. 'S azért pontosítsa össze a' Pesti Hirlap' szerkesztője mind azon nemes indignatiót, melyet személyében rejt, egyenesen rám; öntse felette jó, de sokak ellen felette elkeseredett szívének minden felcsordultát fejemre: 's tán megszabadul a' haza azon, minden szenvedelmeket felingerlő, 's minden érdekeket ellentétbe hozó themának valóban bámulatos munkássággal komponált változatait, melyek ha nem variálnak minket fejledező állapotbul lázlobba, és meglehetősen tág körbül felette szűk körre, akkor azok éppen ellenkezőjét fogják szülni mind annak, mit eddigelé a' visszahatás' törvényei szerint minden túlzások okvetlen hoztak az emberi nemre; és akkor e' dicsőség kirekesztőleg a' Pesti Hirlap' szerkesztőjéé lesz.

Csak hogy senki ne mondja, mintha mi — a' Pesti Hirlap' szerkesztője és én — ugyanazon egy uton járnánk, és ő is csak

azt mivelné, mit én miveltem; mi ellen — remélem — annál kevesb kifogás lesz, miután a' most legközelebbi 37-ik Hirlapban a' 304-ik lapon maga a' szerkesztő állítja felette bölcsen azt: mikép *„nem ritka dolog, hogy a' két fonál örökös hosszát, mellyeknek egyike égnek, másika pokolnak visz, ugyan-azon egy guzsalyrul orsóztuk”*; mit egyébiránt korántsem az okbul hozok fel, mintha én a' fonál' végét az egekbe orsózni tudó ügyességet követelném, hanem csak azért, mivel a' Pesti Hirlap' ugyanotti felszólítását ösztöntül veszem, hogy egymás iránt türelemmel legyünk a' véleményben.

De ha szórul szóra, betűrül betüre, 's éppen annyi mennyiségben 's szintazon vegyületben teszi is adományát a' Pesti Hírlap' szerkesztője a' haza oltárára, valamint én nyújtám azt a' közönségnek, mit nehéz lesz bebizonyítani: lehetne-e azért mondani, hogy ő is csak azt eszközli, mit eszközlék én, az ő működése is csak azon hatást fogja szülni, mit az én törekedésem hozott maga után. Ugyan lehetne-e ezt igazsággal mondani, kérdem? vagy nem sül-e inkább ellenkezőleg az ki — ha t. i. emlékezetünkbe akarjuk hozni: mikor irtam, mikor agitáltam én, és mikor teszi mind ezt a' Pesti Hírlap' szerkesztője, és ha honi körülményeink' akkori és mostani egészen megváltozott miségét felfogni is képesek vagyunk — nem sül-e akkor tökéletesen ki, hogy, ha én felébresztettem a' mélyen alvókat, 's a' honi erőmű' jéghideg katlana alá tüzet hordottam, a' Pesti Hírlap' szerkesztője a' már tökéletesen felébredteket lázba, a' már ugy is elég meleg katlant szétpattanásra hajtja; mert ugyan — 's tagadja ezt ki meri — nem áll-e néhány, 10—15 év' leforgása óta nemzeti diagnosisunk homlokegyenest ellenkezőleg, és nem ment-e azóta a nagyobb szám az igenis innenbül 's legmélyebb alvásból, az igenis túlba, a' lehető legnyugtalanabb éberségre át, és nem vesz-e nemzeti gályánk, midőn egy partnak szerencsésen elkerülénk ormait, napról napra aggasztóbb irányt a' más partnak örvényei és sülyesztő zátonyai felé? Ki nem lát itt különbséget, kérdem? — Mire azt felelhetni: csak azok nem, kik szenvedelemtől tüzelve, mint a' magyar szokta mondani "vérszemet kaptak", és nem látnak semmit józanul többé.

Néhány évvel ezelőtt, mikor az "*Extra Hungariam non est vita*" nevetséges dolyfe vala napirenden, mikor a' *Partis I-ae Titulus 9-us*' kis szigetében minden lehető veszélytől

menten biztosan elérni remélette végnapját a' kiváltságos, mikor mindent, mi magyar, vakon dicsérni kötelesség vagy legalább közdivat vala, hibát találni viszont és kereken ki is mondani azt alig merte valaki, szóval midőn nemzeti és alkotmányos tekintetben azon vastag álmát alutta a' magyar, mely — ha csálni nem akarjuk magunkat — közel járt haláli álmához, és ő még is annyira egészségesnek hitte magát, mikép úgy szólván bámulást, sőt irigy versengést követelt a' külföldtől: akkor, azt hiszem, ingerlő, felébresztő szerek valának az illők, miszerint azokkal, úgy tartom, egy kissé bátrabban is szabad vala előállani. — Ha marasmusbul nem akar ébredni valaki, még spanyol viaszszal is szokták égetni talpát, mi, mint mondják, sokszor felette jól sikerült; de midőn marasmusából már egyszer felébredt a' nyavalygó, és nem csak felébredt, hanem ezental megint legkisebbé sem tud pihenni, sőt tökéletes helyreállítási küzdésiben nyughatatlanságtul készítve saját erején túl akar cselekedni: akkor én legalább csekély eszemmel azt hiszem, nem csak égető spanyol viasznak nincs helye többé, de éppen ellenkezőleg, csilapító, nyugtató szereknek szüksége lép a' teendők sorába.

Istenem! ha visszatekintünk mindazon borzadalmakra, mellyek az erőszak és önkény által csak kevéssel ezelőtt anyaföldünkön végbevitettek, lehet-e nem pirulnunk, 's nem áll-e tisztán előttünk — mert minden embertelen tettnek beérkezik bosszuló órája — hogy annyi bűnök, és mi több: annyi el nem ismert bűnök közt, mellyek terhelék a' hont, Isten' áldása nem lehete anyaföldünkön; mihez képest "teljék mibe telik" ketté is kellett szakítani azon elbizott önámításnak, mely szerint ha nem is mindenki, de a sokkal nagyobb rész azt hitte: mind azon szívtelenségeknek, mellyekkel ember illete embert, 's egyáltalában mindennek, mi szokássá csontosult Magyarországbán, okvetlen változatlanul meg kellene maradni, nehogy tönkre dülne az egész

Tökéletesen megfordult azonban e' tekintetben a' közvélemény, és ha nem is mindenki, de bizonyosan a' nagyobb rész átlátja 's elismeri már, hogy 'sok bűn terheli a' hont,

és közjavulásra, ha élni akarunk, lehető legsürgetőbb szükségünk van'.

Nem mondom, hogy, kivált polgári viszonyainkban már elértünk volna valami nevezetesebb lépcsőt, távol ettől; hiszen úgy szólván semmit, mi már életbe lépett volna, nem értünk még el — legalább ahhoz képest, mit saját ítéletem szerint elérnünk kell — mert hiszen még ma is állatilag teng vérünk' legnagyobb része, és jöllehet sokkal kisebb mértékben, de azért úgy verik, úgy korbácsolják, úgy tömlöczözik, úgy akasztják őt, és szintén olly alant áll ő még most is, mint azelőtt; de azon fordulaton csakugyan átestünk már — és e' tengely körül forog honi létünk' egészen megváltozott diagnosisa — hogy ezelőtt a' nagyobb rész éppen nem kételkedett, sőt tökéletesen meg volt győződve arról, mikép bot, vessző, akasztófa éppen olly szükséges a' magyar pórnak, mint neveltség őt saját lábaira állítani és minden polgári jogokban részesülésre felemelni akarni — — — most azonban, ha mátul holnapra nem lép Hunniában mindenki magasb lépcsőre, és még nem jutott minden magyar emberhez illőbb állásra, az nem azért van, mintha illyest a' nagyobb rész tőle ezentúl is megtagadni akarna, hanem azért, mert az eszme' tettelegi alkalmazása nem olly könnyű, mint annak javaslása és papirosra vetése.

E' körül forog a' dolog! És abban csalatkozik a' Pesti Hírlap' szerkesztője sok mással, hogy nem fogván fel honi létünk' általános létét 's voltát, bizonyos tenni nem akaró, makacs egyéneket tart egyedül szembe előtt, miszerint mindig azon hiedelemben van, mintha a' többség még mindig nem akarna, holott jól állok, hogy a' többség már akar, de nem tud, azaz szívesen bevenne alkotmányi bárkájába mindenkit, ha tudná, ezt mikép eszközölhetné saját elmerülése nélkül; és csak azért vonakodik, mert nem látja még át, hogy a' legnagyobb igazság a' leghasznosb tett is, és becsületességnél jobb számítás e' földön nincs.

Az akarat már megvan: kezét fogni, előre menni, és Magyarország egykori dicsőségének talpkövét megvetni 's e'

tekintetben egyedül a' tulhajtás lökhetne ismét vissza; mert ha megízlelte az ember egyszer, milly kéljézés minden felebarátját szerető szívéhez szoríthatni saját károsítása nélkül, semmi nem tartja őt illy öröm megszerzésétől többé vissza — a' hogy a' tapasztalás mutatja — mint tapintat nélküli kényszerítés; minthogy kényszerítés kettőtöri az önmegelégedés, ezen legszebb jutalom utáni sovárgásnak minden báját, és a' helyett, hogy előmozdítna, inkább ellenszegülést szül.

Mi kiváltságosok és magunkat jobban bírók most, hála az ég, Magyarország' kiváltságatlan és tehetetlenebb része iránt olly hangulatban vagyunk, mint valánk újabb időkben a' lengyelek iránt: 'Teli készséggel segíteni rajtuk, de nem tudva, mikép', azon különbséggel mindazáltal, hogy legjobb akarattal sem vala igen tehetségünkben segíteni a' lengyelen, midőn saját vérünkön bizonyosan segíthetünk 's nem magunk' megrövidítésével, hanem éppen ellenkezőleg saját létünk' felemelésével, biztosításával --- de csak akkor, ha a' szívábrándozási körből kilépven — minthogy illy szövevényes műtételhez 'akarat' nem elég, de 'tudás' kell — ki bírjuk jelelni a' 'miképen'-t.

Ez van tehát napi renden, kimutatni t. i. a' 'miképen'-t; mert hogy tennünk kell 's tennünk hasznos, azt már nem csak elismeri a' nagyobb rész, sőt ezen érzelemtől kelletén túl fel is csordul.

Felette szűk és nedves házunkrul, melyben laktunk és most is lakunk, csak kevéssel ezelőtt a' nagyobb rész azt állítá: "milly dicső lak ezen régi lak, kár volna csak egyetlen egy tégláját is kimozdítani helyéből". — Kértem, milly gyógyszer illet illy állapothoz? Nézetem szerint a' felingerlő, észrehozó bors, atticus só, szurás, vágás, piócza 'sat. Mit mond azonban most a' nagyobb rész? "Bizony felette rossz lak ezen régi lak, a' kevésnek sincs aránylag kényelmes és biztos helye benne, a' nagy rész pedig egészen ki van zárva fedele alul; romboljuk azért le, és építsünk újat 's dicsőt." 'S ezért most megint mi van a' teendők során? Nemde, vagy legalább az én logikám szerint, éppen nem a' régi építménynek tul-

ságos gáncsolása többé, mert annak hibás részeivel a' benne levő minden jó is az egy tulságbul a' másikba menő sokaságnak anathemája alatt fekszik, hanem 'valami jobb ujnak okszerinti kimutatása', és a' 'réginek mindaddigi megtartása, mig a' kész ujat és valósággal jobbat helyibe is lehessen állítani — ha kívántatik — rögtön'; mert valóban, jöllehet már az is felette nevetséges, szűk és nedves lakban 'palotai illusiok közt döbrögieskedni', azért még sokkal nevetségesb tetőtől talpig lerombolni a' bármily szűk és nedves lakot is, hogy aztán az egész nemzet szabad --- igen, a' szabad ég alatt lelje magát, mielőtt az uj vagy a' reformálandó építmények' rakása nem csak megkezdve nincs, sőt terve sem kész még; mi más szavakkal vagy más képpel előadva nem volna egyéb, mint bizonyos 'négy lábunak' esete, melly az árnyékért elejté a' fogai közt levő koncot; milly szerepben én legalább magyar rokonomat látni nem kívánám!

Ha valaki tehát azt mondja: "a' Pesti Hírlap' szerkesztője és én csak egy methodust követünk", az körülbelül illyeseket is elmondhat éppen annyi logikával: Mert igen hasznos és szükséges az indulni nem akaró vagy rest lónak egy kis sarkantyut adni, azért a' jó indulóban levőt kétszeresen, a' kantárt ragadót pedig háromszorosan kell sarkantyuzni. Mert hegynek fel ostor-bontás és a' csapatnak összedése nem árt, sőt szükséges, azért völgynek le még szükségesebb a' feltüzelés és az ostornak meg nem szünő pattogása. Mert a' tudatlannak és még is elbizotttnak néha néha egy kis leczkét adni tán czélszerű, azért a' 'bölcseiségnek diadala': a' nyakra főre tanulókat, a' hazai bűneiken mindegyre pirulókat leczkézni, leczkézni, leczkézni végtelenig. Mert tökéletesen rendén van az illetlen bánásmódot férfiúilag elintézni, és elégtétel nélkül becsületsértést tünni a' jobb vér nem fog, azért szeme közé kell annak csapni, ki például nyájás udvarisággal ebédre hív. Mert célirányos: jó móddal és ahhoz való sippal a' madarakat a' háló közelihez csábitgatni, azért 'felette mély felfogás' — mint kótyavetyén — dobra verni, hogy aztán annál inkább megszeressék a' vad szabadságért ajánlott cserét.

Mert Istentől adott állásunk szerint minékünk kiváltságosoknak szabad, sőt kötelességünk, noha illendőséggel, de még is férfúi elszántsággal védni alkotmányunk' alapjait minden, sőt fejedelmi megtámadások ellen is, azért ugyancsak talpra esett következetesség minden kormányi lépés és intézkedés ellen mint vak légy szegülni, és abban keresni független tartást — mint van köztünk némi uraság — hogy Urunk 's fejedelmi családja' egyéneivel szemközt egyenesen áll mint nyárs 'sat. 'sat. 'sat. 'S éljen a' jó logika, és mindenek előtt a' mély felfogás. O'Connellnek e' tekintetben — sejtem — finomabb tapintata 's jobb logikája van.

Egyébiránt kérdem, nincs-e különbség könyv és újságlap közt? — Az egyik egyszerre, bizonyos összefüggésben, és csak az érettebb közönségnek nyújtatik, úgy szólván mint 'pezsgő' nagyobb alkalmaknál; midőn a' hetenkénti két újságlap meg nem szünő ingerlésben tartja a' közönségnek nem csak érettebb, de illy eledelhez el nem készült nagyobb részét is, mikép oly hatással is van, mint pezsgő és fűszer, melly naponta nyújtatik.

Mondják tehát, hogy a' Pesti Hírlap' szerkesztője eltalálta a' czélt, és én elhibázám azt; hogy ő józanabb szempontból fogá fel honunk' diagnosisát mint én; hogy ő áldást terjesztend a' hazára, midőn én annak csak kárt tevék: ám legyen, eltűröm, ítéljen köztünk a' jövődő; csakhogy senki ne mondja, hogy egy uton járunk, és az ő methodusa az enyim.

A' fő kérdés az, mit akarunk? azon keserűséget enyhíteni-e — és mint a' német mondja '*uns Luft machen*' — melly keserűséget minden magyar, ha szereti hazáját, keblében hord, hord pedig azért, mert érzi, hogy részint saját, részint mások hibája által oly mélyre süllyedt, mikép bizony nincs min örülnie, minthogy egy oly egyénhez hasonlítható, ki nem felette jó haszonnal tölté idejét, és ekkép ha a' jobb érzés őt egészen el nem hagyá még, sem helyzetével, sem magával egészen meg nem elégedhetik; ha ez legfőbb czélunk, ám akkor toljuk egymásra 's kivált a' kormányra hátramaradá-

sunk' okát, ingereljük, boszantsuk egymást 's mindenkit tehetségünk szerint, törjünk borsot minden orrok alá, fuvattyúzzuk a' vizálkodás és türelmetlenség' honunkban már olly sok szépet és dicsőt (!) végbevitt tüzét, mennyire birjuk és emeljük a' szívsgalási szenvedelmek daemonának oltárt: 's higyük el, rövidebb idő alatt mint gondolnók, megnyílik előttünk a' sir, mellyben habár nem diszes is, még is enyhülésre némul elvégre minden képzelet és valóságos kin. — Ha azonban célunk ennél magasb, 's élni 's mint nemzet nagyra nőni kívánunk, akkor adjunk bucsút minden lágyszívű gyermeki andalgásnak, nyomjunk el keblünkben minden keserű negédet, uralkodjunk szenvedelminken, 's hozzuk józan 's hidegvérű számolásink által helyre nemzeti életünkön ütött mind azon csorbát, mellyek után még most is annyira sinlődik a' magyar.

És azért ne ingereljünk, ne ébreszszünk szenvedelmeket, és ezeket ne uszitsuk egymásra systematice, 's szakadatlan, mint a' Pesti Hirlap' szerkesztője; systematice 's szakadatlan mondom, mert hogy itt ott 's kivételenként nem volna többé szükséges a' kis buzdítás, sőt itt ott még a' megszegyenítés is, azt nem akarom állítani. Minden még tenni való; 's jöllehet gyönyörű lelkülettel bir honunk' reménye, a' mostani nemzedék, és minden nemesre kész, azért van még elég selejtes is anyaföldünk' határai közt, kire még igen illik — jöllehet kiestünk már idejéből — mindenféle 'szelid tortura'; csak-hogy illyes ne legyen, kivált olly lapnak meg nem szünő themája, melly olly nagy nimbusban áll, mint a' Pesti Hirlap, de ez inkább egyenesen a' 'miképen'-t mutassa ki jó számolásilag, melly szerint mostani aránylag alacsony állásából biztosan magasra emelkedjék Hunnia.

Az időbül kifogytam, 's jobbadán: mert, hála az ég, más, és mondhatom jobb 's tán egy kissé hasznosb dolgom is van, mint szónokolni 's irkafirkálni egyedül, mi noha szép — ha t. i. szép — még sem tett, 's csak annyiban neveli a' nemzet' szellemi 's anyagi kincsét 's ekkép hatalmát, a' mennyiben hasznos tette gerjeszt, 's hasztalan 's káros tetteknek elejét veszi; minthogy szó és betű nem több mint szerszám, mely magában semmi, de csak alkalmazása által válik hasznos-vagy károssá; mikép sokszor a' legélénkebben éljenezett szónoklat és declamatio, meg a' legnagyobb divatu könyv sem ér valódiilag annyit, ha t. i. tettbe és életbe nem megy át haszonhajtólag, mint ér a' szántóvetőnek minden tanu és taps nélküli csak egy órai szántása is.

Csonka munkát vagyok tehát kénytelen benyújtani a' közönségnek, valóban felette csonkát és csak általánost, melyet azonban, ha élek 's csak egyetlen egy magyar van is, ki tiszta szándékomat félre nem ismeri, okkal móddal folytatóndok.

Mielőtt berekesztném azonban e' soraimat, nem mulaszt-hatom el itt még némieket felhozni. mik a' mondottakkal szorosb, és részemről úgy szólván ígéreti összeköttetésben vannak, és mik propylaeumokul szolgáljanak azon 'Miként'-nek, mely szerint én hiszem a' magyarnak felemelését lehetőnek, 's mit --- mennyire tehetségem és a' körülmények engedni fogják --- minélőbb közitelet alá bocsátni szándékozom.

Néhány évvel ezelőtt egy híres prókátort látogatók meg Pesten. Alig végeztük magunk közt a' tisztelkedési szóváltást, bizonyos német könyvet ad kezeimbe, mely — ha jól emlékezem --- körülbelül e' czim alatt: „*Was ist ein Liberaler?*” mint valódi szörnyeteget, gyujtogatónál, rablónál, anthropophagnál feketébb színekkel festi a' szerencsétlen liberalisokat.

Megtérítésekre czéltott a' derék ügyész, és — mert feketék' mosásával igen, de szerencsenek' mosásával nem szoktam bajlódni, 's ekkép nem válaszolék és csak mosolylyal hallgatám az antiliberalis anthropophag atrocitását — *quasi re bene gesta* azon tanácscsal végzé be jó szándéku, 's mint mondá, practicus szivességét: Bár szereznék inkább egypár jövedelmes házat, mintsem hogy köz dolgokban fáradnék, és én is iparkodnám lenni 'valami' — t. i. egy kis 'hivatali' — minthogy ez józanabb volna, 's inkább biztosítna köz megtiszteltetést, mint a' liberalismus 'sat. — A' jó öreg Verbőczianus nem akarta, vagy szenvedelmes antiliberalismusa mellett valósággal nem bírta felfogni, hogy a' liberalis nem olyan elhatározott valami, mint például medve, mellyről egyrül mint másíkrul, mint menagerieban szokás, el lehet bizonyos formulare után petyegni hazáját, szokásait, ösztöneit, 's miként eszik mézet, ha szert tehet rá, 's miként nyalja viszont talpát, ha télen más mulatsága nincs. 'S így elérhető, miért gyűlölé ő annyira a' liberalist; mert ha a' liberalis valóban nem egyéb, mint ugyanazon egy kaptafára vonit, más birtoka 's kivált felesége után sovárgó, mindent helyéből kimozdító, minden bevett elvet 's szokást lábaival tapodó, minden vallást becsmérő, minden felsőbbiséget bemocskoló, 's tán itt ott néha néha okkal móddal egy egy ezüst kalánkat vigyázatlanságbul vagy természeti ösztönből magával vivő izé, és nincsen nemes, erényteli liberalismus, és ennek nincsenek bizonyos árnyéklatai, mellyek körülményektől 's akaratinktul föltételezvék: akkor tudom, minden becsületes ember rögtön hátat fordít minden liberalismusnak, és túlságig antiliberalis leszen. Ámde ezen szó 'Liberalis' éppen olly kevéssé elhatározott szó, mint például 'fa', 'hal', sőt 'ember'; mihez képest ha ki azt mondja: 'gyűlölöm a' liberalisokat', az éppen olly józanul illy következményeket is vonhat, mint például: 'Mert fenyőfa nem alkalmas fa szebb bútorra, tehát egy fa-nemnek sem lehet e' célra venni hasznát'; 'Mert egy kis menyhal alkalmas táplálék a' gyengébb emésztőnek, tehát — minthogy hal csak hal — bizonyosan egy kis haresa, sőt egy kis czápa sem lehet gyomorhaborító'; 'Mert

felette sok gyűlöletes ember van — minthogy ember csak ember — az emberiségre új vizözönt kell előidézní'; 'Mert végkép a' liberalismus' emberszerető köntösében sok hypocrita lappang, meg még több sült bolond jár, azért mind azokat is Autoda-fe-ra kell elítélni, kik az Isten, minden teremtetésével őszinte rokonszenvet éreznek, és kik emberszeretetet nem csak ajkon hordva, de tetteleg gyakorolva, nagyobb szerencsét is bírnak az emberiségre 's hazára árasztani, mint néha néha egy kis krajczárka alamizsnát.'

Meg kell határozni előbb szorosán, mi a' liberalismus, mi a' philosophia; mert mindaddig, míg ez nem történik — 's illy szoros elhatározások' nem léte: oka annyi emberi nyomornak — barát 's testvér meg nem szünőleg' fog egymás keblében dűlni.

És így van a' profanált, nevetségessé tett '*juste milieu*'-vel is, 's elannyira, hogy alig meri valaki magát a' régi '*medium tenere beati*' papjának vallani, jóllehet mind az 'igenis inneninek' mind az 'igenis tulinak' céliránytalanságát a' régi Sangrado' és Brown' ²⁵⁾ systemáitól kezdve a' politikának újabb szövevényes pályájáig, mindenben tapasztaljuk.

De ugyan ki a' közepes'? — Ha az, ki 100 forinttal tartozik Isten 's ember előtt valakinek, és neki az ő képzelte '*juste milieu*' szabályai szerint 50 forintot ajánl; ha az, ki a' rábizott sajátot éppen e' szabály következtében, csak feliben őrzi hiven meg; ha az, ki felebarátját csak fél testtel rántja ki a' tűzből; ha az, ki az embert mint ember csak félig akarja emelni ki a' lelketlen portéka és állati tengés' miségből 'sat, ha illyes a' közepes', ám akkor teli torokkal: Ki—Le— sőt Fel vele!

Én azonban más értelemben veszem a' közepest', és miután nálunk azt szokták '*juste milieu*' hősének nevezni, ki sem a' kormány, sem a' divat' bálványinak színét nem viseli; minélfogva, mint mondják, bennük soha nem bizhatni tökéletesen: ez uttal ismét és ismét kifejelem, mint már többször tettem, azon mezőt, melyen a' kormány és haza közt én állok, és mely mezőn halni is remélek, és ha erőm tökéletesen el nem hágy 's idiota nem leszek, minden bizonynyal fogok is.

Vért és életet — vagy, mert vérrel és életvesztéssel nem használhatni mindenkor, ámbár ezekkel is, ha kell — de minden esetre munkát, megtörhetlen állhatatosságot, nappali veritéket és éjjeli virasztást legőszintebben siromig azon kormányoknak, mely őszintén nyújt kezét nemzeti 's alkotmányos fölemelkedésünkre. Ha ezt azonban nem cselekszi: oppositio' tagja vagyok, de tisztelő megbecsüléssel mindig; mert dynastiánk' legtöbb tagját nem csak mint előkelőt, hanem mint embert is tisztelem; egy sem méltatott sokra, egynek sem köszönök sokat, egytől sem várok semmit is; és ekkép nem háladatbul vagy valami kedvezésnek fejében szólok így, hanem mert meg akarom adni, mi Istené, 's éppen így a' fejedelemtől lefelé minden embertársomnak, ha nem is hízelve, de szoros igazság szerint, mi az övé; 's mert nem hihetem, hogy ok-szerinti, de illendő ellenzés, hol arra szükség van, végkép ne vezetné dynastiánkat azon útra, mely rá nézve is a' leg-hasznosb és legdicsőbb; mert ma a' felvilágosodás' idejében, úgy hiszem, nem csak határtalanul dicsőbb, de minden kétség nélkül hasznosb is, erőtül pezsgő, egy testű, egy lelkű nemzetet kormányozni, mint uralkodni elnyomott, magát emésztő népen. — Szintugy esküszöm hűséget és ajánlok fáradhatlan 's legőszintebb, 's bármilly alárendelt együttmunkálást minden hazafiának, a' polgári lét' akármilly alacsony lépcsőjén álljon is, ki ész, tudomány és tapasztalás jelelte-ki uton a' nemzetiség' és alkotmány' lobogóját viszi elől; midőn erőm szerint munkás leendek azok' felébresztésében, kik alig bujának még a' tojásbul ki, 's jóllehet felette egyszerű viszonyaikat sem bírják elrendelni férfiúilag, 's házaikban nem ők, de az asszony és házi barát az úr, még is már respublicákat, 's tudja az ég, milly nagyszerű sikerleteket terveznek, és mint personificált indítványok, erővel akarják uj mintába önteni a' hont; pedig vannak, vannak sok illyféle jó lelkek. Nekem sem a' sárga-fekete lobogó nem kell, de ugyan a' franczia propaganda büze sem tetszik; és illy értelemben 'közepes' voltam, vagyok és leszek is, habár a' lehető legnagyobb singularisban is, siromig.

E' közlemény' 93-dik lapján ezt mondám: 'Keblem, erszényem minden engedményre tárt, minden teherhordásra nyílt', 's egy uttal azt ígérém, hogy később lepleg nélkül és tökéletesen ki fognám tárt, mennyire nyílt keblem és erszényem kézfogásra, vállvetésre. — Részletesen erről azért nem szólék fentebb, mert szűk vala a' hely; most pedig azért nem szólhatok részletesen és okokkal támogatva a' dologról, mert kifogytam az időből. Elmellőzni minden szó nélkül azonban az egészet még sem akarom; és azért addig is, míg ismét gyakorlatilag alkalmazva és az életbe hozva fogok okoskodhatni a' tárgyról: általános szabályokban im ezekkel ajánlkozom, némi föltételek alatt mindazáltal, melyekről később, vagy inkább 'máskor.'

Kész vagyok aránylagosan minden köz terhekben részt venni. 'S értsük egymást; nem bizonyos terhekben egyedül, mint például a' házi pénztár' viselésében, hanem kivétel nélkül minden lehető terhekben, 's nem szabad ajánlkozásként egyedül, de törvényes kötelességileg; 's mi több, a' rám vett adónak mire fordítását sem kívánom ellenőrizni mindaddig, míg a' polgár és pór illyesbül ki van szorítva; mert — köztünk maradjon a' szó — egyedül nem-fizetési ürügynek tartom, 's nem egyébnek mint hypocrisisnek ezen sokszor hallott szójárást: 'Szívesen adózom, ha felelős a' ministerium'; mi más szavakkal nem egyéb ezen — egyébiránt senkit, ki csak egy kissé okosabb, többé rá nem szedhető — syllogismusnál: "A' ministeriumot papirosan tán igen, de gyakorlatilag feleletteher alá nem vehetjük; miután illyes tehát mai körülményeink közt életbe nem fog lépni: ám pengessük csak szép hanggal, hogy édesörömet mi is úgy viselnők a' köz terhet, mint a' polgár, mint a' pór, mint a' zsidó, csak felelettel tartoznék a' minister, és a' liberalitas' nem csak legszébb, de ugyanesak constitutionalis szagában állunk a' többség előtt 'sat." Ily olcsón, sőt 'ingyen' én legalább nem kívánom megvásárlani vagy inkább bitorlani a' liberalitas' színét; de midőn soha nem kívánok és nem fogok dolgozni a' restért, és szerzeményemet mindenki ellen erőm szerint védendém, a'

haza' terhet testvéreileg vagyok kész hordani hazám' minden szülöttjével, és mindaddig legkisebb feleletteher' kívánása nélkül is, míg az ő adójáru' sem számolnak. — Legyünk ebben tökéletesen egy lábra állítva, 's azt hiszem, semmi nem fog testvéri 's nemzeti egybeolvasztásunkra sikeresebben működni - - -. A' hiányok sokfélék, 's még a' bűnnek, a' gyalázatnak is van bizonyos hiúsága, mit sokszor tapasztalhatni; mert hányszor nem halljuk, milly fenghangon 's milly meglegedett büszke negéddel emlegeti sok, állati kicsapongását és elszórt életét. Így sok azzal dicsekszik — mi Magyarországon nem felette ritka thema — hogy soha semmit közhaszonra nem dolgozott és soha semmit közhaszonra nem adózott; midőn inkább — nekem legalább úgy látszik — az lenne dicsekedési tárgy, ha valaki igen sokat dolgozik és igen nagy részt vesz a' köz terhek' hordásában, és amaz nem volna egyéb, mint 'fitogatás'. Én mindenen felett gyűlölöm a' herének szerepét, 's szívesebben sülyedek köz teher alatt - - - ha nemzeti, köz rokonkeblű összetartás nem bírja kivívni magának az ellenőrség' jogait - - -. Illyes alkotmányos fő elv azonban csak akkor léphet életbe s' igazi gyakorlatba, mikor nem csak egy része a' nemzetnek, de a-tul z-ig az egész nemzet követel 'adó-mire-fordítási számadást'. És ám addig, míg tökéletesen felnemzetesül a' magyar, kész vagyok, mint mondtam, három évről három évre, t. i. minden országgyűlésen szintűgy ellenőrség nélkül kivetni magamra is az adót, mint most vetjük ki azt Magyarország kiváltságtalan lakosira - - -.

Büntető törvényt rám, családomra és az ország' minden lakosira egyenlőt, és szigorút kívánok. Ki állati, büntettség állatilag, és szűnjék meg végkép azon botrányoztató különbség, melly szerint éppen az legyeztetik egyben, mi irgalmatlanul sujtatik másban; de józan irányba hozassék más részről azon puhaszívű ábrándozás is, mintha ki lehetne küszöbölni közülünk minden állati büntetést, márul holnapra, és mielőtt köz nevelés kiemelé legalább a' nagyobb részt, az állati tengés' köreiből.

A' haza védelmére írják össze velem és fiaimmal együtt az ország' minden lakosát különbség nélkül, hadd huzzunk sorsot mindnyájan 'sat. 'sat. 'sat.

Systemámat, hogy t. i. a' szívnek országlásban más szerepet nem szabad játszani, mint javasloít, felbuzdítóit, és egyedül a' hideg ésszt illeti a' kormányzás — melly systemát, jöllehet régi mint a' világ, elég szerénytelenül 's y s t e m á m - n a k' nevezem; de csak azért, mert a' szív' működésének teljes kirekesztésével minden tétova és habzás nélkül rendszerezve azt soha sem nem olvastam, sem nem hallottam más által előadva még — e' systemát is ez uttal terjedelmesben, és alkalmazási tekintetben kívántam volna szőnyegre hozni; de nem győztem, és ekkép ennek is később szándékozom adni tökéletesb felvilágosítását.

Mi pedig a' Pesti Hirlap' czikkeit 's kivált vezércikkeit illeti: hogy ezeknek is sokkal nagyobb részét *quasi re infecta* kell ez uttal és mindig csak a' hely és idő' szűke, 's könnyen 's szaporán dolgozni éppen nem tudó tulajdonomnál fogva minden érintés nélkül hagyni, különösem sajnálom; sajnálom pedig azért, mert egy kissé több üres idővel felette sokat hozhattam volna fel annak megmutatására, milly időnküti és mostani nemzeti diagnosisunkhoz éppen nem illő módor szerint, kezelte a' Pesti Hirlap' szerkesztője köz polgárosodásunk' legérdekesb themáit. Leginkább sajnálom, hogy a' Pesti Hirlap' 9 ik számu vezércikkébeni azon tisztes öregnek, ki mint mondja, magyar, de nem nemes, valóban nagyon pompás, de azért és tán éppen azért még is felette nevetéséges declamatiójára nem válaszoltathatok részletesen és *ex asse* akárki — nem bánom a' legközönségesb bécsi alma- és körte-eladónő — által, ki csak félig meddig bír gyakorlati észszel, melly válasznak csontváza körülbelül volna: Ne nevetesse ki magát, 's hagyjon fel illy szivandalgási felcsordulással, jó öreg úr; bizony mintha nem tudná, 's csak most venné tátott szájjal észre, hogy a' nemtelen nem bír Magyarországbán ingatlant; az úr talán azon magyar, ki Napoleont felemelkedési phasisaiban csak a' consulságig kísérte²⁶), és

ha az; ám megsugom az urnak — mert hiszen már a' bécsi közpiaczon is megtudtuk mindnyájan, és ekkép csuda, hogy illyes az úr előtt titok maradt; vagy tán csak esintalanul dévajkodik és csak úgy tetteti magát, mintha nem tudná — hogy a' legutolsó országgyűlés óta — 18³⁹/₄₀ 9-ik t. cz. 7-dik §-a — mindenki s z e r e z h e t urbéri ingatlant Magyarországon, és már már csak hajszálon függ az ősiség, és bizonyára nem sokára le is szakad, mikor aztán szerezhethet maga is, ha van pénze, untig valót; és csak az által erősödhetik azon hajszál, melyen függ az ősiség, ismét erősebb kötélle, ha túlhajtják a' dolgot és jacobinus sapkát vonnak hegyibe; minthogy sok olyan ember van, ki mint ló, az árnyéktul, sőt mindennapi eledelétül, az ártatlan szénátul is megijed. Ne lamentáljon tehát olly színházi- és szívszagatólag, mint kérges fuvattyú, ne is keressen elavult adatokat a' codexben, mert hiszen az már nem szükséges, minthogy a' közös haszonnak argumentuma már győzött, és kár azt gyengébbekkel beködözni 's betömkelegezni; de keressen inkább pénzecskét zsebében, és másokat felingerlő praedicationok helyett vásároljon urbéri telket 's majd hamar allodiumot; minthogy 'ingyen' elosztani a' hazát és minden szerzeményt, a' sült galambot váró tunya, tudatlan, hóbortos 'st. eff. színezetűek közt egyenlőn, soha nem vala senkinek is szándoka, azokat tán kivéve, kik ---

Azért szerettem volna pedig ez életkérdésről részletesben szólni, hogy megcáfolhatlanul adhassam elő, a' 'mit és miképen kellene tehát eszközteni' hosszú során mennyire volna azon óvakodás is felette szükséges, hogy

'Olly tárgyakat, mellyek köz kedvezést nyerének, 's már már ki lehet tűzni felettük a' diadali dandárt, mert hasznuk bizonyos és elismert, a' Corpus Jurisnak tömkelegibe többé vissza ne vigyünk; 's pedig egyedül azon egyszerű okul, mivel a' mostani században a' közhaszon olly ok, mellynek a' többség nem, de csak egyes ügyesek szegülnek ellen, kiknek hasznuk nem a' köz haszon; ámde ha a' világos oknak nyilvános mezejéről a' Corpus Jurisnak éppen nem nyilvános mezejére vitetik a' kérdés, mint például az ősiség dolgában,

nem játszatik-e az egész dolog egyenesen illy egyes ügyesek' kezeibe, 's nem alacsonyul-e le a' legtisztább és leggyönyörűbb országkérdés egy szövevényes prókatori vitatásra, minthogy — és e' körül ne csaljuk magunkat — ha B talál idomtalan könyveinkben valamire argumentumokat, C fog ismét ellen-argumentumokat találni bizonyosan, és kész minden szövevényivel és idővesztéséigével a' tabularis pör, 's míg la to l á s b a n van az elv, teng, sőt bukik az ügy, 's rútul ki van játszva a' köz kívánat. — Nem mondom, hogy tiszta elhatározott törvényeinket gyámokul ne hozzuk fel, 's kivált ott, hol még győzni kell; korántsem állítom ezt, Isten mentsen, sőt azt ohajtanám, bár lennének törvényeink olly világosak, oly ok-szerintiek, és módosíthatnának időről időre 's okkal móddal nemzetünk' növéskéhez annyira, hogy azoknál erősebb gyám-okokat ne kellene keresni; ámde elavult törvényeket 's kivált, ha azokra már nincs szükség, és ekkép egyedül egy kis prókatori tudománynak fitogatása végett előidézni, nem csak a' most fentebb érintett okbul, hogy t. i. valami jó és világos mezőről soha nem kell valamit rossz és ködös mezőre vonni, a' legszerencsétlenebb tactika, de legfőkép azért is, mert ha mi magunk rázzuk meg a' praescriptionnak alapját, mi emberek közt a' stabilitásnak legerősb és legtöbb esetben egyedüli sarkalatja — olly kevéssé tökéletes az emberi lét — ám akkor igen sokat veszünk, sőt Magyarországot is egyenesen és rögtön, a' szláv nemzetségnek kezére kell szolgáltatnunk, minthogy anyaföldünket sem bírjuk más jognál, mint a' praescriptionnak jogánál fogva. Nem is menti meg és emeli fel hazánkat e' szerint, valamint mást sem emel soha is fel, 'ügyészi ügyesség', és elavult törvények' kikeresése 's ügyes magyaráztatása, valóban nem —; illyes nagyobbserű' sikerére ennél több kell, 's mi nem egyéb, mint országtudományi magasb felfogás.

A' 'Mi'-nek és 'Miként'-nek minélelőbb életbe léptető sorát illetőleg pedig szintén legnagyobb általánosságban, és addig is, míg minden tárgyra egyenként ismét visszajőni alkalmam lesz, és egyebeket 's fontosabbakat, csak hogy jelenleg nem annyira napi rendűeket is hozhatok szőnyegre, im ezeket tűzöm ki ez uttal is némi propylaeumokul:

A' magyarság' terjesztésével, mint már fentebb érintém, felette csínnyán kell haladni, 's köz neheztelés érje azt, vagy inkább köz ellenzés, ki bár legtisztább szándékul is, de olly móddal jár el ezen minden magyarnak legszentebb tisztében, miképeszközlésének nem haladást, hanem okvetlen visszahatást kelljen következtetnie. E' helyett azonban az alkotmány-nak mindenki-re terjesztése mozdítassék elő lehető legsebesebben, mi természetszerint éppen nem eszközöltetik 'túlhajtás', hanem egyedül azon lépcsőzet által, melly aristocratiai létünk-nél fogva az alkotmányban 's nem az alkotmányon kün fekszik; minthogy akármennyire terjedjen is vágyunk *in ultima analysi*, anarchia nélkül nem haladhatunk egyéb formákban elő mint aristokratiaiakban, anarchiából pedig ránk nézve nemzetiség' tekintetében soha nem forrhat ki újjászületés, de szövevényes állapotunk- vagy inkább nyavalyánk-nál fogva okvetlen be kell következni a' halálnak; mit soha nem szabad felejtenünk. — E' kérdést egyébiránt most se részletesebben, se világosabban nem magyarázhatom.

Ereink' vagy inkább: erőink' egy egy célra összesítése végett elmulthatlanul központot kell alkotni, melly parancs nélkül és egyedül varázsa által minden színű 's minden körülményű magyart néha magába vonzzon, és hosszabb időre is ott tartson; minthogy egyedül illy központ hozhatja illő arányba azon szétágzást, melly municipális alkotmányunk' következ-

ménye. Bécs központja a' közbirodalomnak ugyan, de nemzeti kifejlés tekintetében egyedül Buda és Pest válhatik a' magyarnak természetes gyűlpontjává; Budát és Pestet kell tehát, 's ha másképp nem lehetne, nemzeti közzerővel vagy legalább nemzeti pártolással nem csak minden lehető és kivált vízveszélytől gyökeresen megóvni, de minden magához vonzó varázsszal is ellátni; — 's mennyire lehetséges, sőt aránylag könnyű ennek eszközlése, 's elannyira, hogy kevés év' leforgása alatt senki rá nem foghatna ismerni Buda- és Pestre, 's mind nyári mind téli lakásra e' két város Európának legkellemesb városaihoz lenne a' legszigorúbb igazság szerint sorozható; ezt be tudom bizonyítani, 's engedjenek szabad kezét, 's pártoljon csak a' nemzet okszerintileg, végbe is viszem.

Az ősiségnek az ország' belbecsét 's ekkép egészségi erejét elnyomó zsidbadéka — minden visszaható erő, és a' fiscalitási jogok esorbitása nélkül egyébiránt, okkal móddal — miről szinte máskor — minél előbb küszöböltessék ki anyaföldünkről. — Emeltyüre van szükségünk, mind azon kincsek kiemelése végett, mellyeket most sivatag és mocsár főd. A' földbirtokost kell tehát hypothekával megajándékozni mindenek előtt — ez a' szegnek feje — mert csak ez vonz maga után nem mesterkél, de valódi közgazdagságot; nagy hypothekája azonban mindaddig Magyarországon általán véve a' földbirtokosnak nincs, míg igazi tulajdona nincs, igazi tulajdon pedig és ősiség összeférhetlen ellentét.

Mintán szabad és biztos közlekedés nélkül éppen olly bágyadt egészségű és beteg a' hon, mint azon test sem pezseghet erőttől, de csak hervadólag teng, mellynek ereiben szabadon 's élénken nem foroghat a' vér: készüljön — minthogy hazánkat lehető legjobb egészségre emelni minden módon kell, és ehhez minden magyarnak a' legnagyobbtól a' legkisebbig tehetsége szerint járulni legszentebb kötelessége — készüljön mondom, Magyarországon keresztként átvető biztos közlekedés keletről nyugotnak és éjszakról délnek Pesten keresztül, legyen az bár kő-, bár vas-út, bár vizesatorna, mi hely és körülmény szerint legcélszerűbbnek fog mutatkozni. Ezek' eszközlése

társulatokra legyen bízva, mellyek azonban, hogy meg is alakulhassanak, és ne csak papiroson veszszenek el, vagy már kezdetkor bukjanak meg, úgy álljanak az ország' pártolása alatt, mikép a' vállalatnak száztul öt tiszta jövedelmét minden esetre biztosítsa a' hon, ha t. i. a' nemzeti ellenőrség alatt álló vállalatok nem vergődhetnének legalább is illyes jövedelemre azon vámpénz után, melly a' törvényhozás meghatározásával, vagy ha illyes részletekbe nem kívánna ereszkedni, annak legalább helybenhagyásával mindenki által volna fizetendő. — A' már tervezett, vagy mi több: már életbe lépett közlekedési módokat pedig, mellyek azonban köz bizodalom 's egyedül, mint gondolom, ennek hija miatt, mint például a' Pozson-Nagyszombati vasút, nem bírják az idő' mostoha fordulatának, vagy inkább a' mesterségesen (!) ránk hozott eseményeknek most egyszerre olly rögtön berohanó árja ellen sajátlag, minden segítség nélkül kivívni a' sikert, az efféle hasznos vállalatokat is szintilly pártolásra méltassa az ország; mert bár hol mutatkozzék is a' nemzeti testben rothadási jel — tönkre dülő vállalatok pedig nem egyebek — az egész test sínik utána.

Miután nemzetet tekintve éppen olly balfogás pénzt nem venni fel, vagy mesterséges pénzt nem készíteni, hol erre bizonyos hypotheka van, mint balfogás adósságokba vergődni vagy papiros pénzt kibocsátni, hol viszont arra hypotheka nincs: ám alakuljon legalább is 50 millió pengő forintnyi mesterséges pénzt kibocsátó nemzeti bank; minthogy ha illy kibocsátásoknak van helye valahol a' világon, 's nem csak haszonhajtási, de hypotheka-nyujthatási tekintetben is: ugyan hol volna annak helye inkább mint Magyarországon; mert kérдем, hol van több lappangó, és csupán csak pénz' hija miatt annyi ki nem fejlett kincs, mint éppen Magyarországon. Életbe is kell ezért léptetni illy intézetet minél hamarább, 's nem csak a' köz meggazdagulás olly fontos tekinteténél, hanem azon még sokkal fontosabb oknál fogva is, miszerint, miután vérünk is sokkal élénkebben kering most, mint azelőtt, 's ekkép a' cselekvési és kiállítási vágy is sokkal nagyobb ben-

nünk, mint vala, tágabb cselekvési 's erejét valamiben gyakorlói mezőt is kell nyitni a' magyarnak, mint a' millyennél eddigelé birt; előlegezett pénzerő nélkül azonban illy mező meg nem nyilhat, minthogy illy előleges hypomocion nélkül a' legszebb, legjózanabb vágy is bizony csak vágy marad örökleg, vagy rossz hatást vevén, mint mikor a' töltött puskának csője bé van hegedve 's elsül, felette nagy szerencsétlenséget okozhat; mit jó volna azoknak, kiket ezen óvakodási sor illet, néha egy kis gondolóra venni.

De sokkal fontosb mind ezeknél a' köz nevelés' tárgya. Én csak kevéssel ezelőtt az általános nevelés ellen valék — mit sok tudom borzadással fog hallani — de nem különbségből valék ellene, vagy azért, mert kedvem éppen így csosszant, mi tán nem egy fényes indítványnak legmélyebb sarkalata; hanem egyedül azért, mert valamiut nem tartom jó logikának — pedig csak ez visz síma uton célhoz — ha valaki növendéket illetőleg azt mondaná: 'csak nőjjön, csak erősödjék, csak vastaguljon előbb, majd megtágítjuk köntöseit azután'; de azt tartom jó logikának, ha valaki, úgy is tudván hogy nőni fog a' növendék' teste, már előlegesen tágitatja ruháit, mikép ne csak semmi ne hátráltassa növést, sőt ezt mozgás, gyakorlás 's egyáltalában gymnastica által még nevelni is lehessen, és a' nélkül hogy szétszakadjon a' köntös; úgy azt sem tartom józan logikának — ha t. i. egy tökéletes forradalmon nem akarjuk áthajtani a' nemzetet, hanem ingadozás nélkül kívánunk nagy nemzetté emelkedni — ha nevelés által még mesterségesen is tágitatik a' már magától is mind-egyre növekedő nemzeti test, mielőtt elég tág köntöse, azaz 'elég tág politikai léte' volna, mellybe azt megbomlási veszély nélkül úgy szólván, belé is lehetne nevelni. — Forradalom ránk nézve legveszélyesb halálos betegség, nemzeti élet pedig a' legfőbb cél; ám reformáljuk tehát magunkat ingadozást okozó crisis nélkül, és e' tekintetben már már meg van nyerve némileg a' csata, ha most némi nemzeti sakkjátszók' túltúze, de inneni felfogása miatt nem megy minden ismét veszendőbe; mert hiszen "kezd kezd lenni, sőt van van Magyar-

ország' minden lakosinak tágacskább politikai léte már", és ekkép hála az ég, valamint a' terhes nyavalyából kilépettnék, ha bizonyos fokra felerősödött, szabad mozogni, és egygyel mással élni is, mi csak kevésse ezelőtt tilos vala: úgy a' haláli álmából felébredt magyarnak neveléséről is lehet veszély nélkül, sőt kell ezentul már gondoskodni, 's adjon Isten erőt, s ezen legfontosb, leghöszöntebb tárgynak okszerinti vizsgálásával is eléállok minélelőbb.

Jóllehet első felfogásra, sőt hosszabb megfontolás után is a' nevelés' tárgya mutatkozik nagy nemzeti sakkjátékunk' azon vonásának, mellynek józan logika szerint minden más vonást alá kellene rendelni; mert ha nem akarjuk tagadni, bajaink' legfőbb oka tán az, hogy nincs hazánkban, mint szokás mondani, elég 'gátra való alkalmas legény', de e helyett inkább csak szónok, irkafirkász, vagy egyedül nagyokat 's kicsapongókat tervező van általánosán köztünk, és hibázik viszont azon józan, és minden láрма 's pompa nélkül tenni 's cselekedni tudó osztály, mellyből minden hivatalra 's minden dologra lehetne találni elég, választásra alkalmas egyént, mi azonban korántsem lelki tulajdonunk vagy értelmi súlyunk hiájából, hanem egyedül nevelésünk' fonák és még is olly bonyolódott létéből veszi eredetét; mert valóban, ha csálni nem akarjuk magunkat, sehol sincs annyi 'sokat tanult' 's még is annyi egészen haszonvehetlen ember, mint nálunk, azoknak pedig, kik köztünk életbe vágóbb szerepet kívánnak játszani, kivált hivatali tekintetben, — mert annyi a' törvény, rendelet, szokás, tudnivaló 'sat. — valóban mindenhez értőknek 's igazi ezermestereknek kell lenni, ha rögtön meg nem akarnak akadni, vagy ki nem esni; nevelésünk egészen elhibázott, és így mint mondtam, úgy látszik, mintha semmi nem lehetne sürgetőbb, mint ennek minélelőbbi elrendelése, 's kivált most, miután már már tágul az általános politikai lét, 's e' szerint a' legjózanabb logika után is minden kettészakítási veszély nélkül lehet növeszteni a' nemzeti testet és lelket; de mind e' mellett a' nevelés' tárgya még sem a' most teendő legelső vonás, 's nem csak azon logikai, némileg még most is óllá

okbul, hogy a' nemzeti politikai köntös, noha sokkal tágabb már, még sem elég tág még — és sima uton emelni a' hont a' legfőbb szempont — hanem legfőképp azon okbul nem a' legelső vonás, mert ezen tárgynak idővesztés nélküli 's talpra esett elrendelése nem függ egyedül magunktól; mihezképest olly vonások vannak napi renden, mellyek ha nem volnának is teljesen szabad kezileg a' leglogikaibb vonások, az által lesznek azokká, hogy egészen tőlünk függnék, és eszközlésükben nincs hatalom, melly hátráltathatna ---. Más két tüsténti vonást ajánlok tehát addig is, míg e' nagy nemzeti kérdés megéri, 's jót állok, mikép ha tetteleg életbe lépnek, elmulhatlan be fog következni hazánkra boldogság és nemzetünkre dicsőség. 'S ugyanis:

Ne toljuk ezentul a' hibákat 's nemzeti hátramaradásunk' okát, mint eddigelé vala szokás, általán véve mindig egymásra, 's kivált a' kormányra, 's viszont; jöllehet ezt igen sokszor tehetnők igazsággal: de keressük azokat egyenesen magunkban; mert ha nem lelünk is minden hibát és hátramaradási minden okot magunkban, ám találunk váltig valót, egy cseppet se kételkedjünk, miken ha javítunk, rögtön óriási előmenetelt tesz honunk; mert semmi, de egyáltalában semmi nem neveli, legyünk erről bizonyosak, valamelly nemzetnek valódi erejét annyira — és erre van szükségünk — mint ha minden tagja csak derekasan betölti és férfiasan megállja maga helyét; illy jó gondolatra — és nem hiszem, hogy ennél, fejledező nemzetünket tekintve, jobb gondolat lehetne — azonban csak akkor szokott jóni az ember, mikor mindig másutt keresés és másra tolás helyett, magával számoló hangulattal saját keblébe nyul; 's azért tegyük ezt minél előbb 's minél többen, és felette rövid idő alatt olly előmeneteleknek leszünk tanúi, mellyeken magunk is fogunk csudálkozni, kivált ha nem mulasztjuk el az ennél nem kevesebbé, sőt tán még üdvösebb vonást is minél előbb életbe léptetni, melly nem egyéb, mint

Bizonyos 'kötelességérzet'-nek felébresztése és közönséggé tétele, melly minden magyart, bár nagyot, bár kicsit, bajnoki érzéssel kössön hazájához, mint egy elhagyott,

's védlést 's pártolást még mindig annyira megkívánó honhoz. Állna honunk erős lábán, ám akkor némileg fel volnánk oldva azon hőslelkű kötelességérzettül, melly minden 'derékben, ha nem alszik vagy nem felejtí el magát, minden lépteiben tettleg él: "Védni a' gyengét." — Ámde kit magyarrá teremtett a' legmagasb' Úr, és nem szégyenli elhagyott, még annyira gyenge vérének nem fogni bajnokilag pártját: az, ha nem alszik — és jó volna e' részben elvégre egészen felébrednie — ha nem alszik, mondom, és éber létben képes minden segítség nélkül magára hagyni a' gyámolást még mindig annyira megkívánó hont, az, bármily magas, fényes helyzetű legyen is — legalább az én szótárom szerint — nem derék. Bajnoki pártolása honunknak azonban korántsem azon fellengős enthusiasmus, melly szerint úgy szólván, mindenki a' kolomp' elővitelére hiszi magát meghiva lenni, vagy éppen a' mai nagy divatú corteskedés, éppen nem; de egyenesen — a' mennyire néhány szóval kitehetni illy felette fontost — bizonyos zárándoki komoly magamegtagadás, mellynél fogva inkább abba-hagyni mint ártani, sokkal inkább használni a' honnak, mint fényleni sajátlag, kívánunk 's törekedünk, és melly megtagadási hangulatnál fogva soha bármily kicsire is, mi a' hazát illeti, igen nagyoknak nem, de mindenre inkább igen kicsinyeknek és elégteleneknek hiszszük magunkat, 's nem csak szóval, holt betűkkel, és mások' cselekvéseinek gáncsolásával, de hasznos tettel is neveljük a' köz állomány' egészségét.

Ébreszszük és tápláljuk lelkünkben e' zárándoki érzést minden alkalommal, míg úgy szólván szokássá nem válik az bennünk, 's öntsük azt azokba is bé, kikben az még nem létezik; minek következtében minél előbb ki birjunk lábolni nemzeti életünk' azon stadiumából, hol még nem a' néma és csendes kiállító erő látszik tetszeni annyira, mint a' maga bőrébe fénni nem tudó ifjúsági negéd, melly csak ront, de nem alkot - - - - és

Álljunk ennekokaért mindenek felett, 's mennyire csak képesek vagyunk, minden tetteinkben, az értelem' mezejére 's legyünk, valamint több előkelő nemzetek, természeti hangulat és régibb

surlódás után felette sokban, legyünk mi a' kelet' népe elv szerint, 's ekkép ha lehet mindenben: az 'oknak népe'.

A' budai hegyekben állítsunk temetőt, egy szabad ég alatti Valhallát. Legyen vérünk' jobb része, vagy ha bukunk kell, legyen a' magyar, kinek ehhez kedve van, halálban legalább egyesülve, ha nem tudott életben egyesülni és nem bírta értelme által az elsüllyedéstől megmenteni magát - - -

Most azonban kezemből esik a' toll; magamra vett tisztet máshová hív: ám induljon azért a' csonka munka bevégeztelenül sorsának.

Mi személyemet illeti, sejtem sokak általi lesujtatásomat, minthogy szenvedelmektől forró időkben könyvvel, úgy hiszem, lehetetlen győzni hetenkénti ujságlapnak éles, és ha eltompult, igen könnyen köszörülhető fegyvere ellen, 's e' felett természetes, hogy annak több és tapsolóbb közönsége van, ki a' szivandalgások' gőzkocsijával ajánlkozik a' közönségnek, és a' háttérben kész ebédet fest, mint ki a' hideg észnek lassú társzekerével áll egyedül elő, 's csak felette sok munka után ígér kiki maga főzte levest - - ez azonban mindegy. — Több barátim és jóakaróim' tanácsa, sőt kérése ellen indultam ez utnak - - - "sok keserű pillanatot fognék a' jövőendőben magamnak készíteni, ha szándékommal fel nem hagynék", ezt jóslák, és igaz lehet; mert gyanúsáttétel, félreismertetés, a' hazafiak' elhidegülése, tőlünk elfordulása 'sat. kivált a' sirhoz közelebb, midőn gyengülnek az idegek, mód nélkül fáj; de kötelességemnek érzém tenni, mit teszek, és azért bizony csak magam tanácsa szerint teszek. — Adja az ég, mikép némileg eltaláltam vagy legalább egészen el nem hibáztam legyen azon czélt, mellyet ez uttal kitűztem magamnak, 's melly nem egyéb, mint elérni azt: mikép kivilágolják, hogy a' magyar népnek ezen Európában olly annyira elkülönzött és elszigetelt heterogen keleti rajnak kifejtése és virágzó nemzetrei felemelése nem olly felette könnyű, mint azt sok igen szép lelkiületű és meleg kedélyű gondolja. Ha kiviláglik ez, ám akkor tán óvakodóbban fog ezentul némi, ki még maga lábán áll, haladni, mint tev éddigélé; minek nyeresége felette nagy

leend, minthogy a' magyar politikai pályán bizonyos kártétel nélkül valóban csak a' lehető legnagyobb körülnézéssel haladhatni; mikép Isten és ember előtt sokkal nagyobb érdem is azon éppen nem haladni, mint szívsgalási andalgások és képzeleti phantasmagoriák után indulni.

A' Pesti Hirlap' szerkesztőjéről sokan azt hiszik: legjobb akarattal sem tudna többé "engesztelő és csendes reformatioi szellemben irni, olly annyira volna forradalmi anyaggal saturálva, mikép ez már nedv- 's vérébe ment volna át." És ez könnyen meglehet. Én azonban nem tudom, nem akarom hinni. Miszerint azon kéréssel végzem is be e' soraimat, hogy tépje bár személyemet a' hogy tetszik minden ceremonia nélkül, de csak Istenért ne használja nimbusát és népszerűségét Magyarországnak zavarba hozására. Még mindenre van idő, és azért iparkodtam minélelőbb lépni fel; de nem sokára többé nem lesz, mert mindennek megvan bizonyos pillanata, melly ha lepergett, valamint örökre oda van erény 's becsület, úgy oda van élet is és minden remény.

JEGYZETEK.

- 1) Több évvel ezelőtt Londonban késő ősszel azon sötét ködös napok' egyikének reggelén, mellyek' borongós léterül a' száraz-föld' lakosának alig lehet fogalma, 's mikor nekem legalább mindig úgy rémlett, mintha az egek' ura, az angol nemzetnek nagyobb értelmi súlyt osztott ugyan, de ennek rovására gyérebben szolgáltatna volna ki a' nap' sugárit mint más népeknek, Mr. Bowring, ki magyar irodalmunk iránt, mint köz ismeretű dolog, annyi részvétet mutatott, kezében emlékkönyvével, hol nevezeteseb magyar szerzőink' többjei neveikkel saját kezűleg feljegyezve valának, szíves volt engem felkeresni, mikép nevemmel és egy kis jó gondolattal én is szaporítnám emlékkönyvében foglalt honosim' sorát. Felütöm a' könyvet, 's noha távol a' hontul, úgy érzem, mintha vérrokonim lebegnének körülöttem, mikor — fájdalom — kirekesztőleg csak latin sentenciákat tapasztalok e' magyarságnak szentelt emléktárában, 's már visszas érzéssel félreteszem, ha véletlenül — úgy hiszem, a' legutolsó lapon — nem fénylik előmbé Virág Benedeknek e' közleményem' megszavául választott, a' magyar életből olly mélyen kutatott 'emléksora. — Milly keserédes kinra olvadozott szívem, ezen dicső honpolgárnak e' kézvonalmin, ki éltében annyit nélkülözött, 's mint élő olly kevéssé volt méltatva, nem mondhatom; 's ez idő óta, jöllehet annyival érdemetlenebb, és külkörülmények által még is annyival szerencsésb állapotba helyezett nálánál — külkörülmények által mondom, mert nagy erényei nál fogva lelkében alkalmasint boldogabb volt mint én — az idő óta imádságként naponta elmondám én is mint ő: 'Jó hazafinak lenni vajmi nehéz s' kivált Magyarországbán, de azért még: nem lehetetlen'.
- 2) *Frankenstein*: czime bizonyos angol regénynek, mellyben bizonyos hocus-pocus szerint valami 'élő lény' készül, melly azonban nem jól út ki, de a' helyett 'csinálójára út', 's pedig irgalmatlanul.

- 3) Nézzed Schillernek „*Die Männer-Würde*” című költeményét.
- 4) *Ibykus*, midőn az olympiai játékokhoz sietne, meggyilkoltatott, de a' fölötte elvonuló darúk, melyeket boszúra felhitt, elárulák gyilkosait.
- 5) *Kára-katona*: bizonyos gémnek faja, melly nem ritka Magyarországon, és melly, mint mondják, mindig olly éhes, hogy soha nem bír jóllakni.
- 6) *Bunkershill*: Boston' közelében fekvő domb, hol a' függetlenségért küzdött éjszak-amerikai nép hidegvérű 's jól irányzott puskalövési által igen kitünteté magát, és saját ügyét tekintve jól segített magán.
- 7) Azt mondják, hogy Kelet-Indiában bizonyos díjért 14, sőt több napokra is el hagyják temettetni magokat bizonyos fakir-bűvészek, kik azonban oly altató szert vesznek be előbb, melly őket mély alvásba süllyeszti. Ha ez igaz, mit sokan mint ollyast erősítnek, ám akkor természet' utján véletlenül is megtörténhetik néha az, mi bizonyos szerek' okozatja, mikép a' sirbani felébredés ellen nincs is jobb specificum, — de ez aztán felette jó — mint vagy szívért venni ki vagy fejét vágni le minden eltemetendőnek. Bár volna az életben is minden baj ellen illy soha nem hibázó specificum!
- 8) *Demerara*: déli Amerikának bizonyos nagy erdeje.
- 9) *Justin*: a' francia forradalom' idejében megjelent utálatos képekkel megtelt, igazi sodoma-gomorrhai könyvnek czíme.
- 10) „*L' enthousiasme commence, le délire accompagne, et le repentir suit les revolutions*” gr. Corberon-nak legujabban megjelent munkájából.
- 11) „S így kormányozzák, így alakítják újra a' népeket.”
- 12) *Valmont*: a' híres „*Les liaisons dangerenses*” — 'Veszélyes összeköttetések' — című regénynek hőse, hogy megnyerné a' csábítási czélba vett elnöknének olvadni nem könnyen akaró szívért, kiküldi komornokát, keresne nyomorúságot, melyet ő aztán 'jószívűleg' ápolna, az elnökné pedig ezt valami véletlen által megtudná, és megcsudálván szép lelkiületét, hálójába esnék; mi meg is történt — a' franczthoni regényben t. i. —

13) "Az emberi nemnek néha néha érvágás szükséges"; mely recipét bizonyos Marat, híres nemzeti orvos találta fel.

14) "Frag l'atrioten nur aus, die besten, die eifrigsten Schreier,
Wie sie bevölkern das Dorf, das sie errichten aufs neu.
Und sie gesteh'n trotz aller Verehrung der heimischen Sprache,
Deutsche wählen sie sich, fleissig ist, friedlich das Volk."

15) Nem tudom: csál-e emlékezetem, vagy nem kereshetem fel saját kis személyemnek nagy Winkelrieddel G. T. irta összehasonlítását. Elég, hogy azzal jelenleg nem szolgálhatok. Szolgálhatok azonban — addig is, míg ez tán előjő — más, ugyanazon kéz által halántékim körül fűzött virágokkal, miszerint láthassa az olvasó, hogy volt idő, mikor meglehetősen állék G. T. gratiájában.

A' Budán megjelent "Der Spiegel" czímű divatlap' 1831-ki 90 és 91-ik számaiban ezek olvashatók:

"L i t e r a t u r."

Világ. Irta Gróf Széchenyi István. 1831. (Licht. Vom Grafen Stephan Széchenyi 1831.)

Sorglos entblättert den Baum des eigenen Lebens der Staatsmann,
Bis er im Lande gepflanzt schattige Palmen des Wohls.

Graf Széchenyi ist jener wenigen Männer einer, die, gleichsam Wekuren des fortschreitenden Zeitgeistes, ihrer Heimath nicht nur mit allmächtigem Fortrüken treu die emportauchenden Augenblicke angeben; sondern auch, wenn es Noth thut, die Trägen aus dem dunklen Schlaf zur lichtvollen That rütteln. Einer jener Selteneren ist er, die im Schoosse des Glücks, in der Überfülle jugendlichen Dranges nach Wahrheit und Lebensgenuss weder untergingen, noch ihr besseres Theil einbüssten; sondern aus den Feuern der Erkenntniss ihre Seele wie Asbest unversehrt und fleckenlos herauszogen. Nach verbrauchter Jugend sammelte er alle seine Kräfte, die nur voller angeschwollen waren, zu einem Strome, und trieb ihn mit Macht dem vielgeliebten Vaterlande zu. Hier fand sein durstender Geist, sein nimmersattes Herz endlose Nahrung, die er anderwärts fruchtlos gesucht, und an dem himmelanstrebenden Werke der Beglückung seines Vaterlandes arbeiten rastlos seither alle seine Kräfte. Was ihm der Zufall bedeutendes an Glük und Macht zuwarf, was ihm die Natur Umfassendes an Talenten gab,

was Segenvolles der Himmel in sein Herz gelegt, es ist nicht sein Eigenthum, seine Habe, sein Stand und Reichthum; Talent und Herz scheinen ihm als ein vom Vaterlande anvertrautes Gut zu sein, das er mit emsiger Sorgfalt wahrt, und nuzbringend anlegt: dessen Früchte aber der treue Hüter nicht für sich, nur für die theure Heimath sammelt. Wenn wir ihn in seiner Totalität auffassen, so ist er dem mächtigen Schiffe zu vergleichen, das mit vollen Segeln und prangenden Wimpeln, bald von dieser, bald von jener, ja von jeder Gegend daherzieht, und fort und fort köstliche Güter abladend, mit neuen köstlicheren unermüdet anlangt, und neben der Fülle, die es an Schätzen und langentbehrten Gütern mit sich führt, des Geschüzes furchtbare Wehr zu Kampf und Vertheidigung im Innern hegt.

Wir glaubten der Beurtheilung gegenwärtigen Werkes dies Bild des Verfassers, wie es sich in seinen Thaten und literarischen Werken abspiegelt, voraussenden zu müssen, weil sich in ihm Mensch und Schriftsteller innigst verschmelzen, weil seine Schriften und Lehren ein Theil seines Lebens sind, und dieses jene fortsetzt und ergänzt. Um uns in den engen Raum, den gegenwärtige Blätter bedingen, zu fügen, wollen wir den aufgehäuften Reichthum des Werkes in zwei Abtheilungen zusammenfassen. Die eine möchten wir des Verfassers Tendenzen und deren Postulate nennen, die andere die philosophischen Ideen desselben im allgemeinen, obschon beide in Wechselwirkung begriffen im innigsten Zusammenhange stehn. Auch diesmal tritt der Verfasser gleich bei Beginn des Werkes, nur noch geharnischter und angreifender, der in behaglicher Ruhe fortvegetirenden Halbheit und Selbstsucht entgegen, und reisst ihr die gleissende Heuchlerlarve ab. Er fordert alle Partheien in die Schranken, ein Feind der Schwächen, Mängel und Vorurtheile Aller. Er hebt den Schleier, den Heuchelei um die wahren Fleken des Landes geschlungen, und weist mit treffender Hand auf seinen betrübten Zustand in politischer, publicistischer, kommerzieller und intellektueller Hinsicht. Er meint, dass wenn unsre Vorfahren sich noch so trefflich auf den Streitkolben verstanden, wir bei aller Verehrung derselben, ein Weiteres zu thun hätten, als drein zu schlagen, und dass man friedlich neben einander wandelnd eine grössere Strecke zum Ziele zurücklege als in ewiger gegenseitiger Befehdung. Er glaubt, dass alle Vorrechte den höhern Ständen keine auf fremdes Eigenthum geben und begreift unter letzterem sogar

ausgeliehene Gelder. Er nennt ein Schuldenmachen solcher Art Betrug und meint, dass dieser selbst durch lebenswierige Prozesse zu nichts Edlerem sich versteine. Er ruft jene, die im Dunkeln schleichen beim Namen, und heisst sie ein Eulengeschlecht, das er mit seiner strahlenden Leuchte aufscheucht. Er zeigt die Verfechter des *status quo* in ihrer ganzen Erbärmlichkeit, in der ekelhaften Blösse niedriger Selbstsucht.

Nachdem er dergestalt den Verstand in sein voriges Recht eingesetzt und unwiderlegbar die Nothwendigkeit eines Fortschrittes dargethan, beruhigt und gewinnt er auch die Zaghaftesten und Selbstsüchtigsten, indem er ihnen mit eben so vielem Scharfsinn als Gewandtheit beweist, dass ihr eigener Vortheil Hand in Hand mit dem Gemeinwohl gehe und sich steigere. Das leitende Doppelgestirn auf der Bahn der Besserung ist dem Verfasser Nationalität und Gemeinintelligenz.

Für Alles, was beide fördert, gegen Alles, was sie hemmt, spricht er mit Flammenzungen der Begeisterung. Daher rath er über die vielfach zerstückte Nation den Zauberstab vaterländischer Sprache zu schwingen, damit sie sich ganz und lebendig als majestätische Riesenschlange wieder erhebe. Der theure Laut, fast schon als Klage-ton nur mehr über den Gräbern der Ahnen verhallend, erklinge von dem Katheder, in den Sälen der Tribunale, an den gesetzgebenden Tafeln des Reichstags, erbaue und veredle von einer Nationalbühne herab, und werde ein festes Band, das die zerklüfteten Theile vor gänzlichem Zerfallen zusammenhält. Daher weckt er schonungslos den höchsten Stand aus dem lethargischen Schlummer, in den er verfallen und redet nachdrückliche Worte der Wahrheit, wenn er ihn ermahnt, seiner höheren Sendung und der Rechenschaft eingedenk zu sein, die er für so viele auf ihn gehäufte Segnungen dem Vaterlande schuldet. Daher greift er mit starker Hand an die verjährten Vorurtheile des Adels, und zieht die scharfe Linie zwischen wahrer Freiheit und einseitiger Zügellosigkeit. Daher bedauert er, dass der Bürger vieler Orte ein Fremder im Lande sei, und wünschte dessen Herz dem Ungarthume und die Lippen dem süssen Wohl-laute der Heimathsprache zu erschliessen. Daher wird er zum feurigen Anwalt des ackerbauenden Standes, der an dem Pflug gefesselt, keinen weiteren Gesichtskreis kennt, als den ihm die enge Umzäunung der Felder gönnt, die man ihm und dem übrigen Gespann zur Bearbeitung überlassen.

Daher dringt er mit dem Rechte der Vernunft und dem Scharfblicke der Erfahrung und ahnender Voraussicht auf Eigenthumsrecht für das Volk, als die unerlässliche Bedingung seiner und der allgemeinen Wohlfahrt. Daher erhebt er sich gegen die Zehnten und Frohnarbeiten. Nachdem er so dem Lieblingswunsche der Ungarn nach Kräftigung der Nationalität, nach dauerhaften Garantien für ihre Existenz begeistert, das Wort geredet, verfielt er es nicht minder tapfer vor der Regierung, dass sie bei Entwicklung und dem Aufschwunge der Nationalität nicht gefährdet sei, vielmehr mit dem Volke miterstarke. Zwischen Thron und Volk sich stellend, versucht er es, beider Hände zum ewigen Bunde versöhnend ineinander zu legen. Aber er verhehlt es nicht, dass die Regierung, ihrer Lage nach, dadurch bereits die Hand geboten, dass sie sie nicht dagegen erhebt. Dem Einflussreichen also, den Günstlingen des Glücks liegt es ob, des Landes Wünsche zu verwirklichen. Dazu seien die Nachbarstädte Pesth und Ofen der Beste Konzentrationspunkt. Hier könne und soll man die Hände vielfach zu Vereinen und Zusammenwirkungen jeder Art verschlingen, und Institute, wie die ungarische Akademie, das National-Kasino, das Wettrennen seien aus demselben Zwecke entsprungen und haben vorzugsweise dies Ziel zu verfolgen.

Auf gleiche Weise sei dem gelähmten Handel, vorzüglich jenem mit Wolle, Holz, Mineralien, Weinen unter die Arme zu greifen und hierbei lässt sich der Verfasser in die praktischen Anweisungen ein. Dies die Tendenzen desselben. Wir kommen nun auf die zweite Abtheilung, die wir oben philosophische Ideen im Allgemeinen nannten. Hierunter begreifen wir, was der Verfasser über Zufriedenheit, die vier Grundstützen, worauf er sie zurückführt, ferner über den Schöpfungshang und das Streben nach Nuzen, als Triebfedern menschlicher Handlungen, über Sprache, Charakterfestigkeit, über Geist und Herz mit anspruchlosem Tiefblicke, oft ebenso überraschend als ehrenvoll für seine Gesinnung vorträgt. Somit hätten wir in Hauptzügen den reichhaltigen Inhalt des Werkes gegeben, der sich selbst sein volles Recht spricht. —

Wenn man die tiefgewurzelten Gebrechen des Landes, den widerstrebenden Geist mancher Partheien, den Stand und Reichtum des Verfassers, die Grösse der Opfer, denen er sich durch seine Vorschläge unterzieht, die bisherige Taubstummheit der berechtigten Wortführer bedenkt; wenn man erwägt, dass er der erste

und eben so allein als einzig die Stimme erhob: so ist es nur ungenügend, wenn wir von diesem Lichte, dem vorliegenden Werke, behaupten, es sei ein Vorbote der Feuersäule, die uns Ungarn der einst durch eine unfruchtbare, dunkle Wüstenei zum gelobten Lande leitet: die Dämmerung des strahlenden Sternes, welcher Machthabern und dem Volke den Weg zum neugeborenen Heiland weist: es sei ein Leuchthurm, der auch dann noch seine tröstende Helle weithin sendet, wenn an seinem unerschütterten Fusse die dunkeln Wogen in Graus und Nacht sich stürmend zerschlagen. —

Sollte bei so grossem Lichte kein Schatten sein? Wir wollen sehen. Ausser den höhern Zwecken, die der Verfasser in diesem Werke verfolgt, schlägt er noch den Angriff des sonst um Land und Literatur hochverdienten Grafen Desewffy zurück. Wir müssen aufrichtig gestehen, dass wir diesen Kampf für einen ungerechten halten, weil es uns vorkömmt, als ob Graf Széchenyi mit zermalmenden Keulen nach pikenden Vögeln schleudere. Die illiberale Tendenz, die geringe Beweiskraft des Angriffs hätten ihn von selbst zu nichte gemacht; doch ist andererseits zu erwägen, dass die gewichtigen Zwecke des *Világ* keinen noch so unerheblichen Anfall und Widerspruch unberücksichtigt lassen konnten. Dies gern zugestanden, sind wir doch immer in Verlegenheit mit dem überflüssigen Köcher, den wir voll kaustischer Pfeile zu sammeln hatten.

Ein zweiter möglicher Einwurf gegen das Werk wäre, dass es unsystematisch zu viele Kreise auf einmal beschreibe, und diese willkürlich in einander verschlinge. Jedoch wie wenig haltbar dieser Einwurf sei, erhellt daraus, dass Gemeinnutzen, des Werkes nächster Zweck, nur durch das möglich grösste Publikum zu erreichen, dieses aber allmählig heranzubilden war, dass endlich auch dies Werk nur eine Säule ist, worauf der Verfasser, wie auf den bereits gesetzten und noch zu setzenden, den freien, schirmenden Tempel seines Systems nach und nach aufzuführen gedenkt. Vielmehr müssen wir bekennen, dass der Verfasser, indem er mit Resignation den anlockenden Kranz für ein umfassendes Ganzes zurückschob, dadurch einen grössern auf sein Haupt drückte, dass er der hungrigen, entblühten Gegenwart doppelt gab, indem er schnell gab.

Nach Anzeige des Verfassers steht eine deutsche Übersetzung des Werkes, und zwar die einzige authentische, vom Verfasser mitdurchgesehene von Michael Paziazi zu erwarten. Wir freuen uns dessen, weil wir uns vor dem Auslande der Gebrechen und Mängel

der Heimath weniger zu schämen haben, wenn wir vor demselben eingestehen, dass auch wir sie kennen und daran sind, ihnen abzu-
helfen, als wenn wir, Kindern gleich, Mund und Augen verschliessen,
um in unserer Blösse nicht wahrgenommen zu werden. (Széchenyi's
"Világ" ist in Wigands Buchhandlung in Pesth zu haben.) Tr."

Ugyanazon divatlap' ugyanazon évi 97-ik számában pedig ez áll:

„Graf Stephan Széchenyi*)

Die Blume.

Reiht euch in prangendem Kreise zum Kranz, ihr holden Gespielen,
Ihr, auch purpurnen ihr, gebet euch zierlich die Hand.
Uns Zartfarbigen ziemt umduftend sein Haupt zu bekränzen;
Uns anmuthiger Schaar, männlicher Schöne Symbol.

Der Lorber.

Kräftig und stolzkühn führt er den lehrenden Griffel für Heimath,
So wie er ehemals schwang muthig das kriegende Schwert.
Knospende Zwillingsskränze verflecht' ich aus rauschenden Ästen,
Werth zu rühmen vereint Thaten des Griffels und Schwerdts.

Die Strahlen.

Ehren und Reichthum goss ihm der räthsellaunige Zufall
Ans buntwimmelndem Horn reichlich bei seiner Geburt;
Drum umfunkeln sein Haupt wir, schmiegsam gesammelt zum Nimbus,
Mit hinleuchtendem Schein, mächtig verlokender Pracht.

Die Eiche.

Grünende Reiser verschling' ich, sprossende Zweige des Wipfels,
Ernst zu schmücken sein Haupt, schattig mit kräftigem Laub.
Heimathliebe beseelt ihn, die Himmelgeborne, Sanfte,
Herzenbändigein, Seelen begeisterte Kraft.

Der Stern.

Fügt euch zusammen ihr Pilger in bläulicher Öde des Himmels,
Bildet ein Lichtdiadem hellen und lauterer Strahls.
Ihm, dem Freunde des Lichts, dem Strebenden schmücke das Haupt es,
Ihm, dem Künd' und Schirm freien beglückenden Worts.

*) Der hochherzige Verfasser des erfolgreichen „HITEL“ und „VILÁG“ wurde
den 21. November 1831 in der königl. Freistadt Pesth von der gesamten
Wahlbürgerschaft mit 80 Stimmen, unter 9. Stimmen
erwählt.

- 23) "*Rouge et noir*": szerencsétlen szerencsejáték.
- 24) Nem "Robinson Crusoe", hanem egy newmarketi igen ügyes idomár.
- 25) *Sangrado* — mint mondják — vizzel, *Brown* borral gyógyított leginkább.
- 26) Bizonyos tisztes öreg — a' millyen, kivált egy kissé ez előtt közdivatu vala, mikor mi a' latátság bilincsei közt levén, Törökországban is több nyilvánosság vala mint nálunk — elvonulva a' világtul, 's annak eseményeiről nem sokat tudva, tudakolá egykor őt meglátogatott és házában magyar vendégszeretettel fogadott öccsétül: "ugyan mi ujság volna?" mire ez semmi különöst előhozni nem tudván, ismét 's ismét sürgettették a' magyar patriarchátul, ám csak mondana még is valami újat, míg elvégre ez azon mindenki által ismert eseménnyel állott elő, hogy bizony Elba szigetére viték Napoleont. Min feletté csudálkozva, e' szavakat ejté a' tisztes magyar: "Mellyik Napoleont? tán csak nem azt a' consult?" — Valamint t. i. a' 9-dik vezérczikk' hőse nem tudott vagy nem akart tudni semmit is mind arrul, mi az ingatlanbirhatás' tárgyában történt köztünk újabb időkben, szintűgy nem kísérte ezen jegyzet hőse Napoleont is a' consulságnál tovább. 'S illyes néha mesésik.

Pest, Junius 8-kán, 1841.

Gr. Széchenyi István.

1

2

3

**POLITIKAI PROGRAMM-
TÖREDÉKEK.**



GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN
POLITIKAI PROGRAMM-TÖREDÉKEK
CZÍMŰ MUNKÁJÁNAK MÉLTATÁSA

IRTA

KAUTZ GYULA

A M. TUD. AKADEMIA IGAZGATÓ ÉS RENDES TAGJA.

Bevezetés.

Széchenyi nagyobb politikai műveinek utolsója:¹ az 1846 folyamán írt s 1847 elején közzétett „Politikai program-törédek”-nek czimezett munkája.² E mű (mely lényegileg terjedelmesebb politikai *röpirat*) utolsó mozzanata azon három ízben való esatározásnak, a melyet a nemes gróf Kossuth ellen megindított s részben journalistikai téren (főleg a „Jelenkor” cz. hirlapban), országgyűlési nyilatkozataiban, rendszeres, nagyobb dolgozatok közzétételével folytatott. Sajátos jellegénél fogva külön figyelemre érdemes.

Gróf Széchenyi Politikai program-törékeivel a 40-es évek közepén agitációjában mind merészebbé s mind népszerűbbé vált Kossuth működésének ellensúlyozására, illetőleg arra czélzott, hogy a forrongó párteszmék és mozgalmak közepett a Kossuth felfogása által erősen befolyásolt ellenzék haladási törekvéseinek mérséklésére hathasson; az oppositionnak reálisabb, a praktikus alkotmánypolitika követelményeit jobban figyelembevevő eljárásra szolgáló tanácsokat adjon s egyáltalában az ország dolgainak, nézete szerint, veszélyessé válható fejlődését (ha lehet) feltartóztassa. Ebben a hangulatban is határozta el magát arra, hogy a szerinte immár hazafiasabb s alkotmányosabb irányban haladó kormánnyal közelebbi összeköttetésbe lépjen, s helytartótanácsosi minőségben mint az orsz. közlekedésügyek vezetésének főnöke

¹ L. Horváth Mihály: Huszonöt év Magyarország történelméből II-ik köt. 468 sk., br. Kemény. essayjének 497—596. l., s Ballagi, Viszota id. dolgozatait.

² Megjelent Pesten Trattner Károly nyomdájában, terjedelemre nézve jóval kisebb a többi itt taglalt munkájánál.

tényleg állami hivatalt vállaljon. Ezt azon hitben tette, hogy ily állásban nemcsak a nemzeti gazdaság és anyagi előmenetel érdekében üdvös és szabályosabb tevékenységet fejthetend ki, hanem hogy a reformügy terén tényleges eredmények felmutatása által Kossuthnak (közgazdasági téren szenvedett échec-jei ellenére is) mind fokozódóbb népszerűségét és tekintélyét csökkentheti.

Közvetlenebb alkalmat, illetőleg ürügyet Széchenyinek Kossuth elleni, szenvedélyesnek mondható föllépésére és kifakadására, utóbbinak a pestmegyei gyűléseken való s az eddiginél is kiméletlenebben izgató szereplése meg egy-két igen éles hirlapi cikke szolgáltatott. Kossuth az 1845. április hava óta kiadott (s az Orsz. Iparegyesületnek közlönyétül is szolgáló) „Hetilapban“ megjelent cikkeivel gróf Széchenyinek mind szereplését, mind személyét is megtámadván,¹ az amúgyis már elkeseredett kedélyű s szertelen idegessé vált nagy ellenfelét sodrából végkép kihozta, a mi Széchenyinek azon híressé vált kitörését vonta maga után, a melylyel *mintegy utolsó-ítéletszerű apostrophálásban* a közönség kegyében már igen magas fokra jutott s az ő hirnevét teljesen elhomályosító népszerűségnek örvendő ellenfelét sújtani akarta.

II.

A „Politikai programm-töredékek“ tartalma.

Széchenyi „Politikai programm-töredékei“ kellő méltatása is csak azon politikai viszonyoknak (és helyzetnek) összefüggő szemlélésében lehetséges, a melyek közt művét írta és közzétette. E részben hazai történetiróink, különösen Horváth Mihály és követői, br. Kemény Zsigmond, Kovács Lajos, némileg Grünwald Béla, Ballagi Géza és mások, valamint a 48-as mozgalmat megelőzőtt röpiratok, folyóiratok és hirlapi

¹ Érdekes e részben Széchenyinek „Naplójában“ 1846. jún. elején írt egynémely sarcasticus megjegyzése.

közlemények nyújtanak közelebbi felvilágosítást, a minnek azonban tűzetesebb méltatása e helyütt feladatunk körén kívül esik.

A „Politikai programm-töredékek” Széchenyinek kétségtelenül legszenvedélyesebb, a szerző legnagyobb belső ingerültségét, de egyúttal a hazát fenyegető veszély fölötti legsúlyosabb aggodalmait is eláruló munkája.¹ Rhapsodikus rendszertelenségében, szaggatottságában, itt-ott szembeötlő pongyolaságában is, minden sorából kéri a kiméletlen következetességgel egy célra való törekvés s az elszánt akarat, hogy a, szerinte, közeledő viharok minden erővel ellentálljon.

Egész könyvének lényege, a sarkpont, mely körül minden okoskodása forog, s az alapgondolat, melyre minden érvelését és következtetését építi: mind arra irányul, hogy a közviszonyoknak szerinte visszás és veszélyes fejlődésnek indult alakulását feltartóztassa, de mindenekfelett e visszás fejlődésnek főokozóját, Kossuthot, népszerűtlenné tegye, a vezérszálót a nagy agitator kezéből, ha még nem késő, kiragadjon.² Kiméletlenül bonczolja ezeknél fogva Kossuthnak nemcsak politikáját és politikai szereplését, hanem politikai jellemét és személyes tulajdonságait is; s ha már „A kelet népében” is keserűen kifakadt ellene, a Politikai programm-töredékekben valósággal epébe mártott tollal s szenvedélyes hévvel gáncsolja, különösen azon irány miatt, a melyet „Hetilapja” czikkeiben követett, s melyet Széchenyi a társadalom fontos osztályérdekeinek megbolygatása stb. miatt is az országra nézve különösen veszélyesnek tartott.

A könyv tartalma lényegében a következő. Szorosan közjogi s országpolitikai tekintetben Széchenyi arra utal, hogy míg a kormány nemzet- és alkotmányellenes irányt követett, helye volt az ellenzéknek, sőt kívánatos volt, hogy ez többségben legyen; most azonban, a midőn a kormány ezen ellenes iránynyal felhagyott, vagy azt legalább tetemesen mérsékeli, sőt a törvényszerűség, nemzetiség és alkotmányosság tekinteteit sokkal inkább elismeri, mint azelőtt bármikor, az

¹ Az ötvenes évek közepe táján az osztrák Bach-rendszer ellen írott híres „Blick auf den anonymen Rückblick” cz. (a maga nemében az egész publicistikus világirodalomban párját kereső) könyvétől eltekintve.

² L. Horváth Mihály II. 469. s. k. 1.

ellenzék már nemcsak hogy hasznot nem hajt, hanem helytelenkedésével és túlhajtásaival az alkotmányt és nemzetiiséget oly bajokba süllyesztheti, melyekből menekülés nem lesz. Ha többségre vergődnek, s mind indulatosabbá s türelmetlenebbé válik, az ellenzékiiség és hazafiasság mindinkább synonymmá lesz, s ha a szájaskodásnak, a phrasisok után indulásnak, a kurucz-szellemnek, a forradalomra vezethető eszmék terjedésének gátat nem vetnek: kidől minden a sarkaiból s oly állapotok keletkezhetnek, a melyekből még Isten sem fogja fajunkat kimenthetni. Felhívja azért a nemzetet egy más, az ellenzékétől eltérő politika követésére. Gáncsolja és korholja az ellenzéket, hogy egy része már a nyílt lázadás felé halad; szünetlen izgatása által semmit sem hagy felhasználatlanul, hogy hazánkra gyásznapiakat hozzon; helyteleníti, hogy vezetni és egyidejűleg ellenőrizni is akar, a mi idétlenség; sőt ha ugyanazon testület a kormány és ellenzék szerepét egyszerre törekszik viselni, a zsarnokság ideáljának hódol, legyen aztán e zsarnokság egynek vagy többnek, vagy soknak a kezében. — Mindezekből azon következtetésre jut: hogy minden magyarnak, a ki hazáját jobban szereti mint önmagát, szoros kötelessége mindent (a mi a lelkiismerettel és a becsülettel nem ellenkezik) elkövetni, hogy az ellenzék túlsúlyra ne emelkedjék.

Mindezek elmondásánál és leírásánál Széchenyi legfőképp nagy és szerenyes ellenfelének, Kossuthnak, személyét és szereplését tartotta kétségtelenül szem előtt. Kossuth volt tulajdonképp az adress, a melyre a nemes gróf aggodalmas sorait s nagymérvű idegességét eláruló intő, kemény szavait irányította; s joggal mondhatni, hogy Széchenyinek Kossuth ellen (a szerinte vészesnek látszó irány képviselője és megindítója ellen) táplált erős ellenszenve mintegy lávaszerű eruptióját (s egyúttal egy lánghelmének a jövőbe néző látói teltsége bizonyítékát s valóban históriainak nevezhető nyilatkozatát) az a súlyos és sujtó *kijelentés* teszi, a melylyel jelen könyvében a (szerinte már valóban) főlelmetes befolyásúvá vált agitátort útjában megállítani, visszafordulásra és mérsékletre bírni, de egyúttal államférfiúi működésében és törekvéseiben mintegy stigmatizálni akarta. E *kijelentésnek* főbb tételei a következők:

„A honnak álladalma (mond¹ Széchenyi) megrendül, s a hon fiai vérző szívvel fogják elgondolni, mennyire vihette volna a bölcsesség az ország kifejlését, és hová süllyeszté az ábrándozó incompetencia. A nemzetiség, a melyért oly soká, oly hűn és már némi sikerrel vívtunk, alkalmasint utolsó agóniáját fogja élni. És Ön? Ön, kit én hazaszerető, becsületes és jószívű embernek szeretek hinni, Ön mit fog érezni, ha állításaim igazaknak fognak bizonyulni. Ön, a ki, midőn magát státusbölcsességgel hitte telve lenni, csak phantasiával és önhittséggel volt saturálva. Ön, midőn prófétának tartotta magát, nemcsak nem látott előre semmit, de még a fenforgó viszonyokat sem birta tisztán látni. Midőn másokat akart vezetni, még saját magát sem birta kormányozni. Midőn népeket gondolt boldogítani, szerencsétlenségükre zugprókátorként csak föl-izgatójuk volt. Ha Ön egyszer kiábrándulva lesz, akkor, kérem, fog-e, de csak egyetlen vigasztaló érzést is lelni keblében? Azért a Haza szent nevére kérem Önt, lépjen le agitatójának veszélyteljes tervéről, alázattal esedezem, mondjon le a politikai vezérségről egyáltalában, mert Ön, higgyen szavamnak, nem arra való. Ön roppant eszének és különös kitalálási talentumának daczára: okossága oly parányi, ítélőtehetsége oly piczi, és csak csábításra, előítéletek terjesztésére, izgatásra van minden kellékekkel ellátva. S egyenesen tagadom, hogy csak egyetlen egyikével is bírna azon qualításoknak, a melyek politikai vezérségre s népek békés útoni boldogítására szükségesek. Szónoklat, bármily fényes, még ehhez nem elég, valamint az a kitalálási és bekapatási talentum sem, melyet már érintettem. Mondjon le a vezérségről és utilisáltassa magát, hazánk boldogítására, valaki okosabb által. Ha azonban Ön folytatni akarja működését, a „nélkületek, sőt ellenetek“ féle eljárást, ám tessék. Izgasson fel minden nemzetiséget a magyar ellen, vessen égő kanóczot a szántóvetők lakára, ostromozza a közbirodalom érdekeit legnagyobb ellentetre, ám lássa. Ha azonban egykor, mikor már késő lesz, érezni és belátni fogja, hogy átok volt az, a mit fejünkre hozott és nem áldás: akkor ne mentse magát azzal, hogy nem volt a nemzetben egy hű is, a ki Önnek csalálmaait még

¹ Könyvének vége felé.

idején kettétörni elég elszántsággal bírt s tehetsége szerint igyekezett volna".¹

A „Politikai program-törvények” az eddig jelzettekén kívül még egynémely más jelentősebb fejtegetést, illetőleg eszmét is tartalmaz,² s ezek majdnem mindannyian ugyanazt az elkéseredett s szenvedélyes lélekállapotot árulják el, a mely Széchenyinek jelen egész munkájában tapasztalható. Így jelesül azt mondja:

„Sohase tudtam s most sem tudok kételkedni fajunk egykori felvirágzásán. Igen sok életerő és életrevalóság van bennünk (magyarokban) a kifejlésre, ha a nemzet maga-magát meg nem gyilkolja.” „Nem volt hazánk sohasem derék, kitűnő férfiak híjában, de szűkölködött olyanokban, a kik a nemzetnek szemére merik lobbantani az igaz szót, a melynek nemtűrése nagy szerencsétlenség.” „A magyar elkényeztetett nép, a szünetlen feldicsértetés kárára volt, s ekkép örökké mysticálva lett.” Fajunknak sok nagy hibái vannak. Irigység, gyanúsítás és fondorkodás veleszületettnek látszik. Néha bosszúálló és cserbenhagyó; a nagy hangzású szavakra hallgató, phrasisokat kedvelő s daczoscodó, meg szájaskodó.” A lefolyt idők kiestek hatalmunkból, de a jövő némileg még kezeinkben van, s felette sajnós volna, nemzetünk kimondhatatlan kárára még tovább folytatni ezen idétlen s nagy elmaradottságunk főokát képező „kuruczpolitikát” stb.” „Nem létezik a föld hátán még oly nemzet, melynek legkényesebb kérdései körül oly nagyszámú tudatlannál-tudatlanabb szakács oly soká viselne előkelő szerepet s az ilyféle borbély-gyógyászok bizony sohasem fogják bajaiból a magyart kiemelni.”

¹ Ezekkel kapcsolatban Széchenyi tüzetesebben azt a megjegyzést is teszi, „hogy Kossuth immár szereplésének harmadik, vagyis azon stádiumába jutott, a midőn mint demagóg addig fogja a népet lázítani, míg a Hora és Kloska korát nem idézi vissza, hogy a midőn a nemeség átalakítására és nemesbítésére célzó törekvésében sikert nem ért el, kereskedőnek és fabrikánsnak csapott fel, s ezen a téren tett kísérleteket, s miután belátta, hogy ezen sem boldogul, a népipizgatásra adja magát, azzal pedig, hogy az örökváltságot a közös adóteher viseléséhez mint „sine qua non”-hoz fűzi, a parasztot és nemest egymásra uszítja s ily módon, midőn reformra vágy, a forradalom alapját veti meg.

² Összefüggésben a jelen „móltatások” során, általunk már több ízben jelzett fő- és irányelvekkel.

Más irányban a következőket mondja: „Nálunk a politika is jobbadán szeretet és gyűlölet, antipathia és sympathia legtúlságosabb határai között ingadozik.” „Szerfelett nagy nálunk a szereplési viszketeg s sokan mindent túlhajtának, és így compromittálnak is.” „A magyar embertől erőszakkal semmit sem lehet kicsikarni.” „Én (mond Sz.) sohasem voltam ellenzéki ember, hanem az alkotást és a produktív tevékenységet tartottam tulajdonképeni szerepemnek. Az ellenzéket különben nem helytelenítem, nem is vagyok rossz véleménynyel felőle, de kárhoztatom túlajtásait, türelmetlenségét, valamint azt, hogy vezetni is és ellenőrizni, meg a mozgalombahelyzést egyszerre s egymagában akarja, be nem látva, hogy ez úton csak a zsarnokságra juthatni.” „A kormányval való harmonia létrehozatala a békés fejlődés egyik főfeltétele.” „A folytonos és meg nem szűnő ujj-húzás a kormányval, a minden más véleménynek gúnyolása, lenézése, sőt üldözése stb. az ellenzék részéről csak a közviszonyok elfajulására vezet, sőt mi több, forradalmi állapotok progressiója idéztetik ily módon elő.” „A gyanakodásra hajlandó magyart könnyű bárki ellen is felizgatni, s nem ritkán sikerül ellenzéki elemeknek oly hazafiakat, kik legmagasb helyekre emelkedtek, még gyűlölet tárgyává is tenni.”

„Magyarország közel áll azon időponthoz, a mely körül vagy üdve vagy veszte forog.” Szélsőségek sohasem vezetnek célhoz; mert ha egy rész mozdulni nem akar, a másik pedig alkudozni nem: lehet-e ebből végre más, mint civakodás, s innen polgárháború és kényuralom? „A megcsontosult conservatívek épp oly nagy bűnösei honunknak, mint azon kuruczféle selenisták, a kik a franczia forradalom hőseit vagy tán Rákóczyt látszanak követésre méltó ideálnak venni.” „Kossuth az agitátorok egyik legmérgeesebbike, azoknak, a kik vagy dicsvágyból, vagy megsértett hiúság megbosszulásából, vagy nem valósult remények miatt, vagy ítélőtehetség által eléggé nem korlátolt phantasiából egészen kisodortatnak a szabályos kerékvágásból, s annyira saturáltak revolutionárius lobbal, hogy nincs a világon semmi, a legszentebb sem, a min keresztülgåzolni ne volnának képesek.”

A magyar nyelv használatának *kényszere* ellen erősen kikelve, ugyanazon szellemben, mint 1842-iki nagy sensatiót

okozott akadémiai beszédjében azt mondja: „a magyar nyelvet, melyhez nálamnál senki sem hübb, s melyet bálványozok, elhagynám, s soha nem hangzanék többé magyar szó ajkaimról, ha el akarnák tiltani, hogy más nyelven ne beszéljek vagy kényszeríteni arra, hogy csak mindig magyarul szóljak.“

Végezetül e könyvében is nyilatkozik Széchenyi hazánknak *Ausztriához* való viszonyáról¹ a következőkép. „Mióta hazánk össze van házasítva az osztrák birodalommal, igazi hazafiságot a legközelebbi időkig alig lehetett más mezőn gyakorolni, mint az ellenzékin. Az ausztriai kormány hazánknak Ausztriával való összeolvasztására s összpontosítására törekedett. De az ellenzéki férfiak megbocsáthatatlan bűne, hogy sohasem tudták és most sem tudják magukat azon döntetetlen ténybe belegondolni s e szerint bölcsen cselekedni is, hogy Magyarország az ausztriai tartományokkal biz egybe van házasítva, hogy a közálladalom egyik legfőbb alkatrészét teszi, s hogy *egyedül ebben a kapcsolatban találhat szerencsét, vagy schol.* s e szerint ebben a kapcsolatban kell keresnünk és találnunk üdvöt. Vastag falláciának tartom azt hinni, hogy Magyarországon bárki is, a ki eszénél van, *separationális* ideákat rejtsen komolyan a keblében.“ Könyvének egy más helyén e separatismust egyenesen *nemzetfüggetlenségi álmodásnak, sőt hóbotnak* jelezi.²

¹ Erről már a „Stádium“ méltatásában tüzetesebben szóltunk.

² A Széchenyi és Kossuth működésével összefüggő egy nagy kérdésre egy újabb jeles publicistáunkkal ezeket felelhetjük: A történelem valószínűleg sohasem fog végérvényes és csalhatalatlan ítéletet mondhatni a felett, hogy a nemzet és az uralkodóház közötti nagy összeütközés elmaradt, s a nagy közjogi átalakulás békésen létrejött volna-e, ha a 40-es évek elején a nemzet Széchenyinek szavára hallgat, s az ő taktikáját követi, de viszont nem lehet Széchenyit hitehagyással vádolni azért, mert előrelátott oly következményeket, melyek majdnem betű szerint beállottak, és mert a conventionális fogalmak szerint szabadságvágyból *conservatívrá* lett akkor, a mikor meggyőződése szerint a nemzetet a mérséklet útján tartani, a túlzásoktól óvni kellett. (Berzeviczy Albert.)

III.

A „Politikai program-töredékek“ hatása, bírálatos megítélése és Széchenyi látnoki tehetsége különösen.

A ki az időszakot, melyben Széchenyi ez utolsó nagyobb politikai munkája megjelent, közelebbről nézi s a benne uralkodni kezdő eszméket, szellemirányt, törekvéseket és pártviszonyokat tüzetesebben mérlegeli, nem csodálkozhatik azon, hogy a „Politikai program-töredékek“, általában mint publicistikai mű s közvetlenebbül mint agitatorius (mondhatnók) riadó, csekély hatást gyakorolt s a közvélemény visszahajlítására befolyással nem volt.¹

A szenvedélyes hangon és indulatos keserőséggel írott (s azért széles körökben nem csekély visszatetszést szült) könyv hatástalanságának több oka volt. Ugyanakkor jelesül, a midőn mintegy a pártok fölé akart helyezkedni és minden irányban igazságot akart szolgáltatni, az egyeztetőknek ismeretes sorsára jutott, a mennyiben sem a (részben élesen megtámadott) ellenzéknek, sem a (szintén erősen korholt régiek) conservativeknek tetszésével nem találkozott, sőt úgy az egyiket mint a másikat magától elidegenítvén, legjobb tanácsai, figyelmeztetései, mint kiáltónak szava a pusztában, nyomtalanul hangzottak el a már fölötté izgalmassá vált közélet és közvélemény hullámzó árában. Meglehetősen csökkent ez időben a nagy reformernek régiek népszerűsége, politikai tekintélye és prestige-e. Magasabb állású kormányhivatala s az udvari körökkel való sűrűbb érintkezése miatt, kivált az ellenzékben, némi bizalmatlanság kapott lábra személyisége iránt, s nem kevesen voltak, a kik az újabb és a régiek Széchenyi felfogása, politikai érzülete stb. között már ellentétet is véltek látni, a miből a hazára haszon vagy előny nem származhatik. Nem egészen indokolatlan Széchenyi Politikai program-töredékei ellen az a kifogás sem, hogy a mű irodalmilag, szerkezet

¹ Különben Széchenyi elmondta véleményét és azontúl hagyta a dolgok fejlődését a szabad menetére, mondja Kovács Lajos: „Gr. Széchenyi István közéletének három utolsó éve“ cz. m. I. köt. 204 s k. l.

és stíl tekintetében, sok kívánni valót mutat, s különösen az, hogy az alap-ok, a melyekre okoskodásait építette, nem voltak oly szilárdak, hogy a reájok épített következtetései meggyőző erejűek lehettek volna; hogy állításai (legalább részben) gyöngék voltak, s hogy egyáltalában az a sötét pessimismus, a mely Széchenyit emberek és dolgok megítélésében vezette, nem volt eléggé indokolt, nem volt a fennforgó viszonyok között kellő alapú.¹

Mindez különben keveset von le Széchenyi munkájának becséből és jelentőségéből, valamint magának a könyv illustris szerzőjének államférfiúi hírnevéből. A kor rendkívül mozgalmas voltánál, az elmék és kedélyek szertelen elfogultságánál, a higgadt s részrehajlatlan politikai ítéletnek a legferdőbb nézetek, valamint a pártelemek helytelen túlsúlyánál fogva széltiben tapasztalható elhomályosodottsága miatt, de még azon okból is, mert Széchenyi ezen munkájában talán még nagyobb mértékben, mint az előbbiekben, fajunk gyengéire s jellembeli fogyatkozásaira kiméletlenül rámutatott, s a folytonosan tömjénezett és hizelgés által megtévesztett népnek s mindegyiknek annak bálványzott vezérének, Kossuthnak szemébe sok keserű igazságot mondott: mindezek miatt (mondjuk) csakugyan könnyen megfoghatóvá válik, hogy a népszerűség piadestáljáról lehanyatló államférfiúnak *ezen* és bármely egyéb hasonszerű munkája miért nem gyakorolt és gyakorolhatott hatást, nevezetesen oly hatást, a minő épp ez időben üdvös és szükséges lett volna.²

¹ A Politikai program-törödékeknek némi kritikáját tartalmazza egy *Anonymusnak* a munka német fordításába szőtt jegyzetei. (Politische Programm-Fragmente vom Grafen Stephan Széchenyi. Aus dem Ungarischen, mit Anmerkungen eines Oppositionellen. Leipzig W. Junay).

² Nem tartozik jelen feladatunkhoz a Széchenyi ellen különféle oldalról emelt vádakra egyik vagy másik irányban válaszolni. Egyet azonban mégsem lehet elhallgatni, jelesül *azt a vádat*, „hogy Széchenyi magát a bécsi kormánynak teljesen alávetette s innen kifolyólag politikai működésében többé a haza érdekét kellőképp nem tartotta szem előtt, s jelen könyvében is indokolatlanul kívánta, hogy a nemzet a bécsi kormány politikájában beállott fordulatot elhiggye.” A ki ugyanis a nagy státusfűrésű *ezen* időbeli lázas munkásságát, az ország különösen közgazdasági dolgainak előbbrevitelére célzó rendkívüli fáradozását, örökösen tervező, alkotó tevékenységét s a kormányzatban is elfoglalt füg-

De a mi Széchenyi „Politikai program-töredékeit” egy minden időkre nevezetes s nagyérdekű szellem-termékké teszi, az a (már fentebb jelzett) általános feltűnést keltett s nagy ellenfeléhez, Kossuthhoz, intézett kijelentése, a melyben valóban velőket megrázó szavakban s mintegy látnoki ihletettséggel, az utóbbit majd átkozódva, majd siránkozó hangon, politikai pályáján való visszafordulásra hívja fel, majd pedig esdekelve kéri s e közben a haza nagy veszedelembé való sodortatása feletti aggodalmának, majdnem kétségbeesésének ad kifejezést.¹

Báró Kemény Zsigmond és Horváth Mihály Széchenyi imént jelzett „kijelentéséről”² azt jegyzik meg, hogy valaminthet egész könyvének, ennek a kijelentésnek sem volt hatása a nemzetre, „de hogy a benne foglalt jós-szavaknak indokolt voltáról az ország felett átviharzott események után megdöbbenéssel győződttünk meg, s hogy ha Széchenyinek 1841 óta kiadott műveit forgatjuk, csodálkozva látjuk, hogy jóslatai

getlen állását csak némi figyelemre is méltatja: eme vád alaptalanságáról csakhamar meg fog győződni. (A mi a bécsi kormány politikájában beállott magyar-barát fordulatot illeti, ennek egyik s fő bizonyossága az, hogy ez időbe esik az a nagyfontosságú tény, hogy az ú. n. reformer, vagy haladó, vagy új conservatívek jutottak Bécsben a kormányra stb.) L. ezekre nézve *Réz Mihálynak* essayjét, de különösen *Kovács Lajosnak*: Gr. Széchenyi István közéletének három utolsó éve 1845, 1846, 1847 (1889. két köt.) cz. munkáját.

¹ Kemény Zs. essayjében ezt mondja: a „Programm-töredékek cz. könyv kevésbbé tartalmaért, mint híres jóslataért nevezetes.”

² A mennyiben Széchenyi ezen és hasonló kijelentéseiben egy jövőndő (vagy közeledő) forradalomra való utalás foglaltatik, ez alatt nem az a forradalom értendő (s nem azt a forradalmat értette), a mely 1848-ban Franciaországban kitört s melynek következtében fél Európát, illetőleg az Osztrák-Magyar monarchiát is egy nagy rázkódtatás érte; hanem oly *sociális belső* forradalmat értett, melyet Széchenyi a Kossuth-féle agitatio elmaradhatatlan következményének tartott s a melytől hazánkat mindennek felett féltette. Más szempont alá esik Széchenyinek a közeledő rázkódtatás nagy előkészítőjének és képviselőjének, Kossuthnak személyiségére vonatkozó jóslata, a mennyiben éles emberismeretével s mintegy politikai-psychologiai látósággal már akkor felismerte és jól ítélte meg, mikor (mint Széchenyi mondá) Kossuth még magát sem ismerte és sejtelve sem volt arról, hogy mily szélsőségekre fogják ragadni mind működése, mind a viszonyok alakulása. (Nem érdek nélküli itt utalni arra is, hogy Széchenyi az ifjú gróf Andrássy Gynulában a később oly nagysúlyúvá lett férfit kora-eleve fölismerte!)

betűig teljesedtek, s az a gondolat száll meg, mintha a szent könyv lapjaira tekintenénk stb.“

Hogy minek tulajdonítandó ez a *jövőbe-látás* Széchenyi-nél? -- e kérdésre határozott, vagy kimerítő választ adni nehéz. Mindenesetre Széchenyi egész valójának, jellemének, physikai és psychikai structurájának teljes szemlélete kívántatik meg arra, hogy a válasz teljes legyen. Ez különben jelen feladatunk körén kívül esik, s azért csak egy-két észrevételre szorítkozunk. Jelesül némelyek nézete szerint a *jövőbe való látás* s így bizonyos események bekövetkezésének előremondása az események, viszonyok és helyzetek folytonos s szünetlen új kapcsolatánál és más-más alakulásánál és örökös változandóságánál fogva alig képzelhető, sőt legtöbb esetben a jövőt még azok sem ismerik (és ismerhetik), a kik azt előkészítik.¹ Ezzel a nézettel szemközt áll számos hírneves bölcselelő, történetphilosoph és politikusnak az a véleménye, hogy az a (szóban lévő) *előremondás* tényleg lehetséges, hogy a historia számos ily esetet jegyez fel, a melyekben egyes kiváló egyéniségek bámulatos éles- és messzelátással bizonyos események bekövetkezését csakugyan előremondták; hogy nagy lángelméknek ezt a látnoki tehetségét koruk és utókoruk bámulta és elismerte;² s véleménykülönbség csak arra nézve létezett (vagy létezik), vajjon különös lelki és elméleti tulajdonságból (genialis intuitio, rendkívül mélyenható históriai elemző-képességből és logikai erőből), vagy pedig szerfelett magasra csigázott idegrendszernek tényleges clairvoyancera emelkedett finomultságából eredőnek veendő-e ez az oly rendkívül ritka jelenség. Nem hiányoznak azonban oly történet-bölcselelők sem, a kik szerint³ szigorú concret gondolkodásban, ott, a hol a megismerés határozmányai és külföltételei adva vannak, ugyanezekből analitikailag következtethetni a további fejlődésre, (mathematikailag kifejezve) mint egy háromszögnek két adott

¹ L. *Anatole France*: Pierre Blanche (1905.)

² L. *Kemény* essayjének 496. lapját. *Lasaulx*. Die prophetische Kraft der menschlichen Seele (1858. Akad. Értekezés), *Hetényi* akad értekezését 1850-ből és *Strindberg* Der bewusste Wille in der Weltgeschichte (1903) 53. l.

³ L. *Schmittlener*: Zwölf Bücher vom Staate (1839 sk.) I. 22 -- 23. lap

szögeből a harmadikra; vagy mint a nagy angol politikus és államphilosoph, Brougham, mondja, „lehetséges, a prophetikus árnyékból, melyet a jövő a jelenbe vet, annak alakját és mi-képenjét meghatározni.“

Széchenyi előremondására nézve e helyütt Kemény Zs. ismeretes formulációjára utalhatni.¹ Szerinte „Széchenyi jóslatait vagy felső sugallatnak, mély sejtelemnek és a fölizgatott idegrendszer clairvoyance-ának kell tulajdonítani. (a midőn aztán az egész kérdés az érzetek és a sziv világába vitetik át), vagy pedig (legalább nagyrészből) egy uralkodó, kifejtett és szigorúan következetes ész analysisének, mely lélektani és politikai pontokon haladva, mindig előbbre, a távoli eseményeket az alap-okkal összekötni és a tévedések természetéből a Nemesis alakját megismerni inkább volt alkalmas, mint a többi kortársak ünnepeelt bölcsesége.“

Csak röviden s a „Politikai programm-töredékek“-ről mondottak kiegészítéséül utalunk itt még arra, hogy Széchenyi „Politikai programm-töredékeivel“ némileg egyenes vonalon, s majdnem ugyanazon időben, bár attól függetlenül s egészen más czéllal, jött létre és tétetett közzé az *ellenzék* „Nyilatkozata“, melynek szerkesztésére a nemzet bölcse s első publicistikus tehetsége, *Deák Ferencz* kéretett fel, a ki ékes tollal írott beható, világos és erős érvelésben kifejti az oppositio álláspontját, úgy hogy az ellenzéket vezető elvek, törekvések és czélok szabatos és összhangba hozott formulációját nyújtja, s azon nagyjelentőségű államirratot szolgáltatva, mely a legközelebb bekövetkezett eseményekre gyakorolt (legalább némi) hatásán kívül, az ország egész legújabbkori alkotmányjogi eszmemozgalmaiban valódi *irányadó és eligazodtató* vezérfonallá vált.²

¹ L. essayjének 343. s k. és 414. s k. lapjait.

² L. erre nézve még *Horváth Mihály* id. munkájának II. köt. 476. s köv. l. meg *Ferenczy*: *Deák élete* II. köt. 1—54 lapját. A nagy magyarbarát, *Degerando Ágost*: *De l'Esprit public en Hongrie* cz. m. 208—205. lapjain az ellenzéki feliratot egész terjedelemben adja és meglehetősen helyesen követi.

IV.

Zárszó.

Gróf Széchenyi munkái itt adott taglalatának és méltatásának befejezéseül vessünk egy rövid pillantást Széchenyinek nemzeti nagyjaink és legjobbjaink közt elfoglalt állására, államférfiúi és történeti jelentőségére.

Hogy mi volt nekünk magyaroknak és Magyarországnak gróf Széchenyi István, arról tanúskodnak tettei és alkotásai, politikai művei és nemzet-regeneráló sikerei. Mindezekre rámutatni s erősnél-erősebb bizonyítékokat felhozni volt feladata a jelen publicistikai „méltatásoknak“, a melyek különben sok irányban még kiegészítendők és kibővitendők volnának, hogy a nagy férfiúnak teljes és tökéletes képét nyerhessük, s egyúttal teljesebb s tökéletesebb betekintést is abba a kimerithetetlen gazdagságú szellemi kincses-házba, a mely Széchenyi politikai munkáinak fényes sorozatában, állam- és társadalombölcseleti, közgazdasági és művelődési eszmék, tanok és tanulságok tekintetében szemeink előtt áll.

Nem szólnak arról a történetphilosophiai kérdésről, a mely az úgynevezett nagy-emberek történeti szereplésének és jelentőségének értékelése és magyarázatára vonatkozik, s a melynek tüzetesebb szemügyrevétele éppen hazai nagyjaink ez egyik legnagyobbikánál helyén lévő s rendkívül érdekes feladat volna:¹ legyen elég itt annyit megjegyezni, hogy Széchenyi is kétségtelenül azon kiváló históriai egyéniségek közé tartozik, a kik (tekintsük akár mint államférfiút, akár mint cultura-alapítót, akár mint státusbölcselet) nem a közélet embe-
reinek rendes mértékével mérendők és méltatandók, hanem mint *providentiális egyéniségek* a világtörténetet vezető gondviseléstől nyert kiváltságos állásuknál fogva a közönséges mértéktől eltérő szempontok szerint ítélendők meg és értékelendők.²

¹ Helyesen foglalja össze az idevágó lényegesebb momentumokat Gadl id. m. I. köt. 257—360. lapjain.

² Ezen és egyéb idevonatkozó nagy történetbölcseleti kérdésekről a *jelen sorok írója* nemsokára sajtó alá adandó terjedelmes munkájában: „A Történetphilosophia Alapvonalai“-ban tüzetesebben szól.

³ L. még *Grottenfeld*: *Geschichtliche Werthschätzung* (1905) 150 s. k. és 171—277. lapjait.

Mindent számbavéve, a részrehajlatlanul ítélő gróf Széchenyit azon újkori státusférfiak közé helyezendi, a kik hazájuk és nemzetük sorsára serkentőleg és emelőleg kiváló hatást gyakoroltak, a kiknek eszméi, elvei, világnézete és működése nemzedékekre és nemzedékekre kiható értékűek és súlyúak, s a kik tetteinek és alkotásainak hálatelt emléke néptük lelkében és történetében az idők végezetéig nem halványulhat el.

De arra, hogy Széchenyit lelkületünkben és nemzeti tudatunkban egész nagysága és jelentősége szerint értékeljük és halhatatlanítsuk, szükséges az is, hogy azok az örökbecsű és maradandó érvényességű igazságok, eszmék és elvek, a melyeket műveiben, alkotásaiban és szereplésében kifejezésre hozott, elméinkbe és lelkeinkbe bevésve maradjanak, hogy belőlők, mint a nemzeti megújulás és mindenhai regeneráció kiapadhatatlan forrásából folyton-folyvást okulást és tanulságot merítsünk, s szüntelenül, ernyedetlenül és egész erőfeszítéssel azon munkálkodjunk, hogy lehető legteljesebb mértékben és legmagasabb ideálú értelmében valósulhasson meg Széchenyi dics- és reményteljes jóslata és jelszáva: „*Magyarország nem volt, hanem lesz!*“



POLITIKAI PROGRAMM

TÖREDÉKEK.

1847.

GR. SZÉCHENYI ISTVÁN.

MÁSODIK KIADÁS.

BUDAPEST,

HORNÝÁNSZKY VIKTOR CSÁSZ. ÉS KIR. UDVARI KÖNYVNYOMDÁJA

1905.

Error being showy, forward and plausible, attracts many followers; while Truth, on account of her unobtrusive simplicity, is neglected or despised.

J. Henry M. D.

Barbaram igitur Scythicae gentis immanitatem, quae tantopere concordiam et otium abominatur, diu iste furor exercuit; et eousque (ni mentiar) exercebit, donec se quisque metiri, coërcere ambitionem, aliena dimittere, invidia carere, mutuaque concordiam amare didicerit.

Bonfinius.

E l ő s z ó.

Mult tavaszkor azt rebesgeték: az ellenzék programmot fogna írni; s később, hogy a conservatív párt is illyest szándoklana. — Nehéz feladat, gondolám magamban, illyest eszközteni csak egy párt számára is, és annál nehezebb az egészre nézve; mert nálunk még az egy soron állók közt is annyi az árnyéklat, miszerint még ez esetben is bajos, sőt lehetetlen úgy definiálni a politikai ösvényt, mihezképest az, mi egynek tetszik, másban kellemetlen érzést ne gerjesszen, és viszont.

Ennek daczára azonban, miután én legalább azt hittem, hogy nem fogna sem az ellenzéki, sem a conservatív program elmaradni, valamint ez utolsó nem régiben meg is jelent, én is érzék magamban vágyat, ha nem is éppen kimerítő programmot írni, legalább némi töredéket vetni papírosra, mik tán még más oldalról is nyujthatnának honi ügyeinkre s pedig annál inkább némi kis világot, minthogy én jelenleg sem ellenzéki nem vagyok, sem conservatívnek egyáltalán nem tartatom magamat, ha nem akarok politikai nézeteimhez körülbelül olly kevésbé illő köntöst par force vonatni magamra, mint, teszem, tán egy kissé még is igen messze menne travestirozásban az, ki például asszony létére nadrágban, vagy férfitól létére szoknyában jelennék meg.

Tudom én azt vajmi jól, hogy nem lehet egy könnyen olly párt-elnevezést kigondolni, melly tág köpönyegként úgy befedne valami pártot, mikép abból aztán sehol semmi, például

ujj, szarv, fül, sőt tán éppen egy tyukszem ki ne látszassék, jóllehet teszem a tory és whig párt-czimzetek alá vajmi sok elfér; ámde azt, hogy némi analogia még is legyen a bolt czimere és azon áruk közt, mellyek a boltban feltalálhatók, tán csak még is kívánhatni, s pedig úgy, mikép a potiori fiat denominatio.

Már pedig e tekintetben 'én' a conservativ köntöst csak úgy viselhetném, ha vagy magam vagy mások írják azt rá, hogy ez maskara; minek egyikét úgy restelném, mint volna kellemetlen a másik; minthogy az, mit Magyarországon 'én' kívánnék conserválni, úgy áll ahhoz, minek kitisztítása, reformálása és egészen újra alkotása után sovárgok, mint legfeljebb 10: 100-hoz. Miszerint engem, ki nem vagyok galanteriaraktár, mellyben minden feltalálható, a conservativ függ-czimer éppen olly kevéssé elégit ki, valamint az ellenzék dandárja a kifejtettebb statustudomány sarktvényei szerint olly 'varians', melly majd egynek van kezében majd másinak, s melly körül a szükséghez mérve majd többen állnak majd kevesebben; s ehhez képest én, miután most nem látom az ebbeli dandár alatti állásnak szükségét legalább részemről, egyedül a progressionak, a reformnak zászlóját tartom annak, melly alatt egyesülni s melly után indulni tudok és kedvem is van; honnét aztán kiki abstrahálhatja magának, hogy én mostanság sem ellenzéki, sem conservativ nem vagyok, hanem ha már valami politikai titulusomnak lenni kell, „becsületes progressista ernyedetlen reformer”.

És aztán ezen állóhelyemről gondoltam némi program-töredékeket feljegyezgetni.

Scrupulusaim azonban olly mértékben nőttek, mint a milly nyomasztó mennyiségben szaporodtak munkáim.

Rá sem igen értem, és aztán nem tudtam, mi módon kezeljem a tárgyat, mihez képest az ellenzék, mellynek része legalább 'elveszettnek' tart, rám még inkább ne nehezteljen;



a conservatív párt pedig, melly azt hitte, most övé vagyok, mert nem vagyok az ellenzéke, majd ha észreveendi, hogy én tulajdonkép, senkié sem vagyok, csak enmagamé, ellenem valami nagy haragra ne gerjedjen.

És így történt, hogy bizony én sem szaporán, sem kivált valami különös sikerrel nem járhattam el célomban; de a mélyen tisztelt magyar közönség elibe ezennel vajmi későn egyedül olly darabos értekezést terjeszthetek, melly teli hiányokkal, kimeritlen s ellentétben látszó állításokkal, személyem olly sokszori felhordásával, s mind ezek fölött: teli vajmi keserű de tán annál egészségesb mixturákkal, csak úgy kerülheti el legalább a jobbak kárhóztató ítéletét:

Ha ezek nyájasan arra figyelni kegyeskednek, hogy alig leltem ezen értekezés összeállítására más időt, mint ülések időszakát, mellyekben annyi a szó, néha annyi a lárma, vagy éjeket, mikor egy tikkasztó napnak fáradalmai után mások szerencsésen elszenderültek, én pedig, fájdalom, nem tudtam alunni; —

Ha továbbá figyelmezni sziveskednek, hogy némi csak azért lútszik e jelen röpiratban tán ellentételesnek, mivel nem volt időm vagy nem valék képes, mind azon árnyéklatot elég világosan kitüntetni, mellyek a politikának sokszor olly egészen más irányt adnak; —

Ha nyájasan megengedik továbbá, mikép vajmi bajos sőt lehetetlen, csekélységemnek magyar politikárul bármilly távulról is szólnom a nélkül, hogy parányiságomat, melly abba egészen belé van szöve, minduntalan fel ne hozzam; —

Végre, csak úgy kerülheti el e röpirat engedékenyebb bírálóim kárhóztató ítéletét, ha szándékom tisztaságában nem akarnak kételkedni, hanem ők is, mint én szeretem gyakorolni, és hanc veniam petimusque damusque vicissim, hasonlóul egyedül azon tactika, modor és tapintat helyességét szivesek venni gyanuba, mellyeket én használtam.

Többször: e jelen rőpirat nagyobb része már meg volt írva, mikor tiszai utambul ide Pestre 1846. sept. 14-kén visszatérék; és nekem olly kevéssé tetszett, s most is olly kevéssé tetszik, miszerint semmi nem menté meg azt tüsténti tűzbehányástul, mint az, hogy int, sürget az idő: halasztás nélkül elkövetni mindent, habár csak féligmeddig is, mit hazafiui tiszt és kötelesség parancsol.

Pest, 1847. január 8.

A szerző.

A PESTI HIRLAP szerkesztősége, lapjának 653-dik számában, 1846. ápril 5., „Tiszai levelek. I.“ cikkében, személyemről így nyilatkozik: „S az, ki körül egybesereglének, a pártokon kívül álló fényes egyéniség, ki nevének hitelét épen az által alapította meg, mert megállotta függetlenül helyét esőben és napfényben, s a sokaság sár-gulacsait, s a nem-sokaság töviseit egyenlő kebellet fogadta.“

És ez igen szépen hangzik. S megvallom, olyas mi vajmi jól esik a léleknek. Ámde, miután nincs a „fényesen“ kívül legkisebb bók is benne, de csak merő igazság, mint jól és néha bizony elég keserőséggel megérdemlett sajátomat, férfiui öntudatomban egész mértékben élvezem is.

Ez azonban, hogy t. i. mennyire tudtam hatalom- vagy népkegynek ellentállni, s mennyire voltam képes önmegtagadás által egyikét mint másikat eszközül használni magasb cél elérése végett, melly nem egyéb, mint régen felvett és csak erőm szakadtával leteendő célom, „fajtánk bár csekély tehetségem, de őszinte szándékom szerinti nemesítése, fel-emelése s boldogítása;“ ez, mondom, nem teszi jelen értekezés lényegét legtávulabbrul is.

Illy dolgokrul, ha nem kerülik el figyelmét, csak az utókor ítélhet igazságosan, mikor az illetők nincsenek többé; mig a jelenben egyedül a szereplők érezhetik, és józan pillanatokban minden bizonynyal érzik is, a legnagyobb felmagasztalás vagy a legémelygősb sárdobálás közepett, az öntudatnak kínzó fulánkit vagy édes melegét.

A Pesti Hirlap sorait egészen más okbul hozom fel, s ugyanis: mert azok közrebocsátása által nyilvános bizonyosá-

gát adá az Ellenzék egyik organuma és így az ellenzéknek legalább része, hogy már már kezdi felfogni, vagy tán szabatosabban kitéve, nem átalja „hímezés nélkül kimondani,“ mikép az ellenzék sorain kívül is lehet és van is hazafiai helyzet, mellynek betöltése közhasznót szül és ekkép nem szégyen; s hogy pártokon felülemelkedni sem mindig bűn, de néha még a legszentebb kötelesség is.

És illy méltányos szó, kivált olly időben, mint a millyenben mi élünk, hol annyi gyűlölet kevertetett politikánkba, mikor minden hivatal sárba vonatik, és nem egy kezdő, nem egy éretlen gyaláz mindent, mi eszecskeje felfogásán túl fekszik, és az illyes nemcsak hogy köz indignatoria nem talál, sőt a mindent bemocskoló mint jó reményű fiatal, mert ő is ellenzéki, még olly helyekről is dicsértetik — és e körül forog a tény gáncsot érdemlő léte — honnét a haza higgadtabb szolgálatot várna; illy időben olly független szó, mint a millyest felhozék, valódi köszönetet érdemel.

Fogadja is ehhezképest a tisztelt szerkesztőség legőszintébb köszönetemet, de csak nevemben, mert a hazának meghatalmazottja nem vagyok, mikép nem egynek modora szerint, a haza nevében merhessem köszönetemet kitárni untalan; jól lehet olly férfias, olly lovagi nyilatkozat, mint a szóban levő, nemcsak egyeseknek, de okvetlen az egész nemzetnek hajt hasznót, és ekkép — minthogy a türelem és méltánylat szózata éppen olly mértékben neveli a népek erkölcsi kincsét, mint a millyenben a türelmetlenség és pártdühnek kifakadásai okvetlen csorbitják azt — az egész nemzet háláját érdemli.

Köszönetemet azonban e néhány sorral nem akarom bevégezni, de valamint hálám-, úgy annak is bebizonyításául: „milly felette jó vélekedésem van a magyar ellenzéknek — nem átalom mondani — legtöbb egyéneiről, hogy t. i. a hozzájuk intézett egyenes szót nemcsak elbirni, de méltánylani is képesek,“ ezennel némi elszórt anyagot is fel kívánok hordani, mellyből a magyar ellenzék aztán, ha honszeretete valósággal magasb mint pártviszketege, és honi hűsége valóban erős,

mint uralkodási vágya, vak heve, vagy ármány által lebilincselte szolgálai léte, magának egy kis jó akarattal bizony igen könnyen abstrahálhatna némieket, minek, ha programot készíteni akar, nem legrosszabb hasznát vehetné.

A magyar haza soha nem volt derék, sőt kitünő férfiak híjával. Egy nemében a hazafiaknak azonban mindig szükségelt; olyakéban t. i., kik tartózkodás nélkül a nemzet szemére lobbantják az igaz szót. Mert hiszen a legjelesbek is, vagy hallgatva türték, sőt türik fajtánk nem egy árnyékolását, vagy illyeseket leplezve mindig olly hizelgő szavakba burkolják gáncsoló észrevételeiket — míg a dicsérők és tömjénzők sora mindig felette hosszú volt — hogy a sok hizelgés közepett, mellynek a magyar minden időben olly édesürömet adá magát áldozatul, bizony egykorig sem jutott még, s pedig a nemzet nagyobb része, a „nosce te ipsum” tökéletes birtokába; és illyesbe mindaddig bizonyára soha nem is jut, míg, tán ezen thema szerint „mert nem dicsér minket más, tehát dicsérjük magunkat minmagunk” nem egy magyar gondolja szoros tisztében járónak és illyesért köz tapot is arat, ha mindenütt palástolni, kiszépitni ügyügyködik a haza bűneit, s minden legkisebb gáncsra is ex officio achillesi (!) haragra lobbán. Mintha bizony egy kissé fényesb „külmáz” nagyobb kincs volna nemzetekre nézve mint belső jobblét! Melly utolsó azonban soha nem szokott lenni édes ámitások, de inkább csak igaz, habár fanyar szavak eredménye.

Az igaz szó nem türése kimondhatlan nagy szerencsétlenség. Mert valamint csak azon egyén üdül, ki erejét ismerve, azon sem túl, sem innen nem cselekszik, szintugy éri csak azon nemzet kifejlődhetésének lehető legmagasb fokát el, melly tehetségével bölcsen sáfarkodva, sem elbizottságra soha nem vetemül, sem soha kétségbe nem esik.

Az igaz, habár marczona szót terjesztetni ehhezképest szintolly kötelesség — csak kötelesség, mondom, éppen nem érdem — valamint az illyest nagylelkűen elbirni, midőn a legférfiasb tett, egyszersmind a leghasznosb számítás is.

És e tekintetben tán én voltam első — és ha van a magyar haza körül kis érdemem, az bizonyosan ez, mellyel egyébiránt éppen nem kérkedem, hanem azt csak mint eldönthetelen tényt hozom fel — ki soha nem csepegtetém a hízélgés mérgét legkisebb mértékben is honfitársaim kebleibe.

Vagy 18 évvel ezelőtt kiméletlenül felriasztám halálos álmából a rothadásnak indult nemzetet. S volt panasz, volt zaj elég! Mert az elkényesztetett, s maga s mások által meg-nemszünőleg feldicsért s ekkép örökké mystificált magyar illy modorhoz nem szokott. — 1831-ben, és így 15 év előtt pedig egyenesen azt tárogatám az egész nemzet hallatára lehető leghangosabban, hogy „a magyar — legkisebb kivételt sem téve — mindenben hátra van.“ És sokak által, kik csak nagy dicséretnek és tömjén közt lelik üdvüket, egyenesen a hazaárulás legundokabb bélyegével illettetém. — Lefolyt azóta hosszabb idő. Az eszmék ébredezni s helyesülni kezdtek. S most kérdem, ugyan nem mondtam-e igazat? S valljon több hasznót hajtok-e a honnak, ha a bevett gyakorlat szerint ekkor én is a hízélgők vagy legalább a „palástolók“ sorába állok vala? Tekintsünk szét, s mit fogunk erre válaszolhatni? Nem egyebet, hanem hogy némi lelki vakokat kivéve, kik hiuságtulverve vagy önérdék által lebilincselve soha semmiben nem tudnak „látni emberileg,“ ma már senki nem kételkedik akkori mondatim valóságán, pedig elannyira, mintha a gáncsoltak maguk eszközlötték vala az újjászületési problema feloldását; személyemtől pedig legnagyobb ellenem sem tagadhatja meg legalább azon igazságot: hogy a nemzetünk újjászületéséhez én is járultam.

S ebből a higgadt gondolkozó, ki a nemzetek növényi és hanyatlási titkaiba hatni képes, ugyan milly tanulságot vonhat? Én úgy hiszem, azt, hogy olly életerő van a magyar vérben még, melly a legfértiasb kifejlésre szolgál kezességül, ha t. i. saját maga a nemzet nem gyilkolja meg magát. És ugyan mi szolgál illy kezességül? Legfőképen az, hogy elbirta és meg tudta emészteni a többség a hozzá irányzott noha keserű, de igaz szót; és mi személyemet illeti az, hogy

még most is találkozniak többen, kik rokonszenvvel viseltetnek irántam, míg a nagy szám még mindig eltűr, sőt még mindig kimél, jöllehet szűnetlen, és kivált most egy idő óta sűrűbben hordok ismét szinte ollyasokat fel, sőt cselekszem is, mik nemcsak nincsenek a többség inye szerint, de azt még sértik is, miknek leplegtelen kitálalását és végbevételét azonban, a haza javára nézve ma éppen olly szükségesnek és in ultima analysi éppen olly hasznos következményűnek tartom én, mint több évvel ezelőtt szükségesnek tartám „a nemzetet felriasztani” és mindenek hallatára lehető leghangosabban azt tárni ki, „hogy a magyar mindenben hátra van;” és mik egykor, majd mikor kiábrándulnak az illetők, és ők is ugy fogják látni a dolgokat „mint azok vannak,” és nem „mint azoknak tán lenniök kellene,” irántam vagy éppen olly méltánylatot gerjesztendnek a hazában, mint a hogy minden jobb magyar, ha csak egy kissé eszmél fel, tudom, köszönetre méltónak találja, hogy a lefolyt időkben halálos dermedéséből felverni és önhittségéből némileg kivetkeztetni iparkodám fajtánkat; vagy mik késő, de annál keserűbb, mert helyrehozhatlan, búbánattal töltendik el az utókort, hahogy szavam most — melly keserű volt ugyan sokszor, de soha nem csalta meg a hazát, és ha valaha, jelen pillanatban érdemlene méltánylást — hitelre szert nem tehet.

Az igaz szó, mint Magyarországra nézve saját példám által is bebizonyult, nemzetek regeneratiojára éppen olly üdvös hatással van — ha az effélét elbirja a többség — mint a hogy a hizelgés minden előmenetelnek legáttörhetlenebb gátja. Mert hiszen, ha én annak idején férfiasan fel nem szólalok és szilárdul nem cselekszem, de patrio more én is csak hizelgek, én is a tömegeknek vagy nagyoknak csak bókolok: ugyan azt hiszitek drága földiek, hogy nemzetiség és közszellem dolgában most ott állnánk, hol állunk? Soha; avagy másnak kellett volna szerepemet viselnie. — Mihezképest nem is személyemről van szó, de azon tettről, melly a hazának használt és mellyet száz más, ha eszébe jut vagy körül-ményei engedik, bizonyosan jobban és nagyobb sikerrel viszen

végbe, mint én, kinek nincs joga s ekkép nem szabad bármilly egyéb tulajdonnal kérkedni, mint becsületes szándékával, honi hűségével; millyféle tett azonban áltaján véve — vigyázatok erre — ha eleinte visszatetszik, sőt gyűlölséget szül is, elvégre bizonyosan több köszönetet arat lelkes nemzetnél — mire politikai életem első része szinte szolgálhat például, második része pedig mint sokkal súlyosb, hazánkfiaiban kétkedni nem tudó hitem szerint még bizonyosabban fog, habár akkor alkalmasint nem leszek is többé — mintsem arat azon nádmézféle édes álmakba ringató dicsérgetés és palástolás, melly soha nem engedi látni a valót egész mivoltában, mellynek nálunk fájdalom még olly sok adeptjei vannak, kik igaz, míg élnek, sokszor ugyan vajmi jó hír- és szagban állnak a magát dicsértetni és bolonddá tétetni olly szívesen engedő tömegnél, kik azonban holtuk után minden emlékezetben vagy ugy enyésznek el mint szappanbuborék, vagy virág helyett, melyet hinteni gondolának, tövist hagynak hátra minden magát becsülni tudó kebelben, és melly dicsérgetés és palástolás, mondjuk ki egyenesen, inkább csak gyermekek számára való, hogy szegénykék el ne csüggedjenek és ne sirjanak, mint férfiakhoz volna illő, kikben erő van, és kiket tökéletesbülés utáni vágy lelkesít. És e tekintetben áldom az idő által már is igazolt, és nem kétlem majdan még inkább igazolandó ihletésemet, hogy honosimban nem csalatkoztam, és azon vélemény, mellyel irántuk viseltetem szüntelen, soha nem volt kisszerű.

Én éltem szakadtáig a szó legszorosb, de egyszersmind legmagasztosb értelmében következetes kívánok, és mennyire illyest gyarló emberi erőm engedi, fogok is maradni.

Sok azt hiszi, s így hiszi vele a nagy sokaság is, hogy azért, mert hivatalviselésben kezdé élte tavaszát, és abban fagyott rá az élet tele is, ő következetes volt. — Szintígy van számtalan arrul tökéletesen meggyőződve, és e nézetet még inkább magáévá teszi a sokaság, miszerint minden joggal őt illeti a következetesség koszorúja, mivel már mint

gyermek opponált, és mindegyre opponál még ma is mint aggastyán.

Én politikai pályámon egészen másféle következetességet tűztem ki magamnak. Engem egészen más vezéreszme indított mindig, indít ma, s fog indítani holtiglan, mint kormány-szolgálati vagy ellenzéki szerep, miket én mindig csak alárendelt fogalmakul és lépcsőkül tekinték egy magasb cél elérésére; és miket, fájdalom, nem egy magyar viselt köztünk már, és pedig sokszor milly jutalmak és mennyi taps közt, az igazi hazafiság legkisebb adaga nélkül!

Hivatal vagy ellenzék, mint következetességi próbakő. Irgalmas Isten! Nem, nem; illy nyomorult alapra — melly alatt sokszor nem lappang semmi más, mint undok haszonles és gyáva dicsvágy, s melly minden esetre nem egyéb, mint szép köntösbe burkolt fallacia, mellyel az emberek saját magukat és másokat mystificálnak — nem, illy nyomorult alapra, mondom, soha nem állítám a keblemben lakó hazaszeretet tántorithatlan voltát.

„Hűn, s mennyire gyarló erőm engedi, sikeresen szolgálni nemzetemet, szerencsében, balsorsban, taps vagy gunytajték közt, és aztán hivatalban bár vagy hivatalon kül“ ezen vezéreszme lebegett mindig előttem, ennek valék hive mindenkor, s ebben helyezém s fogom helyezni siromig azon következetességet, mellyet egyedül tartok független, s magát sem ámitni, sem separtetni nem engedő emberhez méltónak.

S ám gyertek ti ellenzékiek, vagy bármilly oldaloni szálkát keresők a hányan vagytok, s mondjátok, ha van erre annyi bátorságtok, mint van néha gögtök s mosatlan szátok, de mondjátok szembe s nem suttonban hát mögött, hogy valljon szem elől vesztém-e de csak egy alkalommal is e most érintett vezéreszmét? És hogy valljon mikor törtem meg azon elvet és lettem iránta következtelen, mellynek hűn és fáradhatlanul éltem már annyi évek során keresztül, naponkint, sőt óránként?

Nem fogtok, édes öntudattal érzem, következtelenséggel vádolhatni; míg tán nem egy lesz közületek, mikor e sorokat ol-

vassa és kezét szívére teszi, magának bevallani kénytelen, hogy míg bennem gondolt elvváltozásokat vagy elvek elhagyását észrevehetni és szememre lobbanthatni, vagy legalább hiresztelhetni — mert hazafiui eljárásomat siker végett a változékony időkhez és körülményekhez czélszerűen alkalmazni iparkodám — addig, saját hasznának vagy népszerűségének megőrzése végett, vagy tán csupa indulatos makacsságbul. ő szalasztja egészen szembe a szegény hazát, és annak valódi hasznát sehogys sem eszközölte, mert hallgatott és engedett — mivel ez volt felvett szerepe — mikor hallgatás és engedés mély veszély közé sodorható a hont; vagy viszont, — s pedig egyedül, mert felvett színe ellenzéki volt — elmellőzött, sőt visszalökött még olyast is, mi áldást hozott volna a hazára.

Valamint tehát eddigi politikai pályám első része ellenzéki volt, mert alkotmányt és nemzetiséget meggyőződésemszerint csak így lehetett megmenteni, és én a nemzetet felriasztva, öntudatot és bizalmat önték honfitársaimba, mert ez volt napi rendem: úgy ma megint keztem foglalkozni a kormánnyal, mert ma, mikor nincs többé szó, alkotmányt és nemzetiséget rögtön és mesterségesen készült veszélytől megóvni, de mind egyiket, mind másikat minelőbb kifejtetni, rendezni, szilárdítani kell, nehogy mind az, mit e tekintetekben újabb időkben nyerünk, valami mód által ismét kiesesszék kezeinkből, ma megint nem az ellenzék soraiban lehet, mint én látom, a hazára nézve hajtani legtöbb hasznót, de a kormány hatalmát, előnyeit, s mindenek előtt jó szándékát nemzetiségünk és alkotmányunk kifejtésére, mennyire csak lehet, hasznunkra fordítva.

És e tekintetben nem átallok kimondani — mi e jelen röpiratnak tulajdonképen főtengelye — hogy Magyarország ellenzéke, mint az általán véve — általán véve, mert számos a kivétel — ma létezik s napról napra türelmetlenebb és indulatosb körjeleket árul el, — árul el, mondom, mert kitörésre nincs mindenütt alkalma — nem csak hasznót nem hajt a honnak többé, de mind az alkotmányt, mind a nemzetiséget oly

hajókba s olly kétes állapotba sülyesztheti, mikből aztán egy Isten sem mentheti meg fajtánkat, miután még Isten sem adhat életet az öngyilkosnak többé.

Mind azon fallaciák s éretlenségek között, melyek a jelen, mintegy vajadásban levő nemzedéket jellemzik, többször lobbantaték az már szememre, mintha én, miután ellenzéki tag többé, vagy inkább „jelenleg” nem vagyok, az egész ellenzékét gyökerestül kiirtani s megsemmíteni törekedném. Nyomorult felfogás, s még nyomorultabb ráfogás!

Azért, mert egykor a vár védelmezését tartám legfőbb kelléknek, s magam is a védelmezők sorában állottam, ma megint azt mondom, „örök negatioval semmire sem megyünk, s itt van ideje már — miután a századi védelem közt igen elbágyadtunk, elvégre a positivitas mezején is próbálnunk egy kis szerencsét, s személyemet tekintve minden körülményt utilisálni törekedem, miszerint valahára már valami nagyobb-szerűt is életbe léptessünk:” ugyan, kérdem, mert így szólok s így cselekszem, valljon ki akarom-e azért irtani a vár védőit, vagy csak kisebbitni is egyéni becsüket? Milly szomorú, vagy inkább milly nevetséges higvelejűség!

Minden időnek megvan a maga kelleke. És szerencsés, ki annak változékonyságát nemes céljaira ildommal felhasználni tudja; míg a rövidlátó, a makacs, az éretlen, s kivált rosszakaratu: víz, szél és körülmény elleni küzdelemben kimeríti erejét és szerencsét hiába hajhász.

Az ügyes hajós, ki célt érni akar, változva használja az ár folyamát, a szelek negédeit. Majd kóvályog, majd vesztegel; vitorláinak egész sorát akkor huzza fel, mikor minden körülmény kedvez; horgonyt visszás időben vet. A bölcs tábornok szintúgy rendezi ügyeit. Majd visszavonul és sánczok mögé állítja hadait, majd előre tör, s minden erejét egy pontra összesíti, a mint t. i. negatíot vagy positivitást parancsolnak a körülmények. — Nemkülönb a higgadt politikus. Egy időben, t. i. mikor igazi vész fenyegeti a nemzet lételét, azon lesz, hogy minden, ki csak ér és nyom valamit, védel-

mileg álljon a gátra ki; míg olly időkben, mikor illy veszélyek nem léteznek, s ha léteznek, jobbadán a tulbuzgók agyveleiben léteznek, vagy hírük mesterségesen van koholva, viszont azon fog iparkodni, hogy míg bizonyos számú hű tartaléksereg, tán az ország passív osztálya, megnemszünőleg örködik „ne quid detrimenti capiat respublica,” addig a nemzet pezsgőbb része kiálljon a „teremtés mezejére,” és ott víjon ki minél nagyobb szerű és több diadalt.

És im ez azon szerep, mellynek viseléséhez én, mint az újabb magyar politikának egyik még mindig mozogni szerető „régije,” mennyire gyarló tehetségem engedi, közelitni iparkodom.

Tudom, az ellenzék erre azon megjegyzést teendi, mert hiszen megnemszünőleg ezen értelemben szónokol, ír és agitál, hogy éppen ő az, melly nem akar a negatio mezején maradni, és bizonyosan legnagyobb szerűeket vinne végbe, mik a nemzeti életnek egészen új fordulatot adnának, ha csak ne volna az a másik oldal, azon általa annyira gyűlölt conservatív tábor, meg az általa, vagy legalább némi „nem legmélyebb felfogásu” vezérei által minden alkalommal olly nagy bölcsen legyalázott, sőt lepiszkolt kormány, melly őt legnagyobb lelkesedésének közepette mindenben hátráltatja, mindenben zsibbasztja.

És im itt vagyunk megint azon elváló két utnál, mellynek egyikén én gondolok most, hazánkat tekintve, ádvös célhoz juthatni, míg a mai ellenzék vezérei látszólag a másikat választák, vagy jobban, de minden megbántási szándék nélkül mondván, „a másikon botorkálnak,” és melly elváló utrul már több ízben, mikor t. i. az elv és modor körüli különbséget hoztam szőnyegre, tévék említést.

Némi főeszméknek azon ernyedetlen ismétlése, ugyanazon egy dolog százszori felhozása, mikkel olly nagy mértékben untatom a magyar közönséget, bizonyos vagyok, nem lehet sokak előtt egyéb, mint feletten kedvetlen. Miután azonban főczélom sem nem mulattatás, sem nem kegy- vagy taps-

hajhászat, de haszonhajtás; más részről pedig lehetetlen némi bonyodalmakból értekezés útján kibontakozni, ha legalább a fő elindulási pontok s a legnagyobb elágazások helyei tisztán nincsenek kitüntetve, s mi több, az ellenfél által is egész tisztaságban felfogva, mi nem mindig történik; s miután nem minden magyar szerecsen, kit a legőszintébb hazafiúi kedély sem bírna elvégre egy kissé fehérebbre mosni: én bizony mind addig szünetlenül fogok ismételni némi főszempontokat, míg azok vagy rectificálva, vagy egész mívoltukban méltányolva nem lesznek. És azért legyen szabad némieket újra felhoznom.

„Az ellenzék vezetői akar, az ellenőri szerep mellett a mozgalomadásnak is ő akarja viselni szerepét,” és ebben különbözik nézete, vagy inkább kapkodása az én nézetem: s eljárásomtól; mert én, valamint axioma-tisztaságban látom, hogy az órában a rugony és láncz, a gőzönyben a katlan és rendező (regulator) egészen különbözőleg működik, és egyik a másik helyébe nem állhat: szitugy tartom statusszerkezetben valódi idétlenségnek, ha ugyanazon egy testület vezetői és ellenőrködni akar egyszersmind, vagy más szavakkal: ha ugyanazon egy testület töprenkedik viselni mind a kormány, mind az ellenzék szerepét egy uttal. Mi nem egyéb, mint a zsarnokság ideálja, egy, több, vagy sok kézben.

Nem egyszer, de számtalanszor fejtegettem már e themát; miután azonban, mint gondolni kénytelen vagyok, eddigelé sikeretlenül, nem mivelhetek egyebet, mint azt ismételt vizsgálódásom tárgyául tenni, ámde korántsem saját eljárásom kiszépitése végett — értsük egymást — mert hiszen most, mikor napról napra növekedik a pártok elágazása, még sokkal kevesebbet törődöm személyemet illetőleg azzal, mit tart felőlem a sokaság, mint törődtem ezzel valaha; hanem azért gondolom a most érintett politikai thema felvilágosítását, legalább részemről, kötelességben járónak, mert ha meggyőződésemtől vezéreltetve elég merész valék, vagy husz évvel ezelőtt a nemzet halálos álmábuli felriasztásához erőm szerint járulni, ma valóban saját magam előtt kellene pirulnom, ha

most megint annyi bátorságot vagy inkább „hazafini elszántságot” nem lennék magamban, miszerint tartózkodás nélkül, kitarjam, hogy valóban megbocsáthatlan bűn, annyi nemes erőt, mennyi az ellenzék sorában létezik, némi fallaciáktól tökéletesen absorbeálva oly vágásokban forogni látni, melyeknek nincs alapjuk, s melyekben ekkép üdvös célt nem érhetni, ámde azokban annál biztosabban juthatni tökéletes szétbomláshoz, és innen „minden nemzetiségből kivetkeztetett szolgálai létez.”

Számtalan órát, sőt napot tölték mély tünődésben, magamnak megmagyarázhatni, hogy valljon az, mi nemzeti és alkotmányos újjáalakulásunk műtételében nekem oly világosnak, oly kézzelfoghatónak látszik, miért nem mutatkozik szintilly színben a mostani ellenzék legalább néhány vezére előtt, mihez képest pártjukat elvégre vagy oly mezőre vigyék, melyen ámitások nélkül arathatni sikert, vagy ha pártukkal ennyire nem bírnak, valljon miért nem állnak szabad és magukat separtetni nem engedő férfiakhoz illőleg, s mint tévén én, legalább maguk oly fokra, melyen mint izolált helyzetben ha nem mivelhetnének is csudákat, minden bizonynyal több nagyobbserű és tartósnak vethetnék meg alapját, mint lesz végeredménye mind azon újjhuzási erőködésnek, mely az ellenzéknek inkább csak erőtlen elégtelenségét bizonyítja, mintsem hogy a hazának közhasznát tekintve, egy kis ephémer csillogás- s kölesönös ámitásokon kívül valami tündöklőbb nyomot hagyna maga után. — És megvallo, sokáig nem birtam felfogni ezen különböző látvány okát; mert azt, hogy engem nem indít egyéb, mint szeplőtlen hazafini szomj, „fajtánkat felvirulva látni,” éppen oly világosan érzem minden csepp vérem dobbanásában, valamint soha nem tudtam s most sem tudok azon kételkedni, hogy az ellenzék legnagyobb részét szinte nem hevíti egyéb, mint tiszta honszeretet.

Elvekben, végzésekben, mint ezt nyilván ki is mondám, nem leltem köztük és köztem össze nem egyeztethető elágazásokat; de annál erősebben meg valék győződve, mi most, minden skepticismust megszüntetve, szoros igazsági hitre erő-

sődött bennem, hogy az ő modoruk semmi jót, de csak átkot hozhat hazánkra, míg az én felfogásom és tervezetem az, sőt mondani merem, tán azon egyedüli, mellynek nyomán fajtánknak nemcsak megmentése, de felvirulása is felette hihető, sőt tán bizonyos.

Valljon hol létezik tehát azon elváló út, mellynek egyikén, mint én állítom, vérünk sülyedésnek vezetetik, másikán pedig mind inkább fog közelíteni üdüléséhez? S valljon mi lehet annak oka, hogy e tekintetben a máskép annyira szemek oly kimondhatlanul rövidlátók, sőt vakok?

Megmondom, mint már megmondám többszer. — Vizsgáljuk.

Mióta egybe van házasítva az austriai birodalommal hazánk, alig lehetett a legközelebbi időkig — mondjuk ki ezt kereken, mint azt már többszer tevők — igazi hazafiságot más mezőn gyakorolni, mint az ellenzékin. — Mikor egybeolvasztási szándék vala napi renden, s ekkép nemzetiség és alkotmányos lét megnemszünő veszély közt ingadozott: akkor a hű magyar, ki sajátyszerű felvirágzás és alkotmányos szabadság nélkül élni sem akar, s ehhez képest a világ bármilly előnyei sem lehetnek előtte izletesek, sőt inkább bosszantók, akkor természetes, hogy a nemzet jobb része elibe tévén még a vad függetlenséget is a legfényesb létnek, melly azonban nemzeti és alkotmányos áldozattal lett volna megvásárolva, nem tudott, nem akart haladni. — Azt tehát, hogy megvagyunk, és mint magyarok vagyunk meg, és ha bár egy igen fejletlen alkotmányt, de azért illyest még is birunk, egyenesen a magyarnak 'ellenzéki', vagy más szavakkal kitéve: a magyarnak magát egybeolvasztani és jogaibul kivetkeztetni nem engedő szellemének köszönhetjük.

Minden nemesb recollectio, minden nemzeti háladat, melly a fiatalabb vért önbecsével megismertetve, őt hazai hűségre buzdítja, olyannyira van ehhez képest ellenzéki színben a magyarnak jobb részével azonosítva, hogy valóban nem csuda, ha ma, midőn minden nemzet résen áll, s elvégre a

jó magyar sem alszik többé, ha ma az ellenzék még mindig olly nimbussal vétetik körül, melly a köz felfogás szerint szentesít.

Századokon keresztül, ugy szólván, vérbe vegyült és a haza valódi hivei által kimondhatlan elszántsággal, melly előtt megilletődve le kell venni süvegünket, ápolt gyökérfelfogást, mellynek nemzeti létünket köszönhetjük, nem lehet egy könnyen a közvéleményben kiirtani, de csak rectificálni sem; míg más részről nem kívánhatni, miszerint a nagy szám nemzeti javulásunk és a megváltozott körülmények mind azon gyengédebb árnyéklatit olly higgadtan és olly mélységben fogja fel és értse meg, mint a mennyi higgadság és mélység szükséges, hogy a még mindig nyavalygó magyar nemzet elvégre biztosan el is érje az egészség legmagasb fokát.

Nincs tehát semmi természetesb azon megrögzött eszménél, melly a magyar földön a sokaságban még mindig él, hogy az ellenzéki azon egyedüli vágás, mellynek nyomán üdvre emelkedhetik a magyar; mert hiszen, ha jó volt az ellenzéki tactika szinte eddigelé, mit bajosan tagadhatni; ha igaz, hogy az ellenzéki szellemnek köszönhetjük nemzeti és alkotmányos létünk fenmaradtát: ugyan miért volna e tactika most kevesebb jó, sőt céltul visszalökő?

És ha ezen felfogáshoz még azon kényelem is vegyül, mellyhez képest az egyszerű „ellenzéki szín“, az egyszerű „ellenzék sorába állás“, minden legkisebb fáradság nélkül már tapsot és éljent arat, míg az igazi hazafiságot, e ritka erényt illető koszorú, egyedül soha nem lankadó munkának, és mi több, kimerithetlen önmegtagadásnak lehet díja: ugyan nem volna-e inkább az valódi csuda, ha az ellenzék sora ilyen körülmények közt mai időkben kisebbednék, miután ezer közt legalább is kilencszáz örömebb jut „könnyen“, sőt ingyen hír-névhez, mintsem illyesekért, hosszú évek során megtörhetlen hűséggel fáradozni szeretne?

Ámde kérdem, illy könnyű szerrel, mellyhez képest az, kinek jól pereg nyelve — sőt még ez sem szükséges — ki merész és jó vastagokat találván ki, minden kormányit elle-

nez, vagy ha illyest nem bír, legalább gyanusítani törekedik, a közvéleményben már jó reményű fiatal, sőt nemzeti hősként fényledez; ugyan kérdem, illy felette könnyű szerrel azt gondoljuk, annyira aggasztó bonyodalmibul kiemelkedhetik hazánk? és azt hiszszük, nemzetünk illy felette nyers, sőt együgyű felfogással elérndi a polgári kifejlés azon magasságát, melyre az abban lakó elemeknél fogva a természet által jogositva van?

O beata simplicitas! Tied lesz tán a mennyek országa, nem akarom kérdésbe vonni. Hanem hogy Magyarországot Te illy siker felfogással bajaibul kimentsed, azt a legeggyűbb sem fogja hinni, ha csak egy kissé akarja is eszének venni hasznát.

Ellenzék és hazafiság mint synonym! Milly irgalmatlan egybezavarás! Pedig száz közt kilenczven illy színben látja e két magában egészen különböző eszmét. Egészen különbözőt, mondom, mert az ellenzék egyedül csak „species,” midőn a hazafiság „genus,” valamint a kormányi vagy ellenzéki szerep, ha igazi hűséggel viseltetik, soha nem egyéb, mint eszköz, míg a haza és nemzet java azon egyedüli „cél,” mely után törekedni illő, sőt azokra nézve, kik közdolgokba avatkozni elég bátrak, sőt elég merészek, még a legszentebb kötelesség is.

Igazságtalan volna az, ki különbség nélkül mindenkit azért vádolna, mert inkább szeret fáradság nélkül jó hír-névre emelkedni, ha teheti szerét, mintsem hogy illyesekért fáradni, sőt még szenvedni is akarna. Távul is vagyok ehhez képest, a fiatalabb, a tapasztalatlan vért, vagy a nagy sokaságot a miatt gáncsolni, hogy az ellenzékhez csatlakozik vagy azt pártolja; mert hisz ezen egyszerű tette által, mint érintém, ne tegyen egyébiránt semmit, de egyék, igyék, alugyék, kártyázzon napestig, és élje a leghasztalanabb here szerepét, sokkal magasb polczra vergődik a sokaság s kivált a fiatalabb honi hölgyek kegyében, mint ha legbecsületesebben fáradna hona körül vagy valami szolgálatban évekig. És igen

természetesen, minthogy az illyes nem ringatja valami szép álmakba a képzelő-tehetséget, mellyel a nő és a gyengébb nem, olly bő mértékben meg van áldva; míg az ellenzék viszont, ha nincs is egyéb tulajdonokkal ellátva, mint a millyeneket felhozék, sőt ha betyár és rüpök negédje közt a haza dicsőségére még néha jól le is iszsza magát, a képzelgők agyvelejében rendszerint a tuláradozó erő, függetlenség, hazai hűség és lovaság olly képében jelenik meg, melly varázsló, és megbecsülésre s szeretetre egyodül érdemes.

Neheztelésem azokat illeti, kik nem kevesbé tudják mint én, hogy ellenzés szintugy lehet bűn, mint lehet erény, s kik még sem állnak férfiasan ki a gátra az eszmezavarok ebbeli rectificatioja végett, de éppen ellenkezőleg mindent elkövetnek — s pedig tán csak egyedül azért, mert még felette sok az ollyas magyar, ki tán sejdítlén, de még is vajmi jobban szereti magát mint a hazát — hogy az érintett zavareszmék még inkább terjedjenek, míg elvégre aztán a bábéli chaosban ők arassák a tökéletes összebonyolodás szomorú díját, vagy a romisten az ő fejükre tűzze a nemzet életén megvásárlott popularitas ékét.

Vagy ezt tán nem tudják azok, kiket érinteni akarok, s illy nemtelen szomj, melly miatt vádolólok őket, nem lakik bennük? Meglehet. Adja Isten! El akarom hinni. S valóban nem lehetetlen, hogy a magyar politikai fanatismus ennyire még el nem mirigyült. — Ámde, ha nem tudják, csak ezt sem tudják: akkor milly joggal bitorolják a vezetői szerepet? Bizony ez esetben jobb volna, ha lelépnének a vezetői lépcsőrül és azoknak hagynák a vezetést át, kik mélyebben bírnak nem csak a magyar, de az általános politikának szövevényeibe hatni mint ők, minthogy „nincs nagyobb bűn -- bár mondaná ezt el minden magyar magának legalább kétszer naponként — mint másokat vezetni akarni ahhoz való tulajdonok, t. i. elég mély belátás, és elég tárgy- s körülményismeret nélkül.”

Egyébiránt valamint Roma nem alakult csupa jószagu elemekből, s erősítése végett eleinte nem volt igen válogató.

de csak később fogott a tisztításhoz, miben felette jó sikerrel járt el: úgy meglehet, az ellenzék is mustrát fog tartani maga soraiban, melly műtétel — közbevetőleg legyen mondva — minden osztály és pártszínezetnek vajmi hasznos volna, és e szerint a vezérek maguktul lökvén azon szolgálai lánczot, mellyhez képest nem annyira ők vezetik az indulatos sokaságot, mint inkább ez nyargal hátukon, elvégre olly vágásokba fogják vezetni pártuk színét, mellyekben mint ma állnak a csillagzatok minden hihetőség szerint el is lehessen jutni vagy legalább hathatósan közelíteni azon czélhoz, melly minden hű magyarnak, legyen ő aztán bármily színű, fő czélja, s melly nem egyéb, mint nemzetiség és alkotmány ovása, s több vagy kevesebb, szaporább vagy lassabb kifejtése.

Legyen ezt remélnünk szabad — mihezképest, mennyire csak lehet, minden gyanusitástul mentek legyenek e sorok — hogy t. i. ők magukat az indulatos sokaság zsarnokságából elibertálni fogják. Ámde eddigelé magukat csakugyan még nem elibertálták. Ez tény. Meglehet ugyan, hogy tán erre még nem ütött az alkalmas óra, nem mutatkozott kedvező alkalom. Meglehet az is, hogy többen a vezérek közül a magyar politikáruul úgy gondolkoznak mint én, vagy legalább sejtik, miszerint nem járnak olly uton, mellyen ámitás nélkül tettleg csak egy kissé nagyobb vonásokban elő lehessen mozditni honunk nemzeties és alkotmányos kifejlését, de eszméiket e részben egyenesen kitárni nem merik, vagy magukkal még nincsenek egészen tisztában; mind ez meglehet. Miután azonban az ellenzék vezérei, bár mikép gondolkozzanak is collegialis ellenőrség nélkül magukban, legalább a közéletben, a politika nyilvános mezején egészen más modort követnek és egészen más vágásban mozognak, mint a millyen modort én tartok helyesnek, és a milly vágásban mozgok én: hadd mondjam azt itt egyenesen képükbe — kivált miután hizelgés nem mesterségem és korántsem vágyom annyira nekik tetzení, mint inkább szolgálni a hont — hogy irgalmatlanul csalódnak, ha azon hiszemben vannak, mintha eljárásuk által hasznot bajtanának a honnak; mert ezt nem csak hogy

nem cselekszik azon sok jóhoz képest legkisebbé is, melyet végbevihetnének; de éppen ellenkezőleg oly bonyodalmakba fogják keverni, ha szerencsétlenül elég erejük lenne, a szegény hont, melyekből aztán, ha vak véletlen nem, bizony emberi erő nem fogná kiemelhetni azt soha. És azért hadd bonczoljam még részletesebben azon elválasztó utakat, melyek egyikén ők mozognak, másika pedig azon egyedüli, melyen most a magyar nemzet jobb részének egybepontosulnia kellene.

Tudom, sőt hiszem, ha nem is mindnyájukat, Ti ellenzék tagjai, közületek még is a sokkal nagyobb részt nem hevíti egyéb, mint a legnemesb hazafiúi tűz. Mig más részről csak a higvelejű nem látja át politikai bonyodalmink aggasztó tömkelegét. Ugy hogy, valóban még a legbölcsebbnek sem szégyen politikai eljárásában csalatkoznia; midőn senki, bár ki legyen is, nem bocsáthatná meg e hazában magának, ha elbizottságtul hajtva, a jó tanács elől siketen fordulna el.

És e szavakra vigyázzatok Ti honunk fiatal reményei, kiknek kezeiben van a 'jövő', s kiknek czélszerű vagy czéltalan politikai eljárása ekkép oly súlyt vet az események kifejléscibe kénytelenül, miszerint leginkább általatok vagy új élet fog biborodni a hazára, vagy bizonyos habár lassu, de minden esetre időelőtti enyészet lesz vérünk sorsa!

Nem régiben 'gravaminalis politikának' neveztetett a mostani ellenzék csatatervezete. És azt hiszem, nem egészen helytelenül. Mert azon néhány anarchistát vagy chartistát kivéve, akárhogy tetszik, ki ad nauseam megnepszünőleg a kiváltságtalan tömegekkel akarja ijesztgetni a kiváltságos osztályt, mikép ezt par force sajátzerű engedményekre kényszerítse, csakugyan a gravaminalis politika tervezete körül látszik egybepontosulni a mai ellenzéknek legtöbb tagja is szintugy, valamint nemzedékről nemzedékre, mióta az austriai közbirodalommal egybeházasított minket az örök végzés, szinte ezen zászló alá állott az eddigi ellenzékek minden kisebb vagy nagyobb tábora is. Ezen eljárás azonban valamint nem

definiáltatott helytelenül, szintolly kevéssé érdemel gáncsolást; de egyenesen azon egyedüli, mely az ellenzék sphaerájába való. Mert azon pillanatban, mikor ebből a cselekvés, vagy más szavakkal: a kormányzás mezejére kilép az, tüstént felforgattatik a statusszerkezet, mi ugyan nem nagy bajjal jár, ha ezen szerkezet egyszerű, mint például Angliában vagy Franciaországban, hol az egész efféle felforgatás csak abból áll, hogy az ellenzék a kormány, ez pedig az ellenzék székébe ül; de annál bizonyosabban hoz mindent a legabnormisb állapotba oly complicált szerkezetben, mint a mi magyar viszonyunk a közálladalommal, hol a mi ellenzékünk semmi esetre nem fog ülni a kormány székébe, a közálladalmi kormányt viszont a legerősb phantasiai tehetséggel sem képzelhetni a mi ellenzéki padainkon.

És im itt van kulcsa azon abnormis állapotnak, melyben indefiniált, vagy legalább eléggé soha nem definiált összeköttetésünknel fogva azóta meg nem szűnőleg létezzünk, mióta Magyarország Austriával szövetkezett és mely abnormis állapotnak egész mélységeig soha nem definiált s ekkép soha eléggé nem méltánylott létében kell keresnünk mind azon viszálkodást s mind azon majd lappangó, majd nyilvánosabban kitörő visszatörési hangulatot, melyben, kevés és csak ephemer kivételekkel, mindenkoron állott a magyar nemzet az austriai kormánynak átellenében és viszont, s melyben — ha készakarva nem akarjuk csalni magunkat és másokat, s ha készakarva nem akarjuk viszonyos bajaink gyökéroka előtt behunyni szemeinket — még ma is áll és lehető legnagyobb kölcsönös megrövidítésünkre mindaddig állni is fog, míg annyira különböző statusszerkezetünket, mely t. i. a magyar és az örökös tartományok között létezik, lehető legtisztábban definiálni, viszonzlag kellőkép méltányolni és a közálladalom gyarapulását lehető legőszintebben ezen két tényezőre alapítani nem fogjuk.

Magyarország, ha az igazat meg akarjuk vallani, még ma is piritó hátramaradás közt teng; s ekkép az austriai közállomány sem dicsekszik azon pezségőséggel, melyre ki-

fejthető volna, minthogy Magyarország képi legnagyobb s kétségkívül legtöbb kincsével megáldott részét.

Valóban vérzik a becsületes s a nemzetek kifejlését őszintén szomjazó embernek szíve illy látványon. Mert hol olly roppant a fejlődhetőség, hol olly tömérdek a kincsforrás, mint az austriai közbirodalomban, és hol még is annyi a fejletlen, annyi a maga magát emésztő kincs, ott lehetetlen epedő kebelrel illy kérdésre nem fakadnia: valljon ennek így kell-e lennie, és ez nem lehetne-e másképp?

Mire tétova nélkül azt válaszolhatni, hogy ennek nem csak nem kell, nem csak nem szükség így lennie, de valódi szerencsétlenség, ha nem akarjuk mondani „bűn”, hogy ez így áll s annyi idő folyt hiába le a nélkül, miszerint illy abnormis létnek eleje vétetett, illy nyavalygó állapotnak gyökeres gyógyszere találtatott volna.

Elejét valami abnormis létnek, gyógyszerét valami nyavalygó állapotnak azonban csak úgy vehetni s úgy találhatni fel, ha azon kútfő, melyből az illyes keletkezik, tökéletesen el van ismerve, és ennek megsemmítésére nyújtatik segédkez s vitetik kellő szer.

És ha most azt kérdezitek tőlem: hol lappang hát ezen kútfő? Válaszom im ez:

Legelsőben is ott, hogy az austriai kormány legközelebbi idő kig, nem méltatá eléggé, sőt éppen nem méltatta a magyarnak sem nemzetiségét, sem alkotmányát, de a közállodalmi bonyodalom egyszerűsítése végett, folyton folyvást az egésznek egybeolvasztására s minden részek egybeponthozására törekedett;

S aztán ott, hogy a magyar nemzetnek élénkebb, pezsgőbb része soha nem tudta, soha nem akarta, s most sem tudja, most sem akarja — és im itt fekszik a magyar ellenzéki hazafiak megbocsáthatlan bűne -- magát philosophiai felfogással azon eldönthetetlen ténybe bele gondolni és e szerint bölcsen cselekedni is, hogy Magyarország az austriai tartományokkal biz egybe van házasítva, és a közállodalom

egyik legfőbb kiegészítő részét képezi, úgy hogy egyedül e kapcsolatban találhat szerencsét, vagy sehol.

És ha ez igaz és a kijelelt diagnosis nem helytelen, mit tagadni tán bajos volna, ugyan kérdem: lehet-e bámolni mindennemű hátramaradásinkon? Ugy hiszem, éppen nem. Mert tengő s annyiakban sinló állapotunk nem egyéb, mint természetes eredménye azon örökös aggodalom- és küzdésnek, melly közt nemzetiség és alkotmány fölött virasztva, annyi drága és helyrehozhatlan idő pergett le nemzeti életünkben a nélkül, hogy bármiben is a tizenkilencedik század követeléseihöz képest kellőleg s egy kissé nagyobb szabásokban haladhattunk volna. Sőt, ha átgondoljuk, mennyi zsidbasztó körülmény közt éltük napjainkat, s más részről nem tagadhatjuk, miszerint mind ennek daczára, kivált ujabb időkben, még is tettünk némi meg nem vetendő előmenetelt, inkább azon kell csudálkoznunk, hogy csak ennyire is jutottunk mint a mennyire vagyunk; mi roppant kifejlődhetési képességünk legnagyobb kezessége.

Egy kissé hosszabb politikai pályámon ezen abnormis állás ingó voltát tetteleg tapasztaltam, és ekkép az általam felhozott thema jobb felvilágosítása végett, saját eljárásomra kívánok hivatkozhatni.

En természetem és hajlandóságom szerint soha nem voltam ellenzék embere. Mert a negatio, az ellenőrség szerepe soha nem volt nyemre annyira, mint vala a kiállítási, az alkotási szerep. És még is politikai pályám kezdete óta és legnagyobb része folytában szinte a legközelebbi időkhöz ellenzéki szerepet viseltem, noha ezen idő alatt is mindent elköveték, mi csak tehetségemben állott, nehogy hazafiúi tisztetem csupa negatióra legyen szoritkozva, de a positivitas mezején is közremunkáljak mennyire lehet, egy egy lépéssel elé. — Érzettem, sőt vajmi jól tudtam, hogy ezen kettős eljárás, kivált hosszabb időre és főképen nagyobbszerűek életbe léptetésére, jó sikerrel nem folytatható, és pedig azon kérdésbe nem vehető oknál fogva, mert azon bosszantó be-

nyomás, melyet az ellenzék, míg emberek leszünk, a kormányra kénytelenül szül, nyílt ellentétben áll azon kedvező hangulattal, melyben nagyobbyszerűek kivitelére a kormánynak ringattatnia kell . . . és még is mint mondtam, vajmi hosszú időig egy uttal ellenzékeskedtem és némi alkotási ügyekben is fáradoztam. — De valljon miért? Egyedül azért — és ezen, ítéletem szerint olly annyira egyszerű és világos kötelesség teljesítés, még ma sem fér nem egy jámbor fejébe, de mint valami feloldhatlan rejtély lebeg előtte — mert legelsőben is a kormány legfőbb irányzata nemzet- s alkotmányellenes volt, s ekkép nem vala egyéb mint kötelesség: „ellenzékiül kiállni a gátra;“ és aztán, mert olly mozdulatlanságban, olly irgalmatlan hátramaradási marasmusban pangott hazánk, sinlett vérünk, hogy szinte kötelesség volt, mennyire illyféle kettős szerepben csak lehetséges vala, nemzeti és alkotmányos haladás végett is tenni lehető legtöbbet.

A mostani ellenzék politikai felfogása szorosan illy magasságra emelkedett, de minden megbántás nélkül legyen mondvá, magasabbra még nem; mert az ellenzék többé kevesbé jobbadán volt körömben forog, csakhogy sokkal több hévvel és gőzzel mint én, sőt felette nagy keserőséggel, s e szerint ellenzékeskedik is, a kormányt minden alkalommal gyanusítván, sőt nem ritkán legmérgeesebben le is tájtékozván. és egy uttal a lehető legóriásibb reformkérdésekkel is vajudik, pedig -- és aztán ez adja meg az egésznek igazi csipősségét -- olly bizakodó kedélyvel, hogy ne mondjam „gyermeki éretlenséggel.“ mihezképest erősen hiszi, hogy hozzá vonzó sympathia- és szeretetből majd minden kívánságát tüstént teljesíteni a kormány, avagy azon ismeretes és felette bölcs thema szerint, mellyel --- közbevetőleg legyen mondvá --- mai időben még a teljes hatalmu Napoleon sem merne kérkedni, „nélkületek, sőt ellenetek,“ a kormány és az ezt fentartó dynastia az ellenzék által majd le hagyja lábairul veretni magát.

Tatár felfogás és kurucz politikai mélység biz az egész, és nem több; ne haragudjatok drága honosim, de bizony ki kell mondanom; mert ha én nem cselekszem, ki cselekszi

más? Pedig ha egy kissé mélyebbre nem visszük politikai tervezetünket, bizony szinte csak kurucz és ezzel egybeházasított (!) „Heister“-féle eredményeket fogunk honunk mezejére idézni. Ez pedig kimondhatlan szomorú volna, valóban kimondhatlan szomorú; mert hiszen még veszünk sem lenne nagyszerű, mint Vörösmarty oly édeskeserűn zengi, de egyenesen „nevetséges“, hasonlólag minden ollyas elbukáshoz, melyre elég ok nincs, azaz, melyet egy gyűszűbe fűző gyakorlati észszel is elkerülhetni, legalább a legközelebbi időkre még.

• Én politikámba kifelé soha keserűséget nem vegyíték; mert a keserű keserűséget szül, s a mindennapi tapasztalás is azt bizonyítja, hogy vajmi többet érhetni szörmentiben el, mint szörnek elleniben. Én soha nem gyanúsítam a kormány szándokát, de mindenkor még akkor is, ha illyesekre tán lett volna némi ok, mind azt, mi véleményem szerint hibásan történt, vagy legnagyobb kárunkra elmaradt -- és mennyi van illyes! — egyenesen a szövevények és bonyodalmak rovatára ügyekeztem jegyezni. Én soha a megyéket és törvényhatóságokat be nem barangoltam, ott a kedélyeket felhevíteni, sem nem vala mesterségem soha is, az eszméket felzavarni, s még a legártatlanabbakba is önteni az indulatosság mérgét. És még is mind ennek és mind azon méltányosságnak daczára, melyet soha nem veszték szem elől, s melyre többek közt számos könyvem is szolgálhat tanúul, politikai pályámon mindig egészen eltörpített lét közt forogtam. És igen természetesen. Mert kettős helyzetemben vajmi sokszor kellett s pedig hangosan felkiáltanom: Ennek nem kell, ennek nem szabad így lennie, mikor t. i. a kormány nemzet- és alkotmányelleni vágyakat árult el; s e szerint a psychologia, mathesis és természet eldönthetlen törvényeihez képest szintén nem következhetett viszontorlásilag engem illetőleg egyéb be. min ekkép soha nem is bámultam, mintsem hogy a másik oldal is, a nálamnál annyi tekintetben sokkal erősb, hasonlóul ha nem is egy hangos, de minden esetre elég erős vetőval állott megint vajmi sokszor akkor és ott elő, mikor és hol én tápláltam bármi vágyakat.

Mind az, mi általam életbe lépett vagy szőnyegre hozatott, egy kis kezdetnek tán eljár, de az én felfogási czirkalmam szerint olly pygmaeusi, vagy legalább annyira izolált eredmény mind az, miszerint, Isten látja lelkemet, valóban pir futná szégyentől el arczomat, ha ezzel már legtávolabbról is beelégednék és nagyobbbszerűek s általánosabbak után nem szomjaznék magyar rokon vérem. Ugy hogy, nem nyom azon észrevétel semmit, mellyhez képest nem egy, saját sikeres (!?) működésem által akarja a most szőnyegen forgó themát magyarosan enfegyvereimmel kérdésbe venni, s annál kevesebbé nyom ezen észrevétel valamit, mert bizonyára még mind azon kicsi, mellyben közremunkáltam, sem jött volna soha létre, ha szorosan nem követek minden politikai eljárásomban két fő szempontot, mellynek egyike az, hogy soha sem hoztam ollyast szőnyegre, mi a közálladalom szerkezetével nem lett vala egybeilleszthető; és aztán, hogy a legösszeférhetőbbek kiállítását is mindig olly modorban kezelni s mindig olly kedvező köntösbe takargatni iparkodtam, mihez képest az egyenes ellenzés és az áthághatlan megtagadás még maguk előtt is némi árnyékba helyezte volna az illetőket. —

Csekély tervezetím soha nem vágtak az egész álladalom érdekviszonyaiba, azon modor, mellybe követelésimet ruháztam, soha nem volt ingerlő, soha nem volt bosszantó; és még is alig mondhatok egyebet, mint — fájdalom — azon olly kevéssé kielégítőt „in magnis et voluisse sat est.“

Valljon hogy gondoltok tehát Ti drága Ellenzékiek a politika mezején hazánkra nézve valódi s állandó, és nem képzelt s ephemer hasznót arathatni; Ti, kik olly reformkérdésekkel vagytok saturálva, mellyek tüstént alkalmazva Magyarországot is, de az egyetemes állodalmat minden bizonyynyal végzavarba hoznák; Ti, kik érdekkimutatás és „arany-száj“ rábeszélés helyett kormánygyanusitást, epétül túláradozó szónoklatokat, minden más vélemény ledögönyözését, általános terrorismust, és a hallgatók — kik mindent tesznek, csak nem hallgatnak — zsarnokságát látszólag legaláltalánosb okoskodástok fő tényezőjéül használni?

Azt mondjátok: bennetek több az ismeret, műveltség, állhatatosság, erő, elszántság és lelkesedés, mint volt bennem, s hogy sokan vagytok. Ezt szívesen megengedem; csak hogy mind ezen szép tulajdon, milly nagy mértékben ékesítse is az illetőket, mind annyi elpazérlott kincs, ha nem áll „gyakorlati alapon,” ha nem forog „célhoz vezető vágásokban,” és ha még nagyobb számokkal s még nagyobb erővel jön összeültetésbe.

Ezt mondjátok: az erőltetés, az ujjhuzás, a kényszerítés általján véve több sikert szül, mint az érdekkimutatás, a persvasio; és hogy mi magyarok is bizony csak erőltetés útján vagyunk még mik vagyunk; midőn az „érdek barátságos kimutatása” körülményeinkben legalább, eddig kedvező eredményt soha nem idézett még elé. S igaz, nincs a világon erősb oksuly, mint a hatalom, csak hogy ennek valóságosnak és nem önámításinak kell lennie, minthogy az illyes soha nem vezet egyéb eredményekre, mint mohácsi tragoediákra, Rákóczy-féle szomorú andalgókra, chinai bohózatokra, Sikhs-féle idétlenségekre sat. sat. — És aztán kérdelem, mi magyarok ugyan mik vagyunk, mihez képest olly annyira lehetne okunk, eddigi eljárásinkba, úgy szólván, „belészeretnünk”, miszerint az illyest még mai időben is követésre méltónak találhatnók? Valóban nem egyebek, mint alig lábadozó, irigységgel megtelt nép, melly ha a körülményekhez illő rendszert nem tart, élni bizonyára nem fog. — S valljon, mióta Austriával össze vagyunk kapcsolva, ugyan használtuk-e közös érdekünk kiemelése végett valaha is a hideg persvasio szövegét? Azt mondom, soha; mert önálló képzeletünkben — igen, képzeletünkben, minthogy az illyes csak könyvekben áll, de az életi valódiságban nem létezik — mindig csak minérdekünket vettük szemügyre, s ekkép ők is egyedül saját érdekük szerint cselekedtek mindig, honnét aztán, mert ők voltak az erősebbek, olly igen nagy mértékben őriztük meg (!?) érdekünket, mihez képest ha még mai időben is, mikor másutt még a vakok is kezdenek látni, még mindig képesek lennénk „megesudálni” lefolyt sikertelen prókátoroskodásainkat, bizony

mondom, nem érdemlenénk egyebet, mintsem hogy az „okosabbak“ minden halasztás nélküli martaléckául essünk, minthogy attul, ki eszét nem használja kellőleg, én biz azt hiszem, még a nagy istenek is nehezteléssel fordulnak el.

Azon ugy szólván „mindenes szerep,“ melyben velem együtt nem egy magyar járt el, s melyet a mai ellenzék magának még mindig appropriálni akar: egyedül kisszertűek körül és csak indefiniált, némileg csak azon chaos-féle létben volt játszható, mely közt részint azért léteztünk, mert szünetlenül vagy török vagy francia ült nyakunkon, vagy magunk közt háborogtunk; részint pedig, mert mi tagadás benne, bizony az alkotmányos országmű rendes kifejtése sem olly régi találmány vagy inkább „javítvány“ még, mihez képest a vad szabadságbuli átmenetelünket „polgári szabadságba“, kivált szövvényes összeköttetésünk közt, tüstént a legjózanabb vágasba iktathattuk volna.

Ma, midőn napról napra nagyobb világ terjed körülöttünk, s közös érdekünkben fekszik, elvégre tisztán tudnunk, „hányadán vagyunk;“ ma, midőn még mindig élvezzük az európai békeség malasztját, de tán már többé nem soká, és az alkotmányos tervezet mozgató és rendező szerepei is már bizonyosb alapokon állnak, mint álltanak azelőtt; ma, midőn nemzetünkre nézve nagyobbyszerűek idővesztés nélküli életbe-leptetése olly sürgetőleg szükséges, hahogy örökös hátramaradás által betű szerint „elveszni“ nem akarunk; ma az illy „mindenes-féle szerep“ körülményink közé éppen olly kevéssé való többé, valamint civilisált állapot közt sem láthatja el jobbféle család háza kényelmeit egyedül a „faragó béres;“ vagy valamint „például“ teljességgel nem lehet Sir Robert Peel vagy Lord John Russel egyszer s mindenkorra: az ellenzék és kiviteli kutfőnek tagja, és annál kevesebbé egyiknek és másiknak szintazon idő alatti vezetője.

Milly zavart felfogás közt léteznek e tekintetben hazánkban még sokan, sőt tán legtöbben, nyilván kiviláglik nem csak az illetőknek „mindenes“-féle eljárásai törekedéséből,

de mindazon ujsági czikkék- s egyéb nyomtatványokból is, mellyek e tekintetben újabb időkben az ellenzék, de még a conservatívek részéről is közrebocsáttatnak szünetlen, és mi több: látszólag olly kevés scrupulussal, sőt annyi belső megelégedéssel, mintha a magyar politikai bölcsesség efféle kövének birtokára egyenesen csak ők tettenek volna szert!

Nincs időm, mind ezekről most részletesen értekezni; egy legújabb pesti hirlapi czikknek néhány sorait azonban még is fel akarom állításom igazolásául hozni, hogy t. i. az ellenzék „mindeneskedni akar,” és illyféle szerep-viselést egyenesen tisztí köréhez tartozónak hisz.

S ugyanis a Pesti Hirlap 706-dik szám alatt 1846. július 16. „Tájékoztató az adó kérdésben” czimű vezérczikkében, melly által ismét szivreható éretlenséggel tűhegyre állittatik az adó ügye és az ekkép újra compromittáltatik, nagy bölcsen ezt mondja ☉:

„Ezen országos nyilatkozat után az ellenzék, melly a haladó párt nevét is méltán igényelheti sat.”

Melly néhány sorból nyilván kiviláglik azon csaleszme, vagy inkább azon édes illusio, mellyhez képest ☉ bizonyosan sok más hazaboldogító (!?) pajtásival együtt, bona fide arra hiszi magát az isteni gondviseléstől kijelelve, hogy egy uttal a kormány minden tendentiait, bár legkisebb lépéseit, legszorosab analysisbe vegye, sőt tehetsége szerint elhiteltesse, zsibbaszsa, akadályozza: más részről ellenben a haladás zászlóját is pártja vagy tán éppen saját ő maga vigye, pedig olly önkénnyel, olly türelmetlenséggel, miszerint mindazok, kik betűről betűre nem járulnak az ellenzék minden tervéhez, minden hóbertjához, de ezektől csak egy vonallal gondolnak és merészelnek kissé előre, hátra, jobbra vagy balra fordulni, egyenesen mint gyanús, a kormánytul megvesztegetett emberek, sőt mint hazaárulók állittassanak ki azon újabb ellenzéki pelengérre, mellyen már nem egy derék magyar piszkoltatott legémelygősebben le, pedig olly éretlen, olly érdemetlen, olly higvelejtű egyének által, kik nem csak nem érdemesek csak

saruszijekat is feloldani az illetőknek, de még kérdés, érdemesek-e a nemzet részéről a legcsekélyebb kiméletre is! ? mihez képest a higgadtabb ember valóban nem tudja, bosszankodják vagy nevéssen-e az efféle idétlenségek torzképe fölött.

Tudom én vajmi jól, hogy ezen megnevelendő ujjhuzás a kormánynyal, ezen minden más véleménynek ledöngyözése, nevetségessé tétele, ezen mintegy systemisalt lenézése, sőt üldözése minden más színűnek, melly most, s pedig tán növekedő kifejlésben jellemzi a magyar ellenzék egész testületét, igen igen nem jól esik az ellenzék kitünőbb, sőt merném mondani, az ellenzék legtöbb tagjainak, kiktől bárki sem tagadhatja meg, ki őket közelebbről ismeri, a rokonszenvet, és kiket én — mint fentebb érintém — tiszta szándék, hazafiság s elmebeli tehetség tekintetében az ország legjobb elemeihez sorozok, mert tagadhatlanul bennük rejlik a legtöbb nemzeti és alkotmányos feltámadhatási csira.

De éppen azért, mert ezt tudom, s tagadhatlanul így állnak a dolgok, resteltem, hogy az egész ellenzéki testület még is azon kisebb töredék színét viseli, s ekkép egészen ennek hitelében áll, melly mint csak most hozám fel, mind a kormány, mind az ellenvéleményűek átellenében egy uttal a keserű censor és a parancsoló zsarnok szerepét bitorolja, s melly bizony egy cseppet sem alkalmas arra, hogy bárminek is, mibe elegyedik, hitelt szerezzen; de éppen ellenkezőleg, valaminek megrontására már szinte beleavatkozása is elég.

Pedig, hogy az egész ellenzék ezen kis zsarnok fractio színét viseli, és e szerint tökéletesen ennek hitelében is áll, természetes s ekkép éppen nem méltatlan; mert habár egyenként négy szem közt másképp nyilatkozik is az ellenzék legtöbb tagja, azért, mint a tapasztalás mutatja, collegialiter, kivált népes és főképp karzatos gyűlésben, hol az ellenzék tulsulyal bir, rendszerint az érintett kis fractio legtöbbjai döntenek el a nap sorsát, és jaj gyanúsítás dolgában azon mérséklettebb, conciliatoria hajlandó ellenzéki egyeknek, kik „eredmény” után sovárognak, s ekkép a

„tűhegyre állítást,” mennyire lehet, mindenben elkerülni törekednek; mert habár egész politikai pályájuk hosszú évek során szakadatlanul oly tisztán folyt volna is a hazafiság legszilárdabb partjai közt mint kristály, tüstént fel fogja vetni magát valamely politikai „hős”, ki rájuk süteni a hazaárulás, a lélekadás legundokabb bélyegét, mely ezimernek aztán vakon hitelt szokott adni, kivált a felizgatott, semmit sem vizsgáló sokaság, valamint a rágalom, a rossz szag is módnélkül szaporábban és nagyobb körökben terjed, mint verne gyökeret a rendszerint szerénységbe burkolt belbecsnek megismerése, méltánylata.

Minden forradalmi állapotnak illyes szokott lenni természetes progressiója. Ugy szólván: Violentiai kotyavetye áll be a szónokok, a szereplők közé. — Mirabeau csakhamar pecsovicscsá válik Camilles Desmoulinshez mérve; ez pedig Dantonhoz állítva lesz azzá; de végre ő sem kerüli el Robespierrehez hasonlítva ezen „qualificatiót;” míg berekesztésül: a forradalmi hagymáz-szabadság illúsiót az önkény zsarnokkeze törli ketté.

Mi csak kezdetén vagyunk egy illyféle forradalmi láznak, de benn vagyunk, és annak legvégsőbb stádiumáig is okvetlen el fogunk jutni, ha a magyar ellenzék most legközelebbre tulsúlyra bírna emelkedni; csak azon különbséggel, hogy vagy később minden forradalmi iszonyatokon keresztül fogunk eljutni a forradalmak azon végstádiumához, melyben a szabadsághoz szokottak Dante elkárhozottjával a legkinosb epedések közt elmondhatják: Non c'è più gran dolor sat; vagy tüstént minden anarchiai kitörések nélkül, de bizonyosan (!!!) jutunk oda el, a mint a kormány és az európai hatalmak rendfentartó politikája több vagy kevesebb, szaporább vagy később erőt fejtend ki.

Mostani körülményink között tehát, mikor a kormány szándéka irántunk nem csak abstracte jó és becsületes, de nemzetiségünket és alkotmányunkat tekintve sem készakarva sértő, s mind az, mi tán nem leghelyesben történik, nem azért történik így, mintha valami rejtett rossz cél volna a

dologban, hanem mert bonyodalmaink között nem olly könnyü, kivált ha több elegyedik belé és illy műtételbe mindnyája még egészen belé nem okult, olly magyar és olly alkotmányos rend- és tápláló-szereket találni ki, mint azt magyar felszíneseink, politikai „projectánsaink” és a dolog csak „egy oldalát látók” roppant serege könnyünek gondolni látszik; mostani körülményeink között tehát, mondom,

„Nem kell, sőt nem szabad, hogy a magyar ellenzék bármiben is, kivált anticipative, tulsúlyra emelkedjék;”

„Íde minden magyarnak, kinek lelke magasb. szelleme tisztább, mintsem hogy dicsvágybul, irigységbül, személy elleni antipathiából, vagy végre nemtelen bosszuállásbul feláldozni volna képes a közjót, — olly magyarnak szóval, ki nem csak phrasisokkal és szemfényvesztésekkel, de tetteleg szereti jobban a „hazát mint saját magát.” szoros kötelessége, mindent, mi lélekismerettel és becsülettel nem ellenkező, elkövetni, hogy a magyar ellenzék, mostanság legalább, mielőtt a megújult kormánynak még ideje és alkalmja sem volt célzatit a magyar nemzet előtt jóformán kitérni, tulsúlyra ne emelkedjék; mert ha ez történik, mint érintém, előbb vagy utóbb, de bizonyosan bekövetkezik ránk a minden nemzetiségbül és alkotmánybul kivetkeztető rendfelállítás, mikor aztán késő lesz kiabrándulnunk, és azon „édeshangú” ámitók ellen anathemákat szórunk, kik — meg akarjuk engedni — „tisztá szándékkal,” de „költői felfogással” minket efféle kigázolhatlan mocsárokba vezetni elég szivesek és jók valának; vagy tán jobban mondva, kik a megsemmisítő gyilkot nemzeti és alkotmányos létünk életforrásába üték.

De vegyük a dolgot gyakorlatilag, és szóljunk lehető legvilágosabban.

Ha az ellenzék mindent gáncsol, sőt mindent lepiszkol, mi a kormány részéről jó; a fejedelemnek legközelebb álló tanácsnokait pedig, azon esetlen, vagy malitiosus ürtgy alatt, hogy a jó fejedelem nem is tudja, „a szegény magyar honnal ők milly lélekismeretlenül bánnak,” minden módon gyanúsítani és lemoslékozni meg nem szűnik, és „messze a

lővéstől nem egy szennyes iskolás csudálatra méltó (!?) bátorságot fejtve ki, az ellenzék hatalmas védszárnya alatt, impune, sőt tapstul kísértetve, kigyót békát szór a legmagasb hivatalnokok ellen, és nem létezik elégséges contrapondium, efféle szánakozásra méltó politikát saját körébe szorítani, vagy legalább némileg ellensúlyozni, vagy röviden mondva, ha az efféle ellenzék többségi hatalomra emelkedik, mielőtt csak be is akarná várni a dolgok kifejlését; más részről pedig, mert majoritásra felvergődve, szokott kormánygyanúsítási és általános imprecationalis hangját lehető legélesebbre intonálván, parancsoló állásba tenné magát a fejedelem legmegbízottabb embereinek átellenében, és ezeknek, mint kaján tanácsnokoknak, tüsténti eltávolítását fenyegetőleg sürgetné; továbbá pedig olly tulhézázó, olly éretlen reformkérdéseket akarna kapustul törve a házba szegény Magyarországra tolni, melyek életbeléptetése bizonyosan sarkaibul döntené ezen „igazi kuruczokkal még mindig vajmi bőven megáldott (!!!) hazát”: akkor ugyan kérde, gondolható, hihető-e, hogy dynastiánk, melly pénzt és fegyvert tart kezében, és melly mellett olly őszinte tisztelettel áll minden józanabb, midőn a magyar ellenzék csak phrasisokkal képes durrogatni, és azon jó vélemény, mellyel Europa még csak nem régiben viseltetett a lelkes és alkotmányát férfiasan védő magyar iránt, higye el becsületes szavamat, tisztelt olvasó, már igen igen kezd csökkenni; kérde, gondolható, hihető-e, hogy dynastiánk, illy kényszerített állapotba helyezve, nem fogna kifejteni legalább is annyi energiát — erre pedig bizony nem volna szükség felette sok — miszerint a sarkaibul kibiccent statusművet bármilly áron és bármilly móddal ismét rendesebb (!) szerkezetbe szorítsa?

Bizonyosan ezt fogna tenni Európának minden hatalmaitul leghathatósabban gyámolítva; mikor aztán a szegény magyar, kinek annyi az ellensége s olly kis számu a valóssággal őszinte barátja, nem költőnk szerint, nagyszerűen milliók könyzaporátul kísérve fogna az elbukott népek sirjába szállni, de számtalan ellencinek közhahotája közt, far-

kasveremben¹ lelné magát, melyet az éretlenség és politikai fanatizmus ásott számára, s melyből csak szép kérés és rimázkodó könyörgés útján — ej be keserves út az illyes! — eszközölhetné kiszabadulását; midőn ma még

„Alkotmányos férfiakhoz illő állásban őrizheti jogait, követelheti felvirágzásának eszközzését, s fenhangon kiált-hatja fel: „Ne bánts a magyart!”

Melly alkotmányos állás azonban — s e körül forog a dolog veleje — egészen elveszti „noli me tangere“-féle voltát, ha vagy zsarnoki vagy forradalmi mérég által elfertőztetik az, mikor aztán kardra vagy inkább ágyura kerül a dolog; mely utolsó esetben megint a magyarnak volna rosszabb dolga, legelsőben is azért, mert ágyuja nincs, és aztán, mert hüvelyében a sok prókátoriság és tenta közt biz' rég elrozsdásodott egykor éles kardja már!

Tudom, az ellenzéknek nem egy tagja erősen fog a mondottakon megbotránkozni. — Néhányra nézve ezt bizony nem bánom; mert több egyén áll az ellenzék sorában, ki betyár viselete, kupak negédje s mindent tulhajtási viszketege által olyannyira elbecsteleníté „nemzeti életünk szebb kifejlését“ és ezt olyannyira nehezíté, hogy én legalább részemről egy cseppet sem kívánom kiméleni őket; s bár gondolkoznék s tenne minden magyar így: s esküszöm Isten s ember előtt, csakhamar olly szín- és szagban állna a magyar egész világ előtt — s aztán ez adná meg igazi súlyát — mint a millyest érdemel, és a millyben sokszor — bár mit mondjanak is „nemzeti és nemzetes“ hízolgóink és bűnpalástolóink — bizony nem áll, s pedig egyedül azért, mert valaminél a becsület nem szenved magán legkisebb foltot, ugy elég egy két selejtes is egész nemzet hitele megrontására, hahogy az efféle „species“ engedékeny, mindent megbocsátó „pajtások“ helyett nem talál a nemzetben kérlelhetlen bírót.

Midőn azonban így érzek, így gondolkozom, és messze egyes politikai fénybolygók elibe teszem a köz haza becsületét s díszét, valóban igen fájlalnám, ha az ellenzéknek szá-

mosb vagy tán éppen legtöbb tagja balra magyarázná „honi hűség” sugta szavaimat.

Én nem vagyok az ellenzék tábora ellen; — s Istenért nem volnék-e képes nézetimet olly tisztán előadni, hogy azok félreértésre ne adjanak okot? Én az ellenzéket nem becs-mérlem. Mind azon értelmet, elszántságot, activitást és hazafiságot, melly benne létezik, korántsem kívánom kisebbitni, zsibbasztani vagy éppen megtörni, az egek mentsenek illyestül; hisz nem ment el eszem, vagy nem hagyott el Istenem, hogy magyar létemre, mintegy öngyilkosként, a magyar olly nagy részének erejét és lelkesedését iparkodjam kisebbitni, fagyos vízzel leönteni. Nem nem, illy rossz számítás, vagy illyféle bűnös szenvedély soha nem fért hozzám, nem, de illyes csak egy pillanatig sem villant agyvelőmön keresztül.

Én azt sajnálom, én azért busulok, de busulok lelkem legmélyében, hogy az ellenzéki tábor vagy nem fogja fel az alkotmányos szerkezetnek körülményeink közti philosophiáját és nem bírja megkülönböztetni a volt és mostani idők igényeit; vagy hogy ha azt felfogja és megkülönböztetni bírja, nem lel magában elég elhatározottságot, tactikáját megváltoztatni és az ellenzék dandárja helyett a progressionak tűzni ki lobogóját!

Értsük egymást. Mióta alkotmány és nemzetiség kivetkeztetési tervével felhagyott a kormány, vagy legalább olly következetes systemával nem eszközli azt többé, mint tevő azelőtt, azóta napról napra visszásb és természetellenibb állásba jött a magyar ellenzék. És igen természetesen. Mert érezvén, vagy legalább sejtvén, hogy az alkotmányos és nemzeti sanczok nincsenek szünetleni megtámadásoknak kitéve, mint voltanak azelőtt; más részről pedig szinte érezvén, sőt világosan látván, milly szivreható súlyedés közt teng a honban szinte minden: ugyan csuda-e, ha az ellenzék, mint a honnak legéberebb, legmozgékonyabb része, illy körülmények között egy kis progressiv viszketeget is lelt magában? Az, hiszem, éppen nem csuda, sőt igen természetes. Mert ennek

az akkori kormány megbocsáthatlan passivitásánál fogva nem lehetett máskép, de így kellett jőni, hahogy a magyar nemzeti test nem volt „corpus mortuum,” a millyesnek, hála az ég, ez alkalommal még nem mutatkozott.

Állott volna akkor a kormány, mikor „egybeolvasztási tervével” felhagyott vagy felhagyni kezdett, Magyarországot illetőleg, egy bölcsőbb systemának élére, azaz: miután észrevette, hogy belőlünk magyarokból, t. i. jobb részünkből lehet ugyan csinálni „semmit” — mi tán nem volna nyereség — de sem németet, sem alkotványtalant faragni csakugyan sehogy sem lehet; ha akkor, mikor ezen meggyőződéshez jutott — és bizony kár volt, ilyeshez előbb nem jutnia — ha mondom akkor, mikor látta, hogy sem németek, sem alkotvány nélküliek lenni nem tudunk, „jobb magyaroknak s rendszeretőbb alkotványosoknak nevelgetett volna,” mint a millyenek, fájdalom, mi eddigelé még vagyunk: irgalmas Isten! ugyan nem mutatna-e Magyarország mostanság más képet, mint a millyest mutat? és a közbírodalom, ugyan kérдем, nem tündöklének-e nagyobb erőben és fényben, ha sajátságában kifejlett Magyarország lenne integrans része, mint a hogy jelenleg fénydegél, most, midőn synló, lázas s ekkép az egészet tekintve, éppen ki nem elégitő állapotban van azzal egybeházasítva beteg honunk?

Ki Magyarország roppant kifejlhetését és a magyar fajnak elolvadni nem tudó, a legszebb fényre esinosítható zománczát úgy ismeri mint én; más részről pedig, szinte hozzám hasonlólag — s most már hány van ilyes — minden honi tulszerelmesség nélkül, higgadt vérrel látja mindenbeni hátramaradásunk aggasztó voltát, s ekkép tisztán áll előtte, „mik vagyunk és mik lehetnénk:” az, ha csak egy csepp igazi magyar vér foly is ereiben, ha csak egyetlen egy szikra honi hűség rejlik is lelkében, lehetetlen, hogy a legkeserűbb buba ne merüljön, sőt, ha idegei nem erősek és a mindenre irt hozó reménynek egy sugára sem deríti fel kedélyét, egyenesen azon lázas, majd tulbizakodó, majd kétségbeeső állapotba ne süllyedjen, melly kivált újabb időkben, nem egy hazánkfíának nyavalyája!

Én soha nem sínylődtem e lázban. S igen természetesen ; mert én soha nem tudtam, mint most sem tudok, kételkedni fajtánk egykori felvirágzásán. És ekkép, bármily keestelen, elszomorító, sőt leverő színben mutatkozott is előttem honunk állapota, mindig fellelém magamban azon vigasztaló hangot, hogy „ez nem lesz mindig így“.

És ha máskép éreztem vala, vagy máskép éreznék ma, azt hiszitek drága honosim, elég erő lett volna bennem politikai pályám kezdetén, mikor a régibb kor kiáltott ellenem kigyót békát oly irgalmatlanul, mindig derült homlokkal nézni a jövőndőbe ? vagy azt hiszitek, elég erővel bírnék mostanság, szinte mosolyogva tűrni, bár mit is fogjanak rám, most, mikor megint az ifjabb kor szeretné homlokomra sütni az apostasia, sőt hazaárulás bélyegét ? Bizony, megvallom — és ezt nem szégyenlem, mert én is csak ember és vajmi gyarló ember vagyok — nem leltem volna magamban azon szent hiedelem nélkül ehhez elégséges erőt, mellyhez képest, mint érintém, nem tudtam, és ma sem tudok kételkedni szerencsésb jövőndőnk kifejthetésén, és melly hiedelem szerint mindenkoron tisztán állott az előttem — és ez oka, miért nem érzek sem fel-, sem lefelé legkisebb keserűséget is — hogy bajaink oka nem annyira személyekben létezik, de azon complicatiokban rejlik, mellyek már csak saját magyar szerkezetünkben is elég szövevényesek, s annál aggasztóbbak eddigelé soha kellőleg nem definiált statusviszonyinkban ; s hogy ekkép : nem az fogja az egyetemes austriai álladalom szilárdítására és e szerint legközvetlenebb nyereségére Magyarország felvirágzását eszközteni, ki vagy felülről ide lent keres lázadást és ennek elnyomásával gondol boldogulni, vagy ki alulról oda fenn akar par force látni rosszlelkű tanácsnokokat és azok eltávolítására állítja Magyarországot szebb jövőndőjé ; hanem az áraszt Magyarországra és az egész álladalomra több vagy kevesebb valódi hasznót, ki minden részek kellő tekintetbe vétele mellett, nagyobb vagy kisebb mértékben fel bírja lelteni a fenforgó szövevények nyitját !

Igen igen: állott volna akkor a kormány, mikor átlátni volt kénytelen, hogy minket magyarokat tökéletes elbecstele-nítés nélkül nem olvaszthat az egyetemes közbiradalmi szer-kezetbe, valami lényegünkhöz illőbb systemának élére; mine-künk magyaroknak adott volna az egek ura ellenben elég philosophiai belátást: nemzeti és alkotmányos typusunkat a kormányval és általjában a civilisált világgal megkedveltetni, megszerettetni: valóban ujjaalakulási reggelünk ránk remény-telebb színekben viradt volna fel eddigelé már, s nem lenne még mindig oly kétes és oly borongós fellegetkül körülveve, a minthogy, ha csálni nem akarjuk magunkat, bizony még a legvérmesb sem tekinthet köztünk mély aggodalom nélkül jövődönkbe, és egész létünk annyira függ hajszálon, mikép, ha eszünk nem segít — mert, hiába, most már nyers erő nem súly, de ellensúly tán inkább; csudákat pedig a nagy istenek nem művelnek többé — minden ámitás nélkül több hihetőség mutatkozik, ha eszünk nem segít, ismétlem, a mel-lett, hogy ránk fog törni a fölöttünk mindinkább feltornyo-suló vész, mintsem hogy egyszaporán derültebb napok fénye fogna felvidorodni hazánk egén!

De hiába, sem a kormány nem tette meg a magáét, sem a nemzet. A kormány nem, mert elhagyván régi syste-máját, mely szinte jobb volt a „semminél”, oly lethargiába esett, miszerint alig adá csak lételének is jelét s cselekvésre ekkép egyenesen feljogosítá a „hazaikat”, miután régi igazság, hogy majd „tesznek” mások, ha nem „teszen” a kormány. És ha nem főz szakács, tehát főz kukta, sőt szakácsné!!! — A nemzet pedig szintugy nem, sőt még kevesebbé teljesíté kötelességét, mert — hogy hosszas ez alkalommal ne legyenek — néhány kivételt ide nem értve, szinte semmit nem csele-kedett, mi bár nemzetiségünket, bár alkotmányunkat, bár politikai eljárásunk modorát, a civilisált világ jelesbjeivel megkedveltette, megizleltette volna; de nemzeti alkotmányos és politikai hitelének megrontására szinte végbevitt mindent.

Rajtam nem mult, hogy ez így ne történjék. Már jóval az 1825-iki év előtt nem egy alkalommal sürgettem az ille-

tőket oda fent és szólaltam honunk mellett fel, hogy azt úgy parlagon mostohaként sínyleni ne hagyják. — „Lajtán tul kezdődik a sötétség, és kelet felé e folyó képezi a civilisatio határvonalát!“ Hány izben hallottam magas helyekről e sententiát. S fájdalom, nem tagadhattam, hogy ez igen sok tekintetben igaz. De éppen azért, mert ez némileg így van, ugyan miért nem eszközli tehát a kormány szent tiszte szerint ennek minélelőbbi jobbrafordulását. Ekkép okoskodám. Mire azonban mindig azon választ nyertem: „hogy a magyar alkotmány szent boltozat, mellynek hacsak egy köve vétetik ki, okvetlen rogyik az egész!“ Szép kép és még szebb figura, mellynek már sok jámbor volt áldozata; melly rám azonban soha nem birt legkisebb hatással is. S pedig, minthogy én legjobb akarattal s meglehetősen szemeim daczára sem voltam soha is képes, hazai intézetinkben valami „boltozatot“, vagy éppen valami „szentet“ észrevenni; de annál tisztábban, sőt kézzelfoghatóbban állott előttem annak valósága, hogy a magyar elem nem csak beteg, hanem már rothadásnak is indult, s hogy azt ekkép, miszerint ismét életnek forduljon, nem holnap, de ha lehet még ma kell fekélyeiből kitisztítani.

Tiszta szándéku, sokszor ismételt, és azt hiszem, legalább egy kis méltánylást érdemlő szavaimnak azonban legkisebb hatása nem volt, — ha az nem, hogy személyem egyenesen felcsigázott phantastának bélyegeztetett, kiben igen is sok a képzelőtehetség, s ki ekkép mint örökös kapitány várhat, várhat, míg számtalan puskaport sem szagolt ujonczocska parancsnokommá emelkedett, — s várhatnék még tán ma is, vagy kimondhatlan sok bosszú és kín közt leltem volna egy kis ki nem kerülhető előmeneteletem, hahogy tizenhét évi nem kályha mögötti, de sok fáradság s nem egy veszély közötti katonáskodásom után, az 1825-iki országgyűlés alkalmával, mert ott férfiasan, s mi több, veres nadrágban és magyarul, de nem kevésbé a kormány mint a nemzet érdekében egész őszinteséggel valék felszólalni bátor, betű szerint a katonaságtul el nem dorongoltatom, mit — közbevetőleg legyen mondva — itt korántsem hozok panaszkép elő, de

éppen ellenkezőleg annak bebizonyítására, hogy politikámban engem soha személyes érdek vagy valami bosszuvágy nem vezérlett, hanem egyedül honunknak becsületes belátásom szerinti java. Mert hiszen, ha ez nem lenne így, valljon nem fejtek-e illy méltatlan bánás után a kormány ellen legalább egy kis keserőséget én is ki, a mai ellenzéknek némi dicső tagjaihoz képest, kik udvariak voltak mindig, míg emeltettek és reméllettek, t. i. ők maguk és magukért, ha bár vitte volna is nemzetiséget és alkotmányt az ármány, de tüstént az ellenzékhez simulvák, magátul értetődik: ezen dicső „bosszupatrioták” — ej be rossz szagu mindez! — mióta észreveszik, hogy a kormány saját drágalátos személyük elibe teszi a házat, teszi a közjót.

Nem, illy szánakozásra méltó vitézség soha nem fért hozzám! S im ezennel felhivok minden részt, minden pártot, mutasson ki csak egy sort bármilly iratomban, mely a kormány ellen legkisebb keserőséget árulna el; bizonyítsa be, hogy mely alkalommal illettem volna azt csak egy sértő széval is; vagy mikor s milly esetben iparkodtam volna szövényes állását, a mai ellenzék nem egy vezérének magas példája szerint, még inkább nehezíteni s ekkép a törvényes kormányzást szinte lehetetlenné tenni? Mutassa meg és bizonyítsa be ezt bárki, ha bírja, én nyugodtan elvárom az ítéletet; mert tudom, hogy igazságosan engem sujtani soha nem fog, midőn a kormányt és a dynastia magas tagjait illetőleg mindenkoron azon világosan érzett öntudat nyugtatott tökéletesen meg, hogy mindig több belbecs rejlett bennem, mint a mennyit rólam feltettek, s ekkép állásom mindig hasonlíthatlanul kedvezőbb volt, mint lehetett és lehet, a mint én képzelem, azoké, kikben a felkínscelt belbecsnél többet sejtett és többet keresett a kormány és a fennálló dynastia, mint a mennyi aztán valósággal találtatott volna!

Engem politikai utamban soha sem bosszu, sem hajlam, sem személyesség nem vezérlett. Tűmjénezhetett volna 1825-ben nekem a kormány e szerint bár mennyit: és én bizony egy szóval sem mondok kevesebbet, mint a mit egy cseppet

sem méltánylott helyzetemben mondék; mert bizony rossz úton kalandozott. Szintugy nem volnék a kormány ellen ma, mint 1830 óta sem voltam igen távol tőle, noha csak egy jó szót sem adott, s habár nem is jutalmaz meg most az által — az igaz, egy kissé későn — hogy roppant munkát rakva vállaimra, „hatásom körét tágitni” sziveskedett; mit azonban még látni fogunk; — nem volnék pedig ellene azért, mert ismerem irántunk szándéka tisztaságát, és az én politikám csak egy célt tart szem előtt, nem ugyan számtalan ellenzéki felette érdemes tagnak célját, melly csak sympathiák, szenvedélyek és személyes érdekek szűk körében forog, de azon fő célt, „hazánknak minden módóni és minden lehető körülmények közti előmozdítását” t. i., melly a mostani kormány jó szándékinak kellő méltánylata által vajmi sikeresebben segítettethetik elő, mint mind azon most divatozó ellenzéki expostulatiók és újjhuzások következtében, mellyek csak boszszantók, és e szerint szükségkép visszatorlást eszközölők; legelsőben is, mert nincs elegendő alapuk, s aztán mert, feltéve, de meg nem engedve, ha efféle volna is, nincs azoknak gyámolítására elégséges erő. Szint e szerint soha nem leszek bár milly magas fénnyel akarnák is körülfüzni fejemet, vak eszköze bármilly hatalomnak; de tüstént visszavonnám magam, sőt tétova nélkül állnék ki, lehető legnagyobb mérséklettel ugyan, de nem kevesb erélylyel, az ellenzék gátjára, hahogy bármilly eskü-feledett hatalom árja nemzeti- és alkotmányos létünket magával akarná sodorni az önkény örvényébe.

Ámde térjünk a tárgyra. A kormány soha nem bírta felfogni a magyar nemzet typusát. „Ha ennie, innia van s pihenhet, egy kis csendes háboru hozzáadásával, hogy pénzcskéje is legyen — így gondolá — nincs baja többé.” S igaz, ez felette sok földinknek váltig elég is. De a jobbféle magyar — és ez aztán hiba-e vagy nem: felfogástul, izléstül függ; én nem tartom hibának, és minden esetre így van — nincs kielégítve illy egyszerű módon még; neki, habár sejtetlenül, valami szabadság, függetlenség-féle táplálék is kell, mellyben nincs idegen keverék, melly minden beoltás nélkül

saját nemzeti fáján érik csak, mellynek ízét egyedül tiszta magyar élvezheti, s mit igazi mivoltában a legjobb, a legképesebb magyar is inkább csak érezhet, mintsem hogy másokkal tökéletesen megértethetné. És e tekintetben, nékem legalább úgy látszik, még nemzetünk szép- és dédós-fejedelmei között is alig volt egy, tán a szentek, tán maga Corvin sem, ki idegen dajka, idegen nevelő, idegen utmutató és idegen tanácsnok használata mellett — mit nem bánhatni, sőt méltányolni kell — egy uttal idegen vért és kivált idegen „nedvet, nem iparkodott volna „minden módon“, s ekkép nem mindig „czélszerűen“, nemzeti még igen gyenge és idomtalan elemünkbe vegyíteni.

Az elszigetelésnek barátja sem nyelvben, sem nemzeti állásban én éppen nem vagyok, sőt elhatározott ellene; mert tulajdonképi elszigetelés e világon nem létezik más, mint halál és koporsó. De azért, mert nem kedvelem, sőt gyűlölöm azon megcsontosult szüzeségi s ekkép gyümölcstelen állapotot, melly kivált sok tudós (!?) magyar, vagy „magyar tudós“ nézete szerint anyanyelvünk és nemzeti kifejlésünk tekintetében kaptául volna használandó, — azért nem átallom megvallani: még gyűlöletesb, sőt egyenesen émelygős előttem olly typus nélküli kevert lét, mellyben minden nemzeti zománcz ketté tört.

És ezen kérdést illetőleg valljon mellyik azon magyar fejedelem tehát, melly, míg az angol kevert állapotának dacára mindig angolabb, a franczia pedig mindig francziább törekedett lenni s a t., a magyarnak eredeti sajátságára állította volna annak polgári kifejlését, és melly a nemzetnek azon keletszerű sokszori fellobbanását, melly jöllehet csak ephemer, de azért még is néha már csudákat szült, állandóbb, rendezettebb és hathatósb hévre iparkodott volna kiképezni? — Az egyik azt gondolván, hogy a legkisebb irányadás is széttörhetné a magyar „noli me tangere“-féle lelkesedést, korlátlanul hagyta dulni azt, és aratott legfeljebb „pillanatit.“ A másik ellenben tán attul tartván, hogy a magyar erő magában mindent szét fogna rombolni, azt idegen elemekben kellőleg

dílni iparkodott, és aratott „semmit”, sőt még rosszabbul járt, mert őt „aratták.” Mig elvégre legtöbb magyar fejedelem alkalmasint semmit és semmivel sem gondolván, a jó vagy rossz szerencsének, a mint éppen jött, hagyta keleti vértünk kiképzését át; és azon főnöknek, ki magyar szellemben fejtené ki nemzetünk erejét, s azt a törvények korlátai közt szigorú kézzel tartva, azzal nagyszerűt, állandót és a nemzethez illőt vinne ki: az illy főnöknek lapja nemzeti évrázainkban még mindig üresen áll, és e szerint csak most vagy ennekutána lesz betöltendő. Adná Isten: minél előbb!

A kormány mentésére azonban igen számos ok van, melyet részrehajlatlan felfogással méltánylatba nem venni lehetetlen! Legelsőben is, a közálladalom szövevényes volta vajmi sokszor nem engedi még olly javítások kellő időbeni életbeléptetését sem, melyek legsürgetőbbek, s melyek egyszerűbb vagy kellőleg definiált statusszerkezetekben minden akadály nélkül úgy szólván „magoktól” fejlődnének ki.

S aztán, hogy tatár, török, meg francia annyiszor s olly sokáig ült nyakunkon, sőt dult beleinkben, miszerint kivált régibb időkben néha bizony alig alig lehetett még csak igazán „lélekzethez is jutni”; s ekkép nem csuda, ha kifejtési szellem helyett, melly munkával jár, inkább contemplatív hangulat, melly olly könnyen süllyed álomba, szállotta meg az illetőket. — Az, hogy vagy 30 év óta élvezzük a legmélyebb béke malasztját, s hogy ehhez képest legalább ezen időközben kellett volna kissé többet mozogni a kormánynak, első tekintetre czáfolhatlannak látszik. De ha más részről megint azon reactiot akarjuk kellő figyelembe venni, melly József császár olly nagy és olly igen heterogen tevékenysége következtében egészen új életre ébreszté a magyar vért, akkor megint nem látszik olly nagy gáncsra méltónak a kormány, hahogy velünk tanácskozva, akarta eszközölni a hon előmenetelét, és már 1790-ben deputatiókra bizván Magyarország ujjaalakulási műtételét, 54 évi békettűréssel várja ennek valahárai szerencsés s egy kissé nagyobb szerű vonásokban megindítását; nagyobb-

szerű vonásokban megindítását, mondom, mert hiszen hogy ezen már 54 év előtt összeállított, sokszor ugyan félbeshakadt, de ismét felelevenített országos testület semmi hasznost, semmi üdvöst nem művelt volna hosszas tanácskozásának folytatában, azt senki nem mondhatja; csak hogy annyira elavult ezen készítmények része már, mikép haszonvehetlenné vált; az egész ekkép nyert eredmény, haladó nemzetekhez önkencsegtetés s önámítás nélkül mérve pedig olly borzasztólag „piczi,” miszerint, legalább az én felfogásomhoz képest, inkább csak ingerel az, mint volna legtávolabbról is kielégítő; valamint az igen kiéhezett is inkább érzi egy morzsa tápszer következtében, melyet kellő időben aztán semmi kielégítő eledel nem követ, állapotának kínos voltát, mintsem ha el-tompult léte közt hagyták volna merengeni őt végiglen.

Többnyire, korántsem szándékom, a kormány elmulasztásait mentegetni; mert valamint nemzetekre nézve nincs veszedelmesb méreg a hízélgésnél, szintugy nem hajt jó szolgálatot az a kormánynak soha, ki csak bókóláshoz ért; de valódi barátjának egyedül az neveztethető, ki illendően és mérséklettel ugyan, de férfui őszinteséggel figyelmezteti netaláni tévedéseire.

Nem akarom ennél fogva, a most felhozott okokat tekintve, a kormányt egészen menteni. És ám magam is azt hiszem, hogy, az álladalmi szövevények, tatárok, törökök és francziák daczára, bizony sokkal többet lehetett volna annyi drága és vissza többé nem varázsolható idő alatt előmenetelünk végett létrehozni, mint a mennyi történt, ha hogy az illetőknek valósággal kissé erősebben feküdt volna szívükön nemzetünk sajátlagos és alkotmányos kifejtése; s ha hogy egy kissé kevesb „otium” lett volna mindazon „dignitással” egybepárosítva, melyet nem egy kormányfi ruházott Magyarországot illetőleg nagy kényelmesen magára; mert hogy a kormánynak, ha erre eltökélt szándoka van, nem lehetett volna például a 30 hosszú év lefolyta alatt, nemzetünket és alkotmányunkat fekélyeiből és rozsdáiból kitisztítva, a szükséges reformnak legalább is főalapjain, minden közálladalmi

összeütközés nélkül, keresztülvezérelnie: ezt én, egyéni nézetem szerint, ki hála Isten akarni is tudok, s egyszersmind azt is mindig tudom, mit akarok, soha nem voltam, nem vagyok, sem holtiglan nem leszek felfogni képes.

Ámde ennek dacára, bármily ellentételesnek látszassék is ezen állításom, ha nem is egészen, azért legnagyobb részben még is exculpálom a kormányt, hogy a magyar nemzet átellenében sem többet, sem egyebet nem művelt, mint a mennyit és a mit éppen végbevitt; exculpálom pedig azért, mert:

Végkép még is mindig csak a nemzet maga dönti el, mily szellemben, mily szabályok szerint és mily vágások közt fog kormányoztatni; és e szerint Isten és igazságos ember előtt nincs legkisebb jogunk, a kormány ellen azért panaszkodnunk, hogy elégséges sympathiát és cselekvőséget nemzetünk és alkotmányunk iránt nem fejtett ki; valóban nincs, mert hiszen mi magunk tapodtuk s vetettük úgy szólván kutyáknak legdrágább kincsünket, nemzetiségünk szepőlőten voltát, alkotmányunkat pedig vagy nem őriztük, vagy őriztük — millió honfitársainkról jobbadán feledkezve — annak egyedül nyomorult kiváltságos oldalát; mi aztán természet szerint senkinek, kiben csak egy kis igazság s felebaráti szeretet létezik, nem igen nevelhetne hozzánk vonzó hajlamát vagy éppen rokonszenvét.

Oh, űritsük ki valahára, még mielőtt késő volna, az „önismeret felette keserű — igaz — de nemzeti javulásunkra olly jótékonyan ható, sőt elkerülhetlenül szükséges serlegét fenéckig!” Mert csak akkor, és előbb soha nem, lesz megvetve felüdülésünk igazi alapja!

Ismerjük tehát el, s legyünk meggyőződve, hogy leg és legfőképp bizony csak saját magunk vagyunk azon bánásmódnak szerzői, mellyel minket a kormány eddigelé illetett, valamint ezentúl is alkalmasint egyedül a nemzet több vagy kevesebb bölcsesége fogja e tekintetben eldönteni saját szerencsés vagy szerencsétlen sorsát, azaz: nemzeti és alkotmányos felvirágzását, vagy viszont; mert szinte lehetetlen, hogy saját magunkon kívül teremjen, legfelsőbb régiókban,

olly ritka philosophiai felfogás, melly nemzetünk ebbeli netalán mutatkozó hiányait pótolni volna képes; sem nem hihető, mihezképest bármilly hatalom hátráltatni vagy éppen ketté birná törni fajtánk sajátlagos kifejlését, hahogy azon erővel, melly vérünkben minden kétségen kívül rejlik, bölcsen sáfárkodni értünk.

Magyarország helyzete, valamint fajtánk fejleményei általjában nem igen isméretesek a nagy külföld előtt. S igen természetesen, mert honunk elzárt léte, ugy szólván bekelepcezett zsákformája igen nehezíti azon szabad érintkezést, mellyben több más nemzet, mint például az angol, a francia, a spanyol, de még a török is s a t. olly nagy könnyűséggel részesül; és aztán, mert évröjzainkat semmi olly kitünő esemény vagy kifejlés bizony nem érdekeseíti — ha e tekintetben is nem akarjuk magunkat, mint sok egyébben, csálni és mindig csálni — melly az általjános külvilág figyelmét nagyobb mértékben vagy kissé állandóbban honunkra és fajtánkra vonhatá vala. Honunk még most is terra incognita; fajtánk pedig vagy nem ismert, vagy rosszul ismert, vagy sokak által még szinte nem is sejditett nép!

Illy általjános, vagy ki nem képzett, vagy éppen nem is létező véleményből azonban igen számos a kivétel, és nem egy buvárja a mult időeknek, ki egyszersmind rokonszenvennel viseltetik a nemzetek szabad institutioi iránt, nem bámulhatja és dicsérheti lelkes eldödinket s általján fajtánk jellemét eléggé, mellyhez képest annyi század óta, mint derék hajós-nép a sik tenger vörszei és zivatarai közt, meg tudta vérünk övni szabadsági lényegét, meg tudta pedig övni olly elemek közt — a német, szláv és török elemek között t. i. — mellyek szabadsági hajlamtul soha nem csak tul nem áradoztanak, de ha az igazat meg akarjuk mondani, ezen hajlammal mindig szemközt álltak.

Az énes, a részrehajló, az anyagi, a függő, illy látványoknál természetesen nem érez semmit. És mikép érezhetne is az, kinek világa csak saját maga, vagy azon könyöröletes

kéz, mely őt fentartja? Hanem hogy az emberiség barátja, ki noha fajtájához megtörhetlen hű, azért minden népnek szabadság utáni nemes küzdelmeit legmelegebb részvétellel kíséri, — hogy az illyes, mondom, olly phaenomen szemléletén, melyet a magyar faj állit elibe, legtisztább kéjörömről ne gerjedjen, és a szereplők iránt legőszintébb sympathiára ne olvadjon, az teljességgel lehetetlen!

Van is fajtánknak nem egy magasb felfogásu barátja, ki számos hátramaradásinkra fátyolt vonván, teljes mértékben tudja méltányolni olly roppant nehézségek közt nemzeti zománczunk ketté nem tört voltát; csak hogy ezen jóakaróink most egy idő óta, ha irántunk nincsenek is elhidegölve még, mély szomorúsággal kezdik kísérni újabb idej mozgalmaink irányát; mert, mint ők hiszik, felszines éretlenséggel meg fogja rontani a jelen nemzedék az atyáinktul ránk szállott szabadsági hagyományt, melyet ezek olly mély bölcseséggel megóvni bírtanak, mintha a magyar vér csak szorongatások közt tudna résen állni és bölcsen cselekedni, — vidámabb napok folytában viszont vagy álomba esnék, vagy elhagyná ildoma őt.

Itt azonban nagy fallacia lappang, és eldődeink hire, mint én gondolom, jobbadán bitorlott!

Már sok izben érintém, hogy magyar lényegünkét tekintve, én ennek beljölétét ezerszer elibe teszem bármilly kecsegtető külhírnek; s miután most is így gondolkozom, s bizonyosan így fogok gondolkozni végiglen, engem tulajdonkép nem az epeszt — noha ez is felette nagyon fáj — hogy most annyi őszinte barátunk fajtánk iránti jó véleményét veszteni kezdi: hanem azon meggyőződésé vált belátásom győtri felette kinosan keblemet, hogy fajtánk, mi nemzeti és alkotmányos zománczunk megóvását és kifejtését illeti, sem azelőtt, sem most nem volt igazán „lelkes“ embernek megbecsülő rokonszenvére érdemes! Nem volt olly érzelem-gerjeszthetésre a régieket illetőleg érdemes pedig azért — és így felette nagy tévedésben vannak azok, kik eldődinket annyira bámulják; és e körül ne mystificáljuk magunk —

mert alkotmányos és nemzeti fenmaradásunkat bizony sem nagy eszüknek, sem kitűnő erényüknek nem köszönhetjük, de ennyi, valóban meg nem érdemlett kegyért, melyet még élvezünk, egyenesen a szerencsés véletlennek és a nagy isteneknek vagyunk adósai; midőn a mostaniak azért nem érdemesek illy méltánylatra, mert a ránk hagyott, s most egy idő óta felüdülésnek induló olyannyira drága hagyományt jobban megbecsülni és okszerűbben ápolni nem tudják.

Apáink, mióta elhagyták vagy velük hagyatták el a keletet, megnelemszűnő irigy fondorkodások közt fecsérlek el erejüket. Kitűnő férfiak s kivált csata-edzett vitézek nagy híjával ugyan soha nem volt honunk; de olly polgári erény, melly hódító varázsszal birt és az egész nemzeti testet áthatotta vala, bizony csak úgy jelenik meg nemzeti évrájaink unalmas lapjain, mint szaporán elenyésző egy egy fényes bolygó, hazai tenger mocsárink mérget lehelő végnélkülisége fölött. Kortársaink és fiaink ellenben olly erőt fejtenek ki, melly a helyett, hogy elleneink előtt mutatkoznék félelmesnek, inkább a hazaiakat súlyesztí mély aggodalmak közé, és melly sokak által azon mozgató pótlékhoz hasonlítatik, és azt hiszem, nem éppen helytelenül, melly a gőz helyibe volna állítandó, de eddigelé még fel nem találtatott; mert, mint puskapor, vagy tökéletes mozzgatlanságban szunnyadoz, vagy szikrát kapva, lehető legkisebb ellenőrség nélkül maga körül mindent ront.

Vagy más szavakkal: a jelen nemzedéknek megbocsáthatlan bűne az, mellyért méltán megérdemli minden jobb ember neheztelését, ki szabad institutiók dívatba hozataláért viv, hogy a százszorta jobb idők és kedvezőbb körülmények daczára, még is újra azon gyümölcstelen kurucz szellemet buzgólkodik felébreszteni, mellynek nem volt egyéb eredménye, mint az, hogy gyásznapiakat hozott hazánkra, és századokra lökte vissza nemzetünk kifejlését.

És e tekintetben — tisztelet, becsület, de igazság is — a mai ellenzéket illeti e szomorú dicsőség, és a hazának ehhez mért köszönete is; mert hiszen ez azon párt, melly

folytonos és oly keserű agitatioja által mindent mozdít és semmit sem hagy használatlan, ezen olyannyira tündöklő és hasznos időszak ismétli felelevenítésére!!!

És aztán az efféle minőség és az efféle politikai eljárás sympathiát gerjeszsen, hitelt szerezzen, vagy éppen a kormányzásnak adjon irányt? Boldog Isten, milly elbizottság vagy milly tompa felfogás kell ahhoz, ezt csak egy pillanatig is gondolhatni!

Nem nem; mindaddig, míg a nemzet hatályosb része fenékiig meg nem barátkozik azon ténnyel, hogy a közbírdalommal feloldhatlanul egybeházasítva vagyunk, s hogy ekkép ezen kapcsolatban kell keresnünk és találunk üdvöt; míg számtalan magyar még mindig a „humillimus obsequen-tissimusque servus” szerepét folytatja, melly speciessel lehetetlen, mikép becsületes, magát elvetni nem tudó embernek bármily csekély rokonszenve lehessen; míg számos magyar ellenben a betyár tempot járja, mi csak annyiban ijeszt, mint állat, melly békózza nincs, és ezért legfeljebb szána-kozásra méltó; míg végre vagy indefiniált ellenzéki szellem, vagy minden ellenőrség nélküli subjectionalis hangulat közt fog hányatni vérünk fel és alá: mindaddig legkisebb nyoma-téka sem lesz a magyarnak, s ekkép igen természetesen csak úgy fognak vele bánni, mint „könnyű szerrel”, melly nagy tekintetet nem érdemel.

A lefolyt régiebb idők zavariba bocsátkozni és azokat bővebben fejtegetni nem kívánom. Mert legyen, mit eldődink-ról mondok, bár helytelen, bár helyes, az jelen állásunkra nézve egészen közönyös. — A lefolyt idők kiestek hatal-munkból, és még Isten sem bírja visszaidézni azokat, vagy megsemmisíteni az akkor elkövetett bűnöket; míg a jelen-meg a jövőre, ha nincsenek is ezek éppen kezünkben, felette erősen hathatunk bölcsesség és nemzeti egyetértés által. Én Magyarország multjában csak egyes, röviden csillogó fény-pontokat tudok észrevenni; oly általános erkölcsi hangulat és becs, melly sok más népnek vérében rejlik, vagy inkább

fejlett ki, és melynek általánossága lehetetlen, hogy még a mennyei hatalmakat is némileg engesztelődésre ne bírja — s aztán ez igazi pondus — belátásomnak nem mutatkozik sehol. Én őszintén megvallva: minden aberratioi mellett, mely nagyon kockáztatja ugyan létünket, de melyből kigyógyulhat, és mint én erősen hiszem, kigyógyulni bizonyosan fog is, én a jelen magyar nemzedék belbecsét, mindent mindenben véve, magasabbra állítom, mint eldődinknek sokak által annyira magasztalt becssúlyát. Ámde ennek eldöntése gyümölcstelen vita. Legyen azért mindenkinek meggyőződése szerint, mert ez a dolgon nem változtat, miután mint mondtam, csak a jelenre és jövőre gyakorolhat több vagy kevesebb bölcseségünk, több vagy kevesebb egyetértésünk, több vagy kevesebb hatást.

Pillantsunk azért a jelenre, ámde a legközelebb lefolyt időkre is annyiban, a mennyiben azok szoros összeköttetésben vannak a mai napokkal, valamint a holnap megint ezek szülöttje.

A kormánynak mulasztásit és ballépésit mentvén, fentebb azt állítám, hogy mi magyarok újabb időben semmit sem tettünk, mi akár a kormánynak, akár egyéb igazságos birónak átellenében alkotmányunkat és nemzetünket jobbadán megkedveltethette volna; de éppen ellenkezőleg mindent elkövetünk, nemzeti, alkotmányos és politikai eljárási hiteltünk kisebbitésére, megrontására. Azt állítám tovább, vagy ha ezt nem tevék, vagy elég világosan nem tevék, állítom tehát jelenleg: hogy ezen most említett hátralökés, ezen kimondhatlan politikai veszteség egyenesen a mostani ellenzék eljárásának tulajdonítható, és hogy ezen ellenzék, ha taktikáját az időkhez és a fenforgó körülményekhez képest okszerűleg nem módosítja, előbb vagy utóbb, de bizonyosan sirba fogja sülyeszteni ha nem is a négy folyó közti országot — mi közt igen nagy a különbség, és erre vigyázatok — de minden esetre a magyar vért.

És azért legyen szabad, ha csak egyes töredékek szerint is és elszórva, az újabb magyar ellenzék eljárását illusztrálnom, mely szavaimra nem figyelt és tőlem elvált.

Minap egy, azt hiszem, nem több mint husz éves valóban szeretetre méltó jó becsületes ellenzéki szál, sajnálkozva azt veté szememre, hogy ugyan miért hagytam volna „őket” el; mi azon francia anekdotát hozta emlékezetembe, hol egy jó fiu így szólott apjához: „tudod-e mit, édes atyácskám? Menjünk Amerikába, és én Téged elviszlek!”

Az ellenzék engem hagyott el, nem én az ellenzéket; vagy inkább a mai ellenzék soha nem fogott fel, s politikai eljárásomat soha nem követte. — Elválásunk oka így tehát igen természetes vala: úgy tenni, mint én láttam jónak, ők nem akartak; úgy cselekedni viszont, mint ők kívánták volna, vagy jobban mondva, mint ők akartak engem sodorni, vagy maguk is sodortattak, én nem voltam lélekismeretemnél s hazafiságomnál fogva képes; és e szerint bizony nem voltunk együtt, mert olly szerepet soha nem birtam játszani, mint a millyesben most köztünk nem egy jár, ki népszerűséget és neki áldozott tömjént a haza java elibe tévén, nem annyira törekedik: ollyast mondani és tenni, mi a honnak hasznos lenne, ha illyes tán visszatetszhetnék a közönség szájasainak, de inkább csak úgy nyilatkozik s úgy cselekszik, mint ezt a nyers tömegek szeretik, habár legfájdalmasban lakolna is illyesért a hon, csakhogy ők — mert hiszen ők saját maguknál magasb czélt Magyarországbán, de még az egész világon sem láthatnak — a köz gratiából ki ne essenek!

Ne értsétek, drága hazámfiak, szavaimat egyébiránt félre. Szándokom tiszta. Senkit nem kívánok megbántani. Hiszen azért az egész hadnak vagy kitünőbb tagjainak becsületét csak nem sértem, mert a had tactikáját hibásnak tartom, vagy a vitézek közt egyes himpellérek, hetvenkedő góliátok, fürcsa pagliacciok és bramarbaskodó Don-Quixottok is tűnnek fel előttem? Én az ellenzékieknek sem lényegét, sem becsét, de alkalmasint még elveit sem veszem kérdésbe — hiszen több igen jó barátom van az ellenzék közt — de eljárási modorukat nemcsak hibásnak, hanem ollyannyira veszélyesnek tartom, miszerint, úgy mint eddigelé, szabad emberhez és szabad magyarhoz illőleg, mindent el fogok követni, hogy az

illetőknek és az egyetemes hazának felnyílják végre szeme, mely most úgy látszik behunyva van. és legalább minden becsületes figyelmeztetés nélkül, felszines, egyoldalú vagy hézagos tactika miatt ne düljön sirba a magyar.

Vagy tán nekem sem volna szabad szólni többé? Ez igen meglehet, kivált az újabb Pest-megyei gyűlések symptomái szerint; mert bizony, ha illusiokban élni nem akarunk, nem vagyunk már igen távol a politikai láz azon lépcsőitől, mikor sem az igazság szava, sem a honnak java nem oksúly többé, de mindent egyedül pártérdek és végtére önkény sodor maga előtt.

Azonban biz én elmondom, mi szivemen fekszik, mi lelkemben él. Ha ki szavamat még csak hallani, iratimat még csak olvasni sem akarja, ám lássa; csakhogy aztán más alkalommal el ne felejtse magát, és a sajtószabadságról, meg a véleménytürelemről valami nagy dörgő dictiókat el ne szónokoljon, mert bizony a csörgősapkások legmagasb szinpadára állítja magát.

Az 1825-ki országgyűlés tán egyik legnevezetesebb forduló pontját képi a magyar eseményeknek. Mert ez azon időszak, melyben mióta össze van házasítva Magyarország Austriával, úgy látszik: legelsőben kezdett arról a kormány komolyan gondolkozni, hogy Magyarországot tekintve bizony más módokhoz kell nyulnia, és felhagyván a rég bevett és állhatatosan folytatott amalgamatioi systemával, a magyar nemzettel csak alkotmányos és nemzeti uton lehet boldogulni. — Voltak akkor felsőbb polczokon, kik azt erősíték, hogy a magyar éppen nem házsártos, de a legloyalisabb és e mellett a legbelátóbb nép, mellyel ha nemzeti kifejtésének szabad tér hagyatik, és nem önkény, de törvény uralkodik fölötté, igen könnyen bánhatni, s melly aristocratiai zománczu lévén — mert hiszen nemzetiségének kifejtése előtte legfőbb szempont, és ez egyedül aristocratiai alapon biztosítható — soha nem fog mind azon francia viszketegben osztozni, melly Európát felizgatá, s melly az austriai közbirodalmat, szüvevényes és

egészen más lényegű voltánál fogva, olly könnyen zavarhatná legkétesb állásba. Mások ellenkezőt vitattak, azt erősítvén, hogy a régi magyar loyaltásnak vége szakadt, s annyira volna impraegnálva prókatori subtilitással, franczia forradalmi anyaggal és demokratiai hajlammal az egész nemzet már, mikép minél inkább fogna a kormány, kívánságira hajlani és követelésinek engedni; annál nagyobb és erőszakosb követelési vágy ébredne a nemzet turbulens részében, míg lassan lassan olly alkalmatlan állásba esnék a kormány, mellyből a menekülés aztán nem felette könnyű, és minden esetre igen sok kellemetlenséggel, tán még szükséges erőszakkal is leendene összekötve.

Az első nézet tulsúlyt nyert, hála Isten! De ha kezünket szívünkre tesszük és nem vagyunk elég szemtelenek, az elő tényeket tagadni akarni, meg kell vallanunk, hogy sok tekintetben bizony a második nézet volt a practikusabb. Mert hiszen minél inkább iparkodott a kormány alkotmányos vágásokban forogni, — mi Magyarországon bizony nem könnyű, hol sokan, sőt legtöbben még a törvénynek, ha azt maguk nem magyarázhatják, sem engedelmeskednek, és hol a kifejtettebb körülményeket tekintve, némi felette szükséges törvények még csak nem is léteznek — minél inkább lépett a nemzetiség mezejére, míg Magyarország törvénye elvégre magyar lön, mi nem volt kivételben olly könnyű, minthogy nem magyar ajku házassági viszonyban létezik nemzetünk, sőt még magának Magyarország lakosainak olly nagy része sem magyar ajku, szóval: minél inkább méltatta a magyarnak nemes lelkületét, hogy ő is akar, és pedig sajátos lényegében akar élni, és mint kiképzett nemzet az emberiség láncsorában méltó helyet foglalni: annál nagyobbra, türelmetlenebbre s mérgesebbre nőtt a magyar ellenzék. — S álljon elé bár ki, s tagadja szavaim igaz voltát, ha meri.

Ámde azt mondják, mi magyarok, kiket illet a dolog, mind lázban vagyunk, egyik kormányi, a másik nemzetfüggetlenségi lázban; s így tisztán nem láthatunk. És ez némileg meglehet; mert a vizsontorlásnak egymás ellen ható

kifejlése olly erősen elmérgesíté s ekkép olly módnélkül elhomályosítá a kedélyeket már, mikép az illetőket tekintve, hihetőleg csak kevés van, ki valamelly praeventionalis szemüvegen nem nézné keresztül a kérdéses dolgokat. — Mozgalminkban sem közvetlen, sem közvetett részt nem vevő volna ekkép az, ki legigazságosb ítéletet hozhatna valamint a kormánynak, ugy a magyar ellenzéknek eljárásáról. — És e tekintetben bátran felhivom, ám ítéljenek a világ legfüggetlenebb, legrészrehajlatlanabb emberei, kik egyszersmind statusbülcsebségükriül is ismereteseek, mint például Sir Robert Peel, Lord John Russell, vagy ha akarjátok, O'Connell: és fogadom, egy részriül sajnálkozni fognak, hogy a kormány előbb nem méltatta nemzeties és alkotmányos figyelmére a magyart; más részriül azonban tökéletesen el lesznek telve indignatioval, vagy legfeljebb szánakozással fognak azon problémán csudálkozni, mellyhez képest azóta, hogy a kormány valahára alkotmányos és nemzeties mezőre kezd lépni, az ellenzék nem csak nem kisebbül, nem csak nagyobb mérséklettel nem működik, de megfoghatlanul éppen ellenkezőleg olly növekedő mennyiségben és intenzitásban terjeng és mérgesül, miszerint a szereplők közt többen, s alkalmasint a nélkül hogy jó formán maguk is észrevennék, már már majd nyílt lázadás ormán állnak!

Külföldieknek ez bizonyos pontig tán elérhető, de egészben bizonyosan nem. — Itt helyhez és körülményekhez kötött ismeretek kellenek, mellyekkel idegen nem bírhat. — Én az aenigma kulcsának tökéletes birtokában vélem lenni magamat, mint azt már némileg fentebb érintém, s mipt azt ez értekezés folytában még inkább bebizonyítani iparkodni fogok.

Ki általános, közönséges és kivált idegen szempont után ítél a dologról, az természetesen annak tulajdonítja ezen megmagyarázhatlan, sőt visszatetsző jelenet fő okát, hogy a magyar vagy el akar szakadni Austriától, és ezért hajtja a dolgokat „ad extrema“, vagy pedig hogy sajátlagos helyzetét nem bírván a köz austriai álladalommal aequilibriumba hozni, nem képes azon gondolattal egész fenékiig megbarátkozni, miszerint Austriával elválhatlanul egybeházasítva van; és hogy

ekkép része, noha sem a rossz kedv, sem az elég ok nélküli elégtelenség, sem kivált a legvastagabb imprecatio nem nagy súly máj időkben többé, ezért sem igazán élni, sem halni nem tudván, még is a politikának e gyümölcstelen mezején handabandáz; része ellenben, mert vérének kifejlésében és egykori felvirágzásában teljességgel legkisebb reményt sem helyez — mi aztán, igaz, felette szomorú eset — mindent hagy menni, a mint és a mennyire éppen megy, és élvezi, mint tudja, az életet iztelenül oda kün, vagy pipáz *ex longa* ide benn; s csak felette kevés van ellátva elég élet-philosophiával, mihezképest bizván egy szebb jövődében, úgy venné a dolgokat, mint azok léteznek, és addig is szilárd lelkiülettel s honi hűséggel az adott körülmények között annyi nemzeti és alkotmányos virágot ültetni és ápolni iparkodnék, mint a mennyi erejétől telik.

Mi engem illet, én egyenesen a legvastagabb fallaciának tartom, azt hihetni, hogy Magyarorszáiban separationalis ideákat bárki is, ki eszénél van, komolyan rejtsen keblében. Hogy illyesre lehet itt ott hajlam és némi vágy, azt nem merném egészen tagadni; mert hiszen fajtánk, ha tehette szerét — bár mennyire szívesen dicsértesse, sőt saját maga is egy huzomban dicsérje tántoríthatlan hűségi kvalitásaiért magát — bizony párttűtésre s elszakadásra mindig különös hajlamot mutatott. De nem hiszek, tán egyes örülteket kivéve, senkit is ezen eszmével impraegnálva azért, mert a legbutábbnak is elég esze van átlátni, hogy efféle vásár kettőn áll; és még akkor is, ha Magyarország, tudja Isten micsoda különös fatum által, el bírná szakítani magát, fajtánk legcsekélyebb száma, vele született irigy fondorkodása, lapos hona, és legfőképp sokkal erősebb szomszédai következtében, tán csak tízennégy napig sem volna képes fenállni, minden támasz vagy inkább valamely erős „fentartó kéz” nélkül, önállólag; mi aztán természetesen nem lenne fényes csere.

Midőn azonban így vagyok meggyőződve, és jót mernék állni, mihezképest komoly szándéku separatista Magyarorszáiban nincs; más részről tökéletesen kezet fogok azokkal, kik

azt hiszik, mikép a magyar eddigelé még soha tökéletesen meg nem tudott barátkozni azon ideával, hogy az austriai birodalommal elválhatlanul egybeházasítva van. Honnét aztán nem csuda, ha a kormány sem birta egészen familiarisálni magát azon eszmével, mellyhez képest a magyar hont tekintve, nem valami homogén lényegű coloniával, de sajátlagos nemzetségi és alkotmányos országgal van egybekapcsolva.

És ám ez azon tulajdonképi Pandora szelenczéje, nem csak ránk magyarokra, de az egész austriai közbirodalomra nézve, mellyből olly kimondhatlan sok keserűség és viszonzlagi ujjhuzás burjánzott közös kárunkra. Mert a helyett, hogy mi magyarok tétova és idővesztés nélkül ezen kapcsolat alapjára állítottuk volna kifejlésünk lánczolatát; a kormány viszont minden hátulsó kapu nélküli hajlamot mutatott volna nemzetiségünk és alkotmányunk iránt, vagy ezeket legalább respectálta volna: e helyett mi magyarok „akarom is nem is-, birom is nem is”-féle hangulatban, majd nagy hetykén nemzetfüggetlenségi és önállási álmokat álmodtunk, majd leverve és mély szomorúságba süllyedve, recollectionalis visiokban merengtünk; a kormány viszont, mellynek szemében ezen „kapkodási, majd elbizottságra fajuló, majd kétségbeeső lelkület” természet szerint nem igen nevelheté vérünk tekintetét, de az egyenesen valami végvonaglási képben jelent meg, nem igen birta elhatározni magát, szapora véget vessen-e ezen látszólag haldokló állapotnak, avagy kifejtsen-e minden lehető gondot, az olly súlyosan beteg nemzeti test helyreállítására.

A kormány azonban, hála az Égnek és hála azon férfiaknak, kik a magyar nemzet egykori felvirulásán soha nem tudtak kétségbe esni, de csak kételkedni sem, ezen utolsóra határozá el magát --- felette későn ugyan, fájdalom, de valahára még is -- úgy hogy ha visszatekintünk csak a legközelebbtől lefolyt 10, 15 évre is, lehetetlen legédesb örömezzetre nem fakadnunk, mert nyilván érezzük, nem csak hogy élünk, hanem hogy annyi életerő rejlik vérünkben, mihez képest felvirágzásunk sem maradhat el, ha mi magunk nem vágjuk élettünk fonalát ketté!

És valljon mind ezek után mit mivel mai napokban a magyar ellenzék? Nem csak elő nem segíti a systemájában egészen megváltozott kormány szándékait, nem csak nem törekedik a kormánynak mind azon nehézségeit könnyíteni, melyek egy ollyannyira szövevényes országglásban mint az austriai, szerfelettiek, mit minden méltányos, ha nincs is beavatva, Istentől nyert saját esze szerint is kénytelen lesz megismerni; de e helyett most legujabban, a nélkül hogy csak legtávolabbrul is tudná, „mit fog a kormány jövő országgyűlésen kitalálni”, mindent, mi csak tőle telik, elkövet, pártja szaporítására és a kormánynak minden módoni rágalmazására, gyűlöletessé tételére; ha pedig bárhol is, mint teszem minap Gallicziában, gyűlnek bajai, még annyira vetemedik számosb tagja, hogy minden tartalék nélkül egyenesen kitárja legnagyobb örömét! Mi, Isten bocsássa meg bűneinket, per associationem idearum, több ízben, mikor illyeseket hallani valék kénytelen, pedig olly egyének részéül, kik magyar privilegiumok, constitutionalis fávörök, magas állás és gazdagság nélkül, csak egy jó paripa becsével sem érnének fel, egyenesen a pedellus némellykori működésének felette nagy hasznát, sőt szükségét, vagy éppen „sajnos elmulasztásait” hozta emlékezetembe.

És aztán azt gondoljuk, az efféle politikai eljárás üdvünkre szolgál? Milly szomorú és valóban csak gyermekekhez illő csalódás!

Az ellenzék tactikája, jobbadán sympathiák, antipathiák és pajtáság körül forog. Ha valakit nem kedvel, vagy nem czimborája, tüstént rossz embernek, sőt hazaárulónak hajlandó kikiáltani őt; midőn szeretett embere és pajtása szemében a gerendát sem látja; a szegény haza, nemzetünk felvirágzása pedig — s alkalmasint a nélkül, hogy csak maga is észrevenné — nála mindig alárendelt tekintet: mert hiszen a párt, egyedül a párt, és az ezzel szorosan összekötött uralkodási viszketeteg az, mellynek mindent alárendel.

És e tekintetben a mostani ellenzék táborának bűne megbocsáthatlan. Mert annyi vélemény-türelmetlenséget, annyi

gyűlöletet, annyi erőszakot, annyi terrorismust hozott nem csak a politika mezejére, de ezen szép ingredienseket bizonyos systemával még a társasági körökbe is olly sikeresen be tudta csepegtetni, mihezképest szinte ránk nehezült ismét vérünk régi átka „regnum in se divisum“ s a t., és alig létezik családi viszony többé, melly a politikai láz mérgétől nem volna némileg elfertőztetve már. — A „pecsovics“ nevezetet, bizonyos megvetést és egy sajátoszerű lenézést csatolván hozzá, ő találta fel, ő cultiválta, és ő alkalmazta minden különbség nélkül mindenkire, ki nem volt táborának tagja. S valóban csuda, ha már eddigelé minduntalan kardra és pisztolyra nem került a dolog, mi valóban nem az ellenzék érdeme, de egyenesen azon mérsékletnek tulajdonítható, mellyel az ellenzék ekkoráig találkozott, melly azonban adná Isten, hogy ne, de alkalmasint nem lesz kimeríthetlen; mert hiszen, hogy mást ne említsek, egyedül azon, mindig valamelyes megbántási szándékkal valakire kent „pecsovics“ czim is elég, a legundokabb csufondárok feltalálására és kellő visszaszórására; mik aztán igen természetesen, mert az ellenzék superlative sérelmes, és e fölött neki minden szabad, másoknak ellenben semmi, olly „nemzeti“ (!?) bántalmak, mellyekre csak párviadallal válaszolhatni, vagy mik még kényelmesebben, de azért mindig a nemzet nagy dicsőségére (!) parádi modor szerint megbosszulandók.

Valamint Magyarország ellenies része,*) mióta egybe van házasítva honunk Austriával, csak vajmi ritkán volt képes elődeinknek azon egyéneit kellőleg támogatni és e szerint lehető legnagyobb hasznukat venni, kiket a sors közelebb hozott a trónhoz: szintugy nem tud, vagy még kevesebbé tud ezen „mesterséghez“ az ujabbkori ellenzék! És miután a gyanakodásra ugy is igen hajlandó magyart felette könnyű

*) Ellenies része, mondom, mert tulajdonképi ellenzék csak ujabb kifejlés, minthogy régibb időkben egyedül sub rosa-féle titkos szövetségesek, pártütők s lázadók voltak.

bár ki ellen is felizgatni, eddigelé a Magyarország ellenies és ellenzéki elemének szinte mindig sikerült, az egész nemzetben nem csak valami suspicionalis érzetet gerjeszteni azon magyarok ellen, kik legmagasabb helyekre emelkedtenek, de őket némileg gyűlölettárggyá is tenniök.

Hagyjuk a régiebb időket, mert ez igen félrevezetne, de vegyük csak a legközelebbieket: s valljon tagadhatjuk-e mondásom igazságát?

Valóban nem tagadhatni, valamint ezen tény kutfejét sem, melly nem egyéb, mint: felszines, éretlen, gyermeki felfogásunk és ennek szánakozásra méltó zavara, mellyrül később még többet.

Mert azt, hogy olly átok fekünnék a magyar véren, mihez képest minden tagja, mikor a bécsi levegőt szija, tüstént szédülne, leveretné lábairul magát és eladná becsületét, lelkét: csak nem fogja senki is mondhatni!

Illy borzasztó rothadás közt, mellynek csupa elgondolása is émelygést okoz, teljességgel nem mutatkozhatnék olly vidor élet, mint a millyen nemzeti kifejlésünk küzdelmiben minden kórjeleinek daczára, olly sokszor kējörömekbe ringatja keblünket.

Ehhez képest tehát bizonyosak lehetünk, hogy az illetők csekély hitele vagy olly sokszori „hitelvesztése” nem mindig az ő hibájukbul származik, de többnyire egyenesen saját gyenge belátásunk eredménye, melly nem engedi, hogy helyzetükbe képzeljük magunkat, és azon pontrul ítéljük meg őket, mellyen állnak. S higyétek el, tisztelt vërrokonim, annyi becsületes, olly erényes, annyi tiszta lelkü és olly szilárd jellemü férfiak találkoznak azon sphaerákban és azon férfiak közt, kikben nem csak nem biztok, de mennyire csak tehetitek, minden lépéseik ellen akadályt gördítetek, s ekkép, mert ők is csak a haza javát szomjazzák, és magasb állásuknál fogja ezen szomjat némileg ki is elégíthetnék, egyenesen a hazát sértitek; hogy valóban, ha becsületesek vagytok, és a hazaszeretet nálatok nem üres hang, lehetetlen legnagyobb hübanatba nem merülnetek, ha meggondoljátok, ebbeli poli-

तिकai éretlenségtek által nemzeti kifejlésünkre nézve már mennyi kárt okoztatok és mennyit okoztok naponként.

S ha nem hisztek nekem, nyissátok fel szemeiteket s higyetek legalább tinmagatoknak; hiszen nem fogjátok tagadhatni, hogy többször igen mint nem, tüstént rá ismertetek azon illetőknek minden erőnyeire, kikben azelőtt csak rossz szándokot tudtatok feltenni, s tüstént felvettétek kegyeitekbe, és tiszteletükre fáklyás zenét tartani s efféle töletek telő(!) nemzeti(?) demonstratiókkal előállani rögtön készek valátok és volnátok, mikor oda fent estek ki kegyelemből, hol igen szerették volna honunk javát előmozdítani, és mi több: azt valósággal elő is mozdították volna, de nem teheték. Nem tehetők pedig jobbadán azért, mert Ti hazánk szájhősei rendszerint mindent elkövettetek, mi csak tehetségtekben állott — pedig illy műtételre csekély tehetség is óriási emeltyű — hitelük csökkentésére, hatásuk megsemmisítésére, s e szerint e tekintetben sem árultatok el mélyebb s loyálisb politikai felfogást, mint ha egy, amugy is kinos akadályokkal küzdő uszónak segedelemadás helyett még súlyt kötnének nyakába, mihezképest aztán a község kincsét, melly rá van bízva, annál könnyebben kivontathassa az üdv partjára.

Megváltónk, mikor Barrabás átellenében minoritásban lelte magát, s végül a legfényesb igazság daczára a vak szenvedélynek esett áldozatul, ezen engesztelő szavakat rebegégekbe: Uram bocsáss meg nekik, mert bizony nem tudják, mit mivelnek! Ha mostanság ebbeli politikai eljárásunk éretlensége miatt emelne engesztelő imát, alkalmasint így szólna: Ne ítéljetelek felettük szigorún, mert hiszen gyermekek.

Ekkép egy Isten! Mi gyarló, indulatos emberek azonban, kik nem mindig tudjuk illy alkalomkor fekezni indignationkat, könnyen kitörünk, és én vagyok első, ki az egész haza halatára elharsogom: hogy untig ideje már, miszerint az efféle gyermekies politikai eljárás kellőleg illusztráltassék, és annak valahára vége szakadjon!

Veszni a mély tengerek habjai közt dühöngő vészben sziklák- és zátonyoktól környezve, mikor menekülés végett

mindent elkövetett az emberi erő már, és szilárdul megvívott a nagy természet felbőszült elemeivel: ám ily végezetre feledzheti magát a hajlongáshoz nem tudó férfiú, s panaszzal meggy elkerülhetlen sorsának elibe; de csupa pajzán viszketeg miatt egy kerti tóba, melyet rossz izlés ásott, s békatanya-vagy éppen „fürdő kádba” fulni: ez több mint fatum, mert időtlenség, mely kaczajt gerjeszt!

Szűk állapot s terhes családi viszonyok közt munkálni éjjel nappal, éhezni, szomjazni, és még is véginségre jutni: olly látvány, mely kőszivet is olvaszt! Ámde ha koczkajátékot űz ollyas, kinek gondjára többen több szent érdek van bizva, s ki még is a helyett, hogy lélekismeretesen és férfiúi állhatatossággal sáfárkodnék övéinek bár kicsiben, de még is javuló állapota fölött, mindent erőltet, mindent tűhegyre állít, és ez által maga ellen bőszíti a viszontorlás minden düheit: az illyestül lehetetlen undorodással vagy legalább szánakozó érzéssel el nem fordulni!

S im itt van kulcsa — s nem nyomorult személyességekben, mint ezt sok, keble tükrébe tekintve, nyomorultan hiszi — miért vérzik annyira szivem, s miért nem tudom nyugtomat lelni! S ugyan mikép is találhatnék illyest, mikor tisztán áll előttem lefolyt időnk halálsötétsége, s mint váltá ezt fel nem egy szivderítő szürkület már; mennyire mutatkoztak mindenünnen az élet legszebb jelei; s hogy mind ezt semmibe sem véve, körülményeink kedvezőbbre fordultát nem tekintve, sőt fitymálva, sem kiszámítani, sem bevárni semmit nem tudván, nem egy hőse a mai ellenzéknek bárdolatlan felszinséggel kezeli legszentebb ügyeinket és mind azt, mit egyedül idő, philosophiai felfogás, zarándoki türelem és a leggyöngédebb ápolás menthet meg enyészettül, és adhat az életnek vissza megint, egyenesen korbáccsal hiszi legbiztosabban szaporább érlelésre hajthatni. S hogy ekkép, ha az ebbeli olly finom(!?) modor, olly gyengéd(!?) tapintat, s ollyannyira mély(!?) strategiai combinatio, mely napi renden van, többséget nyerne, minek következtében bizonyosan buknék mind a magyar alkotmány, mind a magyar nemzetiség, bizony

nem aratna politikai eljárásunk is különb europai tapsot, ha figyelmét el nem kerüli, mint a fentidézett békátóba fuló, mitül megóhatá magát, és nem gerjesztene igazságos kebelben irántunk nagyobb sympathiát, mint azon szerencsehajbász, ki mindent elköczkáz.

És ez az, mi lehetetlen, hogy józan, sem földön nem csuszó, sem felhőkben nem nyargaló, de saját emberséges lábán álló férfinak módnélkül kinosan ne essék. Mert hiszen veszni, ez nem különös, de fájdalom, rendszerintí baj, melly ellen ehhezképest a bölcs zugolódni nem fog; s ugyanis, nem csak mi, kik ezt olvassuk, fogunk veszni, de veszni fog előbb utóbb a magyar nemzet, egész Europa, sőt földgömbünk is; miszerint tulajdonkép nem az 'elveszés' képezi a most fenforgó kérdés forduló pontját, hanem egyenesen az: valljon az elveszés nem időelőtti s nem elég oknélküli-e? És e tekintetben legyen szabad tétova nélkül teljes meggyőződése szerint kimondanom, hogy a magyar élet symptomáinak komoly vizsgálata szerint — mi hosszabb politikai pályám megnevezendő működése volt — koránt sincs azon időpont még itt, mikor a természet örök törvényeihez képest már le kellene lépni vérünknek a világ színpadáról; hanem hogy viszont még azon pontot sem értük el, mellyen férfiúi erőtől edzve, az efféle szerepet 'ki a legény a csárdában', jó sikerrel eljátszhatnók; s hogy e szerint köztünk sem az nem a gyakorlati politicus, ki mindig vagy tüstént bukni akar, mikor egy kissé csipősebben fú a szél, s nagyszerű nemzeti temetkezés cerimóniáin töri fejét; sem az, ki mint hörcsök, csak mérgét veszi számításba, de erejét nem; vagy ki szarkaként vajmi sokat akarna ugyan, de annál kevesebbet bír; hanem egyedül olly hazafiak kézfogó lánczolata képezhet tömkeleges körülményeink között lúdvpartra vezető kalauzt, mellyféle testület nemzeti létünknek mind csak kevéssel ezelőtti agonizáló voltát, mind annak újabb kori javulásra indulását, mind még mindig felette nagy gyengeségét, mind végre kifejtethetőségének és felvirulásának roppant hihetőségeit, philosophiai mélységgel egybeillesztetni képes, és melly az így nyert eredmény fonala

szerint sem félénk vénasszonyként tüstént nem desperál és keserves nótákat nem intonál, ha bármily aggasztó ingadozási symptomákat árulna is el az olly drága nemzeti test; mert hiszen tudja, illyeseknél nagyobb veszélyeken is szerencsésen átesett már; sem nem működik valami vérmes borbély legényként, ki nagy sallangosan tüstént mindenre praescribál, és még olly eseteket is brevi manu és heroice absolvál, mellyekben legbölcsebbek is remegnek igen nagy lépésekkel menni elő; ha pedig, miután minden recipéje után csudákat ígér, e helyett megölte a beteget, a már javulásban levő beteget, nem saját ügyetlenségét, de az illetőnek rossz alkotását s életnélküliségét vádolja, tüstént ismét más curához fogván.

Nem, sem ollyféle vénasszonyi teremtmények, mellyek minden kis ingadozás alkalmával szepegnek, sem az illyféle borbély-gyógyászok, kiknek csak a beretválás igazi mesterségük, nem fogják bajaibul kiemelni a magyar vért; de egyedül olly hazafiak hű és erélyes kézfogása, kik a most mondott szempontok bölcse felfogása szerint meg fogják ugyan mindenben derekasan huzni a hurt, minthogy, figurative szólva, az életben e műtétel közt forog több vagy kevesebb siker és bukás, de éppen ezért, mert ez így van, soha nem fogják meghuzni azt ugy, hogy 'kettő' pattanjon!

És ha ezt sem értitek, drága hazafiak, ez sem nyitja fel szemeiteket: akkor számatokra, igen félek, senki nem bír szellemileg kimutatni politikai tudnivalót, és vakságtok olly vastag, mellyből csak vajmi fájdalmas operatio gyógyíthat titeket ki!

Hogy eddigelé csak féligmeddig tudtuk, vagy éppen nem tudtuk Bécsben létező hivatalos főurainkat kellőleg hasznosítani; mi aztán természetesen csak ugy eszközölnénk, ha itt az országban kellő támaszt találnának, és nem e helyett éppen megfordítva akadályt: ezt kár volna tagadni, minthogy ez mindenki által ismert s toties quoties ismételt elvitázhatlan tény. — És azért, mert a lefolyt idők kiestek hatalmunkból,

de a jövő némileg még kezeinkben van, s mert valóban felette sajnós volna, nemzetünk kimondhatlan nagy kárára még tovább is folytatni ezen idétlen, hogy ne mondjam „kurucz politikát”, nézzük csak egy kissé még közelebbbrül: ugyan mi lehet ezen visszatetsző eljárásnak oka?

„Uralkodási vágygyal egybeszótt gyermekies dacz; lovaság körüli emésztetlen ideák; s végre: fel nem fogása házassági viszonyinknak!”

Im, főkép e három kutfőből veszi politikai idétlenségünk eredetét!

Nemzeti jellemünknek a pajkosság s betyárság mellett többek közt még egy másik árnyoldala is van, és ez a „dacz”. Neveli ezen hajlamot pedig, rozsdáibul ki nem tisztult alkotmányos szerkezetünk. — Másutt mi mindent nem kell tudni; a becsületességnek, nemes viseletnek és erénynek milly öszszege, vagy legalább milly jeles ész, különös egyéniség vagy gazdagság szükséges ahhoz, mikép a fiatal kezdő csak egy kissé kitünőbb állásba helyezhesse magát! Nálunk, ha Isten képébe hazudni nem merünk — és úritsétek ki hazánk el nem romlott fiai, kik számára ez irva van, e serleget fenékgig: s meg lesz mentve honunk — nálunk mondom, kivált legújabb időkben, efféle szerencsére semmi qualificatio, de még csak szónoklati tehetség sem kell; de egyedül dacz és mosatlan szájból fakadó piszok a kormány és ennek kitünőbb emberei ellen is váltig elég, mihozképest az efféle szerepelők rögtön egekbe emeltessenek, és például másoknak ugy tiszteltessenek felette sokak által, mint a hazának legnagyobb jötevői. Honnét aztán nem csuda -- és ha ezen a közvélemény és törvényhozás kellő időben nem segít, bizonyosan oda vagyunk — hahogy nem létezik és soha nem is létezett e világ hátán olly nemzet még, mellynek legkényesebb kérdései körül oly felette nagy számú tudatlanul tudatlanabb szakács olly sokáig viselne előkelő, sőt vezető szerepet.

Valóban, még a francia forradalom legizzóbb napjaiban is alig mutatkoztak olly legislatioi botrányok, mint nálunk illyeseknek nem egy előjele mutatkozott itt ott már. Mert ha

vajmi borzasztó vérszomj jellemzi is az érintett időszak nem egy hőstét, azért még sem türetett, mihezképest annyi himpellér elegyedjék mindenbe, mint illyes nem csak türetik nálunk, sőt köz tapsot is arat; mikép aztán, mint mondám, nincs is széles e földön nemzet, mellynek politikai terén a legkisebb kapacitás, sőt a minden tulajdon nélküli felszinség is, olly kitünőleg s olly sokáig tündökölhethnék, és annyi jámbort kerithetne olly kevés fáradsággal hálóiba, mint pohár-csordultig mi magyarok vagyunk e szomorú szerencsének szá-nakozásra méltó osztályrészesei, s leszünk minden bizonynyal a legkinosb comicotragicai befejezésnek sorsosai is, hahogy ezen mindent sarkaibul kiforgató, és még az egykori francia szabadsági zsarnokságnál is gyűlöletesb erőszakoskodásbul, míg erre idő van, férfiasan ki nem bontakozunk és nem elibertáljuk magunkat; ezen még a francia zsarnokságnál is gyűlöletesb erőszakoskodásbul, igen, mert ha az igazságos utód méltán szívtelenséget ró az egykori francia forradalom irányadó vezéreire, mi rólunk még méltányosabban azt fogja hirdethetni a jövőknek, hogy „eszünk nem volt”, mi politikában a legmegbocsáthatlanabb bűn!

Szorosan egybe van kötve ezen, könnyű szerrel kitűnni akaró daczos uralkodási vágygyal, melly nem engedi, hogy hatalomra emelkedett hazánkfiat kellőleg hasznosítsuk, a lovagiság körüli mind azon zavart idea, melly kivált egy idő óta vajmi nagy confusiot csinált nem egy főben.

Lovagiság a szó valódi tiszta értelmében, bizony meg kell vallani, eddigelé nem igen tartozott a magyarnak különösen kitűnő tulajdonihoz. Irigy fondorkodása, bosszuálló, cserbenhagyó hajlama, nem igen engedé nálunk ezen nem egészen új, de még is újabb koru erénynek általános kifejlését. — Míg a közép kor civilisáltabb viszonyok közt mind tisztábbá és divatszerűbbé tevé annak, a becsülettel ollyannyira szoros kapcsolatban levő eszméjét: addig a magyar, ázsiai s tán még egy kissé pogány lényegénél fogva — mint-hogy a lovagiság eszméje egyenesen europai és keresztény termény, s minékünk csak szavunk sem volt e kitételre, de

csak most legközelebbről gyártók azt — addig a magyar mindig összekeverte annak integrans kellékeit, és soha egészen felfogni nem volt képes, mikép párosulhat vitézség szelidséggel, a szó legszentebb megtartása hadi csellel, engedelmesség győzedelmi tehetséggel, a szép nemnek bálványzása szeplőtlen viselettel s így tovább, férfiúi méltóságának és tekintélyének esorbitása nélkül ugyanazon egy személyben össze; holott az igazi lovagiaság, mellynek nagylelkűség a főalapja, nem csak magában egyesíti mind ezen ellentétben látszó tulajdonokat, de egyenesen ezek elválhatlansága feltételezi létét.

A párbaj, ezen malum necessarium, vagy helyesebben mondva, ezen nem megvetendő társasági javítvány — mert hiszen csak mióta s hol lovagiasan, lehető legnagyobb egyenlőséggel kelhet vagy védelmezheti magát férfiú férfiú ellen, egyedül azóta és ott nincs rendszerint kitéve az egyes, hogy őt lesből egyszerre többen megtámadják, vagy hogy banditák által bosszultassa meg magát a sértett fél — a párbaj, mondom, hasonlóan sokkal előbb vált divatszerűvé Europa civilizált népei között, mint nálunk, hol még csak kevéssel ezelőtt magam is ismerék nem egy vitéz embert és született(!) katonát(?), ki nem látszott különös vonzalommal viseltetni a párbaj iránt, s hol ha az igazat meg akarjuk vallani, még most is mutatkoznak itt ott olyféle symptomák, mikből azon anti-lovagias számítás vigyorít ki, mellyhez képest vajmi kényelmesben s kevésb veszéllyel rendezkedik egygyel, több mint egy.

S hogy ez így van, azt azok fogják legkevesebbé tagadhatni, kik az efféle őszintéskedésimet leginkább restellik; mert hiszen most egyben mint másban — és ez a becsület övék — tökéletesen más szint vett a dolog magára. — Lovagiasan bevégzett párbaj nem 'kivétel' többé, de az ahhozi készültség, valamint annak nem keresése ugyan, de kikerülése sem, olly szabály, melly ma már kiegészítő részét képzi minden magát megbecsülő magyarnak. Mi pedig a lovagiaságot illeti, alig van köztünk valaki, mert annak egykori fogatkozását legtöbb érzi, ki azt ajkai közt ne pengetné, és akarjuk is hinni,

annak szelleme szerint cselekedni ne buzgólkodnék, vagy legalább így tenni ne vélne; csak hogy a buzgalom, mint nem kevesbé a jól eljárási édesen kecsegtető önámítás még korántsem eldönthetetlen criterion arra nézve, hogy azért az, ki lovagi szellem után sovárogo, vagy éppen ki az efféle szellemmel már csordultig telve hiszi magát, már azért tudná is, mi a lovagiság. Mit én egyenesen tagadok; minthogy alig van eszme, mellynek valódi értelme annyira össze vissza zavartatnék mint ez, s mellyről köztünk még is olyanok is praepceptoroskodnának, kik nem csak azt nem tudják, mi a lovagiság, de még arrul sem látszanak egészen tiszta fogalommal birni, mi a 'kötelességérzet', mi az 'illedelem'.

És innen van, hogy a befolyással és hatalommal bíró statusembert nem gyámolítják; mert hiszen az igazi lovag csak a gyengét védi: ám segítsen az erős, mint birja, maga magán; s e szerint egyedül azon statusemberek körül hajlandók védőleg seregelní össze és emelni fölöttük paizst, kiknek befolyásuk és hatalmuk csökkent, sőt éppen már megszűnt.

Milly eszmezavar, és milly ferde alkalmazása az egyébként legdicséretesb érzelemnek!

Valóban émelyg az ember, s szinte rosszul lesz, ha felgondolja, milly aberratiók közt hányatik e tekintetben is köztünk nem egy, egyébként világos velő fel és alá!

Mert ugyan kérdem, mi a tatár dolga van itt a lovagiságnak a haza kárára?

Hogy a sujtottat mi is sujtuk; nem, ezt már nem engedi a lovagiság, de itt van határa, mellyen ha túl tör, mintán a hazafi-kötelesség és lovagiság közti választó vonal itt létezik, és az illetők még mindig azon gályakapitány körül sereglének össze, ki a parancsnoki emelvényről lelépett, és nem azt hasznosítják minden módoni becsületes tehetségük által, ki arra hágott: akkor csorbát ütnek a 'hazafi kötelességen', és a lovagiság, melly subjective bizonyosan egyike a legszebb erényeknek, objective egyenesen bűnné válik.

Kötelességérzet, illedelem, lovagiság, gentlemanlikeness, kicsinosult lelki tehetség, erény, mind annyi alkatrészei az

állatóságibul kibontakozott férfiúnak ugyan, s egymással nem csak szoros lánczolatban függhetnek, hanem hogy valósággal egyben is függhjenek, szükséges; de azért az élet ezer árnyéklatu tömkelege között még is majd egyike, majd másika képezi azon tengelyt, melly körül cselekvésinknek forogni kell.

Igy például, mi dolga van a lovagiságnak Watt vagy Fulton becsméltánylásában, kiknek egyike a gőzmozgonyt mostani czélszerűségére emelé, másika pedig hajókra legelső alkalmazá? Vagy mi dolga van a gentleman-likonessnek Megváltónk istenítésében, hogy vérével az emberiség bűneit lemosá? Vagy mi dolga van az illedelemnek Galilei philosophiai kutatásával, mellyeknél fogva a napsystemák titkait felfedezé? s a t. — És ezek szerint, még egyszer kérдем, mi dolga van a lovagiságnak, ha az donquixotteriára fajulni nem akar, azon statusemberi kötelességgel, mellyhez képest, a haza javára nem ahhoz kell csatlakozni, ki a közjó előmozdítását tekintve tán akarna ugyan, de nem tud, hanem ahhoz, ki tudna, ha elősegítenék, és akarna is, ha az efféle akarás előtte megkedveltetnék?

Nálunk, mint azt már fentebb mondtam, minden, még a politika is, jobbadán szeretet és gyűlölet, sympathia és antipathia legtulságosb határai közt ingadoz. Honnét aztán a gyakorlati statustudomány is, a mint azt t. i. nálunk nem egy magyar proféta gyakorolja, tulajdonkép nem az illetők több vagy kevesebb személyes capacitásán, és több vagy kevesebb viszonyi hatalmán alapszik, hanem sokkal inkább azon, hogy valljon mennyire sympathisálnak velük az érintett próféták, vagy viszont. Ha szeretik, vagy éppen pajtássági magnetismushoz vannak velük, mi nálunk magyaroknál tán legerősb hypomocion! t. i. a pajtáság!!! akkor istápolják, legyen tisztükhez megkívántató tulajdonuk bár igen, bár ne, az mindegy: midőn ha nem kedvelik, noha ennek oka tán maguk előtt is rejtély és semmi alapja nincs, nem csak cserben hagyják, de minden kitelhető módon üldözik is, habár az üldözöttek fejében volna is azon velő és kezében is azon erő, melly bajainkbul kivezérelhetne, kiemelhetne.

Oh, mennyire mutat kiskorúságunkra mind ez! Miért, tisztelt Barátim, egyébiránt sem busulnotok, sem kívált haragudnotok nem kell. Mert hiszen ha való, miszerint kisdededé a mennyország, akkor ennél még sokkal valóbb, hogy kiskoruké a jövőendő!

Busulnotok csak akkor kellene, ha elhagynátok magatokat a dicséret tömjénétől csábítatni, és e szerint nem tudnátok megkülönböztetni azon politikusokat, kik nem azt találják a közönségnek ki, mi annak hasznos volna, de mindig csak azt, mi nyűkre van, igazi barátaitoktól, kik ha néha visszatetszenek is nektek, sőt néha hiuságotokat sértik is, higgyétek el, sikeresebben fogják nemzetünk jóllétét biztosítani és magasbra emelni, mint az érintett tömjénzők, veletek kaczergők és sokat ígérők, kik in ultima analysi még is — és ezt be fogja bizonyítani a jövőendő — nem egyebek, mint saláta-, tök-, sőt gyomplántálók, miket vagy eltöröl rövid idő, vagy mik csak hátráltatják a nemesb s századokra terjedő növények felemelkedését!

Nálunk a legtöbb fogalom — s bizony illy alatt állunk, ezen bár mikép báméskodjunk is — s kívált azok, melyek a statusszerkezet kellő ismeretéhez elkerülhetlenül szükségesekek, még vajmi sok főben a legnagyobb zavarban léteznek.

Hazafiság, lelkesedés, hű pajtásosság, legfellebbező lovagiság, személyes bátorsággal párosulva, im itt vannak tökéletes lánczolatban mind azon tulajdonok, melyekből általán véve össze van rakva nálunk nem csak a jurista és juratus, de a magyar kéményseprőtől felfelé legtöbb mesterember, s most született művész, fabrikáns, kereskedő, sőt legtöbb soit-disant: magyar statusember és tudós is; honnét aztán, ha a vitézséggel kezdett, bátorsággal folytatott, lelkesedéssel tözsérlett, és pajtásossági lángésszszel vezérlett intézvény előbb hal meg, mint csak jóformán még születve volna is, az nem egyéb, mint okszerinti eredmény, mellyen senki nem bámulhat, mert:

Valamint az igen is fontolgató soha nem fog megtámadásban elcsipni az ellenféltől ágyut, szintugy nem fog lelke-

sedéssel sokat nyerni a kereskedő, vagy sok hasznót aratni a gyárnok; valamint hű pajtás és hű rokonság nélkül pokol a társasági és családi élet, úgy más részről bizony megköszönném, és tudom szépen megköszönné az is, ki ezt olvassa, ha minket valami elpattant gözkatlan egymással égbe röpitne és aztán azt adnák vigaszul tudtunkra, hogy azon otromba erőműves, ki velünk illy keserű tréfát üzött, vajmi jó fiu és capitalis pajtás, s így tovább; minek értelme csak az, hogy valamint a vanille magában valami igen szép, de azért káposztába még sem való, úgy szinte felséges a káposzta is, noha ez megint éppen nem illik illatnak zsebkenőbe; és hogy e szerint szintolly zavart eszme és kevert szerep, melly ekkép hasonlóul csak zavart és végképi chaost szülhet, ha kereskedésben hazafiság a regens idea, építésben a lelkesedés, mechanikában a hű pajtás, astronomiában a bátorság, és statustudományban a lovagiság!

Staturemberei átellenében — mikép lehető legvilágosabban szóljak, mert bizony felette nehéz némieket némelly magyarokkal megértetni — a velünk egy fejedelem alatt levő népek legmesszebbre látója rendszerint korántsem azt veszi cselekvésének vezérfonalául, hogy az illetőt szereti-e vagy nem; de jobbadán nála még az sem legfőbb szempont: ékesíti-e azt különös elméleti tehetség és jó hajlam, hanem mindennek előtt azt tekinti, és ez ad politikájának fő irányt, hogy ugyan bir-e és mennyire bir befolyással és hatalommal. S meg kell engedni, vajmi okosan. Mert ugyan, kérdem: a legfényesb qualificatio s a legjobb szándék is mit ér, befolyás, erő és hatalom nélkül? Bizony vajmi keveset, mit hazánk nem egy jeles fia tetteleg bizonyít: mert legszebb tulajdoninak és legbuzgóbb hazafiúi szándékának daczára, még is alig mozdíthat valamit, s ekkép mennyi szép tehetség párolog, úgy szólván, minden haszon nélkül levegőbe! Midőn a nagy befolyásu, nagy hatalmu, legyen egyébiránt csak becsületes ember, mi aztán igaz conditio sine qua non, a mennyiben őszinte és bölcs gyámoltóktul vétetik körül, és izletessé tétetik előtte azon ügy, mellyért őt megnyerni szükséges:

annál nagyobb hasznot fog hajtani, sőt igazi csudákat végbe-
vinni, minél nagyobb, erős és kivált általánosb alapot nyer
befolyása, hatalma. Mi, közbevetőleg legyen mondva, O'
Connell nagyságának kulcsa!

Elősoroltuk annak már két okát, miért nem tudja fel-
emelkedő kormányembereinek hasznát venni a magyar!

„Gyermekies és mindennel daczoló pajzánsága miatt
legelsőben; és másodszor, mert fejében a lovagiság körüli
eszme általján nincs tisztában!”

A harmadik, általam vajmi sokszor ugyan, de mint lát-
szik, eddigelé nem nagy sikerrel szőnyegre hozott s tárgyalt
ok az, hogy csak igen kevés magyar képes azon különbséget
egész mértékében felfogni, melly Magyarország és az örökös
tartományok közt létezik. Mihezképest aztán, a legtöbb sem
nem látván, hogy ott németiség, status-quo és autocratia a
három fő elem, itt ellenben magyarság, progressio és alkot-
mány; sem azt kellő figyelembe nem vevén, hogy a fenforgó
esetben sem elválásról, sem egymás fölibe kerekedésről nem
lehet csak szó is, de egyedül e kettő közt foroghat legitim
választás, „Vagy örökös perpatvar és ujjhuzás közt nyomo-
rogni, vagy jó házassági viszonyban mennyire lehet, élvezni
az életet;” igen természetes mondom, hogy miután a legtöbb
sem az egyik, sem a másik most érintett eszme valódiságával
tökéletesen megbarátkozni ekkorig még nem tudott, politikai
állásunk is napról napra, a mennyiben itt is, ott is mindinkább
felhevülnek a kedélyek, kényesb, viaszosb, veszélyesb, aggasz-
tóbbr lesz.

Mindegyik rész saját maga sphaerájában áll, és a má-
sikról onnan ítél; s miután e szerint teljes lehetetlen, hogy
egyik is úgy lássa a dolgok állását s mibenlétét mint másik,
okszerintileg bekövetkezik a megnevezendő kölcsönös recri-
minatio és az ezzel mindig szorosan egybelánczolt viszontor-
lási hev, melly a vért elkészerítve, a kedélyeket lázba bonyo-
litva, a legjobb ítélőtehetségeket tévedésbe hozva, nem rit-
kán, ha jókor az engesztelés szózata az illetőket feleszmélésre
nem bírja, még ily viszonyokat is tökéletesen elmergesit,

mellyekben egy kis jóakarattal, kölcsönös megbecsüléssel, és egy kis életfilozófiával nem csak egy egy rövid napsugár, de tartós napok derűltisége is mosolyoghatott volna!

Itt tehát ideje már, hogy e tekintetben is elvégre okuljunk. Mert bizony, kivált újabb időkben, egy előkelő magasb sphaerákba emelkedett hazánkfiának sem adtunk, mint az angol mondja: a fair chance, hogy tehetségét a haza javára egész mértékben gyakorolja; de tettünk gyermekesen, esetlenül vagy kajánul, a mint tetszik, mindent, mikép állásukat nehezítsük, lépéseiket akadályozzuk, sőt, hogy helyeikből ki-mozdítsuk, vagy inkább: kimarjuk! Nem, de még itt sem érte el az olly mélységes magyar politika egész triumphusát; hanem annyira ment és olly fokra hágott az e tekintetbeni eszmezavar és nyavalygó elfogultság, hogy minden hivatalra hányatott kivétel nélkül több kevesebb piszok, mi valóban még a higgadtabb gondolkozót is olly érzetbe hozá, mintha őrtültek házába tévedett volna. Mert hiszen hivatal nélkül csakugyan nem létezhetik országos szerkezet, s ekkép ha anathema kiáltatik a hivatalviselésre s ettől minden jobb el-riasztatik, természetesen fognak hivataloskodni: a kevésbé jók, a selejtések; s ha olly hatással bír ezen irtoztatóan mély (!) politikai tárogató, hogy minden magyar visszaretentessék a szolgálattul: fognak szolgálni, vagy jobban mondva, parancsolni és uralkodni 'idegenek', mikor aztán késő lesz kiábrándulni és nem lesz legédesb éldelet észrevenni, hogy midőn szolgálni hittük a hont, megrontottuk azt, a magyarságot pedig meggyilkoltuk.

Hadd mutassam az érintett hagymáz kellőbb illustratio-jára be saját személyemet.

A hivataloskodás azelőtt nálunk különös nagy fénynyel járt, legtöbbeknél kényelem volt inkább mint teher, és ha a kettő közül egyik a másikra ült, rendszerint bizony nem a privát ember ült a hivatalnokra, de ez amarra. Most piszkol-tatás állott fény helyibe; hivatalnoknál senki a hazában, még gyárnokot sem véve ki, többet nem dolgozik; és ha szemé-lyessége nem védi őt, milly magas állásban lenne is bár.

még a legkisebb gyakornok, sőt a leghasztalanabb diák suhancz is szinte szenvedelmet mutat: ülni nyakára.

Már ezek után a közönséges ember azt hinné, valamint Magyarországon, valljuk meg, a legtöbb valósággal így is hiszi, hogy miután a hivataloskodás aranykora lejárt, az okos ember — az ő felfogásuk szerinti okos t. i. — nem csak szolgálatba nem lépne többé, ha benne nincs, de benne levén abból még ki is ugranék, hahogy a mostanság egy kissé fényesb „fizetés” nem édesgetné vagy tartóztatná őt.

Nekem azonban a magyar okosak, vagy okos magyarok — választásul kiírom — daczára, azelőtt nem kellett a hivatal, de abba most léptem, most mikor a „gyakorlati (!?) magyarok” előtt kezdé az veszteni, sőt egészen veszté becsét.

Furcsa dolog, ugy-e?

Ámde erre ugyan mi indíthatott? Különczködési viselkedés tán csak nem? Mert hiszen még a hal sem ügyekszik zuhatag ellen uszni, s ekkép bizony a legerősb különczködő sem fog, ha csak féligmeddig is van eszén, olly visszás, terhes és minden virág nélküli utakon különczködni akarni, mint a milly szerepet játszanám én, ha különczködési viselkedéstől léptem volna hivatalba!

Tehát mi? Tán hiuság vagy ambitio? Nem, ezt tán csak senki nem fogja hinni! Mert remélem, bár milly rossz véleménynyel viseltessenek is irántam s bármily elhatározott ellenségim legyenek is, senki olly miserabilitást rólam feltenni csak nem fog, miszerint hiuságom — ha t. i. férfiúi büszkeségemet hiusággal egybe akarják keverni — magasb sphaerákba ne emelne, ambitióm dicsőbb állás után ne szomjazna, mint haladott korom daczára egy tanácsnoki állás magassága, vagy egy „kegyelmességi” titulusnak fénypontja! Mik magasb lépcsők ugyan az országos szervezetben, és ennek olly integrans részei, mikép azokat sem belülről rozsdának, sem kívülről szennyesnek érni nem szabad, s mellyek ekkép mindkét részről megbecsülendők, épségben tartandók; mik azonban még is mindig csak olly qualificatiók, mellyek mert kívülről jönnek, természetesen az illetőknek is csak külsejét

állíthatják — valamint a népkegyelem is, mert hiszen ez is csak a külsőt illetheti — szebb színekbe, magasb fénykörökbe, midőn igazi becsét, igazi nagyságát kiki csak önmaga határozhatja el; s e tekintetben Isten és ember előtt bátran elmondhatom: hazafiságom és lelkem röpte mindig magasb volt, mintsem hogy olly világi fénypontokra, mint egy hivatalnoki vagy főczimzeti polez, mindenkoron fentebbbrül ne néztem volna le, vagy magamban éppen valami szükségét éreznék, az élet zivatari s fergetegei közt, mikép aztán el ne bukjam, az efféle eminentiákhoz kapaszkodnom; s hogy valóban mindig nemesb vágy és magasb cél lebegett előttem, mint elnöki szék vagy azon kappanrepülési sphaera, melyre felvergődve nem egy földink olvadoz kéjézzettül tüstént; feje, mellyen a halhatatlanság koszoruját véli, szédelg, s magát bona fide a haza legnagyobb háladatára hiszi érdemesnek, ha zúg szónoklatára az annyira competens kiskoru ifjúságnak jutalomvihara, vagy plane ha a nemzet nevében (!) országos érdemiért (!) kellőleg megfáklyazenézi őt néhány jó pajtás, és ezek mögött a részint nevető, részint bosszankodó, legtöbbsnyire pedig ácsorgó sokaság!

Vagy tán pénz csábitott volna el? Ez sem, mert hiszen nem huzok fizetést. De ez alkalommal még is el akarom mondani, vagy inkább röviden ismétleni, pénz körüli eszméimet.

Lássátok barátim, a pénzt kiki szereti, csakhogy az individualis jellem árnyéklatai szerint ezt az egyik egyenesen bevallja, másik a furfangosabb pedig ezt nem teszi; az egyik becsületes fáradság után iparkodik ahhoz jutni, a másik könnyebb szerrel; az egyik a köz jóllét után remél szinte jobb lábra kaphatni, a másik ellenben a köz jóllét rovására, vagy spoliatiók által iparkodik gyarapulni, meggazdagodni; s így tovább.

Én azok közé tartozom, kik nem titkolják, hogy szeretik a pénzt, de becsületes uton, fáradság és a haza java után. S milly lárma volt, mikor én ezt legelsőben több évvel ezelőtt leplegtelenül kitártam! s milly indignatióval viseltetett irántam, a megbotránkozottak tábora! Ez pedig Magyarországon, fáj-

dalom mondani, tán a legnagyobb párt, mellyel egész Európát meg lehetne győzni, mellyben tiz közt legalább is kilenczet, nem ugyan 'előlről', de 'hátról', jó móddal valóban még kevéssel is megkenhetni!

Mi indíthatott tehát vén napjaimban, mikor már igen sok ember lelép, kályha mögé bujik s csak magának él, hogy én daczára az előítéleti dagálynak és szenvedélyek fergetegének, mellyek fölöttem összecsaptak, még is elszánám magam, a hivatali bárkában, még a barátság partját is oda hagyva, szerencsét próbálni nemzetünk javára?

Lássátok, megmondom; mert ti olly felette rövidlátók vagytok, vagy inkább olly lázas állapot súlya nyomja ítélőtehetségteket, hogy magatok ezt feloldani nem vagytok képesek; korántsem mondom pedig azért, értsük egymást, mintha magamat előttetek szépitni vagy mentetetni akarnám, mert erre, hála az Ég, nincs szükségem, vagy mintha érzékenységtől férfiaságombul kivetkezettve panaszlani akarnám haragotokat, mellyet irántam tápláltok, s melly már bőrötökbe is alig fér; bizony nem, mert hiszen tudom, nektek is megjön eszettek még, s érzem: inkább hajlamotokat érdelem; de azért szólok hozzátok illy rokoni nyíltsággal, mert Isten ugy segéljen, sokkal jobban szeretem a hazát, sőt titeket, mint ti magatok, kik nyavalyás vakságtokban lábaitokkal tapossátok annak legszebb reményeit, s ekkép, minthogy hazafiságtok hű, szándéktok nemes s érdektek a hazáéval egy, tulajdonkép saját magatok kebleibe döfitek a halálos tórt!

Én azért léptem hivatalba, mert nem csak a kebel istene, melly azonban sokszor nem egyéb mint rosszul emésztett vacsora, sugá ezt; nemcsak minden csepp vér, melly sokszor olly rendetlenül lüktet, érezteté velem; de az élő tények is azt állíták combináló tehetségem elibe megczáfolatlanul, hogy valamint politikai felléptemkor azon nyavalyás symptoma rágódott nemzetünk életforrásán legnyomasztóbban, mellyhez képest a legtöbb magyar azt gondolá: 'extra Hungariam non est vita', ugy most megint azon aggasztó fallácia súlyoszi nemzeti és alkotmányos állásunkat legveszélyesb

problemába, melly szerint a honnak főbb kolomposai azon politikai hittel látszanak egészen saturálva lenni, hogy annál nagyobb szabásokban és jobb sikerrel mozdítandják a honnak nemzeti és alkotmányos javát elé, minél inkább nullificálják az ellenvéleményűeket, és minél dühösebben veszekednek a kormánygyal! És mert így álltak a dolgok politikai fellépéskor Magyarországhban, természet szerint nem mivelhettem egyebet, mint a kormánygyal együtt minden részt megtámadnom, melly az akkori status quo-nak alkotmányos és nemzeties rothadásnak induló voltában minket tovább is fogva tartani szándoklott; és mert így állnak a dolgok megint ma, mint mondám, mit a vak is lát, a siket is hall, még a gyermek is felfog, s csak a szerepelő hagymázosak és ármányfiak nem tudják vagy nem akarják pathologiai vázlatom igazságát elismerni, ma megint természetesen nem cselekedhetem mást, mint a méltatlanul eltaposott ellenfélben bátorságot gerjeszteni. a hivatalnokok és kormány tekintetét nevelni, a felhevült lázadókat a haza szent érdekeért feleszmélésre inteni. a hetvenkedő incompetentiát a magas paripáru lerántani, minden jobb magyart vérünk egykori bizonyos háladatánál fogva engesztelésre és kézfogásra felkérni, s végre példám által megmutatni, hogy nem az a jellemteljes hazafi. ki kormánytekinet vagy pártérdek alá sorozza a haza javát, de az, ki a két első állhatatosan és gyáva félelem nélkül mindig emennek rendeli alá!

Lássátok. tisztelt Barátim. ti a szelleminek, mint gondolkjátok. privilegiált hősei. ez volt fő oka. miért vállaltam én az anyagi. mint ti mondjátok. hivatal! — Vizek. csatornák, utak, mocsárok rendezése nálam csak mellékes tekintet vala; de azért. közbevetőleg legyen mondva, ezek körül is buzgalommal eljárók. s higyétek el. egy csudaszerű kertnek vetem meg alapját. mellyet nektek. ti boldog ifjabbak. kifejtenetek kell. csak adjatok hozzá valamellyes pénzt!

Ezen tán nagyon is öntudatu — mit nem mernék. de nem is akarok tagadni — nyilatkozatra közületek tudom nem egy azt fogja megjegyezni. hogy az egy kissé fenhéjázó. és valamivel több modestia jobban illenék ajkaim közé.

Ámde itt is megint tévuton vagytok, s meg kell vallani, az effélékben való jártasságtok borzasztólag nagy; mert valamint szereptévesztés volna az, ha tán valaki más szólna így, én viszont szemérmeskedném, — szintolly idétlen egybezavarás lenne megint az is, most a modestia recipéjével állni elé, mikor arrul van szó, a hazát lobba lángba meneteltül óvni meg.

„Soha el nem bizni magát, de azért magában mindig bizni“, im ez azon kör, melyből férfinak kilépni soha nem kellene!

És e szerint miért ne biznám magamban, én, ki hazai hű szolgálatban lefolyt számos év sorára tekinthetek vissza, s ekkép annyi jogom van Magyarország fölött tanárkodnom, mint bárkinek, és kit az isteni gondviselés a függetlenség olly minden oldalruli kellékeivel látott el, ugyan kérdem, miért ne biznám magamban, hogy vérrokonimat tévutaikra, melyeken kalandoznak, a kormányt viszont alkotmányos és nemzetiess létünkre megnemiszűnőleg figyelmeztetve ne hordhatnék én is, pedig tán néhány nagyobbacska követ egy rectificált és engesztelő politika megvetésére, melyre olly nagy és olly kölcsönös szükségünk van?

S most kérdelek titeket, ha azon szétágzó symptomák enyhítésére, melyek nem csak kormányunk átellenében, sőt saját magunk közt is mindinkább elmergesülnek, míg azok sem törekednének, még azok sem állnának ki a sikra, kik, mint én, a hazai hűség- és kötelességérzet legszentebb kapcsolataival feloldhatlanul vagyunk hazánk sorsához kötve, ha még mi sem tennők pajtassági viszonyoknak, pártérdeknek, köztapsnak saját hasznunk, sőt saját kis jó hírnevünk fölibe nemzetünk javát; de e helyett, mint sok magyar előkelő tevé már s tán most is van, ki illyes után sovárogo, mi is a haza felvirágzása elibe helyezni a pártfejedelmiség hiu képeit és ephemer fényét: valljon nem esnétek-e ti magatok mély buba, ha véretek lecsendesült, és látni volnátok kénytelenek, hogy még azok sem teljesítik hazafiúi kötelességeiket, de hagyják magokat separtetni gyáván, kik megöszültek a politikai pályán, közdolgokban mindig előkelő részt vettek, kik a haza erő-

sebbjeinek tartják magokat, és kiktől a hon ekkép a legsulyosb szolgálattételt is elvárhatja méltán.

És ti lázas veleitekkel, hű és hosszas szolgálatim daczára, mintha a becsületességről és tántorithatlan hazafiságról elvesztettétek volna minden hiteteket, mi vajmi körkebelnek symptomája, mind ezt nem láttátok, de saját combinatiotokban és mi több, még saját hazafiságtokban is, mellynek jeleit „ellenzéki kényelmes szóparádén és sikertelen vajudásokon kívül“ még semmiben sem bizonyítottátok be, sokkal többet bizván, mint régi tapasztalásomban és azon ernyedetlen hűségben, mellyre méltán a legelhatározottabb ellenem sem ejt-het szeplőt: tüstént a gyanusítás minden fajait hoztátok ellenem mozgásba, mikor felemelkedettséget, elszánást és erőt leltem magamban, hazánk javára a serlegek legkeserűbbjét kiűritnem, s éppen akkor lépnem hivatalba, mikor az legnépszerűtlenebb volt, személyemet ekkép kénytelenül legkétesb világba állítá, s engem még ollyasok rokonszenvétül is megfosztott, kiknek visszavonulása keblemnek, megvallom, módnélkül fáj.

Ha velem foglalataskodtok, tudom én, mert megérdemlem, hogy minden szenvedelem, ellenszenv és epés érzelem ellenére, melly bennetek forradoz, még sem tudjátok, ha csak egy kissé lecsilapul bennetek az irántam táplált harag. egy bizonyos nemét az érzésnek egészen elfojtani, melly ha nem is meleg tisztelet, olly megbecsülés még is, mellyet ollyasok-tul nem birunk megtagadni, kiket bár mikép gyűlölnénk, és ez érzelemre magunkat bármilly erősen buzditanók is fel, szolgateremtményeknek, kik könnyen volnának lábaikról elejthetők, nem vagyunk tartani képesek.

Hányszor volt nevem az országban már, ha nem is éppen anathema, legalább közneheztelés tárgya. Majd egekbe emeltek az oktanok mint felsőbb lényt, majd megint, mikor észrevették, hogy illyes nem vagyok, s nem cselekszem bölcsességük (!?) szerint, a legémelygősb sárba vontak le.

Sokan köztetek, tudom én ezt vajmi jól, valóságos szenvedélylyel estetek ifjabb évi munkáimnak, minden lépéseimet szüntetlenül lesvén, és hízattok volna belé, ha valami ellen-

tétbe hozhattatok volna mostani elveimet az akkoriakkal; miszerint aztán, az általános rothadás oly sok symptomái közt, a következetes hazafiság se ékesítse többé a honnak leghűbb, legrégebbi szolgálói sem. De hiába, prókatori fufangságoknak sem sikerült egy lépést, egy sort, de csak egy szót is felhozni, melyet nemzeti és alkotmányos hűségem kétségbevételeire használni tudtatok volna.

Végre, mikor lepergett a paroxismus és kiábrándultatok, mindig az tűnt elő, hogy én sem valami különös teremtmény, sem selejtes nem vagyok, hanem hű magyar, ki nem csak honához s fejedelméhez volt mindig hű, de, bár miként hányták is fel és alá és bár mennyire törekedtek is őt seperni majd innen, majd onnan, emberséges, magához is mindig hű maradt; hogy ha gyarló voltomhoz és csekély tehetségemhez képest nem birtam is kiállítani nagyobb szerűt, némi nemesb növénynek szerencsésen még is elvettem magvát, és combinatioimban, noha távul vagyok magamat csalhatatlannak tartani, végeredményileg még is nekem volt számtalanszor több izben igazam mint nektek; s hogy ekkép ti irántami véleményekben újra s újra megcsaltátok magatokat, én ellenben titeket soha, de soha sem.

Nem hozom én mind ezt elé, mint már fentebb érintém — s nyájas hitelt kérek szavaimnak — hogy magamat a világ előtt kiszépitsem, vagy a hazai (!) gratiának elvesztése miatt magyar tempo szerint én is panaszló feljajdulásokban keressem szívem enyhét; sem nem a végett, mintha különös kedvem volna, csekély magammal és mindig csak magammal foglalatostkodtatni a tisztelt közönséget, bizonyára nem; hanem egyenesen azért hoztam fel személyemet oly hosszadalmasan, mihez képest feleszmélésre bírjam, ha bírhatom, a magyar nemzet józanabb részét, és az ennek következtében azon meggyőződéshez jusson, miszerint már szinte lehetetlen a haza előmenetelét eszközölni, vagy azt csak végpusztulástul is megmenteni, hahogy, mielőtt késő volna, azon zsarnoki impositionnak vége nem vettetik, melyhez képest, mint példám mutatja, már szinte senki nem biztos, ki saját lábán állni. saját meggyőződése szerint cselekedni, és a szabadszólás ho-

nában (!?) — ej be keserű satyra ez — vélekedését szabadon ki is mondani elég merész (!), hogy tüstént a legnagyobb gyanúnak ki ne legyen téve, sőt az ellenzék némi matador-jaitul mint hazaáruló tüstént és betű szerint űzőbe ne vétesék; és hogy ezen meggyőződéshez jutván, minek eszközlése, úgy hiszem, nem lesz nagyon nehéz, mert hiszen tudom, szinte mindenki érzi az érintett indignitás igaz voltát, a magyar nemzet józanabb része keltsen föl magában elég bátorságot, kötelesség-érzetet és megnemszünő éberséget és akaratot is, miszerint kellő sphaeráikba szállitassanak a hazának azon zsarnokai — s pedig nincs sok, valósággal nincs sok, én ujjaimon elő tudnám számlálni — kik bálványozzák ugyan a szabadságot, de csak szájjal, mert azt egyedül saját tulajdonuknak hiszik; kik présmitálják a felsőbbség iránti tiszteletet és engedelmességet ugyan, de torzképileg, mert illyest csak követelni tudnak de gyakorolni nem; kik fenhangon pengetik ugyan a függetlenséget, de legnyomorultabban függnek, mert elég egy gyenge nőnek nemtetszése vagy egy karzathősnek pisszegése, mikép hazafiságuk bármilly irányt vegyen; kik egyedül a hazát s csak a hazát hordják ajkaikon, de álpénzileg, mert a haza alatt magukat vagy legfeljebb pártukat értik, s mi nekik jó, úgy hiszik, az a honnak is jó; — kik az előmenetelnek legbuzgóbb hősei ugyan, de zsarnokilag, mert szemeikben egyedül az jó, mi részükről jó, midőn minden egyéb, kivált kormányi, haszonvehetlen, sőt kárthozó; — szóval, kik csak másokat tudnak piszkolni, de saját maguk semmiben és semmikép nincsenek tisztában, és mindent sarokaiból kiforgatva, mindent tökéletes zürzavarba hozva, ők volnának a legkiállhatatlanabb zsarnokok, esnék csak véletlenül az ő kezükbe a magyarnak sorsát eldöntő kormány!*)

*) Írás közben, midőn röpiratom éppen ezen szakát olvasgatnám egy jó ismerősöm előtt, az tudakoltaték tőlem: vajjon kiket értenék az itt oly erős esettel festettek alatt? Mire válaszolám: hogy laten ment-sen, valóban senki mást, mint egyedül azokat, kik magukra ismernek, és jámbor gyerekek lévén magukra is veszik: mihez még azt gondolám, de nem mondtam: legfőképp pedig azokat, kik efféle egy kis nehezteléssel járó tudakolásokkal árulják el magukat.

Igen, ezen purificationalis műtétnek hovahamarábbi végbevitelle elkerülhetlenül szükséges, hahogy nemzetünk sorsát a vak véletlennek vagy idegen kénynek átengedni nem akarjuk, de férfiúi tehetségünkben és hazafiúi törekvésinkben bizva, mindent, mi erőnk- s buzgalmunktul csak telik, elkövetni sovárgunk, nem csak elbukástul megóvni vérünket, de biztosítani annak jövőendő felvirulását is.

Mert ha még olly politikai és honi kötelességedzett hazafiak is, mint én vagyok, toties quoties tüstént bizodalmatlanságot gerjesztenek, és rögtön az elpártolók vagy legalább a mystificáltak sorába taszítatnak le, mikor higgadt számolással és becsületes meggyőződéssel a hon javának előmozdítására törekedvén, cselekvéseik fonala a honi előítéletek és a tompaeszüségnek szűk czirkalmi körén túl lebeg, vagy ha poggyászlovakként indiscriminatim mind azon szemetet — mert ha valami becses vagy éppen arany volna, bizony szívesen elhordanák — melyet a felcsigázott és éppen ezért ollyannyira nyavalygó újabb kori magyar hév olly nagy tarkaságban ki birt állítani, hátukon hurezolni nem akarják; ha, mondom, illyesekért még hozzám hasonló hazafiak sem mentek a legselejtebb kezekből kiröppent nyilak mérgétül, és kellő támaszt nem lelnek a nemzeti józanabb részének bátor közbevetésében: akkor ugyan kérdem, kívül lehet méltán kívánni, hogy családi és barátsági viszonyait ketté szakítva és egész létét elmérgesítve, mint üldözött farkas, a számkivetés epesztő kinjai közt Curtiusként a legegésb rágalomnak azon sártengerébe szöktessen homlokegyenest, s pedig legkisebb haszon nélkül, mert még kinevetik, — és aztán ez adja meg a dolog igazi emeticumát — melly sártengert a felhevült pártdüh tart elfogadására készen, s vakhevében annyira megy, pajkosan még azon önhittségben pöffeszkedni, mintha a szabadsági elemnek szűz megtartása vagy éppen nagyobb mennyiségbeni gyártása csak rajta fordulna meg!

Valóban senkitül illy elszánást józanul nem követelhetni, és nem azért, mintha nem volna kívált köztünk magyarok közt efféle eljárásra elégségesen felzománczolt egynél több; vagy

mintha nálunk a nagyobb szám a hazafiság szent nevét függőzimerként egyedül külsőleg hordaná homlokán; hanem mert, ha csálni nem akarjuk magunkat, felette kevés van a sorstul igazi függetlenséggel megáldva, de az egyik családi viszonyaitul, a másik szegénységétül, a harmadik egészsége rossz voltául s a t. függ; honnét aztán rég elismert statusbölcseségi axioma is, hogy az emberektől magas erények gyakorlatát általában véve nem követelhetni, és hogy ekkép az, ki efféle alapra állítja számítását, mindig bukik, miután egyesek erényei kivált mai időkben, mikor a 'singularis' becse szünetlen apad, a 'pluralisé' pedig nőten nő, némileg megmenthetik ugyan valamelly had vagy nemzet becsületét, de sem csatát nem döntenek győzelmileg, sem kivált nem képesek hanyatló nép regeneratioját bevégezni soha is.

Lássátok, tisztelt Barátim, vagy inkább: ti hamis magyarok, nálatok az elbizottság már annyira nőtt, a pietás érzelme ellenben olly borzasztólag apadt, gyakorlati felfogástok továbbá olly szívrehatólag piczi, de annál nagyobb azon erkölcsi poltroneria, melly titeket zsibbaszt, hogy részetek már arra is elég bátor, mihez képest még olly egyénre is piszkot merjen szórni, mint például Deák Ferencz; részetek ellenben olly poltron, illyeseket impune cselekedni engedni; míg összesen olly kevesse vagytok practicusok, mikép nagy mértékben, és pedig éppen saját pártotok, még Deáknak is megrontotta némileg már hatását, s korántsem azon becsületörölő férgek buzgó munkássága által, mellyekkel Hunnia is olly szépen el van látva, és mellyek természetükhöz képest, mert a nyilvánosság és lovagias megtámadás nem az ő mesterségük, úgy sötétben, úgy suttokban már Deák hazafizománczán is rágódnak; korántsem ez által rontottátok meg annyira hatását, mert ezen műtétel az ellentáborban még nevelte hitelét, mint inkább az által tettétek helyzetét felette problematicussá, mert a bolond barát — le söt ami — szokása szerint olly magasságra emeltétek őt, hogy semmi esetre, mert hiszen ő sem bír tenni csudákat, nem fog megfelelni a 'ti' várakozástoknak! S valljon mikép volna ember, sőt még félisten is

képes. azt megint kellő rendbe s vágásba hozni, mit közületek annyi ezer, pihenni nem tudó hazai lelkesedéssel mindegyre ránt, főz, és elsőz!

Miknek egybevonatja az, hogy nem csak a kormányi sphaerában létező hazafiait nem tudja kellőleg hasznosítani a magyarnak „divatot határozó” része; de fénykörét még a magamelte kedveltjének is tüstént ketté törni kész, hahogy az illyes egy kis „saját meggyőződést és egy kis önállást árul el”. Miből egész következetességgel aztán az foly, mihezképest ezen éretlenség, aberratio vagy szerencsétlenség, akárhogy akarjuk nevezni, nem csak azon gyermekies daczbul, lovagiság rossz értelmezésiből, és politikai viszonyink nem elégséges méltánylatából veszi eredetét, mikrül olly hosszasan értekezém; hanem legfőképp ott lappang, hogy az érintett s most újabb időkben ironice „hazaboldogító” czimmal felékesített honfiakban tulajdonkép nincs egyéb vérlüktető, sem nincs más hazafisági mozgató, mint egy, jöllehet nem ritkán a legszerényebb színekbe burkolt, telhetetlen uralkodási vágy; mellynek mindent alárendelnek, minthogy alkudozni nem akarnak és hajlani csak akkor készek, mikor hajszálig teljesítetik, mit praescribálnak, s mellyet ekkép, mert már másod természetükké vált s abból e szerint ki nem vetkeztethetnek többé, ha annak hódolni nem akarunk, s nem kívánjuk a leggyűlöletesb zsarnokság alá hajtani fejünket, minden áron megtörnünk kell.



Éppen midőn ezen értekezést, mennyire felhalmozott foglalatosságaim engedék, végkép elrendezném és sajtó alá bocsátanám, jelent meg a Hetilap 1846-iki 100. és 103-dik számaiban t. Kossuth Lajos urnak „Adó” és „Adózzunk” czim alatt, újabb adózási izgatásnak két adaga, mellyet, mint cikкке végén ígéri, hovahamarább egy harmadik dosis fog követni.

Jelen röpiratom illustratiojára semmi nem jöhetett volna világra kellőbb pillanatban, mint ezen izgatás. Mert röpiratom által csak arrul akartam a magyar közönség fogékonyabb

részét meggyőzni, hogy valamint a pangók és semmiben mozdulni nem akarók tették Magyarország felvirágzását lehetetlenné azelőtt; úgy most megint olly tulságosok és mindent felforgatni akarók arrogálnak maguknak vezetői, vagy tán jobban mondva, dictatori szerepet,*) mihez képest ha ezen tulságosok nem „saraglyáztatnak“ össze épp' olly szűk körbe, valamint a semmiben mozdulni nem akarók hála Isten szinte „gyűjteményi raritásokra“ olvadtak már le: akkor természetesen még veszélyesb bajakba bonyolítatik honunk, mint a millyesekben volt; és mellyekbül, mint igen lesujtott test, vajmi lassan ugyan, de azért még is éppen meg nem vetendő lépésekkel kezdett kibontakozni már. S pedig, mert nemzetekre nézve legalább, a marasmus közti lét bizonyosan nem olly veszélyes mint a gyuladási vagy ideglázi baj, mellyre a nemzeti test örökös izgatások által csigáztatik fel.

S ekkép, mint mondtam, soha nem jöhetett volna röpiratom kiegészítésére bármi is olly á propos s annyira á tempo, mint t. K. L. urnak az adó körül irt czikkei éppen most. S pedig, mivel ha értekezésem által nem sikerült volna kimutatnom, hogy valóban vannak olly tulzók honunkban, kik mindent tulhajtva, mindent tühegyre állítva, mindent compromittálnak, s ekkép mindenben szerencsétlen fajtánkra idézik a legnagyobb reactionnak lesujtó düheit: ám t. K. L. úr szives volt, érintett czikkei által ezt mindenki előtt, kit legnagyobb vaksággal nem vert meg a magyarok Istene, tökéletesen hebizonítani.

T. Kossuth Lajos úr, mikor politikai egünkön feltűnt — s akarjuk hinni: sem szerepviselési viszketeg, sem hiú díszvágy, sem ezeknél éppen valami szennyesb szomj nem indítá őt, de egyenesen minden tisztátlan keverék nélküli zarándoki hazaszeretet és honi hűség — akkor izgatásait, értetődik, mindig az ő saját szerű heroicus modorában, legelsőben is a nemesi és a főnemesi sphaerákban kezdé gyakorolni. — Annyi édes sejtelmekkel fűszerezett várakozásának azonban leg-

* Igen: dictatori szerepet: mert hiszen ki csak egy hajszált sem akar engedni, de csak alkura lépni sem, az, ha ereje van: dictator: ha pedig nincs: maniacus.

távolabbrul sem felelt meg az eredmény. Mit várt, mit nem várt, és annyira süllyedt nemesi és főnemesi osztályinktul rövid idő alatt józanul mit várhatott, s mit nem: az nem ide való, mert igen is messze vezetne. Elég az hozzá, hogy nem csak nem tudta magát, s kivált methodusát az illetők nagyobb részével megkedveltetni, de ezek róla egyenesen azt gondolák, habár nem mondák is, hogy ő bizony nem egyéb, mint fenhéjazó idealista, kitől ehhez képest legjobb óvakodni. Minek következtében aztán t. K. L. úr kiábrándult, s azon nevezetes mélységű conclusiora jutott, hogy mert ő t. K. L. táblabíró úr nem vala, úgy szólván, néhány hónapi legügyetlenebb működés után képes és az ő methodusa nem hatott semmit, a magyar általános nemességet mocskáibul kitisztítani s egy dicsőbb jövődönék elibe vezérteni: ez okbul tehát olly bizonyos mint kétszer kettő négy — így okoskodott ő — hogy a magyar nemességi elem már olly poshadt mocsár, mellybül Isten sem volna — és a majori fit denominatio — képes, valami derekast faragni; s e szerint új elemeket szükség keresni. tán teremteni!

Ezen első mystificatio után,*) melly önbizalmát nem csak nem gyengíté, nem csak haszontalan scrupulusokkal el nem tölté, de e helyett inkább csak edzé t. K. L. urnak férfiúi akarátát s magasztos lelkiületét, ő a socialis térre szállott le, és a nemzetnek nagy hasznára s kivált a hazának nagy diszére, kereskedő, fabrikáns lön.

Már mennyire van, ez új tért tekintve, kiábrándulási crisisben t. K. L. úr, azt officiose ugyan nem tudhatni még, mert ezt olly naif modorban, mint tevő első gymnastikai küzd-homokárul elfordulva vagy azon inkább felfordulva, ez új körben számunkra még eddigelé nem találta ki. Mennyire mindazáltal azon bűz és azon halovány szín után ítélni, mellyek a „magyar nemzeti (!) önálló (!) kereskedést“ illetőleg olly fájdalmasan érinték a legnáthásb magyarnak orrát is, a

*) Igen: mystificatio után, mert hiszen kiábrándulás, kivált olly fontos tárgyak körül, mint nemzet regeneratioja, csak saját vagy mások általi mystificationnak szétpattanása után következhetik be.

magyar fabrikákat illetőleg pedig a legvérmesb phantasia előtt sem mutatkozhatik egyéb prognosticon, mint mindannyi új rom, hogy ne mondjuk „cadaver”; miután, mondom, illy jelekkel terhesek az égi csillagzatok, és t. K. L. úr leirhatlan activitásánál fogva több mezőn is tud forogni egyszerre, sőt ideárul ideára olly könnyen röppen át, mint pille virágrul virágra, s e fölött ebben neki is van elég tapintata, „szerencsésen megholtakra” hiába nem fecsérteni gondot és irt: úgy hiszszük, ő sincs már igen távul azon másodizbeni tökéletes kiábrándulástul, mellyhez képest, daczára roppant fáradságának, s miután mindent elkövetett, mit férfiúi energia és mélység, eszélyességgel és kitartással egybeházasítva csak végbevihet, a szegény magyar bizony a socialis téren kereskedés és gyár közt sem lelendi egykori nagyságának sarkalatát.

Qui perdidit numerum, incipiat iterum! Ezt tartja az állhatatos! S azért kérdem, miért ne próbálná hazaboldogító kísérleteit az igazi honfi még egy harmadik mezőn is, habár kettőn már elsikamlott, mi igaz, egy kissé csökkentheté önbizalmát.

T. Kossuth Lajos úr ez utolsó categoriába való, mint-hogy elég erővel áldá meg őt, hazánk javára, a kiváltságokat osztogató sors, efféle balesetek által nem csak lábairul le nem veretni magát, sőt Antaeusként mindig több erőt lelmi magában, mennyivel többszer esik, sőt terítetik a fatumtul földre és ábrándul ki!

T. Kossuth Lajos úr ehhezképest, mint ultimum remedium, „Magyarországot alkotmányilag és nemzetileg megmenteni” — miután, mint ő hiszi, a nemesi rend elrothadt már, a socialis tér praxisban pedig vajmi sárosnak mutatkozik még — egyenesen és tartalék nélkül a „népizgatáshoz” fogott.

Nem voltak ugyan eddigi működései is efféle symptomák hijával, miből az látszik, mintha ezen operatiot reservában pour la bonne bouche tartotta volna magának azon nem várt esetre fen. hahogy honboldogító eszméit jó módjával nem fognák elfogadni, és ő végkép kényszerítve érezné magát, azokat par force a nemzettel bekapatni. — S ugy is történt,

hogy eddigelé oly nagy s oly szapora szabásokban csakugyan nem fogadta el t. K. L. úr politikai eszméit a nemzet, s kivált omnipotens vezető sasnak, melly nem transigál, de csak tépni, s ha ezt nem bírja, körmölni kész, őt egyáltalában elismerni nem akarta; nihezképest, miután a magyar nemzet regeneratiojára mindent, mi csak tehetségében volt, előbb becsületesen kipróbált, elvégre utolsó szeréhez folyamodott és a Hetilapnak 1846-ki 100. és 103-dik számaiban minden tartózkodás nélkül lehető legvilágosabban s dictatorként — melly fénypontra ő maga magát candidálta is és választotta is — a magyar egyetemes nemességnek czikornya nélkül, mert a tactica előtte gyengesség. azt adja tudtára, hogy az rögtön felét fogja viselni minden hazai terheknek; a kormánynak pedig nyájas leereszkedéssel azt intimálja, hogy zászlóaljának — mellyet egyébiránt maga is felette keskenynek vall — bátran számíthat protectiojára, ha hajszálig rá áll, t. i. a kormány arra — mert ő senkivel meg nem alkuszik, — mit ő akar.

A jövődönék kárpitjait nem bírja felleplezni a gyarló ember. S így meglehet, vajmi magas pontra emelheti még magát t. K. L. úr a netalán tökéletesen felforgatott magyar státusgépezet romjain. Én azonban e lehetőségnek daczára, még sem tudtam az adórul irt újabb rodomontádai olvasása alkalmával ezen ismeretes francia mondatrul meg nem emlékezni: *du sublime au ridicule il n'y a qu'un pas*. Mert ha az efféle dörgések, villámok, fenyegetések és prophetiák után, mellyekkel higgadt vérű (!) bölcs számításai (!) szerint most izgat t. K. L. úr, még sem lesz az adóbul legelső országgyűlés után, s pedig szórul szóra az ő követelési modorában, hovahamarább valami, és ő nem áll ez esetben egy új Dózsaként legalább is néhány százezer felizgatott adófizető élén a nem-adózók ellen nyílt hadban, minek csak megkísértése is, vallja meg maga, egy igen furcsa comoedia lenne; de akkor is csak szónokol, perorál s irkál négy biztosító fal közt, vagy meleg kálha mögött nagy kényelmesen, mint most, és az egész achillesi harag egyedül a Hetilap hasábjain fogja lelni kipárolgását: akkor ne vegye rossz néven s ne haragudják, ha jól

lekaczagjuk; sőt legyen okos, kaczagjon maga is, ábránduljon végkép ki, s átlátván, hogy illy „huszárosan”, mint ő szeretne járni, nem csak nem boldogul az ember politikai pályán, de az embert még egyenesen ki is nevetik; sőt, ha az ember aztán nem elég okos, mikép ő is nevéssen, s az egészet csak „tréfának” canonisálja, vajmi könnyen még hűsre is fektethetik!*)

T. Kossuth Lajos úr végcélja nem egyéb, mint hazánk boldogítása. Én ezt valamint soha nem vettem kétségbe, úgy most sem veszem. Legujabb fellépése az adó körül, mellyel úgy jár mint a kancsal kovács, ki másfelé néz s másfelé út. azonban tökéletesen feljogosít mindenkit, nem csak az ő ebbeli tiszta szándékán kételkedni, de őt egyenesen azon agitatorok egyik legmérgeesebbjének tartani, kik — legyen ez aztán ellentállhatlan dicsvágybul, el nem sült remények és megsértett hiuság megbosszulásából, vagy ítélőtehetség által eléggé nem korlátolt kóros phantasiából, vagy végre sem czélt, sem határt nem ismerő s akadályok által csak nagyobb dühösségre ingerlett fanatismusbul — annyira ki vannak sodorva az emberi mozgalmak közönséges vágásából, s e fölött annyira saturáltak revolutionarius lobbal, mikép nincs a világon semmi, a legszentebb sem. min legóriásibb lépésekkel keresztültgázolni ne volnának készek, ha ezt tenni bírják. csak hogy forradalmi szomjukat enyhíthessék, s képzeleti bálványuknak rakhassanak oltárt.

S pedig, hogy kiki fel van jogositva, ujabbszerű igazításainak következtében t. K. L. urral így itélni, azt azért gondolom minden igazsággal állithatni. mert ugyan mit mivel

*) Sokan tudom, de csak azok sorából, kik a legtöbb fogalmakat össze szoktak zavarni, ezen barátságos figyelmeztetést felette gyöngédtelennek fogják tartani. S meglehet, hogy az: valamint tán az sem éppen gyöngéd valakit, ki például bognáros hussal nagyon is jóllakott s ennek következtében halálos beteg lön, de szerencsésen fellábadt, arra integetni, kivált ha kettőztetett appetitussal esik efféle favorit étkének ismét, hogy vigyázzon magára. — Amde ha nem is éppen gyöngéd az efféle promemoria, miről kár volna sokáig vitatkozni, az bizony vajmi sokszor, kivált ha nem „borsó a falra”, igen hasznos lehet, mi megint eldönthetlen tény. Avis au lecteur.

t. K. L. úr, és újabb politikai eljárása valljon milly eredményeket fog szülni szükségkép? Vizsgáljuk.

Egyedül salvifica panaceaként, mint minden recipéivel, mellyek írására kedve csosszan, tenni szokása, most az örökváltsági eszmét tűzte ki; és miszerint „az ige testté is válhassék“, azt hozza fel corollariumként, hogy minden adó közös legyen, s hogy nolens volens — mert másképp megadja neki — adózni fog a nemesség, s pedig nem $\frac{1}{3}$ vagy éppen $\frac{1}{4}$, vállilag, hanem neki hátára fogja rakni ő az egész ország terhét. — Prosit!

Mielőtt egy kissé közelebbről fejtegetnök ezen egybeszótt kettős politikai manoeuvre lényegét, szükséges némi óvásokat tennem.

T. Kossuth Lajos úr igen hajlandó azt „Viertelmass-regelnek“ keresztelgetni, ha valaki ugyanazon czélelésés végett, melly után ő is eseng, véle kapustul a házba törni még nem akar; sőt illy alkalomkor, mint például másik unice salvifica eszméjénél, a vukovár-fiumei vasut ügyében, még azon gyanúsításra is vajmi könnyen fakad, hogy az ember azért, mert az ő eszméjét bár drágán is, de minden áron nem pártolja, s ekkép egy zsemléért egy tizest, sőt egy huszast igen, de egy aranyat adni még nem akar, már rosszlelkű és valami álbarátnak viseli szerepét

Én in thesi sem az örökváltság, sem a legáltalánosb közteherhordás ellen nem csak nem vagyok, sőt politikai vallásomnak, mint többszer nyilvánítám, az képezi egyik fősarkalatát, hogy míg Magyarország általános lakosai nem gyakorolhatják Istentől nyert emberi tehetségeiket, s pedig kiforgathatlanul, becsületesen szerzett saját ingatlan földbirtokon; s míg nem lépett tökéletes életbe ezen rövid, de mindent kimerítő thema: „Gleiche Rechte, gleiche Lasten“, mindaddig, bár mikép csudálkozzunk is bölcseségünkön, s bármilly nagy szabásokban mystificáljuk is magunkat és másokat: bizony még is csak propylaeumain dolgoztunk egy felemelendő olly építménynek, melly egyedül elégitheti ki a lelkes és igazság-szerető, vagy más szavakkal — mellyek azonban éppen

csak annyit fejeznek ki, minthogy synonymok — a bölcs és helyesen számító ember keblét; s mellynek minél-előbbi bevégezésén ekkép ernyedetlenül munkálni, minden hü és felvilágosodott hazafinak legszorosb kötelessége.

Én tehát, mint a tisztelt olvasó láthatja, t. K. urhoz hasonlólag nem csak azt ohajtom, hogy mindenki ülhessen e honban legkisebb faggatástul ment saját földbirtokba, ki effélet becsületes uton megszerezhetni elég szorgalmas vagy szerencsés; hanem hogy ennek könnyebb teljesíthetése végett szinte én is akarok, mint t. K. úr, fizetni, jobbra, balra, előre, hátra: és e tekintetben még t. K. úr előtt állok, minthogy a minden teherhordás s ekkép a tökéletes compensatio következtében én minden bizonynyal a „fizetni fogsz“ sokkal szélesebb rovatába jutnék mint ő. Mikép itt csak közbevetőleg legyen mondva, sok azon csintalan gondolatra is jöhetne, hogy könnyű e szerint s vajmi ildomos t. K. úr részéről a közadózási trombitába olly jericho-i módon fújni, és azokkal olly édes izgatólag kaczerkodik, kikre szintugy, sőt még kedvezőbben hatna a compensatio. Mit én azonban éppen nem hiszek, mert hiszen előttem is nagyon ismeretes az, hogy financialis operatio soha nem volt t. K. urnak „forte“-ja s tiszta hazafisága ennél mindig magasb sphaerákban gyakorolta erejét.

A különbség köztünk, t. K. úr közt és köztem csak az:

Hogy én szerencsétlenségemre nem tudom elfelejtteni azon aggasztó bonyodalmakat, mellyek közt születttünk, s mindig szemem elibe tolakodik azon vén recesegő építmény, mellyben élünk; t. K. L. úr ellenben nagy szerencséjére egy tabula rasa-t lát maga előtt, s azon ugy vél gazdálkodhatni mint pusztán, mellynek földje jó, mellyen még semmi sines, s melly mi több: compossessoroktul is ment;

Hogy én agg és gyengélkedő létemre nem segíthetek azon, mikép tehetséginket mindig szoros computusba ne vegyem, és én azokkal aztán ugy ne sáfarkodjam mint éppen lehet; t. K. úr ellenben az ifjuság javát élve, miután írva van, hogy Magyarország pillanatai drágák, nem fecserli a drága időt illy „Niertelmassregel-ként“, de bizván a nemzet — t. i. az

auditorium — lelkesedésében, az ifju óriás (!?) akaratában, s főképp keble istenének sugallásában, bizony nem computisul ő, de ha megharagszik és ha másképp nem megy, szinte egy pusztá „teremtettével” is kész teremteni hazát! —

Hogy én az engesztelésnek, capacitacionak, kölcsönös érdekkimutatásnak és kibékítésnek, szóval: a polgári csendes reformnak vagyok fel nem fogott, félreismert, és ekkép egyetemes, vagy legalább a hosszú, sőt ősz szakállu fiatalság gratiajából kiesett szerencsétlen tanárja; t. K. úr ellenben a megnevezendő izgatásnak, fenyegetéseknek, minden alku-kirekesztésnek, a kormánynyi legmerészebb ujjhúzásnak, szóval: a már csak hajszálon függő revolutionnak sokak által egekbe emelt, sőt bajtársai által istenített hőse! —

Hogy én nem annyira könyvekből tanulván mint az élethűl, és körülményeinket nem csak mindig belülről tekintgetvén és bírálgatván a mindig idebenn lakókként, de néha kívülről, sőt minden oldalról is, nem tudom, sőt nem akarom ignorálni „házassági viszonyunkat”, s e szerint, mert inkább kedvelem a jó házassági viszonyt, mint a szűnni nem akaró perpatvarféle purgatoriumot, accomodans természetű vagyok; s így, ha hazafiúi kötelességemmel nem ellenkezik s jót látok abból eredni mindkét részre, bizony felette hajlandó vagyok alkudozásra is; t. K. úr ellenben azt tartván, mi köze van az önálló, független, vérrel szerzett Magyarországnak Austriához, természetesen olly vizsontorlást idéz elé, mihez képest a hasonlólag önálló független Austria elvégre szintolly phrasisokra fakadni kénytelenitethetnék, hogy neki viszont mi gondja Magyarországgal, s így tovább; míg aztán szórul tette, tetről erőszakra, innen végre felette idétlen „kudarczra” fejthetné ki magát az ollyannyira mély t. K. ur-féle statuspolitica; — és végre:

Hogy én gyarló természetemnél fogva a földön lakom, s ekkép nem nyargalok egy magam-alkotta ideál után, a dolgokat úgy veszem mint azok vannak, és „elmebeli felsőbbség által hiszek egyedül győzhetni”; t. K. L. úr ellenben magas lelkiületénél fogva egy maga-büvölte spanyol kastélyban és

valami regényes tündérvilágban forog, mindig másképp veszi a dolgokat mint azok vannak, és nem látszik annyira győzni, mint inkább minden lehető elemekkel mindegyre veszekedni és birkózni akarni.

Tudom, ennyi igazságot, vagy ha ennek nem akarja elismerni, személye ellen gördített ennyi savanyuságot, mint én valék itt bátor elősorolni, t. K. úr még soha nem hallott egész élte folytában. És elhiszem. Ámde éppen ez szerencsétlensége, hogy t. i. zsenge korától kezdve mindig dicsértetve, mindig elkényeztetve, alig volt másoktól környezve, mint tömjénezőktől. Ily körülmények közt lehetetlen, hogy — figurative szólva — a hegy, melyre a sok domb, mely környezi, szünetlen bámulással fel-felteking, elvégre magát ugyancsak valami nagy magasságnak, valami kitűnő alpesnek ne tartsa; mely illusiobul aztán semmi nem gyógyítja ki a gyarló embert, ha t. i. kigyógyítható, mint bőven nyújtott és keresztényi türelemmel vagy philosophiai bölcseséggel, a mint tetszik, kellőleg digerált amaricantiák!

Fogja is ezeket túrni zarándoki elszánással t. K. úr, tudom. Csak egy állításom miatt tartok fellobbanó haragjátul. És ez: valljon mikép merem én azt rá fogni, hogy ő revolutionarius tendenciákkal volna terhes. Mert ez aztán a legnagyobb bajukba keverhetné az embert.*)

S im itt vagyunk végkép azon pontnál, melyre legfőképp ohajtám annak megmutatásául figyelmeztetni a tisztelt olvasót, hogy t. K. úr csaknem mindenben, mihez fog. s ez esetben mely most van kérdésben, kétségtelenül szintazon szerepet játsza - mutatis mutandis -- mint a millyesben több évvel ezelőtt bizonyos Cardinalis járt el bizonyos vadászaton olly mely felfogásilag, s kivált olly jó puskásilag. Ez t. i. mikor a nyulakat lövöldözne, mindig a hajtokat serétezte, noha ez

*) Bajba rendszerint saját maga keveri az ember magát; mások rossz akarata vagy ügyetlensége sokkal ritkábban. Midőn az, ki jó időben figyelmeztet, nem csak nem tanúsít rossz szándékot, s nem csak nem ügyetlen, de egyenesen az viseltetik maga iránt lehető legrosszabb szándékkal s legügyetlenebbül, ki az intő szótul göggel fordítja el fülét.

természetesen ő bibornokságának csak legtávolabbról sem lehetett szándoka, s bámultában indignatiótul csaknem se . . . gédjére esett, mikor ezt tudtára adák, s midőn nem egy azon véleményben látszott lenni, mintha ő ezt készakarva tenné!

Igy t. K. L. úr! Mert tudom ő is indignatiótul forrott azon állításomra fel, melyhez képest én mint revolutionariust jelelém ki őt.

Ámde én nem praetendálok, mintha t. K. L. úr készakarva vagy csak tudtával is volna egy „kitörendő revolutio-nak“ valamelyik főkolomposa. Én csak azt vagyok bátor erősíteni, hogy e tekintetben ő is csak úgy jár, mint a fenn idézett kancsal kovács, ki máshová néz és máshová üt, vagy mint az imént említett bibornok puskás, ki nyul helyett hajtót lő.

T. Kossuth Lajos úr, igen könnyen meglehet, mert ez vele vajmi szaporán megtörténik, ez esetben is a leghumánusabb hazaboldogító álmokat álmodja, s korántsem sejti, milly garabonczás diák-féle viharos időket idéz magyar egünkre fel, de e helyett már anticipative élvezi mind azon jótétemények legdúsabb perczentjeit, melyeket nemzeti s alkotmányos tekintetben magas lelkületénél és ernyedetlen hazafiságánál fogva szerencsés volt, mint az írásbeli leghűbb sáfár, a jelen és jövő nemzedék legforróbb hálájára kispeculálni!

Azonban, miután nekünk magyaroknak egészen közönyös lehet, készakarva vagy véletlenül bonyolítatánk-e forradalomba, ha illyesbe csakugyan belé bonyolítatánk, s reánk nézve vajmi szomorú vigasztalás volna, post festa megtudni, hogy azon „jégeső“, mely ránk idéztetett, korántsem volt „rosszakaratnak“ chemiai resultatuma, de egyedül csak „egy kis tévedés, egy kis inadvertentia“ eredménye, — hadd illusztráljam annak bebizonyítására, hogy az, mit mondok, szórul szóra, betűrül betüre úgy van mint mondom, legalább fővonásait azon vegytani processusnak, melyben t. K. úr most alchymizálva politizál vagy politizálva alchymizál, s melynek végeredménye chemiai, sőt szoros igazságilag nem lehet egyéb, mint Hora Gloska-féle tragoedia, hahogy „egész igazság“-i recipéje t. K. urnak a Hetülapban, melyről mindig azt szeretném mondani: „sutor ne

ultra crepidam: ki nem szárad, az idétlen izgatás el nem hangzik, vagy ha, mielőtt késő volna, a hatalom nem vet véget az efféle éretlen politikai viszketegnek!

T. Kossuth Lajos úr legelsőben is az urbéri örökváltság eszméjét veti chemico-politikai lombikába. S ez, mint legtöbb vegyületlen simplex szer, nem csak ártatlannál ártatlanabb, de ollyas valami, mit nem lehet eléggé s elég sokakkal megizleltetni, és elég vénnel s fiatallal bekapatni: minthogy semmi nem tüzei fel az embert és semmi nem edzi erejét állhatatos munkára olly mértékben, mint a szabad birtok utáni vágy, melly megint általán véve — általán véve, mondom, mert egyes csoportok rabolhatnak is — semmi által nem nyerheti meg kielégítését, mint azon ismert thema alkalmazásával: aide-toi et Dieu t'aidera. Mi azonban — és erre különös figyelmet kérek — korántsem azt teszi, mint ezt sok igen kényelmesen hinni látszik, hogy Pál Pétertől elvegye a kész vagyont, hanem Pál szintugy vegye .veleje' hasznát és szintugy fizessen .veritékkel', mint ezt Péter maga, szülői, vagy eldődei tevék: minthogy — közbevetőleg legyen mondva — az lsten e világon legfőkép emberi velő és veriték által képviselteti magát, az ármány viszont főleg koponya és háj által.

Ámde ezen magában nem csak igen ártatlan, sőt igen hasznos szerhez mit vet lombikába t. K. úr? Azt, hogy a magyar nemességnek márul holnapra rögtön mindenre adózni kell!

És itt egy kissé megállapodom! Mert politikai hitvallásom szerint ezen követelés ellen sincs különös kifogásom, sőt én e tekintetben is tovább megyek mint t. K. úr; mert nem csak az egész igazság kiszolgáltatása mellett vagyok, de az egyetemes magyar nemességre nézve még azt is nagyon méltónak, sőt hasznosnak tartom, ha az egész igazság kiszolgáltatása fölött is gyakorolja hazafiúi tisztét tehetsége szerint, csakhogy azon ugy nevezett „e g é s z i g a z s á g”, mint azt a gyarló ember magának idealisálja, rendszerint ezer árnyéklatnak van vetve alá, és a terracinai szegény legénytől kezdve, Marat, Lamennais, Père l'Enfantin, t. Kossuth Lajos úr et Compagnie-n keresztül fel egész Tamerlanig vagy Neroig, mindenki

saját esze vagy appetitusa szerint csüri csavarja azt, valamint hajbakapók mindkét része is kivétel nélkül arrul van meggyőződve, hogy ő viv az úgy nevezett „jó ügy!?” mellett.

És e tekintetben legyen szabad tétova nélkül kimondanom, mikép én még nem tapasztaltam, hogy t. K. úr bármiben is, mit előttünk kitalálni szives volt, az egész igazságot csak egyszer is látta vagy éppen ki is mutatta volna: sőt hogy senki sincs, én legalább nem ismerek senkit is, ki annyi tanítási s praeceptorkodási vágy vagy inkább viszketeg mellett, mint a mennyivel ő van kibéelve, olly felette nagyon maradna mindig a dolgok felszínén, és ki ollyannyira látná a dolgoknak mindig csak egy oldalát és a fenforgó kérdéseknek öröklek csak egy felét, sőt rendszerint még ennyit sem, mint éppen ő.

Nincs itt hely, és ehhez valóban rizmák kellenének, mind azon egyoldalú, csak félig kimerített eszmék elősorolására és rectificatiojára, mellyekkel t. K. urnak olly prolificus geniusza megáldotta vérünket, mióta egünkön feltűnt. Nem is akarok ennélfogva — ámbár erre mindig kész vagyok, mikor t. K. úr csak parancsolja — ez alkalommal egyes részletekbe bocsátkozni. Be fogja állításom igazságát bizonyítani az idő, midőn most ezen műtételre az előttünk fekvő eset is váltig elég.

Mert ugyan kérdem, ki azon merész, ki azon vakmerő, ki komolyan azt állítani elég önhittséggel birna, mikép a magyar egyetemes nemességet tekintve, az adózónak átellenében abban fekünnék teljesítendő köteleaságének egész igazsága, ha minden terheinek felét rögtön vállaira veszi?

Illy balta-féle politikai operatio egyedül izgató charlatanok ajkai közé illik. S ujjabb bizonyága azon olly sokszor ismételt ténynek, hogy minél nagyobb a vacuum, annál bizonyosb a göznék működése!

Ha mind azon visszaéléseket kellő tekintetbe vesszük, mellyek inde ab incunabulis az adózónak állaskörét mind szűkebbre szoríták: más részről pedig méltányosan bevalljuk, mennyi módot lelt viszont a nemesség napról napra mindinkább kibujni azon terhek súlya alul, mellyek őt illeték, s

hogy ekkép mennyire zavartatott meg azon egész igazság, mely eredeti eszméjében oly éles határt vont a most érintett két osztály hazafiui kötelességei közt: akkor lehetetlen, mikép becsülettel, de csak jó számítással is, az ebbeli ollyannyira igazságtalanul egybeolvadt osztályviszonyt minélelőbb tisztába hozni ne sovárognánk.

Ámde ha más részről szinte kellő figyelemre méltatjuk kivált a kisebb nemesség állását, mely, ha a napfény létét tagadni nem akarjuk, százszerosa aggasztóbb mint az adófizető: ha nem akarjuk felejteni, mennyi teher fekszik még a nemességen, noha ma már szinte csak *fictione juris*, mint például a felkelés kötelessége, melyet a törvény vállairul azonban még le nem vett; mennyi harninczadós efféle terhet vett magára, mennyire dotálta bányákkal és jószágokkal a koronát; ha meggondoljuk, csak újabb időkben is mennyire colonisáltatott nem egy nemesi ingatlan, mellyért a bevándorlott egy garast sem fizetett; ha, mondom, meggondoljuk férfiúi komolysággal és becsületes részrehajlatlansággal mind ezeket, és nem akarjuk a kérdést, mint gyermek bábjátékát vagy Nagy-Sándor a gordi csomót, mosatlan kezekkel szétörtni vagy karddal szétvágni: akkor megint azt is kénytelenek leszünk bevallani, hogy a t. K. urnak adó körültkü recipéje, mint azt nekünk praescribálá, minden a nemességre is terjedő előleges vagy egy uttal járó törvényes elrendezés és szorosb definitio nélkül nem csak nem az egész igazság, de a kisebb nemességet tekintve a legnagyobb igazságtalanság lenne, a szűkölködő vagyonosb nemesre nézve pedig egyenesen hóbort volna, és legfeljebb csak azokra nézve lehetne *actus generositatis*, kik például mint én, olly szerencsés körülmények közt vannak, hogy efféleket gyakorolhatnak, s ekkép, inkább többet teljesítvén hazafiui kötelességek körül mint igen is keveset, olly gyakorlásokat kedvelhetnek is.

Vajmi jól is illett tisztelt Nagy Pál barátom ajkai közé azon időkben, mikor a legnagyobb hazafiság is jobbadán egy tompa „maradjon” morajjal volt definiálva és semmi nem akart

mozdulni, mind azon drasticus festvény, melyet t. K. úr az országgyűlési anteactákból olly nagy szorgalommal szemelt ki, és okoskodásai támaszaul (!?) olly nagy emphasissal hordott fel. Csakhogy Nagy Pálnak ezen gyönyörű, de nem tudom készakarva vagy véletlenül izolált képei éppen nem szolgálnak a t. K. úr féle egész igazság kivívására istábul. Mert ezekből, szeretném tudni, valljon mikép vonja ki t. K. úr, hogy Nagy Pál, mint ő, minden legkisebb ceremonia és alkalmatlanság nélkül rögtön a nemességnek, az annyira elszegényedett nemességnek nyakába akarná vetni a honnak mindenféle terheit? Holott én tudom — ámbár nem szokásom, anteactákban fürkészni, mikép ennek módjára: „nincs Isten! — ezt mondja a bolond“, egyes állításokat kiszemeljek és azokkal fallaciáim elburkolása végett vagy parádézzak, vagy absurdumba iparkodjam keverni az illetőt — hogy Nagy Pál egész politikája mindig azon tengely körül forgott, miszerint a katonáskodás jobbadán a nemességnek tiszte, s ekkép a nemességnek ezentul is katonáskodni kell, vagy ha erre nem alkalmas vagy nem hajlandó, ám dispensáltassék attul törvényesen, ennek fejében azonban tisztelje meg őt szinte a törvény más kötelességteljesítéssel. — Hanem hogy Nagy Pál minden viszonyokat úgy hagyva, mint azok vannak, egy általános és közös adónak projectumával lépett volna fel, arrul bizony nem emlékezem, és nagyon kétlem, hogy ilyesmiket foghatna találni t. K. úr a diariumban, habár Nagy Pál minden beszédeit a legkínosb dismembratiók szerint akarná is céljaira felhasználni; mert Nagy Pál, kinek nemzetünk körüli érdemeit patrio more nem egy selejtes ügyekezett bepiszkolni, de ki világítani fog mig magyar él és Buda áll, higye el Ön, illy éretlen vagy illy költői — a hogy tetszik — „egész igazságok“ kitálalásával soha nem mert volna a magyar közönség elibe lépni. S pedig éppen nem azért, mintha Nagy Pálnak kevésb bátorsága vagy hazaszeretete volna mint t. K. urnak, korántsem; hanem, mert Nagy Pál nagyon is practicus, hogysen efféle indítványokkal, ha még annyira volnának is olly egész igazságúak mint azt t. K. úr hinni látszik, olly mohón

törjön a házba be, mint az efféle manipulációt, miről szinte minden huszonnégyszer adhat bizonyosságot untig, a bölcsesség acmejének, vagy: „ganze Massregelnek” tartja t. K. L. úr, noha az rendszerint minden felszínisége és egyoldalúságá mellett nem ganze, de doppelte, sőt néha zehufache Massregelnek mutatkozik.

Azonban tegyük fel, hogy t. K. úrnak adó körüli követelése egész igazság! Tegyük fel ezt bizvást! Mert hiszen én még ez esetben sem vonom vissza szavaimnak csak egyikét is, mellyekkel azt állítám, hogy t. K. úrnak most legközelebbi munkába vett politico-vegytani működése által, feltéve, ha abból bárminek következtében abortus nem válik, sejtve vagy sejdítlen, de mindenesetre ránk fog idéztetni egy Hora Gloska-féle időtlenség.

És most térjünk vissza pillanati megállapodásomat megelőző azon szakaszára értekezésemnek, hol azon képet állítám a tisztelt olvasó elé, mellynél fogva t. K. L. úr.

Legelőször az urbéri örökváltság eszméjét veté politikai lombikába:

S aztán azon követelését, hogy minden adó közös legyen.

Noha azt mondtam, s most is azt állítom, mikép mind ezen két szer magában igen ártatlan, sőt általános bekapatása vajmi hasznos volna, azért még is, így egymás mellett lombikba helyezve, untig elégségesek arra, miszerint a legnagyobb fermentatioba menjenek át; s pedig, mert számtalan olly szer van, mint kiki tudja, melly magában ártatlan, de más szinte ártatlan szerrel egybevegyítve, tüstént vagy elvégre úgy megváltoztatja természetét, mikép néha még a legnagyobb mérég is válik belőle, főképp ha még valami élesztő is kevertetik hozzá.

S im t. Kossuth úr, akarjuk hinni, véletlenül — noha itt a véletlen olly szerencsésen (!) ütött ki, mintha a legármányosb combinationnak lenne eredménye — belé is keveri a politiko-vegytani lombikában letett két szerbe ezen élesztőt, melly egyedül azon ártatlannak látszó kicsinységből áll:

Hogy ő az urbéri örökváltság lehetőségét, mint *conditio sine qua non*, az adónak közös viselésétől tételezi fel.

Legtöbb közülünk ebben nem lát semmit. Ez azonban éppen nem argumentum arra, mikép ne volna benne valami, sőt felette sok. Mert hiszen ki tud köztünk politikai vegytanhoz valamit? Sőt, hogy kereken kimondjam, hol van nálunk azon sok, ki politikában orránál messzebbre bírna látni, noha ez is igen rövid?

Megmondom én, mikép lessz ebbül forradalom, hahogy nem válik belőle abortus! — Midőn ismétlem, ha csakugyan véletlennek tulajdonítható az egész esemény, soha véletlen nem használt senkinek, ki reform után vágyott, forradalni alap készítésére annyira, mint ezen többször érintett két szernek és élesztőnek amalgamisatioja fog bizonyosan használni. úgy hogy, valóban a legvérmesb franczhoni Jacobin combinatiojának is becsületére válnék annak kigondolása; s pedig aztán az a nyereség benne, hogy „honi”.

„Az egyik szer legmagasabbra potencirozza az adózónak acquisitioi vágyát. mihez még ha t. K. urnak remek tolla járul: nincs Nádudvarnak olly szikes telke, mellyet a szegény mystificált adózó képzeletében Armida kertjének ne látna. És ez a pozitív hatás’.

„A másik szer ellenben éppen megfordítva, legmagasabbra potencirozza a nemesség irtózását a teherviseléstül, mit még ha t. K. urnak és adeptjeinek megnepszünő dögönyözése fűszerez kellőleg: nincs ékesszólás, melly az ekkép felpaprikázott nemességgel elhitethetné, hogy a nemfizetés bizony nem annyira becsület, mint volna inkább szégyen. És ez a negatív hatás’.

S most keverjük csak jól egybe ezen két szert; kurjantsuk folyvást egyiknek fülébe, hogy urbéri örökváltságából, melly aztán igazi eldorado, soha nem lesz semmi, mig nem visel a nemes is minden terhet mint a pór: a másiknak orditsuk ellenben szakadatlanul képébe, hogy ha nem adózik. adóztatni fog, ha nem megyen, menettetni fog; mi más szavakkal nem egyéb, mint egy felette elegans variatioja azon Sobri-féle éppen nem elegans themának: pénzt vagy bőrt!

S ugyan méltóztassanak felelni, egy „kis kezdetnek valljon nem untig elég-e ezen véletlen vagy ügyes contra-

positio összeállítása? Valóban legszebb kifejlést ígér, és t. K. L. úr nagyobb vonásokban és bizonyosan még nagyobb applausussal és kivált nagyobb sikerrel fogja agitatiojának e harmadik terén gyakorolhatni hazaszeretettül túláradozó lelkiületét, mint izgatásának első körében, hol a köz- és kivált főrendi nemességet nevelgette és annyi háládatlanokra talált; vagy a socialis téren, hol annyi kereskedői vagy gyári tagtárs már ma is dicsőíti nevét, s ezentul bizonyosan dicsőíteni fogja még inkább.

Tudom én igen jól, hogy t. K. úr illy contrapositionba nem csak nem akarja hozni a magyar adózót a magyar nem-adózóval, sőt senki sincs, ki annyira szeretne minden kasztát egy erős nemzeti testbe szorítani — és ebben, közbevetőleg legyen mondva, én szinte megint egy véleményben vagyok vele — mint éppen ő. A baj csak az, hogy máshová néz és máshová íit!*)

S ám vizsgáljuk csak egy kissé pszichologiai tekintetben, milly eredményt fog okszerintileg bekövetkeztetni t. K. úr fellépése, hahogy, mint ismét s ismét mondom, nem leli az

*) Igen sok van a világon, miben nem találunk hibát, mi azonban, a nélkül hogy világosan tudnók „miért”, még is mindig valami bökdözési érzést gerjeszt bennünk, mikor megcsudáljuk.

Illy érzelemnek nyitját bizonyos nagy bölcseségű bécsi orvostanár e rövidke kitételrel illusztrálja: »d'neben« „mellette”. Es én azt hiszem, soha nem találta senki is még el, kivált az emberek tulajdonát és közönséges eljárási módjukat illetőleg, a szegnek fejét olly ingeniose mint ő.

Egyszer, midőn bizonyos családtyát és ennek nejét dicsérné, mennyire volnáuak eszesek, milly különös elmebeli tehetség, talentum és szeretetreméltóság tüntetné ki őket, és nem tudná eléggé bámulni, mintegy tünődve, hogy mind ennek daczára még sincs a dolog egészen rendben, így tárá ki keblét: Mennyi ész, mennyi fényes tehetség, mennyi virtuozitás, de mindig „mellette”, attemeit d'neben!

Minden megbántás nélkül legyen mondva, de én nem ismerek senkit, kire ezen illustratio annyira illenék mint t. K. urra! Kitünő phantasia, mellyet nem csudálhatni eléggé; de mindig „mellette”, attemeit d'neben. Gyönyörű conceptiok, és a dolog legfényesb elrendezése, mikén bámulni kell; ánde megint „mellette”, »wieder d'neben«. Politikai mester-művek, mellyeknek remek voltát senki nem tagadhatja; de megint, mindig s mindig „mellette”, »immer und immer d'neben«!

egész provocatio végét abban, miszerint t. K. úr néhány fen-
héjazóbb vezércikk írásában már kiadta volna mérgét és már
megtalálta volna keble nyugtát; mit azonban olly szilárd és
következetes statusférfiurul mint ő, feltenni nem lehet, s ekkép
hihető, még tovább fog fonatni a megkezdett szövet.

A nemességet, mellyet t. K. úr újabb „adó”-cikkei által
eszére téríteni akart, hogy tegyen elvégre már de bonne grace,
maga jószántából, és mielőtt késő volna, valamit, nemcsak
semmiben nem capacitálta, de éppen ellenkezőleg még inkább
megcsontosítá benne a nemfizetési előítéletet.

S hogy ez így történt, vagy így fog történni, miután az
érintett cikkek tán nem ismereteseek elég tág körben még.
miszerint kellőleg mindentűt felbosszanthatták vala a nemes-
ség jobb részét, igen igen örvendetes! És bármilly tágra nyissa
is fel bámultában t. K. úr szemeit ezen állításomon, nem csak
én, de még saját maga is, egy kis feleszméléssel mód nélkül
elbusulna, hahogy ez máskép történnék, és a magyar legjobb
tulajdonát már egészen elvesztette volna melly abból áll, hogy :

Ijesztgetni, erőltetni, zsarnokoltatni tán senkitől, és semmi
esetre theoretikus projectansok által nem hagyja magát, s hogy
inkább „török szakad”, mielőtt illyesek parancsa alá görbedne
gyáva férgileg.

Én például olly különös természetű vagyok — s magam
után másokrul itélek — mikép engem a kényszeríténi-akarás
olly fejességre bicsakol, hogy tüstént veszni volnék inkább
hajlandó, mint még a legnagyobb igazság kiszolgáltatására
is; mellynek teljesítésére egyébiránt, ha abban véletlenül hátra-
maradtam, egy kis jó szó elpirulás közt hajtana. S valóban
nem tudom, sőt kétlem, elfogadnám-e magát a mennyek orszá-
gát, mellyel azonban eddigelé még soha meg nem kínáltak,
ha abba erővel akarnának korbácsolni.

A magyar nyelvet például. noha nemzetünkhez nálamnál
senki nem hübb s bálványozom azt, még ezt is elhagynám
örökre, és soha nem hangzanék ajkaimrul magyar szó többé.
habár nyelvemet kellene is kivágnom, ha el akarnák tiltani,
hogy más nyelven ne beszéljek, vagy kényszeríteni arra, mikép

mindig csak magyarul szóljak; mert illy alkalomkor tüstént felnyílik előttem egy világosb láthatár, magasodni kezdek s tisztán érzem, hogy én még több vagyok mint magyar, egy lelkes lény, melyet kinozni lehet ugyan, s melly reszketne s jajdulna tán, ha hosszú sanyargatás kioltaná benne inainak élet, melly azonban visszaadva magának, csak Isten előtt bókol, más előtt nem.*)

S kérdem magát t. K. urat, ki tudom szintugy mint én, gyűlöli a tyrannismust, melly néha egyenesen csak szerencséjére akarja kényszeríteni, de kényszeríteni, a népeket, — s ki sejdíten tán csak nem tartozik azon kis magyar kényurak sorába, kiket annyira ostorozott, kik szintolly arányban szeretnek mások felett gyakorolni erőszakot, mint a milly erősen gyűlölik az effélének alkalmazását maguk irányában; kérdem t. K. L. urat, ugyan örülne-e mint magyar, ha a magyar nemesség olly könnyen meghunyászkodnék, s mint hajhászott farkas tüstént behuzná farkát, mert a közgazdászati Hetilapbul egy ukázt sujtanak rá? O irgalmas Isten, akkor végünk volna!

*) Olvassák csak e sorokat hazánk mind azon pajkos suhanczai, kik, mintha rájuk volna bízva adni a dolgoknak irányt, tüstént felmorognak, sőt még össze is röffennek, ha valaki elég merész, habár nem tudna is magyarul, sőt nem is volna magyar, jelenlétükben más nyelven kifejezni érzelmeit, gondolatit, mint magyarul; s legyenek meggyőződve, hogy ebbeli még a legaljasabb társaságokban sem illő viseletük által minden csak egy kissé jobb egyénben is szintolly érzelmet provocálnak, mint a milly érzelmre hevül saját becsületes magyar magam mindig, ha valamire „kényszeríteni” akarnak; minthogy zsarnokságnál nincs önálló férfiú előtt gyűlöletesb, habár illyest a legnagyobb hatalom gyakorolna is, midőn mindenkinek saját magát, sőt még árnyékátul is szégyenlenni kellene magát, ha tentás tanulók vagy aljas betyárok által, kikben néha de csak egy párány igazi nemesség és lovagiság sincs, engedne efféle tyrannismust gyakorolni magán! És ha nem jönnek nemzetiségünknek ezen igazi gyilkolói hováhamarább eszűkhöz, vagy nem bilincseli le őket a felvilágosodott közvélemény lesujtó indignatioja: bizony mondom, hiába küzdünk nemzetiségünk megkedveltetése vagy éppen felemelése végett: minthogy valamint egyetlenegy bűdösféreg is elég, mikép az egyőbiránt legjobb lakházat is elhagyjuk családostul vagy azt megutáljuk: szintugy elég egyetlen egy szentelenül rátorkoló is, hogy nem egy, de számtalan becsületes idegent, ki rokonszenven viselteték vérünkhez, utálattal töltöson el irántunk.

Higye el, illy halálos symptomátul maga t. K. úr borzadna leginkább vissza; mert ez annak volna jele, hogy a magyar nemesség, melly nem lehet általán véve elég felvilágosodott, mikép egyes philosophként magában el legyen fojtani képes azon indignatiot, mellyet minden erőszak ébreszt, még azon ellentállási erőbül is ki engedte tökéletesen vetkeztetni már magát, melly a magyarnak eddigelé leginkább biztosítá sorsát, és a melly zománcz, mig ketté nem törik, ezentul is bizonyosan fentartandja létét; melly azonban már felette gyenge volna, mit maga t. K. úr sem fog tagadhatni, ha egy Hetilap-féle fenyegetés is leverné lábairul; mert ez esetben igen természetesen hatalmasb helyekről rá dörgött efféle, *sic volo sic jubeo* -nemű boldogítások még sokkal könnyebben megtörnék sodrát.

Midőn tehát t. K. L. urnak magának is kell azon örtülni, ha a magyar nemesség olly könnyen még meg nem ijed, s ekkép magának is kell mint becsületes magyarnak ohajtani — mi aztán, igaz, atyának nem szolgálhat nagy vigasztalásul — hogy ebbeli uj babája ne csak erőre ne vergődjék. sőt inkább születése előtt veszszén el, azon conclusiora fogja minden bizonynyal K. L. urat a jövőre nézve birni, hogy ezentul persvadeálni iparkodják inkább, mintsem hogy ijesztgessen.

A magyar embertül semmit sem lehet erővel kicsikarni. S hála Isten, hogy ez így van, s adja, hogy mindig így legyen. Ámde jó móddal szörmentiben, nem annyira makacs, mikép vele, igaz: sok békettüréssel, de elvégre ne boldogulhatna a tiszta szándék s ernyedetlen hazafiság.

S most legyen szabad még némieket egyenesen t. K. urhoz intéznem.

Lássa Ön, újabbi fellépése által sokkal többet ártott az adó-ügynek, mint a legdühösebb coryphaeusai a nemfizetésnek. Mert ezek, ha szinte csak idegen szükkeblőségnek lettek volna is mercenariusai, még is magokban mindig erősebben pirulnak bár a legfényesb győzelem után, mint volna oka pirulni a vert hadnak, és annyira sujtja őket nem csak a magyarországi, de az europai közvélemény mindinkább, mi-

szerint szerepviselésük napról napra émelygősb szagu és elvégre olly gyűlöletes raritas lesz, mint döglött rhinoceros, mellyet mindenki kerül, mellytől azonban senki sem fél.

Ha valaki díjt tett volna ki, hogy az adó dolgát már előre s ujra megbuktassa, vagy azt legalább meszsze háttérbe sujtsa: valóban senki nem tehetne volna magát arra olly érdemesnek, mint érintett újabb cikkei által Ön! S ha nem hisz nekem, ám kérdezze meg egy kissé higgadtabb vérű legbizalmasb elvbarátit; és ha ezek a valót Öntől nem fogják eltitkolni akarni, bizony épp' azt fogják mondani, mit én. -- Hiszen néhány közülök, mint saját füleimmel hallám, annyira ment kormánygyanusítási hevében vagy politikájában, a mint tetszik, egyenesen azon gondolatra vetemedni, miszerint abbul tűndöklenék ki a kormány mostoha szándéka az adó ügye iránt félreismerhetlenül, hogy a könyvvizsgálat Önnek cikkeit kinyomatni engedé; holott, mint én vagyok meggyőződve, bizonyosan azért nem hátráltatá a censura ezen „szándéktalan machiavellismus” létrejöttét, miszerint ne jajduljon az ellenzék minduntalan fel, hogy organuma nincs, és a conservativ pártnak „minden” szabad, neki viszont „semmi”, mi azonban ez esetben nagyon is meghazudtoltatott: mert annyi szabadalommal, mint a mennyit az ellenzék vivott ez alkalommal ki magának, a conservativ párt legalább eddigelé egy esetben sem dicsékedhetik.

Vagy tán valóban erőszakolás volna a terv? S tán többen szövetkeztek, azon elvek és modor szerint járni az adó dolgában el, mint azokat Ön jelelte ki? Ha így: akkor valóban szomorú!

Lássá, én Önről nem csak azt tartom, hogy hazáját szereti, de mi több, még becsületes embernek is szeretem hinni, kire ennélfogva lehetetlen, bár mennyire volna is mások vagy saját maga által infascínálva, mikép legalább higgadtabb pillanatokban, mikor az ember magába száll, a férfiúi egyenes s őszinte hazafiai szónak némi hatása ne volna.

Hadd mondjam el Önnek tehát negy szemközt -- mert hiszen discretiojára biztosan számíthatok -- milly phasisokban

fog kénytelenül kifejezni Önnek az adó körüli újabb fellépése, hahogy agitatiojának ezen új mezejéről ismét *le nem lép*; igen, *le nem lép*, mert hiszen Ön, ha azon megmarad, nem vonulhat vissza többé. Ön, mint Fernando Cortez, felgyújtá maga mögött gályáit s már nem menekülhet. Ön mint felbőszült kártyás, kimondá a *„va banque”* mások vagy maga fölötti kocka-ítéletet, s ekkép ha *le nem lép* s vesz, akkor ingét, bőrét, sőt még lelkét is kénytelen lesz kockára vetni; ha ellenben nyertes, nyeresége körülbelül ez lesz:

Hevesebb követőit — minthogy Spartacus-féle hazafiakat már előre elítélt a tizenkilencedik század — s pedig lesznek hevesebb követői, kik mindig sántikáltak valamiben, és most, mint krokodil a napban, ők martyr-féle visiókban szeretnek gyönyörködni, kik nem fogják beérni szónoklattal s vezércikkkel írásával, de odébb mennek; ezen hőseket, mondom, *le fogja* sujtani, *el fogja* nyomni, *ki fogja* az utbul tisztítani a hatalom karja; —

A felizgatott szerencsétlen adófizetők, kiknek kezeiben a hatalom örökség, miután kinosan át fogták tapasztalni a legkellemetlenebb érintkezések argumentumait a posteriori, irgalmatlanul hátraesnek azon szabad ember s birtokos-féle ideátul, mely oly gyönyörű színekben mutatkozik Önnek szerencsés, de oly igen csalékony phantasiája előtt, és mely lét elibe minélelőbb vezetni honunk minden lakosát, Önnek éppen oly nemes és oly emberszerető, mint visszás uton hajhászott s ekkép okvetlen hajótörést, sőt kudarcot valló tendenciája; —

A honnak álladalma megrendül, és a legmélyebbre ható hazafiak, midőn kinosan fog vérzeni szívük annak elgondoltán, mennyire vihette volna bölcsesség a hon kifejlését, s az ábrándozó incompetencia hová súlyosztá azt — car l'insuffisance amène l'arbitraire — egyedül buzgó imádságban lesznek ultimum remedium gyanánt kénytelenek keresni statustudományt, s újra és újra megkérni a magyarok Istenét, hogy irgalmazzon kiskorúságunknak és segítsen; minthogy akkor, mikor tökéletes chaosba hozott az éretlen elbizottság s a felizgatott

néptömegek dühe minden társasági viszonyt, egyedül Istenek segíthetnek vagy anyagi erő; —

A nemzetiség, mellyért oly sokáig oly emberségesen, oly hűn, s már már némi sikerrel vívtunk, alkalmasint utolsó agoniáját fogja élni; —

S Ön? Ön, kit én nemcsak hazaszerető s becsületes, de jószívű embernek is szeretek hinni, ki előtt az erény nem üres hang, nem egyedül fényüzési függőzimer. Ön mit fog érezni, ha csakugyan még is ecsetem rajza igaznak fogna mutatkozni, és Ön, ki már annyiszor kiábrándult — s erre untig oka is volt — elvégre még a körül is kibontakoznék azon édes illusioibul, mellyek Önt most még mindig sötétben tartják, hogy:

Midőn statusbölcsességgel hitte magát telve lenni, csak phantasiával és önhittséggel volt saturálva;

Midőn prophetának tartotta magát, nem csak nem látott semmit is előre, de még a fenforgó legegyszerűbb eseményeket sem birta látni tisztán; s miglen teremtfői illusiookban ringatta magát, nem volt soha is egyéb, mint indítványozó és projectans, ki mindent kezd és mindenbe belé viszi a könnyen hívőket, egyet s mást egy kis ideig fentartani tán képes, de bevégezni semmit sem tud;

Midőn másokat akart vezetni, még saját magát sem birta kormányozni gyakorlatilag;

Midőn új political messiasnak, egy mélyen beható statusbölcsnek hitte magát, soha nem birt magasbra emelkedni, mint egy jószívű misericordianus nézpontjára, ki minden kis sebre irt szeretne kenni, hézagos számítások szerint kenyereket süttet a szegények számára, és ki borzasztólag előmozdítván a dologtalanság átkát, el van tán látva elég talentummal egy nemzeti nagy kórház megalapítására, de nemzetet, sülyedésnek indult nemzetet regenerálni soha nem fog;

Midőn népeket gondolt boldogítani, zűg-prókátorként szerencsétlenségre csak felizgatójuk volt; s hogy ekkép:

Midőn honunk institutioit rendezni, szilárdítani vélte, végképi zavarba bonyolítja azt; szabadság terjesztése helyett, mi

bálványa volt, szolgálóbb állapotba sülyeszté a hazát; nemzetiségünket pedig, mely, bár ki mit mond is, egyedüli garantiája szabadabb institutioinknak, s azon egyedüli regeneratív szikra, mely bennünk létezik, nem készakarva tán, megengedjük, végkép elejtette lábairul; s hogy ehhez képest

Még azon illúsióban is, mikor azt hitte: legalább kötelességét fogja teljesíteni, csatlakozott, mert működése több kárt okozott, mint hajtott volna hasznót, és időtlenségek elkövetése korántsem kötelességteljesítés még!

Akkor, mondom, ha Ön egyszer tökéletesen kiábrándulva leendett — mi meg fog történni, ne kételkedjék, mert önalkotta 'világa' nem realisabb mint déli báb, és Ön nem fogja tagadhatni, hogy én jobban ismerem Önt mint önmaga — akkor ugyan kérdem, fog-e de csak egyetlenegy vigasztaló érzést is lelteni keblében?

Szándékának tisztaságával fog tán állni elé! Ámde kérdem, nem szomorú vigasztalás-e ez, ha abból egy végkép feldult nemzetnek romja merül fel és egy meg nem szűnő figyelemztetés ezt hangoztatja füleibe: l'enfer est peuplé des meilleures intentions?

Vagy tán azzal fogja vigasztalni magát, hogy csak jogával élt? — Azonban ha erre megint a bölcsnek azon kétségbevehetlen állítása fog jutni eszébe, hogy „Nincs nagyobb bűn, mint másokat vezetni akarni, ahhoz való tulajdon nélkül”, ugyan nem fog-e vajmi keserű érzéssel visszaemlékezni mind azon illúsióra, sőt megátkozni azokat, melyekből sem elég higgadtsága nem volt saját erejével kiemelkedni, sem elég erélye türni, hogy azokból mások elibertálják Önt?

És azért a Haza szent nevére kérem Önt, lépjen le agitatiojának azon veszélyteljes teréről, melyre ujabban állott, sőt nemesb érzelmihez fordulva, alázattal esedezem: mondjon le a politikai vezérségről is általán. Mert Ön, hiszen szavamnak, éppen nem arra való. Minthogy roppant eszének és kivált azon különös kitálalási talentumának daczára, mellyel bár mit is bekapatna kivált az ifjúsággal, okossága bizony olly parányi, ítélőtehetsége pedig valóban olly szomorítólag

piczi, mihezképest csábításra, előítéletek terjesztésére, izgatásra el van ugyan s pedig nagy mértékben látva mind azon kellékekkel, mellyek az efféle szerepviseléshez megkívántatnak; ámde egyenesen tagadom, hogy csak egyetlen egyikével is birna azon qualificatioknak, mellyek politikai vezérségre, zavart eszmék rectificatiojára, és népek békés ntoni boldogítására elkerülhetlen szükségesek. Tagadom pedig azért, mert valljon az, ki olly nevetségig csekély emberismerettel bir mint Ön; az, kinek számításai a legkedvezőbb revisio próbakövét sem állják ki; az, ki a legegyszerűbb kérdések mélyébe sem hat legtávulabbról is: az talán csak — s magától kérdem, ugy-e? — nem mutathat a politika tömkeleges terén egyebet, mint vajmi nyomorult fővezért, vagy szánakozásra legméltóbb statusférfit!

Szónoklat, bármilly fényes és bármilly tulipán, nem elég ehhez még, valamint azon kitálalási és bekapatási talentum sem, mellyet érinték, s mellyben Ön olly kitünőleg virtuóz, hogy engem akaratlanul is mindig azon hires francia szakácsmesterre emlékeztet, ki olly csipősen főzött és kivált olly czifrán tálalt, mikép ha kedve csosszant, lovat, sőt rókát is bekapatott még a szemesebbel is; s csak azon kevesek maradtak csömörtül mentek, kik őt az efféle negédes fűrfangjairul már ismerék.

Lássa, drága honfim, Ön éppen olly kevéssé való politikai vezérnek mint én.

És miért nem vagyok én arravaló, azt majd más alkalommal elmondom, miből látni fogja. „mennyre ismerem magam”.

Az én legjobb tulajdonságom olly hangya-féle minőség, mellyhez képest soha nem unom meg a munkát, habár toties quoties elszedik vagy elgázolják is előttem a tojást.

Öné pedig egy gyönyörű s felette éles szerszámhoz hasonló, melly judiciosus operator kezében csudákat teremthet elé.

Lepjen ehhezkepest, még egyszer kérem szépen, a politikai vezerségről le, szálljon a magas paripárul a közlegények sorába, és utilisáltassa — értetődik a szó legnemesb értel-

mében — hazánk boldogítására valaki „okosabb” által magát: valamint én is, csekély kis titulusaim daczára, bizony hasonlólag a közlegények sorában találok legillőbb helyemet, s azok által engedem utilisálatni csekély tehetségemet — szintugy értődik a kitétel legnemesb sensusában, és szintugy hazánk boldogítására — kiket én tartok magamnál okosabbnak.*)

Ha azonban — quia constantia decet virum, vagy a fenforgó esetben, tán jobban mondva: ha fejesség is erény — Ön végig el akarja járni az egyszer felvett „nélkületek sőt ellenetek”-féle vili-tánczát: ám tessék.

Izgasson minden nemzetiséget a magyar nemzetiség ellen bősziülésig fel; vessen égő kanóczot a szántóvető lakára, mi-

*) E három kitétel: modor, tapintat és tactika, ha nem csatlakozom, én hoztam fel politikai értekezéseimben legelőször. — Nem tetszett egyike is! „Minek nekünk a modor, ha elvben egyetértünk!” így nyilatkozott az egyik; midőn a másik, inkább „kapustul szeretvén törni a házba”, el nem ismerte a tapintat szükségét; a harmadik végre a tactikát olly eljárásnak gondolta vagy legalább hirdette, melly a magyar egyenességgel nem fér össze.

Aránylag csak kevés idő folyt le, s már a nagyobb szám nem kételkedik azon, hogy nem csak igen szükséges a helyes modor, bár a legdicsőbb elvek kivitelére, s nem csak igen egyeztethető a tapintat és tactika a politikai becsületességgel: sőt hogy czélszerű modor, elégséges tapintat és helyes tactika nélkül lehet ugyan izgatni és lázítani sikeresen untig, s romba és tökéletes chaosba dönteni mindent, de ezen kellékek nélkül vajmi szomorú szerepet játszik bár a legkitünőbb ész is a politikai reform terén.

Most legközelebbriül a hasznosítás — utilisatio — kitételével éltem gyakrabban: és zúgtak ez ellen is. Sőt egy politikai imperterritus még annyira is ment, hetvenkedve kinyilatkoztatni, hogy bizony ő senki által magát utilisálatni nem engedi!

Szomorú tiltakozás, gondolám magamban. Én e részben egészen másképp gondolkodom, és azt óhajtanám, bár utilisálhatna engem a fejedelemtől lefelé minden koldus, és halálom után még esontaimnak s a t. is vehetnék hasznát: mert aztán ez adná meg emberi érzelmeknek azon benső megnyugvást, mellyhez képest elgondolhatnám: nem egészen becsületküli részecskéje vagyok a hazának, az emberiségnek.

Ámde tudom, egy kis feleszmélés után ezen fogalom is engesztelődésre fog találni, és polgárosítást nyerni honunkban hovahamarább. Mert hasznosítani valakit — magátul értődik, nem megvesztegetési vagy

szerint erővel kivívja magának az Ön-formulázta és ő-értelmezte „egész igazságot”; ostromozza a közbírodalom érdekeit legnagyobb ellentétre, s töltse meg mérgével a viszontorlás poharát csordultig: ám lássa.

Ha azonban egykor, midőn már késő lesz, érezni s átlátni fogja, s megvallani lesz kénytelen, hogy átok volt az, mit fejünkre hozott és nem áldás: akkor ne mentse magát azzal, hogy nem volt a nemzetben egy hű is, ki Önnek csalálmait még idején kettő törni elég elszántsággal birt s tehetsége szerint ügyekezett volna.

T. Kossuth urral a bevégzett szakaszban felette hosszasan foglalatostkodtam. Ezt azonban nem egyedül személye

megcsalási sensusban — korántsem teszen annyit, mint valakit poggyászlóként valamivel megrakni, vagy őt éppen csábítási bilincsek közé szorítani — és ám ne szenvedje ezt senki — hanem a hasznosíthatás már magában feltesz olly tulajdonokat, mellyek hasznosak s mellyeket ekkép valaki élvezhetne, és saját efféle tulajdonit cserébe ajánlva, azokat élvezni is kívánja.

Az emberek szinte minden viszonyai ezen alapon sarkallanak. Egyik utilisálja a másikat. Szerelem, barátság, tisztelet érzelme egész tisztaságukban, mik nem tartoznak az emberek közönséges viszonykapcsolataihoz, tán nem állanak egészen ez alapon; de ha esalni nem akarjuk magunkat, utóljára bizony a szerelem is elhidegül, a barátság is elfásul előbb utóbb, de még a tisztelet is elgyengül végre, habogy a kölcsönös utilisationak, magától értődik nemesb kapcsolata nem szolgál a gyarló halandóknak legalább némi kölcsönleges támaszul.

Többnyire, én minden netaláni apprehensio elkerülése végett itt egész ünnepélyességgel kijelentem, hogy valamint én magamat senki által megvesztegettetni nem engedem, és éber leszek, mikép senki ne mystificáljon, de más részről szerencsésnek érzendem magam, ha engem bárki is utilisálni kíván és én utilisálható is vagyok: úgy szinte egy esepet sem tudok a megvesztegetés mesterségéhez, mystificálni pedig egyedül azon hiú kevélyeket szeretem, kik mystificálhatók; ámde ha valakit, kivált hazánk érdekében utilisálhatónak tartok, és e szerint — mindig feltéve a szó legnemesb értelmében — utilisatioja után sovárgok is, ez által nem csak legtávolabbról sem kívánom becsmérteni őt, sőt ez inkább legbizonyosb megbeesülésem jele, minthogy én csak annyiban tudom becsülni az embereket, s ők tulajdonkép csak annyit is érnek, mint a mennyi haszonhajthatás van bennük és valóságos hasznot hajtának is; és viszont.

végett tevé, noha ő már maga is megérdemli e figyelmet, hanem tevé legfőké azért, mert nem csak ő lépett a parasztizgatás terére, de az ellenzék még néhány más előcsahosa is az adófizetőnek minden módoni felingerlésében, s a nemességnek minden tőle kitelhető ijesztgetésében hiszi, lankadni nem tudó politikai viszketegéhez képest, a bölcsesség azon kövének feltaláltát, melly a magyart minden bajaibul kirántja.

Már én pedig azt hiszem, hogy valamint a legközelebbi védegyleti agitatio politikai kifejlésünk tekintetében igen sokat ártott, ugy a most czélba vett parasztizgatás, hahogy az illetők jóslatomat fitymálják, tanácsomat nem követik, vagy a nemzet józanabb része ebbeli rosszalásomat magáévá nem teszi, nem csak ártani fog, de okvetlenül bekövetkezteti a gyermeki és incompetens kezekbe esett magyar nemzeti és alkotmányos drámának végfelvonását. S ugyanis:

A védegyleti izgatásbul, mellynek éle már is eltompult, s az azt kísérő kereskedési és gyári erőlködésekből, ha mint makacs gyermekek a kézzelfogható igazságot tagadni nem akarjuk, csak azt nyertük, hogy midőn kitűnt mindenünnen „gyengességünk“, mi aggasztólag csökkenté hitelünket oda kűn, és nagy mértékben csökkenté önbizalmunkat ide benn, olly keserűség vagy legalább olly idegenkedés támadt közbirodalmi, sőt kormányi viszonyinkban, mellynek következtében módnélkül nehezült azon barátságos elrendezés lehetősége, melly egybebonyolult körülményeink között azon egyedüli Ariadne fonala, melly menekülésünkre szolgálhat, és mellyet ekkép gyengíteni vagy éppen elszakítani akarni, legalább politikai tekintetben több mint bűn, mert szánakozást sem érdemlő otrombaság.

A parasztizgatásnak pedig, mint bővebben fejtegetém, nem az lesz következménye, mint ezt az ábrándozó izgatók remélni látszanak látszanak, mondom, mert valljon remélik, hiszik-e: ez más kérdés — hogy t. i. eszükre hozzák a nemességet, az adózó ellenben olly phalanxot fog képezni, magátul értődik „vezérletük“ alatt, mellyel aztán „menetni“ fognak a magasabb aristocratiátul kezdve mindent, s ekkép az ország-

gyűlést, a kormányt, sőt magát a fejedelmet is. sine contradictione. Nem, illy kifejlést a most célba vett politikai experiment nem fog bekövetkeztetni; de a felbőszült nép. mint Carthago elefántjai, barátot, ellenséget, mint nemkülönben saját magát pusztítva, mindent, mi útjában áll. tönkre ver, míg a csép helyibe, melyet a közszabadságért sovárgó éretlenség bővölt elé, a bayonette áll, és az idétlenül megsemmisített függetlenséget a hatalom karja bosszulja meg.

Tudom én vajmi jól, hogy ezen újabb s kiméretlen kikelésem t. K. urnak és iskolájának tendenciái ellen, személye iránt viseltetett legyőzhetlen antipathiának fog tulajdoníthatni. Sokan, ebbeli kikelésem modorát tekintve, minden dignitas hijával fognak vádolni. Legtöbben pedig azt nem fogják jóvá hagyni s ekkép azt restellendik, hogy miért nem használtam tehát én is kimélőbb módokat az infatuáltak kiábrándítására, miután magam is elismerem az erőszak céltalan, sőt ellenies hatását. Míg végre igen számosan időelöttiséget fognak látni mostani fellépésemben, minthogy ők olly közeli veszélyt mint én, nem vesznek még észre.

Erre azonban nyugodt lélekkel azt válaszolom: soha sympathia vagy antipathia főtényező politikámban nem volt. mert mindig meg tudtam különböztetni --- s bár tudná ezt minden magyar --- mennyivel tartozom egyénnek, bár legjobb barátomnak, és mennyivel vagyok hazám kötelezettje. Különösen t. K. urat illetőleg pedig soha nem csak nem tapasztaltam magamban legkisebb antipathiát személye iránt, sőt ha valaki. én tudtam méltányolni kitünő talentumát és szívének emberszerető dobogását; ámde annál inkább visszatetszett kezdet óta minden okosság, tapintat és ítélőtehetség nélküli politikája, melly elvégre, mert tisztán látom, milly kigázolhatlan hinárokba fogná vezetni vérünket, előttem olly gyűléstessé vált, hogy valamint t. K. úr csak jogával élni vél, miszerint irtoztató activitásánál fogva újra s újra kigondoljon valamit, mi a legvisszább állásba hozza honunkat: ugy szinte én is egyedül jogommal élni hiszek, sőt attul vagyok átharva, hogy ez legszentebb hazafiúi kötelességem, mihezképest én

viszont elalunni nem tudó éberséggel újra meg újra, menyire erőm bírja, az egész nemzet előtt kitárjam, hogy t. K. úr politikája, ha erőt nyer, nem áldást, de átkot hoz a hazára. S valljon ha t. K. urnak szabad, mikor csak kedve csosszan, a legveszélyesebb operatiók alá venni a szegény hont, úgy miért volna nekem tilos, sőt nem kötelességem-e, politikai kapacitását venni toties quoties bonczkés alá?

Mi pedig ebbeli eljárásom dignitását illeti, kérdem. abban valljon hát milly dignitas van, minden kormányt, bár a legjobbat gyanusítani, letorkolni, lepiszkolni, az egész nemesi statust fenyegetni, ijesztgetni, az adózóval kaczerkodva, azt mindennemű fallaciák által felizgatni? Bizony ez eljárásban olly kevés dignitas van, miszerint annak hű kimutatása nem csak nincs dignitas nélkül, de az igazi politikának dignitása éppen abban áll, hímezés hámozás nélkül az efféle eljárók szemeire lobbantani az igaz szót.

Azon kimélet nélküli nyersebb modort és időelöttiséget tekintve, mellyel t. K. úr és iskolája átellenében tán vádoltatni fogok, azt jegyzem meg, hogy vajmi nagy különbség van Donquixotte-ként egész osztályokkal szállni szembe, vagy egyes kitörőknek állni utját; s hogy

Némi főkben a politikai hallucinatio már olly fokra hágott, miszerint ez esetben az „észretérítés” egyedül „en famille” lehető legfelrázóbb szavak által sikerülhet, vagy ennél sokkal kellemetlenebb operatio következtében extra rhombum; és ekkép az „okos”, mert sokkal kellemesebb az mint ez, nem csak nem fog neheztelni a cikornya nélküli egyenes szólóra, de még háladattal fog viseltetni iránta, ovakodásra intő figyelmeztetése miatt. Mig végre, valamint esetlen pompier az, ki csak akkor kezd tűz-oltáshoz, mikor az már lobbal ég; valamint szánandó orvos az, ki betegének csak akkor nyújt gyógyszer, mikor az már végvonaglik: úgy, vajmi éretlen hazafi s tapintatlan politicus az is, ki csak akkor int ovakodásra, mikor már késő.

Minden ember, minden nemzet saját kárán okul. Tapasztalást egyik sem vesz ingyen át. A különbség csak az, hogy

míg a botor, tapasztalásért egész üdvét veri sánczba, s ekkép nem ment meg semmit: addig az eszélyes lehető legolcsóbb áron vásárolja meg azt, és felkincsel sokat.

A vakmerő buta légy, jóllehet előtte hull szappanyos vízbe sorsosa százanként, még is körülte addig figuráz, addig vakmerősködik, míg maga is belé vesz. — Így jár felette sok egyén is, ki látni nem tud, látni nem akar . . . és „krik, krak“ ó! még akkor sem veszi észre, hogy inog, sőt dül feje fölött a fedél, mikor már a szomszédháznak tetejét is lehordta a szél.

Nékünk magyaroknak legyen ennél több eszünk!

Honunk, ha csinálni nem akarjuk magunkat, napról napra rendetlenebb állapotba sülyed, sőt nincs már távul tökéletes dissolutiotul.

Illy esetben kötelessége, legszentebb tisztje a kormánynak, hogy segítsen. S fog is segítni, higyetek szavaimnak, s pedig minden áron; minthogy rendetlenségnél, anarchiánál — o! keserves alternativa — bármilly nemű rend még is jobb.

A kérdés azonban az: mikép fog segítni? És én e tekintetben azt hiszem, „Velünk“ szeretné megkísértni e mütételt legszívesebben, és nem csak becsületes szándékához képest, hanem mert ez legkönnyebb, legtermészetesb, és legkevesb munkával jár. Loyaltásánál és azon pietásánál fogva, melyel minden fenálló iránt viseltetik, míg az t. i. másra dülni nem akar, s noha kezében van a hatalom, s ekkép tehetné, ha akarná, még sem fogja a „nélkületek sőt ellenetek“-féle terroristicát tüzni zászlójára.

A kormány e fölött, mint én gondolom, úgy szeretne velünk végezni — és ezt is, ha más okbul nem, már a kormányzásnak kényelmesebb folytathatása végett is, s nehogy aztán mindig újra s újra perlekedni, sőt veszekedni legyünk kénytelenek — miszerint ne maradjon keblünkben tövis, de aggodalomtul menten, nem alva ugyan, mellyféle hazafisághoz olly nagy hajlamunk van, ha bajunk nincs, hanem megelégtülten élhessük napjainkat. — Ennélfogva, mert a jobbfele magyarokat kirekesztőleg csak így nyerheti meg.

és azokra, de aztán nem csak derült, de borult időkben is, csak úgy számíthat, „nemzetiségünket is fogja respectálni, alkotmányunkat is”; feltéve, ha nemzetfüggetlenségi álmainkban vagy inkább hóbortinkban, nem állítjuk az egyiket gamókra, a másikat ellenben nem csufítjuk el valami gloriosae memoriae sansculotte-féle torzképpé; de e helyett viszont mink is respectáljuk birodalmi összeköttetésünk szövevényeit, mi sokat tilt, mit tenni egyszerűbb viszonyok közt tán szabad volna.

Most Ti a szántóvető boldogítását hordjátok leginkább szivetekben. Nincs ugyan annak általán véve annyi baja, mint Ti képzelitek, vagy azt, izgatásaitoknak valami plausibilisebb okot adni akarván, a világgal elhitetni törekedtek. — Ámde azért én nem csak nem kárhoztatom szándéktokat, sőt én is úgy érzek, úgy gondolkozom, s éppen azon vágygyal vagyok eltelve, mint Ti. Mert előttem sem az nem ellen-ok, hogy másutt sokkal rosszabb a szántóvető sorsa mint nálunk, sem az, hogy nálunk olly igen rosszul még nincs. — Koplalna bár az egész világ s járna mezítlen, azért én még sem óhajtánám kevesbé, mint ma sovárgok ez után, mikép Magyarország határai közt ne éhezzék, ne fázzék senki is, sőt ki nem naplopó, e fölött becsületesen szerzett ingatlanán saját földél alatt egy kis ünérzéssel is tekinthessen felfelé, s azt rebeghesse alkotójához: Hála Isten, nekem is van hazám!

A nagy kastélyban lakás, higyétek el, nem olly nagy éldelet, mint azt tán sok gondolja; mert tudja a benlakó, ha mint ember csak félig is jó, hány van, ki sehogy sem lakhat jól, s vérzik szive, hogy csak a tizedikének bajaira sem hozhat irt!

Emeljük fel tehát az adózót! Ezt sugja szivünk, ezt sugja eszünk; mi ha együttjár, bizony áldás lesz abbul és soha kár.

Segítsünk rajta, segítsünk magunkon, és dicsőítsük fel ez által a hazát, mi nem csak ellentétben nincs, de szoros lánczolatban együtt jár.

Ámde hogy akarjátok ezt végbevinni?

Tán misericordianus conceptiok által, mikor a szív érzelmektől tulárad? Soha! Mert míg egy szerencsétlenre kentek

egy kis jötevé napi irt, addig legalább is tíz szerencsésbe öntitek a dologtalanság mérgét, mellynél pusztítóbb népekre nézve nincs.

Vagy tán a kormány tegyen mindent, sőt éppen ő fel-ségének szent személye tractáltassa meg privát erszényéből minden huszonnég órában kétszer, és jól, és folyton folyvást Hunnia minden éhesét? Ez tán csak nem megy?

Vagy Ti akarjátok vindicálni egyedáruilag magatoknak e nemes tettnek végbevételét? De mikép? Tán felizgatott tömegek által, minthogy illy műtéltre erőtök nincs? Így sem; mert erőszak — ezt soha ne felejtsetek — jóllehet győzött, elfoglalt, fogva tartott már egész világrészeket, azért a civilisationnak még sem fejlesztette soha ki csak legkisebb virágát is.

E szép czélt, melly után becsületes embernek nem sovárogni lehetetlen, csak úgy érhetni el, ha arra több tényező concurrál, mellynek ugyanis legfőbbike:

„Harmonia a kormánnyal”,

melly nem áll, mint nem egy nyomorult nyomorultan gondolja, subjectionalis megnyergeltetésben, de a fenforgó esetet tekintve azon alapszik, mihez képest sem alulról, sem felülről ne használtassék a szántóvető eszközül. Mert ha izgattatik ide lent, „tudja” milly czélok kivivására, éppen olly joggal fogna izgatathatni oda fent is, „tudja” milly operatiók végbevételére.

Parasztizgatás inkább Cannibálok mint keresztények közé illik. Jó is e szerint, mikép arra már előre kimondassék a peccatum mortale ítélete. Midőn a végett, mihez képest ne maradjon a népboldogítási eszme egyedül bosszantási tárgy, én azt hiszem, kötelessége a

Kormánynak, hogy míglen minden netaláni de facto-féle lépéseket az adózó részéről elnyom, ha kell lesújt, addig egy uttal legnagyobb gondot fordítson arra, miszerint minél előbb érhesse Magyarország közlakossága azon szabad emberi állást el, melly mai időkben, mint szabad Britannia példája bizonyítja, egyedül szolgálhat valóságos nemzeti nagyságnak alapul,

s egyedül lehet biztos támasza valamint a fejedelmi székek, úgy a köz rend- és csendnek is. — Azt hiszem továbbá, kötelessége

Minden hű magyar kiváltságosnak, hogy azon uton, mellyen fajtánk becsületére — mert ez nem mindennapi eset — az adózó sorsának enyhítése végett olly nemesen megindult, Istenért meg ne álljon, de járja azt önmagának legnagyobb hasznára, és nemzetünk feldicsőítésére nagylelkűen végig! Persvadeáljon balra, persvadeáljon jobbra kit csak lát, s capacitálja mindenek előtt önmagát, hogy „nincs semmi, mi annyira állna az igazi szabadság útjában, mint a kiváltság”. — S aztán cselekedjék ezen utmutatás szerint eszesen. — Végre azt hiszem, kötelessége

Minden hű magyarnak a nép sorából, hogy bizván atyai kormányunk jó szándékában és a kiváltságosok nagyobb része felemelkedett érzetében, tartsa meg nyugodt és méltánylást igénylő állását, és soha se higyen azon kurtalátásu prophétáknak vagy ármányos csábítóknak, kik azt hirdetik, mintha egyedül függetlenségért sovárgó ittas hősiség és vér vivhatná ki a szabadságot; minthogy ezen emberi legmagasb jó, bár mennyit hősösködtek, s bár mennyi vért ontottak is e világon érette már, soha nem volt még is és soha nem is lesz egyébként egy kissé tartós gyümölcse, mint polgári erénynek és férfiúi higgadtságnak.

Igy, s csak illy modor által érhetni el a kérdésben levő célt, de máskép nem. Midőn általán véve egyedül úgy közelíthetni a most érintett céllal együtt a politika minden egyéb tudveihöz is:

Ha nem helyeztetik a hazafiúi kötelesség a jó pajtás-ság kötelékei mögé; —

Ha nem szolgál politikában jellemmutatóul ellenzés vagy kormánypártolás, de hazai hűség és polgári erény; s ekkép ha sem az oppositionalis tengely, sem a kormányrud nem symboluma a politikai következetességnek, de illyest mindig és minden helyzetben a becsületesen és ernyedetlenül végbevitt hazafiúi kötelesség teljesítése képez egyedül; —

Ha nem párt a főcél, de a haza.* És ekkép in abstracto sem az opponálás, sem a kormánynyali kézfogás nem érdemesít koszorúra, de egyedül a magát sem alulról, sem felülről hajtatni vagy éppen sebertetni nem engedő hazafiság; —

Ha nem kevertetik statusszerkezetben a mozgásnak és progressionak működése az ellenörködéssel, az oppositioval össze. És e szerint

Ha ugyanazon egy testület nem gyakorolja mind a vezetésnek, mind a controllnak szerepét egyszerre; —

Ha nem az indítványozó és félig folytató, de a sikerrel bevégező nyer tapsot; —

Ha értelem ad a dolognak irányt, és nem tömegek;

Ha nem fityeg, sőt mindig kellőleg meg van az illetők kezeiben huzva a követelések hurja, ámde szétpattanásig soha meg nem huzatik az; —

Ha közhaszon az A., saját haszon a B., és nem viszont; —

Ha a nemzeti örök, nem csak mindig mint félszeműek egy oldalról, t. i. felülről látják a mennydörgések keletkezését, noha néha még felhőcskék is alig vannak az égen, de azt is észreveszik, a mikor más oldalról, t. i. alulról mutatkozik vész, és rázkodásnak indul a haza.

És még számnélküli ha és ha, miket mint természet-ajándékot senki a világra nem hoz, mik az országlát szövés-vényes tudományát képzik, és miket részben bizony néha még a bölesebb is teljesíteni mulaszt, a botor, az elbizott pedig rendszerint summásan felejt.

* Annak bebizonyítására, milly kevesen vannak, kik a párt-köddön tul, melly őket környezi, még a hazát mint főcélát is látni bírnák, eldönthetlen criteriumul az szolgálhat, hogy nem egy ellenzéki becsületes szál tüstént hazaárulót vél látni mind azokban, kik legjobb meggyőződésükhöz képest, miszerint ekkép sikeresebben szolgálhassák a hont, a kormányhoz közelítenek: míg mind azokat, kik valami kis bosszúságban elhagyták a kormányt és az ellenzéki táborban csaptak fel, a legdicsőbbül hazafiakul, kik ellen kifogás nem lehet, gondolják az egész világ előtt legméltányosabban kikürtölhetni!

„No s tehát? Valljon e hosszadalmas s annyi ismétlésekkel teljes, és még sem kimerítő értekezésből mi az erkölcsi tanulság?”

Ha ezt eddig kimutatni nem voltam képes, ám újra megpróbálom, s addig fogom megkísérteni, habár más alkalommal is, míg vagy megértik vagy eláll szavam.

Én körülbelül ezeket mondtam, s most ismétlem:

A magyar vér igen közel áll azon ponthoz, melly körül veszte vagy üdve forog.

Kötelessége tehát minden magyarnak résen állni, miszerint ne elveszés, hanem üdv legyen vérünk sorsa.

Üdvöt hazánkra az ellenzék, mint ellenzék, most nem hozhat; mert most nem mutatkoznak az egybekeverési és idegen nedvvel eltöltési symptomák, mik ellen negatio volna leghathatósabb gyógyszer, olly aggasztólag, mint végveszéllyel fenyeget az. ha mozdulni nem akarnánk, s mielőtt késő lenne a positivitas mezején nem aratnók a politika mind azon javait, mellyek egyedül képesek, gyöngé népből elővarázslani erős nemzetet.

A kormány a mozgalom, a reform élére állott.

Itt van ideje tehát, hogy minden magyar e czélt tehetősége szerint elősegitse.

Az illetők részének ehhezképest tekintetet érdemlő ellenzéki osztályba szükség alakulnia. Mert oppositionalis ellenőrség nélkül a legjobb czél is vajmi könnyen viseli az önkény színét, vagy ha ezt nem is, csaknem mindig magán hordja az éretlenség szagát.

Az illetők sokkal nagyobb, pezsgőbb részének azonban idővesztés nélkül a progressio, a reform mezejére lépni kötelessége; s nem csak azért, mert egyedül e műtétel ránthat minket irtózatossá hátramaradásainkból ki, hanem szintolly erősen azért, mihezképest a kormány e célzatira ne csak hideg vizet ne öntsünk, sőt éppen ellenkezőleg, azt nemes szándékban tehetségünk szerint ollyannyira segítsük elő, mikép aztán karöltve s ekkép minden rázkodás nélkül, lássuk elvégre felbibiörödni hazánk egén azon minden önkénytől tiszta nem-

zeti és alkotmányos kifejlést, melyet házassági viszonyinkban elérhetünk; melyet, minthogy a kölcsönös méltánylat sarkalátán alapszik, tőlünk egy jobb kedély sem fog irigyelni; s melly egyedül képes, midőn egykori jövődönkre nem egy reménysugárt derít, a közbiradalmat a hatalom azon tökéletes fényfokára emelni, mellyre integrans részeinél fogva olly könnyen emelhető.

És a conservatívek?

A conservatív tábort én éppen oly jól ismerem, mint az ellenzékit. És azért ezennel declarálhatom, sőt mint becsületes ember kinyilatkoztatni köteles vagyok: hogy valamint tétova nélkül kimondám, miszerint nézetemhez képest legtöbb pezsgőség és resurrectionalis erő az ellenzékiek közt rejlik: úgy tökéletes meggyőződéseim szerint, legtávolabbról sem mérkőzhetik — legyen respectabilitásban, legyen gyakorlati statustudományban, legyen részrehajlatlan igazságszeretetben — az ellenzéki tábor a conservatívekkel; midőn valóban nem volnék képes elhatározni, mellyik pártban létezik több elfogultságtul ment igazi hazaszeretet, őszintébb honi hűség, s valódibb ragaszkodás nemzetiség- és alkotmányhoz; de azt jól tudom, hogy mind az egyik, mind a másik párt, hála Isten, általán véve, meglehetősen el van látva ezen kellékekkel, s csak vélemény-méltánylatban állnak a conservatívek az ellenzékiek fölött; minthogy én legalább, egy conservatív részéről sem hallottam soha is, az egyetemes ellenzéki testületre kiáltani anathemát, midőn nem egy ellenzéki, tán hazaszereteténél (!) fogva, toties quoties az egész conservatív pártiakra, mint mindannyi megvesztegetett hazaárulókra, nem áll *in Bausch und Bogen* szórni kigyót békát; mi olly méltatlanság, mellyet valóban még gyermekeknek sem bocsáthatni meg, de egyedül örülteknek nézhetni el.

Ne gyengítsük, ne rontsuk kölcsönös hitelünket, valóban ne! Mert hiszen ha nem vagyunk is egyvéleményűek, magyarok maradunk azért még is mindnyájan, mit soha nem kellene felednünk; és legyünk meggyőződve, hogy valamint éppen nincs becsületes, értelmes, sőt rendkívül kitünő férfiak híjával

az ellenzék, szintugy számlál soraiban a conservatív párt is nem egy jeles főt, s nem egy buzgó hazafit, kikkel minden nemzet büszkélkedhetnék.

A baj azonban kettő. Egyik az :

Hogy midőn az ellenzékiek közül nem egy törne ma ki nyílt forradalomra, ha ennek csak valami kis nyitját látná, úgy viszont valóban több conservatív van mint egy, ki ha bírná, a magyart még Verbőczy mögé tolná vissza. — A másik baj pedig az :

Hogy bizony mind az egyik, mind a másik pártban van s pedig tolerált, sőt figurázó — mert hiszen e tengely körül forog a baj — egynél több rossznál rosszabb szagu selejtes.

Szorul a jobb ember keble, ha a kormánynak becsületes haladási tendenciáit ismeri, s más részről azt is tudja, hogy a conservativek jelesbjei szintugy akarnak nemzeti és alkotmányos vágások közt haladni, mint az ellenzék jobbjai, s hogy még is, daczára ezen olyannyira engesztelő körülménynek, úgy áll az ellenzéki tábor a kormánynak átellenében mint Cerberus; az érintett két tábor, sőt tán jobban mondva, had' pedig egymással szemközt úgy, mint két élével olló.

Valóban csügged ennek meggondoltán a jobb ember! Azonban korántsem annyira azért, hogy ez így van, mert ha ez máskép nem lehetne, ám elszánná magát az okosabb, körülményeinkben is azon megnemszűnő perpatvar közt tengeni, melly az emberi nemnek, miután leesett egykori magasságáról, vagy kiesett a paradicsombul, a hogy tetszik, olly általános osztályrésze lön; nem, ezért nem csüggedne az okosabb, mert közönséges sors; de azért zsugorodik keble össze, mert ez olly könnyen máskép lehetne, mint van, s ekkép az, ki mint én ezt érzi, látja, sőt bizonyosan tudja, tantalusi kinokat szenved!

S ugyanis, miért nem egyesülnek a kormány célzatára a két párt jobbjai, s pedig részben: ellenőrileg; nagyobb részben azonban, nehogy a haladás eltörpítségük: pártolólág, elősegítőleg? Valljon miért nem történik ez?

Hisz lehető legnagyobb sikerre ennél nem kellene több!

S még sem történik! Ámde természetes, hogy nem történik; mert az ember, noha korántsem magasztosb lény, sem nem patkány, azért még is olly felette gyalró valami, melly néha annyira tüeltetik hiuság, szenvedély, önérdék és másokon zsarnokoskodni akaró ármányok és ármányocskák tarka serege által fel, mihezképest, ha illy alkalommal esze és okossága elhagyja őt, bizony még állatoknál is otrombábbul cselekszik, mellyeket legalább az ösztön, és az, hogy ambitiotul mentek és az ittasság annyiféle nemeinek nincsenek kitéve, soha nem enged bizonyos vágásokbul kitörni; midőn a lázas, szenvedelmeinek parancsolni nem tudó emberi s ki vált asszonyi-állat (!) sem czélt, sem törvényt nem ismer.

Ha egy kissé feleszmélünk, vagy inkább, ha egy kissé mélyebb analysisbe akarjuk venni rokon- és ellenszenveink okát, mellyek emberek közt mindenben olly nagy szerepet játszanak: kénytelenek lesziünk bevallani, hogy bizony néha egész sympathiánk oka, mellyel valaki iránt viseltetünk, nem egyéb, mint sima rózsaszínű bőre és jó pofája; midőn nem egy iránt csak azért érzünk némi antipathiát, mert sovány vagy orra hosszú.

Dolgokkal, eszmékkal nincs különben. Minek következtében az, kinek törekvése vagy tiszte: emberekkel egyet s mást megszerettetni vagy éppen bekapatni, ha életre való esze van, mindig azon fog törekedni, miszerint, mennyire csak bírja és lehetséges, olly színbe állítsa s olly izlés szerint találja ki az illető eszméket s dolgokat, hogy azok ellenszenvet vagy éppen iszonyt ne okozzanak.

És ha ez kicsiben áll, annál inkább van helye nagyobbakban.

Már pedig magyar politikánkban, ha az igazat meg akarjuk vallani, két olly kitétel van, melly egyedül elég: valamellyik oldalon illyféle most érintett ellenszenvet, sőt iszonyt gerjeszteni. Ez ugyanis:

Az „ellenzéki“ függczimer a kormánynál; a „conservatív“ viszont az ellenzéknél.

S igen természetes. Mert ugyan milly sympathiát érezen a kormány olly párt iránt, melly függczimerénél fogva

szoros kötelességének hiszi, hogy minden kormányt ellenezzon, sőt, ha bírja, legázoljon, politikai elmezavaránál fogva pedig arrul van meggyőződve, mihez képest neki kell mindennek állni élén, mi egyenesen annyit tesz: lépj le helyedről kormány, hadd üljek oda én; s kérdelem, valljon mikép érezzen viszont az ellenzék a conservatívek iránt nagy sympathiát, ha függczimerükénél fogva, melly körül ez utolsók állnak, némileg fel van jogositva az ellenzék — mert a potiori fit denominatio — azt hinni, hogy a conservatív tábor, plus royaliste et plus conservatif que le roi même, legfeljebb csak olly arányban szeretné mocskaibul kitisztítani a recsegő vén magyar feudális erő(?) -műt, s pedig minél későbbben, mint teszem 10 áll 100-hoz; holott az ellenzék jelesb része — s ebben tökéletesen kezet fogok vele — olly erősen hiszi mint $2 \times 2 = 4$, hogy a hazát, mellynek felüdülése előtte főszempont, csak úgy menthetni meg, ha a mentülelőbb munkába, sőt életbe menendő javítmányok úgy állnak ahhoz, mit conserválni kell s lehet, mint körülbelül 100 : 10-hez? Bizony sem a kormánynak az ellenzékhez, sem az ellenzéknek a conservatívekhez nagy hajlama, nagy rokonszenve ekkép nem lehet!

Sokan ezen eszmét légből kapottnak fogják tartani, s hogy nem áll az, mikép olly kicsiség, mint egy „pártnevezet”, annyira képes volna kézfogást vagy legalább együttműködést hátráltatni, vagy csak nehezíteni is ott, hol egyébként elvekben és politikai eljárásban nem létezik egyesíthetlen elágzás.

S pedig még is úgy van. Mírül kiki felette könnyen szerezhethet magának tudomást, ha szántsándékkal nem akarja ignorálni, legyen aztán ellenzéki, conservatív vagy szorosan kormányi, hogy az őszintéskedésnek nyílabb óráiban, mikor férfiú férfiúnak s hazafi hazafinak kitarja keblét, bizony igen kevés olly politikai Abyssus mutatkozik az érintett három színezett jelesbjei közt, mellyen egy kis jó akarattal ha nem is átugrani, legalább átmászni vagy azt minden halálos veszély nélkül usque ad feliciora tempora kikerülni ne lehetne; holott, ha diplomatikai állásban vagy csak olly politikai discussiók

alkalmával is, melyekben egy kissé többen vesznek részt, ki vannak tűzve az illető zászlók, és harsog a pártok tárogatója s trombitája, vagy megperdül a dob: tüstént nem ismer egyik a másikra többé, de a hazafi sorsosa helyett ellenséget, sőt vajmi könnyen még hazagyilkolót is vél látni a más pártiban vagy kormányemberben, s viszont.

Ki a pártok természetét, ha ezek nincsenek is rendesen organizálva, csak egy kissé ismeri, nem fog állításom valóságán kételkedhetni. S ugyanis, mert közönségesen, sőt éretlenebb politikai körülmények között mindig pajtáság képi a pártok főalapját, mihez ha kaczér izgatása járul a szép nemnek, mely csak kivételkép tudja megkülönböztetni a fejességet a jellemtől, és az ujjhuzási viszketeget a hazafiságtul, bizony még a legbecsületesb ember is, házi vagy egyéb körülményei-vagy csak álszégységtől is, mely néha a pártok legerősb ragasztékát képi, lábairul verve, rendszerint azon angol szerepét játsza, ki az ismert anecdota szerint hosszú politikai pályájának végén elismerte, hogy ezer eset között, mikor egyébként meggyőződése ellen mindig pártjával szavazott, csak egyetlen egyszer voksolt ellene, és éppen akkor, mint később átlátá, véletlenül nem volt igaza.

Vajmi theoreticus szójárás is ehhezképest, magyar kifejlésünket tekintve, azt mondani: „várjunk csak, hadd lássuk előbb, mit talál ki a kormány, s aztán álljunk hozzá, vagy viszont, a mint t. i. inyünk szerint cselekszik vagy ellene.“

Azért theoreticus pedig az effőle, magában igen plaü-sibilisnek látszó szójárás, mert olly független emberek, mint a millyek az illy szerepviselésre volnának szükségesek, sehol a világon nem teremnek minden fán. Magyarországon pedig olly ritkák mint fehér holló; de felette kevés kivétellel, annyian a hányan mindegyik, tudva, sejdítlen, bizonyos párt-nak tábornoka, hadnagya, közvitéze, vagy legalább valami válogatottabb (!) pajtáság hive, vagy (amarillák hőse vagy apródja: mihezképest többé kevesebbé mindegyik előre le van kenyezve, le van kötve már, úgy hogy mikor fel-fel-merülnek a külön kérdések, nem úgy szólnak és cselekednek,

mint szívük készti, eszük sugja, hanem úgy, mint adott szavuk követeli, mint pártkötésük parancsolja; mert máskép téve, midőn a leggyanusb színbe állítják s ekkép nullificálják magukat, egyenesen az apostasia, sőt a legocsmányabb desertio bélyegét sűtik homlokaikra. Honnét aztán nem csuda, ha a pártzsarnokság nem egy „soi-disant függetlent” tesz vajmi szárandó rabbá, ki a legédesb szabadsági álmok közt mindentül, a vezérnek komolyabb képétül, sőt még a salonok kis büntetéseitül is függ és retteg, csak beltükrétül és önmagától nem.

Nézzünk körül. Verbuálás, politikai halászat tölti be legtöbbnek huszonnégy óráját. Ugy hogy a pártokon kívülieket, kik sejtve vagy sejdíten nem volnának valamikép már előre behálózva, ujjainkon is el tudnók számlálni, mikép mint mondtam, a hon üdvét egy illyféle független, minden esetre igen keskeny phalanxtul várni, melly majd csak a kitalálások után határozza el pro vagy contra magát, nem is egyéb, mint a legtheoreticusabb ábránd.

Sokakban, nem kétlem, botrányt fog szülni ezen jóllehet az életből kölcsönzött kép, s pedig nem csak azért, mert a legtöbb, noha függ s pedig mennyire függ, még is egészen függetlennek hiszi magát, hanem főként azon ok miatt, mivel állításombul azon következmény látszik folyni, mintha nézetem szerint valami „ignota” dologra, mielőtt t. i. még ismeretes volna az, előre le kellene kötni az embernek magát.

Ámde, nem csak nincs ez így, de éppen megfordítva áll. Mert hiszen mit vetnek most a conservatívek leginkább az ellenzékiek szemére? Azt, hogy még távulról sem ismervén a kormány czélzatit, már előlegesen mint igazi rabszolgák lekötik magukat mindennek ellenzésére, és ha ezt nem bírják, legalább mindennek lehető legnagyobb megzsibbasztására vagy zűrzavarba hozására, mi a kormány részéről jó. Igen, de kérdem, mit vetnek viszont az ellenzékiek a conservatívek szemére? Éppen hasonlót. Hogy t. i. a conservatívek szintén a nélkül, hogy bizonyos tudomásuk lenne, mit, mikor és mennyire akar tenni a kormány, lekenyerezett, megvesztege-

tett mercenariusok s parasitákként kitárt szájjal várnak, mindent bekapandók, mit abba a kormány befeszíteni, becsusztatni, vagy becsepegtetni kegyesen fog.

És valóban általán véve, bizony körülbelül e vélemény-nyel viseltetik az egyik párt a másik ellen; mi ha a legvas-tagabb auxesis ecsetével van is festve, s egyébiránt az ellen-zék véleménye e conservativekről sokkal igazságtalanabb mint viszont, mert a conservatívek csak még is jobban vannak arrul informálva, mit akar a kormány, mint az ellenzékiek: azért az előre behálózás, felcsapás és végképi megkötés, vagy más szavakkal, az 'ignota dolognak' előleges félrevetése vagy előleges elfogadása — mitül, jóllehet ebben ő maga tán leg-erősebben szerepel, tudom, irtózatosan borzad vissza nem egy — olyannyira van nálunk napi renden s annyira képzi a magyar status-quot, hogy valóban nem tarthatám szükségesnek, ennek bebizonyításul csak szót is veszteni, s nagyon igaz-ságtalanul viseltetnék irántam az, ki illyesért vádolna; mert én éppen ellenkezőleg azt állítom, hogy ez nincs jól, ez nem maradhat így!

„Milly contradictio!“ Így fognak erre felkiáltani. „Egy-szer azt mondja, vélemény-elhatárázás végett bevárni akarni előbb a kitalálást, theoreticai ábránd; majd pedig torzképet csinál azon status-quobul, melyhez képest úgy szólván mind-egyik valami pártnak hiva már.“

Én azonban azt mondom: nem contradictio biz az: de itt létezik azon gyengéd árnyéklát, melyre politikában, ha czélt érni akarunk, nem figyelmezhetünk eléggé.

S ugyanis, én azt állítám, hogy olly phalanx, melly csak kitalálás után fogna hajlani jobbra vagy balra, legjobb esetben is olly igen keskeny lenne, mihez képest az illyestül nem lehetne felfüggeszteni a hon javát.

Ebből önként foly, hogy én is olly pártok előleges ala-kulását tartom szükségesnek, mellyek aztán elég pondus-sal is birjanak, a hon javára felbicczenhetni a mérő serpenyűt.

Az én nézetem csak abban különbözik -- és e tengely körül forog az érintett árnyéklát -- a mai pártok status-

quojának véletlen vagy szántszándékos kiképzésétől, hogy míg az ellenzék tábora fölött egy irreconciliabilis gyűlölet leng a kormány ellen, melly mindent elfulaszt, még az illetők hazaszeretét is — mit, ha keblükbe nyulnak, nem lesznek tagadni képesek — addig, ha nem csalatkozom, a conservatív táboron egy nullificatioi eszme vonul végig, melly minden ellenzékire volna alkalmazandó; úgy hogy számos kivételt ide nem értve, mind az egyik, mind a másik párt, egy kicsit igen nagyon is el van előre határozva már — és ez ellen teszek kifogást — az egyik, hogy visszalök mindent, bár kész Eldorádot, ha az a kormánytól jó; és miért? mert kormánytól jó; a másik, szórul szóra így, a legüdvösbet is; és miért? mert az ellenzék hozta fel.

Est modus in rebus; sunt certi denique fines sat.; alkalmazzuk ezeket ide is, s önként fel fog előttünk tűnni minden hosszas szóvesztés nélkül azon árnyéklat, mellyről szólék. Mert hogy az ellenzék ne legyen előre elkészülve, a kormány minden lépéseit bonczkés alá venni, vagy azon pártbeli, mellyre a kormány támaszkodik, ne érezzen előre hajlamot, czélzatait előmozdítani, azt alkotmányos gondolkozó ember nem fogja soha is kívánni.

Ha nem a párt volna legfőbb szempont, de a haza, s a párt csak eszközül szolgálna a hon felemelésére: akkor tüstént máskép állnának a dolgok.

Az ellenzék, s éppen mert ellenzék, s ekkép működése mindig kellemetlen, néha még gyűlöletes is, olly jó hangulatba iparkodnék magát a kormány irányában tenni, mikép soha ne sértsen, és ez által is sikeresebben megóvjá a hazát minden sértéstől; —

A conservatív párt viszont, minthogy a kormány rá támaszkodik, a kormány pedig reform, progressio mellett van, legelsőben is olly színbe törekednék állítani magát, melly, mint hogy a reform, a progressio színét Magyarországon szinte kiki szívesen viseli, többeknek tetszhetnék; s aztán, ha — mert alkotmányos s e fölött igen féltékeny nép vagyunk; de hiszen sokszor meg is csaltak — ha egy kissé erősebben

kitárná legalább jobbainak azon tulajdonát, melyért mint kezes állhatok be, hogy azért, mert késznek nyilatkozik loyaltér és erélylyel támogatni a kormány nemzeti és alkotmányos tendenciáit, még el nem alszik, lábairul pedig soha nem engedi leveretni magát; mi szinte nevelné e párt tekintetét honunkban, hol fájdalom olly sok eszes ember közt annyi pimasz is van, kinek fejében „honi hűséggel” nem igen fér egybe „kormány iránti loyaltás”.

„Jó hangulat és éberség minden oldalról” ebben van az egész titok; mert a többi önként fejlődik magától.

És most legyen szabad bevégeztesül némieket még személyemről felhoznom.

Én az ellenzék tagja nem vagyok, noha igen fáj lelkemnek az ellenzék számos tagjával, kit igen becsülök, kezet fogva és karöltve nem járhatni egy uton honunk javára. Ámde hiába, én az ellenzék szükségét most nem látom olly sürgetősnek, mint sürgető a mentüelőbbi reform és progressio, s azért másoknak hagyván át az ellenzéki működést, én teljes erőmmel a progressionak, a reformnak mezejére sovárgok lépni, mit azonban az ellenzék táborából teljességgel nem eszközölhetek, mert felforgatott tervezetben én nem tudok venni részt; annál pedig körülményeink között nem létezhetik felforgatottabb tervezet, mint mikor a fejedelem, vagy a fejedelemnek szent akaratával istápoltt kormány lép a reform, a progressio mezejére, és ezen a végett viaskodik az oppositio vele, hogy a reform, a progressio zászlóját ő ragadja kezébe.

A conservatív táborba jelen körülmények között lépni, mint érintém, nincs hajlamom.

Nekem tehát személyemet illetőleg ugyan mi marad hátra most, most miután Magyarországon minden embernek valamire csak el kellene határozni magát már?

Én tán egy harmadik pártnak vethetném meg alapját? Erre azonban nincs vágyam. Legelsőben is nincs azért, mert ez a conservatív pártot gyengíthetné, mi legtávolabbrul sem lehet czélom, miután a conservatív párt a kormányt támogatja.

politikám fő tengelye most pedig a kormány támogatása. s tisztán áll előttem, mint ezt e röpirat kezdetén érintém is, hogy hazánkban minden sarkaibul dül, ha most a kormány' becsületes célzatinak daczára, az ellenzék többségre vergődhetnék fel, mit én mostani körülményeink között egyenesen hazagyilkolásnak néznék. Legfőkép nincs vágyam egy harmadik párt alakítására pedig azért, ha volna is e műtételre lehetőségem, mit kereken tagadok, hogy van; mert azon párt, melyet én alakíthatnék, egyedül a reform, a progressio zászlója alatt állhatna, ámde ezt maga a fejedelem tűzte ki, mikor az illetőknek a közlegények soraiba illik vonulni vissza.

Nékem tehát nem marad egyéb hátra, mint szinte visszavonulnom, s addig míg erőm engedi s szolgálhatom a hont, szorosán azon új hivatali kis körben forogni, mellyel legközelebb megtiszteltetém.

Ha volna párt — s ugyan miért nem képezhetné magát a conservativ illyessé, miután mondom, és még egyszer mondani fogom, *oppositio* és *progressio* körülményeink között haladási siker-hihetőséggel egy zászlón nem állhat, egy harmadik pártnak alakítása divergentiáink között pedig igen veszélyes lehetne, s ekkép csak annyiban volna tán hasznos, ha kis számra reducálva, mint egy új tényező a politikai eszmék *rectificatio*jára szolgálna — ha volna egy párt, ismétlem, s ugyan miért ne lehetne a conservativ azzá, melly soraiban mustrát tartva, bár meghagyná is zászlóján a conservativ czimert, ha tetszik, de e fölibe sokkal kiáltóbb betűkkel még ezeket is tétetné:

„Reform, progressio nemzeti és alkotmányos vágásokban, engesztelődés minden hazafiak iránt, s mindenek fölött erkölcsi és társadalmi tisztaság' s ha kivált az ekkép reorganisált új testület sokra figyelmeztető zászlójának becsületére is cselekednék mindig: én valóban azt hiszem, hogy bizony sok becsületes ember állna sorba alája, midőn nem tudom, magam is nem csapnék-e fel közvitézül!

Honunk pillanatai nem csak drágák, de én azt mondom, már meg is számítvák.

A királyi szék egy részről az, melly körül egybeseregelve menthetjük meg felforgatástul a hazát, midőn egyedül olly hazafiak egyesülése adhat annak igazi életet s erőt, kik elkülönöztvén maguktul minden szélsőséget s tulzást, megalkusznak mindennel, csak a becsülettel, erénnyel és tántoríthatlan hazafisággal nem.

Egyesüljünk tehát, tiszta szándéku hangulattal s alkotmányos éberséggel, a fejedelem széke körül olly testületbe, melly lehető akar, s ekkép sem nem önt hideg vizet honunk kifejllett haladási szellemére, mert ezt elnyomni többé nem lehet, sem nem tűri, hogy az elfásult vagy dühösségre felhevült hazaszeretet égő kanóczot vessen honi institutioinkba, mert hiszen illy hóbortot bizonyosan sine nobis el fogna nyomni más.

A fejedelem s kormányának legjobb czélzatit meg lehet zsidbasztani, meg lehet akadályozni. Ehhez nem kell sok. Ármányos ész, activitas és egy kis rossz akarat elég konkolyt bir hinteni bármilly jó mag közé. De nagyobb szerű, tartós és ingadozás nélküli jót teremteni, a fejedelem, a kormány leghathatósb pártfogása nélkül lehetetlen, ne felejtjük ezt soha; s ezért elkerülhetlenül szükség, egy illyféle „független” testületben egyesülni a fejedelem széke s annak megbizottjai körül.

Szélsőségek soha nem vezetnek célhoz. S igen természetes; mert ha egy rész mozdulni nem akar, a másik pedig alkudozni nem, ugyan lehet-e ebből elvégre más, mint czivakodás, s innen polgári háboru, s innen de nobis sine nobis?

A megcsontosult conservatívek, honunk azon antediluvianus exemplárjai, kik a világ kerekeit megakasztani hiszik és semmiben nem akarnak mozdulni, éppen olly nagy bünösei honunknak, mint azon kurucz-féle selenisták, kik a francia forradalom hőseit, vagy tán Rákóczyt, sőt honunk apróbb szenteit s martýrait látszanak venni követésre méltó ideálul.

s többet lakván a holdban mint e földön, csak holdkóros eredményeket bírnak hozni e hazára.

Ezen szélsőségek, ezen kinövések, melyek egyébiránt egy oldalon napról napra kevesednek a honban, más oldalon pedig, noha szaporodásban vannak tán, de még is egy igen kis fractiora reducálhatók, soha nem engedik, de mindig lehetetlenné fogják tenni a haza kellő felvirágzását. — Honunknak ab incunabulis mindig ez volt baja. Számuk aránylag igen csekély, de azért még is untig elég, mindennek megzsibbasztására, mindennek zűrzavarba hozására. Mert egyetlen egy makacs „Sohamozdi” is képes, mint a mindennapi tapasztalás mutatja, ezrek vágyát megakasztani; valamint nem kell több, mit szinte minden nap látunk, egy két elhatározott dühösnél, ezeket intimidálni, s mindenfelé úgy hajtani mint birkát.

Ezekül tehát végkép elibertálni kell magát a magyaroknak, ha üdülni akar.

Ámde erre törvényeink nincsenek. S egyébiránt kár is volna, illyféle politikai bűnöket, melyeknek alapja tán sokkal többszer „igen” mint „nem” a legtisztább szándék, törvények által büntetni akarni. Illyesek körül egyedül rectificált nézetek, hazai kötelesség és erkölcsi bátorság *) segíthetnek,

*) Azon számtalan fallaciák közül, melyek, mint alkalmasint a boa constrictorban is az egyszerre lenyelt szarvas: emésztetlen voltukban fektésznek gyomrán a magyar közönségnek, mellyel legközelebbi időben egyszerre olly borzasztólag sokat bekapattak némi országos „ezermesterek”, tán egy sem zsibbasztja még a józanabbak ítélőtehetségét is annyira, mint a férfiúi bátorság körüli eszme.

Igy például, ha valaki „árnyékátul meg nem ijed”, előtte nem nagy dolog a kettősrei kiállás, s általában sem nem fél, sem nem rémül meg egy könnyen, az már magát „bátornak” véli; és e fölött a legtöbb még azon édes illusiokban is ringadoz, mikép, hahogy kellőleg el van látva az efféle ingredienssel, ez által a férfiúi méltóságnak legnagyobb fényében is ragyog már!

De nem áll ám így a dolog! Mert legelsőben is, vajmi sokszor mutatkozik az anyagilag vagy inkább „állatilag” vitéz legnagyobb erkölcsi poltronnak, ki ágyunak menni tán ké-z, ámde viszont egy szennyas diákoeska pisszegéséül is szinte hasmenést kap. És aztán azért nem áll a fenérintett dolog, és azért nevetséges a bátorság miatti elbizakodás, mert

mellyeket ehhezképest mint a politika legnagyobb kineseit. minthogy egyedül ezek távolíthatnak el idegen beavatkozást. minden hű hazafinak megszerezni és magában kifejtteni. leg-szorosabb kötelessége. Ugy hogy mindinkább izolálva leljék magukat valamint a megcsontosult pangók, úgy a lobba lázba hajtók is; és az legyen egész büntetésük Voltaire szerint — ki egy Jansenistát arra kárhoztat, mikép bizonyos Molinistá-nak naponként megtisztítsa csizmáit; ezt pedig arra, misze-rint annak minden nap bevigye rendesen reggelijét — hogy a két extrem. melly sehol nyugpontot nem lel, és saját szűk cyclusában sem találhat fel különös mulatságot, úgy szólván erkölcsileg arra legyen kényszerítve, mihezképest például a communismussal saturált, az engedni nem akaró kevély oli-garchával játszik piquetet; a politikai holdkóros pedig tán valami hason mászó „status-quo”-istával egy barátságos „maria-get”; egy népizgató valami udvari adulatorral járja el a menuettet; egy haladó terrorista egy haladni nem akaró ter-roristával játszik továbbá écartét; a forradalmi az absolutistá-val sakkot s így tovább; s pedig mindaddig, míg becsületes kézfogás, gyakorlati eljárás és ernyedetlen hazafiság által nem emelkedik ki bajaibul honunk olly magasságra, mellyet vérünk józanul cselekedve bizonyosan elérhet; mikor aztan

az anyagi bátorság csak olly kiegészítő része a férfinak mint bőre, melly igen fényes lehet ugyan, de azért olly *conditio sine qua non*, melly nem lehet buszkölkedési tárgy, kivált miután ellentéte: gyalázat, szégyen, lenyuzott állapot!

Egyedül az erkölcsi bátorság, a „*justum et tenacem sat. non civium ardor sat.*”-féle érzet emeli az embert állat fölé. Mert anyagi bátorságot tekintve nincs ember, kinél ne volna merészebb a hősök, vakmerőbb a légy, szemtelenebb a patkány, és vitézebb a vadkan, sőt a veres posztot megpillantott ranya bíval is.

Honnét aztan még a legbátrabb duellánsnak sincs, ha e *qualitas* egész értéke, pottezkedni okát; mert ezen lidérezí *qualitásának* daczára, még is a világnak erkölcsileg legpoltronebb és megvetésre legmeltobb teremtménye lehet; valamint még az erkölcsi bátorság is rossz alkalmazás által benné válhatik, ha például valaki — ez pedig most szinte pro-totypusa számtalan serdülőinknek — mert hiszen „semmitül sem fél”, attul sem tart, attul sem retteg, bárdolatlan kezekkel dulongni nemzeti testünk néz olyannyira gyöngé cseten!

az efféle kártyások, tánczoló és sakkozók pro aeterna rei memoria: vagy valami Kunst-Cabinetbe állittasanak ki, vagy valami „honi vállalat gyámolítása végett” pénzért legyenek mutogatva.

S most végül még ezeket:

Jó darab idővel ezelőtt, mikor egy, azt hiszem, igen tiszta szándéku hazafi s egyébiránt jóakaróm, politikai eljárásomat rostálgatná, soha nem tudta vagy nem akarta felfogni, miért nem volnék én jelenleg is ellenzéki, miután ő — ki azelőtt nem volt az, de azzá „tudja miért” csak később lett — legkisebb változást sem bír észrevenni azon systema között, mellyel a kormány minket magyarokat illetőleg azelőtt járt el, és melly systema szerint most cselekszik.

Már pedig ez olly forduló pont, melly egész politikámat sarkaibul dönti, ha csakugyan igaz, hogy a kormány most is azon systemát követi irányunkban, melly szerint cselekedett azelőtt.

Az érintett hazafi barátom akart is e tekintetben, mint mondá és mint kifejezé magát, ellenem írni; de ezt „kiméletből” nem tévé.

Kértem: ne kiméljen; mert korántsem fekszik szívemen annyira az, hogy ellenem senki ki ne keljen, mint a valónak kitüntetése, mi nélkül nincs ránc nézve üdv.

S valóban, ha van politikánk mezején kérdés, melly a tisztába hozatalt megérdemli, ennél fontosb nincs.

Ámde ő kimélt. Mit bizony restellek, mert most én nem kimélhetem őt, miután remélem, ő is elibe teszi a valónak kitüntetésével olly szorosan egybefüggő közjót személyes érdekeinek, személye kimélésének.

És azért ünnepélyesen felszólítom ezennel ő Méltóságát: álljon ki a sikra, s ne kiméljen se engem, se magát.

Addig is azonban, míg e keztyűt felveendi a tisztelt hazafi, és felvilágosításain okulhat a közönség, kettőt vagyok itt előrebocsátni bátor.

Először: hogy vajmi sok ember nem veszen valami kisebbet könnyen észre, de csak akkor eszmél fel, mikor

Igen kíváncsi vagyok, e politikai logica kulcsát láthatni és megcsudálhatni.

Még egy más esetet is fel akarok hozni.

Csak minap, azt jegyzé meg egy valóban szeretetre méltó honi hölgy, hogy politikai szereplésében, most kivált, mióta hivatalba léptem, vagy az egyik részt, a kormányt lennék megcsalni kénytelen, vagy a másikat, a hazát; s e szerint, mert ez tisztán állna előtte, Istenért kér: csak a szegény hazát ne csaljam meg!

Szinte megesett szívem e derék honi hölgy hazaszerető aggodalmain, s ünnepélyesen meg is ígérém neki — mi úgy látszott némileg megnyugtatót őt — ne féljen, bízzék bennem, mert semmi esetre jó magyar hazánkat megcsalni nem fognám.

Egyszerű anecdotá biz az egész; de azért még is több világot derít politikánk tömkeleges mezejére, mint az ember legelső pillanatra gondolná. Mert hiszen nem csak a most felhozott bájteli magyar dáma gondolkozik így jó magyar fiscalisként — aus dem alten Schlage — hogy t. i. a mit egy szomszéd nyer, azt a másik veszti, és e szerint per analogiam az, ki a kormány érdekében tesz, hazát csal, ennek pedig egyedül kormánycsalás által használhatni; nem bizony, nem egyedül a honnak most érintett annyira ígésző leánya látja a dolgokat ily világban; de az ellenzéki táborban, melyet tökéletesen ismerek, meg kell vallani, bár mennyire hihetetlennek látszassék is a dolog, valóban ez azon nézet, mely vastagabb vagy gyengébb árnyéklatokban igazán vagy tetteve praevaleál.

Már pedig, ha nagyon jól illik is egy fiatal honimádó hölgy ajkai közé efféle féltékenységi kis képtelenség, azért bizony még is olly kimondhatlan absurdum az, ha férfiak velejében is rejlik, mellyen kénytelenül a legnagyobb szomorúságba süllyed a becsületes ember. Mert ha igaz lenne, mihez képest csak efféle cselecsalások által lehetne használni az egyik vagy másik résznek, az annak volna jele, hogy a kormány és nemzet közt olly gyűlöletes, sőt olly átkozott viszony

létezik, melly szinte csak haramiák és méregkeverők közt képzelhető.

Ez pedig csupa rémkép, méltóztassanak elhinni, csupa ellenzéki rémkép, melly egyedül gyermekek, hölgyek, vagy ezeket feltűzelő ármányfiak conceptiojában ütheti fel fészket.

„Nem fogom biz én megcsalni a hazát, jó angyalom, de a kormányt sem; hanem éppen az által gondolok mind a két résznek egy kis hasznot tán hajthatni, ha, mennyire csekély tehetségemben áll, mind a két részt érdekére iparkodandom figyelmeztetni, melly philosophiai tapintattal fel fogva, bizony Isten úgy fut egybe, mintha volna egy'; így válaszolék — mert a kis anecdotá még nincs bevégezve — mire a bűvös kis Méltóság viszont így :

„S tudja mi lesz sorsa? Megmondom: Sem oda fent, sem ide lent nem fognak Önnek hinni“ !

Ej be sok esze van ezen asszonynak, gondolám magamban, mert többet kevesebbet ez alkalmasint tán így fog történni.

Ámde ez soha nem lesz az „Én“ hibám, s azért nem tántorit!



AZ EGÉSZ KÖTET TARTALMA.

	Lap
A Stadium megjelenésének története <i>Viszota Gyulá-tól</i>	I—XXXVII
Gr. Széchenyi István „Stadium“ cz. munkájának méltatása <i>Kautz Gyulá-tól</i>	XXXVIII—LII
Stadium, írta gr. Széchenyi István	1—260
A „Stadium“ tartalma	261
Gr. Széchenyi István „A' kelet népe“ cz. munkájának méltatása <i>Kautz Gyulá-tól</i>	I—XXVIII
A' kelet népe, írta gr. Széchenyi István	1—278
Gr. Széchenyi István „Politikai programm-töredékek“ cz. munkájának méltatása <i>Kautz Gyulá-tól</i>	I—XVIII
Politikai programm-töredékek, írta gr. Széchenyi István	1—140





4/19

Stanford University Libraries



3 6105 005 406 744

CECIL H. GREEN LIBRARY
STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES
STANFORD, CALIFORNIA 94305-6004
(650) 723-1493

grncirc@sulmail.stanford.edu

All books are subject to recall.

DATE DUE

JAN 6 2000

MAR 04 2000

